DE DIVINA HISTORIA LIBRI TRES.

R.[MI] P. F. CORNELII MVSSI
Placentini, Conuent. Franciſcani,
EPISCOPI BITVNTINI.

In quibus copioſè ac dilucidè tractatur.

De Diuinę Eſſentię Æternitate.
De Diuinę Naturę Veritate.
Deq; eiuſdem Diuinę naturę Fęcunditate.

AD SANCTISS.[MVM] DOM. NOSTRVM
D. SIXTVM V. PONT. MAX.

VENETIIS APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.
Cnm Licentia Superiorum, & Priuilegijs.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO D. SIXTO QVINTO PONT. MAX.

Joſephus Muſſus Sacerdotum minimus fælicitatem.

DIVINA prouidentia eueniſſe, omnibus perſpicuum eſſe non dubito, Beatiſſime Pater; vt quemadmodum Innocentij, ac Honorij Tertij ſummorum Pontificum temporibus, duo clariſſima lumina Chriſtianæ pietatis Mundo affulſere, D. Dominicus Calagoritanus Hiſpanus, & D. Franciſcus Aſſiſſias Italus. Qui veluti duo ex ſublimi angelorum choro, Cherubim alter, alter Seraphim, Chriſtianam Religionem, & Eccleſiam, multis tunc peccatorum illecebris pollutam, multisq; hæreſibus inquinatam, ac vndique labefactatam; eorum vitæ ſanctitate, ac fidei catholicæ veritate, Spiritu ſancto afflati, expurgarent, atque erigerent. Sic noſtris etiam temporibus, in quibus plus ſatis adhuc graſſantur hæreſes, & peccata ſupercreuerunt; duo ex eorundem ſanctorum familia, Sanctiſſimi, ac Religioſiſſimi ſummi Pontifices Reipublicæ Chriſtianæ concederentur; Michael Alexandrinus, & Fœlix a Monte alto; hoc eſt Pius Quintus, fœlicis recordationis, & Sixtus Quintus. Qui ab eorum optimis ordinum conditoribus, ſiue primis inſtitutoribus non degeneres, Chriſti Eccleſiam, ſumma virtute, doctrina, ac vitæ ſanctitate pariter adminiſtrarent, atque ad priſtinum, puritatis,

& innocentiæ candorem, reuocarent. Quod quidem, Pius ille Quintus, vere Pius; immo pijssimus, ac sanctissimus, & à nemine vnquam satis laudatus Pontifex, dum vixit, enixus est facere; Sic dubitandum non est, quin & Sixtus Quintus, vti eiusdem Pij Quinti gratissimus alumnus, & solertissimus imitator, illud ipsum sit præstaturus. Nam cum primum, ad summi Pontificatus dignitatem, vno omnium Patrum consensu, fæliciter fuerit euectus; tantam de se opinionem, tantamq; expectationem statim excitauit, vt non modo, Sixti IIII. Sanctissimi, & optimi Pontificis, qui etiam ex Ordine Minorum D. Francisci fuit, quique tot præclara monumenta vrbi, & orbi reliquit, nec non Pij V. gloriam, virtute, & religione assequi debere; verum etiam, pietate, ac sanctitate, longè post se, relinquere videatur: Quippe quòd Dominici præclaram doctrinam, flagrantemq; Francisci charitatem, in se se, perspicuè præseferat. Quare, cum iam vniuersus ferè terrarum orbis meritò exultet, & gaudio vndique repleri videatur Reuerendissimum olim ac Illustrissimum Fœlicem Peretum de Monte alto, doctissimum ac Prudentissimum, eumq; grauissimum Cardinalem, nostra hac tempestate, ad supremum, sanctumq; dignitatis gradum ascendisse; Cumque omnes ad eum adorandum, & ad eius sanctissimos pedes deosculandos, vndique concurrant: Mihi quoque visum est esse faciendum, vt tanquam vnus ex eius quasi familiaribus, ac notis, (licèt omnium minimus) gratulaturus accederem; & munere quodam egregio testarer, Sanctitate sua digno, meam hanc animi gratulationem. Id autem sunt Tres libri de Diuina Historia Reuerendissimi Domini mei Cornelij Mussi Episcopi Bituntini, quos ex multis alijs, quibus constare debuerat hæc ipsa historia, solos reliquit; quamq;, dum viueret, singulari pietate, assiduis laboribus, & lucubrationibus, contexebat; sed instituta absol-

uere,

uere, atque ad finem perducere minimè potuit: Qui quidem tres libri, & primi sunt, & præcipui, atque ita perfecti, & perpoliti, vt digni videantur, qui tandem, Sanctitatis vestræ auspicijs, edantur; eiq; pluribus de causis consecrentur. Primum, quod cum in illis de nobilioribus, ac sublimioribus argumentis, de Æternitate scilicet, Veritate ac Diuinæ naturæ fæcunditatè disertius disputetur, quàm à fidelibus, catholicisq; viris desiderari possit; de quibus à nullo Ecclesiastico scriptore, vel græco, vel latino (ni fallor) ea methodo, ac stilo, hactenus tractatum, aut scriptum fuit; nemini magis, quàm Dei ipsius in terris Vicario, debebantur. Deinde, quod cum ego in ipsius Episcopi domestica, ac intima familiaritate, multos annos ita sim versatus, vt ipse omnia ferè ac singula animi, & mentis suæ sensa, mihi explicare, mecumq; communicare consueuerit, à quo etiam moriente, mihi sua scripta relicta fuerunt, vt eorum imprimendorum onus susciperem, quod quidem à me, aliqua ex parte perfectum fuit; testari, & affirmare verissime possum, illius semper sententiam fuisse, vt hi libri, quotquot essent, summo Pontifici dedicarentur. Itaque Sanctissime Pater, vt hanc causam breuiter complectar, quoniam Dei Optimi Maximi Vicarius, & auctoritate diuina, verus, & legitimus Diui Petri successor es, ac totius Franciscanæ Religionis decus, maximus quoque, Theologicę facultatis professor, ac magister, & ipsius quondam Cornelij Mussi celeberrimi theologi, insignisque concionatoris, in eadem Religione semper studiosus, fautorq; fueris, præsertim, cùm Bononiæ, sub initio Pontificatus Pauli Tertij Farnesij, diuinam Philosophiam publicè profiteretur, interpretareturque diebus festis, sacram scripturam, ac fidem catholicam, contra hæreticos acerrimè tueretur; res ipsa omnino postulat, vt ipsius Episcopi nomine, à me hi libri, Sanctitati vestræ dedicentur. Huc accedit,

dit, quod forſitan, quid eximius ipſe vir, hac ſua hiſtoria complecti vellet, quidq; clariſſimis ſuis lucubrationibus efficere conaretur, ex ipſomet auctore, dum viueret, Sanctitas Veſtra didicerit. Inſtituerat ſanè, præcipuam ſacræ Theologiæ partem, vel potius totam ipſam Theologiam, vt facilius intelligeretur, ad quinque tantum capita, per titulos diſtincta hiſtorico more redigere; De Natura, De Peccato, De Lege, De Gratia, & De Gloria; nullis diſtinctionum, vel quæſtionum inſcriptionibus adhibitis, ommiſſis etiam illis vocibus quibus Theologi in ſcholis vti ſolent, atque locutione latina, facili & florida, ſingula explicare; totumq; denique illud complecti, quod non ſolum ſuis hiſtoricis libris, Moyſes deſcripſit, ſed etiam quod à Prophetis fuit enuntiatum, atque prædictum; quod ſcripſerunt Euangeliſtæ; concionati ſunt Apoſtoli, & Eccleſia ipſa ſancta, quæ veritatis columna eſt, accepit, tenet, ac docet; catholicaq; fides, & doctrina ſeruat, & tuetur. Sed dolendum, ſummopereq; dolendum eſt Sanctiſſime Pater, cæteras partes, quæ ad huius hiſtoriæ, & totius operis abſolutionem requirerentur, debebantq; priores hos libros ſequi, editas non fuiſſe. Aggreſſus quidem erat doctiſſimus vir, de Angelis, de Mundo, & de Homine diſputare, vt primum illud de Natura caput ſaltem abſolueret; cum inexpectata, repentinaq; ferè mors, eum extinguens, illiusq; ſancta conſuetudine de Mundo ſublata, ereptis eius optimis exemplis, quibus, & vita, & actiones ipſius, refertæ erant; ſimul & horum librorum doctrinam, & præclaras eius diſputationes, quibus à pueritia, tot annos, cum in ſuggeſtis, tum & in cathedris, catholicè ſemper, & maxima cum omnium admiratione populos docuerat, amiſimus. Ex quo factum eſt, vt non ſolum hoc opus, aliqua ex parte imperfectum remanſerit, ſed alia quoque per plura, quæ incohauerat iam, atque adumbrauerat opera, ſi-

ra, ſimul cum eo perierint. Veruntamen, optimum illud ingenium, omni benedictione digniſſimum, ex nulla alia re maiorem voluptatem, quàm ex ſacrorum librorum lectione, ſtudioq; capiebat, in quo (quod nulla adulandi, mentiendiuè fraude dicam) multò magis oratione, quam lectione ſe proficere teſtabatur, nec a ſcribendi, dictandique laboribus abſtinere vnquam voluit. Hos igitur libros, quales ad manus meas peruenerunt, ſuppliciter Sanctitatem Veſtram oro, atque obſecro, vt benigno animo ſuſcipiat, & vnà cum illis meam quoque animi propenſionem, & deditionem accipiat, quam multis abhinc annis, dum ipſa Venetijs, ſtudij Rectorem, ac ſancti officij Apoſtolicum Inquiſitorem ageret, illi obtuli, ac dicaui; quamq; mihi hæreditario veluti iure reliquit Epiſcopus Dominus meus: Qui quidem ſemper, Altitudini tuæ addictiſſimus fuit. Meq; tua ſancta benedictione dignum efficiat; qua obtenta, Deum Opt. Max. orare ſemper & obſecrare feruentius poſſim, ac valeam; vt pro Eccleſia ſua ſancta, proq; eius Fidei catholicæ defenſione, & propagatione, Sanctitatem Veſtram incolumem ſeruet, ac illi diuturnam, & fœlicem vitam tribuat, atque concedat.

Venetijs Quinto Nonas Octobris. M D LXXXV.

SIXTVS. V. PONT. MAX.

INDEX CAPITVM, QVÆ IN SINGVLIS HIS TRIBVS DE DIVINA HISTORIA, Libris, continentur.

PRIMI LIBRI CAPITA.

SECVNDI LIBRI CAPITA.

bilior

tatis

TER-

TERTII LIBRI CAPITA.

Indicis capitum omnium de diuina Historia, finis.

CORNELII MVSSI BOTVNTINENSIVM EPISCOPI

IN DECEM DE DIVINA Historia Libros

INTRODVCTIONES.

QVOTQVOT *estis sublimes, animæ, quæ, vestræ, è cœlo originis, memores, iamdiu, per Christum Iesum, dedignatæ terras, nunc, amore, ac desiderio suspiratis ad cælos; Quæquè, reuersæ ex Aegypto sapientiæ sæcularis, vbi curiosè vestigantur, omnia quæ fiunt sub sole; de ijs, quæ sunt supra solem, & supra omnem naturam, in Sion, in Ecclesia catholica, Os domini, scripturam sacram, piè, & religiosè interrogastis; Oro, atque rogo, ne abhorrete à me animis, neque, aut oculis, aut auribus, ab oratione hac mea; dum perofficiosè, & peramanter, inuito vos, vt alacres veniatis, vt curatis, vt aduoletis, & ingrediamini, patentes campos, & profunda maria Diuinæ Historiæ. Quasi verò, ipse, velut singulariter vnus, conscensis omnium scientiarum fastigijs, quin etiam, per oracula, edoctus res diuinas; animo arroganter elatus, & verborum iactatione inaniter gloriosus; neque demum, tam recti inops iudicij, quàm prauo, & peruerso ingenio; post tot sæcula, quibus doctissimi viri, ingeniorum, & musarum fontes, patres scientiarum, magistri fidei, & duces religionis: de Deo, & de diuinis rebus, græcè, & latinè, tanta cum lande scripserunt; superbissimè profitear, me vsque adeò diligenter, ple-*

a nè,

ne, integrèq; scripturum, vt vobis legentibus, audientibus, indicantibus, scriptio hæc mea, vniuersæ Ecclesiæ, præclaro isto, & insigni Diuinæ Historiæ titulo, in cæris, & tabulis, immortaliter efferenda, glorianda, & prædicanda videri debeat: nimirum, supra omnium mortalium ingenia, Spiritu sancto inspirante, conscripta, nullis colorata mendacijs, fictionum, & fabularum expers, ex toto sancta, ex toto inuiolata; atque, adeo, primæ illi penè par, vnde omnes manarunt historiarum fontes; vnde omnia prodierunt literarum principia, ac semina, vnde demum religio, & fides ipsa, nata, aucta, retenta. Nos, ò reliquiæ christiani orbis, quas in diluuio aquarum multarum, ceu renascentis pietatis semina, Deus benedictus, sibi seruauit; quibus per fidem rectam, ceciderunt ab oculis squammæ perfidiæ; quibus encyclopædia abstulit nebulas, & nigra velanima ignorationis; quibus denique, putidæ carnis corruptiones, continenter abstergit aerium mel, sacrarum lectionum; Nos inquam, homines noui, & nouè nati, bullæ nascentes, & euanescentes, herbæ solstitiales, repentè exortæ, repentè interituræ; de rege sæculorum, de æterno, & immortali Deo, historiam non scribimus. Testamur cælos, testamur terras, sed ex illa ipsa diuina historia, quae eructante corde patris, dictante lingua filij, & scribente calamo spiritus sancti, omnibus sacris libris descripta continetur, & nullis includitur; sicut & Deus, omnia replet loca, & nullo definitur loco, ea omnia, quæ, angusta, & rimosa mentis nostræ vasa, capere, & tenere potuerunt, audacter quidem forsan, sed tamen, & reuerenter, & bona fide, exscribimus, & transcribimus. Ex illis sanè exemplaribus, quæ è cælis delata ad terras, scripta stylo hominis, vt intelligi poßint ab omnibus hominibus, custodit ciuitas Solis, Ecclesia sancta Dei, nostra hæc Απόγραφα *spirant, & viuunt; quorum, se sequi regulam, tenere sensa, argumenta spectare, sancta, & inuiolata religione profitentur. Nam, neque peregrinas ingerimus, & profanas nouarum rerum, siue insalubrium verborum inuentiones; neque christianæ theologiæ centonas consuimus, frustulentasq;* Γνωμολογίας, *aut* Γνωμογραφίας, *neque demum, il-*

lius

lius tantum apices, & capita, breui indice, & quasi Abecedarij, Syllabarij, Nominarijq́; signamus; sed recta ingredientes, perpetuoq́; insistentes viæ regiæ, non declinantes ab impressa orbita, & vestigijs paternis, & auitis; in nostros libros, qualescunque sunt, me ipsum enim non pœnitet, quanti sint, referimus vetustissima veterum, quæ, se, apud æquos iudices, & iure, & possessionis antiquitate, defendunt. Ostendimus res ipsas totas, ex integro in vnum corpus conserte, contexteq́; colligatas; & ex ipso euentorum ordine, & consequentia, quæ veritatem ipsam, vel sola, vel maximè, ab omni suspicione liberat, & absoluit; vt à quibusque hominibus videantur, etiam ab infima plebe; cui, quàm maximè audiendi, & loquendi de Deo, pruriunt aures, & linguæ; quoad possumus, nitimur, & laboramus: Ex ingenti illa sylua, ex inuio illo, perplexoq́;, & ancipiti tantarum rerum labyrintho, ea educentes, ac separantes, quæ apud Prophetas, Apostolos, Apostolicosq́; viros, mirè latent, & quasi conuoluta, & concorporata, interdum obcæcare videntur diuinarum literarum prædictionem; vt etiam non quæsitæ, sed velut ex repositorio, spontè, & statim, cœlestes illæ opes, se se offerant legentibus. Ob id enim, in illis differendis, & explicandis, non angusta, vel concisa, sed collata, atque diffusa oratione, tractamus perpetuam magnarum rerum seriem, & connexionem; quam diuini nostri duces, velut sanctam quandam, sempiternamq́; memoriam, eorum, quæ Deus pro nobis fecit, diuini erga nos amoris, quasi pignus, suæq́; ipsius potentiæ, & sapientiæ antiquissimũ, idemq́; perpetuum monumentum, in sacrosanctum theologiæ regnum, fæliciter importarunt; summaq́; authoritate, & prudentia, altè recondiderunt, in vtriusque testamenti locupletissimos thesauros. Præclari illi viri, qui christianæ theologiæ, superioribus sæculis, aperuerunt fores, vt sociata philosophis, & sacerdotibus, aliquando egrederetur è templis, & tutò ingrederetur academias; munitaq́; dialecticis epicherematis, & physicis assumptionibus, ad dogmata fidei nostræ deprehendenda, ipsi etiam rationi, aliquem locum esse. &, quæ supra naturam sunt, per naturam ipsam, defendi posse, monstraret;

angustis quibusdam interrogatiunculis, & responsionibus præcisis, non secus, quàm aculeis, studiosos omnes ita pupugerunt, vt mira arte, & inimicorum delumbauerint argumenta, atque sententias, & somnum ademerint amicis dormitantibus. Heroes profectò, perpetua digni memoria; quorum opera, factum est, vt non iam pateat derisioni, & contemptui infidelium christiana credulitas; sed, tanquam altißima sapientia, ex qua mille propugnacula pendeant, sit admirationi, & terrori cunctis gentibus. Nos igitur, quando, ætate nostra, domestici, heu nimium domestici, quos etiam cogimur appellare fratres, qui parum antea, vnanimes, in vna domo, dulces nobiscum capiebant cibos, nobiscum bella gerunt; & suis ipsorum arietibus, & machinis, quatiunt non parietes solùm, & tecta, sed ipsa etiam fundamenta religionis; vnde, & neceßitas nobis incumbit, euoluendi tanta arcana rerum, & euiscerandæ vniuersæ theologiæ; quædam, quæ ab illis nostræ militiæ principibus, signata fuerant puncta, in quibus, neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo vlla depræhendebatur; propter quod, ipsa etiam theologia, ferè, vt olim philosophia Græcorum, in sectas diuisa est; nostra manu extenta in palmam, vt suam illi, magna tum ratione, in pugnum contraxerunt; protrahimus in lineas, ex eisq; deducimus superficiem, & corpus dimensionum omnium; tentantes, & periculum vbique facientes, vt inuoluta explicatè, horrida nitidè, ieiuna plenè, & vulgata magnificè disserantur. Sic enim, speramus, Deo propitio, & vobis fauentibus, futurum esse, vt poßimus rebus obscuris dare lucem, dubijs fidem, confusis ordinem, vetustati gratiam nouitatis, nouitati authoritatem antiquitatis; ita porrò, vt non solùm nulla scissura fiat, neque vlla commissura appareat antiquitatis, & nouitatis doctrinæ theologicæ; sed potius, vt quasi arte, & manu pæonia, laceris artubus in vnum collectis, vniuersum corpus historiæ, ad spectaculum humani generis, pro Dei gloria, coalescat, & quasi renascatur; vnde, & res diuinæ, ita sibi inuicem connectantur historiæ filo, vt tanquam membra, à natura copulata, discerpi vi potius, & dilacerari poßint, quàm hæreticorum dolo, &

lo, &

lo, & fraude conuelli. Et si verò in gratiam huius sæculi, lethali, vt ipse vereor, morbo, tanta rerum nouitate gaudentis, omnia à nobis dicuntur noué; tamen ad ipsius veritatis gloriam, quæ sola cum ipso Deo antiquissima, & immutabili æternitate gloriatur, tantùm abest, vt moliamur, nouam quandam, & recens natam, de diuinis rebus historiam; vt prorsus, nihil à nobis dicatur nouum; neque vspiam alienos fumigantium titionum ignes inferamus altaribus; sed eundem sacrum, quem maiores nostri cœlitus acceperunt, viuum & flammantem, in altari, perpetua religione nutriamus, ac foueamus; decussis quin etiam, absque ferro, ex sacra sylua, & reuerendis saltubus nemorum, lignis odoratis, & pretiosis; vt sacrificium quod paramus, sanctarum scripturarum testimonia, non vi contorta, sed vt nata sunt, sponte sua, & per se se, accendere, & inflammare videantur. Equidem, nostris lacertis, & manibus, ad hunc vsque diem terram fodimus, plantamus, irrigamus; vnde non solùm sæpe alsimus, & sudauimus, sed nunc quoque, aliquando sudamus simul, & algemus. Verùm enimuerò, non nostris, sed sacris bobus; non nostro, sed publico aratro, arare soliti sumus in vitula mystici Sansonis; vt ex ea intelligamus parabolas, ænigmataq́, & propositiones, absconditas à constitutione mundi; quibus bono dolo eludamus Philistæos, communes inimicos veræ pietatis; dum superbè nimium, quod de loquacibus illis, & iurgiosis legimus in libro Iob, putant se solos esse sapientes: secum natam esse, secumq́ morituram sapientiam, vtinam verò tacuissent, & mundus forsan, cuius auræ seruiunt, existimasset eos esse sapientes. Non osculamur manum nostram, ò Dei amantes: non ponimus carnem brachium nostrum: non enim vomere nostro, sed eo, quo Ecclesia sancta, columna veritatis, vti consueuit, aperimus fæcundas illas, & prædiuites glebas terræ sanctæ; quibus, veræ sapientiæ viui, & perspicui fontes continentur: quos, patres nostri foderunt, hostes nostri obstruxerunt; vnde Catholici, ab initio, bibunt aquam viuam; hæretici, ad finem, turbidam, & inquinatam. Sanè enim, vt ex luce colores, vt ex corporibus

 vmbræ,

vmbræ, & vt generatim, ex bono malum, ex veritate mendacium, sic post fidem hæreses ortæ sunt, & post historiam doctæ, elaborataeq; fabulæ: quarum, artificiosa, & dolosa, non tam imitatione, quàm simulatione, sæpe adulterari veritas, & corrumpi, ac deprauari solet historia. Quanquam, ad extremum, ipsius historiæ, & veritatis tanta est vis, tanta potestas; vt ipsa sola, sit inuicta quædam Πανοπλία *cadentis religionis. Nam, vsque adeo, historiae lux, & splendor, haereses omnes eneruat, deijcit, labefactat, ac vim ipsorum haereticorum, frangit, dissipatq;, vt quum primùm exoriri cœperit, & illuxerit orbi, non corruisse modo, sed euanuisse, videantur vniuersa impietatis propugnacula, & ipsa quoque praesidia, & latibula impiorum. Huc enim spectant encomia, & laudes, quibus, philosophus ille nobilis, in romana lingua, & sententiarum, & verborum architectus, ipsis etiam Graecis, nonnunquam, & copia, & felicitate inuidendus, extulit historiam, & genus ipsum dicendi historicum. Ecquis est, inter scriptores, etiam si fuerit poeta, & carmine, ac numeris, ore magno, diuina sonet, qui, hanc ipsam eximiam diuinae historiae maiestatem, cœlesti splendore percellentem & lectorum, & auditorum animos, pro dignitate laudare queat? Quæ, non vt fama, & fabulae, inter ludos puerorum, nouos subinde canit Deos, de quibus etiam, nec vera, nec verisimilia sparguntur in vulgus; sed, vt ipsa constans, & quae eodem tenore semper loquitur, veritas, iam tum ab initio, & per omnes aetates, in Ecclesia magna, populo graui, laudat Deum: non furore poetico fundens verba volantia, sed iudicio extra periculum posito, dicens, quae, meditata, exercitata, consueta, innotescere quoque possint, & debeant, filijs nostris, in mille generationes? Quis, similis tibi in Dijs? qui, sedes in medio Deorum; qui, iudicas Deos; qui es verus Deus; bonorum nostrorum non indigens; nulla re carens; te ipso contentus, O pater omnium, O super omnia, O Deus. Iam porrò, nullum est genus historiarum, siue belli, & pacis; siue rerum, temporum, & locorum; siue stirpium, animantium, & hominum; quod, ad*

illam

illam ipſam, tantae molis, de Deo, & ex Deo, aeditam hiſtoriam, non magna ratione pertineat. Siquidem, non ſolum omnes veritates irradiat diuina veritas, non ſolum, nihil efficitur in vniuerſa natura, cuius non ſit prima cauſa ipſe Deus, cuius ordinatione perſeuerat dies, cuius ipſi genus ſumus, in quo viuimus, mouemur, ſubſiſtimus; ſed, verè, diuina hiſtoria, tam ferè prior omnibus hiſtorijs, quàm Deus eſt prior omnibus rebus, vt antiquitate, velut communis quaedam aluus, & matrix, & altrix, materiam, & ſemina; ſic dignitate, & ſpecie, quaſi myſticum quoddam cœlum, lumina, ornamenta, & adiumenta, quibus vndique illuſtratur, ac fulget, vniuerſis praebet hiſtorijs; Ανθρωπολογίαν inquam, quae, illuſtres animas aeternat laudibus; Χορογραφίαν, quae, vrbes deſignat, & loca; Χρονογραφίαν, ad quam pertinet partitio, & digeſtio temporum. His enim tribus luminibus, quicunque caruerit, dum texit hiſtoriam, aut peregrinus eſt in regno hiſtoriae, aut hiſtoria ipſa peregrinatur, & abeſt ab oculis eius. Sanè, abſque illis, neque rectè intelligi, neque ſcribi ea cum laude poſſunt, circa quae communiter verſantur hiſtoriae. Mores gentium, leges, iura, regna, imperia, bella, victoriae, reſpublicae, dynaſticae, monarchiae, ariſtocratiae, oligarchiae, conſilia, ſtudia, acta, euenta; neque ea, quae ad haec pertinent, maria, montes, flumina; portus, oppida, confinia, agri, clades regionum, aedificia, & deſtructiones vrbium, inundationes aquarum, tranſmigrationes populorum. Manifeſtumq́; eſt, iuxta lucem, & intelligentiam tantorum luminum, varietates dierum, ac noctium, fuiſſe accommodatas, ad ipſam cœli, quod ſupra nos eſt, rationem; & ipſam cœli ſphaeram, ad incolarum ſitus, differentiamq́;, diſtinctam fuiſſe, in tot ſegmenta, quae noſtri partes, Graeci Μόρια, Mathematici, gradus vocant. Negari ne verò poteſt, quin, primas, & generales mundi regiones, cœlum, & terram, primas, & notiſſimas temporis partes, diem, & noctem; primos, & praecipuos homines, qui ſcribendi materiam reliquerunt, Adam, & Cainum; Abelem,

& Seth, illos scælere, hos virtute praestantes, ante omnes scripturæ, inuulgauerit cum suis ipsorum elogijs, diuina historia: vt, ad particularia postmodum descendere, in locis, in temporibus, in hominibus, inde addiscere potuerint omnes historici. Et omnes quidem historiæ, præter vnam illam forsan, & naturalem, & mundanam, quae ad iniuriam, quod certè iniquum, & homine docto indignum fuit, aeternae diuinitatis conscripta, nullum agnoscit, vel naturae, vel mundi initium, nullum finem; hac parte, eò caeteris gentium historijs nocentior, quò toto reliquo corpore eruditior esse videtur; omnes inquam, & singulae historiae, certus quasdam (vt reliqua praetereamus) sibi praescribunt temporum metas, atque periodos, quarum, hinc inde, terminis, & finibus continentur. Tametsi, ad legentium vtilitatem, ac voluptatem, & ad rerum lucem, veritatem, fidem, miras in praeterita tempora facere solent excursiones; non ab ipsis incunabulis, sed, altè, vt oportet, & ab vltima antiquitate, repetentes Aeras, Olympiadas, Iubileos, confectiones priscorum annalium, commemorationes tabescentis vetustatis, originesq;, & progressiones omnium, quorum, & chartæ obsoleuerunt, & memoria intercidit, praeteritorum temporum. Sed enim, illa ipsa, de qua, tam libenter, & loquimur, & scribimus, diuina historia, quæ, & diuina tractat, & spiritu diuino commendata est literis; velut immensum quiddam, & infinitum, cuius, scopus quidem est ipsa rerum series, sed finis, est ipse Deus, & secreti recessus diuinitatis, Iesus Christus; qui plenus gloria, & splendore, immo, ipse gloria, & splendor diuinae substantiae, heri, hodie, & in saecula, hoc est, in ipsa aeternitate subsistit; in vnam illam, quae omnia tempora ambit, & continet, aeternitatem, arcum intendit, & iaculatur. Ordieur ab aeternitate, insistit aeternitati; & circunducta linea, clausoq; circulo vniuersi temporis, in eandem demum, vnde orsa est, recurrit aeternitatem. Indicat aliqua ex parte, magnus ille speculator Dei Moses. Nam, in capite libri originum, quem proœmij loco, praeposuit diuinis legibus; tum, ad conciliandos mortalium.

lium animos, tum, vt inde destrueret arces, & munitiones impietatis, quæ se extollunt aduersus scientiam Dei: exorsus ab altissimis radicibus creationis cœli, & terræ, non obscurè, significauit, per innumerabiles annorum myriadas, & infinitas indeficientium sæculorum ætates, Deum esse, & extare, ante omnes causas, ante omnes naturas, omnes potestates; vt, qui sit causa omnium causarum, principium omnium principiorum, & origo omnium originum; author temporis, sicut & mundi; atque ideo, tam ante tempus, quàm ante mundum. Rem porrò omnem, non indicauit solum, sed ante oculos nostros, palàm exposuit lux altera Ioannes; cuius in conscribendis historijs diligentiam, quis non magnopere admiretur, supra sexcentos Crispos, & Herodotos, quos, historiarum parentes vocant alieni? Vt enim nihil esset, ne apud ipsos quidem diffidentiae filios, quod, rationabili posset carere fide, per singulos solis iustitiae cursus, & circulos, quos ille, tanquam mystica Aquila, fixa oculorum acie, intuebatur; extremas quasque minutias temporum, velut in horologio lineas, acuto, & lucido vngue, designauit: hoc est, & horam septimam, & horam, quasi sextam, & Ημηνώειον, & quasi Ημηνώειον. Nempe, vt obseruatis temporum rationibus, diligens lector, etiam si lippis sit oculis, speculari valeat admirabiles illos, & secretos, diuinae sapientiae gyros; dum, in circuitu pergit, & in circulos suos reuertitur; hoc est, dum lentè, suauiterq́; disponit omnia, & nihilominus, à fine ad finem, fortiter, etiam singula, infallibili prouidentiae ratione perducit. Is igitur, scripturus de Christo Iesu, venerandum illud suum ipsius Euangelium, quod Περὶ εὐαγγέλιον, meritò dixeris, dignum quod per omnia templa, græcè, & latinè aureis incisum literis conspiciatur, & legatur; cuius quasi tonitru, per omnes aetates, & haeresiarchae terrentur, & haereses vix natae intereunt, auspicatus est ab illa ipsa, nunquam caepta, & nullo vnquam tempore, finienda aeternitate. In qua, & Deum vidit, & verbum Dei, spiritumq́; simul in patre, & verbo quiescentem, & ex patre, &

verbo procedentem; vnum Deum, nulla ex causa ortum, principij, & temporis expertem; hoc est, vt Græci dicunt, Αναρχον & ἄχρονον. *Admota deinde manu virginea, ad scribendam historiam corporis Christi, quod est Ecclesia, decursis omnibus temporibus, quorum futuros annales, longè certius, quàm caeteri historici, praeteritos, describebat; nusquam subsistit, nisi, quum audisset illas voces aeternitatis, quibus, historiam vniuersam, à saeculo in saeculum, clausit, non homo, sed Deus; dicens, Ego sum Alpha, & Omega, primus, & nouissimus, principium, & finis. Merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Inter haec duo puncta, ò viri, quae tamen, vt scitis, vnum solum sunt punctum; quia, vna est aeternitas ante tempora, & quando non erit tempus: quid non cadit historiarum? quid inquam, apud Iudaeos? apud Chaldaeos, Aegyptios, Graecos, Romanos, vt alias nationes praetereamus? Nulla enim est, tam barbara, tam aliena, & abhorrens à studio literarum, quae, natura ipsa ducente, non suis saltem delectetur historijs: nimirum, vt ex ipsa rerum praeteritarum, & praesentium collatione, si, quid simile, in posterum, dies erit allatura, quid illi agendum sit, si non iudicare, at certè conicctare liceat: vsque adeò inditum est omnibus hominibus, desiderium sciendi omnia, & ipsam propterea historiam, iuuenibus, senibus, doctis, indoctis, legendam, audiendam, meditandam. Quippè, quae, est lux veritatis rerum, quae aguntur nostro saeculo; alit memoriam alioquin intermorituram, maiorum nostrorum, & rerum, quae gestae sunt superioribus saeculis; &, ipsis demum seris nepotibus, in omni vero officio, exhibet, & imitandi, & fugiendi, clara exempla; tanquàm, quod Cicero, nimium verè dixit, admirabilis quaedam humanae vitae magistra. Sed enim, vt de nobis loquamur, non est animus noster, quae infinita sunt, & innumerabilia, hoc est, ipsam totam, de diuinis rebus, historiam, quae abyssus est, quam nihil fugit, extra quam nihil est; temerè sequi, vel persequi. Nam, neque*

omnibus inest desiderium sciendi histo. ias.

quid est historia & quid prodest scientibus.

imprudentes

imprudentes acta agimus, neque superbè concupiscimus violentas opes, neque demum scientes, aliena depeculamur; quanquam, non nascuntur domi historiae, vt fabulae Poetarum; sed, foris argumenta dicendi deferuntur ad scriptores, vt, quae ars ipsa non parit, ipsa tamen arte tractentur. Et ipsi quidem, ab initio, dum rem tantam meditaremur, Deo nobis praeferente lumen, constituimus, & mens, ad hanc vsque diem, obfirmata, atque immota manet, vt non loquatur os meum opera hominum. Itaque, nolim putetis, ò viri docti, inter ocia animi, quae, vt, & spes inanes, sunt vigilantium somnia quaedam, nos, in hac ipsa parte historiae, quam excerpsimus, quicquam vel fingere, vel commentarij. Nostra enim inuenta, vltimo, immo verò, nullo loco habentes, quippe, quia animus est, scribere non tempori, sed aeternitati; & scimus, quoniam cogitationes hominum vanæ sunt, verbum domini autem manet in aeternum: imitati sedulas apes, quibus, ne vnus quidem est dies, non negotiosus, pererrantes paradisum deliciarum, & omnes hortos, atque pomeria Salomonis, quo enim alio nomine, appellem scripturas sacras, & aeterna illa patrum nostrorum literaria monumenta? ex tam ingentibus pratis, & varijs floribus, quibus omnia redolent; candidum, & plenum melle, fauum, construere conati sumus: omnibus sacris scriptoribus, tanquam filijs Prophetarum, in vnum collectis; & ex singulis, excellentissima quæque libantes; ab alijs inquam, quae aliorum sunt, & ab alijs accepta sunt; quia, Σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλυ; ipsi quoque amicè accipientes, & velut participantes lumen, de lumine. Scripserunt de diuina historia, si non generatim, atque vniuersè, at verò, quo ad illius praècipuas partes, membraque, & articulos, in omnibus linguis, sigillatim, non pauci; ijque omnes, magno, & excellenti praediti ingenio. Quibus, in vniuerso doctrinarum genere, præclara quæque suppetebant; neque deerant magnifica verba; vt, nunc graues, nunc subtiles, nunc medium quiddam tenentes, nunquam non aptè, distinctè, ornatè, tum eloqui, tum scribere omnia, & singula possent; Θεῶν, vt Graeci dicunt Ερικυδέα δῶρα.

la esperança vana

Berosus,

Berosus, tanta antiquitatis scriptor, quem Babilon quidem genuit, sed pietas aluit, ante monarchiam Alexandri Magni, Alpha est omnium; cui in medijs Athenis, peregrinas illas Chaldæorum disciplinas, græca lingua docenti, Athenienses, statuam, inaurata lingua, in gymnasio publico, Plinio quoque referente posuerunt. Is igitur, publica authoritate, constitutus de more, vt sacerdos, sic scriba; defloratis bibliothecis omnibus Chaldæorum, mira, sed lucidißima breuitate, historiam scripsit. Non, cum historiographis græcorum, à diluuio Ogygiano, Niliaco, Attico, Thessalico, Pharonico, principia ducens, quæ velut prima initia mundi, ad fastidium vsque, in testimonium suæ ipsorum antiquitatis, amplificare, & exaggerare Græci soliti erant; sed, multa, & magna repetens, quæ olim in orbe acciderant, ante famosam illam inundationem terrarum, qua vniuersum ferè perierat hominum genus. Sic enim, ab omnibus nationibus vocatur cataclysmus ille, quem scripturæ sacræ referunt, non cursu naturæ contigisse, sed immissum esse iratō Deo, tempore gygantum; quum illi, nihil esset scæleris, quod non admitterent, facti etiam contemptores diuini numinis; corporis robore, & immensitate confisi. Itaque pura, & simplici, fideli historico digna narratione, commemorauit Berosus, quàm multa præterijssent sæcula, quæ Chaldæi ipsi quidem, fideliter seruassent, ad Græcorum autem notitiam, nondum peruenissent. Haud dubiè, hac ipsa arte castigans intolerabilem insolentiam Græcorum; & apertè insinuans, quam multo æquius erat, vt ipsi Græci, qui nihil se nescire gloriabantur, quum tantarum historiarum prorsus ignari essent, pueri vocarentur ab Aegyptijs, quam vt Aegyptij, & Chaldei, ob id vnum, quod linguæ, & verborum inani, atque ridenda volubilitate destituebantur; quum alioquin res tantas, & tam abditas soli optimè nossent; appellarentur Barbari à Græcis. Berosum deinde secutus est Metasthenes Persa, Manæthon Aegyptius, Hieronymus Phœnix, Masæas Damascænus, Philo, & Iosephus Iudæi. Neque verò sunt procul ab eis Egesippus Papias, & Epiphanius ille noster, non Επιφανὴς solùm, sed Επιφανέστατος;

abs

abs quo, iamdiu didicimus, & fortiter confirmare dogmata nostra, & refutare fideliter aliena. Tum accedit Tatianus, vtinam quàm tempore, sic religione, & fide, ex toto antiquus, Orosius, Ammonius, Alexandrinus, Eusebius, Cæsariensis, Sozomenus Salaminius, Socrates Constantinopolitanus, Zonaras, Drungarius, Sigisbertus, Petrus Comestor, Vincentius, Diuus Antoninus. Vtinam verò, non tanta nobis aliorum scriptorum nubes defuisset, quæ olim, è cœlo nostras terras irrorabat, vel monumenta saltem superessent, & innumerabiles librorum myriades, quas illi Deo geniti ædiderunt, pretiosiores omnibus thesauris. Neque enim laboraremus, vbi illi literis præstantes, eloquio clari, admirandi virtutibus, aliquot etiam illustres martyrio, omnes porrò Christiani orbis lumina, tantopere laborarunt; vt antiquißimam Dei fidem, in ipsis credentium animis alerent, confirmarent fidem iudiciorum, quibus timeri, fidem promißionum quibus amari; præceptorum, quibus coli; doctrinæ, qua suspici voluit, & denique suæ ipsius maiestatis, quam credi iußit, videri non permisit. Enimuerò, ne vos ipse longo sermone morari videar, & ipse à vobis minus videre, nimium cupere, & parum facere existimer; omnes, qui de rebus diuinis disseruerunt, qui scripserunt de nostræ religionis placitis, qui tradiderunt regulas credendi, & agendi, ad quæ duo omnis diuina refertur historia; Sententiarij omnes, & eorum maximè duo illi duces, & antesignani Ioannes Damascenus, & Petrus Lombardus; quem nescio an socium illius dicam, an Comitem; qui ambo opere quadrato, & ipsi ex toto ferè quadrati, de re theologica tot, & tanta scripserunt, quorum memoria, generosis, & in Ecclesia catholica bene educatis ingenijs, amori semper erit, & honori; Illi quoque, qui post terga messorum colligunt spicas; & quotidie versantes in scholis, ex eorum, vt sic loquar, diatriba, doctiores facti, acutis hinc inde disputationibus vacant, & pro virili dogmata nostra muniunt, ac tuentur, sepeq; pulcherrimè Dauidis exemplo, superbos gygantes, qui Christum bello petunt, suis etiam armis prosternere solent. Illi insuper, qui ex suggestis, pias, & exhortationis plenas concio-

nes

nes habent ad populos; illi qui stylum exercent aduersus hæreticos; illi, qui, propria edunt, qui aliena vertunt, qui domi legunt sedentes, & quiescentes; qui quum audierint, zelantes gloriam domini circumeunt orbem, & dicunt fratribus, Venite, & videte. hi inquam omnium ætatum, linguarum, professionum, qui vtcunque rem theologicā tractant, omnes & singuli, non ne diuinam historiā versant? ornant? diuinæ historiæ famulantur, & seruiunt? in diuina historia laborant, commorantur, habitant, hærent? Quid porrò aliud continent, vniuersæ Theologorum nostrorum, siue veterum, siue recentiorum, scriptiones, quæ quotidie sunt nobis ante oculos, interq; manus, libri, tractatus, opuscula, commentarij, notationes, interpretationes, expositiones, indices, glosæ, quæstiones, paraphrases, summulæ, catenæ, compendia, epitomata, problemata, antidota, strommata, ascetica, homiliæ, rhapsodiæ, allegoriæ, harmoniæ, sermones, meditationes, contemplationes, enucleationes, demonstrationes, dictionarij, fasciculi, flores, triūphi, dialogi, trilogia, soliloquia, vt prætercam odas, hymnos, hortum sophiæ, Ἀποθέματιν ψυχομαχίαν, ἁμαρτιγενείων, καθ' ἡμερήων, περὶ στεφάνων, *vtriusque testamenti heroicum enchiridion; & omnis generis graeca, latinaq; poemata; quae Theologi nostri, nullis alijs vatibus inferiores, non aspirante Musa, neque Musarum choro, sed vno, ternoq; Deo, quanquam non alieni à musis, vt neq; à gratijs, magna cum laude cecinerunt; Quid inquam continent haec tot, & tanta literarum monumenta, quòd non spectet ad ipsius diuinae historiae vel sanctissimum corpus, vel pulcherrima, membra, eaq; grandia, parua, media, integra, concisa, comminuta? nimirum, ad verbum Dei, ad dogmata, ad traditiones, ad scripturas, ad consensum propheticae, apostolicaeq; doctrinae, ad vitam Christi, ad crucem, ad miracula, ad sacramenta, ad praecepta, ad peccata, ad virtutes, ad corruptae naturae nostrae imbecillitatem, ad necessitatem diuinæ, per Christum gratiae, ad vim meritorum, ad praemia, & pœnas futuri seculi, ad statum animae, ad duas vitas, agentem, & contemplatricem, ad ritus, ad officia, ad caeremonias, ad mysteria, ad diuina symbola, ad summum illum apicem, vnius in sanctissi-*

ma

ma Trinitate diuinitatis; denique ad totam fidem, & christianam sapientiam, & ad Ecclesiam, ad hierarchiam, & ad ipsos, quibus suis in ecclesia cedris, & platanis, conspectiores, summos hierarchas, præfectos, & antistites vniuersæ religionis. Quibus, in vno illo, quem, auctoritate, omnes, & singuli, referunt, Petro, Deus ipse, ore suo sancto, & benedicto, tanquàm nobile quoddam depositum, tanquam ingentem thesaurum, immo verò, tanquam cœlestium thesaurorum æternum gazophilacium, commendauit illam ipsam suam, pro eximia quadam dignitatis gratia, & gloria, fidei titulo insignitã, christianæ sapientiæ pietatem; quæ omnino est (vt ipsi scitis) vniuersæ historiæ vis, medulla, cor, anima, spiritus. Hinc sanè, diuus Ioannes, ille Θεολογότατος, in sacro, eorum, qui historiam Christi scripserunt, quaternario, vltimus tempore, quum iactis, per caeteros Euangelistas, fundamentis tot, & tanta, mirè ad Christi gloriam superædificasset; nunquam tamen, nisi descripto pontificio Petri, quod tanti operis, voluit esse ferè supremam coronidem; suum ipsius Euangelium clausit, & perorauit. Planè, qui sibi semitam sapiebat, alijs scriptoribus, indice, monstrauit hanc viam; vt postquam Christus Iesus, de caetero, vicaria Petri opera, recturus erat Ecclesiam suam, quemadmodum ipse, historiam Christi, terminauerat fastigio, & culmine dignitatis Petri, ita illi, in historia Ecclesiæ, sine qua, propè exangue, & omnibus membris, atque officijs mancum est, & mutilum ipsius diuinæ historiæ corpus; non præterirent apostolicum thronum Petri; ad tantam illam, maiestatem, authoritatem, celsitudinemq́, sublatum. Quod, & sanctè profectò obseruatum est: nam, summo studio & diligentia, vitas, gestaq́, & tempora successorum Petri, quando omnes, & singuli, sunt vnus Petrus, seorsum etiam ab heroibus, quos, senex Πολύγραφος, Hieronymus, atque Gennadius illustrarunt catalogo; Diuus Damasus, Anastasius Bibliothecarius, Paulus diaconus Aquilegiensis, Guido Presbyter Rauennas, & alij Patres, perpetua memoria dignißimi, conscripserunt, conscribentq́, per omnia sæcula filij nostri. Idq́, non tam in eorum gratiam, ne nomina, quæ in aßidua commemoratione esse

ne esse

ne esse debuerant, in obliuione iacere videantur, quàm propter nos, vt, perennis insit animis nostris certitudo, & firmitas vniuersæ historiæ; vt, sciamus iuxta apostolicum verbum, à quo didicimus; vt æternum memores simus, à quo fidem accepimus, vt videamus summorum Pontificum seriem illam perpetuam, à sanctißimis, ijsdemq; antiquißimis, græcæ, & latinæ Ecclesiæ Episcopis, aduersus hæreses, tantopere commendatam. In quam, fixos tenentes mentium nostrarum oculos, æternum firmi, & stabiles simus, atque, ab antiqua Petri fide, quæ, vna est Christi vera fides, nullo vnquam tempore diuelli, aut etiam, tanquàm parum prudentes, fraude, & dolo seduci patiamur. Proh sancte Iesu, Quanta est maiestas historiæ tuæ? fidei tuæ? quàm est vera? quàm credibilis? quàm videtur oculis nostris? quàm auditur nostris auribus? quàm contrectatur nostra manu? Ecquàm longè, lateq; patet? quàm in altum se se attollit? quàm, nec cælo, nec terra capitur? quam super omnia extenditur, vt intret tandem in sanctuarium Dei, & intelligere nos faciat, principia sua, nouißima nostra. Ecquis, vel Dei colens, vel Christianæ Reipub. amans, vel sanctarum scripturarum studiosus, vel denique cupidus suæ, & alienæ salutis, sibi à lacrymis temperet; quum, diuinæ historiæ veritatem, videat esse in eo statu, quo fuit olim Hierosolyma, capta à Babylonijs, Archa à Philistæis, Roma à barbaris, IESVS à Iudæis? Huc profecto spectat tanta perfidia, tanta insania, tanta arrogantia, ternæ inquam hæreticorum vires; quæ, quum, initium accepissent in Iuda proditore, in Ario, in Dioscoro, nunc demum, consummatæ in nostræ ætatis Antichristis, atque adeo ipsius veri Antichristi præcursoribus, an non palàm videtis, quam cæde homines, incendio terras, hæresibus regna, imperia etiam seditionibus implent? Ferrum, flammamq; minantes, furentes audacia, scelus anhelantes, bella gerentes? Et in primis quidem, aduersus Ecclesiam; quæ commune omnium hominum refugium, non modo necessarios suos, & ciues, sed alienos etiam, atque hostes, omni beneuolentia, ex ipsius Christi instituto, complectitur. Tum, aduersus vrbium principem Ro=

mam

mam; ex qua, ad nos, literæ, leges, omnis humanior vita, omnis rerum omnium cognitio, Euangelium ipſum, fides, religioq́ manauit. Aduerſus Chriſtum, qui, nimia illa victus charitate, ſe ſe pro nobis obtulit hoſtiam Deo. Denique, aduerſus Deum ipſum, in cuius miſericordiæ ſinu, viuit in miſerum, & afflictum hominum genus. O cælum, ò terra, ò literæ, ò ſtudia, ò tempora, ò mores. Non ὑπερβολικῶς dico, veriſsimè vera loquor. Te, teſtem inuoco, alma veritas: tenet me, & occupat, exulceratq́ acerbiſsimus dolor, intuentem non mente ſolùm, ſed & oculis, quo ex ſtatu, & in quem, miſerè, heu nimium miſerè, noſtro hoc ſæculo, reciderit hæc ipſa ſacroſancta diuinæ hiſtoriæ veritas: quæ, parum antea, plena maieſtatis, & honoris, ad Iudæorum, Turcharumq́ terrorem, in omnes mundi regiones, per ora catholicorum, tanquam per cæleſtes tubas, vno inflatas ſpiritu, vno ſenſu, vna fide, cum ingenti chriſtiani nominis gloria, vagabatur. Scithyſmus, Barbariſmus, Iudaiſmus, Helleniſmus, primæ in Eccleſia hæreſes, &, quæcunque aliæ fuerunt, ſoluebant, iuxta Apoſtoli verba, ipſum Ieſum. Soluebant à ſe ipſo, illi Hæreſiarchæ, qui, diuidebant perſonam Chriſti à corpore Eccleſiæ, qui hominem negabant in Chriſto. A capite, qui dicebant, Homo eſt Chriſtus, ſed non Deus. Porrò, noſtri fratres, quum, ſibi ipſis doctiſsimi videantur, & mundo etiam videri velint, tamen, non ſolum impij, ſed, prorſus, vniuerſæ religionis hoſtes, quaſi noui quidam Luciani, nituntur ſoluere (quod horrendum eſt dictu) mundum ipſum totum, ab ipſo Deo. Et, iam, eorum opera (proh dolor,) plenus eſt orbis terræ, Atheiſtarum. Quin, ex ipſis quoque hominibus populorum noſtrorum, non pauci ſuo ipſorum fermento corrupti, facti ſunt vt Αχειςοι, ſic planè Αθεοι. Inter quos, qui cæci ſunt, ponunt cæcæ fortunæ menſam: qui fatui; venerantur fatum: vnde, vt olim apud gentes, prædicantur inter nos, homines boni fati, & mali fati, Εὔμοιροι, κακόμοιροι. Forſan mentimur, &, vt eorum cauſam in inuidiam vocemus, ſcientes, & prudentes, indoctæ plebis abſur-

ditatem, in illos falsò reijcimus? Enimuero, impuri, & impij isti, legũnlatores, quibus, tabulæ veteres fractæ, nouæq; in orbem inductæ sunt, ad perniciem humani generis, an non scripserunt, Consuesse Deum immortalem, cum nonnullis hominibus fungi munere malorum geniorum, atque adeo, ipsarum etiam furiarum; eos inquam, de sua ipsorum mente, & consilio, deturbare, incitare, inducere, impellere, conijcere in horrenda scælera, in fraudes, in impietates, in omnis generis abominandas turpitudines? Hæc certè, in impijs suis eorum scriptis, quæ, olim, omnium manibus terebantur, legere potuit, & relegere vniuersus orbis. Vtinam non venenosa hæc, miseros occidissent, aconita, legentes. Nunc enim, post tantam ebullitionem, & exagitationem omnium nationum, elisa hac viridi serpentum, atque adeo, ipsius cerberi spuma, quis, hæc audiens, etiam si sit rudis, & literarum ex toto ignarus, non protinus exhorrescat, si modò Christi salutaribus vndis initiatus fuerit? Ecquid, tam absurdum, tam dirum, tam barbarum, excogitatum fuit vnquam, ab homine mortali? Sunt ne hæc dogmata, quæ, etiam si maximè Stoici simus, & profiteamur, nullis animi concitationibus perturbari, æquo, & indifferenti animo, audiri poßint? An, non paris est impietatis, nullum credere Deum, & asserere eum authorem malorum? Quid verò tandem est hoc aliud, quàm, à tectis ad fundamenta, à calce ad caput, ex toto, & in totum, subruere, euerchereq; diuinam historiam; &, si Deo placet, abolere etiam memoriam diuinæ historiæ? Tantum scælus, ne Celsus quidem moliebatur; neque Porphyrius tentauit. Quin, neque ipse Iulianus Apostata, neque demum, sentina illa malorum, quem, & animus meminisse horret, Maumethes, viuendo, & moriendo blasphæmus, aggreßus est. Impudorati alioquin, & singuli, & omnes (volo enim, hac ipsa antiquissima Tertulliani voce, vti mihi liceat) qui, pleni superbiloquentia, vt sine mente, sic sine fronte, in Christianam religionem, & illius dogmata, verò credibilia nimis, tot, & tanta congesserunt, euomuerunt, dixerunt, scripserunt, fecerunt. Quid non tentarunt,

runt, summi illi, rerum nostrarum tutores, custodes, & columina christianæ religionis, Paulus Tertius, & Carolus Quintus; vt, monstra hæc fœdissima, nuper è terra nata, &, iam iam cœlo minantia, dissiparent, sternerent, conficerent? Memor grandæuus Senex, vt sanguine, sic animi præstantia, & sublimitate, Romanus, nominis illius sanctissimi, atque grauissimi, quo, in apostolicum thronum, Deo volente, sublatus, à summis Regibus, & ab vniuerso orbe terrarum, salutatus, & appellatus fuerat; nempe, ex Alexandro, Paulus; quod, græca lingua, ductum, ἀπὸ τοῦ παύεσθαι, cessationem significat, quietemque, & pacem; quanta fecit, quanta tulit, vt, christiano orbi, esset, & παυσίλυπος, ademptor curarum; & ἀλεξίκακος, depulsor malorum; & Irenarches, qui, rebus omnibus pacem daret, qui pugnandi, finem faceret; qui hoc tantum doctrinarum, & opinionum chaos, componeret; confirmaret cadentem Rempub. erigeret afflictam; desolatam recrearet; & liberaret penè conflagrantem? Idque, per Carolum illum Quintum, Catholicis latè Regem; Hæreticis, & Turcis bello formidandum; dignum, cuius humeris, Romani imperij moles incumberet; cuius auspicijs, Romanæ militiæ castra mouerentur. Quem, propterea, cum spolijs, & tropheis, à Libyca victoria reuertentem, in suo ipsius sinu, tam amanter excepit, iussitque, vt, super alta capitolia, ipse, capitolio altior, iret ouans: nimirum; vt, illum, ad Ecclesiæ sanctæ concordiam instaurandam, accenderet; vt, illius animum roboraret; vt, iuueni ad gloriam calcaria adderet. Testis est omnis Gallia, omnis Hispania, vniuersa Italia: Sed, vos, præ omnibus, testes estis, magnæ Germaniæ fauces, Tridentini saltus: qui, tanti Hierarchæ consilio, & tanti Cæsaris opera, omnibus montibus excelsiores facti; fuistis theatrum, & specula vniuersi orbis. Oecumenica nanque Synodo, in vestris laribus indicta, congregata, celebrata, & ipsi vidistis, & ab omnibus nationibus explorastis, quàm esset pacis amaris, & publicæ salutis studiosus, Paulus Tertius; verè, quum etiam in terris ageret, cælo dignus. Vtinam omnes Principes, qui tum rerum potiebantur,

tur,

tur, quos ad publicas calamitates leuandas, magna illa, & gloriæ piena cognomina, inflammare debuerant, Hierarchæ Optimi, & Maximi, prudentißimo consilio acquieuissent, secuti essent firmum iudicium; diuinis præsagitionibus credidissent; vicariæ potestatis minas timuissent; authoritati colla sumisissent; amori cessissent; precibus se exorari permisissent. Non frustra profectò pugnatum esset iure, et legibus, bello, et armis; sed fortasse etiam, sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, liberata Republica, omnes iam in vno choro, vnam cantionem caneremus: neque adhuc essent inter nos de religione, & fide, sectæ, et schismata; quibus indies magis, ac magis, Turcarum oculos, et spes pascimus, ac fouemus, facti illis iocus, & risus; quibus, dum communi consilio, res gererentur, et Paulus Aaronem, et Carolus Mosen referret, (Ecquam illustre, ac gloriosum summorum principum par ò viri,) christianum nomen esse consueuerat, & pauor, et pallor. Sed ecce, à tergo, et à latere; audio viri prudentes. Non erat his locus. Oro vos per Deum, excusate inexpertum equisonem, quem de via, et cursu, sermonis vis, & impetus, extra orbitam, perinde ac ferox, & intractatus equus, abripuit. Abripuit inquam, vt à causa digrediens, ad Paulum importunus excurreret, Paulo ineptus insisteret, et denique, inania sibi fingens somnia, hisce theologiæ primitijs, velut floribus, sacrum illud caput Pauli, coronare posse existimaret. Quem Christi vices agentem, hominum, quos tellus alebat, patientißimum, in laboribus inuictum, nunquamque vincendum, pro Ecclesia sancta Dei, ab his quidem oppressa, ab illis deserta, à multis prodita, indefesso studio sequentem semper, & persequentem, fugientem pacem; nunc in cælis, immortali Deo cum Angelis canentem epinicion, et non iam delibantem theologiam, sed proluentem ora in ipso fonte theologiæ, honorare par est, iusta admiratione, et taciturnitate magis; quod multi egregij scriptores hactenus mihi fecisse visi sunt, quàm tenui laudatione; donec veniat aliquis in dicendo rex, qui, res suas præclarè gestas, & magna in primis, atque fœcunda, summis principibus, ab eo, antequàm

naturæ

naturæ concederet, relicta aureæ pacis semina, historia integra commendet posteritati. Interea igitur, Ecce reuertor ad eam, vnde digressus sum, diuinæ historiæ laudationem. Profectò enim, ô Dei amantes, quicunque diuinarum rerum historiam omninò nescit, etiam si cunctas historias memoria teneat, & memoriter pronunciet, vsque adeo puer est, vt heri, & nudius tertius, natus esse videatur. Si quis porrò est, qui eam non solum nesciat, sed ignoret; quam alioquin, vtcunque, scire, & potuit, & debuit; is, quò plura, se scire gloriatur; eo magis, sensu puerascens, & peior, & impudentior est. Ille verò, qui ambitiosè studet, vt nihil nesciat, & consultò, se illam ignorare dicit, & profitetur, etiam si euaserit πάνσοφος; omnium piorum virorum sententia, insanissimus habeatur, & indignissimus, qui numeretur inter homines; nimirum, diuino iudicio, iam maledictus; tanquam puer centum annorum, qui nihil de sua ipsius salute cogitat, neque, de veris virtutibus, quibus in cœlum scanditur. Eas enim, non in profanis gentium historijs, sed in hac vna Christianorum historia, contineri, tradi, docerique, & addisci mundus ipse iam videt. Et ipsi quoque philosophi, quum olim, & publicè loquendo, & scribendo, iactanter assererent, se constituisse ciuitates, dedisse leges populis, artem rectè viuendi instituisse, philosophiam totam, & inuenisse, & perfecisse; nunc tandem, (in quo maximè christiana fides triumphat,) suam ipsorum cæcitatem agnoscunt; Et, non inuiti, testantur, suos ipsorum duces, & antesignanos, pro vera & solida virtute, picturas tantùm, & simulachra virtutis exhibuisse legentibus; pro actionibus virtutum, quibus fulgere debuerant, vix nisi verbosas edidisse disputationes: vt, ipsa virtus, quæ in agendo posita est, & in vigore naturæ, atque animi, ad inanes nugas, & ambiguos syllogismos, reducta esse videatur. Quid, quod, ne nunc quidem, illud vnum pariunt, quod iamdiu, in omnibus eorum scholis parturierunt. Siquidem, inuestigandis naturalium rerum causis, adhuc hærent; in statuendis bonorum, ac malorum finibus, adhuc contendunt; in definiendo virtuti medium, sine vllo fine nugantur; &, ad extremum, de primo rerũ principio, de au-

 thore,

thore, & opifice mundi, de ipſo inquam Deo, res, quæ iam eſt tam perſpicua, quæ palàm ferit oculos noſtros, quæ etiam, in aliam partem auerſos, ſpectaculo tantæ lucis, & pulchritudinis ad ſe trahit, nondum conueniunt. Quibus propterea, nihil certum eſſe, aut perceptum poteſt, quando ipſis etiam concedentibus, & docentibus, ignorato principio, cuncta, quæ inde gignuntur, neceſſe eſt ignorari. Et quidem, Deus, ſciens, quàm vanæ, & fallaces ſunt cogitationes hominum, niſi diuinis præſcriptis, & legibus, velut filo Theſei, in hoc, humanarum inuentionum, velut magno quodam labyrintho, regantur, & dirigantur; ante omnes Legumlatores, primus legem, ſuis ipſe inſculpſit digitis; iuſsitq́, illam verſari perpetuò ante oculos noſtros, ad veſtibula ædium, ad fimbrias veſtimentorum, ad articulos manuum; vt omninò in cunctis humanæ vitæ negotijs, Deum ipſum, non autem humanæ rationis iudicium, & cenſuram, quæ nihil omnino certi habet; ſectaremur. Neque verò profectò, oportebat diuinam illam ſapientiam, ſe ſe tantopere demittere, & ad extremum etiam induere hominem, inuulgareq́ Euangelium vniuerſo orbi terrarum, vt nos omnes, de componendis humanæ vitæ moribus, de via ad fælicitatem, deq́ fælicitate ipſa erudiret; ſi noſtræ hiſtoriæ, dicam verius, noſtræ fabulæ, noſtræ inuentiones, noſtra inania, & incerta ſomnia, hoc enim titulo ornabat, & Socrates Ethnicus, doctrinas hominum, Αμφυσβητήσιμον ὄναρ, ſatis eſſe potuiſſent, vt per eas, vel malè ſaucia natura noſtra, curari poſſet; vel curata, & ſanata, erigeretur ad Deum, & coniungeretur cum Deo; in quo vno, ſita eſt vera fælicitas. Ecquid neceſſe eſt hic immorari, quando in re manifeſta verſamur? Sanè philoſophia gentium, etiam, quum iuuenili æuo floreret, nunc enim anus eſt, delira, & garrula, ò Aegypte, quantumuis, ſibi plurimùm de auri, & argenti copia, hoc eſt de ſapientiæ, & eloquentiæ fælicitate blandiretur; tamen, humano generi, cuius ſuauiſsimus cibus, & alimonia, eſt ipſa veritas, ad quam ſuapte natura, incitatiſsimo deſiderio omnes ferimur, ne ſemel quidem potuit apparare plenum conuiuium, in quo omnium generum conquiſitiſsimis cibis, oneratæ menſæ explerent animos noſtros:

ſtros:

ſtros: quos, haud dubiè, non tam, vt vulgus credit, peritura fa=
ma, quàm vera, & naturalis fames, mouet & permouet, v in=
ſatiabiliter cupiant, ſaturari ſcientia. Vix cænulas quaſdam inſtru=
xit, breues, & anguſtas, plenas, non delicatis conchilijs, aut piſci=
bus, ſed multa carne ſubrancida, in quibus etiam ſordidi miniſtri,
& plerique defecti, ac ſenes miniſtrabant epulas. Eas videre eſt,
apud Platonem, ſympoſiarcham illum philoſophorum: nam, in ſuis
ipſius dialogis, nihil aſſerendo, vnquam, ne aliquid ſcire videretur;
ſed, diſſerendo ſemper, vt in certa faceret omnia, ſingula quoque,
ſeorſum, & ſeparatim, academico more pertractauit: nimirum, in
Parmenide, res diuinas: in Timæo, naturales; & in ijs, quos in=
ſcripſit de iuſto, vel de Repub. libris, eas, quæ ad mores pertinent;
tertium philoſophiæ genus, quod in Græcia exuſcitauerat Socrates.
Itaque, ſicut Deus benedictus, dum rerum vniuerſitatem creauit,
omnibus hominibus, velut publicum dedit, & ſolenne epulum; ſic
diuina Hiſtoria, arte digna Deo, cum natura mores, & cum Deo
naturam, rurſumq; viciſſim, Deum cum natura ipſa, & naturam
ipſam, rationemq;, cum moribus colligens, & componens; à natu=
ralibus quidem aſcendens, velut ex terra; à diuinis deſcendens, quaſi
ex cælo; in moralibus, medio itinere gradiens, velut inter terram, &
cælum; tametſi nunquam, ſe ſe vſqueadeo demittere poteſt, vt non
ſuam ipſius maieſtatem, & decorem retineat; ponit in conſpectu no=
ſtro menſam regiam, parat cœnam verè pontificalem, inſtruit ſplen=
didiſſimum conuiuium, in quo omnes, & ſinguli, per vniuerſum or=
bem terrarum paſcantur, epulentur, inebrientur; idq; θεοπρεπῶς;
hoc eſt, non hac quidem tantùm, vel illa ſcientia, & veritate, ſed
ſimpliciter omni ſcientia, omni veritate, omni ſapientia; vt de=
mum bene paſti, & poti, ciboq;, & potione, non ſolùm fame, ac
ſiti depulſa, ſed penè abſque ſacietate ſaturi, pæana, quem Aegy=
ptij, pingui melle, & arida ficu ſacra facientes, Mercurio, tan=
quam repertori veritatis canebant, Γλυκὺ ἡ ἀλήθεια, cuius repetitio=
ne implebant atria, feriebant ſydera; eum ipſi, maiore multo ratio=
ne, Chriſto Deo canamus; qui, eſt illa ipſa veritas, dulcis ſuper mel,

 propter

propter ſapientiam; & ſuper ficum, propter pietatem. Ecquid dulcius illa, ipſa veritate? quid amabilius, quàm amare, & poßidere veritatem? quid beatius, quàm frui veritate? delectari cognitione, & contemplatione veritatis? de qua, & loqui ſuauißimum, & audire iucundißimum; cuius aſſequendæ, ſolo etiam deſiderio, ac ſpe, fœlices ſe putant, ipſi quoq; profani homines. Non poſſum hic me continere, quin lætabundus exultem, voce græca, Ω ἀλήθειαν ὦ φιλαλήθειαν, hoc eſt; ò veritatem, ò amorem veritatis. Veritas ipſa, eſt numen: Amor veritatis, hominem coniungit numini. Nam, quid tam communiter proprium nobis omnibus, quàm ignorantiam, & mendacium? atq; ideo, quid propriè tam ſupra nos, quàm ſcientia, & veritas? I nunc, quicunque es, & dubita, vtilis ne ſit diuina hiſtoria ſtudioſis veritatis. Quod ſanis corporibus eſt agricultura, & ægrotantibus medicina; id vtriuſque ſortis animis, eſt diuina hiſtoria. Alia ad virtutem via eſt, alius bonorum finis, alia hominis pax, atque tranquillitas, quæ addiſcitur ex ſacris literis, quàm ea, quæ Εν τῷ περιπατῷ, aut in porticu, ſiue in academia docebatur à vobis, Philoſophi gentium. Ecquam Panacæam, quod Moly, quas Epodas adhibuiſtis vnquam, morboſo illi Charmidæ veſtro, quæ comparari poßint antidotis diuinarum ſcripturarum? Certè, vt oculus ſine capite curari non poteſt, neque ſine reliquo corpore caput; atque ideo medicina, à toto incipit, vt membro ſanitatem reſtituat; ſic, neque, ſine anima curari poteſt male affectum corpus, ſed ab anima incipiendum eſt, ex qua, & bona, & mala, in hominem totum manant, & fluunt. Nunquam verò anima, ſine Deo, bene valere potuit; neque Deus, ſine verbi ſui ope, quaſi media, ægreſcentem animam incantare ſolet: ipſum autem Dei verbum, præclarißimis exemplis manifeſtum eſt, quòd in ſacra ſcriptura, quàm maximè, velut in templo, ſuam ipſius virtutem oſtendat, ad leuandos dolores, ad tollendos morbos, ad vires recreandas, ad conſolandas conſcientias, ad ſpem immortalitatis alendam, ad ſanitatem augendam, & confirmandam. Quod propterea dicitur, Verbum vitæ, Verbum veritatis, Verbum gratiæ, virtutis, potentiæ, ſapientiæ. In ſymbolica autem theologia, quàm multis nomini-

bus

bus celebratur? Dicitur enim Panis, Aqua, Lux, Ros, Ignis, Semen, Fons, Fluuius. Ipsa porrò (vt sic dicam) Logotheca, diuina inquam scriptura, appellatur, Fauus mellis, Terra, lacte, et melle fluens, Cella vinaria, Torcularia redundantia, Domus odorum, & vnguentorum, Columba deargentata, Mons domini, Archa testamenti. Quid? Hortus conclusus, Torrens voluptatis, & Paradisus deliciarum. Ille inquam paradisus, quem, ante omnia, ab hominibus instructa scientiarum pomeria, plantauit ipse Deus ab initio, & posuit in eo hominem, vt excoleret eum, tanquàm agrum, et custodiret, tanquam thesaurum. Ecquæ deliciæ profectò, quæ voluptates, excogitari possunt, quas, non superent hæc ipsa æterna diuinorum librorum monumenta; quae, ab authore, sancta, à materia ipsa, sacra; ab immutabili veritate, sacrosancta dicuntur, & sunt; vtilia iuuenibus, iucunda senibus, afflictis solatia, et, præsidia florentibus, ac beatis? Quæ, narrant facta omnium sæculorum, quæ, prænunciant futura omnibus sæculis, quæ nihil non suadent boni, et, ad complementum humanæ perfectionis, prohibent ea quoque, quae aliquam mali speciem habere videntur. In quibus, infantes, lactantur mammilla regum; viris, apponuntur tauri, et altilia; infirmis, non deest olus; &, qui robore valent, nutriuntur in croceis. Sanè, vt, ipsi quoque; ex eis, nobis delicias faciamus, litera, est quasi cænaculum; sensus, mensa, præcepta, cibus, promissa, potus, pincerna, et dapifer Christus; lectio, refectio; gustus voluptas; ebrietas sobrietas; sopor, amor; complexus, et oscula, piæ lachrimæ, &, ab imo pectore ducta, atque repetita suspiria. O Deus meus, dicebat almus ille pater, Mella mea, verba tua. Deliciæ meæ scripturæ tuæ. Tantum munda cor meum, ne fallar in eis; munda labia mea, nō fallam ex eis. Et verò, si summum hominis bonum, Deus est, atque ideo, nobis omnibus, bene viuere, est Deum diligere, Certè, hic vnus, et non alius scopus est vniuersæ scripturæ; vt, Deum ipsum supra omnia, vt, nihil inquam, æquè ac Deum ipsum diligamus; quod iustitiæ est; vt, pro

Deo,

Deo, nihil non feramus alacriter, quod est fortitudinis; ut, peruigilemus, & caueamus, ne illudamur amando; quod, est munus prudentiæ; ut, hunc ipsum Dei amorem, seruemus integrum à veneno amoris proprij; quod pertinet ad temperantiam. Huc, tendit lex, huc, Euangelium, huc, Prophetica, Apostolicaq́ doctrina: huc, & uniuersæ scripturæ, singulæ partes, & membra; nimirum, & carmina lætitiæ iustorum, & lamentationes pænitentium, & veh, ac damnationes reproborum; quæ, ubique, & paßim leguntur in sacris literis: Huc inquam, quæcunque ad sacram scripturam pertinent, & quæ aperta sunt, unde nutriamur, & quæ obscura sunt, unde exerceamur, directa sunt: ut, si beati esse cupimus, eruditi in fide, de ipso Deo, animati ad spem, in ipsum Deum, tandem accendamur ad charitatem ipsius Dei; &, Deum ipsum diligamus, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex omnibus viribus: hoc est, corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Hæc est hominis perfectio, hæc salus, hæc fælicitas, hæc vita; vita virtutis, vita gratiæ, vita gloriæ; &, hæc, haud dubiè, est diuinorum elogiorum tota plenitudo, tota amplitudo, tota profunditas, tota intelligentia, tota obseruatio, tota summa. Vt propterea in sacris illis reuelationibus, quibus clauditur noui testamenti canon, ea ipsa figura, inquam fæliciter aliæ omnes desinunt, fluuij aquæ viuæ, crystallo splendore persimilis, procedentis de sede Dei, & Agni, irrigantisq́ plateas Hierusalem, cum ligno vitæ cis, & trans flumen, qua nimirum designabatur, & gloria paradisi, præmium christianæ vitæ, & gratia per Christum Iesum, sine qua, ne meritum quidem ullum; quin, & ipse Spiritus sanctus fons præmiorum, & meritorum, omniumq́ donorum, quæ à Deo descendunt in homines, ea inquam ipsa figura referatur ad sacram scripturam, & aptißimè per omnia respondeat ipsi sacræ scripturæ, utpotè ex cuius fide, hauritur gratia; in cuius gustu, delibatur gloria; extra cuius doctrinam, non addiscitur, aut vera scientia, aut vera virtus, per cuius obedientiam cognoscitur creditur, & amatur spiritus sanctus. Certè verò, si, oraculi illius, & res, & verba, interpretari velimus de hac ipsa admirabili, &

vero

vero Deo authore digna, ſapientia, quid eſt, quod in eam non mirabiliter competat? Vox fluuij in primis, aperit, & ponit ſub oculis, ſcientiæ, & eloquentiæ copiam, profunditatemq́;, & perennitatem curſus ſacræ ſcripturæ, in omnes gentes: profunditatem inquam, quæ exhauriri, & perennitatem, quæ finem accipere nunquam poßit. Nomen aquæ viuæ, indicat iucunditatem, voluptatem, fæcunditatem, gratiamq́;, & virtutem intrinſecus recreandi, atque reficiendi animas verbo Dei. Splendor, oſtendit gloriam, & dignitatem eius ſuper cæteras quaſque ſcientias mortalium. Similitudo cryſtalli, pulchritudinem, ſoliditatem, perſpicuitatemq́; cognitionis, & veritatis omnium rerum, quæ in ea continentur, & tractantur. Platea porrò, quæ eſt via latior, militaris ferè, conſularisq́;, & prætoria, quàm bellè, exprimit O Viri, numeroſam illius amplitudinem? Non enim, in angulis, non in latibulis, ſed in ipſius mundi medio, atque ideo, omnibus populis, omnibus nationibus, ſummis quoque Regibus, atque Cæſaribus, qui etiam, communiter, latam perditionis viam ingrediuntur, dat leges, & iura; vt, qui, ab illis, & in credendo, & in amando, & in committendo, & in ommittendo, vel ſemel per contemptum, deſciuerit, neque pœnitentiam egerit, pereat in æternum. Putas ne verò, myſterio vacet lignum, vitæ, ex vtraque parte fluminis? Hæ ſunt ripæ, quas lambit pellucidus hic, & vitro illuſtrior, amnis ſacrarum literarum. Vita hæc, quam degimus, &, ea, quam expectamus; Et, hic quidem, in via, meritum, illic, in patria, præmium eſt, & merces mortalitatis idem ipſe Chriſtus, lignum vitæ, remedium mortis, ipſa à morte reſurrectio, & æterna vita. Prolixior ero fortaßis, parcite: Feror campis, non ſemitis. Cæliſsima Dei ſedes, vnde eſt ſecreta illa tantarum aquarum ſcaturigo, an, non palam docet, vt niſi excordes ſimus, intelligamus, quam ſit ſublimis, atque adeo, mortalibus inacceſſa, altitudo ſapientiæ, & ſcientiæ ſanctarum literarum? Altitudinem enim illam, ſolium illud excelſum, & eleuatum, quis vnquam dimenſus eſt? Deus porrò, & agnus, Pater inquam æternus, & Filius eius dominus noſter Ieſus Chriſtus, quid indicant, niſi, quòd, in his duobus

potißimùm

potißimùm versantur diuinæ literæ, in creatione, quæ est ex Deo, & in reparatione, quæ facta fuit per Christum Iesum? Vt tandem, si quis quærat, quid est subiectum in sacra scriptura, responderi poßit, Est Deus, à quo omnia; Est Christus, per quem omnia; Est opus reparationis, ad quod omnia; Est charitas, qua, sic Deus dilexit mundum, circa quod omnia. Sed, quanti momenti, est illud, ò viri, quod, ante hanc ipsam tantæ admirabilitatis visionem, præfatur Ioannes, Ostendit mihi dominus. Sanè, vix reperiri poterat aliud verbum, quod tam aptè, explicasset veritatem, certitudinemq́ue, ipsius diuinæ scripturæ. Quid est enim, ostendere, nisi, non obscurè, sed apertè demonstrare? Inde, Demonstrationes, appellantur rationes mathematicæ, quæ, apud philosophos, primum gradum obtinent certitudinis. Et quidem, illud quod demonstratur, videtur, nullus autem, inter sensus, certior ipso visu. Ob id, in sacris literis, Prophetæ appellabantur Videntes; quibus, & præterita, & futura, æquè ac præsentia, certißima erant. Vt propterea, quum, in diuinis rebus, cœtus Prophetarum, fuerit quasi oculus humani generis, non enim, sibi tantùm, sed, nobis omnibus, & filijs nostris, & vniuersæ posteritati, videbant quæ videbant; quæcunque illi viderunt. &, se vidisse testati sunt, nobis omnibus, certißima esse debeant, atque testatißima; perinde ac ea, quæ ipsi quotidie videmus: non enim, per omnia membra videmus, sed per oculos tantùm; sicut, neque, per omnia corporis membra, audimus, sed tantùm per aures. Hoc ipso verbo igitur ostensionis, græcè ἀποδείξεως, docemur, vt aliquando concludam, esse euidentißimam, notißimam, certißimam indubitatißimam, atque adeo verißimam, diuinam historiam; qua nulla sit sublimior, dignior, plenior, amplior, iucundior, vtilior. Idq́ue, ex authoritate Ioannis, quem diligebat Iesus. Ille enim, rem totam, velut in tabula descriptam, ostendit, & demonstrauit. Ipse, fidelibus oculis, vidit, &, quum vidisset, ex certa scientia testimonium perhibuit; vniuersa autem olim Ecclesia, Spiritu sancto probante, & dirigente, scripsit, ac subscripsit, quia verum est testimonium eius. QVVM igitur, in illam ipsam sacrosanctam, & admirabilem diuinæ

[Handwritten margin notes: "quæ subiectum sit." / "quid sit ostendere." / "quare causa, prophetæ vocantur videntes. in sacris literis." / "prophetæ fuerunt oculi in ecclesia [illegible]"]

uinæ historiæ philosophiam, totus incumberem animo, ò sapientiæ alumni; non nuper quidem, sed olim; nam iunior fui, etenim senui, quanquam primum cœpi expauescere, & expallescere; veritus, ne me, statura pusillum, etiam si gygantis alicuius, qui proceræ arbori niteretur, altissimos humeros, conscendissem, tanta aquarum moles obrueret, recordatus tamen, Persas, temporibus Cyri, in cuius honorem totus oriens, etiam posterioribus sæculis Persarum dominum, excellentia quadam appellabat Βασιλέα, *Eufratem latissimum, & insuperabile flumen deriuatione facta, confidenter intrasse, & secure traiecisse, quæcunque ad huius pelagi amplissimum alueum naturaliter, propriéq; pertinent, quæ inquam diuinitus tradita, & credita, non humanitus inuenta, excogitataq; sunt, ad aliquot sinus, & alueos, perspicuos in similitudinem crystalli, altissimos tamen illos, & qui non cymbulas solùm, sed onerarias quasque naues tergo sustinere valeant, ex intimis ipsis sacrarum visceribus deriuari posse, atque in illis mihi nauigandum esse, magno certe ausu, at, si Deus voluerit, qui lumen prætulit menti meæ, euentu (vt reor) non pœnitendo, existimaui.*

O quantum cœli, ò quantum cognoscere terræ
Licebit, pelagum ò quantos aperîmus in vsus.

Equidem, non dico vobis ego, importunus, & ineptus; præite mihi ad creanda vobis pericula: neque dico, tumidus, & elatus; præcedam ego faciem vestram meo periculo: sed, dico, vestrum omnium, &, communis nostræ salutis amans; Venite, eamus, & in gratiam humani generis, inseramus nos ipsos, quasi vir vnus, in commune periculum. Homines estis? & ego; Deum piè colitis? & vobiscum ego: Ab infantia sacras literas didicistis? proximè, & secundum vos conabor, & ego. Audetis de Deo, & de diuinis rebus loqui, ac scribere? in insipientia mea, audeo plus ego. Qui, musculus exiguus, dum viribus violentis, mihi vim infero, assurgo in leonem, ambulans in magnis, & in mirabilibus super me. Nam, quum Deum nunquam viderim, nunquam audierim, quid sit, nunquàm didicerim, quid non sit, vix perceperim, quum ne semel

mel

mel quidem diuina passus fuerim, ò me miserum; confidentissimè tamen, quantum in me potest, impatiens religionis amor, & zelus cadentis pietatis? Ordior telam, intexo fila, & tantas deduco diuinæ historiæ glomerationes, tot annales operum Dei, ante tempora, in principio temporis, per omnes ætates temporum, & in fine quando non erit tempus. In primis inquam, & ante omnia, vt Deus benedictus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, qui nunquam non fuit, nunquam non esse potuit, à quo omnia habent vt sint, sine quo nihil est, neque esse potest, cuius ter sanctam diuinitatem absconditam ab oculis nostris, propriasq́, & naturales tam Angelorum, quam hominum intelligentias excedentem; beata Seraphim reuerentissimè adorant, & velut optimo immutabilitatis statu, & mira inaccessibilis naturæ sublimitate, omnia præteruolantem, stando, ac volando circumtegunt, per incredibilem, & Deo dignam diuini amoris ecstasin, à se ipso velut egrediens, non in æternitatis fine, qui nullus est, sed in principio temporis, quod antea non erat, cælum, terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, siue visibilia, siue inuisibilia, creauerit, formauerit, digesserit; quæ etiam, ne in nihilum reuertantur, per omnia tempora continenter portat; ac sustinet; & ne ab æquissimis diuinæ sapientiæ legibus, præscriptisq́ discedant, fortissimè simul, & suauissimè regit, ac moderatur. Deinde verò, vt conditis rebus supremam manum imponens, hominem totius vniuersitatis breuissimam quandam sed pulcherrimam Ἐπιτομὴν, *&* Ἀνακεφαλαίωσιν, *ipsius opificij finem, & summi opificis viuum simulachrum, sua ipsius manu tanquam in eo effingendo mirificè delectatus, sanctum animal, è limo terræ formauerit, omnibus virtutibus, & gratijs præditum, quasi omnibus numeris absoluerit, & consummauerit: feceritq́ tandem, vt græcè dicam,* Αὐτεξούσιον, *quo sponte sua, & sua vtens potestate, ipse sibi, & nobis omnibus, vtriusq́ fortunæ faber esset, mortis author, vitæq́ minister: quem, ad extremum, nolentem dum à serpente tentatur, repugnare tentatori; volentem, quum stare posset, in deteriora labi; iustissimo iudicio cadere, atque errare permiserit: vnde, corruptionum illecebris irretitus,*

statim

statim inuentus est, & in se ipso corruptus, & omnium hominum, qui ex suo ipsius semine prognati sunt, usque ad nouissimos nepotes, in animis, moribusq; corruptor, cuius modico illo fermento, vitiata, corruptaq; fuit tota massa humani generis. Ut ille idem ipse Deus, post multa sæcula, recordatus misericordiæ suæ, uniuersos homines, in vno Adamo læsi numinis reos, ideoq; filios iræ Dei, in se ipsis quoque peccati seruos, & mancipia mortis, tam sæua vtriusque tyrannide oppressos, attritosq;, & penè extinctos, per Mosen dilectum suum, reuisere incæperit, & scriptæ legis, quasi calcaribus, & fræno, hos quidem ad surgendum, velut languentes excitare; illos, vt effrænatos cohibere, ne in grauiora corruerent: quo, vtrique quiescentes agere peruersè, & discenter benefacere, participes esse possent diuinæ illius benedictionis, quam ab initio promiserat omnibus gentibus. Vt, præter rationem excitatis in fomite flammis, & ignibus, post legem ipsam, quæ vi sua esse debuerat, ingenij, virtutisq; incitamentum, nisi animi scælerum furore, quasi vino, amentiaq; flagrantes, iam incaluissent; dum omnes penè in deteriora niterentur, occasioneq; accepta, simul, ea, quæ negabantur, appetentes, &, reijcientes quæ iubebantur, se se in omnia facinora, summa cum libidine præcipitarent; immo verò præcipitati iam, atque demersi essent, ille ipsi Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, per Iesum Christum potenter erexerit, & à mortis fato liberatos, gratis viuificauerit, iustificauerit, saluauerit. Ut denique, in vna illa, Dei, per Christum, gratia, consummata, & perfecta, omnium hominum iniquitates, magnificè, ac gloriosè triumphans, largè, & liberaliter, nec non, & amantissimè hominum genus, quod iam ex nihilo creatum, non pro nihilo, sed incomparabili pretio redemerat, atque seruauerat, ad pristinam illam, à qua miserè ceciderat dignitatem, fælicitatis, & gloriæ dono restituerit. Iam enim resuscitauit nos, & sedere nos fecit in cælestibus, qui fecit quæ futura sunt, qui adhuc facit quæ facta sunt, qui vocat quæ non sunt, tanquam sint.

HAEC sanè, sunt huius ingentis colossi membra illa, quæ ipsi zelo religionis, vel vltra vires audentes, & per nos ipsos, vt sic

loquar, resupinantes immensum diuinæ historiæ corpus, ordientesq́ Ανάτομλω, velut à capite, per singulas partes detegenda, explicandaq́, & dilucidanda suscepimus. Vtinam verò, sublimibus hisce nostris cogitationibus, poßim, rectè disponendo, quasi dare ossa, & neruos, aptè ornando, carnem, cutemq́, & colorem inducere, demùm propriè, significanterq́, & efficaciter loquendo, atque scribendo, tribuere eam, quæ animatas, & vocales facit scriptiones, vim, actionemq́, & spiritum. Nemo ferè, siue græco, siue romano eloquio; vniuersam historiam, ex toto scribere aggressus est: veriti sunt enim viri prudentes, vel ne vllus inquam esset finis faciendi libros: vel ne longiori volumine legentibus stomachum prouocarent; vel ne demum viderentur æmulari maiestatem, & gloriam creatoris. Itaque suam sibi vnusquisque particulam, in qua, & se exerceret, & studiosis ad Dei gloriam proficeret, scribendo delegit; indeq́, tam multiplices, per tempora, factæ sunt, in ipsis sacris literis, perinde ac transeuntibus filijs Israel, in mari rubro, diuisiones. Nos, quibus senio, laboribusq́ defectis, neque ætas, neque facultas multa scribendi suppetit, scientes etiam optima, & pulcherrima quæque, ex ipsa semper amabili breuitatis gratia iuuari solere, vt verè iucundiora sint, melioraq́, & pulchriora videantur; non rerum, aut verborum myriadas instruimus, non centurias; quin neque quinquagênas, & ne decadas quidem, sed quinque solùm verba loquimur. Neque vero verba, quæ Græci Τὰ ῥυματὰ, vocant, & ipsi partes orationis facimus à nominibus separatas, sed verba intelligimus, quascunq; voces cogitatione conceptas, græcè Τὰ ἔπεια, vel Τὰ ἔπη. Memores nimirum sumus doctoris gentium, in quo quum sint præclara omnia, summa omnia, diuina omnia, hoc vnum solum ineptum esse non potuit, quod semel dixit; Melius multò esse, & optabilius, loqui quinque verba in sensu, quam mille in sola Πολυλογία. Ecquis scit, quum id scriberet Corinthijs, si fortasse, ad hæc quinque loca, quæ etiam ab eo supra cæteros omnes scriptores, vberrimè, viuacißimeq́ tractantur, animo menteq́ spectaret? Certè verò, vniuersa illa literarum alphabetaria claßis, cuius est tanta vis ac pote-

stas,

stas, ad conficiendum orbem scientiarum, ad tradendasq́, & capessendas omnes disciplinas, quinque tantùm, apud latinos habet elementa vocalia; vnde omnis in cæteras literas diffunditur virtus, & sonus, ad dicendum ad exprimendum, ad eloquendum. Sed & philosophi, qui de mundo, & de tota natura contemplantur, ac disserunt, quinquepartitam faciunt virtutem huius vniuersitatis, quæ mundus dicitur: nam, quatuor elementa constituunt, cum fœdere, & coniugio cœli, quod, quintam naturam vocant: quæ enim sunt supra cœli ambitum, diuina putantur, & vltramundana, Græci Μετὰ τὰ φυσικὰ dicunt. Est & insuper ipsa Πεντὰς, numerus amoris, & venerationis; nempè, & iustitiæ primùm, cuius quasi machæra, in duas partes æquales secatur denarius, numerorum meta; & deinde coniugij, cuius virtute, par, & impar, perfectus inquam, & imperfectus numerus, expressa maris, & fœminæ symbola, in vnum, magno sacramento copulantur. Vt propterea, me beatum putem, cui. Dei beneficio, præluxisse videatur hic ipse numerus tantæ dignitatis, & qui, tam miris modis vndique respondeat, cum ea, quam enarramus, & pertractamus, diuina historia. Nam, & illa intus, & foris, circundata multa, & magna varietate, plena literis, mysterijs, allegorijs, anagogijs, tropologijs, ætiologijs, dum opificem mundi, simul & ipsam rerum creatarum vniuersitatem, interdum etiam eâdem narratione complectitur, non fortuitò vnquam, nec temerè, sed iustißima lance, semper, vt iuxta Mosen, tam rectè diuidat, quam rectè offerat, partitur inter Deum, & creaturas, æqualiter tribuens sua vnicuique iura. Deo in primis, quod sit ex se ipso tanquam principium; tanquam exemplar secundum se ipsum; & denique propter se ipsum tanquam finis: cæteris verò omnibus, quod neque ex se ipsis in lucem prodierint, quia creata sunt; neque secundum se ipsa considerari debeant, sed secundum exemplar, ex quo tanquam exempla ducuntur; neque demum propter se ipsa, nisi iniquè amari poßint; quia non sunt sibi finis, sed vt inania, & imperfecta referuntur ad finem: ad ipsum inquam Deum; abs quo, & semel acceperunt vt essent, & continenter accipiunt, vt permaneant.

neant. Ad quem modum, ipsi quoque, quanquam quid stilla muriæ ad magnitudinem Aegei maris? aut quid accessio teruncij ad infinitas Crœsi diuitias? iuxta ipsius historiæ, & quinarij numeri analogiam, rationem, proportionem, copulamus inuiolabili fœdere, ima summis, terram cœlo, Deum homini, creatorem creaturæ; et tamen legitimè, & summo iure distinguimus ima à summis, terram à cœlo, Deum ab homine, creatorem à creatura. Docemus sanè, non esse duo regna, atque imperia Dei, et creaturarum; sed regnum ipsius Dei, esse super omnem creaturam; creaturasq; ipsas, tam omnes, quàm singulas, vix esse aliud quicquam, quam instrumenta creatoris; ideoq; nisi iniustißimi rerum arbitri, et æstimatores esse velimus, contemnenda esse nobis prorsus omnia, præ vno creatore; illum autem vnum super omnia, et super nos ipsos, sancto amore complectendum; quia æquum est, et ratione plenißimum, vt ille diligatur præ omnibus, in quo vno habentur omnia, et cuius verè sunt omnia. Quanta hic congerere possem, quæ me ad hanc ipsam quinquepartitam diuinæ historiæ sectionem, induxerunt? Sed illud tamen præcipuum erat, quòd viderem, tum veteris testamenti magnum illud lætifundium, vno penè Mosaico Pentateucho, funditus exhauriri; Tum vim, & medullam noui testamenti, quinario similiter esse absolutam, et explicatam; Nimirum duo hæc, Christum caput, rectamq; in ipsum fidem, Euangelium docet: corporis autem Ecclesiæ partes tres, initium, statumq;, et finem, complectitur reliqua librorum copia. Quid? quod et videbam vtriusque testamenti immensam illam molem, contineri eodem numero, Lege inquam, Psalmis, Prophetis, Euangelica, Apostolicaq; doctrina. Considerabam verò tandem (ne quid prætermittam eorum) quæ me in hac inuentione delectabant O viri, vt in Romana lingua, ad quam omnium linguarum fœlicitas ipso iure Petri deuoluta est, sic, et in lingua sancta, nomen illud admirabile, in quo vno, oportet nos saluos fieri I E S V S, factum esse, vt ineffabile ex ineffabili, sic ex τετραγραμμάτω, πενταγράμματον. Sanè interposito elemento illo hebraico ש. cuius figura, pulcherrimam,

iucun-

iucundißimamq́ trium florum ſpeciem, præſeferre videtur, velut ſymbolum, & nota ſuperſubſtantialium illorum florum, quorum virtus, & diuinitas in ipſo I E S V tota corporaliter inhabitat, nonne ex . . . legitur . . . Illud porrò mihi omnem admirationem ſuperare videbatur, quod illud ipſum literarium elementum, ea inquam ipſa litera, qua Hæbreis notatur numerus quinarius, nempe ה quæ in illo ipſo antiquo Dei nomine, tam magno myſterio geminatur, apud theologos illos ſuos literarios, tantæ exiſtimationis eſt, tantæq́ authoritatis, vt eam vocent ſigillum ſpiritus ſancti; qui nimirum eſt nexus omnia ligans, & continens. Sed hæc fortaſſe verboſius. Age igitur, explicemus breuißimè quinque illa verba, ingentem theologicæ meßis aream, & hac ipſa ætate varijs diſputationibus redundantia torcularia. Res ipſas quinas, ſermonibus quinquepartitis, parum ſupra propoſuimus quidem; ſed enim, quantum diſtat à ſermone verbum? Sanè, id quod ſermo explicat, & dilatat, verbum coarctat & perſtringit: nam verbum pars eſt ſermonis, & ex multis verbis vnus ſermo conficitur. Hinc, & hominum, & Angelorum legimus tam ſermones, quàm verba. Dei ferè non legimus niſi verbum; quod quum induit carnem, tum primùm exijt in ſermonem. Nunc ergo ex ſermonibus eruamus quina illa verba, tanquam quinque locus, in quibus totæ verſantur, & continentur noſtræ in diuinam hiſtoriam lucubrationes, perinde ac vires manus conſtant quinis digitis, & vires totius corporis quinis ſenſibus. Eſt igitur vnum verbum, ſiue vnus locus, Natura, cuius vires, & nomen, quiſquis oculo, non tam philoſophico, quàm chriſtiano, hoc eſt pio, & religioſo videt, & intelligit, agnoſcit non ſeminariam ſolum, & viuificam virtutem toti mundo infuſam, ſed in primis ſuperas illas mentes, quas alieni Dæmonas, noſtri recepto iam ſermone Angelos uocant, tum communem hãc & magnam ciuitatem, quæ mundi nomen accepit, & deniq́ hominem ipſum, propter quem ab initio, & Angeli & mundus inſtituebantur, parabantur, intendebantur. Ante omnia verò introſpicit vniuerſæ naturæ fundamentum & robur, Deum Optimum Maximum:

 mum:

*mum: qui et ipse in sacris literis, non ab idæis, & exemplaribus re=
rum, sed ab æterna filij generatione natura dicitur, extra, intra, cun=
cta in se complexum; singula, et omnia intuentem ac protegentem,
quem natura ipsa tota recognoscit, quem mundus non capit, quem ado=
rant Angeli, homines porrò suspiciunt, admirantur, colunt. Alter
locus est, qui et alterum verbum dicitur Peccatum, Angelorum
quidem, et hominum, sed vel maximè nostrorum parentum; Vi=
tiosa inquam illa corruptio, et contaminatio vniuersæ naturæ: ma=
lum illud antiquum, et morbus læthalis, quo Natura ipsa à prima
suijpsius conditione, institutioneq; magna ex parte defecit, quo, &
mundus totus pene infectus est, & vindicante Deo, per multa sæ=
cula, durè, et dire inueteratus contabuit; vnde ad hunc vsque
diem ingemiscit, & parturit, expectans liberari à fœdissima hac
seruitute tam miserandæ corruptionis. His duobus verbis tria illa
proximè accedunt, Lex ante omnia, Lex inquam Mose, quæ da=
ta est ad agnoscendum peccatum, ad incitandam naturam, vt tan=
dem aliquando per ipsam medici gratuitam opem curari posset semi=
uiuus ille ægrotus Humanum genus. Tum sequitur Gratia, Gra=
tia, quæ est verè, & singulariter gratia. Gratia inquam Christi
Iesu, quæ est, & finis legis, & ipsius Naturæ sanitas, et Pecca=
ti abolitio. Gloria, vltimum est verbum, in qua consummantur
omnia verba; nam Gratiam quoque ipsam, consummat, et per=
ficit Peccati vires, in ijs qui secundum spiritum ambulant, ne illis
noceat, extinguit & enecat prorsus, à Lege porrò nos liberat, quæ
non est posita iustis, sed iniustis: denique Natura nostra, tanquam per
gloriam deiformis effecta, suæ ipsius integritati, & incolumitati re=
stituta, pleno robore se ipsam circunducit in orbem, iungens se Deo
tanquam fini; abs quo, tanquam ab authore bene condita fuerat, per
quem tanquam per medium fœlicissimè reparatũ fuit. Profectò
verò, si omnes, & legere ea libenter, et iucundè audire solent, quæ
intelligunt ad se pertinere, hoc est ad humanæ vitæ institutionem,
eruditionem, emendationem, vnde hauriuntur saluberrima exem=
pla, monita, præcepta, consilia; necesse omninò est, vt in omnium*

Christia=

Christianorum animis, magna quædam, atque incredibilis iucunditas, & delectatio pariatur; quum hæc ipsa tanta mysteria in eorum conspectum consuetudinemq; venerint; non confusa, sed distincta, non inuoluta, sed explicata; non ambigua, sed clara, certa, firma, secura, constantia, & quæ non inter doctos viros bella nutriant, sed pacem concilient, alant, foueant. Finge cum maximo ventorum impulsu, atque impetu feruente vndarum vndique agitato mari, media nocte absque luna, & stellis, nauale bellum, in quo, neque amicorum, neque inimicorum, siue vultus siue voces agnoscantur, nihil audiatur nisi fragor nauium, concußio remorum, vociferatio nautarum, lachrymæq; & gemitus periclitantium, irruat frater in fratrem, pater in filium, amicus in amicum, & mutuis in cæca illa pugna omnes absumantur vulneribus, proh miseram calamitatem. Tale spectaculum facta erat Ecclesia catholica superioribus annis, non Deo quidem, & Angelis, quale exhibebat athleta ille fortißimus, quum principatus, & potestates aerias, per Christum Iesum in agone positus, singulari, & inuicto certamine debellaret, sed Satanæ, Turcisq; & Iudæis, & omnibus malis hominibus inimicis crucis Christi, quum in foro, in symposijs, in scænis, in ludis, in priuatis & publicis laribus, id quod prope flens dicere cogor, non viri docti solum, sed lanij quoq; & fullones cæmentarij, & sordidi quique homines idiotæ, & absque literis, vini insuper potores, aleatores & scortatores, profanis vocum, & sententiarum nouitatibus, pertinaci, nec non contendendi, ac contradicendi libidine, ac studio, quisque in alterum obstinatè diceret de summis istis religionis Christianæ capitibus, de Natura, de Peccato, de Lege, de Gratia, & Gloria. Ecquanta circa hæc copia rerum? Libertas naturalis humani generis, cuius vix inanem titulum filijs Adami relictum fuisse, propter prædestinationem, propter præscientiam, & propter naturæ corruptionem hæresis docet. Vis peccati quam in ipsis etiam fidelibus, & iustificatis, adeo exaggerat, vt ne vnum quidem opus illis relinquat à Peccato purum, in prædestinatis etiam infidelibus, adeo extenuat, vt grauißima quoque illorum facinora, ab ipso Deo pro magnis meritis imputari, & dicat,

nota bele ... (handwritten marginal note)

& ſcribat. Iuſtitia operum legis, cui, vt fidei totum tribuat nihil tribuit. Neceßitas Gratiæ, quam ſub magna pietatis ſpecie opponit meritis; quaſi ſuperba vox ſit meritum, quia meritum ex gratia, non gratia ex merito, Status beatorum, qui regnant cum agno, & agnus Dei cum illis, quum hæreſis non vereatur dicere, ſanctos ne videre quidem Deum, niſi quùm veſtiti fuerint duplicibus, neque orare pro nobis, tametſi, ante triumphos, ante coronas orarent alter pro altero, vt omnes ſalui fierent. Viri, parum antea, nuſquam hæc ron legebantur, nuſquam non audiebantur, inſcripta, notata, inſculpta, in parietibus, in tabulis, in monumentis; ſtylo latino, barbaro, docto, indocto, copioſo, conciſo, arido, florido. Scientiam ſibi quiſque, & profunda diuini ſpiritus, temere vendicabat: ipſa ſola repugnantia habebatur ſubtilitatis, & ſapientiæ loco: quod quiſque probabat, mox pietas, quod alij quique probaſſent, ſumma impietas videbatur. Ita, quia cogitationes hominum vanæ ſunt, quæ hodie, doctrina pietatis erat, cras, erat impietatis; &, quæ hodie tanquam ſpiritus ſancti reuelationes admirabantur, cras tanquam noſtra inuenta contemnebamus, reſpuebamus, damnabamus; & in ijs tamen, ò quam ſuperbè, dominabamur (vt Apoſtoli verbo vtar,) fidei hominum; volentes, vt homines crederent quæ nobis placerent, non crederent quæ diſplicerent. Et, haud dubiè, timendum erat, quia quotidie addebantur vulnera vulneribus, ne tandem aliquando, dum inuicem alter alterum comederet, inuicem quoque, quod Gallo græcis dixerat Apoſtolus, alter ab altero conſumeretur. Hæc igitur in cauſa fuerunt, vt, quæ tandiu ante hæreſes, de rebus iſtis, diuina hiſtoria dixerit, pronunciarit; ipſe tanquam Εἰρινόφιλος, *vtinam aliquando* Εἰρινοποιὸς, *deſcribere tentarem; inijciens ea, tanquàm coagulum lacti, ſi fortè dißidentes inter nos, (vt fere olim in Babele) voces, & ſententiæ hominum, in vnum tenorem, & in vnam puram, atque ſynceram diuinæ hiſtoriæ fidem, conuenire poſſent; idq; ſine diſputationum tricis: nam & illæ (vt quotidie videmus) generant lites, & rixas, idola parua bellorum. Profectò verò, exemplo Steſichori vatis Himerei, in cuius infantis ore, canere*

nere

nere viſa eſt luſcinia, conteſtans auſpicio, eum cantus ſuauitate, omnes, qui ante eum fuerant ſuperaturum; ſperabam, vt, quemadmodum ille in Helenam, olim linguam, & calamum imprudenter acuerat, & exoculatus, dum palinodiam ceciniſſet, viſum recepit; ſic multi non inelegantes viri, qui in ſanctam Eccleſiam, neſcio, quo furore aperuiſſent ora, oblocuti de illius ſacris, & ſacramentis, perſpecta hac ipſa veritate nudæ hiſtoriæ, diuino ſe tandem numine excæcatos fuiſſe intelligerent; & redeuntes ad cor, quod pijs omnibus in primis orandum, & deſiderandum eſt, ſpiritalem animæ viſum recuperarent, eſſentq; tandem illis populis ædificationi, quibus antea fuerant exitio. Sed, & illud me admodum mouebat, & permouebat; vt ad tantos ſcribendi labores, lætus accingerer; & me ipſum improbis conatibus, & ſtudijs ſuperarem; quòd conſiderarem animo, quantùm vtilitatis fructum, hæc ipſa diuinarum rerum deſcriptio, cuiuſcunque ſortis hominibus, eſſet allatura. Nam, qui erunt (vt verum fatear) illi homines, tam Αμουσοι, qui aliquando res tantas, ſoli in ocio, & ſine libris memoriter conferentes, non ſtatim reflexa acie mentis, concludant, inferantq;, ſe ipſos indignos eſſe vita, & aura vitæ, niſi vitæ authorem, & ſeruatorem, ante omnia colendum, & adorandum putent; in quem credant, in quo ſpem reponant, quem diligant, cuius gratiam ambiant, iram caueant, iuſſa cuſtodiant: nec tam ſæpe reſpirent, quàm cogitent, eum ipſum Deum ſupra nos eſſe, mundo præſidere, omnium rerum curam gerere, verſare cælos, tueri terras, cohibere fluctus, & maria; prouidere hominibus, bonos afficere præmijs, malis ſupplicia reddere, falli non poſſe, fallere nolle, offendi vitijs, virtutibus delectari? Ecquid humano generi tam neceſſarium, quàm hæ ipſæ cogitationes, ſemina vniuerſæ pietatis? quàm hæ ipſæ contemplationes, igniculi, & flammæ ad accendendum in cordibus noſtris diuinum amorem? vt vel nunquàm obliuiſcamur, vel ſtatim reminiſcamur Dei noſtri, cuius, quandiu meminimus, tandiu viuimus: à quo, dum recedimus, cadimus: ad quem, dum accedimus, ſurgimus: in quo, dum ſtamus, requieſcimus. Pulcherrima verò tandem, & vndique admirabilis mihi videbatur in

ipſa diuina ſcriptura tantarum rerum ſeries, & per omnium ſæculorum ordinem inſerta catenatio. Vna enim ex alia nexa, & vſqueadeo omnes inter ſe ſe aptæ, colligatæq; ſunt, vt perinde ac in cytharæ neruis, ac fidibus, vna pulſa, omnes ſonent, & reſonent. Et mihi quidem (ò Amici) ſupra quàm dici poßit, dulcis, & ſuauis videtur, modisq; omnibus complet aures meas, hic ipſe ſonus, ſummus, imus, medius. Vtinam verò illi, quibus ſunt aures teretes, quibus nulla eruditio deeſt, à quibus nulla abſunt dona Muſarum, cum voluptate ſentiant hunc ipſum iucundum, admirabilemq; tenorem, quo ex organis diuinarum ſcripturarum, hi quinque toni, & voces, tanta ad quenque tactum, cum gratia, concinunt, & recinunt, acutæ, graues, citæ, tardæ, magnæ, paruæ.

Natura hominis, quam Deus ipſe condidit, ſponte peccatum admiſit, Deum amiſit, excitata per legem, illuminata per gratiam, relinquitur inſtauranda per gloriam.

Peccatum Deus permiſit, ſed non fecit: quod tanquàm graue virus, & cæca tabes, naturam totam infecit; cognoſcitur per legem; condonatur ex gratia; quæritur, & non inuenitur in gloria.

Lex ipſa tota à Deo data eſt, vt eſſet ſpeculum deſtitutæ naturæ; oſtendit, & prohibet peccatum; impletur hic tota per gratiam; ex toto in cælis per gloriam.

Gratia, eſt donum Dei, per Chriſtum Ieſum; robur, vireſq; naturæ infirmatæ per Adam; antidotum peccati, vnde mors; ſcopus, & finis legis, qua dirigebamur in vitam; pignus, & arrha gloriæ, quæ eſt ipſa æterna vita.

Gloria eſt merces Dei: non acquiritur per naturam; redditur meritis ex gratia, illis qui implent legem, iuſtificati à peccato.

Quòd ſi placet, omnes haſce voces; velut in Pythàgorico monochordo audire; Ecce, vt in vna chorda ſonent omnia pneumata,

Deus naturam condidit.
Peccatum permiſit.
Legem tulit.

Dedit

Dedit gratiam.

Daturus & gloriam.

Et quidem, mea Musa, quæ, non vt cæteræ, Μέλος ποιοῦσα *di=ɛta est; sed nomen accepit* Ἀπὸ τῆς μώσεος, τοῦτο ἐστι ζητήσεως, *dum pneumatica ratione, quinque hæc verba, altißimè indagaret, & meditaretur, peruenit tandem ad græcum* Πεντάλφα, *ad illam quinque angulorum figuram, quæ Antiocho Regi, in signum salutis, è cœlis, & syderibus ostensa est; dum ipsius exercitus, epidemiæ morbo laboraret. Cuius græca inscriptio, quinos angulos, quinis in vnam dictionem coalescentibus literis, diuino artificio implebat. Erat dictio,* ΥΓΕΙΑ; *quæ, in linguam latinam reddita, eodem literarum numero, est* S A L V S. *Huc ergo spectauimus, huc allusimus, huius tanti exempli emulatione, Pentalpha, in* Πενταλογίον, *mutauimus. Et planè, hic videtis expressum, & patens, quanquam, illius ætatis hominibus, haud cognitum symbolum, Seruatoris nostri Christi Iesu. Quem, incredibili diuini amoris mysterio, in cruce exaltatum, &, pariete inclinato, quinque foramina petræ, velut quinos characteres, in suo ipsius corpore, ostendentem, hominum genus, iam, è terris aspectat, tanquam cœleste, & admirabile Pentalpha: cuius auspicio, reparetur natura, deleatur peccatum, iustificatio legis impleatur, accipiatur gratia, quæ, & proficiat in gloriam. Quanquam, de re tanta, opto, vt amici, in sinu gaudeant, propter falsos fratres gloriosè loqui desinant. Ad hunc enim modum, ipse in hac causa sentio, vt qui in rebus consueui semper incedere medius, inter temerarios, & meticulosos; illis timidior, istis confidentior. Sed enim ò sapientiæ Antistites, decoraq́, & ornamenta religionis, vos appello arbitros, & iudices; quorum albis lapillis stamus; atris cadimus: in quorum propterea gratiam, tam sæpe stylum vertere consueuimus. Scripturi operosam istam, & penè immensam, tantarum rerum molem; diuinum inquam opificium, quod tripartitum, in Angelos, Mundum, & Hominem, vno (vt audistis) naturæ nomine, continetur; Tum, peccatum, legem, gratiamq́, & gloriam; non ne oportuit, vt seorsum, ante omnia, altè vestigaremus, poneremusq́*

ante

ante omnium oculos, hunc ipsum talem, tantumque Deum? ex quo vniuersa hæc historia deducitur, in quem reducitur, in quo conglomeratur, per quem longißima omnium temporum serie, & ipso quoque, post omnia tempora, æternitatis sæculo, extenditur, continuatur, consummatur? Ita certè, par erat, &, vt daremus gloriam Deo; &, vt ipsi videremur haud indiligentes agricolæ: qui, ne rusticatio iacturam pateretur, & semen cadens inter dumeta, & vepres, in ipso toto solo sterilesceret, diuina noualia nouaremus, & præpararemus ad sationem, terræ glebas, & agros. Immane enim erat, atque nefarium, aut prorsus exuere reuerentiam numinis, &, cum ingredientibus Τὸ ϖέντα φάρμακον, *miscere, & confundere illam ipsam, ab omni rerum permistione, & concretione liberam, ac solutam, diuinam maiestatem: aut perturbare ordinem historiæ, adeoque totam historiam, vt qui re ipsa omnium primus esset, errore nostro fieret in sermone nouißimus; aut demum per negligentiam, omnia. & singula pertractare, quæ Deus, vel fecit, vel ordinauit, & illum ipsum factorem, & ordinatorem Deum, expetendum, & seligendum præ omnibus, quasi rem incertam in ambiguo relinquere, & præterire silentio. Profectò verò, sancta seueritas, & disciplinæ, & iudicij, & imperij, illa inquam, quæ læuia errata libenter ignoscit, in grauia grauiter animaduertit, iustè nimium decerneret, elinguandum esse hominem, illum præsertim, qui in dicendo, neque esset, neque haberi vellet elinguis; si de diuinis rebus, & multa, & multum loqueretur; de ipso autem Deo, abs quo tantam materiam dicendi habuit, ferè mutus esset; vix labia aperiret. An verò, non multò iustius, si per hypocrisim suum ipsius ingratum silentium excusaret dicens, De Deo audiendum esse, non loquendum; quia audiendo, discimus; loquendo, docemus: & nemini docere conuenit, nisi sit magister. magister autem non est, nisi vnus Christus Iesus? Equidem, prima vox Dei ad hominem, illa est, Audi. Hominis contrà, ad Deum, illa; Loquere, Vt intelligamus de ipso Deo, non tam Pythagorico, quàm Dauidico, & omnino, piorum omnium more, audiendum, & tacendum, nobis, prius esse, quàm loquendum. Verumenimuerò,*

vt

vt est tacendi tempus, sic est, & loquendi, loquendi verbum bonum, eructandiq; ex corde pleno memoriam abundantiæ suauitatis Domini, & offerendi illi vitulos labiorum nostrorum. Neque verò dubium esse potest, quin communiter homines, dum diuina docent, & loquuntur, interea, multa quoque addiscant; quæ, vix fortasse, nisi docendi studio, didicissent. Vt propterea, in sermone de Deo, & humiliter, & verè coniunctum sit cum munere docendi, munus addiscendi; Deo ipso, per Christum Iesum, qui solus non didicit, quod omnes doceret, intrinsecus hos, & illos docente: hoc est, & qui studio addiscendi docent, & qui docendi studio addiscunt. Hinc, & prisca illa Orphei, numeris, & versibus ædita theologia; vt arcana quamplurima doceat; tamen ferè tota versatur in diuinis laudibus, & perorat summos illos, quorum libenter discipuli veritatis, viri pij, vbique meminisse solent, æternæ diuinitatis honores. Pythagoras porrò, italicæ olim philosophiæ ornamentum, & decus; vt nunquam philosophari solebat, nisi prius cecinisset Deo antelucanos hymnos; sic quum semel longo studio, ac labore defessus, de triangulari forma, nescio quid sacrum, & secretum inuenisset; alas animæ forsan, subleuatas tenens ad intelligibilem illum triangulum, cuius humana mens, ipsa quoque ternis prædita viribus, imago est; tanquam non ingratus numini, immolauit hecatomben. Quin, & ante ipsum, Mercurius omnium apud Aegyptios disciplinarum præceptor, vt more perpetuo, siue sciendi, siue dicendi, siue viuendi præceptiones institueret, suscipiebat vota, & sacrificia persoluebat; sic scripturus theologiam illam gentium, quam ab eo inchoatam diuinus Plato, apud Græcos perfecisse, & consummasse visus est, omnia librorum suorum monumenta, auspicatus est à maiestate, à potentia, & sapientia Dei. Quem librum, elementum esse voluit, & exordium, omnium sermonum de rebus diuinis. Indicat titulus, vel inscriptio græca, Pymander, Ποιμὴν ἀνδρῶν, Pastor hominum: vnde Plato illud accepit, Vt armenta, & greges non sine homine; sic nec ipsos cœtus hominum fœliciter pasci, & regi posse sine Deo. Quod profectò, sicut ad agnitionem animi, in primis res est pulcherrima; sic

ad

ad moderandam religionem, est præ cæteris omnibus necessaria. Quis est autem, qui ignoret, quantus sit apud illum ipsum diuinum Platonem, sermo de Deo, supra sermonem de duobus illis alijs rerum principijs, Hyle, & Idæa? Non est prætereundus Maximus, Tyrius, Platonicorum omnium delitiæ, qui sermonibus illis verè aureis, quos de altißimis totius philosophiæ quæstionibus, tanta suauitate, varietate, & breuitate condiuit, vt videre videaris

Melle saporatas, & medicatis frugibus offas.

verè non tam mandendas, quàm vorandas, initium dedit à natura ipsius diuinitatis. Titulus enim primi sermonis est, Quid est Deus? Peripatetici autem, propter methodum, quam in omnibus seruasse visi sunt ipsis etiam Platonicis, subtiliores habiti; dum, non tam religionem, quam rationem aurigam, sequuntur, & sensum, scientiamq́, potius, quàm virtutem affectant, & doctiores, esse, & videri ardentius cupiunt; in ipsa rerum cognitione, ascendentes per ipsas naturæ scalas, nunquam quiescunt, donec ad causam causarum, quæ Deus est, perueniant. Apud quos, celebre est, vt si omnia citra Deum, exquisitißima rationum subtilitate, vsque ad altißimos recessus, reconditasq́ latebras, summa cum omnium admiratione cognouerimus; fieri tamen vllo modo non posse, vt hominis mens, aliquando venari cesset: immo verò, oportere, vt, quò ipsi Deo fuerimus propinquiores, eò acrioribus stimulis agitati, irrequieto corde, per illius vestigia, ad ipsius cognitionem velocius, concitatiusq́ feramur. Denique, Marcus ille noster, & philosophiæ, & gloriæ tam Lycæi, quam Academiæ æmulator; quum, ad decus, & laudem vrbis, & orbis Romani, interesse existimaret, res tam graues, atque præclaras, non Græcis solùm, sed & Latinis literis contineri; ideoque, ad totam philosophiam, & ad omnes illius partes, & membra, patrio sermone explicanda, quanquam serò, vt ille inquit, quod secum ipsi quoque dolemus, se totum tradidisset, non aliunde sibi viam fecit, ad aperiendos philosophiæ fontes, quàm ab altißima illa quæstione de natura Deorum. Ratus admirabili illo suo, & penè diuino ingenio, non ob aliud ferè, multa esse, apud vtriusque sectæ philosophos, non

dum

dum satis explorata, quàm quòd perdifficilis adhuc esset, & obscura quæstio illa, de natura, de forma, de figura, de loco, de sede, de actione, deq; vita Deorum. Quæ sanè omnia, nisi prius soluta fuerint, nullæ de natura, nullæ de moribus quæstiones, solui queant; illis porrò apertis, nihil esse opertum, aut obscurum: adeo sibi inuicem omnes, & singulæ quæstiones nexæ, colligatæq; sunt, & ab hac ipsa prima, præcipuaq; dependent, quæ Deum petit, & naturam Dei. Et profectò, vt iuxta Ciceronis ingenium, hoc ipsum diuinæ historiæ corpus, & singula quæque illius membra, non cæsim, sed punctim attingamus: omnes quæstiones, De natura, siue instituta, siue destituta, siue restituta, De peccato, siue parentali, siue proprio; atque adeo de culpa, de pœna, de reatu, de vitio, & omnino de malo; quæstiones De lege, æterna, naturali, humana, diuina, noua, veteri; omnes quoque De gratia, qua homo supra omnem naturæ ordinem in Christo, & per Christum constituitur, & quasi nouè creatur, vt meritò dicatur noua creatura; cuius esse, diuinum; cuius opus, meritum; cuius finis, æternum premium; Sed, & De gloria, in qua erit consummatio gratiæ, fruitio Dei, societas sanctorum, hæreditas, & dominium omnium rerum: Nam omnia vestra sunt, inquit Apostolus: Omnes inquam quæstiones, ò viri docti, quæ ad hæc vel omnia, vel singula pertinent, de quibus ab initio summa dissensione certatum est; non ne, pietate erga Deum, & religione sublata, vel nullæ prorsus sunt, vel rectè dissolui non possunt? & vniuersum hominum genus cogunt in grauissimo errore, & in maximarum rerum ignoratione versari? Nam, si non est Deus, à quo instituti sumus? cui naturam ipsam debemus? à quo leges accepimus? in quem peccauimus? in quem credimus? quem colimus? cui placere studemus? cui, honores, thura, preces, vota, sacrificia, adhibemus? cur tantopere laboramus, vt boni simus? abs quo bonitatem, disciplinam, & scientiam expectamus? Non ne verò est inanis fides, inanis religio, inanis virtus, si non est Deus? Sane Fides est quæ credit in Deum; Religio est, qua colitur Deus; vera, & perfecta virtus, quam infundit Deus: qua vtimur in gratiam Dei, vt seruiamus Deo, & accipientes tandem

dem gratiam pro gratia, admittamur ad consortium gloriæ filiorum Dei. Dolo ne vos cœpimus, quum simus astuti? An veritatem nudis verbis aperuimus, quum simus Υήπιοι? Quocunque te vertas (ò homo) siue ad scientiam, siue ad virtutem, siue ad veritatem, siue ad beatitudinem, neque scientiam habere, neque secundum virtutem operari, neque assequi contemplationem veritatis, neque demum esse beati possumus, sine Deo. Deus, scientiarum dominus est: Deus, est dominus virtutum: Deus, est prima veritas: Denique, Deus est summum bonum. Ex se ipso magnus, potens, bonus: Ex se ipso dominus, beatus, & fælix, immortalis, inuisibilis, ipsiusq; vniuersitatis rerum amor, decus, gratia, gloria,

Principium, finis, causa, vis, numerus, ordo;

cui natura paret; qui peccatum vsque adeo temperat, vt cooperetur etiam in bonum electis suis; in quem directa est lex: qui in terris gratiam diuidit in beneplacito suo; & supra cælos, per gloriam, transfert filios, in consortium naturæ suæ. Quis scit, si fortasse huc spectat Dauidica illa sententia, Vanum est vobis, ò mortales surgere ante lucem? Ante almam inquam hanc lucem cognitionis Dei, vnde omnis lux, & omnis splendor exoritur, Vanum est surgere ad studia, ad opera, ad lectiones, ad scriptiones, fidei, religionis, virtutum, morum, doctrinarum: omnia sanè in nos promanant ex Deo. Deus est magister hominum, Deus est author omnium. Hinc, & illud apud Ethnicos

Ἐχ διὸς ἀρχώμεθα,

Et illud

A Ioue principium.

Dubium ne verò esse potest, quin doctrinæ bonæ omnes sint à Deo, tametsi quæ naturalia tractant, communiter naturales, & humanæ; quæ verò diuina, solæ, diuinæ dici solent? Scriptum est enim, Omnis sapientia à domino Deo est. Itaque vt concludam, quum viderem, quàm sit mundo necessaria, quàm suauis, & iucunda, hæc bona lux agnitionis Dei; vrgebar ante omnia, cogebar, impellebar, & diuiderem lucem à tenebris, vt discernerem inquam Deum à Dijs; Deum

verum,

verum, à Dijs falsis; Deum naturalem à factitijs, & fictitijs; à Dijs, quos populi, olim suis ipsorum manibus, ex auro, argento, & argilla fecerunt; & ab illis, quos, hæretici ex nihilo, & pro nihilo, suis ipsorum ingenijs, & vanis cogitationibus, quotidie summa temeritate, & impietate confingunt. Quid porrò iuuat scire, quòd Deus sit, quod illæ etiam gentes nescientes loquuntur, & fatentur inuitæ; quarum oculos error, aures deceptio inuasit; nisi & illud sciamus quamobrem Deus sit: nimirum vt mundo præsit, vt rebus nostris intersit, vt ab administratione, & cura non vacet, vt nihil non agat, nihil non moliatur, vt ab ipso principio ad infinitum tempus, omnia quæ facta, constitutaq; sunt, regat, moueat, seruet. Hoc siquidem est piorum virorum refrigerium æternum, lux iucundissima; pabulum dulcissimum, & ingens velut cornu copiæ vniuersæ fœlicitatis. Nemo putet, me in capite libri scripturum de Deo, vsque adeo, vel cæcum fuisse, vt pericula non viderem; vel tam incautum, vt prorsus negligerem. Videbam, timebam, imò & anxia superstitione, ex nomine meo, triste omen accipiens, illud verebar, ne in me vel maximè competeret,

Quod pater omnipotens, rerum cui summa potestas
Insit,

Quid tu exaltas cornu, & sublimibus oculis, tentas videre delicias meas? Quid arcanum diuinitatis meæ, inuulgare audes per os tuum? Sed (vt verum dicam) inter duo positus esse videbar. Viri Fratres (ò seruitutem, ò quauis seruitute diriorem necessitatem:) Oportebat enim, vt, vel in ipsum Deum, & religionem, importuno silentio essem inofficiosus; vel scribendo de tanto numine, in me ipsum periculosus. Et æquum fuit profecto, vt mallem periculosè facere, quàm turpiter delinquere. Itaque tandem, quod antea multum, diuq;, & mecum, & cum amicis meditabar, & concoquebam; prius quam ingrederer in ingentem hanc aream scripturarum, vbi tanta frumenta teruntur, triturantur, excutiuntur; priusquam ascenderem ad quinos illos, vnde tantum lumen, vbiq; funditur, diuinarum rerum apices; nullis parcens laboribus, nullis sudoribus,

vigilijs, studijs; inde multa scribendi, vnde, & multa addiscendi, curiosus, & in ipsa quoque curiositate, vt cum ipso Cicerone græcè dicam, Οξυπεινὸς; deliberaui suscipere sermonem de illa ipsa natura; non, vt Cicero dixit, Deorum, sed (vt pij omnes sentiunt, & loquuntur) ipsius Dei. Ecquid restabat, amplius, sublimius, occultius, quod attingeret, quod tractaret, de quo disserere auderet puluis, & cinis, pulex viuus, canis mortuus, homuncio, foris acutus, intus cæcus? Equidem, dum paululum respiro, vix scio, an dicere debeam, Congaudete, an condolete; Misereremini, an congratulamini, Desiderium agnoscite, an errori ignoscite. Nam, quis referat, quoties ego ipse, lassus corpore, & fessus animo, in tam sublimi, & profunda, quæ, me dies ac noctes tenebat meditatione diuinarum rerum, quum iam exijsset sermo inter doctos viros, de hac ipsa mea diuinæ naturæ ἀληθογνωσία, me tantam de Deo prouinciam suscepisse vehementer dolebam; Pudebat, pigebat, tædebat, & ferè cedens oneri, interdum verebar, ne de me tandem aliquando diceretur, Ecce homo, qui cæpit ædificare, & non potuit consummare, Certè, non rarò expaui, non semel expallui, sæpissimè velut in lucta succubui; aliquando, penè totus contabui, emarcui, exarui; ita, vt ad me ipsum conuersus, dicerem, Nec fortitudo lapidum, fortitudo tua, nec caro ænea, caro tua; nemo carnem suam vnquam odio habuit, ergo & tu, carnem tuam, vide, ne despexeris. Verumenimuero, debilitatem hanc meam sustentauit ad hunc vsque diem, ille ipse Deus, cuius vnius gloriæ, suo ipsius dono, inuictus & fortis, spiritu & corpore. seruiebam. Et ecce nunc, Deo gratias, caput exerit in spe præter spem, hæc nostra theologia; sermo inquam de Deo, vt viam faciat currui, qui hac transiturus est, si longiora vitæ stamina nobis neuerit Deus, de operibus diuinis. Nam, quum viderem, me petere ardua, tentare periculosa, scandere inaccessa; difficilia inquam scribere, secreta inuulgare, ineffabilia loqui; ex toto inhibui cursum historiæ, & totum me dedi ad scribendum de Deo, vnde deducta est & ordinem habuit omnis historia. Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Tu, Tu, Deus meus, Tu pars mea, Tu meditatio cordis

mei Deus in æternum; quem agnoſcere ſapientia, quem amare virtus, quem videre fælicitas eſt. Suſcepi autem, tractaturus de Deo, iter dierum trium, vt extra Aegyptum illam, Deorum figlinam, in vaſta ſolitudine, profanis hominibus, qui non vnum, ſed multos Deos venerantur, inacceſſa, incognita, vna cum filijs Iſrael, ipſi quoque, myſterio, non litera Iſraelitæ, dedicaremus, & ſacrificaremus animas noſtras, hoſtiam viuam, & placentem Deo Aeterno, Vero, & Viuo. Et primus quidem labor peregrinationis noſtræ, primus inquam liber huius operis noſtri, eſt de Diuina Aeternitate, vt res & vox Aeternitatis quum audita fuerit mox eludat inopiam illam, & inſanam quæſtionem, qua Αθέοιται *confuſi quidem, ſed non correcti, adhuc quærere pergunt, Sit ne, an non ſit Deus, quaſi propter eorum ſophiſmata, vel ſolui non poßit, vel certè nondum ſoluta fuerit, prima illa quæſtio de Deo, An eſt, quum alioquin teſtimonia Dei, etiam videre nolentibus manifeſta ſint, nam cæli ipſi oſtendunt, ſtellæ prædicant, elementa loquuntur, canunt volucres, muſſantq́ ipſi etiam piſces maris, & inter ſyluas indicant patulis ramis rigidæ Quercus, & rudes Fagi. Secundus porrò liber, ad interiora deſerti progrediens, diuinæ naturæ veritatem aggreditur, vt ſi verè ab homine mortali dici non poteſt quid ſit Deus, curioſis ſaltem aliqua ex parte ſatisfiat, quum verè dictum fuerit, quid non ſit Deus; Quod inquam non numeretur inter ea quibus aliquid deeſt, vel deeſſe poteſt, & tamen non conſtet partibus, ſed ſit ſimplex, atque adeò ipſa puritas, & ſimplicitas, ab omni prorſus miſtione, compoſitione, multitudineq́ alienus; neque verò ob ſuam ipſius tantam ſimplicitatem, ſit res fluxa, & euanida, ſed firma, conſtans, & ipſa firmitas, conſtantia, immutabilitas: his enim tribus integritate, puritate, firmitate, perficitur ratio veritatis, vt propterea nihil in omni natura abſolutè, & ſimpliciter, verum ſit, ſed ſolus Deus ſupra omnem naturam. Hinc enim Parmenides, quum de ipſo Deo, altißimè, & verißimè (vt ſibi videbatur) ceciniſſet, locuturus deinde de rebus naturalibus præfatur,*

Hactenus, & veri mentem, intemerataq́ verba;
Nunc res, mortales, carmen quoque ſumito fallax.

Tertio tandem libro, quo consummationem accipiunt labores nostri, Vita ipsius Dei venas aperit fecunditatis diuinæ; & , vt signatè dicat, inter tot Deos, quos ab orbe condito coluit orbis terræ, Quisnam est Deus (sanè, hoc illud est, quod vltimo loco quæri solet, de re aliqua confusè agnita) ostendit vitales origines, ideoq; personas in natura Dei, & motiones proprias diuinarum personarum, quæ sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vnus, & solus Deus, Aeternus, Verus, & Viuus, in se ipso bonus, in operibus magnus, in iudicijs metuendus. Sanè verò euacuata hydria Euangelij, quæ continet metretas hasce ternas, ipsi quoque omnes, viri pij, læti, & ouantes, videbitis ante pedes vestros prostratum, extinctumq;, & iacentem, ἀθεότητα, πολυθεότητα, καὶ ψευδοθεότητα, vt omnino ad ipsius Dei gloriam vna & trina diuinitas per sæcula viuat, vincat, regnet, imperet; id quod vniuersa Christi Ecclesia per singulos dies, & horas, vno spiritu, & vna fide desiderio desiderat, expectans expectat, vt tandem aliquādo impleatur; nā & in ipsis mysterijs, & in orationibus, hi sunt tituli hæc elogia, quibus Deū veneratur, colit, adorat, Aeternitas, Veritas, Vita. Vnde illæ voces Liturgiæ, Offerimus tibi Aeterno Deo, Vero, & Viuo. Oportuerat quidem, has tantas cælestium diuitiarum opes, effundere oratione perfectè diserta, & eloquentissima, plena luminibus sententiarum, atq; uerborum; quæ si uenerandam illam diuinorum oraculorū maiestatem non imitaretur, saltem illi proximam patrum nostrorū antiquitatem redoleret; ut tam lautum, atq; magnificum conuiuium, apparatu quoq; mundissimo, & splendidissimo exhiberemus; ne materia quæ tantam habet dignitatem, et laudem, à scriptore dedecus, & notā accipere videretur. Sed enim, & thesaurus rerum, et torrens verborum, maiora sunt, quàm vt ea ipsi, vel valeamus præstare, uel audeamus polliceri; quibus magno lucro futurum est, si nostra hæc τεκνογονία à probatissimis uiris, aut inscitiæ, aut infantiæ non arguatur, quasi repēs humi, quasi nullo rerum pondere, nullo sententiarū delectu, nulla verborum proprietate, denique nulla varietate lectionis ornata, sed omnis artificij pauper & inops, neque attentionem parare, neque satietatē discutere lectoribus possit. Libenter agnoscimus, & religioso iureiurā-

do

do testamur, Viri, hæc tanta res digna erat, in quam multò antè nos se se exercuissent fæliciora ingenia; Quæ etiam eripuissent me tam multis, forsan & inuidiosis laboribus, humanum genus magna ex parte tædio, errore, ignorantia liberassent, veritatem denique ipsam à periculo, ab exilio, ab obsidione fortissimè defendissent. Quod dum mecum reputo, vix possum non magnopere admirari tam multos egregios, et luculētos scriptores, qui nihil non dicunt aptè, distinctè, ornatè verè μέλιγλωσσοι, verè μελίφθογγοι, varias gentiū regum, Cæsarum, historias mādasse literis, & stylo ipso à temporis edacitate, hominumq́ obliuione vindicasse, paucos nostris sæculis extitisse, qui idem officiū, æterno illi, et sanctissimo numini, sibi præstandum esse putauerint. Rustica, iudicio meo, querela tua erit, O bone vir, quod ipse festina ambitione præuenerim, & meliorum scriptorum locum importunus occupauerim, eripuerimq́ (vt aiunt) clauā de manu Herculis. Nā viri magni quibus ipsi assurgimus, quos veneramur, quibus cōparati (verum dico) vix locustæ videmur, quum viderint tantulum hominē, tam ingens uersare dolium, quod certè herculeū robur desiderat, herculeumq́ laborem, piè (vt par est) accurrentes opem ferent; &, ne diuinis rebus, atque in primis ipsi Deo, tam insignis per me iniuria fiat, si sacros hos nemorum saltus, non violare, non conuellere, sed piè cedere, dolare, polire benè cœperimus, religionis studio perficient inchoata; si secus, errata nostra corrigere, & emendare curabunt, futuri tanti operis, & tantæ molitionis non socij, sed patroni. Non acquiescis mi Frater? Acquiesce

Nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.

Illud vnum tamen dicimus, fide bona, & cōscientia non ficta, conatos nos esse, quoad fieri potuit, vt si non decôre, at certè quàm minimè indecôre, Deum, diuinaq́ loqueremur, neque tam fuisse intentos vt multa congereremus, quàm vt pauca multum digereremus. Itaque vigilanter obseruantes, quid in canone sanctarum scripturarum contineatur, quid hauriatur ex receptis, & probatissimis catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ dogmatibus; quid ex consensu patrum, & pijs opinionibus vulgatis, demum quid plerique, tam veterum, quàm recentium siue disputationis feruore, siue pacis studio, magis quàm ex animi

 sententia,

sententia, & studio veritatis inquirendæ dixisse, & scripsisse videantur, adhibuimus non superbum, & durum, sed fidele, syncerumque iudicium, neque enim ignoramus oraculum illud, Si rectè offeras, & non rectè diuidas peccasti, neque animalia immunda sumus, vt vnguibus insectis literas voremus, sensu non ruminemus. Circuncisa denique humani ingenij redundantia, quæ ne parum multa scire videatur, philosophatur aliquando in erroribus, scrutatur sæpe ea, quæ ad rem non pertinent, ea quæ scire non interest hominum, & ea interdum quæ humanæ vix capit coniectura mentis, illis quoque omnibus, nostra quasi falce amputatis, & resectis, quæ & in rebus, & in verbis, vel aduersa, vel diuersa à Patribus, castè & sobriè, ab amicis paulò curiosius, à cæteris nimia contentione tractata sunt, vnde illa tandem creuit magnarum quæstionum immensa moles, qua theologica veritas non obruta quidem, sed magna ex parte, delicatis ingenijs, quæ seuerio-ra studia pati vix possunt, obscurata fuisse videtur, neglectis porrò in totum genealogijs interminatis, quibus omnis historia in nominibus, in locis, & in temporibus, sæpe confundi solet; maximè verò omnium prætermissis, tam vocum, quàm rerum profanis nouitatibus, quibus ad fouendas hæreses nihil potentius esse solet, ea ipsa solum, quæ ad diuinarum rerum integritatem, & ad christianæ doctrinæ sanctissimum corpus pertinent, nobis enarranda putauimus. Certè enim neque viris prudentibus mos est, aut quouis cibo vesci, aut vbicunque expatiari, aut quamlibet monetam in thesauros recondere. Præter hunc autem delectum, & iudicium, quod in tanta machina adhibendum fore necessarium duximus, ne nobis quidem, neque nostro labori pepercimus, vt summo ordine, & exacta diligentia colligeremus res vagè dispersas, & disiectas, de quibus si non ornatè, & politè, distinctè saltem, & distribute diceremus, & insuper quod Diuus Paulus præcepit, haberemus in omnibus formam sanorum verborum. Non studuimus morositati contractionis, aut breuitatis, quam non ignoramus in vniuerso corpore orationis, vix vllam habere laudem, sed incubuimus totis (vt aiunt) neruis dispositioni, & perspicuitati, filoque potissimum, & consequentiæ rerum, vnde omnis historiarum veritas, etiam si in te-

nebris

nebris diu sepulta iacuerit, seipsam tandem, velut inuicta, mundo aperit, & declarat. Fabulæ vox illa est non historiæ, O viri

Quò me cunque rapit tempestas deferor hospes.

Egimus demum, quemadmodum & oportuit, proprijs ipsius Theologiæ vocibus, & verbis, illis tamen dilucidis; vsi sumus plenis, sed tamen distinctis sententijs, dictione autem, neque fucata, neque peregrina, sed domestica & syncera; an apposité, ego quidem nescio, vos ipsi iudices eritis. Quòd verò interdum latinis vocabulis Hæbrea, sæpe Græca miscemus, dulce, & pingue merum, non in tertia vasa transfusum, sed ex ipso torculari expressum, vobis propinamus Amici, vt bibatis, vt inebriemini; Turpe verò profectò erat nostræ Theologiæ riuulos tantum consectari, & in totum fontes derelinquere; præter id, quod de diuinis rebus omnis veritas, effigiata est in illa ipsa lingua omnium linguarum matrice, quam diuinitus traditam, atque ideo sanctam nihilque omnino impuritatis continentem, hæbrei docent, & nostri consentiunt; neque dubium esse potest, quin ipsæ quoque psalmorum orationes quas ad Deum fundimus, vel ob id vnum validiores sint, & efficaciores, si in lingua sancta pronuncientur; quod sancti qui eas cecinerunt diuino afflati spiritu, quæ sua sunt cognoscentes, orent, & petant nobiscum ad dominum. Dissentientes autem penitus ab illis, qui corrupto & malé sano iudicio existimant quosdam recté loqui quia inusitatis verbis vti solent, quamuis non ieiuna, & arida oratione, lenti, frigidique loquimur, nimirum non absque ἀιτιωλογία, vocamus enim ancillas ad arcem, horridas tamen illas tametsi ex Græcis fontibus deductas in scholarum gymnasia voces, quarum ingens numerus in ipsum theologiæ regnum per contentiosas disputationes inuectus est, quas doctores prisci ignorasse videntur, non minus quàm lites, & sophismata omnia, à quibus scientes & prudentes abhorruimus semper, pro virili nostra studiosissime declinamus; indignum sané turpe atque nefarium existimantes, quum in rebus sit tantus nitor, si contra in verbis sit aliqua fœditas, & sermonis inscitia. Profecto verò & Christus ipse, & Christi Euangelium, non sine linguarum splendore, & apparatu, illuxit mundo, & cōstat varias linguas, ac vires multiplices ora-

tionis,

tionis, quæ tanquam clarißima omnium ſcientiarum lumina, dum Ecclesia naſceretur, nouo & miro quodam fœdere copulata ſunt, quemadmodum olim vindicante Deo diſperſa fuerant, in omni ætate, ad ipſam veræ ſapientiæ dignitatem, et maieſtatem ſuſtinendam, maxima fuiſſe eſſeq; ſemper, & adiumenta, & ornamenta orationis & ſermonis, ut amore blando animorum ferociam inflectat, emolliat, vt ſenſim & leuiter alliciat, et humaniter trahat, ducat, adducat; Vnde illa exclamatio Ciceronis, O omnium regina rerũ Oratio, Cuius profectò uim eximiam, maiorem multò quam mortale pectus ferre queat, potentiorem veneficijs, armis penetrantiorem, uelociorẽ carminibus, nullo alio remedio, quàm vel fuga, vel auriũ obturatione ſuperabilem ſentientes animi, tanquàm agitati, concußi, victi, ſponte ſua dant manus. ſeſeq; alacriter ſuauißimo illius iugo ſubijciunt, & ita ſubijciunt, vt illigati, catenati, auro quidem non ferro, hoc eſt ſponte ſua, non iam proprio ſed alieno arbitrio viuant, tanquàm ſacro furore perciti, vix mente conſtent, ſe ſe & ſua negligant, ſui omnino non ſint, mori velint, ſolui nolint. Vtinam in noſtris labijs, quod de Pericle Eupolis ſcripſit, Pitho illa & ſuadela ſederet, quo magnificentius, de Deo, & proſa, et carmine loqueremur in cuius gratiã (ut dicã quod verũ eſt) neq; poetica mella, neq; oratorios flores erubeſcimus, nihil ueriti virgam illam cenſoriam

Negant camænis, nec patent Apollini
Dicata Chriſto pectora.

Nam & pijs quibusq; uiris, vt à ſcholarum ſæpe agreſti, & incõcinna aſperitate reſpirent, interdum apud philoſophos interdum apud poetas.

Charum neſcio quid libet iocari,
Et triſtes animi leuare curas.

Ergo (vt tandem προλεγόμενα noſtra finem accipiant) quicunque mortalium inter denſas rerũ tenebras, diu verſati, perpetuoq; aſſueti, nocturnis humanarum ſcientiarum facibus, in altißimo illo, & aperto ſacrarum ſcripturarum quaſi cælo, clarißimam Solis lucem igneis, exuberantem ſplendoribus, in ſe ipſa ſtatim contueri non poſſunt, noſtrã in primis legant Theologiam, & intra noſtras vmbras exiguos admodum & tenues ferant Solis radios, velut in aere, aut in aqua relucentes,

tes, vt sensim vegetiores facti, geminas deinde oculorum acies, Aquilarum more in ipsum solare lumen intendere; & contra micantes illius flammas contentiosa certamina subire, valeant. Nam ipsi quoq; dum liberos nostros in optimis artibus, & scientijs erudimus, ante omnia solemus extra libros nobiles, & grandia volumina, docere eos prima illa elementa literarum, quarum notas primum insculpimus in ceris, et deinde puerorum manus per impressos illos literarum ductus agimus, & exercemus, tum paulatim eos prouehimus ad syllabas formandas, ad iungendas dictiones, ad componendas orationes. Sanè (vt quidam dixit) absurdè admodum & ineptè, quæruntur sublimia scientiarum fastigia, nisi prius addiscantur literæ, instrumenta sciendi. Humanitatis porrò vestræ erit, O viri docti, & eloquentes, quorum de me iudiciũ (vt liberè & omni abiecto rubore dicam) summa ambitione expetiui semper, populi auribus & vulgi opinione acclamationibusq; contemptis, nimirum contentus, paucis lectoribus, si forte ad repetendas memoria res prius cognitas, scriptionum mearum lectionem non inutilẽ esse iudicaueritis, (hoc enim à vobis sperare fortasse non dedecet, maiora certe non decet,) quum res tantas, aut parum compositè aut minus diligenter scripsisse videbor; & in multis hebes fuisse, quod parum acutè viderim, in nõnullis cæcus, quod omnino nõ viderim, in vestros ipsorũ sinus amicè descendere, et intra pectora uestra cogitare, quàm sit difficile de Deo scribere et scribere libros, libros nõ formicarios, sed apiarios, hoc est nõ collectos, sed conceptos; nõ congestos, sed digestos, Formicarij labores, fateor me nunquàm admodũ delectarũt, in apiarijs exercitijs, viuo, gaudeo, exulto, triũpho. Hæc si benigno iudicio vestro cõsideraueritis lectores amici, et candidi, non pigebit ingenuũ hominem ingenuè admonere, placidè et sedate corrigere nõ sponte ignorantẽ; ferre opem uiro non satis per se valẽti, et sanare hominẽ ægrotare nolentẽ. Fortasse enim uestro studio fieri poterit, ut q̃ in me sunt exanguia, mortua, obscura, reddãtur uiuida, exuscitata, illustria; quo tandem uestro testimonio confirmatus labores manuũ mearũ lætus manducẽ, et cũ ingenti uestra laude audiã, Beatus es, et benè tibi erit. Ecquid in hac vita beatius contingere potest scriptoribus præclaro laudatore? Hoc demũ pulcherrimũ

esse videtur, athletam placere non theatro sed Herculi, & mimum satisfacere non scæne, sed Roscio. Absit autem, vt quod omnes cupiunt, vnus ego non cupiam; quasi singularis ille ferus, de quo scriptum est, quod cum scæuo, & violento apro exterminauerit vineam domini צבָאוֹה. Quod si aliquis ex vobis Euribiades in nos pugnatior erit, nos illi cum Themistocle pacatiores erimus, qui libenter humana ferimus, quia imperfectum nostrum non ignoramus. Ideoq; cupimus magis à laudatissimis viris emendari, quam commendari à vulgo, & tolli in cœlum laudibus, ab illis, qui non iudicio, sed temeritate feruntur, quorum laudatio nihil aliud existimanda est, quam blanda quædam (vt aiunt) adulatio Fortunæ; ex qua illi pendent toti qui nihil habent, vt coniunctum cum virtute, sic seiunctum à fortuna. Sed iam ingrediamur, non dico diuinam historiam, sed seminarium diuinæ historiæ, atque ideo totius intelligentiæ diuinarum rerum. Et ecce in limine amice lector tibi pacem, atque ideo fidem, ex nostris Botuntinis finibus ostensa præfamur oliua. Quemadmodum enim ea quæ ad moralem philosophiam pertinent, vsu & actione potius, quàm studio, & eruditione comparantur; Mathematica porrò demonstrantur euidentia sensus; Naturalia quæ Græci φυσικὰ dicunt perquiruntur rationis indagine; Sic θεία τὰ ὑπέρτατα quæ hominis sensum & rationem excedunt sunt omnino inaccessa mortalibus, nisi alis ipsius fidei sustentati humeros, dum in sublime feruntur, deijciant, prosternant, confringant, conterant superbas illas moles cogitationum, excelsas munitiones argumentorum, atque sophismatum, quibus cæca nostra temeritas nunquàm non spirans grandia, sæpe se impudenter extollit aduersus scientiam Dei; & erigit turres & arces, cum propugnaculis impietatis. Hæc est prima tinctura, qua tingi debet cuiusq; hominis animus, vt alios colores, figuras, lumina, imprimente Deo suscipere possit; Valete argumenta, valete, Dictum est discipulis, Audite, non Videte; Auditus est sensus disciplinæ; Præstat non videre, quàm videre. Tibi gratias domine, qui aperuisti mihi aurem, Ecce audiui, & didici, Ad te venio, Adauge mihi fidem qui adiuuisti meam incredulitatem.

CORNELII MVSSI BOTVNTINENSIVM EPISCOPI DE DIVINA HISTORIA

LIBER PRIMVS.

Deum ipsum, mundi opificem, & totius uniuersitatis Architectum, neque cum mundo, neque ante mundum, incœpisse: sed ab omni æternitate, nunquàm non fuisse. CAP. I.

PRINCIPIO igitur, Antè mundi olim nascentis, nunc nouissima iam ætate senescentis, alta illa primordia; quum eorum omnium, quæ cœli, & terræ ambitu continentur, nihil extaret; nihil conditum esset, vel supra cœlum, vel infra terram; & ne cœlum quidem ipsum, aut terra: Antè diuinam illam, & admirandam molitionem, quam post geminas annorum chiliadas, & ternas centu-
B rias, amicus Dei Moses, ad exuscitandam in animis hominum memoriam tantæ nouitatis, summa fide, Spiritu sancto dictante, conscripsit, Vno vniuersæ naturæ spiritu, vnaq; voce, quam, nunc tandem, audiunt ipsi quoque montes & valles, saxa, solitudinesq; respondent; erat immortalis ille, & inuisibilis, sæculorum omnium Rex, & dominus, & longa laude canendus Deus. Ille, inquàm, verus, & viuus Deus, rerum omnium princeps, fabricator, & quasi parens; quem, hoc ipso etiam nomine, maiorem, melioremq;, & mirabiliorem, existimare par est: EX QVO omnia oriuntur; PER QVIM, omnia formantur: IN QVO, om-

nia continentur, & seruantur. Qui, liber à sæculo, solutus à tempore; E
omnibus nostris temporibus, & sæculis, infinito quodam suo ipsius sæculo, superior, sublimior omni sublimitate, omni latitudine latior, longior omni longitudine, denique, & omni profunditate profundior, adest simul mundi partibus omnibus, cœlo, terræ, mariq;. Vnus, & immensus; omnia, & non mistus; existens vbiq;, sine loco: agens omnia, sine motu; creans, & faciens solo verbo; & non loquens, nisi semel, vnum verbum. Quod quidem, quum sit splendor, & decus, conformatioq;, & figura simillima ęterni parentis, nihil reliquit in vniuersa natura rerum, quod præclara illa, & immensa ipsius Dei gloria, non vndequaque illustretur, ac splendeat: quod, aspicientibus non ostendat impressa vestigia diuinitatis: quod, etiam audire nolentibus, non miris modis, Deum clamet: vt, dum F
oculis carnis, intuemur ea, quæ facta sunt, excalefacti, ad eum ipsum, qui fecit, perindè ac ad magnetem chalybs, & amore, & contemplatione rapiamur. Non est hic Deus, Osyris, aut Serapis, ò sublimes animæ; non aliquis Iupiter, Pluto, Neptunus: non numeratur cum Deo Socratis, inter Lares, Genios, Heroas: non inter Deos patrios, domesticos, tutelares: neque refertur in codicem, cum innumerabilibus illis Dijs, certis, incertis, notis, ignotis, vrbanis, rusticis, nauticis, militaribus: denique, nihil illi commune cum omni turba Deorum, quos, vel delusa barbaries suscepit, vel græca sæuitas confinxit, vel impietas romana coluit, adorauit. Isti Dij pereant, qui cœlum, & terram non fecerunt. Hic, est ille ipse verus Deus; quem, liber creaturæ docet, liber scripturæ testatur, quem an- G
nunciat lex, prophetia ostendit, Spiritus reuelat, Apostoli tradunt, Ecclesia suscipit, & credit iam vniuersus orbis. Veh illis, qui negauerunt dominum, & dixerunt, Non est ipse. Ecquod commercium profectò, cum ipsa natura diuinitatis, habent Dij recentes, & noua Dæmonia? quæ, timor fecit, error finxit, æstimatio inuexit, laborauit ars, casus tulit, natura protulit, superstitio tenuit, tempus aboleuit. Deus, quem loquimur, quem laudamus, cui nunc scribendo tributa pendimus, nō ideo est Deus, quia hominibus cognitus; immo, ideo est natura ignotus, quia est natura Deus: per se ipsum Deus: ante quem non est formatus alius Deus. Verè, Deus Deorum; magnis Dijs melior, meliorum optimus, optimorum maximus: &, vt diuinæ historiæ, Philosophi, & Poetæ, famulentur, H
ac seruiant;

Παντῶν σωτὴρ, καὶ γενέτωρ.
Nec visu facilis, nec dictu effabilis vlli.

Quem, homo, diuinum animal, quum in seipsum reflectit oculos mentis; tanquàm illius imago, & superscriptio, cognoscit, ac recognoscit, maiestate sanctissimum, exuperantissimum viribus, pulcherrima specie, authorem immortalitatis, virtutem, & robur omnium virtutum: segregatum porrò (vt Marcus ille, Romanæ philosophiæ splendor, elegantissimè

dixit)

A dixit) ab omni concretione naturæ mortalis: sentientem omnia, per subtilitatem naturæ, & spiritus; agitantem omnia, potestate virtutis: authoritate, singula regentem, & gubernantem: denique, pro incredibili benignitate, & clementia, nihil non fouentem, & custodientem. Vos conuenio, vos appello, O gentes, quæcunque estis, cuiusq; linguæ, cuiusq; ordinis, ætatis, professionis, & status; Nos, si insanimus, Deo insanimus: si sapimus, vobis sapimus. Conferte (si placet) considerate, attendite, meditamini, quæ vobis iudicanda proponimus. homines enim estis. Et quidem, dum priscis temporibus, de rebus religionis disputarent, vel Iudæus, & Christianus, vel Catholicus, & Hæreticus; vno vtriusque partis consensu, sæpe deligebatur vir prudens inter Ethnicos, qui, quò liberior, eò incorru-
B ptior esse poterat, vniuscuiusq; sermonis, ac disputationis arbiter, & quasi iudex: Tandemq;, dissipata, ac dispersa, quasi puluere à vento, aduersa sententia; quum (de more) victoria penes nos esset, eueniebat, vt ille, qui sedebat medius, & plerunque, à nostris placitis, magis quàm ab alienis, abhorrere videbatur, præter omnem indoctæ plebis expectationem, ad nos deficeret; & magno piorum omnium gaudio, & plausu, diuino spiritu plenus, nostram causam, opere, & sermone tueretur, assereret, confirmaret: tanta fuit, estq;, & erit semper potentia veritatis. Cur autem, non idipsum quoque, de vobis nunc omnibus, ipsi etiam confidere debeamus? præsertim, quum, neque de Euangelio, neque de lege, neque de Mose, neque de Christo, adhuc institutus sit sermo hic noster; sed de Deo ipso;
C qui longe est ab vno quoque nostrum, cui omnis natura militat; cuius gratia, omnes vbique homines viuimus; quem spiramus, quem auribus, oculisq; haurimus; sine quo, neque mouemur, neque sumus: creati ab ipso, & ad ipsum; vt quem spiritum ab illo immerentes accepimus, eo repetente, non ingrati restituamus. Adesto tu mihi, res tantas molienti, ò magne Deus; & sit lucerna pedibus meis, verbum tuum. Verbum, quod ipse immensum lumen, vt tanto fulgore acies oculorum nostrorum non hebetarentur, sed illuminarentur, posuisti in testula carnis nostræ, & prætulisti vniuerso orbi terrarum: dum ambularent in tenebris ignorantiæ, qui adhuc viuebant, & in vmbra mortis, qui iam ad inferna descenderant. Adesto inquam, vt tuo concessu, ac munere, illi etiam populi, & nationes, quę
D te non nouerunt, illustrem illam, semper lucentem, & nunquàm deserentem lucernam, oculis ac pedibus, nimirum fide, moribusq; sequentes, glorificent nomen tuum; ad te confugiant, ò pater luminum; te quærant, inuocent, inueniant, videant: neque enim cerni ab hominibus potes, nisi tu illis dederis, & aperueris fores luminis tui. Hunc Deum, ò viri pij, & religionis amantes, (ad vos enim mea tendit oratio, vobis vnis mea scribitur Historia) hunc, inquam, Deum, quem, omnes gentes, varijs linguis, sed vno, eodemq; spiritu, & incredibili quadam animorum consensione Τ᾽ Ἀγαθὸν, ϗ πρῶτον αἴτιον, & erumpente ex humanis pectoribus poten-

tia veritatis, Δημιουργὸν appellauerunt; an non oportuit tandē, nunquàm E
non fuisse? nunquàm incæpisse? semper extitisse? vt rebus omnibus, quæ nondum erant, initium existendi aliquando dare potuerit? Quid enim poterat, si non erat? Ecquid dedit, si non fuit? nisi dederit quod non habebat, nisi fecerit quod non poterat. Certē verò, vt in vnaquaque re, ordine saltem, & ratione, distinguuntur; sic in vniuersa natura, non ordine, & ratione solum, sed & re ipsa, duo hæc distincta, disparataq; sint, necesse est. Illud quod est, & illud quod efficitur, aut gignitur, Græci, breuißimè dicunt, Τὸ ὂν, & Τὸ γινόμενον. Etenim, hoc nunquàm est; illud, nunquàm fit; quia, quod est, non efficitur, & quod efficitur, nondum est. Postquàm igitur, vniuersum hoc, siue cœlum, siue mundus, siue quo alio nomine gaudet, nunquàm verè est, vtpote, existens semper sub tempore, ideoq; in mo F
tu, & agitatione perpetua, quod & religio, & philosophia docet; oportet contrà, vt summus ille ingentis huius vniuersitatis architectus, ex toto pertineat ad alterum extremum: ad illud, inquam, quod est, ad illud, quod non efficitur, ad illud, quod, vt non esse, sic non fuisse, nulla ratione potest. Atque ideo, vt nunquàm desinet, sic nunquàm incæpit, neque cum ipso mundo, aut materia mundi, neque ante mundum, quod multi de Angelis asseruerunt, Πλατωνίζοντες, sed per infinita sęcula, antequàm aliquid fieret, omnino extabat: nimirum, origo omnium originum, principium omnium principiorum. Et profectò, hoc intelligimus, quum Deum dicimus, siue sapientes, siue insipientes. Vnum, inquam, aliquod, non in opinione solum, sed extra animam in ipsa natura, ratum, firmum, & constans; quòd G
in eodem statu atque habitu, nunquàm non sit; quòd sempiterno tempore sui simile sit; quod cæteris omnibus rebus, quæcunque fiunt, vt fiant, origo sit. Haud dubiè verò, cuiusq; hominis in lucem æditi, initiati, atq; instituti, hoc est primum officium; vt hunc ipsum humani generis authorem Deum, cognoscat, cognitumq; adoret, & veneretur: persuasum habens, & quòd ipse nos fecerit, & quòd sibi, non nobis fecerit; vt & sibi, non nobis viuamus, quia sui, non nostri sumus. Hoc qui non intelligunt, abhorrentq; propterea à vera ratione, & cultu Dei; eos, iurè, ac meritò, viri sapientes, non homines vocant; sed vel lapides, inter cæcas latumias, propter imperitiam, & ruditatem animi; vel fungos, in truncis arborum, propter stuporem, & hebetudinem; aut etiam propter indomitam ferita- H
tem, Onagros inter syluas; serpentes denique, & viperas, propter insidias, & dolos, omnibus venenis nocentiores. Hìc, quid fingis, vt Deum fugias, impie, Athee? Quid, inquam, fingis, temerarias illas tuas atomos, casu, & fortuitò volitantes, concursantes, conuenientes, cohærentes, vnde facta sint quæcunque sunt? Numerari inter causas potest, tam casus, quàm fortuna; at verò, & casum natura, & fortunam voluntas antecedit. porrò, prima, & genitalis origo rerum, non est, ne natura quidem ipsa, aut voluntas; sed natura, & voluntate superior, Deus. Ille, est cœli, terræq; opifex, abs

quo

A quo omnia habent vt ſint, ſine quo nihil eſt, neque eſſe poteſt. quem meritò, omnia appetunt, ad quem, omnia tendunt, in quo omnia conquieſcunt: qui propterea, ſicut à quouis interitu longè abeſt, ita, vt omni initio, & ortu careat, neceſſe eſt. O Solon, Solon; ò Græci, Græci; liceat homini Romano, ea vobis amicè dicere, quæ olim, vir barbarus, in veſtris etiam libris, ad vos, nimiùm ſuperbè dixiſſe refertur. Quum eſſetis pueri, & nouè nati, quiſque veſtrum, non niſi noua, & puerilia loquebatur, videbaturq; vobis, nihil eſſe veſtris illis Athenis, antiquius. Commemorabatis fabulas illas Phoronei, & Niobes; Pyrrhæ, & Deucalionis; iacentis mundi cineres, & reliquias, tanquam mundi ſurgentis origines: quia ad vos olim, nulla priſca opinio, nulla cana ſapientia, nulla veræ antiquitatis mo-
B numenta peruenerant. Iam euaſiſtis in viros, & Atticæ veſtræ fines egreſſi, Aegyptiorum quoque, Chaldæorum, & Iudæorum hiſtorias perlegiſtis. Ergo pudeat, ſupra puerile ingenium, non profeciſſe maturam ſenectutem: & ſaltem pro veſtræ philoſophiæ dignitate, particulam enim diuinæ rationis, innataq; ſemina, & impulſus, nemo veſtrum non habet; quod ius, & æquum eſt, intelligite. Nam, ſi ipſa veritatis inuentio, eſt definitio philoſophiæ, illi omnes indigni ſunt nomine philoſophorum, qui à veritate ſunt alieni. Quæ porrò veritas, illis clara eſſe poteſt, quibus ſit, an non ſit Deus, nondum manifeſtum eſt? De totius mundi nouitate, hæſitantibus quidem verbis, loquitur ratio; in qua, ocia ſecura agit fides; eamq; nobis Deo geniti filij tradiderunt; nullo territi metu, nullo decæpti errore, nulla
C gloriæ cupidine impulſi; diuino ſpiritu afflati, beati, iuſti, Deo chari; digni quorum nudis teſtimonijs, abſque omni ſyllogiſmo, & argumentatione, maior, quàm vniuerſis mathematicis demonſtrationibus, tribuatur authoritas. Enimuerò, hanc ipſam antiquiſsimam, ipſius Dei (placet mihi græcè dicere) Ἀοεισίαν, non ſolum fide credimus, ſed ratione demonſtramus; ſed oculis videmus; à natura haurimus; manu tangimus; & niſi ex cordes ſimus, omnino de ea dubitare non poſſumus.

Toto tempore, & ipſo quoque æuo ſuperior; DEI Antiquitas, Aeternitas. CAP. II.

D HVc verò, profectò ſpectat illuſtris illa, & prçclara laus; pulcherrimum illud elogium, plenum maieſtatis; inſignis ille titulus, honoris, & gloriæ, quo Deus in ſacris literis prædicatur. עַתִּיק יוֹמִין, Πάλαιος Ἡμερῶν, Antiquus dierum. Non Aegyptiorum, Athenienſium, Romanorum; nō fœlicium, infœlicium; naturalium, artificialium: non ciuilium, faſtorum, æqualium, inæqualium; ſed abſolutè, ſimpliciterq; dierum. An verò non noctium, quia veſpera ante mane? non horarum, quia dies ex horis? immò

verò, absolutè, omnium annorum, & temporum, & singularum partium E
ipsius anni, & temporis. Quid est enim dies ista nostra, qua oritur sol, & occidit, & in orbem ad locum suum reuertitur, nisi breue quasi compendium, & epitome quædam, vniuersi temporis? Sanè, quod partim à natura, partim ab authoritate, partim à consuetudine, didicimus; his enim tribus, nititur vniuersa hæc computandi temporis ratio; quum ipsius anni quatuor sint tempora; quibus sol, diuinæ prouidentiæ minister, amplissima cœli spatia percurrens, subiectum per varias elementorum vires, temperat orbem; abs quo temperamento, videtur inditum nomen temporibus; in vnaquaq; die, & omnia, vices alternant suas; & singula, se se molli quodam amplexu fouent tempora. Nam, Mane, respondet Veri; Aestati Meridies; Autumnum refert Vespera; Nox hyemem. Ex his diebus, heb- F
domadæ; ex hebdomadis, menses; ex mensibus, anni; ex annis denique circunuoluentibus, lustra conficiuntur, & sæcula: quæ, quid aliud sunt, quàm magnus ille, & perpetuus temporum omnium circulus? Vt propterea, mirum non sit, si celebre est, & sacris, & profanis, dicere diem pro tempore. Et quidem, Moses, ex quo, diuinus ille, ingenij, & doctrinæ Princeps Plato, ipsius temporis ortum, vt intentè, sic delicatè, & diligenter intellexisse videtur; tametsi, generalem ab initio temporum descriptionem ponebat ante oculos nostros, in ipsa tamen mundi fabrica, nomen temporis silentio inuoluit, hebdomadam dierum commemorauit; dum aduersus eos, qui mundum ex omni æternitate fuisse, & temerè, & stultè definiunt, exertè scribit vna die Deum fecisse lucem, quam appellauit diem, G
velut tenebras ab ipsa luce diuidentem. Altera, cœli firmamentum librasse in aquarum medio, ipsis aquis, ac terra, æquæuis summo cœlo, & virtutibus, quę in eo, conditori, hymnos iubilando concinerent, ante huius hebdomadæ exordium, ex nihilo creatis. Tertia porrò, congregatis in vnum locum aquis, quæ tanquàm inamabiles paludes, omnia obruebant; iussisse, vt emergeret, & se se exereret arida terra. Tum, quarta exornasse firmamentum Sole, Luna, & Stellis. Quinta, aerem, & aquam, natatilibus, & volatilibus: Sexta, repleste terram, omnis generis animantibus: Demumq;, formasse hominem, & ex illius latere, dum sopore teneretur, eduxisse Hæuam, omnium viuentium matrem: Septima, quam velut omnium vltimã, humano generi voluit esse maximè venerabilem, finem imposuisse opifi- H
cio, & in seipso, requieuisse, extra omne opus quod fecerat. Ecquid verò, sunt omnes alij dies, in vniuerso cursu temporum, quibus voluitur mundus, hoc est, & qui præterierunt, & qui expectantur, vt veniant, nisi dies illi primi, in orbem repetiti? Erat igitur Deus, & non recurrebant anni, neque menses: non labebantur dies, neque horæ: non agitabant choreas, nox & lux, neque vespere, & mane, termini dierum ac noctium, quorum perpetuis vicibus, primùm in orbe, dimensa, dinumerataq; sunt temporum spatia. Nimirum, ipse Deus, qui sæcula fecit, qui est ante sæcula, author

suit,

A fuit, eſtq; ordine perpetuo, moderator dierum, ac noctium: diurnæq;, &
nocturnę illius viciſsitudinis: quæ præter voluptatis gratiam, & iucunditatem,
tem, tantam vtilitatem rebus omnibus affert, & aufert hominibus tædium,
atque ſatietatem. Eſt quidem mundus ipſe totus, prima illa informi, & in-
compoſita deliniatione, factus antè omnes dies: ſed, non propterea anti-
quus dierum dici poteſt; quem naſcentem, mox excæpit ſacrum illud opi-
ficium ſex dierum; quod græcè vno verbo dicitur Εξαὴμερῶν: opus in-
quam illud, omnium ſapientum, ſtudijs, linguis, ſcriptionibus, commen-
datum ad memoriam ſempiternam: cuius etiam indiuiduus comes fuit ip-
ſum vniuerſum tempus, quod per dierum, menſiumq;, & annorum volu-
mina glomeratur. At verò Deus, qui ea ipſa quoque mundi rudimenta, &
B incunabula, abſque vllo termino anteceſsit, cur non dicatur voce illa Mi-
leſia, Πρεσβύτατος, παλαιότατος, antiquiſsimus dierum, annorum, tem-
porum, ſæculorum? Hæc ipſa tantæ authoritatis, & venerationis antiqui-
tas, cuius nonnulla effigies, vel ſola etiam eminentia, regnis, atque impe-
rijs, quæ ſub cœlo ſunt, tantam affert dignitatem, & ſplendorem; eſt præci-
pua quædam ſingularis, ac verè propria Dei laus: quæ omnes alias laudatio-
nes, omnes honores, & vniuerſam diuinitatis gloriam, occupare videtur.
Vt, qui mundum hunc magnum, velut temporum aream, arenamq; fecit,
& in mundo, per varias temporum vices, ſtatus, atque regna, ordinauit,
diſpenſauit, tranſtulit, antè omne tempus fuerit, antè omnia imperia re-
gnauerit, regnatoreſq́, omnes, non per aliquot Aeras, Olympiadas, Iubi-
C leos, ſed per infinita ſæculorum ſæcula anteceſſerit. Eſtq; profectò, hæc
ipſa, venerandæ antiquitatis glorioſa fama, & priſca, religioſaq; fides, ve-
lut perpetua quædam, communibus generis humani comitijs, decreta, ob-
ſignataq; decuma; qua mundi opificem ritè, pieq; colentes, antiquiſsimam
illius numinis maieſtatem, tanquàm noui, & nouè nati, demiſsiſsima men
te recognoſcimus. Nam, & hinc permoti Cacodæmones, ab initio Deum
ipſum dignum inuidia putauerunt; quod illi aliquando non fuerint, ipſe
nunquam non fuerit. Vnde, coacti in turbam, facti diuinitatis hoſtes, ęter-
nitatis non tam æmuli, quàm inuidi; bella mouerunt; perpetuiſq; tempori-
bus, hoc ipſo inſanabili inuidentiæ morbo laborantes, nihil non egerunt,
vt Dij ab hominibus crederentur, & diuinis colerentur honoribus; callidi
D nimium, ipſius qui eos crearat, ſimulatores, & ſimij. Quæſo vos viri pru-
dentes, quum de ęterno Deo, loquimur; cui tribuendus eſt omnis honor,
& gloria; ne aures veſtrę ab hac ipſa voce antiquitatis, quę omnino vene-
rationem habet, & ad nobilitatem, exiſtimationemq; pertinere videtur,
abhorreant. Nam, ne ipſi quidem Peripatetici, & ſuperſtitioſi quidem illi,
qui ob frequentes tralationes pręſertim, & analogias, ſępe à Platone diſſen
tire ſe dicunt; quum de diuina ęternitate loquuntur, ab hac ipſa, quam ef-
ferimus voce, non abhorrent: quorum eſt pronunciatum illud. Ab anti-
quo principio, non prodire molitionem nouam: quod iamdiu tamen, non

tam hominum, verbis, quàm ipſa ratione, & potentia veritatis refutatum E
eſt. Dum propriè loquimur, ſenectus eſt priuatorum hominum, qui longæuam & diuturnam vitam vixerunt, quanquam (vt cũ romano philoſopho loquar) quid eſt, (proh ſancte Ieſu) quod diu dicere poſsimus in hominum vita? quæ vapor eſt ad modicum parens, quæ tanquam herba mox floret, & areſcit; cuius dies tanquam vmbra prætereunt. Vetuſtas eſt legum, tabularum, ædificiorum: quæ etiam ſua ipſorum vetuſtate, conſenuerunt, euanuerunt, conciderunt. Antiquitas demum, eſt ipſius temporis, ſedenim quomodo loquemur humano more, homines cum hominibus, de rebus diuinis? Non imputetur Deo, ſed homini, quòd ſcriptura cæleſtis, quum de Deo loquitur, quaſi de homine loqui videatur. Nam, & Deus vult à populo ſibi erigi templa, & tabernacula, in quibus colatur, & glori- F
ficetur: quum alioquin, ipſe ſibi ſit templum, & tabernaculum: ipſe ſibi ſit glorioſus, benedictus, & ſuperexaltatus in ſæcula: cuius interminata magnitudo, per infinitos campos ſine vllo fine diffunditur. Nimirum, Deus, neque eſt manu artificis factus, neque ingenio hæretici fictus, ſed ſuapte natura eſt Deus, qui vt oculorum conſpectum euadit, ſic, & cogitationum noſtrarum magnitudinem vincit, & ſuperat. Itaque eſt tempus, eſt æuum: illud mortalium, hoc immortalium: at Deus mortalitate, & immortalitate ſuperior; eſt etiam antiquior ipſo tempore, & æuo. Sed quanto interuallo diſtat antiquitas illa Dei, à cęteris omnibus antiquitatibus? Sanè, omnia, antiquitate antiquantur, & ſeneſcunt: ideoq; propè interitum ſunt. Sola antiquitas Dei, vt & authoritate, & maieſtate eſt venerabilis, ſic & robore, & G
viribus nunquàm ſeneſcit, ſed ſemper florida eſt, & iuueneſcens. Quàm magnus es Deus, quàm admirabilis, & quantis dignus honoribus.

Tu puer antiquus, tibiq́, inconſumpta iuuentus.

Et ſingula, & omnia, vt abs te recedunt; ſeneſcunt, tabeſcunt, marceſcunt; vt ad te accedunt; creſcunt, vigeſcunt, floreſcunt. Ante mundum igitur, (vt audiſtis) per infinita illa diuinę ętatis ſęcula, non erat tempus neque temporis particula aliqua, non quadrans, non hora, non Ημιώρειον, non punctum, non momentum, non vncia, non atomus. Quomodo enim erat tempus, quum non eſſet motus? Quomodo erat motus, quum non eſſet locus? Aut quomodo erat locus, ſi non erat corpus? Erat'ne verò corpus, ſi non erat mundus, corporum omnium quaſi vas, & receptaculum? H
Non eſt enim corpus extra mundum. Certè verò, ne in cogitationem quidem cadit, vt antè hoc ipſum mundi tempus, quod cœli conficiunt, fuerit aliud infinitum tempus: quum neque ante motum cœli, fuerit alius motus: ſiquidem, neque ante cœlum fuit aliud corpus: quando, & Gręci, & Barbari confitentur, regiones cœleſtes eſſe domicilia Dei; nam & Poetę, Deos canunt,

Omnes cœlicolas, omnes ſupera aſtra tenentes.

Erat'ne verò vltra mundanum ęuum? ſed quanquàm natura ęui, hoc ip
ſum

A ſum tempus, & viſibilem quoque mundum pręteruolat, cuius etiam ratio, eſt ipſius temporis, & mundi huius ratione, ſuperior, non Ανάρχος, quidem, at verò Ατέλδυτος; ſi tamen nondum prodierant beatę mentes, ne ęuum quidem ipſum tunc eſſe potuit: quod vel eſt in illis, vel cum illis, aut certè ex illis, & circa illas, ſi tamen eſt aliud ab illis. Quàm antiquus, Deus noſter, ò viri? quo nihil antiquius: qui antiquior eſt omnibus: antiquiſsimus dierum, temporum, ęuorum: Non modo enim antè ſolem, ſed antè ęuum, permanet nomen eius: antè illas inquàm, tot & tantas, ęuitates, ęuiternitates, ſempiternitates: antè ſanctos illos ſplendores, antè Luciferum: antè principium totius ęui: antè initium vniuerſi temporis. Tempore enim, & ęuo, vt maior, & melior, ſic modis omnibus prior, atque ſuperior, B & à ſe ipſo ęuum, & tempus ab ęuo, perpetuo ordine ire iubet. Qui, & in ęuo, & in tempore, omnia, & ipſa quoque temporis pręterlabentia ſęcula fecit; ſingula diſtinxit, omnia ligauit, rebus aptauit; in mundo diſpoſuit, & ordinauit: vt propterea mirum videri non debeat, ſi qui ſignauit & curricula, & curſus temporum, ſi qui temporibus ſpatia, initia, media, periodosq́; pręſcripſit, quum tandem voluerit, rotas, & quadrigam totius temporis ſiſtere poſsit; & ſciat mundum hunc totum ſoluere, qui ligauit. Ecce vobis, ſancta illa omnibus ſemper colenda, ſuſpicienda, pijs porrò amanda, deſideranda, & ſperanda omnium ſęculorum primigenia mater, ſyderum, & totius ęui particeps, atque omnium regina rerum ęternitas: nullis numerata cronographis, nullis rationibus computata: quę neque deficere nouit; C neque ſatietatem afferre poteſt. verè ętas Dei, quę non eſt digna niſi Deo, & qua non eſt dignus, niſi Deus: antè quem nihil erat, & qui ſi eſſe deſineret, aliud quicquam eſſe non poſſet. Qui propterea dicitur A. & Ω. Alpha ſine Alpha: Omega ſine Omega: principium inquam ſine principio: finis ſine fine. hoc eſt primus & nouiſsimus, ſenex & iuuenis, nec genitus, nec interiturus vnquàm. Qui à ſęculo in ſęculum eſt ſemper Deus; ab ęuo ad ęuum; à mundo ad mundum: ante tempus pręteritum: poſt tempus futurum. Deus mundi quem cernimus: Deus mundi quem innouandum expectamus: nullo non ſęculo Deus, nulla non ętate Deus: in generatione, & generatione Deus: Deus, quem terrenus ille Protoplaſtes formatorem habuit: quem propago perpetua filiorum eius, agnoſcit genitorem: D quem in illa quam Gręci dicunt Παλιγγενεσία, ſeri nepotes, tanquàm reſurrectionis authorem, venerabuntur, & colent. Deus, qui ſemper erat: qui ſemper erit: qui nunquàm non eſſe poteſt: omnium rerum pater, omnium temporum triumphator, & dominus: cuius, vt magnitudo eſt infinitas, vt natura bonitas, vt voluntas ęquitas, vt vita beatitas; ſic tota ętas, eſt Aeternitas.

Infinitæ Aeternitatis ipsius Dei, insignis, & præclarus titulus, Sæcu= lum sæculi, & sæcula sæculorum. C*A*P. III. E

VOs nunc, dum in altum inuehimur, viri, adestote animis, vt adestis corporibus: legite, aduertite, intel ligite. Nam, sicut ea, quę, in natura rerum, sunt pro pè nihil, præ nimia eorum exiguitate, facilè effugiũt oculos nostros, & elabuntur è nostris manibus; sic, quæ ad Deum pertinent, & omnia, & singula, pro sua ipsorum immensitate, à nobis neque teneri, neq; compræhendi possunt. Et quidem, tempus, & mo- F
tus, percipiuntur sensu; æuum, non nisi mente: at verò ęternitas, vix ap-
pręhenditur sine excessu mentis. Sanè, humani ingenij imbecillitate de-
pressi, dum simulacrum aliquod mente concipimus, quo tantulum ad diui
nę æternitatis cognitionem illuminemur, nescio quo pacto, priusquàm te-
neatur effugit, & antequàm intelligatur euanescit. Recidimus enim proti-
nus in tempus, & tempora, agitantes animo dilationes, & diuturnitates, re-
putantes cras, & heri, & cæca, atque incredibili importunitate, meditantes
anfractus temporum varios, & annuos orbes sęculorum: quum, re ipsa ni-
hil esse, aut cogitari posit, tam diuersum, vel ab ęternitate, quàm tempus,
vel à tempore, quàm Aeternitas. nam, quę communio est, aut motus, cum
statu, aut status, cum motu? Itaque, non definitio quidem, sed mera est ver G
borum circunscriptio, quum in sacris literis, pro ęternitate legimus sęculum
sęculi, vel Sęcula sęculorum. Si enim horarum spatium, est dies; dierum
mensis, mensium annus, annorumq; tandem ipsum sęculum; Aeternitas,
quæ nullatenus compręhensa à tempore, omnia omninò compręhendit tẽ-
pora, an non pulchrè, apteq; conuenit, vt ab vltimo, ac supremo, partium
temporis quasi compendio, nomen accipiens, à sæculo inquàm, quod an-
nos, menses, dies, horasq; complectitur, dicatur, & sęculum sęculi, & sęcu-
la sęculorum? Hæbraicè quidem est, עַד & עוֹלָם, vna ו interiecta, gręcè
Αἰῶν αἰώνων. Hac etenim voce indefinita, quam nulla temporum perio-
dus metitur, nullus numerabilis numerus compręhendit; plenè, quoad ca-
pere potest hominis ingenium, exprimunt, & pręclarè significant sacrę lite H
rę, infinitam illam annorum innumerabilitatem; quam neq; à pręterito tẽ-
pore quando erat, neq; in futurum quousq; erit, finire ipsi, aut numerare
vlla ratione non possumus. Pręter id, quod, quemadmodum dicitur Cœ-
lum cœlorum, supremum illud cœlum, quod loci sublimitate eminet super
omnes cęlos; vt sancta sanctorum dicimus, quę maiore religione coluntur,
quàm ędes sanctę, & numina sancta: vt appellatur Canticum canticorum,
sacrum illud Salomonis שִׁיר הַשִּׁירִים, quod meliora, & mirabiliora canit,
quàm vulgatę cantiones: deniq;, vt inter profanos, Ars artium vocatur, &

Scientia

A Scientia ſcientiarum, quę dignitate pręſtat cęteris artibus, & ſcientijs vni-
uerſis; ita profectò, hac ipſa ſuauiſsima, geminatę vocis, & numeri, concin
nitate, & iucundo quaſi lepore, quum diuina oracula dicunt ſęculum ſęcu-
lorum, magna cum gratia inſinuant, quàm, modis omnibus, vniuerſa ſęcu-
la, & vniuerſas ętates, ętas ipſa, & ſęculum ęternitatis, antecellat. Et, qua nã
ratione, non antecellit, ò viri? Eſt enim prima ętas, quam nulla pręceſsit:
vltima, quam nulla ſequitur; ſeptima, tanquam Dei, & animarum ſabbatiſ-
mus, ac requies: octaua tanquam temporum victoria & triumphus, in cuius
gratiam pro ogdoade, canitur victoriale carmen, Επινίκιον, למנצח. Quã-
quàm, vt veriora dicamus; ętas ęternitatis, neque prima eſt, neque vltima,
neque promiſcuè, & communiter eſt efferẽda cum cęteris ętatibus: melior
B ſuper millia dierum, vna ac ſingularis pręomnibus diebus, ęſtimatione po-
tius digna, quàm numero: tanquàm tota dies, tota plena dierum; & die-
rum, qui non habent veſperam: quin potius, quorum matutina, perenniq;
luce, luceſcit omnis pręcedentium dierum veſpera. Ob id, à ſanctiſsimis
vatibus, regnum Dei, quum ſit ęternum, dicitur regnum omnium ſęculo-
rum: cuius immenſi fines, & orę, protenduntur à ſęculo, per ſęcula, in ſę-
lum: adde, & antè, & poſt ſęculum. hoc eſt, ab ipſo initio, ex quo ſęculum
cępit, quando viuens in ęternum, creauit omnia ſimul: per omnes ętates,
& decurſus ſęculorum, in quibus, ęternus Deus operatur, transferens re-
gna, & imperia, mutanſq; tempora, & ętates: vſque ad finem, & conſum-
mationem totius ſęculi, quando cœli, & terra ſoluentur. Quin, & ante-
C quàm fierent ſęcula, quum in ſcientia, & verbo Dei, vocarentur quę non
erant, tanquàm eſſent; & fierent, quę futura ſunt; denique, quum etiam
pręterierit hęc mundi facies, & iuxta allegoriã, reuertente domino noſtrò,
in die plenę lunę, à nuptijs ſuis, ipſi quoque admittemur accincti lumbos,
cum lucernis in manibus; vt fruamur ea, quam expectamus, vita venturi ſę
culi. O amici, rogo vos, fuit ne vnquàm tam longa dies? ęterna, antè tem
pora? ęterna, cum tempore? ęterna, poſt ſpatia omnium temporum? Etſi
verò, diuina ęternitas, interdum quidem, animis noſtris concipitur, ve-
lut ętas anteacta, quaſi naſcente mundo ceſſerit tempori; interdum expe-
ctatur, tanquam ſubire debeat, & ſuccedere in locum temporis, quando
erit nouum cœlum, & noua tellus; haud dubiè tamen, & nihil habet, vn-
D de pręterijſſe dici queat, niſi quòd nunc primùm non incipit: & nihil,
quod ad futuri rationem pertineat, niſi quod reuelanda eſt ijs, qui ſenſi-
bilem mundum nouerunt, vt intelligibilem quoque videant: ſed fixa qua-
damſimul, & perenni immutabilitate, quam ſermo eloqui non poteſt,
cum omnibus ſęculis perdurat eadem ſemper: neque particularum flu-
xione flacceſcit; neque aſsimili quodam vigore adiecto roboratur, neque
ętatis curſu extinguitur; vt hominum vita. Eandem quin potius ęqua-
bilitatem longiſsimè ſeruans, per omne ęuum in ſeipſa ſubſiſtit: immo
verò, non tam ſubſiſtit, quàm eſt ipſe ſtatus firmiſsimus, atque tutiſsi-

mus:

mus: nihil habens fluxi, expers omnium partium, in quo tanquàm in ſi- E
nu vaſtiſsimo, omnia conſiſtunt, & conquieſcunt. Porrò, quanquàm nullis ętatibus ſuccedit ęternitas, neque ęternitati alię ſuccedunt ętates: quippè quia, ęternitatem nulla ętas antecedit; & accedente quauis ętate, ęternitas nunquam decedit, quid tamen prohibet, quo minus, abuſione quadam, & (vt Gręci dicunt) Καταχρηστικῶς, dicatur ſęculum, etiam ſi à ſequendo dicta ſunt ſęcula? Etenim, ipſam ęternitatem, incredibili quadam aucupatione ambitioneq́;, ſequitur mundus ipſe totus: vt dum perenni rerum ſucceſsione, vices alternat ſuas, illud ſaltem circulo conſequatur, quod recta linea aſſequi nullatenus poſſet. Contrà verò, ipſa ęternitas (vt ſic loquar) ſollicita quadam zelotypia, nullum non conſequitur mundi
ſęculum, vt peracto temporum circulo, omnibusq́;, eò tandem, vnde pri- F
mùm exierant, recurrentibus, ſola tandem ſuperſit ęternitas, & pręterea figura totius ſęculi. Sunt' ne, tantum temporum periodi ſęcula? Spatium triginta annorum? Vnius hominis vita? Annus quinquagenus? Centum anni? Integra annorum chilias? An non & ipſe mundus, cuius ſunt omnia ſęcula, interdum dicitur ſęculum? Nam vtriuſq; Teſtamenti literę, mundi deſideria, negotia, iudicia, meritò, ſęcularia vocant. Equidem, alia eſt ratio ſęculi, quàm mundi: tamen in ipſo mundo, non ſecus, quàm in mari, vnda, vndam, ſęcula ſe inuicem ſequuntur, & perſequuntur; dum in orbem vadunt, & veniunt, nox & dies; mane, & veſpere,

Ver, æſtas, autumnus, hyems, & menſis, & annus.

quòad iubente Deo, cœlum, & terra tranſibunt, & in magna hac mundi G
ſcęna, fiet ſęculorum omnium cataſtrophe. Tunc enim deſtruetur tyrannus mundi, tempus, & regnabit ęternitas ſola: quę, vt nunc ętas de ętate, & ſeculum de ſęculo, ſic de ipſo toto tempore, magnificè, & glorioſè triũphabit: non iam fortaſſe ſęculum ſęculorum, quando nulla erunt alia ſęcula, ſed ipſa ſola tam ſęcula, quàm ſęculum: quando, vt leuiſsimi rores, & cadentes guttulę, in profundum maris, ſic in illud vnum ſęculum, abſorpta erunt omnia ſęcula. Iam, quid hic miſcetis fabulas, & deliramenta veſtra, homines valentuli, & verè, animo valetudinarij, de ſęculis ſæculorum, de æternitatibus ęternitatum? Dicite, vnde vobis nati ſunt, tot, & tãti Αἰῶνες, quot (vt vobiſcum luſit ſacri nominis heros) Aeneia, vix fœtus, ſcrofa, ge-
nerauit? Pudeat. Pudeat cognoſcere, vel nominare pluſquàm vnum ſęcu H
lum ęternitatis. Quid eſt autem illud ſęculum, niſi ipſa ęternitas? neque enim eſt aliud apud populos, tempus hyemis, quàm hyems: neque apud philoſophos, aliud eſt elementum terrę, quam terra: ſed, & apud Theologos, corpus carnis, eſt caro; & natura Dei, eſt Deus. Effertur autem, nunc numero vnius, nunc plurimorum ſęculorum, ęternitas, ea ipſa ratione, qua in ſacris literis, nunc dicitur vna dies, nunc longitudo dierum: quum re vera non ſit, neque dies, neque ſęculum: neque multi dies, neque multa ſęcula: vtpotè, neque tempus, tota ſimul exiſtens: neque temporis par-

ticula

A ticula aliqua, principio carens, & fine: neque vllo modo indigens temporum, omnium temporum virtus: sed, extra tempora, seriem continuationemq; temporum ambiens, & continens: ac denique, intra tempora, velut ahænea quadam cathęna, fugientia rerum sęcula ligans, & retinens; & iungens immutabili ordine, ventura lapsis, & lapsa venturis. Est tota principium, ęternitas, ò viri; est tota finis; pars eadem, eadem totum; & absq; vllo discrimine tota ęqualis: est integra, & tamen non composita; est perfecta, & tamen non incępta; est simplex, & tamen solida; infinita, non euanida; nunquàm inconstans; nunquàm sibi dissimilis; nunquàm à se ipsa dissentiens; mutans omnia, & singula tempora; principium vnde exeunt, terminus ad quem redeunt: ideoq; neque exiens, neque rediens: vna dies,
B innumerabiles dies, tempus sine tempore, sęculum sine sęculo. Tempus, inquam, est, ęternitas illa Dei, quia omnia tempora temperat; intermiscēs, & vetera nouis, & noua veteribus; ipsa vetustissima veterum, & nouissima nouorum: sęculum autem, quia longissimum est spatium, quo nullum lōgius cogitari potest, cuius etiam virtus omnia sęcula secat; non secus quàm lignum fissile, ex adamante facta securis. Vna dies, & sęculum, quum dicitur, ęternitas, intelligite perpetuitatem, & simplicitatem: quum dicitur multitudo dierum, & sęculorum, intelligite non orbem, vel circulum, sed immensitatem, & infinitatem. An verò, quia infinitudinem habet, ideo non est finis? Immo vero finis est: sed cuius non est alius finis, Gręci dicūt simplicissimè, sed doctissimè Τέλος ἄτελες. An mensura non est, quia est
C immensa? Immò mensura est, sed mensura, quę mensuram non habet; Dicam gręcè, est Μετριότης ἀμέτριος. Ne quęre, in hac mensura, partem post partem; nam ne partem quidem habet ęternitas. Mensura est, sed indiuisibilis: sicut & duratio dicitur, quanquam immobilis. Vocate (si libet) quantitatem; at continua fingi potest, discreta non potest: diuidere anima potest, diuidi res ipsa non potest: omnino autem, principio, & fine careat, necesse est; quia ipsa simpliciter principium, & finis est. Vultis, vt breuiter concludam? simplicissima sunt enim veritatis verba, neque varijs ęgent circunlocutionibus, aut interpretationibus. Est mensura Dei, ęquata Deo. Est mensura omnium, excedens omnia.
D Metitur Deum, velut propè, & iuxtà posita; procul, & per analogiam, metitur cętera.

Solius Dei propria, & mundo, non nisi impropriè, & abusione lo- quendi, communis Aeternitas. CAP. IIII. E

ERGO hic Deum adora, ò homo: nam in his tene-
bris, & caligine, posuit latibulum suum: ne cuipiã,
in apertum fanum ipsius diuinitatis ingredi liceat;
qui non pius & religiosus, lustrauerit sacram hanc
syluam, & reuerendum quasi lucum Aeternitatis.
Equidem si in subtiliori, quo scholastica theologia
vtitur, dicendi genere versarer; multò altius exor-
diendum mihi fuerat: vt in primis, & ante omnia, F
Deum ipsum, in conspectum omnium hominum ponerem; tum de illa
ipsa naturę simplicitate, vnitate, infinitateq́, tractarem: quę haud dubiè,
omnia, ęternitatem ipsam, sicut & vniuscuiusque rei createę substantia,
tempus suum, quod durationem vocant, naturali quadam intelligentia
antecedunt. Nam ęterna illa permansio, & si (vt suo loco dicemus) res
alia non est ab ipsa natura Dei, durans in omne æuum, nunquàm fluens,
sed spatio potius, & vetustate durescens; tamen ferè extrinsecus, illam ip-
sam diuinitatis naturam circunstare, contrà hęc alia quę diximus, ad illam
ipsam diuinam substantiam, intrinsecus pertinere videntur. Quod cla-
rissimè illi docuerunt, à quibus, quę ego percurro, diligentissima subtili-
tate sunt omnia perpolita: quorum studium fuit emedullare vniuersam G
theologiam, & (vt Gręci dicunt) Μεθοδεύειν ἐπιστήμην. Verumenim-
verò, crassa quędam philosophia historia est; quę propterea non proti-
nus ingreditur alta penetralia Regum: sed iure suo casta, & verecunda, pri
mùm ambulat in porticu, astat aulę, explorat portas, & non nisi à longe
odoratur arcana. Itaque, & decorum est, & Deo dignum, vt ab omni
ęternitate, altissimè repetita historia temporum ęternorum, antequàm lu-
cidissimum illud sacrarium diuinę maiestatis attingamus; in densissimo
hoc, sine luce luco, quem caligo, venerabilem, vmbra, lętissimum facit,
in ipsa inquam sęculorum arce, quę est ęternitas, sanctissimum, & augu-
stissimum Dei numen adoremus. Profectò enim, vsqueadeò ipsius diui-
næ naturæ propria est, singularis hæc, & vnica prorsus dignitas æternita- H
tis, vt quoties Deum, diuinaq; loquimur, absque æternitate, infans, &
muta sit in ore nostro, omnis de diuinis rebus historia. An non ita est?
Nam, quamuis per tempus, & tempora facta sunt quæcunque facta sunt;
neque enim in æternitate fit aliquid; ipse tamen Deus, vt in nullo est tem-
pore, quasi compræhensus temporibus; sic ratione quadam Deo digna, &
incompręhensa filijs terræ, in nullis omnino temporum finibus, sed extra
omnia tempora, in ipsa regione æternitatis operatur: vt simul, (quod pa-
tres nostri vbique notare solent) & in tempore abs Deo fiant quæcunque
fiunt,

A fiunt, & ipse tamen æternùm faciat quæcunque facit: quia Deus æternùm facit, vt nouè fiant, cui dicere facere est, quo iubente, fiunt quæcunque fiunt. Et hanc quidem dignitatis gloriam, & honorem, qui, vel Deo ipsi ademerit, vel mundo, quo apud philosophos vix est quicquam antiquius; communem fecerit; nihil illi beatior futurus est Deus, quàm prisci illi, quos Cascos Latini vocant; Romulus, Hercules, Liber, & Tyndaridæ fratres, per apotheosin in cœlum relati, cum reliqua turba virorum, & mulierum; quibus cæca gentilitas, dum ab erraticis dæmonibus regeretur, totum propè cœlum compleuerat. Hinc, ne ille quidem ipse, vitæ voluptariæ, atque adeo beluinæ præceptor, Epicurus, hominis sensum, & rationem, ita exuere potuit, vt quoties de Deo loqueretur, non semper diceret, eum esse bea-
B tum, & æternum: vt sibi quoque, gemina hac ratione, beatitatis, & æternitatis, illa ipsa diuinitatis natura, nobis, qui Dei satu orti sumus, sublimior, atque præstantior esse videretur. Quin, & in ipsa Teucria, inter Mussulmanos, Saracenos nomine, re Agarenos, omnium gentium lutulentos maximè, & impuros, præfecti, custodesq; Mahumetanæ superstitionis, & pro Deo, velut publici excubitores, quotidie, antelucanis horis, ex altissima quaque turri, per singulas vrbes, & oppida canunt; nec tam verè canunt, homines prorsus Αμουσοι, quàm ingrato, & horribili prope sono, vociferantur, Solus Deus fuit semper, Solus Deus futurus est semper. Quibus acclamationibus, tecta omnia replent; vt nigras illas, & infelices animas, socordem illam, & ignauam multitudinem, ad dedecora natam, tantis no-
C minibus dignam ira Dei, & mersam in profundum ignorationis, & tenebrarum, excitent ad laudandum, glorificandumq; Deum, nostri generis parentem. Etsi enim, eos in figura bestiæ ascendentis de terra, vidit Ioannes, non alijs tamẽ cornibus, quàm velut agni bestia illa munita erat; quòd innatam illis malitiam, & crudelitatem (hæc enim sunt Turcarum arma) tegere, & adumbrare nitantur, prætextu, & velo religionis, & obedientię; quæ sunt arma agni, & eorum qui sequuntur agnum; quorum societatem, hircus ille fœtidus, diu tenere non potuit. Heus tu Peripatetice, qui de tempore, & multùm, & multa dixisti, in æternitate obmutuisti, & obstupuisti; ad te enim est mihi sermo. Ad statuendam impiam illam tuam mundi æternitatem, de qua aduersus priscam Chaldæorum, & Aegy-
D ptiorum sapientiam, effrenata quadam audacia, & impudentissima temeritate nugaris; dicens mundum, aut omnino non factum, aut ratione quadam vix intelligibili, semper factum esse; hoc est, faciente Deo, natura, posteriorem esse, æternitate non esse; originis principium habuisse, temporis non habuisse, vtroque autem modo nunquàm non fuisse; ostendendum tibi in primis erat, qui te omnium philosophorum criticum, & Aristarchum constituisti; quòd naturę ipsius Dei, quę neque in eo quod est, neque in eo quod agit, vllo vnquàm pacto mutatur; & mundi ipsius, qui totus versatur in motu, possit esse vna mensura vitę, & ętatis

tis, ęternitas. Certè (vt gręcis vocibus, & ipſe vtar) Αφθαρτος eſſe poteſt; ideoq; ſempiternus. At verò Απoίητος eſſe non poteſt, ideò non ęternus. Quomodo enim, ęternum eſſe poteſt id, quod nunquam idem eſt? quod ſubinde mutatur? An non initium habuit? Nonne aliquando non fuit? nonne ea ipſa ratione qua aliquando non fuit, ſibi relictum, aliquando non erit? aut certè, per ſe ſe, aliquando non eſſe, ſemper poteſt, & poterit? Appella perpetuum, non abnuo: appella ſempiternum, non cōtradico: Immo verò, hiſtoria ipſa, neque perpetuitati, neque ſempiternitati repugnat: quin ex ijs, quę narrantur, & rebus, & temporibus, & locis; verbis, ſententijsq; in vtraque ratione conſentit; vtrunque ſanè aſſeuerare, & licet, & decet. At, quàm magnopere inter ſe diſtant, ac differunt, Mundus ęternus, & mundus perpetuus, ac ſempiternus? quanquàm prę- E clarè Cicero, Mihi (inquit) ne diuturnum quidem quicquam videtur, in quo eſt aliquid extremum. Audiſtis iam, quàm ſit ſimplex, & indiuidua mora ęternitatis: in qua, neque collectio eſt, neque vlla collatio. non eſt, inquam, collectio partium temporis, neque collatio animę ratiocinantis. Certè verò, vix intelligitur, vel ſempiternum ſine collectione, vel perpetuum ſine collatione animi, conferentis diuturnitatem, ex eo, quod eſt Diu, continuationemq;, temporis ſpatio, vel aliquando intermiſſam, vel nunquàm interruptam. Sed, ſatis florum, & pigmenti; nunc loquamur non diſerta, ſed fortia. Audite Amorrhęi, (hoc enim titulo, cuius interpretatio eſt) loquaces, per allegoriam vocat Philo, ſubtiles hoſce philoſophos, nempè peripateticos, qui ſe verborum obſcuritate tuentur, & caligi G nem vbique offendunt lectoribus, quum alioquin comes veritatis, qua virum Dei ornat Moſes, ſit claritas. Audite inquam, & vos Peripateticorum alumni: nondum enim (vt video) completa eſt iniquitas Amorrhęorum, audite iam tertiò. Quomodo intelligi poteſt, vt ſit ęquęuus Deo mundus, & (vt aiunt) coęternus, niſi admiſceatur cum mundo natura Dei? niſi ſit mundus ipſe Deus? idem (vt quidam dixit) rerum naturę opus, & rerum ipſa natura. vt propterea liceat adorare Cœlos, & Elementa, Solemq;, & Lunam, & Stellas, tanquam particulas diuinitatis, de illa ipſa natura Dei, & Ουσία θεῶ? Sit porrò per vos demonſtratum, quòd ita ſit, quòd nullus ſit ordo inter Deum, & mundum, niſi qualis eſt inter ſolem & radium: inter corpus, & vmbram: quòd verè, & propriè mundus ſit ęternus: ſtudio H igitur veſtro, & opera veſtra, attollit caput, barbarica hęc, & planè inſana mundi Απoθέωσις; ex qua palam conſequitur ſentina illa malorum omnium Αθεότης, in quam tandem, velut in caudam, deſinit vniuerſum corpus monſtroſę, & corruptę doctrinę. O glorioſos labores, ò pręclara veſtra ingenia, & planè (vt quidam dixit) peripatetica. Et quidem, O Stagirites, te principem in ius voco, quem in alijs omnibus, velut in dicendo neruoſum, admirabiliq; rerum, & verborum ſcientia, & copia, flumen fundentem aureum, ego olim maximè, admirabar, & ne Platonem quidem

excipiebam.

A excipiebam. Quid indicat tua illa amandatio, & relegatio Dei, vt perpe-
tuò, ſaltatorium illum ſuum verſet orbem; niſi, quòd Deum, cuius inclu-
ſione contentus non eras, tollere è mundo voluiſſes? Sed quem tollere eru-
buiſti, incluſiſti. Qua ratione, præter rationem, per ſummam inſcientiam,
& imprudentiam, à mundo Deum, à Deo gloriam, & ab hominibus vni-
uerſam aufers pietatem, res indigna philoſophis. Neque verò tibi licet,
quia philoſophando, de more ſemper inambulas, vſque adeo fauere mo-
tui, & tempori, vt inuideas ſuos honores ſemper ſtanti æternitati. Vos er-
go viri, qui timetis Deum, audite. Illi, qui in hunc mundum, quem cer-
nimus, græcam illam Ἀγεννησίαν καὶ ἀναρχίαν inducunt; dicuntq; eum eſſe
ſine principio, & ſine principe, ij, quum non videant lumen luminum,
B non bonum omnium bonorum, non principium omnium principiorum,
denique non finem omnium finium, de tota hominis fęlicitate diſſentiãt,
neceſſe eſt. Qui etiam tandem ignorare coguntur, quid agant, quò tendãt,
vbi requieſcant; neſcientes enim quò vadant, quomodo poſſunt viam ſci-
re? At verò Ἀναρχία Dei eſt, fundamentũ, & baſis veræ pietatis, & fęlici-
tatis humanæ. Da ἀναρχίαν mundo, nihil homine miſerius. Da Deo, ni-
hil eſt beatius. Solemus ipſi, quoſdam populos appellare Aborigines, quaſi
ſine origine, quod eorum ignoretur origo: qui, vagi & errantes, ex varia
gentium colluuione, in vnum aliquem locum conuenerint, illicq; poſue-
rint ſedes, & conſtituerint domicilia. In hunc ſenſum, celebratur ſummus
ille Rex, & Sacerdos, cui titulus erat. מַלְכִּי צֶדֶק vocant enim eum ſacræ
C literæ, Ἀπάτορα, ἀμήτορα, ἀγενεαλόγητον quod quamuis homo eſſet,
& filius hominis, & natus de muliere, tamen nemo homo ſciret, vnde tam
chara Deo ſoboles duxiſſet originem; quo patre ſatus, qua matre natus eſ-
ſet, talis ille, tantusq; filius. Non ſic mundus, non ſic: eſt enim verè initio
temporis factus, & non in ipſa æternitate creatus: &, quod vniuerſa natura
teſtatur, factorem habet ipſum Deum. Sed profani, quum primùm illum
vniuerſi orbis diluuium ignorent, quòd, præter libros ſacros, ſoli barbari
(ſic enim promiſcuè, cum cæteris quibusq;, magna deſpicientia vocantur
à Græcis, Beroſus Chaldæus, & Metaſthenes Perſa) fideliſsima hiſtoria de-
ſcripſerunt, quid mirum, ſi fidem quoque creationis mundi, non ſuſcepe-
rint? Sint itaque illis, omnes creaturæ aborigines, at verè omnia originem
D ducunt ab ipſo æterno Deo: qui per Ieſum Chriſtum verbum ſuum, vir-
tutem ſuam, dexteram ſuam, fundauit terram in fortitudine, vt perſtet im-
mobilis ſuper nihilum: erexit orbem in ſapientia, vt quantum ſupereminet
loco, & ſitu, tantum cætera corpora virtute, & qualitate præcellat: & in
prudentia, extendit cœlum, vt tanquam ampliſsimum tentorium, omnem
hunc mundum inferiorem operiat, ac tueatur: denique omnia, & ſingu-
la, quæ ab initio fecit, ſuo ipſius arbitrio, mutat, reficit, perficit, conficit.
Iam, (vt reuertamur, vnde diſceſsimus) ſunt in ſcripturis ſanctis, montes
æterni, portæ æternales, pacta æterna. Eſt ignis æternus, ſupplicium æter-

num, delictum æternum. Legimus,& vitam æternam, Euangelium quo- E
que, & testamentum æternum. Oratores porrò,& Poetæ, nihil habent in ore frequentius, quàm nomen æternum, & honores æternos, vani homines, & gloriosè loquentes. Porrò Υπερβολικῶς, & analogia quadam, velut magna ipsius dininitatis participatione, nomen habent, in primis, propter originis antiquitatem, superæ illæ mentes; quæ in æternæ diuinitatis vestibulo, quasi Dij secundi, perpetuò assistunt dominatori vniuersæ terræ. Ex ipsa porro immortali incorruptibiliq; natura, hominum animæ, quæ delatæ foris, corpulentæq; materiæ expertes, suapte natura morte careant. Ob ipsam figuram, quæ clausa vndique, principium,& finem ignorare videtur, orbes, & sphæræ cœlestium corporum, æternæ dicuntur.
Tum, ab ipsa plena coagmentatione partium omnium, dicuntur æterna F
elementa, quæ, secundum se tota, nunquàm in tempore contabescunt. A firmitateq;, & robore compositionis, quæ diutissimè resistit ædacitati temporis, montes, & saxa. Vnde verò dicitur Inferorum ignis æternus, nisi ab ipsa perenni actione, quia nunquàm extinguitur? sicut mors æterna dicitur, quia mori nescit cum omnibus illis damnatorum penis, quas pro meritis Deus exigit, illi exoluunt; quæ à constitutione mundi paratæ dæmonibus, miserorum animas torquere possunt, interimere non possunt. Ex promissione tandem æternorum bonorum, Euangelium Christi, & testamentum nouum, æternum dicitur, vnde,& redemptio æterna,& põdus gloriæ æternum. Ecquis nostrum ignorat, in ipsius Dei scientia, &
voluntate, cui nihil nouè accedere potest, omnia esse æterna? Enimuerò, G
hoc est esse æternum,(vt Græci dicunt) non Απλῶς, sed Κατά τὶ. Neque prætereundum est, licentia quadam,& abusione, quam ex Græcis catachresin dicimus, dum verbis propinquis vtimur quasi proprijs, consuesse nos per Ὁμονυμίαν, vocare æternum, mundum ipsum,& tempus. Siquidem, ex continua illa successione, quæ est disposita in orbem perpetuum, eodem quasi filo, & nunquàm variato ordine, in ipsa instabilitate stabiliter perseuerat, vsque ad consummationem sæculi; vnde anni ipsi, & tempora, nonnullam ipsius æternitatis adumbrare videntur imaginem: vt meritò diuturnæ ætates, æterna tempora, & æternitates dici possint, iuxta quem sensum, & Deus ipse dixit, Ne fortè sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum.
Hæc quum ita sint, res ipsa iam loquitur. Etenim penè, in ipsis na- H
turæ tabulis incisum insculptumq; est, absolutè,& simpliciter, Deum verè, & propriè æternum esse; (quis enim iam dubitet?) & probatum planè est, & manifestum; eorum, quæ extant, nihil penitus esse æternum præter Deum: vt neque extra mundum sit tempus, neque extra Deum sit æternitas: illa æternitas quam laudamus, ad quam suspiramus, de qua libenter, tam multa cogitamus,& scribimus.

A *Diuina æternitas, quæ sempiternitate maior, & sublimior, vix nudis negationibus describitur, æternùm durat, & vltrà.* CAP. V.

VIDERAT in sole suo hæc omnia, speculator Dei, Moses: diuinus ille Moses, quem, & Lyceum agnouit, & Porticus; Academia venerata est; & nullæ philosophorum scholæ ignorauerunt. Viderat inquam, lyncæis oculis (nos enim noctuæ sumus) in
B hac ipsa æternitate, quę trãsfertur ad creaturas, quàm distat ab indignitate creaturæ, maiestas, & gloria Creatoris. Ob id, quum domita Aegypto, sibi cessisset purpureum mare, in fugam terga vertisset, & ingenti, ac memorando miraculo, se arandum præbuisset victoribus; ore magno Deum sonans, & sanctissimum illius nomen celebrans carmine, incipiens ab amplissima Dei maiestate, & potestate, & tanquàm in insignem conum pyramidis, desinens in hanc ipsam pertinacissimè durantem æternitatem: quia intelligebat huius vocis לְעֹלָם, quæ æternum æuum significat, tantam illam, quam audistis Ὁμωνυμίαν, destitutus verbo, & nomine, quo pro dignitate exprimere posset, infinita illa spatia diuinæ æternitatis; leuauit ca-
C pita nostra, supra omne id, quod hæc ipsa ætetnitatis vox ingerit auribus: supra omne id, quod mens mortalium, de ipsa æternitate videre potest; quæ, nonnisi finita videt, & videndo metitur: dixitq; Deum regnare in æternum, & vltra לְעֹלָם וָעֶד. Εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, in sæculum, & in sæculum, & adhuc, vel, & amplius: siue (vt diuus Hieronymus transtulit) & vltra. Ecce vobis integros numeros, ò viri; quibus clausit votiuã illam, & omnium antiquissimam panegyrin, dum inter choros, & choreas filiorum Israel, ipse præcentor (quod nemo) vnquàm antea fecisse scribitur,) religionis, & pietatis ergò, præpotenti Deo canticum gratulationis offerret, dicens lingua illa sancta, qua etiam loquebatur Deus,

יהוה דְמלֹכּ לְעֹלָם וָעֶי

D Κύριος βασιλεύων, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι,

Dominus regnabit in æternum, & vltra. Hos numeros sonuerunt aquæ, totus æther audiuit, ipse etiam rupes, ipsæ syluæ, & arbusta senserunt. Quid est autem, dominum regnare in æternum, & vltra, nisi, regnare vltra omnia, quæ dicuntur æterna? vltra omnia, quæ æternitatis vmbram, aut imaginem præseferunt? vltra omnia, quæ nonnihil de ipsa æternitatis ratione participant? Extende quàm in longinquum potes intuitum mentis tuæ, ò Homo, in omnia tempora: vide, numera, & metire maxima spatia omnium sæculorum, quæ, interdum, ob diuturnitatem, æternitatis

nomine cenſentur: collige ſimul omnia (inquit Moſes): & ſi fortaſſe obruet te immenſus ille annorum numerus, ita, vt vltrà progredi non valeas, & propterea putes te alicubi debere conſiſtere, Deumq́;, ac Dei ætatem, & regnum illis terminis contineri; ſcito te falſum eſſe; adhùc enim, vltra illos fines, & terminos, viuit, & regnat Deus. Quòd ſi, viribus reſumptis, multiplicabis adhuc annorum annos, ætatum ætates, & ſæculorum ſæcula, & ex multiplicatione illa, efficies ſummam aliam multo maiorem, idq́; ſemel, & iterum, & tertiò, & infinitis vicibus; adhùc tibi dico, vltrà omnes hos numeros, omnesq́; menſuras, regnaturum eſſe, regnareq́; æternum Deum. Denique, nunquàm extendere adeò poteris annos æternos, ſiue antè, ſiue retrò, hoc eſt in tempora præterita, & futura, quin, plus vltrà, ſemper, ſinè vllo termino, & fine, ſeſe extendant ſpatia vitæ, & imperij ipſius Dei. Qui, ſua ipſius æternitate, æterna omnia præteruolat; qui, vnicuique æternæ rei, æternitatis eſt author; qui æternus erat, iam tum, quum ea, quæ æterna dicuntur nondum eſſent; qui niſi foueat, diu eſſe non poterunt; qui niſi ſeruaſſet, iam non eſſent; qui niſi continenter ſuſtentaret, ac regeret, mox conciderent. Regna omnia, & imperia, vt regionum ac nationum oris, & finibus continentur, ſic temporum quoque ſuas metas habent, ac terminos; initia, progreſsiones, ſtatus, inclinationes, ruinas. At verò Deus, cuius eſt dare, & adimere regna; omnium rerum Rex, & regnator; per quem Reges regnant, & regna regnantur; qui, & tantis prodigijs, regnum nouum ſibi parat, in admirabili hoc exitu Iſrael de Aegypto; vbiq́;, ſemperq́; regnabit; per ſeipſum Rex, & dominus; nullas metas habens, nec rerum, nec locorum, nec temporum. Qui viuit, & regnat לְעֹלָם וָעֶד in æternum, & vltrà; hoc eſt, vt regni eius, nullus vnquàm ſit futurus finis. Profectò verò, & ſi tam noſtri quàm alieni, dum liberius aliquando loquuntur, abutentes de more, verbis ſimilibus, & propinquis, pro certis, & proprijs, abſque vllo diſcrimine, & tempus, æuum, & æuum, tempus, æuum quoque æternitatem, & æternitatem æuum appellare ſolent: ſiquidem, vox iſta ætas, quæ propriè ad tempus pertinet, per dictionis conciſionem, videtur eſſe æuitas, & æuitas æternitas: vnum hoc tamen, indicare videtur eiuſdem æternitatis crebrius poſitæ, diſtinctionem quandam: quod, iam tum ab initio (id verò nunquam animo obliuiſcendum eſt, ſed percipiendum intelligentia, & memoria cuſtodiendum) ipſis hebræis vna quinquagena annorum, vt alia multa omittam dicta eſt עלם ſine ו, quaſi decurtato nomine æternitatis. Et græcis deinde, dimidiata eiuſdem æternitatis voce, ſempiternum æuum, quo cælites fruuntur, appellabatur Αἰών; vnde Αἰώνιος, & Αἰώνιον, deriuationes, quum vera æternitas digna Deo, plenum, & integrum vtriuſque linguæ nomen habuerit, ſicut ſupra præfati ſumus, hebraicè quidem עוֹלָם cum ו, græcè verò Αἰὼν Αἰώνων. Quid eſt enim Αἰὼν Αἰώνων, niſi ſemper exiſtens, vltrà omnia ſemper exiſtentia? hoc

eſt

A eſt לְעֹלָם וָעֶד in ęternum, & vltrà? Quod vt de Deo congruè lingua gręca diceretur, ducta deriuatione, nõ Εκτȣ͂ αἰώνως, ſed Εκτȣ͂ αἰώνως τῶν αἰώνων, non tam Αἰώνιος, quàm Πϱοαιώνιος, & Υπεραιώνιος, dictus eſt Deus. Nam, inter ipſas quoque gentes, philoſophorum nobiliſsimi, & qui pręceteris quaſi Dij habiti ſunt, ſicut omnia quę videmus, & tangimus, collocabant ſub rota temporis, hominum animas, inter ęternitatem & tempus, cœlos, & ſuperas illas mentes in ęternitate, ita Deum ipſum ſtatuebant ſupra, vel vltra ęternitatem. Vos appello, vos conuenio, ò pietatis amantes, an vobis ſatis eſſe, aut videri poteſt, ad Dei gloriam, & honorem, ſi illud tantùm dicatur, quod fuerit ſemper? quod ſit ſemper? quod futurus ſit ſemper? Etenim, ſi Τὸ ſemper, aduerbium eſt temporis, vt quando, &

B aliquando, quis negare poſsit, ipſum quoque mundum eſſe ſemper? fuiſſe ſemper? & futurum eſſe ſemper? Erit ne igitur ęqualis Deus mundo? & mundus Deo? Quid? An non, et ipſum quoque tempus, ſemper fuit, eſt, et erit? Nam, omni tempore fuit tempus, et omni tempore tempus erit. Alioquin enim, et erat tempus, quando nullum erat tempus; et ſimiliter tempus erit, quando nullum tempus erit, quod quis dicat? Itaque diuino edocta ſpiritu, ſancta mater Eccleſia, non contenta medijs hiſce ſempiternitatis honoribus, in hymnis quos Deo canit, clara voce confitetur, et prędicat, eum eſſe glorioſum, benedictum, et ſuperexaltatum, non ſolum ſemper, ſed Εμφατικώτερον, in ſęcula quoque omnium ſęculorum, dicam gręcè Εν ἀρχῇ, καὶ νῦν, καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων; inde procul dubio affir-

C mans ſempiternitatem, hinc ęternitatem. Eſt ſempiternus Deus, quis id neget? et altiore ratione quàm mundus, et tempus: nam hęc non erant, et Deus erat: hęc non erunt, et Deus erit: ob id natura Dei à gręcis Theologis appoſitè, quod et latini notarunt dicta eſt Οὐσία, Quid enim eſt Οὐσία, niſi Οὖσ' ἀεὶ? Sed, quia hoc illi nomen videtur eſſe commune cum multis, nam et in campo naturę eſt Αείζωον; meritò factus eſt illi ęternitatis honor, peculiaris et proprius, vt verè multa, quę fecit Deus, ſint Αεὶδια, ſed eſſe non poſsint Συναείδια Θεῷ, hoc eſt ęquata Deo. Quod ſi non decet, vt in re tam anguſta ſimus anguſti, nonne & ratio ſuſcipit, & docet fides, & ſempiternum, & ęternum aliquid, & dici, & eſſe, non ex ſe ipſo, ſed ex alio? Απο͏ίητον inquam, & Ακτιστον, ſed tamen non Αγγένητον; hoc eſt,

D carens initio temporis, ſed non principio originis? Ergo, hęc ipſa natura Dei, ſicut ęterna eſt, quia erat antequàm diei ſuccederet dies, & temporum ſpatia voluerentur; ita ratione quadam eſt vltrà, vel ſupra ęternum: quia non ſolum eſt Αποίητος, & Ακτιστος, ſed prorſus Αγγένητος, infecta, & ne genita quidem: vt quæ neque eſſe aliquando incepit, neque vt eſſet alicunde accepit, in quo profectò eſt, & Πϱότερος, & Υστερος, ne minimam quidem in tanto regno ſocietatem admittens. Sic enim ab irreligioſa illa, ineptaq; & prorſus ridicula cauſarum infinitate diſceditur, quam tanta rerũ ſeries, atque ordo admirabilis horret, ac refugit: dum intelligimus, quod

Deus, ſit non ſolùm Ἀπάτωρ, & Ἀμήτωρ, ſed verè Ἀγενεαλόγητος, im- E
mo verò Ἀγέννητος, ἄκτιστος, ἀποίητος, ἀναίτιος, καὶ ἄναρχος, vtpote Ἀρχὴ
ἀρχῶν, ἄρχων τῶν ἀρχόντων; non ex aliquo, neque ex nihilo, ſed per ſe ip-
ſum, & ex ſe ipſo. Non ita tamen, vt tanquàm Αὐτοφυὴς, ipſe, ſe ipſum
aliquando non exiſtentem, fecerit, genuerit, procrearit; ſibi materia fue-
rit, vnde fieret; ſe vt eſſe poſſet, quomodolibet adiuuerit; ſed vt omnino
authorem, & principium non habuerit; neque genitali naturæ ſemine eru
perit in lucem, neque caſu, aut fortè fortuna prodierit; neque virtute, &
conſilio (quod ad artem pertinet) factus, elaboratusq; fuerit. Ἀπόφασις
eſt, Deum eſſe ex ſeipſo; ſed exponenda eſt per Κατάφασιν; Dei nullum
principium, nulla origo. Quòd, ſi in natura rerum, prima mutatio gene-
ratio eſt, cuius quaſi tractu, res educuntur in lucem; neque enim mutari po F
teſt in aliud, quod nunquam fuit aliunde mutatum, quum naturali quadam
intelligentia prius concipiatur vnde inchoata ſit, quàm quo terminata mu
tatio; profectò, Deus vt eſt abſque origine, ita procul abeſt ab omni muta-
tione. An verò, aliquid mori poteſt, quod mutari non poteſt? Quæ enim
mutatio maior, quàm mortem ſubire; quàm morte intercipi? Sic tandem
igitur (vt græca breuitate dicam) Ἀγέννητον, probat Ἀκίνητον, & Ἀκίνητον
Ἀθάνατον. Vt, quia Deus ęternus, per ſe ſe extat, idcirco natura eius per
omnia firmiſsimè ſibi conſtans, nulli ſit pęnitus mutationi obnoxia: vnde
& conſequenter ęternum perſtet, ab omni corruptione morteq; libera: abs
qua procul abſunt & rugæ, & ſenium: quę ſemper matura, & ſemper fir-
ma, nihil ſentit vel fragilitatis, vel imbecillitatis. Ecquid ergo aliud cogi- G
tandum eſt, eſſe illam ipſam Dei æternitatem, niſi hoc ipſum quod dici-
mus, quod ex ipſo Deo ſenſu, menteq; abſtracti, concipimus, quod ex ipſa
diuinitate quaſi effulget, & efflorescit, perinde forſan, ac in iuuenili corpo-
re gratia formæ, & iuuentutis: nunquàm natum eſſe, nunquàm aliter ſe ha-
bere, & nunquàm occumbere poſſe? hoc eſt (vt tribus verbis gręcis omnia
complectar) illa ipſa Ἀγεννησία, Ἀκινησία, Ἀθανασία, Non nuda inquàm
illa negatio, quam ſolam, voces ipſę pręſeferunt, natiuitatis, mutationis,
interitus; ſed vis potius firma, & ſolida, quam pro noſtra imbecillitate, alijs
quàm negationum conceptibus, intelligentia aſſequi poſſe, ferè deſperare
videmur: robur inquàm inuictum, & inexpugnabile; quo ęterna natura
Dei, vt eſſet, nunquàm indiguit alienæ opis; in eo, quod eſt, tutiſsima per- H
ſeuerat, extra omne periculum poſita, vſque adeò, vt per quaſcunq; te tem-
porum mutationes, ne tentari quidem, aut periclitari queat, ſiue intus, ſiue
foris: quo demum, aut paulatim langueſcere, aut repente, etiam ſi totum
cœlum concidat, concidere, deficereq; omnino non poteſt. nimirum, per
ſe ſe, ſuper omnia extans, atque eminens, abſque origine, expers omnis
paſsionis, & ſupra ſortem mortalitatis, cuius fatum, (vt quidam dixit) no-
bis omnibus, quaſi Tantalo ſaxum, ſemper impendet. Putandum nè verò
eſt, aliud eſſe Deum, & aliud ęternitatem? quaſi Deus, vt ſit ęternus, indi-

A geat æternitate, & quia eſt æternus, ſit ſubiectus æternitati, com prehenſusq́;
intra ambitum æternitatis: quemadmodum ea, quæ temporaria ſunt, indi-
gent tempore, ſubiecta ſunt tempori, & ab ipſa temporum amplitudine ſu-
perantur? An potius, æternitas illa Dei, ſicut prior eſt, atque ſuperior om-
nibus alijs, quæ quomodolibet dicuntur æterna; ita ſi cum ipſa diuinitate
conferatur, ad quam omnia tandem referenda ſunt; aut modis omnibus ea-
dem eſt, aut certè, re ipſa non eſt alia natura, quàm natura diuinitatis? Vt
propterea, hic talis, & tantus, tantæ inquam antiquitatis, & venerationis
Deus, non aliundè, ſed ex ſe ipſo, & per ſe ipſum, ſit æternus; ſicut ex ſe ip-
ſo, & per ſe ipſum eſt Deus: ne vel diuinitas, ipſa æternitate, vel æternitas,
diuinitate, quomodolibet antiquior eſſe videatur. Vna res ſola, eſt neceſ-
B ſaria huic ingenti vniuerſitati rerum, ò viri, quæ mundus dicitur; tan-
quàm, omnium eorum quæ ſunt, fundamentum, & baſis: vis, & firmitas
ſtabilium, origo, & vita mobilium. Deus ille eſt; Αἰὼν αἰώνων; non Deus,
& Αἰὼν αἰώνων; Ratiocinando, cogitatione diſtingui poſſunt, duæ res eſſe
non poſſunt. Et quidem, ſi in hac ipſa vna natura, aliquo modo licet, ra-
tione colligere, & ponere gradus, & ordines; quanuis humanum ingeniũ,
vt primas vtrique defert, ſic priores modo quodam deferre videatur æter-
nitati, quàm rei æternæ; ſicuti, & calori quàm calido, & vitæ quàm viuen-
ti; re ipſa tamen, non ideo eſt Deus, quia eſt æternus; ſed contrà potius, ob
id quod Deus eſt, æternus: vt non diuinitas ipſa æternitatis, ſed ipſius diui-
nitatis ſit indigena æternitas, Τὸ ὄν, eſt Deus. O Αἰὼν, æternitas: hæc vox
C eſt ex illa voce, & æternitas ex diuinitate. An non igitur verum eſt, Deum
eſſe in æternum, & vltra? nam, Deo non æternante, æterna non eſſet ne
æternitas quidem ipſa. Sic, ſic, iuuat ire altius, qui ad ſumma nituntur, &
penetrare ad intima ſacraria rerum, qui diuinæ veritatis lucem inquirunt:
quam Deus ipſe, & vniuerſa natura, ne hominibus aliquãdo vileſcere poſ-
ſet, in profundo abſtruſit. Deus benedictus, ſi cum rebus temporarijs con-
feratur, æternus eſt, & dicitur: at ſi cum æternis, dicitur æternitas: ſi verò
cum æternitate, author æternitatis.

Analogia diuina æternitatis, ad tempus, & ad præſens, præteritumq́;, & futurum, in circulo temporis. CAP. VI.

D

VTINAM modò ipſe poſſem (ecquis eſt, qui poſsit?)
non dicam cum dignitate laudare, ſed, vel deſignare
ſymbolis, vel verbis exprimere, aut demum intelli-
gentia, & ratione aſſequi hanc præclaram ætatem,
hunc florem ſæculorum, apicem hunc vniuerſi tem-
poris, decusq́;, & faſtigium omnis ſempiternitatis,
æternitatem. Victus ſum iam hoc ipſo initio, ò viri:
& planè victum, atq; obrutum, me eſſe confiteor; Quem verò non obruat

tantæ rei magnitudo, quę, & videri non poteſt, & modum, & menſuram E
non habet, & principium, & finem ignorat? Sed, quod pictores facere ſolent, dum ſubtilitate pingendi defatigati ſunt oculis, exeamus in publicũ, & extra cancellos libero cœlo, & aperta luce fruamur: vt paulatim colligamus vires, & ſecretiora ingreſsi, quæ operta ſunt aperiamus, & videamus de tantis tenebris ſplendeſcere lucem. Res enim, (vt videtis) lucem iam cupit, ornatum refugit: quam, perſpicua breuitate concludere, dignum viro; longioribus adhuc verbis, in ſepiæ morem, quaſi Ariſtotelicis ambagibus occultare velle, ineptum, & puerile videatur. Itaque, poſtquàm ſine memoria temporis, ægrè admodum de ęternitate cogitare ſolemus; de illa inquam, (vt græce loquar) Συνεχεία vitæ; quę exiſtens ex ſe ipſa, non aliunde originem habens, tantarum fortitudine virium, nullo vnquàm tẽ- F
pore deficere poteſt: diuina oracula illius infinitionem, altiſsima quadam ratione, ſignificarunt explicandam eſſe mortalibus; &, quoad licet, ferè definiendam tribus temporibus; hoc eſt omnibus in vnum collectis. Ecce vates ille aquilifer, dilectus domini, tria hęc verba. Eſt, Erat, Erit, præſens inquam, preteritum, & futurum, velut pia thura, deuotus obtulit primogenito mortuorum, & principi Regum terrę, tanquàm vero, & ęterno Deo. Qui eſt inquit, qui erat, & qui venturus eſt. Quem ſecutus noſter ille Mercurius, interpres Prophetarum, & magiſter orbis, Apoſtolus Paulus; Ieſus Chriſtus (inquit) Heri, Hodie, & in ſęcula: communia planè omnia Deo, qui mundum cum tempore fecit, non propria verbo, per quod fecit. An verò, non vulgatum eſt, & celebre, etiam apud gentes, antiquum illud G
carmen, quod de Deo interrogatus Apollo, reſpondit?

Ην ζεῦς, ἔστι τὲ νῦν ζεῦς, καὶ ἔσσεται, ὦ μεγάλε ζεῦ,

Erat Iupiter, Eſt & nunc, & Erit, ò magne Iupiter. Et quidem, ſi omnes lineę, & puncta, quę à centro ducuntur, cum inter ſe tanto diſtent interuallo, vbi ad centrum redeunt, colliguntur in vnum; quid mirum ſi in ipſo temporis orbe, pręteritum, inſtans, & conſequens, quum inter ſe ſe lineę paralellę videantur, coeunt tamen in vnam illam, vnde tanquam ab origine, & principio exeunt, atomam & inſectilem ęternitatem? Ecquis non videat, quàm diuerſa ſint Τὸ, Eſt, Τὸ Erat, & Τὸ Erit, in circulo temporis, & in centro ęternitatis? quanquàm Romanus philoſophus, neſcio qua ratione ſemel dixit, tempus eſſe ęternitatis portionem. In tempore H
enim, tranſeunt, veniunt, abeunt, redeunt: pars altera alteram pellit, fugat, auertit: & fluxu perpetuo, vna pręcedit, comitatur altera, tertia ſubſequitur: ob id, non eſt in rebus ſubiectis tempori Τὸ συνεχὲς vitę, ad quas vita ipſa, quaſi guttatim ſtillando fluit, ſed eſt in ipſo Deo; qui eſt vita, qui poſsidet vitam, qui eſt poſſeſsio vitę. Nam, in ipſa Dei ęternitate, tempora perſtant, non fluunt: quia illa nunquàm fluit, nunquam refluit. Ita, quum in tempore tria ſint, in ęternitate ſunt vnum: atque ideo in tempore ſunt propria creaturarum, de quibus nunc dicitur Eſſe, nunc Fuiſſe, nunc

A Futurum esse. Mutantur enim omnia,& commutantur, etiam quę conti-
nentur æuo; & acquirunt, & amittunt, si non in eo quod sunt; certè in eo
quod agunt. Dei verò, non aliter sunt propria, quàm, vt in illam ipsam
æternitatis abyssum, tanta profunditate vsqueadeò absorbentur, vt iam
non sint tempora, nec partes temporis, sed vna tota ęternitas. Rogo vos, 1
diligenter audite, nam ad hæc nondum descendisse, fortasse turpe est. Cœ-
lestes illæ, diuinæq; legiones Angelorum, & hominum, quæ in summa qua
dam æterni, ac prępotentis Dei vicinitate, consortioq; versantur, ad intelli-
gendam tantæ huius æternitatis rationem, nullis ęgent analogię adminicu-
lis, nullis comparationum, proportionumq; luminibus. Theologiam sanè
hauriunt ex pleno illo fonte, & capite Deo, non delibant ex angustis, & si-
B tientibus riuulis creaturarum: ipse Deus illis est lumen, est lux, est fons lu-
cis; theologiæ, & omnium scientiarum sol: ipse in eis videt: ipse ab eis vi-
detur; ipse est obiectum, speculum, vis, virtusq; videndi. Nos illi sumus,
ò mortales, qui exules, & extorres à regione vitæ, & lucis, ex rebus sensibi-
libus, ad summa quæq; intelligibilia, per analogiæ pedagogiam vehimur,
vnde, & sublati in alta illa subsellia, quasi ex corporum planitie, reptantes;
quum tandem aliquando, ascenderimus ad excelsa cacumina montium, ve
lut insolito labore lassuli, anhelantem spiritum ducimus. Itaq;, hoc vnum
maximè cauendum est, & prouidendum, ne quod facilè, cuiuis etiam acu-
to, & perspicaci accidere potest, dum non cernimus consequentia, repu-
gnantia non videmus, in ipsa ęternitatis intelligentia, aliqua nos temporis
C analogia decipiat. Homines enim sumus, hoc est (vt sanctissimus Vates di-
xit) graui corde, & iuxta Poetam,

Terrea progenies.

Nulla certè alia, vel vox, vel ratio, conuenientior est tempori, quàm motus,
quàm lapsus, quàm transitus. Nam ipsum quoque quod vocant, Nunc,
pręsentis temporis, (vnde olim Nuncini, vt ab heri, Hesterni, à Cras Cra-
stini) in fluxu est, & quasi per Διάρροιαν, nunquam idem permanet in toto
tempore; si tamen totum dici potest, cuius omnes partes nunquàm con-
stant; quod ita labitur, vt perstare non possit; quod vix est, ferè non est;
quod non est nisi transeat; quod vbi constiterit, iam non erit. Itaque tem-
poris cursus, non alius ferè est, quàm fluminis: quod ita fluere, labiq; vide-
D mus ante oculos nostros (exemplum mortalitatis nostrę, ò viri) vt nunquã
sint eędem penitus partes pręterlabentium aquarum. Nam, si nihil aliud,
certè tria hęc, ad rationem temporis pertinent; successio inprimis, vt in flu
mine perennis aquę decursus: tum partes succedentes, & fluentes, seorsum
acceptę, ac discretę; altera prior quę fluxit, altera posterior, quę espectatur
vt fluat: deinde vero eędem, vt continuatę, & cohęrents ipsi Nunc, pręsen
tis temporis; quod ipsum quoque actu fluit, & labitur: illius quidem finis,
& terminus, huius autem initium, & caput. Hinc, communi loquentium
vsu, si non abusu verius, pręteritum, pręsens, & futurum, dicuntur tria tē-

po-

pora, ex quibus, ob id intelligitur, & ferè efficitur vnum corpus temporis: E
(quum extra animam, nunquàm ſint ſimul omnia) quia, vt prędiximus, ipſi
Nunc, quod eſt in præſenti tempore, & præteritum tempus, & futurum,
hinc, inde, illud tanquàm fini, hoc tanquàm initio, perpetua continuatione
cohæret, & copulatur: quam continuationem ſi tollas, vagabitur quidem
anima per imagines ſibi præſentes temporum, & innumerabilia fortaſſe ſę-
cula, vel tranſijſſe, vel futura eſſe, deluſa mirabitur: ſed vbi erit, in rerum
natura, cum ratione temporis, ipſum tempus? Hæc quum ita ſint, profe-
ctò, ò viri, etiam ſi initio, fineq; careret, vt aſſeuerant qui apud Græcos di-
cuntur Οἱ ἐκ τοῦ περιπάτου, & nouè de tempore philoſophantur Platone
relicto; in quo vno, legitimo tantorum philoſophorum ſucceſſore, iure
hæreditario regnaſſe videtur vera philoſophia; infinitum ne eſſe poteſt F
tempus? an non efficitur potius? Efficitur inquàm infinitum, in orbem
iens, & rediens, ſine vllo fine, quum vnaquæque circuitio cœli, ſiue diur-
na, ſiue annua, punctum habeat, vnde incipit, & in quod deſinit. Non
ſic igitur æternitas, non ſic: illa enim infinitio non eget, vt circulari itio-
ne, & reditione progrediatur ſemper vlterius, nunquàm per vices intermit
tenda, continuanda quin potius, inſtar temporis per clauſulas, & inter pun
cta morarum. Nam ſecundùm ſe totam, actu eſt infinita, nullo loco ca-
pienda, nullo tempore definienda (græcè dicendum eſt ad orationis elo-
quentiam) Ἄπειρος, καὶ ἀόριστος, ſi tamen non Ἀπειρία magis Καὶ ἀορι-
στία. Etenim, ſi longitudinem aſpicias, eſt tanquàm linea, non colore in-
tincta, non figura deſignata, ſed mente concepta, cui nullo ex latere adſint G
puncta, ſiue orbiculi: hoc eſt principium, & finis temporis: ſi latitudinē,
& ambitum, eſt tanquàm ſphæra immenſæ magnitudinis, extra quam pro-
pterea nullum eſt tempus: ſi profunditatem, eſt tanquàm infinitum cor-
pus, quo omnes temporum dimenſiones, & ſpatia continentur. Iam, quæ
tandem ſocietas ò viri, ordinis huius ſucceſsionis in tempore, cum æterni-
tate ipſius Dei? Ecquod tempus rogo, per ſe ſe, in ipſam competit æter-
nitatem? An futurum, quod nondum eſt? An præteritum, quod iam de-
eſt? An præſens, de quo, haud temerè dubitaueris, eſt' ne? an non eſt?
Quid enim tam fluit, & labitur, quàm Τὸ eſt temporis, quod, multò ve-
locius tranſit, nictatione oculi? Equidem, niſi ora impiorum, tanquàm
ſepulchra patentia, & fœtoris plena vererer, vnde, horreſcentibus etiam H
capillis noſtris, audiuntur interdum infandæ illæ voces, non eſt Deus, tam
liberè, & conſtanter de ipſo Deo, negarem, Eſt, tempus præſens, quàm
verè de omni creatura, nego tempus illud indefinitum. Erat. An verò,
non certos habet fines Τὸ Eſt temporis? quorum cancellis ita circunſcri-
bitur, vt illùc aditum habere non poſsit, neque quod præterijt, neq; quod
expectatur vt veniat? Procul dubiò autem, nullis anguſtijs claudi, vel defi-
niri poteſt Deus: cui eſt hæc ipſa, quam audiſtis, infinita vitæ diuturnitas,
& æternum ſine fine ſpatium, in quo non eſt (vt Paulinis verbis vtar) Eſt,

& Non;

A & Non; sed est in illo, Est. Atque ideò tandem, nihil est tam alienum ab
ipso Deo, quàm quoduis tempus: Et similiter, nihil est tam alienum à quo-
uis tempore, quàm Deus: cuius, Τὸ Est, neque cum præterito tempore
vnquàm præterijt, neque labitur cum præsenti, neque ita expectatur, vt ve-
rè non sit cum futuro. An enim, quia Deus erat, ideò interijt, quasi iam
non sit? An, quia est, propterea euanescit, tanquàm diu durare non valeat,
An, quia venturus est, ob id tanquàm nondum sit orietur? Immo verò,
quia erat, tanquàm Ἀγέννητος, quęcunque tempora signaueris animo, cum
illis temporibus erat: neq; aliquandò erat, quandò ipse non erat. Quia est,
tanquàm Ἀκίνητος, necesse est vt sit, & nihil falsius cogitari potest, quàm
quod non sit. Demum, quia tanquàm Ἀθάνατος erit, idcirco in fine sæculi
B manifestabit seipsum hominibus, qui eum videbũt facie ad faciem: tuncq;,
apparebit, quòd sit sempiternitatis author, & modis omnibus immortalis:
qui, si etiam infinita tempora essent post mundum, adhuc in illis tempori-
bus semper erit, & nunquam deficiet, vt aliquando nõ sit. Sic enim ouans,
mecum ipse cogito, cogitandumq; puto, vt qui non titubanter sequor,
præssa patrum nostrorum vestigia, (neque profectò mihi sit aliquid verisi-
milius) quòd diuina æternitas, sit velut lignum quoddam, in flumine fiden
ter positum, & infixum: aut potius altus quidam scopulus, & quasi Marpe-
sia cautes in mari: quàm, firmissimè collocatam, agitat quidem semper, sed
frangere, sed loco mouere nunquam potest, nec vis, nec impetus sonan-
tium fluctuum, & procellarum: immo verò, vt sit quasi terra ipsa tota; cu-
C ius naturalem immobilitatem, & nunc, & antea, per omne tempus, fluitan-
tes aquæ, omni ex parte circunfluunt, sed franguntur potius, sorbenturq;,
& concoquuntur in visceribus terræ, quàm vi concutiant terram. Quàm
valde differunt, ò docti viri, in ipsa æternitatis significatione, seorsum sin-
gula, & omnia simul tempora? singula, æternitatem vix indicant; omnia
non ineptè describunt.

Diuinæ æternitatis nota, EST, & HODIE. Definitio, tota simul possessio perennis vitæ, nunquam cæptæ, nunquam finiendæ. CAP. VII.

D SIc, paulatim, incipit altè emergere, & erumpere la-
tè foras, fons & origo fontium. Qui sitiunt, veniãt,
& bibant in silentio, dulces aquas, tam iucundæ co-
gnitionis: homines, iumenta, Græci, barbari, sa-
pientesq;, & insipientes. Hic est fons, O viri, fons
largus, & exundans, fons perennis, atq; perspicuus,
ipsum Esse: phrasim Græcorum sequor, quibus est
vice nominis Τὸ εἶναι. cuius puros latices, vix tan-
quàm canes Aegyptij, non nihil delibauimus: cuius planè virtute, & signi-
ficatione,

ficatione, exprimitur ipsius æternitatis Τὸ ἀκίνητον; vnde fluit Ἀθάνατον; E
quo demum confluit Ἀγέννητον. hoc enim triplici nodo, vt audistis superius, plenum se in orbem diuina nectit æternitas, vt sit sine principio, sine mutatione, sine fine. Quid tu hic frustrà refers prisca illa hieroglyphica Aegyptiorum, Persarum, Græcorumq; & Romanorum? Circum, vel Sphæram, Puellam, & Anguem? Particulæ sunt hæc perfecti, sed non perfectæ; nam, ætatem puellarum, senectus obsidet: Anguis, immenso etiam orbe moritur; & sphæra solida, & planus circulus, alicunde rotundatur. At verò, Esse, dicam & cum Cicerone, illud quod est, pro eo quod græcè dicitur Τὸ ὄν, & Ens à cæteris reddi solet; neque particula est; neque particulam exprimit, sed totum est, & totum significat: nihilq; prorsus relinquit, quod pro ipsius æternitatis, vel gloria, & maiestate, vel luce, & intel- F
ligentia, à mortalibus desiderari posse videatur. Id quod est, cogitate, ò viri, & æternitatem totam breuissimo compendio cogitastis. Hæc vna est, ipsius quod æternum est & dicitur, atque adeò ipsius æternitatis, tota ratio, tota vis, tota necessitas, antiquitas firmitas. Ratio inquàm, vis, necessitas, antiquitas, firmitas Τοῦ ὄντος, vel Τοῦ εἶναι. de qua dum fusius loquor, quæso vt aures vestras sitientes inueniam. Igitur in vnaquaque re, quæ in generatione, & corruptione versatur, Τὸ ἀνούσιον, præcedit, Οὐσίαν, & Τὸ ἄζωον, ζωὴν, similiter quoque Τὸ ἀναίσθητον, αἴσθησιν: & Τὸ ἀνόητον, νοῦν, καὶ νόημα: accipit enim esse, quum non esset; vitam, quum non viueret; sensum, quum non sentiret; mentem quoque, quum non intelligeret. Verùm enimuero, in vniuersa rerum natura, necesse est, vt & Οὐσία, & Ζωὴ, G
& Αἴσθησις, & Νοῦς, antecedat quicquid est Ἀνούσιον, Ἄζωον Ἀναίσθητον, Ἀνόητον. Sic generatim, ætate quoque superiora esse videntur, quæ natura sunt meliora; & præcedunt tempore, quæ anteferuntur honoribus. Nam, & viri pueris, & liberis parentes, & apud gentes Dij semideis, & hominibus hæroes antecedunt. Sed, & in cœlo, syderum ortus est ante occasum: & in vita generatio ante corruptionem: & in ipso sæculorum orbe, intelligitur ratio principij ante rationem finis: quanquàm in circulo idem punctũ, vtranque rationem complectitur. Quòd si Τὸ ὄν, vel Τὸ εἶναι, illud tandem est, quod ordinem retinet, seruatq; naturam; profectò necesse est, vt siue antè inspicias, siue retrò, id quod est, sit semper vltra omnia: hoc est primum (vt aiunt) in generatione, in corruptione verò postremum: ferè H
instar cordis, quod tradunt in vtero primùm formari, & nouissimè mori. Et quidem, si, id quod non est, quod non viuit, quod non sentit, quod non intelligit, ne percipi quidem potest, nisi per id quod est, per vitam, per sensum, per mentem; nimirum obliquum per rectum, priuatio per formam, vt tenebræ quoque videntur per lucem, vt silentium auditur per uoces, & sonos; fieri ne potest, vt id quod est, prodeat ex eo quod non est? quod viuit, ex eo quod non viuit? quod sentit, ex eo quod non sentit? quod intelligit, ex eo quod non intelligit? Scilicet, melius est non esse, quàm esse,

A non viuere, quàm viuere, non ſentire, quàm ſentire, non intelligere, quàm intelligere. Hoc ipſum eſt haud dubiè, quod ſubodorata eſt omnis philoſophia antiquorum, cuius erat pronunciatum illud, quod Græci Αξίωμα dicunt. Oportuiſſe, vt antè primam rerum conditionem, aliquid extiterit; vnde alia prodire potuerint; & ſi nihil præfuerit, nihil effici potuiſſe; quia ex nihilo nihil efficitur. Quòd ſi philoſophi illi, qui de natura loquebantur, materiam in principium, & ſubiectum in efficiens commutaſſent, quid dici potuiſſet verius? quid vel ſenſui, vel rationi conuenientius? An verò non eſt hæc illa Dei æternitas, quam quærimus? quam inuenimus? quam ſcribimus? Quum enim tria ſint, quorum rationes nemo neſcit; illud in primis, quod non eſt, neque eſſe aut fieri poteſt, vt aliquandò ſit,
B quod Græci Αδυνάτον, noſtri, trita iam voce, Impoſsibile vocant; tum illud quod non eſſe, æquè ac eſſe natura poteſt: quod græcè Ενδεχόμενον, latinè contingens dicitur, cui accidit, vt ſit; & denique tertium; cui natura eſt eſſe, & non poteſt non eſſe: quod Αναγχαίον, hoc eſt neceſſarium appellant; profectò Deus benedictus, in hoc ſupremo gradu firmiter poſitus eſt, & intemeratè collocatus. Qui, iuxta etymon vocis huius, Neceſsitas, vel Neceſſe, neque eſſe ceſſauit vnquàm, neque ceſſat, neque æternum ceſſabit, aut ceſſare poterit. Verè neceſſe eſſe, immo verò ipſius eſſe, tota, & abſoluta neceſsitas, quum reliqua omnia ſint modis omnibus, & Δυνάτα, & Ενδεχόμενα, hoc eſt, & poſsibilia, & contingentia (vtrunque enim idem ſignificat apud philoſophos.) Ecquid mihi dabitis filij hominum,
C qui adhuc diligitis vanitatem creaturæ, & quęritis mendaciũ contra Creatorem? Quid (inquam) mihi dabitis, quod niſi forſan comparatè (& vt Græci dicunt) Κατὰ τὶ, neceſſarium dici poſsit, in vniuerſa natura rerum? Certè enim, omnia quæcunque ſunt, anteà non erant, & ſibi ipſis relicta in actum neque erupiſſent, neque erumpere potuiſſent: ſed vt exiſtant habẽt Deum ipſum authorem, ex cuius arbitrio prodierunt; abs quo etiam ita continuè pendent, vt (quod & quidam Ethnicus dixit) eorum eſſe ſit fieri verius. Nam Deus, ipſum eſſe non dono dedit, ſed mutuauit, immo verò mutuat in dies, & horas, vt omnino reddere teneantur, quoties ille quod ſuum eſt repetere voluerit: In Deum ſolum, igitur referenda eſt hæc ipſa neceſsitas, quia citrà Deum, omnia eſſe, æquè ac non eſſe poſſunt: at Deum
D eſſe neceſſarium eſt. Neceſsitas planè beata, & amabilis, ò viri, qua Deus neceſſario eſt, & aliquandò non eſſe omnipotenti impotentia nunquàm poteſt. nam tantùm abeſt, vt neceſſariò eſſe, nolit, vt etiam ſine fine gaudeat, quòd non ſolum non eſſe, ſed neque aliter eſſe, vlla ratione non poſſit. Nullum hic fatum, nullæ leges fataliter definitę, nihil violentum, nihil inuitum. Non eſt aliquid triſte quod præmat; non aliqua neceſsitas, cui Deus pareat; nulla vis, quæ cogat. Ipſa diuinitas, eſt tota neceſsitas: quia nunquàm Deus eſſet, ſi aliquandò non eſſe poſſet: Vt non ſint duo, ſed vnum, æternitas, & neceſsitas: adde, & immutabilitas. Ratione, & modo

ſignificand

ſignificandi diſtingui poſſunt, re non poſſunt. Sanè, æternitas ſignificat, quòd ſemper ſit; immutabilitas, quòd in eo quod eſt, mutari non poſsit; neceſsitas quòd fieri omnino non poſsit, vt aliquandò non ſit. Ita demum vnum hoc verbum, Eſt, totam illam, quam diximus, trium temporum glomerationem, complectitur: propter quod, & Tò hodie, nota temporis præſentis, ob id quod vim habet omnium temporum, merito eſt. (vt Græci dicunt) Ἀειδίυ θεότητος δηλωτικὸν, & quaſi Χαρακτηρίστικὸν: quod, ſi non decorè, at certè præ cæteris minimè indecorè, exprimere, & ſignificare videtur illam ipſam diuinam æternitatem. An non dies omnes, & omnes annos, hoc ipſo hodierno metimur? omniaq;, & tranſacta tempora, & futura, ad hunc ipſum quem agimus hodiernum diem, referimus? Dicitur enim Heri, ea dies, quæ hanc hodiernam anteceſsit: & Cras, illa ipſa quę ſequetur: & haud dubiè, Craſtina dies, oriente ſole, quum aduenerit, tum dicetur Hodie: ſicut & ea, quæ vltimo loco præterijt, Hodie dicebatur, quæ nunc dicitur Heri. Dubitari' ne verò poteſt, poſtquàm de ſingulis diebus aliquandò dicitur Hodie, quin ſi vno tempore dies omnes ſimul eſſent, ſimul omnes, Hodie, dicerentur? Hinc, & Paulus Apoſtolus, theologorum ſol, ad totum humanæ vitæ tempus pertinere docuit oraculum illud: Hodie ſi vocem eius audieritis. Quin, & æternam illam filij Dei generationem, ipſam quoque æterni parentis ſobolem, ſua ipſius æternitate, nulla non ætate præſentem, & eos qui præibant, & qui ſequebantur, præſentiſsima æterni Euangelij luce, admirabiliter illuſtrantem, ſummus ille genitor, his verbis extulit, vt diceret, Ego hodie genui te. Nam Heri euanuit: Cras nondum venit: Hodie præſens eſt, ſicut id quod eſt. Ex eo enim, & præteritum incipit, & in eo futurum conquieſcit; vt propterea, ad id quod eſt, Tò Erat, & referatur tanquàm ad originem; & Tò Erit, tanquàm ad finem: quia res futura eſt, vt aliquandò ſit, & nunquàm præteriret, niſi eſſet. Philoſophamur? Immo vero, Θεολογούμενα ſunt hæc, dixit Græcus ille Theologus, non Φιλοσοφούμενα. hæc inquam, quæ tractant Tò ὂν προαιώνιον, οὐδὲ, φύσιν, οὐδὲ θέσιν, οὐδὲ κίνησιν, hoc eſt, neque naturam, neque poſitionem vel ſtatum, neque motum: ſed illud, quod, æternùm, eſt illud quod eſt. Et quid eſt, illud quod eſt? Principio, fineq; carens, nec tam carens, quàm non ægens, æternum in ſe ipſo, & ſecūdùm ſe ipſum, ipſum (ſi ita loqui licet) ſui origo, ſuæq; cauſa ſubſtantiæ; quod antè mundi tempora, cum mundi temporibus, poſt mundi tempora, omnis mutationis expers (admirabiles tuos lepores, diſsimulare non poſſum, Græcia.) Ταυτῶς, ἁπλῶς ἀμερῶς ἡνωμένως. hoc vnum ſemper eſt, quod ſemel eſt, quod præſens eſt, quod totum eſt, quod ſimul eſt, quod tranſire non poteſt. Ecquàm præclarè, Seuerinus ille, vir conſularis, cui tantopere debet, & gręca philoſophia, quam latino ſermone propagauit; & romana eloquentia, quam, vt potuit, ſeruauit è media barbarie; diuinam hanc æternitatem, velut ipſius numinis ſacrarium, inſigni, & glorioſo titulo condecorans, appellauit,

E F G H

A pellauit, interminatæ illius,& perennis vitæ possessionem, eamq; simul to-
tam, & perfectam. Non est possessio in tempore, ò viri: nam quæcunque
temporaria, tanquàm poma decidua, nullo stabili fundamento nituntur:
& varijs subiecta casibus, nunc his quidem affluunt, nunc ad illos refluunt,
& in orbem agitata aliquandò, omnino defluent. Possessiunculam con-
stituere possunt, possessionem non possunt; nisi fiduciariam forsan, & ple
nam spei: vtinam non etiam sæpe sæpius, spei dubiæ, falsæ, inanis; tãquàm
bullæ aquarum, enascentis simul & euanescentis. Diuina illa æternitas, spe
non nititur, æternus Deus, tutò, certòq; tenet, ac posidet, hoc est in posse
suo (vt aiunt) habet. Itaque, æternitas, ipsa est certa, firmaq; possessio. At
quorũ bonorum? Vitæ, inquit, nòn inamabilis huius nostræ vitæ, quam,
B mors dura, & dira, nunquàm non obsidet: cui, & patentes, & secretas mo-
litur insidias: aduersus quas, & singuli, & omnes, (vt quidam Ethnicus
non ethnicè dixit) ciuitatem apertam, & indefensam habitamus; sed vitæ
perennis, & immortalis, immo ipsius, qua Deus fruitur, beatæ perennitatis,
& immortalitatis. Hæc est illa vita, qua nihil bonis viris charius: cuius iu-
cundisimo nomine recreamur: in qua bona omnia contineri facilè existi
mamus: cuius etiam gustatu vno, affecti interdum pij animi, vsqueadeò
mente excedunt, vt (quod & gentium philosophi subodorati fuere) ne tẽ-
pus quidem ipsum, neque motum, vllo modo percipiant. Et vnde apud
Græcos tantus ille Επαινος ζωῆς, tanta illa laudatio vitæ, nisi propter illam
æternam vitam? quia æternitas est tota vita, tota plenitudo vitæ, plena pos-
C sesio totius vitæ, simul tota (ne ab illo ipso tanto philosopho, theologoq;
discedam) hoc est non accepta per partes, neque incepta, quia Αγεννησία,
perfecta verò, idest tuta ac secura, quia Ακινησία, adde, & nunquam finien
da, quia Αθανασία. Sanè, Deus, neque ad occupandam, aut posidendam
illam vitam, paulatim, & quasi gradibus inuolauit: neque partitorem ha-
buit, ex quo, neque partiarium cum quo, siue temerè, siue æquabiliter, siue
pro rata portione, æternitatis possessionem acceperit: neque demum, aut
ex alieno arbitrio pendet, vt illam vitam viuat, aut iure, aut iniuria prohi-
beri potest, ne sine fine viuat. Ite, ite nunc mortales, animalia Ημερόβια,
exigua, caduca fragilia, exempla imbecillitatis, folia cadentia, & inanes ter-
ræ fungi: & quum quisque vestrum sit mancipium mortis, aduersus eum,
D qui posidet æternam vitam, caput erigite, toti insolescite. Papè, Nihil est
hominis vita, nisi ipsa tota calamitas, & tamen quum illi blando vultu for-
tuna semel arriserit, oblitus paria esse, in secunda fortuna, altum sapere, &
in lubrica via, cursu certare, ac velut nesciens, res humanas agitari perpetua
rotatione, & circulo: ideoq; putans se semper fortunatè agere, animo, &
verbis intolerandæ arrogantiæ plenus, nihil nõ sibi tribuit, nihil non Deo
detrahit, O bone vir, Vndè tam immanis, & cæca barbaries? Γνώθη σ' αὕτον,
Homo quum sis, existima te esse mortalem, atque ideò subiectus esto æter-
no Deo, qui solus, potest te facere immortalem, si voluerit. Verè, si tota
hominum

hominum vita comparata ad ipsum tempus breuissima est, & fugacissima; E
si tempus, & ætas vniuersa ipsius temporis, ne particula quidem est, sed imago tantum ipsius æui; si æuum, vix vmbra quædã est tenuissima ipsius æternitatis; quid esse putatis, vestras, ò Homuli, vitas, si cum illa ipsa æterna Dei vita conferantur, nisi quod Psaltes cecinit, Ἐξουδενώματα? Sicut dies hesterna (inquit) quæ præterijt. Sanè quod præterijt, non est, nihil est, & pro nihilo computatur. Ne succensete, quæso, homini vera loquenti; Veritas non erubescit. Et quidem, pulchra laudare par est, & turpia vituperare. Pulchrè, virtutes omnes: scælera omnia turpia. Vt inter spinas tribulus; vt lilium inter flores, sic inter pulchritudines eminet modestia, inter turpitudines superbiloquentia.

F

Eorum omnium, quæ de æternitate dicta sunt, epilogus, & panegyricus ipsius diuinæ æternitatis. CAP. VIII.

SED ECCE vereor illustres animę, dum nimium fortasse sagaces sumus, & laborantes, sudantes, currentes; diuinæ æternitatis vestigia, odoramur, & perlustramus omnia; neq; interim in ipsa venatione progredimur, sed ingredimur, & egredimur, velut per gyros dedalei labyrinthi; vereor (inquàm) ne aliquis existimet, nos inter venatores inertes esse numerandos, & vix dignos, quos delicatè alant nemo- G
ra, saltus, syluarum comæ, & vada piscosa. Videtis iam, quàm grandi volumine crescit de diuina Historia liber: & quum diu, multumq; fuerit in manibus nostris, nondum tamen aliquid locuti sumus de ipso Deo, quem summa religione, & studio, velut assidua venatione quærimus, & requirimus, vt ex eo viuamus. Totus hactenus sermo fuit, vt sic dicam Χρονογραφία Dei: quum illa ipsa æterna ætas, sicut supra dicebamus, circunstet solũ, non ingrediatur intrinsecus illãm ipsam purissimam, simplicissimamq; diuinæ naturæ substantiam. An verò non meminimus facetæ illius græcæ sententiæ, Ἴσον εἶναι μέγα τὸ βιβλίον, μεγάλῳ τῷ κακῷ, paria inquam esse, & nihil, vel parum differre grande malum, & magnum librum? Porrò, si iudices estis; & nos quidem reformidamus vestrum illud subtile, & per- H
acre iudicium: festinate lentè, maturate: & antequàm feratis sententiam, considerate attentius, quanto interuallo distant res humanæ à diuinis, & diuinæ vicissim ab humanis. Phocion quidẽ ille, quo vix sanctior fuit quisquàm inter doctos ex Ethnicis; quem nemo vnquàm, aut ridentem, aut flentem vidit, cuius in dicendo vim, Athenæ miratæ sunt; rectè docebat; oportere, vt sermones de republica, de bello, de pace, de agris, hoc est de rebus profanis, quales passim tractari solent ab Oratoribus, sint persimiles nummis; qui eò semper chariores habentur, quo illis est pretium maius, &

massa.

A massa, tam numero quàm mole minor. Ob id sanè, frequenter admodum, theatro iam pleno, expectatus, vt oraret, obambulabat foris cogitabundus; intentus in hoc vnum, vt circuncisa vndique oratione, eo sententijs augustior esse videretur, quò esset angustior verbis: sicq; dum in eum, omnes ora tenerent, expectarentq; oracula, crebris ipse sententijs, non tam orare, quàm de cęlo in terras, velut nouus Iupiter tonare, & fulgurare videretur. Verum enimuerò, de ipso Deo, & de omnibus rebus diuinis, quæ longè, longeq; absunt ab oculis mortalium, quæ auditu tantùm percipiuntur, & fide; in quibus vel maximè locum habet illud Poetæ,

Segnius irritant animos, demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus;

B quoniam caro ipsa corrupta, vitiataq;, refugit ab ipso Deo; omnesq; hominum sensus, & cogitationes ad malum propensæ, abhorrent à via Dei, arcta nimiùm ipso initio, & duris obsita rubis, ac sentibus; quis ille est, inter pios, & cordatos viros, qui nolit, & loqui, & audire multùm, & multa, insatiabiliter? Habent hoc proprium diuina quæque, ò amici, vt longa narratione, illis, vis quædam in homines, magna, & incredibile pondus accedat. Nam, vt in corpora ferrum, sic in animos gladius verbi Dei, nõ tam simplici ictu, quàm longa mora imprimitur, inculcatur, infigitur: quos pia crudelitate sensim interficit; & vitali confossos vulnere, sensim quoq; exuscitat in vitam. O ter felices eos, & viuos, & mortuos, qui in seipsis diuini amoris vulnus acceperunt. Itaque, præuaricatio mihi erat, de optabi-

C lissima illa, & amabilissima æternitate, in cuius specie beati exultant, in cuius fide iusti viuunt, ea tantùm breuiter, mediocriterq; attingere, quæ, in legentium, audientiumq; animis, erant perpetuò inculcanda, infigenda, repetenda. Idq;, vt Deum super omnia amare, & eum solùm ambire, nobis ipsis vim inferentes, aliquãdo totis viribus niteremur; vt nos ipsos odio habere, vt mundum contemnere, vt mortem meditari inciperemus: vt dolores, labores, & aduersa quæq; ferendo, vinceremus: denique, vt in spem illam certissimam respirantes, magno, & forti animo, ingentia huius vitæ tædia consolaremur. Ecquæ tam longa posset esse narratio, etiam, si dicenti non inesset, aut feruens Demosthenis oratio, aut diues illa Ciceronis lingua, quæ nouas subinde voluptates, admirationes, & plausus, satieta-

D tem nunquàm, nunquàm tædium, oscitantiam, aut torporem afferebat; vt non breuissima videretur pijs animis, qui mundo mortui, Deo viuunt? qui ad ęterna illa tabernacula toto corde suspirant? quorum sunt dulces illæ lachrymæ, & gemitus; Educ de carcere animam meam; Trahe me post te; Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? quibus inquam, misericorditer diuino vulnere sauciatis, nihil est aut desiderabilius, aut delectabilius, quàm audire vbi dilectus pascat, vbi cubet in meridie: hoc est in æternitate: vt & ipsi secum tandẽ aliquando pascantur: pascantur inquã, ab illo, & ex illo; qui idem simul est, & pastor, & pascua; reficiens, refe-

ctio; mensa, panis, cibus, potus; vita, & via vitæ. Sed omnino tandem E
progrediendum est vlterius in sylua, vt inueniamus dilectum foris, procidamus ante eum, & intueamur vultum eius: ipse vero nos erigat, & amplectatur, dicens; Surgite, Ego sum, nolite timere: & iam posthàc nemo nos superbè despiciat, aut contemnat. Antea autem, per Ανακεφαλαιωσιν, claudendus est sermo de ætate, & sæculo huius dilecti nostri. Ecquis mihi tribuat, vt vel album vertar in alitem; aut certè puris aspersus roribus, induar veste candida; quo niueus totus egrediar, & inter sacros olores, oratione casta, & verecunda, ipse quoque non indigna æternitate canam? Tu me Dñe æternitate superior, viuo flumine, quod ipse es, ablue: candore tuo dealba animam meã: comple corda doctrina tua: aperi ora sermonibus tuis: vt si veram, plenamq; intelligentiam, aut mente assequi, aut F
verbo in lucem proferre non possum; concipiam saltem, & reddam imaginem proximam veritati: & inter sapientiæ, & eloquentiæ opes, inter sententiarum, verborumq; numeros, tanta maiestas grandescere incipiat in ore meo; dum breuissima panegyri, plenissima Christianę theologię fluẽta, effundo super terram, vt descendant, tanquam imber, & ros super gramen. Vos Dei amantes, si non fideliter colligo, quæ de ipsa æternitate, longo, latoq; sermone seminaui; ignoscite mihi primùm, deinde admonete, corrigite, docete me: vt lætus, & hilaris, vestra cum gratia, ab æternitate transeam ad loquendum de ipso æterno Deo. Itaque, sicut amplissimus locus, vna ambeunte superficie, multa corpora circunscribit, quæ conueniunt, & congregantur eundem in locum; ipsum quoque generale G
tempus, omnia loca, & propria, & communia vndique capit, & tenet; quæ, etiam quòad motum, quem philosophi lationem dicunt, metitur; terram inquam, & maria, & cœlos; nam idem est tempus, cœlo, terra, mariq;: sic, infinita illa æternitas, suapte natura multò amplior toto tempore, quàm tempus loco, quàm locus corporibus, omnino omnes temporum circuitus ambit, & continet: quos etiam non ex se quidem, sed à se tamen emittit; adeò inuicem implicitos, & colligatos; vt centrum vnius, sit initium circunferentiæ alterius: præteritum inquàm præsentis; præsensq; futuri. Intrinsecus quidem, æternitas, nullam communionem habet cum temporibus; temporum omnium Αναρχία, ἀμεσότης, ἀτέλεια; extrinsecus tamen est domina omnium temporum; ipsa Αρχὴ, ipsa Μεσότης, ipsa H
Τέλος. Atque ideò, neque Χρόνος, neque Αἰῶν, neque etiam Αἰώνιος, sed Προαιώνιος, sed Μετ᾽αἰώνιος, sed Υπεραιώνιος, quam profectò maiestatem, communis illa, & facilis, ipsiusq; romanæ linguæ splendore digna vox, Aeternum, significare videtur. Quid est enim Aeternum; si sonum attendas (neque enim sentit auris, duarum vocalium in prima illa syllaba conglutinationem) nisi extra vtrunque terminum, à quo, ad quem, incipiendi, & desinendi? Vt iure, ac meritò, quia extremorum, extrema sunt nulla, & terminorum nulli sunt termini; nobilis illa æterna ætas,

à se

A à ſe emittens, & ad ſe reuocans omnia tempora, tanquàm vtrinque terminus, ſit vtrinque interminata, vtrinque incompræhenſa, immo, & ipſum Τὸ ἀπειράντον, καὶ τὸ ἀκατάληπτον, nullis contentum regionibus, nullis compræhenſum rationibus. Ecquàm multi fuerunt, qui exactas mundi ætates, primaq;, & extrema ſæculorum præcedentium, vel nuda, & ſimplici hiſtoria, cuius fides, notitia, & ratione temporum præcipuè nititur: vel doctis, artificioſisq; fabulis, vnde demum tam variæ opiniones, & ratiocinationes de temporibus; deſcripſerunt, numerarunt, penè dixeram finierunt: at verò ætatem æternitatis, tanquàm vtrinque terminis, finibusq; carentem, nulla vel hominum, vel Angelorum chronologia, ſed ſolus ipſe Deus reduxit ad calculos; qui etiam numerauit dies ſæculi, pluuiæ
B guttas, & arenam maris; ipſe quoque, omni ex parte, principio, fineq; carens. Nam ne Angeli quidem ipſi, quorum origines nulla temporis dies antecesſit, ipſius initium viderunt; neque finem terra & cœlum, quorum creatione initium habuit prima ætas temporis, aut ipſi homines, in quibus, & fingendis, terminata eſt diuina coſmopœia; & beandis, fœliciſsimè omnis creatura conſummationem accipiet: quæ ingemiſcit, & parturit vſque adhùc. Audite viri. Nobis, ne ipſi quidem vltimi temporis fines, finiti ſunt, ſed infiniti: adhuc enim theatra reſonant, & voces vbique referuntur. Quando hæc erunt? Et, Quod ſignum conſummationis ſæculi? &, Non eſt noſtrum, noſſe tantæ rei tempora, vel momenta. At verò Deo, ipſa quoque vniuerſa infinitio æternitatis, finita eſt. Ille enim, vt ſeip-
C ſum quis, quantusq; ſit, ex toto comprænhendit, ſic etiam comprænhendit quanta, & quota ſit ſua ipſius æternitas: niſi tamen fas, & iura vetant, in re modis omnibus infinita, ad intelligentiæ lucem, vſurpare finitas haſce voces, Quanta, & Quota. Iudicate nunc inter nos, & gentes atheas, quæ, ipſi tempori, neſcio qua cæcitate, & errore, tribuunt id ipſum, quod diuinæ æternitati omnino tribuendum erat. Tempus inhæret rotundo volubilíq; mundo: mundus compoſitione varia conſtat, & ordine: ordo ſeries eſt, & textura rerum, quæ ſunt in vniuerſa natura: natura paret Deo, & quaſi pedagogiam diſciplinamq; ſequitur, diuinis legibus, authoritateq; firmatam; diuinæ leges, naturæ iura præſcribunt, & ea fieri iubent, quæ vt fierent, veſtra illa, (ſi dicere licet) ò philoſophi, fata decreuerunt:
D ex fatis denique, non alia fiunt in tempore, quàm ea quæ ſemel decreta ſunt in æternitate. Ita demum, princeps locus eſt æternitatis: vis omnium eſt æternitas: omnia referenda ſunt in æternitatem: omnia pendent ab æternitate. quæ (vt ſic loquar) iacit rerum ſemina ſupra mundum; quorum deinde fœtum & prolem, non tam facit, quàm ſuſcipit ipſum tempus in mundo: & per curſus anni, ſolis, lunæq;, apud profanos, & per definitos ſtatus, naturæ, legis, gratiæ, apud fideles. Quouis te verte, ò homo, perindè ac in theſauro intacto, & locupletiſsimo, ex cuius archa ingentes pecuniæ depromi quàm facillimè poſsint, & quæ præteriere tem-

pora, & quæ futura expectantur, & quæ instant, in ipsa æternitate reposi- E
ta continentur: vbi etiam velut in speculo, hoc est vno, & eodem tenore, certa, fideliq; præsentia, in illius luce leguntur, & facta, & faciunda. Sanè de excelso illo sancto suo, Deus benedictus, neque præterita respicit: neque prospicit futura: sed similiter, hoc est simpliciter, cuncta aspicit, aut fortasse verius circunspicit. Vt, in rota ipsius temporis, æternitas, velut punctum sit medium; cuius immobilis simplicitas, semper æqualiter est præsens omnibus temporibus: & cuius immobili simplicitati, semper est æqualiter præsens circuitus omnium temporum. Punctum in linea, refert momentum temporis: idcirco in diuersis partibus lineæ diuersa puncta, quia non idem est. Nunc, in fluxu temporum. At verò, punctum extra lineam, & in circuli medio, vnde æqualiter respiciuntur F
omnes partes circinatæ rotunditatis, simile est æternitati: quæ eodem modo compræhendit omnes temporis partes: licet inter se se non eodem modo se habeant, sed vna præcedat, sequatur altera, ò beatam æternitatem. Sub cœlo ipso, quod temporis arcem, & lepidè & congruenter appellamus; nihil est, quod non cedat tempori, quod non tabescat in tempore, quod non atterat vis temporum dura, & dira: singula enim tempus habent suum, quo fiant, vt sint; quo decurrant, quandiu sunt; quo transeant, vt iam non sint; quo in contraria mutentur, vt alia sint; ad extremum, superat omnia tempus ipsum longum, & ineluctabile; magnus inquàm ille anguis, qui apud gentes, caudam sub guttur attractam occultat, dum tacitè proserpens, homines fallit, & nullo ædito strepitu omnia G
vorat. Quid? Nos omnes sub tempore sumus, an non videtis? Et tanquàm in feruenti pelago positi, inter fluctus, & vndas temporum, hùc, & illùc ferimur, rapimur, volutamur: heu nos miseros: nam Ixionis instar circumagimur: immo verò, non secus quàm pilæ, in aquarum gurgitibus, nunc sursum, nunc deorsum impellimur, & durissimo temporis imperio, cui omnia parent, perpetuum torquemur in orbem. Adueniet tandem, adueniet, ò boni, optabilissima illa æternitas: præclara illa piorum hæreditas, & verè diuina sors: & ex hac ipsa instabilitatis rota, in solidum illud, & firmissimum centrum translati, non tam sciemus, quàm videbimus, experiemur, tangemusq; ipsum æternum, & totam rationem ac naturam æterni æui: qua, quicquid vbique erit, idem omnino, & sem- H
per erit: & neque aliud, neque aliter esse poterit. Etenim iubente Deo, ędax rerum tempus, amplius non erit, absorbente, & decoquente tempora omnia, omnipotentia æternitatis: non secus forsan, quàm serpens ille viuacissimus Mose, qui tanto miraculo, omnia serpentum genera, & Οὐραῖον quoq; illum, solo afflatu oēs serpentes interimentē, quem Aegyptij Ὑπερβολικῶς ἀθάνατον vocant, diuina quadam potestate deuorauit. Eia ò mortales, Quis est nostrum, cui iam tandē non libeat, hanc ipsam diuinā æternitatē, tanquàm expectatissimā terram viuentium, tanquàm paratū nobis

portum

A portum fœlicitatis, atque perfugium, & præsidium salutis, nauigantium more, animis lætis, atque gaudentibus, amoris, & honoris gratia, salutare? Salue, ò temporum domitrix, ò vitæ, necisq; domina, ò hominum spes, diuorumq; decus æternitas: quæ tuo numine beas cælites: quæ tuo nomine sustentas mortales; quæ das leges, & iura mundo; quæ in immensa hac naui mundanæ Reipublicæ, es clauus imperij. Tibi, respondent sydera, redeunt tempora; & nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem tenue, transcurrit in orbita mundi, vel tuo munere vacuum, vel tuis non subiectum oculis, vel tuo non parens imperio. Tu, solium illud excelsum Dei benedicti, quod conuelli, quod confringi, quod loco moueri nulla virtute potest. Tu, rerum omnium parens, omnium sæculorum virtus;
B omnium principiorum potestas; vniuersæ naturæ sospes, & superstes. Tu, arx, & præsidium mundi; refugium mortalitatis nostræ; portus firmissimus omnium creaturarum; quæ, nisi fortitudine tua fulcirentur, tenerentur, in nihilum conciderent. Quanta est fœlicitas tua, quanta laus & gloria, ò immensa regina æui: vt nunquàm ex futuris pendeas, nunquàm præterita indoleas, sed semper fruare præsentibus: quæ nusquàm nō ades, cui nihil non adest, abs qua nihil abesse potest: ex qua omnia ducuntur, ad quam omnia reuertuntur. Πάμφορος, πανεπίςροφος. Quàm exultabunt ossa nostra, viri fratres? quàm gaudebimus, & gratulabimur, alter alteri, dum superatis vndarum fluctibus, non solùm retusis, sed infractis fortunæ telis, cohibitis viribus stellarum, dissolutis vinculis necessitatis, re-
C tractatis quin etiā licijs fatorum, quæ inextricabilibus nodis contorta, premere nos, atque vrgere videbantur, in antiquam illam patriam reduces erimus; ad quam, in hoc exilio positi, intra nos metipsos altùm gemimus, & suspiramus. Tunc profectò laudabimus, benedicemus, & verè, cum populo Dei, sabbatizabimus.

Lætumq; choro pæana canemus.

Sanè, licebit tunc, iuxta Euangelium ęternum, quodammodo bellicum canere, & coram Deo, & Angelis Dei traducere irrequietas temporum pugnas, ac rerum omnium perpetuas vicissitudines. Vbi est tempus, victoria tua? vbi est tempus, triumphus tuus? Triumphus temporis, naturę motus. Virtus motus, rerum inanitas. In rerum statu, quieuit motus.
D Absorptum est tempus, in victoria ęternitatis. Aeternitas vincit; Aeternitas regnat, Aeternitas imperat, firmans omnia, implens singula; quę nos fecit temporales, vt faceret ęternos.
Aeternitati gratias, Aeternitati laudes, Aeternitati triumphales honores.

 E

Vis & sensus diuini oraculi ad Mosen, Ego sum qui sum: Dices, Ille qui est. CAP. IX.

HVCVSQVE deducta res est: hucusque peruenimus, properauimus, aduolauimus, & sana, & salua sunt omnia; vt videtis; Deo gratias. iamq́; , non longè est Deus omnipotens; qui in sublimi illa ęternitatis arce, (dicam alienis numeris, quę ipsi etiā Prophetę, aliena lingua locuti sunt.)

Vno, eodemq́; altè solio, atque in sede reducta,
Tergeminus residens, facie venerabilis ipsa,
Irradians, sacrum superis inspirat amorem: F
Candida cæsaries olli, ceu mollia lanæ
Vellera, splendenti, vestisq́; simillima luci,
Intacta niue candidior, niueoq́; ligustro.

Posthàc igitur, non est animus vorare viam: suspenso quin potius gradu, & placidè incedemus. Nam, & humanę mentis hebetudo, donec paulatim assuescat, ad iubar illud immensum, ipso initio cęcutire solet. Et tantam puritatem non recipiunt inquinati animi, ni successu, & mora temporis, expientur, & mundentur a sordibus. Ipsum porrò corpus, quod corrumpitur aggrauat animam: obturatq́; spiritui alueos, & ostia, ne extemplo haurire posit diuinas, quę illi cęlitus à Deo emittuntur auras. Apex quoque humanę intelligentię, adeò imbecillę est virtutis, vt pauci G admodum, ijq́; , supra hominem, singulari quodam Dei munere euecti, profundam illam inaccessę lucis caliginem ingrediantur. Ipsi demum optamus in spe, pręter spem, non tanquàm viatores fesi, & anhelantes, sed tanquàm ciues sanctorum, & domestici Dei, admitti ad conuiuium illud instructum, & apparatum de ipso ęterno Deo vero, & viuo: vt illic perscrutemur, quoad possumus, discumbamus, pascamur & nos. Vtinam conuiuij Rex,

Deposita grauitate tremenda, pulcher Iesus
Dilectus Rex ille hominum, Rex ille deorum,
Quem authorem rerum, seruatoremq́; , Deumq́;
Diui omnes celebrant, positis de more corollis, H
Atque ita connexi manibus, plaudente chorea,
Perpetuum carmen dicunt.

pro incredibili erga nostrum genus benignitate, & gratia, dignetur manifestare seipsum nobis, & cęnare nobiscum: vt lęti, & hilares accipiamus omen, futuros nos aliquando tandem commensales cōuiuij illius cœlestis, & ęterni, de quo Basilius Zanchius nostro ęuo Orobiorum & cenomannorum splendor, oraculi illius Euangelici interpres, Beatus qui manducabit panem in regno Dei, cecinit.

Fælix,

A *Fœlix, qui potuit cœlestum accumbere mensæ.*

Intereà porrò, vos, qui, non ad eximendam epulis famem, sed ad obsonandam deambulationibus cœnam, in hæc nostra excurritis, meum in sinu vestro gaudium, quæso gaudete omnes. Neque enim, ab illis principia auspicamur, quæ internuntij vates, Apostoli, aut Prophetæ dixerunt de ipso Deo, sed ab ijs, quæ per seipsum, oraculo suo, voce sua, Deus omnipotens, de maiestate sua, deq; substantia suæ ipsius naturæ, nobis mortalibus (prò quanta indulgentia Regis) reuelare dignatus est. Vnus pro omnibus, & instar omnium Moses, ea audiuit, intellexit, retulit: quem, ille præ omnibus, sapientiæ antistitem esse voluit, & vt esset, effecit. Ob id sanè, vt illos sequar (quos mistagogos vocant,) Moyses ægyptia lingua accepit no-
B men ab aquis: nam, & fons sapientiæ Christus Iesus, sedebat ad aquas; & ipsa sapientia in sacris literis per allegoriam, aqua dicitur, quæ instillatur cęlitus, & potata vertitur in fontem salientem aquarum viuentium; sed, & ingenia, quę pręceptis sapientię imbuuntur, comparantur à Prophetis, plantis, & arboribus, quę in amœnissimis hortis, sunt aquarum huberrimis, & nunquam inarescentibus riuis, irriguæ: pręter id, quod apud profanos poetas, procul à fontibus, nullæ sunt literarum deliciæ: Hinc in tanta celebritate habetur fons Castalius, Aganippe, Permessus, Pegaseus:

Vatum Pierijs, ora rigantur aquis.

Et Cycnea vox, quæ tantæ suauitatis esse dicitur, maximè in extremo senio, vbi auditur, nisi ad stagna aquarum? Propterea enim viri sapientes,
C atque suauiloquentes, appellantur Cycni ad flumina. Quid, quod ipsis quoque Musis tribuitur Aonia regio, plena aquarum, & fontium: Et quid aliud sunt Nymphæ, quàm numina lymphæ? Necesse igitur erat (vt ad vos reuertar, ò viri prudentes) qui & ipsi ad sacrum, & patentissimum fontem Iacob, sedetis dies, & noctes, & bibitis suauitatem aquarum, tanquàm mel de petra: quis enim alio nomine vocet mellitam, immo verò super mel & fauum dulcem doctrinam Christi? Necesse inquam erat, vt futurus sapientię antistes, illum ipsum ęternum Deum, de quo scripsit magnus ille Sirach, omnis sapientia à domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum, infinitamq; illam sempiternitatem, potestatem, diuinitatem, cognosceret clarius, apertius, plenius, quàm cæteri omnes, qui cum tot an-
D tea ętatibus, & sęculis præcessisse leguntur; ne Abraham quidem ipse excipio, ò viri, neque Isaac, neque Iacob; tres illos hęroas, tam multis illustres virtutibus, & tantis celebres laudum pręconijs. Illi enim (vt quod verum est dicam) suis vbique contenti exiguis casulis, pellibus, tentorijs, velut aduenæ, & peregrini super terram, per omne æuum priuatam vitam traduxerunt; tametsi pro ingentibus eorum meritis, vbique terrarum, clariores quàm olim Romæ, Saturnini Graccorum, & Flacci, summi viri, & primarij ciues, habebantur: id quod indicant pompæ funerum, & tumuli: causæq;, & controuersiæ, in quibus magno, & vnanimi partium consensu, eli-

gebantur arbitri honorarij, & iudices. Et singuli quidem, suas ipsarum E
familias, & domos, in officio continebant, instituebantq; recta fide, & optimis; ac Deo ipsi acceptis moribus: ad ipsam quoque humanitatem, & mansuetudinem animi, cicurabant quotquot cum illis conuersabantur, quantumuis agrestes, & barbaros homines: tamen, nunquàm ad id muneris abs Deo electi sunt, vt in Christi typum, cuius doctrina est lex, & lux, vniuersum humanum genus, diuinarum legum septis, atque repagulis, intra rationis ambitum coercerent; habenis, ne deflecterent ab orbita, assiduè morarentur; speq;, & motu, quę duo, sunt & ipsarum legum virtus, & rerum publicarum anima: abstractum à scelerum turpitudine, excitarent, compellerentq; ad pulchritudinem ipsarum virtutum. Prouinciam hanc duram, & perdifficilem, suscepit, vocante imperanteq; Deo, Moses, ma- F
gnum quoddam, & nouum, naturæ, immo verò non naturę, sed diuinæ gratiæ, miraculum. Sanè, pręter illud, quod sua ipsius sementina die, pater eum genuit, mater concepit, & antiquo iure tradux traducem tetigit: operante Deo, qui illum ad res tam sublimes, elegerat, nihil ferè, illi commune erat cum alijs hominibus. Summa erant illi omnia, augustissima omnia. Renatus erat ex aquis, quum vix natus esset ex sanguinibus: inclusus fuerat mystica archa, vix exclusus ex carnali vtero: exceptus fuerat in regia apud gentes, ad salutem; quum ex humili, & casabunda taberna, expositus esset à Iudæis, in maximum, & miserrimum naufragium: Eruditus fuerat in occulta philosophia, in scientia syderum, in numeris, in figuris, in Hieroglyphicis literis, & in omnibus disciplinis Chaldęorum, & Aegy- G
ptiorum; vt ne magicis quidem artibus, neque peritia coniectandi ex astris, à quopiam decipi posset; vt virtutum naturalium ferè nihil ignoraret; vt quasi ambidester, diuinis humanisq; artibus vteretur; quibus condocefacti Aegyptij, & Iudęi, iam non rebelli ceruice, onus, & iugum detrectarent, atque depellerent: sed scirent, suis ipsorum capitibus impositum esse sempiternum dominum, quem dies & noctes timerent, ac formidarent. Denique, destinatus fuit legatus, & nomothetes Dei, vt inde, diuina virtute, signis, & sermone potens, implacabilem illum tyrannum domaret, & sterneret, portentis terribilibus; hinc, tanquàm sacrarum legum, & diuinę voluntatis interpres, indoctam Iudęorum multitudinē, longa Aegyptiorum consuetudine, pessimis moribus inquinatam, & male olentem H
apud Deum, corrigeret, emendaret; & ad veram religionem, simulq; ad mutuam beneficentiam, & beneuolentiam, (in his enim duobus omnia pendent,) ęquissimis institutis paulatim traduceret. Quid dicam? Datum illi fuit, vt publicam in orbe personam, Dei nomine repręsentaret; vt pro Deo loqueretur; pro Deo daret leges, & iura; indiceret, ediceret, iuberet, prohiberet, absolueret, condemnaret, occideret, viuificaret. Parua loquor; Deus, vnum Mosen, in toto orbe terrarum, ex animo amicum, vereq; beneuolum, vnum maiestati suę fidelem iudicauit, cui fide-

A ret; cui se, & sua ipsius secreta concrederet: cum quo, tanquàm cum se ipso loqueretur: cui se placido vultu, in petra, quę Christus est, familiariter, & amicè videndum exhiberet; quem per lucem coruscantem, ex aspero senticeto, hoc est, per euangelicam doctrinam, ex senticosa Christi carne, & cruce, scintillantem, erudiret, instrueret. Quàm grauitęr Philo, Esto (inquit) hic titulus proprius Mosè, Homo Dei. Homo enim erat Moses, non Deus, neque Deo mistus: sed maior quouis homine, minor vno Deo: qui, non tam se se agebat, quàm diuino numine agebatur, in omni vita sua: quem Deus sibi ad vnguem formauerat: qui præ cęteris se se committebat, & commendabat prouidentię, & curę Dei: quem totum possidebat Deus: in quo nihil erat sęculare; nihil Aegyptium, aut profanum: qui vi-
B uebat animo, non corpori, diuinam mentem, diuinis verbis, diuina verba, diuinis factis significans: vt admirabili quadam velut musica, cor, lingua, & manus, sibi inuicem librata, responderent; neque vlla esset discrepantia, aut orationis à vita, aut vitę ab animo. Quæ olim, in alijs vatibus, diuisę erant, Theologia, & Θεουργία, eas, homo Dei, totus diuinus, in se ipso coniunxerat. Erat theologus, erat Θεουργός, ob id, Dei dono, insignis cornibus tempora, & illustris splendoribus oculos. Theurgicam sanè potestatem, cornua indicabant, vt esset terrori ipsis etiam Dæmonibus: theologicam sapientiam pręseferebant radij, quibus erat dilectus Deo & hominibus. O magne Moses.

Vatum, quem plurima turba
C *Effert, atque humeris extantem suspicit altis.*

Certè, proximè, & secundum Christum, nostrę salutis authorem, & consummatorem, nemo vnquàm alius, tam necessarius humano generi, quàm Moses. Adam, fuit humani generis parens, Christus, ęternum erit dominus, & magister. Moses, ad hunc vsque diem, est communis omnium in Christo credentium, pędagogus, Ex Adamo, natura; ex Christo, gratia; ex Mose, rudimenta naturę, ad gratiam. Adam terrenus, decoxit nobis; Adam cœlestis redemit nos; Moses, inter cœlum & terram medius, indoluit debitum nostrum; & lętabundus, ostendit pecuniam in sacculo, ad redemptionem nostram. Per illum Adam, nascimur filij mortis; per Christum, renascimur filij vitę; per Mosen, non solum agnosci-
D mus peccatum, & stipendium peccati mortem; sed, & videmus ante oculos nostros, pendere vitam nostram, vt odio habeamus mortem, & diligamus vitam. Ecquàm magnum ostium, ò viri, generi nostro aperuerat Moses, ad salutem; nisi occasione accepta, veterator ille, ille serpens callidissimus, incendisset ignes, & fomites; vt per antiparistasim, peccatum reuiuisceret: & quod dextera manu, datum erat, ad vitam, sinistrè excipientibus, versum fuisset in mortem. Hic igitur ipse talis, & tantus Moses, tam Deo charus, & cui tam charus erat Deus, qui tot, & tanta secreta scripsit de Deo, de verbo suo; de Spiritu suo, de opificio suo, qui diuinarum legum tabu-

las,

las, Iudæis ędidit, & inuulgauit: quarum inclyta fama vniuerſum orbem E
cũ ingenti Dei gloria peruagata eſt: Nam eſt carmẽ illud Poetæ Aethnici.

Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

hic inquàm, ille eſt, qui, quum mitteretur in Aegyptum, quaſi alter Deus, vt filios Iſrael, de fœdiſsima illa, & ignominioſiſsima barbaræ gentis ſeruitute, liberaret, fidei prudentia rogans dominum; Ecce ego vadam ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus patrum veſtrorum, miſit me ad vos; ſi dixerint mihi, Quod eſt nomen eius, quid dicam eis, poſtquàm, neque mihi dicere, neque illis audire licebit, arcanum illud tuum ſanctiſsimum nomen, quod reuelandum erit ſuo tempore, à filio tuo, domine Deus? Ex ore ipſius Dei, audiuit id, quod nemo vnquam alius, ante eum audierat,
Ego Ero, qui Ero, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם. F
ò Moſes: Dices filijs Iſrael, Miſit me ad vos, Ille Qui erit. Quàm pauca verba, ò viri; ſed quàm multa myſteria. Rex Aegypti, olim virga furoris mei, nunc ſuperbè nimium exaltatus ſuper filios meos, factus & ipſe, robuſtus venator ouicularum mearum, non diu erit, Cito veniet dies ſua, in qua dicetur, Beſtia quæ fuit, non eſt: At Deus veſter, ſemper erit. Hunc audite, timete, colite; in hunc credite. Ecce miſit me, vt liberem vos in manu forti, & brachio excelſo. Sic fatus eſt Moſes, in lingua ſancta, ex ore Dei. Sed nos, iam græcè, latineq; loquamur, cum tempore præſenti. Εγὼ εἰμη, ὁ ὤν, οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ. ὁ ὤν, ἀπέσαλκε μὲ πρὸς ὑμᾶς. Ego ſum qui ſum, dices filijs Iſrael, Ille qui eſt,
miſit me ad vos. Et quidem, ipſi quoque Hebræi, docent, diuiſis, & com- G
binatis literis, hoc ipſum nomen, quod iterum atque tertiò repetitur, eſſe compendium nominis illius, quod ineffabile vocant, & complecti omnes differentias temporis Fui, Ero, Sum. Ecquis comprehendat illud, Qui ſum? illud, Qui eſt? Quàm magnum eſt, quàm immenſum? quàm imperſcrutabile? Hæc eſt altitudo, hoc profundum, hoc vaſtiſsimum illud chaos, infinita illa abyſſus, obſcura inquam & tenebroſa vorago incomprehenſibilis diuinitatis: quæ in ęternitate latet, & in qua latet Aeternitas: quæ ſęcula voluit, & reuoluta reſorbet: in cuius immenſitatem, profunditatem, infinitatemq;, qui aſpicit, non habet vbi mente conſiſtat, & in contemplatione deſtituitur: cuius vadum tentari poteſt, inueniri non poteſt; in
quo aqua multa, nauigatio longa, pericula plurima, littora nulla. Dicas H
quicquid ad Dei laudem pertinere videatur, quòd ſit magnus, beatus, potens, ſapiens; niſi dixeris, Ille qui eſt, nihil dixiſti: dicas hoc, & illa; huic per illa, nihil addidiſti: nihil aliud dicas, quam, Ille qui eſt; nihil penitus de ipſius Dei maieſtate, & gloria detraxiſti; adeò tota diuinæ naturæ ſubſtantia, ſoliditas, in hac ipſa Οὐσιονυμία, ſummatim colligitur. Ille, qui eſt, Ego ſum, qui eſt, Quid eſt enim, Ego ſum qui eſt, niſi, Ego ſolus ſum? qui ex me ipſo ſum? qui æternus ſum? qui non eſſe non poſſum? qui primus, & nouiſsimus ſum? Eſſe, meum eſt, quia ipſe mihi, ipſe omnibus

A sum: ex quo sunt quæcunque sunt, sine quo, quæ non sunt, nunquàm essent: & quæ sunt, in nihilum laberentur, & caderent. Absoluta planè significatio, clarissimis verbis cōtestata, consignataq; æternitatis Dei. Nam, vis, neruus, & tota ratio verbi illius, quod substantiuum Grammatici vocant: quod in hoc Dei oraculo, secundo loco repetitur, quod prædicati loco ponitur, quo tanquam illustri, & superlato cognomine Deus appellatur; quid est aliud, quam illa ipsa Οὐσία? Et quid aliud insinuabat Deus, hoc ipso arcano verbo, quo se ipsum velut breui quadam finitione, ferè circunscripsit, nisi se ipsum esse: & necesse esse, vt ipse sit semper: neque aliud quidpiam esse, nisi per illum: quia ille non habet vt sit: sed est ipsum esse: sine quo tam nihil est, quam neque ipsum sine se ipso esse potest.

B O' Plato, ò Plato, ò græcæ philosophiæ sol, Ecce loquor tecum: arguo te: & statuo contra faciem tuam. Quum in ægyptum profectus esses, illicq; legisses ex Mose אֶהְיֶה Qui sum, Qui est, græcè Ο ὤν, cur Athenas reuersus, tanta existimatione, & gloria florens, vt quasi Apollo Pythius putareris, mutato articulo simul & genere, scripsisti tuum illud Τὸ ὄν, & Deum appellasti, non illum qui est, sed illud quod est? Superbè ne, vt quæ à nostris didiceras, non aliena furta, sed propria inuenta crederentur? Timide ne, vt non in te quoque insanirent Deorum cultores? Astute ne verò potius, & malitiosè, more græco, vt quum ambigerent populi, esset ne Deus vnus, vel multi Dij; tu velut duabus sellis sedens, censor, & arbiter de religione iudicare, & pro libito nunc Deum, nunc Deos asserere posses? Hæc

C quidem, forsan iustè, in Platonem dici possunt, ò viri; sed nos mitioris ingenij sumus: & cauemus, quam maximè, ne sinisteritatis, aut etiam malignitatis suspicione, notari mereamur. Quid enim prohibet, vt putemus Platonem, dextero illo suo ingenio, vel cogitasse, ea quæ indiuidua vel singularia dicuntur, posse multiplicari, ipsam verò formam cuius indiuidua sunt, quam neutrum nomen significat, necessario esse vnam solam? vel existimasse forsan hoc ipso neutro nomine obstruenda esse ora eorum, qui ludebant in Dijs, & maribus, & fœminis; in quibus mirum quam insaniebat antiquitas? Porrò verò negari tandem non potest, quin indiuidua ipsa, quæcunque sunt ægeant participatione speciei, vt sint: atque ideo credi par est, Platonem, qui de rebus diuinis tractabat, tanta sententiarum copia,

D flumineq; verborum, vt Θεῖος, iam tum appellaretur, significare voluisse, quod nihil sit Deo prius, nihil fortius, nihil melius, nihil denique in ipsa etiam natura notius. Immo verò, quod Deus ipse, sit primum, & antiquissimum omnium, omnium vis, & robur, omnium amor, omnium lux, omnium vita: cuius participatione, omnia sunt, viuunt, agunt. Sed iam desinamus Πλατωνίζειν. Aegypte demens, quæ cœlum nunquam, nunquam sydera aspectans, Deum, ne aliquando quidem cogitare poteras, defixis semper in terram oculis, vnde tibi absq; nube, & imbribus, perpetua erat, & ingens rerum copia. Perfide Israel, qui, vt scelere saltem Aegyptios superares,

perares,

perares, quum te illi viribus, atq; potentia ſuperarent; Deum, ipſum ſciẽs, & prudens ignorabas, quem Moſes quotidie prædicabat, quem patres tui ab initio coluerunt. Tenebræ veſtræ, lumen noſtrum; infidelitas veſtra, noſtra fides; veſtrum ſcælus, noſtra ſalus; Deo gratias. Interrogante enim Moſe, quo nomine ſignificari vellet Deus, & reſpondente numine, Dices Ille qui eſt, iam intelligit vniuerſus orbis, tantum abeſſe, vt Deus non ſit, vt ille ipſe ſolus ſit, & nihil ſit præter eum: qui per ſeipſum eſt: cuius participatione ſunt quæcunque ſunt: cuius virtute durant quæcunque durant, cuius beneficio erunt quæcunque erunt; quia ille ſemper erit, ſicut ſemper eſt, & ſemper fuit, אֶהְיֶה Eſt ille qui eſt: Fuit ille qui fuit: Erit ille qui erit. E

F

Vſque adeò naturale eſſe ipſi Deo, vt verè, & proprie ſit, vt quod non ſit ne cogitari quidem poßit. CAP. X.

IGNOSCITE ò boni, & æqui literarum cenſores, contractioni, & breuitati meæ, dum de immortali, & excellentiſsima natura illius, verba facio, qui eſt pater verbi, qui dat nobis verbum. Multa, ſi vellẽ, huc in vnum, & natiua, & adoptata cõgregare poſſem: ipſa enim materia facit ingenium: ſed, puto me vobis gratiorem futurum, quod nonnihil omiſero, quàm quod nihil omiſerim. Certè verò, & G ruſtica eſt, & inurbana illa manus, quæ, & honorem decutit ſyluis, & ex toto ſpoliat pomis arbores, pampinis vuas, agros floribus. Illud vnum porrò, vt ex toto præteriri non debet, ſic neque differri vlterius poteſt; quod eorum, quæ dicta ſunt, propter affinitatem, quaſi appendix, ad ſecundam menſam pertinebit: & quia in eo nihil eſt niſi pertenuè, collocabitur inter bellaria ſcholaſticarum ſubtilitatum. Vniuerſa natura rerum, inter generationem, corruptionemq; poſita, velut quæ perpetuam choream ducit in oculis ipſius Dei, nunquam ſui ſimilis, nunquàm eadem, ſæpe vultus variat ſuos, & diuerſas perſonas oſtentat; ſimulachrumq; eſt potius, aut, ſi recipitis, ſimile ſimulachro, quam corpus firmum, quam res ipſa ſolida, quàm ipſa permanens veritas. Deus ipſe, qui naturam condidit, & naturam ad- H miniſtrat, de quo Plato elegantiſsimè (vt ſolet) dixit Επ' ἐκεινα τῆς ὀυσιας, quod ſit vltra eſſentiam; ille eſt qui ſolus verè, & propriè exiſtit; vtroque enim aduerbio, maiores noſtri dilucidè, & diſtinctè vſi ſunt, cum ingenti eorum laude & noſtro fructu. Hòc ſanè eſt verè eſſe, nunquam nõ fuiſſe, nunquam non futurum eſſe; nunquam aliter eſſe; ita vt nullo vnquam tempore, niſi mentiendo dici poſsit, Non eſt, Non erat, Non erit: Aliter eſt, Aliter erat, Aliter erit. Quid eſt autem eſſe propriè, niſi, non aliunde pendere in eo quod eſt; non participẽ fieri eius quod eſt; eſſe ens principale;

A cipale; nitiui propria; esse, & durare per se ipsum; vt, quum singularum rerum singulæ sint proprietates, esse sit illius proprium, aliorum mutuum? Dicam breuiter, & strictim. Verè, refertur ad esse, vt non sit falsum, non fictum, non vanum, non sit vmbra, sit res, sit corpus, non eminentia, subsistat, non euanescat. Sanè, nota sunt simulachra pugnæ; quibus, etiam ad verum discrimen, & ad iustam aciem, aliquando assuescimus: ob id enim apud Maronem, ille

Multa modis simulachra videt volitantia miris

At verò, quod dicimus Propriè, refertur in eum qui est, hoc est in ipsum Deum, cui ita est naturale, vt sit, vt ipsum esse, dici posit, ac debeat, Dei propria, genuinaq; natura. Omne enim quod habemus, aut est pro-
B prium, aut est mutuum: & quidem, quod mutuum, non est perpetuum: quia quod perpetuum est, est & proprium: vnde & certa illa, atque determinata rerum vocabula, penè nata vnà cum ipsis rebus, dicuntur nomina propria, Ecce apud eundem Poetam

Propria hæc si dona fuissent.

Et illud,

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Iam ad vos est mihi sermo, ò Filij hominum. An non ita est, quod nihil verè, & propriè sit, nisi solus Deus? Nihil stabile sub sole: præterit figura huius mundi: generatio venit, generatio præterit. Est ne igitur in mundo solida, & stabilis veritas, an potius inconstans, & incerta vanitas,
C quæ videntium oculos fallit, dum sibi grandia videre videntur, & inania vident? nisi tamen vsque adeo erroribus imbuti sumus, vt, quod interdum profani etiam scriptores conquerebantur, vanitati veritas, & falsæ opinioni, diuturnitate temporum confirmatæ, cogatur cædere ipsa etiam natura. Sed audiamus ipsum concionatorem, Regem, & filium Regis, ad dementatum hominum genus, in morem bacchantis, ipso concionis initio, exclamantem. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Ecquid amplius habet homo, de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole, nisi solam vanitatem? Nam quicquid acquirit, præterit, & prætereundo, possessorem fallit & eludit. Ecquę alia est ratio vanitatis? Habetis Dei vatem sanctisimum. Somniatores frustra locuti sunt, vanè consolabantur: & Poetam.
D

sed illos

Expectata seges, vanis elusit auenis.

Et iterum

Nec si miserum fortuna Sinonem

Finxit: vanum etiam atque mendacem improba finget.

Est, & locus ille Ciceronis, Memini, neque vnquam obliuiscar noctis illius, Tibi vigilanti, asidenti, mœrenti, vana quædam miser, atque inania, spe falsa inductus pollicebar. Certe verò lex, psalmi, Prophetæq;, & Euangelia, atque etiam apostolicæ literæ, in hoc totæ sunt, vt non populari trutina,

ri trutina, sed quasi statera aurificis, iusto libramento explorent, & expen- E
dant, hinc pondus immobile veritatis Dei, inde tenues, & inanes auras va-
nitatis creaturarum : ne spes nostras collocemus in re inani, sed solida, hoc
est non in creaturis, sed in ipso Creatore : vt non computemur cum viris
illis diuitiarum mancipijs, qui cum dormierint somnum suum, aperientes
oculos suos, nihil inueniunt in manibus suis. Ob id, tam sæpe legimus, cor
vanum, homines vani, cogitationes vanæ, spes vana, vana salus. Vniuer-
sa vanitas omnis homo viuens. Vir vanus erigitur in superbiam. Nota
est demum vox impiorum, Vanus est, qui seruit Deo. Et illa iustorum.
Vani sunt omnes homines, quibus non subest scientia Dei. O nos beatos
Viri, si velut lapide lydio, disparata vanitate à veritate, iam aliquando ab
istis picturis, & imaginibus, animum ad rem, & veritatem ipsam traduxe- F
rimus : vt, quemadmodum in rerum natura, sic in cogitationibus, & men-
tibus nostris, (ne ab orbe ipso toto discrepare videamur,) altas agat radices
veritas, & in auras paulatim effluat, euanescatq;, vniuersa vanitas. Nihil
hic agimus de vanitate peccati, qua penè in nihilum vertimur : aut de va-
nitate humanæ vitæ, cuius, vt Ethnici loquuntur, ineuitabile fatum est
mors, quam ne ad Iouis quidem vestibulum, si tanquam ad asylum confu
gies, euadere non poteris. Sermo est de communi vanitate, quæ est ipsa
mutabilitas. Veritas profectò, solius est Dei, vanitas indiuidua est comes
omnis creaturæ : cui subdita est etiam nolens : vt, muto quodam eloquio,
non esse nobis quiescendum in creaturis, sed trāseundum per creaturas ad
creatorem, doceat nos hic ipse mundus, qui nunquam in se ipso quiescit : G
quemadmodum Deus benedictus, quum sex diebus versaretur in conden-
da natura, nūquam quieuisse legitur : sed quum finem imposuisset cosmo-
pœiæ, tum primum requieuit, extra omne opus, quod patrarat. Et quo-
modo quieuisset in vanitate, in vacuitate, ille qui est Παντῶς τὸ ὄν, οὐδα-
μῶς μηδὲν? Ecquæ requies, ipsi etiam homini esse potest, in vacuo; quan-
do, & ipse quoque, nisi repleat eum spiritus Domini, nihil aliud est, quam
terra inanis, & vacua? Ne putate rogo Fratres, vana esse quæ dicimus, ob
id quod de ipsa vanitate loquimur; non est vanus qui dicit Omnia vanitas:
neque est mendax pater eius, qui dicit Omnis homo mendax. vterque,
homo est qui loquitur, sed ambo, eo quo supra hominem viuunt, spiritu,
supra hominem loquuntur : verè se ipsos excedentes, diuini vates, diuina H
sapientes : positi animo, & mente, vt extra cœli solisq; vias, sic extra men-
dacia, & vanitates. Vanus est qui loquitur de vanitate pro vanitate, con-
tra veritatem ; Ille non est vanus, qui loquitur contra vanitatem pro veri-
tate, & ex spiritu veritatis : sed iam receptui canendum. Alia igitur om-
nia, præter Deum, tanquam vana, & vanitas, modo sunt, modo non sunt:
Deus, & solus est, & solum est : neque vnquam, neque vlla ex parte, non
est, neq; non esse potest. Οὐσία, plena Τοῦ ὄντος, ἐξουσίαν ἔχων τῶν ὄντων :
ex se ipso posidens tanquam suum, id totum quod est : sine quo, neque

perstant

A perſtant in eo quod ſunt; neque eſſe incipiunt quæcunque ſunt. Hinc vir
ille, inter orientales maximè Deo charus, qui, licet inter barbaras nationes,
vnde originem duxerat, verſaretur, innatam tamen, & inueteratam barba-
riem, moribus, pietate, diſciplinaq; deleuit; hoc vno inſigni nomine Τοῦ
ὄντος, Deum ipſum adorabat, cuius eſt illa dulcis, & clara vox, Nonne tu
qui ſolus es? Sed & Delphi, ſuo illo Apolline, clari, & illuſtres in omnibus
gentibus, vbi templum ingrederentur, hoc ipſo verbo Εἶ, quod templi po
ſtibus, grandibus inciſum literis, ſe ſe legendum tranſeuntibus oſtentabat,
Deum ipſum, ſumma religione, ſalutabant. Significare enim videbantur,
Tu ſolus es, qui non eſſe non potes; à quo omnia, quum per infinita ſæcu-
la nunquam fuiſſent, vt primum eſſent, acceperunt. Huc itaque illud ſpe-
B ctare videtur, quod ſymbolica theologia docet Deum habitare in meri-
die: quod & ſupra inſinuaſſe me obliti non eſtis, ò Viri. Nam Deus non
habet mane quod illuceſcat: non veſpere quod occidat: lux ſemper plena
diei, in qua tenebræ non ſunt vllæ: in qua nihil cedit, nihil decedit; cui
nihil accedit, nihil ſuccedit; apud quam, non eſt tam quotidie, quam ho-
die; neque hodie labentis temporis, ſed ſemper ſtantis æternitatis, quod,
non ſemel venit, vt ſemel eat; neque aliquando vadit, vt iterum redeat;
ſed, idem æternum manet, vt æternum maneat. Dies perennis, qui nullis
inchoatur exordijs, nullis clauditur finibus: dies ſolſtitialis, cui neque ac-
ceſsio fit vlla, neque vlla deceſsio: dies omnium maximus, qui lucet ſingu
lis, fulget vniuerſis: non primus inter dies, ſed vnus omnium dierum: dies
C qui non eſt factus, ſed per quem alij omnes ſunt facti; cuius præſens, & in-
deficiens lumen, ſæcula omnia, quaſi multi dies, ſed tanquam dies vnus,
vna, continua, nunquam defecta, nunquam interciſa luce colluſtrat: in ſe
ipſum rediens, à ſe nunquam recedens, omnia lumina ad ſe reuocans. Sed
nolim vobis videri ſtultus, & obliuioſus ſenex, qui de veritate dixerim, de
proprietate tacuerim: duo enim proponebamus, quod naturale ſit Deo,
eſſe verè, & propriè. Quid eſt igitur tandem, quod Hebræi, inter Dei
laudes, tantopere efferunt præclarum illud trium literarum nomen, שדי,
quod, Græci ferè eſt, Αὐταρχὴς, niſi, quia Deus non ſolum verè, ſed &
propriè eſt: quia neque ab alio habet vt ſit; neque eſſentiam habet qua ſit;
ſed neque æget, vel ente vel eſſentia, vt eſſe habeat: quin potius, nihil ha-
D bens, eſt omnia; & nihil eſt quod ille non ſit: atque ideo, ſibi omni eſt ex
parte ſufficiens: qui, nullius rei indiget, quo, cætera omnia quantumuis
huberrimæ fœcundiſsimæq; naturæ eſſe videantur, nunquam non indi-
gent. An verò, in aliqua creatura eſſe Αὐταρχία poteſt? Sed, tametſi diuus
Paulus, humiliore quodam ſenſu Αὐταρχίαν, pertinere docet ad Chriſtia-
ni hominis laudem, vt qui paruo contentus victum, & veſtitum diuitias
putet: apud philoſophos tamen ſimpliciter, & ſine addito id quod eſt
Αὐταρχὲς, oportet vt ſit etiam Αὐτοτελὲς, ſe ipſo perfectum: quod titulus
eſt ſolius Dei: Solus igitur Deus ſibi ipſe ſufficit: nimirum per ſe ſe exiſtẽs;
per

per se se absolutus, & perfectus, vt hinc euidentisime appareat, quòd ipsum esse, sit omnino proprium ipsius Dei, non commune alijs rebus: sicut ex illa immutabilitate apparet, quòd verè non extet nisi solus Deus. Et quidem lingua sancta Dei, in qua (vt dicebamus) scriptum est, Ero qui ero. (Aleph enim litera א quæ præcedit, ex præcedit, ex grammatica Hebræorum, indicat quod אֶהְיֶה sit futuri temporis,) spectauit & expresit hanc ipsam, quam futurum tempus manifestè ostendit, cùm sempiternitatis securitate, proprietatem. Contrà, peregrinæ linguæ græca, & latina, in quibus legitur tempore præsenti, Ἐγὼ ὁ ὤν, Ego sum, qui sum, respiciunt vnam illam, ad quam omnino proprietas, & perpetuitas consequitur, diuinam veritatem. Sanè omnis philosophia docet, nunquā nos homines de Deo ipso magis mentiri, quàm cùm obliti præsentis, præterita futuraq; loquimur: quippè, qui omnibus præsens, & quo nihil præsentius, omnia velut præsentia, & coràm posita, videt, continet, posidet; quem, & semper, & vbique præsentisimum, tempora, loca, acta, neque præterita fugiunt, neque futura latent. Iunge omnes æditiones simul, ò bone, & ecce habes alas, quibus, volare posis ad intelligendum esse Dei, & verum, & proprium. Manifestior hebræa est, & facilior, cuius scopus est proprietas: Græca est multò sublimior; cuius finis est veritas. O Deus meus, ò veritas, ò immutabilitas, ò proprietas, ò sempiternitas. Tu es Τὸ πᾶν, reliqua Τὸ μηδὲν. Nihil verè est, quod ipse non sis. Ob id concipis, & facis singula, quia es omnia: es quicquid sum ego: es quicquid ago ego: es quicquid sunt omnia; & quicquid agunt omnia. Quid, si audacius dicam, Ipse es quicquid est, & quicquid non est, quia es ipsum Τὸ ὄν, quo, sunt quæcunque sunt, &, quo, esse possunt, quæcunque non sunt: &, quia in te non differt, illud quod es, ab eo quo es, verè solum es, & solus es. Nam, cætera, non sunt Ἁπλῶς, sed, Κατά τὶ; nimirum, quia abs te habent non nihil illius quod est, quod ipse es. Iam, quæ tanta inscitia, animis nostris inesse potest domine Deus, vt te non esse cogitemus? te, in quo viuimus, in quo mouemur, in quo sumus: quem cœli, & elementa loquuntur, quem belluæ prædicant, & ipsi quoque muti pisces maris? Per ego vos, per vestram fidem, per vestram salutem, per vestram deniq;, quam tantopere colitis, philosophiam, adiuro obtestorq;, ò filij hominum, audite. Si verè in ipsa natura, & non in hominum opinione duntaxat, ecce vobiscum philosophice ago, si hæc duo contradictoria sunt, Esse, & Non esse, cogitari ne potest, vt id quod est, sit id quod non est? vt lux inquam sit tenebra? vt forma sit priuatio? vt plenum sit inane? Hoc profectò dicit, qui dicit Deum non esse. Vnde verò moueri potest cogitantis animus, ex ipsa natura Dei, quæ obiectum est huius cogitationis, vt inde, se se tam impudenter exerat, vt dicere non vereatur Deum non esse, aut etiam non esse posse? cuius neque causa præcesit vlla, neque priuatio, neque potentia: qui, nullam intrinsecus relationem habet ad ipsum non esse; tanquam, vel

inde

A inde originem duxerit, vel in eius finibus aliquando moratus fuerit? Verè nihil prohibet, vt cogitemus animo, quòd in vniuerso nulla creatura extet, & tractemus de omnibus, perinde ac non essent, quoniã res ita habet, fieri posse, vt omnino non extent, quæcunque extant. Et si enim, creatura, quemadmodum non est per se Ens; sic neque est (vt Logici loqui solent) per se non ens, quandoquidem aliena virtute, & esse induit, & non esse exuit: illud tamen verissimè dicitur, quod omnia citra Deum ex se ipsis tam sint non entia, quam non sint entia; vt, quæ composita sunt, initium habent, finem habere possunt, & Deo indigent, qui initium fini, & finem coniungat initio. At verè, Deus, quo colore cogitari potest, vt nõ sit, in quo neque initium, neque finem, neque partes, vlla inuenit cogita-
B tio: immo verò, in quo nihil inuenit aliud quàm esse, quàm semper, quàm vbique, quàm totum, quàm omne, & perfectum: in quo, nihil commercij, nihil communionis, cum ipso non esse, cum ipso nihilo, cum ipso imperfecto? Est ne vero Deus, quo nihil maius cogitari potest, quo nomine gentes Deum ipsum, iudicio, fama, & prædicatione circunferunt, si vere illud non est, quod vt aliquando non sit, ex ratione sua cogitari non potest? Equidem sæpe sæpius, dum nostra libertate abutimur, ab ipso Deo, quem semper ante oculos habere oportuerat, ita mentem auertimus, vt non nisi ea quæ corporeis sensibus videmus, cogitemus animo: tum certe negligimus, & imprudentes, non cogitamus Deum. Quis hoc ignorat? Interdum, & superbè cogitamus, quòd non sit aliquis Deus,
C quòd casu ferantur omnia; mundusq; ipse totus, sit absque vllo principio, & sine vllo principe. Heu, quanta est libertas hominis? quanta potestas? Non nè dicit malum, bonum, & bonum, malum? lucem tenebras, tenebras lucem? Et sicut scriptum est, delitias computat esse sub sensibus? hæc omnia, verissima esse, verissimum est. Sed enim, vt hæc omnia manifesta sint, quid præstantissimæ naturæ Dei, cum tanta caligine, & ignoratione mortalium hominum? Finge homo quantum audes, aude quantum potes, ille verò qui est, nihil habet in sua ipsius natura, vnde, quòd non sit, cogitari aliquo modo posit. Nondum ne intelligis? Accipe verbis clarioribus: tu te Deum cogitare putas, sed, quum Deum non esse cogitas, aliud cogitas, quod non est Deus: creaturam cogitas, & putas te
D cogitare creatorem: perinde ferè, ac imprudens ille, & stultus homuntio, qui dum inhiat cumulandis terrenis opibus, nihil nisi labores, & angores animo versat, & iudicio, & opinione falsus retur tum se maximè de optatissima fœlicitate cogitare. fel habes in manibus fili mi, & clamas mel mel; species decepit te, ô Fili hominis. quod cogitare te dicis, habet nescio quid simile Dei; Sed non est Deus: nam & fel videtur esse simile melli, sed tamen quantum distat à melle? Quod suapte natura cogitari potest, vt non existat, non est Deus. Deus est illud quod est; quod non potest non esse; quod non potest cogitari non esse; immo vero, quod cogi-

tati non potest, nisi cogitetur esse, quia est ipsum esse; & nihil de Deo in- E
telligit qui non intelligit ipsum esse.

Aduersus insipientem qui dixit in corde suo, Non est Deus.
CAP. XI.

IAM ne vides bellua? iam ne sentis? Quid adhuc mussas? quid insana murmura rodis? Quid dicis in corde tuo, Non est Deus? O nimium mutus, ò nimium loquax. Non dum cognouisti? non dum resipuisti? non dum sublatis oculis intellexi- F
sti, nihil esse tam voluntarium, quàm quod ipse depressa voce loqueris, Deum non esse? nihil tam necessarium, quàm quòd publica naturæ vox, & omnium gentium lingua testatur, & prædicat, Deum esse? Ecquid est, si is non est, quo omnia sunt? An res calefiunt, sine calore? An illustrantur, sine luce? Itaque si aliquid aliquando esse potuit, potest; aut poterit, non ne statim consequitur, vt Deus sit? Nam nulla res, se ipsam facere potest, vt sit, quum non esset: tam ergo nihil esse potest, si Deus non est, quam omnia esse possunt, si Deus est. Et tu quidem, qui tam magna spiras, vt dicere non verearis, Deum non esse, si ille non est, tu quomodo es? & quis es, & vnde es, & vbi es? Tu ne inquam es, & talis es, & tantus es; & G
Deus nihil est? Tu tam stultè arrogans, & tam arroganter stultus, in te rationem, & mentem inesse putas, in toto mundo non putas? Quid enim dicere te arbitraris, quum dicis, Non est Deus? Non est anima in homine, non est pater familias in domo, non est præfectus in vrbe, non est Rex in regno. Et quomodo viuit homo? quomodo perstat domus? quomodo non est deserta vrbs? quomodo non est viduatum regnum? O delirationem incredibilem, ò nimis altas insipientiæ stirpes. Non est Deus, Non est carina in naui? non est in animali cor? non est fundamentum in ædibus? non est sol in cœlo? non est dominus in vniuerso? Quomodo verò non soluitur nauis? quomodo mouetur animal? quomodo surgunt ædes? Quomodo splendet cœlum? quomodo administratur vniuersum? H
Non est Deus? Ergo est circulus sine centro? est linea, & nullum punctum? sunt numeri, & non est ipsum vnum? Non est Deus? Sunt τὰ ὄντα, & non est τὸ ὄν? Sunt singula, & non est τὸ πᾶν? sunt omnia, & non est τὸ ἕν? Ecquis tandem ferat, & patiatur ineptam hanc tuam stultiloquentiam, ò insipiens? aduersus tantam illam orbis terræ fidem, & consensum, quo integræ nationes, & populi, vno ferè ore, de ipso diuino numine, mirabiliter sentiunt, & loquuntur? Vox tua est contra omnes, & contra te sunt voces omnium. Et iustum est quidem, vt orbis

A terræ pugnet contra insensatos: qui dum audent belligerare cum Deo, inscientes, & imprudentes, repugnant vniuersæ naturæ. Non est commentum principum, aut literatorum hominum, ad continendas in officio plebes, religio, & cultus Dei ò Impie. Initium habuit cum ipsa humana natura; non minus quam sermo; prærogatiua, & priuilegium hominis proprium, quo maximè cunctis animantibus antecellit. Ob id, ab ineunte ætate, certa quadam pietatis vmbra, versante semper ante oculos nostros, naturali instinctu, & singuli, & omnes, ducimur, ferimur, impellimur, ad cognoscendum, colendumq; Deum nostri generis parentem: non secus, quam vel subrumi agni, vel nostri infantes, antequam dediscant loqui Buas, & Papas, & Tatas, & Mammas, accurrere solent, dum esu-
B riunt, ad suas ipsorum genitrices. Genus enim Dei sumus, qui corpora nostra è limo finxit, animas nostras ex nihilo creauit, nos omnes verbo veritatis genuit. Deus verè est pater noster, cuius sacrosanctam imaginem, nostris præcipuè insculptam animis, cum magna, & incredibili gloria circunferimus. Et propterea, nisi vel opinionum impietate, vel improbitate scælerum, paruulos illos igniculos restinxerimus, quos à natura nobis iniectos, grandis ab origine morbus sopitos tenet, salutaris gratia suscitat, & accendit: nihil tam sæpe agitant humanæ mentes, nihil tam libenter modis omnibus versant, quam ipsum Deum. Deo ardent corda, Deum canunt linguæ, ad Deum anhelamus, ad Deum suspiramus: Deum denique esurimus, & sitimus: cui etiam in maximis tribulationibus posi-
C ti, quum nescimus, & ne cogitare quidem possumus, quid agere debeamus, supplices manus tendimus, & genibus pronis aduoluimur; quasi videamur, simul Deum hausisse animis, & lac suxisse faucibus. Quanta colligatio ò Deus, quanta societas, religionis cum ipsa tota cognatione naturæ? An verò non cernis insipiens, vt iam aduersum te insurgant impijssimæ quæque gentes, apud quas tantum abest, vt nullus sit Deus, vt etiam legamus innumerabiles Deos? O infaustam, & mali ominis vocem, vereq; (vt aiunt) mali corui malum ouum. Non est Deus. Si diceres, Christum non esse Deum, Iudæorum superstitio, ad hunc vsque diem, tota tecum insaniret: tibi blandiretur Mahometes, Celsus, Porphiriusq;, inter philosophos, tuam ipsius causam tuerentur: essetq; forsan aliquis Arius,
D inter nostros falsos fratres, qui pro te hæc impia bella susciperet. Sed, quum tam insulsè loquaris, Non est Deus, fabula est quicquid dicitur de Deo, ægri somnium est, putare esse aliquem Deum, quis comedere potest rem tam insulsam, & nullo sale conditam? Quis vel gustare potest tam lætale venenum, quod vix gustatum affert mortem? Nemo homo tibi fauebit, nemo te defendet: immo verò nemo erit, qui, extremam hanc impietatem vsqueadeo dissimulare valeat, vt non statim insultet in insipientiam hanc tuam, in tuam hanc animi quasi insanabilem insanitatem, & dicat, plenus ira, & zelo; Vah qui destruis fidem Dei, qui de-

turbas ex antiqua possessione Deum. Vah pestis, & funus humani ge- E
neris, qui dum vis homines facere liberos à metu numinis, facis seruos
omnis iniquitatis. Quid potuisti vnquàm, humano generi pernitiosius
cogitare, quàm non esse Deum? cuius religione, & cultu omnes homi-
num societates, natæ sunt, auctæ, retentæ? Sed, ò viri prudentes, po-
terit ne vlla docti aut indocti hominis oratio mouere ex opinione ho-
minem impium, qui sine Deo vitam degit ferarum more? Itaque, ve-
rendum est forsan, ne qui animo candido cum insipiente luctamur &
congredimur, vt reprehensus, conuictus, fractus, agnoscat nihil esse,
vnde sibi sapiens videri posit; sinistrè demum à vobis excipiamur: &
dum longiora cum eo miscemus colloquia, ipsi quoque iuxta Salomonis
parœmiam videamur insipientes: quasi, vel confidamus insipientiam ip- F
sam resipiscere posse; vel timeamus, ne homo insipiens euertat magnam
illam diuini numinis fidem; quæ iam vbique gentium recepta, altas egit,
firmasq; radices. Quid enim insipientius cogitari potest, quàm tot pru-
dentum hominum, atque adeò vniuersi humani generis vitam, opinio-
nem, doctrinam, sensus mores, ex vnius insipientis hominis tam incon-
dito, & ingrato sermone, pendere? Interea porrò audiamus ipsi, fortis-
simum illum Dei militem, & vatem sanctisimum, qui, vt machæra præ-
liabatur prælia Domini, sic voce, & fidibus, diuina canebat. Is igitur
in impios illos, & sine Deo viros, Protagoras, Epicuros, Diagoras, Theo-
doros, Lucretios, Lucianos, altius insurgens pro Deo, cui & spiritu &
corpore, seruiebat; summo iure, eorum insanam mentem, censoria, & G
verè regia authoritate notauit: quòd tam arroganter & stultè, non mo-
do Christum, cum Iudæis, & Deum Iudæorum, cum gentibus, nega-
uerint, sed absolutè, & simpliciter, diuinum numen, vel ex toto sustu-
lerint, vel an esset, dubitauerint. Videte autem in primis, quàm graui
indignatione concitatus, factus velut animo impotens, iracundus, contu-
meliosus, superbus, (hoc ipsi aduersus se ipsos odium, & supercilium me-
rebantur) vniuersam illam impiam, & imperitam multitudinem, vix pro
vno homine habendam esse iudicauit: tum verò non clàm, sed palàm, in
medio terræ, in conspectu solis huius, in oculis omnium hominum, im-
presit eis in faciem; vulnus, & plagam insipientiæ: cuius fœda, eaq; lucu-
lenta cicatrix, neque manibus elui potest, neque curatione tolli, neque H
diuturnitate vanescere. An non audimus. אָמַר נָבָל. Dicit insipiens.
Quot נְבָלִים, fuerunt ab orbe condito, quot רְשָׁעִים, quot לֵצִים, dicam
græcè, quot Αθεοι, Θεομάχοι, Certè, hic vsurpari potest Hemistichium
illud Ennianum,

It nigrum campis agmen.

Et quidem, hac ipsa ætate nostra, inter paucos viros, quos ab ipsius virtutis splendore & gratia, niueos, & candidos nominare solemús, agminatim conspiciuntur homines impij, non solum inueterata carie, & putredine

vitiorum

A vitiorum nigricantes, ſed denſiſsimis ſcælerum omnium nubibus, horrendiſq; fumis decolorati, exuſti, atque nigerrimi: digni propterea, quos, ipſi, atro carbone notemus, & iuxta Poetam,

Quos, pater omnipotens, ſpeluncis condat in atris.

& tamen Dauid נָבָל nominat, numero inquam vnius non plurium: cur autem hoc, niſi, quia, vt pro toto populo habendus eſt vnus, qui rectè ſapiat, ſic turba quæ deſipit, vix pro vno haberi debet. Ob id, & in Euangelio, vnus tantum repræhenditur in numeroſa illa plebe, quæ aduerſus dominum murmurabat, quod pares feciſſet nouiſsimos primis: & vix vnus eijcitur è cœleſti conuiuio, quod ſordidus irrupiſſet ad menſam, non indutus veſtem nuptialem. Iam verbera, & vibices videamus, perditi huius B hominis, qui dicit Non eſt Deus: Quæ profectò inſipientia, comparari poteſt huic inſipidæ ſcientiæ, & impiæ ſapientiæ? Nam, quid tam inſipidū, quàm diuina non ſapere? Ecquid illi dulce ſapiat, cui tanta dulcedo non ſapit? Voca tu illum, emotæ mentis hominem, fatuum, delirum; iuxta ſeptuaginta interpretes Αφρονα; cum alijs græcis Μαινόμενον; Μωρὸν: Ανόητον; certè, Spiritui ſancto appoſitè admodum, in latina lingua dicitur inſipiens; cui non ſapit palatum, cui cor non ſapit, cui nō ſapit pectus, qui verè nihil ſapit. Idem eſt vir bonus, & ſapiens; idem eſt malus & inſipiēs; corruptus iudicio, peruerſus ſapientia, conſpurcatus tetro ſapore, cui bona turpia, & mala videntur honeſta. In lingua ſancta, eſt נָבָל, eſt & נָדִב. Voces ſunt contrariæ: contrariæ ſunt & res, quæ ſignificantur his vocibus. C Chaldaicæ interpretationis נָדִב, eſt iuſtus: נָבָל, eſt impius. Hebræis נָדִב, eſt gratus נָבָל, eſt ingratus. Arabibus נָדִב, eſt benignus, & liberalis; נָבָל eſt immanis, & immitis. Quæ ſimul omnia, & deteriora quoque, competunt in eum, qui diuino amore non tangitur; qui Dei obliuiſcitur; & beneficia quoque, quæ abs Deo accepit, ſe accepiſſe negat: ſimilis illi temulento, & perfido viro Nabal, qui, quum tanta à Dauide Rege beneficia accepiſſet; durus, peſsimus, & malitioſus (ſic enim dicit ſcriptura ſacra) per ingrati animi crimen; quod ne vxor quidem eius Abigail negare auſa eſt, inſoleſcens, non erubuit dicere, Quis eſt Dauid? Et quis eſt filius Iſai? Verè typus Iudaici populi, qui vua fellis ebrius, ſpiritui ſancto reſiſtens, dura ceruice, & indomabili corde, ſtultus factus eſt: & vſqueadeo inſanijt, vt mali- D tioſè tandem diceret, dum in Chriſtum baccharetur, Hunc neſcimus vnde ſit. Vnde illud, Heccine reddis Domino Deo tuo, popule ſtulte, & inſipiens? Ob id, Rex ille ſapientiſsimus, cui, ne iota quidem myſterio vacat; mentem diſsimulauit, cor accuſauit, cor in ius vocauit, cor condemnauit. An non legis אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ Dixit inſipiens in corde ſuo? Sic, & diuinus ille Prophetarum interpres, ad Romanos, Ασύνετος αὐτῶν ἡ καρδία. Inſipiens (inquit) cor eorum. Sane affectionum animi, quæ à Græcis Πάθη, à Latinis morbi dicuntur, cor ipſum eſt ſymbolum & ſedes, ipſa autem mens, ſons & origo intelligentiæ. Atque ideo, docemur Atheos ho-

mines, non tam per ignorantiam dixisse, Non est Deus, quàm, dira cupiditate flagrantes, in votis habuisse, vt non esset Deus; vt non esset, qui de excelso sancto suo in terras prospiceret; qui humana curaret, qui vniuscuiusque rationem haberet, quem nemo euaderet, qui bonos præmijs, malos pœnis afficeret. En, quàm fœdum saporem redolent, hæ putidæ carnes, hæc tristia cadauera: dicam hæbraicè, ex integro. אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים. Indicat profectò hęc omnia quę diximus, ꝙ ab illo ipso amabilissimo diuinę naturæ nomine, quod omnis creatura veneratur, Propheta abstinuerit; formidabile illud iudicij, atque iustitiæ, quam vnam perfidi, & transfugę prę cæteris timent, expresserit. An non videtis? Dixit insipiens (inquit) in corde suo, Non est אֱלֹהִים, non inquit dixisse insipientem, non est יְהוָה, sed dixisse, non est אֱלֹהִים non esse inquam, qui requirat, non esse qui intelligat, non esse qui iudicet. E F

Scilicet, is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat.

Vilesceret Deus, si hæc minima naturæ attenderet: Sic enim, in sacris literis legitur, dixisse impios. Si est scientia in excelso? Dominus non videt nos, Dereliquit terram, & in cœlis habitat. Vniuersa, æquè, eueniunt iusto, & impio, bono, & malo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. Et Poeta quidam, non contemnendus carmine, induens personam hominis impij, cecinit.

Nam, quum res hominum tanta caligine volui
Aspicerem, lætosq; diu florere nocentes, G
Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

Hoc demum, quia est colophon omnis improbitatis, & ipsius impietatis profundum; idcirco, נָבָל, dum tanti scæleris conscientiam ferre non potest, loqui lingua non audet; nutu non significat; non eructat venenũ, quo imbutus est: sed, callidè improbus, omnia circunspectans, quicquid increpuerit pertimescens; nam conscientia timorem parit, & suum quemque scælus exagitat: diligentissima animi intentione considerans, ne videatur, ne audiatur, concoquit in corde suo hæc impia consilia; secum solus tractat, hoc summum impietatis crimen. Crimen, non hominis amentis, sed malæ mentis: non insani, sed malè sani. O me miserum, si est Deus, vtinam non sit Deus. Ecquis scit, an sit Deus? Figmentum fortasse est, quòd sit Deus. Non est aliquis Deus. Abi in malam Crucem, impie, tu nihil es, & nihil eris. Deus autem te nolente, semper erat, semper est, & semper erit. H

A

Id quod est, vel ipsum Ens, dici de Deo, & de creaturis, quia omnia sunt Entia Deus essentia. CAP. XII.

HOc demum, est ordine rem scire, tractareq; aptè, & congruenter, viri fratres; ab eo, quod primùm est ordiri, progredi ad omnia, perducere ad extremũ, & nouissima conferre primis. Quod, dum ipsi modo, post primam orationis excursionem, facere aggredimur, attentos vos esse cupio: satis enim (vt arbitror) ad consolandos pios, quorum omnis spes in
B Deo est, oratione pathetica confusus est impius, per quem tristis ille rumor increbuit, Non esse aliquem Deum. Nunc ad cõferendum cum creatore, creaturam, iterum in sublime ferimur, vt exploremus, excutiamus, explicemus intelligentiã Τοῦ ὄντος, latinè, illius quod est; quatenus dicitur, de ipso æterno Deo, & de omnibus rebus quæcunq; sunt. Quum igitur, in vniuersa natura rerum, sint quatuor gradus, & quasi scalæ, quibus ab ipsis creaturis ascendimus ad Creatorem, Esse, Viuere, Sẽtire, Intelligere; nemo vnquam dubitare poterit, siue hominis intelligentiam spectet, siue ipsam rerum naturam, quin totius huius ædificij sit primarius quasi lapis, & in fundamento locandus, id quod est; siuè, substantiuata (vt aiunt) participij voce, dicere mauis, ipsum Ens: quando quidem
C cætera, velut concreta sunt, & (vt sic loquar) ex ipso ente, quasi corporata. Quid est enim viuere, nisi proprium, & definitum esse, eorũ quæ viuunt? & sentire eorum quæ sentiunt? intelligere quoque eorum quę intelligunt? quum ens, & esse, magna illa, & penè immensa sua ipsorum amplitudine, qua spatiantur per totum orbem, nisi per illos velut alueolos, in angustum adducantur, non modo hæc omnia in vniuersum contineant, sed simul quoque amplectantur ea, quorum fortasse non minor est numerus; quæ neque intelligunt, neque sentiunt, neque viuunt. An fingi potest, extare aliquam naturam, vitæ, sensus, mentisq; participem, & ipsius entis expertem? An necesse non est, vt quicquid numeratur inter ea, quæ sunt, non nihil omnino, de illa ipsa prima, & antiquissima entis ratione, participet?
D Sunt genera, sunt species, sunt horum notiones, & idææ, formæ similiter, quæ ab idæa deducto nomine, Τὰ εἴδη, dicuntur: sunt singularia, quæ cadunt sub conspectum oculorum nostrorum: sunt communiter accidẽtia: Est tempus: est motus: quamquam fiunt verius: quorum fluxu perpetuo, tota natura iam iam lapsura est; lubricum sanè, & periculosum it multos annos ingressa. Prætereo ea omnia, quæ, Græcis dicuntur Τὰ ὄντα ἐν δυνάμει: illa quoque, quorum essentia, non tam est res in ipsa natura existẽs, quàm cõceptus, mentis compositio, & veritas in anima. Eorum igitur omnium, quæ proximè recensebam, Τὸ ὄν est quasi genus; cuius collatione,

alia quæuis genera, ea quoque, quæ ſimpliciter prima dicuntur, ſpecies po E
tius vocanda ſunt. Ex eo quod eſt, omnis diuiſio naſcitur; ad id quod eſt, omnis reſolutio terminatur; ente, vniuerſa continentur, & compræhenduntur. Ens eſt, quod primum cognoſcimus; quod primùm nominamus; vnde omnia pendent; ſine quo nihil ſunt: quo tandem, ſi additamenta ſeponas, ne cogitari quidem poteſt aliquid, maius, aut melius: immo verò, quod ſeorſum acceptum, & conſideratum, eſt melius omnibus: nam illud ſine alijs, quale, & quantum eſt? alia verò quid eſſent ſine illo? tametſi in eo fundata, & collocata, excellunt ipſum ſolum. Nonne ita eſt? Continetur in Socrate homo, in homine animal, in animali corpus, in corpore ſubſtantia, at verò Ens in omnibus. Vnicuique rei, proprij ſunt termini ac fines, quibus inuicem altera ab altera diſtinguitur ac ſeparatur: vt in cam- F
po naturæ, hæc vnam claſſem ſibi vendicet, illa aliam: accidentia quoque ipſa, maximè verò qualitates, intrinſecus, & extrinſecus, ea ſunt, quibus manifeſtum eſt, quod vna res, non ſit talis, qualis altera. Sed enim, eſſe ſimpliciter, & antecedit, naturali quadam intelligentia, tum eſſe hoc vel illud, quod definitam naturam; tum eſſe tale, vel tale, quod qualitates proprias ſignificat: & re ipſa, ſubijcitur atque ſubſternitur illis omnibus, tanquam omnium, baſis (vt dicebam) & fundamentum. Tolle Ens, ſuſtuliſti omnia: pone Ens, poſita eſt matrix omnium. Hinc tanta illa, in quibusq; rebus naturæ ſagacitas, qua, bona appetentes, & declinantes à malis, ſibi tantopere, & prouident, vt diu ſint, & cauent, ne vnquàm non ſint. Immania cætæ, contemptibiles vermes, platanus alta, lenta ſalix, ſaxa, ignes, aqua, G
terra, quibus nullus eſt ſenſus, in hoc vnum totis viribus incumbunt, vt ſe ſe, in eo quod ſunt, tueantur, vt perniciem vitent, & quæ illis perniciem afferunt, longè, longeq; repellant. Omnis enim natura, etiam ſi ſenſum diligendi non habet, neque odiendi, hanc procurationem habet ingenitã, vt ipſa ſeipſam ſeruet, vt ſequatur quæ illi proſunt, vt quæ obſunt declinet, denique, vt eſſe cuſtodiat, non eſſe refugiat. Cur me auocas frater, ad miſerum mortalium genus, in quo non pauci, dum, è miſerijs, & neceſsitatibus, in quas illi plerunque coniecerunt ſe ſe, ſcientes & prudentes; ſtatim, pro libidine exire non poſſunt, vitioſa animi impotentia, à temperantia, & virtute plurimum diſsidente, emori cupiunt? Nam illi quoque, ſi certò putarent, ſe nullos prorſus, & nuſquam futuros eſſe moriendo, æquiore for- H
taſsis animo paterentur miſeriam ſempiternam, quàm eligerent perire funditus, è numero eorum quæ ſunt, & verti in nihilum. Quid enim, tam dirum, vagatur ante oculos noſtros, quàm omnino non eſſe? Quòd ſi, tam magnum eſt, & tam nobile munus hæc ipſa prima participatio diuinitatis, hic ipſe primus rerum gradus, hoc ipſum inquam eſſe, quòd naturę omnes, (vt audiſtis) auguſtè, ſanctèq., venerantur, & colunt; qualis, & quantus, eſt hic ipſe Deus; qui, ſi loquendum eſt propriè, non eſt Ens, ſed ante Ens, & ſupra ens; Αρχέτυπον, forma principalis, abſolutum exemplar, & (vt ſic

A loquar) pulcherrima illa facies; vnde ens,& eſſe,quaſi ſimulacrum,& imago deducitur: de quo propterea tam ſæpe audiſtis, quòd ſemper ſit, quòd verè ſit, quòd proprie ſit; quòd ſimpliciter ſit, quòd ſolus ſit, & nihil ſit præter eũ? Ecquæ eſt illa pulcherrima facies,niſi Οὐσία, Οὐσιότης, Οὐσιαρχία; Οὐσία τῶν ὄντων; οὐσιότης οὐσίας; ὑπερουσιότης οὐσιότητος. Hæc ſane ratio, ſublimis, venerabiliſq;, & Deo non indigna prorſus exiſtimari debet,poſtquam humanum ingenium altiorẽ in terris,aut inuenire, aut haurire non poteſt: tametſi homines illiterati, & (vt antiqui loquuntur) profani, aſſueti ſenſibus, & in rebus ſenſibilibus occupati,dum à mundo,ſupra mundum,vtcunq; traducũtur,ægrè admodum, Ἐν τοῖς οὖσιν, οὐσίαν, ęgrius, Οὐσιότητα, ægerrimè Ὑπερουσιότητα videre poſſunt: quorum eſt illud in
B libris gentium Τετράπεζαν videmus, Τετραπεζότητα, non videmus. Iam ergo videtis ò viri docti, vobis enim, muſiſq; vobiſcum contenti ſumus; videtis inquam, quam differunt, Eſſe, quod dicitur de Deo ipſo, & quod dicitur de creaturis. Hoc ſiquidem,animi ratiocinantis opera, extare, & eminere videtur ſupra decem genera, quæ Græci Κατηγορίας appellant, quum, re ipſa, ſeparatum à rebus,quæ claſsibus illis continentur,non modo non conſtet, ſed ne exiſtat quidem. At verò,illud, per ſe ipſum, abſq; omni mentis agitatione,in ſe ipſo ſubſiſtit,extra omnia,ſupra omnia,& tamen commune omnibus. Quomodo inquam commune? non quod illud ipſum, de omnibus dicatur,ſed,quod eo ipſo nihil non fruatur, ſingula participent,omnia gaudeant. Non eſt ita commune creaturis eſſe Dei,
C quaſi,vt illa ſint,ipſum omnibus,& ſingulis inſit; ſed,ita, vt ſit primum & principale,ex quo quæcunque ſunt, accipiunt vt ſint,&,ſi illud non ſit, nihil aliud eſſe poſsit,& ne id quod eſt quidem. Quo fit,vt ea quoque,quæ in mundo maximè extare videntur, comparata ad id quod eſt Deus, ad id quod dicitur verè, & propriè de Deo, ſint vſque adeo debilis eſſentiæ, vt Ἀνούσια, verius dicenda ſint, quam Ἐνούσια, Cõtra Deus dicitur Ἐπιούσιος, ſupra omnem eſſentiam, compræhendens omnes eſſentias,decus, & ſplendor omnis eſſentiæ, hoc eſt, nullum non complectens eſſe,& nullam excludens eſſentiam. Quia enim, nulla eſt forma, ſiue inhæreat, ſiue denominet, ſiue referat, quæ, rei illi cuius eſt,non aliquo modo largiatur vt ſit, eſſe ſiquidem munus eſt formæ: is qui ſimpliciter ipſum eſſe compręhendit,
D compræhendit quoque eſſe viuum, eſſe ſentientem, intelligentem bonũ, ſapientem: quæ ſingula, à ſuis ipſorum formis proficiſcuntur; hoc eſt, à vita, à ſenſu, à mente, à ſapientia, à bonitate; atque ideo, Deus eſt forma formarum, & exemplar omniũ exemplarium; quod,de ipſo æterno Deo, omnis philoſophia teſtatur, & ſacra, & profana. Et quidem, ſi melius eſt eſſe, & viuere, quàm eſſe ſolum; & ſentire, quàm viuere ſine ſenſu; & intelligere, quàm ſentire abſque mente; qua ratione, cæteris rebus, natura diuina præcellere poſſet, niſi, modo, & ratione,quàm ipſe ſolus nouit,eſſet hæc omnia? Quid? Eſſet ne Deus quidpiam aliud,quàm potentia quę-

dam

dam ſola, & recipiendi facultas, quàm deinde formarent, vita, ſenſus, in- E
telligentia, quæ extrinſecus aduenıunt ipſi Enti? Habeat hos honores, in-
dignitas materiæ, non maieſtas æterni Dei: nam, & philoſophorum ſen-
tentia eſt, materiam, nihil non eſſe poteſtate, Deum, nihil non eſſe actu,
ſed Θεοπρεπῶς. Quicquid igitur, (vt concludam) in mundo eſt, aut etiã
extra mũdum, vna illa ſempiterna natura Dei excepta, ens dicitur, ens eſt:
at verò, ipſe Deus, ſolus, & eſt, & vocatur eſſentia. Sic, ſanctiſsimus ille Hie-
romyſta, Deus (inquit) qui exordium non habet, eſſentiæ nomen verè te-
net. Digna profectò, atque æquiſsima diſtributio rerum, & rationum: vt,
quum non poſsit creatura coire in vnam naturam cum creatore, neq; ratio
eſſentiæ, eſſe vna cum ratione entis, in hac ipſa bipatẽti, apertaq;, & minus
ſcrupuloſa partitione naturæ, creator ſibi eſſentiam vendicet, ens relinqua F
tur creaturis. Nam, quid eſt Ens, ſi vocem, & aurem conſulas, niſi eſſe ha-
bens? Ecquid eſt eſſentia, eodem, ex vi vocis, aurium iudicio, niſi eſſe en-
tium? Quæſo vos, viri docti; poſthac ipſæ rerum formæ, quæ comparatæ
ad compoſita, eſſentiæ dici conſueuerunt, dum cum ipſo Deo cõferuntur,
non iam eſſentiæ nomine gaudeant, ſed cum cæteris rebus, entis appellatio
ne contentæ ſint; vtpotè, à ſumma illa eſſentiæ ſublimitate, atque ſimplici-
tate, per rerum, & rationum iuncturam, qua nulla caret, magna ex parte de-
generantes. Eſt enim ſolius Dei propria, ſumma illa puritas, ſimplicitas,
ſinceritas: quæpropterea facit, vt ipſe ſolus Deus, tãquam inſigniter clarus,
& illuſtris, hoc ipſo velut ſuo proprio, & certo vocabulo Οὐσία excipiatur
à multitudine eorum quæ ſunt, quaſi à plebe: & tanquàm cœli, & terræ re- G
gnator, cum gloria, atque prædicatione, efferatur apud omnes gentes: pu-
blico orbis teſtimonio atque conſenſu, adeptus ſi non honorem, ſaltem no-
men honoris. Verè eſt nomen honoris, nomen grauiſsimum, ſanctiſsimũ,
præclariſsimum, Eſſentia. Nam, omnia quæcunque ſunt, ſumma, media,
infima, tanquàm deductiones, & deriuationes Dei, diuina dicuntur: ſicut
& lineas concentricas appellamus, quæ ab vno ducuntur centro; & ſigilli
nomen habet, illa, quæ ceræ imprimitur ſigilli forma; Vultus quoque ap-
pellatur, illa imago quam ſpeculum reddit ex vultu. Et tamen, hunc hono-
rem reſeruamus eſſentię, vt nihil cõfiteamur eſſe de eſſentia Dei, niſi Deũ
ipſum: vnde illa vox, cœlo ædita, & iucundiſsima terris, Ὁμούσιον, de filio
Dei, quem non factum, non creatum, ſed genitum, prædicamus ex illa H
ipſa ſubſtantia, & eſſentia Patris. An non eſt infinita maieſtas huius nomi-
nis, & ſignificationis, eſſentia? Nihil eſt vſqueadeo nobile, & præcellens,
nihil vſque adeo ſublime, & glorioſum, inter creaturas, vt decerptum dici
poſsit ex illa ipſa ſumma eſſentia diuinitatis: quum tamen nihil ſit, tam vi-
le, tam abiectum, nihil tam exiguum, aut indignum, quod non ſit aliquo
modo, exemplum æterni Dei. Authoritate eſſentiæ, Deus eſt ſegrega-
tus ab omnibus, bonitatis exceſſu, ſe ſe, vt vult, diffundit per omnia, & in
omnibus.

Quàm

A

Quàm ſignificanter & appoſitè Deus dicatur Ens, Eſſentia, Res Subſtantia, Forma, Natura. C A P. XIII.

HABETIS, vt puto, & tenetis id totum, in quo rei cardo vertitur: ſicut enim ille qui negat, proximè, & ſecundum ſolem, ignem eſſe calidiſsimum inter corpora, (quanquam ſol virtute duntaxat calidus eſt, neque in ſeipſo habet qualitatem caloris, vt neque Saturnus frigoris,) non dum, vt corpus ca leſaceret, appropinquauit igni; nondum aliquid
B didicit de natura ignis; nondum vel res calidas cũ igne, vel cum rebus calidis contulit ignem; ita, quicunque dicit Deum nõ maxime extare inter omnia quęcunque extant, non modo non videt Deũ, non modo nihil intelligit de natura Dei, ſed omnino ita incurioſus eſt, & negligens ipſius æternæ diuinitatis, vt, neque Deum cum rebus, neque res cum Deo, componere, conferreq́; meditatus fuerit, vel ſemel in omni vita; dignus propterea, qui ſibi relictus, labatur, & ruat in hoc profundum baratrum ignorationis: quo tandem præbeat ſe ipſum miſerum, & acerbum ſpectaculum: &, qui tam altè ſe ſe efferebat, inani tumidus gloria, proſtratus, & abiectus humi iaceat, ſitq́; ludibrio vniuerſo orbi. Sane ex ijs, quæ longè, lateq́; oſtendimus, Deum eſſe, primum, & maximum omnium eo-
C rum quæ ſunt, & per eum alijs conuenire, vt ſint, tantæ eſt neceſsitatis, vt mutari, tantæ veritatis, vt negari; tantæ demum in ipſa rerum natura, certitudinis, & euidentiæ, vt ignorari omnino non poſsit; ſi modo homines ad hoc ipſum venerabile Dei nomen ſtudio, & meditatione, vtcunque aſſurgant: & qui vſque adeo ſapientes ſunt in creaturis, non ex toto deſipiãt in creatore. Adhuc tamen in ſudata veſte, tantiſper laborandum mihi eſt, ò viri pij, vt iuxta ſacras literas de ipſo Deo, quatenus extat, quòd huius primi libri ſcopus eſt, ipſam quoque veram, & non inanem philoſophiam ſectantes, tum ſcitè cogitare, tum ſignificantibus uerbis loqui ualeamus. Reſtringemus autem, ea quæ de ente, & eſſentia dicta ſunt; uelut eruditi, aurea illa ſententia, quam, Poeta nobilis notauit carmine.

D *Laudato ingentia rura,*

Exiguum colito.

Quoties igitur æternus Deus, in ſe ipſo glorioſus ſemper, & ſuper exaltatus in ſæcula, comparatur ad ea quæ non ſunt, toties numeratur inter ea, quæ communiter habent ut ſint, quæ Græcis dicuntur Τὰ ὄντα: dum autem ad hæc ipſa confertur, recenſetur extra ea; &, non Ον ſolum (hoc enim ſimplici nomine, fortaſsis, abſque articuli pondere, exprimendũ eſt Ens, quod in decem prædicamenta diuiditur) ſed ad declarandam illius excellentiam, & ſublimitatem, adiecto articulo, Τὸ ὂν dicitur; quia om-

nia

nia per illum ſunt, & ex illo : tandem uerò, dum comparatur ad ipſum Τὸ E
ὂν, vocatur, Τὸ αὔτο ὂν. Αὐτὸ ἄνθρωπος, eſt exẽplar hominis; Αὐτοζώον.
viuentis; Αὐτὸ ὂν entis : nimirum, rationes, vireſq; ipſius eſſe, abſque vlla proportione tranſcendens. In quem ſenſum, Deus ipſe dicitur etiam. Αὐτὸ ζωὴ, Αὐτὸ αἴσθησις, Αὐτὸν ἔς, Αὐτοσοφία, Αὐτὸ ἀγαθότης, & Αὐτὸ ἀλήθεια, voces quæ ad verbum redditæ in latinam linguam, ſicut & illæ aliæ Οὐσιότης, ὑπερουσιότης, vix illud effugiunt, quod frequẽter audimus apud Momos, Βαρβαρίζειν. Inde igitur intelligimus, nihil omnino eſſe in creaturis, quòd non ratione quadam ſublimiore inueniatur in creatore, & de ipſo creatore dicatur. Habet autem vox illa, Τὸ αὔτο ὂν vim huius ſiue græcè, ſiue latinè ſcribas, aut loquaris, Οὐσία, Vſia. Iam enim Theologi omnes, romana ciuitate palàm donaſſe videntur, Vſiam, ſicut, & La- F
tini rhetores eſſentiam. Significatq;, quòd Deus ſit fontana plenitudo omnium eorum, quæ ſunt; ſicut quia dicitur vita, intelligitur eſſe fons vitæ, omnibus quæcunque viuunt : qui, ſi ſeipſum in ſeipſo continuiſſet, neque manaſſet foris, nihil omnino viueret, nihil eſſet in vniuerſa natura rerum : & tamen ille eſſet, & viueret, cuius eſſe, & viuere, ex ſeipſo eſt, neque illi aliunde venit. Et res quidem ita habet, vt audiſtis. Verumenimuero, magna ratione, Deus, abſtinuit à voce illa abſoluta eſſentiæ; &, ſe ſe, nomine contracto, appellauit Ens, & Ille qui eſt. Solida enim, & firma loqui oportebat Moſen ad populum : ideoq; Deus qui nõ tam Moſen quàm promiſcuam plebem erudiebat in Moſe, concreta, & quaſi corporata, non ſimplici, & abſoluta voce eſſentiæ, ſuæ ipſius diuinitatis numen (vt G
par erat) ſignificauit. An non videtur eſſentia ipſa, rudi vulgo eſſe opus ratiocinantis animæ, magis quàm res exiſtens extra animam? Omnino autem, quàm paucißimos inuenias, qui, non putent, eſſentiæ rationem collocandam eſſe inter ſecundo intelligibilia : quod in ente ſit eſſentia, ſicut in viuente eſt vita, in ſapiente ſapientia, lux in re lucida, & calor in calida: quum alioquin, Deus, ſicut non habet vnde ſit, ſic non habeat cui inſit : forma quidem omnium, ſed ea quæ eſt extra omnia, hoc eſt typus, & exemplar, ſegregatum à rebus quas format, & perficit. Atque ideo, ex ipſo nomine Entis, facilius multò quam ex ipſo nomine eſſentiæ, intelligi poteſt Deum ipſum non inhærere, non alteri cuipiam niti, ſubſiſtereq; in ſeipſo, & per ſe ipſum. Nunc dicemus de re, & nihil omnino præter rem. Vt H
enim hinc incipiam, Res vſqueadeo dicitur de ipſo Deo, & de tota natura Dei, vt etiã transferatur ad perſonas diuinas, & dicantur à patribus tres res, quæ nos beatos faciunt, & quibus fruendum eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Videtur autem ratio rei ad animam dici, & ab anima cuius eſt reri, & ratare, hoc eſt ratum habere, cui irritare, & reprobare directè opponitur. Hinc, tam ſæpe veritatem cum re, & rem cum veritate coniungere ſolemus, dicentes, Res ipſa indicat, Res ipſa loquitur, nimirum, opponentes rei verba, præſertim inania, & falſos rumores. Locus ille notißimus

eſt

A est Ciceronis. Vides quam argumentatio tua distet à re, atque ab ipsa veri-
tate. Et ille Liuij, Et istud quoque, dictu, quam re, vt pleraque alia,
multo facilius, ob id fortasse, sapientibus græcis finitimæ sunt voces rerũ
& actionum Πράγματα, καὶ πράξεις. longinque admodum rerum, &
verborum Πράγματα καὶ ἔπεα. Quid ergo, tam reipsa verum, tam alie-
num à verbis inanibus, tam ratum, & constans; denique, quid vsqueadeo
tam in animis omnium populorũ certum, firmum, & immutabile, quàm
Deus ipse: quem esse, omnes ducunt animo; renturq́; esse rem certã, per-
ceptam, firmam, indubitatam, ratam, atque etiam gratam? Quo ad no-
men substantiæ, non est, vt quispiam hæreat, seductus à notha illa, & adul-
terina substantiæ ratione, quæ ad categoriam pertinet; hoc est, vt acciden-
B tibus subijciatur, substernaturq́;, tanquàm illorum fundamentum, & ba-
sis, Ὑπόστασις, græce dicitur. Nam, quæ communio accidentium cum
Deo, cui nihil, & qui, nulli accidere potest? Ecqua categoria includitur
Deus, qui non est quid, neque aliquid? neque vno aliquo genere, sed ne-
que pluribus, immo verò neque omnibus continetur; vtpotè cuius nulli
sunt fines, nullæ oræ, nullæ regiones, aut termini? Prima sanè, & legiti-
ma ratio substantiæ, quæ nullis clausa est categorijs, sed egreditur omnes
categorias, huc spectat, in hoc sita est, quod sapientes omnes probant, nul-
li improbant, vt suis subsistat, viribus, vt non indigeat alienæ opis, vt sibi
soli nitatur, & hæreat: ratio absoluta prorsus, quæ, omnem contractionem
pariter & relationem ignorare videtur. An igitur non est Deus substan-
C tia, propriéq;, & maximè substantia, verissime substantia, quando ea quo-
que quæ inter substantias omnes extare, & eminere videntur, si conferan-
tur cum ipso Deo, minus multo quàm accidentia sunt? atque ideò solus
Deus est simpliciter Ens: reliqua omnia putantur esse pro nihilo; vt acci-
dentia dicuntur esse Κατά τι, comparata ad substantiam, ex qua habent vt
sint, & vt insint, sine qua neque inessent, neque essent. Ὕπαρξις græcè di-
cenda esset substantia Dei, quæ ad naturam pertinet, potius quàm Ὑπόστα-
σις, & Πρὸ ὑπάρξις, verius quàm Ὕπαρξις. Descendendum modò est,
ad formam, & ad naturam. Ecquis est, qui audeat detrahere ipsi Deo, no-
men, rationemq́; formæ? Ecquid tam verè est forma, quàm ipse Deus?
forma formarum, forma formans omnia, forma nulla alia forma formata,
D forma formosissima? Certè, organum illud Spiritus sancti, & vas electio-
nis, dixit, vt formam hominis, sic formam Dei. Quid enim tam expers
materiæ? quid tam pulchrum? quid demum tam commune, & tam parti-
cipabile, quæ tria, formæ maxime propria esse putantur, quã ipse Deus?
Adde & rationem exemplaris: hæc enim non est nisi formæ, estq́, dignissi-
ma ipso Deo: ad quem si conferantur quæcunque sunt, rogo quid sunt
aliud quàm materia? eaq; rudis, & incomposita, impedita, deformis, & vt
græca æditio habet apud Mosen Ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος. Nam tunc
maxime formantur res, & perficiuntur, quum Deus velut vltimam manũ

imponens

imponens operi, imprimit in illis intrinsecus, nonnihil (vt sic loquar) for- E
mæ suæ, pulchritudinis suæ, diuinitatis suæ, mox enim fit vt sint omnia di
gna Deo, & placeant oculis Dei: de quibus meritò dicat vetustissimus ille,
& tantæ venerationis scriptor; Vidit Deus quod essent valde bona. Nam
per filium suum, qui iam tum in principio in forma Dei erat, tanquam per
verbum plenum idearum, emisit, & expresit tantas in vniuersitate rerum
species: & tanquàm per imaginem naturalem, in hominum animis, suam
ipsius formam quasi signat, & imprimit; vt per illum, suæ ipsius substan-
tiæ characterem, efficiantur Θεοείκελοι, & Θεοειδεῖς. An vero Forma
est, & Natura non est? Forma dicitur Θεοπρεπῶς, & Θεοπρεπῶς Na-
tura non dicitur? Immo verò, summi illi theologorum vertices, & Chri-
stianæ religionis firmissima columina, quum lõge sublimius de ipso etiam F
naturæ nomine sentirent, quàm philosophi, quos velut nimium teneros,
hæc ipsa creatæ naturæ facies, hæc ipsa pulchra, & nimium iucunda rerum
vniuersitas, velut splendente fuco, miserè fascinauit: æternã illam, & præ-
potentem diuinitatis substantiam, naturam appellauerunt. Nota est illa
vox apud Cepham columbæ filium, cui non caro & sanguis, sed Deus pa-
ter, sui ipsius, & filij, atque adeo vniuersæ diuinitatis mysteria reuelauit
Θεῖα φύσις, diuina natura. Inde edocti qui Apostolos secuti sunt, filij, ne-
potes, & pronepotes, Σοφὸς, vt in prouerbio est, Ἄλλος, ἀπ' ἄλλου, pu-
tantes de Deo, tam castè, & religiosè, quam etiam propriè, & appositè lo-
qui, quoties opus erat, non minus frequentabat hanc vocem Natura Dei,
quam philosophi dicere soleant Natura hominis, aut Angelorum. Non G
ob id quidem, quia Deus, & in verbo suo ante sæcula, & in communi illa
materia principio temporis, fecerit: perq; omnes ætates in toto orbe faciat
quæcunque facit: hæc enim ad artificium diuinum spectant, non ad natu-
ram: neque item, quia in lauacro aquæ in verbo vitæ, Deus nos sibi gignit
filios: sanè, hæc ipsa spiritalis regeneratio, in Dei voluntatem, non in natu-
ram referenda est, iuxta illud. Voluntariè genuit nos verbo veritatis; vt
simus initium aliquod creaturæ eius: sed, ob id vnum naturæ nomen tri-
buebant ipsi Deo; quia Deus, ex suo ipsius vtero, in æternitate sua, gignit
sibi simillimam prolem: estq; in illa ipsa substantia Dei, multo verius, quã
in humana natura, Pater, & Filius: vnde omnis paternitas, & filietas, in cę-
lo, & in terra nominatur. Quid tu hic opponis mentem naturæ, vel natu- H
ram menti? Mens vtique Deus est, eaq; prædita intelligentia, & volunta-
te: an verò intelligentia & voluntas, non etiam natura est? Vtique, dum
ad agendum accedunt, & inuicem comparantur in agendo, aliter se habet
natura, quam voluntas; propter quod, & in ipsa ratione causæ, opponun-
tur, agentia Φυσικὰ, & Προαιρετικὰ; sed in eo quod sunt, ipsius naturæ,
res, & nomen, ipsam quoque voluntatem ambit, & cõplectitur. Et Deus
quidem, vt ad nos conuertitur, vt nos respicit, vt ad nos, & in nobis agit,
hoc est, in rebus creatis, extra suam ipsius substantiam, (hæc sanè illius est

velut

A velut secunda facies, secunda contemplatio, secunda proprietas;) volun-
tariè prorsus agit, non natura: at in seipso, & ad se ipsum, in rebus suis, in
altissimis vbi habitat, in summa illa caligine, in quam nemo inferre potest
oculos; in prima inquã illa consideratione, qua Deũ intelligimus esse sibi
omnia, pelagus omnium bonorũ; (hic est enim vultus ille quẽ quærimus:
quẽ requirimus: hæc est illa maiestas, quã videre desideramus.) Deus, om-
nino, natura prius agit, q̃ voluntate. Vt tandem, colligendo quæ dicta sunt,
ne in corpore orationis dispersa, nunc in fine è manibus elabantur; huc
enim fortasse spectabat Salomon, quum in orationibus epilogos præferret
exordijs. Deus benedictus dicatur Res, quia nihil in vniuerso tam ratũ,
& constans. Id Quod est, quia nihil tam cõmune, & participatum ab om-
B nibus quæcunque sunt. Dicatur Substantia, quia nihil tam sibi soli nititur,
& stat suis viribus. Essentia, quia nihil tam necessarium, tam primum, tam
independens, dicatur Forma, quia nihil tam pulchrum, & decorum, cha-
rumq;, & amabile. Demum, Natura, quia gignendo, & producendo,
nihil tam modis omnibus potens, aut tam fœcundum, quam ipse Deus.

*Deum ipsum, vt esse, sic & agere supra omnem, & totam philoso-
phorum naturam.* CAP. XIIII.

ABITE hinc procul ingratissimi hominum, quicunq;
estis, abite. Abite inquam sacrorum, & religionũ
C hostes, qui refractis claustris pudoris & reuerentiæ,
dum diuinum numẽ agnoscere recusatis, cuius in-
finita benignitas, velut sol quidam tepidus, & lętus
imber, terram vestram, nunquam non fouet & irri-
gat; ab ipso Deo, quo nihil est mundo manifestius,
ad occultam, multiplicemq; naturam deficientes, &
impiè prætexentes tantas vires, & iura, voce, menteq; sacrilega, inclama-
tis; Non est alius Deus, quàm natura: natura est parens rerum omnium:
omnia parent naturæ: Quanta est vis, & potestas naturæ, in cœlo, in terra,
& in mari? Tantum abest, ò dilecti Dei, vt natura ipsa, quam nõ nisi pro-
fanæ gentes, tanquam numen agnoscunt, & venerantur, sit ipse Deus, vt,
D nisi Dei virtute agitaretur illa ipsa tota natura, intrinsecusq; agitata calesce
ret, haud dubiè, sterilesceret protinus: neque iam esset natura, nisi nomi-
ne, & titulo: frigida (inquam) & effœta viribus, ex qua nihil omnino na-
sci posset: quum alioquin, virtute Dei adiuta, & fecundata, polleat tanta
vbertate, & copia generandi, vt etiam fide careat. Occulto enim modo,
& planè diuino, magnum illum, & potentem naturæ vterũ, implet diui-
na maiestas: vimq; illius vberem ciet: quam, & recisam interdum exusci-
tat: vt, plena semine, efficiatur quotidie parẽs nouarum rerum; sicut etiã,
ratione quadam longe superiore, mentibus nostris, amanter infundit se-

men, & genituram spiritalem; vt virtutis, & pietatis fœtus, per nos, in no- E
bis concipi, formariq; posit, grauidante Deo. Quem, ob id, virum, &
sponsum animarum nostrarum appellarunt sanctissimi vates: à quibus, ea
quoque anima, vidua censetur, quæ, vel diuinum semen ingrata non exci-
pit, vel eo excepto, indiligens abortum facit. Magnum quidem est, di-
uesq;, & præpotens naturæ regnum, in ijs omnibus, quæ Græci Φυσικὰ vo-
cant: est enim illi natura Φύσις; & pullulantia, dicuntur Τὰ φυόμενα. Si-
quidem, earum rerum, quæ solito cursu, & non præter ordinem fiunt, aut
gignuntur, natura ipsa communis est procreatrix, & quasi parens: ab orbe
condito vim habens, siue ingenitam vnde gignat, siue innatam, vnde na-
scendi principium esse posit. Hoc est enim, (vt aiunt, qui etymologiam
sequuntur, rationemq;, & originem verborum indagare soliti sunt.) Hoc F
est inquam natura, nascitura, genitura, & origo nascendi. Nam, & in re-
bus viuentibus potissimùm, quarum generatio natiuitas dicitur, vsurpari
communiter solet naturæ vox: tametsi, quidam vim generandi, non natu-
ræ tribuunt, sed animæ: cuius gradus paulo est altior, quanquàm ne illa
quidem absolute egreditur fines naturę. Verumenimuerò vos interrogo:
antequam cōderetur mundus; nata ne erat illa ipsa tota natura? an potius,
ne in illa quidem prima rerum conditione nasci potuit, sed verè facta fuit?
quia, nulla erat intrinsecùs naturæ vis, nullum ingeniū, nulla indoles, nulla
virtus, vnde, quasi sua sponte nasceretur; sed sola Dei potestas, qua, velut
principio efficiente, non gignente, produceretur extrinsecus. Erat enim
solus Deus ante naturam, &, non nata de Deo, sed, à Deo facta fuit vniuer- G
sa natura: qui, etiam ea fecit, quæ græcè dicuntur Πρὸ ὑφεστηκότα naturæ.
Et fecit, potestate illa sua regia, rex regum, plenissimè sui iuris existens, nō
aliunde vlla ratione dependens: cunctaq; pro suo ipsius arbitrio admini-
strans: vt, illo primo principio, apertā significationem daret sui ipsius al-
tissimi principatus. Ecquantum vobis debemus sacra rubeta: sic, pro mo
ris suaue olens feratis amomum: in quibus, Moses, arcanum illud æternæ
sempiternitatis oraculum, & audiuit, & intellexit. Sanè, instructus quan-
tum homini capere fas erat, de diuina maiestate, adoriri cæpit immensum
istud opificium mundi: credens calamo, & cæris, res tantas: dignas, quas,
vt pauci intelligunt, sic plurimi legant, omnes credant. Nisi enim perspe-
ctam habuisset vim illius verbi אֶהְיֶה, Erat, Est, Erit: nunquā illud aliud H
pronunciasset בָּרָא, Fecit, Creauit. An non videtis grandiloquum illum
Ioannem, suæ ipsius Euangelicæ enarrationis initio, de Deo, & de verbo
Dei tam sæpe repetere Τὸ Erat? Mox aperire humano generi, Deum ip-
sum, per verbum suum, fuisse Architectum huius ingentis vniuersitatis?
Omnia (inquit) per ipsum facta sunt; &, sine ipso, factum est nihil. Vbi
nam legimus, de natura, vel aliqua, vel tota, Τὸ Erat? Inter ea igitur nu-
meranda est, & omnis & singula natura, de quibus dicitur, Omnia per ip-
sum facta sunt: vt, Dei, sit facere, naturæ, fieri: quia, qui erat facit; quod

non

A non erat, efficitur vt sit. Quid hic obijcis, quod de ipsa natura, de materia inquam, quæ, terræ nomine, in cosmopœia significatur, scripserit Moses, Terra erat; sicut Ioannes, de verbo Dei, Verbum erat? An verò non pudet, similibus strophis ludere in re diuina? Terra quidem erat, sed, quum iam facta fuisset: In principio enim, (inquit Moses) Deus, qui ante illud principium, erat principium sine principio, fecit cœlum simul, & terram: &, hæc ipsa cœli, & terræ creatio, principium fuit, & caput vniuersæ creationis rerum. Intuere autem, qualis tum erat? Erat (inquit) terra inanis, & vacua. At vero Deus quam plenus erat, etiam antequàm quicquam faceret? Quod factum est (inquit Ioannes) in ipso vita erat, O' dignũ Ioanne verbum. Quod vides totum, ò homo, & quod non vides totũ, id om-
B ne, in Deo erat, & in se ipso non erat. Ecquanta magnitudo Dei, in quo æternùm erat, estq; nunc, & semper erit, mundus sensibilis, & mundus intelligibilis. Audi Poetam, nostræ ætatis theologum, dignum fortasse, qui cum aliquibus antiquis conferatur, in hymno ad Deum, hoc Euangelistæ verbum interpretantem.

Quicquid enim per te consurgit, nouimus in te
Duxisse æternam Rex clementissime vitam;
Nec quicquam, vitæ posset contingere metam,
Ni prius idæa viuens transmittier alma
Iussisses; veluti nunquam vas fictile, formam
Possedisse potest, figulus ni mente reuoluens
C *Prompserit externo visu, quod possidet intus.*

Sed, ecce, ne digrediamur, videtis quàm stultum sit, loqui de natura sine mundo, vel aliter quam de mundo: tum enim condita est natura, quando conditus est ipse mundus; neque aliud est natura, quam id quod voluit, vt esset, Deus; vt, neque minister sit naturæ, neque comes, sed Dominus. Iam, si placet definire ipsam naturam, appella, naturæ nomine, quod tibi magis libet, ò homo, Animam mundi, sensu, & voce Platonica; vel, vt ille, inter Arabas Iatrologiæ Princeps, dixit; Datorem formarũ. Quicquid aliquo modo est; Omnia simul, quæcunque sunt. Mundum sensibilem, qui est plenus rerum; intelligibilem; plenum idæarum. Quod intrinsecus cietur, & quod ciet; Cœlos, & elementa, quorum fœcundissima virtu-
D te nihil non procreatur. Corpora inferiora, quæ superiorum impressione formantur, & quasi sigillo expressa, eduntur in lucem: Viuẽtia omnia quæ seminarium habent, quo propagare, & propagari possint. Semẽtem ipsam seu sationem, vel seminationem. Vim vel facultatem, instar ignis, nunquam ociosam: sed semper, ad gignendũ ex similibus similia, progredientem. Rationem, vel proprietatem perpetuam, & innatã, qua, & se diligunt omnia, & se, vt nunquam deficiant, tueri, munireq; cupiunt; ideoq; ipsius sempiternitatis æmula, sine vllo præceptore, sollicita sunt, vt profutura sequantur, fugiantq; contraria. Alia enim non puto esse, quibus, iure tribui

posse videatur, hoc ipsum naturæ nomen. An verò, non hæc omnia, & singula, Deus fecit? res creauit? formas dedit? vires impresit? certis, & proprijs muneribus insigniuit? Ergo, ò agmen adulantum, ò philosophi inquã adulatores naturæ, detractores, & vituperatores Dei, quæ tanta ineptia fuit, quæ amentia, nequitia; vt ima summis paria facientes, summa imis perturbantes, miscentes, confundentes, lutum figulum diceretis, figulum, lutum appellaretis, vno nomine, architectum, & ædes exprimeretis, Deũ, & naturam vna voce vocaretis? Quam doctius, noster Maro, distinxit Deum, ab ipso mundo, & ab vniuersa natura, canens E

Deum nanque ire per omnes
Terrasq́, tractusq́ maris, cœlumq́ profundum
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum F
Quenque sibi tenues, nascentem arcescere vitas.

Sed, & quum dixit,

Principio cœlum, ac terras, camposq́ liquentes
Lucentemq́ globum lunæ, titaniaq́ astra,
Spiritus intus alit, totamq́ infusas per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet;

non ne ostendit, tam præstare Deum vniuersæ naturæ, quàm præstat anima, humano corpori? Appellat enim Deum, Spiritum, mentem, fontem animarum, originem omnis vitæ, vnde omnia mouentur, aluntur, sustentantur. Hemistichium vero illud

Numero Deus impare gaudet. G

eodem spectat, quanquam secretiore ratione, significat enim harmoniam mundi, & numeros illos, concordi discordia, inuicem admirabiliter concinentes, & consonantes, pendere ab ipso Deo; qui iam ab initio, elementorum inter se pugnantium litem composuit; tum naturam ipsam totam, & singulas eius partes, ac membra, numeris pariter imparibus, potentissimè, sapientissimeq́; ligauit, ad suam ipsius gloriam. Vnde prodijt carmen illud Nasonis.

Hanc Deus, & melior litem natura, diremit.

Quin & ipse Aristoteles, in explicandis rerum viribus, & functionibus, Deum, & naturam, tanquam duo distincta principia, sociali fędere coniungere solet: nimirum, qui de naui loquuntur, qui de curru, adiungunt nautam naui, aurigam currui: quasi sit anima nauis nauta, & currus auriga. In quem sensum, celebratur aureum illud Pythagoræ verbum, Deum, esse Ψύχωσιν τῦ παντός. Itaque philosophi illi, qui inter Deum, & naturam, mundumq́; corporeum, nullum discrimen agnoscere voluerunt, & ipsius diuinitatis laudes, quas inuisibili Deo reliquas facere debuerant, mundo tribuere non sunt veriti, verè cum ipso mundo, de cuius admirabilitate tot, & tanta scripserunt; qui collatus ad Deum nihil aliud est quàm vanitas; euanuisse, euanescereq́; videntur. Quorum adhuc H

A huc extant, & leguntur ab omnibus de mundo verba illa. Sacer est, æternus, immensus, totus in toto, immo verò ipse totum, finitus, & infinito similis: omnium rerum certus, & similis incerto; extra, intra, cuncta complexus in se, idemq; rerum naturæ opus, et rerum ipsa natura. O te miserum Plini: ò te infęlicem, quem tanquàm Πλανὸν, et Πλανώμενον, in tuam gratiam græcè loquor Παντὲς φιλόσοφοι καταγελῶσι. Quid porrò, putas, moliebantur illi alij tanti nominis Μωρόσοφοι, qui Deum, et naturam ipsam tam arctæ necessitudinis vinculo colligabant, vt nunquam alterum ab altero, ne àd momentum quidem, vllo diuortio seiungi paterentur; nisi hoc vnum, vt Deo ipsi voluntatem, et libertatem detraherent; vt naturalem illi necessitatem appingerent; vt vim omnem diuinam, quam etiam
B supremo cęlo affixerant, intra naturæ fines, summa cum Dei indignitate coercerent, et persuaderent orbi, nihil posse Deum sine natura, sicut nihil natura potest sine Deo: quum alioquin ipsum Deum à natura tota, vt Regem à regno, vt Imperatorem ab exercitu, in qua re suos ipsorum manes testes inuoco, (adestote iurati) quasi manu, disiungere penitus, ac disparare debuissent. Quippe qui, omnibus solutus legibus, nulla necessitate præssus, nullo fato cohibitus, quæcunque voluerit liberè exequitur: immutabilis manens, et mutans omnem totamq; naturam: cui propterea (vt ipsi etiam Ethnici, viderunt, et intellexerunt) parent motus cęlestes, obediunt maria, terraq;, et omnis hominum vita obtemperat: sine quo, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus, nec re-
C rum natura omnis, nec ipse tandem mundus esse potest. Sed enim quid moror? Sapientes Græci, iam in ore omnium hominum posuerunt, aliam esse scientiam de natura, & aliam de Deo. Illam, velut æditam, & non æditam, Magni Alexandri præceptor, dixit ab ipso appellatam fuisse Περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως. Hanc, velut vniuersæ philosophiæ principem, & reginam, omnesq; alias scientias, sapientiæ titulo antecedentem, nemo non vocat Τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Quid ad hæc respondere potestis? At verò, tandem post omnia, res ipsa loquatur; non loquantur verba, vel nostra, vel aliena, ò Philosophi. Illa ipsa natura, pro qua pugnare ipsi dicitis, quum verissimè aduersus eam pugnetis, & repugnetis; vt fidem faciat vniuerso orbi, quam, sua ipsius vis, & potestas, cum
D infinita illa præpotentis numinis virtute, & maiestate, comparari omnino non possit; vsque adeo libens, ac lubens, militat diuino imperio; vt, sæpe sibi, vim inferat, & vltra vires audeat suas: vt, ad ipsius Dei nutum, pleraque in ipsius ditione ædantur præclara facinora, & præter, & supra, quodam modo etiam, contra naturam; idq;, natura ipsa, non dissimulante, aut conniuente; sed, bona fide potius, & in clarissimo sole, tanquam non ingrata, aduersus Dei hostes bella gerente. Mirum, profectò mirum, ò viri pij, nihil omnino, vniuersæ naturæ videri tam proprium, & naturale, quam, velut pedissequam Dei, in cunctis obedire Deo, sequi

 Deum,

Deum, & contra se potius multoties agere, quam aliquando recedere ab obedientia mandatorum suorum. Indicat Aegyptus, spectaculum iræ Dei, vindicantis inaudito miraculo, suam ipsius perfidiam, & impietatem. Vidit enim, & quis non admiretur? quasi rabidas tigres, sæuire muscas: palustres ranunculos, ferire in morem aspidum: insanire locustas, vt truces leones: demum, & vinarios culices, æquare armatos vnguibus vrsos. Vnde, miserè afflicta, affecta, confecta, defecit: &, præ furore, cacomagi illi, rerum nouitate pauentes, quos Moses patefecerat, prætulerat, domuerat, exclamare cęperunt coram superbissimo Rege, Non est hæc vis naturæ, ò Rex; Digitus Dei, est hic; ad frangendos, & conterendos rigentes animos populorum tuorum; vt domiti, & condocefacti, discant subesse Deo: ad exigenda supplicia tuæ impietatis, qua dixisti, Dominum nescio, & Israel non dimittam: Denique, ad excitandam, tam ingenti miraculo, in omnes fines terræ, sui ipsius nominis celebritatem, & gloriam; qua omnes nationes discant, non esse arma paria Dei, & hominis; &, tenuioribus, aduersus potentiores, ius esse petendum à numine. An non vides ò Rex, quam dirè, & fortiter, hæc minuta animalia, in corpora Aegyptiorum, quasi tela vibrantur: &, vt magno impetu aduolant, sic, infixa cuti, pertinaciter hærent, donec satientur eorum carnibus, & sanguine? In Aegyptum, & Aegyptios, ab ipso Deo armata natura desæuit: & ad ipsius perniciem, supra proprias vires, cœli ipsi, & omnia mundi elementa conspirant. Quid hic referam, ò Dei amantes, & colentes, egressum è suis finibus ignem, adhibuisse cœlestes rores, vt in camino, quasi in pomerio, refrigeraret pueros Deo charos? Quid recensere necesse est, vel immites Leones, quorum solo aspectu terremur, & consternamur, oblitos leoninæ ferocitatis, blanditos fuisse viro desideriorum Dei? vel piscem marinum velut Dei fugitiuarium, quum, nihil sit natura taciturnius piscibus, impetu facto, hominem Deo contumacem, cœpisse, tenuisse, & reddidisse? vel denique iumentum illud, tam indoctum, & indocile, erudiente Deo protulisse mysteria, & magum instituisse, quem dorso vectabat? O Deus, ò Deus, ipsi quoque anseri, & gracculo, donaturus, Cycni, si libeat, sonum. An verò notissima non sunt ingentia illa rerum miracula, & imperante Deo, sol steterit? vt Iordanes, fontem versus retrofluxerit? vt mare, conspecta virga Mose aufugerit? vt per medium eius, exercitus Dei, sicco pede transierit? Hæc semper Memphis, Babylon, Solima, semper Iudæi semper Christiani, semper omnes gentes loquentur: nulla vnquam tacebit vetustas, nulla vnquam inobscurabit obliuio. Vos date Deo gloriam: Sancta sanctis; profana, profanis. Sit gentibus natura, vel mundus Deus; dicant caput cœlum, ventrem mare, terram pedes: aures in æthere collocent, oculos vocent Solem, & Lunam; Ficta sunt omnia ad summam iniuriam diuinitatis. Nam, & ab initio ille ipse Pythagoras, qui, primus, se

philosophum

A philoſophum dixit, quum alij, ſapientiæ titulo, ſuperbè gloriarentur, Deum eſſe incorporalem manifeſtiſsimè declarauit: In cuius laudem Epitaphium extat,

Mente cœlus adijt, & quæ natura negare
Hominibus viſa eſt, oculis ea pectoris hauſit.

Nos porrò ſcimus, quia natura eramus filij mortis. Deus nobis vitam dedit: Natura ſumus peccatores: Deus peccata noſtra ſuſtulit. Ite, ite, & præ ancilla perdita, contemnite benigniſsimum hærum: præ natura corrupta tota, contemnite æternum Deum. Et philoſophi quidem, nondum definitum habent, fuerit ne humano generi melior parens, aut triſtior Nouerca, natura; nos contra certo ſcimus, quia pater optimus eſt nobis Deus.
B Nam, ſi ex natura nobis ingenita, ſumus homines; ex Deo nos inhabitante, ſupra naturam euadimus boni homines. Ecquantum diſtat à bono homine, communis homo? Tantum ergo diſtat à natura, Deus. Vniuerſa vanitas omnis homo viuens: At homo bonus, vnus cum Deo efficitur ſpiritus. Cōmunibus hominibus dicitur; Vos nihil eſtis, & nihil eritis: Iuſtis & ſanctis dicitur. Omnia veſtra ſunt, ſiue cœlum, ſiue terra, ſiue mundus.

Deo ipſi, potius quàm naturæ, tribuenda, quæcunque in natura fiunt: etiam ſi curſu naturæ fiant. CAP. XV.

C EQVIDEM, ipſe quoque agnoſco ò naturæ amantes, & ſtudioſi, ingentia ipſius vniuerſæ naturæ iura, præconia, laudes, vires. Ecquis eſt mortalium, cui iucundum non ſit, & amabile, celebrare naturam ipſam; niſi qui temerè potius agitur quam agat? qui neque arte, neque rationibus viuit? qui ſequitur impetus furentes, & ipſe furens? qui amat, & colit propriam voluntatem, radicem, & altricem malorum omnium, vnde ipſa quoque fuit corrupta, & vitiata natura? Quis enim ignorat, cæcam, & imprudentem temeritatem, dum tarditatis impatiens, viribus gloriatur ſuis, & quod libens aggreditur, nolens extinguit ſta-
D tim, & enecat, maximè contrariari ipſi naturæ? quæ conſultrix ſemper, & prouida vtilitatum, oportunitatumq; omnium, in omnibus quæ molitur, lenta quadam feſtinatione procedit, & maturitati, & perpetuitati ſtudens, lætos ſemper & fœlices expectat rerum euentus? Ecquæ eſt artium ratio, quæ diligentia, quod acumen, quod, non ſibi, artificij ſui exempla petierit ab ipſa natura, artificioſa planè artifice rerum omnium? Profecto, illi, qui Deorum ſtatuas, & ſimulacra fabricantur, naturalem hominis ſtaturā, ſpeciemq;, ſibi ante oculos poſuerunt: qui ſtruunt ædes, & palatia, contemplati ſunt in ipſa natura, cacumina montium, auium nidos, aluearia apum,

foueasq; ferarum: Sutores, & Zonarij, aspexerunt naturales vestes, arborum cortices, volucrum pennas, squammas piscium, riparum, & syluarum amictus densissimos: sed & illi, qui domi se se oblectant, cultione paterni hortuli, foris mirati sunt lætissimos, quos natura tulit, agros, & cum rauco aquarum murmure, ingentia rura. De impetu, & furore, quid dicemus? Nam nullus est impetus, nulla vis, nullus furor qui procedente tempore nō tandem ipsa naturæ potestate frangatur: & experientia est testis: nihil vel maturescere, vel diu durare, vel demum fœliciter perfici posse, aduersante repugnanteq; natura. Voluntas porrò hominum (nanque, infra hominē, nulli inest hæc libera appetendi vis) sponte sua amplexa malum, adhæret malo: & sua ipsius manu sibi creat omnia mala, sæpe in suam ipsius perniciem, fines recti transiliens: Contra verò naturæ genius, aduersus omne malum, perpetua bella & suscipit, & gerit: quasi equus non intractatus, & tener, sed domitus, & vetulus; qui, doctus audire vocem sessoris, vt ille iusserit, stet, currat, volet, vertat, transmittat, pugnet, vincat, vnde & videatur eques ipso Bellerophonte melior. Omnino enim mala, quæ in naturæ ditione contingunt, tam sunt præter intentionem naturæ, quàm ea, quæ in regno voluntatis perpetrantur, nisi voluntaria sint, mala esse non possunt. En, quanta est natura; omni arte prudentior, potentior quouis impetu, ac violentia, voluntate firmior, atque adeò ipsa etiam fortuna felicior. Sed enim, ò Viri, inter tantas naturæ laudes, legitimas, veras, certas, nunquam obliuiscamur, nunquam deponamus; iaculorum certamina, sapienter à nobis laudari non posse, nisi etiam ornemus laudibus validos lacertorum toros; quibus, & torquentur, & vibrantur iacula: vt, qui naturam laudat, Deum ipsum in primis laudare meminerit, abs quo agitur, & , ad quem tendit vniuersa natura. Non est Αὐτεργὸς natura, ò philosophi, non est: sed Deus, velut insignis, iaculo & gyganteis lacertis, ille est, qui librat naturæ tela; qui & dirigit, & iaculatur ad scopum; vt illius ictus deerrare nūquam possint, tanquam positi procul à temeritate, præter impetum, supra artem, & extra humanam voluntatem. Et, quid est natura, vt à prædictis causis distinguitur (numeratur enim, vobis docētibus, & ferè, primum locum obtinet inter causas) quid inquam est, nisi admirabilis quædam ratio artis diuinæ, indita rebus? cuius virtute tam singula quàm omnia ad proprios fines impigrè, velut concitata feruntur: vt, quanuis, mente sensuq; careant, absq; vllo errore tamen, & citra omnem doctoris operam, illos assequantur: perinde ac missiles sagittæ, aptatæ neruo, fortiterq; & prudenter impulsæ. Nota est, poetæ illa admiratio.

Alis alapsa sagitta est,
Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casus ne, Deus ne
Attulerit.

Et profectò, boni philosophi dixerunt, opera naturæ, esse opera intelli-

gentiæ;

A gentiæ; intelligentiæ non errantis; Dei inquam benedicti: qui, quum ex eorum placitis, tanquàm summus, præpotens, immensus, supremum cœlum inhabitet, quo omnes alij continentur, mouentur, regũtur (nam alijs intelligentijs tribuunt cœlos inferiores,) etiam si omnia quæ in mũdo sunt, aberrarent à scopo, solus quæque dirigeret in fines suos: tam omnibus naturis, & intelligentijs maior, ac melior, quam toto quoque mundo, vt supra audistis, antiquior, atque superior. An verò, est alius Deus, qui operatur supra naturam, & alius, qui operatur cum natura? Ille ipse Deus, qui super aridas, & sitiẽtes terræ glebas, ex improuiso pluit, quum tres annos perpetuos, cœlum fuisset æneum in terra Israel, ille ipse est, qui quotidie, nubium, & ventorum ministerio, aduocat aquas maris, & effundit super faciẽ
B terræ, ad vsum cunctarum gentium: Ille qui semel fecit, vt Aaronis virga repente floresceret; ille est, qui solito naturæ cursu, frondæ, ac flore, ligna, & plantas, vestit, & ornat, per singulos annos: & qui olim cadauera rursus animauit, & eduxit è tumulis, ille est, qui hodie animat viua quæque nascẽtia, & ex vteris matrum educit in lucem. Iam, si fas est ima summis, & imis summa componere; quod est natura cum arte; id ferè est Deus cum omnibus causis naturalibus. Quæcunque fiunt, cœlo, terra, mariq;, natura quidem vniuscuiusque rei, sua ipsius virtute facit, & perficit; ignis vrit, emollit aqua, saxa lædunt, alunt cibi, plantæ generant, animalia sentiunt. Quis id neget, absque ipsius creatoris iniuria? Dei enim perfecta sunt opera: & vnumquodq;, cuius est opus, est gratia operis: & benedixit Deus
C omnibus, vt sibi similia procreare possint: animal, animal, planta, plantã. Enimuero, sicut Deus, qui naturam sine ipsa natura fecit, & multa, & magna interdum, operatur in regno naturæ, in quibus illa vim patiendi tantũ præbet, non agendi; ita, natura ipsa, in omnibus ijs, quæ natura fiunt, vbi ipsa maximè operari videtur, continenter æget diuina ope, velut emendicatæ pecuniæ suffragio; quæ, si se subtraxerit naturæ, natura quoque se subtrahit operi: neque potest, vel prosequi quod cœperat, vel consummare quod prouexerat. Natura, applicat artem, & instrumenta artis; Deus applicat naturam, & vires rerum naturalium: atque ideo, nisi Deus incipiat, natura non incipit. Rogo, attendite, quanquam instrumentis artium, artificio, & scientia dari potest, vt applicata ad materiam artis, dum ipsius ar-
D tificis industria, & manu mouentur, promptè, expediteq; seruiant operi, tamen dari non potest, vt absque artifice, ipsa se moueant, & agant artificiosa opera. Similiter igitur à maiestate diuinæ solertiæ, omnibus naturis dari potuit, vt adiutæ, & directe diuinitus, suis ipsarum viribus vtentes, propria munera tam diligenter & exquisitè perficiant, vt nihil industrius, exactius perfectius, fieri posse videatur: sed, vt sine Deo, vel tantulum agere possint, ne Deus quidem ipse, dare potuit. Itaque quum tantam rerum naturalium classem, augeri cernitis, propagatione perpetua, hoc est consueto naturæ cursũ, ac legibus; ne putate, naturam solam esse quæ tãta ef-

ficiat, ea ipsa virtute, quam semel accepit ab ipso Deo: Deus est, qui paulatim progreditur agendo cum natura, condescendens imbecillitati naturæ; qui, si solus ageret, statim, velut omnipotens, perficeret, quæcunque semel aggrederetur. Deus denique est, qui perficit actionem, per ipsam vim naturæ, tanquàm per instrumentum, quo etiam vtitur, vt libet. Sentit illa vim Dei; ille verò, E

Et præmere nouit,
Et laxas dare nouit habenas.

Liberi non ægent parentibus, quorum semine prognati sunt, vt cũ adoleuerint, gignant nepotes, & pronepotes: at vniuersa natura, vel ex toto otiabitur, vel frustra aggredietur opus, nisi Deus, laturus opem, præueniat semper, & quasi præuolet; vt faciat quidem, sed faciente Deo, quo non faciente, non faceret, quia ille facit, vt faciat. Non ita tamen, vt ab ipso Deo, prius tempore vnum fiat, aliud verò ab ipsa natura: sed, quod exemplo videri potest, dum multorum opera nauis trahitur, & deducitur in portum, eodem tempore, & simul efficiatur totum virtute Dei, & virtute naturæ, Deus porrò, origine saltem prius, efficacia verò, & magis, & melius, agat, quam ipsa tota natura. Vos appello, qui dicitis, Deum efficere, vt res sit; causas secundas, vt hæc vel illa sit: esse inquam simpliciter deberi Deo; gradus autem, & modos, causis secundarijs; quòd diuina illa virtus ad minima quæque non descendat, & non penetret, sed tanquàm summa, summis tãtum insistat. Vos inquam appello, & conuenio. Almus iste sol, nobis conspicuus, qui mundo longè, lateq; collucet, nonnè corporibus omnibus, & molem largitur, & formam, & figuram, & colorem, & vim, & motum? non solus quidem, sed tamen, in ordine causarũ naturalium, ferè primus? Deus igitur, qui multò magis solem superat, quàm primum exemplar antecellit imaginem, & imaginem depictam ex imagine; radios suæ virtutis diffundens, per intima quæque rerum omnium, quomodo non serit, vel plantat, non, esse solum, sed mensuras, pondera, viresque omnes, & omnes numeros illius quod est, in omnibus, & singulis rebus? In eo enim, nõ tanquàm in subiecto accidentia, non tanquàm in materia formæ, sed tanquàm deriuationes in cõtinente, in exemplari, & in causa, sunt omnes gradus, vt dictum est, Τȣ̃ ὄντος, vnde etiam prodeunt, ad omnia, & singula quæcunque sunt: vt propterea nihil sit, quod ab ipso Deo nõ dependeat, & ipsum Deum non recognoscat authorem. Indè, meritò in diuinis eloquijs, vbi tanquam in altari sanctissimo, & religiosissimo, nunquam non fumant æterno Deo pia thura, & lucent purissimi ignes; ipsa quoque tonitrua, fulmina, pluuiæ, venti, ignes, plantæ; semen quoque ipsum, & genitura; quin & æducatio plantarum, atq; etiam iumentorum; quæ haud dubiè, non ad miracula spectant, sed ad naturæ opera; vtpotè non supra naturam ædita, sed in natura, & cum natura, & per naturam; omnia hæc inquam referuntur in Deum; illiq; offeruntur, tanquàm perpetuæ quædam F G H

victimæ,

A victimæ,& iuge sacrificium: Audite viri, quàm eleganter, in re tanta locutus fuerit Iobus ille sanctissimus: Quum ipsi (inquit) ex vtero matrum nascimur, Deus, nos, quasi mulget in semine, perinde ac circunfusam niuei lactis copiam. Natos, Deus præmit, & coagulat, quasi caseum: pelle, & carnibus vestit ad vitam: denique neruis munit,& ossibus ad robur,& tuitionem vitæ. Quid, quòd non homines solum gignit, & fouet,& in vtero matris, membra nostra compingit, & format oculos,& plantat aures,& nares, tornat,& ora; sed,& coruos pascit, & lilia vestit, & de cœlo tonat, & respicit terram, & facit eam tremere, & tangit montes, & fumigant: & ligat aquas in nubibus,& generat stillas roris,& gelu: & rigat montes de superioribus suis: & emittit fontes in conuallibus; & vestit fœno agros; & dat
B escam iumentis,& inebriat terram,& germinare eam facit. Ecquid adhuc dicitis, causas secundas præparare materiam, Deum inducere formã? quasi verò, formæ in generatione naturali à foris inducantur, & non potius intus educãtur? natura enim educit cum Deo,& Deus præparat cum natura; vt totum sit Dei, totum sit naturæ; neq; enim, admiscenda est hic cum generatione creatio, vel cum creatione generatio. Siquidem, præter hominem, rem maximè diuinam, in nulla generatione rerũ naturalium, aliquid propriè creat Deus: vt omninò, & illud ipsum Τὸ εἶναι rerum, sit etiam ab ipsa natura, quia non fit ex nihilo; vt ab initio quum crearet Deus cœlum, & terram: sed, ab eo die, communi cursu fit semper, ex eo, quod medium est (vt diximus) inter Τὸ ὂν, & Τὸ μηδὲν; quod dicitur à Græcis philoso-
C phis Ὂν ἐν δυνάμει; id quod est in potentia; fit inquam semper, naturali cursu, naturaliq; virtute; sed auspice Deo; qui, vt est sua ipsa natura, sic est supra reliquas omnes naturas. Quocunque voles te verte, ò homo, & in omnibus naturæ finibus, occurret tibi Deus: vbique videbis Deum, operantem in omnibus rebus, existentem, & quasi insertum in omnibus naturis. Nihil ab illo vacat, opus suum ipse implet. Cœlestia in primis, quæ sunt prima naturæ membra: tum, ea quæ versantur inter cœlum,& terrã: tertio loco, ea quæ solo continentur: nam, quæ extra hos terminos sunt, velut extra mundum ipsum, ad ditionem naturæ non pertinent: vnde, & dicuntur Τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ, maximè diuina, &, ad Deum, non ad naturã spectantia. Dic tu, ò Aristoteles, Deum, & naturam nihil frustra agere;
D intellige alia esse opera Dei, alia naturæ; doce, in mundo esse duo regna, naturæ vnum, Dei alterum: hæc tua natura quam Deo socias, (rationem ipse videris) si commentum nõ est, si aliquid est, aut Deus est, aut ex Deo, & ad Deum: quæcunque sunt, diuina sunt omnia, Deus in omnibus, in Deo omnia, Deus omnia. Ita, non est nisi vnum regnum Dei, quo ipsa etiam regnatur vniuersa natura: quia nihil natura facit, quod Deus ipse nõ faciat, vt eadem sint opera Dei, quæ & naturæ. Neque verò, naturæ ipsius opera, Dei esse dicuntur, quia Deus, sit illa ipsa tua natura: sed, ideò tribuẽda sunt Deo potius, quàm naturę, ne quispiã arbitretur semel iussisse Deũ,

vt

vt hæc & illa fierent, idq; ab omni æternitate, tum verò per tempora se po- E
suisse curam, & exequutionem omnem in ipsam naturã, hoc est, in cœlos,
& elementa reiecisse: quo, quid dici potest falsius? Certè verò, & in om-
ni militia, ordo, vis, bellum, victoria, triumphus, iure, ac meritò, sunt po-
tius referenda in Ducem, quam in militem. Non militat natura sibi, sed
Deo, ò viri. Deus solus, est dux, & imperator totius militiæ, cœli, & ter-
ræ, marium: qui, exercitu potens, & classe formidandus, molitur, parat, di-
sponit, deducit, mouet, & dirigit singulas legiones, & ipsum quoque to-
tum robur vniuersæ naturæ.

Quæ ratio & proportio inter Deum ipsum, & naturam.
CAP. XVI. F

HOc saxum iamdiu voluimus: hãc incudem iamdiu
tundimus: vt illi tandem, vel doceantur, vel cõfun-
dantur, qui, de natura, aduersus Deum, hoc est, de
figmento aduersus figulum, multiplicant loqui su-
blimia, gloriantes. Quamuis autem, non more so-
lum rhetorico, leuiter, & populariter, persuasisse,
sed, demonstratione propè mathematica, vigilan-
ter, fortissimèq; probasse putamus, sempiternã Dei
virtutem, atque diuinitatem; &, iam planum, & perspicuum factum est,
ipsius naturæ, cuius virtus, vndequaque est comprehensa finibus, ac termi- G
nis; & ipsius Dei, qui omnes compræhendit fines, ac terminos, nullam esse
rationem, proportionem, comparationem; tamen, vt in morem nutricis,
mansa quæque inseramus in ora legentium; ecce ante oculos vestros, ò sa-
pientiæ alumni, ipsius æterni numinis, & naturæ conditæ, clarissima sym-
bola, vel exempla; almum hunc solem, & lucẽtem globum lunæ; quæ duo
lumina, illustrant cœlos, & vegetant terras. Memini, non nihil huius si-
militudinis, me obiter insinuasse superius; sed, eò magis tota placebit, quo
latius eam prosecuti fuerimus, vsque adeò aptè conuenit, & præ omnibus
alijs mirè quadrat. Equidem, non ex Phœbo, orta est Phœbe; nam Phœ-
bum, & Phœben Deus fecit; ipse tamen Sol, quem, antiqui, dum tralatio-
nibus ludunt, cor cœli vocant, Homerus appellat Διὸς τέκος, sacræ literæ, H
quasi proprio nomine dicunt Φῶς, אור, nõ modo vas luminis, sed ipsum
lumen, siue lucem; solus inter omnia corpora, est fons lucis: qui, ex se ip-
so lucens, & nõ ex alio corpore lumen accipiens, suum ipsius splendorem,
ferè, tanquam pecuniam publicam, cunctis syderibus fœnerat. Quem, ta-
metsi Græci, communiter, deducta voce ab Hebraica עֶלְיוֹן, quæ excelsum
sonat, fortasse etiam, ab Helia, dum in curru super æthera veheretur, acce-
pto exemplo; nominant Ηλιον, & Ηέλιον, latinitas nihilominus, quod
tantam claritatem solus obtineat, solem appellauit. quanquam, & huc al-

ludere

A ludere videtur, illud Grecorum cognomen Απόλλω; significat enim Οτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. Luna porrò, velut terra quædam cœlestis, aut, si mauis, terrestre quoddam cœlum, vt mortalitatis, & immortalitatis, sic lucis, & tenebrarum, confinium est: quæ, noctis tempore circulos absoluit suos, & per occasum solis, nobis lumen præbet: cuius cornua, nunc nascuntur, nunc crescunt, nunc euanescunt, nunc redeunt; quia non habet vnde ex se ipsa luceat: propter quod, & dicitur Luna, quasi (vt nobilis naturæ interpres, acutè interpretatus est) luce lucens aliena. Itaque, Deus benedictus, cui est honor, & gloria in sæcula sæculorum, tanquam sol inuisibilis, in quem multo melius quàm in hunc nostrum solem, conuenit exclamatio illa Varronis. O' summe sol, qui totam hanc mundi compagem, tuis radijs illustras: & illa laudatio Thracij Orphei,
B

Πάντ' ἐσορᾶς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις.

quippè qui vitali calore omnia fouet, & admirabili virtute regit; tanquã naturæ custos incorruptus, excubitor vigilantissimus; sospes perpetuus; qui, nihil non videt; nihil non audit; omnia, singulaq; dispensat; ex se ipso simpliciter, & per se ipsum, est plenus luminis, immò verò totus lumen. Vniuersa aũt natura, ipsius lunæ instar, eatenus lucet, quatenus diuina luce ꝑfunditur: si tñ, vt veriora loquar, non luce, sed fumoso potius quodam lumine participat. Obscura sanè sunt oĩa q̃ creata sunt: Lumen accipere norunt: dare nesciunt: quorum esse, vsque adeo exiguum, & tenue est, vt, quod philosophi de sua ipsorum hyle, vel sylua, dicere solent, mediũ quo-
C dammodo videatur inter esse, & non esse. Illud quod omnino non est, quod non habet, vt scholæ loquuntur, essentiam aliquam: hoc est, cuius non est exemplar in ipso Deo, eo enim (vt aiunt) respicit esse quod dicitur essentiæ: illud inquàm, est nox cæca, & infausta, profundissimis tecta tenebris, nullis illustris, aut reuerenda syderibus. Deus contrà, est clarissima, & æterna dies, luculenta, solida, integra, quæ nunquam vesperascit, sed neque nubibus vllis violatur, aut fœdatur. Quæ igitur, inter hęc extrema collocata sunt, & singulæ inquam, & vniuersæ creaturę, & luce, & tenebris, & die, & nocte participant, vt, quæ, suapte natura, magis opaca quã Luna, solis beneficio illuminantur, & aprica fiunt. Neque enim, esse ipsum, in sua ipsius sinceritate, puritateq;, & vnitate recipiunt; sed ex vtroque per-
D mista, partim numerantur inter ea quæ sunt, partim inter ea quæ nõ sunt. Sunt enim, ex vna illa mensura, et gradu quem habent, non sunt ex innumerabilibus numeris, et gradibus, quibus, et seorsum, et simul, deficiunt omnes ab ipso Creatore. Atque ideò, quemadmodum media nocte, dum Lunam videmus, nunc crescentem, nunc deficientem, nunc diuiduam, nunc maculosam; ex ipsa Luna, præclarum illud, et aureum lumen solis, cogitamus animo: quod, etiam, vt primum cœlo exoritur, læto clamore salutamus: eam verò, quam paulo ante cum ingenti admiratione tanquam reginam syderum venerabamur; ne dignaremur quidem vno gyro ocu-

lorum

lorum noſtrorum, ſi cerneretur ſole præſente; vnde, et illa fugit protinus E
conſpectum hominum, vt quæ videri forſan erubeſcit in præſentia tanti luminis, pleni, perpetui, indeficientis: ita profecto, ratio exigit, vt, hac ipſa nocte vitæ noſtræ, qua (vt videtis) in carcere obruimur tenebris, expectantes diem futuri ſæculi, hoc eſt beatæ æternitatis; quum ſublatis oculis, & animis, mundum aſpicimus, contemplamurq; cœlum, & cœleſtia, per tantos radios, & ſparſa rerum lumina, ad fontem illum æternæ lucis, iuſta veneratione aſſurgere debeamus. Dic tu Maro, vatum decus.

Vos ò clariſsima mundi
Lumina ...

Dic vt Moſes, prophetarum Alpha. Fecit Deus duo magna luminaria; omnino tamen, ex vno fonte lucis, quãquam gemino ſydere, omnia diei, F
& noctis ſpatia illuſtrantur. Quid, quod Luna, luminare minus, formatur ex ſole, in prima illa confuſa deformitate, & inchoatione rerum, iam iam niteſcente. Et hyemes, & æſtates, non Lunam ſequuntur, ſed aſcendentẽ, deſcendentemq; ſolem, vnde, & duæ illæ ſolis portæ, Capricornus inquã, & Cancer, ille aſcendentis, hic deſcendentis tantopere celebrantur in cœlo? Denique apud Aegyptios, hieroglyphica illa Iſis, quæ, in phyſica, non fabuloſa theologia eſt, vel terra, vel tota potius natura rerum, hieroglyphicos quoque hyemę luget Oſyrim; hoc eſt, ſolem; dum illius orbata lumine & calore, quaſi in ſe ipſa ſtuporem cõtrahit: ſuiq; ipſius fontes, & riui, non ſecus quàm in pulcherrimo vultu attoniti oculi, vberius manare, & lachrimari videntur: agri quoque viduati cultu, ſquallentem, & mœſtam fa G
ciem oſtentant: quòd, abſente ſole à naturæ regno, vel omnino abſint, vel fruſtra adſint cætera lumina. Quid dico lumina? Aethnici dicunt & Numina. Nam non niſi diuerſæ ſolis virtutes, & effectiones, nomina dedere numinibus: vt propterea, non ſolum omnes cœli ſplendores, ſed & omnes Dij gentium pariter, apud ſapientes illos antiquiſsimos, referãtur in ipſum ſolem: Sol ſit in omnibus: omnia ſint in ſole: ſint ſolaria omnia: ſol ſit omnia: verè Ηλιος, quaſi Τῆς ὕλης κύριος; dominator vniuerſæ materiæ, quæ demum vna eſt rerum natura. Ad hunc modum tandem igitur, ſol ſolis, ſol inuiſibilis, Deus benedictus, ſolis exemplar, & effector, qui, vt diuina eloquia canunt, fabricatus eſt auroram, & ſolem, ex ſe ipſo, ſibi ipſi ab omni æternitate lucebat intrinſecus; vt per tempus, & tempora, omnia H
quæ ille voluiſſet, extrinſecus lucere poſſent ex eo, & per eum. Neq; enim eſſe Dei, eſt ſicut illuminare, vel ſicut calefacere, tametſi actus eſt, & is qui maximè Energia dici debet, ſed eſt ſicut lucere, & calerę; quæ natura ſaltẽ, aut origine, actiones illas antecedũt, ex quibus, materia extrinſecus lucem; caloremq; ſuſcipit. Et quidem, ille ipſe ſol, etiam dum Lunam non illuminat, ſibi lucet: Ignis quoque tametſi, interdũ nihil illi adhibeatur, quod calefaciat; in ſe ipſo tamen, nunquam calore caret; vtpotè, natura calidus, & fons caloris: ob id enim, quæ caleſcunt, ſemper igneſcere videntur. Ita

ergo

A ergo Deus,quia illius natura eſt, vt ſit, quum etiam nullos extra ſe emitte-
ret ſuæ ipſius diuinitatis ignes,vel radios, erat ſemper in omne æuum. Ne-
que enim,ideo ipſi ſumus ò viri, quia Deus eſt; ſed, quia, bonus quum ſit,
non in ipſa æternitate ſed in principio temporis ſemetipſum communicās
& quaſi diffundens,ignipotens creauit ignes, & effudit lumina pater lumi-
num. Iam,vt quæ altè iacent, paulatim eruamus è fodinis, ſi ex vna natu-
ra vnum; & ex alia gignitur aliud, quàm ineptè, ò philoſophi, iungitur
Deo natura comes: & poſtquàm gaudetis, hac ipſa naturæ voce, cur non
potius dicitur Deus ipſe abſolutè natura, natura ſimpliciter, natura omniū
naturarum, ex quo, & ſingula, & vniuerſa naſcuntur, qui eſt vis, & pote-
ſtas pleniſsima rerum, parens, & ſator omnium, origo,& radix, vnde pro-
B deunt non ſolum actiones omnium poteſtatum, ſed,& multo antea pote-
ſtates omnium actionum. Quamuis enim communiter operatur per cœ-
los, per Angelos, per miniſtros, per inſtrumenta, per omnium rerum vi-
res, ſicut & ipſa natura, tamen ingentia illa miracula rerum, quæ ſupra cō-
memorabam, ſunt linguæ quædam cœleſtes, quæ, nutantibus mortalium
animis indicant, & teſtantur, & quòd non indigeat naturæ miniſterio illa
ipſa vis æterni, & præpotentis Dei, &, quàm exiguum ſit id totum, quod
cauſæ inferiores præſtant, quando operantur ſimul cum ipſo Deo, ſi cum
eo conferatur quod facit Deus. Neque enim, ſimile eſt veri,Deum actu-
rum aliquando quidpiam ſupra omnem naturæ vim, niſi etiam dum agit
cum ipſa natura,excederet mirum in modum vires naturæ. Quærite phi-
C loſophi,quantum poteſtis, aliam quandam naturam, diuini regni conſor-
tem, oleum, & operam perditis. An verò obliti eſtis doctrinæ veſtræ,ma-
gnam illam, & ampliſsimam ſyluam naturæ, quæ vt materia, ſic & natura
dicitur, vim eſſe patiendi, non agendi? Deus ergo imprimit,illa recipit:
Deus agit,illa patitur: Deus imperat,illa paret. Atque, ideo, illa eſt natu-
ra, qua mouentur, quæcunque mouentur: quum alioquin ipſius Dei vir-
tute, moueant quæcunque mouent; ſine quo nè illa quidem mouerentur,
quæ ex illo ſolum, & non aliunde habent, vt moueri poſsint: quin, neque
illa ipſa materia extaret, vnde eſt in omnibus, quæ mutantur huiuſmodi
vis; ſi tamen vis,& non infirmitas potius: nam, vt mouere eſt virtutis, ſic,
cedere mouenti, debilitatis eſt argumentum. Putas ne, homo, ad Deum
D non niſi res diuinas, naturales omnes, ad ipſam ſolam pertinere naturam?
Non ſic res habet, non ſic. Non diuiditur ex æquo iuriſditio Dei, & na-
turæ: nihil quidem agit natura ſine Deo: at Deus (vt vult) agit cum natu-
ra, & ſine natura: Itaque, naturalia dicuntur, quæ cauſam agentem,& pro-
pinquam, in communi ſylua, & campo naturæ, habent, ad quam proximè
referantur: quæ verò ab ipſo Deo ſine alterius naturæ opera, aut miniſte-
rio, fiunt, diuina meritò vocare ſolemus. Vt propterea, in eis, Deus, ſit vis
illa maior, quæ vnamquamque naturam, ipſam quoque totam exuperat;
at verò in illis, dicatur ratione quadam,& ipſe natura; vtpotè, ſeſe non ni-

hil attemperans virtuti naturæ; & vbique, ſolito curſu naturæ procedens, E
nihilq; agens, quod ad miraculi rationem pertineat. Ea enim ſolum, quæ miracula dicuntur, ſunt ſupra naturam: tametſi homo, altiſsima quadam ratione dicitur mundi miraculum: cuius generatio prorſus naturalis eſt, & abſque vllo miraculo. Audite, Deus eſt Ens, & ſupra Ens: eſt ſubſtantia, & ſupra ſubſtantiam, ita igitur eſt Natura, & ſupra naturam. Quid? An non dicemus ſuo loco Deum eſſe Idæam; & ſupra idæam? eſſe fatum, & ſupra fatum? eſſe fortunam, & ſupra fortunam? Iuuat ò amici, allophylorum prata deflorare, eruere ex terra aurum, aut ex arena lapillos, vt ex ipſis etiam Aegyptiorum ſpolijs, & ex tyri, Aethiopumq; opibus, ab ipſa religionis, & ſapientiæ arce mille propugnacula pendeant, & omnis armatura fortium. Nobis, non vobis laboraſtis ò gentes: Mella veſtra ipſi come- F
dimus: dulces veſtros nidos ſæpe reuiſimus: aratra veſtra noſtros agros coluerunt: vellera veſtra, filios noſtros variegatis veſtibus induerunt. Nos inquam exercitarunt inuentiones veſtræ: nos exacuerunt ingenia veſtra: diſciplinę veſtrę nos excoluerunt: ſtudia veſtra noſtros conatus adiuuerũt: nos in labores veſtros introiuimus: quæ ipſi ſeminaſtis nos metimus. ſed, vos ſeminaſtis inter ſpinas, ideo amiſſa meſſe, omnis vobis fructus interijt; at nobis, qui ſpinas veſtras cõbuſsimus, ex bono ſemine, quod, veſtris manibus, omnium rerum ſator, in mundi agro ſeminauit, in dies magis, ac magis inundant campi, creſcitq;, & abundat ſpica meſsis. Fili hominis, dum nunc tandem ſententiam iſtam claudimus, & peroramus, auſculta, atque animum aduerte ſedulò: non enim in fictis cauſis verſamur, ſed in ve- G
ris litibus pietatis, & impietatis, illam fidelis hiſtoria docet, hanc inanis philoſophia tuetur. Quoties incidit ſermo de comparatione, ſiue naturæ, cum Deo, ſiue Dei cum natura, nega naturæ omnia, da Deo omnia; quia Deus eſt ante naturam; ſine Deo nihil eſt tota natura: Deus eſt vis tota naturæ, abs Deo totus mundus regitur, & (ſi ferre poteſt latinæ linguæ caſtimonia,) tota natura naturatur.

In impiam philoſophorum catenam, Deum agere, vt vult, & vniuerſam cauſarum ſeriem nihil poſſe ſine ipſo Deo. CAP. XVII.

TOLLITE iam philoſophi, veſtrum illum ordinem, H
quem tanto ſupercilio, dicitis naturalem; catẽnam illam veſtram, quam iactatis auream: veſtram illam multiplicem, quam in omnibus neceſſariã ducitis, cauſarum coniugationem. Recedant hæc vetera de ore veſtro. Date & ipſi gloriam Deo, cuius munus eſt, & ſophia, ad quam anhelatis, & philoſophia, cui dies & noctes incumbitis. Gloria mundi Deus, cauſa omnium cauſarum, origo omnium originum, principium omnium principiorum.

A principiorum. Ideoq; non est redigendus in ordinem cum cæteris causis: sed si non à plebeis, & vulgaribus, in quorum numero omnes illi habendi sunt, qui à pietate sunt alieni, à doctis viris, qui tanquàm flores sunt in vniuerso hominum genere, eximendus est extra seriem omnium causarum: ipse per se ipsum, æternùm, exemptus, & solutus omnibus legibus, qui dat omnibus leges, & iura. Doleo super vos, philosophi nobiles: Dolet mihi cor, dolet animus, & verè omnibus literarum studiosis dolendum puto; quod, quum in vniuersa natura, oculatissimi esse videremini, perspicaciores Lyncæo, & Argo; toti oculei, immo vero ipsi oculi, quin & oculissimi; non ea tamen videre voluistis, quæ cœcus ille nunquam satis laudatus Melesigenes, Deo fauente vidit. O vitiosos philosophorum oculos, viri fra-
B tres, qui lucem reformidarunt, ò ex toto cœcos, qui non viderunt. Et diuina quidem, à nobis mortalibus remota, neque oculis aspici, neque tangi manu, neque vllis corporis sensibus percipi possunt; sed tamen, habet sucs oculos mens, vt & suas aures, et fauces, quibus videre, audireq;, et gustare diuina quæq;, et Deum ipsum, ipso opem ferente valeamus. Homerus igitur, cui natiuitas, vel à melle, vel à melodia, seu ab vtroque potius, primum illud nomen dederat, quod fundere deberet poetica mella, et spargere ab ore pegaseum melos, nō excęcatus quidem ab ineunte ætate, vt Didymus, sed ab ipsa natiuitate cœcus, fortasse, vt ipsa quoque Dei gloria, priscis illis sæculi in illo claresceret: et per illius linguam, plenam eruditionis, et sapiētiæ, in omnem Græciam latè propagaretur, mirum, quam pręcelso animo,
C aditum istud sacrum, penetrauerit; quàm sanctè, & religiosè, contra hanc philosophorum catenam de admirabili, & inuicta Dei virtute, ac potestate disseruerit. Docuit nimirum, Deo ipsi nullam necessitatem incumbere: nullam vim inferri posse: totam catenam, seriemq; causarum, necessariò subesse Deo: nec quicquam moliri posse, nisi continenter illi adsit ipse Deus. Neque verò profectò, minus est admirandum, quanto dicendi artificio, hanc ipsam sublimem theologiam, ad gratiam, & leporem, fabularum mysterijs, colorandam, pingendamq; iudicauerit, & re ipsa, omnis generis floribus colorauerit, ac velut acu pulcherrima varietate depinxerit. Dignissimus sanè, qui, propter doctrinam consecrandam immortalitati, nasceretur in myrrha; propter suauitatem, & iucunditatem poematis, mo-
D reretur in viola; propter singularem ornatum, & incomparabilem picturę gloriam, post fata migraret in pauonem. Sed iam videamus quanta cum gratia, & maiestate fingit, Quum inquit, roseis digitis Aurora terras illustrare cępisset; Iupiter conuocauit concilium Deorum, & Dearum; quibus magno silentio auscultantibus, vult, & ore minaci, concutiens caput, hunc in modum locutus est. Audite Dij omnes, Deæq; pariter, quæ dicturus sum; & nemo vestrum, siue mas, siue fœmina, aut orationi meæ reluctari nitatur, aut illius quod perficere mihi animus est, executionem remorari. Si quis vestrum, suppetias tulerit vel Argiuis, vel Teucris, hunc ego,

vel

vel deijciam ad ima terrarum, vbi altiſsimum barathrum eſt cum portis fer E
reis, tanta profunditate demerſum, quanta diſtantia eſt à cœlis ad terras; vel ſaltem vſque adeo turpiter, & deformiter cedam, vt ignominia ſumma ſit illa futura, redire ad cœlos, tam fœdè, & inſigniter cæſum. Ita magno veſtro malo intelligetis, quam ſim valentior ego, & hominibus, & Dijs. Quod ſi fortaſſe, mihi irato, & minanti non creditis, &, vel ſingulos, vel omnes Deos, Deasq; iuuat experiri, quãtæ ſint meæ vires; agite, reſtem auream è cœlo ſuſpendite ad inferos: eaq; appræhenſa, me hinc detrahere in terram, quantum poteſtis cuncti tentate; veſtris nixibus id nunquam efficietis: at verò, ſi mihi id facere in mẽtem ſemel venerit, ego ſolus, in terras, & in maria, vos vniuerſos, ex hoc cœli vertice dabo pręcipites: quin, & ipſam reſtem circumligatam, cum ipſis quoque inferis, traham ad ſummita- F
tem huius olympi, vobis etiam reluctantibus. Vt omnes tandem videatis quantum Deos ſimul, & homines poteſtate, & libertate pariter antecello. Quid hic addere neceſſe eſt, ò boni philoſophi, vel ad doctrinam, vel ad ipſius doctrinæ lucem, & intelligentiam? Duo illa carmina græca notare ſat fuerit, ex quibus tota ſententia pendet.

Εἰ δ' ἄγε πειρήσασθαι θεοὶ ἵνα εἴδετε πάντες
Σειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες.
Καὶ τὰ λοιπά.

Similia porrò his ſunt, quæ in eodem Homero leguntur, parte alia pulcherrimæ picturæ Iliados. Nam Iupiter inquit Deorum pater, & hominũ, Hectorem miſeratus, dum largo vulnere percuſſus, redderet ſanguinem, G
ad Iunonem conuerſus toruo vultu ſic fari cœpit, ò inexhauſtæ malitiæ caput, ò omnis doli artifex,

Non memor es, quum te de ſummo penſilem olympo
Demiſi? Vt quæ pedes geminas, graue pondus, ad imos
Appendi incudes? manibusq; tenacia vincla
Ex auro inieci: aereis tu nubibus altè
Pendebas: fremuere Dei, per ahenea cœli
Templa, indignantes: neque te diſſoluere quiſquam
Eualuit.

Ecce igitur quàm manifeſtum eſt, ſummam illam maieſtatem, poſitam eſſe extra omnem neceſsitatem ordinis, & catenæ cauſarum; vtpotè, cui re H
ſiſtere non poſſunt, neque Dij, neque Deæ; &, quæ ſola domat, & Deos, & Deas. Et quidem, Deus, non eſt prima cauſa tantum: ſed ſimpliciter, & ſine vlla additione cauſa: illa inquam cauſa, de qua adagium factum eſt: Nihil fieri ſine cauſa poteſt. Nam, ſine omnibus alijs cauſis, quid eſt, quod fieri non poſsit, ſi Deus voluerit? At, ſine Deo, etiam ſi tota ſeries nitatur, nihil effici vnquam poterit. Sit philoſophus Φιλομύθης, hoc eſt amator fabularum; &, in Platone, referat ſolem olim occidere ſolitum, vbi nunc oritur; futurumq;, vt alias oriatur, vbi modo occidit, Hæ fabulæ, in ore

Christiani

A Christiani Theologi, non iam fabulæ sunt, sed blasphemiæ: ideoq; illud tantum dicimus, quod abest ab omni fabula, solem esse opus Dei, vt, & totum cœlum; similiterq; cœlorum omnium concitationem, & conuersionem: Deumq; propterea, flectere posse solem, & cœlos omnes, in quam ille voluerit partem, dextram, sinistram, anticam, posticam, supernam, infernam: quin, & sistere omnes illas, & totas cœlorum moles; imperareq; Angelis suis, vt & à motu, & ab vniuersi orbis agitatione, quiescant; quod, & aliquando faciet. Nouimus insuper, huius immensæ, atque inuictæ potestatis Dei ipsius, datas esse magnas significationes humano generi; ob id vnum, ne sempiterna illa virtus, atque diuinitas teste careret; vnde ipsi homines non iam cœlo, aut soli, vt olim, sed ipsi Deo, cui cœli,
B & virtutes cœlorum ad nutum obediunt, hymnos & laudes, cum ingenti iubilo, & gratiarum actione decantarent. Et quidem, illa vna significatio satis esse deberet pro innumerabilibus: Nam Lucifer, ille cœlo, & toto mundo superior, princeps vniuersæ militiæ cœli, & vt perstemus in metaphora, primus annulus catenæ secundarum causarum; qui, tantæ virtutis, & maiestatis erat, vt sibi videretur, facile fieri posse, vt ipsi Deo per omnia similis euaderet; quum superbè nimium elatus, seditionem inter legiones illas cœlestes concitasset, & iam versutus, nouam necteret catenam, qua se se altius sustolleret in cœlum, & Deum ad ima detraheret; infinita illa numinis potestate, catena ligatus est ad mille annos: ita, incidit in laqueum quem parabat; suis ipsius funibus constrictus est; &, quod ne
C Ethnicos quidem ipsos, vt ipsi scitis, ex toto latuit; proiectus in tartara, ex Angelo, migrauit in Satanam. Ecquid aliud dicemus amplius? Vt persuasum est iamdiu philosophis, elementa non agere sine cœlo, & inter cœlos principem illum orbem agitare sequentes, & mentes animos, & animos corpora; sic, diuina historia docet, Deum nihil non mouere in vniuerso orbe, nihil moueri posse sine Deo; eatenusq; solum agere, mouereq; ipsam rerum naturam, quatenus, antea, diuina quadam, tametsi nobis ignota, & non percepta motione, cietur. Neque enim, Deo ipsi, vlla incumbit necessitas auxilij, neque causæ efficientis, quæ illum adiuuet facientem: neque temporis, aut loci, in quo faciat: sed neque, aut formæ, per quam, aut materiæ, ex qua, neque exemplaris, ad quod, aut motus, cum
D quo; siue demum finis, propter quem, & cuius gratia, moliatur hæc tanta rerum miracula, quæ in mundo quotidie facit. Ex seipso enim, tanquam ex magna penu, vt qui est Ens, & Essentia, profundit vniuersas opes, viresq; causarum: omnium effector, virtus, motio: omnium Ἰδέα, & Εἶδος: omnium radix: vim præbens omnibus: omnium omnia: à quo, (vt dicebam superius) nihil vacat: qui, vniuersum se ipso implet; cuius est omne quod est: extra quem, nihil est; per quem accipit vt sit, idipsum etiam, quod propè nihil est, hoc est vltima materia. Supra materiam, est ea, quæ interius ciet, agitatq; natura; Supra naturam est anima; supra ani-

mam ratio; supra rationem mens; supra mentem intelligentia. Deus, est E
supra omnia, innumerabilibus modis, vtens sua illa immensa potestate: illuminans intelligentiam, sanctificans mentem, rationem exacuens, vita animæ, potestas formæ, opifex materiæ, dominus vniuersæ naturæ. Quod si, ipsi cupitis, vt rationes rationibus nectam, certè, imago in speculo, moueri non potest, nisi se se moueat vultus, qui est extra speculum: in illo enim orta est, & inde seruatur: sic ergo, postquam res naturales, sunt simulachra, & exempla diuinarum idæarum, vt artificiales naturalium (nam ex Deo semel conditæ, ex Deo quoque tenentur, ne concidant) quo modo mouere se natura potest, vt aliquid agat, nisi Deus ipse primus se se exerat ad agendum? Ob id ipsa quoque natura, tametsi intenta in sempiternam illam maiestatem, præ nimio stupore, & admiratione, gaudet qui- F
dem diu religioso silentio continere, quod sermone explicare non potest; tamen postquam à Deo semel condita, ab eo etiam perpetuò tenetur, regitur, administratur; venerabunda, dum tantum numen salutat, & colit, tanquam non ingrata creatori, prostrata in humum, erumpit tandem, &

Fundit opes, mundumq; beat, tam diuite lingua

replens cœlos, & terras gloria eius. Et quidem, aliæ causæ, vim agendi non habent simpliciter, sed tantum relatæ ad ea, quæ ab illis efficiuntur: nam, comparatæ ad priores illas virtutes, & naturas, à quibus traxerunt originem, causarum nomen amittunt: sicut, & ipsa effecta, subeunt nomen, rationemq; causæ, quoties referuntur ad illud, quod ab eis pendet, vt existat in natura rerum. Porrò Deus, qui est extra totam rerum vniuersi- G
tatem, vtpotè dominus vniuersitatis, simpliciter est causa, absolutè causa: nulla ratione efficitur in seipso, sed est solùm in omnibus, & per omnia, causa, & effector. Et perspicuum est quidem, in quouis ordine aliarum causarum, quod, ea, quæ plura efficit, tametsi & illa effecta est, causa dicitur potius, quàm effectus: è diuerso, illa, quæ pauciora facit, frequentius dicitur effectus, causa insolenter, & rarò. Inter ea porrò, quæ ipsæ causæ efficiunt, quæ prius veniunt in lucem, priora dicuntur; quæ posterius, posteriora: sic, & inter causas, quæ prius efficiunt, primæ dicuntur, quæ secundò, secundæ, quæ postremò, postremæ. At, præter Deum, nulla est causa, omninò prima, sed, in suo genere tantum prima est, quæ prima dicitur. Deo enim, nihil est prius, immo Deus est primus omnium. Quod H
si, philosophia idipsum docente, quicquid est in aliquo ordine primum, est causa omnium, quæ sequuntur successione quadã; an aliquid est, quod Deus ipse non efficiat? cuius non sit origo? cui non det vt existat? quanquam non omnia, eodem vel temporis, vel dignitatis ordine efficiuntur. Agnoscamus, Agnoscamus tandem, Deum esse fontem fontium, &, vt Græci lepidè dicunt, Πηγὴν πηγῶν: vnde omnia manant, quæ fiunt, & quæ facta sunt; quæ fiebant, & quæ in posterum fient. An enim aliquid effici potest, quod effectorem non habeat? Ecquis est effector, nisi qui

efficit?

A efficit? Efficit nè verò, vel natura, vel ars, nisi efficiendo transmutet? Trãsmutatio, non nè exigit tempus? Tempus, non nè est ex æternitate? Deus non nè est æternitas, & (vt supra dicebamus) author æternitatis? Sed, quid est, quod Stoicus ille Poeta, mihi in aures submurmurat?

Fato stat Iupiter ipse.

Et iterum,

Se quoque, lege tenens, & sæcula iussa ferentem.

O consuetudo mentiendi, quantam iucunditatem habuisti in vesanis poetis, quum pena abesset, & licentia consequeretur. Sit vniuersa natura corporea, per se se subiecta necessitati; sentiat mundus inferior, superioris mundi vires, & imperium; cuius tela superare, retundere, aut declinare, omnino non possit; mundus ipse quoque superior, tanta necessitate B præmatur agendo, quanta inferior patiendo; porro Deus, & inferioris, & superioris mundi author, & opifex

Sedet interea conditor altus,
Rerumq́; regens flectit habenas
Rex, & dominus, fons, & origo,
Lex, & sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat.

Ecquid scæleratius excogitari potest, ò Viri, quàm, vt summa illa, & summo principe digna libertas, derogetur ipsi Deo, vt mox secũ auferatur vni C cum illud, & verè sanctissimum, admirabileq́; commercium, quod est homini cum maiestate diuina, dum sperat, metuit, colit, adorat, deprecatur? An vero, recepta in ipso quoque Deo, vt in cæteris naturalibus causis, agendi necessitate, habebit quicquam virium, hæc nostra fides, hæc nostra spes, hæc nostra charitas, & pietas; vt summo illi rerum principi, amoribus, desiderijs, colloquijs, misceri aliquo modo valeamus? &, nõ potius, (id quod vnicè molitur impietas gẽtium) erit ex toto vanus, quisquis mortalium seruit Deo, si non potest non agere id quod agit, neque aliter quàm agit. Ex se ipso est, ex se ipso agit: non agit naturaliter, non necessariò, non voluntate humana, sed voluntate diuina, ratione Deo digna. Non est minister, neque comminister: non est seruus, neque conseruus, est dominus, est prin D ceps, agit, vt decet dominum, vt decet Principem.

Quem, non externæ pepulerunt fingere causæ,
Materiæ fluitantis opus; verum insita summi
Forma boni.

Ob id, nihil est in mundo, simpliciter, & absolutè, necessarium: quia, & hæc prima causa, nihil extra se agit simplici, & absoluta necessitate; &, omnis illa tanta naturæ necessitas, huic diuinæ voluntati, in quam, omnia, vt sic dicam, conijciunt oculos, dicto citius, paret, & obtemperat. Illa, est ineuitabile fatum rerum omnium, cui, & sol aliquando stetit, & Luna:

cui, absque gelu duratæ sunt aquæ: cui, virtutis suæ oblitus est ignis: cui, & E
flumina subsiderunt, & mare dulce factum est, & ferrum natauit, & ru-
pes, & saxa conuersa sunt in fontes, & latices aquarum currentium. O` cau-
sa, causarum, ò causa sine causa, ò causa supra omnem causam. Causa, quæ
moues, & non moueris: quæ efficis, & non efficeris. Causa, cui, rerum sta-
bilium stant causæ: cui, rerum mutabilium immutabiles manent origines:
cui, rerum temporalium sempiternæ viuunt rationes: ante initia sæculo-
rum, ante primordia initiorum, ante origines primordiorum, ante scaturi-
gines originum. Αἴτια ὑπεραίτιος, ἀρχὴ ὑπεράρχιος. Humanum genus,
te supplex colit, & adorat, ò Deus, agnoscens, & confitens, Quòd, ma-
gno iure, dignus es hoc titulo Causa causarum; quia absolutè, tu solus es
causa, non eorum solum, quæ fiunt; sed eorum omnium, quæ aliud fa- F
ciunt. Quòd, ne vnum quidem eorum quæ sunt, vlla causa facit sine te;
Illud solum quòd nihil est, & quo ipsi in nihilum penè vertimur, sine te
authore; quanquàm, ne sine te quidem permittente, fieri potest. Quòd,
nulla fatorum series, est tam intertexta, quam non retexere, nulla tam re-
texta, quam non detexere possis si velis. In manu tua, cuncta sunt posita ò
Deus, & tuæ voluntati, quis nam resistit? Tu excelsa deprimis, tu depressa
extollis: tu euellis, tu destruis, tu dissipas, tu feris, tu plantas, tu

Diruis, ædificas, mutas quadrata rotundis.

Ecquando erit, ò viri pij, vt philosophi, & hæretici, philosophorum
hæredes, hæc omnia intelligant; & cadant squammæ perfidiæ, & impie-
tatis ab oculis eorum? vnde, & surgant velociter, vt Deo gratias agant. G
Tandemq;, vna illa catena tenebrarum, qua velut Aegyptij, mente, &
animo ligati sunt, de suis ipsorum manibus euanescat, nosq;, illos audia-
mus, clamantes & exultantes. Nunc scimus verè, quia Deus vltionum
liberè egit.

Aurea catena rerum omnium, DEVS, omnia trahens, ligans, tenens, omnium amor, desiderium, bonum, finis. CAP. XVIII.

NEMO putet, nos erubescere catenæ nomen; quod, à
captiuitate ductum, duriorem etiã, & diriorem red-
dit ipsam captiuitatem. Vincti, & captiui sumus om H
nes, qui Christo nomen dedimus: &, in eo ipso, qui
nos fęlicissima sorte captiuos fecit, in faciem quoque
Regum, & Cæsarum, sancta quadam (vt sic loquar) su
perbia gloriamur. Gloriamur inquã, & gaudemus;
dum, pro nomine Iesu, perferimus catenas, vincula,
cõpedes, verbera, ferrũ, ignes: postq̃ amor ille noster, vt nos ab æternæ mor-
tis cõpedibus liberaret, in vincula conijci, ligari, detineri, duris sentibus cõ-
figi, clauis trabalibus in altũ suspendi, nõ indignũ existimauit. Ecquis vnq̃

A soluì cupiat ex his catenis? quis non cũ ingenti gaudio circunferat has catenas? Quid dico catenas, & non potius, torques, monilia, armillas, coronas, christianæ nimirum virtutis, & fortitudinis insignia, prēmia, decora, ornaměta? Sed, paradoxa fortasse videbuntur ea q̃ dicimus, hominibus alienis, & profanis, ò beati: oculis enim purgatis, & longè sublimioribus opus est, ad hæc diuini amoris miracula intelligenda: quos, qui non habent, sunt cęcis similes, &, vt vulgò dicitur, absunt præsentes. Interea igitur, dum sancta hæc, & diuina mysteria nostri amoris, suo loco meditanda relinquimus, oportunè, quod ipsis etiam profanis gentibus vtile, & iucundum fuerit, tractandum nobis est de catena mundi, à qua, vt ego quidem existimo, nimiùm turpiter, philosophi, delapsi sunt ad catenam Dei, non distinguē-
B tes inter mundum, & Deum. Et quidem, mundus ipse totus intextus est, & contextus; & ipsa vniuersa natura, vndique est multiplicibus inserta catenis. Quis id non videat? Nam in tanta compage rerum naturalium, vix inueniri potest aliquid, separatum prorsus, & non connexum cũ alijs: sunt quin potius omnia mundi membra, quasi in crispa coma, cincinni, sexcentis nodis intorti: nihil enim est, quod non agat, & patiatur, quod non tribuat, & recipiat: quod nõ sit causa effectrix, & effectus: vnde, & eadem res penitus, tanquam causa, antecedit, & tanquam effectus, sequitur: idq; si non semper tempore, certè semper natura, origine, ratione, dignitate. Quid, quòd in chao illo, terræ inanis, & vacantis, cui vesani Poetæ æternitatem dederunt.

C *Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,*
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus,
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

nunc autem, tanta cum pace, & concordia, grauia, leuia, rotunda, recta, frigida, calida, pro cuiusque rei natura & virtute agunt, mouentur: nimirum, vincta, & colligata, continuatione diuini spiritus; quod, omnibus vinculum est, & catena iucundissimi amoris: quo, trahuntur, vt coeant singula; ligantur, vt fiant omnia; tenentur, vt perstent & singula, & omnia: ex quibus, tãdem, vno ordinè, tam pulchrè, & benè dispositis, admirabilis quædam, & verè diuina harmonia perficiatur. Elegantem admodum tãtæ rei similitudinem, perhibere mihi videtur lapis ille

D *Quem, magneta vocant, patrio de nomine Graij,*
Magnetum, quia sit patrijs in finibus ortus.

is enim, ferro admotus, quasi spirãte affectu, durissimũ chalybem ad se trahit, & suspẽdit: quo, & alius trahitur, & suspenditur; & deinceps alius, vt ferè vnius momenti spatio, lõgo quodã nexu, catena fiat annulorũ; quã, nũquã satis mirentur oculi, nunquã satis mirentur animi. Ex nostris, quidã politissimæ literaturæ, id carmine expressit, &, vt ipse reor, felicissimè, hunc in modum: *Ceu ferreus olim*
Annulus, arcana quem vi, magnesia cautes

Sustulerit, longam nexu pendente catenam
Implicat; & cæcis inter se conserit hamis. E

Verè siquidem, cœli, elementa, animantes, saxa, agri, plantæ, dum, ab ipso Deo tanquam à magnete, fortissimè simul, & suauissimè trahuntur ad suum ipsius amorem; & seorsum singula, & simul vniuersa, tãquàm excitata per omnipotentiam diuini amoris, vt conuertantur ad illud commune bonum Πᾶσιν ἔφετον, πᾶσιν ἔραστον, πᾶσιν ἀγάπητον; in vnum simul conspirant; perinde ferè, ac vnius corporis membra, quæ vno spiritu viuificantur, custodiuntur, animantur, vt sint vnum animal; aut, tanquam fides vnius citharæ, quæ graues, acutæ, mediæ, dum vna artis peritia pulsantur, vnum ex omnibus conficiunt melos; siue demum, quasi vnius reipublicæ ciues, qui, non tam formidine legum, quàm amore ipsius virtutis, F in officio, religiosissimè perstant; &, nullis vnquàm negotijs auocari possunt, vt aliquid intermittant, quod ad officium spectet: in quo colendo, omnem vitæ honestatem, & in negligendo, omnem turpitudinem sitam esse intelligunt. Ecquis profectò referat, quàm aptè, & ordinatè, rerum, quæ in mundo sunt, species, cohæreant, connectantur, constentq;, & perseuerent, ac muneribus satisfaciant suis; ita, vt ex contrarijs motibus, vnum efficiant admirabilem, incredibilemq; cõcentum, & Deo dignum? Nam, quæ superiora sunt, generatim, inferioribus prouident, vt illis nihil desit: inferiora, ad superiora conuertuntur; vt ab illis aliquid accipiant: paria, velut fœdere amicitię sociata, sibi inuicem, bona sua communicant quàm libentissimè: & singula quæque, vehementer, & amanter, aduersus contra- G ria, se se tueri student, quàm maximè possunt, vt non deficiant. Negate, si potestis, ò philosophi. Sunt autem hæc, quatuor rationes amoris; &, si dicere placet, quatuor amores: Græci, breuissimè explicant. Ερωτα προνοητικὸν, ἐπιστρεπτικὸν, κοινονηκὸν, συνεκτικὸν; Latini, dicerent. Amor, qui prouidet: amor, qui conuertitur: amor, qui communicat: amor, qui continet. Estne verò, nouum, amorem dici vinculum, rete, catenam, laqueum? Extat oraculum illud: In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Et illud, Expandit rete pedibus meis. Apud profanos vates, famosa sunt Cupidinis, & Veneris retia, plena insidiarum, quas, cœcus ille puer, & insana mater, orditur. At, naturalis amor, quo se se res inuicem complectuntur, nihil habet impurum, nihil periculosum: est extra H omnem culpam, & extra omnem pœnam. Omnes porrò amores, omnes illæ catenæ rerum, quibus arctissimis se se vinculis constringunt omnia, ex illa vna admirabili, fortissimaq; catena dependent, quæ est amor Dei, verè fons omnium amorum. Nemo nescit, in ipsa natura esse mutuos rerum amores, mutua odia: hinc tantæ sympathiæ, & antipathiæ, in herbis, in plãtis, in lapidibus; quin, & in belluis, & in piscibus, in hominibus, in ipsis quoque genijs: quas, quis non maximè admiretur, etiam si maximè videatur sapiens? Sed enim, hic ipse naturalis amor Dei, amor est, omnibus cõ-

munis,

A munis, & singulis ferè proprius: quo, velut delicatißimo cibo, quæcunque facta sunt, aluntur, nutriuntur: nam superæ mentes, & animi hominum, ratione; belluæ, sensus iudicio; plantæ insita appetitione vitali: saxa demum, & reliqua omnia, quæ id tantum muneris participant, vt extent, eo ipso quo sunt, non elicito quidem aut imperato actu, sed indita quadam propensione, inclinationeq́;, & quasi pondere, in Deum feruntur, Deum amant, cuius intuitu, faciunt quæcunque faciunt. Sequuntur enim eum, non secus, quàm oues bene saginatæ, ex pascuis, sequuntur Tytirum. Deus, pastor est ouium; qui, super ingentem hanc vniuersitatis lyram, tendit arcum bonitatis suæ; &, sui ipsius amoris sagittas ardentißimas, per omnia immittit, & iaculatur, hubertate plenitudinis suæ, implens, & inebrians
B omnem creaturam. Omnes amores ex hoc amore; omnis bonitas, ex hac bonitate; omnis pulchritudo ex hac pulchritudine; & denique, omnis voluptas, ex hac voluptate; cuius velut torrens, nihil non rapit, nihil non tenet. Et cœlum quidem ipsum, tam immensę magnitudinis corpus, quanta facilitate, & velocitate mouetur, vt Deo pareat, tam à sinistra in dexteram, quàm à dextera in sinistram, hoc est ab occasu in ortum, & ab ortu in occasum? Sol, nunc nobis excubias facit, nunc illis, qui è regione, aduersis vestigijs, stant contra nostra vestigia, quos Antipodas vocant. Luna, ordine perpetuo, nunc curuatur in cornua, nunc plenum orbem ostentat, nunc æqua portione diuiditur, nunc videtur nulla. Ignis, nunquam non incendit aera, nec tamen aqua siccatur. Flumina omnia, intrant mare, &
C tamen mare non redundat. Mare ipsum, exurgit apertis ostijs suis, & tamen, arena tenuißima confringuntur tumentes fluctus eius. Aquæ, erumpunt quasi de vulua, & procedentes, inundant agros, colles, & montes; & tamen, tota tellus suspensa manet, medio librata spatio: Tempora, transuolat, & tamen dies, & nox perseuerat; Generatio venit, & generatio præterit; & tamen, terra, quæ scæna est, vbi hæc omnia fiunt, ne quatitur quidem, sed in æternum stat. O` maximas, atque imperiosißimas, easq́; occultas, & incognitas vires amoris. Res certè admiratione dignißima viri. Nam, quum ipse Deus, nullius rei præmatur inopia; bonorum nostrorum non indiges, cecinit Rex ille fortißimus, quum affluat, & exuberet omnibus bonis; sua ipsius vox est. Ego ostendam tibi omne bonum: tamen,
D omnia quæcunque sunt, supra quàm dici poßit, æternum amans, & diligens, ideoq́, faciens, fouens, custodiens; nam si odisset non fecisset; & si odiret non seruaret; in se ipsum, omnia, insatiabiliter conuertit, dirigit, reflectit, reducit. Quid? omnibus inijcit, neque solum inijcit, sed infigit, sed infixos relinquit occultißimos quosdam, &, qui euelli, aut extrahi nulla ratione poßunt, diuini amoris aculeos. Quibus, dulcißimè vulnerata natura, quem alium cuperet, quem amaret; in quem suspiraret, nisi in ipsum Deum? In cuius amoris gratiam, iam tum ab orbe condito, pulcherrimam choream ducere cœpit, per cœli strophas, & antistrophas, & ad hunc

vſque diem, mundus ipſe totus, perpetuò recinit, ſaltatq́;, ad concinnitatem, & concentum ſphærarum cœleſtium. Quæ, dum Poetarum plectra, & plectri ſimiles, linguæ, quoad fieri poteſt, ſtudent imitari, implent, & artificioſis carminum numeris, aures, & incredibili Muſarum lepore, atque innumerabilibus gratijs, hominum animos. Vtinam, hanc mundi muſicam, ipſi quoque aliquando ſentiremus, ò dilecti Dei: vt, ſtudio, & emulatione excitatis animis, cum ipſis vatibus, diuina patientes, magnalia Dei, numeroſè, & cum omni gratiarum cumulo, caneremus. Nam, quis alius eſt finis naturæ, in his cœlorum ſonis, & numeris, niſi canere iucundiſsimũ hymnum æterno Deo; &, nullo vnquàm die, nulla vnquàm nocte, non agere ſabbatiſmum, in illius obſequijs, & irrequietis laudibus? vt, vel ſuo ipſius exemplo erubeſcere homo poſsit, ſi velit; qui, Deo ingratiſsimus, & omnium belluarum, ac ferarum inſipientiſsimus, ſolus diuinos amores refugit, & Dei cótemptor, & oſor, à veneratione numinis, ſuo ſe vitio alienare non veretur. Heus tu, quicunque es. Tibi, qui de more, contra omnis naturæ morem, tam ſæpe auerteris à Deo, tibi inquam pręſcriptum eſt, vt, vno ſaltem hebdomadæ die, ad illum, tua ſponte conuerſus, ſanctiſsimum illius nomen, amanter, fideliter, religioſeq́; colas, & glorifices; cur illum ſaltem diem nõ religioſè (vt par eſt) perpetua obſeruatione cuſtodis? Ecce magnus hic mnndus, vna lege contentus fuit; quam in eo ſemel inſculpſit Deus. Iam enim Deum reueritus honore perpetuo, in illius obſequijs nullum non diem feſtum agit; nulli illi non ſunt læti, & feſti dies; quibus, ſemper Deum adorat, Deo famulatur, Deo agit gratias, Deo ducit choros. An verò, vel fallimur ipſi, vel fallimus? Sed, quis hoc ipſum non videat? Quemadmodum enim heliotropium, ſolaris herba, ad orientem ſolem, ſuo ingenio manè conuertitur, interdiu ſequitur ſolis iter, ad veſperam quoque, velut amoris, & zelotypiæ plena, curioſè videt, vbi ſuus ille ſol occidit, vt & illa ſecum occidat; &, quod demum, magna admiratione non vacat, nubilo etiam obumbrante diem, dum aquila non videt ſolem, illa tamẽ ſolem videt, & citra errorem, cum ſole ſemper gyro voluitur; Sic, in campo ipſius naturæ, omnia quæcunque ſunt, & quæ ſentiunt, & quæ non ſentiunt, tanquam afflata diuinis odoribus, ipſum Deum omnia amantem, omnibus ſupra quam dici poſsit amabilem, totis viribus amant, quærunt, ambiunt: ad quem iucundiſsimo quaſi curſu, & perpetua contentione mouentur: vſque adeo, vt fœdum, & turpe exiſtiment, in hoc ipſo amoris certamine, alterum ab altero ſuperari. Venite, venite, & videte omnes, qui diligitis Deum: videte inquam ſpectaculum iſtud viſu digniſsimum, & admiratione pulcherrimum: quàm vniuerſa natura, toto hoc tẽporum interuallo, à principio ſæculi, ad finem vſque, velut in faciem Dei, ſemper intenta, vultũ tantæ maieſtatis, verecundè, & reuerenter obſeruat: quàm, ad nutum Dei, cum gaudio ſimul, & tremore agit, & agitur: quàm, diuino imperio promptè, ac libenter auſcultat: & ne latum quidem vnguẽ

A ab eius legibus præscriptisq; discedit: & denique, sicut dixit almus ille, &
naturæ, & scripturæ interpres, Apostolus, quàm, ipsius Dei incredibili de-
siderio fatigata omnia, doloribus quasi parturientis ingemiscant, donec
fœlix illa, & suprema dies adueniat, in qua, diuini circini ratione, certissi-
ma, & constantissima, claudatur hic magnus & aureus sæculi circulus: atq;
à puncto ad punctum, ducta, terminataq; linea, primum, & vltimum grę-
cæ literaturæ classis elementa, coeant in vnum Deum; & omnia illuc recur
rant, vnde altas ducunt origines; sitq; Deus tandem, & appareat omnia in
omnibus. Nimirum, vena, & scaturigo omnium, vnde, vt essent acce-
perint; author, et effector à quo prodierint; exemplar ad cuius similitudi-
nem efficta fuerint; propositum, et finis cuius gratia de nihilo emerserint;
B sed, et quasi forma, qua extiterint, viguerint, vires suas exercuerint; de-
mum, locus, et quies, vbi, reuelata gloria filiorum Dei, propter eos quoq;,
nouabit omnia, et imponet finem desiderio, metamq; laboribus. Quid hę-
sitatis? Ipsi quoque currentium aquarum riui, omnes tandem recurrunt
ad fontes: et labentia flumina, quò magis increscunt, et exundant, eo velo-
cius ad mare refluunt, vnde fluunt: sed et sphæra, vel orbis, voluitur, et re-
uoluitur circa centrum, vnde lineæ singulæ producuntur: numeri quoq;,
quorum species, vi vnitatis explicata, subinde excrescunt in infinitum, in
ipsam demum resoluuntur vnitatem: quin, et ipsum lumen solis, quod à
solis globo procedit, redit etiam ad solem; et, tum maximè in centro solis
viget totum, quum dispersum per partes, vix in aere lucere videtur. Itaq;,
C quid est, cur mirari debeamus quum omnia sint deriuationes Dei, si om-
nium quoque finis, et terminus sit ipse Deus? Vnitas, abs qua numeri, in
quam numeri. Centrum, ex quo lineæ, in quod lineæ, sol abs quo lumi-
na, in quem lumina, et verè pater luminum. Πάντων γενεθλὴ, ἀρχὴ παν-
τῶν, παντῶν τὲ τελευτὴ Dicam quam breuissimè. A quo, Ad quem,
inde Ων, hinc Αγαθὸν. Hæ sunt duæ rationes, Ratio entis, ratio boni:
Hæ sunt duæ relationes, Relatio principij, relatio finis, Deus, quia est ens,
principium est, ex quo omnia, quia est bonum, finis est, in quem omnia:
græcè breuissimè dicerem, Εκ τῆς ὀσίας, τὰ ὄντα, ἐκ τῆς ἀγαθότητος, τὰ
τέλεια. Nam, quæ est ratio principij, nisi entis, quod est omnino primũ?
Quæ est autem ratio finis, nisi bonum? quia si tollis bonum, tollis finem.
D His relationibus, coniunctæ sunt duæ negationes; principio Αναρχία; fini
Ατέλεια; vt sit Deus, principium sine principio, finis sine fine; hoc est,
quod et supra dixisse me recolo, Πρῶτος, et Ἔσχατος, primus, et vltimus.
Vltimum quidem esse videtur, Mors, sed, est vltimum quod consumit,
Deus, est vltimum quod consummat. Mors triumphum agit de rebus; in
Deo, res omnes triumphum agunt de morte. Quid iactas Francisce famã,
et supra triumphum mortis, triumphum famæ? Habet et suam mortem
fama, quin et tempus, quo omnis fama languescit, extenuatur, extinguitur.
Vnicus est triumphator omnis mortis, Deus, solus æternus, solus immor-
talis.

talis. Mors omnia soluit: Deus omnia ligat, & religat. Catena, quam E
nunquam vidistis, & ne somniastis quidem, ò philosophi, Catena supra
montes, supra nubes, supra orizontas, supra cœlos, & deorsum etiam at
tingens, & ligans ipsos quoque inferos.

Vnde ductum hoc ipsum nomen tantæ venerationis, virtutisq́, & significationis, DEVS. CAP. XIX.

INVENIMVS Deum, ò beati. Gaudete, & mecum,
iam tandem, exultantibus animis, ingeminate dul-
cem illam, & plenam boni ominis, vocem, Deus,
Deus. Sic, positis anchoris, nautæ, qui paulo ante, F
inter fluctus aquarum, timẽtes dira naufragia, hùc,
& illùc, vnam terram, ad suam ipsorum salutem,
ipsis quoque oculis requirebant; dum profundum
æquor egresi, applicant ad litus, lætissimo vultu,
terram canunt, & recinunt; vnde illæ toties repetitæ iubilationes, & plau-
sus sociorum naualium, græcè Γῆν ὁρῶ, latinè Terram video. Sed enim,
nondum conuiuium clausimus: nondum ad hæbraicum סֶלָה, ad græcum
Διάψαλμα, peruenimus. Illud adhuc superest, quod & exigunt catena-
ti labores nostri, vt, post omnia, quæ diximus de Deo, explicemus vires,
& significationes huius nominis Deus: ostendamusq́, in eum, qui hoc
ipso titulo cognominatur, & cuncta, & singula competere, quæ dicta sunt G
de Deo: alioquin, peruicacibus ingenijs, quorum perfricta fronte, & indo
mabili contumacia, supra quam ferre possumus, fatigamur, quomodo ma-
nifestum fecisse dicemus, quod Deus sit? Sanè, fugitiuum seruum, fugi-
tiuarius qui quærit, etiam si inueniat, nunquàm certus esse potest, quod
inuenerit, nisi certò sciat, illum ipsum esse quem quæsiuit. Quid sit res
ipsa, quæ Deus est, ad huius primi libri velut præcognitionem non perti-
net. Radix, & virtus nominis, ea est, quæ nobis omnino est præcognoscẽ-
da; antequam, quæstionis illius, sit, an non sit Deus, religiosam decisio-
nem, pijs, & certis rationibus affirmatam, in tuto ponamus. Nam, & philo-
sophi ipsi, de inani tractantes, antequàm dubium illud; An in amplissimo
vniuersitatis regno, locum habeat inane, vel vacuum; negando definirent; H
quanta dixerunt; vt, quid significetur nomine inanis, aut vacui, re ipsa nõ-
dum cognita, explicarent. Et si verò, non ignoramus, theologiam gen-
tium, sicut, & philosophiã, à barbaris sumpsisse originem; ab ipsis inquàm
magis Persarum; à Gymnosophistis Aethyopum; à Druidis Gallorum;
nam, & constat, eos, qui primas fores aperuerunt philosophiæ, natos esse in
extrema barbaria: Sanè, Phœnix fuit Ochus, Thrax Orpheus, Athlas pa-
triam habuit Libyam, & Mercurius Aegyptum: tamen, quia, & philoso-
phiam, & Theologiam, Græci ipsi, vt militiam, & ciuilia iura, Romani ex-
coluerunt;

A coluerunt; ordiemur à græca illa voce, Θεὸς, vnde, hæc Romana Deus, fluxisse videtur, crassa litera Θῆτα in Δέλτα mediam, ob magnam elementorum cognationem, de more mutata, neque enim, inter eas, lis vnquam vlla, aut contentio fuit; vt ad eam dirimendam, necessaria fuerit, ipsarũ vocalium concertatoria, forensis, & iudicialis sententia, quemadmodũ inter Σίγμα, & Ταῦ. Profectò igitur, magnum oportet, vt sit sublimeq́;, & gloriosum, hoc ipsum, de quo loquimur, nomen, præsertim, cum articuli põdere, apud Græcos, apud Latinos verò, quibus nullũ nomen non est Ανάρθρον, cum pronominis emphase, Ὁ θεὸς, Ipse Deus. Siquidem Ελληνες, illi veri, & legitimi Græci, inter quos primùm adoleuit philosophia, nanque, apud Pelasgos omnium antiquissimos, qui & Thessali dicti sunt, bal-
B butire visa est, deinde vniuersa Græcia in qua floruit, & cæteri omnes, qui more infantium gestiebant Ελληνίζειν, quorum commercio philosophia ipsa ferè consenuit; admirabili quadã conspiratione, & consensu, diu, multumq; cogitantes, quo nomine, velut certo indice, & proprio quasi charactere, mostrare possent, designareq́;, & appellare summum illum orbis principem, qui mundũ administrat: cuius est imperium in omnes visibiles, inuisibilesq; naturas: haud quidem, absque afflatu numinis, & naturę instinctu, conuenerunt in hanc vocẽ, Ὁ Θεὸς, quanquàm sępius neutro genere, diuinitatem illam vniuersi mundi moderatricẽ appellabant, Τὸ θεῖον. Indicant porrò, & palàm ostendunt, diuitias, & thesauros, honoremq́;, & gloriã ingentis huius cognominis, quatuor illa verba, Τὸ τιθέναι, Τὸ θεῖν, Τὸ θεάσθαι,
C & Τὸ θεωρεῖν, omnia verius quàm singula, radices, matrices, seminaq́;, & vteri, in quibus, & ex quibus, hæc ipsa sancta Θεωνυμία, concepta, formataq; fuit. Quid est enim Θεάμαι, & Θεωρῶ, nisi video, obseruo, spectator sum? Et quid est Θεῖν, aliud quàm currere? & Τιθέναι, quam ponere, & collocare? O' amice lector.

Dixi signa tibi, tu condita mente teneto,

Certè his tantum acceptis auditione, & sensu, etiam si nihil aliud ipsi in medium afferamus, significatio magna fit, quod Deus, benedictus, sit summus ille Θεάων, & Θεωρὸς, qui sui ipsius contemplatione, & visione beatissimus, pro humani generis salute, nihil non videat, nihil non obseruet; scrutator cogitationum, cordium, & renum; vsque adeo, vt nulla creatu-
D ra sit illi inuisibilis, vt nihil effugiat oculos suos, vt nemo dicere possit, Si est scientia in excelso? Dominus non videt nos.

Cui ex alto cuncta tuenti,
Nulla, terræ, mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat
Vno mentis cernit in ictu
Quæ sint, quæ fuerint, veniantq́,
Quem, quia respicit omnia solus
Verum possis dicere solem.

Deinde,

Deinde, quod sit ille Θεῶν, ille hyperion, ille cursor promptissimus, E
expeditissimus, ita nobis dicto audiens, vt pro sua ipsius incredibili bonitate; quoniam nihil est, quod sine eo peragere queamus soli; vbicunque simus, simul atque velimus, accurrat; opemq; ferat; continenti cursu, etiã sequens fugientem; &, quadriga sua, cuius equi, sunt, Gratia, Pax, Vita, Salus; sistens fugam; vt non fugiamus à conspectu, & oculis patris: incitãs etiam, ad currendum in via virtutis, & sic currendum, vt, contingentes metam, optatum brauium compræhẽdamus cursu. Ad extremum, quod sit ille Τεθηκὸς, qui, in magno hoc mundi theatro, omnia, & singula, admirabili ordine, distribuit, collocauit; vt inconcussa firmitate, & perennitate, per omnia sæcula durent, tanquàm, quæ in illius stabilitate, & securitate, collocata sunt. Hoc est enim profectò illud, vt de reliquis interea F
taceamus, quod barbari nostri, minimè barbari, veræ philosophiæ, & sanctæ religionis parentes, admonebant, vt gentes, oculis in altum sublatis; contemplarentur animo. Positionem quàm, & situs totius mundi, & singularum partium eius: munitiones quoque, & ornatus. Inde, futurum, vt infinitam illam supremi numinis potestatem, agnoscerent, cuius proprium nomen, nunquam audierant. Et hoc quoque, illud est, quod primùm, permouit illos populos, vt numine, quæ, nullo adhuc nomine nota, venerabantur, ab hac ipsa rerum positura, græce Θέσει, quam Εν τῷ κόσμῳ, non vehementer ãdmirari non poterant, cœperint appellare Θεὺς; quasi Κοσμοθέντας, τὰ πράγματα πάντα. Sic, ex voce Θέσεος, per sincopã, nata est vox ista Θεός. Vox, planè, æternæ cuiusdam firmitatis, atque om- G
nino incommutabilis potestatis; cuius quasi neruo, rerum omnium vires, tanquam lacerti fluidi, agitati, & quassati motionibus continuis, regũtur, & sustinentur ne concidant. Et, qui nam claui, vel ærei, vel adamantini, immo verò, quæ solida tigna, quæ densæ trabes, tam immensa pondera ferre possent, cum incolumitate vniuersitatis, & compaginis mundi; nisi esset hic ipse Deus, omnia implens, & tenens; glutinator, glutinamentum, glutinumq; tenacissimum; immo verò ipsa tenacitas, & ipsa etiam tenacitate tenacior, & (vt breuiter pij in templis ad horam orationis nonam, dulcissimè canunt;) Rerum omnium tenax vigor. Sanè, omnibus, & singulis rebus, inuicem bella gerentibus, seq; inuicem perpetua vicissitudine immutantibus, mundus ipse, vt Cicero doctissimè simul, & elegantissimè di- H
xit, tam arctis, tenacibusq; vinculis, cohærere, & velut firma quadam contignatione, necti, iugariq; non posset, nisi cõtineretur, vno illo diuino spiritu, omnia permeante, & implente, ad quem magno iure clamare cogimur. O', quã bonus, & suauis est, spiritus tuus, in nobis Domine. Ecquã apta, & decora similitudine, dictum est, ò viri, quemadmodum malum punicum, contegitur, & communiter vnius corticis quasi cute, & corio; & grana eius, tam singula, quam omnia, idem cortex interioribus pelliculis seruat, & continet, loculis alioquin intercæpta, ac distincta; sic vniuersis

orbis,

A orbis, Deo ipſo, mundum omnem foris ambiente, & protegente, custoditur intrinſecus; &, Deus, viciſsim, ſingula mundi membra, quibus locus eſt, ſuus cuique proprius, varijs modis ſe interſecante natura; admirabili ratione, & Deo digna, quod & in catena noſtra inſinuauimus, continuatũ, conſertumq; tenet. Hoc non eſt opus naturæ creatæ, non humani artificij; proprium eſt ſolius diuinæ virtutis, &, nè à nomine, quod tractamus recedere videamur, Τεθηκότος θεότητος. Ita verò, intelligimus, in hac ipſa vetuſta, & annoſa naturæ imagine, Deum ipſum, non tam depictum foris in extima ſuperficie, quàm inſculptum intrinſecus, in ipſis naturæ viſceribus; nimirum, cuius fortiſsimo clypeo, tota rerum natura ſeruatur. Idq; profectò, multò mirabilius, quàm ſcuto Phidiæ, in quo, illius imago ſcul-B pta erat, egregium illud Mineruæ ſimulachrum quod tantopere vniuerſa antiquitas celebrauit. Ecquis ſcit, ò viri docti, an clariſsimus ille ſtatuarius Phidias, neſciens quidem, quid faceret, ſed, quod de figulo, in libro Hieremiæ, dixit diuus Hieronymus, Deo volente, figurans parabolam, exiguum quendam typum, mundo reliquerit, quo, intelligeremus omnes, quemadmodum Deus naturam teneat, ac ſuſtentet: dum benignus, ac propitius, ſortiſsimam illam ſuam, inſuperabilemq; virtutem, exhibet Θεμελιοῦσαν, τὰ, ὅλα, καὶ περισφύγγουσαν, hoc enim propriè, ſonat Epitheton illud, quod, Deo tribuunt, ſacræ, & profanæ literæ. Παντοκράτωρ. Et ſi verò, Latini, Παντοκράτορα, vna voce omnipotentem reddere ſolent, ſi tamen, vim huius nominis, ſignificanter exprimere volu-C mus, Deus dicitur Παντοκράτωρ, quaſi, omnia tam extra complectens, quàm intra connectens, vtrinque inquam tenens, firmans, conſeruans, ſtabiliens Θεμέλιως, θεμελιώτης ipſa Θεμελίωσις. Et hæc quidem, dicta ſint de græco nomine Dei, Θεὸς Θεότης. Iam, ſi romani ſermonis vocem, inueteratam, & corroboratam, quæ Deus eſt, erigimus aures, & animos, planè apparet, non parum ſignificanter principem illum, qui omnem hunc mundum regit, tanquam cauſa cauſarum, rerum omnium opifex, & vt ille cecinit,

Mundi melioris origo.

vna omnium voce appellari Deum. Quid eſt enim Deus, ſi vel ſonum ſolùm attendas, niſi diues? Diues inquam ſimpliciter, diues rerum om-D nium: qui dat omnibus: qui nullius indiget: qui à nullo accipit: ideoq;, ſolus, veriſsimè liberalis, nullius vtilitatis intuitu, nullius ſpei gratia, largè, munificè, regaliter, aperit manum ſuã, et omnia implet bonitate, dãs affluenter etiam ingratis. Hinc Varroni, quum de romana lingua ſcriberet, diues dictus eſt, quaſi diuus: quod, perinde ac Deus, circũfluat omnibus copijs, et in omnium rerum abundantia viuat: alienamq; inopiã, et miſeriam, nihil ipſe interea, incõmodi, aut detrimenti in ſe ipſo accipiẽs, leuare tam velit, q̃ poſsit. Et, vnde quæſo, ſęculo illo pacatiſsimo, et politiſsimo, quo, cadente ſynagoga, et deflorescente lingua ſancta, nouellę gentiũ

plantulæ,

plantulæ, nascebantur; &, literæ humaniores, græcæ, & latinæ eruditionis, florebāt prosa, & carmine; ætas profectò, si dicere fas est, digna Christi natalibus; &, quæ vocaretur plenitudo temporis; vnde inquam, natum est, vt adulatione fœdissima, principes, Mœcenates, patroni, & benefici quiq;, Dij vocarentur à vatibus, & fermè colerentur pro Dijs; nisi, quia hoc ipsum Dei nomen, nomen est liberalitatis, & beneficentiæ. Iupiter à iuuando dictus est: Deus à dando. Nota sunt carmina illa poetarum. E

Nanque erit ille mihi semper Deus.
Deus nobis hæc ocia fecit.
Si quis Deus, & similis Dijs.

An verò, tritum non est per omnes vias, & vicos, Homo homini Deus? Age verò, cur non credamus, à verbo græco Δεόμαι, quod est, indigeo, desidero, peto, occasione accepta, latinos, pia quadam violentia deduxisse nomen Dei: cuius ope, nemo non indiget; ad quem omnes confugiunt; quem omnes creaturæ vocant, & inuocant, ipsi etiam pulli coruorum. Est & Cræcis, Δέος, timor, ò viri docti; &, credere par est, Romanos, qui, quoad poterant, Græcorum imitabantur, & voces, & sensa; neque, in imitatione subsistebant, sed æmulabantur; &, si Ciceroni credimus, non rarò contendentes, quæ à Græcis acceperant, faciebant meliora; ipso etiā Deo, iam tum, principem illam vrbium, præparante, ad christianæ religionis & pietatis custodiam, & tutelam; quum intelligerent, populos, in officio cōtinendos esse, timore non tam hominis, quam numinis; grauissimo, & prudentissimo iudicio, summam illam potestatem, cui cœli, & terræ parēt, appellauisse hac ipsa voce timoris, mutata ad leporē, quarta vocali in quintam: Vt, hoc ipso nomine Deus, hoc ipso inquam timore, & tremore, velut breuissimo quodam theologicæ doctrinæ rudimento, instituerent, initiarent ad religionem, & cultum Dei, vniuersum orbem terrarum. Certè in sacris literis legimus, Initium sapientiæ timor domini; in profanis, F G

Primus in orbe Deos fecit timor.

&, vt omninò non recedamus à Græcis, videmus idem elemētum inchoare Θεὸν, & Θάνατον. Quid porrò horribilius morte? cuius vel sola vox, auditio, cogitatio, memoria, terret, & terrendo exanimat. Ita, quoties Deum audimus auribus, toties, Theta græcum meditantes animo, neque enim ab re dicitur litera mortis, quippe, quæ, sua ipsius figura, circulum vitæ, linea intersecat media; par est, vt semper pauidi, in Deum ipsum cōniectos habentes mentis oculos, seruiamus illi in timore; &, ne exultantes quidem in diuinis laudibus, exuamus prorsus timorem; immo, cum tremore operemur salutem nostram; ne, de nostris meritis, aut viribus, præsumentes, efficiamur digni morte, & pereamus à facie iræ Dei, sicut fluit cera à facie ignis. Ecquis non timebit te, ò rex gentium? Leo rugiet, quis non timebit? Dominus locutus est, quis non formidabit? Hinc populares illæ voces, Loquere tu nobis; Non loquatur dominus, ne fortè moriamur. An H

A verò non affixerunt sacræ literæ,& hoc ipsum terroris epitheton, ipsi Deo? Rex magnus,& terribilis, super omnes Deos, inquit Psaltes. & iterū, Terribili,& ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ, Quid? Num non quotidie canitur, Sanctum, & terribile nomen eius? Audite adulterinæ plantationes, audite, turpi scælerum marcore tabescentes hęretici, & hæreticorum discipuli: plenitudo diuinitatis, nō est illa vna vestra, quam, ad obscenæ vitæ licentiam, & patrocinium, fingitis, lenitas, patientia, misericordia in peccatores: sed, si vna tantum voce, breuitatis gratia vtendum est, ad explicandam diuinitatem, quatenus respicit humanū genus · iustitia, vel iudicium, potius est, quod, humano generi, exhibet Deū totum,& perfectum; hoc est, & patrem,& dominum: Patrem misericor-
B diarum, dominum vltionum: patrem benignitate, Dominum seueritate: patrem diligendum, dominum formidandum: diligendum quia placatur, formidandum, quia irascitur: diligendum, quia non vult mortem, sed pœnitentiam peccatoris: formidandum, quia ad æternam vsque mortem, punit peccatores impœnitentes.. Quid dicis Marcion, quid dicis? Iustitiam in homine laudas, in Deo non laudas? Non est bonus iudex, nisi sit, & misericors,& iustus; & est bonus Deus, quum sit misericors tantum, & non iustus? An non est bona iustitia, & vindicta, quum bonus est iudex? quō ergo erit mala in Deo, si bonus est Deus? Ad Πάθος pertinet in homine,& misereri, et irasci: atq; ideo vtrumq; propriè est humanum, neutrum diuinum: iam tu responde mihi, cur illud ad Deum transferre licet, hoc non li-
C cet? Detectus es, mihi crede, frater: neque dicere proderit, Ludens feci. Talem, Deum depingis, qualem velles: nimirum, cui peccata placerent, qui peccati minister esset, qui ad peccandum homines irritaret, in cuius facie, ipse peccare, quem contemnere,& irridere impunè posses. Sed, ille, talis est, qualem esse oportuit,& qualis esse voluit: amat bonos, odit malos, irascitur scælestis, furit in ingratos, misericors est errātibus,& dissimulat ignorantes. Equidem, ò viri, misericordiæ,& vltionis, quasi duarum filiarum Dei, vna est mater,& matrix bonitas; atque ideò, Deus, quia est simpliciter bonus, tum miseretur, quum bonum est misereri: tum irascitur, quum bonum est irasci. Bonitas est, quæ vtrunque concipit, sed iustitia vtrunq; iudicat,& distinguit. Cur miraris? Nam, ab initio Deus, tanquam bonus,
D creauit mundum; & tanquam iustus, distinxit membra mundi: vt, magno mysterio, Moses, quo, non sapientior alter, in diuino illo opificio, nominauerit Deum אֱלֹהִים, quod, est nomen iudicij, & iustitiæ. Siquidē, & situs, & habitus, & motus, & status, & ortus, & occasus rerum, indicia sunt, creatoris non temerè suas profundentis opes, sed admirabili sua ipsius sapientia, singula distinguentis rectè, & ordinantis. An vero, nō & distinguitur in ipsa lege, geminum illud præceptum; Diliges Deum, & Timebis Deum? Sic,& distinguitur ante oculos ipsius hominis, ignis, & aqua, bonum, & malum, vita, & mors; dum, relinquitur in manu consilij sui,

vt,

vt, ad quodcunque velit, porrigat manum suam. Similiter, & distinguit E
Deus, illud quod pollicetur obedientibus, & illud quod præuaricatoribus comminatur: percutiens idem ipse Deus, sed & sanans: occidens, sed & viuificans: humilians, sed & subleuans. Hinc igitur, græca illa Δέησις, præcatio, supplicatio, humilium, & timentium Deum, vt liberet à morte, vt restituat vitam: cui propterea, timentes, genua flectimus, caput inclinamus, & supplices manus tendimus: amantes autem, pro acceptis beneficijs, corde, ore, & opere, quod, holocaustum est Deo suauissimum, magnificè gratias habemus, agimus, referimus.

Prouidentia, virtus, & ratio nominis DEI, ipsis quoque cæcis gentibus nota, per vmbram Fati, Sortis, & Fortunæ. F

CAP. XX.

QVAM grauis, quàm sancta, quàm plena veræ pietatis, & religionis Θεονυμία, viri fratres. Nomen gratum philosophis, iucundum theologis, amabile, & venerabile omnibus Christianis: nomen celebre laudibus, & nullo vnquam casurum tempore. Sed, videte, ne fortasse existimetis, hoc ipsum iam ferè vbique domesticum, & familiare nomen, Θεός, Deus, esse illud verum, propriumq́., & naturale; G
quo, diuina maiestas, se ipsam nominat; quo, Angeli, quo diui, quo Prophetæ, eam venerantur, inuocant, colunt, laudant. Etenim, si diuina natura, non initio solùm temporis, sed, & originis principio caret, nihilq́; propterea, aliunde, in se ipso accipere potest intrinsecus; postquàm hoc ipsum nomen, Deus, tametsi cognomen verius dixeris, & nouum est, & factitium; tantaq́;, vt audistis, ingenij subtilitate, & dexteritate, compositũ à Græcis; quos meritò viri docti Ονοματοθήρας appellant, & Ονοματοποιοὺς, nominum inquam sagacissimos venatores, & in illis fingendis, & componendis, artifices fœlicissimos, & inuidendos; necesse est, vt, summus ille cœli, & terræ moderator, cuius sacrosanctam maiestatem, hoc vno titulo, & cognomine contenti, religioso silentio veneramur; si non à nobis, H
certè à se ipso, à choro cœlitum, vocetur alio quodam sanctiori, ampliorique nomine; quod illi, vt virtute, & significatione proprium, sic, sæculo quoque, & sempiternitate, sit æquæuum. Ecquam argutè, elusit semel, docta barbaries, ineptam, & morosam græcitatem? Quærebat importunè nimium, & arroganter Græculus. Quid erat cum Deo tuo olim, antequã mundum faceret? Non erat solus, respondit barbarus; erat, cum Deo ipso, nomen eius. Planè, græcos edocens, & Latinos, non nisi summa temeritate cogitari posse, naturali ingenio inuentum esse, vel traditum nomen

proprium

A proprium ipsius æternæ diuinitatis: quod, Deus ipse solus, per se ipsum, mortalibus reuelauit. Sanè, ne ab vniuerso quidem genere nostro, etiam si omnes homines, & qui mortui sunt, & qui viuunt,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis,

in œcumenicam synodum vocarentur; vt, ordine, rogati singuli sententiā dicerent: concipi posset sanctißimum illud, atque separatißimum nomen Dei, quo, ipse, seipsum nominat. Præclarè admodum, Plato. Tres inquit negationes, sunt propriæ ipsius diuinitatis; Ἀσώματος, Ἄρρητος, Ἀνώνυμος, Incorporea, Ineffabilis, Innominabilis. An verò, non oportet, vt naturale Dei nomen, illam ipsam diuinitatis naturam, non circunscribat solum, & vtcunque declaret, sed plenè, atque integrè definiat; complecta-
B tur totam, & perfectam notitiam ipsius Dei? Sic sanè, Ο Ἄνθρωπος (exemplum enim, subijciendum erat, ad intelligentiæ claritatem) sic inquàm, ipsius hominis græcum nomen, & vocabulum proprium, sumptum à forma, à materia, à fine, totam ipsam hominis essentiam, intrinsecus, & extrinsecus metitur, & comprehendit: significans nimirum, quod homo, corpore sit sursum erectus ad agēdum, &, quod animo supera aspicere posſit ad contemplandum, in quibus tota prorsus consistit ratio hominis. Vt propterea, hoc ipsum nomen, sit velut annulus quidam regius, velut exigua quædam, sed prætiosißima gemma, quæ; tam ingentis colosſi, quantus est homo, plenā reddat imaginem: Ecquod simile nomen, habent mortales, naturali notum intelligentia, quo, vnanimes moueantur, ad celebrā-
C dum summum illum vniuersi orbis dominum, Regemq; potentem; cuius virtute, concipere animo, & explicare sermone, norint, id totum quod verè est ipse Deus, deniq; infinitam illam maiestatem, dignis efferre posſint laudum præconijs,

Tu digna tibi persoluere dona
Sola potes rerum inuentrix, & firma potestas.

Nam, si nobis intelligere, & effari liceret, ter sanctum illud, & admirabile nomen, quod significat, & exprimit principem illam naturā æternæ diuinitatis, haud dubiè, corde, & ore, exultantes in Deum viuum, per fora, per vicos, illud vnum totis animis caneremus: & cætera taceremus, tanquā indigna Deo; nisi forsan, memoriam abundātiæ suauitatis eructantes, ex ma-
D gno illo rerum omniū thesauro, memoria, depromeremus singula quæq;, etiam minima, quæ facerēt ad Dei laudem: &, si necesſitas non vrgeret, cōfitendi, laudandi, prædicādi, his enim tribus modis, Dei nomine rectè vtimur, non abutimur; sanctam illam maiestatem reueriti, proprium nomen ipsis quoq; Angelis, & Angelorum primatibus tremendū, intra cordis nostri arcana, velut Πυθαγορίζοντες, perpetuò custodiremus. Et quidem (vt rem tantam ponamus ante oculos omnium,) verba illa, quæ legimus in sacris literis, Dij estis. Deum Pharaonis. Supra omne id quod dicitur Deus; Dijs non detrahes. Deus venter, Deus huius sæculi, indicant, extare appel-

lationem aliquam ſecretiorem, ſanctioremq;, & antiquiorem: quæ nõ ſit vſqueadeo cõmunis, ſed maximè propria, illi ſoli qui verè eſt Deus ſuper omnes Deos: cuius eſt illa vox, etiam apud prophanos philoſophos, O` Dij Deorum. Hinc, inuẽtę ſublimes illæ voces, ipſi romano eloquio forſan, niſi longius vtatur verborum circumlocutionibus, inacceſſæ: quas, ex Theologiæ viſceribus, obſtetrix Græcia prudenter eduxit. Υπέρθεος, ὑπερθεότης, θεαρχία, vt quũ hæc ipſa ſimplex, & nuda nuncupatio, Θεὸς, & Θεότης, ex tanta communitate, ferè facta eſſet ambigua, nõ deeſſet theologis, qui, de ſupremo numine, neq; indignè, neq; incertè tractare cupiebãt, hęc ipſa mira grandiloquentia verborum; cuius excelſitas, ſuperior eſt & Deo, & diuinitate: cur nõ dixi, & deitate? Nam hæc vox Deitas, abſolutior eſt, atq; ſecretior; tametſi Diuinitas eſt notior, & elegãtior. Certè verò, appella (vt libet) in lingua latina, Θεότητα, hoc eſt, vel diuinitatem, vel deitatẽ; conſtat, tam à Græcis, q̃ à Latinis, accipi quidem, pro illo ipſo Deo; ſed tamen in neutra lingua, hanc ipſam agnominationem, ſumptam eſſe à ſecretiſſima, & longè, longeq; ſeparatiſſima natura diuinitatis: ſed potius, ab operationibus quas videmus, & tangimus. Ab efficientia inquam, à diſpoſitione, à conſeruatione: quæ omnia tandem, in vnam prouidentiæ rationẽ coeunt: exeunt à prouidentia, referuntur ad prouidentiam, & ad prouidẽtiam omnino, ſpectant, & pertinent: vt nimium verè, omnis theologia, teſtatum habeat, naturam Dei eſſe inexplicabilem, græcè Ανεκφώνητον, ipſam verò Θεωνυμίαν, hoc eſt, nomen Dei, Deum inquam, non eſſe nomen naturæ, ſed prouidentiæ. Quid eſt, quod audio à tergo, hominem non politum, in cœtu, & frequentia ſcholarum, interpellantem me? Cur, in ipſo Deo, diſtinguis eſſentiam, à prouidentia? Vna res eſt Deus, & quicquid eſt Dei. Sed, quiſquis es, tibi facie ad faciem loquendum eſt: neque enim, ipſe vnquam abhorrui à ſcholis; neque nunc doceo vitare ſcholas; in quarũ exercitationem, ita me olim ſtudioſè dedi; vt, modo vehementer doleam, intra priuatos parietes (apertum profectò arrogantiæ ſignum, & argumentum nimiæ temeritatis) ſeſe continere magnam partem eorum, qui ſtudẽt vniuerſæ encyclopediæ; & in re etiam theologica, q̃ paucisſimos eſſe, qui velint tradere ſe publicis præceptoribus, dolandos, expoliendos, & imbuendos, vt inquit ſummus ille gẽtium doctor, & magiſter, in doctrina ſana, & iuxta formam ſanorum verborum. Inde enim, oriuntur, &, mea quidem ſententia, creſcunt hæreſes in Eccleſia Dei: quas, per ignorantiã forſan, diſſeminat genus hoc hominum, ij inquam ſine ſcholaſtica exercitatione doctores; qui (vt cum diuo Hieronymo loquar) antequã diſcipuli fierent, magiſtri eſſe voluerunt, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant: in quos, mirè quadrat philoſophicũ illud. Ad pauca reſpicientes, de facili enunciant: ſed hæc, parerga ſunto, ò amici; quæ etiam rogo vos, vt ipſi quoque amicè excipiatis, zelum noſtrum corrigentes, ſecundũ ſcientiam veſtram; nam, ex abundantia cordis os loquitur. Ad rem autẽ. Quoniam,

A niam, ratio (vt aiunt) formalis, eſſentiæ, quum ſit abſolutiſsima, ratione prouidentiæ, quæ omnino nos, & noſtra reſpicit, illa ipſa acie mentis, quæ ſubtilitate ſua, & ſeparata coniungit, & coniuncta diſſeparat; inuenitur eſſe multò prior, atque etiam multò ſublimior; tibi ne, mirũ videri debet, ò bone, ſi, & eo ipſo nomine, quod à prouidẽtia ſumitur, eſt multo maius, & melius, nomen diuinæ naturæ vel eſſentiæ? Nomen inquam; quod neq; ab hominibus, neq; per hominem inuentum, aut traditũ fuit: nomen, quod nullus angelorum excogitauit: nomẽ, quod ne ipſe quidem Deus ſibi ipſi impoſuit: ſicut neque ipſe ſe fecit: quia æternus eſt Deus, & æternum nomen eius: neque tempore, neque natura, neque origine, neque vlla ratione poſterius. Erit alibi, locus de nomine naturæ Dei; nunc, de Θεονυμία loqui-
B mur: quæ & toties diximus, & dicemus, eſt nomen ſumptum à prouidẽtia. A loco inquam illo, qui, inter omnes vniuerſæ, & naturalis, & moralis philoſophię locos, priſcis illis temporibus, mirum q̃ torſit omnia ingenia philoſophorum, atque adeò omnium hominum. Nemo homo non quærebat, non dubitabat, non interrogabat, Eſt ne mundus, diuina prouidentia conſtitutus? Regitur ne caſu, aut prouidentia mundus? Reſpicit ne terras, & hoc præſertim miſerum, atque afflictum mortalium genus, mens illa ſuprema, quæ Deus dicitur? Quàm plena catenarum, hæc quæſtio ò viri? Mihi videre videtur hydram illam multorum capitum, cui aliquot reciſis, totidẽ renaſcebantur. Annexa enim mox illi fuit, quæſtio hæc altera, de Deo, & Dijs. Sit ne vnus Deus, vel multi Dij? Et prodierunt in medium, quis
C credat? Triginta Deorum millia, & inter hos Deos, trecenti Ioues. Hæc porrò quæſtio, peperit nouam quæſtionem, illam inquam de natura Deorum, Hi, cœleſtes omnes dicebant Deos: & hos ſecundum regiones cœli, quater quatuor diuidebant: illi producebant Deos, cœleſtes, terreſtres, infernos, marinos, fontanos, fluuiales: alij, tria tradebant Deorum genera: fabuloſum, quod Poetę finxerũt: naturale, de quo philoſophi loquuntur; quod à populis remotum, nullo includitur loco, nullo finitur tempore: ciuile, & populare, traditum à principibus, ad retinendos cætus & ſocietates hominum. Primum ſanè genus, pertinet ad theatra: Secundum, replet cœlos, & terras: Tertium, colebant in templis flamines, & archiflamines: Grę-ci dicunt Θεὸς, μυθηκὸς, φισικὸς, πολιτικὸς, nam & triplicem theolo-
D giam faciunt Μυθηκὴν, Φυσικὴν, Πολιτικὴν. Subinde igitur, ex hac ipſa quæſtione, catenatio facta eſt, alterius quæſtionis, de diuinatione. An quæ futura ſunt, Dij ipſi nouerint; an quæ futura nouerint, certò ſint euentura? Et demum, vtrum neceſſariò eueniant, quæ illi euentura eſſe prædixerint, aut potius accidere poſsit ſecus, q̃ ab ipſis Dijs prædictum ſit. Hic nè verò finis? Immo verò, hic conſecutione quadam neceſſaria, annectere cœperunt quæſtionem illam, quæ, vtinam tandem aliquando finem ſit habitura: illam inquam, nimium importunam, & inquietam, quæ tanquam ſerpens, adhuc nexat ſe nodis. Ecquantas in orbe tragœdias, quantos olim ignes, & flam-

mas excitauit? vtinam verò non & nunc excitaret: quæstionē dico Περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν; sic enim Græci loquuntur, huius quæstionis, vel disputationis, authores, & parentes; de eo quod in nobis est, hoc est, in nostra potestate; id, quod scholæ dicerent, de libero arbitrio; nā, & prophani philosophi tractarunt, Περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου; de voluntario, & inuoluntario. Sanè enim, si diuina Πρόγνωσις, & Πρόνοια, præuidentia inquam, & prouidentia, ratam, firmamq; certitudinem, & necessitatē habet; ne Deum falli posse aliquando dicamus, vt perstent oracula, & diuinationes, magna pars religionis, & cultus, vt ipsi scitis, quis locus relinquitur contingentię rerū? atq; ideo quid esse in hominibus potest voluntarium, liberum, spontaneum? immo verò, quid non est necessarium, coactum, violentum, si omnia humana negotia, ex ipsius prouidentię velut cœlestibus habenis, vincta, & moderata, nobis, nostro consilio, aut arbitrio, nihil liberè faciētibus, sed supremo numine, in cunctis nos regente, &(vt sic dicā) aurigante, gubernātur? Hinc porro exorta est tanta illa, & tam aspera disceptatio, nō definita olim, neq; percepta, sed lubrica, atq; ambagiosa, & in qua Stoici præ cæteris æstuabāt, de fato, de fortuna, de sorte; & illa de virtute, de fine hominis, de immortalitate animæ, de futura vita, de præmijs bonorum, & malorum. Quæ tandem, velut extremam caudam, secū traxit per difficiles illas alias, & per obscuras quæstiones, plenas nodis, quos neque expedire ingenio: neq, dissecare gladio poterant. De obseruationibus eorū, qui, se se Chaldæos, aut Genethliacos appellant, in genitura hominum, in cætu, circuitu, transitu, stellarum; errantium præsertim, quæ maxime fatales dicebantur; de cœlorum influentia, de complexionibus corporum, de animorum affectibus, de occultis viribus rerum, de oraculis, de miraculis, de responsis, de dæmonibus, de genijs: de laribus. Ex quibus omnibus, vt ipsi scitis, originē habuit vniuersa magia, cum suis præstigijs, sortilegijs, augurijs, aruspicijs, prædictionibus, præsensionibus; quibus tanto tempore dementatus fuit totus orbis terrarum: dum fallaces homines, siue prospera, siue aduersa euentura dicerēt, spe, & metu, alienas detinebant aures, suasq; auro locupletabant domos. Haud dubiè verò, vt concludam, quod molior, quanquàm peregrinæ illæ voces, fatum, fortuna, sors, tempus Ανάγκη, δίκη, ἄτα, μοῖρα, Adrastiaq;, Nemesis, & reliquæ, quæ in omnibus illis quæstionibus dissoluendis, aut ventilandis, cœco illo sæculo, populares erant, alio tendere videbantur, quàm ad Deum; re ipsa tamen, omnes illi, & primi, & turbæ, etiam obturatis oculis, quod de Ariolo illo filio Beor, altissimè scripsit Moses, dum hæc dicerent, Deum non videndo videbant; &, nescientes quid dicerent, in his omnibus, adumbrata diuinæ prouidentiæ mysteria loquebantur. Res quidem tantas digerere, non est præsentis operis, neque temporis ò viri: sed tamen, vt à fato incipiam, quod Εἱμαρμένην Græci dicunt, an non significatur voce fati, diuinum decretum? iuxta Poetam,

Si

A *Si te fata vocant,*

an non ſeries cauſarum, vt cauſæ cauſa nexa, ordine ſempiterno, rem ex ſe gignat, vnde, & præterierint, quæ facta ſunt, & quæ inſtant fiant, & ſequantur quæ futura ſunt? Huc enim illud ſpectat,

Quo fata trahunt, retrahuntq́, ſequamur,

Quis igitur noſtrum non iam in ipſo fato, videat vim illam diuinam, ab omni æternitate decernentem verbo ſuo? (Semel enim locutus eſt Deus, & idipſum ſecundò non repetit) vniuerſamq; catenam rerum immutabili virtute tenentem; &, ad omnia, mirabiliter admouentem machinas, & inſtrumenta viſibilia, & inuiſibilia; vt ordinatè, numeroſè, ſuper omnia horologia cœli, immo verò ſupra ipſum cœli motū, ratis, & certis legibus,
B inoffenſoq; tenore, fiant quæcunque fiunt? Quod ſi fatum, fortaſſe nihil horum eſt, ſed ipſa natura tota, neque enim ineptè ſcripſit Maro.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

neque Cicero. Præter naturam, præterq; fatum, profectò conſtat, vel voce ipſa, naturam ducere nos ad authorem Deum; cuius ſimulachrum eſt, abs quo condita fuit, abs quo ſeruatur, ad quem refertur: Fortunam porrò, quis, Deum ipſum non legitimè vocet? eamq; proſperam ſimul, & aduerſam: cuius proſpero flatu, ſi rectè vtimur, ad optatos prouehimur exitus, qui, ſi reflauerit, miſerè, & miſerabiliter affligimur? Sanè, Deus, occulto iudicio, quod etiam, ad fortunæ rationē pertinet, vt de ea loquuntur philoſophi; cuius vult, miſeretur, &, quem vult, indurat; transferens regna,
C deponens reges, ſuſcitans de terra ægenum, & erigens ad tanta faſtigia; vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat. Num, & nomen ſortis indignum eſt Deo? Ipſe, eſt ſors noſtra, pars noſtra, hæreditas noſtra; qui, nos vocauit in partem ſortis ſanctorum: nam, quum eſſemus filij mortis, Deo verſante vrnam è cœlo, cecidit ſors ſuper nos, & annumerati ſumus, cum filijs vitæ. An non eſt Deus Μοίρα noſtra? Parca noſtra? quæ, appræhendens digitis fuſum, torquet, & voluit nobis ſtamina vitæ; &, nunc, viris ſanguinum dimidiat etiam dies, & nunc, pijs adijcit etiam multos annos. Quid? An non poteſt dici omnium rerum tempus, Deus? qui, omnia facit ſuis temporibus? cuius ordinatione perſeuerant tempora? ad quē, omnia tempora pertinent, ſine tempore? Huc ſpectat græca illa appella-
D tio Αἶσα. Quid eſt enim Αἶσα, niſi Ἀεὶ οὖσα, ſemper exiſtens? Nonne verò, hoc eſt nomen Dei Οὐσία? Οὖσ' ἀεὶ? Ἀνάγκη ne non eſt Deus? Et, quæ alia neceſsitas, fingi poteſt, præter Deum ipſum? qui, ſolus, non eſſe nō poteſt, quum omnia non eſſe, æquè ac eſſe, poſsint; &, cui omnia quæcunq; ſunt, neceſſe eſt, vt obſequantur, & pareant. Quid dicemus de voce numinis? Verè, Deus eſt numen, qui nutu ſuo concutit terras, & tremefacit olympum; cuius ſupercilium, eſt ipſum imperium vniuerſi orbis. Dubitari ne verò poteſt, quin ipſe Deus, cuncta finierit, terminarit; ita, vt, neque numero, neq; magnitudine, quicquam ſit infinitum in rerum natura, præ-

ter ipſum ſolum? cuius ſapientiæ non eſt numerus, cuius magnitudinis nõ E
eſt finis? vt propterea, magna ratione dicatur Πεπρωμένη. Δίκη, tandem Adraſtiaq́;, & Nemeſis, in quem conueniunt, niſi in Deum ipſum? qui, ſolus, eſt Deus iuſtitiæ, ſolus, iuſtitia ipſa, ſolus, inſolentiæ, & arrogantię vindex; qui, vt humano more loquar, feruet ira, & furore, aduerſus eos, qui tumore animi elati, dum magna ſpirant, alios, & ipſum quoque Deũ, ſuperbè contemnunt. Denique, extra controuerſiam poſitum eſt, Deum ipſum eſſe vim illam maiorem, cui mirabilia quæque inſperata, & inopinata tribuebat antiquitas: vt, ſi magno terræmotu, montes & valles hiaſſent; ſi inferi, viuos homines abſorbuiſſent; ſi, imbres ruentes, eluuionibus, vrbes, & prouincias obruiſſent; ſi, excurſiones, aut etiam receſſus maris, in inſulis, & continentibus, notabiles mutationes feciſſent, ſi, conflagrationes F
cœleſtes, aut etiam crateres montium, tanquam torrentes ignei, integros populos exuſsiſſent. Eia, qui diligitis Deum, videte, quanta eſt maieſtas Dei, qui, tanquam lux mundi publica, etiam in medijs illis tenebris, lucebat, vt illuminarentur; & tenebræ, eam non compræhenderunt. Sed videte hoc quod præcipuum eſt. Quàm magnum, quàm ſanctũ & terribile eſt nomen ipſius Dei, hoc inquam nomen, Deus, tantarum, vt diximus, agnominationum, compẽdium, & ſumma: Certè verò ob id, tam græcè, quàm latinè quadriliterum eſt, perinde ac illud ipſum, proprium, & naturale nomen, quod in lingua ſancta eſt יְהֹוָה. An verò, myſterio caret, quod nominis huius initium, eſt quarta, claſsis alphabeticæ, figura, Δ, quæ, Δέλτα dicitur? Sane, ad initiandos homines, vni, & trino Deo, fortaſſe, neceſſariũ G
erat, et ipſum trigonum. Admodum profectò ſacra figura, quæ, et cœlo fulget, tribus ſtellis, in æquilateri trianguli formam poſitis; quibus, nomen Δέλτοτον; et in terris, olim viſa eſt, tribus conſtans inter ſe ſe implicatis triangulis? vnde, prodijt diuinum illud Pentalpha, quod, in ſalutis ſignũ, ab Alexandro, accepit Antiochus, dictus Sother Rex Syriæ. Ecce triangulus ſalutis, illius ſalutis, quam, ſacris illis, numero quinis, fontibus, è ſua ipſius corporis fodina, tanquam ex beata minera thermarum, effudit Chriſtus Ieſus; iam tum natus, dum, primum iubente Auguſto, deſcriberetur vniuerſus orbis, ſub Cyrino, præſide Syriæ. Cedant, Cedant iam tandẽ, omnia illa gentium nomina, huic vni nomini, DEVS. Non obijciatur aurum Aegyptiorum; ſed, recudatur in meliorem for- H
mam, prophana verba ſupprimantur; ſancta intelligentia retineatur. Deus, vbique, et ſemper, tutò, ac iucundè, canatur, ſcribatur, legatur, audiatur.

A *Omnes olim gentes, & populos, vt studio, & opinione dissentisse in Dijs, sic, natura duce, consensisse in ipsum Deum.* CAP. XXI.

EXIGITIS nunc, vt video, vestro iure, amici lectores; vt iam aliquando, tollentes omnes remoras, loqui, & tractare incipiamus, de illa ipsa, vera, & propria natura æterni Dei. Verumenimuerò, præclareadmodum, & sapienter scriptum est, Qui credit non festinet. Nos, Deum ipsum nõdum videmus, in numero credentium sumus; ne igitur, quęso, ipsi
B in diuina historia festinemus, vt præpropere scire velimus, Quid sit Deus. Hoc ipsum potius, quod Deus sit, quod, tanquam in columna, basim, velut fundamentum in ædibus, & sicut carinam in naui, firmissimum esse oportet; siquidem, & mysticos Ecclesiæ pedes, quibus totum corpus penè nititur, spiritus sanctus, aurichalcho similes facit; stabiliamus adhuc, magis, ac magis, ex ipso gentium, ac populorum consensu; vt, quæstionem illam, quæ, in corpore theologiæ, primum locum obtinet, An sit Deus; diuina historia, publico orbis testimonio, fęlicissimè absoluat. Sic enim, impij quique, vel Athei, veriti, ne ipsis tacentibus, lapides clament, & crepitantes, impetu facto, contundant eorum ora, exclamare cogentur, sicut cupimus, Testimonia tua, credibilia facta sunt nimis,
C ò Deus. Verè enim magna hæc, & vnanimis gentium, ac populorum in omnibus regionibus, & sæculis fides, atque cõnsensio de Deo, lex, iudiciumq; naturę putanda est: nam, non aliter confirmaretur diuturnitate tẽporis, neque, cum ætatibus hominum inueterare potuisset. Mẽdacia, &, quæ fucum habent, tanquam putres fungi, citò nascuntur, & citò pereunt: neque enim, vim solidam habent, qua resistant temporis malleo: porrò, ipsa veritas, &, quæ veritate nituntur, perinde ac palma, arbor illa nobilis, quæ non cedit ponderi, sed surgit aduersus pondus, multo quidem cum tempore, profertur in lucẽ; sed, quo magis demum præmitur, eò fortior, summa vi, & contentione perdurat, & longa tandem ipsius temporis exagitatione, splẽdescit. Quàm bellè, proh sancte Iesu, dixit homo ille nouus,
D qui, amabili quadam violentia, philosophiam, è Græcia in Latium migrare coegit, vt, secum in ocio, Romæ degeret. Quàm bellè inquam, dixit. Opinionum commenta, delet dies; naturæ iudicia confirmat. Hoc, est naturæ iudicium, ò homo, quod, non est supra te, neque procul abs te positum: sed, propè te est, in corde tuo; quod, & ipsæ gentes (vt diximus) ostẽdunt, naturaliter scriptum in cordibus suis, Numen quoddam esse, prudentissimum, æternum, & beatum, quod Deum dicimus; cuius admirabili prouidentia, administrentur, ac procurentur, & quę in cœlis sunt, & quę in terris; ea verò, quàm maximè, quæ ad homines pertinent. Certè verò,

opiniones Deorum, fuerunt violenti quidam impetus, &, hominum quasi E
furores, atque ideo parum diuturni; nam, Dij Deos pellebant, noui vete-
res, Romani Græcos, Græci Aegyptios. Religio, cultus, & fides Dei, est,
ipsa saltem inclinatione, naturalis; vtpote perpetua: accessione quidem
temporum, incrementa suscipiens, quasi aurora, quæ crescit in diem per-
fectam, & plenam lucis; sed tamen, in sua ipsius radice, quæ, rectè substā-
tia dicitur, & Υπόστασις humanæ fęlicitatis; nempe, quòd Deus sit, & quod
inquirentium se, sit remunerator; æternùm perseuerans: tanquam sol,
qui in se ipso nunquam eclypsim patitur. Communem sermonem, ho-
mini quidem natura dedit; aptum, & elegantē, non dedit. Ratione enim,
& exercitatione fit, vt, qui natura loquuntur, arte, & vsu eloquantur: cō-
trà porrò, vera cognitio Dei, cultusq; pius, & syncerus, ipsius diuinitatis, F
Dei munus est; sed, natura, quæ ipsam religionem dare non potuit, instin
ctum ad religionem, & dare potuit, & verè dedit. Et quidem, id quod
omninò res ipsa loquitur; tanta est naturæ coniunctio, necessitudo, affini-
tas, inter ipsum mundi opificem Deum, & ipsius diuini opificij miraculū,
hominem; vt, non solum in ijs viris, v.l hæroibus, qui, infra se sensibilia,
in se rationalia, supra se spiritalia contemplantur, & sapiunt; quos, iure,
ac meritò Deo charos, & Deo genitos, antiquitas appellabat; sed, in pro-
miscua & communi multitudine virorum, & fœminarum, quam (vt ad-
agio dicitur, consultò veritas, & sapientia fugit; in scæleratis quoque &
facinorosis hominibus, quos, Apostolus vocat filios iræ Dei; in bonorum
virorum hostibus, & aduersarijs, qui, & ipsam virtutem, & fontem vir- G
tutis, Dei cultum execrantur; denique, in ipsis etiam barbaris nationibus,
quæ, ex toto Deum ferè ignorare videntur; insideat semper animo, &
nunquam non versetur ante oculos, intenta quædam, & vehemens cogita-
tio in Deum, & desiderium insatiabile cognoscendi Dei. Quid, quod
in illis etiam altissimis quæstionibus, quæ omninò supra nos sunt, Quid
sit Deus, & Qualis, & Quantus; ex ipsis & mirabilibus, & memorabili-
bus historijs, legimus, omnes gentes, fuisse, iam tum ab initio, occupa-
tissimas. Apud quas, illud quoque persuasissimum erat, eos, præ cæte-
ris omnibus, dignos existere, qui homines dicerentur, & vniuersis homi-
nibus imperarent; vtpotè, ingenio præstantes, excellentesq; virtute, &
moribus; qui, Dei, & diuinarum rerum studiosiores essent; qui Dei co- H
gnitione, & cultu, nihil antiquius ducerent; qui palàm, & coram popu-
lo, abundantes sonantibus verbis, vberioribusq; sententijs, honoratè, ho-
norificè, & grauiter, de Deo ipso, multa; magna, & glorianda prædica-
rent. Videbantur enim, quoties præclara illa, verè diuina, & domina
rerum, eloquendi virtute, suauitate sermonis, & persuadendi potentia,
ad philosophiam, ad religionem, ad sapientiam, vnde in beatæ vitæ por-
tum peruenitur; traducebant profanum vulgus, quod ad mortalia semel
progressum, ad diuina regredi vix potest: toties ex feris, belluis, ex mutis

lapidibus,

A lapidibus, ex aridis fungis, id quod etiam est in fabulis Poetarum, insigni miraculo suscitare nouos homines. Hinc, & principes illi, qui rerum potiebantur, nondum leoninam induti audaciam, sed astutam sub pectore gerentes vulpem, vt simplicioribus populis fucum facerent, & continuandæ tyrannidis gratia, callidè, sese insinuarent in eorum animos: vix dici potest, quanta vafricie, quum à nulla re magis abhorrerent, quàm à religione; nihil magis tamen, præseferrent externo cultu, quàm religionem, & eam ipsam pietatem, sanctitatem, fidem, summa hypocrisi simularent foris, quam odio vatiniano persequebantur intus. Eos imitati sunt posteriores Romanorum monarchæ; qui, perpoliti quum essent humanioribus literis; putarenturq́;, non fortunæ munere, sed probitate morum, ad
B summum illud culmen honoris, meritò peruenisse; vt, apud populum quoque, maiorem authoritatem, & gratiam consequerentur, obligabant se, & suos, religione; ambitiosissimè de Deo, & de rebus diuinis tractabant; referebantq́; in Deum, & diuina oracula, quæcunque illi, populis credenda, facienda, & cauenda, è proprio capite somniassent, & finxissent. Vnde, tanta olim superstitio, fusa per gentes, oppresserat omnium ferè animos; atque, anilibus fabulis, ariolationibus, obseruationibus, hominum imbecillitatem adeo occupauerat; vt, nemo ex vera, & constanti ratione, religiosus esse crederetur, nisi primum aniliter, &, cum incredibili sollicitudine, anxietate, atque miseria, esset superstitiosus. Interroga Scithas, Armenios, Persas, Hyperboreos: Quum enim de cæteris rebus summis,
C imis, terrenis, cœlestibus, sacris; profanis, nunquam conuenire, sed, alij semper alia sentire videantur; &, non modo gens, genti, vrbs, vrbi, sed neque domus, domui, neque vir, viro, neque demum, quispiam sibi ipsi, semper, & ex toto consentiat; in tanta nihilominus opinionum cōtentione, & pugna, de ipso diuino numine, omnes, si non acumine ingenij, & exercitatione rationis, certè, diuinatione quadam, & communi naturæ iudicio, idem sentire, idem credere, idem dicere consueuerunt. Vt, quamuis nulla doctrina, aut disciplina eruditi simus, hanc ipsam tamen prænotionē, vel informationem, habere videamur ab ipsa natura; quod omninò Deus sit, qui si non sit, nihil sit, vel esse posit. Iam, si conuenias summos illos doctrinarum Principes, qui per omnem antiquitatē floruerunt, quot quot, in
D ipso homine, pręter tam multas sentiendi vires, agnouerunt esse rationem, ac mentem, eamq́; coluerunt, velut solam homine dignam; qua, & corporalia quæq;, eaq; præsentia, & absentia; incorporalia quoq; appræhendimus, percipimus, meditamur; quemadmodum illius, tanquam rei præstantissimæ, diuinitatem, & immortalitatē crediderunt, & probauerunt; sic, de diuino numine, & sempiternitate illius virtutis ac diuinitatis, firmissimis demonstrationibus, asseruerunt, nullatenus, nisi magna impietate, & ingenij peruicacia, posse dubitari. Tria hæc, Numen diuinum, Prouidentia; & animorum nostrorum Immortalitas, apud illos, adeo inuicem coniuncta

cta erant, & complicata, vt, summa fide rectam rationem secuti, arbitrarentur ea diuelli, dissociariq; non posse; quod, qui alterum è medio tollere, vel infirmare tentasset, is, re ipsa doceret, cæterorum fidem, non esse solum concutiendam, sed euertendam. Homines illi in primis, qui Dei prouidentiam sustulerunt, ad extremum, ex ipsis etiã mortalium animis, euellere nitebantur Dei fidem; & persuadere similiter, hominum animas, non secus quàm iumentorum, cum ipsis corporibus esse interituras: esseq; propterea fabulas inanes, quæcunque de futura vita, de piorum præmijs, &, de supplicijs scæleratorum, vnanimi consensu, theologi, Poetę, & philosophi, per omnia sæcula docuerunt. Deinde verò, Epicurus, velut publicus humani generis hostis, quum doceret ante omnia, nihil superesse moriente corpore; quo, nihil dici potuit, efficacius, ad subruenda fundamenta sanctorum cœtuum, ciuitatum, societatis, & amicitiæ, vniuersæq; innocentiæ, & virtutis: tandem, ipsum Deum, humanarũ rerum cura non tangi; Omnia, absq; numine, & casu geri, inimica Deo opinione, sed necessaria quadam, (vt ille etiam rebatur) consecutione; sentiebat. Ex cuius officina, videtur prodijsse, carmen illud arrogantissimum, Cæsaris Dictatoris. E F

Nunquam se cura Deorum
Sic præmit, vt vestræ vitæ, vestræq; saluti
Fata vacent.

Neque dubium, quin & inde etiam, abysso abyssum inuocante, sui ipsius sequaces, & discipuli, negauerint esse Deum. Quanquàm autem, artes ipsæ, quæ, non contemplatrices sunt, sed effectrices, vim firmam, & efficacem non habent, ad ipsius veritatis cognitionem, potissimum de rebus diuinis; tamen, vt nihil desit, post principes, & rerum, & doctrinarum, si eas in consilium aduocaueris, vna voce, vnoq; consensu, & singulæ, & vniuersæ, testabuntur, quod nulla sit ars, quæ non referatur in Deum; vt, quoniã Deus est, rerum omnium author & opifex, omnia idcirco sint plena nominibus diuinis, rationibus diuinis, arte diuina. Quid est enim profectò, illud, quod antiqui, Vulcanum fabrum, Apollinem ducem chori, bellipotẽtem Martem, & frugum dominam, Cererem, faciebant, nisi, quod, nesciẽtes quid dicerent, hoc dicebant. Hoc inquam, nullam esse artem, quæ numine vacet; nihil addiscere homines sine Deo; omnia referenda esse in Deum; quem, non in omnibus muneribus recognoscere, extrema sit impietas: quia, eo neglecto, omnem etiam viuendi rationem, ab hominibus negligi, atque ignorari, necesse sit. Sic, ad authorem, opificemq; suum, natura recurrit, sic, dominum recognoscit, dum, quos videt superstitiosè delirantes in Dijs; impetu, & machinis, reuocat ad agnitionem, & cultum ipsius Dei. Multi quidem, cum ea ipsa natura, quam, vt parentem, & magistram sequi debuerant, tam ingratè egerunt, vt, hæc ipsa innata pietatis semina, nulla ratione adolescere paterentur; vnde tam abiecti iudicij euaserunt, vt nihil de numine sentirent, quales fortasse illi fuerunt, quos, G H

Vlisses,

A Vlisses, Homericum prudentiæ humanæ exemplar, ideoq; Πολύτροπος, καὶ ποικιλομήτης, in ignotam terram descendens, conscensa specula, scrutari cœpit.

Num fera gens, nullasq; vnquam mollita per artes,
Iustitiam ne colunt, & sancti iura verentur
Hospitij; ac numen cœlestum mente capessunt.

Sed enim, si obscurari potuit hæc agnitio Dei in aliquibus hominibus, extingui tamen non potuit apud integras nationes, & latos populos. Quibus, etiam athei illi, vel anumines, qui ad magnas hasce naturæ voces, obsurduerant, non secus habebantur, quam Aelurus, inter Leones, Noctua, inter aues, Cercopitecus, inter homines. Homines inquam, dicebantur no B mine, & vultu, quum, reipsa, communi iudicio, censerentur agrestes, indomitæq; feræ, quæ, ab omnibus beneuiuendi legibus, præceptisq; & rationibus, abhorrerent. An non sic dixerunt, ipsi quoque summi gentium oratores, & philosophi? Nulla vnquam gens fuit tam immansueta, & fera, nullus populus tam immanis & agrestis moribus; cuius non mentem, à principio aliqua imbuerit, ipsius diuinitatis opinio. Quid necesse est hic, distinguere populum à populo? gentem à gente? Nos, populos distinguimus; nos nationes separamus; ipsi, agris, & vrbibus, metas, terminosq; pręscribimus; denique regnorum, & prouinciarum, finitores, ipsi sumus. At verò, Deo, vna domus est mundus ipse totus; in quo, tanquam altissimus sol, longè, lateq; collucens; cuius, vix vmbræ sunt, hi occidentes, redeun C tesq; soles; vbique terrarum, procul etiam ab vrbibus, inter syluas, in cryptis, in foueis, in plagis omni habitatione desertis; nullos non homines; etiam agrestes, & feros, moribusq; intractabiles, luminibus irradiat suis; spargens in nobis, dum nascimur, sui ipsius notitiam, & memoriam sempiternam. Audite. Deus benedictus, (quod, quanta possum voce, testificor, proclamo, denuncio,) non solum in Græcia, & in Italia, sed, in omni quoque barbaria, agnosci cupiens, iam tum ab initio, quando (vt Apostoli voce vtar) dimisit gentes ingredi vias suas; hoc est, vt nullis descriptarum legum aggeribus, nullis munitæ institutionum obicibus, atque repagulis, pro libero voluntatis arbitrio, ratione duce, honestè, vitam transigerent; per omnes quoque ætates, suæ ipsius diuinitatis testimonia clarissima, certissi- D maq; reliquit; cœlo nos tegens, terra sustentans, refrigerans aqua, fouens calore, perflans spiritu, dans de cœlo pluuias, & tempora fructifera; semper, & vbique benefaciens, implensq; cibo, & lætitia, corda mortalium; vt, nemo Deum non agnosceret; nemo non laudaret, omnes diligerent, colerent, venerarentur, admirarentur. Hinc itaque, prodierunt tam multa illa præclara ipsius Dei cognomina, quibus, vbique terrarum, in signum communis fidei, & consensionis, laudabatur à gentibus, & populis; antequam, (vt cum Prophetis loquar) disrumperentur cœli, & notum fieret nomen eius. A philosophis quidem, qui theologiam naturalem profitebantur,

tur, vocabatur Deus Αὐτὸ ἀγάθον: Ipsum bonum: Idæa boni: genitor solis: lux lucis: pater diei: principium vniuersitatis, Rex, & generis, & loci, substantiarum intelligibilium: sol mundi visibilis: mens & animus mundi inuisibilis: vnitas ipsa: veritas, & omnis veritatis exemplar: immortalis vita, fons vitæ, & immortalitatis: singularum, & cunctarum rerum author, causa, origo, principium effector, forma, finis: omnia implens, omnia ornans, omnia perficiens. Ipsum Omne, Plenum, Totum, Perfectum: vnde est esse omnibus quæcunque sunt, his quidem clarius, illis autem obscurius. Istis planè agnominationibus, vbique scatent philosophorum libri, platonicorũ præsertim; qui, si diuo Augustino credimus, ad nostra dogmata, in cunctis propius accessisse videntur; quanquam, Diuus Hieronymus, hanc gloriæ palmam, tribuit stoicis: sed, quis iudicet, inter tantos heroas, christianæ Theologię nutritios, & quasi parentes? Plebes verò, & populi, (neque enim præteriri sine piaculo possunt,) cognominabãt Deum, à natura optimum, à potestate maximum; à viuacitate, omnia sentientẽ, & mouentem; à scientia, & sapientia, latos habentem oculos. Vt esset omnibus timori, vocabant fulminatorem, vltorem, nubes congregantẽ, ventos cientem; vt esset amori, & honori, appellabant animam mundi; vbique præsentem, omnia implentem, inuictum, cœli, & terræ opificem, victorem, statorem, saluatorem, liberatorem, expiatorem, hospitalem, sodalitium, præsidem amicitiarum, custodem vrbium, tutorem hominum. Dominum, Regem, Altitonantem, Bellipotentem. Quid, quod philosophi, & populi simul, iam tum à principio, deducto nomine, ab hebraico illo יְהֹוָה, per omnia sæcula, cõuenire visi sunt, in hoc ipsum nomẽ, quod, vt Græcis Ζεῦς, sic Latinis esset quadriliterum, Iouis, nisi vna litera, duas sedes impleret. An verò ignoramus vim huiusce nominis, ò viri? Dic tu eam Cratyle, sed phisicè, non poeticè. Iupiter Poetarum, ille homo inanis, ne grauiora dicam, de quo, tandem Homerus, subodoratus ex Mose, eum qui est, atque ideo, eos qui non sunt, negligens, & contemnens, nauseabundus cecinit quasi palinodiam, dicens, E F G

Quique Ioui fidat, magna hunc dementia cœpit.

Indignus est, de quo, in diuina historia loquamur. Sed enim, philosophi omnes, ne Aristotelem quidem excipio, vix dici potest, spreto prorsus obscęno illo homine, quàm, in hoc ipso nomine Iouis, sibi cõplacuerint, Aristoteles ipse post Platonem, duabus (inquit) vocibus efferimus hoc nomen. Ζῆνα, & Διὰ: nam hæ duæ voces, è regione collocatæ, illud sonant, quod est vera, & vnica gloria magni Dei, nimirum PER QVEM VIVIMVS. Sanè, Ζῆναι, Viuere est, & Διὰ Per, Ecce communis Iupiter, ò viri, hoc est, compositis vocibus, Iouis, nomine, Pater, titulo: nam & dicebant olim Neptunus, pater; Saturnus, pater; Liber, pater; pater inquã omnium, Iupiter, Diespiter, diei pater, temporis inquam creator: nam, à parte, totum intelligitur. Hic est, Deus Deorum, vt aliquando finiam. H

Quem,

A Quem, Υπάτον Κρίοντων, vocabant gentes, de quo, interpretante Apostolo, loquebatur ille, qui de Ioue dixit, Ipsius enim genus sumus; Homerus porrò quum ait,

Iupiter, accepit summum super æthera cælum,

non nisi de hoc ipso æterno Deo, intellexit; qui, solus, emphaticos dicitur ipse Deus: quia solus, verè est; solus, est verè Deus, verus, & viuus. Vnde illud apud eundem Homerum,

Nec mihi, si Deus ipse,
Deleto senio, iuuenis promiserit annos,

Deus, ignotus re, & nomine; iuxta titulum illum aræ, Ignoto Deo: notus, hoc ipso nomine Iupiter.. Iuuans pater. Vnde, & tam sæpe Plato, &
B Socrates, iurabant per Iouem. Qui, tam altè collocatus est, vt, ipsi etiam Angeli, comparatione facta, in terra esse videantur: vnde, in sacris literis, vox illa, primatis olim Angelorum, In cœlum conscendam. Proh sancte Iesu, quanta est maiestas, huius mystici Iouis, quanta est dignitas, huius nostri, æterni, & veri Dei.

Illum ipsum æternum Deum, vnum solum esse, et, in rerum natura, duos omnino esse non posse. CAP. XXII.

SED, quid iuuat, ò mortales, hæc omnia, quamuis altè emersa, probasse, & demonstrasse; sciræq;, &
C credere, quòd Deus tantæ authoritatis, & maiestatis sit, quòd antequàm quicquàm faceret: nunquàm non fuerit; quòd vbi etiam omnia deficiāt, ipse eodem semper statu, & habitu futurus sit; si, nondum in diuinam historiam relatum est, quod non sit, neque esse posit nisi vnus ęternus Deus: quando, luxuriantibus hominum ingenijs, iamdiu innumerabiles fuerunt ex auro, argéto, & argilla facti; &, nunc quoque, plures non desunt, ex nihilo, & pro nihilo, hæreticorum temeritate, & impietate, conficti Dij? Verè, hoc est primum caput, credulitatis nostræ, vt sic loquar, cum alienis hominibus. Creduli enim, vocantur Christiani omnes; quasi, cæterorum cognitio sit
D scientia, Christianorum opinio; cæteri sapiant, Christiani desipiant; cæteri, in credendo graues sint, & prudentes, Christiani sint imprudentes, & leues: quum alioquin, Christianus, eo ipso, quòd sapientiam mundi, stultitiam esse ducit, &, quòd stultum est Dei, supra omnes philosophię apices, venerabundus, admiratur; credens in Deum, & nunquàm sine fide, disputans de Deo, solus sit sapiens: tametsi, & ille, supra quàm dici posit, gloriatur in domino, quòd vocetur credulus Dei, sicut & vocatur puellus Dei: vt, qui per omnem vitam, etiam sensu canus, tanquàm malitia paruulus, committit se totum curæ Dei, &, omnem cogitatum suum, iactat in Deū,

quem

quem credit habere patrem. Verè, inquam, ò Viri, vt, quæ ad hunc locũ non spectant, prætereuntes, ordine prosequamur quod cœpimus, hæc est prima, Christianæ sapientiæ, & religionis notitia; hæc est prima, ad Deũ, sanctè pieq; colendum, ianua; vt discamus primùm, & sciamus (nam hæc duo, se se consequuntur, Discere, & Scire;) Deum esse vnum, & solum: neque posse diuinam naturam, multiplicari in plures Deos, & ne in duos quidem. Sunt in sacris literis, quod, & non tacuit diuus Paulus, Dij multi, & Domini multi: &, alios quidem, participatio, alios verò, nuncupatio, alios porrò, vsurpatio, fecit. Sunt apud sapientes gentium, Dij falsi, nihil præter nomen, diuinitatis habentes, nempe idola. Sunt & dij minores, quos vocant Deos, natura dissolubiles: atque ideo, ab illo primo depẽdentes, & secundos: dæmones inquàm, intelligentiæq;, & Angeli. Illi in F primis, qui, lumina cœlestia perpetua vertigine circunferunt: & illi, qui aerijs amicti corporibus, humani generis principes, & custodes, vagantur toto orbe terrarum. Hinc, apud gentes, Θεογονεία; θεῶν γένεσις; ortus, satus, genealogia Deorum. Verumenimuero, summus ille deorũ Deus, cuius infinitæ sapientiæ, inuentio est, id totum quod videtur, & quod non videtur; (vnde illa exclamatio, Ω θαυμαστὸν σοφιστὴν. O admirabilem artificem, ò stupendæ sapientiæ architectum) ille magnus Deus, qui omnia regit, & gubernat, Τοῦ παντὸς κυβερνήτης, quo nomine Deum vocat Philo Iudæus. Ille qui, & semel creauit, & perpetuò conseruat omnem creaturam: quo sanè titulo, extulit Deum, philosophus ille nobilis, qui, à diuinitate loquẽdi, Theophrastus dictus est: Si vultis audire illius verba, sunt, G Θειὰ ἀρχὴ, δι' οὗ ἅπαντα, καὶ ἔστι διαμένει. Ille demum, qui non est natus ex nihilo, neq; ex aliquo; sed, in omne æuum, fuit semper Deus; quasi, nunquàm non nasceretur à se ipso, & per se ipsum: propter quòd, à vetustissimis philosophis, appellabatur (vt supra dicebamus,) Αὐτόγονος, Αὐτογενὴς, Αὐτοφυὴς, tanquàm, ex se ipso semper existens; hanc nimirum æternitatem, sonat illa, eiusdem in seipsum reciprocatio, à se nasci, ex se existere. Ille inquàm Deus æternus, vnus solus est, & alium similem omninò nõ habet; sed, nec habere potest. Ecquàm beata hæc ipsa quoq; impotentia, qua, vt non potest non esse Deus, sic, non potest non esse vnus; quia, si non est vnus, neque est Deus. In hoc sanè, cõuenit inter omnes, vt sit Αξίομα, & radix theologiæ, non reuelatæ solùm, sed & naturalis, quàm esse Deum, H tam esse vnum. Quum enim, duplex sit ratio philosophandi, per resolutionem vna, per compositionem altera, vtraq; via incedentes, qui ante nos inter gentes philosophati sunt, & ipsi ascenderunt, & nobis ostenderunt pulcherrimam speculam; vnde diuinam vnitatem, tanquàm omnium rerum fontem, atque primam originem, latè videre, & lustrare valeamus. Nam, in primis descendentes, deducebant ab ipso vno Deo, cœlum, terrã, mare, solem, lunam, hominum genus, & minima quæque alia; tum ascendentes, per tantas rerum species, & formas, quasi gradibus redibant ad ipsum

sum

A ſum infinitum Deum: perinde, ac, ſi quiſpiam viſa immenſitate maris, conijceret primum, inde ortum habere omnia flumina, & tantam aquarum hubertatem, qua alluitur terra, & fœcundatur omnis mundus: deinde verò, ex fluminibus ipſis, quorum perennitatem admiraretur, rurſum argueret, non aliunde tantam aquarum copiam manare poſſe, quam ex ipſo pelago, & ex latiſsimis illius fontibus: vnde, per meatus ſubterraneos, ſerperent vndique innumerabiles ſcaturigines. Siquidem, & omnis multitudinis virtus eſt vnitas: & omnis magnitudinis punctũ: & neceſſe eſt, vt vnus ſit motor omnium mouentium, vna cauſa omnium cauſarum, vna origo omnium originum: ideoq;, eſt vnus verus, & magnus Deus, exiſtentiam Οὐσία, viuentium vita, operantium virtus. Et quidem, fidelium, ac pio-
B rum virorum, omnia ſtudia, omnes vigiliæ, contemplationes, meditationes, dictiones, ſcriptiones, huc tendunt; vt, ex tanta rerum multitudine, homines ducantur quaſi manu, ad cognoſcendum vnum illum omnium conditorem; &, ex multis amoribus creaturarum, abſtrahantur, & rapiantur, in vnum amorem ipſius Creatoris. Qui vnus, eſt auctor animæ, & corporis, vt ſimus; illuſtrator rationis, vt intelligamus; largitor veræ virtutis, vt bene, beatèq; viuamus; ſine quo, neque poſſumus ſubſiſtere, neq; iuuat intelligere, ſed neque expedit viuere. Quod ſanè, quum intelligeret malorum omnium fons, Diabolus, ille inquam, qui, ſeſe, ex Angelo, diabolum fecit, ad euellendam diuinæ vnitatis religioſam fidem, vt, qui, & nobis ſalutem, ac pacem, & Deo honorem, & gloriam inuidebat; ſemen bonũ,
C & optimum, quod Deus, ab initio ſeminauerat, in communi agro humani generis, in mentibus inquàm primorum parentum, nocte, & tenebris, quas indiligentes illi agricolæ, ſibi fecerant, ſuperſeminauit lolium infęlix, opinionis multorum Deorum. An non meminiſtis ſerpentinæ illius vocis, Eritis ſicut Dij? Non ſicut Deus, inquit, ſed ſicut Dij. Inde igitur, ad iniuriam diuinitatis, quam vnam colere, & adorare par erat, vani homines, de quibus meritò ſcriptum eſt, Dominus nouit cogitationes hominũ, quoniam vanæ ſunt, excogitare cœperunt, idola, formas, ſpecieſq;, Deorum. Ecquis ſcit, ſi, vt de more, communiter, omnes, nobis ipſis blandiri ſolemus, quod diabolus futurum pollicebatur, vt eſſent Dij, illi iam tum, falſa imaginatione decepti, opinabantur ſe eſſe Deos? Ità, procedente tem-
D pore, quo, nihil ferè eſt potentius, ad augendam ſuperſtitionem, & ad minuendam religionem; vt ſibi per omnia ſatisfacerent, vt alijs etiam placerent, tum falſo romore, qui eundo vires acquirebat, tum opinione, quæ antea eos occupauerat, ducti, à ratione pœnitus auerſi, idola, quæ conceperant animis, fabricabantur exterius, ex terra, limo, lapidibus, lignis demũ ex ære, argento, & auro. Sic, primum, orta eſt, & creuit paulatim, Πολυθεότης, in vniuerſo orbe; non aduertentibus illis hominibus, quàm ſit ridiculum, fingi ab hominibus Deos, quum Deus ab initio finxerit homines. Quantas vobis debemus gratias, ò rationalium piſcium electi, & fortunati

piſcatores:

piscatores: qui, ex cœcitatis ignorantiæq; profundo, per sacrosanctã Euangelij, miraculorumq; sagenam, nos omnes tandem post multa sæcula traxistis ad tutos, & amicos Christianæ religionis portus. Etenim, respirantes, velut emersi ex mari magno, in quo Leuiatan olim, cætæ, & reptilia sine numero colebantur pro Dijs, libertatis, ac reparatæ salutis nostræ, canentes triumphum, non iam, multos Deos, cum profanis gentibus, à quibus propterea, athei olim dicebamur, sed, vnum solum Deum, quem ipsæ gentes ignorant, vna voce, vnoq; spiritu, fidei, & religionis, benedicimus, laudamus, adoramus; &, cum ingenti gratiarum actione, eaq;, & priuata, & publica prædicamus. Prædicamus (inquam) vnum, & verum Deum, dicentes, Valete Dij: valete & vos cultores Deorum. Nos vobis athei sumus, quia ignoramus Deos vestros: at vos estis simpliciter athei, quia ignoratis eum, qui est simpliciter Deus. Vnus solus est Deus: vnus solus est pater omnium: vnus solus est super omnia. Et nunc, te precor magne Deus, cui vni sunt nomina mille, mille iura, mille vires, vt ea mihi suggerere digneris, quæ, vim habeant quàm maximam, ad liberandas, à falsa Deorum superstitione, gentes, & populos; sintq; pulchra, & præclara, ad stabiliendam de vera religione sententiam: eam, quam, tu ipse, per tuos Prophetas, atque etiam, per te ipsum, homo factus, innumerabilibus oraculis, & miraculis, docuisti, statuisti, confirmasti. Adhuc nè verò, in tanta luce vnius Dei, audet præceps furor, & insanabilis mania, pro Deo, numerare Deos? pro vno, duos? neque duos tantùm, sed plurimos? eosq; non modo differentes, sed diuersos? neque solum diuersos, sed repugnantes, & aduersarios? Profectò, quemadmodum, si nullus sit Deus, nullus erit rerum ordo; ita, si sint Dij multi, inter illos quoque, seditio oriri poterit, &, habebit, vnde insultet impius. Non est prouidentia, sed fortuna, casusq; in omnibus. Vt verè, non sit minoris periculi, Πολυθεότης, quàm Ἀθεότης; nã, & facilè populi quiq;, efficiuntur Ἀθεοῖται, qui primùm, fuerint Πολυθέοιται. Fac porrò tu, ò homo, esse plures Deos, certè, necesse est, vt, inter se se, aliqua ex parte differant, etiam, si sint tam sibi inuicem similes, quàm ouum ouo: alioquin, si nullo pacto differunt, quomodo duo sunt? Iam, si verè duo Dij sunt, &, re ipsa, inter se differunt; quomodo pares esse ex toto possunt? Quod, si alter excedit, nonne diuinitatem alteri, vel adimit, vel diminuit? immo verò, eo ipso adimit, quo diminuit: nam ille, qui minor est, quomodo Deus est? quando Deus est id, quo maius neque esse, neque cogitari potest. Hinc, ipsa quoque demens Aegyptus, nimirum, torrente veritatis rapiente etiam impiorum animos, hieroglyficum naturę Dei, faciebat stellam, non stellas; oculum, non oculos; anguem, non angues. Vnus est sol, vnus est mundus: vnus quoque est, & non alius, Deus. Quin, & natura duce, omnes homines, illi etiam, qui literis expoliti non sunt, quum secum habitant, quum ad se redeunt, quum seriò agunt, quum iurant, quum optant, quum gratias agunt, vnum Deum nominant; tollentes

tes

A tes manus, & oculos, ad cœlum, ſedem Dei, vnde & ipſi genus ducimus. Indicant, (quod magnus Afer notauit,) antiquæ illæ voces, Deus videt, Deus reddet, Si Deus dederit, Quod Deus voluerit. Iudica Deus, Adiuua Deus. Et poetæ quidem, atque etiam philoſophi, qui, in gratiam populorum, per varias fabulas, tam ſæpe ludebant in Dijs, non nè extra fabulas, tenore perpetuo, canebant Deum?

Dabit Deus his quoque finem.
Deum nanque ire per omnes
Terrasq́, tractusq́ maris.

Profectò ille Deus, qui finem laboribus imponit, qui mœrentes conſolatur, & recreat afflictos, an non eſt ille vnus, & verus Deus, de quo vates ſan-
B ctiſsimus cecinit, Dominus ſoluit compeditos, Dominus erigit eliſos? Secundum multitudinem dolorum meorum, in corde meo, conſolationes tuæ, lætificauerunt animam meam, domine Deus. Ille Deus, qui omnia permeat, qui nihil non implet, an non eſt ille vnus, qui dicit, Cœlum & terram ego impleo? Cœlum, mihi ſedes eſt, &, terra, ſcabellum pedum meorum. An verò non eſt Homeri carmen illud, quod & Ariſtoteles ipſe citauit?

Οὐκ ἀγάθον πολυκοιρανίη εἷς κοιρανὸς ἔςω
Εἷς βασιλεὺς

Illius inquam Homeri, ex quo, tanta Deorum multitudo propagata eſt, cum Muſeo, & Orpheo, vniuerſæ poeſis authoribus. Sed, & Plato, de epi-
C ſtolarum ſuarum notis, ſcribens ad Siciliæ tyrannum Dionyſium, non nè dixit; Signum epiſtolæ ſeriæ, Θεὸς, non ſeriæ Θεοὶ. Quanq̃, vt ingenuè loquar in re tanta, vnde pendet humani generis ſalus, quis iam cõtinere ſe poſsit, vt non exclamet. Pudeat, pudeat vos philoſophos, & Poetas, qui, religionis, & ſapientiæ gentium magiſtros, vos eſſe iactabatis, vbi maximè apertos, liberosq́;, & ſimplices eſſe oportuerat, vſque adeò obſcurè, vafrè, & ambiguè eſſe locutos, vt, ne noſtro quidem tempore, ex veſtris ſcriptionibus nobis conſtet, Deo nè, an Dijs potius, dederitis manum. Ecquis eſt veſtrum, ò gentes, tam indoctus, vel tam corrupti iudicij, qui, non videat, poſtquàm hoc genus hominum, tam ambagioſum eſt fabulis, & dialogis: dum nunquàm ſimilia dicit; dum ſubinde perſonas mutat, & nunc
D vnam, nunc alteram induit; dum Carnadeo more, & pro veritate, & contra veritatem loquitur; dum miſcet iocos ſerijs, & ſeria iocis; dum dominante in eis Φιλαρχία, & Φιλονικεία, perpetuò quiſque ſecum, & alter ab altero diſſentit; quis inquam eſt, tam cœcus, qui non videat, vbi de religione tractatur, non eſſe fidendum, neque poetis, neque philoſophis; à quibus vanitas, & opinio haberi poteſt, fides, & certitudo non poteſt? Quòd ſi, nec ſic quidem, vinci vultis, ò gentes, ſi adhuc, in veſtra illa miſerabili cœcitate præſiſtitis, & illis omnino putatis eſſe fidendum, quos magiſtros habuiſtis; quos creditis vera dixiſſe de Dijs; ergo, in veſtræ perfidiæ

mercedem, illos tandem habete Deos, quos, ipsi, vobis deceptis, deceptores tradiderunt: nempè, scortatores, incestos, bellaces, furaces, peieratores, temulentos, iracundos, inclementes, impotentes. Ecquem non pudeat, tales existimare Deos, quales, ne homines quidem, in ea, quam ipsi etiam instituerunt republica, suo ipsorum iudicio, ferri debent? Vt propterea, ò viri docti, & pij, si de quacunque re, alia scire non possumus, quàm ea, quæ didicimus, & de Deo à philosophis, & Poetis, qui inter mortales ingenio, & literis excelluisse visi sunt, plerunque addiscimus, quæ falsa, quæ impia, quæ à religione, & cultu diuinitatis abhorrentia, concludendum sit, mortales, à mortalibus, veram notitiam de ipso Deo haurire non posse, nisi ad prophetas, & ad ipsa diuina oracula recurratur; à quibus quoties philosophi, & poetæ hauserunt, nunquàm nisi vera locuti sunt. Audi, audi Israel: Audite, audite gentes, Deus vester, Deus vnus est, non vnus Iudæorum, alter gentium, sed vnus solus, Iudæorum simul, & gentium. Vt mare ægeum, tyrrhenum, ionium, verè non tria maria, sed vnum sunt mare; quod, ex ipsis locis, & regionibus homines propter debilitatem ingenij, & naturæ ignorationem, in partes plurimas distraxerunt; sic, vnum est diuinum numen solùm, & quanquam ex triplici religione, & cultu, dicitur, Deus Iudæorum, Deus Christianorum, & Deus Turcarum; quasi religione diuisa, diuisus sit etiam ipse Deus; tamen, sectæ, & schismata, contentioq;, & zelus, hominum, animos diuidere possunt, diuinam vnitatem scindere non possunt. Ecquis scit, si, cœco illo sæculo, quo, barbari, cœlum & sydera, græci, mortuos homines, pro numinibus adorabant, ij, qui, præ cæteris, sapientes habebantur, vanitate vulgaribus concessa, veritate sibi reseruata, quum gentes, inter Neptunum, Plutonem, & Iouem, honores, & opes, perinde, ac inter filios familias, hæreditatem partiebantur, intelligebant esse vnum solum Deum; eumq;, aliquandò, dici Neptunum, quatenus, maria, & ventos, tenet, temperat, sistit, sternit: interdum Plutonem, vel Ditem, vt regnator est orbis terrarum, & ipsa quoque inferorum regna mouet, quatit, concutit: demum, & sæpius, Iouem, quia regiam cœli habitat. An verò, & ipsum Neptunum, Plutonemq;, non Iouem vocant, manifestè indicantes esse vnum solum Deum? Namque, & hac ipsa ratione, hominis anima, quum sit vna, triplex dicta est; quia, ratio in capite tanquàm in arce, principatum tenet: ira viget in pectore; cupiditatem subter præcordia, ipse etiam Plato collocauit. Non sunt tres animæ, ò viri, in homine; sed, in vna anima, continentur multiplices vires, vt & trigonum continetur in tetragono, & tetragonum in pentagono: vt quid igitur multiplicamus Deos, & non potius, dicimus, esse infinitæ virtutis, & efficaciæ, illum ipsum vnum Deum, qui præsidet mundo? Ecce, & oraculum sybillinum.

A Εἷς μόνος, εἰμὴ θεός, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος

Numera ò homo, vt libet, bonum, & malum, lucem, & tenebras, montes, & valles, cœlum, & terram, corporalia, & incorporalia, quæ videntur, & quæ non videntur; Num propter tam multas creaturas, fingemus multos creatores? & non potius, quoniam omnia conueniunt in vnam rationem creaturæ, cófitebimur infinitam maiestatem, & diuinitatem vnius creatoris? Vnus Deus est, qui facit pacem, & creat malum, qui mala vertit in bonum; qui format lucem, & creat tenebras, & qui distinguit lucem à tenebris. Vnus est Deus montium, & Deus vallium; & qui rigat montes de superioribus suis, & emittit fontes in conuallibus. Vnus est creator cœli, & terræ, & qui fingit corpora nostra tanquam figulus, & facit An-
B gelos suos spiritus. Vnus inquam, qui verbo, quo potuit, ratione qua disposuit, voluntate qua iussit, omnia quæ videntur, & quæ non videntur, & semina mundi, & germina, non formauit solum, aut digessit; sed, quia nihil erant antequam fierent, verè de nihilo fecit; vt, verum sit, quod ipsi quoque gentium theologi, cecinerunt

Πάντα ἔκγονα ἑνός,
Τὸ ἓν πάμφορον
Η μονὰς ῥίζα πάντων.
Omnia sata ab vno;
Vnum proferre omnia;
Vnitas radix omnium.

C An non Philosophus ille, cui titulus Δαιμόνιος, antiquam illam famam commemorare, quamquàm & impetere solitus est? Vnum esse, id totum, quod est; &, non multa, sed vnum solum, esse rerum omnium principium? Huc, huc tendebat vetus illa doctrina Πάλαιος ὁ λόγος, non esse nisi vnum Deum, qui est vnicum principium, ex quo omnia prodierunt. Sanè, & inter præcipuas Dei agnominationes, hæc ipsa vna est, vt Deus dicatur, sicut Τὸ ὂν, ita Τὸ ἓν. Ex vno homine, repleta est vniuersa terræ facies genere hominum: ex vno trigono omnes figuræ polygoniæ oriuntur; ex vno cono pyramidis, demittuntur ad basim tam multæ lineæ, & superficies: demum ex illa ipsa atoma, & indiuidua vnitate, innumerabiles species numerorum multiplicantur. Sic, vnus Deus, originem
D dedit omnibus, quæcunque sunt, & dabit omnibus quæcunque erunt. An verò non etiam sunt vnum omnia, vt non sit nisi vnum ab vno? Equidem, Deus est vnus Creator, & millies cétena millia rerum, omnia inquam, quæ sunt citra Deum, paria, & imparia, materia & forma, naturæ, & indiuidua, numerantur, & computantur tanquàm vna creatura. Alcibiadee Silene, audi, crede mihi: te te, eo ipso quo demonstrasti, destruxisti; de Deo, & innumerabilis Dei sobole, tanta portenta confingens, & tantas nænias, quantas ne audire quidem ipsi auribus possumus. Frustra nobis prædicas tot tetradas, ogdoadas, decurias Συζυγίας συμφωνίαν πλήρωμα, βύθον,

tanquam mera,& occulta diuinitatis mysteria, Nobis, non est alius Deus, E
præter eum, cuius est illa vox, Videte quod ego sim solus, & non est alius præter me; Ego primus, Ego nouissimus, Ante me non est formatus, & post me non erit, & præter me non est alius Deus. Dicas quicquid velis, perfide, Deos, ipsi ignoramus, & omnino ignorare volumus: nos, filij Abrahæ sumus, fides Abrahæ, fides nostra; Abraham, docuit nos leuare manum ad cœlum, & dicere, Benedictus Deus, qui fecit cœlum, & terram: hoc ipsi facimus, & in signum religionis, & cultus, iureiurando, alligamus fidem nostram, vni illi Deo; ante quem, non erat cœlum, neque terra; immo, qui erat, per infinita tempora, ante cœlum,& terram; &, qui tandem quum voluit, non ex materia, (Ite procul materiarij,) sed ex nihilo, fecit, & formam, & materiam, & ipsum totum cœlum, & totam terrã; F
iterumq; quum voluerit, spiritu oris eius, transibit, & redibit in nihilum, vniuersum cœlum,& vniuersa terra. Hæc est nobis religio, hæc professio, hæc sapientia, hæc vita, hoc studium.

Hæc nostra salus, hinc viuimus, hinc animamur,
Abnegare Deo hunc titulum, super omnia solum
Credimus esse nefas, & sale, cespite, thure
Ridiculos adorare Deos,

quorum iam omnis memoria perijt, cum ipso terribili sonitu, & vniuersa pompa imaginum, templorum,& sacrificiorum; qua, occupãte mundum diabolo, & angelis eius, tanta superstitione, etiam à regibus, & à philosophis colebantur. Notum sit vobis, ò mortuorum assertores Deorum, ò qui G
iuratis per Solem, per Iouem, per Adonidem, per Daphnæum Apollinem. Hoc scitote, qui instruitis ludos, panegyres, hecatombas, olympiadas: hoc sciat cœlum, sciat terra, sciat vniuersus chorus angelorum, quod nos non colimus Deos, figmenta Poetarum, ludibria philosophorum, inuenta hominum, fœtus, & proles dæmonum; sed colimus vnum verum, & viuum Deum; cuius instrumentum est, cœlum, terra, & vniuersa natura: idq; ad salutem humani generis, quod præ omnibus rebus esse curæ Deo, ille ipse Deus ostendit caro factus;

Cede profanator numinis, iam cede negator,
Vno Dei arbitrio cœlum extat, atque rotundum
Mouetur, seruantq; suos vaga sydera cursus. H

Certè verò, eleganter dixit Macedo ille, cui cognomen est Magnus; neque mundum duobus solibus posse regi, neque duo summa imperia, saluo statu orbis terrarum haberi posse. Ecquis ignorat, quod, nec Roma quidem, duos fratres ferre potuit, neque vna Sparta duos Lysandros? Quid? Domus Abrahæ, vt Isaacum retineret, Ismaelem eiecit, et in Rebeccæ vtero, duo gemelli, antequàm nascerentur, bella gesserunt.

Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas
Impatiens consortis erit.

Itaque,

A Itaque, cum hoc ipſo Deorum numero, non iam videremus Κόσμον,
ſed Ακοσμίαν; hoc eſt, non ornatum, compoſitumq; mundum; non in
mundo ordinem certum, atque firmum; non perpetuam conſtantiam, &
æquabilitatem; ſed, temeritatem vagam, & ingratam; ſed continuas pu-
gnas, ſed ingentia diſsidia, & irrequietas fluctuationes; quibus, vel omnia
funditus ruerent, vel ea tantùm ſupereſſent, quæ pugnando, & repugnan
do, aduerſus rerum acies, in conflictatione ſuperaſſent. Non ſunt, non
ſunt, neque eſſe poſſunt duo ſummi Dij, ne (vt argutè quidam ex noſtris
dixit) vnus omnipotens faceret alterum nullipotentem. Ecce verò tan-
dem, quaſi certus index vnius Dei; Vnius hominis, vna mens; vnius do-
mus, vnus pater familias, &, cuiuſuis grandis exercitus, imperator vnus.
B Quin, & Apum examina, etiam dum incerta volant, & cœlo ludunt, non
duces habent, ſed ducem, cui obediunt; & ipſe quoque aduenæ grues,
quarum diſceſſu, pacis inducias habet gens pygmea; quum maria trãſmit-
tunt, loca calidiora petentes, ordine literato, vt Πάνσοφος ille dixit, vnam
ſequuntur. Sed, finiendum eſt tandem aliquando. Ergo, propone hu-
mano generi, tres ſtatus, & illos quidem optimos. Imperet optimè mul-
titudo, optimè imperent pauci, optimè quoque imperet vnus, an nõ opta-
bilior vltimus ſtatus? Quòd ſi fortaſſe videndum eſt, inuitis nè imperet, an
volentibus, certè, vt ſit neceſſe in hominibus, quia præſes, quaſi curator
eſt, illi quibus præeſt, curantur; in Deo neceſſe non eſt, quia Deus non
tam eſt curator paucorum, quàm paſtor omnium. Nos populus tuus, &
C oues paſcuæ tuæ domine Deus. O' vtinam, aliquando efficiamur omnes,
ouile vnum, ſicut, tu, re vera es, Paſtor vnus.

Sempiternæ virtutis, & maieſtatis, ipſius Dei, publicum ſpecta= culum, mundus, & ea, quæ ſunt in mundo.

CAP. XXIII.

VT VIDEO, ò amici, qui noſtra legitis, & non negli
gitis, dum ad conuiuium largè, & liberaliter, aman
terq;, & prolixè nimium, excipio vos, fatigati eſtis
D iam corpore, & feſsi animo. Date veniam, & ſuſti
nete adhuc modicùm, vt, fuſa vndique, & ſtrata im-
pietate, ſurgentes à menſa, læti, & hilares, canamus
Deo forti, epinicium liberatæ pietatis. Iuuat, iuuat
aſſueſcere Deo, ò filij hominum: iuuat aſſueſcere
diuinis laudibus: iuuat ſuper omnia aſſueſcere diuino amori; vt, quoniam
æternus Deus, humani generis paſtor, vos, æternùm, vſque adeo charos
habuit, vt hoc ipſum mundi opificium, in tantam molem erectum, vobis
habitandum, poſsidendumq; dederit, vos, tanquam rationabiles, & ſine

dolo oues, bona fide, Deum (vt par eſt) chariſsimum habentes, non tam in E
mundo, mundum, admirantes, videatis, quam, ex mundo, Deum, ſapientes, agnoſcatis, colatis, diligatis. Magnus quidam liber, eſt hic mundus, ſcriptus intus, & foris; plenus, nimirum, corporum, animarum, ſpirituum, ſeminum, formarum, virtutum, apparentium, non apparentium: isq; liber, non eſt ſignatus, ſed apertus; oblatus græcis, & barbaris, ſcientiq; literas, & neſcienti; ſuntq; ſingulæ naturæ rerum, velut quædam literæ, vel figuræ; non excogitatæ ab hominibus, neque deſignatę arbitrio hominum; ſed, ex rationibus æternis diuinæ ſapientiæ, deſcriptæ digito Dei viui; in quibus, tanquam in tabulis, monumentisq; publicis, ſigillo quodam (vt ſic loquar) impreſſa videtur certa diuinitatis nota. Neque verò profectò, tã ſubtili diſputatione ægent, quaſi intelligi non poſsint, niſi à paucis, quàm F
humilem potius diſciplinam exigunt, vt, mente non impia, legantur ab omnibus. Quid enim, ſi ab initio, gentes, expertes erant philoſophiæ? ſi non præſtabant acumine ingenij? ſi magnificis philoſophorum titulis ſeductæ erant? ſi de mendacij fuco, veritatis colorem mentiente, iudicare non poterant? ſi à ſtudio penitus, atque à literis, & ab omni eruditione vacabant? Mundi huius voces, liberæ erant, & incorruptæ; eæq; non in lycæo ſolum, neque ſolum in academia, aut in porticu, ſed, vbiq; terrarum, in animis caſtis, in puris, & benè præparatis pectoribus, intrinſecus audiebantur; è quibus, priſcis etiam illis, & fabularum plenis ſæculis,

Dum nemora indigenæ fauni, nimphæq; tenerent,
Gensq; virum, truncis, & duro robore nata G
Queis neque mos, neque cultus erat.

admirabili ipſius diuinitatis arte, nõ ſepties tantùm, vt in porticu illa olympia, quam, Επτάφωνον vocant Græci, ſed centies reſonabat vocaliſsima illa Echo, Deus, Deus, Deus. Deus inquam, hæc omnia fecit. Deus, menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit. Deus, appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera. Deus, ſedet ſuper gyrum terræ, &, habitatores eius, ſunt quaſi locuſtæ. Deus, extendit velut nihilum cœlos, & expandit eos ſicut papylionem, ad inhabitandum. Deus, fluminibus dedit impetum, & vehementiſsimo imbri curſum; ille fecit ventis pondus, dedit viam procellis ſonantibus, fecit luminaria, in miniſterium cunctis gentibus, animalia puſilla cum magnis, H
reptilia quorum non eſt numerus, hominem vt dominaretur omnibus. Ecquis facilè dicat, quàm miris modis, omnia & ſingula, quæ in mundo ſunt, Deum ipſum, velut digito oſtendant, &, vt poſſunt, loquantur. Ea ſanè, quæ, vix habent vt ſint, Deum indicant, velut corpus, inanes vmbrę: quæ viuunt, tanquam ſparſa veſtigia pedum, hominem vltrò citroq; curſantem: quæ ſentiunt, perinde ac nutus, & renutus, ſummos principes, quorum cilia, ſunt pro decretis patrum, pro iuſsis populi: quæ demum intelligunt, perinde ac reſultantes in ſpeculo imagines; quid ſi dicam, tan-

A quam chara parentis ſoboles, quæ, ipſa vultus ſimilitudine, exprimit genitorem? Reſpice ò homo Dei, altiſsima montium iuga, in eiſq; magnas ſaxorum moles, ſuſpenſas, & excauatas. Ingredere frequentes lucos, & altam proceritatem ſyluarum; Contemplare inter belluas, maximos Elephantos, & immania cete. Vide hominem, virtutis, & philoſophiæ colẽtem, qui, animo adhuc in corpore conſtitutus, corporeas voluptates contemnat, &, cupiditatum dulces inſidias, vitet: non nè illicò, animum tuum, quædam religionis ſuſpicio ſollicitabit? non nè ſubibit mentem, fides, & veneratio diuini numinis? non nè, è terreno hoc domicilio, aliquid ſupra cœlos inſpicies, & perculſus intrinſecus, exclamabis, Hæc maiora ſunt, & ſublimiora, quam, vt eſſe, vel fieri, ſine numine poſsint? Non
B omnibus quidem hominibus, commune eſt, vt, Deum aſpicere poſsint in creaturis, quaſi in ſpeculo, vnde, ſpeculatio forſan nomen accepit: Adamo hoc datum erat, ante quàm ſe ſe immiſceret tantis illis quæſtionibus: nunc, munus eſt beatorum, quibus, Deus, eſt in omnibus, omnia. Ob id enim, dedignantur, in creaturis aſpicere aliud, quàm Creatorem, quo aluntur, quo fruuntur; quem poſsident, quem amant; in quo requieſcunt, in quo beati ſunt; qui eſt illis Sol, Luna, Stellæ, Cœli, Elementa; &, vt ille dixit ad Moſen, omne bonum, lux, vita, delitiæ, amor, honor, theſaurus, opes. vnde illæ voces: Quid mihi eſt in cœlo, &, à te, quid volui ſuper terram? Tu es Deus cordis mei, & pars mea, Deus, in æternum. Neque item, vident Deum omnes, ex creaturis, quomodo ipſi, ex ſublimi quadam ſpe-
C cula, multa procul aſpicere, videreq; ſolemus: Magno, & excellenti ingenio viri, hoc poſſunt; qui, non dæmonum quidem virtute, illis inſidente (habet enim, & diabolus, equos ſuos, quibus, eſt Πάρεδρος, vt Euſebius dixit,) ſed, naturali prudentia, & dexteritate, res maximas, & quæ procul abſunt à cognitione aliorum hominum, præteritas interdum & futuras, leuibus quibuſdam coniecturis admoniti, ſubodorantur ſtatim, &, abſque errore, de illis ſyncerum iudicium afferunt. Porrò verò, quis ille eſt, tam parum docilis, qui, longa quadam ratiocinatione, velut circunductus, per ipſas creaturas, quaſi, per ſublimes quaſdam ſcalas naturæ, aſcendere nõ valeat ad montem domini, ad domum Dei Iacob? Hoc eſt enim, quod Apoſtolus, & grauiter & appoſitè dixit, à creatura mundi, hoc eſt, vel ab orbe
D condito, vel ab homine, & creationis termino, & omnium creaturarum compendio, per ea, quæ viſibilia facta ſunt, non quidem, ſi tantum cogitẽtur, quod ad ſenſum, ſed ſi intelligantur, quod ad mentem pertinet (illud eſt animalis hominis, hoc rationalis) ipſius Dei inuiſibilia, non inſpici, ſed conſpici; id eſt, collatione facta, &, vt philoſophi loquuntur, diſcurrendo, videri poſſe, & conſiderari. Conſiderari inquam, non aſſurgendo ſtatim per lineam rectam, ex inuiſibilibus ad inuiſibilia; ſed, ſurſum, deorſum, à latereq; in latus, per ea quæ nota ſunt, ad ignota, meditatione currendo, & recurrendo, conferendoq; inuicem ima ſummis, parua magnis:

&, demum, compositione facta creaturarum cum creatore, opificij cum opifice, arguendo, inferendoq; ex ordine tantarum rerum, incredibilem illam Dei sapientiam, ex magnitudine infinitam potestatem, ex rerum vtilitate, & voluptate inæstimabilem bonitatem. Quin ascendendo ex perpetua, qua mundus nunquàm nõ agitur, vicissitudine, ad stabilissimum illud æuum ęternitatis: ex rerum innumerabili numero, ad Dei ipsius summam vnitatem; ad veritatem ex vanitate, ad constantiam, & firmitatem ex motu, denique, (nolo enim, in amplissima hac porticu, diutius spatiari) ex nihilo ad totum; hoc est, ex varia, & multiplici indigẽtia singularum rerum, & vniuersæ naturæ, ad illud, quod, per se ipsum, & in se ipso, est, vt ipsi quoque Ethnici dixerunt, & nos sæpe repetimus, Τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον. Ecquàm præclarè, omni disputandi subtilitate remota, grauissimus ille philosophus, Aristoteles, excellenti quadam diuinaq; ratione, permotus, ad contemplandum magnum hunc mundum, diuina prouidentia constitutum, Si essent (inquit) aliqui homines, qui, cœlum nunquam, nunquam solem, lunamq; vidissent, sed, habitassent semper in subterraneis specubus, quanquam ornatis, pictis, instructisq; omnibus, illis rebus, quibus illi, abundant, qui à nobis beati putantur; accepissent autem auditione, & fama, esse supra terram ipsum Deum; eumq; longè præstare omnibus hominibus, non ne, vehementer accenderentur desiderio, exeundi ad supera hæc loca, quæ ipsi incolimus; vt, magnum hoc numen, vt, vim hanc diuinam, intueri possent? Si igitur, eruptione tandem alicubi facta, terrarum, & montium, quales sæpe, in Aethneis montibus, multas factas fuisse, non ignoramus, ex illis abditis sedibus, ex illis latumijs, & cauernis egrederentur, & repentè, vno oculorum conspectu, terras, maria, cœlosq; viderent; viderent paulatim excrescentem nubium magnitudinem, vim ventorum, Solem, Lunam, Stellas; viderent omnium luminum ortus, & occasus; atque adeo, dies, & noctes; intelligerentq;, perpetuis temporibus ratos esse, & natura immutabiles hos ipsos rerum cursus; contemplarentur pulchritudinem mundi, & singulorum membrorum eius; ordinemq;, maximè rerum cœlestium; profectò, statim admiratione, & lætitia pleni, exclamarẽt, & dicerent, Vera sunt quæ nobis narrabantur de Deo, & hæc tanta opera, quæ videmus, ipsius Dei esse, arbitramur, & credimus. Ergo, nisi frustra sumus homines, cœlesti inquam animo, & diuina mente præditi, &, non ad agendum solum, sed ad contemplandum præcipue nati; quemadmodum, ex ipsorum animalium sensu, & motu, vitam corporis, & penè animam videmus in corpore: sic, dum oculos nostros erigimus ad cęlos, dum conuertimus ad maria, dum retorquemus ad terras, denique, dum omnia mundi membra, & supera, & infera, alta mente circunspicimus, statuamus animo, ò viri docti, & pij, quòd magna illa sacerdos, & Sabæorum regina docuit; Salomonem quempiam hic esse, & plusquàm Salomonem; mentem inquam vnam, & prudentiam admirabilem; cuius sapientiæ, sit opus, quicquid

A quicquid in tantis,& tam bene instructis ædibus mundi,aspiciendo, respiciendoq;, miramur. Concludamus,esse præpotentē aliquem,æternumq; Deum; qui omnia fecerit, qui omnibus præsit, cui, & singula omnia pareant; cuius præstantissimo numine, quasi nutu, immensa hæc rerum moles agitetur; abs quo mundus,& vniuersa natura admirabili quadam ratione disponatur, ac regatur; cuius sempiternitatem naturæ, & beneficæ potentiæ diuinitatem,ac maiestatem, vocalissimo velut innumerabilium linguarum eloquio,mundus ipse totus,enarrat,atque euehit laudibus. Vt anima, se se ostentat in corpore, vt mens, lucet in anima, vt verbum, splendet in mente; sic,Deus,vbique radiat, vbique videtur,vbique fulget, &, nihil est in vniuersa rerum natura, quod, non aliquos præseferat æternæ diuini-
B tatis splendores. Scientiæ,& artes,sunt velut fulgores quidam, & lumina mentis, in homine; Motus, & sensus, sunt velut radij animæ in corpore; tam variæ igitur, & multiplices naturæ rerum, innumerabiles emittunt radios, ipsius diuini numinis, qui, ante oculos nostros, foris emicant,in magno hoc mundi vultu. Libet nunc mihi, velut ex æditissima specula, vnde tot gentes, quæ Deum ignorant,infra me positas aspiciam, tactus dolore cordis intrinsecus, inclamare

O' cæcas hominum mentes, ò pectora cæca.

Quid statis? Quid cogitatis? Quid facitis? Tanto quot annis studio, festinatione affectata, & ambitiosa, ad emendam vnius horæ voluptatem, quam perpetua forsan pœnitentia consequatur; expectatis bacchanalia,lu-
C percalia, saturnalia, spectacula Pythia, Dionysia, Panathenæa; pompas, ludos, dies festos sibariticos; in quibus, videatis equos, vrsos, elephantos, arrectis vice manuum pedibus anterioribus, ad tibiæ sonitum, ædere gestus quosdam,& motus,ad numerum, saltatorios; sed, & coram vobis, vt Corybantes, curetæ,& omnino pantomimi, chorea, cantu, manu, pede, oculis,nutibus,saltent bellicum quiddam; duros labores,& gloriosos triũphos Herculis: impositum Ossæ Pelion, ad rescindendum cœlum; vibrata à Ioue fulmina, aduersus gigantomachiam; extinctum à Theseo Mynotaurum; Pyrrhum illum, tantum Achillis filium, quo bellante superbũ ruit Ilion, antea inexpugnabile; obscœnum, & infame adulterium Martis,& Veneris,in conspectu Deorum. An non, hac ipsâ commemoratione
D sola,erubescunt ora vestra, oculi, genæ? Hanccine vitam? Hoscine mores? Hanc dementiam? Quæ voluptates? quæ spectacula? Prorsus indigna viris. Hæc, hæc sunt spectacula, hæ panegyres, theatra, ludi, qui ad nos homines pertinent: ad quos,nos,Deus quotidie, suæ ipsius gloriæ diuitias monstraturus inuitat; vt permulceamur, & perfundamur incredibili voluptate. Immensa cœli spatia, globi, & agmina stellarum: occidentes, & redeuntes soles. Regina syderum, & soror Phœbi, Phœbe; timendi crines stellæ cometæ; pacifera Iris; nubes splendentes radijs, & auro; constans conuersio astrorum inerrantium; indeficientes temporum vicissitu-

dines;

dines; admirabiles fontium perennitates; amnes perlucidi, qui aridam E
terræ faciem, & ipsa quoque viscera, cursu irrigant perpetuo; refluum mare, profundum, & immensum; terrarum concussiones, & tremores; herbescentes, & halantes floribus, viriditates syluarum; plantarum, & animalium in agris, & montibus tanta varietas; aquarum iucunditates, & innumerabiles gratiæ. Huc, huc venite, properate, concurrite, si veras voluptates quæritis, ò filij hominum. Depicta quidem, hæc omnia videre potestis in fictis spectaculis vestris; quin, & in speculo, vos ipsi, mundũ hunc totum, extemplo, vestra (vt sic dicam) manu, facere, & quasi creare potestis. Quid tam facilè in natura re ipsa gignitur, quàm in speculo, omnia, artificiosa manus conuersione, fieri simulantur, & finguntur? At, quàm præstat verus sol, verus mundus, imagini solis, & mundi, in speculo, & in pictura? F
Solem in speculo, natura facit, Solem in pictura, facit artis imitatio. Verus sol, est ille, quem fecit Deus. quàm pulcher, quàm formosus ò viri? Verè, oculus mundi, cor cœli, &, vt dicunt Græci, Διὸς τέκος, Iouis filius. Qui, tanquam sponsus, vndequaque decorus, circumamictus auro; lætissimo vultu, dum circumvagatur orbem, procedens de thalamo suo, in quo Poetæ fingunt dormire Auroram, & Solem,

Thitoni croceum linquens Aurora cubile,

ipsi videmus, quàm totum cœlum & terram pariter exhilarat: ob id enim, sæpe ad hilaritatis, & iucunditatis gratiam, vates, sua ipsorum poemata, ab ortu solis auspicantur.

Sol surgit, linquens formosas æquoris vndas, G
In cælum solidum.

Carmen est Homericum,

Ἠέλιος δ' ἀνόρουσε, λιπὼν περικαλλέα λίμνην
Οὐρανὸν ἐς πολύχαλκον

Vereq;, etiam ex sacris literis cõstat, nihil esse in cœlo, pulchrius, admirabiliusq; ipso sole, vnde illud, In sole posuit tabernaculum suum. Hunc solem igitur, ò mortales, præ omnibus syderibus, hoc ipsum cœlum, præ alijs creaturis, hunc denique totum orbem, quo, nihil est maius, aut melius, in vniuersa natura sensibili, aspicite, lustrate, videte, contemplamini; &, conspicietis simul inuisibilia illa, quæ dixit diuus Paulus, Τὰ ἀόρατα θεοῦ, exemplaria, & idæas; mundum inquam intelligibilẽ, medium, inter hunc H
quem loquimur, & ipsum Deum; nam, diuina omnia supra mundum, naturalia in mundo, communi sententia, esse dicuntur. Quid? Non exemplaria tantum huius mundi, videre licebit, sed oculis, mundo superioribus, aspicietis & illam sempiternam virtutem, maiestatemq; Dei; atque adeò, ipsum Deum: nam, mundus illius est, velut lumen in sole, hic autem ferè extra solem. An non, diuinus ille Psaltes, dixit ad Dominum, Mirabilia opera tua, &, anima mea, cognoscet nimis? Certè, & Poeta quidam ex alienis cecinit,

Nam

A *Nam quum dispositi quæsissem fœdera mundi*
Præscriptosq́, mari fines, anniq́, meatus
Et lucis, noctisq́, vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sydera.

Est quidem mundus, pro ratione corporis, sicut Philosophi probant, totum omne, & perfectum: ob id enim, est vnus solus mundus, cœlum, terra, mare: neque fingere licet plures mundos, siue, vt vnus sit extra alium, & vacuum inter eos; siue, vt mundus, mundo, sphera, spheræ, & orbi, orbis inseratur, sine vacuo. Verumtamen, pro ratione substantiæ, naturæq́;, & illius quod est, siue entis; vos ipsos appello philosophos; qui, docuistis, B spiritus & mentes præstare corporibus, quantum deficit mundus, à ratione, & conditione perfecti? Quoniam autem, non solum est corporatus mundus, sed dimensiones omnes habet, non mathematicas tantum, sed physicas; quis dubitat, quod diuidi posit? si tamen aliquis diuisor accesserit? Mouetur autem perpetuò, & nunquam quiescit: quod haud dubiè præsefert indigentiam, & priuationem: nam, quod non indiget, cur mouetur, & non potius quiescit? Materia porrò, ea est, qua subijcitur motui mundus; nam, formæ, mouere est, ideoq;, pura forma non mouetur, sed solum mouet: neque dubium, quin, sit ratio formæ, materia ipsa nobilior; &, id quod mouet, longè melius eo quod mouetur. Quòd si demum, compositus est mundus, & partibus constat; non ne dissolubilis est tanta compa- C ges? quod, & de Dijs minoribus, constanter asserit Plato. Ecquanta demum, est in ipsius mundi partibus, repugnantia, & contrarietas? in sole, & luna, in motu firmamenti, & stellarum, quæ errantes dicuntur? in ipsis denique elementis, & qualitatibus elementorum? Vt propterea, poetæ, hæc ipsa intestina rerum bella, alta mente cogitantes, quæ in suo Timæo, Plato, per allegoriam doctissimè, & elegantissimè figurauit in bello inter Athenienses, & Atlanticos, dixerint, nescio, an ratione naturali, an per Ενθεσιασμὸν, an potius edocti nostris oraculis.

Vna dies dabit exitio, multosq́, per annos
Sustentata, ruet moles, & machina mundi.

Sic Lucretius. Lucanus autem

D *Sydera syderibus concurrent, ignea pontum*
Astra petent; tellus extendere littora nolet
Excutietq́, fretum, fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum, bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi; totaq́, discors
Machina, diuulsi turbabit fœdera mundi,
Antiquum repetens chaos.

Audet nè verò, homo doctus, rem non simplicem sed compositam, corporatam, quantam, materiæ participem, bellis continuis intrinsecus semper

per obnoxiam, varijs subinde mutationibus agitatam, casuram aliquando, & interituram, dicere, vel in corde suo, ex se primùm extitisse, per se se consistere, & non aliunde pendere? Leuate, leuate capita vestra, ô viri. Ipsa mundi facies, palàm testatur, mundum, habere agentem, continentem, regentem, seruantemq; causam; eamq; non fortuitam, sed certam; neque naturalem, sed voluntariam, neque multiplicem, sed vnam; neque secundam, sed primam. Ecquæ nam, est prima causa, nisi Deus? Deus, quoniam verè est, nunquàm enim non erat, atque ideo nunquàm non erit, nunquàm efficitur. Mundus contrà, & quæ ad mundum pertinet natura, est enim velut anima mundi, vis inquam seminaria, & viuifica, infusa per omnes artus huius vastissimi, & penè immensi corporis; quia verè non est, erat enim quando non erat mundus, & erit quando præteribit figura mundi huius; non tam semel factus est, vt aliquando esset, quàm perpetuò fit, ne mox non sit. Diligitis mundum viri? Delectat vos mundus? Ecquem non delectet? Ecquis non diligat? Quàm pulcher mundus? quàm magnus? quàm plenus? quàm innumerabilis multitudo rerum in mundo? quàm incredibilis hubertas, atque fœcunditas? Quàm admirabilis ordo, atque connexio? Ad hæc omnia, in quibus consistit illa Χάρις, illa elegantia mundi, quæ, Κοσμιότης dicitur, quæ, cogitari satis potest, exprimi vix potest: aperite oculos, admouete aures, apponite cor; sed tandem, post hæc, iucundissima, velut sex dierum spectacula, eo enim numero conditus est mundus; tanquam sabbatizantes diem septimum, ex hisce diuinitatis radijs, atque splendoribus, transite ad infinitam illam maiestatem; ad magnitudinem (inquam) status æterni Dei; cuius magistratu, & magisterio, totus mundus, vt sic dicam magistratur, regiturq;, & gubernatur. Eructate verbum bonum, dicite, canite, Delectasti me domine in factura tua.

Pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similiq; imagine formans.

Quàm magnificata sunt opera tua Domine. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti diligentibus te. Impleta est terra possessione tua. Inebriati sumus ab hubertate domus tuæ. Omnia in sapientia fecisti. Ordinatione tua perseuerat dies.

Tu numeris elementa ligas

O' Deus, tibi soli hymnos, dies, noctesq; canimus: Tibi solennitates instituimus, dies festos celebramus, templa, & aras extruimus, pro hecatombis animas nostras sacrificamus.

Vnde,

A

Unde, in mundum, irrepserit tanta ignoratio Dei, & cultus Idolorum. CAP. XXIIII.

AVDITE nunc, spectatores mundi, & contemplato-
res Dei; audite inquam, & intelligite: nam adue-
sperascit, inclinata est iam dies, &

Altæ cadunt de montibus umbræ;

neque verò ineptè, græcis, noctes dicuntur Εὐφρώνις,
prudentes, & bene sentientes, iuxta illud dauidicũ,
Nox nocti indicat scientiam. Res ita habet. Iam
B tum, ab ipsa prima origine mundi, in mundo erat
lux illa vera, & viua Christus Iesus, fons vitæ, fons lucis; & vita illa, erat lux
hominum, vt illuminaret omnem hominem venientem in hunc mundũ;
sine cuius lumine, neq; homini sufficere poterant mundi spectacula; quia
non satiatur oculus visu, non auris auditu; neque homo sufficere poterat
mundi spectaculis; quia, cunctæ res difficiles, & summi etiam viri, nõ pos-
sunt eas explicare sermone. Verumenimuero, & si, lux, erat præsens ocu-
lis, tamen oculi, non erant præsentes luci; quia non videbatur ab homine,
oculo corporis; nimirum, inuisibilis, intelligibilis, quin, & incomprehen
sibilis, sicut Deus; non enim sunt duæ luces, sed vna lux, Deus, & Chri-
stus. Itaque homo, velut pulcherrima mundi specie dementatus, existi-
C mans nihil esse posse, vel pulchrius, vel melius mundo; immo verò pro cer
to habens, nihil esse supra mundum, spes, & amores, voluptatesq; omnes,
collocabat in rebus mundi; sic, paulatim, homini, velut cœco, visus est
mundus quasi Deus, & neglectus fuit, atque contemptus, verus Deus. Nõ
repentè, & è vestigio, homines, transfugæ fiunt, & desertores, ò viri; tametsi
fama est, circæis poculis hominem subitò migrasse in verrem, vt, & poeti-
cum figmentum fuit, comestam Isidis rosam, vertisse asellum in hominẽ.
Sensim nascuntur, & sensim occidunt, tam scælerum, quàm virtutum radi-
culæ. Humanus enim animus, dum, generoso quodam spiritu, aliquando
sublatus in altum, in se ipsum totus colligitur, & occlusis corporis sensibus,
quasi clausa extrinsecus arca, solutus, ac liber, excurrit foras, & euolat, dif-
D fusus cogitationibus, & consilijs, consideratione spectans absentia, medi-
tatione scrutans abscondita, contemplatione descendens ad inferos, re-
diens ad terras, ascendens in cœlos, adhærens Christo, coniunctus Deo; tã-
tum abest, vt res corporales magnopere esse expetendas existimet; vt, po-
tius secum habitans, & se in se videns, ipsum quoque Deum, per eam, quã
in se ipso videt imaginem, supra se quidem, longè longèq; positum, sed ta-
men amanter, & familiariter, velut cognatum, intueatur; ideoq; magno-
pere gaudens, & exultans, quòd in eius charitatem & gratiam se receptum
esse confidit; despectis omnibus corporum imaginibus, atque adeò rebus
ipsis

ipsis corporeis, quas magno interstitio intra sè positas videt, & miratur, E
prorsus relinquens omnes terras, mente conuersatur in cœlis, vbi, inuisibilia tantum, & spiritalia, contemplatur, & sapit. Contra verò, vbi sæpe abiectus & ignauus, à suæ ipsius nobilitatis splendore degenerat, oblitusq; propriæ dignitatis, tanquàm filius illæ, malæ frugi, à se ipso peregrè proficiscitur; hoc est, mentis exul, vacat sensibus, &, vt viciniora quęrat, meliora relinquit; dum denique, ipsis etiam sensibus corporis abutitur, vt profundat, perdat, pereat; ruens totus in corpora, in cogitationes, affectiones, cupiditates, voluptates corporeas, tanta corporum societate, quasi diro contagio affectus, & contaminatus, euadit totus animalis, carnalis, caro: vt propterea, in obliuionem illi veniant spiritalia omnia, & ille ipse quoque, spirituum omnium pater, Deus: cuius maiestas, & be- F
neficentia, ob id saltem, quia, & ipsa corpora alit, auget, sustinet, apud eum in asidua commemoratione esse debuerant; sitq; in totum expers spiritalium contemplationum, amorum, desideriorum. Certè verò, illi, qui, gulæ impudicissimæ student, inhiantóq; condiendis cibis, & luxuriosius struendis ferculis, tanquàm pleni semper ganearum, nidore, ac fumo, magnam sibi vim inferunt, si, aliquando ad conuiuia vocati, sensum auocare nituntur à potationibus, ab odoramentis, à strepitu, à saltatione; vt, (quod) hominis frugi perpetua est laus, ipsi, vel semel, sobrietatem, & abstinentiam seruent. Ad hunc ergo modum, distractus animus ab immensa hac rerum corporalium turba, & colluuione, si quando paulo altius, se se à terra erigere studet, omnino, vel bacchari sibi, delirareq; videtur, vel, G
præ nimia consuetudine, ab illis penitus se se explicare non potest; vt, qui factus plebeius, plebeia sentit, ac loquitur, nihil aliud esse existimans præter ea, quæ videt, quæ audit, odorat, tangit; &, ne cogitans quidem inuisibilia illa bona, quæ, vt minime familiaria sunt, atque domestica sensibus, sic, mentium nostrarum, spectacula sunt pulcherrima, atque omni admiratione maiora. Irrepit sensim, in animos nostros, viri fratres, blanda illa hominum pestis, Dei obliuio, atque intermissio cogitationis viarum eius: irrepit inquam, nam, nobis forsan nescientibus, vel certè parum aduertentibus, dum nimium intenti sumus in corpora & imagines corporum, in reptilium morem latenter ingreditur, &, vt cubilia sibi, nidosq; construat, incipit, insitas, & salutares opiniones euellere, nouas, & no- H
xias inserere. Sic, crescunt in cordibus nostris, malarum cogitationum ingentes syluæ; latibula ferarum inuisibilium; quæ, noctes, & dies, nos bello petunt; surguntq;, & adolescunt, vitiorum omnium plantationes, traduces, & propagines feracissimæ; quarum vmbræ, densæ, & graues, paulatim, vsque adeo inuoluunt cœlum nostrarum mentium, vt, tandem ne lumen quidem vllum rerum incorporalium aspiciamus: perinde, ac si aliquis natator, in vastum gurgitem, se se abijciat, vbi immensa aquarum moles, illi immineat desuper, &, nihil videns, præter ea, quæ infra se in

profundum

A profundum sunt posita, nihil etiam supra se, penitus vel in altissimo cœlo, esse existimet, oblitus prorsus, eorum, quæ, parum antea, breui gy ro circunducens oculos, secum tacitus reputabat, dicens, Quanta ò Deus, est, tua hæc, cœli, & terræ admirabilitas? Profectò verò, antiquissimum illum nostri generis parentem, cuius nobilissimus animus, curia, & sedes erat, templumq; & ara Dei; nunquàm, callidissimus ille serpens, tametsi vndique serpebat, ab ipso Deo, penitus alienauit, nisi, quum illius oculos, cœco, & insano desiderio pulcherrimæ arboris inescasset. Tum enim, oblitus diuinæ legis, quam non auribus, sed mente audierāt, gustauit interdictum pomum, vnde & seri nepotes, ad hunc vsque diem, dentibus obstupescunt: adeò magna sunt fomenta impietatis, tum corporales ille-
B cebræ, quibus, sensus nostri capiuntur, & deliniuntur; tum portionis illius nostræ, qua in Deum sustollimur, contemptio; & demum rerum omnium inuisibilium, quæ, cum ipso Deo, tantam cognationem habent, despicientia. Quid? Impij illi Titanes, & Cyclopes, humanę naturæ monstra, quāuis vt immanes erant corpore, sic animo agrestes essent, & feris moribus; nunquàm tamen, bella mouerunt aduersus Deum, capti obliuione tantæ maiestatis, nisi, quum primùm, videntes filias hominum, quod pulchrę essent, tanquam equi emissarij, in earum libidinem exarserunt; eo prolapsi audaciæ, & impudentiæ, vt fandi, nefandiq; immemores, contra omnia diuina, atque humana iura, promiscuè iungerentur, more brutorum; hoc est, cum filia, cum sorore, cum sacris virginibus; neque inirent,
C aut seruarent socialis tori fœdera; neque celebrarent legitimas nuptias; neque accenderent faces nuptiales; quin potius, venerandam illam, & solennem matrimonij dignitatem, polluerent, violarent, stupro, adulterio, incęsto, & (quod turpe est fari) mascula venere. Hos demum, secuta græcorum posteritas, dum Cerere, & Baccho, cum omni voluptate, licenter abutitur; inde enim, ortum habuerunt apud nostros populos, tam re, quàm vocibus, græcari, & græca symposia: quæ, vtinam ipsam quoq; Romanorum castimoniam, grauitatemq;, et omnem disciplinam domesticā, non penitus sustulissent; libidinibus ardens, exæstuans, furens, cuius propterea, in sacris literis, est velut symbolum, fœtens, et sordidus hircus; vsq; adeo fœdè, et turpiter, insanijt, vt, ipsam quoq; obscęnam, et procacem car-
D nis concupiscentiam, quam nostri Venerem nominarunt, tantorum inquā scæ lerum parentem, indigitare, Deam facere, et diuinis honoribus celebrare, non erubuerit. Vnde prodierunt, et Veneris sagittæ, et violenta arma Cupidinis; turpis, et obscœna materia poetarum, corruptio, et pernities adolescentium. Ita est, viri Deo amabiles, ita est. Dum à consuetudine rerū diuinarū, aciem mentis abducimus, et indulgētes genio, libertatem, quam dono Dei accepimus, in occasionem damus carnis, efficitur statim, vt, vel corporalibus voluptatibus seruiamus, vel inhiemus opibus cumulandis, vel cœca honorum ambitione detineamur, &, iam nobis stultitia esse incipiat,

quicquid

quicquid prius de Deo,& de cultu Dei,tanto ſtudio, metuq́;, & religione E
cogitabamus. Hinc nefariæ illæ voces: Recede à nobis,viam ſcientiarum tuarum nolumus. nam, ſemel,& iterum vocati, atque inuitati, ad epulum diuinæ contemplationis, quo nihil deberet nobis eſſe iucundius, ipſum etiam vocantem, inuitantemq́; Deum, & vultu auerſamur, & manu repellimus. Et, ille quidem in primis, qui effrenata libidine fœdus, ac maculoſus, non pudore, & temperantia, ſed fronte, & ſupercilio, tenebricoſas illas ſuas turpitudines, non ſine dolo, & fallacia,ad excuſandas excuſationes in peccatis, contegere ſtudet; vt diuinas theorias recuſare abſque rubore poſsit, myſterij ſanctitatem prętendens,Vxorem (inquit)duxi. Vtinam, non potius ſcortum, & pellicem, ſatiandæ libidinis ergò,abſque vlla ratione prolis, fidei, ſacramenti, clàm, furtiuèq́;, rapuerit; cui iuxta parabolã, F
Aquæ furtiuæ dulciores ſunt,& panis abſconditus ſuauior. Ille alius,quem miſerè habet cœca, & perdita habendi cupiditas

Vna

Quæ, miſeros homines, facit tranſcendere fines
Iuris.

iuga boum emiſſe ſe dicit; cuius anima infœlix, nullum non paſſa ſeruitutis,& ignominiæ iugum,cum languidis bubus ipſa quoque inſana bucula, non profecturis laboribus,terram fodicat,& procul à cœlo poſita,rẽ,ſpem, & ſe quoque perdit. Superbus demum, & glorioſus, Villam emi, inquit; verè, indignus vrbe, dignus villa; vbi, conſumpta ſubſtantia virtutum, et gratiarum, factus mancipium diaboli, paſcat porcos, et, immolet dæmo- G
nijs animam ſuam. Ecce igitur fontes impietatis. Quemadmodũ enim, qui in profundum gurgitem ſe ſe immittit,quò deſcendit inferius, eò,longius recedit à noſtro hoc cœlo,et minus fruitur hac luce, hac aura, his hominibus; ita, gentes illæ ſtolidæ, et impiæ, quum ſemel abs Deo,affectu,et amore in totum receſsiſſent, in deteriora ſemper labebantur; in vanitate, et ſuperſtitione, quam primùm excogitauerant non perſiſtentes;ſed,eam, gradum quendam, ſibi, et aditum facientes ad aliã; et, paulatim per quaſdam impietatis, et idolatriæ ſcalas, ſi tamen ſcalas,et non præcipitia verius, ruentes in profundum malorum. Nam,quum cœlo primùm,ſoliq́;,et lunæ,diuinos tribuerent honores,eò ſtatim deuoluta res eſt, vt, et æthera, et aerem, et quæ in aere continenter fiunt. H

Ardentemq́; polum flammis, cœloq́; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq́; timendi
Syderis, & terris mutantem regna Cometen.

quin,et aquam ipſam, tandem,et aridam tellurem,adorarent. Tum, ventum eſt ad homines, terræ filios,et ad mutas etiã animantes. Quid? Nùm, non item ad hominum,animaliumq́; figuras? hominum inquam, non viuentium modo, ſed et defunctorum? An non,ad lapides, et ad ligna? An non etiam, ad piſces? non ad volucres? non ad Αμφίβια? An nõ demum,

A ad reptilia? Et (ò incredibilem cæcitatem) ad imagines reptilium? Et, quæ pars reliqua erat? Quid restabat? Humana ignorantia, quo vlterius progredi poterat? quando, gloriam, soli Deo debitam, transtulerat ad statuas, & imagunculas? quando, incommunicabile Dei nomen, imposuerat lignis, & lapidibus? quando, Deum vocauerat, effictam similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium? Neque tamen hic finis. Quid, inter mutas animantes, nocentius angue? quid, abiectius cane? quid, tam immane vt Crocodilus? quid tam fœdum, vt Cercopithecus? & hæc, numinis loco fuisse, apud Aegyptios, historiæ vniuersæ testantur. Præter id, quod, & in hortis adorabant cæpas, quarum, odor ingratus, lachrymas excutit ab oculis: quin, & allium, quo,
B parricidæ, apud poetam nobilem, vesci iubentur, vt, ipso anhelitu, cæteris hominibus parricidia prodant. O', deplorandam impietatis insaniam. ò infelicissimum tantorum studiorum fructum, quo, vilissima quæque, digna putauit Aegyptus. Aegyptus illa vestra, ò sapientes mundi, scientiarum parens, digna inquam putauit, sacratissima, & nunquam satis colenda Dei appellatione; nulli non passim, & publicè, diuinitatis potestatem faciens, eamque, omnibus prætereuntibus, posito pudore, prostituens. Et quidem, illi ipsi irreligiosi viri (si tamen viri) summa impietate, in eorum animis dominante, Deum benedictum abiecerant prorsus: qui, neque sempiternæ illius maiestatis, & potentiæ admiratione commouebantur; facti velut trunci, & stipites: neque delectabantur contemplatione tantæ
C sapientiæ; cuius, ea est suauitas, vt ne illius quidem satietas satietatem afferre queat: neque demum, diuinæ illius bonitatis incendebantur amore ac desyderio; quum alioquin, sui ipsorum peruersè, ne dicam impudenter amantissimi essent; &, aliorum quoque amoribus turpissimis, non solum submitterent animos, sed per impudicam impudicitiam, quam audisse etiam turpe est, seruirent flagitiosissimè. Putas ne verò, terrebantur religione, & metu diuinorum iudiciorum, quibus Deus in impios tandem effundit omnes irarum habenas; conuersa, si ita loqui licet, in diritatem, clementia; & ferè victa, patientia illa sua, qua ad resipiscentiam expectat, allicit, ducit, trahit? Putas, præmebantur scælerum pondere, aut etiam angore conscientiæ vrgebantur, vt, ad diuinam misericordiam, in cuius am-
D plissimo sinu, viuit, & gaudet miserum, & afflictum hominum genus, supplices confugerent, & precibus, ac sacrificijs, tantis piaculis expiarentur? Immo verò (quod, penè incredibile videri potest) effrenes illi, & præcipites animi, indomita illa & ferro duriora pectora, domicilia superbiæ, & sedes luxuriæ, despiciebant diuinas promissiones, tanquam incertas, & infidas: minas contemnebant, tanquam tumidas, & inanes: deniq; leges, & præcepta negligebant, tamq; superuacanea, parum vtilia, & hoc ipso legis, & præcepti nomine grauia, & odiosa, atque à dignitate, & libertate humanæ conditionis, abhorrentia. Ita demum, velut abruptis omnibus reti-

naculis, miſeri quidem cæci illi, ſed minimè miſerandi, peccata peccatis, E
ſcelera ſceleribus, cumulantes, ſordeſcentes in ſordibus, ipſi toti, feces, & ſordes; percuſſerunt fœdus cum morte; &, cum inferno fecerunt pactum. Vltio planè, ac vindicta, dignè, &, pro meritis conſequens eos, qui ex hominibus migrant in belluas, facti iuxta dauidicũ verbum. Sicut equus, & mulus, ſenſu, & non ratione viuentes; aſpicientes tantum præſentia: de futura vita nihil cogitantes; &, vt tandem dicam, Deum non colẽtes, ac, ne cognoſcentes quidem. Ea profectò, eſt vera pœna, quæ, nihil eſt niſi pęna, quam, in diuinis eloquijs legentes, meritò contremiſcimus, tradidit eos Deus. Dimiſit eos Deus. Reliquit eos Deus. Abiecit eos Deus. nimirùm, vt eant in adinuentionibus ſuis, ſecundum deſideria cordis eorum. Sic enim, canunt diuina oracula. Et, nulla quidem pœna, aut eſſe, aut cogitari poteſt maior; F
ſed tamen, ad eandem quoque pœnam pertinet infinita illa vorago, & charibdis, plena innumerabilibus gurgitibus vitiorum: in quam ruunt præcipites, ea neceſsitate, quam ſibi inſcientes, & imprudentes inferunt; dum, ex funibus peccatorum, paulatim efficiunt velut reſtem quandam; qua, inextricabilibus nodis ligati, & irretiti detinentur, ne, vllo vnquam tẽpore diſſolui poſsint. An non audis peccatorem illum, clamantem, & dolentẽ. Funes peccatorum circumplexi ſunt me? Fit perpetuus quidã peccandi circulus, ò viri, vt, abyſſo inuocante abyſſum, & ſanguine tangente ſanguinem, peccata peccatis, prima ſecundis, ſecunda tertijs, & deinceps præcedentia ſequentibus, ſine vllo fine puniantur; &, qui moribus viuere voluerunt non iam humanam, & rationalẽ, ſed, muto pecore dignam vitam, animo quoq;, G
& cogitatione obruteſcant, &, tanquam boues comedant fœnum, amores, libidines, adulteria, ſtupra. Omnis caro fœnum, fœnũ omnis vita carnalis, duplex cubile, improbus venter, vtraq; venus. Heu, quæ pęnæ, ò mortales, quæ vulnera, vlcera, dedecora. Et, in his omnibus petulãtes, & vndiq; erubeſcendi non erubeſcunt: implentur facies eorum ignominia, & non pudefiunt. non pudefiunt fronte, neq; mente; perit illis frons, frons meretricis, frons eorum. Sic porrò, ornat, & decorat Deus, iuſtitiæ ſuę regnum, inuitis hominibus, vnde homines, illud polluere, & dedecorare ſtudent, permittente Deo. Quanta eſt potentia tua ò Deus, quanta maieſtas? Quid mihi modò moleſti eſtis, ò Sophiſtæ. Virtus omnis, eſt ſibi virtus & præmium; cur peccatum nõ ſit ſibi peccatum, & pœna? Et, illud quidem, quod, in actu H
peccati, ad rationẽ culpæ pertinet; ſimpliciter ex nobis eſt; illud verò, quod ad pœnam, non tam eſt ex Deo, quam ex ira Dei; cuius camino, ignes ipſi ſubijcimus; cuius ardori, flammas ipſi, miniſtramus. Cur non dicam, ex ipſo quoque peccato, quod peccamus, quando ſuapte natura peccatum, eſt internitio animæ, languor corporis, corruptio, & peſtis, vtriuſque hominis? Sed, quærat qui volet, ſubtilem quempiam, vt perſpicaci oculo, ſic mira dexteritate virum, qui inter hæc diſcernere, atq; etiam diſtinguere norit, ſimilis ſagittarijs, & funditoribus ex balearibus inſulis; qui,

A capillum capitis, funda percutere, & per medium diuidere, nescio an verè, an hyperbolicos potius, an circulatoria forsan iactatione pollicentur. Nos, ecce læti properamus ad finem; &, quæ ad claudendam cœnam scitu pulcherrima, & iucundissima meditamur, ad ipsum integrum filum historiæ præcipuè pertinentia, non subtilia, sed crassa admodum, & corpulenta erunt. Sanè, Deus, per admirabilem illam prouidentiam, cuius suaui manu regit, & disponit omnia, condescendere voluit nostræ humanitati, quæ, vitio stomachi, spiritalia cuncta fastidientis, prorsus exuta mentem, in ipsam carnem, tota, vt diximus, degenerauerat; ideoque Deum, & diuina penitus ignorare, cogebatur: Et, non contraria contrarijs, quod, ipsum quoque medicorum vulgus, de more facit, sed, similibus curauit si-
B milia: id, quod iatrologiæ antistites, didicerunt, sæpe ad artis medicæ glos riam, tollentes dolores doloribus, & venena venenis. Vt enim, huic crassæ ignorantię, quæ vniuersum ferè hominum genus occupauerat, citò, tutè, & iucundè mederetur, his enim modis, elucet summa medicinę virtus, atque præstantia; crassescere nobiscum, & ipse voluit, atque in corpus densari, tenuissimus alioquin spiritus. Idque, vt concretus, & compactus in carnem, contundi etiam posset, dilatariq; & extendi; factusq; malagma, & dolores, & corruptiones nostras, ad se traheret, humorum erodentium copiam leniret, maturaret, digereret, naturam foueret & roboraret; vt, iam restituto ad pristinam valetudinem stomacho, chara inde, & amabilissima sanitas, redundaret ad totum hominem; sicque, ipsi, recuperaremus sen-
C sum, ad cognoscendum Deum. O, si quis mihi daret, ad tantæ rei enarrationem, eloquentiam, quam cupio; ò, si possem, pro dignitate mysterij, loqui mysteria. Iuuate me vos orationibus, ò adoratores veri Dei, qui irridetis idola, qui colitis Iesum Christum. Ille est: Ille est, qui, spiritalem animæ nostræ gustum, per ipsos dæmonas, communes humani generis inimicos, & inuidentissimos nostræ salutis, malacia prius corruptum, stupidum, & deprauatum, quo, vterque homo, sic immutatus erat, sic deiectus, vt, diuina omnia, illi stultitia viderentur, expurgauit, restaurauit, corroborauit; vnde, & totum hominem sanum fecit. Aduocate, quicunque estis, medicos corporum, consulite, rogate, si vnquam, ex corrupto stomacho, accidit magna quædam alienatio in sensu gustandi, quin, se-
D cum trahat, & oculorum, & aurium, omniumque membrorum corruptionem? ascendentibus, nimirum, ad caput, nigris vaporibus, quibus, spiritus incrassantur, obnubilantur, inficiuntur. vnde, immutati etiam mēte, ipsi ægri; & integras vigilant noctes, & die, vix alternos claudunt oculos, sicque, vexati perpetua insomnia, sæpe delirant, & aliena loquuntur. Ecquis dicat deliria gentium, dum de ipso Deo, de anima, de religione, de fœlicitate, verba facerent? Sed hæc sunt in eorum numero collocanda, de quibus ille Arabs dixit. Melius est quædam nescire, quam scire. Gratias agamus omnes, Iesu Christo, qui, humani generis & medicus,

& medicamentum, noſtros guſtatus, quibus parum antea, non niſi inſipida ſapiebant, &, inſuaues, ac tetri odores, gratiſsimi, ac iucundiſsimi videbantur; qui, vſque adeò corrupti erant, vt, malè affecti, verterent amarum in dulce, & dulce in amarum; tanta facilitate, & fœlicitate, ſuo ipſius ſalutari antidoto purificauit; vt, iam feramus, & æquis auribus audiamus præconium illud pietatis. Guſtate iam, guſtate: nam cui cor ſapit, ſapit & palatum; guſtate inquam primùm, & deinde videte, quàm ſuauis eſt dominus; qui, habet omne delectamentum, omnem ſuauitatem, omnem ſaporem; immo verò, qui eſt omnis delectatio, omnis ſuauitas, omnis ſapor, ſuper omnia, quæ videntur, audiuntur, odorantur, guſtantur. E

Guſtu magis animi, quàm ſpeculatione mentis, cognoſci Deum; idquè, per fidem Chriſti; non per ſapientiam mundi. F

CAP. XXV.

SED ſatis, hucuſque, ſuperque ſatis, volantibus verbis egimus, viri patres, & fratres; vt, ex diuina hiſtoria, mortales, nube amictam hanc auream lucem, videre, hoc purum Dei verbum corporatum audire, ex ligno, & fructu, ſuaue olentia opobalſama odorare, & aerium, cum melle, & cera, Chriſti dulciſsimum fauum, guſtare poſsint. Satis, ſuperque ſatis, G
per agros, & per vias, ſparſimus ſemina huius ſacroſancti myſterij diuinæ diſpenſationis, & humanæ ſalutis: cui ſuauiſsimam memoriam, tanquàm vnicum, in tantis huius ſeculi calamitatibus, oblectamentum, atque ſolatium, ſtantes, ſedentes, & ambulantes, die, noctequè, pia deuotione recolimus, & frequentamus. Nunc figimus pedem, vt in rem hanc tantam, inſiſtamus mente, & animo. Cur enim, non ipſi quoq;, præ hilaritate, & exultatione ſpiritus, dicamus quinque illa verba, quæ, ſanctus ſenior, Deo plenus, in monte excelſo, dum ingentem animi motum, explicare oratione non poſſet, neque tamen, ſilentio, illam tantam plenitudinem euaneſcere, aut defluere pateretur, loquentibus cum Ieſu ſub nube Moſè, & Helia, de exceſſu, ipſe ſupra nubes, & ſupra omnes cæ- H
los, in exceſſu poſitus, eructauit? Bonum eſt nos hic eſſe. vnde, Thabor, & Hermon, ad hunc vſque diem exultant, ſicut arietes. Verè, bonum eſt & nos hic eſſe, ò montes Dei; vbi, non iam ad Lunæ exiguum, & nocturnum lumen, hoc eſt, non ad rationes frigidas, & ſæpe delirantes cæcutientis naturæ; ſed, ad lumen immenſum, & meridianum, ipſius gratiæ, & in feruore ſolis, & diei, qui Chriſtus eſt, cuius gloriam, & regni æterni ſpeciẽ, ipſi vidiſtis, oculis ſpiritus, videre licet Deum, quo nulla aura tenuior; iam corpus ſolidum, & verè carnem factum; è figura inquam, & forma diuinæ

A naturæ, in vtero matris figuratum in hominem; vt nos homines, quum
cogitatione, amore, desiderio, mera caro esse videremur, iam per eum li-
quescere inciperemus, & tenuari in animam; sicque paulatim migrantes in
spiritum, tandem vnus cum ipso Deo spiritus effecti, cognosceremus Deũ,
sicut & cogniti sumus ab ipso Deo. Sed, dicendum est adhuc magis expli-
catè, & planioribus verbis, tantum sacramentum ò viri. Totus olim homo
carnalis erat; non sapiebat quæ sunt spiritus; carnem sentiebat, carnem sa-
piebat, non recedebat à gustu carnis. Iam, cuius carnis? Vt audiuit sibi-
lum illum draconis antiqui, futurum esse, vt homines Dij fierent; conti-
nuò, optare cępit, vt sibi, & non alteri diuini honores tribuerentur; puta-
bat nihil esse homine pulchrius, optabat quoque, vt nihil haberetur homi-
B ne maius, aut melius, nimirum, auersus ab ipso Deo, & conuersus in se ip-
sum, dum humanæ naturæ plus æquo blandiretur, fastidiebat quicquid
erat supra hominem. An verò, peruersè seipsum amanti homini, homo
animus est, vel anima, & non potius totus caro? Certè odit animam suam,
qui diligit iniquitatem; quæ verò tanta iniquitas, quàm insana illa Φιλαυ-
τία? Ecce, ecce caro. Datus est propterea, homini, Deus homo; &, iam,
non est alius Deus, quàm Deus homo: vt postquam gestit, amens, & im-
pius hominis animus, colere hominem tanquam Deum, eum, hominem
pius, & sapiens colat, qui est verus Deus; & inuocet nomen Dei hominis,
non minus quàm nomen proprium, & naturale veri Dei. Hæc omnia
igitur repręsentat iucundum illud, quod parum antea vidistis Christi spe-
C ctaculum, ò Dei amantes; quod, coruscante omnium mysteriorum luce
perfusum, immo verò, omnium mysteriorum lux, & fons lucis vniuersæ
theologiæ, omnem omnino sensum exuperat. Ecquàm bonum est, &
quàm iucundum nos hic esse, hic viuere, hic immorari, hic immori; vbi
iam strata iacent omnia idola, omnia dæmonia, antiquæ deceptiones, &
ludificationes humani generis; vbi iam cognoscitur verus Deus; qui, fidei
malagmate, per Christum Iesum medicatur animas nostras, lethali infide-
litatis morbo laborantes; &, liberatas ab errore, deducit in viam veritatis;
vt ad extremum, tanquam in portum reduces faciat ad æternam vitam.
Eia Philosophi theatrales, quanta dissimilitudo, & differentia inter spe-
ctaculum vestrum, & nostrum, inter mundum, & Christum? Mundus
D primo quoque aspectu, id totum quod ipse est, ostentat, at Christi nostri
quanta est maiestas, absque eo quod intrinsecus latet? Et ille quidem est
spectaculum naturæ, hic gratiæ; ille oculorum, hic mentium: ille scien-
tiæ, & disputationis, hic fidei, & contemplationis. Ex mundo nata est Φυ-
σιολογία, ex Christo Θεολογία. Et, procul dubio, bonis philosophis mun-
dus, tanquàm diuinum opificium, opificem etiam à longe demonstrare
potest; sed, oculos quibus videatur, omnino dare non potest; exigit aper-
tos oculos, non aperit, tantùm abest, vt vim videndi largiatur mortalibus.
Porrò, Christus theologiæ fons, nimirum Ὁ λόγος, Ὁ θεός, etiam cæcos,

& prorſus exoculatos homines, exoculatos inquam, mente, & corpore, admirabili virtute, & poteſtate illuminat: creans ex luto oculos, lumen infundens oculis, erigens vim oculorum; vt, natantes in luce, incitentur ad videndum, aſpiciant re vera, & omninò videant ipſum in primis Chriſtum, & ſimul in Chriſto Deum. Ite modo vos, & vt coronetis nimpham veſtram philoſophiam, efferte, quantum poteſtis, ſpectacula mundi. Nobis, non eſt animus, coronare reginam noſtram theologiam; cui, hæc vna corona eſt, vt ſciat, ſe omnem humanæ ſapientiæ gloriam ſuperare; vt fateatur, ſe ab ipſa Dei magnitudine ſuperari: atque ideo, abſit, vt extollamus quicquam aliud, quàm hoc vnum, inſigne, præclarum, & apparatiſsimum, in quo omnia conſummantur. Ieſu Chriſti ſpectaculum. Dignum profectò, cui, aſpera quaque hyeme, faueat inſolito nitore cœlum, campis virentibus terra, & pacatis fluctibus tranquillum mare. Nimirùm, vt, iſtis velut ipſius naturæ, quæ Dei gratiam adorare, vtrunque geſtit, vocalibus hieroglyphicis, intelligat orbis terræ, homines, quos innumerabiles vndique, & mundi preſſuræ, & angores conſcientiarum, circundederunt, tanquàm dolores inferni; certa, ac perpetua pacis ſerenitate, tranquillari, per hunc ipſum Chriſtum Ieſum: inſuper, & illos qui ſuper facies carbonum ipſa ſcælerum magnitudine denigrati ſunt, eiuſdem Chriſti gratia, niteſcere virtutibus; velut ſpecula repercuſſa ſolaribus radijs. Et denique eos, quorum animæ, & ſpiritus, præ timore diuinorum iudiciorum inareſcunt, ſpe quæ non confundit, quam Chriſtus Ieſus in nobis quotidie parit, & partam fouet, reuireſcere; perinde ac hortos, & herbas, pluuia emiſſa cælitus. Et verò, ſi tantam dulcedinem affert animis pijs, deſiderium guſtandi manna illud abſconditum, vt etiam hyblæa mella, ipſius comparatione amariora videantur abſynthio, quid erit, ò ſuaues amici, quid erit, quando guſtabimus, quando comedemus, quando bibemus, & inebriabimur torrente voluptatis eius? illo, nobiſcum cœnante, & nos ſecum cœnantibus; introductis nimirum, à rege conuiuij, qui ipſe eſt, in cubiculum ſuum, & inunctis, omnibus vnguentis ſuis? Quid eſt, quod aures tuæ horrent, ò fili hominis; &, tantopere audire refugiunt, cœnam, cubiculum, conuiuium, menſam, cibumq́;, & potum, odores, ſapores, guſtus, & omnino ſenſus corporeos, in cognitione Dei? quaſi, ſpiritus quum ſit, in ſua ipſius natura, carnem & oſſa non habeat, nullis humanis ſenſibus percipi poſsit; præſertim verò guſtatu, qui eſt maxime animalis, vtpote non ſine tactu, immo verò quidam tactus. Adhuc ne verò, es tam alienus à ſacris, tam profanus, immo verò tam carnalis, tam caro, vt, penitus ignores, in interiori homine, eſſe & oculos, & aures, & dentes, & ora; pectus, vterum; quin, & mammas, & vbera, atq; adeò & guſtus, & tactus, & complexus, & oſcula? Profectò, ſanctum illud diuini amoris epithalamium, quauis ſanctitate ſanctius, quauis iucunditate iucundius, nimirum, quod in ſpiritu canit ſponſus, & ſponſa, ſodaleſq; ſponſi, & adoleſcentulæ ſponſæ, Chriſtus

& Eccle-

A & Ecclesia, Angeli, & animæ; quod, pauci illi perfecti, quorum, est solidus cibus, dum vident, vident sancta sanctorum, dum colunt, colunt sabbata sabbatorum, sicut dum audiunt, audiunt cantica, canticorum; quid aliud, tam frequenter sonat, quàm venustos oculos, candidulos dentes, lactea colla, & niueos lapillos, pendentes ab auribus? An verò, non vbiq; redundat vnguentis, odoramentis oblectamentis? crinibus, pedibus, cruribus, fœminibus? amoribus amplexibus, suauiationibus? Ergò nè, tam frigidè philosopharis, ò homo de sensibus hominis? de sensibus inquàm tuis? Hoccine est cognoscere te ipsum? Scire, quia cum belluis vides, audis, odoras, tangis, gustas? Quàm multo sublimius, ipsi quoq; philosophorum principes, edocti à prophetis, intellexerunt, in anima, & spiritus hominis, esse sensus, longè meliores istis corporalibus; quibus, non videmus nisi colores, lucem, & tenebras; nō audimus nisi sonos, voces, & ipsa etiam silentia; non tangimus nisi calidum, frigidum, molleque, & durum, asperum, & lene: non olfacimus nisi odores, & fętores corporum, non gustamus nisi dulce & amarum, & qui inter hos extremos medij sunt sapores; An non, etiam in istis sentiendi motibus, excellunt nos mutæ animantes? Dystichon illud notum est, & celebre,

Nos Sus auditu, Lynx visu, simia gustu
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Audi vero Apostolum, quo titulo efferat sensus interioris hominis, exercitatos (inquit) ad discretionē boni & mali. Num verò, corporales sensus, tantam vim habent, vt discernant non solum lucem à tenebris consonantiam à dissonantia, dulcedinem ab amaritudine, sed & bonum à malo? hoc est virtutem à vitio rectè factum à peccato? Interrogo vos, quid amamus nisi bonum? quid odio habemus nisi malū? Et amorem quidem, & odiū, simulq; quod bonum si dignum amore, & malum odio, ratio ipsa, & doctrina speculari potest, at sentire nō potest. Verè beati, spiritales animę nostræ sensus, oculi, aures, ora, nares, & fauces; quibus, datum est, vt, per alimoniam illam misticam, mellis, & lactis, qua, infantiæ suæ initio pastus fuit noster Hemanuel, non tam arte, quàm experientia, norint reprobare malum, & eligere bonū. An verò, non in rebus naturæ, certius operatur expertus, quàm artifex? Atq; ideo, eadē, vel certè consimili ratione, Deum & diuina certius cognoscit qui sentit, quàm qui intelligit. Neq; enim temere optasse se, credit Salomon, qui, tantis sapiētiæ thesauris, ab ipso Deo, super omnes mortales, diues effectus fuerat, vt diuinarū rerum sensum haberet. Optaui (inquit) & datus est mihi sensus. Vtinam verò, non locū inter nos habeat illa quęrela, quæ in mysterijs, omninò inepta esse nō potest. Non est vox, neq; sensus. Nam, & Dauid monet. Sentite de domino in bonitate. Et Apostolus hoc (inquit) sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Et quidem, ò viri, quibus, per Dei gratiam, videre videor, iam excitatum palatum, & patefactas animæ fauces, quas, in alijs forsan, carnis desideria, adhuc stringunt, & obsi-

dent; physiologus qui, naturas apum, plantarumque, herbarum, & florum, summo studio, & pertinaci labore considerat; speculetur quantum velit, qualis, & quanta sit aerij mellis gratia, dum fauo recens expresso, flore thymi flagrat, & redolet, nam tralatione pulcherrima legimus; Dulciora, super mel, & fauum. Poetica mella, Museum dulce mel; sit, & secum in labore, & diligentia, socius meliturgus, qui apiaria exercet, qui curat apes, qui custodit fauos; eo vno excepto. quod, generaliter nemo non intelligit, mel esse omnium rerum dulcissimum, nunquàm, ab illis, distinctè sciri poterit, quàm sint dulcia, cœlestia dona ipsius mellis, nisi in ipsa quoque mellatione, gustando percipiant, quod, proprio quodam genere saporis, qui cum alijs conferri minimè potest, dulce sit mel. Ecquis igitur, scire possit, quàm sit verè, omni suauitate suauior Deus benedictus, nisi, qui spiritali sensu gustat, qui attactu quodam sentit, cui vt appositè dicam, sapit iucundissimus ille Dei sapor, abs quo, princeps virtutum omnium sapientia, in lingua latina, nomen accepit. Græcè dicitur Εὐσέβεια, quę sanè vox, non tam, rerum diuinarum scientiam, & speculationem sonat, quàm, ipsius Dei pietatem, religionem, & cultum. Quis porrò, Deum animo colit, & citra hypocrisim, cui diuina non sapiunt? cui autem sapit Deus, nisi ei, qui Deum vel gustat, vel delibat? Delibat, is qui timet, initiatus in scholis sapientiæ, in cuius mandatis, iuxta Dauidem, cupit nimis; gustat, qui diligit, &, dilatato iam corde, atque expassis spiritibus non tam cupit currere, quam, re vera, promptus & alacer, currit in via mãdatorum eius; non quasi in incertum, sed, ad scopum destinatum, ad propositum sibi brauium æternæ vocationis. Quàm doctè, dicitur à philosophis, quod sentire sit pati? nam, & græca theologia, vocat diuina sentientes, diuina patientes Θεοπαθεῖς. An verò non est Πάθος, timor, & amor? Cõfige timore tuo carnes meas, (inquit Psaltes.) De amore autem, nunciate dilecto, inquit dilecta, quia amore langueo. Est, velut confixus cruci, qui timet; qui vero amat, amore languet. Fęlix languor amoris, beata infirmitas amantis. O' vos, nimium beatę animæ, quæ, diuini amoris vulnus accepistis. Ecquis mihi det, vt sim languens Lazarus, si modo, ad Iesum dicant geminæ illæ sorores, ecce, quem amas, infirmatur. Nam infirmitas diuini amoris, non est ad mortem, sed ad mortem mortis: ad mortem peccati, cui, vt qui viuit moritur, sic viuit qui moritur. Ecquis nolit, hanc mortem sibi magis imperari, quam eripi? vt peccato mortuus, Deo viuens, Deum solum sentiat, diligat, querat, ambiat, cogitet, somniet, meditetur, contempletur? Nolite errare fratres, substantia Dei intelligitur, non sentitur; sed, quoad in terris viuimus, credimus magis quàm intelligimus; tunc intelligemus plenè pro viribus nostris, quum videbimus eum sicuti est. Interea igitur, gustemus saltem, quàm suauis est, quàm bonus, quàm benignus, quam amabilis. Audistis, quòd cuique nostrum sint duo ora, duæ fauces, & linguæ; quaterni oculi, totidem manus, aures, na-

E F G H

A resq;, & pedes: audiſtis inquam, queinque noſtrum, eſſe geminum hominem, non dico, ex noſtris myſterijs, veterem, & nouum, terrenum & cœleſtem, filium ſæculi, & filium Dei; ſed, ex ipſis quoque gentibus, interiorem, & exteriorem, verum hominem, & ſimulachrum hominis; &, vt ex Moſaica Geneſi, interpretatus eſt Plato, maſculum, & fœminam; nam interior dicitur vir, exterior mulier; Profectò igitur, ne fruſtra, in nobis, ſint hæ ipſe ſpiritales ſentiendi vires, quando fruſtra non ſunt corporales, neceſſe eſt, vt ſi non in Deo, omnino, circa Deum, ſint obiecta ſpiritalia, quæ non intelligi ſolum mente, ſed, ſenſibus animi, percipi poſint, videri, audiri, tangi, odorari, guſtari. Venite gentes, venite; currite, currite; currite inquam in odorem vnguentorum ſuorum, quæ, ſpirant ſuper omnia
B aromata. Videte mirabilia, quæ fecit in creatione mundi, in antiquitatibus iudaicis, in diluuio aquarum multarum, in exitu Iſrael de Aegypto. Audite oracula, quæ ædidit humano generi, per Angelos; legem vitæ, quam dedit per Moſen; Euangelium, quod inuulgauit per filium ſuum. Tangite veſtimenta eius, omnes creaturas, quarum ſymbolis tegitur; ſacras ſcripturas, quarum fulgoribus exornatur; omnes ſanctos in quorum vita, & doctrina mirabilis, & glorioſus, apparet vniuerſo orbi. Ecquis dicat, quot, & quantæ virtutes exeunt de fimbrijs, ne dicam de phaleris, tantorum veſtimentorum? Odorate ſacra, & ſacramenta, ad curandos morbos, ad leniendos dolores, ad confortandos infirmos, ad extinguendos fœtores peccatorum, ad nutriendas delicias virtutum. Deni-
C que debeo ne dicere? tamquam amici, & familiares effecti, audete; ſanè, vt Poeta dixit,

Audacem faciebat amor.

Et diuus Paulus, Charitas, inquit, omnia ſperat: audete inquam, & dicat quiſque veſtrum, non illud quidem ſolum, Da mihi liberos alioquin moriar; ſed iſtud potius. Da mihi te ipſum, alioquin morior

Da fontem luſtrare boni, da luce reperta
In te, conſpicuos animi defigere vultus.

Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. Nemo timeat audire. Ne appropies huc. Noli me tangere; andietis illud potius, Miſereor ſuper turba, Si dimiſero eos, ieiunos, deficient in via. Itaque, intrabitis ad illum,
D &, dabit vobis, ædere de ligno vitæ, quod eſt in medio paradiſi, de cuius fructu, comedunt, de cuius ſucco bibunt, quicunque ſalui fiunt. Quis ſcit ò homo Dei, ſi ſentiens amorem tuum agglutinari amori ſuo, ſi videns te eſurire & ſitire eum ſolum, ſi audiens illas tuas voces. Cucurri in ſiti. Concupiſcit, & iam deficit anima mea, in ſalutare tuum; amator & ipſe factus animæ tuæ, eam lauet aqua, & vngat oleo; induat verſicoloribus, calciet hiacyntho, & deſponſatam ſibi deducat in ſublime per aera, elongatamque à terrenis affectibus, introducat in cellam vinariam, inebriet poculo amatorio, ruat in amplexus, excipiat oſculis, & irroret melle, &

lacte,

laƈte, peƈtus, & ora. Tunc, tunc exclamabis, מן הוא · מן הוא ? Quid eſt E
hoc, quid eſt hoc? Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſpes mea, ſalus mea. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abſcondiſti diligentibus te. Aſcondiſti in cœlis, effudiſti in terris; ante tempora Deus ſolus, nouo tempore factus homo, nunc, & per omnia tempora, & quando nõ erit tempus Deus, & homo. Hic ne verò, poſſum ego eſſe mutus, vbi omnis creatura loquitur, ò viri? Non tacebo, non quieſcam, domine Ieſu Chriſte, donec egrediatur in theatrum, tanquam orbis ſplendor, vultus tuus; & ſermo, quem de te; & per te concepi, ſi non vt lampas, ſaltem, vt tenuis quædam ſcintilla accendatur. Sciat, ſentiat, ſapiat, quicunque velit, in rebus diuinis nemo ſcire, nemo ſentire, nemo ſapere poteſt ſine Chriſto. Chriſtus eſt qui illuminat ſcientiam, qui exacuit ſenſum, qui infundit ſaporem. F
Tolle Chriſtum, & inſipida eſt ſapientia, & cæca ſcientia, & ſtupor omnis ſenſus: ob id enim, in Chriſto Ieſu, carnem induit æternus ille Dei Ὁ λόγος, vt apertè ſignificaret, nos non alia quapiam ratione, ſed ſolo Chriſti Ieſu commercio, Ἀποθεοῦσθαι; fieri, inquam, diuinos, &, vt ſcripſit ſummus theologus, primitias creaturarum Dei; atque, ideo, dignos eſſe, qui cognoſcamus Deum, quia, vt nemo videt ſolem ſine ſole, ſic nemo cognoſcit Deum ſine Deo. Ecquis planè non videat, & in theologia naturali, & in ſcripturis, quibus Iudæi gloriantur, quàm ſit vanum, & fallax humanum ingenium, niſi per Chriſtum regatur, & ducatur vbique, velut per Theſeum quendam, vel filium eius, in inuio illo, & ancipiti labyrintho? Indicat, in antiquis philoſophis, vbi de Deo loquuntur, tanta illa Ἀλαοσκο- G
πία, in iudaicis porrò fabulis Λογολεσχία incredibilis. Nam, quum inter Iudæos, duæ academiæ ſint, Cabaliſtica, & Talmudiſtica, ſicut inter Græcos olim, philoſophia italica, & Ionica: Cabaliſtæ enim, ſublimibus ſpeculationibus; Talmudiſtæ præceptis, & legibus incumbunt; quid eſt vtrunque illud regnum, in quo, tam ſuperbè, & arroganter, illi, & iſti, regnare ſe dicunt, niſi regnum nugarum? &, earum quidem, quas, magno pretio, emere ſolent à nugiuendis mulierculæ? Compatior tibi, Iudæe frater, compatior; qui lambis petram, ſed mella non ſuggis ex petra: calcas pedibus vuas in torculari, ſed non exprimis ſanguinem vuæ, in quo lauare poſsis ſtolam tuam; teris ſpiceam meſſem, ſed, ne vides quidem granum frumenti, quod è manibus tuis elabitur, & cadens in terram, tantum fructum af- H
fert mundo. Habes quidem Moſen, ſed, qui te arguat, & condemnet; Legis prophetas, ſed, quos non intelligis. Cuſtodis archiuum, & chartophilacium, ſed, quod publicum eſt teſtimonium, aduerſus duritiam tuam, pro veritate Chriſti. Iam, quid tandem reſtat, ò viri, ò mulieres, ò nurus, & anus, ò philoſophi, ò principes, ò ſapientes, & inſipientes, niſi, vt concludam. Chriſtus, venit in mundum, & dedit nobis ſenſum, vt cognoſcamus Deum. Ecquem ſenſum, dedit? Immo verò, quem non dedit? Aperuit oculos, & ſuſtulit velum, vt intelligamus ſcripturas, in quibus latet Deus.

Purgauit

A Purgauit fæces peccatorum nostrorum, quibus, impediebamur, ne gustaremus diuinos odores. Sanauit palatum nostrum, vt, sentiamus suauitatem amoris sui; &, nullum præter eum quæramus amorem; nullam, præter eum, amemus pulchritudinem. Verè, lux mundi Christus, quæ & lucet, & calet; lucet, ad intelligendum, calet, ad amandum; inde scientia, hinc sapientia. Quatenus lux lucet, est symbolum veritatis; quatenus calet, bonitatis. Veritas intelligitur, bonitas gustatur, & amatur. Quid porro, in omnibus rebus, tam difficile cognitu, quam veritas? Et, quid tam facile sentitur, & amatur quam bonitas? Sed, bonitas ducit ad veritatem, quia vt pulchritudo est splendor, & radius bonitatis, sic bonitas ipsius veritatis. Pulchro ducimur ad bonum, bono ad verum. Non est aliud bonum, B quàm verum, sed alia est ratio boni, & alia veri, & vtrunq; quidem, suaue, bonum amanti, verum cognoscenti. Incipite, incipite tandem aliquando, Iudæi, & gentes, græci, & Barbari; & adiuti in primis expiatique orationibus, gustate in Christo, & per Christum, quam bonus est Deus; tum, suo tempore, videbitis, quæ sit, secundum veritatem, natura ipsius Dei. Nemo, despondeat animum, nemo dicat. Idiota sum, & sine literis. Deum, non tam docet eruditio, quàm vnctio; non tam capit arguta scientia; quàm munda conscientia. Absque lectione & libris, inter quercus, & fagos, Deus, & diuina cognosci possunt, absque deuotione, & amore, etiam in scholis, & templis, non possunt. Hic est gustus, quo supereminet scientiæ charitas; cuius virtute, ille etiam qui non cognouit C literaturam, introiuit in potentias domini. Et quidem si fueris, in diuinis & humanis disciplinis, eruditior, quàm ille olim literarum helluo, quem etiam nostri heroes, omnium hominum doctissimum appellant. Varro; si fueris prudentior, quam Cotta Ciceronis; aut demum consilio ingenio & sapientia abundantior quàm Crassus; nisi gustes diuina mella, nunquam illuminabuntur oculi tui, vt clarè videas Deum. Lege sacros libros; Ionatas, donum columbæ, accepta Spiritus sancti gratia, qua contra Allophilos, viriliter strenueque pugnabat, extrema etiam pueritia, secutus militiam, non vrbanam, sed puluerulentam, vbi primùm intinxit manum, in fauum mellis, & conuersis ad ora digitis, gustauit paululum de melle illo, quod ex alto manabat ad terram, protinus, mirante exerci- D tu, illuminati sunt oculi eius, vt non solum videret, sed & discerneret. Lumen, fides; lumen, intelligentia; lumen ex lumine, intelligentia ex fide; credamus, vt intelligamus, quia scriptum est. Nisi credideritis, non intelligetis.

Nulla

E

Nulla Apologia defendi posse illos, qui, Deum ipsum, etiam ante Christi tempora ignorauerunt.

CAP. XXVI.

QVANTA est virtus fidei, ò anima mea? quanta? quanta? Est lux, est dux, est anteambulo. Quid est, Didyme, quod dicis. Nescimus quò vadis, &, quomodo possumus viam scire? Ecce tibi fides, & finem in primis, ire volenti, & deinde, semitã, eunti, indice monstrat digito. Nam, Christus, F
quatenus homo factus, est nobis via, qui, in se ipso, nobis quoque est æterna vita, quatenus Deus. Sic sanè, lux illa vera. Exurgite, inquit, accedite, illuminamini: Per me, ambulate, ad me venite, in me requiescite. Ego via, ego veritas, ego vita. Viri, nihil est in Ecclesia, ante hanc fidem; nihil sine hac fide; nihil tam necessarium humanæ saluti, quàm hæc fides: christianæ gentis, vt omnium gentium nobilissimæ, sic & antiquissimæ, primordium, semen, genitura; &, vt ita dicam, ouum; vnde, excuduntur generosi pulli aquilæ, qui, lambunt pretiosum sanguinem Christi Iesu. Est christianus quispiam, sine spe, & sine charitate; quanquam, eò ipso, Iudæo quoque, & Turcha deterior, quò, viuit ex pane, & vino ipsius Christi, & G
ostentui habet Christum, & conculcat sanguinem Christi. Sed enim, quæ pars, illi homini, esse cum Christo potest, qui, est penitus extra Christi fidem? Nam, qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Hæc autem, prima est portio, & vis spiritus Christi, fides; ideoque non est spes, neque charitas, vbi deest fides. Ecquæ nàm; virtus vera, hoc est, pura, & sincera, absque sceleris corruptione, & quasi fermento, esse potest, etiam in bonis moribus, vbi deest lumen ipsius fidei, agnitio æternæ illius: & incommutabilis veritatis: quæ, sola possidet, &, sine qua, ne attingitur quidem summum hominis bonum; neque enim alius est nobis oculus, quo Deus, & diuina videantur, nisi fides. Oculus, nimirum, dexter, quem, vt litera, sic mysterio, eruere nitebantur fi- H
lijs Israel, incircuncisi illi, & immundi, dæmonum imagines, & membra, vt, nos, qui prius oleastri, nunc inserti in oleam, & circuncisi corde, Dei gratia, iam Israelitæ sumus, sublata Christi fide, cum cæteris gentibus & profanis populis, ambularemus per deuia; &, ipsi quoque sapientes mundi, quorum eruditione, & philosophia, qui in præputio erãt, gloriabantur, procul à centro in circuitu ambularent; &, tam in statuendo fine hominis, quàm, in eligendis medijs ad attingendum illum finem, varios sequerentur errores; non secus, quàm greges auium, & agmina ferarũ,

A immenſas regiones aeris,&, infinita terræ ſpatia vagãdo pererrant. Quid?
Agente totis viribus,ſummo illo principe tenebrarum,qui,nihil tam inui-
det humano generi, quàm, illam, cuius ipſe æternis fulgoribus excæcatus
eſt, lucem; non Ethnici ſoli, ſed, ipſi etiam ſecundum carnem Iudæi, ex
quorum ſemine prognatus eſt Chriſtus, amiſſa hac fide, alienati iam erant
ab ipſo vero Deo; &, vt propheticis tralationibus vtar, in tenebris ſtraue-
rant lectulos ſuos; conuerſi in vaſa teſtea, opus manuum figuli; Tenebræ,
factæ erant ſuper vniuerſam terram,habitabatque vniuerſus orbis in regio-
næ vmbræ mortis; donec,tandem,nouiſsimis diebus, vidit omnis caro ſa-
lutare Dei. Chriſtum Ieſum, inquam, lucem veritatis, viam vitæ, & vi-
tam ipſam; vt, ex ipſo, &, per ipſum, illuminarentur, & excitarentur: il-
B luminarentur ad veritatem, ne aberrarent; exercitarentur ad vitam, vt à
laboribus requieſcerent. Ec quot radios,quot lumina,antè & retrò, emi-
ſit in omnes nationes, alma hæc lux, Chriſti fides; antequam,euangelizan-
te Chriſto, coruſcum caput, patenter exereret; ſoluta, & libera è cancellis
legis, quibus concluſa tenebatur, vt, communi incredulitate, obnoxius eſ-
ſet Deo omnis mundus,&, Deus ipſe miſereretur omnium. An exiguum
in primis lumen,Moſes,tantę apud circunciſos,& præputiatos populos ad-
mirationis; omnium,qui,apud Græcos ſcripſerunt, vetuſtiſsimus; à quo,
& Homerus,& Plato, mundanæ ſapientiæ principes, tot, & tanta mutuati
ſunt; cuius libris,adiuti quamplurimi,& philoſophorum,& poetarum,fal-
ſas de Dijs opiniones mutauerunt, veram de vno Deo ſententiam tenue-
C runt? An non,multa,& magna lumina,Sibillæ; quæ,tot,& tanta,de Deo,
& de Chriſti myſterijs, cecinerunt apud gentes,quot,ferè,& quanta,Pro-
phetæ, prędicauerunt apud Iudæos. Orpheus, quem Homerus, imitatus
eſt,quum,de Deorum mulitudine, palinodiam cecinit; quum, de vno,ſo-
loque Deo, carmen compoſuit, non ne, religioni, & fidei, teſtimonium
perhibuiſſe videtur? Quid dicam de Socrate? ex quo,tanta apud Platonẽ
colliguntur teſtimonia de vno, & vero Deo, quem Chriſtiana religio ſo-
la colit, propter quod,& ijſdem criminibus,quibus olim chriſtiani accuſa-
bantur,accuſatus eſt. Vt,meritò,inſignis ille philoſophus,& martyr Chri-
ſti Iuſtinus, exiſtimet aliqua ex parte Chriſtum fuiſſe cognitum Socrati.
Porrò, Plato, Socratis diſcipulus,quem,& Atticum quendam Moſen, ap-
D pellant, quanta dixit, de verbo Dei, de vno & æterno Deo, de genitura
mundi,& temporis,de animorum immortalitate, de vita futura; quæ, non
eadem quidem ſunt, quæ tradita cuſtodimus decreta veræ pietatis, ſed ta-
men,non abhorrent prorſus ab ea fide, quam Chriſtus docuit, & nos reli-
gione ſuſcipimus,& credimus. Profectò verò, philoſophi omnes, qui, de
ipſius Dei, & diuinarum rerum veritate, præclarum aliquid loquebantur,
& in dicendo ſibi conſtabant, oſtendebant,ſe eſſe participes rationis æter-
næ, ſcientiæque & ſapientiæ Dei, quæ Chriſtus eſt; cuius ſemina, nemo
non habet, qui, in rebus tanti ponderis verum intelligit; cuius inſtincta
nemo

nemo non agitur, quicunque, ſapienter inſtituit alios, in pietate, & cultu religionis. Clariſsimum porrò lumen, affulſit fidei Chriſti Ieſu, atque adeò notitiæ veri Dei, quum, velut apes melliferæ, collecti in examen ſeniores illi, ipſo etiã ſeptuagenario numero, venerabiles, in aluecario, quod, apud pharum parauerat Deus, tanto (ſecluſis etiam cellulis.) Spiritus ſancti miraculo, poſt fuſas ad Deum puriſsimas preces, ne eos à veritate aberrare pateretur, fauum illum dulciſsimum condiderunt, interpretationis diuinæ ſcripturæ; nimirum, vt, per linguam græcam, ætate illa, omnibus nationibus familiarem, Chriſtus Ieſus, tot antea ſæculis, velut infans, clauſus hæbraicæ legis vtero, & ferè notus in Iudæa ſolùm, tandem aliquando, æderetur in lucem vniuerſo hominum generi; &, eccleſia, quæ ex circunciſione, & præputio congreganda erat, haberet hebraicam, & græcam menſam, hebraicos, & græcos fontes; vt, hinc Iudæi, inde gentes, manducarent eandem eſcam, & biberent eundem potum, æternæ vitæ. Quin, & deſertoribus factis Iudæis, nullus eſſe poſſet, de eorũ ingenio, ſuſpicioni locus, apud Ethnicos, ſed ſecurè, & abſque omni metu phariſaicæ fermentationis. Græci, & Romani, alijque omnes, apud ſeptuaginta interpretes, Chriſtum legerent, audirent, viderent: perinde, ac olim, antequam ſeditio exorta fuiſſet, illum legiſſent, in pro pria hebræorum lingua, apud Moſen, & Prophetas. Siquidem, & ipſe Philo, in vtraque lingua, & doctiſsimus, & diſertiſsimus, tantam authoritatem illis tribuit, ſiue res, ſiue verba perpendas, quãtam Prophetis; &, eos etiam, Dei Prophetas appellare, non veretur. Sed, ſi antiquiora quærimus, quæ, pijs tamen animis, ſemper ſunt noua, ſemper admiranda, ſemper veneranda. Quando diuidebat altiſsimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, non ne conſtituit terminos populorũ, iuxta numerum Angelorum; vt, ſingulis gentibus: & regnis, ſinguli præeſſent Angeli? quorum prouidentia, fide, charitate, nemo ad agnitionem veritatis non veniret, nemo, Angelorum caput Chriſtum, non adoraret, nemo, per Dei gratiã, non ſaluus fieret. Et, vnde quæſo, pugna illa, plena pietatis, & charitatis, inter Angelum, principem Perſarum, & Michaelem, principem Iudæorum; niſi, quia vterque orat, & optat pro populo ſibi credito; ille, vt Iudæorum perpetua conſuetudine, & conuictu, Chaldæi, dediſcant veteres impietates; hic, ne Iudæorum pietatem, & bonos mores corrumpant Chaldæorum colloquia mala; impleaturq; illud, ipſi, nõ conuertentur ad te, ſed tu conuerteris ad eos. Sed enim, non deerit fortaſſe, qui dicat. Ecquis, inuiſibilem illam Angelorum maieſtatem, extra populum ſanctum Dei; inter immundas gentes, videre vnquam potuit? Itaque, vt Angelos prætereamus, an, non eſt notius, quam, vt multo ſermone referatur, Danielem, cuius vultum intuebantur omnes, tanquam vultum Angeli, ſtantis inter illos, miſſum eſſe in Babylonem? in illam Babylonem, ex qua, originem habuerat idololatria, in qua, gigantes, Deũ ad bella prouocauerant, quæ, ſanctum illum Dei populum, tot annorum hebdomadas, duriſsimo iugo ſeruitutis,

A uitutis, & captiuitatis, oppresserat? Iosephum porrò, viuum Christi typum, quem, propterea forsan, antonomasia quadam, Rex sapientissimus, virum vocat, nam Christus, solus, est vir; cæteri, si cum illo conferantur, vix homines: quis nesciat, singulari quodam diuinæ prouidentiæ munere, destinatū esse ad Aegyptios? non solùm, vt in diuturna illa frumentaria caritate, per Aegyptum, horreum orbis, vniuersum hominum genus saluaret; sed, & magis, vt liberaret populum illum à fame verbi Dei; vt erudiret principes illos, tam cæca in idolis impietate laborantes; &, senes suos, inueteratos dierum malorum, iuuenes sensu, senes malitia, quorum exemplo, omnis populus, tanquàm diro contagio inficiebatur, doceret prudentiam; notitiam inquàm, & cultum veri Dei, sine quo, infans est omnis sapientia, B & imprudens, vniuersa nostra prudentia. Nefas erit, pręterire silentio, duos illos Heroas, Iob, & Sem, ambos, in circuncisos, ambos, præputiatos, ambos, Christi viuas imagines. Præteribimus nè verò, grandæuum illum, vnius ęqualem, altero antiquiorem, authorem circuncisionis, sapientium omnium patrem, & Chaldæorum gloriam: abs quo, tertia mundi ætas nominatur,

Senile pignus, qui dicauit victimæ,
C *Adiecta cuius nomen auxit syllaba,*
Abram parenti dictus, Abraham Deo,

qui, & ipse, in præputio, nemo enim ante eum circuncisionis signaculū acceperat; fuit pater & exemplar fidei in Deum, & Christum Iesum. Ecquāta dixit, quanta fecit, quanta tulit, vt hanc fidem, salutis humanæ ianuam, inter gentes, quæ, cœlos, elementa, atque etiam simulachra, colebant, fortissimus Dei athleta, assereret, defenderet, extenderet? Ob id præliabatur prælia domini, non illud solùm, exemplo docens, vt, ea, quibus nihil habemus charius, sacrificemus Deo; quemadmodum ille, vnigenitum filium, quem vnicè diligebat, quia, eum, velut posteritatis suæ obsidem, ipsius Dei dono acceperat; vt ipsi Deo obediret, immolauit: sed, hoc quoque admonens, vt, in eum aspicientes, qui, fortis pectore, & armis, barbaras gētes, quæ idola colebant, bello strauit; ipsi quoq;, aduersus impiorū turmas, aduersus scælerum acies, inuisibilesq; potestates dæmonum, quæ nos perpetuo bello petunt; ad ipsius Dei gloriam, qui, docet manus nostras ad prælium, & digi- D tos nostros ad bellum, strenuis animis pugnare nunquam desinamus. Hinc enim, dum à cæde recenti reuerteretur ouans, recepta fratris sobole, quam captam sorte bellica, vinculis, & dura seruitute premebant superbi Reges; vix, dici potest, quantam benedictionis gratiam consecutus sit: nimirum, vt onustus opimis spolijs, sic gloriosus ingentibus meritis: quæ, labore patre, & virtute matre, inter arma, & bellorum acies, per diuinam gratiam, sibi comparauerat.

Sanè sanctissimus ille
Dei sacerdos, Rex, & idem præpotens

Origo

Origo cuius, fonte inenarrabili
Secreta, nullum prodit authorem sui,
Melchisedech, qua stirpe, queis maioribus.
Ignotus, vni cognitus tantum Deo:

vt, pro illius victoria, & triumpho Deo ageret gratias, non de more, sed præter morem, litauit hostiam laudis, obtulit nouum oblationis genus. Immolauit enim, non immundas carnes, aut fœtidos sanguines belluarum; quod, olim, & sacri, & prophani faciebāt; sed, mundissimum, purissimūq; sacrificium panis & vini; quo, nihil habet maius, aut sacratius, christiana Religio, flos vniuersitatis omnium religionum; in qua, Deus immutabili iure iurando, imposuit supremam manum. Quid Isaac memorem? Quid Iacob, & cæteros Patriarchas, & Prophetas, quibus, tam multis, & miris modis loquebatur Deus, vt, per eos, tanquàm per cœlestes tubas diuino inflatas spiritu, pietas, atque religio inuulgaretur in orbe terrarum? Nemo illorum, erat lux; tamen omnes testimonium perhibebant de lumine; patres loquentes cum filijs, & filij cum nepotibus: Sed, vnus ille homo Dei, sic enim vocabatur Abraham, sufficiet pro omni posteritate seminis sui. Ascendamus, ante illa tempora; ante nobilissimū illud, cuius iam iam meminimus, par amicorum, & Heroum, & fortasse parium, magis, quàm similium; ascendamus inquàm, ad priscum illud sæculum, ad primam illā, & originalem mundi ætatem, inter profanos, vix notam barbaris, ignotā, Latinis, & Græcis; (nam, omnes homines, erant, vt sacris verbis vtar, labij vnius) Deus enim, vniuersam Christianæ pietatis substantiam, ante omnium mortalium oculos, deliniauit, & planè figurauit, memorando miraculo; nempè, in archa, in diluuio aquarum multarum, & in ipso Noè, qui, in diebus suis, inter scælestos illos, & nefarios homines, quorum plena erat facies orbis terræ, vnus inuentus est iustus; & in tempore iracundiæ Dei, factus est reconciliatio humani generis. Etenim, si ad compendium redigantur mysteria nostra, non nè his tribus ferè contineri videntur, Cruce, Baptismo, & reconciliatione per Christum Iesum? Et, hæc quidem omnia, in se ipso, tanquàm speculum clarissimum, repræsentabat vniuersum hominum genus, eo tempore, in archa lignea, renatum ex aquis, &, seruatum per aquas, in figuram baptismi, crucis, & Ecclesiæ; quibus præsidijs, ex huius perpetuæ mortalitatis naufragio, felicissimè seruamur in æternam vitam. Et, dubitari certè non potest, quin hæc omnia intellexerit magnus ille pater Noè in Mosaica genealogia, à protoplaste decimus, tamquàm omnibus absolutus numeris, & alter protoparens, verè autem phœnix, qui, perinde ac viuacissimus ille ales, in tam longæua sex centorum annorum ætate, nostrum genus resеminauit. Vir profectò beatus, qui iuxta etymon proprij nominis, in Christi symbolum, nostra requies, & consolatio, sustulit è medio inimicitias nostras, placauit diuinum numen, &, nobis, vini solatia dedit; quo etiam, vsque adeo inebriatus est ipse prius, vt in domo sua,

A sua, à filijs suis denudaretur, & illuderetur, (ingentia nostræ fidei mysteria,
velata profanis reuelata sanctis.) Illi verò ante omnes, cuius paterna tradi-
tione imbuendum erat hominum genus. Quem mirum non est, si & fabu-
læ, & historiæ gentium, nunc tralationibus, nunc hyperbolis, vocant pa-
trem Deorum, maiorum, & minorum, Cęlum, Titana, Ianum bifrontem,
authorem humani generis, semen, & chaos mundi. Ecur non credamus
eum eruditum fuisse de vniuersæ theologiæ scopo, & fructu, quod, Græci
dicunt, θεὸν θεωρεῖν καὶ θεραπεύειν? Nam & pacificatoria legatione funge-
batur, inter Deum & homines; & (quod scriptura testatur) pactis, paulo
antea, aliquot dierum inducijs, Deus, secum tractauerat, vt veteres finiret
iras, vt animos quos collegerat, poneret; vt omnibus parceret; vt nemi-
B nem perderet; vt, qui ex suo ipsius semine prognati essent

Nati natorum, & qui nascerentur ab illis

diuinas præceptiones, institutionesq; professi, ita demum viuerent, vt con
stituerent nouam rempublicam, & Deo charam: quum alioquin vetus ille
homo, fuisset superiorum omnium, atque adeò, totius humani generis,
exterminator, & extinctor. Ita, demum, de rebus diuinis apprimè doctus,
annosus ille senex, Noe, post tantam illam aquarum cladem, vnde omnia
luctus, omnia squallor; Deo fauente, incolumis, egressus ex Archa, &, ex
altissimis montibus, descendens in subiacentem planitiem, vbi vidit spe-
ctaculum illud miserum, hoc est, tantam euisceratorum hominum multi-
tudinem, vota, quæ ante diluuium piè susceperat, cessantibus aquis, re-
C ligiosè persoluit. Erexit enim aram Deo, obtulit sine labe victimas, &,
suffusus oculos fidelibus lachrymis, parentauit parentalia, iusta persoluit,
celebrauit inferias, & supremis officijs, expiauit manes mortuorum; in-
scripsitque in lapide, rem gestam in monumentum perpetuum. Tum, ne
aliqua ex parte, languere in officio videretur, & præterire εὐκαιρίαν, hoc
est, oportunitatem temporis, oratione grauissima, nō tam longa, quam ner-
uosa, & plena aculeorum, coram vniuersa familia, quæ, tum, illi erat pro to-
tius mundi theatro; tantam Dei causam, & tantum hominum scælus, au-
dientibus terra, & cœlo, spectanteque tota illa belluarum, & volucrū mul-
titudine, quæ secum ex archa egressa fuerat; perorauit. posuitq;, sub filio-
rum oculos, totius humani generis, atque adeò, omnium rerum, origi-
D nem: sempiternam virtutem Dei, quæ de nihilo cuncta creasset; incredibi-
lem patientiam, quæ tandiu pertulisset in filijs terræ tam horrēda facinora;
denique vehementiam furoris, & iræ, quæ, toties prouocata, iudicio tan-
dem, heu nimium iusto, aquis cœlestibus, suffocasset, deleuissetque fla-
gitionem illud sæculum. Quo demum exemplo, tam manifesto, &
euidenti, magnus ille, venerabilisque sacerdos, opere quidem, & ser-
mone potens, sed longe potentior authoritate paterni imperij, inflam-
mauit eos, ad iustitiam, & pietatem; quibus, Deus & colitur indul-
gentissimus pater, & placatur iudex iratus; vt, his quasi duabus claui-

bus, (nam, & antiquitus depingebatur Ianus tanquam clauiger,) fauente Deo, regnum cœlorum fęliciter aperirent. Neque verò, semel tantum eo munere perfunctus est; sed, per omnem vitam, quæ illi etiam post cladem aquarum longissima fuit, nempè, quinquaginta annorum solariū, supra tres centurias; suos ipsius filios, & nepotes, qui illi quotidie in tam magno numero nascebantur, vt viderentur quasi herbæ germinantes, ne dicam fungi repente è cœlo, & terra nati; viuentes in fraterno sodalitio, in suis ipsis patrijs laribus, & incunabulis, vna æducatione, & doctrina, liberaliter instituebat, formabat, imbuebat. Ex quo, eandem, omnes animis fidem, hauserunt, eandem religionem imbiberunt, eandem doctrinam didicerunt, tenuerunt, coluerunt. Quæ, deinde, propagata natura, quum vniuersus oriens, vbi, primùm, quàm maximè habitabatur orbis, & hominibus, & iumentis plenus esset, &, nouas sedes, nouè nati, sibi quærere cogerentur, illeq;, tanquàm mundi hæres, ac dominus, mitteret quotidie in diuersas regiones, noua quasi examina populorum; breuissimo temporis tractu, cum ipso humano genere disseminata est in omnes terras. Occupauit enim, tenuit, ac possedit Sem, illius primogenitus, Asiam à Tanai, ad Nilum. Chamus, Africam à Nilo vsque in angustias Oceani, & Gadium: Europam Iapetus à Gadibus, & Tauro monte ad Tanaim. Sic sanè, altissimo ingenio, & prudentia, iudicauit pater, dignum esse, vt, tribus filijs subijcerentur, implerenturq; suo ipsorum semine, tres mundi partes, in quibus sanctissimæ Trinitatis fides, humanæ vitæ anima, & spiritus, esset inuulganda. Nam, ex terna illa sobole, duæ, & septies decem generationes, ter, noué, ex primogenito, ex medio ter denæ, &, ex nouissimo quindenæ semel, exortæ sunt: indeq;, mundus, paulatim, in totidem vel linguas, vel certè διαλεκτοὺς linguarum, (sanè διάλεκτος, nó tam lingua est, quàm linguæ διόρθωσις,) procedente tempore diuisus fuit. Iam tum enim, agebat diuina prouidentia, vt pararetur orbis, ad eam fidem, quam, nouissimis diebus, prædicaturi erant eodem numero, legati Dei, magistri nostri; quos mitteret in omnes gentes verus ille vitisator, qui, & vitis; renascentiū pater, &, resurrectionis nostræ spes vnica, Christus Iesus. Ecquantam statuam, tibi faciet populus christianus, sanè pater, quantam tibi columnam eriget, quæ res tuas loquatur, ò amabilissime duorum seculorum hæres? Hæc sanè, lætissima, & suauissima cognitio Dei, & diuinarum rerum, ò amici charissimi, est misticum illud vinum, quod lætificat cor hominis, cuius fœlicissimo omine, in nostra Italia

Hæsperiam, Graij, cognomine dicunt
Oenotrij coluere viri,

euasit cœlo par terræ domina, & rerum pulcherrima, Roma. Nemo enim, dubitat Ianum ipsum, sub quo, cęperunt aurea secula; cui, totius orbis consensu, vrbes, statuæ, templaq; & aræ dicatæ sunt, in cuius tutela, proximè, & secundum Deum, viuebat, humanum genus; vt, ex eo omniū heroum

nobi-

A nobilissimo, originem duceret Romanus populus, omnium populorum
victor,& triumphator,incoluisse Italiam,inque Vaticanum,& Ianiculum,
primas exposuisse colonias. vbi, exiccata iam humo, & torrefacta terra,
perinde ac in Armenia, vnde venerat, & vbi primum requieuerat archa,
eo ipso docente Theologiam, & vino, ingenium faciente, atq; excitante,
viri,& mulieres, queriq;, & puellæ,liberioribus animis exultantes,Deum,
& diuina canebant. Quid? Ipsæ etiam canebant rupes; ipsa arbusta resona-
bant. Et, gens Itala, vt temperata cœlo, & corpore,sic sublimis ingenio,
& æquissimis moribus, cępit esse discipula veræ pietatis : Vbiq; fumabant
aræ, vbiq; tituli,& altaria erigebantur,nusquàm non offerebantur pia thu-
ra, sacrificabantur innocentes agni, litabatur etiam panibus, vina funde-
B bantur; & illi quoq;,qui,de Deo loqui nesciebant,diuina, in latio, tacere
vix poterant. Iamq; vrbs illa beata, omnium princeps vrbium, columna
facta est religionis,& cultus veri Dei. Vinea electa domini צְבָאוֹת iuxta
Prophetam, plantata in sanguine, vnde omnes Christi vites succum hu-
moremque accipiant, vt fructum ferant ad salutem.

Sic tandem, sublata tuo pater optimè ductu,
Vitisator venerande, tua tibi vinea crescat
C *Occupet omne solum,* } Lucida culta petat,
Prole noua vigeat, }
Nunquam vel rapidos soles, vel frigora brumæ
Sentiat.

Ratio nunc admonet, vt, ad primum illum nostri generis parentem
ascendamus, vt exaltetur Deus. Credi nè verò potest, quod, diuina pro-
uidentia, quæ, vt & philosophi ipsi testantur,ac docent,sicut non abundat
in superuacaneis, sic in necessarijs non deficit, ipsi Adamo, ad spectaculū,
& ad conuiuium, propter corpus, mundum dederit, &, propter animam,
Christum non dederit? quando hominis vita,corpore,& animo contine-
tur, & anima,plus est quam esca, & corpus, plus quam vestimentum? Duo
hæc spectacula certè, ò viri, in vno illo communi homine,vt supra dicebā,
proposita sunt omnibus hominibus. Mundus, & Christus: ille oculis, hic
animis: vt oculi exterius, animi pascerentur interius; &, ex mundo, homi-
nes,transirent ad Christum: ex Christo penetrarent ad Deum. Sic,nata est
D duplex sapientia,scopus vnius,erat mundus; alterius,erat Christus,vtriusq;
porrò finis,Deus: Et mundus quidem,simulachrum erat,in quo represen-
tabatur natura, & vis naturæ; At Christus,exemplar est verius, quod & re-
presentat,& cōtinet,& efficit, plenitudinem omnē diuinæ gratiæ. Quàm,
excedit naturam gratia? Quàm,superat omnes gratias, author gratiæ. Sanè
verò, qui est author gratiæ, est & naturæ. Ita,ex mundo,per Christum,fide
duce, & ratione comite, mortales agnoscere debuerant Deum creatorem;
at ex Christo,& per Christum,immo, & in ipso eodē Christo, videre etiā
poterant reparatorem. Vt, per speciem, & formam mundi, diuinam po-

tentiam, ſapientiamque & bonitatem admirarentur, at verò, per gratiam E
Christi, per vitam, per doctrinam, per crucem, per paſsionem, per mortem, incredibilem illam, & verè nimiam Dei erga nos charitatem, toto corde diligerent, memoria commendarent, laudibus celebrarent. An non vobis in mentem venit lux illa prima, cuius aſpectu, repentè exhilarata ſunt, terra & cœlum. An non, lignum vitæ, quod in Patriarchis floruit, germinauit in prophetis, fructificauit in nobis? Obliuiſci ne ego poſſum, ò ſapientes mundi, ò philoſophi, ò aſtrologi, ò magi, quòd, quum nondum conditus eſſet homo, nam referente Moſe, poſt omnia conditus eſt, quarta illa die, qua lumina mundi, vel creata, vel perfecta ſunt, ne à quopiam ignoraretur Christus, effigiauit Deus in cœlo, in circulo Zodiaco, in ſigno Virginis, almam noſtram Θεοτόκον, Christi matrem, & F
Christum ipſum ad vbera eius pendentem, atque adeo, totum Christi puerperium. Inde enim, ſicut ſcriptura refert, cœperunt cœli enarrare gloriam Dei, cœperunt laudare Deum aſtra matutina, & iubilare omnes filij Dei, nimirum, quia depictum in cœlo videbant, quod, quandoque, exculptum in terra viderent. Christum inquam, qui, eſt ſplendor gloriæ Dei, eumq; natum de virgine, Deum & hominem. Hæc ſiquidem eſt noſtra fides, quam indicat gemina illa ſpica, quam veſtro teſtimonio, ò inſpectores aſtrorum, manu geſtat infans illius virginis, propter quod, & Hemanuel dicitur, hoc eſt. Nobiſcum Deus. Quid? Ex duobus cœli polis; polum Antarcticum, non ne ſtellis ſupra quam dici poſsit lucentibus, & collocatis in modum crucis, figurauit Deus in firmamento, vt, ne extremi G
quidem illi antichthones, alieni eſſent à fide, & virtute myſteriorum Crucis Christi? Ite, ite filij hominum, & pudore depoſito, excuſate patres veſtros, auos, abauos, tritauos, quod ignorauerint Christum, & propterea Deum cognoſcere, non potuerint. Iuſtificat ſemetipſum Deus, in iudicijs ſuis, & toties vincit, quoties dicatur à nobis.

Peroratio pro æterno Deo, contra gentes, & Deos gentium.
CAP. XXVII.

EXVRGE hoc tandem loco, ò alma veritas, quæ omnia vincis, quæ vinci ipſa non poteſt: Exurge inquàm, & quaſi victa patientia, erumpe. Siccine Philoſophi? Siccine Sophiſtæ? quod duos habentes oculos, potuiſſet quique veſtrum, vno mundum, altero Christum aſpicere, per vtrunque, Deum cognoſcere, & adorare, ex toto ſpreuiſtis Christum? ex toto coluiſtis mundum? ex toto neglexiſtis Deum? facti adulatores naturæ, contra prædicatores gratiæ; H

aſſertores

A aſſertores fati, contra cultores veri Dei? diſsimulatores vitiorum, contra
operatores virtutum? nundinatores perituræ famæ, contra negotiatores
æternæ vitæ? Ecce audiſtis, intellexiſtis, non eſſe mundum ſine Deo, at-
que ideo, non vt impij putant, ſine lege, ſine rege, ſine ſacerdote, ſine ſa-
crificio. Iam, qui ad intelligendam infinitam illam maieſtatem æterni
Dei, tantis ſplendoribus non illuſtratur, cæcus eſt: qui tantis clamori-
bus non excitatur ſurdus eſt: qui tantis rationibus non permouetur
ſtultus eſt. Quid adhuc obſtrepitis Μωρόσοφοι? Quid adhuc moleſti
eſtis Deo, & mihi. Conſuetudo ne veſtra dicendi, ſentiendi, agendi,
præiudicium aliquod afferre poteſt veritati? veritati antiquæ? veritati
æternæ?

B Ecque ſpatia temporum, quæ interualla locorum, quæ priuilegia regio-
num; quæ opiniones philoſophorum, præſcribere poſſunt, aduerſus hanc
ipſam, firmiſsimam, immutabilemq; ſententiam, omnis philoſophiæ, le-
gum, poetarum, atque adeo vniuerſæ naturæ iudicio, in cœlo, & in terra,
decretam, dictatam, pronunciatam? nimirum? Neque nullum eſſe Deum;
neque multos eſſe Deos; ſed vnum ſolum eſſe verum Deum: qui nunquam
non fuit, nunquam non erit: cui nullum tempus dedit initium, cui nul-
lum dabit finem: ne ſi nullus ſit Deus, nullus ſit rerum ordo: ſi Dij multi;
ſit inter illos quoque ſeditio. Hic deſinunt boni philoſophi; ſed hic inci-
piunt Chriſtiani; quia illi ſapientiam quærunt; hi eam tenẽt, & poſsident;
cuius etiam cupitis fruuntur amplexibus. Viri, ipſe nunc vobiſcum lo-
C quar. De quæſtione, an eſt Deus, iam ſatis mihi multa dicta eſſe videntur;
itaque tempus vrget, vt breuiſsimè concludamus, & peroremus; tum, ad
reficiendum memoriam colentium Deum, tum, ad curanda, ſi fieri po-
teſt, alioquin refricanda, vulnera impiorum hominum; qui nullam diui-
næ religionis, nullam humani officij rationem habent; Dei oſores, pe-
ſtes orbis, deteſtabiles vmbræ, auſpicia mala. Supra nos quidem igitur
Deus eſt, cauſa cauſarum: ſupra naturam: ſupra fatum: vniuerſæ creaturæ
amor, bonum, finis: neque ex nihilo, neque ex ſe ipſo, neque ex aliquo
alio, factus, natusue, aut conditus: tam ſine origine, quàm ſine initio: abs
quo omnia, & originem habuerunt, & initium: qui, propterea, magno
iure dicitur, ille. Qui eſt; quia non eſſe non poteſt: ex quo, eſt quicquid
D eſt, & eſſe poteſt, quicquid non eſt: nam, per ſe ſe præter Deum, nihil
omnino eſt: ſed ſunt ex Deo omnia, abs quo, etiam, adminiſtrantur, &
reguntur omnia. Verum enim vero, vt ſupra nos ſit tanta illa æternitas, &
maieſtas, via tamen, quæ, ducit ad Deum, non eſt procul à nobis, neque ex-
tra nos: intra nos eſt, & à nobis ſumere poteſt initium; niſi homines eſſe
deſinamus, religionem ſpontè deſerentes, quæ, cum animo, & mente,
naturaliter iuncta eſt: fixa quaſi clauo trabali, deuincta iure, munere, ortu,
fine, voluptate, neceſsitudine. Fac primùm, agnoſcas te eſſe hominem, ò
fili hominis, & facilè agnoſces ipſum Deum. Neque enim, errauit ille, qui
dixit.

dixit. Mirabilis facta est ſcientia tua ex me, ò Deus. Quòd ſi te ignoras, ò E
homo, &, ſepta rationis egreſſus, abis, & paſceris non tam cum gregibus,
quàm (quod appoſite Spiritus ſanctus dixit) poſt veſtigia græcum, nō modo, comparatus iumentis inſipientibus, ſed, abiectior, & vilior factus omnibus grægibus, & iumentis, vt qui rationem habes, & ratione non vteris; quid mirum, ſi Deum quoque ignoras, quem, & ſi, omnia modo quodam ſentiunt, non cognoſcunt tamen verè, niſi, mente præditi, Angeli, & homines. Audi fili hominis, tu, Deum extra omnia quæris; ego inter homines hominem quæro. Et, mihi quidem Diogenis lucerna deeſt, qua, inter tantos hominum vultus agnoſcam verum hominem, tu, ſi te ipſum vides, ipſe lucerna es, qua Deum videre potes. Itaque, curandus tibi eſt ante omnia, in vniuerſum totus animus tuus, ò homo, affectiones prauæ velut pi- F
tuoſi quidam, & redundantes humores, qui, & ſtomacho tumultum, & capiti grauedinem afferunt, ſunt exiccandæ; quò, & ſpiritales fauces, nullis imbutæ ſaporibus, aliarum rerum guſtus dediſcant, Dei addiſcant: & oculi ipſi, ſani, & integri, iam deſueſcant à tenebris, aſſueſcant lumini: vt, in lumine, quod eſt ex Deo, videant lumen, quod eſt Deus. Non videtur lumen ſine lumine; non videtur Deus ſine Deo. Lux quidem clariſsima, eſt ipſe Deus, ò viri, & facibus non æget, vt videatur; nos, qui, quotidiana conſuetudine aſſueti ſumus tenebris, ipſi ſumus, quibus opus eſt lumine; vt, paulatim, ad tam immenſum illum ſplendorē, erigore poſſumus infirmas oculorum acies. Neque porrò, mens, & ratio hominis ſpiritalis, qui iam guſtauit, quàm ſuauis eſt dominus, adhuc Lya eſt lippis oculis, ſed, vel illi ſucce- G
dit, vel ipſa certe efficitur Rachel, decora facie, & venuſto aſpectu, cui & naſcitur ſpecioſus ille Beniamin, adoleſcentulus, in mentis exceſſu, delicatæ, & ſublimis contemplationis ſacrum ſymbolum. Contra impij, non ſimplici quidem ignoratione, ſed corrupto iudicio, & conſcientia deprauata, veram Dei cognitionem, & bonas, ac ſalutares opiniones, quaſi ſopitos ignes, in ſuis ipſorum pectoribus, non modo ſuſcitare negligunt, ſed, ſcientes, & prudentes detinent, nequa ſcintilla veritatis appareat, cuius accedente lumine, erubeſcere cogantur, quòd ſe in tenebris, & ſempiterna nocte cęlauerint, quum in clariſsima luce verſari potuiſſent. Inde autem, vitiorum omnium triſti ſucco, teterrimoq; ſapore contaminati, ne ferre quidem poſſunt ſuauitatem diuinorum odorum; verè canes, alieni à reli- H
gione & fide, vita porrò, & moribus ſues fœtidæ, lotæ in volutabro luti: inde oſores, hinc contemptores æterni numinis; vtrinq; indigni, qui, à Deo admittantur, ad contemplationem diuinarum rerum; ne, qui ſancta contemnunt, etiam conculcare audeant, nè, qui odiunt ſanctos, in eos quoq; deſeuiant. Fugiendum tibi eſt, ex infami illa, & nefaria Epicuri ſchola, ò homo. Auocandus animus, non à ſocietate, quidem, quàm Deus coniunxit, & amicitia; ſed, à iugo duriſsimo, quod, ex peccati tyrannide patitur & à miſerabilis ſeruitute ipſius corporis. Deſerendæ ſunt ſuperuacaneæ co-

A gitationes terrenæ, animales, diabolicæ: opum, inquam, diuitiarum, honorum. Ipsa demum peruersa, & temeraria sapientia carnis, in totum abdicanda est, atque reijcienda: sed, & hæc ipsa putida caro, quæ, velut domesticus hostis, tantos nobis morbos creat, & tanta pericula; conterenda est, & domanda; &, nunc quidem cohibenda frænis, nunc autem incitanda calcaribus; vt, assertus tandem in veram, & amabilem libertatem, non iam amplius, carnalis, ex rebus ipsis, quibus caro afficitur, neque, ex rerum imaginibus, quas, animus dies & noctes versat animalis, sed, extenuatus in spiritum; haustisq; auris spiritalibus, ascensiones in corde tuo disponere, mentem à terris subducere, &, attollere ad cœlos, Deumq; ipsum, agnoscere, & contemplari posis. Etenim, si passerculus, dum libertatis amans, auia quę-
B rit, toties recidit in terram, quoties, vel tenui filo, alligato pede, auolare conatur; quibus ipsi alis, transiliemus terras, & petemus cęlos, si mentes nostras, carnis illa non prouidentia quidem humana, & facilis, sed immanis, & dura, atque insatiabilis cócupiscentia, alligatos, astrictosq; retineat; lanx profectò, quæ, si in Critolai libra, sola in altero latere poneretur, suo ipsius iniquo pondere, & grauitate, quicquid in homine naturalis est virtutis, ad inferna deprimeret? Vana nè dicimus, ò viri prudentes? Vos enim, etiã à principio arbitros esse volebam, in hac causa pietatis, & cognitionis ipsius Dei. Si quid est, quod nobis obijci posit, afferte; si nihil est, vt ipsi arbitramur, & iam plenè confidimus; quoniam, fortasse, non audetis aduersus philosophos magistros gentium & populorum, proferre sentẽtiam, sal-
C tem, silentium dicite. Nos, neque Deo tam ingrati, neq; vllis hominibus tam iniqui sumus, vt, vel ipsam veram pietatem, in qua vna, omnis beatæ vitæ via posita est, summorum etiam philosophorum ingenio, & ratione, ex cogitari potuisse, superbius opinemur; vel, ea, quæ, humanæ conditionis vires excedunt, ab ipsis etiam philosophorum Corypheis, acerbius exigamus. Sed enim, quis dissimulare valeat, nisi planè simulare velit, quod, quum illi tantum ingenij, & sapientiæ sibi arrogarent. vt, alto supercilio, diuinare auderent, & æstimare, præteritas, futurasq; ætates totius sæculi; dispositiones & mensuras orbis terrarum; elementorum vires; vicissitudines temporum; annorum cursus; animalium naturas; iras bestiarum; vim ventorum; cogitationes hominum; virgultorum differentias; & occultas her-
D barum proprietates; illud vnum, nunquam intelligere voluerint, quod, qui fecit hæc omnia, tam magna, tam bona, maior quoque, melior, & admirabilior, sit illis omnibus, &, maiora sibi, melioraq; reseruauerit, quàm creaturis indiderit. Hoc certè, si intellexerunt sapientes græcorum. Deum ipsum, ea saltem ratione glorificare debuerunt, vt, non facerent sibi Deos, quæ, Deus ipse, pro nobis, fecerat; &, quæ creata fuerant, vt nobis famularentur, & seruirent, non illis abuterentur, vt ea venerarentur, & colerent. Profectò verò, vt liberè picam, græculi illi philosophastri, nihil vnquam, minus in omni eorum philosophia quæsierunt, quàm cognitionem Dei.

Alij, ingenita forſan, & innata, ipſi certè, affectata Dei ignoratione tenebã- E
tur: cuius religionem, & cultum, non modo aſſerere noluerunt, verum etiã ſuſtulerunt: errantes, & in errorem mittentes, & coniuratis animis, aduerſus pietatem, quanta poterant impietate bacchantes. Nam, quum eſſet notus in Iudæa, Deus, &, in Iſrael, magnum nomen eius, vbi palam, & publicè, origo mundi, opificium, & opifex, omnisque diuina hiſtoria, mira illa Prophetarum grandiloquentia prædicabatur; ipſi, contra, quibusuis gigantibus ſuperbiores, illum ipſum Iudæorum Deum, Deum quendam, incertum, & ignotum; ſcripturam ſacram, recens natam, neque ſententijs grauẽ, neque verbis eloquentem; denique, non modo prophetas deliros, ſed, & ſublimem illum Moſen, omnium ingeniorum fontem, & vniuerſæ philoſophiæ oceanum, hominem garrulum; verboſumq; & Λογοδαίδαλον, ap- F
pellare non ſunt veriti. Quin, & vniuerſam illam Iudæorum gentem, ingenita nobilitate claram, venerandam antiquitate, timendis regibus, & magnificis triumphis illuſtrem, inſignem ſapientia, & inſuperabilem bello, fœdiſsimis, & conuitioſis, vocis inſanæ maledictis, inſectari, atque moleſtè inceſſere conſueuerunt: dicentes, quod eſſent circuncisione curti, ſabatiſmo ſaturnij, ritibus & ſacris ſuperſtitioſi. Quibus, ſuperbè reiectis, ad quos, vt accederent, erat multò commodius, quibus vt adhærerent, erat æquius ac veriſimilius; ad Aegyptios, ad Perſas, ad Indos, ad Aethiopas, apud quos, & magicæ artes, & nefariæ curioſitatis ſtudia, vigebant, non longa modo, ſed, & periculoſa nauigatione, penetrarunt. Neq; verò fortaſſe, ob aliud, quam, vt per maleficia, & incantationes, per diuinationes mor- G
tuorum, per commercia dæmonum, per ſuperſtitioſas obſeruationes ſyderum, deniq;, per occultas vires herbarum, lapidum, metallorum, noua rerum miracula ipſi quoque facientes, gloriam veri Dei, quem, audierant feciſſe magnalia in Aegypto, mirabilia in terra. Cham, terribilia in mari rubro; quantum in ipſis erat, obſcurarent; dæmonum; benè docti, &, conſulti diſcipuli, qui, ab initio, ipſi coli voluerunt, Deum colere noluerunt. Equidem, ſcio, quòd, integros populos, in colendis ſuis ipſorum numinibus, errare docebant; &, de ſummo hominis bono altius quidpiam ſapere ipſi videbantur, quàm ſentiret vniuerſa plebecula; tamen, inſtigantibus dæmonijs, quorum ſe miſcebat triſti commercio, gaudebant fugiẽdis colloquijs, accipiebant pernitioſa conſilia, iniquo, & infideli arbitrio regebantur; re H
atque opere, alienis accedebant erroribus; &, in ipſo cultu Deorum, quorum vanitatem intelligebant, neſcio qua animi timiditate, læuitate, prauitate, inſaniebant cum cæteris. Quid dico cum cæteris? non ſolum enim in conſilium impiorum ibant, ſed & præibant: hoc eſt, & conſentiebant impietati, & ad impietatem ſuo ipſorum exemplo ducebant, trahebant, cogebant, impellebant: verè anteſignani impietatis, errorum omnium peſtilentiæq; magiſtri; qui, diutiſsimè, in cathedra irriſorum, ipſi quoque, diuinarum rerum, adeoq; totius religionis irriſore conſederunt: vnde, ad hunc

vſque

A vsque diem, per omnes gentes, effunditur tantarum hæresum, quæ inde manarunt, pus, & sanies. Videbantur sapientiæ studiosi, & erant imperita multitudine stultiores; quum illa, aliquam saltem religionem teneret, ipsi nullam susciperent, falsam simularent, veram dissimularent. Qui, quum, tanta abs Deo talenta gratis accepissent, plura, & maiora etiam accepturi, si acceptis, vsi, non abusi fuissent, debuerant amplecti patrocinium orbis terræ: &, zelo zelantes pro gloria domini, agere verbis, & exemplis, vt, dementatæ gentes, eorum ope, ab erroribus, & à perfidia, liberarentur. Illi verò, per ingrati animi crimen, in quo dum hominum genus erit, deesse non poterit, qui eos reprehendat, & accuset, erant curiosi in creaturis, incuriosi in creatore, opificij admiratores, & contemptores opificis, amatores B mundi, & diuinitatis osores. Sanè, vsque ad hyperbolas, laudabant rerum speciem; mundumq; & præclara omnia, quæ in mundo sunt, non loquebantur solùm, verum etiam personabant: at verò, pro Deo, & diuinæ maiestatis honore, vix labia mouebant; quasi, loqui metuerent, quasi, balbi vel muti essent: quasi, parum haberent quod dicerent; hoc ipso, ingratiores, quàm, si omnino tacuissent. Videntur enim, scientes & prudentes, Deum contempsisse, idola coluisse, veram religionem sustulisse, falsam tenuisse; recognoscere noluisse, quem ignorare vix poterant, noluisse intelligere, vt bene agerent. Et quidem ipsæ etiam gentium historiæ, testantur, eos, qui versabantur in honore, & gloria, laudibusq;, gratia, & authoritate florebant, quoniam ab ipso Deo, & à vera religione defecerunt, vbi vitam C honestè traducere debuissent, turpissimè vixisse, se se totos, in stupris, & libidinibus, volutasse; corpora, & animos, in omnis generis flagitia ingurgitasse; nihil non perpetrasse scælestum; nihil non atrox, immane, atque nefarium: vsque adeo, vt omnibus vitijs tandem infames fuerint; nulla turpitudinis labe caruerint; &, vniuersæ posteritati, reliquerint non tam librorum, quam scælerum monumenta perpetua. Neque verò, profectò, aliunde erumpebat, tam putris & tabifica sanies, non aliunde, eructabat tam detestabilis pestis, nisi, ex largis illis, atque corruptissimis fontibus impietatis; cuius, dirum vlcus, & mortifera plaga, longè, lateq; patens, grassabatur, & serpebat per omnes populos: quum in ipsum diuinum numen, quòd non tepidè, neque instrenuè, sed, totis animis, venerari oportuerat, D publicè, & palam ingratissimi essent; terrena prorsus, non cęlestia saperēt; corrupti intus; & foris; sibi, & mundo, fœtentes, atque demum ipsi Deo detestabiles, & abhominandi. Nemò enim, ferè erat, quem religio delectaret; qui, studio veræ pietatis, & fidei se traderet: qui, virtutem coleret; qui à flagitijs abstineret; qui, Deum solum sui spectatorem, & iudicem requireret; qui, mundum, &, quæ mundus miratur, sancta quadam superbia, velut Deo natus, despiceret, atque contemneret. Sanè, egressi à facie Domini, quod, de Caino legimus, impietatis principe, & quasi patriarcha; sponte inquam, fugientes, ac respuentes clarissimam illam lucem, quæ, om-

nium oculis, se se ingerit diuinæ cognitionis, in ea nocte, quam sibi fecerant, cæca nimium, horribili, atque tartarea, meritò, sibi ipsis relicti sunt; traditiq;, in suam ipsorum, non tam libertatem, quàm viuendi licentiam. Propter quod, in suum ipsorum exitium ingeniosi, pererrabant terras, quod de eodem Caino scripsit Moses, ne semel, quidem in primis, resupino vultu aspicientes cœlum, sed, vt cætera animantia, quæ, in humum prona, natura finxit, terrena toto animo sapientes; tum verò, per omnem vitam, incedentes passibus ambiguis, quasi temeritatis captiui, &, volubili globo insidentis fortunæ mancipia: homines, planè, rotundi, atque instabiles; absque consilio, & absque prudentia; neque mente, neq; lingua, neq; oratione, neque opere consistentes; ambulantes inquam in adinuentionibus suis; nunc huc, nunc illuc, secundum sua ipsorum desideria; quasi cymbulæ, sine magistro, & fracto gubernaculo, nescientes, quò, quà, quid, quomodo, cur, &, quamobrem agerent; perinde ac is, qui currit in incertum, qui pugnis aerem verberat. E F

Qui passim sequitur coruos, testaq́, lutoq́
Securus, quò per ferat, atque ex tempore viuit.

Ecquis dicat, ò viri, quàm infeliciter nauigarint, ad quæ saxa impegerint, quibus illisi sint fluctibus, in quos inciderint scopulos, ad quas tandem syrtes, in quod profundum infernæ voraginis, corruerint, præcipitauerint, se se viuentes coniecerint? conscelerati oculos, contaminati manus, corrupti corpora, & animos, tantis libidinibus, facinoribus, flagitijs, vt, ne numerando quidem, inuictus ille Dei præco, Paulus, ea percensere potuerit, tantum abest, vt, quisquam nostrum, orando complecti valeat. Iacebat virtutis regnum, in squallore, & luctu; confinia virtutis, & vitij, dumis, & æuo, obsita erant; vitiorum imperium, longè, lateq;, dominabatur, & vigebat. Nulla iam erant virtutibus bella cum vitijs; sed, is, honore, & loria, plurimùm ante cellere putabatur, qui, scælerum numero, magnitudineq; præstaret. Agebatur summa contentione, inter eos, qui hoc stadium currebant, (quis verò non currebat? quis non insaniebat?) vt cursu, cursum vincerent, vt vitium vitio superarent; adeò in ipsis scæleribus vinci, turpe, & ignominiosum, vincere verò, & excellere, pulchrum gloriosumq́ue putabant. G

O' cæcas hominum mentes, ò pectora cæca. H

An verò, non hæc adeò manifesta sunt, quæ diximus, vt, qui ea negauerit, sensu ægeat; perinde ac qui, dixerit ignem non calere, solem non lucere, hominem viuere, & non spirare? O' si vobis, Dei amantes, vel semel, audire licuisset, nouam illam Aspasiam, nouã Christianæ religionis sybillam, uirgunculam inquam illam, Costi Regis filiam, dum curam Maxentio Rege, & vniuersa concione, pro Deo vero, orationem haberet, aduersus philosophos, qui, cum populo, & plebe, conuenerant, celebraturi orgia, ea die, qua, centum Peloponnesi vrbes, laborantes pestilentia, vt propitios haberent

A berent Deos, centenas mactabant victimas. Pro sancte Iesu, quæ sapientia, quæ eloquentia sponsæ tuæ, in cuius labijs, tu, largè, diffuderas omnes gratias; vt ex illis, melle dulcior manaret oratio. Animus ille angelicus, quæ sensa concipiebat? os illud roseum, quæ verba resonabat? Veh vobis, quot quot estis, perditi homines, filij iræ, mancipia mortis; qui, tanquam mutæ animantes, tanquam expertes rationis pecudes, hodierna die, tanta frequentia conuenistis ad has hecatombas; vt, lapides & saxa, quæ, oculos habent, & non vident, quæ habent aures, & non audiunt, quæ, neque sibi neque vobis bene, aut male facere possunt, pro Deo vero, à quo, vobis, bona omnia, speranda, mala omnia, timenda sunt, tanta, impensæ, & sacrificiorum, pompa, colatis; ipsum verum, & viuum Deum, cuius ad imagi-
B nem, omnes conditi sumus, cuius opificium est mundus ipse totus, & quicquid in mundo cernitur, aut etiam intelligitur, ex toto negligentes, aut quod periculosissimum est, prorsus ignorantes. Itaque, decet ò Rex, vt, tu, cuius imperio, tot gentes, & populos, dicto audientes esse voluit Deus, ille verus Deus, præter quem non est alius Deus; in illius gratiam, scias imprimis te esse hominem, non Deum, sed sub Deo, qui, in omnes quidem homines, sed, in reges quàm maximè, vt ipsorum exemplo, cæteri terreantur, discantq; timere Deum; vires exercet suas. Sic enim, scriptum est, de illo; terribili, &, qui auferat spiritum principum, terribili apud Reges terræ. Tum, ad mentem conuersus, mihi enim, quæ puella, duodeuiginti annos nondum nata, in concionem hanc, pro tua salute veni, ò Rex; oblitus esse
C videris, & dignitatis humanæ, & maiestatis regiæ: intelligas, nō esse Deos, sed dæmonia, humano generi inimica, quæ tu ipse colis: deniq;, vt, Deum ipsum verum, qui videri non potest oculo, sed intelligitur mente, recognoscas, & adores, tanquam vniuersi orbis Imperatorem, authorem rerum, directorem actionum, lumen omnium mentium, & iustissimum iudicem meritorum, & demeritorum nostrorum. Neque porrò satis est, vt tu ipse vnus, Deum colas; sed oportet, si vis esse Deo gratus, vt infinitam illam maiestatem, cuius gloriam cœli enarrant, terreq; & maria confitentur; cognosci, coli, adorariq; facias, ab omnibus, qui tuo subsunt imperio: alioquin testatum habe, audiente cęlo, & terra, in conspectu solis huius ò Rex, Qui ignorat ignorabitur: & qui negligit, negligetur. Video vos cogita-
D bundos, ò philosophi, qui Regi assistitis: sed, hic, impiarum cogitationum vestigia figite. Vani sunt omnes homines, & per omnem vitam laborant in vanum, tandemq; euanescunt in auras, omnes eorum cogitationes, nisi eis subsit scientia Dei, tanquam fundamentum, & fundus; dicam apposite, tanquàm saburra, qua mentes, & animi, velut magnæ quædam, & onerariæ naues, ad certam mensuram, accipiant grauitatem, & pondus. Veh illis qui sine Deo, suo se iudicio regunt; nam inopes consilij, & rationis, temere vndique aguntur, & circunferuntur, quo opiniones auocant, quo cupiditates trahunt, quo libidines impellunt, quo perturbationes rapiunt; plu-

ma

ma (vt aiunt) & vento læuiores, in ipsa sola læuitate constantes: dum enim E
mente vacui, & tumentes alta superbia, non ponunt Deum adiutorem suum, tanquàm fumosæ flãmæ, tanquàm montibus assimilata nubila, tanquàm nubes sine aqua, tanquàm arbores infructuosæ, omnes de se ipsis primum, grandia pollicentur, sed, tandem, eludunt omnem expectationem. Id, ne vobis æterno vestro damno contingat, oblatam vobis, & vniuerso humano generi, per Christum Iesum, salutem, ne quæso despicite. Hactenus, filij mortis fuistis, vasa in interitum, digni, in quos effunderetur phiala iræ Dei; ecce, viam ostendi vobis, qua, potestis transferri de morte ad vitam, & esse hæredes regni cœlorum. Posthac, inexcusabiles eritis, coram Deo, & Angelis eius, nisi, agnitis veterum patrum vestrorum erroribus, & relicto idolorum cultu, in quo miseri, cæci, & duces cæcorum, conse- F
nuistis; iam iam, vnusquisque vestrum, conuertatur ad fidem veri Dei; quam, Christus Iesus, per Apostolos suos, docuit in omnes nationes orbis terræ. Nolite errare philosophi; Vnus est Deus; vna est ad Deum via, Christus Iesus; neque aliunde salus. Sic orabat, & perorabat (vt ego quidem puto) hac ipsa die, qua, illius ouationem, & triumphum, anniuersaria festiuitate celebramus, virginum gemma, sponsa regis regum, gloriosa Catherina. Et hic, ipse secum finem dicendi facio, ò viri. Vos plaudite, exultate, iubilate; dicite versus, canite hymnos, explete numeros, ducite choros.

ΜΕΤᾺ ΧΑΡᾶΣ, ΜΕΤᾺ ΧΑΡᾶΣ

Explicit Liber Primus.

CORNELII MVSSI BOTVNTINENSIVM EPISCOPI DE DIVINA HISTORIA

LIBER SECVNDVS.

Deus verus, idem ipse, qui æternus; veritas eius, natura eius; facies, cognitio; definitio, infinitio. CAP. I.

DICTVRVS iam, de illa ipsa, vera, & propria natura Dei, cuius, ipse, paulo ante, meditabar dies antiquos, & annos æternos in mente habebam; quem, diuina historia referebat, fuisse ante mundum, tanquam opificem, esse cum mundo, tanquam conseruatorem, futurumq; post mundum, tanquam finem, ad quem, suspirat mundus, & vniuersa natura. Vnde nunc primùm, & mihi facilius, & vobis iu-
B cundius, & tantæ rei conuenientius, auspicabor alteram hanc diem triduanæ nostræ peregrinationis, quàm, à gratiarum actione, & gratulatione? Vt, parati in diem tertium, nempe gratiarum non immemores, digni simus, qui, cum filijs Israel, ipsi quoque, non litera, sed spiritu, Israelitæ, ingrediamur vastam, atque desertam solitudinem; &, extra vniuersæ naturæ lata confinia, extra corpora, & res corporeas, quæ, Dij tui sunt; O' Aegypte, contemplatione soliuaga, meditantes infinitam illam fecunditatem vitæ, vitalesq; origines ipsius æternæ diuinitatis, vnde in vnitate, Trinitas illa sanctissima; ternos mentium nostrarum apices sacrificemus Deo nostro, ter vni, & semel terno. Gratulemur inuicem, ò sacra capita; &, Deo, benedicto, quantas possumus, agamus gratias; postquàm, tanti itineris,

quod, christianę pietatis ergo, vobis, hortantibus, iubentibus, cogentibusq;, E
suscepi; vix vnius diei cursum peregimus, &, Deo iuuante in periculis, consolante in laboribus, excitante ad pugnam, donante victoriam, inter ouationes tandem, & triumphos, non secus, quàm typica Hierico, inter bellicas tubas, ante oculos nostros, tota corruit, &, quam nulla carmina restituant, strata, discerptaq;, apud inferos iacet impietas. Illa impietas, in quã, velut in caudam turpissimam, desinunt singula quæque monstra vniuersæ impietatis: Illa, quæ, inimica Deo, & inflata contra omne id quod dicitur Deus, erecto collo, & pingui ceruice armata, aduersus historiam, concurrebat in aciem; malediceq;, & contumeliosè dicebat, non est Deus; quin, & per ridiculum, sæpe interrogabat, An est Deus? Et quidem, sicut hactenus, in crepusculo fidei, tanquam communis sortis homines, vidimus F
posteriora Dei, quem, in papylionibus mundi, temporis, & uniuersæ naturæ, absconditum, coluimus, adorauimus; ita, nunc, ex oriente sole in cordibus nostris, per illuminatæ fidei intelligentiam, tanquam filij excelsi, omnes, incipiemus videre, non iam terga, sed vultus, & ora Dei. Et quoniam, ab occursu faciei, cognoscitur, albus ne, an ater homo; naturali illi desiderio satisfacientes, quo, omnes, in Deo vero, beati esse cupimus; in tanta, & tam confusa multitudine Deorum, distinctò cognoscemus faciem illius, qui est verus Deus: ipsumq;, animo, amore, sermone, separabimus à cæteris; perinde ac ignem ab aqua, ac lucem à tenebris, ac diem à nocte: Quid? (non enim habeo, quod maius dicam) perinde ac verum à falso. Sustulit natura omne commercium inter verum, & falsum, ò viri: G
& magnum chaos inter vtrunq; constituit, vt, infinito interstitio separata, neque alterum cum altero vnquam misceri, neque, alterum in alterũ, subinde mutari posit. Nam, si vnum, ad alterius complexum adduxeris; vt, siue arte, & ingenio; siue vi, & violentia, in compositionem veniant; omnino vel vtrunque, vel certè alterum destruetur; &, tertium illud quiddã, quod ex vtroque facere fortasse moliris, nulla vnquam ratione constitues; adeo inuicem diuersa sunt, & disparata. Indicat, homo verus, & pictus; adulator, & amicus; catholicus, & hereticus. Ecquæ naturæ, tam disparatæ, vel esse, vel cogitari possunt, quàm, Deus, & Dij; quàm simulachra, & figmenta Deorum, &, vna illa facies ipsius Dei, qui verò natura solus est Deus; qui, & verius cogitari quàm dici potest; & nunquàm tam verè cogitatur, quàm verè est? Hæc est illa facies, illa veritas, illa nuda, pura ab omni H
errore, claraque, & distincta cognitio æternæ diuinitatis; quam vnam in omni vita quærimus, & requirimus; ad quam, dies & noctes, toto pectore suspiramus; quam, dum sequimur boni sumus, dum assequemur beati erimus. Facies, plena luminum, finis omnium studiorum, & scientiarum: facies, plena gratiarum, finis omnium bonorum, laborum, amorum, desideriorum. Facies tandem, de qua Moses ad Dominum: Si inueni (inquit) gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam. Lætetur, lætetur cor,

quæ-

A quærentium dominum. Quærite faciem eius semper, & viuet anima vestra, ô viri pij. An non habetis oraculum; Hæc est vita æterna, vt, cognoscant te solum verum Deum? Ecquid profectò miserius contingere nobis posset, quàm, à falsis Dijs illudi, quàm, falsa Deorum opinione beari? Certè verò, cognitionem fruitio sequitur; non est autem fruitio, absque diuino amore, neque diuinus amor, tendit in Deos fictos, sed in verum Deum. Quem iccirco diligere iubemur, fide non ficta, quia, illa est, quæ sancto inspirata spiritu, perducit ad cognitionem filij Dei; per quem cognoscitur, & Pater, vnus, solus, verus Deus; vnum, solum, verum, & summum bonum, quo fruimur, quod possidemus, in quo beati sumus. Non est enim summum, quod non est & verum; &, necesse est, vt careat ratione bonitatis, B quod alienum est à ratione veritatis. Vos, qui iandiu cognouistis, & dilexistis verum Deum, & cogniti estis, & dilecti ab ipso vero Deo, pijs illum aduocate precibus; vt nos quoque vobiscum, per cœlestem, & pretiosum tantæ admirabilitatis lapidem, Christum Iesum, potentissimè, ad se trahat; & animi nostri ferrum, rubigine primum detersa, splendore induat suo; vt, gratia duce, & fide comite, quasi præcedente Angelo, & comitante columna nubis, ad exoptatissimam illam diuinæ naturæ veritatem, si non ex toto pertingimus, aliqua ex parte saltem attingamus. Ignorabimus libenter, quid sit, sed pati omninò non possumus, vt etiam ignoremus quid non sit. Alieni, nunquàm non rogant, nunquam non vrgent, Quid est Deus? Vnde est? Vbi est? Quantus est, corpore, animo, vita? Et vsque adeo, C importunè interrogare solent, vt temerariam illam quæstionem an est, quam, Φύσει, πίστει, καί λόγῳ, hoc est, natura, fide, ratione, elusimus, reiecimus, dissoluimus, tanquam suum ipsorum Hyppolitum, ab inferis quoque reuocare velle videantur, nisi, statim subijciatur sermo de quæstione. Quid est: quæ, haud dubiè, veritatem petit, naturæ ipsius æterni Dei. Quid dicam? Omnes scientiæ, ad quas, tantopere natura ferimur, quum finis earum, sit contemplatio veritatis, quam per rerum causas, atque principia vestigare nituntur, sicut ab ipso Deo, sic ab ipsa diuina veritate depēdent, & ad illam referuntur: quia, ipsa, est prima veritas, quæ, ratione, origine, dignitate omnes, cuiuslibet naturę veritates, antecedit: cuius cognitio, non tam scientia dicitur, quàm sapientia, & intellectus. An verò, secus D est de ipsis virtutibus? Ecquid est virtus, nisi quod, & latinæ vocis etymon, indicat, veritatis intuitus? si Socrati creditur, qui primus inter Græcos, de virtutibus, introduxit sermones, & scholas. An verò, non est etiam in Christiana sapientia, prima virtus, cognitio diuinæ veritatis, sine qua vix vera est aliqua virtus, etiam in optimis moribus? Ecquid est viuere, secundum veritatem? Porrò, quam aliam viuendi regulam, veritas ipsa præscripsit, quàm diuinum amorem? qui, si vt illa iubet, summus fuerit: hoc est ex toto corde, ex tota anima, omnium virtutum gemmas, & splendores ostendet; lucebitq; in eo, insignis ille potissimum, quem, philosophi,

tanta eloquentia celebrant, quadratus numerus; quo anima decoratur, & velut equorum quadriga, sustentatur, ac vehitur super cœlos. Nam is, qui, vt par est, Deum amat, per temperantiam, se se exhibet integrum, atq; incorruptum; per fortitudinem inuictum, & inuincibilem: sagacem, & cautum, per prudentiam; deniq., quod ad iustitiam pertinet, humilem, atque subiectum ipsi Deo dilecto suo. Rem insinuasse sat est, ò amici. Ipsi enim videtis, quàm similes sunt, vt sono, & voce, sic re, & ratione, virtus, & veritas. Nam virtus, si vera fuerit, iustificat: si simulata, condemnat. Et quid prodest agnouisse veritatem, si, virtutis viam deserueris, aut neglexeris? Veritas, illa est, quæ cognoscit: virtus est quæ operatur. At nisi cognitio præcedat, operatio non sequitur. Illa ergo incipit; hæc proficit: illa destinat ad scopum: hæc currit ad brauium; in vtraque est meritum, ex vtraque est premium. Quàm porrò pulcher, est circulus, & chorus, quem faciunt? Nã veritas ducit ad virtutem: virtus reducit ad veritatem: quia veritas illuminat, ad operationem virtutis: & finis virtutis, est visio veritatis. Ecquod est gaudiũ vitæ beatæ, si non est, de illa diuina facie, & veritate? Anima mea, in mentem tibi veniat mistica drachma, & lucerna. Perdidisti drachmam? quære lucernam. Illa, est virtus; hæc est veritas. Veritas inquam diuina, tibi lucerna, lux in se ipsa. Lux magna, cuius virtute, lucent quæcunq; lucẽt: hoc est, sunt quæcunq; sunt. Lux clara, cuius illustratione, mentes omnes intelligunt quæcunq; intelligunt, &, omnia intelliguntur, quæcunq; intelliguntur; deniq;, lux bona, cuius influxu, & bene viuunt, qui bene viuũt: & beati sunt, qui beati sunt. Ecce viri, ecce, quàm magni refert, adire hæc alta penetralia diuinæ veritatis. Et profectò, magno nunc iure, tentare debemus, vt, exiguum illud, quod est in nobis diuinum, reducere, & coniungere valeamus, ad infinitum illud Dei, quod est supra, et extra mundum, vt in summa illa, & inaccessibili, quam, super omnem intellectũ, & super omne intelligibile, habitat, æterna luce, contemplemur ipsius diuinæ naturæ veritatem: sine qua, vt audistis, sicut non est perfecta scientia, sic, neque est solida virtus, quum alioquin, sine virtute, nemo possit esse beatus. In creaturis, aliud est verum, aliud, veritas; sicut, aliud est calidum, aliud caliditas; excellitque veritas verum, quia nihil sine veritate verum est; &, mutari potest id quod verum dicitur, quum veritas ipsa mutari non possit. At verò, in Deo, idem est uerum, & ueritas; sicut æternum, & æternitas. Quærimus diuinam ueritatem? quærimus Deum uerum. Eia fratres, de æterno Deo locuti sumus; incipiamus aliquando loqui, de uero Deo: & deinde loquemur de Deo uiuo, qui tamen, non est alius, quàm Deus uerus; sanè, idem est homo uerus, & homo uiuus. Omnis turba scriptorum, & primi illi quoque, qui, ingenio, & doctrina, præluxerunt cæteris, dum ordine, & methodo, uarias tractant rerum naturas, & proprias earum ueritates explicant, atque ex tenebris educunt in lucem, sapienter admodum facere putantur, si ab ipsa definitione ducant exordia; ex qua proficiscuntur,

A tur, in qua continentur, & ad quam resoluuntur omnia, quæ optimis, & præclarissimis digna sunt ingenijs. Sedenim, quis mortalium, vsque adeò insolescat, vt audeat definire diuinam substantiam, vel naturam; & dicere, quid est Deus? Nemo quidem est labijs tam incircuncisus, & immundus, animo tam corrupus, & contaminatus, qui, cum Syrophenissa, cum Elephantiaco, cum Publicano, fortis, & fidens, non audeat accedere ad Deum, appropinquare Deo, laudare Deum, & enarrare magnalia Dei. Notissimæ sunt diuinæ illæ laudationes, in quas, passim soluunt ora, non iusti solùm, & electi, Dei, sed, & peccatores, & menstruatæ. Rex regum, Dominus dominantium, Pater noster, Dominus cœli, & terræ, Deus omnipotens, fons omnis bonitatis, incommutabilis ratio, summa beatitudo, B Creator mundi. Sed, laudationes finem non habent; definitio ipsa, est finis. Itaque Deum, laudare possumus, definire non possumus. Omnes, qui laudant Deum, aliquid dicunt de Deo: porrò, ne Apostoli quidem, aut Prophetæ, dicunt, quid, ipsius Dei. Certè verò, τὸ quid, est finis quidam, & terminus ipsius τοῦ ὄντος. Deus igitur, quum sit τὸ ὂν, & τὸ περιὸν; Essentia dici potest, quid, non potest. Dicatur quid, & quiditas (voces, quas scholæ reboant) de qualibet natura creata; At verò, essentia; indefinita, & res, & vox, dicatur de infinita natura, & substantia Creatoris. Nam, ne vna quidem philosophorum secta, vnquam fuit, quæ, non attribuerit primo principio, qualecunque illud finxerit, infinitum, & rationem infiniti. Et, ipsi profectò, si toti verteremur in linguas, C aut, coruscaremus linguis, nullumq; vnquàm de ipso Deo, loquendi finem faceremus; qui tamen sumus, vt arbitremur definire posse naturam Dei? O' Phaeton, Phaeton.

Tu licet indulgeas ausis;
Consilium tamen est, abstinuisse meum.

Metire prius mundum, collige solis, & terræ mensuras, numerum arenæ maris, elementorum vires, rerum omnium fines; &, vbi, cuncta tibi, intra mundum dimensa, dinumerataq; fuerint; tum primùm aude egredi de mundo: affer tecum rationarium codicem, pone lineas, & calculos; signa, numera, appende, & si potes, scrutare, quantus est Deus. Deus, quem nemo vnquam vidit, tametsi, non longè est ab vno quoque nostrum: qui, foris administrat omnia, quum intus sit vita, & virtus omnium: qui in sole posuit tabernaculum suum, alioquin, in seipso habitans D lucem inaccessibilem. Cuius maiestas, implet terram, & cœlum: cuius pax exuperat omnem sensum: cuius sapientiæ, non est numerus: cuius vix imago, est spiritus; cuius vmbra, mundus; cuius iudicia, abissus. Ecquis vnquam hominum, exhauriet mare vasculo? quis, metietur terram palmo? quis sistet cęlum capillo? furor est, profectò, furor; cogitare homuntionem, vt Dei fines videat, qui suos non videt: vt, Deũ metiatur, qui suã mẽsuram ignorat: vt, capiat diuinitatis terminos, quos non capit ipse mũdus.

Sed enim, vna hæc nobis relicta est via: postquam enim, corpora illa indiuidua, ex quibus omnia generari dicebat Democritus, definiuntur ipso indiuiduo; ipsa inquam ratione indiuidui; hoc est, quod diuidi non possunt; hæc est enim definitio puncti, punctum est, cuius pars non est; cur nobis quoque, dicere non liceat. Cuius finis non est vllus, ipse est Deus? Audiamus diuinum illum, Iudæorum vatem; pastorem, & regem; poetam, & sacerdotem; armigerum, & lyricum; Dei patrem, & filium; Dauidem inquam, hæc, de Deo, non tam meditata, quàm, cœlo dictata, canentem: Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Hæc ipsa Dauidica laus, est definitio ipsius diuinitatis; vera, propria, æquata, atque adeo digna Deo: quæ, ponit ante oculos nostros, nescio an dicam, finientem infinitionem, ant infinitam finitionem ipsius Dei. Nam, & Salomon, patrem secutus; Glorificate Deum, inquit, quantum potestis; maior est enim omni laude. Si, quod ad mundum pertinet, Deũ definire, animus est; dicamus, mundi rector. Si, quod ad Angelos; Angelorum dominus; si, quod ad homines, bonorum salus, malorum vindex: & totius humani generis procreator, & parens. At verò, si in se ipso, & ad se ipsum, absque vlla relatione, nobis mortalibus definiendus est, congrua, certaque, & sola, definitio, hæc est, quam audistis, infinitas, immensitas: nũc enim, non distinguimus infinitatem ab immensitate. Ignotæ sunt nimis vltimæ illæ differentiæ, quibus, res à rebus distinguuntur, & separantur; ideoque, periculosæ sunt rerum definitiones; porrò verò, sunt vniuscuiusque naturæ proprietates quædam, verè proprietates, hoc est, prope res; nihil enim tam prope rem, quàm quod proprium est rei.

E

F

G

Balat ouis, hinnit equus, canis latrat.
Spumat aper, fluit unda, ridet homo, sibilat anguis.
Indomitæ rancant tigrides, rugiuntq́ leones.

Et philosophi ipsi, quum plerunq; non habeant veros terminos, & definitiones; si per huiusmodi propria, rerum naturas, circunscribant, non ineptè facere putantur. Quum ergo, vna ex primis diuinæ naturæ proprietatibus, mortalibus verò, omnium fortasse notissima, sit, hæc ipsa, quæ ad magnitudinem pertinet, infinitudo; nam simplicitas ad substantiam spectat, estque natura potius, quàm proprietas. Profectò, nemo vnquam melius, absolutius, facilius, definiet ipsum verum Deum, quàm, qui ex immenso mari, velut in extremum sinum se contrahens, tantum numen castè, & sanctè veneratus, admirationeq;, & stupore perculsus, tandem ab excessu, velut euigilans, & respirans, breuissimè dixerit, infinitum. H

Illustre quiddam, & maximum,
Rerum cacumen occupans;
Quod nesciat finem pati;
Cui lux & æthra inseruiunt;
Sublime, celsum, interminum;

Antiquius

A *Antiquius cœlo, & Chao.*

Legite vos, perlegite; ſcrutamini, perſcrutamini in philoſophorum libris, omnes, & ſingulas rerum definitiones (rogo, ne expaueſcite ad hanc vocem, nondum enim forſan inuenerunt magni illi σοφοὶ, tot definitionum, quot, mundus habuit, amicorum paria,) verè autem, ne vnam quidem reperietis, alicuius tam propriam, tam æquatam, quàm eſt hæc ipſa, Dei per infinitatem finitio; medius terminus, ad eam, quam de diuina natura credendo quærimus cognitionem, vel ſcientiam: ſcientiam inquam, quæ perducat ad rem: rem, quæ aperiat rationem: rationem quæ monſtret viam: viam, in qua videamus veritatem: Veritatem denique, per quam, apprehendamus, & vitam. Illam vitam, ò viri, qua; ingredientes cubiculum

B Regis, accedente lumine gloriæ, agnoſcemus notitia vera, & diſtincta, hunc ipſum infinitum Deum. Qui eſt, qui erat, qui venturus eſt; hoc eſt æternum. Qui ſedet ſuper omnes cœlos; & cui non eſt ſimilis in Dijs: hoc eſt verum. Cui omnia viuunt; &, qui, non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum: hoc eſt viuum; ideoque, vnum, & ſolum Deum, cui, nihil omnino commune cum Dijs.

Infinitudo ſimul, & veritas diuinæ naturæ, caligo lucida, & nox illuminans ad cognoſcendum ipſum Deum.

CAP. II.

C

LVCESCIT, ò amici, luceſcit; & luceſcit valde mane, quum adhuc tenebræ ſint ſuper terram. Exultemus tanquam filij lucis; ſed noſtræ conditionis memores, timeamus, & prouideamus, ne iterum ruamus in tenebras: qui, vt nunc lux ſumus in domino; ſic in nobis aliquando fuimus tenebræ. Quærimus cognoſcere naturam Dei? In mentem nobis veniat, caligo illa lucida, & nox illuminans, quam, patres noſtri, dum de diuinarum rerum cognitione tractarent, cum tanta verborum, & ſententiarum maieſtate commemorarunt: cuius, ipſi, in no-

D ſtro hoc cœlo, exemplum videmus, dubiæ lucis crepuſculum, confinia diei, & noctis. Deus verus, eſt totus lux, & totus dies: Deus infinitus, eſt totus nox, & totus tenebra; veritas ſimul, & infinitudo diuinæ naturæ; Ecce lux, ecce nox; ecce, in mentibus noſtris exoriens ſol aureus: ecce ingruentes ſuper nos tenebræ, & extincta penè ſydera. Ecquæ radiantia lumina, videmus ex veritate Dei? Ecquas tenebras patimur, dum erigimus oculos noſtros, ad illam infinitatem diuinæ naturæ? Diuina veritas, aperit oculos etiam cæcorum, vt uideant. Diuina infinitudo, eorum, qui dicunt, uidemus; operit oculos, ne uideant: Illa inuitat, hæc deterret;

Illa illuminat, hæc hebetat. In se ipso quidem, ò viri, Deus est lux lucis, sol E
solis; qui, neque lumine æget, vt videat; neque à tenebris patitur, ne videat: At verò, ipsi, ad illam lucem noctuæ, non Aquilæ sumus; quorum oculi, per corporum simulachra, & imagines, velut per opaca feruntur, & nocturnas quasi latebras quærunt; quia diuinam lucem non sustinent: Ne igitur contentiosa certamina subeuntes, tanto splendore, & gloria superati, per infinitatem illam lucis, nimium visibilis, nimium fulgentis, atque adeo nobis, neque visibilis, neque fulgentis, caligare tandem, & cæcutire cogamur; vtriusque habenda est ratio, veritatis, & infinitatis diuinæ; Vna sit nobis calcar, vt quæramus, & vestigemus; altera sit frænum, ne immisceamus nos, quod parentes nostri, heu nimium ausi, fecerunt; infinitis quæstionibus; vnde, & tandem, nostrum mane, vertatur in vesperam; F
& importunè accedentes, ad interdictum lignum scientiæ, confusi, & pudefacti, amittamus, quod nobis præparatum est lignum vitæ. Adagium notum est, μὴ κινεῖν ἀκίνητα Periculum, & pœnam, indicant sacræ literæ, qui tetigerit montem, lapidabitur. Atque, ideo, vt superiore libro, crassa quadam philosophia, per simplicem historiæ telam, Deum ostendi vobis, sic non irrumpam aliquando in secretum conclaue ipsius Dei; & non tentabo dominum Deum meum, quem sancta Seraphim, & supra, & infra, extensis alis operiunt; vt, temerarijs scriptoribus, qui, ex aditis abdita efferre solent, ad maiestatem illam, omnem aditum penitus interdicant. Videre non possumus dominum, sedentem super solium excelsum, & eleuatum? sufficiat nobis scire, quia maiestate eius G
plena est terra; , &, quod ea, quæ sub ipso sunt, replent templum: replent inquam, diuinis radijs, splendoribus, caloribus, odoribus. Et, cur diuinorum odorum iucunditate, & gratia, non ipsi quoque mortales, contenti simus, quando, & pulcherrima illa Rachel, quæ, clara aspectu, mente excedit Deo; quum, odoratum illud pomum, gustare non posset, quod tantopere concupierat, quod balsama, ambrosiamque spirabat; ad illius tamen odorem, velut, multa illa, & fragranti recentis odoris suauitate, fœcundata, generauit? Certè verò, si pomum illud pulchrum visu, & ad vescendum suaue, per impotentiam animi muliebris, quod fas, & iura vetant, temerè aggredimur, si inquam, importuna curiositate, scire, dicereque tentamus. Quid est Deus, deficimus: si æstimare volumus, non possumus: si comparamus, erramus: si definimus, H
ipsa etiam definitione crescit; vt, qui, inter finita, inuenitur infinitus; ipsius infiniti, est infinitio; ipsa infinitione, est infinitior; cui, etiam omnes infinitiones, finitæ sunt. Nam, sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatur Deus super omnes cogitationes nostras, & super omnes indagines cordium nostrorum. Quin, quo superbius ascendimus ad cor altum, eò magis indignata diuina maiestas, velut effugiens nostros, & affectus, & aspectus, ipsa quoque in altum sese rapit, vt importunitatem

A nostræ inquisitionis euadat. Non potest quidem Deus, ab homine mortali, quæri nimis: qui, ab omnibus quæsitus semper, nunquam inuentus est satis: sed tamen, illi, quærendo, nimij sunt, qui, improba quadam, effrenata: atque præcipiti audacia, quærũt scire quæ Deus noluit sciri, quærunt non ignorare, quæ Deus voluit ignorari. An verò est quisquam hominum, qui, vniuersum hunc aerem, vnquam spirauerit? Quis ergo ille est, qui, in totum, & ex toto, illam ipsam diuinam veritatem, & infinitudinem intellexerit? In infinitudine est veritas, in veritate est infinitudo. Infinitudo, inquam, est vera; veritas, est infinita: quia Deus, vt est natura Deus; sic est natura verus, & natura infinitus. Sed antea, de ipsa diuina infinitate, tum de diuina veritate, di-
B cendum mihi esse videtur; vt, alma hæc dies, quæ nobis illuxit cognitionis Dei, à tenebris transeat ad ipsam lucem; quando, & Mosaici illi dies, mundi nascentis exordia, & litera, & misterio, sicut scitis, ante mane, habent vesperam. Et ad intelligentiam quidem ipsius diuinæ infinitionis, illi, qui sunt docibiles Dei, non tam ascendendo, quàm excedendo, è terris auolare solent; sed, nos ex illis sumus, qui, scalis indigent, vt, vsu rerum, & sensuum, per ea, quæ facta sunt, inuisibilia Dei intelligere valeamus. Itaque, hoc ipso initio, diuinæ naturæ infinitatem, in apertum deducemus, ex nomine, & ratione finis. Nam, & apud philosophos, obliquam lineam, recta iudicat; silentium, docent voces, ac soni; &, quid sint tenebræ, aperiunt splendores, ac lu-
C mina. Initio igitur, illud, quod in magnitudine dicitur terminus, illud est, vnde originem habuit vox ista finis; sanè, & puncta terminant lineas, & lineæ superficies, & superficies corpora; inde, primùm dicti sunt termini agrorum, Regionum, Orarum; lapidesque terminales, deinde communi populorum vsu cœperunt appellari fines; vnde, confines, confinia, vicinitates. Factus tandem est, & terminus Deus; in cuius tutela, apud Ethnicos, fines agrorum esse existimabantur. Et procul dubio, Ciceroni, terminare finire est. Si ijsdem (inquit) finibus, gloriam meam, quibus, vitam, essem terminaturus. Vsurpata est postmodum, vox finis, & translata ad illud, quod Græci τὸ οὗ ἕνεκα; nostri, cuius gratia, & causam finalem, vocant: ad quod, tanquàm ad ter-
D minum, refertur illud, cuius est finis. Sic enim, & idem Cicero, de Epicuro loquens, cui, malorum, dolor, bonorum, voluptas finis erat, dixit quàm elegantissimè; quod, bona, voluptate; mala, dolore terminaret. Perfectio denique, & complementum rei, cœpit gaudere hoc ipso nomine finis; quod res incepta, & nondum confecta, eo ipso, quo fine caret, à ratione perfecti deficiat. Nam, & sacrificium, extremam exigit caudam, &, in laude orationis, ponitur, quod sit conclusa, & terminata epilogo. Hinc demum, & forma ipsa, quia rem consummat, & perficit, finis dicitur: Contra, materia, quia ad inchoationem spectat, neque tam

consummat, quàm consumit; ex ea enim, omnis interitus, & omnis cor- E
ruptio; vilissima res est, plena obscuritate, & sordibus; inde solum hono-
ris, vnde, & finitionis capax. Nam, & ipsis philosophis, consumptio, vl-
timum quidem dicitur; at finis, nisi impropriè, non dicitur. Hæc omnia,
vt planè videtis, ad finem spectant, extra animam. Porrò, in ipsa quo-
que anima, quoniam, hæc quidem sentit, illa verò intelligit, &, per spe-
cies, & similitudines omnium, omnia quodammodo efficitur; sunt rerum
omnium fines, finitionesq;, & infinitiones. Subiectam nobis immen-
sam planitiem, dicimus non posse finiri, aut terminari oculis; poeticos nu-
meros, metimur terminatione aurium; &, inclitam gloriæ famam, dici-
mus, vix terminari astris, & ipsis totis cœli regionibus. Inde, tandem, na-
tum est, vt de rerum naturis, enunciatio propria, dilucida, & breuibus com F
prehensa verbis, in qua nihil desit, nihil redundet, quæ, maximè constat
genere, specie, differentijs, proprijs, constitutio definitiua, vel definitio,
atque etiam terminus, dici consueuerit apud sapientes. Nam, Græcis,
termini sunt τὰ ὄρη; inde definitio, ὁρισμὸς, dicitur: &, illos orbes,
qui, cœlum, quasi medium diuidunt, Græci ὁρίζῶντας, nostri, finitores,
appellant. Vide iam homo, vide, quibus aggeribus, aut terminis, in pri-
mis cingas ipsum Deum; quum, Deus ipse, ripis cingat, & circundet om-
nes regiones; cœlos, terras, maria, &, penitus omnia; non minus existens
extra omnia, quàm im omnibus. Omnium vis, & virtus, omnium finis,
& terminus. Ὕπατος, ὕψιλος, ἀκρότατος, ὑπέρτατος. His enim vo-
cibus, Græci vtuntur; hoc est, summus, supremus, excelsus, altissimus. G

Quem, cœlorum aurea sedes,
Sublimisq; tenet, cuius se dextera tendit
Oceani ad fines:
Qui culmina cœli
Alta colens, terris nunquam tamen ille sit absens

Deinde verò considera, cuius gratia, sit ipse Deus, quando omnia sunt
propter Deum? Qui etiam extra ordinem existens, ordine omnia regit,
curat, administrat; sicut in naui gubernator; sicut in curru auriga; sicut
præcentor in choro; sicut in ciuitate lex; sicut Imperator in exercitu.

Quem de radicibus imis
Concussiq; tremunt montes: nec pondere quanuis
Immensò sint, ferre queunt. H

Quam denique formam habere; & cui formæ subijci tanquam materia
potest, vt perfectionem, & finem inde accipiat, æternus Deus? qui eo
ipso, quòd primùm est, perfectum quoque sit necesse est. Et ita perfe-
ctum, vt omnibus, quæ perfecta sunt, non antiquitate solùm, sed, digni-
tate quoque, &, honore perfectionis antecellat. Et, quidem, hæ sunt vo-
ces, quibus nuncupat finem Græcia Πέρας, quo ad locum; Ὅρος, quo
ad tempus; Τέλος, quo ad naturam. Inde Πέρατα τῆς γῆς, fines terræ,

quibus

A quibus circunſcribitur terra. Inde Ὁρισμοὶ, definitiones, Τελείωσις,
quoque, & Τελειώτης, perfectio, & conſummatio, perfectorque, & con-
ſummator: quæ à theologis, etiam, transferuntur ad ſacra religionis mi-
ſteria, &, ad Christum ipſum, ſacrorum principem; Ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τελειώ-
την, vt vtar vocibus magni Gregorij: hoc eſt incipientem, & conſum-
mantem ſacra omnia. An verò non ſtatim patet, Deum eſſe, & Ἀπέ-
ραντον, & Ἀπεριόριστον, & Ἀτέλειον, non receptum, non incluſum, non
contractum: infinitum, infinibilem, nullius finitionis capacem? Natu-
ra illa (vt omnia percurram latius) implet cœlos, & terras; maria, & om-
nia, quæ in eis ſunt. Vita illa, tranſcendit omnes vitas, &, continet omnes
vitæ imagines, & rationes. Poteſtas illa, abſque omni proportione, ex-
B cedit omnes alias poteſtates. Mens illa, finit, & numerat omnes, etiam
nobis innumerabiles numeros. Eſſentia illa, eſt pelagus infinitum; quod
non incipit, non deſinit, non extenditur, non contrahitur; exundat om-
nes foſſas, & aggeres, præterit omnia littora, omnes alueos, & omnino
omnes vniuerſæ naturæ areas: collocata eſt ipſa diuinitas, extra omne ge-
nus, extra omnes generum limites, ac terminos, ſine differentia, ſine ſpe-
cie, ſine quantitate, ſine qualitate; abſque ſitu, habitu, loco, tempore, mo-
tu. Non poteſt lineari figuris, non claudi punctis, non circunſcribi angu-
lis: non terminatur viſu; non tenetur tactu; non ſentitur inceſſu, non
comprehenditur intellectu; vincens ſcientiam noſtram, maior omni lau-
de, maior omni corde. Eia, fratres; non caret fine Deus, quaſi inceptus;
C ſed finem non habet, tanquàm ex ſe perfectus. Ipſe eſt finis, finiens om-
nes fines, nullis finitus, nullis finiendus finibus: qui nullum finem habet,
quem non grediatur; nullum in quem dirigatur; nullum, quo perficiatur.
Quæſo vos, ne ſimiles ſimul ſomnianti; vt accipiamus pro vero, veriſimi-
le; pro re, vmbram; pro Deo; Idolum. Idola, quæ humana finxit ma-
nus; producta malleo, compacta glutino, ſtabilita clauo, comprehendun-
tur intelligentia, memoria, ſenſu. At, verus Deus, qui eſt ſuper omnes
creaturas, eo ipſo quo verus Deus, infinitus eſt, & finem habere non po-
teſt. Videte, ne aberretis à Deo vero, quia nullum habet Deum, qui
non habet verum. Non eſt enim Deus, qui non eſt verus; vt non eſt ve-
rus, qui non eſt æternus, qui non eſt viuus. Pſaphon, non eſt Deus, ò
D viri. Heraclianus, non eſt Deus; Symon, non eſt Deus. Neque de-
mum, temulentus ille, Deus eſt; qui, quum ſemel audiſſet oraculum,
quo, ipſis Dijs ſurdis, & mutis, ſubornato autem templi antiſtite, ſaluta-
batur Παιδίος, velut impinguatus caput oleo adulationis, vocem ambi-
guam, temere interpretatus eſt, filius Iouis; &, excuſſo Dario, velut tan-
ta fœlicitate ebrius, credens ſe eſſe inſertum, in Deum, arroganter opta-
uit, & petijt, vt thure, & alijs diuinis honoribus coleretur. O' vecor-
dem, ò cæcum, ò omnis diuinæ cognitionis expertem. Sed, quàm lon-
ge digreſſus ſum: ecce redeo. Quis ſibi non gaudeat, &, ipſi Deo non

totis

totis animis gratuletur, quantasque potest, maximas habeat gratias; quod tantus sit, quantum esse oportuit? tantæ inquam magnitudinis, & maiestatis, vt, quantus sit, à nobis, ne cogitari quidem posit? Ipse, se finiat, ipse se terminet, & metiatur, ò viri. Nos in potestate eius sumus, & esse volumus: quæ, qualis, & quanta sit, libenter, & reuerenter ignoramus. Nam, ne vicariam quidem illam, quam, propter nos, in terris reliquit, scientes terminos nostros, superbè discutere non audemus. Et quidem, si rem attenditis, nihil certius; si rationem, nihil firmius; si Deum, nihil dignius; si nos, nihil euidentius, quàm, quod Deus, iuxta ea, quæ dicta sunt, omnia, & singula comprehendat, tanquam terminus; perficiat, tanquam forma; &, tanquam id, cuius gratia, ordinet, atque dirigat à fine ad finem: ideoque, sit finitor omnium, & omnino non finitus: nimirum, existens ex se ipso, & ad se ipsum; ipse sibi, vt principium, sic & finis; ipse totum, & perfectum; totus, in toto; perfectum in perfecto; intra, & extra complectens omnia: causa non habens causam: forma non habens formam; finis non habens finem. Causa, abs qua omnia accipiunt, ut sint; forma, per quam, omnia habent, vt pulchra sint. Finis, ad quem omnia conuertuntur, vt bona sint; cui propterea, ad faciendum, perficiendum, & reficiendum, quicquid illi libuerit, adest & facultas, & facilitas infinita. Aeternitas, est propria ipsius Dei, quatenus primum principium est, vnde; alia principia originem habent. At verò, infinitas, conuenit Deo, quatenus finis est, ad quem, omnes alij fines referuntur. Sicut ergo, quia primum principium est, aliud principium non habet, abs quo aliquid accipiat; ita, quia vltimus finis est, finem non habet vllum, ad quem aliquo modo referatur. Ratio primi principij, est omnimoda Αναρχία. Ratio vltimi finis, est omnimoda Ατέλεια. Habet quidem, & Aeternitas, nonnullam infinitatem, & (vt verius loquar) est nonnulla infinitas: porrò vero, hæc ipsa, quam loquimur, infinitio, simpliciter infinitio est; non secundum durationem, (vt aiunt) solum, qua Deus nunquam non est; sed, secundum essentiam, qua nihil non est; secundum magnitudinem, qua nusquam non est; & secundum vigorem, vel virtutem, qua nihil non potest.

A *Vt numeris mensuris, & ponderibus, terminata, omnia citra Deum; sic omnino, & simpliciter, interminatus, verus Deus, omnium numerus, mensura, pondus.* CAP. III.

ECce vobis signum diuinæ infinitatis, ò verè pietatis amantes. Cogitet de illo secum, etiam, atque etiam, anima quæ potest: Quæ inquam potest; nõ enim quæuis potest: nam, stultus nõ intelliget hæc. Ecquantus stultorum numerus, præsertim in rebus diuinis? Vera est enim, de philosophis gentium,
B Paulina illa sententia. Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν? Dicẽtes se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Itaq;, viris pijs, & eruditis, quibus, cogitare diuina, diu, multumque, viuere est, hoc fuit semper, illius infinitudinis, quam scribimus, signum, & argumentum, certissimũ; quod, Deus benedictus, in admirãda illa cosmopœia, quum ante omnẽ diem, in communi quadam, & confusa velut glomeratione, creasset omnia simul; vt deinde, singula quæq; disponens paulatim vniuersæ creaturæ faciẽ daret; prouidens eo ipso dierũ numero, in quo, nihil deficit, nihil redundat; ne, quid mundo deesset, ne, quid superesset; quibuslibet rebus posuit suos fines, & terminos; prescripsit inquã, et singulis, & omnibus creaturis, numeros, mensuras, & pondera; ipse, per se se perfectus vltra
C omnes numeros, magnus vltra omnes mensuras, & pollens robore, ac viribus, vltra omnia pondera. Quod sanè nobis declarandũ est paulò apertius, vt nemo non intelligat, quod ab omnibus credi, à multis sciri, doceri, & defendi par est. Diuina illa maiestas, ad manifestandã suã ipsius æquitatẽ, iustitiamq;, & sapientiã, quasi nõ iuridiciales, sed negotiales partes exerceret; & totius negotiationis, atq; cõmercij, ratio reddẽda esset hominibus, propter quos, tantũ cõdendi orbis negotiũ adoriri cœperat; numerorũ ratiocinatione q̃ diligentissimè cõputauit, librauit põdere & statera, mẽsusq; est palmo, & pugillo, omnia & singula mundi mẽbra; ligans, aptansq; inuicem, numeros numeris, mensuras mensuris, & pondera põderibus. Legimus apud Poetas.

Nec circunfuso pendebat in aere telus,
D *Ponderibus librata suis.* &
Tu numeris elementa ligas.

Salomon autem, pro omnibus hominibus, Deo gratias agens, dicit. Omnia in sapientia fecisti. Et moses, in illa ipsa mundi architectura, Deum ipsum, non vocat יְהוָה. neq; sed אֱלֹהִים quod nomen iudicij est, & sapientiæ; ad quam, haud dubie spectant tua hæc numerare, ponderare, metiri: Neque enim, citra hominem, cui vni rationem tribuit Deus, qua itur ad sapientiã; aliud animal est quod numerare nouerit, ponderareque, & metiri. Omnino autem, in numero pondere, & mensura, tribus velut Dædaleis claustris,

ſtris, abſcondit diuina ſapientia, omnes, rerum, dum fiunt, compoſitiones, E
miſtiones, complexiones; ſimilitudines, diſsimilitudines, contrarietates; multitudines, paucitates, æ qualitates: omnes, dum factæ ſunt, modos, ſpecies, ordines; ſubſtantias, virtutes; operationes; inclinationes, motus, mutationes; egreſsiones, progreſsiones, regreſsiones; vitas, periodos, mortes. Quid? Concluſit numeris, ponderibus, menſuris, ipſas etiam rerum neceſſitates, libertates, mala, bona, media, vtilia, honeſta, delectabilia; ipſas quoq; delectationes, dolores, labores. An non iudicia, & præcepta? imperata, & interdicta? præmia, & ſupplicia? Omnia, vt breuiter dicam, quæcunq;, aliquo modo ſunt, in vniuerſa natura rerum, ne materiam quidem, quæ, eſt prope nihil, excipio; excipio peccatum ſolum, quod, ſolùm nihil eſt, quod
priuatio eſt ſpeciei, modi, & ordinis, ideoq; numeri, menſuræ & ponderis; F
Omnia inquam. Τὰ ὄντα, ſuos habent numeros, ſuas menſuras, ſua pondera: quibus, vt à primæua origine inſtituta ſunt, admirantibus, & ſtupentibus philoſophis, qui, naturæ clauſtra perfringere ſemper tentant, ſed nunquam poſſunt, per occultiſsimam diuinæ ſapientiæ, & prouidentiæ diſpoſitionem, quæ, vt libet, verſat cœlos, tuetur terras, moderatur maria, aurigatur omnia; incredibili penè ordine, ſtatis menſuris, numeris, ponderibus, curſus peragunt ſuos; non deficiunt, non excedunt, ſeruant confines, clauſtra non frangunt; quod ſuum eſt tuentur, aliena non inuadunt. Non hic locum habent, fratres, menſuræ, pondera, & numeri, in genere moris, fines, & termini.

Quos vltra, citraq́, nequit conſiſtere rectum. G

De natura ſola ſermo eſt. Ab illa enim prima, conditi orbis hebdomada, Deo vſque nunc operante per verbum ſuum, eſt cuique creaturæ proprius numerus, hoc eſt, gradus, quo extat, tanquam res vna. Eſt propria menſura, hoc eſt, certa forma, vel ſpecies, qua diſtinguitur à cæteris, conſtituta inter cæteras, tanquam determinatum, ſignatumq; membrum, huius ingentis corporis, quod eſt mundus. Eſt, & proprium pondus, hoc eſt particularis ordo, quo, iuſta ratione, refertur ad ipſum Deum, principem totius vniuerſitatis, & ordinis; vnde, accipit omne quod eſt, vt in ſe ipſo ſit vnum, vt ab alijs diſcernatur, &, vt ipſi vniuerſo, atque etiam partibus eius, incredibili admiratione congruat. Quàm mirè latent, hæc omnia, in viſceribus rerum, ò viri? Quàm ignota ſunt mortalibus; donec veniat dies H
illa, qua, idem ipſe Deus, qui ab initio concluſit, in fine ſæculi, clauibus iudicij, & miſericordiæ, huius tanti labyrinthi fores aperiet, & clauſtra reſerabit. Tunc enim, penetrabimus arcana rerum, mirabilia mundi, adminiſtrationem Angelorum, & Dei. Tunc, computabimus cuiuſq; naturæ numeros, menſuras, & pondera; vires inquam, formas, rationesq;, & virium, & formarum; vt, tandem, reuelata facie, &, apertis omnibus vniuerſæ naturæ ſecretis, erubeſcere cogatur, ò inſane gentes, occulta illa veſtra, quæ, pollicitis tantùm diues, tantopere ſe ſe efferre ſolet, magica, & inanis philoſophia.

A phia. Hæc, ò viri docti, quæ à nobis dicta sunt, profectò, nemo negare potest, nisi, qui, à regno veræ sapientiæ, sit penitus ex torris. Quum ergo, res ita habeat; quum inquam ita habeat, nonne pudet dicere, Deum ipsum, omnium moderatorem, & finitorem, qui, omnia signat, numerat, ponderat, metitur; ipsum inquam Deum, esse cum cæteris rebus, sub signo, & claustris? esse cohibitum, clausum, circumscriptum? esse finitum, terminatum, redactum, in ordinem? O' quàm magis necesse est, vt, ipse talis, & tantus Deus, totius mundi currus, & auriga, currus inquam ad sustentandum, auriga autem ad dirigendum, vel, omnino sit extra, & vltra omnes carceres, vel, si ipse quoque inclusus est septis, postquam, ipse se ipsum, in has finiū, & terminorum, angustias, deducere non potuit, aliunde, ea ipsa vincula,
B eas ipsas sæpes acceperit. Planè verò, non est verus Deus, si alius est quispiam, qui eum, cum tanta indignitate, in carcerem coniecerit; qui, ei terminum assignauerit; qui, ei fines præscripserit; abs quo, inquam, id ipsum, quod est, quod potest, quod agit, redactum sit in ordinem; hoc est inter parum, & nimium, ad certam quandam regulam, & mensurā, numerumq;, & pondus. Est igitur, est, est inquam interminatus, & simpliciter infinitus, Deus verus, numerus quidem (vt almus ille Pater dixit) sed sine numero. Nimirum, ipsum vnum, omnium numerorum virtus. Mensura similiter, sed sine mensura; hoc est, simplicissimum punctum, cētrum, & radix vniuersæ magnitudinis. Denique, & pondus sine pondere: nempe spiritus, apex mentis, vnde, omnia pondera, corporum, spirituum, rerum, ver-
C borum, cogitationum. Certè verò numerat innumerabilia, Deus; cuius sapientiæ, non est numerus: qui, numerat multitudinem stellarum, &, omnibus eis nomina vocat. An verò non metitur cœlos, & terras? ipse, cœlo excelsior, longior terra, latior mari, & inferno profundior? Porrò constat, quòd librat montes, quod, & litera, & misterio, dat pondus ventis; &, quòd tribus digitis appendit molem aquarum, atque adeo omnem creaturam; ipse alioquin, auræ sibilo tenuior, sub quo tamen, curuantur qui portant orbem. Hæc est ratio bonitatis, & perfectionis creaturarum, ò viri, vt, in suo genere singulæ, ideo perfectæ sint, quia, omnes, de ipsa Creatoris bonitate, & perfectione, vna quæque, pro rata, participant. Pro rata inquam, quia siue numeres, siue appendas, siue metiaris; hoc est, si ex-
D quisitissimè, secundum omnes mathematicas, & in iudicando æquissimas rationes, perscruteris, constabit semper, ab ipso Deo vnicuique rei datum esse, vt sit, hæc quidem magis; illa minus, moderata, speciosa, ordinata, moderata in se ipsa, speciosa inter alias, ordinata porrò ad ipsum Deum. At verò perfectio diuinæ naturæ, alterius est rationis; quippe quæ, omnes, & arithmeticas, & geometricas rationes, atque proportiones, supra quàm dici, aut cogitari possit, exuperat; non quanta, neque quota, non inuenta, neque disposita, sibi soli æquata. Nam, si numeres, vbi de Deo sermo est; omnes numeri in nullo sunt numero. Si metiaris; in Deo illud quàm maximè

maximè locum habet; Suo se pede metitur. Si appendis; ne iudicio quidem mentis, vel animi, sciri potest, quàm graue sit ipsius Dei pondus. De quo ille scripsit, semper quasi tumentes super me fluctus, Deum timui, & pondus eius ferre non potui. Quid miraris? si valde bona sunt, quæ Deus fecit, quia, à bono, in bono, & ad bonũ; an nõ mõstrat ratio, vt sit sine fine magis bonus Deus, ex quo bona, per quem bona, & ad quem bona? Nihil est non perfectum, sicut nihil non bonum: sed Deus, tam summè perfectũ, quàm summum bonum est: quo superius, & cui par, neque est, neque esse potest; ideoq; infinitum est. Certè verò, quemadmodum, si ex vna face, plurimæ faces accensæ fuerint, communicatur quidem omnibus lumen, sed tamen, nullum patitur fax illa prima, dispendium; ita, non decrescit diuinum illud lumen, tametsi, inde, & hominum, & Angelorum mentes, accendantur, atque impleantur splendoribus: sed, eò magis forsan, non sibi quidem, sed nobis, plus lucet, apparetque euidentior infinita illa maiestas æternæ lucis, quò, per eam, diuersis participandi gradibus, & mensuris, plures multorum ponderum lampades, & plura etiam numero specula, cœlo, & terra illustrantur, ac splendent. Quicquid id est, quod Deus largitur creaturis, scitote, esse, quasi commune, & longè minus eo ipso, quod sibi diuina maiestas retinet, tanquam sacrum, & separatum; atque ideo, quum infinitudo, gradus non habeat, quibus vnum infinitum, sit altero maius, vel minus; necesse est, vt mensum sit, & definitum, illud, quod conuenit rationi ipsius creaturæ; quod autem, proprium est ipsius Creatoris immensum esse oportet, & infinitum. Est rei calidæ pars, ipse calor; &, lux, similiter, rei lucidæ pars quædam est. Nam, & calentis, & lucentis naturæ, rationem, essentia lucis, & caloris, tanquam forma ingreditur, illiq; inhæret. Non sic Deus, non sic; quanquam, propter varios attingendæ diuinitatis modos, & gradus, dum hæc quidem magis, illa verò minus, Deum ipsum imitantur, ac referunt, quæcunque in rerum natura extant, participationes Dei, modo quodam, & sunt, & dicuntur. Propriè enim, non participatur diuinitas ipsa, sed pro sua cuiusque natura, & modo, ab omnibus, vtcunq; attingitur: perinde forsan, ac eandem vocem, & percipiunt, & proferunt, multorum aures, & linguæ; & idem centrum plurimæ ambiunt lineæ; & eandem faciem ostendunt diuersa specula. Vt, sit tandem ipse Deus, iuxta sublimem illam, veteremq; theologiam, Αμεθέκτως, μετεχόμενος, hoc est inparticipate participatus, tanquam punctum à linea, tanquam sigillũ à cæra. Vtrunque porrò, Deo dignum, &, vt singularem illam naturam, foris omnis communionis, & societatis expertem, sibi seruet, ac retineat, velut maximè vnus; &, vt se ipsum, ad quæuis alia, miro modo diffundat, tanquàm maximè bonus; quin potius, tanquam ipsum bonũ. Quid enim, tam singulare, quàm ratio vnius? Et quid tam commune, quam ratio boni? vtrinque autem ratio infiniti. Et quidem, illi ipsi quoque, qui, inter Peripateticæ sectæ præcipuos, numerantur, ex perpetuo motu huius tam

ingen-

A ingentis,multiplicisq; rerum machinæ,demonstrasse se putant, vim illam primam,puram,& simplicem,sicut æternam, sic, nullo vnquam tempore, mouendo,agendoq; defessam,vigore potentiaq;, non durandi solùm, sed agendi quoq;,sine fine pollere;ne,si illi virtutis, finem, metamq; posueris, aliquando fatigata æstu,& hebetata labore,vel,concidat prorsus; vel, ad resumendas vires,& recreandos spiritus,quiescere aliquantulum, & interspirare cogatur. Videre non potuerunt præclara illa ingenia, quod ab ipso Deo,sine vllo fine,perpetuo,& irrequieto cursu, mentes accipere possint, vt semper intelligant; hominum animæ, vt semper ratiocinentur; naturæ, vt alternis generandi,corrumpendiq; vicibus,se se perpetuò seruent: materia, vt nouas subinde induat exuatq; rerum formas; ipsum quoq; tempus,
B vt sine fine in orbem eat,et redeat,nisi,ipsa sit vigore vel virtute simpliciter infinita. Infinita verò esse non potest Dei virtus, nisi sit ipsius Dei infinita essentia,vel natura: tum; ne duo sint, quæ vnum sunt, Dei virtus, & Deus: tum,ne id quod est quasi germen,sua ipsius radice maius, aut melius esse videatur. Quis enim intelligere potest,vt,finitæ naturę,sit infinita potestas? Vos,ne hic singula philosophorum dicta disputate, quæso. Quod contra nos est, ex verbo fidei refutate. Quod pro nobis est,læti excipite; &,Deũ ipsum,infinitæ virtutis esse cognoscite. In quo, creationis ratio, fidesque consistit: vt,quia independentis est,& illimitatæ virtutis,discriminare possit infinitam illam, eius,quod est,&,eius quod non est,intercapedinem, atque distantiam: atque,ex eo,quæ omnino non est,quicquid velit,efficere,
C valeat; corpora,animas,spiritus. Profectò verò, Dauidicum illud oraculum,Deus dominatur in virtute sua; rationem reddere videtur, huius tantæ infinitudinis,diuinæ naturæ. Quia enim, ipse Deus, vt existit in virtute sua,absque principio,sic,dominatur in virtute sua,absque principe, neq; vllum recognoscit dominationis suæ authorem,vel moderatorem; vt Angeli,cœli,elementa,homines; hæc enim omnia,dominantur in virtute aliena,vnde,& metas habent, & rerum,& temporum,& locorum; propterea, quum sit per se se dominus, vbique dominus, semper dominus, sua ipsius potestas,arctari,limitariq; nulla ratione vnquam potest, aut poterit;quò minus,Angelos cœlos,elementa,homines, &,ipsam totam rerum vniuersitatem,vastare,perdere,dissipare,atq; etiam, in nihilum redigere, momento
D possit,si modo velit. Omnipotens,nomen eius,omnia, quæcunq; voluit, fecit. Apud Deum,non est impossibile omne verbum. Subest tibi, quum volueris,posse,ò Deus. Quid hic habes,quod cauilleris; Quid erigis caput, fauste,parum fauste,nobis omnibus,&,Deo ipsi pariter infeste?Si Deus est infinitus, quomodo totus? quomodo perfectus? quomodo notus? Ecce, ipsi clauum,clauo retundimus;nodum,nodo dissoluimus. Interrogo te fastuose. Quid est extra Deum, vt non sit totus? Quid deest Deo, vt non sit perfectus? Quæ natura non loquitur Deum, vt sit ignotus? Est ne verò tibi tam notus Deus, vt sit comprehensus? Est in se ita perfectus, vt sit

& factus? Est demum & sibi & tibi ita totus, vt constet ex partibus? Quod E
si illa ipsa natura æterni Dei simplex est, & tota est, perfecta est, & facta
non est, nota est, & ne Angelis quidem comprehensa est; an non verè infi-
nita est? Alioquin, dic tu fauste, qui veritatem agnitam ambitioso certa-
mine superare conaris; Dic tu (inquam) qua ratione finitur Deus? finitur
ne partibus? vt in vnum coalescat? causa, vnde quod habet accipiat? cor-
pore, per quod subsistat? subiecto, cui insit, vel adsit? loco, vbi sit? tem-
pore quando sit? forma, per quam hoc, & non aliud sit? Denique, an ideo
finitur, quia ordinatur, & refertur ad aliud? quia clauditur aliunde? quia
contrahitur per materiam? quia exhauritur per mentem? Sed concluden-
dum est aliquando. Agitate mensuram animis. Hæc enim communis quę-
dam ratio est, & numeri, & ponderis: nam vtroque metimur, & ad vtrun- F
que mensuræ nomen accommodare solemus. Considerate, quæ ad men-
suram pertinent simplum, duplumq;, & triplum. Mementote verbi illius,
fiat in me spiritus tuus duplex: Illius quoque. Non dedit illi Deus spiri-
tum ad mensuram. Profecto vero, illud, quod ad mensuram habet spiri-
tum, virtutem, magnitudinem, essentiam, non est spiritus, non est virtus,
non est magnitudo, non est essentia; sed participat rem, & nomen spiritus,
virtutis, magnitudinis, essentiæ. Quid est autem, participare spiritum,
virtutem, magnitudinem, essentiam; nisi spiritalem, potentemq; magnum,
& (vt absolutè dicam) Ens ex parte esse, ex parte non esse? Sanè enim, vbi
accesserit quod perfectum est, iam euacuatur nomen & ratio eius, quod ex
parte est. Indicat, quod vnaqueque res crescit, & decrescit, adaucta, vel G
diminuta mensura illius, cuius participatione donatur. Porrò Deus, non
ex parte, sed secundum se totum, est Ens, & essentia verius, est spiritus, vir-
tus, & magnitudo: neque in ijs vnquam vel crescit, vel decrescit. An non
ergo oportet, vt sine omni mensura habeat essentiam, spiritum, magnitu-
dinem, virtutem? quod, haud dubiè, est esse pœnitus immensum, & infini-
tum. Quælibet virtus superioris ordinis, si ad inferioris ordinis virtutes
conferatur, infinita quidem dici potest. Nam superas mentes, quia limi-
tatæ per materiam non sunt, ipsi infinitas vocamus. Materiam contraria
ratione, quia infinitas per vices, formas suscipere potest, dicimus infini-
tam. Ipsamq; hominis mentem, quia intelligit, tum illud quod vniuersa-
le dicitur, potestate continens infinita, tum ipsam quantitatem cõtinuam, H
quæ per diuisionem, & quemlibet numerum, qui per additionem, & infi-
nitum multiplicari potest, quid prohibet, ne ὑπερβολικῶς. Infinitam di-
camus? Sedenim, nulla res est citra Deum, quæ, vt comparatè, & quod
Græci dicunt κατά τι, sic sit simpliciter infinita. O filij hominum, qui,
à fine in finem, sine vllo fine, appetendo, amando contenditis: &, quum
infinitos gradus pertransire non liceat, putantes semper, quolibet bono es-
se aliud melius absque vllo fine, vel termino, nunquam peruenire potestis
ad finem optimum, in quo inueniatis requiem animabus vestris. Respi-

cite,

A cite, cognoſcite errorem, ſiſtite curſum. Non proceditur in infinitum in finibus, ſicut neque in principijs: ſed, ea eſt ratio infinitudinis, vt, in infinitum excedat finis vltimus cæteros fines: ſicut & primum principium eſt omnibus alijs principijs ſine vllo fine potentius; & prima forma ſimiliter, ſine fine pulchrior, & ſpecioſior omnibus formis. Ordo rerum, aſcendit à principio ad principium, ſed vſque ad primum principium; non enim temerè vagatur natura; per principiorum gradus, & ſcalas, abſque vno primo principio; quod propriè ſolum principium dicitur; quia ratio principij, eſt ratio primi. Ita ergo, non per gradus innumerabiles, itur à fine ad finem, ne abſque fine natura pererrans, nunquam perueniat ad vltimum, in quo conquieſcat; ſed, idipſum primum principium, quod eſt
B Deus, eſt etiam vltimus finis; inde producens, hinc terminans: Terminans inquam, ſubiecta formis, motibus formas, & finibus proprijs motiones. Vtrinq; porrò, omnia dimetiens; quia, ex eo, quod efficit tanquam principium, & terminat tanquàm finis, abſque vllo errore cognoſcuntur numeri, menſuræ, & pondera rerum: quibus alijs alia præferenda, vel poſtponenda ſint: dum inquam, hæc magis, illa minus, à diuina illa, & infinita perfectione recedunt. Magna pondera, magni numeri, magnæ menſuræ, in rebus magnis: Exigua pondera, exiguæ menſuræ, exigui nnmeri in rebus exiguis. Mediocria pondera, mediocres menſuræ, mediocres numeri, in rebus mediocribus. O' Salomon, Salomon; quum ad Deum diceres, omnia diſpoſuiſti in numero, in pondere, & in menſura; Quàm ex-
C peditius dicere poteras, omnia diſpoſuiſti in te Domine. Vobis, ò viri, in mentem veniat, Mane, Thecel, Phares. Numeratio facta eſt. Appenſus es in ſtatera. Diuiſum eſt regnum tuum. Pondera porrò, tu quiſquis es, pondus ignis; menſura flatum ſpiritus, reuoca ad numerum diem, quæ præterijt: Hæc omnia facit ſolus verus Deus. O' fortiſsime igitur, ò magne, ò potens domine Deus. Tu bonum, tu perfectum, tu principium, tu terminus. In te, in tua manu, in tua ſapientia, diſpoſita ſunt omnia. Tu inueniſti, dum creaſti; diſpoſuiſti, dum collocaſti; perfeciſti, dum ornaſti. Ad hanc vſque diem, ò Deus, & ſingulis partibus vniuerſitatis, & ipſi quoque toti vniuerſitati, præſcribis fines, præfigis modos, præbes ſpeciem, & omnia ad te trahis tanquam ad quietem. Tuo pondere, omnia alia pon-
D dera rapiuntur; tua menſura, omnes aliæ menſuræ cohibentur; tuo numero, omnes alij numeri formantur. Ideoq; tu limites neſcis, tu metam non habes, tu circunſcriptionem ignoras, tu capacitatem noſtram excedis. Abs te ſingula, quicquid habent, accipiunt; tu, nihil accipis, ideoq; totum habes. O' Deus meus, verè magnus es, & excelſus, & non habes finem: Qui capis omnia: quem nemo capit hominum.

Diuina infinitudo,ſua ipſius comprehenſione finita;mortalium animis, & cogitationibus,nullo vnquam tempore finienda. CAP. IIII. E

VERÈ, nemo hominum capit, quid ſit illa ipſa natura æterni,ac veri Dei: neque qualis, aut quanta. Nam, & inter homines, Dij ſunt, & Deo geniti, quotquot,fide capiunt, rectè credunt, &,in Spiritu ſancto,dicunt Dominum Ieſum. Vnde,ſcitæ illæ,& oportunæ interrogationes Dei, ſub imagine humana,quem dicunt promiſcuè,& communiter homines,eſſe filium hominis? Vos autem,huma- F
na ſorte maiores,ac meliores,quẽ me eſſe dicitis? Adeò ſupra hominẽ eſt; ò viri, mente adijſſe cęlos, &,quod natura nõ poteſt;adita reſerare ipſius diuinitatis,quæq; intrinſecus arcana latent,penetrare,fidei, & intelligẽtię clau bus. Itaq;, infinitã illam diuinæ naturæ magnitudinem,quæ, ſpiritus in cęlo,cœlũ,& terrã implet; quæ omnia ſine fine excedit,& antecedit:quę vbique adeſt,& nuſquam circunſcribitur: quæ quaternis corporũ dimenſionibus,verecunda tralatione ſignificata,intra ſe ipſa nihil nõ capit, & cõtinet, nemo vnquã animo,& cogitatione,cõprehendit,ſed ne cõprehendere quidem poteſt. Apprehendere poſſumus,comprehendere non poſſumus:quia homines non Dij ſumus. Et quidem,quũ finitum, & infinitum ad magnitudinem pertineant, ſicut ſimplex, & compoſitũ ad ſubſtantiam; nonne, G
quæcunq; magnitudo cõprehenditur,finitur? Et ſi enim, dicitur aliquid alio magis,minusue comprehendi;tamen, cõcluſum intelligimus quicquid eſt cõprehenſum: perinde ac res,quæ,pręhenduntur,& ſtringuntur manu: nam,& inde comprehenſionis nomen deductũ eſt,vt propterea Dialecticã pugno,Rhetoricam extentæ palmæ ſimilem eſſe dicerent;quòd Dialectici comprehenſè loquantur,quæ Rhetores ſundunt latius. Quod autẽ pugno concluditur,non ne finitur? At,quod finiri, vtcunq; poteſt, Deus non eſt. Enimverò poſtquàm in ſacris literis, vix aliud quidpiam eſt lõgitudo diuinæ magnitudinis,quàm æternitas,ſiue dierum,ſiue bonorũ; poſtquam vix aliud eſt latitudo, quàm charitas, vel poteſtas; ſublimitas; quàm dignitas, vel maieſtas;profundum,quàm ſapientia, iuſtitiaq;, & iudicium;tam infi- H
nita vna, quàm altera: immo idipſum infinitum vna, & altera; nec minor vna,quàm duæ: nec infinitiores omnes, quàm ſingulæ; Nonne immanis quædam eſt, & intoleranda arrogantia, atque adeo illi penè par, qua Rex ſuperbiæ,inuiſus Deo,& hominibus,dixit; Ponam ſuper aſtra ſolium meũ, & ero ſimilis altiſsimo; tam anguſto pectore verſare tam ingentes animos, vt putemus exporrigere nos poſſe ad illam longitudinem? extendere ad illam latitudinem? attingere ſublime illud,& altum? denique ſcrutari immenſum illud profundum ipſius diuinitatis? Tam breues ſumus; O' viri,

A viri, tam angustè sedemus, sub ima tellure vitam degimus; in profundissima rerum omnium ignoratione versamur; & ad græcam illam diuinæ naturæ Κατάληψιν, quam, verbum, verbo reddentes, comprehensionem, dicimus; perueniemus? Deum ipsum, quantus, quantus est, in totum &, ex toto, tantuli homines percipiemus? nihil in tanta abisso relinquemus incognitum? incognitum nobis, cognitum beatis, cognitum Angelis, & Angelorum primatibus. Et vbi est dignitas theologiæ? vbi est gloria Dei? Nonne verò tota periclitatur, si quanta, quanta est, exhauriri potest ab homine? Audacter dico, ò mortales. Vos Dij estis, si hanc ipsam Dei magnitudinem cogitatione vestra finire potestis. Et ille, si vestra cogitatione finitur, non iam Creator, est, sed creatura. Erigimur, ò amici audite, erigi-
B mur; latiores fieri videmur, nescio qua fiducia, & spiritu inflamur, perinde ac clarus Iason, inuento apud Cholcos aureo vellere, dum supera, atque cœlestia cogitantes, ad Deum aliquando suspirare incipimus. Tum autem diuinarum rerum comparatione, nostra hæc velut exigua, & minima despicientes, statim obliuiscimur esse homines, & placentes nobis ipsis, putamus nos esse Deos; tantam habet oblectationem delibatio diuinarum rerum, atque adeo ipsius etiam naturæ consideratio, & contemplatio, naturale quasi quoddam pabulum animorum, atque ingeniorum. Sedenim bibuli lapides, quantum in se recipiunt aquæ? Quàm exiguum humorem deducit bibula arena? Colligunt ne verò Oceanum totum, & ipsa quoque Oceani littora bibulæ nubes? O`homo, ille ipse verus Deus, cui ni-
C hil deest, cui nihil superest, cui nihil adimi nihil adiungi potest;

Quem præter non est alius, qui cuncta creauit,
Cuncta fouens, atque ipse ferens super omnia se se;

vt ad intelligentiam nostram refertur, est verè Ακατάληπτος imò verò, ipsum. Τὸ ἀκατάληπτον, & ipsa, vt absolutius loquar, Ακαταληψία: sicut in se ipso, & secundum se ipsum, est non tam Απέραντος, ἀόριστος, ἀτέλειος, quàm ipsa Απειρασία, ἀοριστία, καὶ ἀτέλεια. Ignorari à nobis ex toto Deum Οὐ ῥάδιον. At ex toto comprehendi, non iam Χαλεπώτατον; sed verè est Αδύνατον. Quod sit, ab vnoquoque nostrum; sed, quid sit, & quantus sit, præter id quod infinitus est, ne vniuersis quidem mortalibus cognosci, percipi, credi, affirmariq; potest. Quem propterea, tunc dignè
D æstimamus, quum inæstimabilem dicimus; tunc dignè laudamus, quum præ stupore animi in silentio adoramus; quia nimium verè dictum est', quicquid de Deo dignè dici potest, eo ipso indignum est, quò dici potest. Excelsior cœlo est; & quid facies? Profundior inferno; & vnde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior mari. Sed, vt supersedeamus rei, & insistamus solùm nomini; quàm infinitum est Dei nomen? Nomen illud in primis, quod Tetragrammaton dicitur; nomen illud duodecim, & illud duarum, & quadraginta litterarum? septem illæ decades, & vna illa præ cæteris, principalium nominum, quæ à sanctis patribus tantopere celebrantur?

Quale insuper, & quantum est publicum illud cognomen Deus? Quòd E
si ad alia transeundum est; nunquid est numerus militum eius? Certè verò, legimus millia millium, & decies centena millia. Quanti porrò tituli, quantæ centuriæ præceptorum diuinæ legis? Regiam verò illam, super septemplicis cœli ingentes orbes, eosq; nitentes alijs, alios, nonne Spiritus sanctus in Prophetis canit, excelsam, augustam, immensam, infinitam? Itinera eius, si forte hinc Deum comprehēdere posse putares, anima illa Deo chara, & pretiosa, describit insueta, inaccessa, tenebricosa, imperuestigabilia, similia nimirum semitis, quas sibi faciunt audaces nauium carinæ, dum flante vēto, plenis velis, alta sulcant æquora. Ipse porrò Deus, (vt superius audistis) est maris ac terræ mensor, vniuersum hunc mundum pugillo cōcludit. Infinitum penè, est ipsum naturæ opus; &, fines abs Deo accepit F
rerum ipsa natura. Quid iam amplius quærimus? An nō omnino liquet? an non prorsus manifestum est, quod comprehendi à nobis nunquàm possit, talis, tantusq; Deus? Tantam Regum, & regnorum potentiam, de quibus græcæ, & barbaræ scribuntur historiæ, legimus potius quàm intelligimus: illas copias nunquam satis miramur; illas classes nunquam satis expauescimus; opes semper animo voluimus, victorias, & triumphos vix credimus; & ipsius æterni Dei, quem, & Regem regum, & Dominum exercituum Prophetæ appellant, qui reducit in numero militiam cœli, & omnes stellas ex nomine vocat; non solùm non magnopere admiramur potentiam, atque præsentiam, sed erubescendum nobis esse putamus, si non ex toto cognitam, comprehensamq;, teneamus ipsius naturam, substantiam, G
essentiam? Interrogo te, quicunq; es, cui tam vilis, & abiectus factus est Deus, vt tibi mortalium penè vni, cognitam, & perceptam esse putes, illam ipsam naturam æternæ diuinitatis; Interrogo te, inquam, sacræ ne literæ tibi tantos spiritus attulerunt, an dicta philosophorum, an communis hominum conceptio, an proprius sensus? Profectò verò, magnus ille Dauid, qui super auos, atauos, incerta, & occulta mysteria, diuina reuelatione intellexerat, apertè confessus est, sciri ab eo non posse quid sit Deus. Mirabilis facta est (inquit) scientia tua ex me: Confortata est, & nō potero ad eam. Sed, & summus ille Doctor gentium, qui ad tertium cœlum raptus fuerat, qui Christum in se loquentem habebat, quum nō dum de natura Dei, sed de quibusdam diuinæ œconomiæ rationibus pertractaret, quasi deficiēs in H
via, in exclamationem illam, ò altitudo, ò profundum, prudēter erupit; & per dissimulationem, sibi silentia fecit. Ecquantā de diuina natura doctrinam tradiderunt nobis diuinæ scripturæ, siue nouæ, siue veteres? Tolle symbolicam theologiam, & eam, quam discretā vocant, quæ seorsum diuinas personas, & relationes edisserit; quid habes in theologia vnita, de substātia ipsius diuinitatis, prçter illud, Deus spiritus est? Hinc fidele illud, sincerū, integrumq; consilium, credere oportet, quòd Deus sit, & quod inquirentibus se, sit remunerator. Non sciendū, quid sit Deus, sed credendum

quod

A quod ſit, ò viri pij. Neq; enim per difficiles haſce, & arduas diſputationes vocauit nos ad ſalutem Deus benedictus, qui omnes ſaluos fieri, & ad veritatis agnitionem venire cupit. Ex libris porrò philoſophorũ conſtat, quod nomina, quæ de Deo aliquid aſſerunt, etiã ſi nullam relationem includãt, vt iuſtus, ſapiens, bonus; efferunt magis ea, quæ, velut circa diuinã ſubſtantiam ſunt, quàm illam ipſam diuinã ſubſtantiã. Ea verò, quæ negant, aut vim negationis habent, vt ingenitũ, immortale, æternũ; non tam pertinent ad quæſtionem illã, qua in primis quæritur, quid eſt Deus, q̃ ad illam, qua proximè quærendũ eſſet, vnde eſt, & quomodo eſt ipſe Deus. Ecquã differt ſubſtantia, & modus ſubſtantiæ? Hoc eſt notũ, illud ignotum. Notũ inquam eſt, quod Deus nullũ authorem habeat; quod Dei nulla ſit origo,
B nullum principium, quod per omnia ſęcula fuerit, quod poſt omnia ſæcula futurus ſit. Sed hoc eſt, quod ſciri ab hominibus non poteſt, quid Deus ſit. Iam, ſi ad communem animorũ conceptionem, tertio loco recurris, ex ea vtiq; Deum eſſe habemus; ſed tamen, quid ſit, nõ habemus; quod palam indicant tot diuerſæ, & aduerſæ de Deo, & de nominibus diuinis opiniones. Quid enim, ſi in vnum illud, omnes animorum ſententiæ conueniãt, quòd Deus ſit cauſa omnium cauſarum, lumen omnium rationum, finis omnium actionum; per quem omnes naturæ habent vt ſint; omnes rationes vt verè ſint; omnes actiones vt bonæ ſint: præter quem, nulla natura ſubſiſtit; nulla ratio inſtruit; nulla actio proficit: ſine quo omnis ſubſtantia concidit; omnis ratio cæcutit; omnis actio deficit? Sunt ne verò aliud hæc
C omnia, quàm relationes quædam, quibus Deus ad nos refertur? At verò, ab omnibus rationibus abſolutiſsimam eſſe oportet, illam ipſam diuinam ſubſtantiam; qua, vt nihil prius, ſic nihil abſolutius. Denique, quoniam in hac ipſa diuinæ ſubſtantiæ cognitione, vt video, intolerantiſsimè gloriaris; Ecce te vrgeo, dic mihi aliquid, de ijs, quæ, tibi ſunt ſub pedibus, ante oculos, ad aures, ad manus; & tunc, tibi facilè credam, loquenti de natura Dei. Dic ſubſtantiam terræ, pęnitus ne defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat; quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineat; centrũ orbis, mundi quaſi templum, altrix omnium. Dic ſubſtantiã aeris ventorum ſedem, arcam vaporum, niuium theſaurum, animantium refrigerium, vehiculum deniq; viſionum, & auditionum. Dic ſubſtantiam
D cęli, circulos, circuitiones, acceſſus, receſſus. Dic ſolem, excubitorem orbis, moderatorem temporum, omnia fouentem, parentem viuentium, & animantiũ. Dic Lunã, ea enim, nũc radiata tota, me intueri videtur, & admonet, vt mentionem ſui faciam. Dic inquam, quæ ſit ſubſtantia Lunæ; quã, aliqui dixerunt, eſſe terram multarum vrbium, & mõtium. Dic ſtellas, nõ ſatas, non plantatas, non inſertas, nõ firma aliqua radice ſolidatas, ſed repẽte Dei iuſſu in cęlo creatas, perituras quoq;, ſi ille voluerit, cũ omnibus cęlis, perinde ac ſtipula à vento raptatur, & à turbine. Dic animã, & corpus tuum. Tenes ne quid ſit animus? vbi ſit? & denique, ſit an non ſit? Et

si est, partes ne habeat? an simplex vnusque sit? Nam, in vtranque partem multa dicuntur, dum vnusquisque in suo sensu abundat. Dic etiam si potes, quæ substantia neruorum, quæ venarum? Perseca, aperi, diuide totam substantiam corporis tui; dic, qui sint situs partium? quam vim quæq; pars habeat? Sed descende ad humiliora. Dic cicadas, locustas, formicas, apes. Dic versicolores columbas. Dic gruum figuras, artes, motus. Dic stamina aranearum Dic pendulum bombicem. Denique, dic soricem, tantæ vilitatis animalculum; cuius fibræ, numero dierum Lunæ respondent.

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima
Quem non vllus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrobibus, uitæque atque immemor usus,
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.

Quòd si nulla humani ingenij acies, tanta est, vt exigua hæc, & penè contemptibilia naturæ, penetrare posit; an non extremæ est impudentiæ, ò homo, si ad diuinam substantiam, maiestate, dignitate, quæcunque summa sunt, prætergredientem; ipse, magnitudine, velocitate, feruoreq́, ingenij, pertingere posse confidas, si quid sit Deus ignorare erubescas, si deniq; de diuinis rebus profitearis te ea scire, quæ, velis, nolis, omnino nescias? Hæc omnia, eo spectant, ò viri, vt intelligamus, quemadmodum communiter humana lingua, de vnaquaque re, quæ mens ipsa concepit, vix explicare sermone potest; sic in rebus diuinis, humanas cogitationes quantumuis vigilantes, & accuratas, ipsa tamen æternæ diuinitatis magnitudine, longè, longeq́; superari: vt propterea, si pietas, & religio pateretur, atque adeò ipsa etiam natura nostra, cui nihil est antiquius, quàm gustare, quæ sunt Dei, spirare Deum, viuere Deo, atque adeo loqui de Deo; nihil tam necessariũ esset hominibus, quàm præ nimia benè dicendi cupiditate, in diuinis rebus agere alta silentia: ne aut verborum inopia, & indignitate, aut cogitationũ tenuitate, vilescere putaretur, & mens imago Dei, & theologia, sermo de Deo. Signum autem est; Nam, quum pij omnes docti, & indocti, Deum ipsum glorificare pariter cupiant, & in ipsa pietate, & cultu, alter, altero studeat esse religiosior; nemo tamen vnquam, tam cæcus inuentus est, qui ad loquendum de rebus diuinis, ad enarrandam illam ipsam diuini numinis maiestatem, se satis dignum arbitratus fuerit, &, ad tantum munus, alijs prę ferendum esse putauerit. Quin, illi ipsi præ cæteris, quos ad summam diuinarum rerum cognitionem peruenisse, verisimile videri poterat; quò magis eminebant supra cæteros, eo maiorem infirmitatem, dicturi, patiebantur: eo minus, se cognitarum rerũ magnitudini, orationis copia, & dignitate respondere posse, confidebant. Et vnus quidem in sacris literis, os tenerum pueri accusat: alter balbutire se dicit: est qui ostendat polluta labia, & qui ante omnes contestetur. Terra, & cinis ego sum, plurimarum palmarum homines, & omnes, & singuli; qui toties victores fuerunt, quo-

A ties de Deo locuti sunt. Hoc est enim vincere in sermone de Deo, vinci à magnitudine Dei. Et quidem illud vnum, vbique, & semper diuina spectat historia, vt ostendat Deum, non hominibus, sed sibi soli esse plenè cognitum, perceptum, & comprehensum, quia lineam infinitam, in infinitum, omni ex parte porrectam, & extensam; oculus ille solus complecti potest, cui est acies, & vis in acie infinita. In tanta enim illa infinitate, diuinitatis, nihil effugit perspicacissimam diuinæ intelligentiæ aciem; & acutissimus ille diuinæ mentis intuitus nihil videt, nihil intelligit, quod sit extra illam ipsam diuinitatis abyssum. Propter quod, ipsæ etiam scholæ, imbutæ altissimis diuinorum eloquiorum sensibus, sicut constantissimè affirmant Deum esse sibi originem, & principium; quod tamen ritè, more in-
B stitutoq; maiorum, interpretantur, diuinam naturam vt extet, non aliunde habere originem; sic sobriè, & castè docent, Deum, sibi ipsi vndique finitum esse, & terminatum: quòd, vt est sine fine intelligibilis, sic se ipsum sine fine intelligat. Circunferentia nimirum, nihil amplius ambit, quàm centrum: & virtus sola centri, continet totam circunferentiam. Vt hæc ipsa in ratione intelligibilis; & in ratione intelligentis infinitudo, velut inter vtrunque peræqua proportio, finitio dicatur, ac terminatio ipsius diuinitatis; contra verò infinitus excessus Dei, & infinitus defectus hominis, pariunt hanc ipsam, quam diximus Αγνωστίαν, ἀκαταληψίαν: Nunquam enim eo perueniet homo mortalis, vt in cognitione ipsius diuinitatis proficere non semper posit, qui quum consummauerit, tunc ferè incipiet: tan-
C tum abest vt fontem exhauriat, vt ipse non adhuc esuriat, vt non adhuc sitiat, vt desinat haurire aquam, vt dicat, vidi finem. Profectò verò, omnis illa terna infinitio Dei, Απειραστία, ἀοριστία, ἀτέλεια, ad quam hæc quarta consequitur, Ακαταληψία; de qua, reliquiæ cogitationis, diem festũ agunt huic nostro conuiuio; fundamentum est, cui nititur tota fides, tota sapientia, totus intellectus christianæ theologiæ: in quod, reducenda sunt difficillima quæque, & eorum quæ sunt supra hominis captum, in quibus ratio fide perficitur; & eorum, quæ naturali ingenio sciri possunt, in quibus fides ratione iuuatur. Ex infinitate, omnia deducuntur: in infinitatem, omnia resoluuntur. Sanè, vniuersa doctrina veritatis, & pietatis nostræ, cuius, tanta est præ cæteris doctrinis gentium admirabilitas, vt, meri-
D tò, mundus clamet. Quæ nam doctrina hæc noua? dum prædicat in Deo veritatem, trinitatem, communitatem, proprietatem, paternitatem, filietatem, omnipotentiam, creationem; tanquàm in vnicum suum centrum, respicit in hanc ipsam omni alia infinitate infinitiorem, diuinæ naturæ infinitudinem: Circa quam, plena oculis ante, & retro, tota reuoluitur: ad quam, reducitur: in qua tota colligitur, & quasi conglomeratur: ex qua denique, latè explicatur, declaratur, defenditurq;, & confirmatur. Tolle tres illas naturæ infinitates à Deo; fac Deum esse finitum, limitatum, redactũ in ordinem; quomodo intelligi poterit, vt sint vera hæc prima principia

Christianæ sapientiæ, Deum esse trinum, & vnum? Deum esse patrem, & E
filium? Tolle quartam, quæ ad nostram intelligentiam spectat, infinitatem; fac Deum esse mortalibus cognitum, perceptum, comprehensum; an non comprehensa statim, cognitaq; & percepta erunt, & hæc omnia? Vbi ergo erit fides? vbi erit huius vitæ peregrinitas? vbi speculum in enigmate? Quæ erit differentia viæ, & patriæ? mortalium, & beatorum? viatorum, & comprehensorum? Est, est infinitus Deus, ò mortales, sibi quidem Ἀπέραντος ἀόριστος ἀτέλειος, sed non Ἀκατάληπτος, at nobis etiam Ἀκατάληπτος ἄγνωστος, καὶ ὑπεράγνωστος. Desideramus fratres, sed deficimus: sequimur, sed non assequimur. Conatus multi, sed vires exiguæ. Omnes videmus Deum, sed vnusquisque intuetur procul. Stetit quidam, inquit, vir ille simplex, rectus, ac timens Deum; cuius non cognoscebam F
vultum. Imago eius coram oculis meis; & vocem, quasi auræ lenis, audiui. Quòd si ea, quæ nobis promissa sunt, inuisibilia bona, vix fide capiuntur, spe non attinguntur, charitate non comprehenduntur; desideria, & vota nostra trascendunt; obtineri quidem possunt, sed finem habere non possunt: vsque adeo magna, vt mensurari; vsque adeo multa, vt numerari; tam pretiosa, vt ne pondere quidem, æstimari valeant. Quid dicendum de Deo ipso? Ecquæ verò sunt illa bona, illæ opes, illi honores, illæ voluptates? An non illa ipsa diuina substantia, in eo ipso, quod est, mortalibus nunquàm visa, nunquàm audita, nunquàm intellecta, æternum bonum, verum bonum, summum bonum, imò verò omne bonum? Quod, propterea, ratione plenissimum est, vt etiam incognitum amemus, supra G
omnia; hoc vnum scientes, quòd nobis satis esse debet, quia in illo habemus omnia.

Quàm infinitus, tam verus, & certus Deus; quo nihil verius, nihil certius; vt & nihil infinitius.

CAP. V.

SED, hic iam finem, de infinitate sermo noster accipiat; &, quod ratio, & tempus exigit, vestigemus oculo, ac nare, peregrinam illam, & quam H
semper fugientem sequimur, & persequimur veritatem æterni Dei. Neque enim, cum ignauis, & abiectis illis, numerari libenter patimur, qui, quum sibi de sacro, & venerabili philosophiæ nomine blandiri soleant; in vestigandis tamen naturæ miraculis, laboris improbi, quem arcana studia exigunt, impatientes; fecisse se satis arbitrantur, si oratione altius exaggerata; reijciant singula quæque in infinitas illas, & occultas, quas vocant, naturæ, vires, & proprietates:

in

A in illisq; altum dormiunt, & subsistunt, quasi conchilia affixa saxis. Hominis philosophari cupientis, munus, ò viri, non est, vt in hac ipsa indefinita, vniuersali, remotissimaq; causarum cognitione, acquiescendum sibi esse existimet; sed si proprias, intimasque omnium naturalium rerum causas, cum paucis illis.

Quos æquus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus,

attingere non potest; ad medias saltem, & propinquas, aliquas, si non omnes, quærendas, & requirendas, cum veris philosophis, indefesso studio, & inuicto labore adnitendum illi est, vt, cum laude dicere possit.

Vnde tremor terris; qua ui, maria alta tumescant
B *Obicibus ruptis; rursusq; in se ipsa residant.*
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni; uel quæ tardis mora noctibus obstet.

Quæ ratio fontium? Quæ ventorum? Quid grando? Quid pluuiæ? Quid mare salsum? Quid flumina dulcia? Quid fulgura, tonitrua, fulmina?

Defectus Solis uarios, Lunæq; labores:
Vnde hominum genus, & pecudum, unde imber, & ignes?
Arcturum, Pleiadasq;, Hiadas, geminosq; Triones.

Quis, & vnde, rerum consensus, & dissensus? de sensuũ sympathia, & antipathia: de contagio, & de differentijs contagionũ: de fomite: de coloribus iridis, & collo columbæ: de analogia rerũ in agendo: de Magnete: de Echeneide.
C Hic sanè est ille philosophus inter oẽs homines, vnus iudicio Poetę.

Fœlix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Itaq;, ne nobis quidẽ, qui, Deum verum scribimus, & loquimur, sistendum est in hac ipsa vniuersali, remotissima, &, quæ omnẽ sensum refugit, infinitione naturæ Dei. Sed, omnino procedendũ vlterius: vt, si exactè, & distinctè, scire nõ possumus naturam, & substantiam Dei; tamen, nõ eandem illam cantionem, cum tædio, iterum, atq; iterum audiendam, repetamus. Deus est substãtiæ pelagus, infinitum, innominabile, ineffabile, & quod cõprehendi omninò non potest. Quin potius, ex ipsa infinitate, quæ (vt aiunt) modus est diuinæ naturæ, ad illam ipsam, vnde intrinsecus prodit ueritatẽ, dicendo, audiendo, colloquendo, quo ad possumus, assurgamus. Pulchrè
D admodum, Philalethes ille Plato; suauissimum esse dicebat de ueritate loqui: Sed pulcherrimè forsan Polemon; de ueritate audire, existimauit multo esse iucundius. Nam, quum nonnullos uideamus, (utinam nõ quamplurimos uideremus,) qui, in hoc unum toti incumbunt, ut nunquam non fallant, nunquam non mentiantnr, struant semper dolos, technasq; ordiãtur, & stratagemmata, ad obruendam ueritatem, ad circumueniendos fratres; nemo tamen adhuc inuentus est, (testes uolo mihi sint mendacissimi illi, ut in prouerbio est, Cretenses, Cilices, Cappadoces, Κάππα τρία κάκιστα) qui falli se uelit, qui sciens, & prudens, circunueniri se dolis, & fraudibus

dibus patiatur; qui non cupiat ex animo in studijs, in commercijs, in con- E
uictu, non defraudari ueritate, audire ueritatem, frui dulcedine ueritatis;
usqueadeo ipsis etiam coniuratis ueritatis hostibus, placet audita ueritas:
& gaudent se detexisse veritatem illi homines, quorum ora, & linguæ, ne
colorem quidem vllum habent veritatis. Ecquid porrò dulcius humano
generi contingere potest, vna illa honesta, & sancta, quam virtus gignit, &
continet, amicitia? quam profectò si ab hominibus tollis, solem è mundo
sustuleris. At amicitia, veritate, & fide nititur. Quæ vbi adest, congluti-
nat; vbi abest, dissoluit. Fuco enim, dolis, & fraudibus, dum aliud ver-
samus in animo, & aliud in ore habemus, amicitia ipsa (quod & Ethnici di-
xerunt, (tanquam venenis extinguitur, & enecatur prorsus. Sed, de diui-
na nobis, non de morum, aut fori veritate, in præsentia loquendum est; vt F
vestras sublimes animas, ò sapientiæ alumni, ædificemus; vt proficientibus
addamus calcaria: &, vt ipsis etiam initiatis, vel hoc ipsum tantum lumen,
quod à longe positi, aspicere valeant, ostendamus. Dicere in foro, & face-
re veritatem, virtus est, qua homines dicuntur veraces: cuius mira quadã
suauitate, incantantur emptores à venditoribus, & ab ementibus vendito-
res; vt ex vtrisque, ferè vnus animus fiat: vnde, & merces commutentur,
atque commercia crescant, ad commoditatem rerum publicarum, atque
adeo totius humani generis. Hinc illa lex Αγοϱανόμον, ædita Athenis,
Εν ἀγοϱᾷ μὴ ψεύδειν. At, Deum esse verum, aut veritatem, non est vir-
tus: Merces est, & premium vniuersæ virtutis. Illud sanè spectat perfe-
cta, & consummata virtus hominum, vt tandem perueniat ad videndum, G
& possidendum Deum uerum, Deum virtutum, Deum, cuius est totum
quod est optimum. Imagines, & simulachra, quæ ex Πϱωτοτύπῳ depin-
guntur, vel describuntur, communi loquentium vsu, quem, & sequuntur
sacræ litteræ, dicuntur deducta ex vero. Et ipsum illud primum exem-
plum solum, dicitur verum, cuius cætera Απόγϱαφα, verisimilia sunt ma-
gis, quàm vera. An non legimus apud diuum Paulum, exemplaria vero-
rum? Certè verò Romanus ille Philosophus, quum animum (inquit) ab
ista pictura imagineq; virtutum, ad rem veritatemq; traduxeris; quum er-
go, multi similitudine, participationeq;, Dij sint, & dicantur; nos vnam il-
lam veram, primam, perfectam, simplicem, absolutamque diuini numinis
veritatem, quærimus; cuius imitatione, participatione, similitudine, illi Dij H
sunt, quibus ipse verus Deus, sedens in sinagoga Deorum, & Deos diiudi-
cans, dicit. Ego dixi Dij estis; cui dixisse fecisse est. Diuinus ille, apud
gentes, Plato, dicere solitus erat; duos esse mundos, intelligibilem vnum,
in quo veritas habitaret; Sensibilem, alterum, quem non vera, sed verisimi
lia implerent, & occuparent: ex illo serenitas scientiæ in cordibus paucorũ
illucescit; ex hoc in stultorum animis, opinionum nubila, tenebræq; con-
surgunt. Et nubila quidem opinionum, excecauerunt olim gentes, quas
etiam diu tenuerunt in cultu, ex fide verisimilium Deorum; nos opinio-

A nes omnes dedignamur, ad ſcientiæ lucem,& ſerenitatem aſpiramus. Deũ verũ, non veriſimilem ſcribimus: illum loquimur, illius nudam, ſimplicemq; veritatem, humano generi, ex ſacris literis aperire, declarareq; tentamus, cupientes, vt quiſque tandem dicat, complacui mihi in veritate tua, ò Deus meus. Eſt veritas in ſacris literis, verbum, ratioq;, & ſapientia genita à Deo verò, quæ in ſe ipſa candor lucis, vapor virtutis Dei,&, ſi quid habet ſimbolica theologia, vapore,& candore ſubtilius, in regione iſta craſſiſsima, nouiſsimè, propter nos denſari cœpit in carnẽ; ſuoq; tẽpore, naſcẽs de paradiſo deliciarum Dei, (quo enim alio nomine, appellem ſanctam illam glorioſæ virginis aluum?) locum fecit oraculo, veritas de terra orta eſt. Hæc eſt veritas de veritate, ò viri,& lux de luce; de qua, piæ illæ olim patrũ
B noſtrorum precationes ad Deum. Emitte lucem tuam,& veritatem tuam. Lucem, ad illuminandos fideles, veritatem, ad implendas promiſsiones; Lucem, quæ deducat ab inferis, veritatem, quæ adducat ad ſuperos; Lucẽ, quæ errorum tenebras diſcutiat, veritatem, quæ, nos in diuinarum rerum ſcientia,& fide, inſtruat,& confirmet. Et de cœlo quidem deſcendit, vt mundo vitam daret, Chriſtus Ieſus, lux de luce, veritas de veritate, Lux miſericordiæ, veritas iuſtitiæ; Lux influens ad merendum; veritas promouẽs ad remunerandum; veritas, qua, homo apparet reus, & iuſtificatur Deus; nobis verax, in ſe verus; veritas, qua ipſi veſcimur,& in eam mutamur; veritas, quæ mentes noſtras reficit,& in ſe ipſa non deficit. Vnde illud, veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hic eſt verus Deus,& vita æterna. Sed-
C enim, nihil hoc loco, nobis, aut religioni noſtræ proprium tractamus; commune eſt quod ſcribimus; quia nunc primùm de diuina natura exorſi, nõdum attingimus diuinas perſonas, aut earũ notiones, characteres, proprietates. Atque ideo, ante oculos noſtros verſatur veritas communis, abſoluta, totius diuinæ naturæ: qua Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, ſunt, non dico ſolùm vnum verum; ſed & vnus verus: ſicut vna æternitate, ſunt vnus æternus:& vna immenſitate, aut infinitate, ſunt vnus infinitus,& vnus immenſus. Erit locus, & tempus aduerſus eos, qui ſemper ſunt dicentes, & nunquàm ad ſcientiam veritatis peruenientes, proferendæ in lucem veritatis Chriſti; quum poſt peccatum & legem, libro, qui in diuina hiſtoria, implebit Muſarum numerum, diuinam per Ieſum Chriſtum gratiam, pignus,
D & arrham, æternæ, quam expectamus, futuræ gloriæ, enarrando deſcribemus. Tunc enim, illo nobis præferente lumen, gradatim per ſuas ipſius ſcalas, ſurſum verſus aſcendentes, hæc omnia perorabimus. Verè hic homo iuſtus erat. Verè filius Dei erat iſte. Verè, tu es Deus abſconditus. Verè dolores noſtros ipſe portauit. Surrexit dominus verè. Quin & oraculum illud ſuum cantabimus in iubilo; caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus. Interea igitur, audite, quicunque eſtis filij hominum, Iudæi, Gentes, Græci, Barbari, ſapienteſq;, & inſipientes; Explicabimus enim abſolutè,& ſimpliciter, antiquam illam veritatem Dei, quam, nondũ

inuul-

inuulgatis religionis nostræ mysterijs, philosophi gentium, in iniustitia E
detentam, in mendacium deinde turpissimè commutauerunt: non illud
solùm, quod de veritate Dei actu, (vt aiunt,) vel habitu credebant, & intel-
ligebāt animo, ore, & opere dissimulantes; sed, quod multò erat scelestius,
palam asseuerantes, non esse supra mundum hunc sensibilem, aliquem ve-
rum Deum; seruientesq; propterea Dijs falsis, & contemnentes illum æter
num, & verum Deum; cuius nomen, est ante omnia sæcula, benè, sanctèq;
edictum, aliorum interdictum, ò scelus, scelerum; Illud, erat diffiteri, hoc;
mentiri. Inde, veritas erat apud illos captiua, hinc, ne quidem viua. O' di-
uina veritas; (liceat mihi exclamare;) Tu non inuenta, reperta es. O' pi-
ma præda, & recens, fratres; accurrite. Non sortem ducamus; in commu-
ne potius fruamur hac ipsa venatione, gētibus proiecta, nobis pretiosa. Re- F
perta est diuina veritas, ò viri docti, in fonte puteali ipsius altissimæ, & pro
fundæ infinitatis. Nihil enim est, tam simile, & cognatum infinito, quàm
verum. Immo verò, ipsa veritas, est illa ipsa tota, quam audistis, infinitas.
Infinitas virtutis, quæ omnia vincit, & superat, vinci ipsa, & superari non
potest. Infinitas æternitatis, quæ neque aliquando incipit, neque aliquan-
do desinit, semper est, semper erat, semper erit Infinitas essentiæ, vel natu-
ræ, abs qua, creaturæ omnes, in mendacium, & in falsitatem etiam inuitæ
degenerant. Nam, & pulcherrimam faciem, pictores omnes (ne Apellem
quidem ipsum excipio) rarò, nisi in peius effingunt. Vt propterea, si Deus
est infinitus, omninò sit & verus. Qui enim Deus verus est, finitus esse
non potest: & infinitus non esset, nisi verus esset. Quid dico verus, & G
non potius veritas? quando similiter est æternus, & æternitas, quin, & au-
thor ipsius æternitatis? Ecquam verò præstat ipsi æternitati veritas, & ratio
veritatis? Quemadmodum enim locus, & tēpus nobis ferè accidunt, quos
loca continent, & tempora metiuntur, (pertinent enim ad prædicamenta
illa vltima, vbi, & quando;) ita, Deo ipsi ferè adsunt extrinsecus, quæ ana-
logiam cum loco, & tempore habent, immensitas, & æternitas. Veritas por
rò, diuinæ naturæ, neq; adest, neq; inest, sed ipsa est. Est inquā illud, quod
vnum maximè petit quæstio, quid est, qua quæritur non accidens, sed sub-
stantia rei. Est illa ipsa purissima, & simplicissima excelsitas æternæ diuini
tatis. Dicam græcè Ὑπερθεότης, & Θεαρχία: hoc est, ille ipse summus di-
uinitatis apex; qui, ne vestigium quidem sensibus nostris reliquit vllum, vt H
quis, qualis, quantusue sit, siue colore per oculos, siue sono per aures, siue
per nares odoribus, siue demum gustatu saporum, aut tactione frigoris, &
caloris, aliquo modo iudicare valeamus. Non quærimus viri, veritatem di
uinorum oraculorum, iudiciorum, promissionum, quibus diuina Maiestas,
suspici, timeri, amariq; voluit; non doctrinæ, quam tradidit; non sacramen
torum, quæ instituit. Quærimus vnam solam veritatem æternæ diuinitatis,
cuius imaginem, Dijs secundis dare potuit; exemplar, non potuit: veritatē
illam quærimus, quam ipse Deus credi iussit; videri non permisit. Ecquid

A porrò veritate illa, aut certius, aut firmius? Veritas infinita; certitudo infi-
nita. Nihil Deo verius; Nihil Deo certius. Non eſt certum, niſi verum:
falſa, omnia incerta. Quod veriſsimum eſt, vt certiſsimum ſit, neceſſe eſt.
Quid tu opponis verſute? Infinitus Deus, ergo incertus, vel ſimilis incer-
to? Adeo ne, ſe mutuo conſequuntur Ακρίβεια, & Κατάληψις, Αδη-
λότις & Ακαταληψία? Adeo ne, pugnat infinitum cum certo? & in-
certum cum finito? Sunt animi hominum incerti; ſunt incerti caſus; ſunt
incerta conſilia; eſt incertus Mars. Quid incertius vulgo? An non incer-
tæ prouidentiæ noſtræ? Quid? Nulla ferè eſt natura in mundo, quæ dum
illius veritatem, ſtudio, & inquiſitione veſtigamus, non mentes incertet no
ſtras. Hinc antiqua illa Academia, quæ nihil ſciri poſſe exiſtimat, quæ de
B omnibus dubitat: quæ, omnia, perinde ac ſtellarum numerus, ſit ne par, vel
impar, incerta eſſe cenſet. Hanc deſperatam philoſophiam, ipſi nunquam
ſecuti ſumus: quę confundit vera cum falſis: quæ ſpoliat hominem iudicio;
priuat approbatione; omnibus orbat ſenſibus: Sed tamen eam opponimus
libenter temerariæ illi philoſophiæ, quæ omniũ rerum citra Deum, veram,
& certam cognitionem ſibi arrogat, Deum ſolum, quem non cognoſcit,
in præiudicium humani generis, incertum eſſe, atque forſan etiam falſum,
impudenter, impieq; proclamat. Ecquid tam certum, quàm quod oculis
cernitur? An non oculis videmus quod cernimus? Profectò verè, certum, à
cernendi verbo deducitur. Inde deriuatur, & verbũ credendi, vt propterea
ipſius certitudinis, non ſit vna ratio, ſed gemina; cernentium inquam, &
C credentium. Beati cernunt: mortales credunt: vtriſque certus Deus: Illis
per euidentiam; iſtis per fidem: per fidem inquam, quam ab illis hauriunt,
qui viderunt. An verò deſunt nobis lumina, quibus certò cognoſcamus, &
quaſi cernamus illam ipſam diuinam infinitatem? illum ipſum infinitum,
incomprehenſumq; Deum? cuius gloriam canunt cœli, & terræ: quem be-
nedicunt Angeli, & homines: cui ſacerdotales manus, quotidie offerunt
illibata thura, & incruentas hoſtias. Vt enim prætereamus lumen gloriæ,
quod beatorum eſt, non mortalium; lumine prophetiæ, diuini vates, conſpi
cui oculi corporis noſtri, quos propterea ſacræ literæ, videntes appellant,
cognoſcunt, & vident præ nobis omnibus, illum ipſum Deum, non ſecus,
D quàm à nobis ipſis videtur ſol in cœlo, color in pariete, candor in niuibus:
Lumine gratiæ, quod vix coruſcat in animis, videtur à pijs mentibus, vt
tremulus in aquis ſplendor, & quoduis aliud ex ſole reſultans Απαύγα-
σμα: Lumine fidei, quod obſcurum quidem eſt, & enigma habet; vide-
tur communiter perinde ac ea, quorum ſpecies, clauſis oculis, ita verſa-
mus animo, quaſi coram nobis poſita in meridie cernerentur: At verò,
ante hæc omnia, ineſt mortalibus omnibus lumen rationis ingenitæ: quod
& ipſum, æternæ lucis deriuatio eſt, ac radius; quo illuſtrati ex creaturis,
& per creaturas, ſi volumus, videamus Deum; vt communiter mul-
ta per alienam ſpeciem, coniectare ipſi, præſentireque ſolemus, quan-
do,

do, & belluis quoque, & auibus, diuinum quiddam inest, vt futura E
quoque præsagire videantur. Miluus in cœlo (inquit sanctissimus vates) cognouit tempus suum. Turtur, hirundo, atque ciconia, custodierunt tempus aduentus sui. Quid? Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Heus tu qui de natura tam diligenter scripsisti, in ipso Deo, authore omnis naturæ, tam indiligens fuisti; an non tibi hæc sufficere debuerant, ut certus esses, quod Deus uerè sit; tametsi nemo adhuc mortalium, certus fuerit, quid in ueritate ille sit? Sint omnia alia circunfusa tenebris, & omnino (ut græcè dicam) Αδηλα; at uerè, non tam manifesta Delos, quæ mersa mari, repentè conspicua facta est, unde, & nomen accepit; quam manifestus Deus, qui, se ipsum tanquam sol, è medijs etiam tenebris, ostendit ignoranti sęculo. Historiæ testantur, & ma- F
gnus orator refert, fuisse Deli complures, qui gallinas alere permultas, quęstus causa, consuessent, & quum ouum inspicerent, quæ illud gallina peperisset, discernebant. Dij multi sunt, ò uiri; &, plerosque, ouorum similitudine fallunt. At est ars, est inquam ars, non ignota etiam semidoctis hominibus, discernendi à falsis Dijs, uerum Deum. An non, & quæque mater, consuetudine oculorum, discernit geminos; etiam, si inter se, tam similes sint, quàm fuere Seruilij? Sed, age, prosequamur quod cępimus; non enim in omnes recalcitrandum, quot quot nobis calcem impegerint. Adesto tu mihi de ueritate loquenti, priorum fautrix, studiorum dux, & comes, amica ueritas: neque recedas à corde meo, aut à labijs meis; ne à picturis, & imaginibus tuis, quibus, tam sæpe mortales, per incogitantiam, G
deceptos se, & falsos esse quæruntur; ipse quoque seductus, mendaciorum inconcinnitate, labefactem sermones meos, &, à uero, lapsus ad uerisimile, dum excusationes quæro, serò quærar, anima mea impleta est illusionibus. Ecquod numen in uocem, uiri, aut potētius, aut præsentius (ut de ipsa Dei ueritate loquar) quàm illam ipsam, nobilem, uirginem, incorruptam in omne æuum, æterno Deo simillimam, coniunctissimamq́; ueritatem? Ecquis sum ego, me miserum, ut de ueritate uera loquar, falsitatis amans, & mendaciorum architectus, sicut Adam exemplum meum; nisi, ueritas ipsa, desuper, sonoro tonitru suo, intonet in aurem interioris hominis mei; & rumpat in primis surditatem meam, ut audiam uocem suam: quam, deinde uerba pura resignent in codice meo; ut, qui, ea tandem legerint, palam, & H
lumen eius, & suas ipsorum tenebras, uidere posint: & omnis mundus intelligat, nos non religione cæca, sed ratione certa adorare Deum æternum, & uerum, offerreque, & litare animas nostras ipsi Deo, ut æterno, sic & uero.

Ratio

A *Ratio Diuinæ veritatis, & analogia ad Bonitatem, Vnitatem, Diuinitatem.* C AP. VI.

QVVM igitur (vt altißimè exordiar) Vnum, Verum, & Bonum, ambitu, & latitudine, paria ſint ipſi Enti; quo etiam loco, & gradu, inter doctos habentur Res, & Aliquid, quæ tranſcendentia vocant; conſentaneum eſſe uidetur, vt quod omnibus hiſce commune eſt; ipſum Verum, neque genus, neque ſpeciem, ſub ipſo Ente conſtituat; ſed
B tamen ſupra id, de quo dicitur, & omninò ſupra ipſum Ens, quidpiam afferat additamenti. Alioquin enim quomodo tantas Περισσολογίας, vel Ταυτολογίας vitabimus in ſacris litteris, in quibus legitur, Accedamus cum uerò corde: Veri adoratores: Beatus qui inuenit amicum verum: Honora uiduas, quæ uerè uiduæ ſunt: Diligamus opere, & ueritate? Iam porrò manifeſtum eſt, ipſum Vnum, negare diuiſionem ſui ipſius, quaſi indiuiduum; contrà, Aliquid affirmare diuiſionem ſui ab alijs, quaſi aliud quid, Res certè, naturam indicat, cuius eſt velut actus quidam, idipſum, quod ſignificatur nomine Entis, hoc eſt, Eſſe. Porrò, Bonum, relationem habet; relationem inquam conuenien-
C tiæ, & proportionis, ad omnia quæcunque exſtant: Nam hæc ipſa eſt boni ratio, Τἀγαθὸν, ἐφ' ὃ πάντες θέομεν, ad quod omnes currimus, Οὗ πάντα ἐφίεται, quod omnia expetunt. Quum ergo ratio Veri, & ratio Boni, vſque adeo finitimæ, & cognatæ eſſe uideantur; quæ nam alia poteſt eſſe ratio Veri, niſi ſimilis quædam relatio conuenientiæ, & conformitatis cum omnibus rebus? Atqui, Bonum, per ſe ſe quidem, ad ſe uocat omnia, tanquam res obuia, patens, & palàm expoſita in campo uniuerſæ naturæ. Sed maieſtas, Veritatis, tanquam res ſacra, & religioſa, licet ſit in omnibus rebus, vt & ipſum Bonum; tamen, neque trahit, neque uocat ad ſe, ſine interuentu, & opera ipſius mentis; quæ in Deo quidem actu, ſed in homine non niſi poteſtate, eſt omnia: vt dum omnia intelli-
D git, tanquam Proteus quidam, & materia (vt aiunt) in genere intelligibilium, in omnia ſe ſe mirabili poteſtate transformet; & in omnibus percipiat veritatem; nihil unquam agnoſcens, niſi ſub ratione Veri; ſicut neque voluntas quicquam amat, niſi ſub ratione Boni. Senſus quidem (O' Amici) feruntur ſuper id, quod eſt in natura Verum. Sic enim, & doctè cecinit Poeta Philoſophus.

Apparet; primis ab ſenſibus eſſe creatam
Notitiam ueri, neque ſenſus poſſe refelli:
Qui, niſi ſunt ueri, ratio quoque falſa ſit omnis.

At verò, ipſam Veri rationem, nequaquam percipere poſſunt ipſi ſen-

ſus, qui alia cum alijs non conferunt, vt neque ipſi ad ſe redeunt. Spirita- E
li virtute hic opus eſt: Illa inquam virtute, quæ quatuor literis, tanquam imago Dei, Νοῦς, & dicitur, & ſcribitur, quæ ſuper omnia fertur, per quam res inuicem conferuntur: quæ, etiam ad ſe ipſam, circulo completo reuertitur: Ipſa ſola eſt, quæ percipit, & indicat veritatem. Pone è regione, naturam, & intelligentium, vt uultum, & ſpeculum, ſi, rem, vt eſt, mens aſpicit, & aſpiciendo, tanquam ſpeculum terſum, in ſe ipſa repræſentat; repræſentat inquam æquatè, hoc eſt, vt nihil hinc, nihil inde emineat; hæc ipſa, vtrinquè inter exceſſum, & defectum, æqualitas, ipſa eſt, quam quærimus Veritas. Nam diſtortiones, & inæqualitates omnes, vt ad prauitatem, ſic ad falſitatem pertinere, exiſtimandum eſt.
Neque enim temerè dixit Cicero, Inter rectum, & prauum idipſum intereſſe, quod inter verum, & falſum. In quem ſenſum forſan, praua in directa, & aſpera in vias planas, adueniente Deo, mutanda fore, prædicebant diuina oracula. Nam, & in ſacris literis, plerunque idem ſignificare videntur Rectum, Iuſtum, Verum: Et, quæ à ſenſibus abſtracti, concipimus, Rectitudo, Iuſtitia, Veritas. Sic enim ſcribitur, Pondus habebis iuſtum, & verum: Modius æqualis, & verus erit tibi: Iudicia domini vera, iuſtificata in ſemetipſa: Iuſtitiæ domini rectæ. Propter quod, & ſæpe, miſericordia Dei, & ueritas opponuntur in Pſalmis, quia Veritas, diuina iuſtitia eſt; quæ omnia recta, & iuſta exigit ab homine. At miſe- F
ricordia, quæ contra ius fiunt, remittit hominibus. Inde porrò æquitas; G
vtriuſque temperamentum, non tam ſceleris, quàm penæ miſereſcit, vt qui perierat propria iniquitate, aliena miſericordia viuat: Vnde illud, Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi. Miſericordia, & veritas ſuſceperunt me. Illud porrò in quo fundatur hæc ipſa Veritatis ratio, quid eſt, ſi rem ſpectamus, niſi proprium eſſe, quod res ipſa, vel ex ſe habet, vel à ſua ipſius cauſa mutuò accepit? Huic, ſi accedat (vt iam iam dicebamus) æquatio iudicij, & intelligentiæ, completa eſt tota ratio veritatis. Tum autem conſequitur lux illa magna, quæ ob rerum cognoſcendarum obſcuritatem, & difficultatem, dicitur erumpere quaſi ex tenebris; manifeſtatio, inquam, agnitio, & declaratio, tam illius, quæ fundat, quàm illius, quæ format veritatem: quod & ipſum, Veritas dicitur: Vnde Veritas Dei, H
cognitio Dei. Non enim cognoſcit Deum, qui vel neſcit, vel ignorat, (aut quod eſt utroque grauius) errat circa veritatem Dei. Et generatim, ſi aut non eſſe quod re ipſa eſt, aut eſſe quod non eſt, quiſpiam dicat; ſi cœlum ſtare, terram moueri aſſeueret; ſi virtutem fœdam, ſcælus pulchrum exiſtimet; ſi Therſitem Aeacida, & Eſopum Alcibiadem appellet; hæc inquam omnia, ad falſitatem pertinere cenſendum eſt; niſi ſubſint ſchæmata græca Παράδοξον, ὑπομονὴ, εἰρωνία: quibus, vſque adeo frequenter iocabatur magnus ille veritatis amicus Socrates, vt interdum illis hominibus, qui iocoſa à ſerijs non diſtinguebant, nihil videretur aut

ſtoli-

A stolidius, aut mendaciloquius. Ecce, Viri, magna pars eorum, quæ de ipsa ratione Veri, hoc loco nobis dicenda erant. An verò ex ijs, non statim videtis æternam illam, ipsius diuinitatis veritatem? Absolutissima est ratio diuinitatis, sicut & ipsa Οντότης: absoluta (inquam) ab omni affirmatione, negatione, relatione: At Veritas ipsa, non sic, non sic inquam. Nam relationem habet ad intelligentiam: ad intelligentiam nimirum, non humanam, sed diuinam, in primis; cui ex toto conspicuam se se offert, vt secundum se totam, & secundum omnia, quæ in ea sunt, æquatè, ideoque verè intelligatur. Vnde rationes æternæ, inuisibiles, immutabiles, quas Idæas uocant, veræ formæ, & primigeniæ imagines rerum. Deus porrò est primũ intelligibile: Deus item, est primum intelligens. Vnum B itaque ex intelligente, & intelligibili: neque verò, vel factus est, vel fit Deus vnum ex intelligibili, & intelligente, sicut anima nostra, quæ quum sentit, & intelligit omnia, fit omnia: sed suapte natura, est primum, & summum intelligibile, & idem primum, ac summum intelligens. Totus, & ex toto intelligens: totus & ex toto intelligibilis. Totus, & ex toto (vt supra dicebamus) æquatus ipse sibi, atque ideo natura sua, & iudicio suo, non opinione, aut fictione, nostra, totus verus, & totus veritas. An vero est

Omnibus verus, sibi falsus vni?

Certè, de Deo homine, legimus, quod sit Veritas. Dubitari ne verò potest, quin idipsum prius competat in Deum, quàm in Deum hominem? C Est itaque Deus, & verus, & Veritas. Verus, quatenus intelligens; Veritas, quatenus intelligibilis. An non est, & vita, vt & Veritas? Vita est sanè intelligentium hominum, & Angelorum; qui cum intelligendo, beantur. Sibi quoque vita est, quia se se intelligit, & se se beat. Veritas est rerum intelligibilium, quarum est prima ratio, & exemplar, tam vt sint, quàm vt intelligantur. Et sibi quoque Veritas est, quia ipse; per se se, sicuti est, & secundum id totum quod est, & intelligibilis est, & intelligitur. Via tandem est (vt neque illud prætereamus,) quia in eo coeunt in vnum, & sunt vnum, intelligens, & intelligibile; & per eum, tanquam per magistrum, homines, & Angelos intrinsecus docentem, res intelligibiles obuiant naturis intelligentibus, vt hæ intelligant, illæ intelligantur. D Eia vos, qui veræ phisiologiæ altas ab origine rerum causas, vestigare soletis; In ratione diuinæ vnitatis, quam monstrauit ipsa Aeternitas, superioris libri materies, agnoscite primum principium, primam causam efficientem, antecedentem omnes causas, omnia principia: vnde omnes causæ, omnia principia, & quod sint, & quod causæ, & principia sint, accipiunt. In ratione diuinæ bonitatis, cum ijs, qui Socratem secuti, philosophantur de moribus; attollite animos vestros ad cõtemplandum Deum, quatenus finis vltimus, & summum bonum, tam actionum, quàm animarum nostrarum, & omnium hominum,

Qui, vitam nobis aperit, donatq; beatam: E
Qui, nullumq; malum, mortalibus inuehit unquam.

Tandem, post omnia, cum ijs, qui soluti mente, & animo, uersantur circa ea, quæ sunt Μετὰ τὰ φυσικὰ, in hac ipsa ratione diuinæ ueritatis, discite philosophari altius, & reducere omnia in ipsum Deum, tanquàm in magnum, & primum exemplar; quod omnium omninò rerum, potest, ut antico carmine dicam,

Exemplar dare, & vestigia notitiai.

Nam res omnes, quanquam in se ipsis res sunt, tamen collatæ ad Deum, rogo, quid sunt, nisi signa? Deus enim solus, est res, & non signum, ideoq; solus simpliciter ueritas; solus id quod est: solus ipsum bonũ, cur non & solus ipsum Verũ? Quòd res sint, refertur in Deũ, quatenus est id quod est. F & Deus est earũ effector, quatenus Vnum, sicut est finis, tanquam bonũ. Sed quicquid est in eis formæ, splẽdorisque, & pulchritudinis, ex Deo originẽ habet, ut est uerũ, & Veritas. Nimirũ, ipsa Veritatis ratio, est tota lux, tota decus, tota formositas; ut mendacia contrà, & fuci omnes, turpitudines sunt, sordesque, & labes, atq; omnino horror ingentium tenebrarũ. Paria nanque existimantur à uiris sapientibus, quò ad splendorẽ, & pulchritudinem in corporibus, lux; & ueritas in animis: Et quidẽ (Audite uiri) Vnitas, uirtute continet omnia, & per se ipsam, atque in se ipsa implicitè (ut sic dicam) est omnia: Quæ demũ, sicut per rationẽ boni, unde fluxerunt, illuc refluunt, & in unũ, quoad licet, restituuntur per ipsam unitatẽ; sic reformantur, decoranturque, & illustrantur, per ipsam diuinam ueritatem, ex qua omnis species, omnis pulchritudo, & omne decus. Quanta est G tua Veritas, ò Deus? quanta? quanta? Ecquot radios, quot lumina emittit in omne hominũ genus alma hæc tua lux Veritas, ò Deus meus? Planè, non tantis coloribus fulget Iris; imo, ne mundus quidem ipse totus; quantis luminibus splendent homines, quos diuina ueritas irradiat; si tamen eã uident, uel audiunt, & non uidere solùm, & audire uidentur; iuxta Apostolicum uerbum. Sicut est ueritas in Iesu, si tamen illum audistis, & in illo docti estis. Sunt uisiones corporales digitorũ, ad parietem Regis; quas interpretatur uir desideriorum. Sunt imagines, quas, Visa, uocãt. Nam, & Petrus, dũ liberaretur ab Angelo Dei, existimabat se uisum uidere. Est ui H sio intellectualis, eaq; multiplex, sicut, & multiforme est lumen, quo olim à patribus, & per omnia secula, à uiris pijs diuina uidentur, naturæ, fidei, scripturæ, contemplationis, prophetiæ, raptus. Quæ sanè omnia, emanationes sunt lucis illius æternę; diuinæ (inquã) ueritatis, cuius est illa uox, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Hic, hic uide Philosophe, & nusquã alibi, ęquationẽ inter intellectũ; & rem intelligibilẽ, inter Deũ, & ueritatẽ. Finge te esse Argum cẽtoculum, imo uerò te esse totũ oculũ; non eris tamẽ sol, quem uidere gestit oculus. Propterea, si etiã absque corpore, totus sis mens, quemadmodũ ferè Angeli; adhuc tamẽ, aliud maius

quid-

A quidpiam, extra te, erit ipsa ueritas: Quam si ex toto compræhenderes, ueritas esses, Deus esses, ideoque ueritatem non sitires. Non quærit se ipsam Veritas, est præstò sibi ubique, & semper. Mens nostra, est, quæ ueritatem quærit, & requirit: quæ ueritatem esurit, & sitit, tanquam panem uitæ, & intellectus; tanquam aquam sapientiæ salutaris, unde reficiatur alatur, nutriatur. Emaciatur enim sine ueritate, Saginatur & impinguatur alimonia ipsius ueritatis. Certè uerò, ne Angeli quidem, usque adeo ueritatem ipsam intelligunt, ut illa non sit adhuc uerior, purior, simplicior: sicut neque tantùm amant infinitam illam bonitatem Dei, ut illa ipsa non sine fine prætergrediatur omnem uim amoris, & omnem rationẽ amabilitatis. Ecquanta ratione. Veritas in lingua Græca, per illusionem B ad Deum, & ad diuina, proprium nomen accepit? Dicta est enim, Ἀλήθεια, non tam Ἀνδ τῆς λήθης, quòd ne obliuione quidem deleri, exstingui'ue posit, quàm propriè Αλς ἡ θεία, diuinum mare, diuina inquam abyssus, in qua delicias agit Deus meus. Ob id, & tribus syllabis in lingua Latina, & tribus literis in lingua Sancta, profertur, & scribitur Veritas; tanquam uerè diuina, quando Deus est Trinitas. Non est humana possessio Veritas, ò homo. Est semen

Quod non tua seminat arbos.

Nam nimium uerè dixit Sancta illa Virguncula, quæ à luce nomen accepit; à luce, quæ splendet per ueritatem, & calet per bonitatem; à Christo Iesu, inquam; è cuius splendore emicat fides, ex cuius calore ignescit cha C ritas. Fides sine errore in intellectu; charitas sine scelere in uoluntate: Verissimè inquam dixit, Omne uerum, à quocunque dicatur, à Spiritu sancto est. Huc quidem spectabat puella sponsa Christi; quod homo, cui est cor prauum, & profundum, cui suapte natura anima fætet; cuius guttur est tanquam sepulchrum patens; nimirum, qui ex suo non loquitur, nisi mendacia, & falsitates, de Deo, & diuinis rebus, ad suam ipsius salutẽ pertinentibus, ueritatem aliquam, neque scire, neque diligere posset, nisi illi Deus, suaue olentem spiritum ueritatis, quasi animam, inhalaret. In huius nanque mysterij symbolum, dum babtismali regeneratione initiamur, immittunt in ora nostra Dei flamines, sacrum, & diuinũ salem; opsonium D opsoniorum, & condimentum omnium condimentorũ: vt intelligamus in alijs hominibus, quos Christi saliua sancta non tingit, ne micam quidẽ esse salis, ueritatis, sapientiæ prudentiæ, quo ad res diuinas; quia caro non percipit, quæ Dei sunt: neq; enim potest. Verũ enimuero absolutè quoque, & simpliciter, sicut omne quod est, pendet ab ipso Deo, quatenus est Τὸ ὄν; ita omne Verum pẽdet ab ipso Deo, quatenus est ipsum uerũ. Dicam Grecè, Τὸ αὐτὸ ἀληθές. Hinc, & prisci illi sapientes gentiũ, summa religione docebant, post Deum ipsum, nihil esse debere antiquius, amabilius, uenerabilius ipsa ueritate: quam si quis appellauerit sapientiã, aut etiam ipsius sapientiæ gloriam, apicẽ, florem; non aberrabit à uero.

Sed enim, ò viri, vt corpora integra molliter lambit, & quaſi irrorat tactus E
mellis; vlcerosa verò, & puſtulis corrupta, dum vi ſua abſtergit, mordicat ſimul, & aſperat; ſic veritas, ſuapte natura, ſano, & integro homini, eſt melle dulcior; vitioſo autem, & flagitioſo, ſua ipſius culpa, videtur amarior felle, & aſperior acerbo aceto. Vtrinque beata veritas; quæ dum amicos dulcedine lenit, & fouet; inimicos aſpredine cruciat, & excarnificat; vtroſque ſimul, humano generi reddit, & ſeruat incolumes. Te beatum Zorobabel, qui centum Zopyris maior, ac melior, non φιλότιμος, non φιλοχρήματος, ſed φιλόσοφος, ſed φιλόθεος, coram Dario Rege Perſarum, de veritate, & potentia veritatis, tanta animi libertate, locutus es. Non timuiſti Gedroſos, Arachoras, Arios, Parapomiſſadas: non expauiſti Apemiem filiam Beracis, concubinam Regis; ſed inflante diuino numine os tuum, F
vt magna, vt diſerta, vt fortia ſonares, ſpectantibus omnibus Satrapis, & Satrapijs, pro veritatis honore, & gloria, diſputaſti, certaſti, viciſti, triumphaſti: & tibi plauſit chorus, & admiranda illa imagine vocis Echo, Theatra regia reſponderunt, Super omnia vincit Veritas. Falſitas, viri fratres, tanquam malè tuta, vbique, etiam inter dentes, vnde fando, decipit; quærit latibula, ne videatur. At veritas, tanquam ſibi bene conſcia, ex quibuslibet antris, & ſpecubus tenebrarum, emicat foris: neque latere vult, neque periculum formidat: & ſecum omnia, quantumvis profunda, demerſa caligine, eruit protinus, & educit in lucem. O verè infinitam, & Deo dignam Veritatis poteſtatem.

G

Deus non tam verus, quàm veritas, illa ipſa principalis veritas, quæ verat omnia vera, extra quam nihil verum. CAP. VII.

VENIT, Vidit, vicit, alma veritas, fratres; Docuit, Delectauit, Permouit: vos læti, & gaudentes, date thura flammis. Ipſi interea, dicta dicendis nectemus, vt accedant oſſa, ad oſſa, vnum quodque membrum ad iuncturam ſuam; & videntibus vobis, ingrediatur ſpiritus, viuiſcereq; incipiat corpus, quod in gratiam veſtram, tractandum ſuſcepimus, ipſius veræ diuinitatis. Ecce habetis hactenus, primam illam vniuerſæ Veritatis ſedem, quam auguſtè, & ſanctè venerari par eſt: Artem inquam, & mentem diuinam, plenam rationum viuentium, menſuram omnium rerum, quæ natura conſtant: nam, & ars humana, menſura eſt rerum, quæ per artem efficiuntur. Quoniam ergo veritas intelligen- H

A tiæ,& enunciationis, significatio certa est animi, dependens ab ipsis rebus extra animam; sanè non res ab oratione, sed ab ipsa re accipit, & oratio,& intelligentia orationis parens,vt sit vera,vel falsa:postquam res omnes sunt imitationes,speculaque,signa,& exempla æternæ diuinitatis. Ob id enim assurgentes, ex illis, & per illas, cognoscimus Deum, & exemplaria Dei. Manifestum est tandem, neque dubitationem habet vllam, quæcunque sunt in vniuersa natura, suam ipsorum veritatem nancisci ex illis æternis conceptionibus, & idæis, quas sacræ literæ diuina Παραδείγματα vocant. Ex illa sede (O viri) quæ Dei,& Agni vna est,procedit, vt per imitationem diuini exemplaris, quod in summo illo montis vertice, in tabernaculis non manu factis,monstratur cælitibus,res ipsæ efficiant,mentes in-
B telligant,ora pronuncient,pronunciata significent; denique facta testentur,& confirment veritatem. Sicut enim imago, quæ videtur in speculo, & ea,quæ picta est in pariete,ea quoque,quæ lucet in anima,pendet a vultu extra speculum,extra parietem,extra animam; & prius, vt ab exemplari,quàm vt ab efficiente; Ita,omnis veritas,in re,in mente, in causis, in signis, in dictis, & factis, pendet a veritate diuini exemplaris, extra totam naturam; vnde verantur omnia vera,in ipsa natura rerum. An verò, non præter tempora particularia, est ipsum generale tempus, cui subijciuntur temporalia quæque? Ad hunc sanè modum, præter veritates particulares, est prima illa diuina veritas; cui vsque adeo subijciuntur omnia vera, vt, sine illa nihil sit verum, & omne verum sit verum prima illa ve-
C ritate. Erigite hic animos. In coloribus, aliud quidem est, quod videt oculus, & aliud per quod videt. In ipsa tamen luce, non differt res quæ videtur, & ipsa videndi ratio; quia natura lucis, in se ipsa habet, vt videatur per se ipsam, &, vt illius interuentu, omnia alia videantur quæcunque videntur. Quemadmodum ergo oculus,nihil videt sine luce, ita mens humana nihil intelligit sine veritate. Quanquam, lucem quidem capit etiam exiguus oculus, at veritatis amplitudinem capere non potest angustia totius humanæ mentis. Angusti sumus æternitati: Angusti sumus,& veritati. De veritate,aliquid dici ab hominibus potest: at ipsa veritas,nisi ab ipso Deo, dici tota non potest. Quàm docte dixit Philosophus
D ille, De veritate contemplationem; partim facilem esse, quia a tota fera quis aberret? partim difficilem,quia sublimis nimium res est veritas: Nimirum digna Deo, ideoq; non tam discutienda, quàm cum ijs, quæ supra nos sunt,& ad nos pertinent,credenda,colenda,amanda,prędicanda. Non indiget veritas mente; Indiget mens veritate: Nam neque est necessarius oculus Soli,sed sol est necessarius oculo. Quid enim deest soli, si eum non videat oculus tuus? Et quid deest veritati, si eam non comprehenderit acies intelligentiæ tuæ? Tuæ inquam,ò homo. Nam oculo comparari potes,soli non potes. Aliud est tibi virtus videndi;aliud quod videtur: Mens videt,veritas videtur. At verò Deus, est mens, & veritas, non plus mens,

quàm Veritas: non plus ueritas, quàm mens, totus mens, totus ueritas. E
Hinc titulus ille geminus, Aræ antiquæ Dei, Νοῦ, Ἀληθείας, Mentis,
Veritatis. Quod Deus sit vtrunque: quod ambo vtrinque referantur;
quod vnum respiciat alterum; mens veritatem; veritas mentem, vt ocu-
lus lucem, & lux oculum. Nolite iam, ò Viri, perpetuo hærere in ultimis
sedibus Veritatis, in signis, in enunciationibus, in cogitationibus, in voci
bus, in conceptibus, sed mecũ quærite illius alta subsellia, naturas, res ip-
sas, formas, exemplaria, vnde in primis deducuntur, & quo tandem redu-
cuntur omnes significationes, cogitationes, enunciationes, voces, conce-
ptus. Adde operationes, mores, amores. Sanè Veritas, in sacris literis, quas
continenter habere oportet in directo oculorum nostrorum, non ad cõ-
templationem solam spectat; spectat etiam ad actionem. An non legistis, F
In veritate non stetit? Creatus est in sanctitate veritatis? Qui facit verita-
tem? Sanè quid est, In veritate non stetit, nisi rectitudinem non tenuit?
ab arce iustitiæ cecidit? Dei amorem neglexit? Quid porrò est sanctitas
Veritatis, nisi sanctitas, fraudis, & doli nescia, absque fuco, & hipocrisi?
iuxta illud, Ecce verè Israelita, in quo dolus nõ est. Cuius sacrum symbo
lum, est cor appensum gutturi; quo significatur, tunc nos esse veraces, si
corda, & ora consentiant, si quod ore dicimus, depromamus ex corde; &,
quod in pectore clausum est, præferamus vultu: alioquin vultus, qui di-
screpat ab animo, non iam vultus, sed persona, & larua est. Quid denique
est facere veritatem, nisi rectè, & iustè, vt par est, agere? Nam, & Christus
Iesus, ore suo sancto, & benedicto, opponit, facere ueritatem, & Malè age G
re. Qui malè agit (inquit) odit lucem: Qui autem facit veritatẽ, venit ad
lucem. Hæc porrò omnia, non ad complexiones, vel propositiones perti-
nent, sed ad mores, ad uirtutes, ad actiones. Signa tamen, & ista sunt, &
causam habent priorẽ, ex qua pendet, vt uera sint, & dicantur. Sicut enim
propositiones, quum veræ sunt, ideo ueræ sunt, quia æquantur cõceptio-
ni mentis, & mens rei, & res ideæ, & idea uerbo, & verbũ Deo; sic, quum
Veritatem facimus, ideo facimus, quia opera nostra sunt secundum virtu
tem: virtus secundum legem; lex secundum rationem, ratio humana, &
naturalis, secundum diuinam. Tolle hanc conformitatem, tollis veritatẽ.
Tolle cognitionem huius cõformitatis; tollis cognitionem ueritatis. Ve- H
ritas signi, pendet à ueritate rei. Veritas rei, pendet à ueritate causæ. Veri-
tas causæ, à veritate exemplaris. Vis dicam clarissimè? Coniunge rẽ ideæ,
opus humanum rationi diuinæ, in utroque est ratio ueri; sed in uno est
signum, in altero causa. Illa igitur tãdem, quam sola mens percipit, quam
ipsum etymon indicat, uerorum conformitas, æqualitas, vnitas, ipsa est ue
ritas. Extende paululum nomen, Omnium verorum vnitas, Illa quid est,
nisi ipsa diuinitas? Nam ubi sunt omnia vera unum, nisi in ipso Deo? An
verò, quicquid in Deo est, non est Deus? Certè uerò, res æquatæ, uel uni-
tæ, quanquam sunt veræ, non sunt ipsa Veritas. Ipsa enim æquatio, &
unitas

A unitas est veritas. In te, ò Deus meus, sunt idem res æquatæ, & æqua-
tio; res unitæ, & unitas: Ergo tu solus Deus meus, es uerus, & veritas:
& qui sibi regulis tuis, legibus tuis conformes se se reddunt; illi studiosi
sunt ueritatis, illi euadunt ueri, & ueritatis amici. Et sanè veritas, quæ
ad iustitiam pertinet, quid nam est aliud, quàm imitatio rationis æter-
næ, quæ est ipsa iustitia, ipsum ius, ipsa regula, ipsa lex legum? Quæ
porrò ad doctrinam, non ne radius est diuinæ sapientiæ? abs qua omnis
scientia, & doctrina? Quæ denique ad uitam, quem scopum habet,
nisi, vt per uirtutes, quas uocant politicas, purgatorias, purgatas, hæ-
roicas, conformes reddamur imagini filij Dei, in quo nimirũ sunt exem-
plares? Quid? Ipse est exemplum, ipse est origo, typus, imago primi-
B genia, ac uiua, per quam in interiori homine reformamur; per quem,
ad Deum accedere nobis datur; per quem, nobis æterna bona promit-
tuntur; & tanquam per sponsorem, & obsidem, in nobis, patris pro-
missa complentur. Ob id, se Veritatem uocabat, & assertorem uerita-
tis: cui nimirum pater dederat, sicut in semetipso habere vitam, sic ha-
bitare in eo, non aliquam tantùm, sed omnem veritatem. Veritatem
uitæ, vt posset dicere, Quis ex uobis arguet me de peccato? natus de
muliere, sed qui peccatum non haberet; factus homo, sed in cuius ore
non esset dolus: ideoque uitis uera, habens omnem gratiam uitæ, & ue-
ritatis, omnem spem uitæ, & uirtutis: Sanctus sanctorum, solus sanctus.
C Veritatem doctrinæ, vt iam non essent plures magistri, sed omnes tan-
quam discipuli, illum unum præceptorem agnoscerent; qui opere, &
sermone potens, & exterius, & interius doceret, essetque lux uera,
quæ absque omni errore, illuminaret sedentes in tenebris gentium, &
in vmbra mortis Iudæorum. Denique, & veritatem iustitiæ; vt, quod
rectum, æquumque postulat, pro Deo, cuius agebat causam, aduersus
Pharisæos, Principes, Reges, palàm, & publicè, verum in primis, &
religiosum testimonium, forti, & imperterrito animo testaretur; & dein-
de, tanquam iudex, ius suum unicuique tribueret. Patri, cuius legatio-
ne fungebatur, redderet gloriam, nobis exhiberet charitatem, humili-
D tatem exigeret à se ipso, & implens omnes numeros, ad obediendum
Patri, & ad nostram salutem, se ipsum traderet uictimam in ara Cru-
cis. Quàm altè profatur Ioannes dilectus domini, uniuersæ Ecclesiæ
Ταχύγραφος, ò Viri; vt tantæ rei fidem faciat omnibus gentibus:
Vidimus gloriam eius, gloriam unigeniti, & agnouimus eum ple-
num gratiæ, & ueritatis. Non ne uerò, & ab ipsis quoque hostibus,
accepit ueritatis testimonium? Scimus (inquiunt) ò Magister, quia
uerax es, & uiam Dei in ueritate doces: non est enim tibi cura de
aliquo; non enim respicis personam hominum. Hinc piæ illæ ipsius
querelæ, aduersus contumacem Synagogæ perfidiam; Si ueritatem
dico vobis, quare non creditis mihi? I, tu, modo, scælestè, perfide, vir
Belial;

Belial; I, scælus mundi, odium cœlitum, totius sacri exitium iuris: I, in- E
quam, Pilate, & pudore deposito, Christum Iesum, quem supplex, vt pronus adorare debueras, insolens, immodestus, importunus, interrogas; Quid est veritas? Ille ipse, qui tecum loquebatur, ille ipse, quem tu alloquebaris, aduersus quem, pro mundi salute, vt in eum deseuires, non ab homine, sed ab ipso Deo acceperas potestatem, ipse, inquam, est veritas. Veritas prædicata omnibus gentibus: Veritas inspirata pijs animis; veritas incarnata in virgine, veritas increata in Deo patre; atque ideo est lux clarissima ad docendum, via rectissima ad dirigendum, iustitia plena, & integra, ad saluandum; vita æterna ad beandum. Et cur non expectasti, ò noue Dionysi, ò delusor, & irrisor numinis, cur, inquam, non expectasti sanctum illud oraculum, vt hæc tibi fidelia responsa daret? nisi, quia dilexisti F
magis tenebras quàm lucem, iter deuium, quàm viam, mendacia quàm veritatem, Deos, quàm Deum? Inde enim prodijt, quòd, Grati successor ingratus, in præfectura Iudeæ, quam, immerita Cæsaris gratia gerebas, profana Deorum signa in templo collocari iussisti; Christum, quem, Sanctum Dei, etiam cacodemones vocant, quem Tiberius tandem in Larario posuit suo, extra portam ciuitatis, occidi iussisti. Veritatem nimirum ore mussabas, animo dissimulabas, factis autem, o Hypocrita, negabas, & pernegabas. Sed, ille, o viri, apud inferos rationem reddat: Reddat rationem mendaciorum patri, filius mendacij, filius diaboli,

Victima nil miserantis Orci.

Nos, in laudem veritatis, canamus Epinicion. Beata Crux, in qua de homi G
num mendacijs, dæmonumque dolis, & fraudibus, triumphauit diuina Veritas. Et beata Veritas, pro cuius gloria, & honore, in ligno Crucis, mortem pertulit Christus Iesus; ad hoc natus, passus, crucifixus, vt, in omnibus, & per omnia, testimonium perhiberet veritati.

Deus solus, veritas; Citra Deum, omnia vanitas: Dij gentium, vanitas vanitatum. CAP. VIII.

SED, in hoc tanto, tamque immenso, quem nobis H
sors dedit, veritatis campo, liberius iam exultare, &, velut leuioris armaturæ excursionem facere, gestit oratio, ò viri; si fortè illi, qui hactenus diligūt vanitatem, & quærunt mendacium, homines graui corde, ideoque mendaces in stateris iudicij, & rationis; tantarum rerum meditatione, speculatione, & contemplatione, quasi volucribus pennis, leuiores facti, incipiant nunc demum, constanter diligere, & amplexari veritatem. Vt, dum omnia vanescunt, quæ in mundo sunt, eorum quoque

A quę cogitationes, ſpes, & deſideria, non cum illis pariter euaneſcant: quin potius, facti ipſi ſublimiores cœlo, abs quo fortuna, erratio, & ipſa ferè vanitas, abeſſe videtur, iungantur animis. Deo, qui ſolus eſt veritas; &, præ illo vno, deſpiciant, tanquam poſita.

Sub pedibus, quæcunque infra per inane geruntur;

Poſſeſſuri ſuo tempore, beatas illas ſedes: in quibus nullæ variantis cæli vices, ſed perpetuus ordo, ratio, conſtantia, firmitas, veritas;

Quas, neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Aſpergunt, neque nix acri concreta pruina,
Cana cadens violat, ſemper ſine nubibus æther,
Integer, & largè diffuſo lumine ridet.

B E vigilate animis, ò Mortales. Proponimus enim vobis ſanctam, ſalutarem, &, dignam, quam nulli homines ignorent, philoſophiam. Non ſunt tam inuicem extremi, atque oppoſiti, duo illi mundi cardines, quos vocauerunt occultum, & conſpicuum polum, de quibus Maro,

Hic vertex nobis ſemper ſublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſq́; profundi.

Quàm, ſibi inuicem, per rationes intrinſecus proprias, aduerſantur veritas, & vanitas. Voces quidem, ſono ſunt ſimiles, literarum & ſyllabarum numero pares, ferè ſimiliter incipientes, & ſimiliter cadentes; vt, verè adelphides videri poſsint; ſed, res, quæ ſignificantur his vocibus, ò quam lõgè,
C longeq; diſtant: genere, forma, æuo? Vanitas, comes eſt indiuiduus vniuerſæ creaturæ. Veritas, eſt ſolius propria creatoris. Ex varietate, varietas, & mutabilitas: Ex veritate, firmitas, atque conſtantia. Nihil ſubinde variabile, niſi quod vanum. Oportet, vt verum ſit illud, quod ſibi æternum conſtat. Itaque variabilia omnia, quia vana omnia: Deus ſolus, variationi ſubiectus eſſe non poteſt, quia, Deus ſolus, & verus, & verè eſt. Ita eſt, ita eſt, nolite errare. Quæcunque ſunt citra Deum, non omnia quidem intrinſecus, potentia ſubiecti, contrarietateque, & compoſitione, ſed intrinſecus tamen, poteſtate agentis, verti, commutarique poſſunt; non ſolùm, vt aliter ſint, quàm modo ſunt, ſed, vt omnino non ſint, ſicut etiam aliquando omninò non fuerunt. Hæc eſt dignitas, & ma-
D ieſtas ipſius veri Dei, vt, extra aleam vniuerſę creaturę, poſitus, procul abſit ab omni variatione, & mutatione, & tãquam omnium rerum creator, ſit in ſeipſo, firmus, conſtans, Αμετάβολος, hoc eſt, non aliquo modo mutabilis: vtpotè, non vanus, non vacuus. Vnde enim deducitur vanum, niſi a vacuo? Plenitudo rerum omnium Deus: Neque enim eſſent abs Deo omnia, niſi eſſent in Deo omnia. Ob id ſanè ſunt ab ipſo, quia ſunt in ipſo. Vniuerſa porrò creatura, quid eſt niſi ipſum inane, & vacuum? ipſa inanitas, & vacuitas? Quam propterea Deus portat, ſuſtinet, fulcit verbo virtutis ſuæ, ne in nihilum labatur, & concidat. Indicat homo, vt omnis creatura, ſic vanitas vniuerſa: cuius celerem fugitiua

ætate

ætate commutationem, defectum, interitum, quis non miretur? non doleat? non deploret? Sic enim, & Poeta, Sub imagine Rosæ, eadem die nascentis, & contabescentis, humani generis fragilitatem lamentabatur, E

Et dum nascuntur consenuisse rosas.
Quàm longa una dies, ætas tam longa rosarum;
Quas tabescentes, iuncta senecta premit.

Ecquis nostrum non uidet, quàm perpetuo circulo uoluantur, & reuoluantur res humanæ? quàm nihil ex præsentibus in eodem statu permaneat? quàm sit præceps, in hac uersatili humanæ uitæ rota, omnium nostrarum rerũ mutatio? Neque enim, temerè dicitur homo, fœnum, quod uelociter arescit; olus herbarum, quod citò deficit; vmbra, quæ repente apparet, & fugit; flos denique, qui statim F

succisus aratro,
Languescit moriens.

Profectò uerò, hic ipse tantus humanarum rerum motus, quo singula quæque commutantur, non in dies solùm, sed in horas; vox quædam est, quasi publica, quæ testatur, & protestatur, quo nihil stabile sub sole, nihil firmum, nihil solidum; omnia fluxa, omnia incerta, omnia uacua, omnia uana, omnia uanitas: vt propterea, parum quoque solidi, imò uerò, vanissimi habendi sint, quin, & uniuersa uanitate uaniores, homines illi; qui, opibus, honoribus, voluptatibus, rebus inquam fluxis, incertis, uanis, studio, amore, cogitatione, vsque adeò inhiant, incumbunt, inhærent, vt uix inde diuelli possint: verè, vt in prouerbio est, lasciuis hæderis ambitiosiores. Iam quid est solidum, quid est vanum? Corpus solidum, nulla dimensione uacat. Menses solidi, constant tricenis diebus. Dicitur translatè, Gloria solida, fructus veræ uirtutis: Felicitas solida, sapientiæ merces, immortalitas: Virtus solida, integritas uitæ. Gaudium solidum, iuge conuiuium animi, qui nullius sit sibi sceleris conscius. Quid est ergo uanum, nisi quod non est solidum? non plenum? non integrum? non permanens? Rem uanam, tangere te credis, ò homo, & non tangis: signum autem est, quia, neque ab ea tangeris. Putas te ab ea sustineri posse, & falleris: nam illi innixus, mox concidis. Aperis ora, & uideris te uesci, manducareque, & bibere, & semper esuris, ac sitis. Non sic res solidæ, non sic; Sed, cupis fortasse exempla, vt facilius intelligas uanitatem, inanitatem? Ecce tibi G H

Surgentem ad Zephyrum, paleæ iactantur inanes;

Ecce gluma, quam proijcit uentus à facie terræ: Ecce populares auras, strepitum Romæ, fauorem uulgi, uices salutãtum, laudes adulantum: Ecce fumos, somnia, vmbras, ventos, nubes, bullas; omnia hæc, exempla sunt uanitatis, quam scribimus: hoc est, nõ tum curiositatis, cupiditatis, peccati

peccatoris;

A peccatoris; quàm fragilitatis, imbecillitatis, inanitatis, cui subiecta est etiam nolens, & humana, & vniuersa natura. Omnia vanitas, Viri fratres, omnia vanitas. Imò verò, quod communis ille Ecclesiæ prædicator, grauissimè proposuit, & longa inductione probatum reliquit; Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Sanè, non est in rebus creatis, essentia solida, & stabilis, cuius fultura subsistant: nam cœlum, & terra transibunt: Non est virtus, qua labentes, sed ne labantes quidem, dum illis hærent, sustinere, & confirmare possint; sunt quin potius omnia bacilli harundinei, quibus, si quis innixus fuerit, perforabit manum suam. Ad saturandas demum animulas nostras, quæ nunquam non dicunt, Affer, affer; quid conferunt vniuersæ creaturæ, nisi, vt in nobis cõpleatur mysticum
B illud, Onager pascit ventum? vt ex hominibus migremus in onagros, &, pro solido pane, pascamur inani aura. O' quàm aptè scriptum est, Somniat esuriens, & comedit, & bibit; quum autem, expergefactus fuerit, lassus adhuc esurit, & sitit, & arida est, & vacua anima eius. Quæ omnia, vtinam ipsi nobiscum aliquando tacitè meditaremur, Viri fratres; & purgaremus mentes nostras; vt abstersæ, in modum speculi, diuinos illos splendores, in seipsis reciperent; quibus addiscerẽt, rectè, syncerè, distincteque iudicare, inter id quod est, & id quod apparet; inter rem inquam, & somnium; inter verum, & vanum, inter Deum, & mundum. Sanè, hoc qui facit, cognoscit Deum. Nullus porrò cognoscit Deum, nisi iã similis factus Deo. Qui autem assimilatur Deo, dignus est ipso Deo. Ille verò demum
C dignus est Deo, qui nihil agit indignum Deo. Quid tandem est hoc? Hoc est omnis homo. Ecquid est omnis homo, ò Ecclesiastes? Homo non vanus, homo non vacuus, homo integer, homo, plenus, non semiuir, bis vir potius; homo ad vnguem factus, homo ambrosia dignus. Etenim, non elatus prosperis, non fractus aduersis, in sola vitæ Deo placentis meditatione, tanquam in tutissima base collocatus, animam stabilem, & inconcussam possidet; cogitat ea quæ Dei sunt; loquitur quæ cogitat, & facit quæ loquitur: abhorrens propterea à voluptatibus, quæ, carni coniunctæ, computantur inter sordes, & feces; contemnens opes, quæ tanquam fluuiales vndæ, nunc affluunt, nunc refluunt; simul, & honores, qui sæpe ad præcipitia, semper ad pericula trahunt. Denique, & vitam;
D quæ, ineuitabili fato, ad mortem ducit, nisi ille nos regat, qui eam nobis dono dedit. Hæc, quum ita sint; quis posthac dicere audeat, Vanus est, qui seruit Deo? & non potius dicat, Vana salus hominis, Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Vani sunt omnes homines, quibus non subest scientia Dei. Qui in vanum accipiunt, & exponunt animas suas, Quorum opera vana, & risu digna: quorum gaudium instar puncti: quorum iustitia, sicut lanugo frondium: quorum misericordia, vt ros pertransiens; quorum virtus, vt procella maris, quam ventus dispergit: quorum spes, vt nix, quæ tacta, effluit mox, & eliquatur.

Deus

Deus ſolus, O viri, mundo, & rebus omnibus, pater, & mater eſt: Pater E
creatione, cura, imperio; Mater conſeruatione, complexu, charitate.
Mundus, haud dubia ſpe diuinæ bonitatis, totus eſt pendulus: Deus, eſt ſuis uiribus potens, cui nihil deeſt, cui adſunt omnia; qui eſt unum, & omnia; qui propterea firmiſsimus pleniſsimus, omnia tenens, regens, fouens; dat laſsis fortitudinem, confirmat cadentes, erigit eliſos, animam eſurientem ſatiat bonis, & eas, quorum promptuaria plena eſſe uidentur, dimittit inanes. Deus ſolus, eſt ueritas; qui in pulcherrimis, optimiſque finibus ſuæ ipſius (ut Græcè dicam) ὑπερουσιου ταὐτοτητος firmiter, & intemeratè collocatus; de ſuo ipſius ſtatu, nulla ui, nullo dolo, nullo tempore, nulla ratione deturbari, dimouerique poteſt; mutat, & non mutatur; ſemper agit, & nunquam patitur; cuncta perficit, & à nullo F
perficitur; omnia tribuit, & nihil accipit; nec acquirit, nec amittit; bonorum non indigens, ſed abundans; nõ habens unde deficiat, aut quo proficiat; qui nuper eſſe nunquã didicit; & quandoque non eſſe nunquam nouit. Ita nunquam uarius; ſemper eſt ipſe, uerus Deus. Quod uariatur, iam non eſt ipſum: Deus ſemper eſt ipſe, in quo nulla Ἀλλοίωσις, nulla Ἀλλοτρίωσις. Hinc pronomen illud, honoris plenum, Græcè, Αὐτὸς, quod, inſigni uelut adulatione, ab ipſo etiam Cicerone repræhenſa, de Pythagora paſsim efferebatur, quis noſtrum ignoret, quàm emphaticos tribuatur Deo, tanquam titulus diuinæ ueritatis, firmitatis, immutabilitatis? Ecce carmen, ſociatum numeris, & fidibus, Tu autem idem ipſe es,
ò Deus. Sanè enim, quid eſt, Tu autem idem ipſe es, niſi tu ſolus immuta- G
bilis es? Omnia alia quæcunque ſunt, modo quodam naſcuntur, occidunt, fluunt, labuntur: neque enim diutius, uno eodemque ſtatu ſunt, aut eſſe poſſunt: At uerò tu Deus omnis mutationis expers, unum, eundemque ſtatum, abſque ulla commutatione, perpetuò conſeruas, & obtines, manens ſicuti es, quia tu ſolus uerè es. Eras ante nos, eris poſt nos; abs quo ipſi ſumus, quod ſumus; ad quem ueniemus illi qui erimus; immutabimur enim, dum reſurgemus, te immutante; ſed tu non immutaberis dum nos immutabis; eam ipſam ueritatem, quam oſtendiſti creando omnia non creatus, eam ipſam oſtendis mutando omnia, non mutatus. Tu autem idem ipſe es, quia nihil habes, præter id quod es: tu unũ es ſolum,
& omnia in te ſunt unum. Tu nõ tam es ubique, quàm es ipſum ubique, H
ſicut non tam es ſemper, quam es ipſum ſemper, ipſa inquàm immenſitas, ipſa æternitas. Tu autem idem ipſe es, imo, nõ tam idem ipſe, quàm idem ipſum. Tu idipſum es, ò Deus, non in natura aliud, non in perſona modo unus, modo alius; non in qualitate alter; non in loco, modo hic, modo alibi; non in tempore nunc, uel alias; es modis omnibus idipſum, in quo requieſcendum nobis eſſe, certo certiùs ſperamus, atque confidimus. Et ipſa Ταυτότης, ipſa Βεβαιότης, ipſa Ἀμεταβλησία, ipſa Στηριξία; Ipſa identitas, firmitas, immutabilitas, ſtabilitas, quia es ipſa ueritas. Tu

autem

A autem idem ipse es, æternum, & fundatissimum fundamentum, non iactum, aut positum, sed naturale; uirtus, & potestas omnium motuum, radix, & origo omnium temporum; seruans, & reuocans uices cuiusque mutationis, & temporis; mutans, & uarians oportunitates, tempestates, & tempora; ipse interim non mutatus cum temporibus; cui stant temporum currus; cui nititur, & mouens, & mobile, & motio; à quo uim habet mouendi quæcunque mouent; per quem mouentur quæcunque mouentur; qui etiam quum uoles, firmabis omnes mutationes, & omnes motus. Vtinam, ipse quoque Deus, tuo salutari præsidio tunc firmus efficiar; infirmus planè, & uanus, & uanitas, ex me; sed firmandus, & stabiliendus ex te, si modo refugiam ad te; tibi ipsi gloria in secula seculorũ,

B ò Deus. Meminisse oportet (ò viri) eorum, quæ supra dicebamus: nam hoc totum, ad laudem veritatis pertinet, vt extingui nullo vnquam tempore posit. Quæ, vno digna Deo, quo nihil fortius, potentius, firmius, sola omnibus, machinis præualet; cui ne mundus quidem ipse totus resistit: quæ uinci non potest, quæ vincit omnia; quæ, vt omnia commutentur, ipsa semper sui similis, eadem in sua ipsius maiestate, & gloria perseuerat. Intercidere apud nos aliquando, obscurari, languere, emori, aliqua veritas potest, Vnde illæ quærelæ, Corruit in plateis Veritas, Non est veritas, nō est misericordia in terra; At si cœlum, etiam, & terra transeat; veritas simpliciter, & absolutè manet in æternum; vt, quæ desinere, defi-

C cere, aut etiam languescere non potest, nisi languescat, deficiat, desinat illa ipsa æterna diuinitas, nimirum continuata Deo, vt fluuius fonti, vt radius Soli, vt imago vultui. Vis, æternitatem, immutabilitatemque veritatis, tibi planè explicem, ò homo? Cogita, si audes, extinctam esse, prorsus, aut omnino, fluctibus, & inundationibus mendaciorum, extinguendam esse aliquando, illam ipsam, quam tantopere efferimus flammam veritatis: Fac, vt, nouissimis temporibus, abundante iniquitate, nulla sit veritas; Te ipsum tunc interrogabo, est'ne verum, nullam esse veritatem? Ita est (dices) quia iam posuisti, quòd extincta sit veritas? Tum statim subijciam; Est'ne verum nullam esse veritatem? Respondebis, Est. At sicut

D non est album sine albedine, neque lucidum sine luce; ita non est verum sine veritate. Est ergo veritas, velis, nolis, adhuc viua, & non mortua; quam extinctam esse temerè cogitabas: vt palàm intelligat omnis mundus, quòd, perinde, ac illa ipsa natura Dei, æterna sit veritas, nulloque posit claudi principio, nullo fine; ipsa rerum omnium, vt, & ipse Deus, principium, medium, & finis. Annulus nimirum aureus, circulus cœlestis, immo verò, toto cœlo amplior; quo vniuersa rerum series, & ipsa etiam cœlorum fabrica, admirabili intexta ordine, continetur, ostenditur, declaratur. Egressus inquam à principio, status in medio, & reditus ad finem. Ob id enim, ternis elementis, in vnam dictionem coalescentibus, constituitur sacrosanctum illud veritatis nomen

men אֱמֶת. Quid quod, prima eius litera א, primum est totius Hæbraicæ literaturæ elementum? Secunda est inter illas duas & viginti; quibus conficitur totus orbis diuinæ Scripturæ, quasi medium מ. Vltima porrò, qua veritatis uis, & sonus clauditur, impletur, perficitur; totius inquam dictionis quasi anima, & spiritus, & totius rei, quam tractamus forma, & complemẽtum, litera est sanctissimæ crucis; signum boni hominis, Thau; vltima, inquam, classis alphabeticæ figura ת. Quę profecto omnia, nisi surdis canimus, admonẽt nos, vt quum de ueritate uerba facimus, Christum feramus in oculis, ramosum, nodosum, uastum, uiridemque stipitem uniuersæ ueritatis; ut ipse quem sacrosancto, nostræ redemptionis mysterio, crucifixum adoramus, cuius militare signũ in fronte gerimus; ipse inquam nobis sit lux ueritatis; ipse doceat ueritatem, consignet nos, & conformet, ut Cruci, sic ueritati. Nimirum in Christum plenissimè competit, & res, & nomen ueritatis, tanquam in principium, in medium, in finem, ultimamque (ut iuxta Paulum Apostolum loquamur, Ἀνακεφαλαίωσιν, omnium ueritatum: nimirum, in quo, habitat corporaliter, omnis plenitudo diuinitatis. Hic est א radix, ostiumque & magister. Hic est מ medium, & mediator, ad intelligẽtiam, & amorem. Hic est ת finis, compendium, summaque uniuersæ ueritatis Dei. Hinc terna illa responsa, Principium, qui & loquor uobis: Omnia traham ad me ipsum: Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Et quidem, si Spiritus sanctus Hæbraicè loqui uoluisset; sicut Græcè dixit, Ego sum A, & ω; sic dixisset, Ego sum ת, & א. Illud sanè, ad rationem principij spectat; hoc, ad rationem finis: Vtrunque est Christus; vtrunque est ueritas. Inde nata est uox illa sancta, אֱמוּנָה, fides; quia obiectum fidei, est veritas ipsa. Inde etiam, uox illa iurisiurandi, sigillum ueritatis, fidei, & fidelitatis testimonium: Vox illa (inquam) quæ sub eodem trium literarum sacramento, tantum habet honorem, ut eam, neque Græca, neque Latina Ecclesia, immutare unquam ausa fuerit אָמֵן, Amen. An non est, & Christus Iesus, dilecto illi suo Ioanni, Ἀμὴν; testis fidelis, & uerus; ipsa fidelitas, ipsa ueritas? In quo ab omni æternitate, quicquid factum est, vt uita, sic & ueritas erat? Non est aliud uita, quàm ueritas: neque ueritas est aliud, quàm uita. Deus uita, Deus ueritas. Itaque, & Christus ueritas est simul, & uita. Vita quæ mori nescit, Veritas quæ deficere nequit. Ob id enim sancti illi caracteres, quibus (ut audistis) describitur ueritas, sunt supra cæteros solidi, firmi; &, numero, quem Hæbreis significant, & figura, quam nobis quoque ostentant, quadrati. Hanc æternam, & immutabilem Dei benedicti ueritatem, firmissimo animo diligere, huic ueritati æternum inhærere, homo debuerat; non immunis quidem ipse à uanitate creaturæ; sed tamen factus, ut seruiret ueritati Creatoris: nimirùm, conditus in tempore, cum tempore, & magna ex parte subiectus tempori. Sed tamen, conditus pro æternitate, non pro tempore: victurus inquam Deo, in æter-

A in æternitate, cum Angelis; non prorsus moriturus mundo, in tempore, cum belluis: quia, quæ pro Deo, & ad Deum dirigatur, pia hominũ opera, actu quidem transeunt; sed tamen, fructu, & retributione æternum manent: vt uanum quidẽ sit, quod in se ipsis sunt; sed omninò uana nõ sint, quia uanum non est illud, cuius intuitu, & gratia fiunt. Auersus autẽ à veritate homo, &, in erroris sui pœnam, à veritate, quam deseruerat iustè repulsus, quonam se verteret, nisi ad vanitatem? quærens ueritatem, in uanitate; qui existimauerat uanitatem, in ipsa ueritate. Sic desinens contemplari verum Deum; finxit sibi uanos Deos. An non uanos? qui, nec bene possunt facere, nec male? qui oculos habent, & non uident; qui aures habent, & non audiunt? Vana sunt omnia, quæ fecit Deus verus; & non
B sunt uana idola, quæ fecit homo uanus? Imo verò, quia uniuersa uanitas omnis homo uiuens; necesse est, ut Dij, quos finxit homo, sint vanitas uanitatum. Vsque adeo ergo, longè, lateque, imperitabat regnum uanitatis in Dijs; vt ne haberet quidem sub sole, vbi caput reclinaret suum, diuina ueritas. Sed enim, magna ratione Moses, protecto capite Sacerdotis, terribili galea nominis Dei; dum, illius venerabile pectus, insigniret sancta veritate, quæ, viro Dei, esset, & ornamentum, & armamentum; illi ipsi veritati, adiunxit comitem, Manifestationem. Sic enim habet, Τὸ λογιον, ἀλήθεια δήλωσις: apertè nimirum significauit, nihil esse tam absconditum, tam arcanum, quod ueritas non prodat, quod non reuelet, quod non manifestum efficiat. Tota lux, tota oculus, oculus so-
C lis, oculus Dei, iudex, & testis; Iudex syncerus, testis incorruptus, aduersus quem nihil possunt, aut Sophistarum decipulæ, aut subterfugia dialecticorum, aut demum armatæ illæ, & coaceruatæ oratorum inductiones, & soritæ, etiam si ipsa ueritas sit nuda, sit sola, & nullis instructa uel armis, vel artificijs. Manifestauit ergo tandem se ipsam mundo, & uanitatem detexit Idolorum diuina ueritas. Quid dico detexit? An non, & destruxit? Audi ò homo inanis, ò homo inutilis; ò homo qui Deum uerum in tuis ridendis, & irridendis Idolorum uanitatibus irritasti, vnde meritò irrisus fuisti. Audi, inquam; Vbi Pan, antiquissimus in naturæ similitudinem, apud Archadas formatus, rusticus Deus? Vbi Diana
D Ephesia? Vbi Capitolinus Iupiter? cuius eminentissimas ædes, tot urbium, & prouinciarum opima spolia, tam multis seculis ornauerunt? Vbi Iouis Hammonis, apud Garamantas templum magnificentissimum? Vbi ara cornibus plena? Vbi, vbi masculæ, fœmineæque Deorum effigies? Vbi Dodoneæ quercus, & pelues sonoræ, crepitantiaque illius cymbala? Vbi Aegypti Cynocephalus latrator Anubis? Nullo negotio, ò Viri, solo spiritu oris sui, omnipotentissima Veritas ad nihilum redegit, & Deos, & Deas: simulachra gentium argentum, & aurum, uanissimas uanitates omnium uanitatum. Et, iam tot seculis, quæ fuerunt ante nos, Deus uerus transfert regna, & impe-

ria, mutat mores, vices, ſecula, tempora; ſed, & ipſam rerum naturam, E
ſortem, nomina, faciem. Ipſe inrerea immortali æuo fruens, & ſumma pace, nil noſtri indigens, ſuis pollens opibus. Ecce veritas, ecce igitur vera diuinitas, ecce verus Deus, (vtar Plautina voce) ipſus, ipſiſsimus. O Marce Tulli, ò Marce Tulli, ò fons eloquentiæ, ſi ſciuiſſes donum Dei; Si intellexiſſes hanc vnam veritatem, quam multò fœlicius dixiſſes in laudem ſolidæ huius Theologiæ, quam dixeris in laudem illius inanis philoſophiæ. O naturæ currus, & Auriga, O vitæ dux, O virtutis indagatrix, expultrixquè vitiorum. Quid non modo nos, ſed omnino vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? Tu orbem terræ, è cœlo veniens illuſtraſti. Tu in terra vrbes peperiſti. Tu diſsipatos homines ad cętus, & ſocictates conuocaſti. Tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſti. Equidem, ò viri, eſt homini temulento forte vinum; F
Sunt laſciuo fortes mulieres; & plebibus ſunt fortes Tyranni: at præualet omnibus hæc ipſa pia. & ſancta veri Dei cognitio: quæ vna, & vino madidos facit ſiccos, & mulieroſos caſtos, & denique Tyrannos mutat in Reges.

Diuinæ naturæ ſimplicitas illa ipſa diuina veritas. CAP. IX.

AGITE nunc Viri, poſt infinitatem, quæ ad magnitudinem ſpectat; poſt veritatem, quæ relationem habet: audiamus ipſam diuinam Hiſtoriam, de diuinæ ſubſtantiæ ſimplicitate: nam ſimplex, & compoſitum ad ſubſtantiam pertinet, longè, lateque loquentem. Infinitudo patefecit viam ad intelligentiam diuinæ Veritatis: Ecce ipſa veritas aperit nobis oculos, vt contemplemur rationem diuinæ ſimplicitatis. Ecquidnam eſt re ipſa diuina Veritas, niſi illa ipſa tantopere celebrata diuinæ naturæ ſimplicitas? Quid eſt enim in ipſis rebus, ſi commune hominum iudicium attendimus, quod & probat ſonus H G
vocis; quid eſt, inquam, Verum, niſi merum, purum, ſyncerum? Hoc inquam, quod quærimus in Auro, in Opobalſamo; quærimus, ſed non inuenimus. Sanè domus, vrbes, naues, emporia, apothecæ, vſquead eo plenæ ſunt callidis, & tegendo ſcælere artificioſis hominibus, vt in omni mercatura, ſiue ſordida, & tenui, ſiue magna, & copioſa, omnia ſint fuco, & lenocinijs illita, corrupta, myſta, adulterata, & (vt ſic loquar) mangonizata. Intantum excreuit auri, & argenti ſcælerata habendi cupido, omnium malorum radix, & ipſius veritatis inulta nouerca, vt ſi dies, ſi noctes, ſi ſolem, Lunamque, & Stellas, venales haberemus; per huius ſe-

A culi sacros, & omnino, execrandos homines, qui ferè tanquam χειρόσοφοι, versuti, astuti, panurgi, colorem in fucum, & veritatē in mendacium, mira facilitate mutant; timendum esset, ne hæc ipsa tempora, & lumina, quæ iam Deo gratias, in vilitate sunt, in magna caritate essent, & caritati demum intolerandæ penuria fortasis accederet. Quęso Viri, parcite; nam per indignationem (vt video) paulisper digresi sumus; neque diutius licet hic immorari. Quid enim si in artibus diminutæ sunt veritates à filijs hominum? Ascendamus potius & percurramus in regno naturæ,

Quicquid solis pascitur aruis.
Siue illud inops nouit Garamas,
B *Siue illud Arabs, diuite sylua;*
Siue Hyrcani cælant saltus,
Vacuisq; vagus Sarmata campis;

vt ostendamus citra Deum verum, nihil esse quicquam veri, puri, & synceri in vniuersa natura. Profectò verò, quid habet integri, synceri, puri, & non permisti mundus ipse totus? Videtis terram, quam terimus; aquam, quam bibimus; aerem, quem spiramus, ignem quem lapidum conflictu elicimus. Certè, si fieri posset, vt id quod Euripides Τραγικώτατος optasse creditur, vt res ipsæ omnes cum hominibus colloquia miscerent, absque fuco, & fallacijs, libera, & incorrupta voce, hoc vnum testarentur, quod Αὐτοπῦρ αὐτοΰδορ αὐτὸ ἀὴρ αὐτογῆ, hoc est purus C ignis, pura aqua, purus aer, pura terra; nihil est aliud quam ignis, quam aqua, quàm aer, quàm terra: terra inquam, hoc est non humus, sed arida. Tum dicerent, se esse sociata, concreta, ex hisque omnibus constituta, atque constantia: ignea inquam, aquea, aeria, & terrestria, ideoque tandem puro, veroq; sermone faterentur, se non esse pura, neque vera. An verò ipsi, interea, dum illa tacent, falsum dicimus? Sensu ne ipso contenti non sumus? & re subiecta oculis nostris?

Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera, ac falsa notemus?

Sed si placet, scrutemur arcana, fusilis illius, & metallicæ philosophiæ: illa ipsa inquam elementa, & primordia, quæ commista in natura rerum, D ab ijs, qui supra cæteros quàmplurima arcana scire, & mirabilia facere se posse confidunt, per Χημείαν, discreta prorsus, separataque esse putantur. Certè verò, negari non potest; quin videamus aquam in vapore concreto, aerem in oleo albicante, in subtiliore, eoque rubente ignem; demum terram in fece. Et nemo nescit, hæc corpuscula minus habere impuri, & infracti, plus integri, & synceri; collationeque facta ad ea, quæ communiter videmus, & tāgimus, appellari posse, simplicia. Sedenim, ne à tota quidem eorū massa, vel guttulam secernere licèt, ex toto puram, & simplicem:

Quæ miscet natura potens, confundit eadem;
Haud ars vlla potest prorsus disiungere.

Sint porrò, uel saltem quandoque fuerint in ipsa natura, nunquam permista, duo hæc præcipua elementa mundi, ignis, & aqua, vt dum multis modis, & gradibus inuicem miscerentur, hoc est temperaretur flamma cum frigore, tum ad manifestandam multiformem sapientiam Dei, multiplices rerum formæ educerentur in lucem. E

Sanè, vbi temperiem sumpsere, humorq́, calorq́,
Concipiunt; & ab his oriuntur cuncta duobus;
Quumq́ sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes
Res creat, & discors concordia fœtibus apta est.

Atqui, si permista aliquando non fuerunt, quoniam tamen, inter se sunt contraria, non absolutè simplicia, sed omnino sylua, materia inquam, & ipsa in se ipsis composita erant. Et hæc profectò fuit ab initio, estque omnium elementorum ratio, & natura ò Viri. Id quod indicat graue, & leue, calor, & frigus, humidum, & aridum; inter se se perinde ac uita, & mors, perpetuo bello pugnantia. Itaque sub Luna nihil omnino uerum; quia nihil ex toto simplex, & purum. Quid, si scandimus cœlos? Sit extra contraria totum cœlum empyreum, aqueum, & firmamentum ipsum, quæ in sacris notantur literis; & totum illud, quod philosophia gentium adinuenit septem planetarum uolumen: neque hæc ipsa orbium cœlestiũ decas, ad syluam ullo modo pertineat; vt ex ea, quasi ex materia, perinde ac ex tetracty elemẽtorum fiat aliquid. Tamen postquam ipsi quoque Philosophi in cœlo ponunt dextrũ, & sinistrũ, ante, & retro, sursum, & deorsum; quin (vt ipsi scitis Viri docti) densum & rarũ; potest'ne cœlestis natura esse prorsus indiuidua, omninò pura, simplex, & sine ulla materia? Profectò uerò, ipsi quoque Peripatetici, quibus cœli substantia, penè diuina est, totum cœlum, materiam uocant, materiam (inquam) in potentia ad Vbi, vt eorum uerbis utamur. Iam porrò de hominis anima loquendum est, quæ cum sit imago Dei, creata (vt aiunt) in orizonte Aeternitatis, & temporis, ideoque cœlorum, & elementorum domina, immortalis & inuisibilis (mente enim uideri potest, oculo non potest,) quis eam non credat esse naturæ simplicissimæ, & penè (vt Cicero dixit) particulam diuinæ auræ? Sed enim, si esset vsque adeo simplex, vt credi posset portiuncula diuinæ substantiæ, profectò nulla ratione, scelere inficeretur; sicut neque esset expers mortis, si cum alijs formis, ex ipsa materia haberet originem. Quod si percurrere placet superas mentes, quum scriptum sit, Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis repperit prauitatem; non'ne manifestum est, quod à puritate, atque ideo à ueritate deficiant; quando uerum, & falsum opponuntur, perinde ac rectũ, & prauum. Itaque Deus (vt eò tandem, vnde abscesit reuertatur oratio) quia solus est purus, & simplex, ab omni concretione aliarum rerum, ex toto segregatus, qui neque ex alia, neque cum alia natura, componitur; in quem, vt, vel ipse constet, vel aliud quidpiam constare faciat, nihil ingreditur

F (margin, beside "estque omnium")

G (margin, beside "esse prorsus")

H (margin, beside "haberet originem")

A ditur alienum,& qui non ingreditur aliena,hoc ipso,quod est simplex,est etiam uerus, ueritas,res,& ratio ueritatis. Quàm pulchrè philosophi gentium, ò Viri, veritatem indiuiduo puncto, falsitatem lineis, in infinitum diuidundis, designare solebant? vt intelligamus veritatem ipsam, vnitate, simplicitateque lætari, falsitatem multiplicitate constare, in simplicitate, atque unitate, locum habere non posse. Quis scit,si fortasse nos omnes, ob id unum in mendacia tam procliues, à veritate tam alieni sumus; cum mendacijs pacem,cum veritate irreconciliabile bellum habemus, Et nisi Deus, ui quadam nos ad se recipiat, sibique coniungat, vsque adeo, vt humanam sortem excedere uideamur, in picturis solis,& imaginibus versari solemus,ipsamque puram, & simplicem veritatem natura refugimus,
B & eos quoque, qui nobis simplici, apertoque sermone, absque fuco, & fallacijs more maiorum uera dicunt, odio plusquam vatiniano persequimur? Ob id unum inquam, quia non solùm uitio antiquæ corruptionis, sed & multiplici naturæ nostræ compositione,ab illa ipsa diuina puritate, & simplicitate, sine fine distamus. Te ipsum uide, ò homo, non pigeat, non pudeat, non tedeat, cognoscere, & recognoscere te ipsum. Non'ne ab utero matris,est tibi austera Veritas,& sunt dulcia,atque iucunda mendacia? Indicat magnus in omni scientia sophistarum, & in religione maximus hæreticorum numerus. Indicat amor fabularum. Indicat sententia illa probatissima,

Si tibi vera dixero, haud placuero;
C *Sin placuero, haud tibi vera dixero.*

Vide porrò, quàm sit multiplex constitutio naturæ hominis: Non est vnũ animal homo: non est item biforme monstrum. Heu, monstra quis tanta explicet, quanta sunt in monstrosissima hac nostra bestia? Est homo uetus, est nouus. est interior est exterior; est carnalis,est spiritualis; est terrenus,est cœlestis. Nihil uerò fortasse tam multifidum, nihil tam uarium, quàm homo: Chamæleonta uidere cupiebas,ò bone Vir,animal illud indicum, tantæ admirabilitatis,uide te ipsum, & Chamæleonta uidisti; verè mundum minorem,& simulachrum mundi maioris, In quo

Sicut vnda impellitur vnda,
D *Vrgeturq́; eadem veniens, vrgetq́; sequentem;*
Tempora, sic pariter fugiunt, pariterq́; sequuntur.

Quid necesse est commemorare affectus animi varios, spem, metum, dolorem, gaudium? Non ne facie, uultu, pilo, secundum carnem, secundum ossa, & sanguinem, & per singulas corporis particulas, subinde mutatur à primo ortu, vsque ad extremum uitæ tempus, usque adeo, ut historiæ referant, quum post interuallum temporis non admodum magnum puer creuisset in iuuenem, in uirum, in senem, in silicernium; factum esse aliquando, vt parentes non cognouerint liberos, neque agniti fuerint à liberis. Illud porrò, quod tam repente mutatur, vt uix internosci posit,

verum ne propriè dicendum est, an potius simile mendacio, quod quia E
essentiam non habet ullam, quauis impulsione extrinsecus facta, excedit, euanescit, effugit, deperit, vt ea, quæ uisa appellamus? Omnia, quæcunque extant, ò Viri, ut diuinæ veritatis, sic & diuinæ simplicitatis nonnullam participationem habent: Sed eò semper sunt minus uera, quò magis composita; vt propterea meritò dubitatum fuerit, posit'ne quisquam de rebus naturalibus certò statui, ac definiri, circa quod demonstratio, scientiaque uersetur quum scientia uelut oculus animæ, & solari lumini fortasse similis, nihil obscurum habere uelit; quippe quæ fugit, & fugat non solùm tenebras errorum, sed nubes quoque dubitationum? Tenebris sanè, & nubibus, circumsepta sunt omnia, quæ tempori, & mutationi, Lunę inquam (vt breuiter dicā) & perinde ac ipsa, Luna subijciuntur. Nam F

Nec par, aut eadem nocturnæ forma Lunai
Esse potest unquàm, semperq; hodierna sequente,
Si crescit minor est, maior si contrahit orbem.

Ecquid mirum, si vnumquodque procedente tempore, mutatur, ut aliud sit ab eo quod erat, quando omnia in principio temporis mutata sunt, vt quum nihil essent, aliquid esse inciperent. Mutatio illa infert vanitatem, hęc arguit compositionem. Vanitas opponitur Aeternitati, Compositio simplicitati. vtraque veritati; vt propterea eorum quę in mundo sunt, nihil sit uerè; quia nihil non uanum: & nihil sit uerum, quia nihil non compositum. Deus sit solus uerè, quia solus ęternus. Deus solus sit uerus, quia solus non compositus. Propter utrunque autem, solus, neque ali- G
quando mutatus, neque ulla unquam ratione mutandus.

Verus Deus & omnino immutabilis, & verè mobilior omnibus mobilibus. CAP. X.

ET quidem, vt ab ipsa euidentia rationis, & seueritate disputandi, hanc tantam veri Dei gloriam, quoad possumus illustremus; quicquid mutatur, si primùm erat, decidit in id quod non est; si non
erat, acquirit vt sit; denique, si uno modo erat, alio H
modo esse incipit. Porro verò, his tribus modis, utcunque res mutetur, non nec moritur? Ecquanta cognatio, atque affinitas inter motum, & mortē? Nam, quod mutatur, desinit esse quod erat, & incipit esse quod non erat. Ecquid est aliud mori? Indicant uoces tam finitimę, Mors, Motus, Mori, Moueri. Quod si Deus mori non potest, quia Deus est; eo ipso, quò Deus est, incommutabilis est. Vt omnino inde solus habeat immortalitatem, vnde solus habet immutabilitatem. Hęc est sola, vera, & plena im-

morta-

A mortalitas, ò Viri docti, quam almus ille Theologorū sol, & clarissimum mundi lumen, Paulus, Dei propriam esse prædicauit; non posse in primis corrumpi, vt, id quod est, non sit; neque in nihilum uerti posse, vt omnino non sit; neque demum posse uariari, vt alio modo sit. An uerò non est prorsus incommutabilis, si neque à contrario in contrarium transfertur, neque ab habitu ad priuationem inclinatur, neque à priuatione ad habitum erigitur? Quę porrò omnia, vt de ipsa natura, & essentia diuinitatis dicimus, sic de ipsius Dei uirtute, & actione, accipienda sunt; vt iuxta catholicam Iacobi Epistolam, intelligamus, quod in ipsa diuinitate, non sit transmutatio; in actione non sit uicissitudo; in potestate demum, non sit uel tantula diuinę maiestatis, aut dignitatis obumbratio. Est id quod erat B Deus; est ibi ubi erat; est talis, qualis erat; est tantus, quantus erat; denique & potest, & agit idipsum, quod poterat, & quod agebat. Quid? Nunquam erit quod non semper fuerit; nunquam minus poterit, quàm ęternum potuit; sed neque unquam aliud aget, neque etiam ab illa ipsa actione cessabit, quàm ab omni ęternitate, in se ipso intrinsecus agebat. Natura non est extenuata, non est exhausta potestas, neque est imminuta, aut debilitata actio ipsius Dei. Creaturarum, ea est indignitas, fragilitas, uilitas, dicam apposite cum diuo Paulo Apostolo, Vanitas; vt quum magnum quid esse videantur, non sint tamen, nisi, velut in scęna quadam, fictiones, & vmbrę, vt pote ex nihilo. Quoniam enim à mutatione sumpserunt initium, etiam inuitę, subiacent perpetuę mutationi, &, quoniam ex tempo- C re prodierunt, in tempore quoque, & senescunt, & occidunt. Quomodo autem potest, uel deficere, ut non sit illud, quod uerè est? vel proficere, ut melius sit, quod propriè est? hoc est, Deus? Dici ne uerò potest, vt, neque proficiat, neque deficiat, quod in motu est? Nam partim est, partim non est: hęc siquidem est ratio mutationis, & motus; quam qui tollit, mutationem tollit, & motum. Certè uerò, quia incrementa originem probant, ut & decrementa mortem indicant; neque enim crescimus, nisi quia nati sumus; neque senescimus, nisi quia paulatim deficimus; non indiget incrementis Deus, quia nunquam incipit, neque patitur decrementa, quia nunquam desinit. Quid est, quod obijcis, mi frater, aduersus D diuinę naturę immutabilitatem; non fuisse ab ęterno tempore mundum, in quo Deus ęternum esset, cui ęternum assisteret, quem ęternum agitaret? Audi, Cępit quidem mundus ab ipso Deo nouè regi, & gubernari: at uerò, tam non est mutatus in sua ipsius natura Deus; quàm non mutatur facies, dum nouę imagines resultant in speculo; quàm non mutatur corpus, dum uel adueniente, vel recedente lumine, noua inde exoritur umbra; quàm non mutatur columna, dum nobis, loco motis, nunc est à dextris, nunc à sinistris; quàm non mutatur auri species, dum, ad nundinas, efficitur pretium, arrha, pignus. Ecquàm sępe uidimus in urbe ęquorea, soluere naues è portu, intrare portum, impingere in portu?

Et quidem, dum importantur, & exportantur merces, videtur oculis nostris, quod moueatur portus, & tamen perstat immobilis. Ad hunc modũ igitur res se habet, quam tractamus; mira quidem forsan, sed tamẽ uera; quid autem de Deo dicitur uerum, & non mirum, qui totus est ueritas, totus admirabilitas? Mouentur à Deo omnia, tanquam à primo mouente, quod nisi ipsum moueat prius, nihil omnino moueat in uniuersa natura. Mouentur rursus omnia ad Deum, tanquam ad terminum, quo tendunt, & contendunt, quæcunque mouent, & mouentur; vt, post tot, & tantos motus, multiplicesque labores, in ipsius Dei sinu, & gremio, æterno tẽpore conquiescant. Mouentur demum, & omnia in ipso Deo; tanquã in eo, qui continet, seruatque, & custodit ea, quæ mouent, & ea quæ mouentur, ipsasque etiam motiones mouentium, & mobilium: neque enim ineptè dictum est, In ipso mouemur. Verum enimuero, vt omnia moueantur, & à Deo, & in Deum, & in Deo; ipse tamen Deus, ne ad momentum quidẽ exiguum, in se ipso recipit motum, vel mutationem, tanquam subiectum mutationis, & motus; sed, denominatione tantùm, extrinsecus mutari dicitur; quum tota rei mutatio, & nouitas in rebus sit, nõ in Deo. Hæc porrò, quum dicimus, ò Viri, Nolite putare, quòd diuina natura, quę Gręcis, & barbaris, sapientibusque, & insipientibus, est essentiæ pelagus infinitũ, sit quasi pelagus aquarum stagnantium, qualis Oceanus glacialis ultra Sauromatas. Est enim potius, velut ipsum totum mare, immensum, neque vel longa mora duratum, vel torpore solutum; impigrum potius, & viuax; quod, sine ullo fine se ipsum ciet, & extra se modo quodam egrediẽs, fluit ut effluat, & refluat. Miro enim modo traducitur ad alia Deus; dũ ea in primis, quæ præsciendo concipit, & uolendo parturit, suo tempore, & loco creat, & ædit in lucem; deinde uerò, dum omnium eorũ, quæ sunt, seruator, modo quodam immobili percurrit, omnia, & singula, mouens, uersans, circumagens. Qui, vt flamma uigil, vt ignis consũmens, tanquã uaga lumina, tãquam vapor exiliens, &, si quid est aliud subtilius, uelocius, efficacius, in ipsa actione, & quasi motu, est perpes, sicut per se ipsum in se ipso uiuens, & non per alterius uitam; sic, per se ipsum quoque, se ipsum mouens, & non aliunde motus. Quid? ne à se ipso quidem motus, sicut neque à se ipso creatus. Indigna Deo est uox ista, Moueri. Perpesionẽ enim significat; quum Deus sit pura Actio, atque ideo, conuenientius forsan, & verius, motio, quàm motus. Scriptũ est in illo ipso Euangelio, ò Homo. Pater maior me est, tu ne uerò inde dicere audebis, qui catholicus uideri desyderas, quod Deus filius, sit Deo patre minor, quia ille dicit, patrẽ se ipso maiorem? Has indignitatis voces, quis parum pius, ad diuinã illam maiestatem transferre non pœnitus erubescat? Itaque, sicut Deum patrem, maiorem dicimus, Deum filium, minorem non dicimus; quum alioquin alterum ex altero, consequentia necessaria inferri uideatur, si eadẽ ratione, quam audit pietas, cõtemnit impietas, Deum benedictũ se ipsum mouere

dicimus,

A dicimus, à se ipso moueri non dicimus; quin & illum ipsum Deum, sacrarum literarum authoritate, fideque freti, mobilem, dicere possumus, motum uix possumus. An non uox est media, Τὸ mobile, quemadmodum, & Τὸ sensibile? quum ergo de Deo dicitur, uim agendi retinere potest, patiendi non potest. Certè uero animal sensibile dicitur à philosophis, non quòd sentiatur, sed quod sentiat; est enim animal per sensum, uti uiuens per uitam, & intelligens per mentem; sic ergo Deus mobilis dicitur, non quòd uerè moueatur, sed moueat solùm. Qui dicit Deum, dicit mouentem, dicit motionem: Natura Dei, non mouetur, sicut materia non mouet: ob id omnis motio, & omnis uirtus mouendi ab ipso Deo est. Contra, ratio patiendi, deficiendi, conuenit rebus, quatenus ex nihi-
B lo originem habent. Ecce iam tibi Philalethes nobilitatem, & immobilitatem Dei. Mutante te loca, Deus non recedit è loco, neque accedit ad locum; sed eo ipso, quo implet omnia, mobilis simul, & immobilis dicitur. Perge quocunque libet, ibi inuenis Deum; in cœlo uelut trahentem ut uenias; in inferno, velut persequentem ne fugias; in mundo, uelut exspectantem ne pereas. Finge hominem uiatorem, qui ubique discurrat, qui ubique obuiam ueniat, qui præter omnem legem uiarum, repente, & insperato ubi esse non creditur, inueniatur. Ecce tibi Deum; quid tam uelox? Aues? Venti? Anni? Horæ? Fama? Ingenium hominum, aut Angelorum? Nimium uerè, dictum est ò Viri, de Deo, & de ipso
C Dei spiritu, Omnibus mobilibus mobilior. Et iterùm, Quàm velociter currit sermo eius. Hæc est ueritas; hæc est Deo digna uelocitas, immutabilis mobilitas, quæ ut theologus luculenter expressit Ὡσαυτῶς ἐνεργεῖ; est enim Ὡσαυτῶς aduerbium, quo quies, & immobilis status, Τὸ ἐνεργεῖ, verbum, quo motus, & uita significatur æterni Dei. In se ipso, Deus, est, non immutabilis solùm, sed & immobilis; at, per analogiam, est quàm maximè mobilis; tanquam plenus energiæ, tanquam totus energia, uelox, uehemens, uiuus, & efficax. Qui ad omnia quæcunque sunt, moueri dicitur motu recto, dum in longa hac rerum serie, & summa, & media, & infima, ordine suo producit, mouet, gubernat. Obliquo,
D dum per generationem, & corruptionem uniuersam naturam ligat, tenetque multis modis, & miris quibusdam, qui explicari uix possunt, nexibus, implicitam. Demum, circulari; dum omnia, & singula, velut in orbem, gyro quodam perfecto, ad se ipsum, vnde recta exierunt, reducit, & reuocat. Vultis, vt rem totam explicem quam breuissimè? Deus est Τὸ ὄν. Ecce immutabile fundamentum, cui nititur omne quod mouet, omne quod mouetur, & omnis motio, ne ruat protinus, & mouens, & motum, & desinat omnis motus. Deus est Τὸ ζῶον, Ecce uis mouendi; Vita inquam, cuius præcipuum argumentum est, motus; is uerò maximè qui est secundum locum, rectà, obliquè, circulo. An uerò est eadem ratio mutationis, & motus? Sedenim, vox motus, cum maximè motum

signi-

ſignificat, qui ſecundum locum eſt, quo nullus eſt nobilior. At mutatio, E
ſi ſubſtantiam non attingit ad Τὸ πάθος, communiter pertinere vide-
tur; quòd Cicero perturbationem, alij Morbum Latinè dicunt. Itaque
dicere, Deum moueri, & licet, & omnino fortaſſe non dedecet: quia mo
tus vitam indicat, eamque nobiliſsimam; at niſi oratione figurata, qua in-
terdum Prophetæ vtuntur, dicere Deum ipſum mutari neque decet, ne-
que licet, Scriptum eſt enim, Homo ſenſatus, in ſapientia ſua manet tan-
quam Sol; Stultus autem, vt Luna mutatur. Noli hoc loco, Fili hominis,
altius quidpiam ſciſcitari de diuino, vel ſtatu, vel motu. Aeternitas ipſa
ſtatum habet, imò eſt ipſe ſtatus, ſicut & ipſum tempus, aut eſt motus,
aut parum abeſt à motu. Poſtquam ergo Deus complectitur æternita-
tem, & tempus, neceſſe eſt etiam, vt ſtatum, motumque compræhendat; F
anterior ſtatu, ſuperior motu; firmior ui ſtandi, ac mouendi. Motus in
Deo, non eſt motus; ſtatus in Deo, non eſt ſtatus: Nam motus mutat, ſta-
tus ſiſtit, vel ſtatuit. Deus autem, in ſe ipſo, & ex ſeipſo, vt ſtatuit omnia,
& non ſtatuitur aliquo ſtatu, ſic mouet, & mutat omnia, & in ſe ipſo nec
mouetur, nec mutatur aliquo motu, vitam beatam abſque ullo labore, &
contētione traducens; nullamq; penitus in ſeipſo ſentiens imbecillitatē.

Qui mare nunc, terrasq́; metu, cœlumq́; fatigat:

ipſa tamen, neque ſatigatus, neque feſſus, expers omnis moleſtiæ, om-
nium curarum, anxietatum, perturbationum. Sic ille fatur, Ego Deus,
& non mutor.

Vnus ego, ipſa elementa rego, nec mole laboris G
Vt miser, infirmusq́; aliquis, fragilisq́;, fatigor.

Quid enim, ſi Moſes in uiſionibus Iſraelis, deſcribit eum, innixum ſcalæ?
Non innititur, quaſi quærens requiem, ſpatiumque labori; ſed, ſuſten-
tans potius mundi ſcalas, & gradus, ob tantā rerum, quæ in mundo ſunt,
inæqualitatem, acliues, & decliues; atque ideo, incertis facilè obnoxias
caſibus. Quantus labor, ò fili hominis, quantus motus, velle quod nole-
bas? ſcire quod neſciebas? quod oblitus eras reminiſci? quod cupiebas
deteſtari? Si aliud amas, quàm amabas, non es ubi eras, dixit quidam non
ineptus. Et quidem, his motibus, & uicibus, natura ſuapte, ſubiecta ſunt,
& ipſa quoque Angelorum agmina. Solus ille, qui eſt, qui totum mundū, H
uelut ex ſe ipſo prudentem, arbitrio regit ſuo, per ſuam ipſius uim, & na-
turam, omnino mutari non poteſt, κινητὴς ἀκίνητος μεταβλητὴς ἀμετά-
βλητος; ſic enim, in uniuerſa natura, corpora, animæ, homines, Angeli,
& quæcunque extant, accipiunt firmitatem, & robur, vt in ſuis ipſorum
motibus durare poſsint, & non deficiant; dum ſtabilis, & manens, dat cun
cta moueri. Aſcendunt, & deſcendunt ſingula quæque, magnis quibuſ-
dam ſcalarum motionibus, & commotionibus, corporalibus, & ſpirituali-
bus agitata; ſed tamen, non concidunt te uno ſtante, & tenente clauum,

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Hinc

A Hinc magnus ille Patriarcha (ò Viri) ingentem obeliſcum, columnam lapideam, pio, & religioſo uoto inunctam, ipſi Deo erexit, dedicauit, quæ diuinam immutabilitatem, immutabile inquam teſtamẽtum ſuum, quod ſecum, & cum patribus ſuis iureiurando firmauerat, æterno tempore loqueretur. Sed, & ipſe Deus quum ſuus ille Moſes, deſyderio, deſyderaret uidere faciem ſuam, hoc illi unum iuſsit, tanquam amico, ut ſtaret in petra, ſtabilitatis amans, mutabilitatis inimicus: Fabricaturusque Eccleſiam, vbi amanter, & perpetuò quieſceret, & inambularet; immobile ſaxum ſibi elegit, quod ne ipſæ quidem inferorum portæ perfringere, aut reuellere nunquam valeant: Et demum per parabolam docuit, Sapientem ædificare ſuper petram, inſipientem ſuper arenam, vt propterea ſapiens, ſit in-
B ſipienti quaſi Deus; quia ille nititur ueritati, factus & ipſe ex ueritate tetragonos; hic, totus uanus, & uanitas, eſt quaſi pila, & pilæ ludus. Sed quid ſcrutamur myſteria? quid uerſamus allegorias? quid luſtramus abſconditos ſcripturarum ſaltus? Audiamus potius antiquos hymnos, faciles, vocales, apertos, iucundos; Immotus in te permanens; Mutat tempora, & ætates; Non eſt Deus vt homo, vt mutetur; Mutabis ea, & mutabuntur, Σὺ εἶ ἕν, Σὺ εἶ αὐτό, Ὧ χρόνος οὐδεὶς μεταβολὴν ὑπάγει. Tu es Vnũ, ò Deus. Tu es idipſum, cui nullum tempus mutationem adducit. Interrogandi ſunt, qui legunt, O' Viri docti, Stant ne omnia, & nihil mouetur; an ſtat nihil, & mouentur uniuerſa? an potius unum ſolum eſt quod æternum ſtat? & ſua ipſius immobilitate dat, ut alia cuncta moueantur?
C Deus, Deus ille eſt, in quò ſtatur, omnium mouentium aſcendendo ultimus; non diuiſus, non compoſitus; ideoque, neque motus, neque mutatus; nam, non poteſt eſſe minus quam geminum, illud quod mouetur; ſi uerò geminum eſt, & diuiditur in duo, neceſſe eſt, vt etiam componatur ex duobus. Deus autem eſt ſummè unus: Nonne uero in ipſo motu eſt prius, & poſterius? Eſt itaque etiam tempus; nam hæc uix intelliguntur ſine tempore; & cum ipſo motu ſimul incepit & tempus. Quomodo ergo ſubijcitur Deus motui, qui non ſubijcitur tempori? O' vnitas, ò ſimplicitas, ò temporis domina immutabilitas. Intellige iam, ſi potes, ò homo, motum ſine tempore, motum in unitate, in ſimplicitate, in æternitate; motum inquam ſine motu, motum ſtabilem; & ſtatim motum ipſius
D Dei intellexiſti; motum dignum Deo, motũ, qui ſiſtit omnes motus creaturarum Dei. Siquidem, & ille ipſe animus noſter, qui ne ad momentum quidem quieſcit, qui noctes, & dies perpetuis agitatur motibus; nimirum, vt Platonici dicunt, Numerus uel multitudo per ſe mobilis, quæ animando mouet, mouendo animat; nam niſi moueret, nõ animaret, quum purgatiſsimus Deo benedicto coniunctus fuerit; tunc in ſe ipſum totus colligetur, & altiſsimè intentus in admirabiles illos æternos, & nouos, ſemper ſtantis diuinitatis motus, contemplans citas illas, & crebras motiones, mutationes, excurſiones, quas antiqui philoſophi, inſignes poetæ, & ſanctiſ-

ſimi

ſimi Theologi, tanquam uniuerſarum cogitationum, atque adeo totius E
uitæ huius mundi inferioris, origines, fonteſque, & quaſi capita, celebrarunt; ſua ipſius mobilitate, præ nimio ſtupore, firmata; vt vnus, & ſimplex, ſic immutabilis ferè efficietur, ſicut Deus. Interea ergo, Deus ipſe mutat, & reliqua omnia mutantur: Mutat inquam, & ſupera, & infera, de non eſſe ad eſſe; ab uno eſſe, in aliud eſſe. Ipſaque ſibi relicti, per ſe ſe deficiendo, mutātur ex eſſe ad non eſſe, quum alioquin, diuina natura ſit ſemper. Ἄναυξης, ἀμείωτος, ἄτρεπτος, ἄφθαρτος, εὐςαθὴς, ἔντακτος, αὐτοκίνητος, καὶ παντόδαπα ἀμετάβλητος. Ecquid amplius quæris? Siſte gradum: nam hæc omnia, ipſæ etiam gentes intellexerunt, & ſapientes gentium ſcriptum reliquerunt; oportere, vt & in natura, & in arte omnes motus F
nitantur alicui rei immobili. Indicant cardines, axes, poli, centra, carinæ. Nota, eſt porro uobis, ò pij, uox illa, eius qui eſt, eius qui ueritas eſt; Ego ſum qui ſum; qui, vt mentiri, ſic mutari non poſſum: mentior ſi mutor, mutor ſi mentior. Ego ſum qui ſum, quia immutabilis ſum.

Deus verus, vt extra motum, ſic extra locum, immenſus, illocabilis, omnia comprahendens loca, nullo comprahenſus loco. CAP. XI.

G

O VIRI prudentes, Audite iam ex antecedentibus conſequentia. Si à nobis non quæruntur loca corporibus, niſi propter motum, & uix ſermonem habemus de motu, niſi propter locum; quia, motus eſt, quo mobile verſatur, inter locum unde moueri incipit, & locum, in quem deſinit; an non ſatis manifeſtum eſt, poſtquam in Deo non eſt aliquis motus, quòd neque Dei ſit aliquis locus, ſed illa ipſa natura diuinitatis, ſit in omnibus locis, & extra omnia loca, hoc eſt (vt breuiter dicamus) vbique, & nuſquam? Verè, ita habet res. Sicut enim orbis ille cœleſtis, qui in mundo principem locum, magnitudine, ſublimita- H
teque obtinet, ſuis ipſius terminis clauditur, non alienis; ita Deus, nō pars mundi maior, aut melior, ſed uerè mundus omnium maximus, Mundus intelligibilis, incorporalis, in quo etiam hic mundus erat, antequam conderetur, per ſe ipſum, non per alia, eſt in loco; quia per ſuam ipſius uim, & uirtutem, non per uim rerum, aut locorum, eſt in omnibus rebus, & locis; ipſe ſe locans, ipſe ſe continens; ipſe, ſe (vt ita dicam) dimetiens, & finiens; cuius immenſum orbem, nulli fines, etiam ſi per innumerabilia locorum ſpatia tenderentur, metiri poſſent. Omnia corpora, loci magnitudine, & commenſu conſcribuntur, vt, quum mole ſua alicubi ſunt, alibi

non

A non sint. Incorporalia, vi, & operatione definiuntur, vt esse vbique non possint, quia ubique operari non possunt: at uerò Deus, incircunscriptus, infinitus, incompræhensus, ne continetur quidem ambitu quorumcunque locorum simul; sed, & operatur, & est in omni loco, vbique, & vbicunque. Responde, fili hominis, Deus ne nusquam est? aut alicubi tantùm? aut ubique? Aliud sanè fingere non licet. Inane enim, nec est aliquid, nec esse potest, neque fuit, neque erit unquam: plena sunt omnia mundi membra, vt mundus ipse plenus sit, & perfectus. Omninò uerò, quod nusquam est, uix est; quod alicubi tantùm est, finitum est; Deus ergo, quia uerè, est id quod est, & infinitus est, vbique est: hoc est, nunquam deest, nusquam non adest. Hinc illæ piæ uoces, Quo ibo à spiritu tuo? &
B quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades. Et si uerò, non idem est, esse in omni loco, & in omnibus rebus, nam ratio loci est angustior, rei augustior: non est enim locus, res omnis, &, in ipso quoque loco, amplior est ratio rei, quàm ratio loci; vtrunque tamen ad incircunscriptam illam Dei magnitudinem, ad illam immodicam longitudinem, latitudinem, altitudinemque, & profunditatem pertinet; vt repleat omnia loca, vt penetret intima quæque rerum; vt nullis sepiatur locorum spatijs, vt nullis concludatur rerum limitibus: denique, vt ambiat, & transcendat locos omnes, vt prætergrediatur res, & naturas, tam singulas, quàm uniuersas; vt compræhendat totum orbem, suo ipsius complexu, nihil præter eum, non coercentem,
C & continentem. Compræhendat (inquam) quod patres dixerunt, sicut mundo non inclusus, sic à mundo non exclusus. Quàm eleganter ò Viri politioris literaturæ amantes, luserunt in re tanta, sanctissimi illi, & sapientissimi maiores nostri, dicentes, Deum præ immensitate sua interius penetrare omnia, & replere; exterius præsidere, & circuire; superius, regere, & continere; inferius suscipere, & sustentare. Penetrare porrò, non effusum, replere non exinanitum, non distentum circundare, vel ambire, non elatum superferri, & præsidere; denique regere haud inquietum, continere non defessum, & sustentare non depressum. Audite, quæso, omnes. Oportet enim, vt iuxta sacros boues, qui diuinæ scripturæ agros arant, & præsepium Ecclesiæ implent, ipsæ quoque humiles,
D & lentæ aselle pascantur; & in tanta luce maiorum, non sit in totum cæca, Christianæ plebeculæ doctrina, & fides. Deus ipse undecunque se rapiens, sursum, & deorsum, ante, & retro, à dextris, & à sinistris, omnes mundi regiones excedit, &, omnia loca transiliendo, præteruolat; cœlum ascendens, sed conuexo quoque cœli sublimior; ad infernum descendẽs, & penetrans, sed ipso etiã inferno profundior: fines orbis terræ perambulans, tenẽsque, & cõplectens extrema maris, sed longior terra, & latior mari. Hæc est ratio immensitatis diuinæ. Hoc est diuinũ illud Τὸ ἀπέραντον. Hæc illa Ἀμετρότης, quam theologia prædicat, tam creatori propria,

quam à creaturis aliena; qua Deus eſt in loco,& excedit locum,eſt in mundo, & excedit mundum. Τὸ ἀτέλειον, dicitur de Deo, vt conſyderatur in ſua ipſius pura,& abſoluta ſubſtantia,nullam cauſam habens, ne formalem quidem,aut finalem: his enim maximè, res perficiuntur,forma intus, ſiue foris. Τὸ ἀκατάληπτον, de Deo ipſo dicitur,vt refertur ad intelligentiam,ſiue hominum,ſiue Angelorum: eſt enim natura eius omnibus,prȩterquàm ipſi ſoli incompræhenſa. Porrò Τὸ ἀΐδιον, vox eſt,qua Deus confertur ad tempus,tanquam excedens omnia tempora. Τὸ ἄπεραντον igitur, de quo nunc ſermo eſt,comparat Deum ad res,& loca, & palam predicat, diuinam illam vaſtitatem, excedere omnia loca, E

Quæ cœlos, terras, æquor, quæque omnia replet. F

Nam,quemcunq; locum ſignaueris, ibi eſt Deus, & tamen alibi eſt,quàm vbi eſt. Quia verè,nihil omnino eſt,vbi Deus deeſt. Cȩlum,& terram ego impleo,inquit ille ipſe Deus. Et iterum, Cȩlum mihi ſedes eſt,& terra ſcabellum pedum meorum. Hæc,quum legerent,& intelligerent fortaſſe,priſci illi gentium vates,vt ſe non minus philoſophos, quàm poetas eſſe comprobarent, doctiſsimè ſimul, & clariſsimè cecinerunt,

Deum ire per omnes
Terrasq́, tractusq́ maris, cœlumq́ profundum;

Et *Iouis omnia plena.*

Et *Iupiter eſt quodcunque vides, quocunque moueris.*

Quin, & Orator, vbi de rerum omnium admirabili ordine, atque conſtantia pro Deo aduerſus impios philoſophatur, talia voce refert; Hæc ita fieri, omnibus inter ſe mundi parcibus continentibus, profectò non poſſent; niſi ea,vno diuino, & continuato ſpiritu,continerentur. O vocem ſapientiſsimam, & nunquam ſatis laudatam. Quis eſt enim ille diuinus ſpiritus, niſi ipſe Deus, G

Ἐν εἰδέσιν εἶδος ὕπαρχον
Καὶ ψοχὴ καὶ πνεύμα καὶ ἁρμόνια καὶ ἀρίθμος

Forma, inquam, exiſtens in omnibus formis; & anima,& ſpiritus,& concentus,& numerus. Qui,ſi ingentem hanc mundi molem,cȩlos,terras, maria,hoc inquam Μέγαζῶον (liceat hoc nomine appellare rerum vniuerſitatem, quando hominem ipſum Μικρὸκόσμον, philoſophi vocant) vel ad exiguum momentum, iratus, deſeruerit; illico, diſſoluetur omnis numerus,omnis concentus;& velut amiſſo vigore, vita, viribus,omnia effluent, euaneſcent,concident,perinde ac ſtatim morietur corpus, & reuertetur in puluerem,vbi fuerit animæ à corpore facta diſceſsio. Sicut enim anima,& in toto corpere,& in ſingul s corporis partibus,tota eſt per ſe ipſam, totumque & partes,tota viuificat,regit,mouet; ſic Deus, per ſuam ipſius eſſentiã, in omnia,& ſingula,quæ in mundo ſunt,totus intenditur, non diſperſus, non diſcerptus, non diſtentus. Neque corpora ſolum,elementa, & cȩlos, incitat,ragit,regit; ſed animos quoque ipſos, poteſtate occulta, ſed vbique diffuſa, H

A diffusa, secreta, & inuisibili maiestate, intus, & foris ingreditur, penetrat,
permeat, tangit, afflat, tenet, portat, implet, circundat, seruat, protegit, tue-
tur; Licet ne dicere, Rerum omnium Ψύχωσις κίνησις, ϗ στάσις, anima-
tio, motio, statio iuxta illud, In quo viuimus, mouemur, & sumus? Et si e-
nim, aliud sumus, quàm ipse est; nihil tamen aliud sumus, neque aliud ope-
ramur, quàm quod ex ipso est. Ille habet vitam suam in semetipso: nos vitã
nostram non habemus in nobis, sed in ipso; quia non viueremus nisi per ip
sum, quum ipse det omnibus vitam, & inspirationem; animam, quã semel
viuere incipimus, aerem, quem semper spiramus. Ita genus eius sumus;
non quos natura Deos genuerit; sed quos, & voluntate creauit, vt homines
essemus, & voluntate mouet, ac gratia format, vt boni simus. Sic, sic, replet
B orbem terrarum, & continet omnia spiritus domini, quia, si se ipsum
Deus, rebus subtraxerit; neque vita, neque motus, neque status erit. Ni-
mium enim verè dictum est, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso: hoc est, ex
eius plenitudine, & copia, per eius effusionem, & liberalitatem, in eius vir
tute, & potestate sunt omnia. Quàm magnus est Deus noster, o viri, quàm
magnus, Cuius palmum terra nõ implet; qui pugillo metitur omnes aquas;
cuius pedes, & gressus, infernum etiam inferiorem penetrant; quem, sum-
mi cęli, vertices, & capacitates aliorum cœlorum, capere nequeunt. Dicam
Basiliano carmine,

Qui cælum; tractusq́; maris; quique omnia replet;
C *Quem cœlum, tractusque maris, quemque omnia nusquam*
Compræhendunt.

Et qui demum, ne infinities quidem infinitis cœlis, terris æquoribus, cir-
cunscribi, definiri, contineri posset. Sphęra nimirum Απερίγραπτος, &
neque sensu, neque ratione, sed vix alta quadam mentis intelligentia, per-
ceptibilis; cuius centrum vbique sit, circunferentia verò nusquam. Hoc sa-
nè, pulcherrimo ænigmate, & ad audiendum iucundo, & ad probandum
accommodato, de diuina immensitate loquebantur Theologi gentium.
Quum enim centrum sit tota circuli virtus, immo ipse totus circulus com
plicatus; nam, à centro ducimus circunferentiam, quantam, quantam volu
mus; quumque circunferentia, sit ipsum centrum euolutum, & exsplica-
D tum; nam, centrum est in omnibus lineis, centrum attingunt omnes lineæ;
sed, ad circumferentiam terminantur, circunferentia continentur, & con-
cluduntur; quæ propterea neque vllis, neque omnibus, includitur, altissi-
mè insinuabant, immo docebant apertissimè, Deum, & ingredi omnia,
tanquam centrum; & egredi omnia, tanquam circunferentiam. Et profe-
ctò, vt ab eleusinis quasi mysterijs ad floralia festa transeamus, o viri; nihil
in vniuersa natura tam pulchrum, quàm quod omnia sunt loca Dei; &
Deus ipse, vicissim est locus omnium. Quid enim tam necessarium in
pr mis, quàm magnam illam rerum omnium vastitatem, inanitatemque,
& vacuitatem fœdissimam, quasi tristia quædam, & situ squallentia loca,

in

in medioque hiantia semper, & fatiscentia, repleri plenitudine, & immensitate Dei? Quem propterea, magno mysterio (vt audistis) antiquitas, non punctum, non lineam, non superficiem; sed vocabat corpus, geometricis plenum dimensionibus; & inter corpora, non angulare quodpiam, sed globosum, ac rotundum; sphæram inquam, corpus plenissimum, & capacissimum omnium corporum. Nam, nisi æterna illa uis, & maiestas, mundum hunc, quasi nobile quoddam fulcrum; & res tantas, quasi inania quædam uasa, in ipsarum medio; in secretis inquam, & intimis naturæ recessibus, vbi maximè vanitati subiecta sunt, præsente potentia, & non absente natura, muniret, ac sustentaret, conciderent protinus tanta machinamenta, vbi è diuerso, Deo plena, fultaque virtute, tam solida, & stabili, non iam suspensa, & pendula, sed uelut fixa undique, & corporata, suis uidentur niti viribus, & per se ipsa stare, atque subsistere. Iam quid decus, & ornamenta commemorem? Ecqui Albanorum oculi, ferre possent tam deforme spectaculum, quale esset uniuersa rerum natura, nisi Deus, & omnibus, & singulis rebus, non tam adesset, quàm inesset? Vidisti vnquam deforme senium? orbes oculorum cauos? caua supercilia? & sub eis fluentes lacunas? & hic tamen tantus horror, suas Veneres habet, si conferatur cum mundo, à quo recesserit maiestas plena gratiarū æterni Dei. Ad hunc ergo modum, res omnes sunt loca Dei, quia Deus ornat omnia, quia Deus replet omnia: replet inquam, & non occupat; perinde ac ipsa lux, diaphana corpora; nihil enim inter ea, quæ uidentur, est ipsa luce subtilius, minusque concretum, & corporatū. Audite nunc, quomodo Deus sit locus omnium. Inde sanè est centrum, hinc circunferentia. Ecquid manifestius, quàm quod Deus sit, lætus quidam, & saluber locus omnium quæ sunt in mundo? locus inquam ferè natalis, vt pote suo ipsius quasi calore, omnia perpetuò fouet, suaque ipsius virtute tenet, custodit, & quod ad rationem loci pertinet, seruat, ac tuetur, vt durare, & obfirmari, crescere, & uigere, agere, & perennare per tempus, & tempora posint, quo deserente, se ipsa deserunt, atque destituunt? Miraris? si ceciderit domus, vbi habitas, non'ne cades? Plus ne æges, ò homuncio, circundante te domo, quàm protegente te Deo? Non differt ab ipso Deo, virtus à natura; neque re ipsa, distinguitur operatio à uirtute; Vt propterea duo hæc consentanea sint, & consequentia: Si operatur vbique, ubique potest; & si ubique potest, vbique est. Potestate quidem, & virtute, qua omnia mouet, regit, non tam dicitur Deus esse in mundo, quàm præesse; nimirum uelut Rex, & dominus, qui non pererrans regnum, sed sedens in solio suo, imperio, nutu, disipat omne malum. Scientia porrò, & sapientia, qua prospicit omnibus, qua attingit minima quæque, passeres cœli, lilia agri, fenum campi, dicitur adesse mundo, & singulis mundi partibus, tanquàm testis fidelis, qui præsens uidet, absens non uidet. Scrutatur enim Deus intima quæque rerum, & nihil inuisibile est oculis eius.

At ue-

A At uerò, præter hæc, quoniam illa ipſa diuina Eſſentia, quia nihil purius, ſimplicius; omnibus rebus illabitur; in omnibus, & ſuper omnia extenditur, magis quam aer, magis quàm lux; hac ratione, per eſſentiam quoque ſuam, Deus, ſe in omnibus rebus ineſſe declarat; vt ubi ſua ſunt, ipſe quoque ibi eſſe intelligatur. Ecquid eſt non ſuum? quando ſuum eſt ipſum eſſe, quo ſunt quæcunque ſunt? Ecce habetis, Deum immenſum, & (vt aiunt) illocabilem; intus quaſi locatum, foris plenè locantem; ab initio conditi orbis complectẽtem undique, & obſidentem ſuo ipſius gyro, omnia, quæcunque extant, in uniuerſa natura. Fœlix, & nimium fœlix obſidio; qua in tanta diuturnitate temporum, in tanto rerum labentium curſu, non modo non eſt oppugnatus, aut labefactatus orbis, ſed uſque in
B hunc diem, diuina protectione munitus; foris, velut tunica tectus adamantina; intus uerò abundans innumerabilibus præſidijs à ſeculo, vſque in ſeculum fortis, & infractus perſeuerat. Finge ignẽ intrinſecus in primis fouentem, deinde uerò circundantem, & defendentem extrinſecus; & cogitaſti iam Deum ipſum exiſtentẽ intra omnia, ad fouendũ; & extra omnia, ad defendendum. Vt poſtquàm, res omnes à ſe ipſis ſunt Salamandra frigidiores; omnia occulto illo calore foueantur, & uiuant; & quoniã imbecillis ſunt uiribus, tãquam telæ arancarũ, aduerſus ea, quæ circunſtant; vigili flãma defendantur, & perſtent. O' perpetem, & inuictum ignẽ. O' acrem, & rapidã flammã, ea omnia quæ uniuerſo orbi ſunt profutura, multò fœlicius, quàm naturalis calor, humores in corpore concoquentem, & cõſum
C mantẽ; quæ uero nocitura eſſent, velocius quàm ignis ſacer, cõtactos artus edentẽ, & conſumentẽ. Iam quis nolit hoc diuino igne foueri? hoc diuino igne circũdari? Et planè omnia diuinis igneſcunt ignibus, neque eſt aliquid, quod ſe abſcõdat à calore eius. Miſereor veſtri ò gẽtes; miſereor, quæ hunc tantũ, & tam immẽſum Deum neglexiſtis, & coluiſtis paruulos illos Deos, qui exigua ara cõtinentur, qui coluntur paruo thure, qui pauco ære laborãtur, & paucis diſtinguũtur coloribus. Sed heu, heu, ò mortales, quũ tãtæ magnitudinis ſit Deus, vt impleat ſingula, & omnia loca; non uidetur tamẽ à nobis, neque vbique, neq; alicubi. Si ad orientẽ pergis, nõ apparet. Si ad occidentẽ, effugit oculos tuos. Si te uertes ad dexterã, dices, Vbi eſt?
D Si ad ſiniſtrã, quomodo appræhendes illũ? Et tamen, nõ longè eſt ab uno quoque noſtrũ Deus noſter. Deus de prope, vt ipſe inquit, non de longe. Qui appropinquat, & adhæret nobis magis, quàm ueſtimentum corpori, quàm caro cuti: qui videt uias noſtras, & dinumerat greſſus noſtros; qui pertingit ad cõpages, & medullas oſsiũ noſtrorũ: qui ſcribit cõtra nos amaritudines, qui ſignat delicta noſtra, quaſi pecuniã in ſacculo. Heu, iterum heu, quis hic nõ extimeſcat, non expaueſcat, non expalleſcat? Videre non poſsumus uidentẽ nos; & eũ, qui tam ſubtiliter renes noſtros, & corda noſtra ſcrutatur, ne à fronte quidẽ ſemel aſpicimus, vt ſciamus quid, quomodo, & quãdo, de nobis decernat, ac iudicet. Ite modo homines, & Deũ, vt

ſoletis,ſuperbè contemnite, quē velut in inſidijs vbique latentē, eo magis E
formidare debetis,quo vos ille etiam in tenebris videt, & illum ipſi, ne in
meridie quidem videre poteſtis. Sed nos te rogamus, magna, & æterna po-
teſtas, Rogamus te ſummè, & exuperantiſsime Deus, nos inquam tuus pu-
ſillus grex, nos tuum pœcus pauidum, ne contendas nobiſcum in fortitudi-
ne tua, neque nos præmas mole magnitudinis tuæ. Te enim ſemper, quaſi
tumentes ſuper nos fluctus timuimus; &, mente, & vultu teſtamur, quia
niſi tu nos recrees, pondus tum ferre non poſſumus, ſempiternum Deum;
dies, & noctes ceruicibus noſtris imminentem, omnia prouidentem, cogi-
tantem, animaduertentem, omnia ad ſe pertinere putantem, curioſum, &
plenum negotij Deum. F

Natura ipſius veri Dei, non tam ſpiritalis, quam ſpiritus; expers carnis, ſanguinis, quantitatis, qualitatis, figuræ, corporaturæ, materiæ. CAP. XII.

QVALIS es, qualis es, Deus meus? Quæſiui vultum
tuum domine, & vultum tuum adhuc requiro. Ne
auertas faciem tuam à me. Erige me, ex me ad te: G
Nam, vel quum te volo quærere, neſcio; vel quum
te quæro, nō inuenio; vel certè, quod de te inuenio,
non es tu, quem quæro. In communi illo noſtri ge-
neris parente, te tenebamus; per illum, te perdidi-
mus; & iam primum ex illo factum eſt, vt te inueni-
re vix valeamus. Qualis es, qualis es Deus meus? Vos nunc, permittite, quæ-
ſo, mihi, pietati concedite, date zelo, tribuite deſiderio, vt ſubleuare ſermo-
ne poſsim, communem hanc infirmitatem ſanctarum plebium quæ vſque-
adeo mentes tenent corporibus fœderatas, & illigatas, vt vix concipiant
Deum ipſum eſſe ſpiritum; ſpiritum, qui omnino non cadit ſub conſpectu
oculorum noſtrorum, ſpiritum remotiſsimum ab omnibus ſenſibus, abiū- H
ctum prorſus, non ſolum à contagione terreni corporis, ſed ab omni mate
ria, quæcunque illa fuerit: ſunt enim, qui eam non vnius rationis exiſti-
ment in omnibus rebus, immo ne in corporibus quidem. Profectò igitur,
quum ad ſcientiam comparandam, quam in ipſis naturæ ſaltubus, tanta
cum voluptate, & vtilitate venamur; animus noſter vti poſsit duobus in-
ſtrumentis, altero ſimplici quod mens, altero multiplici, quod ſenſus eſt;
ne natura ipſa ſuperuacaneum quidpiam egiſſe videatur in homine, opor-
tet, vt in ipſa mundi vniuerſitate, ſint quædam ſenſibilia, quædam in-
telligibilia; hæc porrò tam illis præſtant, quàm uis ipſa mentis excedit
vim

A vim ſentiendi. Itaque homines illi, qui ad Dei, & diuinarum rerum altiſsimas contemplationes, accedere ſe putant; & nil aliud cogitare animo norunt, quàm quæ aut ſubiecta ſunt oculis, aut familiaria ſunt auribus; illi inquam, non modo ab ipſo æterno Deo, ſed à ſe ipſis quoque peregrinari mihi videntur; vt, qui neſciant vim humanæ animæ. Nam ipſa quoque hominis anima, de ſe ipſa teſtimonium præbet, & teſtimonium eius verum eſt, quod ſpiritalis naturæ ſit; quæ mundum, & omnia quæ in mundo ſunt, videt infra ſe, Angelos iuxta ſe, ſe in ſe, & vnum ſolum Deum ſupra ſe. Propter quod ex ſupremo illo mentis apice, quo omne corpus ſupergreditur à ſapientibus viris, tam alienis quàm noſtris, appellatur Spiritus; nimirum imago Dei, quæ corpus formare poteſt, cum corpore diuidi B non poteſt: extra corpus intelligi poteſt, in corpore ſentiri non poteſt; ſociata corpori viuere poteſt, diſſociata mori non poteſt, ipſa (vt Græci dicũt) ſunt natura Ασώμος ϗ ἀσώματος, nulla mole diſtenta, nullis lineata figuris, nullis depicta coloribus. Ob id enim, à bonis philoſophis, numeratur inter Τὰ χορίςα; & Poetæ cecinerunt,

Morte carent animæ.

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo.

Quid? Temporario quidem officio, & munere eſt anima, ſed in ſeipſa, ſemper, & prius natura, eſt ſpiritus; quod hoc ſubſtantiam abſolutè ſignificet; illud ſine relatione non intelligatur; dicitur enim anima, quatenus for-C mat corpus, & eſt vita corporis. Et omnino quidem, vt eſſentia vna, ſic viribus multiplex, quemadmodũ per ipſos corporis ſenſus, formas corporeas, præſentes, excipit, exceptas etiam abſentes imaginatione verſat, memoria tenet, cogitatione quaſi format, librat ingenio, iudicat ratione. Ita, dum ſe per mentem, & intelligentiam ad incorporalia transfert, nõ iam anima forſan, ſed animus (nam anima eſt dum animat, animus dum ſapit) adhuc exiſtens in corpore, per vim contemplationis, fœliciſsimè tota migrat in ſpiritum, corpora, & imagines corporeas poſt terga relinquens, Deumq;, & diuina ſapiens. Vnde, & inclamat, & ſi cognouimus Deum per ea, quæ videntur, tamen non nouimus iuxta ea, quæ videntur. Hæc quum ita ſint, poteſt ne igitur non eſſe ſpiritus, & verè ſolutus omni corpore Deus? Immo ve-D rò, poteſt ne, non eſſe omni ſpiritu purior, ſimplicior, abſolutior? hoc eſt, & animabus hominum, & ipſis quoque Angelis, (nam, & de illis ſcriptum eſt, Qui facis Angelos tuos ſpiritus, ſine fine maior, & melior? Et quid eſt corpus hominis, niſi carcer, & vinculum dum viuit, ſepulchrum, & tumulus dum moritur? Huc ſanè ſpectant duo illa Græcorum nomina, Δέμας, & Σῶμα. Eſt enim Δέμας, quaſi Δεσμὸς, & Σῶμα, quaſi Σῆμα. Hæc ipſa porrò latina vox, Corpus, corruptioni vicina, finitimaque, digna ne eſt immortali Deo? Certè verò, quod in homine dicitur corpus, quum ceciderit, cadauer erit. vt propterea Ἀττικῶς dicatur Πτῶμα, ἀπὸ τοῦ πίπτειν, à cadendo, quòd illius ſit cadere, deficere, mori. Vnde illud. Tan-

quam homines moriemini, & tanquam unus de principibus cadetis. E
Ite, ite iam, & impudenter dicite, Deum benedictum, qui solus est beatus, solus potens, solùm immortalis, cuius uirtute, & quæ stant sustinentur, & confirmantur quæ cadunt, & eriguntur quæ ceciderunt, corpus uel esse, vel habere. Oro uos amici, Cui similem fecistis Deum? Quam figuræ imaginem ponetis Deo? Qualem Deum esse putatis? An cornigerum, vt Iouem? An aurea barba, vt Aesculapium? An imberbem, ut Apollinem? Cæsijs ne oculis, ut Mineruam? uel cerulijs ut Neptunum? Pileatum, vt Mercurium? Claudum, ut Vulcanum? Nunquid, sculptile conflabit faber? Nunquid aurifer, auro figurabit illum? & laminis argenteis Argentarius? An uerò, est aliqua figura, quæ non
termino claudatur, aut terminis? Itaque, si magnitudinis Dei, non F
est finis, necesse est, ut Deus sit Αναφὴς, ἀσχέτος, ἀπεριγραπτὸς, ἀσύνθετος, omninoque Αμωρφὸς, immò uerò, ut sublimiora loquar Αμωρφία. Quòd si quum de Deo, secundum hominem, cogitare solemus, forma nobis occurrit humana, ut qua nulla pulchrior ab hominibus fingi posse, & quæ sola mentis domicilium esse uideatur, uerè tamen, in sua ipsius diuina natura, vel frustra Deus haberet formam hominis, si haberet, uel certè non habet, ne frustra habeat. Non est natura iudicium, fili hominis, non est; sed est humanæ cogitationis error, putare, quòd Deus sit Ανδροειδὴς, uel Ανδρείκελος, atque ideo, imprudenter ipsi, & impiè, hominum membris, lineamentisque figuramus na-
turam Dei. Dici ne uerò potest, vt qui membra habet, non illis ægeat? G
nam, & quo pluribus utitur, hoc ipso, per se se, minus potest. Aget ne uerò oculis Deus, qui per se ipsum omnia uidet? Auribus, qui per se ipsum omnia audit? Pedibus, qui per se ipsum omnia lustrat, qui vbique est, & omnia implet? Fortasse uerò æget manibus ad accipiendum, dandumque, & faciendum? Sedenim, ipse à nemine quidquam accipit; dispensat autem omnia, uerbo illo suo, quo ab initio mundum fecit, quo etiam, vsque in hunc diem operatur, quo uniuersa, quæ sunt, possidet, portat, regit. Finge quoduis corpus, ò homo, aerium, æthereum,
physicum, mathematicum, animale, spirituale, & si quod aliud subti- H
lius, vel esse, vel cogitari potest; caret prorsus omni corpore Deus. Habet ne uerò non corpus, sed quasi corpus? non sanguinem, sed quasi sanguinem? non membra, sed quasi membra? Sed quid est hoc, quasi corpus? Quid est hoc, quasi sanguis? Quid sunt hæc, quasi membra, quibus error, & falsitas ludit, vt philosophiam, & religionem illudat? Certè etiam, si spectant ad illas atomos, quas Democritus uigilando somniabat; quæ tamen figurare, lineare, colorare, animare, omninò non possunt; quid aliud sunt, quàm materia? At, quid est materia, nisi sylua? Hoc enim sonat Græca Υλη. Esse ne uerò potest, in summa illa simplicitate naturæ Dei, quam audistis, tanta rerum densitas,

vt con-

A vt congeriem faciat, quę propriè ad ſyluam pertinet? Quid? Vbi eſt materia, An non caduca ſunt omnia? Eſt'ne quidpiam materiale, & immortale? Sed ſit planè quędam alia materia, pręter eam, quę eſt rerum mortalium: certè quęcunque ſit, non poteſt intelligi, quin ſit ſaltem mutationum, uelut area quędam. Nam, & materia illa intelligibilis, quam in homine intellectum poteſtatis Peripatetici uocant, definitur, quod illius ſit omnia fieri, vti alterius quem agentem dicunt, Omnia facere. Ecquid porrò tam alienum à ratione materię, quàm poteſtas agendi? Ecquid tam alienum à ratione formę, quàm potentia recipiendi? Quę uerò diuerſitas tanta, quanta materiæ, et formę? Vt propterea tandem, nihil ſit tam diſparatũ à Deo, quam materia; nihil tam Deo ſimile quam forma; quia
B Deus nihil recipit, Deus omnia agit. Immò (vt dicetur) eſt ipſe actus, et actio. Et forma quidem hominis, quę eſt melior pars in homine, cõtinet hominem: at forma Dei, quę eſt ipſe totus Deus, creator mundi, cõtinet mundum. Hac ratione fortaſsis dicta anima, quia dat animas.

Inde hominum, pecudumq́; genus, vitaq́; volantum
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

dicta uerò Ψυχὴ, quia Φυσὶν Ἐχει, naturam ipſam continet, replet, agitat. Mens autem, non quaſi Μηνὴ, vt noſtra deficiens; ſed tanquam omnibus eminens, quę etiam omnia ſingulaque metitur. Spiritus demum, quia inuiſibilis, inuiſibiliter ſpirat, quo omnia ſpirant. Vnde illud, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Sic enim poſtmodum cecinit, et
C Vates Ethnicus, alumnus antiquę philoſophię, et rapiente eum forſan ſpiritu ueritatis,

Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Quàm digna Deo præ cęteris uox, ſpiritus, ò Viri. Nam Deus non ſolùm ambiendo circumplectitur omnem creaturam, et corporalẽ, et ſpiritalem,

Immenſosq́; ſinus, immenſaq́; brachia pandens,

ſed verè implet, et penetrat, vt paulò ante dicebamus, infuſus per intima quęque rerum, multò magis, quàm gladius anceps per viſcera, quàm radius ſolis per aera, quàm aer per aquas, quàm aqua per terrę poros, et uenas, quàm denique anima, per omnes animantium artus. Neque uerò
D profectò illabetur, et influeret in ipſos ſpiritus, diuidens eos in partes, et penetrans, quaſi eſſent, et ipſi, res corporeę, niſi eſſet ipſe omniũ tenuiſsimus, ac ſimpliciſsimus, et prorſus expers omnis corporaturę. Non eſt ſpiritualis naturę Deus, velut à compoſitione corporeus, à prędominio ſpiritus, ſed eſt totus ſpiritus, unus, ſimpliciſsimusque, qui in tota ſua ipſius natura, carnem, et oſſa non habet; cuius uocem nemo audiuit, cuius ſpeciẽ, nemo uidit: Spiritus, vt ſolus ęternus, ſic ſolus incircũſcriptus, et immẽſus, tanto interuallo omnia corpora, et omnes naturę corporeæ metas, fineſq; tranſcẽdens, vt ſolo ſpiritali nutu, et imperio, quicquid uult, quãdo vult,

quomodo uult, in corporibus operetur; vſque adeo incorporalis, vſque adeo immaterialis, vt ad eum collati omnes reliqui ſpiritus, & craſsi eſſe, & non modo materiam intelligibilem, ſed & nonnullam corpulentiam habere videantur. Meminiſtis illam mentem, puram, ſimplicem, impermiſtam, omnia (vt Anaxagoras dixit) permeantem, fouentem, ſeruantem, cuſtodientem? Ecce Deum, ſpiritum omnibus corporeis oculis inuiſibilem; mundum regentem; grauiſsima quæque in medio ſuſtinentem; ſupra, ſuſpendentem læuia; ad ſumma, mouentem ignes; ſydera ad curſus ſuos excitantem; librantem elementa; viuificantem omnia. Omnia inquam E

Qua ſe cunque refert, roſeo ſpectabilis ore
Lucifer exoriens; F
Qua ſe cunque refert, niueo ſpectabilis ore
Heſperus exoriens.

Hæc eſt cana fides, hæc eſt priſca omnium gentium theologia. Hæ ſunt pretioſæ reliquiæ, quæ in tantis veterum dogmatum naufragijs, & direptionibus, etiam apud bonos philoſophos, ſuperfuerunt, ſuntque inter Chaldeos, & Hæbreos antiquiſsimæ religionis, & ſapientiæ uera, æterna, & incorruptiſsima monumenta. Quid hic dicis homiformia plebecula? heremi dura ruſticitas? ruſtica ſimplicitas? Victa es, confitere iam, & excute errorem tuum. Infantilia tibi oblectamenta permiſſa ſunt, in quibus non nihil luderes, & paulatim aſſurgeres ad meditationes ſerias immortalis, & inuiſibilis Dei. Tu uerò, non ſanè pudenter, ſed omninò ruſticè, obſtinatè negas, & in eo perſtas, Deum non eſſe incorporeum, & perpetuò iacens in ſymbolis Dei, ad res ueriores, ac meliores, monẽtibus patribus, non dirigis animum tuũ, vt intelligas ex uera theologia, qualis ſit Deus. Surge, ſurge, & illuminare. Non pudet uerò Chriſtianum hominẽ, quando Chriſtus dicit, Spiritus eſt Deus, Neque uocẽ eius audiſtis, neque ſpeciem eius uidiſtis; quando Paulus, inter cæteras Dei laudes, appellat eũ, vt immortalem, ſic inuiſibilem; quando Ioannes refert in codicem Euangelij ſui, Deum antequam caro fieret, nemo uidit unquam oculo carnis; non pendet (inquam) inter ſpecioſa deſerti, inter tantos piorum fletus, & effuſas monachorum lachrimas exclamare, Ademiſtis mihi figurã Dei mei, & iam non habeo quem teneam, & neſcio quem adorem. Ecquid garris, ò Appelles delire ſenex? Non adoro Deum, quem ignoro, Ignoro quem non uideo. Qui non uidetur non eſt Deus. Immò uerò rectè Rhodon, Deus (inquit) eſt, quia non uidetur. Quem non uides, hunc adora; Quem intelligis, non ignoras. Si non intelligis, mortuus es; quia nemo niuit ſine ſpiritu. Deus eſt ſpiritus; non uidetur, quia non habet corpus. Et quidem, ò Viri, non ad ueram, ſed ad figuratã Theologiam, quam ſymbolicam uocãt pertinet tota illa artificioſa figlina, quæ in ipſo Deo, Ἀλληγόρικως, ἀναγωγικῶς, ἀνθρωποπαθῶς, deſcribit tot, & tantas mutatio-

nes,

A nes, nouationes, trasformationes. De Christo iam corporato Deo, Theologia non symbolica sed uera, & propria credit, & confitetur, non Καθ' ἀλληγορίαν, sed καθ' ἀλήθειαν, quod carnem nostram, & animam, omnesque naturales proprietates, & affectus innocuos susceperit. Sed præter Τὸ σαρκικὸν τοῦ χριστοῦ, ἁγιότατον καὶ σεβαστικὸν; quòd, qui non ἀληθῶς, & κυριολογικὸς, sed συμβόληκος intelligendum esse putat, anathema sit; paris est impietatis dicere, Deum non esse, & esse natura corporeum, quod præcor in animis uestris figite, &, ut ipsi quoque symbolicè loquamur, clauo trabali figite. Itaque omnia, & singula, quæ corporaliter dicuntur de Deo, ad ipsam non ueram, sed symbolicam theologiam, sunt referenda. De qua mihi modo altius loquendum esse uidetur,

B ad erudiendos, & liberandos ab erroribus, si qui sunt Serapionis similes; & ad vindicandas sacras literas ab irrisionibus profanorum hominũ; qui dum in Prophetis legunt multiformem illam, peneque incredibilem, & prodigiosam Ἱεροπλασίαν, æterni Dei; mox, risu theatrali ridènt omnia, quæ dicuntur, & scribuntur de Deo, homines somno patre, & nocte matre progeniti.

Figurata, & symbolica omnia, quæcunque corporaliter dicuntur de ipso Deo. CAP. XIII.

C

SYMBOLA loquitur; Nemo huc ueniat asymbolus. Conferte in commune aliquid omnes, saltem fauete linguis; Vt, ad alta hæc spectacula, iucundis plena umbraculis, & omnigenis depicta coloribus, ascendamus lęti, & gaudentes, contemplaturi Deũ: qui in syluosa corporum densitate obuolutus, sublustri tamen signorum, ac rerum spiritalium uarietate renidet. Quanta est in symbolis gratia? quanta voluptas? Non est in Helicone, aut Citherone nata cum fabulis apud

D Poetas, symbolica theologia; sed è cœlo cum lege, & verbo domini inuecta est in montem Sion, & in sanctos Prophetarum choros, cuius demũ scopus hic est, ne à similibus seducamur; sed per dissimilia quoque deducamur ad intelligẽdum Deum, & res diuinas. Atque ideo non Καθ' ἀλήθειαν, sed καθ' ἀλληγορίαν, accipienda sunt corporalia signa, quibus depictus, & figuratus est theologicus sermo; vt, quæ re ipsa, in Deo nõ sunt, quem omninò intelligere oportet, spiritum, corpore, formaque carentẽ, sed à nobis mutuo accepta, ex ijs, quæ corporalia sunt, non per similitudinem, sed per analogiam transferuntur ad Deum. Hæc ipsa sanè est, apud patres, propria ratio symboli, vnde facta uocis deriuatione theologia symbolica nomen accepit; quam ipsi, longiore periphrase in lingua Latina

diceremus, Scientiam de Deo, diuinos honores, & titulos plenos dignitatis, & gloriæ, per secretiores rerum proprietates, & figuras, altissimè significantem, non uerbis inquam, & uocibus proprijs, quæ nullæ extant, sed signis, & notis, ex diuina institutione non dubijs, Deum ipsum, & quæ verè in Deo sunt, & ad Deum pertinent, insinuantem, significantem, eloquentem. Sunt apud Græcos, Τέρατα, σημεῖα, τεκμήρια, signa omnia, sed non symbola omnia. Τέρας est signum præter naturam, prodigium, miraculum; defectio Solis; lapides è cœlo cadentes; imbrium, alienis mensibus, uehemens copia. Σημεῖον, est signum naturale, quanquam fortasse insolitum, quale generatio illa, morbus praua, & religione adultera, importunè quærebat; quo, sibi dominus fidem faceret, suæ ipsius ueritatis; quam alioquin, perfidi illi auersabantur. Τεκμήριον, signum est rei futuræ; indicium inquam, & uelut argumentum, quod nostri coniecturam dicunt; Nam Σημεῖον, magis est rei præteritæ, unde dicta est demonstratio signi. Quam igitur differunt signa, quæ symbola uocant, ab his omnibus signis? Certè, quod etymon uocis ostendit, nō significant, nisi ijs, qui habent βουλὴν, consilium, iudicium, ijs inquam, qui conferunt, qui iudicant; nam Συμβάλλω, est confero. Sunt enim partim occulta, partim manifesta, vtpote neque ex toto similia, neque ex toto dissimilia, sed (vt Dionysiaca uoce utar) Ἀνομοίως ὅμοια, dissimiliter similia, ideoque analoga. Ecce uobis affero symbola; Insigna, stemmata, ornamenta, qualia sunt imagines maiorum, uexilla Ducum, litui augurum, sceptra regum, Tiaræ Pontificum, Carmen est Maronis. G

Vt notæ fulsere aquilæ, Romanaq; signa.

Ipse Cicero, Solem, & Lunam, & Stellas, insignia mundi uocat. Hasta, & Clypeus sunt insignia belli, Toga pacis, Pileus libertatis. Insigne Iouis erat Fulmen, Phœbi Laurus, Mineruæ olea. Et cur non statim, in mentem nobis ueniunt, arcana illa, & philosophiæ plena Pythagoræ simbola, in quibus, præter sonum pronunciationis, & simplicem uerborum interpretationem, ultimos grammaticæ, & literaturæ fines, continenter altissima, quæ ad scientias spectant theoremata; &, quæ ad mores pertinent, sanctissimæ sententiæ; festiuæ ad illecebram audientium, breues ad memoriam, obscuræ ad maiestatem, argutæ ad gratiam, & leporem? Eiusdem generis ferè uidentur hieroglyphica Aegyptiorum, literæ illæ Ephesiæ, Apologi quoque Sybaritici, Cylices, Cyprij, Aesopij. Quin, & reliqui omnes ueterum gryphi, & mæandri, quos, olim, Sphinges, in templorum foribus proponebant, & Oedipi interpretabantur. Nam siue rationalia, siue moralia, siue mysta traderent sapientes illi, potissimùm uerò, ubi diuina loquerentur, utebantur miris ambagibus uerborum; nefas esse putantes, si Deum, (vt eorum uerbis utar) in annulo gestarent; hoc est, si diuina prostituerent, si de re (inquam) maximè arcana, absque arcanis sensibus, & uerbis differerent,

& tra-

A & tractarent. Quid dico tractarent? Non enim tractabant, sed uix indicabant; immò, ne indicabant quidem, sed ore, & pectore magico (vt quidam dixit) diuina mysteria murmurabant. Neque enim ratiocinando, neque definiendo, neque etiam ex historia, quam præcedentia tempora tulerant, simpliciter, & palam admonendo, sed alio quodam docendi genere, eoque maximè iucundo, & salutari, nunc ambigua uerborum structura, nunc literis solis, vel syllabis, nunc sententijs tantùm, nunc uel rebus, uel actionibus pro uerbis utentes, hoc est demum, undique obscuri, at semper grati, venabantur thesauros illos absconditos, & inuentu perdifficiles, diuinæ, & humanæ sapientiæ. Sanè, & Antesignanus scriptorum omnium Moses, ille Moses, à quo omnes scriptores hauserunt, à quo
B omnes didicerunt, uerus, & legitimus diuinarum rerum contemplator, non'ne ob secretissimam loquendi, & scribendi rationem, uelatus est facie? vtpote totus nubilus, plenus nubilo, ipsum nubilum, quanquam, & in nubilo rutilat, splendor, & gloria? In cosmopœia enim, & in ipsis hystorijs, & genealogijs Mosaicis, scatent ubique magnarũ rerum sacratissima symbola, ad sublimiorem intelligentiam, vt indefessus ille Euangelij præco Apostolus docet, per allegoriam traducenda. Quid miraris? nã & ille, antequam aperta, & nuda reuelatione dignus inuentus esset, per sacrum symbolum ignis, è rubi medio Deum uidit. Qua uisione præparatus est, vt discussis penitus umbris, & uelaminibus, ad simplicitatem illam æternæ diuinitatis, omnino supra quàm intelligi possit, admirabilem & sine figu
C ra, figuris omnibus longè præstantem, puritate animi, & contemplationis uirtute, præ cæteris omnibus uatibus penetraret. Hunc secuti sunt reliqui Prophetæ, qui eadem incedentes uia regia, sicut per somnia, & figuras, Deum uiderunt, sic omnia quæ scripserunt, inuoluerunt symbolorum nebula, caligine, tenebris. Et Ioannes quidem, coronis Prophetarum, ille erat, in quem desinere posse uidebantur omnia ænigmata; & tamen apud illum quoque, quid est non ænigmaticum? non symbolicum? non mysticum? Nam, & ipsum quoque nomen, & uita, & officium, mysterium est; ut omittam, quæ apud eum leguntur, Agnum, uiperas, arbores, lapides, uentilabrum, aream, triticum, corrigiam, cal-
D ciamentum: Ipse demum arcanorum princeps Christus Iesus, qui moriens, suo ipsius nomini, & gloriæ, uela dedit, Iudæis sustulit; quanquam uenerat reserare cœlos, & pandere portas, aperiens tamen os suum, quo eructabat abscondita à constitutione mundi, uix loquebatur turbis citra ænigmata, & parabolas. Quin, & Apostolos ipsos docuit, ut nos initiarent per sacra uelamina; quanquam, quid dico velamina, & non potius diuina lumina? fumantia quidem foris, sed purissima intus. Sacramenta enim christianæ religionis, symbola sunt, & ad theologiam symbolicam spectant; quanquam non significandi solùm uim habent, sed & agendi, unde, & Τέλεται uocantur.

Certè

Certè uerò, eadem theologia dicitur Συμβολικὴ, καὶ τελεστικὴ, differtque E
plurimum ab ea, quæ dicitur Καταιοπτικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ; Illa in vſu,
& adminiſtratione ſacramentorum, hæc in ipſa rerum diuinarum ſimpli-
ci, & nuda contemplatione, verſatur. Vis tibi explicem (Fili hominis)
uim, & rationem ſymbolicæ theologiæ? Audi. Quum in omnibus ſcien-
tijs, & artibus, uoces, & uerba, ſigna, & notæ ſint rerum, de quibus, vel ad
ſciendum, vel ad agendum pertractant; hoc unum proprium eſt, & pe-
culiare diuinæ ſcripturæ, vt in ea, ipſæ quoque res, non id ſolùm quod
ſunt, ſed aliud quidpiam ſignificent, & loquantur; velut uicariæ uoces,
& uerba Dei; qui tam omnium rerum conditor, quàm ſacrarum litera-
rum author, verè nouit, & quid nobis ſignificari cupiat in libris ſuis, & F
quàm aptè, & decore ſignificari poſsit, per res ſuas. Et quidem præter res
illas, quę nos beatos efficiunt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctũ, quæ,
res ſunt duntaxat, & nõ ſigna, in quas nimirum omnia ſigna diriguntur,
tendunt, conſpirant; nulla res eſt, quæ non induat rationem ſigni, quæ
non ſit ſignum, quæ nõ adhibeatur aliquando in ſacris literis, vt uel palàm
tanquàm index, vel certè tanquam in ænigmate, loquatur aliud, & aliud.
An non, & ille ipſe Ieſus Chriſtus, Deus corporatus paulominus minora-
tus à Deo, res, tantis olim figuris, & ſignificationibus demonſtrata, datus
fuit nobis in ſignum, quem, & ipſe pater ſignauit, vt tanquam uerum, &
proprium Dei verbum, ſignificaret, manifeſtaretque nomen ſuum homi-
nibus; cuius, & Ioannes, vt prænuncius, & præcurſor, ſic, ò quàm apposi- G
tè, uox dicebatur, & erat; ſignificans Iudæis, quiſnam ille eſſet. Abſoluta,
ideoque, & notiſsima, eſt ratio rei; ſed ratio ſigni, quæ in relatione conſi-
ſtit, non communiter omnibus, ſed paucis ſapientibus, & prudentibus no
ta eſt, ex ratione, proportione, comparationeque rerum cum ſignis, &
ſignorum cum rebus, dum enim una res cognationem, aut affinitatem
habet cum altera, neſcio quo pacto loqui uidetur de altera. Hinc, graculi
obſtrepunt, vociferantur, implent clamoribus cœlum; quia animalis ho-
mo non percipit quæ ſunt ſupra ſenſum, ſupra animam, ſupra mentem;
ideoque dum uitioſi illius oculi, diuina ferre non poſſunt, per ſtrophas,
fucos, & artificioſas fabellas, ludificari ſe turpiſsimè uerentur, & timent.
Quid ni? Et Iudæis carnalibus, panis cœli uerminat; Aegyptijs, meridies H
eſt caligo, & tenebræ, aqua in ſanguinem uertitur, terraque ebullit ranas.
Sed, & rubrum mare, quod pios myſterio baptizauerat, impios iudicio
abſorbuit; ipſeque author ſalutis, ipſa ſalus, non credentibus fit lapis of-
fenſionis, & petra ſcandali. An uerò, nõ & in natura ipſa hic ipſe ſol cœli,
mane nobis oriens, veſpereque occidens, ſanos oculos illuminat, ægros
excæcat? Iam, vt compleamus quod cæpimus, quis referat perpetuam il-
lam, & admirabilem cognationem, affinitatemque, & connexionẽ, quam
habent mixta cum elementis, elementa cum cœlis, cœli cum Ideis, Ideæ
cum ipſo Deo? Quæcunque enim reperiuntur in hoc mundo inferiori

per

A per expressas formas, iam præexistunt in cœlis per uirtutes disponentes; in superis mentibus per rationes medias, & quasi causulas; in ideis, per typos, & exemplaria; in Deo autem, modis omnibus simpliciter, & perfectè, adimendo quod deterius, addendo quod melius. Hæc est ergo uirtus nostræ theologiæ symbolicæ; dum enim spatiatur per ingentes uniuersæ naturæ campos, & pererrat prata plena omnigenis floribus, singularum rerum munera, vires, actiones, non proprio quidem, sed figurato sermone tribuit ipsi Deo; &, tantas in illo effingit formas, quantas ne Sulmo quidem somniauit in falsis Dijs, vt quæ cognoscit Deum esse omnia, & cui nihil deest omnium. Sic in Ecclesia magna, & populo graui, ipsi immortali inuisibilique Deo, templa thymiamate fumant.

B *Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.*

Et in Canticis canticorum, vbi Theologia symbolica,

Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo;

ipsi Deo celebrantur nuptiæ, choros ducunt adolescentulæ, auditur uox sponsi, & sponsæ, panguntur carmina nuptialia, pulsantur fores, tollitur pessulum, dilectus ingreditur, dilectam deperit, decumbit lecto, aspergitur cubile floribus, mira suauiloquentia laudantur genæ, oculi, dentes, comæ, cincinni, nominantur manus, lingua, labia, collum, monilia, petuntur oscula, vbera, femora. Quid? Ille ipse Deus, caro factus, symbolum pacis nostræ, immo uerò, ipsa pax, omniumque bonorum nostrorum inuentor, inceptor, perfector, in ipso Euangelio, dum

C *Humana lustrat sub imagine terras,*

non minus in mysterio, quàm in historia, ideoque, & Συμβολικῶς, perunctus est oleo, nardo, myrrha, aloe.

Ambrosiæque comæ, diuinum uertice odorem
Spirauere:

& specie fracta, fragrare cæpit tota domus ex odore unguenti, Vnguenti sapientiæ, sanctificationis, iustificationis, redemptionis, quod effusum è cœlis, infusum in caput eius, longè, lateque profusum est in omnes terras, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. Vos igitur, quibus reuelati sunt oculi cordis, vt ea uideatis, quæ alij non uident, vt ea intelligatis, quæ alij non intelligunt; Vos qui in uerbis quoque scripturæ carnalibus, nouitatem diuini spiritus quærere, diligentissimeque uenari, vnctione docente didicistis; Vos denique, qui & de corporibus tractãtes, fieri potestis extra corpus; & audientes humana, diuinitus dicta de Deo, non humaniter, sed diuinè accipienda esse, rectè, & fideliter iudicatis; quibus propterea familiare est, dante Deo intellectum, non humano ingenio, sed diuino spiritu, consyderare mirabilia in lege domini; ex sacris symbolis, quasi ex certis uestigijs, diuinitatem ipsam odorate, & ad ea sanctissima, quæ sub litera latent, mysteria, sublata omni nebula, & caligine penetrate. Ingredimini in cellam uinariam; &, reclusis thesauris, à Leone innoxio, qui

D

uictor

uictor mortis,& inferni,obtinuit,vt eo aperiente,nemo claudat, eo claudente, nemo aperiat; videte verbum,videte uerba verbi. Aſpicite intus, aſpicite foris; intus Deum,foris hominem; verbum Spiritu ſancto obumbrante,carne ueſtitum, verba Spiritu ſancto dictante, figuris inuoluta. Quid hic te ingeris anima fœtida? ſus lutulenta? Quos hic tetros odores, quos diros, & tabificos ſpiritus, quam Auerni graueolentiam exhalas? Similitudo eſt carnis peccati,in carne verbi Dei; ſimilitudo eſt rerum, & affectuum corpulium in verbis verbi; ſed, vt nihil tam à peccato alienū, quàm Chriſtus, ſic nihil tam alienum à corpore,quàm Deus. In Chriſto ſeparata fuit natura à culpa, generatio à ſemine, natiuitas ab immunditia, infantia ab ignorātia,doctrina à diſciplina, vita à lapſu, mors à pœna; cur non poſsit,& debeat in illa ipſa natura æterni Dei,ante hác ipſam corporalem diuini verbi uiſitationem, ſeparari corpus à mole, magnitudo à quantitate,à qualitate bonitas,à ſubiecto ſubſtátia,actio à motu, immenſitas à loco, æternitas à tempore, & eſſe demum ab omni genere? Ita eſt, ita eſt,viri. Dum Prophetæ corporalia hæc loquuntur de Deo, docent ex ijs, quæ ſunt apud nos, ea quæ ſunt ſupra nos: Græci dicerent, Ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. Hæc eſt corporatura tua,ò Deus, plenitudo, & integritas diuinitatis tuæ: Antiquitas tua,æternitas tua, Latitudo tua, charitas tua: Profundum tuū,ſapientia tua, Longitudo tua, poteſtas tua. Figura, & effigies hominis, quæ maieſtati tuæ à Prophetis tā ſæpe tribuitur, eſt illa ipſa tua, & te uno digniſsima Φιλανθρωπία. Tuus uultus, iudicium: Tuum caput, Οὐσία; Tui oculi Πρόνοια. Tua facies gratia,& gloria. Tua labia, teſtamēta; Poſteriora tua,ſunt creaturæ omnes. Sedes tua, tranquillitas tua. Thronus tuus,maieſtas,& imperium. Pedes tui,ſunt ſtabile,& immutabile fundamentum,tuæ omnipotentiæ, & virtutis. Veſtes tuæ,quibus extrinſecus,& ornaris,& inuolueris; ſunt uariegatæ ſcripturæ ſanctę,plenæ allegorijs,anagogijs,tropologijs,analogijs.Cogitationes ſanctæ, ſunt capilli mundi. Prophetæ, quorum penicillo, tam eleganter, & exquiſitè depingeris; ſunt manus tuæ,& digiti tui,rotundi, atque tornatiles. Iam quid eſt uterus tuus, ò Deus, niſi magna illa, & inexhauſta fœcunditas naturæ tuæ, ex qua Deus gignis Deum? Ob id comparatur aceruo tritici,& uallatus eſt lilijs; inde enim triticum cecidit in terram ad ſalutem noſtram; inde exortum eſt lilium ad ſpem noſtram. Ille ipſe filius tuus,ò Deus,eſt brachium tuum,dextera tua, per quem omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil. Ecquæ eſt lingua tua,niſi Spiritus ſanctus,interpres uerbi,& calamus ſcribę? Cor uerò tuū,quid eſt aliud quàm abyſſus ſecretorum tuorum,quam penetrare nō licet, neque hominibus, neque Angelis? Os tuum planè,& ſermo tuus,eſt Chriſtus Ieſus,verbum in principio antequam mundus fieret, verbum caro in nouiſsimis diebus,vt mundum reficeret. Viri; Ecce ad uos egredior. Deus dicitur uidere omnia,quia omnia certiſsimè cognoſcit,& non fallitur: dicitur audire,dum

exaudit:

A exaudit; odorare odorem ſuauitatis, dum parcit ſupplicantibus, manum
extendere, dum benefacit: tangere, dum ſubleuat; guſtare, dum explo-
rat. Quid dicam? Inebriari dicitur, propter ſummam bonorum omnium
plenitudinem, & exuberantiam; bacchari, propter ſapientiam illam in-
compræhenſibilem, quæ, & ſenſum, & rationem excedit. Nam, & furen-
tes excedunt ſenſu, & ebrij ſpiritu, excedunt mente. Quid porrò eſt aliud
menſa Dei, quàm beatitudo Dei? Hinc crater ille rotundo, & patulo ore,
quia principio, & fine caret, patensque, & expoſitus eſt omnibus, vt
ſint, & ùt benè, beateque ſint. Ita conuiuia inſtruit Deus, quia Ange-
los, & beatas animas, ſuæ ipſius plenitudinis, & fœlicitatis participes fa-
cit, alitque ſuo ipſius amore, tanquam cibo, & potione uitali. Quæ il-
B lic popinæ? quæ delitiæ? quæ cubicula? quæ triclinia? vbi ſe Chriſtus
pincernam, & prægustatorem noſtrum futurum eſſe prædixit. Iam cur
non dicatur, Deus currere, qui impiger, omnibus adeſt, celeritate di-
gna Deo, & nihil deſerens abſque ſua ipſius ope, diſponit omnia? Auo-
lare autem meritò dicitur, dum importunitatem humanæ temeritatis eua-
dit; vt ab ijs, qui ſuperbè eum comprǽhendere ſe poſſe gloriantur, ne
apprǽhendatur quidem. Sic intelligitur, pœnitere Deum, dum quæ fe-
cit, deſtruit; iraſci, dum peccantes ulciſcitur: Miſereri, dum adiuuat,
Dormire, dum permittit; Vigilare, dum prouidet. Quid? Expergiſci
& furere, dum patientia læſa, uindicat peccata patrum in filios in tertiã,
C & quartam generationem. Amare porrò, dum erigit; odire, dum deij-
cit; dum deſerit, fallere; dum expectat, inſidiari; neſcire, dum reprobat;
Zelare dum percutit. Dicitur intendere arcum, dum hoſtibus incutit ter-
rorem; vibrare arma, dum bella gerit, & conficit; ſpatiari, dum differt,
& prorogat, & exorari ſe patitur; loqui ad cor dum inſpirat; cognoſcere,
dum cognoſcentes facit; accedere propius, dum fauet; recedere, dum diſ-
ſimulat. Adhuc ne deſyderatis alia, vt Græcè dicam Περὶ θείας σωματι-
κῆς πολυμορφίας? Dicitur Deus, interrogare palpebris, quia occulto iu-
dicio, quod comprǽhendi nõ poteſt, in nictu oculi, ſcrutatur renes, & cor
da mortalium. Dicitur deſcendere de cœlo, quia ſe demittit ad curas no-
D ſtras, & condonat nobis peccata noſtra. Dicitur frui aura, quia diligit ui-
tam, quam fecit, & odit mortem, quam non fecit. Dicitur ambulare in po-
pulis, quia in animas ſanctas ſe transfert, & amicos ſuos, & Prophetas con-
ſtituit. O`uerè arcanam, & admirabilem theologiam.

Quòd ſi, vt Poeta inquit

Res addunt lumina rebus;

quis non intelligat conſequenter ad ea quæ dicta ſunt, Deum ipſum,
qui in ſua ipſius natura puriſsimns eſt ſpiritus, per ſacra ſymbola uo-
cari à magnanimitate, Leonem; à firmitate, Petram, à uitæ copia,
tam intrinſecus Fontem, quàm extrinſecus Fluuium; Lucem, quia il-
luminat; Solem, quia ſolus eſt. Ignem, quia conſumit, & conſummat:

Feram

Feram horribilem, quia horribile est incidere in manus Dei viuentis: denique, quod ter sanctum est, & super omnia symbola, venerandum nostræ salutis mysterium, Vermem, & Scarabeum, quod se se per nimiam charitatẽ suam, in hac mortalitatis nostræ fece, volutarit: limum nostrum induerit; caro nostra factus fuerit, & ex muliere similis nobis, nasci non abhorruerit. Hic finis esto symbolicæ Theologiæ, ò fili hominis; & tu hic tandem, quia tempus est, vindicare te incipe à perturbationibus, vt corporum, sic & magis vitiorum; animoque libero, vt reliqua omnia prætereamus, hoc vnum, in quo symbola sacra triumphant, cogita, quàm sit eximius ille Dei amor, disparatus ab amorum nostrorum flagitio, & scælere; quàm procul absit diuinum osculum, à pudore, & turpitudine; quàm careat diuinus complexus, omni fœditate, & contagio. Nihil tam sanctum, nihil tam purum, & impollutum, quàm hi amores, hi complexus, hac oscula. Hinc, & tantis effertur laudibus nympha illa, quam Deus amauit, quam exquisiuit, amator factus formæ illius; & celebrantur nymphalia, quibus humano generi statuit testamentum pacis, feriens pactum æternum nobiscum in osculo oris suis. Vere in osculo: Nam, ex ore magno, factum est paruum osculum. Magnus dominus, & laudabilis nimis, factus est paruus filius, & amabilis nimis, exinanitus, & contractus in angustias nostras Christus Iesus, Dei, & hominis filius. Quis nunc explicet, quàm vtile sit humano generi, per hæc sacra symbola, philosophari de Deo? Pij enim, & eruditi, dum in corporibus etiam pulcherrimis, tantas labes aspiciunt, persuasum autem habent, Deum verũ esse illam ipsam pulchritudinem, & si quid est pulchritudine pulchrius; non ad allegoriam solum, sed ad altissimam quoque anagogen assurgendũ sibi esse putant; sicque, admirabiles quosdam sibi amores excitant æterni Dei, huiusque celsissimæ sapientiæ, & sanctissimæ religionis Christi Iesu, quæ de tenebris facit splendere lucem. Profani, dum audiunt Deum, velut Protea, in varias subinde se mutare formas, & species, atque ideo nolle cognosci a mortalibus; velut exagitati à furijs, ad sonitum folij volantis, pauẽt, suspicarique, & timere Deum incipiunt, eo ipso, quo non vident. Pusilli demum, quibus Deus, nunc se exhibet patrem, quem colant; nunc dominum, quem timeant; non sponsum, quem diligant; quibus, nunc habet virgam ferream, contra vasa iniquitatis; nunc baculum pastoralem, ad dirigẽdas oues; & ne Trullam quidem cæmentarij, aliquando refugit ad ipsos complanãdos, & liniendos, in templum Dei; quanquam non intelligunt, quid sit Deus, tamen vident, nusquam deesse vestigia bonitatis, & charitatis Dei. Sic refulgentem in nubilo solem, vident; quem, in se ipso, ne ferre quidem possent, si viderent.

A

Deus verus, & symbolicè, & naturaliter lux pura, in qua tenebræ non sunt vllæ.
CAP. XIIII.

IPSA me theologia, voce vocat, vt præclaram illam
lucem, diuino ore æditam, diuino ore laudatam,
velut multorum fastigiorum fastigium, venerabi-
B libus symbolis imponamus; ne tanta decora, & or-
namenta, iure quærantur, quod dum illis iusta
persoluo, indignè nimium careant honorario lu-
mine. Et æquum est profectò, vt ad theologiam,
quam intelligibilem vocant, ascensuri, & non iam
in symbolis, sed in se ipso, diuinum numen adoraturi, vigilantia in primis
lumina, in sublime accendamus; nam & apud Aegyptios, Indos, Persas,
Aethyopas, religio erat loqui de Deo absque lumine; & nunc in Ecclesia
sancta Dei præter publicam mundi lucem, in templis, & ad aras incensis, &
dependentibus lychnijs, manifestæ faces, dum diuina celebrantur, refulgēt,
& rutilant; vt per sacra, & ritus, decore significari, participarique posit lu-
men illud æternum, quo illuminantur quicunque illuminantur, tanta est
C apud nos maiestas luminis. Ecquod symbolum in vniuersa natura tam de-
corum, tam Deo dignum, quàm lumen? Ecquid est in symbolica theolo-
gia, Deus ipse, si non est lux? Lux, quæ lucem fecit, lux, qua omnia lucent,
extra quam nihil lucet. Lustra, perlustra cœlos, & terras, ò homo; vide, con-
sydera omnes formas subiectas oculis, nulla est luce purior, nulla simpli-
cior, subtilior, amplior, incorruptior, penetrantior: denique, & nulla
nobilior, prior, antiquior. Sanè, nulla alia vox, rupit alta illa æternitatis sy-
lentia, quàm vox lucis. Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, inde dies, inde
tempus. An verò non hæc omnia digna Deo, qui est totus spiritus, totus
purus, ipsa puritas, simplicitas, vis, efficacia, mobilitas, penetrabilitas, anti-
quitas, æternitas, auctor diei, auctor temporis? Lux vita, lux sapientia, lux
D gratia, lux virtus, lux immortalitas? Et hæc omnia Deus Αἰτιατικῶς πα-
ραδειγματικῶς. Ob id, in Prophetis describitur amictus lumine. Et in
Paulina sapientia, dicitur habitare lucem per se se inaccessibilem; at si ille
voluerit non accessibilem solum, sed mūdis oculis inuisibiliter visibilem.
Nota porrò est vox illa oris virginei, Deus lux est, & in eo tenebræ nō sunt
vllæ. Primæui illi philosophi, qui de rerum naturis, non tam disserebant,
quàm gestiebant, vt rudi illi seculo dissererent, quum non distinguerent in
ter sensum, & mentem, sicut omnem cognitionem, sic omnem quoque lu-
cem, sensu metiebantur. Oculo verò præsertim, quem tanquam specula-
torem, & in suprema hominis parte collocatum, omnibus inquā sentiendi

uiribus longè præstantem, natura, igneum, & perludum fecit. Dignum E
propterea, qui symbolum esset, & cognomentum Solis, cuius radiantia lumina, dum obscuratis alijs luminibus, mundo collucent, nihil non colorant, vt cuncta per lucem uisibilia fiant. Explicanda est rès paulò clarius. Nulla priscis illis erat cognitio, nisi per sensum; nulla quoque lux erat, nisi affinis, & cognata sensibus. Hoc ipsum cognitionis nomen, non excedebat ambitum corporalium uirtutum, siue instrumẽtorum, quibus uidemus; hoc ipsum quoque nomen lucis, æquatum erat oculis, & rebus corporalibus, quas uidemus. Ita, quæ oculus non uidebat, censebantur prorsus incognita; & quæ non lucebant oculis, prorsus absque lumine. Vetus hic error abijt, Deo gratias, & uicit filia temporis veritas; intellexitque uniuersus orbis, esse multò ampliorem rationẽ cognoscendi, quàm sentiendi; ideoque rationem lucis, absolutè esse aliam à luce sensibili. F
Vtraque lux est, sicut, & utraque est cognitio; sed quàm præstat cognitio cognitioni, tam præstat lumen lumini. Certè uerò, cognitio per sensum, si cum ea conferatur, quæ est per mentem, non tam cognitio est, quàm similitudo, & umbra quædam cognitionis, quando ipse quoque oculus, nihil est magis, quàm testis, & iudex, unde mens, & animus haurit quod cognoscat, & iudicet. In animo enim, est perfectio cognitionis, non in oculo. Lux ipsa ergo sensibilis, qua ad uidendum tantopere, siue propter oculum, siue propter colores, siue propter medium, siue potius propter hæc omnia indigemus, etiam in illo ipso lucis fonte, hoc est in sole, compara- G
ta ad illam lucem intelligibilem, quæ non uidetur oculis, sed animis, an non indigna est, quæ absolutè, & simpliciter ipsius lucis nomine censeatur? Quod si ita est, ipsi iam dicite; dicite inquam, Ecquę lux, ecquod lumen est ille ipse æternus Deus? Lux, quæ omnem lucem fecit; lux, quæ omnem lucem perficit. Certè non est lux sensibilis, non est lux intelligibilis, sed lux quædam est, & sensibili, & intelligibili luce, maior, purior, uerior, certior. Lux sensibilis, & ipsius luminis ferè umbra, vel imago; lux intelligibilis, est ipsa luminis ueritas. Deus est lux, supra luminis umbrã, supra imaginem, supra ueritatem. Quid in mundo manifestius luce, uel lumine? Nam omne quod manifestatur, in lumine est, & lumen dicitur. Quid porrò notius, & manifestius ipso Deo, quem alieni quoque Ὑπερφανέστατον, uocauerunt? qui ubique lucet, & omnia illuminat simul, & semel, & semper? cui neque caligo, neque nubes, neque umbrę, sed neque ipsæ densissimæ mortalium tenebræ impedimentum afferre possunt, ne se ipsum ostendat, & illustret vultum suum super nos, vt videatur? Immo uerò, solus Deus est illustris, solus Deus notus, quia totus lux, totus splendor; per cuius lucem, etiam omnia irradiantur, illustrantur, cognoscẽtia, cognita, mediaque, & rationes cognoscendi. Ecquid potest non lucere, quod in tanta luce uersatur? Hinc præclara illa æternæ diuinitatis Φωτωνυμία, & in sacris literis tam sæpe, neque minore cũ laude, & celebritate, H
repetita,

A repetita quàm Αγαθονυμία, Καλονυμία, Ουσιονυμία, qua intelligimus,
quod Deus ſit lux uera, ſicut eſt bonitas uera, pulchritudo uera, eſſentia
uera, adde, & unitas uera. Quum dicimus uerum, planè ſcio, interpræ-
taris non falſum, non uanum, non permiſtum, non participatum; inter-
pretare, & non figuratum. Lapis, Leo, Vitis, de Deo ipſo dicuntur, at fi-
guratè, non uerè. Lux, & Lumen dicuntur de Deo, at uerè etiam, non
figuratè tantùm, ſicut bonitas, veritas, unitas, eſſentia. Sanè, quæ apud
uos ſunt, & incorporale quidpiam, aut propè ſpiritale, ſiue etiam ambi-
guum, ſonare uidentur, Πρωτότυπα, habent merè intelligibilia, unde
ad nos ducantur impropriæ quædam, tam rerum quàm nominum deriua
tiones; contrà, quæ de naturis ſpiritalibus prædicantur; ſi corporeas for-
B mas, viresque, & inſtrumenta redoleant, origines habent in ipſis corpo-
ribus, indeque ad incorporalia, ſigurato ſermone transferuntur. Quis
porrò ignoret lucem, & lumen, Lucem fontem luminis in corpore lu-
cido, lumen deriuationem lucis in corpore perſpicuo, & recta quidem
linea radium, reflexa uerò ſplendorem, vtrunque uno ferè momento;
ſubtilitate, puritate, & admirabili uelocitate ſua conueſtientem omnia,
& perſundentem; Quis inquam ignoret lucem ipſam in campo rerum
corporalium, vſque adeo penè ſpiritali proprietate uigere, vt dubitationi
locum, & fecerit, & reliquerit, ſit'ne qualitas ſpiritalis, an corporalis, im-
mo uerò, an corpus, an ſpiritus; præſertim, quum non tam re ipſa, & na-
turaliter, quàm intentione, & ſpecie prope ſpiritali, afficiat medium;
C aerem inquam, cuius uehiculo, & iaciuntur radij ab oculo, & immittun-
tur ſpecies à coloribus, vt uiſio ipſa fiat. Quod, quum ita ſit, Sol quidem
igitur, ſtella, & ignis, corpora lucida, & illuminantia, lucesque, & lumi-
na eorum corporalia, ſymbola ſunt Dei, vt ſymbolica quoque elocutio-
ne, dicatur Deus lux, & lumen: at uerò abſolutè, & ſimpliciter, res, & ra-
tio, nomenque ipſum, & lucis, & luminis, non tam dicuntur de Deo figu-
ratè, quàm uerè, non tam ſymbolicè, quàm propriè. Audite Viri, ſubli-
mia enim loquimur: Glorientur illi, & gaudeant, qui conceptus quoſ-
dam uerè proprios, & non relatiuos, vt aiunt, ſed abſolutos ipſius Dei, &
ſagacitate uenari, & prudentia inuenire ſe putant. Nos, qui patrum no-
ſtrorum certis ueſtigijs inhæremus, & ne latum quidem unguem, ſcien-
D tes, & uolentes diſcedimus ab eorum præſcriptis, credimus ſpe noſtra ma-
ius eſſe, vt homo mortalis, vel tantillũ affirmare poſsit, quòd ſit uerè pro-
prium naturæ Dei. Sedenim, vt mens, ut ratio, ut uita, ut eſſe, ut eſ-
ſentia, ut diuinitas, dicuntur de Deo, ſic dicitur & lux, & lumen: nam
in lingua ſancta, communis eſt uox communis inquam, & luci, & lumi-
ni. Quis porrò unquam dixit, illa, ſymbolicè, aut tralate dici de Deo?
Neque tamen, ex toto uerè, proprieque dicuntur, quum etiam ueriſ-
ſimè, ſicut affirmari, ita, & negari de Deo poſsint Καθ' ὑπεροχὴν,
ſimili autem, immo uerò eadem ratione, negatur Deum eſſe lucem, vel

lumen, hoc eſt, quia eſt lumine, & luce lucidior, græce Υπέρφωτος. An E
verò illud ipſum, quod de Deo dicitur lumen, præ tanta illa diuinæ lucis
exuberantia, & nimietate, non etiam dicitur caligo, & tenebræ, ſicut &
diuina potentia Ασθένεια dicitur, & diuina ſapientia Μώρια, hæc por-
rò in ea omnino non competunt, quæ tralatione ſola dicuntur de natura
Dei, hoc eſt in iram, in furorem, in pœnitentiam, in crapulam, vt omnino
res tota in manifeſto eſſe videatur. Nam ſymbolica theologia, lucem af-
firmat, non negat; lux ergo, quæ tam negatur, quàm affirmatur ad ſym-
bolicam theologiam non pertinet, ſed ad ſublimiorem illam intelligibi-
lem, ad quam pertinent quæ naturaliter dicuntur de ipſo Deo. Eſt vita
Deus, & fons omnis vitæ; eſt ſpiritus, & pater omnium ſpirituum; eſt F
entelechia, & origo omnis entelechiæ; eſt demum ſapientia, bonitas, po-
teſtas, pulchritudo, amor, vnde omnis alia ſapientia, omnis alia bonitas,
omnis alia poteſtas, omnis alia pulchritudo, & omnino omnes alij amores.
Ad hunc modum eſt lux, & lumen, & Πρωτότυπον ſimul, ex quo & re, &
nomine deducuntur omnes aliæ luces, & omnia alia lumina. Eſt Φώς, eſt
φωτόποιος, eſt ὑπέρφωτος, qua ratione etiam dicitur Θεὸς θεοποιὸς ὑπέρ-
θεος, Vtrunque verum, neutrum, ſymbolicum. Et quidem citra omnia
ſymbola exiſtens Deus, in principio ante tempora, Deum genuit; ita ci-
tra omnia ſymbola exiſtens lux, in principio quod eſt initium temporis;
ante omnia alia, lucem dixit; cuius viſione delectatus, verbo quo iuſſerat, vt
fieret, eo probauit, vt maneret. Quid, quod, velut ſigillo ſuo, Deus quo- G
tidie ſignat, & imprimit lumen rationis in hominibus, quo exprimant ve-
nerandam illam, & ſacroſanctam ſuæ ipſius lucis, hoc eſt æternæ diuinita-
tis, imaginem, Credentibus infundit lumen gratiæ, quo filij lucis fiant, fi-
lij inquam Dei, & Beatos perfundit lumine gloriæ, quo iam ſimiles ſint ip-
ſi Deo, & penè Dij. Cogita animo tantorum luminum orbitatem, fili ho-
minis, nó ne tibi videbitur dirior omnibus corporalibus tenebris? Certè, di
uina eloquia, corporales tenebras, non ſimpliciter tenebras, ſed Κατά τι,
exteriores (inquam) appellare vbiq; ſolent; contra, intelligibiles, & ſpiri ta-
les, ſiue ad naturam pertineant, ſiue ad culpam, ſiue ad pœnam, abſolutè, &
ſimpliciter, notant hoc ipſo nomine atro, & pleno horroris, Tenebra-
rum. Vt planè, à contrario docere videantur, corporalem lucem, minus H
dignam eſſe quæ vocetur lux, quàm ſpiritalem, & ſpiritali quoque melio-
rem, diuinam illam, quæ fontis inſtar, lumina fundit, & refundit; cuius
comparatione, non ſplendent, ne ſol quidem, & luna origines omnis lu-
minis, & ſplendoris. Itaque, vt concludam, vel à luce ad lucem nulla
eſt tralatio, nulla analogia, vel certè ſi aliqua eſt, tralate, & impropriè di-
citur lux, hæc ipſa, quam haurimus oculis; ea autem eſt propria, & vt re,
ſic nomine principalis, cuius iucundiſsimo aſpectu cælites gaudent, & æ-
terna, atque incredibili voluptate ſaturantur; theſaurus lucis, lux immen-
ſa, infinita, quæ, qualis, & quanta ſit, ne cogitare quidem poſſumus, tametſi
eam

A eã non esse distincta à Deo, vt habitationem ab habitatore, quãquam Apostolus dixit Deum habitare lucem, nisi mente cæci simus, intelligere possumus, & debemus. Profecto verò, manifestum est supra cœlum, non esse aeriam hanc lucem, vt neque colores; illius enim aspectus porrigitur, vt poeta cecinit

Tantum, tenditq́, sub auras,
Quantum ad ætherium cœli suspectus Olympum.

atque ideo, quum non posit Deus versari in corporalibus tenebris, qui est huius corporeæ lucis creator; nam, etiam tum ab initio, in illius labijs tanta Χάρις insidebat; quæ, fusa per auras, mundum, horrida primitus facie, tri-
B stem, & deformem pariter, exhilarauit; necesse est, vt quemadmodum non indiget Sole, & Luna, in quibus lux corporea, posuit tabernaculum suum; sic in illa nocte, quam sibi supra cœlos, plebeia cogitatio fortasse fingit, omninò fruatur luce incomparabili, quam, vtcunque percipit eruditorum hominum ratio; luce inquam, quæ, nullam habeat naturæ affinitatem, cum hac nostra luce; quæ nulla patiatur noctis dispendia; cui etiam noctes ipsæ lucidæ sint; immo verò, cui nulla sit nox; sed ipsæ etiam tenebræ noctium, luceant perinde ac nobis lucet dies in ipso meridie. Quæ est lux illa? Est, in qua habitat Deus; est, quæ habitat in Deo: est, quæ cingit Deum; est, quam cingit Deus; est ipse Deus. Deus est lux, lux est Deus. Quid porrò, si ex hac luce impositum est nomen illi luci? Natura quidem, à qua
C nomen imponitur, est semper notior, sed, cur prior esse non posit natura, cui imponitur? An non est communiter ferè, & semper Ὕστερον πρότερον, in natura rerum, & in cognitione mortalium? An verò oportet, quoniam nomen lucis, & intelligitur, & accipitur ex hac luce, vt propterea symbolicè, & tralatè Deus dicatur lux? Immo verò, sapientia, potestas, bonitasque, & generatim ea omnia, quæ perfectionem simpliciter, & indefinitè significant, non cõtractam ad aliquod genus, postquàm re ipsa prius conueniunt infinito illi pelago creatoris, quã arentibus hisce riuis creaturarum, quanquam voces, & nomina hinc, illuc transferuntur; dicuntur tamen de natura ipsius Dei, verè, & naturaliter, atque vt græcè dicam Οὐσιωδῶς, nullo autem pacto metaphoricos, sicut externa symbo
D la. Quid tu hic misces terram cęlo, profane? quid comparas Deum homini, parum erudite? Equidem, ad tralationem pertinet, eos, qui cæteris antecellunt, inter ignobiles claros, viros inter homines, hæroas inter viros, non solum apud sacros, sed, & apud profanos scriptores appellari lumina, stellas, oles; Cecinit Vergilius,

Lumina tot cecidisse ducum.

Et apud Lucretium legitur.

Restrinxit stellas, exortus vti aerius Sol.

Ecquis est, vel parum doctus, qui ignoret Greciam, eadem voce, Φῶτα vocare lucem, & hominem? Nam audito illo oraculo,

> Καὶ κεφαλὰς κρονίδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα, E

proh scælus, vrbium princeps Roma, ne erraret in religione, & cultu Sa-
turni, cum accensis facibus, hominē simul è ponte Miluio quotannis mit-
tebat in Tyberim, diro illo sacrificio hominis placatura crudele numen,

> *Tantùm religio potuit suadere malorum*
> *Inanis, peperit quæ semper immania facta;*

Quantas tibi Latium, ò Hercules debet gratias, qui in Italiam ex Hispa-
nia rediens, vt rem audisti, exhorruisti, & sublata uocis ambiguitate, su-
stulisti barbarum illud, cur dicam sacrificium, & non potius maleficium?
tetrum inquam, immane, atque hominibus, & Dijs meritò exsecrandum
facinus? Sed reuertamur ad sacras litteras, in quibus legimus, quòd ad
Apostolos dictum est, Vos estis lux mundi; & præclarum illud de Ioan- F
ne testimonium, Ille erat lucerna ardens, & lucens. Tralata sunt igitur
hæc omnia, vt & tralatio est quòd mundus totus dicitur Tenebra, & Ama
tores mundi, Filij tenebrarum. Non'ne illud quoque tralatè dictum est
Angelis, Qui facis Angelos tuos flammam ignis? Ignis enim, est cor-
pus lucidum, flamma materiam habet aeriam, vt carbo terrestrem, &
grauem; lux ignea, qualitas est, quæ de separatis illis mentibus, nisi tra-
latè dici non possunt. An uerò doctores gentium Apostoli, non impro-
priè admodum dicuntur, mundi lumina? qui ministrabant tantùm uer-
bum Dei hominibus, & excitabant eos ad hauriendum, & suscipiendum
diuinum lumen, ipsi interea non illabentes animis, vt illuminarentur, G
sed tantùm aperientes fenestras, vt fundere se in illis posset, & fulgorem
incendere, lux vera Deus? Ergo tralatum profectò non est, sed uerum, sed
proprium, sed naturale, sed principale, quod Theologia, Deum, non mi-
nus uocat lumen, quam bonum, quàm pulchrum; &, quòd Deum patrē,
vocat principale lumen; Iesum, filium, paternum lumen; quia sicut est
Deus de Deo, sic est lumen de lumine. O viri cordati, ò viri pij, ob id mo-
riente Deo, extincta sunt cœli lumina; nimirum arescebat tum in terra
fons luminis. Die porrò tertia, exortus est sol ualde mane, nimirum pro-
perabat se iungere uero soli, ad quem collatus hic noster Sol, quid est
aliud, quàm breuis candela super candelabrum, accensa ad solatium mor-
talium, ne, in hoc cæco mundi carcere, positi, desperent, se aliquādo posse H
frui libera aura? Id tu olim mirabaris apud Heliopolim, ò bone Diony-
si, quia non dum tibi datum erat, vt inter magnas diuinarum rerum ui-
cissitudines, uideres hunc Solem solis, Orientem, Occidentem, & ad
locum suum reuertentem: quem qui uidet, in lumine est, qui non ui-
det, in tenebris ambulat. Quid est tenebra, nisi aer sine luce? Ecquid
est anima tenebrosa, nisi anima sine Deo, sine Christo? Ille est lux,
quam qui sequitur, non ambulat in tenebris, sed habet lumen uitæ.
O dilecti, Moses quidem symbolicè dixit, Deus noster, ignis con-
sumens est; sed, naturaliter locutus est Christus, quum dixit, Ego
sum

A ſum lux mundi. Et ille quidem, erat Dei famulus, hic filius; Ille loquebatur conſeruis, hic fratribus; vt illi de Deo, non niſi in ænigmate docerentur, iſti non nihil intelligerent de ueritate naturæ Dei; & eos demum terreret nomen ignis, hos lætificaret nomen lucis. O fons omnis lucis Deus, ò origo omnis bonitatis, ò exemplar omnis pulchritudinis, ò opifex Deorum, ò uerè pater luminum. Lumina corporalia, ſunt quibus uidemus, & quæ etiam uidemus, ſed illa ipſa non uident. Tu lumen es ò Deus, quod uides, & uideris, & ante tempora uides, ſed ante tempora à te ipſo ſolùm uideris, ab Angelo, aut ab homine non uideris. Lumina ſpiritalia ſunt radij lucis tuæ, ſed unum eſt lumen, quod non eſt à luce, ſed eſt lux ipſa. Ea miris modis ſpargitur; Et quis dicat per quam uiam B ſpargitur? Sic multi lucent lumine tuo; & non lucerent, niſi ſuſcepto lumine, per te lumina fierent; & tamen non eſt niſi unum lumen; quia ſicut participatione multiplicatur, ſic ſimilitudine, & imitatione colligitur, vt fiant lumina omnia lumen vnum. Lumen inquam unum, in te porrò illuminans, illuminatum in alijs; ſed quatenus illuminat, lumen eſt, quatenus illuminatur deficit à ratione ueri luminis, quia non eſt niſi luminis illuminare; lumen accipientis, illuminari. Ergo, tu ſolus es uerè, & uerum lumen, quia, & per te illuminantur, & per te illuminant, quæcunque illuminantur, & quocunque illuminant. Lux uitæ, lux uita Φῶς, βίος, φόβιος, Lux, quæ comparatione obſcuras omnem lucem; lux, quæ cognitione illuſtras omnes tenebras; lux quæ in tenebris luces, & quam C tenebræ non compræhenderunt; nam tam latè ſpargis radios tuos, ut ipſæ tenebræ non modo non inhorreſcant oculis tuis, ſed ad tuæ lucis conſpectum uertantur in lumina; Nam, & ipſi eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Vtinam, ò viri, tanquam filij lucis ambulemus, &, quaſi Ροδοδάκτυλος ἠώς, bonis operibus creſcamus in perfectam lucem; vt ſit quiſque noſtrum dignus laudatione illa Homericà Ἰσόθεος φώς; vnde illa Maronis,

Claraq; in luce refulſit
Os, humerosq;, Deo ſimilis.

Non eſt lux clara, fides, non eſt ergo nobis clara dies. Ambulamus in diluculo diei. Chriſtus nobis dilucu lauit, qui & à peccato nos iuſtificauit. D Quòd ſi in umbra eius uiuimus, in luce ſua, quantò abundantius, meliusque uiuemus? O lux uera, & uiua, illuceſce mortalibus, clara, & candida, Aperi unum illum almum, & ſerenum diem ſuper millia. Tenebræ, iamdiu ſunt ſuper faciem abyſſi mentis noſtræ: Dic, Fiat lux, & erit lux: Non erit error, non ignorantia, non uanitas, non mors: Erit ueritas, ſcientia, claritas, beatitas, immortalitas.

Vt nihil tam vnum sic nihil tam purum, atque simplex, quàm ille ipse verus Deus. CAP. XV. E

SED iam satis aliena lingua locuti sumus, dolauimus in Prophetis; aperuimus scripturæ ueteris, tanquàm diuitis cuiusdam, glebæ, uenas, & uiscera; Heliconas pererrauimus; rores hausimus, poetica mella gustauimus, conspersimus flores, finximus fauos, peplos texuimus, & mutuata à Græcis, & barbaris omnium colorum uarietate, ex sacris symbolis figurata peristromata depinximus. Re- F
uertamur nunc ad castimoniam, & simplicitatem proprij sermonis, locuturi citra ullas figuras, de incorporea illa, diuinæ naturæ simplicitate, puritate. Quæ profectò tanta est (vt ab initio dicebamus) antequam Theologiæ symbolicæ, aulam ingrederemur, vt sit procul ab omni compositione, procul ab omni multitudine, conus, & apex uniuersæ simplicitatis, & puritatis. Et quidem inter Græcos, tres illi summi philosophorum uertices, vnus Σοφός, alter Θεῖος, tertius Δαιμόνιος. Socrates inquam, Plato, & Aristoteles, eruditi quidem à maioribus, sed & ipsius diuinæ rationis impulsu, cuius præclara habuisse in se ipsis uisi sunt semina, docuerunt indignum esse Deo, si unitas eius, hisce finibus, & terminis contineatur, ut ea tantum ratione sit unus, quia nullum habeat suæ ipsius naturæ socium, G
vel consortem, hoc est, quia non sint plures Dij, qua ratione cœlum est unum, & terra una, unum est mare, unus æther, Sol unus, una Luna; denique unus est mundus totus. Quid? An non est,

Et viuax Phœnix vnica semper auis?

de qua est illud carmen,

Vna est, quæ reparet, seq; ipsa reseminet ales.

Sed omnes post longam, & grauem ingeniorum, & studiorum exercitationem, vnanimi consensu, & dixerunt, & probauerunt, necesse esse, vt verus Deus, hac potissimum ratione sit unus; quia in eo non sit aliud, quàm Deus, nihil habeat quod sit Dei, quòd sit in Deo, quod sit circa Deum, sed totum quod est, sit ille ipse uerus Deus. Hoc porrò totum, quid est H
aliud quàm ea ipsa quàm tractamus summa simplicitas, & puritas, quæ omnem simplicitatem, & puritatem excedit diuinæ naturæ? Diues illa græca fandi copia, unitatem quæ tollit plures Deos, vocat Μονότητα eam quæ negat plura in ipso Deo, Ἑνότητα, vt Deus dicatur Μόνος, quia non habet alium Deum regni consortem; dicatur Εἷς, quia non est ulla multitudo rerum in natura ipsius Dei. Immo uerò, quia non est unus, participatione quadam unitatis, sed unus est (vt voce Dionysiaca loquar) Καθ' ὑπεροχὴν, propriè non tam dicitur Μόνος, quàm Μονάς, neque

tam

A tam Εἷς, quàm Ἑνὰς, nimirum ſingulariter unus, ſimpliciter unus, ipſa ſingularitas, ipſa ſimplicitas, Ὦ μονὰς, ὦ ἑνὰς, O unitas ſingularitatis, O unitas ſimplicitatis, O unitas non diuiſa, O ſimplicitas non compoſita. In uniuerſa rerum natura, nulla eſt multitudo, quæ ſit omnino expers ipſius unitatis. Nam quæcunque habent ut ſint, cœleſtia, terreſtria, ſpiritualia, corporalia, uiſibilia, inuiſibilia, quantumuis immodicè multa eſſe uideantur, participationem unius habent, & eò ipſo quo extant unum ſunt. Multitudo partium, una eſt in toto. Accidentia multa, unum ſunt ſubiecto. Multiplices operationes, ſunt unum in uirtute, Et uirtutes in natura. Sed, & indiuidua quamplurima, unum ſunt ſpecie: Species uniuntur in genere, Genera in ipſo Ente. An non ita res habet? Nihil tam certè pugnat cum ipſo uno, quàm numerus. Quid eſt enim numerus, ſi non
B eſt multitudo? Et tamen dicimus binarium numerum, unum; ternarium item, unum numerum. Ipſe quoque denarius, unus numerus dicitur, qui alioquin eſt omnium numerorum limes, & meta; omnesque numeri cõſtituuntur, diſtinguuntur, uariantur, multiplicãtur, creſcunt, decreſcun- ipſo Vno. Quid? non ſolùm ea, quæ in corporibus coaleſcunt in vnum, foris oſtentant, quàm multiplicia ſint; ſed in illis etiam, quæ incorporalia ſunt, ſi profunda, & interiora ſcruteris, ſępe continget, ut quum arbitraris te uidere unam ſolam naturam, ſtatim deceptum te ſentias, & uelut dolo circumuentus, exclames; Vnde tanta congeries rerum? Vnde adducta eſt tanta turba, tam multa ex inſidijs militum manus? Aliud eſt enim
C in unaquaque re, ipſa ſubſtantia, aliud uirtus; aliud operatio, aliud genus, aliud differentia, aliud id quod eſt, aliud ipſum eſſe. An uerò nõ ſunt hæc omnia plicæ quædam, Et quaſi rugæ, quæ ut contrahi, ſic etiam extẽdi poſſunt quàm latiſsimè in omnibus rebus, vt ſicut in diuiſione quantitatis continuæ, accidit, ex uno, multitudo innumerabilis rerum fiat? Contrà igitur, Deus non nobis quidem forſan, quorum oculos effugiunt pleraque, etiam in terris craſſa, & corpulenta, tantum abeſt, vt quæ tenuiſsima ſunt, ſyncerè ipſi cõtemplari ualeamus; ſed ipſis ſuperis mentibus Angelorum, qui uident Deum facie ad faciem, & ſibi ipſi, cuius intelligentia eſt æquata naturæ, & natura intelligentiæ, eſt prorſus unus undique, & to
D tus unus, indiuiduusque. Et ſi relationem ademeris diuinarum perſonarum, ne ipſa quidem cogitatione, ullas in partes plicatilis, nullos habens ſinus, nullas rugas. Habet diuinitatem, ſed eſt ipſa diuinitas: eſt totum, ſed non habet partes; eſt ſubſtantia, ſed ſine accidẽtibus; differt ab omnibus, ſed non habet differentias; agit, ſed eſt ipſa actio; poteſt, ſed eſt ipſa poteſtas; eſt, ſed eſt ipſum eſſe. Ecquæ tanta unitas cogitari poteſt? Qui habitant unius moris in domo, unum ſunt domeſtica pace. Multitudinis credentium eſt cor unum, & anima una, uinculo fidei, & charitatis. Qui adhæret Deo unus ſpiritus efficitur, beata ſocietate, & conſenſione animi. Verbum, anima, & caro, ſunt unum. Ὑποςατικῶς in Chriſto. Spiritus,

aqua, & sanguis, sunt vnum sacramento. Christus, & ecclsia unum sunt E
mysterio. Vir, & uxor sunt una caro. Corpus, & anima una persona. At pater, filius, & Spiritus sanctus, sunt una natura, una essentia, una absoluta indiuiduaque substantia. Hæc est prima, & principalis unitas, immò quæ sola est uera unitas. Vnitas non tam Dei quàm Deus, hoc est, non qua fiat, uel sit unus, sed quæ sit, ille ipse unus Deus. Alia fiunt vnum, quum uniuntur; Deus non fit unus, sed est unus. Non est unus per coniunctionem, sed per unitatem; neque per unitatem, quæ sit in Deo, sed quæ est Deus. Quid admiramini? Non est per ipsum esse; sed est illud ipsum esse. Sic ergo, non est unus per unitatem, sed per se ipsum, quoniam est, & esse, & unum, & entitas, & unitas. Num obliti estis eorum, quæ dicebamus superiore libro, de eo quod est, de ipso F
Esse simpliciter? Idem dicite de ipso Vno in natura Dei. Illud etenim, neque materia limitat, vt in indiuiduo, neque differentia contrahit, vt in specie, neque potentia dissipat, vt in genere. Non est hoc uel illud, quod dicitur de substantijs; non tale, uel tale, quod dicitur de accidentibus; non est quid uel aliquid, quod ad naturam pertinet; sed neque hoc aliquid quod singulare significat. Non est cœlo compræhensum, neque terra, non deriuatum à causa, non impressum ab idea, non distinctum forma, non circunscriptum figura, non extensum magnitudine, non compositum numero, non ambitu, vel uirtute restrictum. Est vnum, quod modum non habet, quod metam ignorat, quod principium, finemque nescit, quod excedit omnes modos, quod omnes prætergreditur G
fines, quod nullis uel includitur gradibus, vel definitur terminis. Est unũ tandem, ab omnibus, quæ in mundo sunt, infinita quadam excellentia separatum, ac distinctum longè dissimile, & diuersum ab omnibus rationibus, quæ dicuntur de toto esse rerum creatarum, quod decem categorijs compræhenditur. Nõ est enim aliud quidpiam quàm ipsum esse, Esse inquam dignum Deo, dignum creatore, dignum hac uoce Esse, penè enim dixeram, iuxta sonum uocis, Quid est Esse, nisi Ex se? Ecquid est ex se, nisi Deus? Nam alia omnia sunt ex Deo. Certè uerò, ò viri, nihil tam altum, & immodicum de creatura aliqua cogitari potest, quàm ut sit, vel habeat hoc tale, tantumque esse. Oportet igitur, postquam creaturæ non compe- H
tit, vt ille ipse creator, vel habeat, vel sit hoc ipsum esse. At si habet, quomodo habet? An, vt materia formam? an, ut substantia accidens? Vtrunque indignum Deo. Habet'ne uerò aliunde? Et quis prior dedit illi? Accipit'ne ex se ipso? Et quis hoc capiat, vt se ipsum in suo ipsius esse constituat? Simul'ne est hoc, & illud? Sedenim, neque paria sunt, quum esse non possit; nisi unum primum, & summum, neque uerò minus est ipsum esse, quum tantæ magnitudinis sit, vt Deus non sit absque illo, neque minor est ipse Deus, quo ne cogitari quidem potest, aut maius, aut melius, atque ideo tandem unum sunt, & duo esse ulla ratione non pos-

sunt.

A ſunt. Ita ueriſsimè Deus unus eſt, imo uerò unitas eſt, in quo idem eſt eſſe, & id quod eſt. Sanè hæc eſt prima, & communis multitudo in omnibus rebus, vt quoniam aliunde habent quod prodierint, non autem ex ſe ipſis; quia antea nihil erant; idcirco nulla ſit ipſum eſſe ſuum, ſed diſtinguitur in unaquaque re id quod eſt, & ipſum eſſe, quò eſt aliunde acceptum. Nam, aliæ multitudines, vel compoſitiones, vt ratione quadam poſteriore, conueniunt rebus; hoc eſt, quatenus hoc, vel illo genere cõtinentur, quatenus uim habẽt ad agendũ, quatenus agũt hoc, uel illud; ſic neceſſe eſt, vt illa una multitudine, quæ naturaliter, & omnino ſimul cũ rebus ipſis exoritur, ſine qua non ſunt, neque intelliguntur, ſint etiã longeque lõgeque poſteriores. Tolle igitur ab Deo, qui nõ habet unde ſit, neque à B quo ſit, qui non eſt factus, neque genitus, qui non accipit, vt ſit; qui nunquam non fuit, qui ex ſe eſt, qui Eſſe eſt; tolle inquam hanc primam multitudinem eius, qui eſt, & eius, quo eſt; fac, vt hæc duo ſint unum; & protinus omnem aliam multitudinẽ ſuſtuliſti; & Deus eſt omninò unus, omninò ipſum unum, omninò ipſa unitas, quia idem eſt quod eſt, & quo eſt; hoc eſt, vt de more diuina balbutiendo reſonemus; idem eſt qui habet, quod habet, & ipſa habitio. Dicere quidem ſolemus, quum dolium uerſamus, quum in ſcholis uerſamur, Deus eſt id quod eſt; diuinitas eſt id quod eſt; Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt ille qui eſt: Sed enim quum ad eludendos ſophiſtas, qui noſtram credulitatem illudere ſolent, ſignificandi modos, cum patribus noſtris, doctè, & prudenter diſtinguimus; C non numeramus tamen hæc ipſa, quaſi tria in unum copulata; miramur potius & contemplamur oculo ſimplici, ea omnia, vt ſimpliciter unum. Vnita ſunt creaturis, ſed unum ſunt in creatore. Vnum eſt Deo, Eſſe, & eſſe Deum; Vno, & eodem eſt, & eſt Deus, Ipſum eſſe eſt Deus, & Deus eſt ipſum eſſe. Ecquid tam unum, quàm Eſſe? Atque ideo, ne unum quidem ipſum tam unum, quàm Deus unus, in cuius propterea nomen, & notam ceſsit Tò ὄν, extremæ unitatis linea. Ecquę humani ingenij tanta eſt acies, vt penetrarę poſsit Tò ὄν, & diuidere ab eo Tò ἕν? Quod quia fieri non poteſt, qua ratione intelligimus Deum eſſe Tò ἀυτὸ ὄν, eadem appræhendamus Deum eſſe Tò ἀυτοἕν. Tanta eſt unitas ipſius naturæ D Dei, o Amici, vt ipſa quoque unitas in numeris, in quantitatibus punctum, lux in qualitatibus, ſemina in ſubſtantijs, in principijs elementa; denique in natura, ipſa materia, in homine anima, in anima mens, & ſi quid aliud tenuioris eſſentiæ excogitari poteſt; immo uerò, ipſa quoque tenuitas; & ille ipſe indiuiduus tenuitatis apex, ſi cum illa diuina natura conferatur, in multitudinem magna ex parte degenere. Ecce diuina puritas, diuina ſimplicitas. Quod eſt impurum, quod eſt compoſitum, ea parte ab unitate deficit, qua in multitudinem, & in compoſitionem degenerat. Non poteſt natura, modis omnibus una, eſſe aliquo modo compoſita. Finge quoduis unum,

&

& quamcunque rationem unitatis; in arce ſemper erit, & prærit diuina unitas: in quam tandem, deſinunt omnia, non ſecus, quàm pyramidum immenſa magnitudo, in anguſtiſsimum conum. Et quidem, ò Viri, ſi ea, quæ adſunt extrinſecus, contemplamur, ſumma diuinæ naturæ maieſtas, & autoritas, eſt infinita illa, quam ſuperiore libro celebrauimus, innumerabilitas indeficientiam ſeculorum, quæ uno nomine Aeternitas dicitur. Enimuero, intrinſecus, ſplendor omnis nobilitatis, & dignitatis, qui omnem ſplendorem antecedit, & ſuperat, eſt hæc ipſa delicatiſsima, indiuidua, admirabilis, & ſuperilluſtris diuinæ ſubſtantiæ ſimplicitas, atque tenuitas: ex qua (ſi ita loqui fas eſt) uſque adeo pendet, & Aeternitas, & veritas, & Infinitas, & immenſitas, penè dixeram, & illa ipſa diuinitas; vt qui tollit ſummam ſimplicitatem, auferat Aeternitatem, neget veritatem, expugnet vnitatem, & quanuis uerbis relinquere uideatur, re ipſa tamen, funditus euertat, & ſubuertat totam diuinitatem. In primis enim, quæ æternitas eſſe poteſt in re compoſita? Sanè non eſt cõpoſitio abſque amicitia, & lite. Vbi lis, ibi pugna. Ex pugna alterutrinque, victoria. Ex victoria ſeparatio, hæc eſt compoſiti diſſolutio, atque adeo interitus; æternitatis autem, & rem, & nomen amiſit, id quod interire ſuapte natura poteſt, etiam ſi nunquam intereat. Iam, quæ ueritas, vbi non eſt, & ſimplicitas? Sanè, veritas rerum, ſiue φύσιν, ſiue etiam πολιτείαν, ſpectes, in ipſa ſimplicitate, & puritate conſiſtit. Nam & illa Reſpublica à vera nobilitate degenerat, in qua aliquorum ſordes, cum ſplendore clariſsimorum virorum permiſcentur, ciuiumque nouorum, & veterum delectus, ordoque turbatur. Et in natura, vnumquodque, eò ipſo eſt uerius tale, quò alteri minus permiſtum fuerit. Ideoque, non eſt verus Deus ille, qui aliud in ſe ipſo habeat, quod non ſit ipſe. Vnitas'ne uerò eſt, vbi compoſitio eſt? Iunctura unitatum eſſe poteſt, vnitas eſſe niſi ſimilitudine, & actione, non poteſt. Adde poſtremò, quod, ne diuinitas quidem eſt, ubi compoſitio eſt. Deus enim, eſt uita, eſt uirtus, eſt lux, eſt veritas. An uerò lux ex obſcuris? An ex infirmis uirtus? An ex mortuis uita? An ex fictis ueritas? Profecto talia ſunt omnia, quæ non ſunt Deus: ficta inquam, obſcura, infirma, emortua: ex hiſce igitur, non componitur natura Dei: atque ideo, quia præter hæc, alia non ſunt, niſi Deus, non componitur prorſus. Audite libenter, anima componit, corpus componit, homo componitur, humanitas porrò ipſa, non dico Φιλανθρωπία, ſed Ανθρωπότης, ſi uerò non componitur, tamen ſequitur compoſitionem hominis, ex anima, & corpore, vt propterea inter ſimplicia computari non poſſit. Extra hæc omnia igitur, Deus eſt; Nulla concretio in Deo; nihil concretum ex Deo: Deus nõ eſt ut anima hominis; Deus non eſt ut corpus hominis: Deus non eſt ut homo ex anima, & corpore: hoc eſt, non eſt ut pars in toto, neque ut totum ex partibus; denique, non eſt ut humanitas, quam ſcholæ uocant, formam totius; quia non ſequitur compoſitionem, vel partis cum parte, uel

totius

A totius ex partibus: An igitur, non est extra genus compositorum? Quod
si priora sunt componentia compositis, quomodo componitur Deus, quo
nihil est prius? Sed, & quæ componunt, & quæ cõponuntur, causam agen
tem habent, abs qua efficitur, vt componentia componant, vt compositio
fiat, & vt compositum in lucem prodeat & exstet? Neque enim ob aliud,
tanta est apud sapientes necessitas, causæ effectricis, nisi, vt per eam iunga-
tur materia formæ, forma materiæ, & ex utroque conficiatur tertiũ. Iam,
quod est illud primum efficiens, cuius uirtute, & autoritate, componan-
tur inter se duo illa, ex quibus constituatur ipse Deus? cuius est illa uox.
Ante me non est formatus Deus. Ego primus? An uerò, & composita nõ
ægent componentibus, & componentia compositis? partes inquam toto,
B & partibus totum? Totum enim, coagmentatur ex partibus: & partes, ut
subsistant, toti nituntur, & hærent. Deus ergo, in cuius laudem cecinit
Rex, quod bonorum nostrorum non indigeat; totus & ex toto egreditur,
rationem compositorum, & componentium, verè ipsum unum, ipsum,
simplex, ipsum indiuiduum, hoc est tam summè unum, quàm unice sum-
mum. Dicam græcè Τὸ ἓν, τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον. Vnum in substan-
tia facit idem. Vnum in qualitate facit simile. Vnum in quantitate facit
æquale. In Deo igitur, quia quicquid ibi est, substantia est, omnia idẽ sunt,
neque in eo est aliud, & aliud. Quanta unitas? quanta simplicitas? Distin-
guendum est tamen, ò amici: Nam horum trium nominũ, Vnum, Idem,
Simplex, non est una significatio sola, sed cuique est proprium pondus,
C propria uis, propria ratio. Dicitur Deus idem, sicut & ipse, quia nõ muta-
tur; at dicitur unus, quia non diuiditur; porrò dicitur simplex, quia non
componitur. Verè autem, ideo non diuiditur, quia non componitur, &
ideo mutari non potest, quia diuidi non potest. Sanè non est indiuisibile
quod constat ex partibus: & omninò quod habet partes, in quas diuida-
tur, habet ut secundum unam moueat, & secundum alteram moueatur;
Vt propterea tandem, (concludendum est enim) ipsius diuinæ immutabi
litatis, uis, & ratio, sit summa unitas, sed summę unitatis, sit hæc ipsa, quam
efferimus digna Deo, summa simplicitas.

D *Natura ipsius veri Dei, tam plena omnium rerum, quàm simplicior omnibus rebus.* CAP. XVI.

INTVERE animo, fili hominis, magnum illud Σκέλετον
uniuersæ naturæ: materiam inquam primam, rudem, ari-
dam, siccatam, omni forma specieque carentem: Tum ex
aduerso, oppone uelut ingentem colossum Deum ipsum,
indutum splẽdore, imo uerò ipsum splẽdorem, ipsum de-
cus, gloriamque, & pulchritudinem formarum omnium. In utroque qui-
dem, est magna simplicitas; sed simplicitas materiæ, est ruditas, nuditasq;

& ca-

& carentia omnis decoris; quæ, ſicut oſtendit materiam nõ eſſe ornatam, E
aut exculptam aliqua forma, ſic oſtendit, quod ſit ornanda, decoranda; ideoque componenda, non ex re alia, ſed cum alia; cum forma inquam; quia, nihil ex materia componi generarique poſſet, niſi, illa primùm ipſi formæ, uelut maritali coniugio miſceretur; adeo prior eſt, quod omnis philoſophia docet, compoſitio rerum cum rebus, quàm rerum ex rebus. Non ſic eſt ſimplex Deus, O' viri, non ſic: Nam, in ſimplicißima illa, & indiuidua unitate diuinæ naturæ, veritas docet, eſſe in primis tres perſonas diuinas, quæ nos beatos efficiunt; Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum; tres (inquam) res non ſeorſum quidem, ſed tamen per ſe ſe ſubſiſtentes. Sunt, & in eadem una indiuiduaque natura Dei, omnes illæ, quas paulò F
ante memorabam diuini numinis perfectiones, & dignitates, Aeternitas, Veritas, Vita, oppoſitæ Tempori, Vanitati, Mortalitati, quæ ſunt notæ, & ſigna indignitatis creaturarum. Quid? nemo dubitat, quin ipſo Deo, ſecundum rem, & non ſecundum noſtras ratiocinationes tantùm, ſint uires cuiuſlibet creaturæ. Inde enim ortum habuit ſymbolica Theologia, qua appellatur Deus nominibus omnium rerum; quemadmodum uice uerſa, per analogiam, profani gentium Theologi, nihil non uocant ipſius Dei nomine; iurantes etiam per Canem, & Platanum non minus, quàm per illum ipſum Deum. Quis neſciat adhuc omnium ideas eſſe in ipſa Dei ſapientia, quæ omninò non eſt alia res ab ipſa diuina eſſentia? Neque enim cuiquam dubium eſſe poteſt, quin ab ipſo Deo, ſingula quęque pro- G
prijs ſint creata rationibus, vnde proprij cuiuſque numeri, propria pondera, propriæ menſuræ, quas ſupra audiſtis. Demum ea quæ communi, & trito iam loquendi uſu attributa uocantur, Potentia præſertim, Sapientiaque, & Bonitas, non'ne exiſtunt in ſimplicißima illa, æternæ diuinitatis ſubſtantia? Et ſi enim in creaturis tantùm, & non ipſo Deo, niſi extrinſecus, eſt noua illa creatio mundi, vnde permoti ſunt ſapientes, ut Deo hanc laudem tribuerent, quòd potenter quæcunque ſunt, de nihilo fecerit; quòd ſapienter rerum uniuerſitatem diſpoſuerit; quod amanter omnia, & ſingula in ſempiternum regat atque ſeruet, tamen ab omni æternitate, ante omnes homines, & Angelos, erant in Deo ipſo ſanctißimæ illæ diuinarum perſonarum emanationes; ad quas intra ipſam diui- H
nam eſſentiam, & non extra, tanquam ad radices, originesque, & fundamenta omnium rationum, & relationum, reducitur ipſa quoque tota rerum creatio, diſpoſitio, conſeruatio. Neque enim, ſi caſtigatè, & ad normam loquimur, diuina eſſentia, ſed ſanctißima Trinitas illa eſt, quę non dum exiſtentia creat, quæ diſponit creata, quæ diſpoſita regit, & gubernat, vnde Patri appoſitè tribuitur potentia, ſicut & efficientia rerum, filio, ſapientia, cum œconomia mundi: Spiritui ſancto, bonitas ſimul, & tutela, atque conſeruatio uniuerſæ creaturæ. Vt tandem neceſſe ſit in Deo ipſo, ſecundum rem eſſe potentiam, ſapientiamque, & bonita-

tem,

A tem, postquàm uerè, & secundum rem est in Deo, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ex quorum (vt dictum est originibus) descendendo ducitur, & ad quorum origines, ascendendo reducitur tota ratio attributorum omnium; nimirum ad flores florum, atque ad apices omnium perfectionum, quæ sunt in hominibus, & in Angelis, creaturis ipsi Deo, quàm simillimis. Ecce Viri, ecce, quàm diuersa est ratio simplicitatis Dei, & primæ materiæ. Materia sua ipsius simplicitate, & ferè ipsum nihil, ipsum inane, atque adeo, (vt Plato dixit) ipsa Στέρησις, priuatio, inanitas; at uerus Deus, eo ipso quò simplex est, est totus, est ipsum totum, est omne, est omnia, est plus quàm omnia. Inde enim est, quòd in se ipso, & intra se ipsum, cuncta cognoscit; ex se ipso cuncta facit, ad
B se ipsum cuncta dirigit, & cuncta similiter per analogiam ad Deum referuntur; assimilantur Deo, reuertuntur ad Deum, & quiescunt in Deo: quia Deus est omnia, & in eo sunt omnia; neque enim facere posset omnia, nisi uerè esset omnia. Quemadmodum autem aquæ, ex omnibus cœli, & terræ regionibus congregantur in ipsum mare, & tamen mare non redundat; sic tantæ illæ diuersæ, & aduersæ laudationes, ex omnibus creaturis confluunt quidem in ipsum Deum; sed neque, vel numero, vel magnitudine augere possunt illam ipsam diuinæ infinitatis abyssum; quippe quia, in illius immensitatem, multò verius absorbentur quæcunque intrinsecus prædicantur de Deo, etiam si infinita, & innumerabilia sint, quàm in Oceanum hunc nostrum tenues aliquot
C leuissimi roris aspergines, quæ insulæ, & admistæ salsis fluctibus, non jam dulcedinem roris sapiunt, sed æquora salsa. An uerò ignoramus, & mundum totum, & omnia quæ in mundo sunt, si cum ipso Deo conferantur, multo esse minora, quàm sit umbra corporis collata ad suum corpus? At corpori ex umbra nihil accedit, vt & nihil decedit. Itaque, quid putatis, Filij hominum, ex ijs, quæ Deo attribuuntur, etiam si in Deo uerè existant augeri posse diuinam substantiam, unde & temerè infertis diuinam simplicitatem, uel tollere attributa, uel tolli attributis? Erratis Fratres, erratis. Omnes perfectiones, quæ in uastissimo hoc utriusque mundi sensibilis, & intelligibilis, agro, per flores, & herbas, perque Cedros & Platanos, inter humiles inquam, & sublimes creatu-
D ras dispersæ sunt, colliguntur in ipso Deo. Quàm multa sunt hæc in se ipsis, & ad se ipsa? Sed omninò sunt unum in Deo, & ad Deum; sicut lineæ in centro, & ad centrum; sicut numerus in uno, & ad unum. Quid? in se ipsis quoque, & singula, & omnia deficiunt, vt in eis nihil non sit propè mancum, ac debile: at uerò in illa ipsa æterna diuinitate, quis dicat, quàm omnia plenissimè uigent, pollent, excellunt, viribus præstant? Ob id fortasse uetus Græcia, illam ipsam æternam diuinitatem, non tam ex prima, & originali uoce Θεὸς, iuxta morem inflexionum appellabat Θεότητα, quàm obliquè genere neutro, Τὸ θεῖον;

illud

illud ſignificans, naturam Dei, non ſolum eſſe vtriuſque ſexus expertem, E
ſed eſſe extra omnium generum cancellos, & fines, nullis contentam terminis, aut ſepibus, nullis ſubiectam regulis, nullis rebus comparabilem, omnia prorſus, & rationes omnium, ſine vllo fine excedentem, ſupergredientem, præteruolantem. Et quidem res ita habet, Deus extra omne genus, præter rerum omnium ordinem, & ſupra omnem humanæ rationis indaginem, eſt (vt græcè dicam) Απλότατος, ſimul, & Απειρότατος, maxima hac quam ſpectamus oculis mundi circunferentia; quæ nihil non complectitur, & maior, & amplior; & tamen, centro geometrico, quo nihil cogitari poteſt à Mathematicis minus craſſum, aut corpulentum, ſine fine ſimplicior. O Viri; Cælites, quoniam vident Deum in verbo illo increato, quod non eſt niſi vnum, vident etiam in Deo quæcunque vident, F
tanquam vnum. Nos, quia non videmus Deum, & diuina, niſi in creaturis, in quibus non ſunt vnum, ſed multa; in ipſo etiam Deo ea eſſe putamus, tanquam multa, non tanquam vnum. Ecquid mirum, quando non appræhendimus ea conceptione vna, ſed multis, & pluribus? Nam, & Propheta, quum Deus ſemel illi loqueretur vnum verbum; Duo (inquit) audiui, & generaliter loquente Deo, Εκ τοῦ λόγου, fiunt Τὰ λόγια, ſanè radius ab illo Sole exit vnus, ſed in medio numeroſus efficitur, vt per modum recipientis, recipiatur plurimus in plurimis. Et profectò, dum ipſi interdum conamur appræhendere vnum aliquid in ipſo Deo, experimur, quòd illud ipſum ſe ſe offert oculis noſtris geminum, ternum, quaternum, denum, centenum. Facit hoc infinitas diuina, facit infirmitas humana, facit ſpeculum, G
facit enigma, & lucerna lucens in caliginoſo loco: neque enim aliter interim diuina nobis videre conceditur. Quum videbimus facie ad faciem, tunc agnoſcemus Deum ſicuti eſt, & res diuinas, ſicuti ſunt: neque enim acies oculorum noſtrorum, tanquam adhuc debiles diſiliunt in ſuam ipſorum multitudinem, ſed tanquam in lumine gloriæ vegetæ, & viuidæ, vnitæque cum illo vno, ſe ipſas quoque colligent quàm maximè in vnum, vt fixa, & immota, fixæ, & immotæ, mens menti, & facies faciei reſpondeat vna vni. Hunc facie noſtra non videmus, niſi à tergo Deum; quum Deus ſua ipſius facie nos introſpiciat à tergo, & à fronte intus, & in cute. Tunc autem (ò beatum diem) licebit aſpicere facie, contra faciem, & agnoſcemus, ſicut & agniti ſumus, in quo beati erimus. Hinc continua illa ſuſpiria H
ad Deum, ſuſpiria digna Dauide, dum hic viueret, peregrinareturque à Deo, qui illi erat æternum dominus, & ſecundum carnem in tempore filius. Exquiſiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram. Et cur, ò viri docti, interea non liceat mortalibus, piè quærere, ſciendi deſyderio dubitare, diſputare, ſint ne illa multa in ipſo Deo nomina tantum, eaque fortaſſe ſynonima, an ſint res quoque? & ſi res, an ſecundum rem differant, an ſolum ſecundum noſtram rationem? an dicantur de Deo per vim, & modum negationis, vel (vt aiunt) remotionis, aut etiam cauſalitatis, ſiue potius

A tius per modum excellentiæ, & formæ exemplaris? Quid, si admiremur ipsi quoq;, si interdum sciscitemur, meditemur, dubitemus, interogemus, Quis est iste Deus tam paruus, tam magnus, vnus, plurimus, solus ex omnibus, socius inter omnes, & omnia? Quomodo in tanta vnitate, tantus numerus? in tanto numero tanta vnitas? Quæ est ista vnitas sine vnitate, ista multitudo sine multitudine, iste numerus sine numero? Sedenim, in omnibus hisce dubitationibus, illud altè defixum inhæreat animis, quod ad historiæ veritatem pertinet; nam cætera sunt parerga, Deo neque esse, neque cogitari posse aliquid maius aut melius, atque ideo nihil simplicius, & tamē nihil plenius, vt sit Deus omnia, & tamen non sit in Deo nisi Deus; præter se nihil habeat, sed sit quicquid habet. Ita est, ò viri, ita est. Deus est simpli-
B citatis plenissimæ, est plenitudinis simplicissimæ, est adeo simplex, vt illi nihil adimi, est adeo plenus, vt nihil illi adiici possit. An non est hæc definitio perfecti? In quo nihil deest, nihil redundat? Vt tria illa nomina, quæ philosophia tribuit mundo, diuina historia tribuat soli Deo: Omne inquam, Totum, & Perfectum. Deus est omne, sed quod neque multiplicari, neq; diuidi potest in numerum. Deus est totum, sed quod non habet coagmentationem, ideoque vel per se crescere, vel aliunde augeri non potest in magnitudine. Deus est perfectum, sed absque forma perficiente, absque perfectore, absque principio, absque fine. Sed sit planè mundus perfectus, ò Philosophi; perfectus est ex ipso perfecto, sicut est, & bonus ex ipso bono.
C At verò Deus, est simpliciter ipsum perfectum, sicut est, & ipsum bonum. Simpliciter, inquam est perfectus Deus, quia non potest extendi, vel dilatari, propter simplicitatem, neque contrahi, vel restringi, propter immensam plenitudinem. Non fit plenus Deus ex coaceruatione rerum; ex se, & per se est plenus, sicut ex se, & per se est Deus; non habet quo sit Deus, & nullius rei indiget, vt sit plenus; & tamen, cum infinita illa sua plenitudine, est verè simplex, simplicissimus, ipsa simplicitas, exilitas, tenuitas: Immo verò illa simplicitas est illa ipsa plenitudo illa simplicitas est illa ipsa diuinitas. Ob id, apparuit Heliæ in sibilo auræ tenuis, quo subtilius quicquam cogitari vix potest. Deus meus, Deus meus, ò delicatissime spiritus; in natura, & substantia tua, nulla prorsus est pinguitudo, nulla cras-
D sities, moles nulla, nulla congeries. Nullæ sunt in te partes, ò Deus, neque pares, neque impares, neque ex te, neque aliunde partæ, nullæ quoque minutæ particulæ, vel confusæ, vel in ordinem adductæ. Tu ne intelligentia quidem, nisi falsò, aut scindi in plura, aut diuidi potes, qui omnibus modis vnitas es. In te non est hoc, & illud, non huc, & illuc, non hinc, & inde, non nunc, & tunc. Tu non es factus, non distinctus, non distentus, non Κατα πάθιηθη varius. Tu es, & viuis & sapis domine Deus, & potes, & dicis, & facis, & vis, & intelligis, & magnus es, & bonus es, & æternus es, & beatus es. Non potest angustia mentis meæ, tot & tanta complecti, quæ in te sunt, & tamen hæc omnia non faciunt cumulum in te, neque augent te,

quia

quia in te, unum, & non multa sunt ò Deus meus. Non aliunde es beatus, E
quàm unde es Deus. Ex te es Deus, ex te es beatus. Deitas tua, tu es; bea-
titudo quoque tua, tu ipse es: non est aliud id quo es, ab eo quo æternus
es. Es ipsum esse, & ipsa æternitas. Sapientia tua non est aliud, quàm uita
tua; & uita tua essentia tua. In te non differt esse, & uiuere; Viuis, quia
intelligis, quia sapis; nisi intelligeres, & saperes, non uiueres; &, nisi uiue
res, neque esses. Idem est in te magnũ, quod bonum, & maius quod me-
lius. Ob id totus, & ex toto, es maximus, quia es simpliciter optimus. Vo-
luntas tua, est omnipotentia tua; nihil sanè uis, quod non posis. Et quid
est tibi dicere, nisi facere? Nam dicendo facis, & faciendo dicis. Sic enim
scripsit amicus ille tuus Moses, Dixit Deus, Fiat; & factum est. Quanta est
simplicitas tua ò Deus, quanta, quanta? Ecquando erit, vt nostris nume- F
ris, & multitudinibus, in unum uelut apicem conglobatis, in diuinam il-
lam Μονάδα καὶ ἑνάδα, modo inenarrabili colligamur, & unum efficia-
mur cum ipso Deo? sitque ipse unus Deus omnia in omnibus, unus &
unum faciens, dicam Græcè Εἷς, & Ενοποιος, sicut est etiam Θεὸς, &
Θεόποιος. Audi, audi quisquis es Φίλοθεε, Vnum est necessarium, Multa
non sunt necessaria. Accidit ut sint multa, non accidit, vt sit unum. Vnum
absque multitudine esse potest, multitudo absque uno esse non potest.
Vnum in multis, sed ante multa; multa in uno sed ex uno. Erat, quando
multa non erat, sed non erat quando unum non erat, neque aliquando
erit, quando unum non erit. Hoc inquam unum, à quo multa, ad quod
multa; idest à quo omnia, ad quod omnia. Immo uerò, quod, ipsum, est G
omne, totum, & tamen unum, & solum. Esto unus, & simplex ò homo, &
cognosces hoc ipsum unum.

Siste mentes vagas, per deuia multa ruentes,

recollige in unum dissipatas uires tuas, intende quasi cithara omnes ner-
uos tuos, sit pura, simplex, & directa acies oculi tui, obtutusque eius hæ-
reat totus defixus in uno. Vnum gaudet uno, Simplicitas multiplicitatem
refugit, cognitio fit per simile. Nunquam uidebunt Deum, qui duplici
sunt corde, qui ingrediuntur duabus uijs, qui claudicant in duas partes:
nam cum simplicibus sermocinatio eius. Optamus, petimus, expetimus,
ò Viri pij, & docti, vt amicè, vt intelligenter, vt attentè audiamur à uobis.
Sustinete adhuc modicum infantiam nostram, dum de diuina hac simpli- H
citate uerba facimus, & eam ex sacrosanctis pietatis nostræ mysterijs, ocu-
lis uestris subijcimus. Quomodo posset magnus ille, uerus, & uiuus Deus,
illabi in hominis animam, quæ, & ipsa suapte natura Spiritus est, & sub-
stantia simplex, atque incorporea, Quomodo posset transire per eam, in-
gredi ad interiora eius, diuiderque in ea id quod est spiritus, & id quod
est animæ, penetrare ad inuisibiles illas compages, & medullas; circunda-
re sibi eam, tanquam uestimentum, & sub illius integumento induere
quoque carnem, & sanguinẽ, quod semel fecit, dum Verbum Dei, Deus,

caro

A caro factum est, & sub Dei, & hominis forma, habitauit in nobis, Christus Iesus; nisi, & natura, & persona Dei, esset, ut diximus, spiritus simplicissimus, quo nihil simplicius cogitari posit, ad quem collata ipsa anima, uix spiritus, sed crassa quædam quasi moles, & massa corpulenta uideatur? Ingrediuntur ad nos Angeli, sicut scriptum est, Ecce Angelus domini, qui loquebatur in me; sed illi ingrediuntur, vt animis nostris adsint, non ut insint; vt suggerant, non ut ingerant; At uerus Deus, & adest, & inest, & suggerit, & ingerit, quin, & infundit, & afficit, vt verè angelus sit potius cum anima, quàm in anima; Deus, cum anima, & in anima; Ille alienus, hic intimus, ille quasi hospes, & aduena, hic, vt ipsa uita; Quid si dixero magis intimus, quàm uita? Nimirum qui & ipsam pe-
B netrat uitam. Spiritus omninò purissimus, simplicissimus, subtilissimus, qui, de more in animas sanctas se transfert, in quibus amplissimas sibi ædes, mansionesque, & palatia, cęlo sublimiora, constituit, vt spatiosè simul, & deliciosè eas inhabitet; quæ etiam amore, Deo ipsi cohærentes, unus cum illo efficiuntur spiritus. Audistis diuinam ex Christo capite nostro, in quo Deus corporaliter habitat, simplicitatem; Audite nunc & plenitudinem. An non omnium rerum plenissimus in Christo, Deus? Ecquid plenius Christo? in quo condita sunt omnia, in quo constant omnia, qui uerbo uirtutis suæ portat omnia, qui trahit ad se omnia, qui etiam dicitur omnia; nimirum cui pater in manus dedit omnia, omnes uires, omnes uirtutes, omnia numina? Ob id enim euacuauit omnem principatum,
C & potestatem, vt nihil iam efficiatur in natura rerum, nisi in nomine eius, quia ille est Arbor scientiæ, vnde omnis scientia; lignum uitæ, vnde omnis uita; paradisus, vnde omnis gratia, diues propterea in omnes, qui inuocant eum. dans panem esurientibus, aquam sitientibus: imperans mari, & uentis, dicẽs spiritibus immundis, Exite, obmutescite. Rex per quem omnes Reges regnant, Pastor à quo nemo non pascitur: Angelus testamenti supra omnes Angelos; serpens contra omnes demonas, homo pro omnibus hominibus: qui tanquam totius humani generis salutare fermentum, tria illa sata farinæ, tres inquam orbis partes, admirabiliter impleuit, fermentauit, coagulauit; vt aliquando tandem, to-
D ta hæc massa, purificata aqua, & excocta igne, efficiatur unus panis, transeat in unum Christum, ne iam sint plures Christi, sed unus Christus, sicut & erit unus Deus omnia in omnibus; quem laudabimus labio puro, mundati ab omni sorde; cui seruiemus humero uno, in una charitate.

 E

Vniuersæ Theologiæ gentium, de veritate naturæ ipsius Dei, conclusio, & summa, Deus Verus, Actus purus.
Cap. XVII.

COGITIS me, ò communium studiorum socij, &
consortes, immo verò, vobis quoque tacentibus,
ipsa communicatio studiorum, me compellit, vt F
de illa, vno ore, vno iudicio, omnibus philosophis
deliberantibus, consentientibus prolata sententia,
in qua omnis theologia gentium consummatur,
Deus est Actus purus, permulta, breuiter disseram
simul, & iudicem. Rogo igitur, dum imperata fa-
cio; ante omnia, in mentem vobis veniat amabilissima illa musica Seraphi-
ci concentus, & chori, quæ ipsi Deo apud Prophetam, absque vlla cessatio-
ne canitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Quid est enim in græca lingua
Sanctus, nisi Αγίος ἄνευ τοῦ; Αγους, ἄνευ τῆς γαίας, sine scelere, sine
terra, hoc est vndique purus, & mundus, græcè Καθαρὸς. Iam, quis
scit, si, de more, philosophi, vt res tanta suum ipsorum inuentum crede- G
retur, sanctitatem in puritatem mutauerunt; si inquam legentes in libris
nostris Sanctus, in suis scripserunt Purus? Sed, vt vt sit, iungamus dex-
teras, Deus verus, est solus purus, est solus Sanctus. Philosophi Actum
dicunt nos spiritum dicimus: nam ab ipsis quoque, actionis energia
in hominibus, tribuitur Spiritui; & in monumentis nostris æternis, legi-
mus, Qui spiritu Dei aguntur. Deus solus est verè spiritus, Deus solus
est verè actus; Spiritus, purus, actus purus, in quo nihil est impuri, hoc est,
in quo nihil est quod non sit ipse: quia omnia aliquo modo sunt impura
citra ipsum: atque ideo, quicquid in Deo est, Deus ipse est: cui, vt supra
dicebamus, idem est esse, & hoc esse, Deus, & Deitas, operatio, & vir-
tus; posse inquam, & agere, intelligentia, & intelligere, sapientia, & sa- H
pientem esse, bonitas, & bonum esse, beatitudo, & beatum esse. Ecce
nunc vobis loquor.

Philosophi, totoq; vobis mihi pectore grator.

Et tibi grates ago, ò summe Sol, quòd tantum illis lumen infuderis, vt dice-
re ferè potuerint id quod dixit dilectus tuus, dum testimonium perhiberet
tuo Lumini. Deus est pura lux, in qua tenebræ non sunt vllæ. Digna
vox, ò Viri, Actus purus. Vox plena, veneranda, sacra, cygnea, quam
in extrema senectute, Philosophus ille, ingenio, & neruosa dicendi ra-
tione clarissimus, arte, & aureo eloquentiæ flumine admirandus, dum

in

A in ea philoſophię parte uerſaretur, quæ naturæ eſt prima, diſciplinæ vltima,
ſi non ſolus concepit, primus emiſit, effudit, protulit. Dignus profectò,
quem in huius rei gratiam, appellemus, non tam Δαίμονα, quàm Δαή-
μονα, & iuxta etymon proprij nominis Ἀριστον καὶ τέλειον, denique,
quod iuxta Fabium, res, & voces, tam aptè, ex vero, & ſecundum verum
ſibi fingeret, Εὐφαντασίωτον. Cupiebat grandæuus Senex, vt illi, quos
doctrinæ ſuperſtites relinquebat, Theophraſtus, Eudemus, Alexander,
& omninò tota hominum poſteritas, cuius auræ, & ſcribendo, & phi-
loſophando ſeruierat, intuerentur ipſum illud vltimum veſtigium, in
quo pererratis tantarum diſputationum ſpinetis, tandem conſtitiſſet.
B Itaque, maturus & ſenſu, & annis, quum, Deo fauente, qui nemini ſa-
lutem inuidet, non iam cœlum, & naturam, ſed diuinum numen, abs quo
dependet, & cœlum, & tota natura, altiſsimè, meditaretur; vſus fęliciſsi-
mo ſuauiloquentiæ compendio, duobus nominibus, Deum ipſum vene-
rabundus laudauit, & magnificauit, vocans eum CAVSAM CAVSA-
RVM, & ſcribens de eo ACTVM PVRVM. Eſt quidem apud omnes
litterarum profeſſores, multarum ſignificationum nomen Actus; vt po-
tentia, vt cauſa, vt principium; Verum enimuerò, nemo eſt iudicio tam
hebes, aut ingenio tam rudis, & tardus, vt quum audit tribui Deo actum,
materiæ potentiam, non intelligat protinus, vocem Actus, eſſe æquiſsi-
mam, potentiæ turpiſsimam. Atque ideo, quis non ſtatim inferat Deum
C eſſe Actum purum, Materiam, puram potentiam? hoc eſt Deum om-
nifariam perfectum, materiam, abyſſum vniuerſarum imperfectionum;
reliqua omnia, velut inter vtrunque extremum poſita, participare nonni-
hil actus, nonnihil potentiæ; nimirum, partim eſſe perfecta, partim imperfe-
cta? Sanè verò, dubium non eſt, quin res ipſæ, quæcunque ſint, energia per-
ficiantur, non virtute ſolum, vel poteſtate; vt propterea manifeſtum ſit, ſpe-
ctare ad perfectionem naturæ ipſas actiones, quæ, ſubſtantiuata voce, & a-
ctus, & acta dicuntur. Notum eſt illud Ciceronis, Quod ſi de vita mea,
deque actibus meis, huic conuitiatori reſpondero: Et illud, per transla-
tionem à fabulis, ad humanam vitam; Hæc (inquit) tibi reliqua pars
eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt. Hinc apud poetas non con-
D temnendos,

Adde actus tantos, monumentaq́ maxima rerum, &
Herculeos, conferre ſuis, iam deſinat actus.

Quum ergo ita ſit, forma quælibet, tanquam vniuſcuiuſque rei prima per-
fectio, hac ipſa ratione, quia inde energia egreditur, iure cenſetur nomine
Actus. Forma verò, ſuum ipſius eſſe largitur rei, quam format, & perfi-
cit, antequam aliquid operetur? nam in natura, calor dat eſſe calidum;
in virtutibus, iuſtitia dat eſſe iuſtum, quod & ipſum, cur non dicatur
Actus? non ſimpliciter, ſed ſecundo primus, per quem res dicitur eſſe
in actu, & non tam materia, quàm ſubiectum. Secundus porrò actus,

est ille, in quo consummatur ratio perfectionis; illa inquam ipsa actio, E
vel naturæ, vel uirtutis; calefacere, iustè agere; nam quæ operationem antecedunt, & forma, & esse ipsius formæ in materia, ad habitum, ad potentiam, & ad aptitudinem pertinent. Neque uerò ipsi communiter tam laudamus equum bene aptum ad currendum, quàm bene currentem. Vnde, & ille ipse Aristoteles, opponere solet hæc duo, actum, & habitum. Nam animam ipsam, quam uocat Actum primum, assimilat scientiæ in hominibus dormientibus. Viuere autem, sentire, moueri, actus secundos, contemplationi uigilantium. Ecquanto artificio composuit uocem illam plenam concinnitatis, & attici leporis, Εντελέχεια, quæ etiam mutata litera Ταῦ in Δέλτα, Ενδελέχεια dici, & scribi solet? F
Quis porrò dubitet, quòd non multò magis competat in Deum, quàm in animam. Quid est enim Εντελέχεια, nisi uel Εντελοῦς συνοχὴ, uel ἐν ἑαυτῇ τέλος ἔχουσα? Certè uero, hoc, & illud, magis multò proprium est ipsius Dei, & in se ipso, & in relatione ad totam rerum uniuersitatem, quàm animæ, quæcunque illa sit, siue in seipsa, siue in relatione ad corpus, quod ab illa animatur. Ενδελέχεια autem, quid est nisi (vt Cicero uertit) Perennis continuaque motio? (nam etiam in sacris literis iuge sacrificium est Ενδελεχισμός) An non ergo etiam hæc ipsa uox, ritè transfertur ad Deum, magis quàm ad animam? Nam, & Deus profanis, animus est, vt sacris est spiritus. Animus inquam est Deus, quo omnia spirant, mouentur, consistunt. Quanta in nominibus, & uocibus G
æquiuocatio, ò viri? Dolens digredior, quàm inopes sumus uocum, & Græcarum, & Latinarum? Vix habemus unum nomen, quod passim in omnibus sententijs, non multis modis accipiatur? Esse, Essentia, Substantia, Natura, Virtus, Materia, Forma, Simplex, Compositum, Finis, Infinitum, Vnum, Verum, Bonum, Magnum, Paruum. Omnia hæc inquam nomina, quibus, quæ artes non indigent tanquam instrumentis, & sciendi, & loquendi, & agendi? Πολύσημα sunt, multaque, diuersa, & disparata significant, non secus ferè, quàm Aries, cuius uoce, & Ducem gregis ouium, & cœleste in Zodiaco monstrum, & machinamentum bellicum intelligere, & significare solemus. Plures multò sunt res quàm nomina, ò dilecti; nam res Deus fecit, Nomina homo imposuit? atque ideo res abundant, nomina deficiunt. Sed H
illud fortasse est magis dolendum, quod in ipsis etiam hominum nominibus, tanta sæpe est æquiuocatio, ut in ipsis etiam historijs, à quibus maximè ueritatem expectare oportuerat, plerunque errare cogamur, existimantes de uno solum intelligi, & dici, quæ omnino ad multos esse referenda, ipsa tempora, & loca testantur. Quot enim Saturnos legimus? quot Ioues? quot Hercules? quot Homeros? quot Mercurios, vt præteream Ogyges, Ninos, Belos, Phoroneos, Cadmos, Proteos? An uerò non est, & æquiuoca, uox Aetas, Seculum, Annus,

Dies,

A Dies, Hora? Quin, & Olympus, & cœlum, & terra, & inundatio terræ,
æquiuocationem habent. Prætereo enim apud Theologos Fidem, Gra-
tiam, Legem, Peccatum, Sacramentum. Sed iam redeamus ad Actum,
& absque æquiuocatione explicare nitamur, quid est, quòd Deus dici-
tur Actus purus? Nullum in primis corpus Actus est, tametsi habet actũ;
ideoque Actus purus non est, neque uirtus corporea; neque ea, quæ di-
citur virtus, aut corporis, aut in corpore. Hoc sane tres formarum gra-
dus, agnoscunt in natura, qui de ipsa natura philosophantur. Corporeæ
autem virtutes, siue ad substantiam, siue ad qualitatem pertineant, si-
ue simplices, siue mistæ, quæ nam sunt, nisi illæ, quæ ad vniuersæ mo-
lis magnitudinem, & ad singula quæque membra, partesque, & particu-
B las, conuenientissima proportione, & commensu, respondent? exten-
sæ, ad extensionem, & diuisæ ad diuisionem corporis; in magno corpo-
re magnæ, in paruo paruæ, maioresque in maioribus, & minores in mi-
noribus corporibus. Hæc sanè est definitio virtutis, quam corpoream
dicunt. Virtus porrò, quæ dicitur corporis, locum habet sublimiorem
in natura rerum. Visus enim, auditus, gustatus, & unaquæque tam in-
trinsecus, quàm extrinsecus sentiendi vis, virtus corporis est, & dicitur,
quoniam designato membro affixa est, & in illo hæret, ferè tanquam
nodus in tabula; &, si mauis, tanquam in subiecto accidens, quod sepa-
ratum, nisi intelligentia forsan, non habet vbi nitatur, ideoque natura
sua per se esse non potest. Anima tandem ipsius hominis, & ea præ er-
C tim particula, qua intelligit, & sapit, in qua natura ipsa tota supremam
manum imposuit, vt quæ aliam formam non habebat, cui eam tanquam
materiam pro dignitate subijceret; dicitur, estque re ipsa, non corpo-
rea, neque corporis, sed tantùm in corpore uirtus. Non assistens qui-
dem homini, vt naui nauta, quin potius uerè formans, perficiensque
hominem intrinsecus, magis quàm vel figura ceram, uel lux aerem; sed
tamen, neque parti, neque toti corpori humano innitens, quasi ægens
illius sustentando, & firmamento; vt propterea occidente homine, ip-
sa non occidat, libera à morte, & à metu mortis: quæ etiam fracto car-
cere, quo detinebatur, euolans, tum maximè uiuit uitam liberam, per-
petuam, & nunquam interituram; vt potè, quæ dum incipit esse in cor-
D pore, non ab intus educitur, sed à foris inducitur, vel producitur potius;
ideoque est in toto corpore, & in singulis partibus tota, neque, aut in ma
iori maior, aut minor in minori. An uerò anima humana, quæ uelut
nobilissima formarum omnium, nulla ratione cũ suo ipsius corpore per-
miscetur, est Actus purus? Sed enim si nihil est, quod absque corporis mi-
nisterio, & ope, quoad nobiscum in nostro corpore uiuit, operari ualeat,
quomodo est purus Actus? Adde uerò, quòd, & illa ipsa rerum separa-
tarum intelligentia, qua maximè, & corpori supereminet, & se ipsam
excedit, ipso saltem initio emendicanda illi est ex rebus corporalibus.

Quanquam enim, vbi ad res diuinas aſſurrexerit, ipſa etiam corporum ſimulachra poſt terga relinquens, altiſsimè de ipſo Deo ſecum ſola philoſophatur, tamen quantùm eſt illi in hoc elaborandum, & contendendum, vt propriæ uirtutis ſtudio,& adiutorio diuinæ gratiæ,alteram illam hominis partem,quæ uno nomine ſenſualitas appellatur,vel præmat,ne illi inſultare poſsit, vel coherceat,ne euagetur, vel fugiat ne eam inquinet? Sic ſanè euadit ſuperior corpore, vt ſpreto vſu non ſolùm rerum, ſed & ſenſuum, ipſa ſibi ſenſus, ipſa ſe ipſam ſentiens,potens,libera, & pura, diuina meditetur,& intelligat. Dulcis planè poteſtas,libertas chara,ſed beata eſt ſola puritas, cui uni datur,vt ſuo tempore præſto habeat,unde,& creatorem uideat,& creaturas; nempe increatum uerbum,in quo patrem uerbi uideat,& creata per ipſum uerbum. Nimirum mundis corde promittitur,vt futuri ſint tandem aliquando docibiles Dei, nulla interueniente creatura, ſolo beati Deo. Nunc enim exules, & peregrinatores orbis terræ,uerſamur omnes inter immunditias,& ſordes corporum habitantes in ualle lachrymarum,vbi,vt liberè ſe ſe exerit ſenſus carnis,ſic, ò quantum caligat oculus mentis. Ecquid mirum,ſi aduena æget ope indigenæ? ſi inquam, anima indiget corpore. Sed tranſiliamus impuritates, & ſordes peregrinationis animarum noſtrarum. Certè,ſuperæ illę mentes, Angeli Dei, Virtutes, & Poteſtates, non exules, uti animæ noſtræ, ſed ciues illius Hieruſalem, quæ ſurſum eſt, quæ libera eſt, quæ eſt mater noſtra, quamquam ſunt ſupra omnia corpora, nihilominus ipſæ quoque, tam ab actu, quàm à puritate degenerant; vt neque ſimpliciter Actus,neque ſimpliciter puri,dici poſsint. Vt enim illud prætercam, quod Angeli ſunt,hoc eſt Nuncij inquam ipſius Dei,abs quo propter eos, qui hęreditatem capiunt æternæ ſalutis, mittuntur in miniſterium. Actus enim ſe ſe per ſe ipſum exerit, ipſe ſibi calcar, ipſe ſibi ſtimulus. Vt & illud taceam,quod fortaſſe etiam corpora ætheria perpetuò circunferunt. Puritas uerò aliena & prorſus à corpore; tamen in uno quoque Angelo aliquid eſt, quod non eſt ipſe Angelus. An non ita eſt? Quid hic dicitis, ò Viri docti? Philoſophi quidem, Angelos à toto genere,intelligentias uocant: quod in eis maximè emineat intelligentiæ opus,ſcientia, & ſapientia: ſed, profectò, non ſunt ipſi ſcientia,& ſapientia; ſolùm autē participant ſcientiam,& ſapientiam. Deus,Deus ille eſt,de quo ſacra Oracula canunt, Deus ſcientiarum dominus eſt. Et iterum,Omnis ſapientia à domino Deo eſt. Fons ſapientiæ eſt verbū Dei; ex cuius inquam ore,omnęs illi ſpiritus hauriunt quod bibant; vnde ſaturi demum, & ebrij, refundant flumina ad inebriandas glebas ſitientes terræ noſtræ,& ad lætificandam ciuitatem Dei,quæ in terris militat. Primi porrò illi Hierarchiæ cœleſtis anteſignani,& duces noti ſanctis,ignoti profanis,quos utriuſque teſtamenti literæ Seraphim uocāt, Actus ne puri ſunt? ſed ut cæteris longè,longeque antecellant, quoniam ignes,ardores,flammæque uocantur, & tam puriores cæteris, quàm ignis E F G H

purior

A purior est alijs elementis; tamen non proprio igne ardent, sed igne Dei, & (vt verius loquar) igne Deo. Deus ipse ignis est, quo ignescunt, cuius calore calent, quo urente urunt, cuius flammis inflammantur, & inflammant; quo in se ipsis consummati, in nobis quoque uirtutes cõsummant, & peccata consumunt. is si urere, ardere, inflammare, consummareque desierit, iam non urent, non ardebunt, immò uerò ipsi in se ipsis nõ flammescent, ideoque nihil in nobis cõsument, nihil consummabunt. Et quomodo uruntur, & ardent Seraphim, nisi amando? Quomodo urunt, & inflammant, nisi accendendo ad amorem? ad amorẽ Dei; Deus est amor, illi sunt amantes. Quam purior amor amante? Verè igitur, verè Deus solus est Actus purus, qui neque natura corpus, aut corporeus, neque uirtu-
B te adscriptus alicui corpori, sed neque in operationibus suis ullo modo dependens à corpore, cõtra potius modis omnibus omnia supergrediens corpora, & in corporibus, & in spiritibus absque ullis uiribus corporum, aut spirituum, sicut illi libuerit operatur; existens in omnibus rebus, nec definitus; in omnibus locis nec circunscriptus; in omnibus temporibus nec mutatus. Actus purus. Potentia est propter actum, omnia sunt propter Deum, potentia recipit, Deus agit, potentia exspectat semper nouas rerum accessiones, Deo nulla fieri potest accesio. Ecquid tandem est potentia, nisi, vt Mosaicis uerbis utar Deus est omniũ rerum, absque ulla, uel permistione, uel compositione, perfecta plenitudo; an non igitur Actus purus? Prima materia, quæ est prope nihil, est pura potentia; pri-
C ma forma, quæ est totum, an non est purus Actus? Ecquæ est prima forma nisi Deus? Quàm abest à nihilo tam abest à potentia Deus uerus; nimirum Actus purus, permiscens & non permistus, limitans, & non limitatus, cõtrahens, & non contractus, finiens, & non finitus, totus & ex toto actus, qui non est nisi actus, non huius uel illius, non hic, uel ille, sed absolutè, & simpliciter Actus, Actus purus. Deus potentiam non abijcit, quum sit & ipse potens: Sed, potentia, unde natura dicitur potens ad agendum, est ex forma; hæc uerò que opponitur actui, non est ea, abs qua res dicitur potens; ea est potius, abs qua dicitur posibilis; nã id quod actu est, uerè est; quod est potentia, non est, sed esse potest. Illa est potestas, quasi lucis in colores, quasi ignis in aerem, quasi artis in materiam. Hæc est quasi terræ re-
D spectu cœli, quasi corporis respectu animæ, quasi materiæ respectu formæ. Deus est ille Actus, qui si uelit deducit omnem potentiã ad actum, & reducere etiam potest omnem actum ad primam, & puram potentiã. Actus purus forma pura, Esse purum, Actio pura. Si autẽ purum illud est, quod est contrariò impermistum, quid est dictu, Deus est forma pura, Esse purum, Actio pura, nisi Deus est forma non habẽs materiam, Est esse neque inceptum, neque acceptum; est una, & continuata actio, sine cessatione, & sine fatigatione? Actus purus; Actus actuum, virtus uirtutum, forma formarum, perfectio omnium perfectionum; cuius cõparatione, omnis

forma, eſt materia; omne quod eſt, nihil eſt; omnis uirtus, eſt infirmitas; E
omnis energia, eſt ipſa oſcitantia. Actus purus, perfectio pura, expers omnis imperfectionis, abſque ulla menſura, & modo, perfectionem omnem habens, & continens; pluſquam perfectus; ipſa perfectio; perfectione ſuperior; princeps uniuerſæ perfectionis; qui propterea non intelligitur niſi à perfectis. Viri, qui ſunt perfecti, niſi integri, Αμώμοι, puri? Ecqui ſunt puri, niſi mundi, & ſancti? Purum non uidetur ab impuro: ſanctum non tangitur à profano: poſsideamus ſanctimoniam, purificemus corda noſtra, vt uideamus Deum; quo nihil poteſt uideri purius, quo nihil poteſt uideri ſanctius. Cuius eſt illa uox, Eſtote ſancti, quia ego ſum ſanctus. Ad quem, ipſi quotidie dicimus, Tu ſolus ſanctus.

F

Vt nihil purius, ſic nihil pulchrius illa ipſa vera, & propria natura Dei. CAP. IXIX.

SED ea, Animæ illuſtres, poſtquam, nihil hic maius dicere poſſumus, quod panegyricum impleat diuinæ pietatis, ſanctitatis, ſimplicitatis; tranſeamus, quod iam ratio, & tempus exigit, ad celebrandam eximiam illam diuinæ naturæ ſpeciem, decorem, uenuſtatem, pulchritudinem. Vt, dum puritas, quaſi ſolis candor, pulchritudo quaſi ſplendor, G
inuicem ſermone miſcentur, nitidiſsimam nobis exhibeant imaginem tanti Solis; in quem conijcientes oculos noſtros, non iam lumen, ſed lucem, lucem inquam non fumoſam, ſed puram, & ſynceram in ſe ipſa uideamus. Et, qui impuri, & fœdi ſumus, puri, & pulchri eſſe deſyderamus; amantes illam pulchram pulchritudinem; ipſius amoris uirtute, pulchri primùm efficiamur; tum Deo iuuante, cui pulchra placent, fœda diſplicent, in mandatis eius cupiamus nimis; dilatato corde ambulantes, properantes, currentes in uia immaculata, vt aſſequamur brauium æternæ uocationis, quod non datur niſi puris, & pulchris. Nemo enim exiſtimare debet (ut hinc auſpicemur honores diuinæ pulchritudinis) aduerſari, & repugnare purum pulchro, pulchrum H
puro, quaſi, è regione poſita ſint pulchritudo, & puritas, & illa quidem ſit corporum, hæc ſpirituum: illa pertineat ad compoſitionem, hæc ad ſimplicitatem: ſitque propterea ratio pulchri indigna Deo, in quem ueriſsimè competat ratio illa multò ſublimior ſummæ puritatis, & ſimplicitatis. Non ita eſt, ò viri, non ita. Sanè legimus, ſplendorem, pulchritudineq; uirtutis, legimus pulchrè dicta, pulchrè facta, pulcherrima conſilia, ſtudia, officia, legimus & pulchras, atque beatas cogitationes. Romanus philoſophus, quæ corporum maximè ſunt propria, Vires, Robur

A Neruos, Valetudinem, Velocitatem, Morbos, Aegrotationes, adde Pul-
chritudinem, & fœditatem, eadem tribuit, & animis nostris. Plato pul-
chritudinis, non solùm, vt cæteri quique amans, & amicus, sed amator
supra cæteros, vt illos quos amabat tanquam pulchros, studio, & amore
sapientiæ redderet optimos, dolebat sæpe sæpius hunc in modum: Heû
ò Mortales. Quum oculorum in nobis sit sensus acerrimus, cur pulcher-
rimam illam sapientiæ faciem non cernimus, quæ si uideretur, ò quam ad-
mirabiles in animis nostris excitaret amores. Denique, omnis illa quæ de
moribus est philosophia, quaternã illam honesti faciem ita depingit, ut si
etiam illam omnes homines ignorarent, aut scientes, & prudentes obmu-
tescerent in suis laudibus, ipsa tamen sua ipsius pulchritudine, & specie es-
B set laudabilis, & admirabilis. Quod quum intelliget Maro, honestam il-
lam pro patria mortem, tanquam gloriosam, pulchram appellare non est
veritus: Notum est carmen Vergilio dignum.

Pulchramq́, vetunt per vulnera mortem.

Porrò sacræ literæ, unde omnis rerum scientia petenda est, animas dile-
ctas Dei, claras, & insignes uirtutibus, non'ne appellant pulchras?
Quid? candidiores niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore, antiquo,
saphyro pulchriores. Ecquis est qui non legerit; Tota pulchra es, &
ò pulcherrima mulierum, &, si te ignoras, ò pulcherrima inter mulie-
res? Moses autem, quo nullus unquam sapientior, quum introducit san-
ctum illum & amabilem senem, cui olim diuinam pulchritudinem fa-
C cie ad faciem uidere licuerat benedicentem natis, & natis natorum in
mille generationes, non'ne ex ore illius, appellat diuinas laudes eloquia
pulchritudinis? Sed, heus tu, quicunque es, qui animis das puritatem,
negas pulchritudinem; corporibus tribuis pulchritudinem, adimis pu-
ritatem; Aurum, pulchrum non'ne dicitur, & uerè est; purum, putum,
quum expurgatum, excoctumque fuerit, & detracta aliena omni mate-
ria emaculatum, & candefactum, ita ut sit merum; & uerum, dignum
quod appelletur obrizum, coronarium, philippæum? Quòd si ita est,
cur & animus purus, putus, purificatus inquàm à sordibus, quæ illi in-
sunt ex commercio, & uelut contagione corporis; peregrinæ enim sunt
labes animo, natiuæ corpori, perinde ac fęces illæ, quæ ex ipsius terræ fodi
D nis inhærent auro; cur inquam si est purus animus, nó dicatur & pulcher?
Hinc sanè dicuntur pulchri amores, defęcati, puri; & in sacris literis, pul-
chra dilectio, pulchræ uiæ, pulchri gressus, pulchra tabernacula pulchri-
tudo inquam uirtutum, laborum, actionum, meritorum, an non sunt
& præmia pulchra? nempe quod apud Salomonem legimus Pulchritudo
pacis. Quum enim communis quædam sit animorum conceptio, apud
omnium ordinum homines, ipsius pulchritudinis nomine, significari
gratiosum aliquid, seu gratiam quandam, quæ pelliciat intuentium
animos ad amorem, & dilectionem; sicut tres gratias, quæ & Charites
anti-

antiquitas ipsa figurauit; sic in ipsa natura tres esse rationes pulchritudi- E
nis, quibus quàm maximè ad amandum inuitamur, philosophia docet, & exemplis res ipsa declarat. Vnam quæ coloribus, & lumine blanditur oculis, Alteram, quæ sonis, & vocibus mulcet aures, Tertiam, quæ exuperans omnem sensum, animos reficit, & ipsa sola mente percipitur, Hespero, atque Lucifero formosior, atque etiam sine fine iucundior uniuersa harmonia, & musico concentu sphærarum cœlestium. Verum enim uerò, audite quæso omnes: Quemadmodum illi, qui oculis, & auribus carent, de colorum, & vocum gratia, atque pulchritudine iudicium ferre non possunt; sic illi, qui (vt cum Cicerone loquar) de potestate exierunt, qui (inquam) mentem non habent, qui non alio duce, quàm sensu uiuunt, de incorpo-
rali illa pulchritudinis gratia, quæ sensum refugit, quomodo uel disputa- F
re, vel pronunciare poterunt, nisi ad mentem redeant? Et omninò quidē, animus à corporali pulchritudine extra se (si sic fari licet) & fertur, & rapitur, at spiritalem pulchritudinem, iudicaturus, vt qui & ipse spiritus est, ad se reuertatur oportet. Dic mihi iam, ò bone vir, an non mentem protinus exuisti, quum negasti Deum esse pulchrum, ne negares esse purum? Profectò uerò, quàm similes sunt uoces Purum, Pulchrum; nam, & similiter incipiunt, & similiter cadunt; tàm in illa ipsa diuina natura, quæ (ut toties diximus) unum est, & omnia, eadem res sunt, tametsi nonnihil ratione distinguuntur, puritas, & pulchritudo. Vt propterea Deus sit, sicut
purus ita pulcher, sicut pulcher, ita purus, immò uerò sit purus, quia pul- G
cher, sit pulcher, quia purus. Quòd si in lingua Latina Purus, est mundus, integer, & absque omni admistione sordium; si in lingua Græca, Sanctus est sine terra, & sanctus sanctorum, ne vmbram quidem habet terræ; Si philosophis ipsis, Actus, species, & forma est, energiaque, & entelechia, vnde materia, res per se fœda, & deformis, decus accipit, splendoremque, & pulchritudinem; quàm putamus apud omnium linguarum, & gētium sapienteis Theologos, sit pulcher ipse Deus? quàm speciosus, quàm decorus? sine terra, sine corpore, sine materia, totus Actus, totus sanctus, totus purus, non solùm continens omnem pulchritudinem, quasi rebus pulchris grauidus, sed eminens omni pulchritudini, tanquàm uerè supra omnem pulchritudinem pulcherrimus. Eminet autem omnibus rebus pul- H
chris, & uniuersæ omninò pulchritudini, multò magis, quàm lux eminet coloribus, quàm centrum eminet lineis, quàm cœlum eminet elementis. Quid dico eminet omni pulchritudini, & non potius est ipsa eminentia omnium pulchritudinum? Ipse pulcher, ipse pulchritudo, pulchrum omnium pulchrorum, pulchritudo omnium pulchritudinum. Citra Deum, pulchritudo, est, rei pulchræ, quasi flos, quasi apex, quasi corona; gratia (inquam) decus, splendor, ornamentum: Aliud est enim pulchritudo, aliud res pulchra: At uerò in Deo, non differt pulchrum & pulchritudo; Vt propterea, non solùm nihil sit pulchrius, sed sine eo nihil sit pulchrū;

& cu-

A & cuiusuis pulchri tanquam pulcher, & omnium simul pulchritudinum, tanquam pulchritudo, sit eminentia, culmen, excelsitas, decus, splendor, species: hoc est, flos florum, gratia gratiarum, iucunditas iucunditatum, suauitas suauitatum: Nimirum, Idæa, & exemplar, vnde ducuntur, quo referuntur, & vbi splendent omnia pulchra. Grauissimè inter gentes, apud Socratem indoluit philosophia amoris, quòd hominis animus, dum olim solutus, ac liber, super æthera spatiaretur, inter admiranda illa spectacula, quibus pascuntur cælites in conuiuio Deorum, cum ingenti gaudio, aspexerit, perspexerit, amaueritque ipsum pulchrum, purum, integrum, diuinum, immortale, ineffabile; sed coniectus in carcerem, detrusus in hoc ergastulum, in hoc inquam terrenum corpus, & loco, & conditione

B effectus se ipso minor, addictus vitæ incertæ, confusæ, tumultuariæ, inter tantas perturbationes, labes, sordes, uix reminiscatur naturæ ipsius pulchri, quid nam uiderit in pulchro, quid sit uerè pulchrum. Et profectò, pijs omnibus, vt ipsi uera loquamur, dolendum est, quòd illa ipsa diuina pulchritudo, tanquam uastissimus quidam fluuius, in suo ipsius fonte purissimus, plenissimus, gratiosissimus, hoc sanè titulo, ornauit Dionysius pulchritudinem, Ωραιότητα, κεχαριτωμένην, plenam gratiarum; ex ipso Deo ad Angelos, ad animas, ad cœlos, ad elementa, ad mundum uniuersum, ad ultimæ quoque sortis naturas, sensim descendens, quò magis ingreditur mare, & inferiorum corporum contrarijs inuicem qualita-

C tibus, velut undis, fluctibus, æstibus, procellisque miscetur, eò magis antiquam deserere uideatur puritatem, & ex fluuio desinere in fluentum; vsque adeò, vt, ne à peritis quidem maritimæ nauigationis hominibus, nisi confusè, internosci possit, dum non uident nisi leues aquarum aspergines, easque non tam aquei, quàm spumei coloris, litori inerrantes, admistas humi, & alienæ materiæ. Sedenim, si perlucidos illos liquores, memoria saltem retineremus, quum incideremus in res, quæ nobis pulcherrimę uiderentur, repetentes animo paternum illum amnem, ex illius imagine, distingueremus fœdum à pulchro, quod pulchrum apparet, ab eo quod uerè est pulchrum; & ad illum ipsum perennem veræ pulchritudinis fon-

D tem Deum, assurgeremus, clamantes

Ades pater superne,
Patrisq́; sermo Christe,
Pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similiq́; imagine formans.

Vlysses ille, ò Viri, cuius uitam, & res gestas, tanta cum laude scribit Homerus, tot annos extorris à patria, à patria inquam, quæ illi dedecus, cui ille decus fuit, ita semper eius memor erat, ut in reditu, quum primum

Summa procul vidit ruris fumantia tecta,

dulcem, & charam Ithacam recognouerit, exultauerit, & blando amore ce-

re cecinerit; O' dulcis patriæ fumum, quibusuis alijs ignibus multò splen- E
didiorem

Ω τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ἄλλους πυρός.

Nos porro quum genus Dei ſimus, ille enim eſt nobis pater, & patria, vnde omnia bona accipimus, cuius non ſolum fumos, ſed ſplendores, & lumina uidemus, dies, & noctes; ipſius tamen prorſus obliti, obliti & ſplendores natalium noſtrorum, vt pote peregrini, à nobis ipſis, in totum extra nos poſiti, viuentes in concupiſcentijs, & uanitatibus ſæculi huius, eò cæcitatis prolapſi ſumus, vt quę oculis corporalibus pulchra videntur, & animos noſtros pulchritudinis ſimile fallunt, præter omnem modum diligamus, pendeamusque ab illis, tanquam ſtupidi, & admirabundi; veram autem pulchritudinem, quæ non, niſi, in reditu animæ ad Deum, percipi F
poteſt, pulchritudinem inquam parẽtis noſtri Dei, & animarum noſtrarum, pariter ignoremus; ſimiles pueris, qui in ſordido rure procul à parentibus æducati, procedente ætate, inepti, inculti, ſubruſtici, ſemibarbari, & vſque adeò degeneres fiunt, vt ne ſe ipſos quidem, neque ſuos ipſorum parentes agnoſcant. Et, ò quàm ſæpe mirantur lapidem pro Iaſpide, lignum nigrum pro Hebeno, orichalco pro Auro? Pulchra quidem ſunt multa, O' Mortales; Sed illud ipſum pulchrum cuius participatione pulchra ſunt quæcunque pulchra, dicam Græce Τὸ καλὸν non eſt niſi vnũ. Cui ſi commercium eſt aliquod in terris, maximè profectò apparet in homine, quo nihil pulchrius, nihil ſpectabilius, habet orbis terrarum; quanquam pulchritudo humana, ſicut non eſt unius gradus, neque collecta in G
unum; nam inter homines hic eſt pulcher oculos, ille manus, hæc ulnas, illa talos; ſic non eſt unius generis. In viris enim (quod à Cicerone notatum eſt) dicitur Dignitas; In mulieribus, Venuſtas. Quum ergo natura noſtra, & animo cõſtet, & corpore; cunctaque & ſingula, quæ ad nos pertinent, uitam, ſanitatem, uirtutem, felicitatem tribuamus homini toti, hoc eſt, non corpori ſolum, neque ſolum animæ, ſed utrique potius; certè admiratione magna dignum eſſe uidetur, quod hanc ipſam pulchritudinẽ, Dei donum tam eximium, tam conſpicuum, iucundum uiſu, auditu gratum, omnibus ſenſibus carum, honeſtum poſſidentibus, aſpicientibus forſan etiam inuidendum, neglecta prorſus anima, arbitremur non perti- H
nere niſi ad corpus, ad colores, ad lumina, ad lineamenta, ad figuram, ad uigorem, ad decorem, ad proportionem, & ad ſymmetriam humanæ corporaturæ. Et uerò, vnde inſunt corpori uniuerſæ hæ Carites, quibus conſtituitur ſiue virilis, ſiue muliebris pulchritudo, niſi ex ipſa hominis anima? Cadauera indicant: Indicat & morientis hominis cadauerosa illa facies (Medici Hippocraticam dicunt) in qua, ob fugientem animam, uideas cõcauos oculos, collapſas genas, demiſſa tempora, patulas nares, prominentes aures; adeo nihil iam ſupereſt pulchritudinis, nihil decoris, nihil gratiæ, etiam ſi inter uiros ſit Abſalon, Bellorophon, Alcibiades, An-

tinous,

A tinous, aut etiam ille ipſe Priami filius, qui iudicauit de pulchritudi-
ne Dearum; inter mulieres autem, ſit illa peccatrix ἀνωνύμος quæ com-
muni antonomaſia pulchra appellabatur; ſit Io Inachi, filia, Erco,
Seſtias aut Tyndaris illa meretrix, ob cuius pulchritudinem decenna-
li bello omnis Aſia, Græciaque conflixit. Teſtamur Ilion, Teſtamur
Pergama.

Et campos vbi Troia fuit.

An uerò non celebre eſt, pulchros appellari Formoſos? Vnde autem
ducitur formoſitas niſi à forma? Et quid eſt formoſitas, niſi uis, & præ-
ſtantia formæ, vt generoſitas, indoles, & claritudo generis? Omnino
enim uox ipſa, diuinum, & imperioſum aliquid ſignificare uidetur: im-
B perium inquam regnantis, & materiam uincentis, ac ſuperantis formæ:
Vt propterea res, in qua forma non præualet, vt uires oſtentet ſuas, ni-
mirum materia, vel non ſuſtinente uim formæ, vel ineptè ſuſcipiente
formam, dicatur deformis, non formoſa; adde neque ſpecioſa; nam hoc
eſt proprium nomen formæ Τὸ εἶδος, Species, vnde Specioſitas, Spe-
ctare, & Specimen. Quę ſanè, quoniam ad oculos referri uidentur, pla-
ne docent deformia indigna eſſe oculis, formoſa uero, & pulchra, eſſe
ſpectacula oculorum. Et quidem cur undique ab omnis generis homi-
nibus (Iudęos unos excipio) concurritur ad ſimulachra, ad imagines,
ad ſtatuas ſpectandas, admirandas, vſque ad inſaniam adamandas, niſi
quia pulchritudo, quę omnino ad formam pertinet, quę in ipſa formę,
C perfectione, dominioque conſiſtit, multò facilius, artificio Parrhaſij,
Praxitelis, Apellis, & Zeuxidis, in aere, in marmore, inque tela, & li-
gno, fingi poteſt, quàm, vllis unquàm temporibus, in carne, alicui ſi-
ue uiro, ſiue mulieri, ab ipſa natura contigerit. O formoſę puer, ne in-
tumeſce quęſo. Pulchrum quidem corpus, eſt & formoſum, neque pro-
fectò, ſi formoſum non eſt, pulchrum, aut eſſe, aut dici debet; At ue-
rò, non continuò pulchri omnes, qui formoſi. Maius quidpiam ha-
bet pulchrum ipſum, quàm illud decorum, & honeſtum quod ue-
geto colore, membrorum congrua diſpoſitione, ordineque, & pro-
portione continetur, in quo conſiſtit communis ratio formoſitatis; vt
D in quam inter ſe ſe omnes partes iucunda quadam concinnitate, & mi-
ro ſuauitatis lepore conſentiant. Magna eſt hęc gratia, ſed exiguo,
atque anguſtiſsimo uaſculo contineri utcunque poteſt; at uerò, pul-
chritudo ipſa, talis, ac tanta eſt, quę in ipſis formoſis corporibus
admirabilitas eſt formoſitatis, ut niſi auguſta corporis magnitudo
eam capere, & ne ipſa quidem tota, in modica corporis magnitudi-
ne, prodire foras, & ſe ſe exerere omnino non ualeat. Ob id, apud
Poetas nobiles, dum celebrant uiros pulchros, ubique canitur os ma-
gnum, pectus magnum, magnum caput, manusque & pedes magni. Et
in ipſa quidem arte ſtatuaria ingentes illos coloſſos, qui ex ęre, ebore,
lapide,

lapide, erigebantur Dijs, & heroibus, appellamus pulchros, mediocres au- E
tem statuas ex eadem materia, & eadem etiam manu laboratas, quanquam cum rudi & indocta plebecula, minus pulchras, ipsi quoque dicere consueuimus; illi tamen qui cum sapientibus sapienter, proprieque loqui didicerunt, vno formositatis, non pulchritudinis titulo dignas putant. Res porrò in ipsa natura est manifestior; vnde pictoribus, & sculptoribus exempla ducuntur. Neque enim inepta est illa Didonis percunctatio, aut admiratio

Quantus Achilles.

quæ haud dubiè referenda est ad ipsam corporis magnitudinem, quam, in suæ ipsius pulchritudinis testimonium, septem cubitorum fuisse, historiæ referunt; vnde illi inditum cognomen Επτάπυχης. Quid, quod & sacræ li- F
teræ, vbi de Saule illo, primo Iudeorũ rege, loquuntur. Non erat (inquiunt) vir pulchrior illo; Ab humero, & sursum, eminebat super vniuersum populum. Vnde & Maro, de alio Achille latio scripsit.

Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
Sed cunctis altior ibat.

Anchises.

An verò, non apud eundem Maronem, legimus

Diana pharetram
Fert humero, gradiensq; Deas supergreditur omnes.

Vt silentio prætercam descriptionem famæ.

Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit. G

Sed, heu, quàm ab alto cecidimus; à suprema pulchritudine quæ Dei est, ad infimam pulchritudinem, quæ est corporum. Reuertamur ergo, & concludamus. Si pulchritudo in hominibus, est ab ipsa anima, & omnino, in quouis corpore, est ab ipsa forma, Deum, qui ferè est animæ anima, & omnium viuentium vita, qui est forma formarum, &, pater, non solum principalium earum, quas intelligimus animo, sed illarum quoque, quarum velut indoles, est formositas, quam corporalibus oculis videmus; Deum ipsum inquam, oportet esse vsqueadeo pulchrum, vt, ad illam ipsam diuinæ pulchritudinis speciem, comparata pulcherrima quæque, non solum pulchra non sint, sed ne formosa quidem, immo H
neque formata; Quid? deformia sint, immunda sint, sint prorsus turpia, fœda, fetida, sordida, squallentia, tristia, ingrata, luctuosa. Ita est, Ita est, O Pulchri.

A *Solus Deus Pulcher; Quæ Pulchritudo Dei; qui radij & splendores; imaginesque & vmbræ illius tantæ pulchritudinis.*

Cap. XIX.

DISCE iam, qui in corpora ruis, qui corpora deperis; disce Corydon, disce homo quicunque es, fieri non posse, vt sit vel obiectum veri amoris, vel su-
B biectum veræ pulchritudinis aliquod corpus. Sanè, eunt in orbem, orbemque conficiunt, pulchritudo, & amor; Non est pulchritudo sine amore, non est amor sine pulchritudine. Magna vis pulchritudinis, magnum numen vt hinc incipiamus. O viri; quæ, amorem incitat, quo omnia incitantur; quæ, amori imperat, cui nihil non paret; quæ, sibi subijcit regnum amoris, qui, apud prophanos poetas, subactos, & bello domitos, ad currum trahit, populos, Reges, Philosophos. Non petit amor opes, non voluptates, non honores. petit vnam pulchritudinem; non mouetur nisi ad pulchrum, non quiescit nisi in pulchro. Crœsus desyderat opes, Agesilaus honores, Epicurus voluptates;
C non est hoc desyderium, amor: Amor, est desyderium pulchri; pulchrum, est scopus, pulchrum, est finis ipsius amoris. Si alio dirigis arcum, O bone, quàm in pulchritudinem, frustra depromis sagittas, frustra iacularis arcum, vt per cœlum auras diuerberes; putas te amare, sed verè non amas, si non est pulchritudo, id quod amas. Colorata sunt quæ videntur; ad sonos, ad voces pertinent quæ audiuntur; calida, frigida, sunt, quæ tanguntur; Pulchrũ sit, necesse est, quod amatur. Alia quæcunque, desyderare, cupere, concupere possumus, pulchritudinem solam amare possumus. Latent interdum multa, quæ in rebus præstant, & antecellunt; at, sola pulchritudo, latere non potest, &, mox visa, placet, & vim indicans suam, displicere omnino non potest. Hæc est natura pulchri, hæc ratio pulchritudinis, vt, qui illam
D vix senserit, illius amore, & desyderio, penitus inardescat. Quanti est ipsum pulchrum, vt solus sit eo dignus, primus ille animi affectus, vnde alij omnes ducunt originem, qui est amor? Quanti est, & res, & nomen amoris, vt eo non sint digna, nisi pulchra, delicata, perfecta beata? Itaque resupinandus est tibi vultus, ὦ φιλόκαλε; non in terram, neque in fontem salientem è terra, O Narcisse, desigendi sunt tibi oculi; aspiciendum est supra cælos; Inde, petenda est tibi aqua viua; illic est fons pulchritudinis, vnde omnes riui descendunt; illic sit fons, & finis amoris, in quo omnes amores, & omnia etiam desideria, conquiescant. Quoduis corpus signaueris, illud erit hac parte pulchrum, illa parte non pulchrum; hodie delicatum, cras non delica-

tum:

tum : Omnino uero, non ex se ipso, sed aliunde perfectum, &, mensura E
quadam, ac portione beatum. Incorporalis, Deus est, qui est solus pul-
cher, solus delicatus, solus perfectus, solus beatus; atque ideo, solus su-
pra omnia, sine fine, & sine modo, amandus. Ecquid tam delicatum,
quàm, quod ex toto sanctum, & purũ? Quid tam perfectum, quàm quod
primum, & vltimum? Quid tam beatum, quàm quod omne bonũ? Hoc
est ergo simpliciter pulchrum, & solum pulchrum; cuius intuitu, aman-
da sunt omnia; quia & illius participatione, pulchra sunt omnia. Illud est
amare, quod propter se diligere, atque ideo frui : sunt multa, quibus uta-
mur, at, quo fruamur, non est nisi Deus. Quam doctè, & lepide dixit Pius
ille pater, Amor currit per desyderium, & requiescit per gaudium? iam, F
in quo est uera requies, in quo est uerum gaudium, nisi in Deo? Ergo, non
currendum nisi ad Deum, & nihil amandum nisi propter Deum. Vt ue-
rè, Deus sit obiectum amoris; & (vt ipsi quoque Philosophi dicunt) de-
syderatum & Amatum; Hamatum inquam, hamo instructum, & muni-
tum, ad trahendos nos, in sagenam sui amoris. Quid dico instructum ha-
mo, & non hamis? Pulchritudine, iucunditate, suauitate, gratijs, fragran-
tijs, spiritibus, odoribus amoribus. Est totus hamus, Deus, vt trahat, ra-
piat, teneat, nostros amores, nostras animas. Sol, ad te scribit flores, Lu-
na, aquas; Magnes, ferrum; Sulphur, ignem; Magi, per uapores, nume-
ros, figuras, trahunt rem ad rem, herbam ad herbam; Oratores, per uim
eloquentiæ, trahunt populos, reges, sacerdotes græcos, barbaros, sapien- G
tes, insipientes. Deus, per suam ipsius pulchritudinem, in magno hoc, &
publico, quod, ad sui ipsius gloriam propositum est, mundi spectaculo, in
quo nihil est, non aliquo modo pulchrum, sicut nihil est non aliquo mo-
do bonum, trahit animas hominum. Quæ, sanè, aspicientes hoc ipsum
tantæ uniuersitatis corpus, tam insigni, & iucundo uarietatis ornatu, tam
eleganti atque egregia compositione, condecentiaque compactum, cu-
ius etiam sola figura, olim diuino iussu depicta in sacris Aaronis uestibus,
omnium in se intuentium oculos rapiebat; cum summo illo gentiũ Phi-
losopho, qui, unus, se ante omnes uenatum dixit, vtinam uerè renatus
fuisset, ante omnia exclamant, ὦ κόσμον, ὦ κόσμησιν. Tum, laudantes
Deum, tanquàm uniuersæ huius pulchritudinis architectum, & tanti or H
dinis, quo nihil pulchrius, iucundiusque, & mirabilius excogitari po-
test, ducem, & imperatorem, ἐμφατικῶς cum Platone dicunt, ὦ μεγάλων
κοσμήτορα. Sanè, & Homerus, duces bellorum, ob id, quod ordines
ducant, instruantque acies exercituum, quæ, oculis intuentium, pulcher-
rimum spectaculum præbent, uocat κοσμήτορας. Profectò uerò, hæc
ipsa, tantarum rerum, tam sumptuosa moles, tam composita, tam appa-
rata, tam digesta, alta, ingens, & operosa nimis, quid est aliud, quàm ue-
rè κόσμος, amplissimus quidam, & pulcherrimus ornatus : Cuius autem
ornatus, nisi ipsius Dei? qui, non in seipso quidem, vt potè æternum de-

corus

A corus per se ipsum, sed tamen extrinsecus, tanta pulchritudine magnifi-
cè exornatur, & apparatur; Nam, & Pontificum amictus, & familiæ il-
lustres principum, Regum palatia & templa, imagines, insignia, coro-
namenta, quin & præclara quæque facinora magnorum uirorum, dicun-
tur ornamenta honoris, & monumenta gloriæ. O' viri, digni Deo, Si-
quis apud uos est, tam frigidus, tam stupidus, vt seipsum excitare non
posit, ad consyderationē illius tantæ pulchritudinis, excitate illum vos,
date illi manus, aperite illi oculos, estote illi indices, & uindices, dici-
te, Ecce hic mundus, quo nihil mundius, nihil pulchrius, nihil elegan-
tius uideri potest, pulcherrimarum rerum nexus, officina, & recepta-
culum; complectitur elementa, omnium corporum fundamenta, & ba-
B ses; continet metalla, lapides, & uermes quoque, intestina terræ; claudi-
tur duobus cœli hemispherijs; Sole, & Luna desuper rutilantibus; spiri-
tu, & uitali quodam quasi calore penetrante per omnia; intra, habitato-
res habet homines; circa, custodes, administratoresque Angelos, supra,
præsidem rectoremque Deum; perfusus est omnigenis coloribus, præ-
sertim uerò, incredibili hoc, quem uides, iucundissimæ lucis decore, &
gratia; plenus undique tantarum Charitum, herbarum, florum, fructuū,
odorum, saporum; Tam uastæ insuper est magnitudinis, vt sit penè im-
mensus. Tanta autem in mundo est rerum inæqualium qualitas, contra-
riarum pax, dissimilium conuenientia, harmonia, vt omnium hominum
captum excedat, & admirationem. Prò Deum, quàm ad sui ipsius specta-
C culum, inuitat, allicit, trahit, rapit; uerè summum, augustumque Thea-
trum uniuersæ naturæ; immò uerò, tota naturæ uis, & ipsa potius uniuer-
sa natura? Quid hic dicis de ipsius Dei pulchritudine, O' Fili hominis?
Tu iudica, tu sententiam dicito. Planè, non dubito, quin iste nouus mun
di spectator, & admirator, statim ex animo pronuntiet, vobis audienti-
bus Latinè, & Græcè. Hæc ipsa Τῶν ὅλων περιοχὴ, hæc ipsa πάγκα-
λος, ὡραιότης κεχαριτωμένη, non alium habet authorem quàm Deum:
Ille autem, vt solus est ὑπεράγαθος sic solus est ὑπερκόσμιος καλὸς,
καὶ καλοποιὸς πάντα καλὰ, καὶ πηγαία καλλονὴ. Et quidem, O' viri do-
cti, Omnis pulchritudo, omnis species, & decor, mundi, siue in toto,
siue, in partibus, quid est aliud, quàm uaga quædam, læta, & collu-
D strata pictura, immensæ pulchritudinis illius diuini uultus; quæ in An-
gelis quidem, & in animis hominum, lucet quasi Solis radius, in cœ-
lis, quasi splendor ex radio; in reliquis corporibus, quasi tenuis ima-
go, vel umbra imaginis, ex splendore? Ita, omnia, & singula, quæ in
mundo sunt, hæc quidem magis, illa minus, diuinis fulgoribus irradia-
ta micant, & (vt sic dicam) in oculis Dei, quasi dulce rident. Ille fulgor,
ille splendor diuinæ pulchritudinis, sparsus per superas illas, & uiuas An-
gelorum flammas, per iucunda spectacula cœli, & terræ, per decus cœli
solem, per solatium terræ Lunam, per aureos syderum radios, per in-

fusa terris maria, per aerem, elementorum continuationem, & nexum, E
per animantia, & plantas, per pisces, & volucres, per montes, & campos, per prata, valles, fontes, flumina, paludes, lacus; Ille inquam est, qui in pulcherrimis quibusque rebus, nos excitat, nos trahit, nos rapit, nos amare & admirari facit; vt, postquam sæpe, in quamplurimis rebus, quin, & in hominibus ipsis interdum, quos ex improuiso habemus obuios, ignoramus, quid amemus, quid admiremur, quid cupiamus statuamus animo, nos in quibusque rebus, etiam nescientes, non aduertentes, amare Deum, admirari Deum, desyderare Deum. An verò, dubium esse potest, quin, ea quæ miramur in imaginibus, & in vmbris, multo magis placerent, & delectarent, si viderentur in ipsis splendoribus? omnino autem iucundiora essent in radijs. Ipsi, iam putate, quàm sint omni amabilitate, & admira- F
bilitate maiora, in ipso Sole, qui est fons luminis, radiorum, splendorum, imaginum, & vmbrarum. Qui, quum careat omni colore, vniuersos tamen colores, modo quodam illuminando colorat. Percurre animo, fili hominis, omnem ambitum cęli, & terræ, vide singula quæque pulchra, grata, apta, iucunda, delectabilia, quis numeret? Collige apud temetipsum, ex omnibus, pulcherrimarum rerum imaginem integram. Sit inquam, in tuo ipsius animo, vnius formæ imaginatione, collecta, quæ in omnibus pulchritudo dispersa est; Num, non quamlibet corporis pulchritudinem paruipendes, si illam ad hanc ipsam spiritalem contuleris? Et hanc fabricatus est animus tuus. An non pulcher animus? Quàm longè ergo pulchrior Deus, qui & corpora efficit pulchra, & animos longè efficit pulchriores? G
Ille est Sol, in quo pro cuiusque naturæ gradu, omnia lucent, coruscant, & magnificè se se ostendunt, radij, splendores, imaginesque, & vmbræ. Indicat cęlestis ille mille coloribus arcus, cuius varietate, & gratia vsqueadeò pascuntur oculi nostri: Indicant & omnes colores, qui tantopere gaudent collocari in lumine Solis, candidus verò, & niualis, ante omnes, qui, præ omnibus abundans lumine, præcipuè est decorus Deo. Sic, sic iuuat, ex pulchritudine, quam videmus in creaturis, assurgere animo & meditatione, ad pulchritudinem ipsius Creatoris. Præcipuum profectò specimen corporalis pulchritudinis, omnium hominum iudicio, est lux & splendor; quia quò lucidiora sunt corpora, eo pulchriora sunt, & habentur. An non H
ita est? Vide flores, gemmas, fontes; Vide Auem Iunoniam, quam, Magnus Gregorius, scitè appellauit φιλόκαλον, hoc est pulchritudinis amantem; quia vbi laudata fuerit, gemmantem expandit caudam, maximeq; aduerso Sole, vt colores fulgentius irradiare, & ipsa pulchrior esse videatur. Vide, & circa collum, plumas versicolores sedentis columbæ; quibus, ab ipso Sole coronatur, quasi in signum gloriæ.

Nanque alias, fit, vti claro sit rubra pyropo;
Interdum, quodam sensu fit, vti videatur
Inter ceruleum virides miscere Smaragdos.

Can-

A *Caudaq; Pauonis, larga cum luce repleta est,*
Consimili mutat, obuersa ratione colores.

An non igitur statim apparet, corporalem pulchritudinem, vel esse lucem ipsam, vel omnino non sine luce? Verè enim, illa Charis, immo, ille quasi chorus Charitum, qui admirabili sua ipsius virtute, spectatores, & trahit, & tenet, vix quicquam aliud esse videtur, quàm clarus ille splẽdor, splendidus candor, & nitor, in colorum linearumq; decore, veluti superinfusus, qui incredibiliter placet oculis. Hinc & ipsum Cęlũ, quod vniuersa corpora pulchritudine excellit, est plenum luce; Originalis enim illa Hæbreorũ lingua vocat Cęlum שָׁמַיִם hoc est ignem, & aquam, nimirum duo corpora, alterum lucidum, alterum perspicuum; Vnde, Ethnici, dixerunt, domũ Dei, B esse igneam; &, in sacris literis, dicitur Deus habitare lucem inaccessibilem. Et quid profectò est cęlum, nisi lucidum quoddam Solum, & fundamentũ radiantium sydcrum? In ipso autem cęlo, Sol aureus, verè aureus, hoc est ὥραιος; nam etiam Aurum dicitur, quasi ὥραιον: Sol inquã, quem, à magna pulchritudine, & eximio ornatu, sponso, qui, cum ingenti pompa, de thalamo suo procedat in publicum, comparauit diuinus vates; est fons lucis; qui, exortus obscuratis alijs luminib. apparet solus. Quin & ipsæ sacræ literæ, per varias allegorias, & tropos, mulierem illam tantę pulchritudinis, describunt vndiq; lucentem; nunc in vestitu deaurato, nunc amictam Sole & coronatã duodenis syderib. Ciuitatem porrò illam beatam, cęlestem illam terram vi- C uentium, gloriosum illud regnum, in quo cum Christo regnant oẽs sancti, cuius pulchritudinem, quum mihi aliquãdo propono ante oculos, O viri, pulcher atq; etiam beatus, mihi esse videor; mirum, quanta luce, passim, & vbiq; exornent; luce inquam, auri, gẽmarum, fontium, chrystalli, ignis vitri, & agni. Ciuitas.n. illa (inquiunt) non eget Sole, neq; Luna, nam lucerna eius est agnus. Quid, quod Christum Iesum Dei filium, Ioannes dilectus depingit radiantem, coronatum Iride, & stellis plenas manus. In admirabili autẽ illa, quam Tabor excelsus vidit, & expauit, Christi noua gloria, nihil habuerunt Lucas, & Mattheus, quo, elegantius, & melius, suam ipsius pulchritudinem significarent, quàm splendorẽ. Sic.n. scriptum est, Apparuit facies eius tanquàm Sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut nix; Sicut nix inquã pu- D ra, sed Sole madẽs, quæ & percutit oculos, & mirabiliter coruscat in gẽmas. An verò est aliquis nostrum, qui ignoret mystica illa pigmẽta, colores illos lucidos, & verè flores, flammas (est.n. flos φλὸξ) quibus, nostri, antiquitus, non tam corpore, quàm animo ornabant feminã christianam; vt esset digna quæ desponsaretur Christo, cui dicitur, Ecce tu pulcher es dilecte mi, candidus, & rubicundus, Speciosus forma, præ filijs hominum; & qui de seipso dicit, Ego flos cãpi, & lilium conuallium. Deniq; verò familiare est apud omnes sapientes, quoniam pulchritudinis & res, & nomẽ tribuitur orationi, & eloquentiæ desyderare ab oratore colores, & lumina; quibus, orationis corpus, & niteat, & fulgeat; Appellant.n. lumina, sententias, quibus oratio splen-

det; colores autem figuras, quorum ornamentis uestitur uelut discolori- E
bus. An non igitur manifestum est, postquàm Deus est totus lux, totus
lumen, & pater luminum, postquàm est lux pura, quæ, & dispersa con-
gregat,& confusa distinguit,& distincta exornat,atque decorat,Deum ip
sum esse abyssum gloriæ pulchritudinis,decoris,iucunditatis, gratiæ; or-
natissimum,decorum,amabilissimum;&,nihil esse in Deo, quod non sit
undequaque,pulcherrimum,iucundissimum,gratiosissimum? Est publi
ca lux,publica est & pulchritudo,sed quam (vt hebraicè dicam) אור Lu-
cem, quæ rutilabat in oculis Mose, dum descendebat de monte, ex con-
sortio domini, nemo audebat aspicere; Quis ergo excecari non metuat?
Quis audeat fixis oculis uelle videre faciem eius? lucem eius? pulchritudi-
nem eius? Sed si tantum audes, O' Homuntio, ingredere uelamen, & cō- F
tuere; hanc tibi gloriam nos nō inuidemus, quibus sat est scire quod exu
perantissima illa lux Dei, sit æterna illa ueritas ipsius Dei. Lux pulchritu-
do, Lux facies, Lux ueritas, Lux ipsa diuinitas. O' uera lux, plenitudo splē-
doris,& caloris. O' Lucida Veritas, quæ, ad cognoscendum clarè, illumi-
nat,& ad amandum uehementer, inflammat. Desunt'ne uero, in tanta di-
uinæ pulchritudinis luce, colores,& non potius, pulcherrima illa lux ve-
ritatis, est plena radiantissimis coloribus? Sanè, est Veritas rerum, ratio-
num, scientiarum, virtutum, oraculorum, promissionum, præceptorum,
iudiciorum, mysteriorum. Pulchritudo Dei, O' viri, est tam multiformis,
& omniformis, quam uniformis, & nulliformis. Volo enim, vt cum ma-
ioribus nostris, qui, in rebus diuinis ecstasim patiebantur, hoc loco sic mi G
hi loqui permittatis, Viri prudentes. Et sanè (vt rem attingamus) non'ne,
ad multiformem,& omnigenam florum,& colorum uarietatū, pertinent
ea, quæ uarijs modis,& sensibus, scripta sunt in sacris literis, de ipso Deo,
de ueritate naturæ ipsius Dei? quòd sit diffusus per omnia intrinsecus, qua
si rerum uirtus; quòd assistat extrinsecus, quasi rector & præses; quòd sub-
sistat inferius, quasi fundamentum: quòd emineat superius, quasi Rex;
quod sedeat, tanquàm in maiestate sua firmissimè collocatus; quòd ere-
ctus stet, tanquam publicus orbis excubitor; quòd percurrat omnia, cele-
ritate prouidētiæ: quòd sit magnus, quia immēsus; quòd sit paruus, vel te-
nuis, quia simplex; quòd sit idē ipse, quia à suo ipsius æternitatis statu nō re
cedit: quòd sit sibi dissimilis, propter uaria symbola,& multiformes uisio- H
nes, quibus se ostēdit mundo; quòd similia faciat, quia omnes creaturę, pul
chritudinē & bonitatē suā participant: quòd dissimilia, quia omnia ab eo
sine fine deficiūt; denique, quòd sit unus, nō tā numero quàm natura: quòd
sit omnia uirtute non permistione; quòd sit æquabilis omnibus, quia per
ἰσονομίαν nulli deest: quòd sit inæqualis quia inæqualiter, sciēs,& uolens,
sua ipsius dona distribuit. Ite, Ite modo uos & dicite, in tāta Dei puritate,
& simplicitate, quę uarietatē nō habet, nō esse locū pulchritudini. Ecce vi-
detis, quanta copia florū, quanta uarietas colorū, qui etiā radios quosdā in

a nimas

A animas nostras emittunt, vnde & piæ interdum lachrymæ eliciuntur. Ecqui flores, ecqui colores, deesse possunt tantæ illi pulchritudini? quã Sol & Luna mirari nunquàm desinunt? in quam Angeli persp icere se mper desyderant? Audite uatem floridum de Deo canentem;

Principium, finis, vector, dux, semita, comes.

Putatis'ne uerò, desit nobis ordo, atque proportio, & concinnitas, ad statuendam in Deo rationem pulchritudinis? Ecquàm magnus ordo, quàm congrua proportio, in eo, quod Deus est rerum omnium principium, medium & ultimum? finis, forma, efficiens? hominum creator, redemptor, consolator, saluator? Quanta porrò concinnitudo, si festiuitas, inter tres has res, Patrem generantem, Filium à Patre genitum, & Spiritum sanctũ B ab vtroque procedentẽ? Et hæc omnia ipse unus solus Deus. O' Pulcher, ò Pulchritudo, ò fons pulchritudinis Deus meus. Vultis porrò audire Theologiam symbolicam? Vidi dominum, sedẽtem super solium excelsum, & eleuatum, amictum lumine sicut uestimẽto; Oculi eius lucidiores Sole; Capilli eius uelut lana mũda; Forma sibi soli similis, Aetas antiqua, & semper iuuenescens; Diuinatio in labijs eius; Pes, cuius pulsu terra tremit; Manus, quæ pugillo mundum tenet; Vultus, & facies amabilis, & uenerabilis, quæ nunc exhilarat terras, nunc tremefacit Olympum. Domine Deus, speciem tuam nunquàm uidimus, vocem tuam nunquàm audiuimus, sed in odorem unguentorum tuorum currimus; odorem, quo nos perfudisti, vnguentorũ quibus nos unxisti; ut loti prius à sordibus nostris C aqua munda, deinde abs te ornati monilibus, & uestiti veste polymita, lucentes Iaspide, & Hyacintho, exhibeamus mundo, & Angelis pulcherrimum spectaculum, facti cõformes imagini filij tui, candidi fide, vt Lilia, charitate rubicundi, vt Rosæ. O' fons perennis. O' caput, & principium uniuersæ pulchritudinis, pulchritudinis naturæ, pulchritudinis gratię, pulchritudinis gloriæ. Hæc pulchritudo christianæ in terris animæ, columbæ tuæ, speciosæ tuæ, dilectæ tuæ Domine Deus, de qua dixisti, Hanc amaui, hanc exquisiui, & Amator factus sum formæ illius, quæ, inter nigras illas Iudeorum, & Turcharum animas, nitet, & lucet, tanquam gemma inter lapides, tanquam stella inter nebulas, ducit nos ad cõtemplandam illam, D cuius deriuatio est, pulchritudinem, speciemque Christi tui; qui singulariter præ omnibus nobis inunctus caput, & barbam, quin, & uestimenta, & oras uestimentorum, indutus decore, formosus in stola sua, graditur in multitudine uirtutis suæ, exultans ut Gygas, speciosus super omnes homines, & Angelos. O' quando erit, vt, ex hac ipsa Christi pulchritudine, quam amamus, quam admiramur, quam credimus, confitemur, prædicamus, transferamur corpore, & animo, in pulcherrimam illam domum tuam; & iam nemo nos despiciat, adorantes pulcherrimos illos pedes tuos, intuentes splendidissimam illam & gratiosam faciem tuam, & fruentes dulcissimo illo amore bonitatis tuæ.

Quàm pulcher tam bonus Deus. Ipsum bonum, summum bonum, fons, & origo, finisq; & terminus, omnium bonorum. CAP. XX. E

NVNC agite, O Pulchri, & amantes, O Dilecti Dei, & qui diligitis Deum, Agite inquam, ascendentes ad alta cacumina Theologiæ, post celebratam καλωνυμίαν celebremus diuinā ἀγαθωνυμίαν; & qui laudare tentauimus Deum, à pulchro, & à ratione pulchri, festinemus ingredi in infinitam illam abundantiam, & magnitudinem diuinæ bonitatis: Vt de ipso bono, & ratione boni cogitantes, & loquentes, pudeat, pæniteat, nos, deprauatæ uoluntatis uitio, tam turpiter, à bono degenerasse in malum. Sic enim fortasse, in spe præter spem, petemus ab ipso Deo, qui dum aperit manum suam, omnia implet bonitate; &, haud dubiè, quia bonus, quum ipsi simus mali, affluenter dabit nobis spiritum suum bonum, quo boni efficiamur, & tandem beati simus; quia nemo beatus nisi bonus. Certè uerò Sanctissimus ille diuini odei Antistes, nihil præclarius, aut sublimius habuisse sibi uisus est, quò innumerabiles Dei laudes, ad Nablum, sacris numeris perstringere cantando posset quàm ipsum bonum. Tanta est, apud omnes homines, uis, & gratia boni. Exurgite (inquit) uos animæ nobiles, quæ, diuinum gustastis amorem, quæ, de manu domini, dulcia meri pocula potastis, Exurgite, iubilate, laudate, cantate mecum; hic, iuuat irrequieta uoce cantare. Confitemini Domino, quoniam bonus, Dicat cœlum, dicat terra, dicat Israel, dicant gentes, dicant omnes homines, quoniam bonus; Bonus est Deus, &, Bonum, est nomen eius. Neque uerò profectò, quispiam ignorat Euangelicum illud oraculum, Quid me interrogas de bono? Qui me dicit bonum, cōfiteatur, & Deum, Nemo bonus nisi solus Deus. Ecquod πορίσμα, quod corollarium, tam certum, tam firmum, apud Mathematicos, quàm, hoc ipsum, ex diuina historia, hactenus, latè, altèque deductū, probatum, confirmatum, Quod summum bonum, quo superius non sit, quod finis bonorum, quo ulterius non sit, quod ipsum simpliciter bonū, cuius participatione omnia bona sint, Deus ipse sit? Etenim, in natura rerum, præsertim intelligibilium, non separantur, vel purum, & pulchrū, vel pulchrum & bonum; sed, quod purum est, est & pulchrum, &, quod pulchrum, bonum; alioquin enim, erit quidpiam purum malum, quod consequenter erit summæ turpitudinis, uel fœditatis; quod quis dicat? nā non est malum, nisi in bono, & non est turpitudo, nisi in pulchro. Deus igitur, quum ex ijs, quæ superius dicta, demonstrataque sunt, sit Actus purus, sit & ipsius pulchritudinis, non solum author, sed primum exemplar,

atque

F, G, H (margin letters)

A atque ideo (vt nostro modo loquar) sit illustris, superillustris, ipsa illustratio, Græcè Ἐπιφάνης, Ἐπιφανέστατος, Ἐπιφάνεια, necesse est similiter, ut sit fons,& origo omnis bonitatis. Αγαθος, Τ' ἄγαθον, Αγαθότης, Αγατύτος, Αγαταρχία. An uerò (vt & alia subijciamus) an inquam potest non esse bonum, quod est verum? Deus qui est ipsa Veritas, quomodo non est & ipsa Bonitas? Denique & τὸ ἐν, & τὸ ὂν, quid aliud clamant nisi τ' ἄγαθον? Vt Deus tandem (iuuat enim ab initio repetere omnia) ut inquàm Deus sit id quod est, sit ipsum unum, sit ipsum uerum, ipsum purum, ipsum pulchrum, ipsum bonũ. Bonum inquàm simpliciter (hoc enim intelligi uolo, quum dico ipsum bonum) non hoc uel illud nó hic uel illic, non nunc uel tunc, non sic, uel sic, sed absolutè, & absque ulla
B contractione bonum. Bonum non alieno bono bonum, sed ex se ipso,& per se ipsum, ab omni æternitate Bonum. Bonum ubique, bonum semper; Bonum in omnibus, per omnia, ad omnia, extra omnia; Bonum supra omnes mensuras, supra omnes numeros, supra omnia pondera; Bonum extra omnes species, præter ambitum omnium generum, & ne cancellis quidem circunseptum ipsius Entis. Denique Bonum cuius comparatione, neque singula, neque omnia bona sunt, quia nec sunt. Ille enim & solus est, & solus Bonus est ὄν, & ουσία; καλὸν, ἄκακον ἀκακία, Fons nimirum ut totius Entis, sic & totius Boni, de quo Chelys illa canora,

Felix, qui potuit, boni
Fontem visere lucidum,

C mirè concines, & resonans ad oraculum illud cœleste, quo Mose illi suo promiserat fęlicitatem Deus, Ego ostendam tibi omne bonum; Quid est enim omne bonum, nisi omnis boni bonum? vnde, omnia bona, uarijs modis exeunt nec recedunt? vbi singula bona distinctè continentur, nec separantur? quo, & singula, & omnia felicissimè congregantur, nec miscentur? Respice ad cœlum, Homo, respice ad terram, & ad omnia bona, quæ in eis sunt,& tecum alta mente reputa, in illa ipsa, quàm primo libro celebrauimus ætate diuinæ æternitatis, fuisse magnam quandam, & longe lateque patentem voraginem, & abyssum quæ immani illo suæ ipsius fœdæ priuationis hiatu totam hanc tantorum bonorum uniuersitatẽ absorberet, extra quam nihil omnino emergeret, sed neque emergere pos-
D set. Hoc erat illud ipsum tantatissimum nihil, ex quo Moses humani generis susceptor,& pedagogus, primus ante omnes scripsit facta fuisse omnia: cogor enim per aliquam affirmationis lucem explicare illam ipsam ante diuinum opificium tenebrosissimam,& absolutissimam Ἀπουσίαν; sicut è diuerso summi Theologi, nimietatem illam diuinæ Vsiæ secretio re quadam intelligentia, assequi se posse confidunt, per umbras negationum. Omnia igitur quæcunque habent ut sint, antequàm Deus ea faceret nihil erant; nihil inquam prorsus,& simpliciter erat, ò Viri. Non erãt res, non personæ, non instrumenta, non corpus, non spiritus, nó mobile,

non motus, non locus, non tempus, non modus, non forma, nõ materia; E
præter Deum solum erat omnino nihil. Quid est nihil nisi nihil? Et cui minus nihilo est? Cogita differentiam inter τὸ παν, & τὸ ὀυδὲν; illud, est Omne, hoc, est Nihil, Nihilum; quod sonat ne hilum quidem; nullæ enim sunt uoces inimiciores quàm nihil, & aliquid. Potest quidem prope nihil esse illud quod aliquid est, sed uerè, non potest esse nihil quod est aliquid, Vnde & Poeta quidem lusit.

Gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

Quum igitur omnia, usque adeò nihil essent, nihil essent actu, nihil essent potentia (nulla enim erat potentia nisi agentis) Deus benedictus, fons omnis boni, atque adeò omnium bonorum plenissimus, ipsa pleni- F
tudo, ipsa bonitatis abyssus: nimirum una abysso (vt prophetica elocutione utar) vocante alteram abyssum, plenitudinem illam tantæ inanitatis disparauit, puteum abyssi obstruxit, naturas omnes bonas in mediũ protulit, eruens eas, & adducens de nihilo ad summum; quo, quid cogitari potest, aut maius, aut melius? Deo gratias, qui, exosus vacuitatem illam, quam non fecerat, plenus ipse, plenitudinem fecit; &, purissima lux, in qua tenebræ non sunt ullæ, de magnis illis tenebris iussit tantam splendescere lucem. Eia nate Deo, quicunque credis in Christum, qui, inflammatus diuinis amoribus, tanquam Ceruus, sitis ad fontem bonorum omnium Deum, patrem tuum; alij enim, nati ex carne, & sanguine, neque
bibunt, neque sitiunt, nisi ad cisternas dissipatas, quæ continere non pos- G
sunt aquas; Lætare, Gratulare, Ecce habes, vnde uidere possis, tanti parentis, à quo, tibi anima, uita, patrimonium, ciuitas, libertas, salus, tributa est, exuberantem illam inexhaustam, & uerè fontanam, ac perennem, scaturiginem bonitatis. Quid enim, in causa fuit, vt, summus ille, æternus & uerus Deus, pater tuus, quum in se ipso totus consisteret, atque ex se ipso, & per se ipsum beatissimus esset, neque illi ulla accessio fieri posset, qua euaderet beatior; quum iam etiam, sobolem, in ipsa æternitate, ex suo ipsius fecundissimo utero, genuisset, sibi ipsi simillimam, per omnia, æqualem, & uerè consubstantialem; hanc ipsam tam immensam, rerum molem aggrederetur, &, non de se ipso quidem, sed de nihilo in-
choaret, prosequeretur, perficeretque & consummaret; nisi, infinita illa, H
quæ, & nullius rei eget, & nullius rei inuidia tangitur bonitas, benignitas, liberalitas, beneuolentia, & beneficẽtia? vt largus opum, diuitias, quæ exhauriri nunquam possent, liberalitate Deo digna profunderet; vt, quia bonus est, benefaceret, vt, amore similitudinis, & odio sterilitatis incitante, non de sua ipsius natura, sed, ex se ipso tamen, nouella germina suæ ipsius bonitatis emitteret. Sanè, potestate, æternũ poterat, sapientia, æternũ nouerat; at uerò, facere in principio temporis quęcunque fecit, bonitate voluit. Ecquanta, ab omni æternitate potuit, ecquanta nouit, quæ non fecit?

Sed,

A Sed, in ipſa etiam æternitate, nihil facere uoluit, quod non aliquando fecerit. An oculus tuus nequam eſt, ò homo, quia bonus eſt Deus? An nō licet ei facere, quicquid illi libuerit? Quis ei dicat, cur ita facis? Ecquis nouit ſenſum eius? Quis conſiliarius eius fuit? Omnia quidē iudicio fecit; nihil fecit temerè, nihil caſu, aut fortuitò nihil iniquè; Ob id Moſes Creatorem appellauit ſapientiſsimè אֱלֹהִים quod eſt iudicij nomen. Hinc illud, Omnia in ſapientia feciſti. Sed quid fingis merita, uel demerita, O bone ſenex, propter quæ, æqui & iniqui, trutina habenda eſſet; quum Deus, illam ipſam mundi creationem adoriretur? Hæc erat trutina, hoc examen, hoc iudicium, & ſtatera Dei, ut ſingula, & omnia in numero, in pondere, & in menſura fierent; facta, modo, ſpecie, ordineque conſtarent; ne-
B que enim aliter, vel benè fierent, vel bona eſſent. Porrò, vt quæ nō erant, Deus creare uellet, nulla ratio, nullum ius, lex nulla, uis nulla erat quæ cogeret; amor coegit, amor imperauit; quæ amor uoluit, ut faceret, fecit. Quid quæris aliud περὶ ἀρχῶν? Ecce ἀρχὴν ἀρχότατον. Illa ipſa, benefica, & omnibus rebus ſemper amabilis, diuina bonitas, non permiſit, Deum, foris ſterilem eſſe & ſine germine; ideoque, Deus ſtimulis incitatus amoris, mundum creauit; & creauit, vt faceret, vt faciem illi daret, vt diſponeret, vt ornaret, vt conderet, vt conſtitueret. Pueris, in more eſt ea leuitas, vt, dum luſitant, grumos, & globulos ſtruant, & deſtruant: Bonus ille Deus, hunc ingentem, & tanti artificij globum, nobis fecit, &
C non ſolum fecit, ſed conſtituit, hoc eſt, firmauit, fundauit, ſtabiliuit. An non legis in ſacris literis. A conſtitutione mundi? Indicat certè firmitatem, quadratura, vt plenitudinem, circulus. An non eſt quadrata elementis, mundi ſphæra, cuius ſanè diameter, homo eſt, inferiora, & ſuperiora ſecans, ob id dictus & Horizon? Sunt porrò, & apud philoſophos, phyſicis ſublimiores, illa quatuor uelut rerum omnium elementa, Eſſentia, Eſſe, Virtus, Operatio. Sed & Moſes, quadrauit ſuam coſmopœiam, rebus ante diem, rebus per dies conditis, inditis cuique naturæ uirtutibus, & propagatione perpetua per omnes ætates. Et quam multis modis, effertur, hoc ipſum diuinum opificium? Sunt qui dicant, mundum emanaſſe, fabricatum, vel productum fuiſſe; Sacri, dicunt con-
D ditum, creatum, factum, conſtitutum; neque abhorret è uoce genituræ Moſes; cuius, eſt illud, Hæ ſunt generationes cœli & terræ; vnde, & natum eſt nomen Geneſis quo utimur per coſmopœia. Omnia porrò, ſunt diuinæ bonitatis teſtimonia. Fabrica, oſtendit, aſpexiſſe Deum ad exemplaria illa inuiſibilia, vt ex inuiſibilibus uiſibilia fierent. Emanatio, docet, ſicut non mutantur fontes aquarum, dum, inde, riui emanant ad ualles, & prata, ſic, prodijſſe mundum, ab ipſo Deo, abſque ulla mutatione Dei. Productio, ſonat, eum, qui in Deo latebat mundum, ductum foras, in conſpectum humani generis, &, ad multas etiam ſæculorum ætates, in longum duci. Omnia in mundo fuiſſe

condita,

condita, significat concordiam, ordinemque pulcherrimum, & admirabilem rerum omnium, quæ in mundo sunt. Creatio, vel κτίσις, apertè testatur, nihil esse, quod factum non fuerit; ea solum esse, quæ Deus fecerit Deum, nihil inuenisse, ex quo alia faceret; illud quoque fecisse, quod est omnium ὑποκείμενον, & quasi χρέας; vnde, hæc ipsa fortasse græcolatina creandi uox, deducta est. Ex δημιουργεία, habetur, quod Deus nō solum expolierit mundum, tanquam τεχνίτης; sed uerè sit opifex totius mundi; nam ad δημιουργὸν spectat, totum, & παράγειν, & προάγειν; Σύστημα, vel constitutio, id planè docet, quod parum antea dicebamus, mundum esse constitutum, firmatū, vt diutusimè durare posit; atque ideò, Deum, esse, tantæ molis non authorem solum, sed & conseruatorem. Porrò vox γενέσεως, palàm, prædicat nouitatem mundi, quia, quod generatur, non extat, estque ipso genitore posterius; denique ποίησις, infert Deum esse ποιητὴν, Poetam inquam, qui, hunc mundum, tanquam pulcherrimum, variumque & elegantisimum poema composuerit. En quanta argumenta diuinæ, O` viri docti. Erupit ergo in tanto opificio, diuina Bonitas, foris in tempore, quæ latebat domi in æternitate. Erat sine omnibus, expandi cæpit ad omnia. Erat (vt sic dicamus) immensus calor, prodierunt calida, quia, Deus, quum sibi caleret, fecit, quæ calefaceret. Profectò uerò, Sol ipse, quem, sæpe, tanquam simulachrum quoddam ipsius Dei, uidere, & admirari iuuat; non tam est pater terræ nascentium, celeritate motus, aut pulcherrimo illo splendore lucis, quàm, multa illa caloris benignitate, & uigore, quo nihil non fouet; cuius, & lux, & motus, sunt velut uehicula quædam. Quid autem, refert in Deo, calor solis, nisi fomentum illud rerum omnium, vnam illam, vtriusque sexus fecunditate plenisimum, diuinam Bonitatem; nam, quadrigæ solaris, admiranda illa uelocitas, diuinæ omnipotentiæ, lux autem & splendor, diuinæ sapientiæ, sunt sacra symbola. Audite viri, Non amabat Deus mundū, quasi mundus bonus esset, quum neque esset; amabat, vt esset, & bonus esset, essentque bona omnia mundi membra, quæ facturus esset; seipsum amabat, quia bonus erat, &, quum plenè perfectus esset in seipso, vniuersa operatus est propter semetipsum; non, vt inde aliquid honoris, uoluptatis, vtilitatis, ad illum ipsum redundaret, sed, vt omnia, & singula esset τὰ ὄντα, ab ipso, essent uera, secundum ipsum, essent denique bona, propter ipsum; hoc est, gratia sui ipsius condita, ordinata ad ipsum, in ipsum reditura, & tandem per ipsum quoque consummanda. Hæc sanè, est ratio bonitatis, in omnibus creaturis, quam si tollas, tollis earum finem, atque ideo, tollis & bonum. Indicat homo, qui, quum ab ipso Deo auertitur, homo quidem est, sed malus homo; neque unquam migrat à malo in bonum, nisi iterum conuertatur ad ipsum Deum. Vnde symphonia illa, in choro Dei, Mihi, adhærere Deo, bonum est; Malum est, & amarum, te reliquisse dominū. Quid hic mu stasis de malo? de natura mali? Quæ exordia, qui riui, & quæ emanationes

E (margin, beside first line) · F (margin, beside "γενέσεως" line) · G (margin, beside "uigore" line) · H (margin, beside "redundaret" line)

A nationes malorum? Ita'ne, uobis, christicolæ, negotium facessit malum, vt philosophis Nilus, vt Ganges, vt Euripus? Vobis inquam, qui quotidie oratis Deus, vt liberet uos à malo; qui uix nati gustastis succum illum tantæ admirabilitatis, ligni scientiæ boni & mali; nimirum, imb bistis doctrinam salutarem Christi Iesu, qui unus, absque errore, per spiritum sanctum suum, in medio Ecclesiæ, aperiens ora, redundantia lacte & melle, docet reprobare malum, & eligere bonum? Heu, Heu. Quum enim, in hoc uno, toti esse deberemus, vt malum imprimis, procul à nobis positũ, effugere, deindè uero, accedens propius, perinde ac muscam à sacrificio, abigere niteremur, tam socordes sumus, tam somno graues, & distinti iacemus, vt, in obliuione prorsus esse uideatur, quid sit, vnde serpit, ubi la-
B tet, &, denique quomodo interimit; cuius tamen, in nobis, unoquoque momento, grassantem pestem, perniciemque sentimus. Certè uerò, non est necessarium oraculum diuinæ scripturæ, quando, & apud Homerum, Iouis sui, & Apollinis, & omnium Deorum interpretem, legitur sententia illa, clarior luce, sole, die, meridie.

> Ο πόποι οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται
> Εξ ἡμέων γὰρ φασὶ κακ' ἤμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
> Σφῆσιν ἀτασθαλίησιν, ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.
>
> *O facinus; Mortale genus, nos numina, primum*
> *Incusat; causamq; putat fontemq; malorum;*
> *Quum, præter fatum, sibi sponte damna crearint.*

C Potuit ne uerò apertius dici, Non est iniquitas apud Deum? Perditio, tua, Israel? Ante hominem uita, & mors, bonum & malum, quod uoluerit dabitur ei? Deus fecit hominem rectum, sed ipse, infinitis se immiscuit quæstionibus? Ecquantum est nefas, malorum causam referre in Deum? aut, existimare unum Deum esse, à quo cuncta bona; alium, à quò omnia mala proueniant? Sed, quanta in primis insania est, inter ea quæ sunt, numerare malum; aut, putare, aliquam naturam, esse admistam, uel concretam ex bono & malo? Equidem, lego in mysterijs, malum syluarum, sub qua arbore, suscitatum est humanum genus; Est in agris Aristolochia malum, inde dicta quod sit ἀρίστη λοχούσαις. Habent græcorum fabulæ, malum, quod in iudicio, à Paride Venus accepit; Malo, te Galathea petit, O Da-
D meta. Denique, nauis in mari, ut anchoris, antennas, & vela, sic habet & malum. Sed enim, malum contrarium bono, de quo, illud est, Vnum contra unum, duo contra duo, contra malum bonum, contra uitam mors; malum quod tutè & citra ambiguitatem, dixeris prauum, hoc est non recta ratione factum, cuius in uniuersum mortalium genus publicas excursiones, perpetuasque successiones, & continuationes quis non uidet? nunquam enim, vel corpore uel animo synceras à malis accipimus inducias; vnde illud carmen prodijt

> *Nil homine tellus alit infelicius ipsa.*

Hoc

Hoc inquam malum non est natura aliqua, O viri; non est genus non species, non subsistit, non est quantum, non quale non est status, non motus non idem, non alterum. Quid? non continetur sub Ente. Deus est supra Ens, Omnia bona sunt Entia. Nihil, de quo supra dicebam, est absoluta priuatio aut negatio uerius totius Entis, totius inquam uniuersitatis creaturarum, quæ mundus dicitur. Quid tandẽ, huic ipsi nihilo tam confine quam malum? quam peccatum? vnde omnia alia mala? Et, haud dubiè, nisi præcessisset illud nihil, nõ fuisset locus huic tam fœdæ corruptioni nostræ, qua infecta est uniuersa terra. Neque enim, quatenus Deum habemus authorem, sed quatenus ex nihilo sumus, degeneramus à bono in malum. Et uerè, non tam ipsi malum facimus, quàm incurrimus; neque tam efficiendo, quam deficiendo mali sumus; dum, tentante illo qui tentat, in quo primùm Deus repperit prauitatẽ, libertate, quam, abs Deo bonam accepimus, per animi licentiam intemperanter abutimur; non rem quidẽ malam, quæ nulla est, sed, iuxta illud, Coluerunt, & seruierunt creaturæ, potius, quam creatori, quo, formalem (vt aiunt) peccati rationẽ definiuit Apostolus, creaturam minus bonam, amantes, plusquam par est, & creatorẽ ipsum quem totis animis colere oportuit, spontè negligentes, quod iniquum est. An enim non est hoc agere præter modum? deficere à specie? deserere ordinem. Hæc porrò tria, ipsius mali rationẽ constituunt; vsque adeò extra causam posito Deo, vt scriptum sit, Deus intentator malorum est, & Ne quis dicat, ille me implanauit. Creat malum Deus, quia mutat, sicut scriptũ est, Verte impium & non erit, Populus, qui, creabitur, laudabit dominum. Sed, si funiculus iste triplex dissolui non potest, Ex ipso, Per ipsum, In ipsum, & ex ipso modus, per ipsum Species, in ipsum ordo; Quomodo, uerè est ex ipso, quod non habet modũ? quomodo per ipsum, quod non habet speciem? denique, quomodo in ipsum, quod nõ habet ordinem? Vt tandem appareat, malum non esse aliquid omniũ, sed extra omnia; nõ illud quidẽ antiquum nihil, æquæuum Deo, sed illud nihil, quod factũ est sine Deo; sic enim legimus, apud Ioannem, & sine ipso factũ est nihil; vnde, & peccatori dicitur, Nihil es, & nihil eris. Heus, heus, insipientes, iam loqui desinant, legant, audiant, intelligant, taceant. Sed tu, ò Anima mea, in tanto malo nostro, vide adhuc Bonitatem ipsius Dei. Vide, & obstupesce. Nos sinistrè admodum excipimus bona sua, ipse, per suam ipsius bonitatem, mira dexteritate, benè utitur etiam malis nostris. Nos, non inuenimus malum, sed fecimus, & ex malo in nihilũ recidimus. Ipse, vt non fecit nihilum, sed inuenit, sic non fecit prauitatẽ sed repperit; & ex nihilo, creauit mundum, &, ex tanto malo, operatus est salutẽ mundi. Quàm bonus Deus, O Anima mea, quã bonus? Fecit ex nihilo tot bona, vt, dum timemus redire in nihilum, accedamus ad ipsum primũ & summum bonũ. Permisit malum, vt liberè essemus boni: Liberauit nos à malo, ne, ui & necessitate, essemus mali. Prohibuit malũ, vt quisque nostrum assue-

A assuesceret bono: Vltus est malum, tanquam iustus & osor mali, & simul,
pepercit hominibus, tanquam amans boni & æqui. Ecquanta bonitas, &
benignitas Dei? Ecquàm digna Deo, uox ista, bonũ, O' Viri? Bonũ quod
omnia ad se uocat ducto nomine à boatu? Quid est Boo, nisi Βοάω, clamo?
nam & Græcis bonum dicitur, τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est uocare.
Ecquid tam uocat, tam clamat, in plateis, per fora, per uicos, per saltus, per
nemora, quàm Deus? quàm bonitas Dei? Et quid sunt creaturæ omnes,
nisi linguæ quædam quæ diuinam bonitatẽ reticere non possunt, sed ubi-
que clamant, reclamant, sonãt, resonant, ingeminant repetunt? Ipsum bo-
nũ, & bonitas Dei ubique boat, & ipsum bonũ & bonitatem Dei recipro-
cis uocibus omnia reboant. An non boant, & reboant ò viri, dum mirabi-
B liter condita, pulchrè disposita, & decentissime ornata, sua loca tenẽt, pa-
cem seruant, administrari se patiuntur, suis funguntur muneribus, sicque
nos in admirationem, amoremque, & laudem diuinæ bonitatis incitant,
& accendunt? Tu solus, Magne Dæmon Deo inuise κακόδαιμων ipsius
boni ἀντ' ἀγωνιστὴς esse uoluisti; qui opposuisti marmora auribus nostris,
ne audiamus reboare syluas & magnũ Olympum laudibus diuinæ bonita
tis, qui Dei & nostri generis osor perpetuus clausisti ora canentiũ Domi-
no; & ex te ipso factus sator malorum, inuenisti primum illud malũ, vnde
tanta denuum in omnes terras irrupit malorũ colluuies; vt corrupti & ab-
hominabiles facti fuerint omnes filij hominũ, in cõspectu Dei oculi mun
di sunt: nec posũt respicere ad iniquitatẽ. Sed ne exulta, O' male Dæmon
C non uicisti, in bello stare non potuisti, cecidisti, succubuisti; Contra malũ
bonum, Vicit Deus in bono malum, in dono delictum. Tu in terrã pro-
iectus es, terram ad hunc vsque diem comedis, & calcant te filij terræ, in
dies magis ac magis. In hominibus autem per Christum Iesum datum no-
bis diuina bonitate uexilliferum nostrum, Vbi abundauit delictum su-
perabundauit & gratia, & usque adeo superabundauit & resonaret terra
in has uoces, Bene omnia fecit, surdos fecit audire & mutos loqui: Vnde
& interdum occasione accepta in castris Ecclesiæ, impij buccinauerunt,
faciamus mala ut ueniant bona; Quorum damnatio iusta est.

D *Deus bonum, Deus bonus; Ratio boni, et bonitatis. Analogia Amoris, Voluptatis, Boni, Veri, Pulchri.* CAP. XXI.

NE properate ulterius, qui oculis scripta nostra percurri-
tis: Pausate quæso aliquantisper: sistite gradũ; Nondum
finis eorum quæ proposuimus de Bonitate Dei. Ecquis
non libenter cupiat protrahere ad multam noctem & cir-
culo quoque usque mane, sermonem de bono? immò ue-
ro quis unquàm silere uelit, & nolit potius, dies & noctes loqui, de sum-
mo bono? quando omnes desyderant bonum, ad bonum tendunt omnia

studia,

ſtudia omnes amores,& natura ipſa ducit nos, quaſi per ſcalas ad ſummum E
bonum, per gradus omnium bonorum? Alia eſt ratio,fratres,ipſius boni, quod neutro genere dicitur de Deo; & alia eſt ipſius Bonitatis à qua Deus dicitur bonus.Sanè,bonitas ea eſt quæ ſeueritati oppoſita iuxta illud Apoſtolicum. Vide bonitatem & ſeueritatem Dei, benignitatis, beneuolentiæq;, & beneficentiæ nomen accepit,cuius ipſa mundi creatio (vt dicebamus)eximium eſt ſpecimen;tum prouidentia,atque adminiſtratio rerum, hominũ præſertim,quos meritò deſtinatos morti, gratuitò propter nimiam charitatem Deus reconciliauit ſibi, ad æternam vitam. Porrò ratio boni eſt multò ſublimior vt quæ ſine omni comparatione, ad ea quæ ſunt extra ipſum Deum,ſimpliciter,& abſolutiſsime, in prima ſua ipſius notione ad ipſius di F
uinæ naturæ integritatem,dignitatemque pertinet,quemadmodum contra humanæ naturæ corruptionem ingemiſcens Apoſtolus dixit, Scio quia nõ habitat in carne mea bonum, Philoſophi, qui in rerum vniuerſitate bonum & malum interpretantur,formam & materiam;nam & illam marem, hanc feminam vocare ſolent;vt malum materiæ,ante oculos ponere, & explicare ſermone poſsint,docent,quod animi meditatione in altum ſublata, expolianda ſit ab omnibus formis, vnde illi omnis decor accedit, & omnis gratia. Et diuerſo igitur, tum nobis liberè contemplari licebit hoc ipſum quod tantopere efferimus bonum,quum,illius eſſentiam, mente & animo ſeparauerimus à ſingulis,& ab omnibus bonis creaturarum, quæcũq; ſunt, quippe,quæ & ſingulę,& omnes naturę,ſi cum illo conferantur,quid aliud G
ſunt,quàm rudis quædam,& omnis decoris expers, prorſusq; impolita materia? Et profectò,occulta illa,quæ, non tam ad contemplatores rerum naturalium,quàm ad ipſos naturæ adiutores,& miniſtros,pertinet,quinta quã vocant eſſentia,hoc modo,non animo,ſed reipſa, reſolui dicitur, quaſi flos florum; Ex omnium inquam elementorum corpulentia, ſubſtantia, virtute,decocta,defecatata,depurata;cuius propterea perfecta digeſtione,& circulatione, ſi, ex vaſe (vt aiunt) vel tantulum exhalaret, quæ non aues nobiles ad illius fragrantiam euolarent? quæ non aeris contagio purgaretur? qui non reficerentur mortalium ſenſus? Ecquis hominum dicere valeat,quam beantur Angeli,& Cœlites omnes,qui,puriſsimum illud diuinæ naturę Bonum,non nuda ſoluti animi meditatione, contemplantur, ſed vident facie H
ad faciem? Poſtquam autem,pauci admodum,alas habent tam ſublimes, &,omnino verum eſt,quod dicitur,eſſe inter apes multos fucos; Ecce,propono vobis ipſum bonum,quod in omni theologia neutro genere (vt præfati ſumus)prædicatur de Deo;tanquam altiſsimè in ſeipſo complectens omnia bona,honeſta,vtilia,delectabilia;animi,corporis, fortunæ; magna,media,infima;illud inquam bonum(vt rem clariſsimè aperiam) ſummum,plenum,perfectum, quo, ad ſui ipſius felicitatem, neque maius, neque melius eſſe,& quod ſibi ſufficere putat humanum genus;cuius profectò eſurientes animas,quoniam infiniti boni capaces exiſtunt,finita creaturarum bona ſatiare

tiare

A tiare nõ possunt. Neq; verò dubium esse potest, quin summum hominis bonum, sit simpliciter summum bonum in vniuersa natura, quando extra hominem nihil, in homine omnia, in gratiam hominis cœlo, terra, marique condita sunt omnia; ita vt homo dicatur finis omnium. Vnde illa admirationis plena exclamatio; Quid est homo quia magnificas eum? Etsi verò, non omniũ hominũ est vna sors, vt neq, genius vnus, aut talentum vnum, nam in quærendo bono, ille est rudis, hic sagax; hic oculatus, ille cæcus: Omnes tamen homines vna tenet, & versat vrna; Omnes beati esse cupiunt, &, diuerso quidem calle, singuli; nam plurimos error, & ignorantia, magna ex parte, per deuia abducit; sed vna, quam mentibus nostris natura inseruit, beatitudinis cupiditate, ad vnum finem, omnes, ad vnum bonum, in quo om-
B nia bona continentur, multiplici exercitio, ac labore peruenire contẽdunt. Et nihil profectò, cogitari potest tam absurdum, quam si in hoc ipso summo naturæ nostræ bono, in hoc ipso perfecto beatitudinis statu, inani quidam, & cassa cogitatione decipi nos, & illudi, quispiam secum putet. Nam (vt cætera prætereamus) tantæ felicitatis vmbræ, quæ quotidie versantur an oculos nostros, tot inquam vmbratiles, quas sibi vani homines confingunt mundanæ felicitates, cur non dixi infelicitates? quarum appetentia anxietatem, satietas penitentiam affertur esse omnino, & reipsa, solidam aliquam, & plenam bonorum omnium copiam, quæ verè felices, & beatos efficiat homines, apertissimè testantur, & probant. Sanè, neque in aliquo genere per-
C fectum deesse potest, vbi imperfecta non desunt; quum eadem vbique prima perfectaq; sint; à quibus, paulatim naturæ vis, tanquam effœta, & exhausta ad extremũ dilabitur; neq; abire in infinitum licet in bonis, vt ex desyderio in desyderiũ, ex amore in amore, ex bono in bonum, tãquam omnium animantium miserrimi, feramur peregrinatione perpetua, & nullo vnquã tempore quiescere valeamus. Vbinam verò putandum est extare hoc summum bonum, in quo vno, tanquam in omnibus, & sufficientia omnium, beari homines, & explere sua ipsorum desyderia possint, extra quod nihil sit quod ad beatitudinem faciat, si non est in ipso Deo? quem, omnino, apud omnium gentium sapientes, constat esse ab omni æternitate plenissimum omnium bonorum; quia contra rationem est, vt sit aliquid Deo beatius,
D quo nihil est melius. An verò, ignorare possumus, eam felicitatem, non illi extrinsecus aduenisse, sed esse diuinæ substantiæ, perinde ac ipsam potentiam, & sapientiam, æquæuam, & naturalem? Quid est enim illud Deo ipso antiquius, præstantius, abs quo tantam bonorum copiam diuina illa maiestas acceperit? fingerene verò licet, vt hæc ipsa felicitas, vel beatitudo, hic ipse bonorum finis, & terminus, hoc inquam summum bonum, sit aliud quidpiam ab illa ipsa natura Dei, vt Deus sit quasi habens, illud quasi res habita? Sedenim, illud quoque fingat qui potest, quisnam hæc duo in summo illo rerum principio, principeque coniunxerit? Sic tandem patet, summum illud bonum quod quærimus, summum illud, & plenum, ac perfe-

ctu n

ctum bonum, quo boni ſumus ſi ſumus, & beati erimus, ſi erimus, non eſ- E
ſe extra Deum, non eſſe in Deo, eſſe ipſum Deum. Ita eſt, Ita eſt, Plenitudinem illam bonorum, perfectum illum beatitudinis ſtatum, qui natura collectus, unus, atque indiuiduus eſt, cæcus error, & ignorantia mortaliũ diſtraxit, diſpartiuit, ſeparauit; dum, ille opes, hic regnum, unus gloriam, alter uoluptatem concupiſcit, ut beatus efficiatur; atque ideo, non natura, ſed opinio, à uero, & perfecto bono ad falſum imperfectumque traduxit; factumque eſt propterea, vt, ne illam quidem portionem, quæ, ſeparata à toto, ipſius felicitatis portio nulla eſt, aſſequamur; & omnino à tota felicitatis, uel beatitudinis arce, miſerè, neſcio an miſerabiliter excidamus. Vnde & exclamare cogimus, O` miſerum mortalium genus. Deus,
Deus, ò viri, Deus inquam, eſt illud primum, maximum, iucundum, præ- F
clarum, unicum, æternum bonum, in quo habentur omnia bona; Vt propterea, ſi amare iuuat, ſi amari quod bonũ eſt debet, in ipſum Deum referendi, & dirigẽdi ſint omnes noſtri amores; quia, quicquid boni amamus, ſuum eſt, ſuum inquam eſt, uerè eſt ſuum. Quam grande, & immenſum eſt illud bonum, vt ipſi quoque qui illud non amãt, perditiſsimi quidem illi, ne aliquid quidem amare poſsint, quod illius non ſit: adeò neceſſarium eſt, ſi non eſt uoluntarium, amare ipſum Deum, quia nihil amare poſſumus, quod non ſit ſuum. Sua eſt hæc uita, quam uiuimus; ſuæ ſunt opes, quibus inhiamus; ſui theſauri, quos è terra fodimus; ſua eſt pulchritudo, quam deperimus; ſua eſt uoluptas, qua fruimur; ſua ſunt regna, &
imperia, quæ miramur; ſua eſt gloria, cuius deſyderio, & aura captamur; G
ſui denique ipſi ſumus, quorum cæco amore inebriamur. Ecquid eſt in mundo non ſuum? ſi tamen bonum? Dolus, fraus, improbitas, impietas, inuidentia, pertinacia uniuerſa κακὰ Erebo primum creata ſunt, illo authore, qui (ut Græcè dicam) κακουργὸς μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολὺ κακουργότερος; Sed omne bonum, uel Deus eſt, uel ex Deo. Etenim propinquiſsimum Enti, Bonum eſt; omne autem quod eſt, aliquod Ens eſt; Bonum igitur eſt, quicquid aliquo modo eſt. Ipſe autem eſt ille qui eſt; Nam & Ens ſimpliciter dicitur, & eſt: quomodo igitur non ſuum eſt, quicquid bonum eſt? ſiquidem & ſuum eſt, quicquid eſt. Sanè quod bo-
num nõ eſt, ne aliquid quidem eſt, & ideo ut neque Deus, neque in Deo, H
ſic omnino ex Deo non eſt; quia quod ex Deo eſt, etiam ad Deum eſt, & inde bonum eſt. Audiant, audiant, ſancte Dauid, audiant inquam omnes, in hymnis tuis, Dei uocem, Si eſuriero non dicam tibi, meus enim eſt orbis terræ quem incolitis, mea ſunt thura, pigmenta, opobalſama, quæ mihi adoletis, meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, quas mihi cæditis; Iumenta quoque in montibus, & boues, quos mihi ſacrificatis. Quid habetis, quod abs me non acceperitis, & ſi accepiſtis, quid gloriamini, quaſi mihi quæ veſtra ſint obtuleritis? Ego dominus, à quo omne datum, à quo omne donũ, bonum, melius, optimum, unum, medium, perfectum, Omnia ueſtra ſunt,

quia

A quia uobis donantur, sed omnia mea sunt, quia à me donantur. Iam quis est tam parum iustus rerum arbiter, qui nos non iudicet prorsus iniquissimos, si de more nihil non diligentes eorum quæ bona sunt, illud unũ bonum negligamus, unde sunt quæcũque bona, immò uerò quod est in omnibus bonis totum bonũ? Erit, erit illa dies felicitatis & gloriæ, in qua, nobis quoque, tanta cũ uoluptate & gaudio apparebit Deus, sicuti reuera est, bonum omnium bonorũ, finis omnium finiũ, perfectio omniũ perfectionum, forma omnium formarũ, actus omnium potestatũ, potestas omniũ actionum, stabilitas omnium motionũ, uis & robur omnium mouentiũ. Vultis audire? Spiritus cęlorũ, gloria stellarũ, pax elementorũ, fecunditas B totius naturæ, entium essentia, uiuentiũ uita; denique ueritas intelligentiũ, maiestas dominãtium, amantiũ charitas, hominũ salus, lux Angelorũ, iustorum gratia, beatorũ gloria, Tale tantumque bonum apparebit uerus Deus, ò viri. Ecquàm belle inquit Theologia gẽtium, Omnia orant præter primum. Quid est enim, Omnia orant præter primũ? nisi omnia egent præter Deum? Ille enim est bonum primũ, summum, maximum, plenũ, perfectum, sufficiens, hæbræi dicunt   Græci (quod obiter alias notauimus) dicerent αὐταρχὲς. Etenim omnis alia natura manca est, debilis est, egena, imperfectaque est, quousque, ad illum Dei fontalem bonitatem singula quæque recurrant, ut illis completo orbe, fiat ultima accessio. Sic ille Seuerinus, cultissimè, altissimè

C
Repetunt proprios quæque recursus,
Redituq; suo singula gaudent,
Nec manet ulli traditus ordo,
Nisi qui fini iunxerit ortum
Stabilemq; sui fecerit orbem.

Ecquid uerò est diuinus ille amor tuus, O` bone Dionysi, si non est hic orbis, hic circulus, à bono in bonũ, tãta admirabilitate, sanctitate, felicitate, reuolutus? uerè & ipse bonus, ac diuinus, qui exit à bono, & terminatur ad bonũ; qui, incipit à Deo, & definit ad Deũ. Deus est bonũ, vnde orbis incipit; Deus est bonũ in quo definit; Deus est bonũ, quod in mũdũ uelut trãsiens, mundũ rapit. Vna linea est circulus iste diuinus, Tractus, Raptus, D Attactus. Et Deus quidẽ, quatenus ab eo mũdus rapitur, incenditur, inflãmatur, est amor boni; quatenus attingitur, habetur, possidetur, est voluptas ex bono; quatenus ipse mouet, allicit, trahit, est ipsũ bonũ. Bonũ, vnde omnis amor, bonũ, in quo omnis uoluptas, bonũ, ad quod omnia bona. O` Bonũ, ò fons Boni, ò Amor, ò fons Amoris. Amor, qui in animis sẽper ardes; Fons amoris, qui in animos semper influis; Bonũ, cui nihil deest; Fons Boni, quo nihil nõ eget. Bonũ, quod fędere perpetuo rerũ seriem ligat, Fons boni quẽ inundantẽ, & exundantẽ terras & pelagus, nullus liuor coherce rę unquã potest aut poterit; Amor, qui cęlo quoq; imperans, stabili fide, pulchros incitat motus, & concordes uariat mũdi uices; Fons amoris, unde om-

de omnium rerum amabilitas, Amores naturales, indigenitales; vnde amicitiæ, societates, cętus hominum, qui nobis dederunt casas, pagos, villas, ciuitates, regna, imperia. Si summum illud Bonum pro dignitate, & (vt Græci dicunt) θεοπρεπῶς ab aliqua vna natura exprimi, rappresentariq; potuisset, Deus ipse profectò sicut in ipsa æternitate genuerat vnicam sobolem, quæ æterni parentis est tota gloria, & totus splendor, alienam ab omni compositione, & multitudine rerum, sic quum adoriretur opus tanti decoris, & κοσμιότητα verius, quàm κόσμον, amore forsan ipsius similitudinis incitante, & vt bono ac pulchro ex raritate quoque prætium, & existimatio accresceret, diuitias quas profundebat largus opum, congessisset in vnam solam naturam. Enimuero neq; vno numero vnitas, neq; linea vna centrum, neque punctum vna figura euoluitur, sed numero innumerabili potius numerorum, linearum, figurarum. Nam & ipsa plantarum atque arborum semina, quum tantæ exiguitatis esse videantur, suas tamen ipsorum vires non explicant, nisi magna & ingenti quadam ramorum, foliorum, fructuumq; copia, vastissimaq; (quod in grano sinapis Euangelium ipsum admiratur) vniuersæ arboris proceritate. Itaq;, quod summi boni est indiuiduum, quod vnũ, quod simplex diuiduè, multipliciter, & compositè, per diuersa rerum genera, naturas, & gradus, ipsis mortalibus, quorum gratia proximè & secundũ Deum omnia condebantur explicari, manifestariq; cępit: &, Deo authore digna, hæc mundi species, manibus, & digitis ipsius Dei, ficta depictaq; est. Cuius magnæ molis membra & partes, sicut omnia simul, ab efficiente sortita modum, à forma speciem, à fine ordinem, iã tum ab initio vsqueadeò bona & perfecta erant, vt meliora & perfectiora esse non possent; sic vnaquęq; natura, & species, seorsum, hæc quidẽ bona magis, illa minus; sed tamen nulla erat, & nulla est mala, nisi comparatione melioris; nam & turpis est Cercopythecus collatus ad hominẽ; & Anser obstrepit cantante Cycno; & erubescit Luna presente Sole. Non sint malæ tenebræ, O viri, nõ sunt malę spinæ, non tribuli, cardui, lappæ, lolium; non vipere, non cantharides, non alię venenatæ bestiolæ, non est malum ferrum, non est mala fera, non sunt mala bella, non est mala mors, deniq; non est mala, ὕλη illa philosophorũ, sed, vt est extrema linea creaturarum, sic est extrema linea bonorum, propè nihil quidem; at non nihil; aliquid inquam, & aliquo modo bonum; Ipsa sanè capacitas formarum est suum ipsius bonũ, & suum ipsius pulchrum; minimũ quidem, quia illa nihil facit, sed tantulum tamẽ, quia ex ea omnia fiunt. An vero nõ est & hæc ipsa eximia laus Dei, quod luci tenebras, quod spinas floribus, quod paci bellum, quod vitæ mortem; dicam? terram cęlo, materiam formæ, lapides gemmis, reptilibus aues, cicures feris, herbiuoras carniuoris in hac magna domo coniunxerit, & quasi bonus himeneus felicissimè maritarit? Certè, in picturis augent gratiam coloribus vmbræ, & datur laudi oratoris, si interdum in oratione spiritum suspendat, animam contineat, silentium faciat. Ω θεόφιλοι, ὦ θεοφιλέστατοι, Occultam quandã vim suis operibus

E F G H

A ribus inseruit Deus, eamq; vt fortem & efficacem, sic dulcem & suauē; quā non statim quidem velut præsentem sentimus, sed tamen odoramus, velut longè positam ideoq; ab ea allecti, incitamur ad quærendum, ad desyderandum, ad amandum Deum. Ea vis intrinsecus est Bonitas, extrinsecus est Pulchritudo. Quam coniuncta sunt? quàm similia? quàm finitima, hoc & illud? Ex bono redundat pulchrum; pulchrum est specimen boni. Accipite breuibus. Virtus herbarum, lapidum, fontium, ad bonitatē spectat; color nitor, decor, ad pulchritudinem pertinet. An non hæc ex illa? at vero hæc indicat illam. Vt enim eloquentia sapientiæ, sic pulchritudo ipsa (quod & ipsum nomen indicat) est ipsius bonitatis quasi pellex; cuius illud est proprium, vt lepore pelliciat, pollinciat flore, & polluceat nitore, ac splendore
B venustatis; facies nimium blanda, & iucunda eminentia boni; flos intrinsecus latētis bonitatis, cuius illecebris capimur, detinemur; sicut turpitudo cōtra, tetra est facies & ipsius mali eminentia fœda, abs qua omnia fugiunt, & abhorrent. Ob id, pulchrum Grçcis induit nomen boni; vtrunq;.n.dicitur καλὸν; sed καλὸν quod est cognomen boni radicē habet verbum τὸ καλεῖν, quod est vocare, καλὸν quod dicitur de pulchro, deducitur ἀπὸ τὸν κηλεῖν quod est mulcere; nam tanquam esca, sub qua absconditus est hamus ipsius boni, nō vocat solum, sed demulcet, delinit, allicit, & inescat, Voluptate, vel delectatioue quasi retibus amoris, capit, penè dixerā, seducit, vt capti, incantati, seducti, excitemur ad amandum, ad desyderādum ipsum in pulchro bo
C num. Tolle bonum, sustulisti pulchrum, & oēm vim pulchritudinis. Indicat aspiratio adiecta pulchro, quum olim lene scriberetur, & pronūciaretur pulcrum, vel polcrū. Vis.n.tota, & totus spiritus pulchritudinis, est bonitas, cuius est verè propria ratio, Rō Amabilitatis. Atq; ideo & bonitas est pulchra, & pulchritudo est bona; bonū est pulchrum, pulchrum est bonū. Ecce alius circulus. O Amici, cuius bonum est centrū, pulchritudo est circunferentia. An verò non Deus vtrunque; centrum quo omnia continentur? Circunferentia quæ super omnia expanditur? Inde bonū, hinc pulchrum. Quàm magnū bonum, intra omnia, ne aliquid sit sine Deo, extra omnia, ne aliquid egredi posit fines Dei: Inde conseruantur à Deo, quia Deus in omnib. hinc creantur à Deo, quia Deus extra omnia. Sedenim, hoc bonum oēs omnino
D naturę, vtcūq; sentiunt; pulchrum non intelligunt nisi homines, & Angeli. Quid mirum fratres? Totū hominis corpus, illuminatur à Sole, sed, soli oculi adiuti lumine solis, vident Solē. Mens sola Angelorū, & hominū, in ipsa tota rerū vniuersitate oculus est, quæ diuino lumine adiuta, Deū videt. Videt veritatem Dei, ne decipiatur ex falsis Dijs, videt pulchritudinem Dei, vt delectetur in Deo vero: Pulchritudo allicit, veritas illuminat: ex pulchritudine desyderium cognoscendi; ex veritate certitudo cognitionis: Inde amor rei cognitæ, hinc delectatio cognoscentis. Anima mea, Rectè obtulisti Deo vero, Pulchrum, & Bonum; Rectè iā diuide inter rōnem boni, & pulchri. Da Deo, bonum, quia omniū rerum finis; Da pulchrum, quia omniū rerū for-

ma. Creat, regit, continet, ergo bonum, illustrat, irradiat, decorat, ergo pulchrum. Gratiosa reddit omnia, ex ratione pulchri; uiuida & fecunda, ex ratione boni. Adstat omnibus, & conseruat omnia, tanquàm bonum; Placet omnibus, & delectat omnia, tãquàm pulchrũ. Conclude tandẽ, Ex bono nascitur omniũ rerũ uirtus, & potestas; ex pulchro efflorescit omniũ rerũ splẽdor, & decus. O' Bonum. O' Pulchrũ: ijs qui uident amandũ, fruendũ, amplexandũ, constringendũ; ijs qui non uident, quærendũ, requirendũ, suspicandũ, desyderandũ. An non meministis uerbi illius, Vir desyderiorũ? Vir impatiens amoris? Vir amorũ? Ecquanta uis amoris? nã à robore, amor in lingua Græca nomen accepit, ἔρως ἀπὸ τῆς ῥώμης. Quis dicat, quis explicet, illos motus, illos impetus, illã uehementiã, illam uiolentiã, illa tonitrua, flumina, fulmina? Concitat animos spiritibus, quos ipse ciet; Inflãmat ignibus, quos ipse accendit; Afflat odoribus, quos ipse spirat; Vulnerat telis, quæ ipse immittit, infigit, relinquit. Sic uulnus uulnere renouat, sic acerbat, sic enecat, sic extinguit: Quid? sic blãditur sic mulcet sic placet, sic delectat, sic medetur, & sanat, sic suscitat, & uiuificat. Aenigmata loquimur? Ne. An nõ ænigma est totus amor? Sed est ænigma, & ænigmatistes. Ob id & ea facile soluit quicunque amat, & ne intelligit quidem qui non amat. Quid hic irrumpitis portenta libidinũ? monstra scelerum? putores amorũ? quid cœlũ cœno uoluitis? Amor, bonitas, pulchritudo, uoluptas, uoces uel nomina diuinis rebus dignissima, indignè nimium & iniquè transferuntur ad res fœdas, & quæ carnem olent. Amor est desyderium fruendæ pulchritudinis, pulchritudo humani corporis formositatem habet, formositas in quadam concinnitate consistit; concinnitas est, temperantia quædam, & harmonia plura leporis, & gratiæ: Vehementes ergo illi, furiosique affectus, & impetus, qui mentem è suo ipsius statu dimouẽt, qui corpus quoque ipsum perturbant, feri, immodesti, turbulẽti, ideoque deformes, ad amorem certe non pertinent; neque spectant ipsam pulchritudinem; sed aliquid aliud, cum improba venere, & cęco illo tam turpitudinum, quàm sagittarũ Deo. Amor qui pulchra petit, amor qui uerè dicitur, & est φιλοκαλία, ipse quoque est pulcher; atque ideo, cõtentus suis finibus, fugit obscęna, turpia, immunda; nihil habet, nisi sacrum, sanctum, cęleste, diuinũ. Certè uerò ea animi parte amamus, qua fruimur; fruimur autem ea qua intelligimus & sapimus. Mentis porrò hoc munus est, adiutæ alioquin per aures & oculos instrumenta inuentionis & disciplinæ. Itaque ad hæc pertinet amor, & ipsa pulchritudo obiectum amoris, ad mentem inquam, ad uisum, ad auditum. Quid tactui cum pulchritudine? quid cum amore? Non est pars amoris, non est affectus amantis, est petulantiæ species, est seruilis hominis perturbatio; perturbatio quæ non facit amantes, sed amentes, non facit cupientes, sed concupiscentes; Poetas porrò tam obscęnos moribus quàm uerbis elegantes dum feram illam rabiem canunt, non facit sacros, sed execrandos. An uerò non

est &

A est & sancta ecstasis in diuinis amoribus? Osculetur me osculo oris sui. Vulnerasti me, Amore lágueo, Liquefacta est anima mea, Inebriauit me absynthio, Aut dimitte, aut dele. Sto & non respicis me, mutatus es mihi in crudelem. Sponsus sanguinũ tu mihi es. Non dimittã te nisi tu benedixeris mihi. Ecce tu pulcher es, Veni dilecta mea, Inter ubera mea commo rabitur. Fuge dilecte mi, Tenui eum nec dimittã. Sed age iam concludamus. Duo sunt præcipua Dei nomina (Viri audite, & ne dolete quæso tar ditatem meã, ne culpate moras meas; In Labyrintho sumus, vbi qui properant illa ipsa properatione implicantur; vt quò magis festinant ad exitum, eò diutius teneantur ne exire possint) Τὸ ὄν, & τ' ἀγαθον, Ens, inquã, & Bonum; sunt hæc diuina cognomina; res una & eadem est, sed ratio-
B nes sunt distinctæ; Et in diuina historia quidem, vtraque est suo ordine prima, & summa; porro illa, est quasi in edibus solum, hæc, tanquàm fastigium, & culmen. An non in ipsis quoque rebus, rationi ipsius entis præstat ratio boni? ratio inquam perfecti? Nam & ipse rerum opifex, non prius cessauit ab opificio, quàm fabrica eò deducta esset, ut quæ fecerat non modo essent, sed essent ualde bona hoc est perfecta, quibus, tanquàm ingentis huius corporis membris, adde, & in sua ipsorum specie, nihil prorsus deesse uideretur. Omnino uerò ne Ens quidem esset, quod dicitur de creaturis, nisi esset ipsum bonum, quod Deum benedictũ ad creationem permouit, & excitauit, ut fierent; illa inquam

Forma Boni, liuore carens.

C Diuinus autem ille Moses, Iudæorũ susceptor, & Pedagogus, quum inter oracula Dei utrunque nomẽ mandaret literis, Et qui est, Et omne Bonũ, illud spectare putauit ad rudiméta ueræ pietatis; quod propterea inuulga uit promiscuæ multitudini filiorũ Israel; vt egredientes de Aegypto, nouos iam Deos dediscere, æternũ Deum addiscere inciperẽt; vnde, & erige rentur animis, ad credendã, atque intelligendam creationẽ mundi, totius religionis primum, & maximum seminarium. Nomẽ autem ipsius Boni, ipse solus tãquàm sacrum, & separatũ, accepisse se dixit à Domino; quum illi in petra loqueretur; nimirum apicẽ uniuersæ sapientiæ, & non tã scopũ legis, quæ Deum creatorem ostẽdit filijs Israel, quàm Euangelij, quod,
D Deũ ipsum humani generis redemptorẽ exhibet omnibus gẽtibus. Ex illo igitur bono, est tanta illa bonitas; ex illa inquã plenitudine & perfectione diuinæ naturæ, tãquàm splẽdor ex ipsa luce, & substãtia Solis, emanat infinita illa largitas, & liberalitas bonę uolũtatis ipsius Dei; illa misericordia, il la benignitas; singularis illa & propemodũ incredibilis beneuolẽtia, qua, nos de nihilo olim creauit, magno sui ipsius pretio redemit, suo ipsius cor pore cibauit, pro nihilo saluos fecit. Hinc dicitur Bonus; bonus Deus bonus dominus, bonus pater, pius, patiẽs, lóganimis, clemẽs propitius, non tã amabilis, quàm amans amans homines, amãs animas; non tã seuerus quàm misericors, qui pluit super iustos & iniustos, qui Solẽ suum oriri facit etiã

super ingratos, qui nemini facilè irascitur, qui multus est ad ignoscēdum E
qui non uult mortem peccatoris, qui ne ipsi hominem exueremus, homi
nem induit, qui ne moriremur mortē subijt. Vnde illa uox filij Dei, Ego
sum pastor bonus, Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Hæc
est illa Bonitas, Viri fratres, quā lex in suo ípsius utero tot secula clausam
tenuit, quam Plato nesciuit, quàm omnis gentium philosophia ignorá-
uit. Nunc enim totus terrarum orbis linguam quam non nouerat, audi-
uit. Nihil tam oppositum bono quàm malum, nihil tam amori quàm li-
uor, nihil tam uitæ quàm mors, nihil tam Deo, quàm Diabolus. Inuidia
Diaboli intrauit in orbem terrarum, & malum quo mali sumus, & per
malum mors, qua æternùm perijssemus; Amore Dei iam ubique regnat,
& bonum, quo boni euadimus, & uita qua æternum uiuimus, Christus F
Iesus. Tibi laus, & gloria ò Bone Deus.

Tantæ bonitatis & pulchritudinis Deum habitare in cœlis, & super cœlos tanquàm eum, qui præsidet vniuersitati rerum omnium.
CAP. XXII.

INTEREA autem, mihi liceat, Deus, Deus meus; G
mihi inquam liceat, dum glorificare pergo nomen
sanctum tuum, orare maiestatem tuam, Domine
ubi habitas? Vbi habitas domine? cuius in uultu,
habitant oculi mei, habitat cor meum, & anima
mea. Ecce clamo per diem, Ecce clamo per noctē,
Respice in me, & ne confundas me ab expectatio-
ne mea. Non sum quidem ego dignus, qui audiam
ex ore tuo, Veni, & Vide; Sed tamen patere, ut (quæ tua est bonitas, tua be
nignitas) quemadmodum sagacissimi canes per uestigia ferarum, latibu-
la quoque, quæ non uident, inueniunt; ita ego, dum oculo & nare insisto
uestigijs, quæ alba ubique impressa sunt per omnes creaturas tuas, possim H
nonnihil assurgere, &, si non uidere, subodorari saltem, ubi sis, ubi pa-
scas, vbi cubes. Gaudeamus Fratres, Cœlum intonuit, Ego in altissimis
habito, Et non solum gaudeamus sed totis animis gratulemur inuicem,
Deum nostrum esse in cœlis super cœlos, & super omnia quæ sub aspectū
ueniunt oculorum nostrorum; ibi sedere, ibi regnare; ibi habere thro-
num æterni imperij; & non posse uideri, non posse capi, neque teneri à
mortalibus. Quanta est humanæ improbitatis audacia? quanta temeritas
ò viri? An obliti estis prælia gygantea? Et nostræ quidem ætatis gygan-
tes, qui in ipsam totam christianæ religionis pietatem bella mouent, qui

A in sacramenta, in diuos, lingua, & dente, armati sunt, putatis'ne (si licêret) cœlo parcerent? solent non deturbarent? Lunæ cornua non torquerent? flammas stellarum non extinguerent? non concuterent fundamenta terræ? non pellerent ex suis ipsorum sedibus Angelos? non in omnia Dei opera, & in ipsum tandem Deum, vniuersæ naturæ parricidio desæuirent? Heu, Heu, Bone Deus, in quæ me tempora reseruasti? Indicat Iesus, bonus noster, & dulcis Iesus, in quo vno quàm maximè (si tamen gustastis) apparet, quam bonus est Deus; Qui nos omnes tanquam oues errantes, portauit super humeros suos, & seipsum nobis fecit uiam, ducem, pastorem, & baculum, cui inniteremur, ut pergeremus ad patrem. O' bonũ, O' bonitas, O' bone, O' amabilissime, O' fons amoris, O' totus amor
B Iesu Christe; qui uulnera nostra, nunquàm cauterio, sed semper unguento sanasti; totus unctus, totus ungens, totus unctio; nihil habens asperi, nihil austeri; nam & naturalem asperitatem Esau, qui referebat nos peccatores, diuina miseratione indignissimos, mystica illa ipsius Iacob, (& tu Iacob es, ò dulcis Iesu) lenitata, facilitate, & suauitate, condisti. Hic Iesus, Viri Fratres, ad quem ex omnibus mundi regionibus, omnes nationes tanquàm ad commune bonum concurrunt, qui, suo ipsius corpore est noster panis, anima sanguis, uerbo spiritus, & uita; qui, aduersus præcepta non bona dedit nobis spiritum bonum; qui, aduersus legem, irarum, & ultionum, aream, attulit mundo Euangelium, campum ingentem misericordiarum & consolationum. Hic inquam Iêsus, ad hunc usque diem, in sa-
C cramento illo mirabili, quod passionis suæ memoriale perenne reliquit fidelibus, audit, stans ad aras, impias illas uoces, Quis det de carnibus eius, vt saturemur? Mittamus lignum in panẽ eius; Deuoremus, transglutiamus eum. Vnde, & ille, nobis, non sibi natus, nobis, non sibi datus, merito fugam fingit, & secum solus habitat, & ubiquè quæritur, & nusquam inuenitur; & Maria, dolens foris plorat, & oculus suus deducit lachrimas, Custos qui de nocte? Custos qui de nocte? Si tu sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam. Vigiles, in quorum excubijs securæ uiuunt ciuitates, futuræ alioquin direptio, & præda malorum hominum; in hac saltem ciuitatula, quæ, à toto bono, nomen habet, num quem diligit anima mea
D uidistis, dicite, nuntiate, quia amore langueo. O' vos, qui transitis per viã, attendite dolorem meum, Videte quàm grande malum; Tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Sed iam accedamus ad cœleste illud sanctuarium, ad æternum illud solium, ad tabernaculum illud sacrosanctum, quod (vt D. Apostolus dixit) fixit Deus, & non homo, sicut profana illa tabernacula Deorum, quos olim coluerunt perditæ gentes; Inde enim, securè, Deus noster, ridet & irridet omnes impios mortalium conatus; ut qui nouit quoniam cogitationes nostræ, uanæ sunt, nisi à Deo stemus, & Deo humiliter seruire studeamus. Sanè, & Iesus, dum in terris ageret, tot periculis, tot ludibrijs & insidijs obnoxius, sui securus, hostium ne-

gligens & contemptor, per medium illorum ibat, & nō uidebatur, & non E
tenebatur, & nō capiebatur. Itaque (ut hinc incipiamus) Antequàm Deus fabricaretur mundū, non erat Tò ubi, neque Tò alicubi; sicut neque erat Tò quando, neque Tò aliquādo; imò nō erat Tò nusquàm, neque Tò ubique; quemadmodū propriè, neque Tò semper, neque Tò nunquam; hæc enim significare solent differentias temporis, illa loci; quum tunc nō esset in diuina æternitate tēpus, sicut neque in diuina immensitate locus. Deus non erat in tēpore, neque extra tempus; nō erat in loco, neque extra locū; sed, uelut superior tā loco, quàm tempore, vt, sine tēpore, vim habebat omnium temporū, ita, sine loco, habebat potestatē omnium locorū. Ipse sibi locus erat amplissimus; Ipse sibi urbs pulcherrima, florentissima, potētissima; Ipse sibi sacra & magnifica ædes; Ipse sibi aurea regia, aula sublimis, F
sancta & augustissima sedes; Ipse sibi tandem mundus, tempus, & omnia. Ecquæ tam cæca sunt quorundam philosophorum iudicia, imò uerò quæ tam inania delirantium somnia; vt putent, nō esse aliud domicilium Dei, quàm mundum? ideoque non potuisse Deum esse sine mundo; quasi in gurgustio habitandū illi fuisset, nisi æterna fuissent palatia mundi? Est habitaculum Dei mundus, quis id neget? sed, tale est, quale fuit Nino Niniue, & Romulo Roma. Erat enim, & uigebat Ninus, Romulusque florebat, antequàm hæ duæ urbes (cur non dixi orbes?) eorū imperio cōderentur. Et, si ludere licet in re tāta, Rus est Dei nostri, hic mundus, quem, summus Monarcha, tanto artificio sibi struxit ad delitias; quemadmodum & Salomon, cùm tot ante annos regnasset, nullis nō diues opibus, ædificauit G
sibi deinde hortos & uineas, piscinas quoque, syluas, atque pomeria, in quibus æstate rusticaretur. Quanquàm (vt seria dicam) munificentissima ædilitate perfunctus est Deus, dum fabricatus est mundum; nullo enim intuitu alicuius suæ uel utilitatis, uel uoluptatis, egit illud solum, ut homines, magna cum uitæ commoditate, iucunditateque, habitarēt; nam nihil mundo pulchrius, ut nihil, mundi authore præstantius. Profectò uerò, si negari non potest, quin ea saltem hominis particula, qua cunctis animantibus antecellimus, sine corpore esse, uiuere, operarique ualeat, quæ tamē adeò multis, & magnis uinculis, ipsi corpori est colligata, vt omnia hominis officia, quoad hic uiuimus, ex anima corporeque nascātur; Deus, Actus ex toto purus, mens soluta prorsus, ac libera, quomodo non potuit æterno H
illo tempore, esse sine mundo? vel, cur quærēdus est Deo locus ante mundum? quasi egeat mundo Deus, & non contineat Deus mundum, magis, quàm ipse contineatur à mundo? Certè enim, equorum domitor, quum ascendit super equos, continet potius equos, quàm contineatur ab equis. Absit igitur, vt, cū angusti animi hominibus, opinemur, quod Deus ipse, eo tempore, quo surgere cęperūt hæc alta cœli & terræ domicilia, aut melius habitare inceperit, aut tanta rerum magnitudine, ac multitudine, in arctū fuerit, & in angustum adductus. Generosè potius, ò viri, cùm sapien

A tibus omnibus, alta mente cogitandum est, quod diuinæ illius quæ modū omnem, & mensuram excedit, bonitatis exhuberantia, suum ipsius sinū, quàm benignisimè ac liberalisimè aperuerit mundo, &, æternū diligens opus quod fecerat, nuper, intra seipsam, omnia quæ in mundo sunt, supra quàm dici queat amanter exceperit; ne statim nata, statim interirēt, collocata extra sinū eius, & fulta aliena uirtute quàm sua. Consequitur autē euidentisime, quod illa ipsa diuina immensitas, quæ, cùm nō esset mūdus, in se ipsa erat & habitabat, fabricato deinde mundo nequaquam cōtineri potuerit spatijs aut regionibus ipsius mūdi; sed, ut prius, in se ipsa cōstituens, & subsistens per se ipsam, nulliusque indigēs uel tecti uel solarij in mūdo, se ipsam extra omnē mundi ambitū, adhuc in sua ipsius immēsitate contineat, quā ne Democritæi quidē mūdi intra suos ipsorū terminos cōtinere possent. Ecquid est tota rerū uniuersitas, si cū Deo cōferatur, nisi terra cū cœlo? punctū cum circulo? nihil cū ipso toto? Ergo, si ita loqui, vel cogitare licet, immēsa est magnitudo regionū ipsius Dei; in quā, si se ipsum intēdat animus per infinitatē orarū peregrinabitur, &, nisi ei defectio, vel defatigatio peregrinandi, finē afferat, nulla unquā in extremitate cōsistet. Sed certè illis qui adhuc querūt ubi habitat Deus, ex ipsa diuina historia adhuc dicendū, Sicut antequā mundus fieret apud se manebat, in se erat, & secū habitabat; sic post mūdi fabricā apud se est, in se manet, & secū habitat, idē qui prius, & eodē modo quo prius; per ipsam rerū creationē, ut nō sub tēpore, sic neque sub loco; vt nō minus æternus, sic nō minus immēsus; mundū propterea, & loca omnia mūdi lōgè lateque posidēs; intus replēs, foris cōtinēs; sine labore permeans, sine onere sustētans; infusus, si ita loqui fas est, & circunfusus per omnia; & (vt supra dicebatur) totus in singulis, totus in omnibus, totus in toto, totus in parte; in omni loco, in omni tempore, semper & omnino totus, nulloque tēpore, & nullo loco contentus. Porrò uerò, quoniā in amplisima hac rerū uniuersitate sunt duo extrema locorum omniū, eaque tanto interstitio separata, ut ab ipso orbe cōdito nunquàm coire potuerint, Cœlum inquā & infernus; nā nihil cœlo altius, nihil inferno profundius, ut nihil cœlo beatius, nihil inferno miserius. Quū cætera quæque loca cingatur, & cōcludantur illo ipso hiatu, & chao, inter summū, & infimum; nā nullus est locus, qui non sit, uel supra inferos, uel infra cœlos; siquidem neque supra cœlum, neque infra regionem inferni inferioris; ullus est locus. Quum unusquisque locorum, quò magis distat à summo cœlo, eò accedat propius ad infernum inferiorem; &, uice uersa, quo longius recedit ab inferis eò sit cœlo ipsi propinquior idque, ut situ, sic ratione, & qualitate; Quæ tanta esse potest alterius cuiusuis loci dignitas, maiestas, bonitas, pulchritudo, vt supremo cœlo præferri, aut etiam cum illo conferri posit; ut propterea tantæ pulchritudinis, & bonitatis Deus, cui pulcherrima & optima quæque debentur, infra cœlum, & non in cœlo domicilium habere debeat? Immò uero, quis est inter mortales,

B

C

D

tales,

tales, tam mentis inops, vt, si Deo tribuendus est locus, non statim secum ratiocinetur & dicat. Quum Deus sit natura purissima, simplicissima; quum sit summum rerum omium principium; quum nunquàm non sit, nunquam non agat, iure ac meritò, altissimum cœlum, quod sempiterno motu mouetur, quod est ante omnia corpora, quod omnium corporum est simplicissimum, pulcherrimum, optimum, iucundissimum, quod Gręcis οὐρανος dicitur quasi τῶν ἄνω ὅρος hoc est supremus corporum, finis, terminus, & quasi margo, inter omnia loca diuinæ naturæ tribuẽdum est. Qui, & in cœlo ipso toto, tantæ illi maiestati æterni Dei, tribuendus est summus ille, atque celsissimus omnium sphęrarũ uertex, Græcè τὸ Ακρον, quod cœlum cœli dicitur, vel etiam cœlum cœlorũ; vt sit æterno Deo tanquàm pulcherrima sella, vbi firmissime assidat, & tanquàm altus, fulgens, & nitidus currus, quo absque ulla agitatione Rex ille tam pulcher, tã bonus, tam amabilis omnibus, tam amans omnium ad tutelam omnium rerum, quasi cursu perpetuo, per omnia loca uehatur. Et quidem, ò viri, non est putandum indignum esse Deo, quod altè ad gubernacula sedeat, nam & in Prophetis legitur, Antiquus dierum sedit, & Vidi dominum sedentem; sanè, is qui sedet, & est intra sedem tanquàm sedens, & supra sedem, tanquàm pręsidens sedi. Quis est, qui negare audeat Deum per ultricem illam iustitiam est in ipsis quoque inferis, in hoc mundo per gratiam & misericordiam, & tandem in regno cælitum per gloriam? Sed, profectò frustra quęritur alius locus, cuius sit ad ipsum Deum tanta proportio, & analogia, quanta est in illa ipsa diuinissima regione cœlorũ, in ipso tecto uniuersitatis mundi, quod, supra omnia corpora tanquàm pellem & tentorium, ad diuersorij nostri commoditatem, & otium, per tam immensa spatia extendit ille ipse Deus benedictus; vt extra suum ipsius orbem, & gyrũ, neque aliquod corpus sit, neque inane. Est ipse quoque infernus ὅρος, ut est ὅρος οὐρανος; Est inquam finis & terminus regio inferorum, perinde ac ipsum cœlum; Sed, cœlum est terminus sursum, infernus deorsum; illuc ascendimus, huc descẽdimus; immò uero illuc uehimur huc ruimus;

Facilis descensus Auerni;
Sed reuocare gradum, superasq́ euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Quid est quod ascendit (inquit Apostolus de Christo loquens) nisi quia primum descendit in inferiores partes terræ? Quoniam igitur, origo & principium rerum, à summo est, &, quoduis principiũ caput dicitur; Sunt enim è regione posita caput, & pes, siue cauda; Verè, caput & principium rerũ, in cœlo est; in inferno meta, pes, & terminus; Vnde & Moses in Cosmopœia præposuit terræ cœlum. Vt propterea, nemo mirari debeat, quod inde prodierit, & uniuersum orbem peruagata fuerit communis illa omnium gentium antiqua fama, & fides, quæ uarijs linguis sed uno animo, unoque sensu græci & barbari, intelligẽtes quidem, quod cœlum & cœli

cœlorum

A cœlorum capere nequeant ipſum Deum, ſed omnino ad cauenda præiudicia religionis ſignificantes Deum non eſſe nuſquàm, vt uocabāt Deum ipſum ὕπατὸν κρειόντων, ſummum omnium principum, ſic, dicebant cœlum ipſum eſſe ſupremum habitaculum Dei, Græcè Ανώτατον οἰκτήριον τοῦ θεοῦ. Vnde & in omnibus ſeculis, quoties adorabant, & deprecabantur Deum, pio quodam religionis cultu viri, & feminæ ubique terrarum, docente natura, duplices manus ad cœlum extollebant; ſiue, ut Deum & diuinas uirtutes atque influxus ad ſe traherent, ſiue, ut ſe ad Deum, & ad diuina ſuſtollerent. Nam & Hiarbas ille Lybiæ Rex, tametſi

amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur, ante aras, media inter numina diuum,
B *Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.*

Et Sinon

Ille dolis inſtructus, & arte pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

Sed, & de Anchiſe, quum augurali portento, flamma cœleſtis, Aſcanij comas, & caput, tactu innoxio, lambere uiſa fuiſſet, ſcribit Maro

Oculos ad ſydera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum uoce tetendit.

Vbique de more imitatus ſuū illum Homerum, cui eſt tam frequēs in ore

θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνάσχων.

Vt qui didicerat magnum illum Iudæorū Moſen, in uſu habuiſſe, vt dum
C oraret ad cœlum tolleret manus; quæ, quoniam graues erant, ſymbolum grauiſsimæ, & ueræ lapideæ legis, quam tulerat, onus nimirū (quod Apoſtoli conqueſti ſunt) importabile, ne laſſatæ ab officio ceſſarent, unde & periclitaretur populus, cui pro haſta, & clypeo, erant preces tanti ducis, ſuſtentabantur religioſa ope ſacerdotali. An uerò non huc ſpectat apoſtolicum uerbum, Leuantes puras manus? non huc tēdunt omnia illa oracula? Leuo manus meas ad cœlū? Exaudies de cœlo? Adorate Deum cœli? Inclinauit cœlos, & deſcendit? Mitte de cœlis aſsiſtricem ſapientiā? Deus de cœlo proſpexit? Deus in cœlo reuelat myſteria? Ecquam decuit, Viri prudentes, prædicari in gētibus Deum eſſe in altis illis ſubſellijs honoris,
D & maieſtatis, eſſe in cœlo dominum cœli, amandum inquam & uenerandum pijs, quibus nihil eſt iucundius quàm audire, & loqui de cœleſtibus, timendum & formidandum hominibus ſceleratis, contra quos quotidie fiunt uoces, uidentur noua ſigna, & audiuntur tubæ iræ Dei, quæ, de cœlo, reuelatur ſuper omnem eorum impietatem, & iniuſtitiam. Non ignotamus allegoricos cœlos, uirtutes cœlorū, mentes ſuperas, verba cœlo edita, Apoſtolos cœlo pares, animas cœlo dignas. Omnes, qui ab ipſo Deo ſtamus, & Deo humiliter ſeruire cupimus, quibus nondum datum eſt, ut ad ſublime illud cœlū, ad incircunſcriptum illum locū aſcendere ualeamus, agnoſcimus Chriſtum tanquā cœlum, & in ipſo Chriſto adoramus æternum

num

num Deum, nimirum in filio patrem. Adoramns eundem in virgine θεοτόκῳ, quæ mater, & sponsa Dei, cur non dicatur cœlum, vnde ad nos diuinarum gratiarum descendunt imbres, & pluuiæ? Adoramus in omnibus sanctis, quos tanquàm cœlos, tantis admirabilium uirtutum splendoribus diuinis spiritus exornauit; per quos tanquam per cœlos, nunc quoque in terris nostris, operatur quotidie noua rerũ miracula. Quid? Deum ipsum adoramus in sacris templis, quæ exemplaria sunt inuisibilis cœli, in quibus repræsentatur diuina magnificentia, quæ toties replet sua ipsius gloria, & quæ demum ipse sibi domos orationis perpetuò consecrauit. An non est scriptura sacra cœlum, cœlum, quod Deus operit nubibus, unde & tonat, & pluit, & exhilarat, & concutit faciem, & ipsa quoque fundamenta terræ? Sed & ipsa Christi Ecclesia, cœlum est per cuius medium uolant Angeli, unde, & interdum, stellæ, præcipites cadunt, in terrã. In hoc ipso cœlo, ò viri, vbi, vbi sumus piè semper religioseque adoramus Deum; desyderio sursum habentes cor, cogitatione leuantes oculos, intentioneque & opere extendentes manus ad dominum; scientes quia, qui ubique est, non tam præfert locum loco, quam cultum cultui; vbique terrarum quærens qui eum adorent in spiritu, & ueritate, in ueritate inquam ac synceritate fidei, & in spiritu ac uehementia diuini amoris. Hoc est demũ cœlum mysticum, sancta, religiosaque pietas, vbi colitur & adoratur uerus Deus ignis, & aqua, globus ignis, & aquę. Ob id enim in sacris nostris mysterijs, quibus homines terreni non solũ efficiuntur cœlestes, sed ipsi quoque cœli, in quibus sedeat, & inambulet Deus, baptizamur in aqua & igni; & per allegoriam quoque, in diuinis scripturis, sapientia, & fides, est aqua, amor & charitas flamma ignis. Porrò uerò, citra mysterium, illi ipsi, de quibus sermo est, corporales cœli, sacræ inquam illæ cœlestium orbium compagines, & globi natura quidẽ dissolubiles, sed indissolubiles diuino artificio, & uoluntate; admiranda illa, quam præferunt proportione, et analogia opificij ad opificem, testari mihi prædicareque uidentur, velut apud omnes omnium linguarum populos sermone copiaque potentes; quod nõ sit alia regio, tam Deo digna, quam illud ipsum supremum sanctuarium; sacrum et separatum à rebus communibus et prosanis corruptibilibus inquam, et suapte naturali compositione caducis; natura sanctum, quod habitatur à sancti; ad quod ducit uia sancta, unde ex peccatoribus mutamur in sanctos, ubi sancta Seraphim canunt Deo Ter sanctus. Hinc, in sacris uestibus, quibus, cum totius mundi ornatu, et figura, ad ipsius Dei gloriã, induitur Pontifex imago Dei; quemadmodum byssus terram, purpura mare, hyacinthus aerem, et coccus ignem significat, sic pulcherrima illa uitta, et ciddaris, cum lamina aurea, quæ ipsi in fronte rutilat, vbi inscriptum est Dei nomen, cœlum ipsum refert et exprimit. Sed et in Tabernaculo Mose, quod architectante Deo, tam admirabiliter instruxit, et ornauit, rude illud sæculum ueteris synagogæ, in cuius ædificatione tantus

A labor, in cuius dedicatione fuit tanta lętitia; pars illa quæ dicitur Sancta ſanctorum, in quam ſolus ſacerdos ingreditur, quum primum & ſecundum ueſtibulum nulli non pateant, non'ne à Spiritu ſancto pro cœlo poſita eſt, quando omnibus elementis uti, nulli non licet mortalium, at uerò in cœlos uolare, & penetrare, illorum tantum eſt munus & gratia, qui ut regnum cœlorum diripiant ſibi ipſis uim inferentes, religioſam & dignam ſacerdotibus, in carne & præter carnem, uiunnt uitam? Ita tandem, habetis mundum, Dei templum; cœlum ſacrarium. Suſpice, Suſpice cœlum dilecte mi, ut arguere poſsis cæcos illos homines, qui uelut orbati luminibus non cernunt diuinam maieſtatem in throno illo aureo ipſius cœli. Cœlum eſt theſaurus, & ærarium prædiuitis naturæ; gaza, &
B ærarium bonorum omnium; Ex cœlo manna, uerbum Dei, immortalis animorum cibus; In cœlo nox locum non habet, quod & caret omni umbra, plenum ſplendore puriſsimo, habens lucidiſsima ſydera, diſpoſitum ornatiſsimè immoto ordine perpetuo manens, ſemper ſui ſimile. Nam & ſapientis animam, quæ moribus micat tanquàm ſtellis, quæ in ſua ipſius mente, uelut in parte ætherea, habet diuinos circuitus, concinnas choreas, fulgidiſsimos ſplendores ſtellis quàm ſimillimos, ipſi etiam alieni uocant terreſtre cœlum. Ecquis ſcit ſi ab ipſa ſanctitate, & dignitate cœli, illa ipſa æterna diuinitas quæ ſola (ut initio dicebam) ſibi æqualis eſt locus, apud omnium gentium ſapientes cœli nomen acceperit?
C Quid eſt enim illud in ſacris literis, Poſuerunt in cœlum os ſuum, Peruenerunt peccata eius uſque ad cœlum Sicut eſt uoluntas in cœlo ſic fiat? niſi Male locuti ſunt de Deo Prouocauerunt ad iracundiam Deum, Fiat uoluntas ipſius Dei? neque enim eſt nouum ad ornatum orationis ſumere regnum pro Rege, vt campum pro comitijs, & curiam pro ſenatu. Hinc, quum ipſi genus Deorum ſimus, appellamur tamen plantationes cœleſtes, & non in terram proni ſed in ipſum cœlum ſurrecti ſumus, ut illuc aſpiciamus unde altas ducimus origines. O cœlum cœli, ò cœlum cœlorum, ò cœlum ſupra quod nullum aliud cœlum, ò cœlum ſupra omne cœlum; cœlum ſemper primum, ſed ideo cœlum tertium, quia
D non uiſibile neque intelligibile ſolum, ſed cœlum cuius participatione & uiſibiles, & inuiſibiles cœli habent ut cœli ſint; immo uerò, cuius comparatione ipſum quoque cœlum ſummum, terra uidebatur ei qui in delicijs paradiſi poſitus, & Deo proximus, dixit, In cœlum conſcendam. Verè cœlum eſt Deus, ò amici, non celatum ſyderibus ſed unde creantur ſydera, & celaturæ ſyderum. Cœlum non à contrario ſenſu celatum quià apertum, ſed propriè celatum, occultum ſecretum, unde tamen Deus ipſe ſicut omnia celat, uariatque, ac pingit pulchritudine ſua, coloribus, & luminibus ſuis; ita ut illi libet omnia promit, & celat, ex ſecretiſsima abyſſo ſapientiæ ſuæ, iuſtitiæ ſuæ, prouidentiæ ſuæ. Cœlum cauum, & profundum quo continentur omnia; Cœlum conuexum &

altum

altum cui ſubijciuntur omnia. Te interrogo philoſophe, Quid intelligis nomine cœli? Certè non molem illam ſolum, quæ ad vtilitatem humani generis circunfertur latione perpetua, ſed & ſtellas, & primarias maximè, quæ planetæ dicuntur, & dæmonas illos tuos, quos virtutes cœlorum appellare ſoles, & pro motuum numero, ac ratione diſtinguis. Huic igitur toti cęlo præſidet Deus meus; regit totum cœlum, imperat toti cœlo, eſt dominus totius cœli. Sed, cur ſingulariter dico cœli, & non iuxta Moſaicam ſublimitatem cœlorum. Dicimus Thebas, Athenas, Siracuſas, Suſas, Venetias, & tantam illam vrbem cœleſtem, quæ immenſa ſui ipſius magnitudine ambit totam vniuerſitatem rerum omnium, & viſibilium & inuiſibilium, cuius eſt nomen. Dominus in ea, Illam μεγαλόπολιν figura quadratam quæ per omnia latera habet ternas portas, tot porrò manſiones, mœnia tantæ altitudinis, tantæ ſpatioſitatis plateas, tot tribunalia, ſedes, vireta, tabernacula, gazophilatia, flumina; Illam οὐρανόπολιν plenam Angelorum, Archangelorum, hierarchiarum, ordinum, cętuum, cuius omnes aliæ in terris metropoles ſunt viliſsima municipia, & exiguæ coloniæ cur quæſo veremur appellare cœlos? & abiectè vocamus cœlum? Omnem illam igitur vel totam (ſiue domum, ſiue ciuitatem, ſiue regnum dicere mauis) habitationem cœleſtem, Deus ipſe tam pulcher, tam bonus velut tanto habitatore dignam, pulcherrimam, optimam, amplam, felicem per ſeſe implet, continet, regit, moderatur, aurigatur. Si domum dicis, eſt Paterfamilias; ſi ciuitatem eſt Princeps, & dominus; ſi regnum, eſt Rex, & αὐτοκράτωρ δύναμις, ſui omnino arbitrij, per e ſe potens, liberam habens, & plenam omnis rei conſtituendæ poteſtatem. Indicat, quod ſtellas proprio vocat nomine; quod, ad nutum eius, affulſit, & attulit pacem mundo prima illa Iris, pulcherrima ὑπὲρ πᾶσαν ἶριν; quod, venientibus ex oriente Regibus, eo iubente, viſa ſunt in cęlis noua ſydera; quod denique, illius imperio, Sol princeps militiæ cœleſtis, & ſtetit, & retroceſsit, & defecit. O fortiſsime, O potens, O magne, O Deus exercituum, colende, amande, tremende.

Deus

A

Deus Potentissimus, sapientissimus, & Dominus cœli et terræ factor temporum Regnator omnium regnorum, Rex regum, & Dominus dominantium. CAP. XXIII.

VALETE iam Philosophi, aut nobiscum tandem aliquam sapite. Quòd si vobis ipsis de more placentes,
B diuinæ historię non auscultatis, pergite, fingite; sed, in sinu vestro gaudete; nobiscum, ne erubuisse tandem pęniteat, gloriosè loqui, desinite. Etenim si vobis cōfitentib. & probantib. Deus est πανάγαθος, quomodo vobis etiam pernegantib. & improbantibus, non est παντοδύναμος, & πάνσοφος? Siquidem, & bene agere, posse est, & similiter sapere, ad potentiam spectat; nam impotens est qui male agit, & qui desipit; & errata, atque mala omnia, quo maiora, eo imbecilliora sunt, quia neque pulchra, neque bona sunt. Iam si cęlum quod situ, natura, qualitate, quantitate, vniuersis corporibus antecellat, nemo ineptè dixerit omnium corporum regem, vt Solem Planetarum,
C vt Leonem ferarum, vt Bouem armentorum, vt Aquilam auium, & Hominem cunctorum animalium: nam & curiosam illam Astrorum scientiam, Chaldæi Reginam omnium scientiarum, antonomasia quadam, (vt ipsi scitis) appellare solent; Quomodo nō est ipse Deus Rex, & dominus cęlorum, quibus præsidet, quod supereminet, vnde in vniuersa rerum machina, tot, & tanta operatur, dans quotidie prodigia in cœlo sursum, & in terra deorsum? Quòd si est dominus cœli, quid nam est terra, imò verò, quid sunt elementa omnia, collata cœlo? vnde illis vires? vnde gratiæ? vnde vsus? Tollite cœlum, O Philosophi, quid est totus hic tantæ pulchritudinis mundus? nisi inanitas, vacuitas? ἀειδεία ἀμωρφία, ἀορασία, ἀκατασκευασία? Certè vim patiendi habere potest, agendi non potest. Vt propterea tandem
D Deus, vel non sit possessor ipsius cœli, vel sit etiam dominus ipsius terræ, nisi vestra illa philosophia, quæ confundit vera falsis, priuat uos intelligentia, spoliat iudicio, orbat sensu. Cedat, cedat ratio, vincat fides; cedat error, vincat veritas; cedat homo, vincat Deus. Oracula hæc Dei sunt, Deus est cœli, & terræ dominus, Omnipotens nomen eius, Deo nihil est absconditum, Deo non est impossibile omne verbum, Regnum eius regnum omnium seculorum, Rex est atque factor temporum, Illius Thronus est cœlum, & ipsa terra scabellum pedum suorum. O Rex regum & dominns dominantium, παντοδυνάμος. Sed iam colloquamur inter nos, Viri pij. Nemo enim ignorat Deum ab omni æternitate habuisse vim dominandi, &

regnandi

regnandi nam Deus erat, *πανάγαθος* erat, bonum erat, erat bonus, erat E
uis omnis poteſtatis, erat fons omnis ſapientiæ, hæc enim tria Bonitas, Po
tentia, Sapientia, ſunt radices prouidentiæ, quæ maximè decet Regem, &
ſummum Regem. Ipſe igitur initio temporis nouum ſibi regnum, cœlũ,
& terram fecit; vt omnium quæcunque in tempore, & per tempora futu-
ra eſſent, latè Rex, יְהֹוָה in lingua ſancta diceretur, & eſſet. Vtcunque no
men ſcribitur quatuor literis; יְהֹוָה & אֲדֹנָי ſed illud ſignificat Deum, in
ſuæ ipſius diuinitatis maieſtate inuiſibilem, ignotum, abſconditum; hoc
porrò, quod ſemper illius uice profertur, tametſi non ſcribitur, omnibus
modis Dominum, *κύριον, κοίρανον, καὶ δεσπότην*: Vt quoniam ab homine
mortali intelligi, & proprio nomine uocari non poteſt diuina natura, hac
ipſa uicaria uoce, quæ, conſtituto regno inuecta eſt, plena maieſtatis, & au F
thoritatis, DOMINVS, illum ipſum æternum Deum utcunque intelli-
gere, nominareque liceat. Intelligere inquàm, & nominare liceat, domi-
num cœli, & uniuerſæ terræ; ideoque potentiſsimum, ſapientiſsimum,
ſollicitum, prouidentem; omnia, facientem, ſeruantem, regentem; in cu-
ius ditione, omnia ſint poſita, cuius uoluntati, nemo reſiſtere poſsit; qui
pauperes facit, & dicat, qui humiliat, & ſubleuat; qui dicit Regi, Apoſta-
ta; Impio, Conterere; Dæmoni, obmuteſce; Peccatori, Surge; Iuſto, Va-
de. Hæc ſanè omnia, intellexerũt diuini noſtri duces, dum, in ſanctæ fidei
ædificio, primum lapidem ponerent, ore Eccleſiæ quam referebant, dicen
tes; Credo in Deum Omnipotentem creatorem cœli & terræ. Quid? Hęc G
multo antea intellexerat magnus ille tam generoſi animi uaſtitate, quàm
corporis proceritate gygas, priusque, & ſanctus, tam charæ Deo ſobolis ge-
nitor, ab Adamo ſecundo decimus Abraham, quum in conſpectu tantæ
multitudinis iure iurando teſtaretur Deum, Leuo inquit manum meam,
ò Rex, ad Deum excelſum, iure ſuo poſſeſſorem cœli & terrę, quia ab ini-
tio creauit cœlum & terram: apertè nimirum docens quod uis & ratio tan
ti dominij ipſius Dei noſtri, ſit illa ipſa admiranda *καταγωγὴ* ſiue uerius,
καταβολὴ, qua, iacta ſunt fundamẽta totius uniuerſitatis, ab altiſsimo cœ-
lo ad ima terrarum; &, quà, mundus ipſe totus, qui ab ipſa æternitate, in
ſcientia Dei, cum Deo ſupera alta tenebat, deiectus eſt ad infima terræ; vt,
iã oculis carnis obuius atq; expoſitus, à nobis omnibus terrę filijs, percipi, H
uiderique poſsit. Nemo hic mihi moleſtus ſit, nemo huc importunus ir-
rumpat, Quomodo creauit? quomodo tantã molem adoriri cæpit? Quæ
eſt hæc tanta molitio? quæ ferramenta? qui uectes? qui miniſtri tanti ope
ris fuerunt? An non diuinæ hiſtoriæ fidem habetis, quod omnia, & omni
no Deus fecerit? quod mirabiliter fecerit? quod modo diuino fecerit?
Id nobis ſatis eſſe debet; quod amplius eſt à malo eſt. Nunquàm Deus
ceſſator fuit, ò dilecti, nunquam agere incepit, nunquàm ab otio permu-
tatus eſt ad actionem, & tamen, per diuinam omnipotentiam & ſapientiã,
omnia nouè facta ſunt, quia nouè fuerunt quum non eſſent. Deus non

incæpit

A incæpit agere,ſed illa inceperunt eſſe. Propter quod, Chaldaica ſapiētia,
neſcio quidē an uerius, ſed certè multo illuſtrius,docet,in diuina illa Ge-
neſi,iubēte Deo res fuiſſe,quàm, ex Hæbraicis vel Græcis fontibus Latini
dicant,humano more factas fuiſſe.Hoc unū enim apertè ſignificare uide-
tur,quod plurimam lucem affert ad tantę rei intelligentiā,idem eſſe Deo,
uelle & facere,idem eſſe mundo,fieri,& eſſe;vt,nullo Dei creantis motu,
nulla mutatione, nulla denique alia operatione, ſed ſimpliciter, Deo iu-
bente uocāteque,quicquid eſt in rerum natura, eſſe inceperit, quum non
eſſet.Hic ipſe,eſt uerus creandi modus; hoc artificium,dignum creatore,
uis abſoluta iubendi,& uocandi. Vt,ſi rem tantam uno uerbo exprimere
B liceat creatio Dei, nihil ſit aliud,quàm diuinum imperium,ſeu diuina uo
catio; qua, uocantur ut ſurgant, quæ in æternitate iacuerunt, vt eſſe inci-
piant, quæ nunquàm fuerunt. Legimus tornatos cœlos opera digitorum
Dei, terram ſundatam diuina manu, fabricatam Auroram, & Solem, Lu-
nam, & Stellas; cœlo pictas; Εἰργασμένα πάντα, ſed ἔργα nulla, nulla ἐρ-
γασία ſicut nullum ἐργαστήειον. Voluiſſe eſt feciſſe,uoluiſſe eſt κατ᾽ ἐργ ἀ-
σασθαι. In hominibus,alia eſt poteſtas quæ imperat,alia quæ facit impera-
ta,in Deo, una ſola eſt poteſtas,voluntas. Ideoque ſicut acceperunt ut eſ-
ſent, quia Deus uoluit ut acciperent, ſic uoluntate æterna nouè fuerunt,
quia æternū uoluit ut noua eſſent. Illud æternū imperiū, eſt æterna crea-
tio Dei creātis. An nō canit Eccleſia, Aeterne rerū conditor? at creatio illa
C noua eſt, quæ eſt in rebus creatis, Obedientia inquā illius æterni imperij,
qua ſtato tēpore ſenſerunt Dei uocem,uocantique reſponderunt,& dixe-
runt,ecce adſumus. Hic tecū cogita ò homo,uim illā diuinæ omnipotētiæ
maximā,qua Deū ſentiūt, & diuina iuſſa capeſſunt, ea ipſa quoq; quæ nō
ſunt,numquamq; fuerunt,ita, vt nullo Dei negotio,exiſtere incipiāt quę
non exiſtebant.Quomodo poſſunt hæc eſſe aut intelligi?In ſe ipſis quidē
nō erant in ipſo tamen Deo erāt,& uita erant; ò fili hominis; Ob id ſanè,
Deus,mortuos uocat quaſi uiuat,& Deo,qui mortui ſunt,uiui ſurgūt; Sic
ergo repente cœlū prodijt, & prodijt terra cū cœlo. Equidē Gemellipara
Dea apud Poetas,& Rebecca in ſacris literis,enixa geminos filios, prius fu
dit unum quam alterū; Sed enim, creante Deo non prius prodijt cœlum
D quàm terra,neque terra quàm cœlū.Sed temporis ſenſum operationis ce
leritate præueniens, ſummus ille artifex, qui tū primùm incipiebat artifi-
cioſè agere, oſtendere uolens quantum ſtatim poſſet arte ſua;& quod ar-
tem fabricandi non addiſcere fabricando, vt homines qui fabricando fa-
bri fiunt, uno momento ſimul fecit ſuperum corpus, & inferum, perſpi-
cuum,& opacum, cœlorum uim & terræ molem, uocans cœlum ſurſum,
tanquàm ſedem beatarum mentium,& terram deorſum, uelut corporum
commune ſepulchrum, Eſto cœlum, Eſto terra, Cœlum mundi tectum,
Terra pauimentū. Et quidem nemini dubium eſſe debet,quum diuinam
Moſes ſcriberet hiſtoriam, quin cœlum terramque ſimul, idea creatoris

ostenderet, cœlum, terramque simul, mens videntis intueretur. Atque E
ideo non refert, quid prius, aut posterius dixeris, modo vtrunque dixeris. Hinc idem ipse Moses, sicut initio, vnde exordiebatur telam diuinæ Genesis, præposuit terræ cœlum, ad excitandos in Dei admirationem philosophos, qui in vno naturæ gremio supini quiescentes, nihil meditantur quod sit dignum diuino numine; sic, ad finem ferè cosmopæiæ, dum peroraret ad erudiendos quoque simpliciores, quibus absurdissimum fortasse videri posset; Deum prius extendisse cœlos, quàm strauisse, fundasseque terras, verbis clarissimis cœlum terræ subiecit. In die (inquit) qua fecit terram & cœlum. Verè ποικιλομήτις, ambidexter, omnibus omnia factus. Eum deinde secutus est sanctissimus ille Rex, & vates carmine illustris, paruulorum infirmitatem non deserens, & materno incessu secum F
tardius ambulans, Tu (inquit) Domine principio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Et quid profectò dici potuit, vel quod maioris esset admirabilitatis, ad ostendendam diuinam omnipotentiam, quàm mundi opificem in hac magna sphæra, circumferentiam ante descripsisse, quàm centrum; & in amplissimis hisce ædibus, antequàm fundamenta iaceret, firmaretque bases, erexisse surgentes columnas, & summi tecti fastigia collocasse? vel quod esset facilius, manifestius, & naturæ, & arti magis consentaneum, ad ostendendam diuinam sapientiam, quàm mundani cycli originem, & formam ductam fuisse ab ipsa terra; quæ proculdubio in mundo est tanquam in circulo centrum, tanquam in arbore radix, quasi G
carina in naui, & velut in animalibus costæ, & latera, quibus reliqua corporis membra nituntur, & hærent; Nolo enim dicere cerebrum, cor, & hepar, postquam de illis est tanta philosophorum, & medicorum controuersia, cuius profectò iudicium, (vt ego quidem arbitror) petendum erat ab ipsa natura generante. Ita ergo diuino iussu (vt tandem concludam) ex cœlesti terrenaque substantia, tanquàm ex anima & corpore, coagmentata est hæc tanta compages, idest Mundus. Qui velut magnum quoddam animal, vtrinque vires, & robur accipiens, adeò in se ipso perfectè viget, vt verè vndique viuere, vndique spirare videatur; dum terra ipsa, cœli coniugio, & quasi tactu fecundata, cuius vices admittit & tolerat, omnis natura instauratur, & cursu, ac vicibus seculorum, perpetua rerum omnium nouitate, ac generatione, refloreſcit. Profectò vero, ne momentum quidem in- H
tercessit a cœli creatione ad circuitionem, sed simul diuina sapientia, quæ suo ipsius nutu, cœlestes illas moles rotundauit in sphæras, eadem superas illas mentes natura cœlo priores, voluendo circunduxit in gyros. Vt enim corpora grauia leuiaque, ex seipsis cientur, hęc sursum, illa deorsum, sic, cœli, non ex seipsis, sed ab Angelis ferruntur circulo, quasi super pennas ventorum. Et, quo pacto quæso, cœlestes illos tam immensæ magnitudinis orbe, suapte figura maximè irrequietos, terra quamuis cubica, atque ideo firmissima, sua ipsius exiguitate continere potuisset, ne statim velocissime mo-

uerentur

A uerentur, & (vt sacris prophetarum translationibus vtar) quasi volarent? Præter id, quod cœlum ipsum, ab initio fuit in magno hoc mundi corpore, tanquam cor in animali. Atque ideo, quis credat, non statim cœpisse moueri, agitarique cœlum ipsum, vt inde omnis huius mundi inferioris vita, tanquam ex corde dependeret? Neque enim aliter influere potest vitam cœlum, nisi per lumen, & motus est vehiculum luminis. Nondum quidem Sol cœperat esse Μουσήγετος, dux & princeps tanti illius, & tam dulcis soni, quem cœlestes sphæræ admirabili illa motuum suorum proportione conficiunt; Motus tamen verus erat, & temporalis & localis, habens successionem, & continuationem. Hæc enim sunt, quæ ad huius motus rationem (vt aiunt) formalem, spectare videntur. Continuationem metitur
B locus, successionem tempus. Porrò, post triduum agitari cœperunt compositæ illæ, pulcherrimæ, & à veteribus decantatæ choreæ syderum, quãdo collocauit Deus in cœlo, velut chorodidascalos Solem & Lunam, motuum saltationumque omnium, ac temporum, iudices ac moderatores. Tunc enim tota natura superior, illa inquam natura, quam Ethnicorum amentia Deam & rerum omnium creatricem finxit, condita ab ipso Deo, & ornata loco, ordine nomine, virtute, ingenio, copia, tanquam formosissima sponsa, procedens è thalamo, ad conspectum tanti regis, aureis syderibus redimita caput, in medium prodijt, & saltare visa est ad gloriam conditoris; dum ascendentibus, descendentibusque ipsis syderibus tota militia cœli vir
C tutibus ab ipso Deo vnicuique inditis, cœpit esse in signa, & tempora, & dies, & annos. Affige, si potes, meditatione animi, intra cœli sphæram, funiculum ad orientem, extende longitudinem eius vsque in occidente, age, vt rotante mundo clam eodem motu procedat funiculus, hunc quotidie plicando collige, quoad totus cœli circuitionibus absumatur. Sic habebis mensuram motus cœlestis, ipsum inquam tempus; sic intelliges, quomodo cœpit cum mundo, & quomodo currit per ætates mũdi, & quomodo finem accipiet, quum consummabitur mundus. Vix intelligitur Deus sine æternitate, & vix intelligitur mundus sine motu, & tempore; creatus quidem ante diem, sed non ante tempus; quia primum illud initium etsi non erat tẽpus, neq; pars temporis, sicut punctum non est linea, neq; pars lineæ, erat tamen
D tota virtus temporum, sicut vnitas est omnium numerorum vis, & potestas. Immutabilitas Dei, est radix æternitatis; mutabilitas mundi, est radix temporis, nam tempus, non tam sequitur mundum, quam mundi motum. Locus, & tempus, ad quantitatem pertinent, vtcunq; est corporũ; sed propriè locus est corporum, velut quiescẽtium; tempus aũt tanquam mobilium. Deus qui mundum fecit, loca simul, & tempora fecit, illa ad quietem, hæc ad motum. Non fecit quidem Deus totum simul tempus, sicut mundũ; quia neq; simul tẽpus totum fieri poterat cum mundo; quemadmodum neq; simul totũ esse potest sicut est mundus; sanè, natura tẽporis numerus est; fluxus, & successio perpetua, quę statũ non habet, cui proprium est, vt non sit, sed fiat, cuius

perfectum esse est non esse, hoc est præterijsse; sed tamen, magno iure dicitur Deus Rex & factor omnium temporum, quia ante illud ipsum initiũ, non erat aliquod tempus, ex quo alia tẽpora fierent. Tum primùm enim, prima mundi ætas incępit, ex qua deinde immutabili diuinæ prouidentię ordine, aliæ ætates & secula uelut in unum glomerata, paulatim euolui, explicarique cęperunt. In hoc funiculo implicita sunt omnia, per hunc funiculum extenduntur singula, sub hoc funiculo decurrunt singula, & omnia. Vniuscuiusque rei spatia, tempore metimur; tempore, tota dierum, annorum, & seculorum periodus terminatur; ipsa tempora aliud ex alio nexum inuicem, uelut in catena, mirabiliter colligantur; vt à primis per media, ad tertia, tandẽ ad extrema, ordine perpetuo progrediatur tanta rerũ series; qua, per regna, imperia, cõmercia, diuitias, paupertates, inũdationes siccitates, cõflagrationes, pestes, terręmotus, generationes, corruptiones, ubertates, sterilitates, amicitias, societates, prosperitates, aduersitates, signa, prodigia, accessiones, successiones, uitas, mortes, perennatur totus hic mũdus, quoadusque irritũ fiat pactũ Dei, cum tẽpore. Sic enim scriptum est, Ordinatione tua perseuerat dies Domine Deus, quia omnia seruiunt tibi. Heus, Heus, Audiant Dei osores, audiant, & errorem recognoscant suũ; Audiant Dei amantes, & collecti in turmas, acclamationibus popularibus, faueant, laudent, confiteantur, canant, Quàm magnificata sunt opera tua domine, Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possesione tua, Exaltare super cœlos Deus, super omnẽ terrã gloria tua, Omnia κτίσις tua, omnia κτήματα tua, omnia creatio tua, omnia possessio tua; Tui sunt cœli Deus, tua est terra, Tuus est dies, tua est nox, Tu rotas orbem, tu illuminas solem, tu regis mundum; Tibi elementa seruiunt, obsequuntur cœli, famulantur maria, mutant uices suas, ætates, & tempora; Tuo nutu currunt, & recurrunt flumina; augentur & uitiantur semina; pullulascunt, & moriuntur germina; Tuam maiestatẽ colunt superi, tuã potentiã tremunt inferi; Te imperãte surgũt Aquilones & Austri; Tu facis pacẽ, & creas bellum; tu formas lucẽ, & creas tenebras; Tu portas, & sustines omnia, uerbo uirtutis tuæ, ne facta deficiãt, ne perfecta cedãt, ne iuncta soluãtur. O` Domine Deus, nullus est nobis admirandi finis, nulla satietas, potentia tua, sapientia tua pelagus ἀχάνες, abyssus magna, & fundo carens. Tu es fortissimus, potens, magnus consilio, & incompræhensibilis cogitatu. Et quis non timebit te, O` Rex gentium? quis non amabit te ò desyderatus eorũ? quis audeat se tuis secretis ingerere, & de tuis temerè iudicare judicijs? Et quẽ non potest cogitatio, quomodo poterit sermo cõprehendere? Tu ab initio cõtriuisti bella Angelorũ in cęlis; fregisti in terris Gyganteas uires; disipasti linguas hominũ superborũ; demersisti inundationibus aquarũ, totum terrarũ orbem; igne de cœlo consumpsisti deliciosam illã Pentapolim; Babylonem illam superbã, strauisti, euertisti, posuisti in miraculum; extorres fecisti Aegyptios, transtulisti populum tuum per aquas siccis pedibus;

A dibus; pluisti illis, de cœlo carnes, eduxisti fontes de petra. O' Deus, O' Domine. O' Rex, O' summe Regum, dum hæc magnalia tua contemplamur animo, & ore uersamus, admirantes, laudantes, collaudantes, prædiuitem illam naturam tuam, potentiam tuam, sapientiam tuam inardescimus, liquescimus, gaudemus, exultamus, beati sumus.

Grates persoluere dignas
Non opis est nostræ genitor. Sed
Dum spiritus hos reget artus.

quisque nostrum, cantabit tibi domine, in omni uita sua; & psallet tibi, Deus, quandiu fuerit.

Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.
Semper nostra tuas in laudes ora patebunt.

Sic, sic emergere incipit, & uenerandos, spectante mundo, attollere uultus diuina maiestas; dũ, auido ore, populi mirantur, & religiosi præceteris uiri, toto pectore uenerãtur maximã hanc diuini numinis magnificentiã; clara & cõsona uoce adorantes æternum ac uerũ Deum; tanquàm κύριον, authoritate, & naturali iure suæ ipsius proprietatis; vt, qui neq; electus est in regẽ, neque succedit Rex regibus, neque ui aut fraude aggressus est gloriã regni; sed, æternũ rex, & dominus, ipse sibi fecit regnũ uniuersi orbis; &, iã, in sua ipsius tutela & fide sunt quæq; potestates, & omniũ iura regnorũ. Tum uerò, tanquàm κοίρανον, vt qui mirabili oportunitate, & equitate, C singula & omnia regit, administrat, dispẽsat, mutat, absq; alicuius iniuria; non minus iustissimus, & optimus, quàm potẽtissimus, & sapientissimus; nimirũ cultor pacis, & seruantissimus ęqui. Denique tanquàm δεσπότην, ob infinitã illam, & prorsus ineluctabilem potestatem, quæ, præter & supra fatum, ò gentes, omnia ligat, & cõtinet; quàm nihil effugere, aut euadere potest; cuius dicto omnia auscultant; cuius imperio omnia parent. Enimuero (audite pij) sicuti summi reges, quum totius quidem regni totius regionis, & earum etiam rerum, quæ ad priuatos homines, pertinent, domini dicantur, habent tamen familiam regiam, gazas regias, prædia regia, hortos regios, & omnino possessiones quasdam quæ propriè regum sunt, & procuratoribus regijs committuntur tuendæ, seruandæ, curandæ. Ita, quum omnia mundi membra, atque adeo mundus ipse totus, sit D creatio, & possessio ipsius Dei (Respondent enim sibi inuicem græcè, ut sono, & uoce, sic re, & ratione κτίζειν, & κτήζειν condere, & possidere) inter omnia tamen, & supra omnia, ipsi, Ipsi inquam, ò mortales, diuinarum possessionum cẽsemur nominè; Ipsi familia Dei sumus; ipsi ærariũ, gaza, gemmæ, thesauri; ipsi agelli uineæ, sationes, plãtationes, ipsi deliciæ, diuitiæ, uoluptates, opes, honores; Sanè, non est Deo cura de bobus; nos curæ Deo sumus; Deus nos plantat, rigat, colit; Deus nos inhabitat; Deus in nobis, & nobiscum sibi delicias facit; sicut scriptum est, Deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Inter homines porrò, illi, qui, sapientia ut au-

thoritate & potestate præcellunt, quales haud dubie & conuenit, & expedit, decet & oportet esse præfectos, & principes, qui dominantur in populis, præsertim autem reges, qui in amplissima hac humani generis possessione, sunt quasi in pomerio platani, palmæ & cedri Libani; quasi in sylua cupressi, pinus, & abietes; qui constituti supra cæteros, merito quasi dij secundi habentur inter gentes, & (vt poeticè dicam) Vno Ioue minores, ij inquam, præ omnibus, sunt certæ possessiones, & stabiles fundi, ipsius Dei; quorum animis, & ingenijs, pro arbitrio utitur Deus; ad quodcunque uoluerit uertens corda eorum; ipsosque reges, & regna, atque imperia, creans, dissipans, augens, minuens, roborans, eneruans, transferens, destruens, ad suam ipsius in primis gloriam, & in humani generis gratiã, odium, amorem, iram, pacem, uindictam, salutem, pernitiem: idque pro admirandis illis, & reuerendis inexplicabilis diuinæ prouidentiæ iudicijs; quæ, quoniam in scholis mundi, à sapientia carnis non docentur, & ne intelliguntur quidem, nimirum tantũ distant à nostris cogitationibus, quantum cœli à terra, sæpe nobis uidentur iniusta. An non uidetis? Eligit reges secundum cor suum; Dat reges in furore suo; Facit regnare hypocritam, propter peccata populi: Iubet retrocedere solem in fauorem regum; Mutat reges in belluas, & reginas quoque dat prædam, & escam canibus. Mundus, ò viri, est possessio hominis, homo est possessio regis. Rex est possessio Dei. Mundus est regnum omnium hominum, omnes homines regnantur à regibus, Deus est dominus, & regnator regnorum, & regum. Discite

Discite iustitiam moniti, & non temnere Deum. G
Nam quum libuit viribus vti,
Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudet subdere reges,

qui, regis quidem nomen habent, sed tyrannos agunt Hymbrotos, Darios, Pharaones, Sennacheribos, Alexandros. Quàm magnus Dominus, quàm magnus noster Deus? Verè Dominus, bonis dans munus, ad conciliandum amorem; dans minas malis, ad incutiendum terrorẽ; vtrisque dans manus, ad confirmandam imbecillitatem, & bonorum, ne cadant, & malorum, ut resurgant. Hæc porrò sunt propria regum, qui uices ipsius Dei agunt in terris, & gladium Dei portant ad laudem bonorum, uindictam uerò malefactorum. Vos hic appello, Planetarij, quid dicitis? Sint uobis Planetæ, reges nostrorum regum, quorum benigno aspectu uiuant, maligno occidant; nobis non est alius Rex regum, nisi Deus,

Qui, perpetuo nixus solio
Rapido cælum turbine versat,
Legemq́; pati sydera cogit.

Eat porrò aliquis Ochozias, & appellet ad Accaron & dicat,

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Verè, & Acherontis, & Phlegetontis, & totius Erebi, dominus est Deus;

A cuius filius, dominus noster, Iesus Christus, Rex, & filius regis, quem pater hæredem constituit uniuersorum, clausit inferos, ligauit Satanam, eiecit dæmonia omnia, & se adorari, colique fecit in omnibus gentibus; deuicto etiam regno peccati, & mortis, cuius durum, & dirum imperium, ab Adam usque ad Mosen furebat, & bacchabatur, in uniuerso orbe terrarum. Clamat quidem, & sibilat Draco ille, qui cubat in aquis, Meus est fluuius, Ego memetipsum feci; sed uelit, nolit, regnicola Domini est; & non sibi, sed Domino militat; non sibi, sed domino famulatur, & seruit. Subesse non uult? Subest inuitus; sensim, & clanculum pro suo se scelere, ex omnium societate, subducit, inuidus, maleuolus, maleficus.

B Sed, Deus, ad asserendam sui ipsius dignitatem, & maiestatem imperij, æquus tam sibi, quàm in se arbiter, in famosa illa tantæ doctrinæ tragedia, Satanam quoque foras producit; & facit, ut inter Angelos, qui illi assistunt, ipse quoque adsit, & in arenam descendat; suo malo, aduersus Dei uirum, pugnaturus, ad Dei gloriam expugnandus. Quàm cæcus factus es Lucifer, quàm improuidus, quàm inconsultus; nimirum ex Lucifero lucifugus, qui tibi lucem fecisti tenebras; qui diem posuisti in noctem; qui uertisti scientiam in ignorantiam. Putas te esse extra Dei consyderationem, sed tamen es intra potestatem; factus es procul à Deo, affectu tuo, sed Deus prope te est, dominatu suo; Meditaris nouam subinde fugam à facie Dei, sed te fugientem insequitur, & compræhendit Deus; vt

C infidum & herifugum famulum, ad debita famularis seruitutis iura, tanto domino reddenda, compellat; donec tandem adueniat regnum suum, regnum omnium seculorum; in quo, & ipsi regnabimus, cuius gloriam cantabimus, ouantes, & triumphantes, cum Angelis, super omnes cœlos. Mater Hierusalem, ciuitas sancta Dei, Quando erit, ut mundus totus, nihil habens coinquinatum, uideam muros tuos, intrem per portas tuas, uideam gloriam tuam, plateas tuas, mansiones tuas, ciues tuos, fortissimum regem tuum, & pulcherrimam reginam tuam, in admirabili decore suo? Tum fortu-

D natus ego, & felix, uereque beatus, sine intermissione canam, Halleluiah, Halleluiah. nam, nunc, quomodo cantabo, aduena, & peregrinus, tam iucundum lætumque canticum, in terra aliena?

Quid sit Deus, nemini unquàm in hac vita satis notum, ne illis quidem, quibus licuit videre gloriam Dei. CAP. XXIIII. E

ECce, videtis quo iam tandem deuenimus; videtis ubi sumus; &, his quæso, ò Deo amabiles, contenti simus; vt, de ipso uero Deo, sciamus, quia Dominus est nomen eius; Dominus fortis, & potens; Dominus, quod omnia illi seruiant; Potens, vt omnia efficiat; Fortis ut omnia sustineat, & portet; Rex qui nihil non gubernet, & regat; propter be- F
neficia Optimus; propter uim Maximus; Pulcher qui sit rerum omnium amor; Iustus, qui unicuique rei distribuat quod suum est pro naturæ dignitate; Sanctus qui etiã expiet pollutiones ac scelera omnia, Παντήκρατωρ, quod omnia intrinsecus & extrinsecus complectatur; Παντοδυνάμος quod non indigeat alienæ opis; Sapiens quod naturam rerum omniũ absque ullo errore dirigat in fines suos; Creator, quod immensam hanc mundi molem ex nihilo, & dicto citius machinatus fuerit; Seruator, quod non inferat uim rebus, sed suauissimè quæque moderetur, & disponat; Denique etiam Redemptor, & Liberator, quod quæ ceciderint in ordinem redigat, perficiatque & restituat in integrum,
vt, modo quodam, cecidisse, felicius sit, quàm stetisse. Proh sancte Iesu, G
an exigua est hæc gratia collata humano generi, ut tot & tanta sciat homo mortalis de ipso Deo? seruus de domino suo? creatura de creatore? bulla inanis de ęterno & de æternis rebus? cæcus natus de luce, & de coloribus? Oportuerat, forsan ut ab eo die, quo primùm fuimus in lucem æditi, iucunda diuinarum rerum scientia æterno tempore careremus, qui superbè nimium dum recens ficti ex terra, figlinam adhuc olere uideremur, uetante Deo, importunè gustauimus lignum scientiæ, & uoluimus esse Dij; sed diues in misericordia Deus benedictus, qui se hominum parentẽ esse, obliuisci neque uult, neque potest, velut stateram manibus tenens, nobis
omnibus iustissima mensura, & pondere cognitionem, ignorationemque H
sui æquissimis utrinque lancibus temperauit, animos nostros hinc impellens inde cohibens, vt in ijs quæ scimus oblectemur, admiremur ea quæ nescimus, per ea quæ dicimus excitemur, & religiose ueneremur ea quæ loqui omnino non possumus. Certabant in re tanta (vt mihi uidere uidetur) pulchrum certamen diuina iustitia, & diuina benignitas, ò viri; hæc quàm amantissimè cupiebat ut propius omnes uideremus Deũ, & diuina omnia; illa permagnum esse cẽsebat, qui, nobis ipsis dum in clarissimo lumine uersaremur densissimas obduximus tenebras, si aliquando tandem uel exiguos aliquot diuinæ lucis fulgores intueremur. Ecce tandem con-

A cordi utriuſque fœdere, factus eſt Deus oculis noſtris partim abſconditus,
& partim manifeſtus neque in totum abſconditus, neque in totum mani-
feſtus; illud ne ingenti triſtitia abſorberemur, & omnino priuati uita ip-
ſa interiremus; hoc ne aliquando uileſcere poſſet in cotemptumque abi-
re res tanta, & nullo æſtimanda prętio; & inſuper ut æternum memores
antiqui lapſus, nunquàm poſthac ambularemus in magnis & mirabili-
bus ſuper nos. Denique ut præ deſyderio uidendi Deum inſtantiſsime
cuperemus, non dicam cum Ethnicis egredi ex diuerſorio ſed cum pro-
phetis educi è carcere mundi huius, & mortis compendio, quia ſcriptum
eſt, Non uidebit me homo & uiuet, regredi ad lignum uitæ unde miſe-
B ri eiecti fuimus. Hinc, & ille ipſe Dei filius, Deus de Deo, qui ſcopus ter
minusque prophetiæ, & legis ſuſtulit umbras, & ęnigmata figurarum, qui
reuelauit arcana Dei, qui ſciſſo uelo, reſeratoque libro ignorationis no-
ſtræ tenebras cõuertit in lucem, vt poſſet omnis caro intendere in faciem
eius, & uidere ſalutare Dei; ille ipſe inquã Chriſtus Ieſus, lux mundi, ſpes
mortalium, tota gloria humani generis, poſuit uelamen ſuper faciẽ ſuam,
& ſeipſum ſolis ſolẽ, nube texit, inuoluit, circundedit, abſcondens maie-
ſtatem in infirmitate, in infantia ſapientiam, gloriam in ignominia, & ui-
tã in morte; factus in ſimilitudinem hominũ qui eſt uerus Deus; nouiſsi-
mus uirorum, cui non eſt ſimilis in Dijs; percuſſus à Deo, qui eſt dilectus
C Dei; peccatum, qui tollit peccata; & denique maledictum qui eſt ipſa be
nedictio, qua benedicuntur omnes gentes. Ludit Deus cum filijs homi-
num ò viri, dum ſtans poſt parietem mortalitatis noſtrę uiſus per feneſtras
tantum, & per cancellos, quos ipſe ut uult nobis aperit, pulcherrimo quo-
dam ſpectaculo & patet, & latet, Verè Sol in nubilo, lux in lampade, uer-
bum in carne Deus in homine; Et natum quidem uidimus & ſuſcitatum,
à mortuis, at uerò hanc & illam generationem, unam ex utero, alteram ex
ſepulchro, quis enarrabit? Profectò non ſolum admiranda illa Θεοπλα-
σία, & Παλιγγενεσία, ſed omnis uita Chriſti Ieſu immò ille ipſe Chriſtus
Ieſus eſt totus myſterium, totus ſacramentum, cuius uerba, exempla, ope-
ra, ſicut ſunt ſupra uires naturæ ita excedunt omnes rationes humanæ in-
D telligentiæ, uſque adeo tecta & abſcondita, vt (perinde ac de ipſo Deo le-
gimus in ſcripturis) quanto plus homo laborauerit ad quærendum, tan-
to minus inueniat. Talem uerò profectò eum eſſe oportebat, quem in-
troduxerat pater in orbem terræ ut operaretur ſalutem humani generis.
Nam ſalus ex gratia, gratia ex fide, fides ex auditu, auditus eſt ſenſus di-
ſciplinæ; ex diſciplina diſcipulus ut ex doctrina magiſter; Ille docet, hic
addiſcit, qui non habet quod addiſcat, non eſt diſcipulus. Vt ergo eſſet
locus diſciplinæ atque adeò ipſi fidei, ſicut non totus latere, ſic neque to-
tus patere debuit. Ob id etiam tunc quum plenus ouationibus, & trium-
phis deuicta morte & traducto Sathana in cœlum eſſet aſcenſurus, non
omni populo ſeſe manifeſtum præbuit, ſed paucis illis teſtibus ab ipſo
Deo

Deo præordinatis, ut essent in Ecclesia stellæ, & stellæ, qui erudirentur, E
& qui erudirent, qui docerent, & qui addiscerent, qui intelligerent mysteria, & qui audirent parabolas; Vt iustitia Dei perpetuo ordine & successione seculorum reuelaretur ex fide in fidem; ut montes susciperent pacem pro populo; vt sacri boues ararent scripturarum agros, & fruges uerbi tererent in area Ecclesiæ iuxta quos in otio securo lenti aselli pascerentur. Tolle disciplinam, an non protinus tollis fidem? Nam & olim discipuli uocabantur fideles, & Spiritus sanctus fidei obses, & fidelium præses dicitur spiritus disciplinæ. Porrò qui tollit fidem, an non tollit & salutem? Nam accedentium ad Deum hic est primus gradus, Credere. Itaque ad domandam perfidiam Deus in terris notas fecit uias suas, & ad exercendam fidem in cœlo nostrarum mentium, lucem tenebris, hoc est scientiã F
ænigmatibus obscurauit. Ex eo, quod cognoscitur, conuincitur infidelitas ex eo, quod ignoratur, probatur fides. Quæ manifesta sunt, pietatem fouent; quæ abscondita, desyderium prouocant. In illis fides gaudet ratione comite, in his ratio illustratur, & crescit fide duce. Profectò uerò, vt corporibus nostris integram incolumitatem parare uelle, quam ne Chiron quidem assequi potuit; sic animis nostris plenam, & perfectam Dei cognitionem superbè inquirere, quæ omnino munus est beatorum, est fugientem rem persequi. An uerò non erubescis fili hominis puluis, & cinis? nõ erubescis inquam uel cogitare, quod anima tua quousque stat post parietem hunc rimosum, & pertusum corporis tui, & prospicit per fenestras, & cancellos oculorum, & aurium tuarũ, possit apertè, & distinctæ uidere im G
mensam illam infinitudinem diuinæ maiestatis, quę supergreditur omnes liberas, & solutas Angelorum mentes, quarum est in aperto cœlo spatiari, & uidere Deum ipsum, facie ad faciem? Sed age rem totam declaremus, & expediamus breuiter quæ ῥητα, quæ ἄρρητα, quæ γνῶστα, quæ ἄγνωστα. Quorum cognitio in oculis Dei nobis nostræque saluti cõducere uisa est, vt ea quæ pertinent ad diuinas progressiones extrinsecus, quibus Deus nunquàm non ædit insigne aliquod specimen suæ ipsius diuinitatis, ea inquam Deus qui palam dicit, Ego dominus, docens te non necessaria solũ sed & omnia utilia uoluit nota esse mortalibus quanquàm non eadem ratione singulis; habent enim ubique paruuli lactis alimoniam, viri solidum H
cibum, & ægri sua olera. Quæ uerò spectant intrinsecus ad illam ipsam diuinam Οὐσιαν, quorum certè pondus ipsi ferre nõ ualemus, hæc sunt, quæ non iratus, sed propitius Deus, fragilitati nostræ benignè cõsulens, sibi & beatis reliqua fecit. Interea tamen, ad solatium, imbecillitati nostræ concedens, vt de illa ipsa quoque infinita, immensa, & interminata diuinitate aliquid audiamus, & intelligamus, sed uelut per susurrium, per exiguum foramen petræ, & (vt appositè dicã) in tenuissimo auræ sibilo. Verè enim quicquid de Deo in hac uita communiter sciri potest, collatione facta ad theologiam beatorum, quid aliud est ò dilecti quàm id quod Græci feli-

cissimè

A cisſimè dicunt, Απηχουσαφωνὴ, uel etiam breuius Απηχήμα, hoc eſt in numeroſa illa aeris per ſonos & uoces repercuſsione, ex qua ſurgit magnum illud naturæ miraculum Echo, ultimus, & propè deſinens tinnitus, cuius pulſu, quàm longiſsimè permeante, ideoque penè in nihilum deficiente ad extremum uix feriuntur humanę aures. Quod utinam ex animo omnes audiremus, & meditaremur. Neque enim, tanquam ſtupidi, dulce illud uenenum amoris proprij, biberemus; neque laboraremus tanta illa animi elatione, communi felicium ingeniorum morbo; ſed, neque (quod peſtis eſt publica) pateremur nos illudi Syrenum cantibus, in exitium noſtrum, ò quam nimium blandis. Vnde enim fit, ut inflante uel philoſophia, uel hæreſi, hinc digni odio, inde contemptu; ex tantula luce, quæ, Dei be-
B neficio, offertur oculis noſtris, uelut, laudato Pauone, glorioſiores, & impudenter credamus, & impudentiſsime iactemus, nos uelut diuinarum rerum ſcientiſsimos, & peritiſsimos, admirabiles illas, & incredibiles diuinę ſapientiæ machinationes, easque uniuerſas & ſingulas, & ingenio cópræhendere, & explicare ſermone poſſe. Heu quo abijt pietas? Heu quo abijt priſca fides? O mortales, rogo intelligite, Non ſumus ſydera cœli, ſumus tubera terræ; ideoque, uix poſſumus tanta luce cópleri in animis noſtris, ut non perpetuò & undique nos terra noſtra operiat, & opacet. Hinc, Theologus illle pius, quum Lyrico carmine ceciniſſet.

Felix qui potuit boni
Fontem viſere lucidum,

C mox adiecit,

Felix qui potuit grauis
Terræ ſoluere vincula.

planè & intelligens & ſignificans, ſeruari ad ſeculum illud, quod expectamus, ut, è terrenis compedibus abſoluti, migrantes in cœlum, miſceamur ſummo Soli, & ſuo lumine fulgeamus, tanquàm ſtellæ in perpetuas æternitates. Nunc enim, quantumlibet nobis blandiamus, & arrogemus, niſi ſpeculatione (vt ita dicam) relicta, alteram illam excellentiorem uiam ingrediamur, tantum abeſt, ut ſimul ſtellæ, ut uix luceamus inter tenebras noctis, tanquam cicindelæ, lampirides, aut ſtellantes uolatus. Quam viam?
D philoſophiam diuini amoris. Quid philoſophiam dico, & non ſophiam potius? Sophiam, non tam ipſorum oculatorum Cherubim, ſuper quos ſedet Deus, uelut auriga; quàm ipſorum ardentium Seraphim, qui ſedent ſuper ſolium Eccleſiam ſanctam Dei, tanquam cuſtodes, & protectores. Hinc incendia, flammæ, lampades, carbones accenſi, calculi igniti, currus ignei. An non eſt ignis, & incendium diuinus amor, quando Dei omnia ſunt flammea? & ipſe Deus, ignis conſumens eſt? &, ignis, à facie Dei patris filio, æternum intus ardens, nouè exarſit foris Spiritus ſanctus; & carbones illi duodecim, ſuccenſi ſunt? qui illius imperata facientes, quoniam ſemel dixit, Quid uolo niſi ut ardeat? uoracibus flammis, totum popu-

populati sunt orbem? Certè uerò, nondum nouit quid sit amor, qui non ignescit amando. Quanquam ne hic quidem toti ex toto ignescere possumus ò mortales; Ignis est in hac nostra Sion, sed caminus est in illa Hierusalem; ad quam suspiramus; quæ libera est; quæ est mater nostra; vbi, siue fides, siue scientia destruetur, certè diuinus amor, non solum non excidit, sed excedit, superat, triumphat. Eia mi frater, non potens lucere inter stellas, ignesce inter carbones, exhibe cor tuum Deo, uelut thuribulum cęcum angustis spiramentis, sed plenum focis thuricremis. Mirum quàm aperit, E

calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta

vt uirgula fumi thurea, ex nobis ascendens, magno impetu in sublime tendat, & ratione quadam ineffabili, misceat humana diuinis. Odorante autem domino in odorem suauitatis iungemur unctione misericordiæ suæ; &, unctio illa sua, docebit nos de omnibus; ut uerè, simus sicut Dij, scientes bonum & malum; scientes inquam reprobare omne malum, & eligere omne bonum. Quod demum ex nostro Hemanuele, est consummatio, & finis, omnis scientiæ, & sapientiæ. In diuinis scripturis ubique legimus uisiones, locutiones, sacra somnia, oracula, responsa; speciesque & imagines rerum uarias, ac multiformes; ingentem profectò materiam, altamque & antiquam syluam propheticarum reuelationum, prædictionum; quæ omnino sunt apices, culminaque, & fastigia uniuersæ theologiæ. Ecquis percurrat, nubes, uoces, flammas, rubos, auras, fontes, arbores, equos, scalas, petras, cacumina montium, & foramina petrarum; in quibus, & rebus, & imaginibus, præbebat Deus uidentibus specula, ęnigmata audientibus, somniantibus simulachra, intelligentibus demum fundebat cœlestia oracula? Ecquæ sensa ructabant? Ecquæ uerba sonabant? sensa grandia, noua, abscōdita; non philosophi solum, sed Angelis quoque ipsis, admirabilia; uerba plena, magnifica, non uulgata, facta, translata, superlata, dicentia, significantia; ut omnino uideantnr prophetæ, fuisse plectra Dei, quæ percutiente Deo digitis suis, dulce melos sonarent, & resonarent; quasi cum omnibus Musis rationem habētes, pedestres, equestres, repentes, uolantes, rusticani, regij, simplices, compti, humiles, cothurnati; à quibus tamen omnibus, abest omne mendacium, omnis suspicio, omnis leuitas, omnis uanitas; immò uerò, in quibus est omnis ueritas, ordo, ratio, constantia. Ecce Adamus, ante omnes; qui, primus hominum, primus uatum, quum euigilasset à somno, quis non miretur quàm grandia sonuerit, ipse propterea omnibus posteris ore magno sonandus? Abraamus autem, explicatæ fidei pater & princeps, quum antea iubente Deo, sublatis in cœlum oculis suspexisset Solem, Lunamque, & stellas, & ex tanto ornatu militiæ cœlestis, uelut philosophica admiratione suspensus animo, grandæuus senex, vt ætate, sic probitate centenarius, con-

F

G

H

ditori

A ditori orbis, hymnum (vt credere par eſt) cecinifſet, ternum & unum Deum, humana ſub imagine uidit. coluit, adorauit; idque non intra anguſtias tabernaculi, ſed ſub Diuo, dum incaluiſſet Sol, in feruore diei, ad umbram ramoſæ ilicis, vbi non tam hoſpes hoſpiti, quàm ſacerdos numini, obtulit piæ deuotionis holocauſtum; non in ſinu ſuo ſolum gaudens, ſed exultans, iubilans, magnificè dans gloriam Deo, ſperansque futurũ, vt aliquando tandem, adueniret almus ille dies, quo non in exiguo tabernaculo Iudæorum, ſed ſub cœlo, omnium gentium ſublimi communique tecto, hoc eſt, ut Diuus Paulus dixit, extra caſtra, in pulcherrima illa arbore, ad cuius inſignes ramos, ipſi etiam Angeli, myſticæ cœli uolucres, alliciuntur; operaretur Deus ſalutem humani generis, & pij omnes cla-
B marent. In umbra tua uiuemus, quia in te pendet uita noſtra, ante oculos noſtros, O' æmula cœli arbos. Quis referat multa illa & magna ſpectacula Moſe, plena ſecretorum, ſacramentorum? Rubus ignitus, illi fuit, Verbum caro; Nebula, aeria ſimul & pinguis, Alma illa ſimul uirgo, & Dei mater. Columna erecta, Eccleſia ſancta. Ecquid fuit illi petra, in qua uidebat Deum, ſi non fuit Chriſtus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis? Quis ſcit, ſi foramen petræ, fuit in oculis Moſe, Petrus ex petra, ille inquam Petrus, cui reuelatum eſt è ſummo cœlo, Tu es Chriſtus, filius ex patre, uiuus ex uiuo, Deus ex Deo? Dauid porrò, quot & quanta myſteria intellexit, ante legem, & ipſis quoque magiſtris legis,
C incognita; quæ etiam numero, cantu, & amabili carmine, perſonuit; de Deo, de Theologia unita & diſtincta; de uniuerſo Dei opificio; de diſpenſatione humanæ ſalutis; de Angelis; de dæmonibus; de animabus, de inferis; de cæcitate Iudæorum; de uocatione gentium? Nam quid ſunt aliud Dauidici pſalmi, quàm colloquium quoddam perpetuum, communicatio ſtudiorum, conſuetudo uitæ familiaris & aſsidua exercitatio, atque conuerſatio cum ipſo Deo? Ob id, inſaniente etiamnum coniuge, mirum, quàm in domino exultabat, miles & propheta, paſtor, & præco Dei; quod illi Deus incerta, & occulta ſapientiæ ſuæ, Chriſti inquàm, qui factus eſt ſapientia noſtra, tanta liberalitate, ſuper cæteros, reuelaſ-
D ſet. Philoſophe, quicunque es', confitere da gloriam Deo, dic Ego vir uidens paupertatem meam; argentum & aurum non eſt mihi, Prophetæ, ſunt uiri diuitiarum, ditati in poſſeſsione auri & argenti; viri inclyti facti, ſuper omnes uiros orientales. Omnem enim hominum cognitionem excedunt, omnem uniuerſæ naturæ uim ſuperant, ſunt nota ſoli Deo, neque niſi diuina uirtute, & ingenti miraculo, fieri poſſunt quæcunque ſancti prophetæ Dei, ex dono & ſpiritu prophetiæ, regibus, populis atque etiam priuatis hominibus, uerbis, ſignis, factisque denuntiant. Ita eſt, Ita eſt uiri fratres, Deus in prophetis eſt ſpiritus intelligentium, lingua loquentium, calamus ſcribentium, ideoque quum inſpirat, tollit ſupra hominem, dum reuelat, docet quæ non ſunt hominum.

Tollit

Tollit inquam Deus prophetas suos supra ingeniũ, & vires hominis, & docet ea quæ sunt prorsus ab imbecillitate humanæ rationis abhorrentia; ea inquàm quorum scopus Christus, quorum finis Deus, quæ nullo vnquàm tempore, aut vidit oculus, aut audiuit auris, ideoq; non ex ipsis sensibus, vnde rerum imagines, & simulachra formantur, & hauriuntur in mentem hominis ascendere possunt, sed ex superis illis spiritib. quos humanæ salutis cõmuniter Deus administratores facit, & angelos in ipsam hominis mentem feliciter immissa descendunt. Vnde sicut discipulus, monstrante magistro, literas primum descriptas videt, aspicit, miratur; tum sonat, discernit, coniũgit ex literis paulatim syllabam, ex syllabis dictionem, ex dictionibus orationem efficit ad extremum doctus, & pangit carmina, & scribit prosas, quas etiam suo tempore ad doctrinæ, & disciplinæ gloriam, in concione pronuntiat; ita prophetæ quoniam non propter suam, sed (quod scriptura docet) propter aliorum vtilitatem illuminantur, vigilantes vident quæ alij non vident, & dormientes somniant, quę alij non somniant; vt diuinum consiliũ, & voluntatem significare aperte posint illis, ad quos legati responsa ferunt, curatores, authores, interpretesq; magnarum rerum, nuntij pacis, & belli vitæ, & mortis. Afflante enim Deo, acies mentis prophetarum, irradiata diuinitus, supra naturæ vires erigitur, acuitur, expanditur; vt species rerum, & per vigiliam, & per somnnm oblatas, & visas, quid significent, quo referrantur, analogiam earum, & omnia prorsus quæ ad mysteria, vel ad sacramenta mysteriorum spectant, intelligere, componere, diuidere, judicareq; valeant, quæ simul omnia alij quiq; quantumuis præstantes ingenio, etiam si eadem viderent, aut somniarent, ne vllo quidem modo intelligere possent. Quo me rapuistis diuini Vates? quo me rapuistis? Gratulamur vobis, vobis gratias agimus, vestras laudes agnoscimus, in quorum oculis visiones multiplicauit, in quorum manibus asimilatus est dominus quasi creta ad rotam figularem, nullam formam refugiens, sed & omnes colores extrinsecus, tum admittens, tum reddens, qui vt populos à Dijs ad seipsum reuocaret, vt fide fidem aboleret, vt cultu cultum tolleret, vt arte artem vinceret simulacra simulachris, miracula miraculis; denique & sacra sacris, & secreta secretis, oracula, oraculis, & visiones visionibus opposuit. Certè verò hæc ipsa tanta felicitas, vt inter tantas tenebras tantum iubar aspiceretis, non erat vestri seculi, erat vestræ gratiæ & gloriæ. Nos nunc vix propter seculum nostrum beati sumus, ad vestrum tunc seculum magna illa vestra beatitas redundauit. Heroicæ personæ vestræ non iam ad naturam neque ad legem, sed ad hoc ipsum Christi Euangelium, quod nobis nouissimè nuntiatum est meritò pertinebant. Tantis prophetarum ordinibus, & choris, vos (si placet) adiungite illos iuuenes, & virgines, senesque cũ iunioribus qui primo, quoque tempore dum ex vtero synagogæ Ecclesia nasceretur, diuina videbant, somniabant, prophetabant; iuxta miraculum, quod sanctus arator futurum prædixit; doctus piscator impletũ monstrauit. Numerate cum his omnibus

A eum, qui à corona nomen habet, qui intendens in cœlum vidit filium hominis gloriam Dei; Eum quoq;, qui nesciens an in corpore, an extra corpus integro triduo non manducans neq; bibens, sublatus ad tertium vsq; cęlum arcana Dei, audiuit, & obticuit. Omnes vaticinabantur, loquebantur linguis, interpretabantur scripturas, vt merito in stuporem verterentur inimici crucis, & gratiæ Christi Iesu. Erat in illis Deus, Deus in illis erat, quo agitati calescebant, quo repleti erumpebant, quo animati prædicabant. Porrò de vniuersis, & singulis prophetis, hoc vnum certum habete; si diuinæ historiæ incumbitis, Quisquis eorum, existens in carne mortali, dixit in Spiritu sancto, se vidisse Deum, (sunt enim & falsi prophetę qui dicunt,
B Hæc dicit dominus, ad quos nunquam locutus est Deus) is vel similitudinē Dei vidisse se vidit, quam sciens, & prudens, Deum vocare non est veritus; vel confusè intelligens totum inter rem, & similitudinem non distinxit, sed vtrunq; vocauit nomine vno, vel demum in illum ipsum summum solem nullatenus defigens aciem mentis, vix in transitu Deum ipsum videre potuit, perinde ac ipsi interdum transeuntes, cito, & cursim, aspicimus flammam coruscantem, inter nubes, & cœlos, tonitru contremiscentes. Sanè & ipsum propheticum lumen, non semper lucet in animis prophetarum, sicut stellæ quas fixas vocant; sed est velut stella illa nouo, & inusitato splendore micans, quæ noui solis nouus Lucifer nouè abs Deo creata oriebatur, occidebat, resurgebat, forsan heroibus illis quos ab oriente ducebat muto quo
C dam eloquio annuntians Christi veri Solis ortum, occasum, & rediuiuam lucem. Indicat vox illa in sacris litteris frequentissima ὀφθὴ. Apparuit quæ repentinum aduentum significās, tacitè admonet in potestate quidem Dei esse vt videatur, sed non esse in potestate nostra, vt videamus. Et Helias quidem suorum temporum ferè ἥλιος, vbi audiuit sibilum auræ tenuis; in quo apparuit dominus, operuit vultum pallio, indignum se reputans, qui videret dominum, vbiq; totum, vbiq; incircunscriptum. Heliseus porrò in quo requieuit duplex spiritus Heliæ, prophetiæ inquam, & miraculorum, non erubuit dicere, Dominus cœlauit à me, & non indicauit mihi. Certè verò Isaias, qui de Dei filio, non tam vaticinium, quàm historiam euangelicam scripsit, vix post mortem leprosi Regis, sub quo viuebat, videre potuit ip-
D sum verum Deum. Tu ne ergo leprosus totus, O homuncio, in peccatis inquam conceptus, natus, & altus, supra prophetas, supra Apostolos, supra Patriarchas, & supra Reges, Deum ipsum videbis, vt & ipse scias, & nobis quasi de cœlo collapsus referas, & nunties quid est Deus? Moriatur, Moriatur, aut si te viuente mori non potest, saltem non regnet in interiori homine tuo caput Lepræ initium peccati Superbia, vt dignus efficiare, qui aliquando mundo mortuus, Deo viuas, & mundo corde diuina somnies, & videas. Posteriora Dei videmus, O viri, faciem non videmus; voces videmus, loquentem non videmus; petram videmus, sed eum qui est in petra non videmus. Dixit enim quod habitaret in caligine, & posuit tenebras latibulū

suum.

ſuum. Quid habes fili hominis? Quid habes? Quare triſtis es Anima mea? E
Quare conturbas me? Si te imbecillitas, ò homo, facit anxium faciat ſpes audentem. Tempus cedit tempori, ætas ætati, quum paruulus euadit in virum, euacuat ea, quæ erant paruuli; ſicut ergo Παιδεία legis, cedit fidei; ſic fides cedit ſpeciei. Viuis coloribus diſcutiuntur umbræ, & exoriente Sole, ſtellæ diffugiunt. Itaque quum uenerit, quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Vt non iam amplius magnifica tantum Dei uerba in caligine nubis audiamus; non miremur peregrinas uoces, confuſos ſonos, ac bellicas tubas; non ſpectemus in rubis ignes, ſcalas in agris, in montibus fumum & fulgura; nec ſolum tenui quadam aura Dei præſentiam adumbrante fruamur, aut demum manna abſconditum ſummis duntaxat labijs deguſtemus; ſed in ætherias illas ædes non manufactas remigran F
tes, ſolem illum, qui montes exurit & radios igneos exufflat, felicibus auſis contemplemur. Neque tamẽ dicemus, Morte moriemur quia uidimus dominum. Immò uerò uidentes quem diligit anima noſtra erepti à poteſtate ſecundæ mortis, partem habentes in reſurrectione prima, intrabimus in gaudium Domini Dei noſtri æternum uicturi, & conuicturi Deo, in quo nunc abſcondita eſt uita noſtra.

Deus per Chriſtum Ieſum mundo notiſſimus; omnino autem, citra beatos, theologiæ neganti notior, quàm aienti. CAP. XXV. G

INTEREA gaudeamus, & lætemur, O' ſacra capita, O' Deo amabiles, O' Beati, nam plenum illud & opiparum conuiuium, cœna uerius quàm prandium cognitionis Dei, quod nõ paucis quibuſdam delectis heroibus, ſed uniuerſo humano generi parabatur, diuini conſilij altitudine, ad nouiſſimam horam diei dilatum eſt; Nam Πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως locutus Deus patribus in prophetis, nouiſſimè miſit filium ſuum hunc ipſum Ieſum Chriſtum quem ipſi colimus, ut aperiens os ſuum. H

Omnia prophetico qui quondam ex ore profudit,

nuntiaret nomen, & numen eius fratribus ſuis. Ecquod cõuiuium inſtructum eſt? quàm apparatum? quàm ſplendidum? quàm Deo dignum? Indicant lectæ, & receptæ reliquiæ, cophini ſacri, & corbes fragmentaque & micæ, quæ ſymbolum collatoribus ſuperauerunt. Tantas diuinæ ſapientiæ opes, affluentias, copias, quæ unquàm ingenia, ſtudia, tempora, exhaurient? Itaque, ſi præcedentia patrum ſecula conferantur cum hoc ipſo noſtro ſeculo, ad quod ſtatus euangelicæ lucis pertinet, (nã poſt tanta adhuc

A lumina legis clamabat oraculum, Surge illuminare Hieruſalem) dubio
procul, maiores noſtri ſub nube fuerunt, & habitantes in caſulis, uix uide-
bant diuinarum rerum aliquot ſcintillas, & paruos lucentes foculos, Deo
benedicto nimirũ prouidente, ut illi qui ſub ficu erant, arbore quæ etiam
rore inareſcit digna quæ ſit ſymbolum maledictionis humanæ naturæ ſi-
ne nobis, qui in olea, & uitæ Chriſto ſpiritali benedictione benedicti ſu-
mus, non conſummarentur. Qui propterea magno myſterio ſycomorum
conſcendimus gratuita illius qui ſe ſe maledictũ fecit benedictione, quaſi
calcantes, & contemnentes omnia iura antiquæ maledictionis. Inde enim
à Chriſto euocati progredimur ex claritate in claritatem, ex gratia in gra
tiam, ex cognitione inquam in cognitionem, ex fide in fidem demum in
B ſcientiam & ſapientiam, nimirum ſublatis umbris & uelaminibus, qui-
bus & in natura rerum, & in ſacris literis, obuoluta eſt tanta maieſtas, nul-
lumque ipſi habentes uelamen ſuper cor noſtrum, aut perfidiæ, ut ille du
ræ ceruicis populus, aut cæcitatis ut gentes quæ Deum ignorant. Haben-
tes enim illam ipſam imaginem, quàm præferimus animo, fronte, vultu,
uerbo, opere, tam è ſpecula legis, quàm in ſpeculo prophetarum, & per
nos demum qui ipſi quoque per nouam lucem illuminati Dei ſpeculum
ſumus, ſpeculamur Deum glorioſum, & ſplendorem uultus eius Chri-
ſtum Ieſum. Ad nos ſermo Dei factus eſt, ò viri, nos oculis noſtris uidi-
mus, nos auribus noſtris audiuimus; ipſæ manus noſtræ in Apoſtolis no-
C ſtris ducibus contrectauerunt illum uerbum uitæ, quod caro factum ha-
bitauit in nobis; & quod olim Moſe non tam Iudæo, quàm Chriſtiano
promiſerat, Deus tandem oſtendit nobis omne bonum; vt per concaua
montium per abrupta uallium, reſonante Euangelio, repleta ferè ſit uni-
uerſa terra ſcientia domini, uelut aqua maris operientis. Et quidem ut
quatuor elementis & cœlo uelut quinque radicibus conſtat uniuerſa hæc
mundi moles, ita uniuerſam illam tantorũ ſeculorum pietatem hæc quin
que fundamenta ſuſtinebant, his clarius illius obſcurius nota, vt ſe ſe pau-
latim diuina benignitate glomeratio explicabat; & Aurora ipſa ſucceſſu
temporis creſcebat in diem perfectũ. Nempe eſſe Deum, Non eſſe duos,
D ſed unum ſolum, Mundum eſſe opificium Dei; Nihil in mundo non ad-
miniſtrari diuina prouidentia. Denique Deum ipſum piorum, & impio-
rum hominum habere rationem, atque ideo tangi pro meritis, ira, gratia;
reſpicereque ad uota, ad preces, ad ſcelera mortalium. Quàm in agris no-
ſtris creuit beatum germen Theologiæ, ò viri?

Immenſæ rupperunt horrea meſſes,

tametſi in allis quaſi ſeminibus continebatur tota hæc ubertas frugum &
fructuum, qua ut ipſi fruamur cęlitus conceſſum eſt; Et ſalutari illa aura,
cœleſti illo afflatu uigebat, & uirebat integris ſenſibus in rebus religionis
uniuerſum hominũ genus proficiebatque diuino ſpiritu ad uerã pietatẽ.
Erant quidẽ tum fœtus concepti, at tẽpus nondum grauiditatẽ & partum

afferebat, maturitatemque gignendi. Ecquàm aptè insigne illud Spiritus E
sancti organum distinguit theologiam in elementa, exordium, & sermones? Elementa sanè mundus totus habuit ante legem; exordium lex ipsa fuit; integri sermones ad Euangelium pertinent. Theologia sanè beatorum alterius est uitæ supra elementa, supra exordium, supra sermones; ut quæ subiecta est oculis magis, quàm auribus. Sedenim iam tempus est ut paulo acrius intendamus animum, & qui hactenus ex pulcherrimis omnium rerum floribus per theologiam aientem corollam intexuimus ipsi Deo, nunc ingrediamur secreta negantis theologiæ, tanquàm ad cognoscendum Deum iter dexterum, ac uiam regiam, compendio breuitateque iucundam, difficultate porrò, & obscuritate, undique uenerandam, & plenam maiestatis. Theologia symbolica, est in animis nostris, uelut lucis du F
biæ crepusculum; Illa quæ summa quæque affirmat de Deo, cuius pedagogia instructi, huc usque peruenimus, est quasi lumen surgentis Auroræ. Hæc porrò, quæ negationibus gaudet, est clara dies, qua splendor ille rutilans, plenusque radijs, & fulgoribus inenarrabilibus affulget oculis nostris. Theologia philosophorum est nigra quædam caligo, & densæ tenebræ. Theologia beatorum ipsa est meridies, & ad uidendum Solem in ipso orbe nullo indiget speculo. Nos per sacra symbola finitimi esse uidemur philosophis, sed per negationes accedimus ad beatos. Atque ideo diuinas contemplationes à symbolica theologia incipimus, quasi à præruptis radicibus montis celsissimi, transeuntes autem per arduos cliuos, & iuga, illius quæ media est, in huius tandem celsissimo uertice, quasi sisti- G
mus gradum. Symbolica tam uerbis, quàm sensibus, plurima est, atque latissima, quæ (ut suo loco dicebam) tanquàm basis, & fundamentum magnæ cuiusdam, & æternæ pyramidis, uniuersa complectitur, quæ in mundo sunt. Ea, quam existimamus ferè propriam, breuioribus contenta sermonibus, in exiguos admodũ, & angustos contrahitur locos. At uerò hæc tertia, qua neque multis, neque paucis sed nullis omnino affirmationibus utimur, intelligentes punctim Deum nihil esse eorum, quæ sunt, est tanquàm angustissimus ille, & penè indiuisibilis conus, quẽ in pyramidibus à longe aspicimus, & miramur. Quanquàm reuera sua ipsius plenitudine, & maiestate, est uelut amplissimum illud tertium cœlum, tantò reliquis H
pulchrius cœlis, quantò hoc ipsum quod miramur est fęculenta terra formosius. Sanè etsi in hac theologia non uidetur Deus, audiuntur tamen, & intelliguntur arcana Dei, quæ reuelare non licet illis, qui in imò constituti, ab humo adhuc homines sunt, sed illis tantum qui ex perfecta consummataque uirtute, euaserunt in uiros, & uiri præclarũ nomen acceperunt, digni qui ascendant in montem, relinquentes plebi campestria. Age porrò in re tanta quicquid obscurum est & ignotum patefaciamus, & illustremus. Dum clauibus theologiæ negantis portę nobis aperiuntur, ò uiri, & incipientes ab imis gradibus, ascendentesque ad summa fastigia rerum,

remo

A remouẽmus ab ipso Deo, non solum ea, quæ primo aspectu aliqua ex parte indecora esse putãtur, & indigna numine, sed ea quoque, quibus apud nos nihil ferè est prius, nihil purius, nihil perfectius, certè simul, & permistè intelligimus, Deũ ipsum uel aliud esse, uel aliter, immò uerò, & aliud, & aliter, quàm re, sint, & nomina significent, quę tantę maiestati tribuuntur in theologia naturali, symbolica, & asserẽte. Neque uerò ita accipienda res est, ut ea quę perfectionem simpliciter sapiunt, in Deo omnino nõ sint, nisi secundum rationem causę, quomodo infima quęque illi insunt, sed ita potius, ut eo modo, quo & à nobis cognoscuntur, & sunt in cęteris rebus, sine fine deficiant, ab illa ipsa diuina sublimitate. Quòd reuera ipse Deus sit omni celsitudine celsior, omni nobilitate nobilior, melior bonitate, anterior essentia, uita uiuacior, subtilior spiritu, mobilior Ἐντελέχεια, sapientissimus supra omnem sapientiam, sanctitate sanctior, potestate potentior, ęternitate antiquior, puritate purior; ideoque tandem non bonus, non sapiens, non spiritus, non uiuens, non ęternus, sed longè excellentior illis omnibus, quę excellere ipsi, prępstareque putamus; Gręci breuissimè, & appositissimè dicerent, non Κατὰ στέρησιν, sed Καθ' ὑπεροχήν. Ipse subijciam exempli gratia nomen, & rem, rationemque perfecti; Deus enim propriè tunc solum dicitur perfectus, dum comparatur ad res imperfectas, dum autẽ confertur cum perfectis, hoc est cum illis, quas C ipsi perfectas esse credimus, & si nemo audet eum dicere imperfectum, tamen uerius non perfectus dicitur, quàm perfectus, quia quę nobis perfecta dicuntur à principio ad finem, ingenio, industria, elaborata, consummataque sunt. Deus igitur si nõ est factus, quomodo est perfectus, & non potius perfectionem omnẽ, origine, excellentiaque pręcedit? Enimuero alia ratione Deum perfectum appellare licet, & decet; nempè ita ex se ipso perfectus est, vt omnino perfectore non egeat, ut ne factore quidem. Et cur non audeam posthac uocare Deum, inter ea, quę perfecta dicuntur, imperfectum? Ecquis me arguere poterit, qui non diuino statim ore coarguatur? Nam diuina illa sapientia, fons omnis sapientię dum confertur cum sapientia huius mundi, quæ sibi nimium placens, nihil se nescire D superbè iactat, ac gloriatur, appellatur in sacris literis, & insipiens, & insipientia, stoliditas inquam ipsa, & planè (vt Græci dicunt) Μωρία. Sed & immensa illa rerum omnium potestas, vnde est omne robur, cuius uelut neruo in uno corpore continentur omnes mundi uires, relata ad secularẽ potentiam, nunquàm non magna spirantem, potentia'ne dicitur & non potius sublimi quadam & doctissima εἰρωνίᾳ impotentia, infirmitas, imbecillitas, Ἀσθένεια? Sic palam legimus, Quod infirmum est Dei, Quod stultum est Dei. An uerò obliti sumus mysterium illud sacrosanctum, quo infatuata est omnis mundi sapientia, & cõtrita uniuersa seculorum potestas diuinam debilitatem dici, & diuinam stultitiam? Vsqueadeò, amantissimi fratres, vsqueadeò inquam ea quæ Dei sunt, absque omni propor-

tione superant omnia & singula quæ conueniunt creaturis, natura naturam, uirtus uirtutem, sapientia sapiētiam, & perfectio perfectionē, vt iure ac merito hæc & illa, uix exprimi designariq; posśint, nisi nominibus, vel notis quæ ex toto & plena oppositione inuicē pugnent, tanquàm lux & tenebra, tanquàm mors, & uita, tanquàm plenum, & inane, denique tanquàm totū & nihil. Ite uos Κοσμοπόλιται & elato animo tribuite (vt uultis) omnia ipsis naturis rerū; Οὐρανοπόλιται constantiśsimè nihil nō negant, & pernegant de ipsa natura Dei. Vos exceditis affirmando, nō excedimus negando. Cœli audite, audi quæ loquor iustiśsima tellus, imbres & uenti quiescite, subsidite maria, & flumina, syluæ silete; ò meæ uires iam mundo, & rebus omnibus saturæ laudate hunc ipsum Deū, quia est supra omnia, & laudate in silentio, quia nihil est omnium; inde affirmationes, hinc negationes. O' Stagirites, O' Stagirites, interrogo te philosophiæ astuta sæpia, qui tua, & superba, & noua placita, tam sæpe atramenti effusione tutaris, aientibus ne faues? an potius negantibus? Certè materiam illam tuam, si tamen tuam non aliter agnouisti, neque agnosci posse docuisti, nisi negatione formarum. De substantia cœli quid aliud ferè probasti nisi negationem? quod sit corpus neutrum, neque graue, neque leue, neque calidum, neque frigidum. Historiam animæ proposuisti, sed si demas duas illas relationes, Actus corporis, Principium quo uiuimus. Ecquid aliud abs te didicerunt, Peripatetici illi tui, nisi negationes? confutationes inquàm ueterum, & iam obsoletarum opinionum? Dic mihi nunc, quid est in uniuersis rebus creatis, quod theologia, dum loquitur de Deo, non iure abnuat, & recuset? Dum autem non annuit, sed abnuit, dum inquam de natura Dei nihil asserit, sed omnia negat; eo ipso quo negat, non'ne diuidit, separatque Deum ab omnibus rebus? nā quid est affirmare hoc de illo, nisi componere hoc cum illo? & quid est negare hoc de illo, nisi separare hoc ab illo? An uerò non est ipse Deus uerè separatus ab omnibus rebus? Vt enim negando, ab imis ad media, & ab illis ad summa progrediamur, Deus neque est terra, quæ absque pluuijs germinare nō potest, & fœta frugibus, grandine, & tempestate prohibetur, ne eas perducat ad maturitatē; neque est nubes quæ ui uentorū coguntur & huc, illucque impulsæ, diu constare non possunt; sed neque uentus qui in se ipso res inanis, & ipsa ferè inanitas, non nisi per uehiculum exagitati aeris ubique spirat; nō est aqua, quæ naturæ fluidæ & labilis, nisi sustentata humo per se ipsam nunquàm consisteret; nō est aer qui incenditur æthere, & non per sese, sed fulgoribus cœli illustratur; non ignis, qui si uspiam sit succensus restinguitur aquarum inundatione; nō est etiam Luna, quæ (quod nomē indicat) lumine lucet alieno; neque stellarum globi uel agmina, quæ adueniente Sole, quasi pallescunt, & diffugiunt; sed neque, aut Sol, qui uno die oritur & occidit; aut cœlum ipsum quod perpetuis lationibus circumagitur. An fortasse homo est, cuius miseria & ærumnis nil

inse-

A infelicius habet orbis terræ? qui quum omnia animalia moriantur, uelut solum mancipium mortis, & præcæteris addictus morti, mortalis nomen solus accepit? An est mundus ipse totus, quem temporum currus quatit, & agitat, quum Deus quietissimo, & immutabili æuo fruatur? Tantum uerò profectò abest, ut Deus sit uel corpus, uel corporatus, quia hæc omnia sunt symbola Dei, ut contra potius ideo Deus sit expers omnis corporaturæ, quia nullum habet symbolum non corporatum. Spiritus, sunt imagines Dei, ò viri non symbola. Corpora symbola sunt non imagines. Nihil inter signa tam accedit ad rem, quàm imago. Nihil tam recedit à re, quàm symbolum. Nihil tam accedit ad Deum quàm spiritus. Nihil tam
B recedit à Deo quàm ratio corporis. An uerò quia non est corpus, idcirco propriè & æquatè est spiritus? animus? mens? intelligentia? Dignius quidem est, ut dicatur, spiritus, quàm corpus; mens quàm sensus, animus, quàm anima; intelligentia, quàm uita; sicut & forma quam materia; & uita quàm lapis; & lux quàm Leo; & bonitas quam quantitas. Ob id sanè deteriora negando, affirmando, meliora præponimus; sed tamen quomodo præcisè est uel spiritus, Pater spirituum? uel animus, qui transfert se in animos? uel anima cuius sunt omnes animæ? Et quomodo est propriè mens, qui ut nunquàm obliuiscitur, sic nunquàm meminit? aut intelligentia, qui nihil intus legit nihil extra se intelligit, omnia intelligit, in quo non differt intelligens res intellecta, & ipsum intelligere? Di-
C cis quod est uita, lux, bonitas, essentia. Est'ne uerò propriè & æquatè uita qui dicit, Antè hominum uita, & mors? Ego occidam & ego uiuere faciam? Lux'ne præcisè Deus est, qui creat lucem, & tenebras? & diuidit lucem à tenebris? Et quomodo est præcisè bonitas, qui facit pacem, & creat malum? & de quo dicitur in prophetis, Non est malum, quod non faciat dominus? Substantia porrò negatur uerius, quàm asseritur, quia neque substat, neque subsistit, sed supra omnia stat, & supra omnia consistit. An uerò est definitè & signatè essentia, qui (ut dicebamus) & esse, & essentiam, ratione, origine, natura, & ipsa etiam æternitate antecedit? Hæc profectò qui benè, & pro dignitate intelligit, ò viri, is haud dubiè ad propriam ac perfectam Dei cognitionem, quantum mortalibus com-
D muniter uia speculationis ascendere, & progredi licet, perueniſſe se gratulari potest, ac debet. Reuera enim etsi natura Dei distincta est à cæteris rebus, ne rem quantam uagam, & inanem Deum putes, ideoque & ipse cum Μωεσόσοφοσις Deum cogitans euanescas; tamē Deus (ut initio huius libri, dicebamns) non est quid, neque aliquid, qui sine fine transcendit omnia, quæ sunt quid, & aliquid. En quàm uerè dicitur, quod negationes omnium rerū, sint Deo conuenientes, & propriæ, affirmationes autē omnes impropriæ, incongruæ, incōpactę, male cohærentes Nimirū negatio uelut sobrie sapiens, quod infinitū est relinquit sine finibus; affirmatio autē dū temerè uult sapere, plus quàm oportet, finit, quod finē non habet.

Quàm

Quàm prudenter, ò viri,& quàm feliciter, Sponſa illa nobilis, & decora, E
deliciæ muſarum,& charitum,quàm ipſe quoque Deus, in ſymbolis deperire ſe dicit,non per rerum corporalium fora & plateas,neque per ſpiritalium angiportus & uicos, ſed quum omnino omnia pertranſiſſet, Deum quem tantopere quærebat? Inuenit inquàm,non caſu repperit, idque in nocte nimirum nihil affirmans, ſed negans omnia, nam affirmatio diei, negatio eſt nocti ſimilior. Quàm porrò amicior hora noctis,ſupra horam diei,ò viri? fœcunda lucubrationibus, quieta ſtudijs, reuerenda ſilentio, fida arcanis, illuſtris ſyderibus, O` nox beata, nox quæ lucet ſuper omnes dies,nox illuminatio mea in delitijs meis. Et quidem,vt hanc lucem ſuper candelabrum in promptu ponam, quæ luceat omnibus qui in domo ſunt, F
ſacræ literæ penus locuples omnis diuinæ cognitionis, obſcuriſsimam illam innumerabilitatem annorum Dei,abyſſum inquàm æternitatis diuinæ affirmantibus'ne an negantibus uerbis (Græci Αποφαύτικα dicunt) illuminare declarareque ſolent? Nota ſunt oracula, Ante me nõ eſt formatus Deus, Poſt me non erit alius, Anni tui non deficient. Sed & de loco Dei non'ne eodẽ modo loquuntur? Cœli cœlorũ capere eum nequeunt, Non longè eſt ab unoquoque noſtrum, Non in manufactis habitat tẽplis. De Potentia, Non eſt qui tuæ poſsit reſiſtere uoluntati, Non eſt impoſsibile apud Deum omne verbum, Nõ eſt fortis ſicut Deus noſter. Iam quid de Iuſtitia? Non eſt iniuſtus Deus ut obliuiſcatur operis ueſtri, Non eſt acceptio perſonarum apud Deum, Nihil odit eorum quæ fecit. De Bonitate, Non Deus uolens iniquitatem tu es, Nemini mandauit Deus impiè G
agere, Ne dicas ille me implanauit. De miſericordia, Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis, Non continebit in ira miſerationes ſuas, Non delectatur in perditione morientium, Deus non uult mortem peccatoris. De Veritate, & Fide, Non eſt Deus ut homo, vt mẽtiatur, neque ut filius hominis, vt mutetur, Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt. De Longanimitate, Non in perpetuum iraſcetur, neque in æternum comminabitur, Non uult aliquem perire ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, Deus neminem tentat, Deus intentator malorum eſt. Ergo quid tandem putas dicant de natura ipſius Dei? Multa ais tu, ò homo, at uerò Spiritus ſanctus H
nihil ait, Tantum ex eo audis uerba plena negationum, Nõ eſt ſimilis tui in dijs domine, Non eſt alius præter te, Non æſtimabitur alius aduerſus eum. Vt omninò uerũ ſit illud, Verè tu es Deus abſconditus, noſque propterea intelligamus, per hortos quidem, per flores, per ſuauiſsima quęque ſpiramenta, & excellentias rerum omnium, Deum quæri poſſe, ſed tandẽ niſi plenis negationibus inueniri nõ poſſe. Profectò uerò, ſi Praxiteles ipſe, & reliqui marmorarij, qui de lapide uultus educunt uiuos, nihil inferunt arte ſtatuaria in ipſum lapidẽ, id enim ingenium eſt picturæ non ſculpturæ, ſed dum egregium ſpecimen oſtentant eorum quibus ſimulachra

decre-

A decreta sunt, marmoris duritiem contumaciter resistentem cauant, & ea tantum excauando reijciunt, quæ uelut additamenta prohibere uidebantur formæ latentis intuitum, ut sola detractione per admirabilemque sculpendi appareant Praxitelia capita, cur ipsi quoque dum diuinam illam faciem absconditam intra infinita rerum rudera in lucē proferre tentamus, & uidendam exhibere animis nostris, cur inquam uniuersa quæ in creaturis reperiuntur non auferamus, & remoueamus ab illa ipsa natura Dei potius, quàm per aientem theologiam, in ipsum Deum aliquid congeramus eorū quæ nobis cognita sunt, & familiaria atque domestica? Neque enim ex nostro capite depingere licèt aut decet diuinā effigiem, quasi nouam ideoque delebilem; sed oportet eam sicuti est tanquàm æternam & à prin B cipio omnibus rebus quasi insculptam & in eis latentem, in apertum educere, ut admirāda illius pulchritudo ac species uideri posit ab oculis mentium nostrarum. Quandiu ergo non spoliamus naturam ipsam omnibus quæ illi insunt, & ad eam pertinent, quandiu inquàm aliqua lux rerum creatarum nostris mentibus affulget tandiu lux illa magna Dei & diuinæ cognitionis, à nobis abhorrere uidetur & refugere oculos nostros. Vbi autem refutamus omnia, quæ sunt tanquàm indigna Deo, & primum quidem corporalia quæ remotiora sunt, in quibus nonnihil ferè est semper luculenti & impuri, tum ea quæ à materia abiuncta nō nisi spiritalem nobilitatem, dignitatem perfectionemque redolent, & tandem omnia ignorare uolumus, ut illum unum cognoscamus & secernamus à cæteris rebus C tum primum fumo quidem quasi obruti & caligine, sed uerè tanto lucidiores facti, quantò est meridiana lux profundissima nocte lucentior, diuinam illam immensę lucis abyssum ingredimur. Mersi inquam uidemur uelut in profundum ignorationis, ò viri, dum nihil penitus affirmare possumus de Deo, quem famelici, & sitibundi quærimus, sed mox in sublime emersi respirantes erumpimus in illam Ἀποφάσιν, cuius breuiloquentiæ altissima sensa, nulla unquàm Κατάφασις attinget, etiam si fuerit Iliade prolixior in illam inquàm, Deus est quo nihil maius cogitari potest. Sed quia concludendum est iam putate uiri fratres, Theologiam negantem, postquàm omnium rerum saltus religiosè perlustrauit, his uerbis loqui, & D perorare in aures uestras, Video corpora, animos, mentes; Isti sunt ò Gentes Dij uestri hos uidete, si placet, hos colite; sunt creaturæ Dei mei, non sunt Deus meus. Aliud est artifex, aliud artificium; aliud Creator, aliud creatura. Ludite (vt placet) & illudite, Ridete & irridete me dicentes, Ostende nobis Deum tuum, Vbi est Deus tuus? Video ego uestros Deos, uobis desunt illi oculi quibus uidetur Deus meus.

Explicit Liber Secundus.

DE DIVINA HISTORIA CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTI,

Siue de diuinæ Naturæ, ac Vitæ fœcunditate.

LIBER TERTIVS.

Æterna fœcunditas, & propagatio simul Dei ex Deo. CAP. I.

A QVæ duo superioribus libris à nobis tractata conscri-
ptaque sunt, de Deo, & de Natura Dei, æternitas
supra omnes ætates, infinitudo supra omnes ratio-
nes illa ut subuertatur ἀθεότης, hæc ut cadat πολυ-
θεότης. Illa ut respondent quæstioni an est, hæc ut
excludat quæstionem quid est. Sanè nihil tam Dei
proprium, quàm uel in natura id quod est, vel in
intelligentia, id quod dici non potest, hunc tan-
dem terminum habeant viri Deo amabiles. Hunc inquàm terminum,
quem nobis omnibus; atque ideò ipsi historiæ communis pietas, reli-
gioqué præscripsit inclamans quid Deus sit, mortales quidem quærere
B posse, sed omnino inuenire non posse. Nos enim scientes, quia de diui-
nis rebus faciendi libros nullus est finis, quis enim finem inueniat in re,
quæ omnes fines exit, quæ nullis finibus continetur? merito hic gressus
sistimus, uestigia figimus, genua flectimus, demisissimè adoratur. Hoc ter-
tio libro æternum illum solem, funiculum illum triplicem, sanctum illud
templum triangulare sanctissimam inquàm Trinitatem τρισόλβιοι: in cu
ius uno nomine, & uirtute salui facti sumus, erepti de potestate tenebra-
rum, & seruitute mortis, fœliciterque renati in uerbo uitæ, in nube, &
in mari, hoc est in spiritu, & aqua. Iudæi adhuc signa petunt, quibus sunt

corda ferrea, & indomabiles animi gentes adhuc sapientiam quærunt, quæ E ambulant in tenebris, colentes mutos lapides, & quæ ipsæ sibi confinxerunt idola vanitatum, & errorum. Nos qui genitalis vndæ mysterio, obstringimur christianæ militiæ sacramentis, & legibus signa nostra iam vidimus; sapientiam nostram iamdiu audiuimus, atque ideo, & firmiter, absque hæsitatione, & fideliter absque errore credimus, quod inexcogitabili quadam ratione, Deus gignat Deum, & exeat Deus ex Deo, quia ex sua ipsius fontana origine vitæ in secretissimis quasi Dei visceribus erumpit vento diues, & latè patens vitalis fœcunditatis. Neque enim esset in tanta vnitate, Trinitas, sublimis illa Trinitas Mundo, Cœlo, Tempore, Angelis Æuo, sed ipso toto Ente, & essentia, ipsa bonitate, atque adeo ipsa etiam Diuinitate superior, nisi in ipso vno Deo esset fontalis plenitudo, F exuberantiaque, & fœcunditas diuinæ naturæ. Inde enim christiana sapientia, oculis columbinis, lacteque lotis dum firme fixeque sedet super salientes riuos, & iuxta purissimos fontes sanctarum scripturarum, incredibili voluptate perfusa videt, & contemplatur in altis illis, & arcanis penetralibus ab omni æternitate esse Deum ex quo Deus, Deum. qui ex Deo, & Deum ab hoc, & ab illo. Beati oculi vestri, ò Diuini nostri duces, qui res tantas videre, & beatæ aures vestræ, quæ tanta vobis docentibus audire potuerunt. Ecquis modo, reptantem adhuc Testudinem mutet statim in præpetem Columbam, vt ausus tertio cœlo me credere innixus in vestros humeros, velut super alas Aquilarum ad lucem, & ignem corruscantem è rubo, & spinis, hoc est ad splendorem, & calorem Euangelij, quod per senticetum Crucis, tantos vndique emittit fulgores, & radios, videre posim in Trinitatis medio, absconditam pinguem illam medullam cedri, quam Deus ipse, vt Emphaticios appellaret, appellauit omne bonum. Eum inquam, qui, G & origine inter diuinas personas medius, & dispensatione inter Deum, & homines est mediator, græce μεσότης, qui in patris sinu est, & in visceribus ipsa viscera, ipsum cor, ipsa anima, cui spiritus sanctus testimonium perhibet, in quem descendit, quem fouet, denique qui est & vniuersę Diuinitatis compendium, & totius humani generis fœlicitas, & instauratio, in cuius gratiam, sicut flamma ignis pepercit rubo, sic ira Dei pepercit hominis. Quæso Domine Deus meus da vt inhæreat in medullis, & visceribus meis optima illa intimè recondita; & quouis melle suauior, medulla cedri, vt de æterna illa tua plenitudine, & fœcunditate, atque adeo de summa Trinitate; & loquar, H & scribam digna cedro. Tu prætulisti lumen menti meæ, tu animam dedisti, tu aspira votis, tu ministra vires.

Disiice terrenæ nebulas, & pondera molis.
Disiice pollutæ nimium retinacula linguæ.

Vos porrò, dum ipse, vt videtis, ordine sequor historiæ telam, atque intexo fila filis, ipsi quoque me vestris iuuate orationibus. Nam ostium magnum apertum est, sed aduersarij multi. Age igitur incipiamus. Cum in ipsa re-

rum

A rum natura sint substantiæ quædam mortales, quibus miserante Deo, hanc ipsam mortalitatis conditionem, magna illa generandi vis, ac dignitas tributa est, vt iactura interitus, perinde ac labentia flumina cursus aquæ perennat contraria successione reparari posit, sint quædam intrinsecus immortales, quæ hoc ipso, quod absunt quàm longissimè à calamitate mortis, carent etiam generationis, & propagationis honore, atque in illis id quod nascitur ipsa natura, & specie simile sit generanti, ab his autem non proferuntur nisi accidentia, luces, splendores, conceptus, notiones; profectò magna ratione Deus, à quo nihil abest dignitatis, cui nihil inest indignitatis, tanquam vtraque natura sine fine superior, quemadmodum cum natura immortali desinere nunquam post, tanquam supra omnem immortalitatem Aeternus; sic

B ferè, cum ea quæ est, obnoxia morti, illud vnum comune habere putandus est, vt Deum sibi similem generet, tanquam infinitus. Rogo audite omnes, infinitionem diuinitatis, certè vera philosophia non improbat, alioquin, superbè audeat, & cœlum palmo metiri, vt deinde ipsum quoque Deum. cœlos habitantem, horizonte definiat, & circumscribat. Diuinæ autem infininitionis, haud dubiè indiuidua comes est infinita bonitas, quamquam vt castè, examinateq; de numine loquar, quoniam Diuinitas ipsa est bonitas, esse non potest nisi vna Diuinitatis, & Bonitatis infinitudo. Amabilitas porrò ab ipsa bonitate, ne ratione quidem separatur, vt propterea Deus, tam sit sine mensura, & modo amabilis, quam est sine modo, & mensura bonus. An

C non ita est? Constat autem Deum, vt intelligendo, sic amando; sibi ipsi per omnia finitum esse, & æquatum, nimirum, seipsum sine fine amabilem, sine fine hoc est, & præter, & supra omnes modos, & mensuras, amore complectitur, sicut omnia, & singula, pro rata vniuscuiusque Bonitatis portione, amat, seruat, tuetur, custodit. Hæc ipsa tandem igitur, hæc ipsa inquam Diuinæ naturæ, excelsitas, quę omnibus excedit finibus, in causa est, vt Deus, quasi vim, & extasim patiens amoris, seipsum in se ipso, solitarium, & vnicum continere non posit, sed infinitè se amans, infinitè (sic.n. loquendũ est) &, vos punctim feriẽdi estis, ò semper pueri, grę corum philosophi, se ipsum intra seipsum, modo inenarrabili diffundat, & communicet. An non est hæc natura boni? Ecquid adhuc nos deluditis? Quid satagitis? quid simplici-

D citati nostræ religioni imponitis? dicentes in speciem quidem præclare, sed, quo reipsa, nihil posit dici nocentius, Deum ipsum, mundum hunc singularem, & vnigenum procreasse, vt suam ipsius infinitam maiestatem, & bonitatem communicaret? Vtique Analogiam magnam ad Deum habet ipse Mundus, cui si Oratio Ethnico poeta carmine ludere licet.

Aeterna manet, diuisq; simillima forma
Cui neque principium est, neque finis in ipsa
Sed similis toto remanet, per quæ omnia par est.

Maior quoque, & amplior similitudo, est ipsius hominis ad Deum, quem sanctum in terris animal venerandumque, & adorandum vocabat antiqua

philosophia, cui etiam apud ueros Theologos concessum est, ut admirabili quodam gratiæ cœlestis consortio in diuinam naturã transire possit, unde & Dei filius, & Deus dicitur in sacris literis. Verum enim uero, quis nesciat, & hominem, & mundum esse ipsius Dei uelut E

Aliena ex arbore germen?

Atque ideò proprius sarculus quærendus est, quærenda est illius æternę arbo is æterna germinatio exiens à radice, & per omnia similis radici Deus de Deo, lumen de lumine; nã sol iste Aethereus ut primo cœlo exoritur, emittit de se ipso radiantia lumina, uelut imagines nitidissimas solis, ignes ignem producunt, respirantes aquæ exhalant uapores, odores, calores, frigora; denique nulla res est; quæ non statim aliquam gignat sui ipsius imaginem, saltem in ipso speculo, usque adeò mundus totus, & sterilitatem odit, & solitudinem refugit, societateque simul, & similitudine, vbique lætatur, & gaudet, vt tandem illis, qui se conciliatos, attentos, & dociles præbere uolunt manifestum sit non esse tam incredibile, vt admirabundis, & mente captis philosophis uidetur hoc ipsum quod christiana Theologia docet, æternum Deum, antequàm per creationem rerum extra se egrediatur in seipso, & intra se ipsum manentẽ, de se ipso proferre, non imaginem mutam, aut fictam; sed uiuam uocalẽ, expressamque & (vt uno uerbo dicamus) Deo dignã, quæ nimirum uim habeat adæquatè exprimẽdi, definiendique infinitam illã, & incompræhensam naturam æternæ diuinitatis, hoc est ut breuiter dicã, quæ sit Deus, nam infinitum non finitur nisi infinito, & non definitur Deus nisi Deo. Sit analogia inter mundum, & Deum, sit inquàm quanta maxima esse potest, at non est uera similitudo nisi inter Deum, & Deum. Certè autem ante analogiam est similitudo, ut ante similitudinem est qualitas, & ante qualitatem est substantia, penes quam attenditur idem, & non idem. Iam quid est idem cum mundo nisi mundus? Ecquid est idem Deo, nisi Deus? Hæc est summa arx nostra ò viri, atque adeò totius Christianæ sapientiæ munitissimum præsidium, origo genitalis in ipso Deo, ut si hostes in muros spei nostræ irruperint; si vrbem depopulati fuerint; si ipsi reliqua omnia ui, dolo, stratagemmate amiserimus, arcem tamen ipsam retineamus Deum de Deo, genituram Dei non amittamus, nam religioni consulimus, uitæ non parcimus, & nobis omnia sunt salua; si salua est pietas, si saluus est Clypeus. Sed quid interim cum apostatis, & desertoribus hæreticis, cum perfidis, & coniuratis Iudæis, fallaces, & importuni sophistæ Deo stulti, mundo nihil homines, non nisi in suis ipsorum oculis sapientes, mirum.n.cõtraria se se inter philosophos uendicant, licentia uerè ioculari aduersus nos, Christi unctos, & athletas, iungunt equos, & currus, & miscent prælia, ut tam ferocibus turmis nobiscum pugnati ter de diuinatione certantibus, cogamur negare, & Deum ex quo Deus, & Deum qui ex Deo. Turpè est generi nostro ò philosophastri uobiscum descendere in arenam, & de Deo, quàm sciẽtes, F G H

& pru-

A & prudentes ignoratis, quem non libentes, & lubentes colimus, & adoramus, inire certamina; sed, quod olim Moses Aegyptiorum terror, cum Rege Aegyptiorum egit; nam & uos, ut patria Græci, sic doctrina, & moribus Aegyptij estis, ad quos ex Aegypto omnis hæc uestra philosophia manauit: occurram exemplo uobis omnibus, & primo obsistã, frangamque impetus uestros ad ripam nostri fluminis, cuius impetus lętificat ciuitatem sanctam Dei, arguam uos, urgebo, interrogabo, constringam ualidis quæstionum nodis, ac laqueis, quos cum expedire, & dissoluere, ipsa etiam uestra conscientia teste, non poteritis, uel uictis dabitis manus Deo ex Deo, sic faueat uobis Deus, ut dicatis tandem aliquando: Ecce aquam, quis uetat ne baptizemur? uel uindicante Deo absque Deus uniuersæ
B uestræ phalanges conclamatæ iacerent, in aquis uehementibus depressæ; et demersæ, quasi plumbum, et non tandem direptis uestris uasibus; & spolijs, liberatis inquàm tot, et tantis animabus, quas, contorta illa, & occulcata sophismata, plena impotentiæ, & superbiloquentiæ uestræ deceperant cum ingenti gaudio, & exultatione cantabimus Domino, quod uobis allegatis, gloriosè honorificatus sit in uniuerso orbe terrarum, neque enim (sicut dux nostræ militiæ dixit) potest quispiam diripere uasa fortis, nisi prius alligauerit fortem. Eia philosophi. In omni causarum ordine, uos ipsi rectè, et magna cum laude docuistis secundas causas, non magis in eo quod sunt, quàm in eo, quod causæ sunt, pendere à pri-
C ma caussa, non posseque illas, non modo durare per se, se sed nec agere quidem aliquid, nisi id à prima causa acceperint, cuius, et uirtute, & imitatione agunt quæcunque agunt. Profectò uerò dici non potest, quàm magna sit, & longè latèque patẽs in rebus uiuentibus fœcunditas, & ubertas. Nullum est animal, nulla planta, quæ non habeat intra semetipsam uim, & semen iuxta genus suum. Omnia benedictionem, & fœcunditatẽ acceperunt, qua possint procreare sibi similia, nihil uiuit in toto orbe, quod natali, et ingenita sterilitate laborare uideatur, in cœlo, in terra, in mari, omnia feracia sunt omnia fructum afferunt. Cur ergo tantopere admiramini, si de Deo causa causarum, quo titulo ipsi quoque Deum insigniri soliti estis, nos qui de rebus diuinis altissimè, et sentire, et loqui didicimus mul-
D tis antea sæculis, quàm uel Græcè, uel Aegyptiæ literæ natæ essent, & docemur, & credimus indignum esse, ut is, qui omnia uiuentia parere facit, solus ipse non pariat, et qui singulis rebus generationem tribuit, in ipsa æternitate sterilescat? Conuenit homini struere ædes, & fabricare domos, multo magis autem est hominis proprium generare homines; illud artis est, hoc naturæ. Neque enim fabricamur quatenus homines, sed quatenus architecti, ob id non omnibus datum est ut sint structores ædium, at nemo est nisi sit euiratus, qui natura generare non possit, unde illa quęrela. Ego Eunuchus? Ego lignum aridum? Ego maledictus qui non relinquã semẽ in populo Dei? Qui igitur damus Deo uim fabricãdi cœlos, ter-

res, elementaque omnia, cur tam parum æqui sumus, ut ab ipsa uita diuina auferamus uim generandi sibi similem Deum? Opificē? Deum uocamus, genitorē non uocamus? Artem diuinam, in tanto opificio extollimus, naturam diuinam, in æterna generatione uiribus destituimus? Potest Deus condere mundū de nihilo, & non potest generare Deum de seipso? Certè uerò natura est arte potentior, ideoque si in admirabili, hac mūdi fabrica, sapientissimus fuit Deus, cur in æterna de Dei genitura nō fuit fœcundissimus? Constat autem simpliciter naturam suaptè ratione esse priorē arte, ergo cur non credamus, quod proprium illud artificium, vel opificiū Dei, præces: ferit naturalis hęc generatio, qua natus est Deus, de Deo? Ante illam artē, nulla ars præcessit, sed uniuersæ artes, ex illa arte manarunt, ante hanc generationē nulla generatio fuit, & omnino omnes generationes ex illa generatione tanquàm ex πρωτοτύπω originem habuerūt. Tota natura rerū initium habet ex illa arte Dei, illa ars (si ita loqui fas est) orta est ex exemplo huius generationis Dei de Deo. Artes hominem imitantur naturam; sed ipsa natura imitatur Deum. Deus porrò in hac ipsa generatione est sibi exēplar, & exemplum. Ergo tolle hanc diuinā fœcunditatē sublata est prorsus omnis alia fœcunditas, &, quemadmodū si Deus non est, nulla alia res est, & si Deus non mouet, nihil mouet, sic si Deus nō generat, uerè nihil generat. Nega, nega ò homo generare Deum, mox enim consequēs est, non posse generare naturam. O' fides, ò veritas, quàm magna est uis tua, quæ contra hominum ingenia calliditatē, solertiam, contraque fictas omnium insidias facile se per seipsam defendit, ac tuetur.

Deus Pater, Deus Filius. CAP. II.

SOLVAT tertius hic liber laborum, in hac terra sancta ipsa etiam calciamēta de pedibus nostris, vt ablato prorsus omni uelamine legis, & prophetarum, unde filij alieni, tam sæpe mentiti adhuc declinant corda ad excusandas excusationes in peccatis; nos tanquàm filij, & hæredes testamenti noui, palàm, & retecto uultu ab ipsa diuina natura, quæ ad unitam theologiam pertinet, transeamus paulatim ad diuinas personas, & proprias cuiusque notiones, & characteres, per eā, quæ inde discreta, aut rectius distincta Theologia dicitur, sanè, & personæ diuinæ distinctæ sunt uerius quàm discretæ, quantū necesse est ad ipsius Dei gloriā, & honorē humiliter, & sobriè consideremus. Illi enim propriè, de fide infideliter, deque ratione contra rationē loqui, atque etiā sentire, qui dū nimium emungunt, eliciunt sanguinē, qui inquàm in tantæ immensitatis abysso nisi à philosophis, hæreticisque cogātur, (quis enim ad illos domandos, interdū non audeat ultra uires, tā & si etiā quærendo, nemo excedere

debet

A debet fidei catholicæ metas) nimium arroganter, & temerè, ſolent omnes ſinus, ac receſſus ueſtigare, omnes meatus, ac latibula ſcrutari, nihil indiſcuſſum relinquere, dubitare de ſingulis, cuncta diſputatione complecti, ut, & quare, & propter quid, & quomodo, ratione, & intelligentia conſequantur, & compræhendant, quaſi uerò, uel illis campus deſit, & area, vbi diſputationibus uires exercere poſsint ſuas: uel eorum quæ ſub Deo ſunt, iam nihil prætermiſerint omnia ingenio perueſtigauerint, ſubtili, atque èxquiſita ratiocinatione ſingula definierint, ſubiecerint ſibi (ut ita loquar) cœli ſydera, terræ uiſcera, ignium globos, & fluctus maris. Sequimur autẽ in omnibus recta linea ipſius chriſtianæ ſapientiæ, quæ ſola uera eſt ſapientia è regione cœli demiſſa ad terras, antiquam puramque, & ſyncerã hoc
B eſt duplici ratione canam fidem. Eam fidẽ, quàm naſcente eccleſia paulatim audiuit, & magna ex parte uniuerſus ſuſcepit orbis, cuius deinde ſanã intelligentiã, aduerſus tot hęreſum mõſtra, glorioſa triumphis Nicęa protulit, reſonuit Bizantium, Ephæſus, Chalcedon, & alma Roma, vt ſi moliri examina, condere fauos, & mellificare omninò nõ poſſumus, id quod ſędulę apes fecerunt, ſaltem, tanquàm parui quidam culices apoſtolica prata circumuolantes raucos in ueſtras aures bombos ędamus; & Deo ipſo donante ut credamus, illuminãte ut intelligamus, ſi non ad probationẽ, quis enim ſuę ipſius ſcientię prima principia probet? certè ad ſatisfactionem, tum ne alienis tanquàm . . . . . incredibilia credere uideamur, tũ ut nos ipſi
C in Domino inuicem conſolemur, & cõfirmemur, per cõmunem fidem ueſtram, atque noſtram parati ſimus iuxta Apoſtoli pręcęptum rationẽ reddere de ea quę eſt in nobis fide; idque ut Gręcè dicam οὐχ ὡς θελόμεθα, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα. Puteus altus, ſitula curta, labor ingens, uires infractę ſenſus fallax, ratio cęca, fides ſola, quęſtiones innumerę, opiniones cõcurrentes, iudiciũ periculoſum, & inuidioſum. Verum enimuero ecce uobis hiſtoriam nudam, quę uniuerſo orbi à longe pręfero clariſsimum lumen, iter aperit, & complanat, fodit altam terram haurit aquas, & dat potum in menſura, exacuit iudiciũ fidei; & euitat pericula omnia, dũ in re tanta ſumma fide nihil ueri non audet, & nihil falſi non audet. Nos nõ ſcribimus tri
D bus illis Hermie, Eraſto, Coriſco ſcribimus tribus hiſce, Timotheo, Theophilo, Theocrito diuino iudicio electis Dei amantibus, & zelatoribus diuinę glorię. Hi uni mihi ſunt Trimegiſti ſapientiſsimi inquàm, & inter omnes magnates maximi; qui ut in terris tres ſunt perſona, myſterio nomine, fide porrò conſenſione, & bona uoluntate cor unũ, & anima una ſic teſtimonium perhibent, etiam uſque ad ſanguinem ipſi Deo, qui in cœlis eſt, tam origine, nomine, et relationè ternus, quàm natura ſubſtantia, eſſentia unus. Audite igitur uos tres amici mei ſinceri ſanctiſsimæ Trinitatis cultores, nam, & Thrax ille Theologus gentium ore rotundo profanos arceri iuſsit ne ſancta polluerent, & uiolarent ſic orſus cythara, & cantu.

Φθεγξόμαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας ἐπίθεσθε βίβλους.

Res ita habet, ita habet euangelium æternum, ita uenerandæ antiquitatis E
inuiolata fides,& sanctißimę Theosophiæ certa securitas. Natura Dei,quã
Græci congruè,& sapiẽter,uelut positum extra omne genus τὸ θεῖον neu-
tro genere dicunt, una est, neque esse potest, sed ne cogitari quidem nisi
unus solus Deus. Quoniam autem mente, & ingenio capi nequit, ut res
eadẽ seipsam gignat,nam,ut quicquid aliunde oritur, exit ab aliquo non-
nulla ex patre sibi simili, sic quicqnid generat necesse est,ut aliquo modo
se se fundat, si non in aliud, certè in alterum, cum audimus ex sacris lite-
ris Deum generare, Deum generari; nam Dei oraculum illud est. Ego
ne quis alios parere facio, ipse non pariam? qui cæteris generationem tri-
buo ipse sterilis ero? distinguenda est natura à persona,& uice uersa perso
na à natura, ut una persona sit quæ generat, altera quæ generatur,ipsa ve- F
rò natura diuinitatis,neque generare solũ,neque solum generari,sed ne-
que utrumque simul posit; ne uel ipse genitor solus, uel solus genitus, sit
Deus, uel idem Deus simul sit pater, & filius. Nescio an intelligis, quæ
legis ò homo, sed si intelligis quid dicis? Quid obijcis? Quid contradicis?
En tibi quàm breuißimè totam rei summam colligo in fasciculum. Ra-
tio generationis absolutè, & simpliciter non patitur ut sit persona eadem
genitor, & genitus, at uerò ratio diuinæ generationis exigit ut sit eadem
natura genitoris, & geniti. Caue quicquàm putes esse uerius. Ita porrò
ne in Deo quidem non generat ipse seipsum, quia non genitor genito-
rem, neque genitus genitum, nam genitor non est genitus, cuius notio G
est ἀγέννητος & genitus non est genitor, nam illius uelut character est
Γεννηθείς, & tamen uerè Deus gignit Deum, & Deus uerè generatur abs
Deo; quia, & pater æternum est Deus, à quo generatur filius, & filius
æternum Deus erat, qui generatur à patre. Neque uerò ex mathesi sibi in
mentem ueniat punctum ipsum, quod unum, & idem re, distinctum ra-
tione sola, & in circulo, & in linea principium simul est, & finis. Absit
ut genitor, & genitus, pater inquàm, & filius rationes tantum sint in ip-
so Deo sicut principium, & finis in ipso puncto. Sunt duæ res, ut genera-
re, & generari, ut paternitas, & filietas, sic enim uertimus Græcas illas uo
ces Πατρότης υἱότης, atque ideò in una natura esse possunt, in una perso-
na non possunt. Esse possunt in una natura, non, ut illa una generet, uel H
generetur, sed ut sit illius una persona qui generat, & altera qui genera-
tur; sitque illa una in generante principium forma, & quasi uis generan-
di, & in ipso nato terminus (ut aiunt) formalis generationis, parce quæ-
so mihi Deus dum de tua summa simplicitate ita loqui cogimur, ne ho-
stibus tuis, quasi uicti, ne mutire quidem posse uideamnr. An uerò non
pariter in homine, & in filio hominis est una humanitas. Ἀνθρωπότης ta-
metsi inter homines est eadem specie, at in diuinis est eadem numero,
nam quod dat genitor, accipit genitus; quid autem uel ille dat, uel hic ac-
cipit nisi diuinitatem? at non est nisi una numero diuinitas, illa ipsa ergo

A datur, & accipitur, datur à patre, accipitur à filio, non autem generatur à patre, & ne in filio quidem, quanquàm interdũ dixerunt patres, qui pro sua ipsorum authoritate priscis illis tẽporibus liberius loqui poterant. Nihil est in filio nisi natũ, & pater quomodo erit, si non, quod in se substantiæ atque naturæ est, genuerit in filio? Ecque natura dicite uos quæso ò sanctißimæ Trinitatis osores, uos enim conuenio, & eam quam tantopere hoc loco potißimum iactare soletis philosophiam, quàm inquàm natura est scire in terra, siue in cœlo, quę uel generetur, uel generet? Certè ut uos ipsi docuistis, homo, (naturæ enim & res, & nomen esse uidetur) non generatur, neque generat, sed Cephas, Cleophas, Tantalus, Pyndarus, hic inquàm, & ille homo est, qui generat, qui generatur, qui mouet qui mo-
B uetur, qui agit, qui patitur. Quid quod nonnulli ex uobis dixerũt ne hominis quidem animam, utraque enim forma est esse illam quæ intelligit, sed hominem per animã intelligere, & si tribui potest ut intelligat, haud dißimili ratione illi quoque tribui posse texere telas, ouare segetes, scalpere marmora ferro, & ducere fila fuso. Sanè natura comparatur ad personam, ut quæ est aliquid personæ, ac persona ad naturam ut id, cuius est aliquid natura, atque ideò personæ merito tribuitur omnis actio, nulla naturæ, quia persona comparatur ad naturam, est quasi totum, & in actu, natura ferè pars, & ut aiunt in potentia. An uerò nõ pertinet, & persona ad primam substantiã, natura autem potius ad secundã? Non habent hæc locum
C in Deo, ubi nihil primum, nihil secundum, nihil nisi totum, & perfectũ, nihil nisi actus, & actio: sed omnino ea est ratio personæ, & naturæ, ut ne Dei quidem natura, res sit subsistens, nisi in personis, alioquin pro triade, quam, authore Christo religiosè sanctèque credimus, & prædicamus quaternionem, nõ iam ex Christo, sed ex Pythagora superstitiosè, & impurè sanctam habere, & adorare uideremur. Propterea cum dicitur, Deum uel generare, uel generari, quod ipsi quoque, ne absurdi, uel insulsi, aut parũ acuti, & simus, & uideamur frequentißimè usurpamus non referimus ad diuinam naturam, sed ad personam patris, & filij nõ secus, quàm cum philosophi dicunt hominem senare cum sanat Hippocrates, hominem sanari cum sanatur Democritus: quia non subsistit homo extra singulares homi-
D nes. Est quidem Deus nomen naturæ, non personæ, sed personam necesse est subindicet, quãquàm indeterminatè hoc est uel plures, uel omnes, aut certè unam, uel hanc, uel illã, quoties illi adiungitur uerbum actionis, aut intrinsecus, aut extrinsecus. Sanè omnes creant, duæ spirant, una generat, altera generatur. quod si ad naturã ut ipsi quoque philosophi docent pertinet τὸ quid & ad personam τὸ quis non'ne oportet, ut, quæ ad communionem suaptè ratione pertinent, naturæ tribuantur? quæ ad distinctionẽ personis? nam participatione naturæ omnes homines sunt unũ quid, sed non unus aliquis. Enimuerò, quæ tã ad distinctionẽ pertinere putãda sunt quàm generare, & generari? Videtis enim quàm in immensum excreuerit

proce-

proceritas, latitudoque arboris humanæ ſpeciei dũ hic homo generat, & E
ille generatur. Ita tandem, quod fidei ueſtræ baſis eſt, & primum firmamentum æterna illa generatio, qua Deus nunquàm genitus, quaſi lux ſe ſe exerens, & quaſi fons manans, id quod ipſe eſt, ab omni ęternitate nato communicat, ea eſt quæ diſtinguit unum ab alio, nõ Deum à Deo, ſed parentem à ſobole, genitorem à genito. Eſt enim pater id quod filius, & eſt filius id, quod pater, ſed tamen non qui pater eſt, is eſt filius, neque qui filius eſt, is eſt pater. Quàm doctè, & lepidè ò viri dixit acutiſsimus ille diſputator Theologus. Pater genuit alterum ſe, & tanquàm ſe dicens, pater uerbum genuit, eſt enim Dei filius, idipſum quod pater eſt propter eandem eſſentiam, & tamen altera, imò, & alia perſona eſt, quæ non eſt ipſe pater. F
Audite pater eſt ex ſe ipſo; filius eſt ex illo, hic eſt in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis, ille eſt qui omnia dedit ei in manus, hic à ſe non poteſt facere quicquam ab illo, per hunc omnia facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod factum eſt, ille eſt tanquàm alta radix, hic tanquàm pullulans germen, & flos aſcendens è radice; ille tanquàm centrum ex quo circulus; Hic tanquàm circulus, qui ex centro. Hoc eſt enim qui antiqua Theologia appoſitè uocabat illum, Bonũ; hunc pulchrũ iuxta illud Vnus bonus Deus, tu pulcher es dilecte mi, in quo mihi benè complacui. Nam in centro Bonitas, quaſi latet in Circulo, pulchritudo uidetur, & quid eſt centrum niſi tota uirtus Circuli? & quid eſt Circulus, niſi tota explicatio G
centri? Vis ut myſterium explicem ὦ φιλόθεε. non eſt aliud Deus à quo Deus, niſi Deus Verbi, & non eſt aliud Deus de Deo, niſi Verbum Dei. Ecquis manifeſtauit Deũ ex quo Deus niſi hic ipſe noſter Deus de Deo? Ergo cum ille dicit Verbum tum de ſeipſo generat Deum, at uerò hic eſt, illud ipſum Verbum quod tum dicitur eum Deus generatur; Ita demum ut in natura humana eſt homo, & filius hominis, ſic in natura diuina eſt Deus, & filius Deus; Non'ne uerò eſt & filius hominis homo? ſic eſt, & filius Dei Deus, ſed de utroque iam non coniunctè ſed diſtinctè tractandum nobis eſt; primum autem de patre dicendum; & ſi enim ratio, & nomen filij refertur ad patrem, perinde ac patris ad filiũ, & quod nemo neſcit Deum patrem oculis corporalibus nunquàm uiſum, unigenitus, qui H
eſt in ſinu patris ipſe enarrauit, quem ipſi uidimus, audiuimus contrectauimus, tamen quia is, qui eſt pater, origo eſt ipſius filij, non è contra, is qui eſt filius origo eſt patris, de ſanctiſsima Trinitate ſermone ſuſcepto, qui de tribus perſonis ſeorſum meditari, loqui, ac ſcribere uelit, illi meritò ducenda ſunt exordia non à filio; ſed ab ipſo Deo Patre.

Fons,

A Fons, & principium totius diuinitatis Deus Pater.

CAP. III.

EIA igitur ò Viri qui ad res tantas,& ad tanta faſtigia
piè ut uideo erexiſtis animos ueſtros ἐκ πατρὸς ἀρ-
χώμεθα. & hoc ipſum naturale principiũ, à quo mi
hi tela ordienti neceſſariò inchoandũ eſt de æterno
æternæ prolis parente,unde omnia rerũ principia,
omnes rerum fontes, & ſcaturigines, ne quæſo lon-
gius,quàm pars eſt ambitioſè repetamus; ne conſu
B mamus uerba uerbis,vt uideamur in uaſto hoc gurgite multũ diuque na-
taſſe,maria nauigaſſe,profunda penetraſſe,nihil nõ uidiſſe, Neque enim
animus eſt ſermone denſo,& cæcato rebus Chaos inducere, ſed dũ largo,
& aperto rem explicamus,& pandimus,illud agimus,vel certè tentamus,
& cupimus,ut tenebræ quę natant ante oculos reſoluantur,vt aperta ſecer
nantur à dubijs,& multa quæ in diuturna obſcuritate forſan latuerũt ipſi,
quoad fieri poteſt,uelut cernere oculis ueſtris uideamini. Prima itaque il-
la ut hinc incipiam,in ſumma,& indiuidua Trinitate, perſona,id reuelan
te Chriſto in euangelio æterno; pater, & eſt, & dicitur ſacroſanctũ planè
nomen,plenum amoris authoritatis,& reuerentiæ, quod uix auditũ, uno
ipſius naturæ inſtinctu,omnes,& ſanctè diligendo ueneramur,& religio.
C sè uenerando diligimus:quemadmodum igitur; quia Deus eſt mundi in-
quàm opifex ſummus ille pater.

Terrarum cœliq; ſator, qui tempus ab æuo
Ire iubet.

æternior eſt tẽpore,& æuo,ut potè propriè æternus,æternitas;& ſi quid di
ci,aut intelligi põt,ipſa æternitate ſublimius ὁ ὢν ex Moſe,ex Platone τὸ ὂν
in æternũ,& ultra,neque effectorẽ habẽs,neq; creatorẽ; quæ omnia ſupe-
rius diuina hiſtoria referebat,dũ ipſi incipiẽtes à linea pede, & curru face-
remus iter,ex hoc mũdo,ad Deũ; & magnarũ alarũ remigio,in orbẽ ad di
uina quoq;uolaremus. Ita hoc ipſo,quod eſt pater nõ ſolũ ex aliquo factus
nõ eſt,neq; creatus ex nihilo,ſed ut ab ipſo filio diſtinguatur,cuius ille ori
D go eſt,& naſcẽdi principiũ,ſimpliciter,& omnino à ſeipſa, & per ſe ipſam
exiſtẽs tã non habet principiũ originis,quàm nõ habet initiũ æris uel tẽ-
poris. Vterque quidẽ unius diuinitatis ratione eſt & ἀποίητος, & ἄκτιστος
quin,quod ſublimius quiddã eſſe uidetur ἀγέννητος nã duas illas negatio-
nes,philoſophorũ nõ nulli ipſi quoq; mũdo tribuere ſolent, quẽ alioquin
dicũt,γεγονότα,& γεννητὸν,neque.n.cõtinuo apud Græcos ſunt κτιστὰ,καὶ
ποιητὰ quæ γεννητὰ uel γεγονότα. Verũ enimuero ſicut Deus filius,hoc ip
ſo quo filius eſt γεννηθείς.quia,& ſi Deus eſſe nunq̃ incipit,accipit tamẽ ab
omni æternitate per genitalẽ originẽ, & accipiẽdo habet ut ſit Deus, ſic è
diuerſo Deus pater,eo ipſo,quo pater abſolutè eſt ἀγέννητος.Maiores no-
ſtri

ſtri dũ Græcis cõpoſitione,& breuiloquẽtia pares eſſe uolunt,interpretan E
tur (neſcio an ut ſenſum;ſic,& uocẽ, Latina lingua pati poſsit) ingenitus,
hoc eſt nõ natus,nõ generatus; ſanè patris eſt dare id ipsũ,quod eſt nõ acci
pere; ideoq; generat ſolũ,non generatur; vt qui neq; incipit; quia Deus,
neq;accipit quia pater,nã nulla eſt,neq; fingi poteſt origo principij,quòd
uerè, & ſimpliciter principiũ eſt; ſiquidẽ ex principio oriũtur omnia, ip-
ſum autẽ nulla ex re alia naſci poteſt, alioquin ſi aliquid eſt unde originẽ
trahat,quomodo,niſi nomine tantũ principiũ erit? An uerò nõ id totum
dicerẽt omniũ gẽtiũ ſapiẽtes Theologi,& Philoſophi?Quæ.n.alia cogitã-
da eſt principij ratio? altius.n.eſt, vt nos quoq; ad colles Euganeos in nr̃æ
Italię Athenis ex Latinis philoſophis didicimus,ipſa cauſa,& ratione cauſ- F
ſæ principiũ principio autem,quid prius?Quid ſublimius, quid maius,aut
melius? Nã ex principio omnes cauſſæ,omnia elementa,omnia initia,oẽs
ſemẽtes,plantationes inchoationes,educationes, machinationes,ortus ori
gines,originationes,procreationes. Ecquis eſt noſtrũ,qui intelligat patrẽ,
& nõ ſimul intelligat uim,& rationẽ principij in patre? principij inquàm,
quo nõ implicitè,& abſcõditè cõtinetur, ſed expeditè, & patenter,ſe ſe ex
erit fœcunditas,& origo genitalis? Etenim apud authores linguæ Latinę,
ob id factũ eſt propriũ genitoris hoc nomẽ Pater,quãquàm & Græca uox
eadẽ ferè eſt, πατὴρ, indeque,& ſoli natalis hoc ipsũ patria,quod genitor
generationi,ſemẽ,& vterũ,ſolũ ad cõſeruationẽ geniti lucẽ,uitã cęlũ,aurã
pateſacere uideatur;Notæ sũt illę uoces patris,& filij ex vtero genui te,exi
ui à patre,ex Deo proceſsi, & ueni, quibus planè apparet nihil tã propriè G
dici de æterno patre,quã quod ſit fili principiũ, nihil tã de filio, quã quod
ſit in principio,& à principio, & de principio,nẽpe in patre,à patre,de pa-
tre. Eſt quidẽ,& filius ipſe cũ,patre principiũ,abs quo procedit(vt dicitur)
Spiritus ſanctus,& uirtute portãtur, & regũtur tã omnia,quàm ſingula, at
uerò principiũ dicitur,nõ ſecundũ quidẽ,nã neq; ipſe pater (ut obſtruãtur
ora iniqua loquentiũ) primũ principiũ,nõ de principio,imò principiũ ex
quo principiũ,ſic.n.iudicio, & ratione cẽſeo ita loquendũ eſſe docuit acu
tus ille, & enucleatus Theologus occidentalis noſtræ eccleſiæ ferè lucifer,
quo inter claros ſcriptores uix eſt unus,uel alter ſubtilior,argutior,limita-
tior.Non eſt autẽ,uel ſolius naturæ creatæ,uel ſolius filij principiũ pater,ò H
Viri,ſed eſt ſimpliciter,& abſolutè principiũ quia eſt principiũ totius diui
nitatis,hoc eſt ſũmę & sãctiſsimę Trinitatis,ſiquidẽ nõ eſt extra diuinarũ il
larũ perſonarũ indiuiduã Trinitatẽ,Deus vel natura Dei.Illa ipſa diuinitas
modis omnibus eſt & ἄναρχος,& ἀναρχία nã & ipſius nullũ,& ipſa nullius
principium eſt,nõ.n.generat,& nõ generatur ut ſupra dicebã. Porrò ipſa
Trinitas eſt,ipſa tota diuinitas,quia unaquæq; perſona id totũ quod eſt ha
bet à patre,pater autẽ quod ſubſiſtit,aliũde nõ habet,ſed ſuũ,eſt,nimiũ ue
rè dicitur quod totius diuinitatis ſit principale principiũ. quid.n.ſi ſui ipſius
principiũ nõ eſt? docẽt ſanè,& gẽtes,Deũ eſſe patrẽ omniũ eorũ quæ ſunt.

A

Εἷς πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων
Vnus enim rerum pater est.
Vnus qui cuncta ministrat.

neque propterea intelligunt illum ipsum Deum esse sui ipsius originem authorem, & caussam, quando ut prædictum, neque natura permittit, neque mens capit, ut qui nascitur de aliquo sit ille ipse de quo nascitur, & parens de quo nascitur, sit proles quæ nascitur. Cósimili ratione igitur Deus ille pater cuius primam hanc Paternitatem, impiè gentes ignorauerunt, pij populi crediderunt, quàm appositissimè fons, & origo dicitur diuinitatis, quia ipse per se se hoc est non ab alio est & Deus, & pater, ac filius, &
B Spiritus sanctus, & quòd Deus est, & quòd filius, & Spiritus sanctus est habet ipso patre. Quod totum profectò, & continet, & significat res, & nomē principij, tametsi forsan apertius, & explicatius fontis, quo symbolo propterea, altissimè appellauit Deum patrem, Dionysius, est inquit, πηγοῦα θεότης, fontana diuinitas, ut filius sit fons, sed ex fonte, fons inquàm promanans fons ex fonte intus secreto, & puteale; nam, & in sacris literis dicitur aquæductus exiens de paradiso quid ni? Diuinitas quidem ipsa nó generat, neque generatur, datur tamen, & accipitur, non datur autē sine patre, non accipitur sine patre; imò uerò dat, & non accipit eā pater; an igitur nó est hæc fontalis plenitudo, & uitalis exuberantia diuinitatis in patre? Hinc il-
C lud, sicut pater habet uitā in semetipso, sic dedit filio habere uitā in semetipso, quanquàm & ex semetipso uiuit pater, & est uita; filius autē non ex semetipso; sed ex patre uiuit, & uita est. Ab illo uitali fonte datur uita cuicunque datur, & ab illo fonte non accipitur quomodocunque accipiatur. Commune est filio, & Spiritui sancto, procedere, quanquàm non eadē ratione ex patre; at propriū est patris, ut ex illo quisque suo modo procedat, omnino tamē uterque, ut Deus de Deo, ut fons de fonte, ut lumē de lumine, ut æternus, de æterno, ut creator de creatore, sic tandem neque filius, neque Spiritus sanctus, est collatus ad patrem numine minor, inferior potestate, iunior tempore, secundus honore, & tamen summus ille pater, est utroque, & ratione, & nomine prior, & origine quasi maior, à quo ille,
D qui à se non ab illis, & Verbum illud filij. Pater maior me est, nisi uetat magnus ille, immortalis nominis heros, non ad filium hominis solum, sed & ad filiū Dei referri potest. Audite uiri cogitate enim nihil pater rem loquimur. Quemadmodum in amplissimo hoc Theatro uniuersæ naturæ, quod, & oculis aspectamus; & in gentia illa nostra mentis sagacitatem miramur; quia tam singula; quàm omnia cœlestia, terrestria, uisibilia, inuisibilia, per tot gradus rerum scansiles, quot ipsi uidetis distincta, in hoc unū conueniunt quod uera æternitate carent, aliquando enim non fuerunt; ideoque ut existant per se, se habere non possunt, unde, & sensus ferè uidet, experientia certè probat, securè colligit ratio, & demum sapienter conuincit fides Deum ipsum non tam in scalarum cacumine; quàm ipsum

cacumen

cacumen, immo verò ſupra omnia cacumina collocatum in faſtigio maie- E
ſtatis ſuę abſque yllo principio originis extare in rerum natura, quippe quia cæteris rebus exiſtendi initium dare non poſſet niſi per ſeipſum æternus exiſteret. Ita in illa ipſa ἀναρχία. Diuinitatis in qua vt iam iam audiſtis, & ſacra eloquia teſtantur eſt Deus. qui naſcitur, & Deus qui procedit oportet eſſe aliquem vnum, neque naſcentem, neque procedentem hoc eſt ex toto ἀνάοχον qui ſit (quo pacto enim abſque metaphoris, ac ænigmatibus diuinam explicare poſſum homo homini) tanquam radix, cui, & ſinguli, & omnes altè nitantur, & hæreant tanquam fons, & ſcaturigo, vnde exeant decurrant, humorem accipiant; deniq; tanquam ipſum vnum abſquo per vtrumque, quaſi medium petenda ſit rerum omnium velut numerorum longa F
ſeries atq; deductio. quod æternum non eſt à ſeipſo eſſe non poteſt; ideoq; citra Deum quicquid exiſtit aliunde habet, vt exiſtat, at in natura Dei nihil prohibet, non dico vt aliquid, ſed vt aliquis ſit æternus, qui tamen ſit ab alio genitus. Enimuero vt temporale probat æternum; ita qui æternum eſt genitus, is velut digito oſtendit eum qui eſt æternus, & non genitus. Quomodo enim extare poteſt is qui eſt ab alio, niſi extet vnus aliquis, qui ſit à ſemet ipſo? An vero ſunt infiniti, & innumerabiles Dij in rerum natura, & non potius eſt vnus ſolus Deus? cur ergo erunt infinitæ perſonæ Diuinæ & non potius erit tandem vna perſona prima fons, & principium aliarum perſonarum? Status eſt omnium rerum in vna natura Dei, cur non ſit ſtatus omniũ Diuinorum in vna prima Diuina perſona? Ecquid agit natura ſi non eſt, G
& perſona. Illi ipſi igitur perſonæ primę, vt illa ipſa dignitas conuenit principij, & fontis; ſic hoc ipſum paternum nomé, quod abſolutè ipſius Dei, & vniuſcuiuſque perſonæ æque, ac totius Trinitatis, commune eſt ephiteton (omnia enim ab illo vno æternoque principio creata fuerunt, omnia per ipſum ſunt; & omnia in illo conſtant) non ex tempore quidem, & extrinſecus; Sed in ipſa æternitate, aut ſi dicere licet, ò ſubtiles, ante æternitatem eſt intrinſecus proprium, æquatum, & cohærens. Sanè illi duo naturæ æternitatisque conſortes, ſunt ſuæ ipſius fęcunditatis non natæ, neque inditę, non ambo quidem filij, ſed omnino velut quędam germina per illos ipſos, quos græce dicunt, ἀγαθοπρεπεῖς, τῆς θεαρχίως προοδοῦς, vtique ſine tempore, ſed non ſine origine pullulantia, & ipſius patris velut flores ac ὑπερου- H
σία lumina: quoad naturã quidem tota in totis inſerta & inſeparabilia, quoad perſonam diſcreta; hoc eſt nulla ex parte commiſta, vel confuſa: finge quolibet vt patrem fugias ò homo: lude, ſi Deo placet in auis abauis; proauis: ſero forſan, ſed aliquando tamen in Patre tibi quieſcendum erit. Ea eſt prima germanitas, quæ eſt inter patrem, & filium. Reſpicite inquit ſanctiſsimus Vates poſt tam multa ſæcula ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ vos peperit. Sed, & Adam; quem nulli aui, aut abaui proceſſerunt, non ne dicitur nouiſsimorum quoq; nepotum, ſecundum carnem pater, & genitor, ſupra tot eorum auos atauos & tritauos? Ergo fuge, & refuge

fuge

A fuge huc,& illuc quantum velis, primum illum vnumque patrem effugere non poteris;tolle patrem sustulisti protinus auos,& abauos,at est primus pater, & is caret auis; sed profectò delirium est cogitare Patrem Dei Patris. Nam pater Deus patrem non habet; quia is, qui satus est patre filius est, & pater esse non potest: non est nisi vnus filius, non est nisi vnus pater. Vnus mundus,vnus creator,vnus filius,vnus genitor,nullo patre satus,nullo genitore natus;nullo principio ortus, αὐτοφυής. Adiuro vos per vestras vires,quæcunque estis omnia, iuuate: fauete;dum ipse pro omnibus tanti patris præconia loquor,sed tu imprimis per Spiritum sanctum tuum fer opē:

Nate patris virtus.

B Verè enim dixisti ò præco veritatis,ò verax,ò veritas. Nemo nouit patrem nisi filius,& cui voluerit ille reuelare. Aeternus igitur ille pater non prius potuit generare,quàm generaret,neque prius fuit,quàm posset, neque aliquando Deus erat antequam pater esset,sed simul æternum erat,& generabat,& simul Deus,& pater erat. Nihil illi accesit quia mutari non potest, nihil vnquam illi defuit: quia ex seipso perfectus est,& sigillum, atque notio suæ ipsius dignitatis est hæc ipsa æterna paternitas, hæc ipsa æterna fœcunditas,& vis,quæ soli illi inest generandi, non quia æternum dumtaxat posset,aut vellet,nam,& creare ab æterno tempore poterat, & volebat,sed qua filium suum ex sua ipsius substantia in æternitate reipsa generaret, simul pater, & generans,& ne momento quidem generans ante relationem

C paternitatis. Est fons sapientiæ magnus ille pater,emittens sapientiam, est fons vitæ manans vita,est fons lucis micans luce. Neque vero arescunt fontes,aut sitiunt,nisi fontium naturam, vim, & nomen amittant. quare nunquam est sine sapientia sua, sine luce sua, sine vita sua, hoc est sine filio suo. Cuius est illa vox ego sapientia,ego lux,ego vita: Ecquid iam dicam. Pater nunquam generare incipit, nunquam desinit generationem illam, nihil precedit;nihil sequitur,quomodo est pater eo modo generat,quia simul est,& generat,nunquam non est,nunquam non generat,in æternitate pater, in æternitate generans ante omnia,cum omnibus,post omnia: Vt infinitam illam suam fœcunditatem nemo putet,vel ante initium generandi esse imperfectam, vel in generatione exhaustam, vel post generationem superuaca-

D neam. Nam qui tollit generationem,tollit paternitatem,& patrem: Hæc est proprietas æterna patris,non adueniens extrinsecus,sed ita sibi, personæ suæ,maiestati suæ,substantiæ suæ;coæquæua,& naturalis,intrinsecusq; conueniens, vt vel ideo sit pater, quia generat, vel ob id generet quia pater est, certè verò nō sit pater,ni generet.Quid autē aliud est,si pater non est.Equidem video τὸ ἀγέννητον, hoc est non esse ab alio venerandæ illius personæ primæ esse,quoddam quasi cognomen; tamen hæc ipsa negationis vox, non quod sit,sed quomodo non sit; quod videlicet aliū non cognoscat,authorem significare videtur.Hoc solum igitur est magnum illud proprium, & antiquum nomen Pater, quod quasi certam quandam verendæ illius

maie-

maiestatis definitionem, ac notam, filius suus in euangelio; ignoranti seculo reuelauit. Hinc ille qui abdita Dei forsan scrutari paulò altius desiderabat. Ostende inquit patrē, & ipse Dei filius ascendens in iubilo prius patrem nuncupat quàm Deum. Quin in sacramento illuminationis, nomen Dei supprimitur, patris exprimitur, adeò plus habet mysterij ac religionis uox patris quàm sola Dei, aut domini. Sanè Dei, & domini uoces ex ijs, quæ uelut in publica Dei aula uidentur nostras aures repleuerūt. At sacratissima illa generatio in thalamo tanti regis, quæ uix à mortalibus concipi potest, uocem patris induxit. Deus est laus prouidentiæ. Dominus titulus potestatis, pater est nomen proprium personæ generantis. Ob id Deum ac Dominum ratio, & philosophia probat. Patrem sola fides agnoscit. Verè beata fides cui datum est, ut dum super omnem mundi sapientiam tantum arcanum intelligit, simul quoque agnoscat, quem colat ut Deum, quem uereatur ut Dominum, & quod demū summa est sapientiæ, & pietatis, quem amplectatur ut patrem. Eum inquàm, qui nos, & nostra uidet, & contemplatur tanquàm Deus regit, & gubernat tanquàm dominus, & denique in quo uno beati sumus, qui nos diligit, ac fouet tanquàm pater, sic sanctificetur nomen tuum. Pater amantissimæ in cordibus Iudæorum, & gentium, ut adorantes tuam diuinā sapientiam; timentes tuam dominicam potestatem ament, uel redament tuam paternā charitatem, quo tandem per tuæ adoptionis gratiam, diuinæ naturæ consortes effecti conformes inueniantur imagini filij tui Iesu Christi domini nostri. Et nunc quidem in te credimus, ter sanctæ pater, te confitemur, te colimus, tibi gratias agimus, sed quando erit ut sublimem illam, amabilem, & admirabilem uenerandæ tuæ paternitatis dignitatem, non iam credamus, sed uideamus? Nunc filij tui sumus. Abba pater; at uerò nunc apparebit quid erimus per vnigenitum illum tuum, qui est natura primogenitus in multis adoptione fratribus.

E F G

Generatio filij Dei. CAP. IIII.

HVc modo læti ueniant non musarum, sed uatum chori omnes, & cum illis non philosophorum, sed Theologorum Choro didascalus mulceant pijs cōcentibus aera sacri citharedi, & psaltriæ. H

Matres atque viri, pueri innuptæq; puellæ.

resonet plausu templa, & ædes, audiantur ubique cantus, & numeri, nam esse fœlici adest noster communis amor Dei filius, & dilectus, ex dilecto, & qui diligit eos à quibus diligitur uerè, φίλος, φιλόφιλος, φίλων, φιλούμενος, ὃς καὶ ἀφίλα ἔρδει. Ecce inquam.

Vultu

A *Vultu quo cœlum tempestatesq́; serenat*
Attollit caput, chari genitoris imago.
Progenies illa prisca quam credidit ætas.
Non tanquam generis nostri, & in corpore virtus
Mixta Deo, Deus qui nulla primordia nouit
Et patris æterni splendor, & gloria formæ.
Et speculum.

Vos ò viri pij, & fideles, quos in illius gloriam, & honorem velut suo de nomine dictos multum saluere iubemus. נַשְּׁקוּ בַר osculamini hunc ipsum filium, amplectimini diligite, colite, aduolutis genibus de more καταφιλήσατε, τὰς χεῖρας, & coronis in terram proiectis tanquam om B nia vestra munera illi accepta referentes, adorate eum tanquam regem & dominum. Nam hic ipse est, in quo vno nobis, & vniuerso generi placata est ira, & cõquieuit indignatio, & furor Dei patris. Iam quid dicam vobis ἀντίθεοι, cyclopes contemptores filij, & desertores patris, quem alioquin ore superbo dicitis quia Deus vester est, Hypocritæ quibus merito bonũ vertitur in malum, dies in noctem, & lux in tenebras, quibus vita efficitur mors, mensa laqueus, petra scandalum.

Vos animæ viles, infleta inhumataq́; turba.

Qui dicitis vos Iudęos esse, & non estis. sed estis synagoga sathanę

Quid tantum insano iuuat indulgere labori.
C *Quid morituri facitis?*
Quo, quo scælesti ruitis?

An ignoratis, quàm sæpe iratus Deus, fregerit, deleuerit impias illas vestras coniurationes aduersus Christum suum filius eius vnicum Dominum nostrum, atq; vobis etiam repugnantibus vestrum? Et tamen adhunc vsque diem, rebus vestris planè perditis, & desperatis nolens aliquem vestrum perire propter nomen suum, propter Abraham Isaac & Iacob, nam radix sancta, & si rami inutiles, consulit, hortatur monet. נַשְּׁקוּ בַר. osculamini filium. Nõ aliunde salus quàm in filio, & vt vestra elocutione, vtar dilectionis: hic est quem charissimum habet, quẽ sinu fouet suo, cui fortunat omnia, quæ ille gessit, quem constituit hæredem vniuersorum, de quo dixit.

D *Illum ipsum, illum audite*

Hunc ego ductorem populis rerumq́; magistrum esse dedi
Sed hæc iam non canant obstreperi graculi
Cantantes sublime ferant ad sydera Cygni.

Nos interea, dum διάψαλμος choro pausam, & quasi silentium facit, amicè, & secreto, Primum de generatione tantæ sobolis, deinde de illa ipsa sobole colloquamur: Seorsum enim hæc duo tractanda sunt ad intelligentiæ lucem, tam et si generatio in Deum non est sicut in ipsa natura, medium quiddam inter patrem, & filium. Nam generare Deum

non est res aliqua, quam Deus generans; neque Deum generari alia res E est, quàm Deus genitus, cum alioquin in Creaturis, actio vt aiunt, & passio non apud logicum solum, cuius est considerare voces, & intentiones, sed apud primum philosophum, qui de rebus ipsis, & de earum veritate contemplatur, constituant duas cathegorias. Non est hic locus nouæ illi genituræ secundum carnem, ò viri, Vnde sanctum Christi Iesu Euangelium ad solatium, & salutem humani generis, initium sumpsit quam θεόπαστοι Dyonisius fęlicissimè vocat. Sed neque illi secundum spiritum, qua, quisque nostrum grauidante Deo: Idque non ventre, sed mente, non natura sed gratia, non generat quidem tanquam pater, tamen velut mater concipit simul, & fouet filium Dei in corde, vbi formatur, & adolescit; & nisi vitio nostro aborsum patiatur, tandem crescit in virum F perfectum. An verò non habet, & hic filius suos quoque per mysticam renascentiam filios, & vt appositè loquar suum ipsius genus, suam ipsius γενεάν. descriptum est enim in prophetis semen eius longæuum, vt ab initio mundi ad consummationem vsque sit iustus, & iustificans, sanctus, & sanctificans: & de his quidem omnibus, ò amici suo loco dicetur; sed nũc velut incipientes ab æuo scribere tentamus illam, æternam generationẽ, & germinationem quæ multo antiquior omnibus generationibus, prima origo est, primæ originis rerum omnium, & velut imperiosa quædam dictatura constitutionis totius mundi. Meditamur inquam illam notam. γεννεάν, atque γένεσιν quæ genesim cœli, & terræ, & ratione, & dignitate, natura, temporeque præcedit, sicut causa effectum, sicut rem nouam G id quod est æternum, & denique vt primum exemplar, id quod est exemplum, & monimentum rerum gestarum: Scribimus generationem simplicem, immaterialem, inuisibilem, vix intelligibilem, antiquissimam, sempiternam Deo dignam. Ecquis dicat, quam ab vniuersa generatione, & natiuitate, quam ipsi, aut oculis videmus, aut conspicimus animo, sit diuersa hæc tanta genitura filij Dei verè vt Dyonisiacis verbis vtar, λόγω παντί ἄῤῥητος, καὶ νῷ παντί ἄγνωστος? Nemo porrò hic fingat, ανθρωποπαθος; & existimet diuinam historiam, vbi æternæ generationis meminit, & geniti, & genitoris humano more loqui, hoc est vt greci dicunt, ἀνθρωπείως φράζειν. tralatio est quidem, illud quod legitur in sacris literis, ex cuius vtero egressa est glacies? Gelu de cœlo H quis genuit? quis genuit stillas roris? Quis est pluuiæ pater? quam enim tenuis, & exigua ac propè modum nulla similitudo creaturæ, ad creatorẽ, vt dici possit nisi καταχρηστικῶς, & vt aiunt abusu loquendi, semen, & genitura creatoris? Qui est vt ex superiore libro apparet, & Poeta quidam non obscurè cecinit

Principium sine principio, & sine finibus vllis,
Finis, vbique idem, atque eadem vndique semper origo

A *Ordo sui, mensura sui, sua semper imago*
Materiæ vacuus expers sine corpore constans.

Illudque dubio procul ad tralationem spectat quod propter magnam illam diuini vultus imaginem, quam nemo non nuculenter impressam signatamque gerit in anima, dicuntur ab ipsis etiam poetis gentium, homines Deo geniti, Dei genus. Nunquid non pater vnus est omnium nostrũ inquit sanctissimus Vates, & apud profanos Pater est Epitheton omnium Deorum, Iouis verò præsertim vnde illud

Ter pater extructos disiecit fulmine montes.

B Et illud

O Pater o hominum, rerumque æterna potestas

quin, & hæc duo in sacris literis ad tralationem pertinẽt; quanquam non æqua ratione, quod sancti viri, per eam, quæ in illis elucet diuinam gratiam, miram quandam Diuinæ naturę participationem, beati quoque per ipsum lumen gloriæ, quo iuxta promissum Euangelium, Eritis sicut Angeli Dei in cœlo propius accedere videntur ad Angelos, quam ad homines, non tam humana ratione freti, quam Diuina institutione formati, audeant Deum vocare patrem. Enimuerò vbi de Deo, & de Deo sermo est, vsque adeò vera est, & propria illa generatio, illa paternitas, illa filietas, vt etiam inde, & re, & nomine descendat omnis alia genera-C tio, omnis alia paternitas, omnis alia filietas. Ecquæ nam generatio fingi potest, in qua illud quod gignitur sit tam simile generanti, quam est similis DEVS filius Deo Patri? Hinc, & meritò quidem, sublimis illa, θεογονεία. iuxta Aræopagitam Pauli Apostoli sensa, altissimè, vt solet, explicantem: & in patre non tam est πατρότης, quam πατριαρχία. & in filio non tam υἱότης, quam υἱαρχία, principium inquam, & principiatus, tam paternitatis, quàm filietatis. & proh sancte Iesu generationem illam, paternitatem illam, filietatem illam, o amici quis enarrabit? quis inquam mortalium, hanc ipsam Dei genesim tam singulariter admirabilem, quàm admirabiliter singularem, cogitare in primis suopte ingenio possit; cogitatam verò eloqui: vel homi-D num lingua nititatur, & audeat, vel angelorum sufficiat? Vbi nulla participatio, nulla indulgentia, remissio, gratia, nullum naturæ seminarium, nullus violentiæ impetus, nulla Idea artis, nulla potestas materiæ, nullæ latitantes formæ, nullæ rerum inchoationes, fluxiones, accessiones, decessiones: Vbi filius sine principio, & sine fine nascitur: neque verò nascitur, quasi aliquando non esset; sed nascitur, qui nunquam non erat: neque nascitur de nihilo, neque de aliquo tanquam de subiecto, sed de substantia genitoris, tanquam totum de toto, æternum de æterno, principium de principio, Deus de Deo.

Vbi demum, & naturæ simul, & reipsa idem est gignere, & genuisse; E
generari, & generatum esse; nasci, & natum esse ante luciferum, & hodie. Vtrumque sanè dixit pater. Ante luciferum o fili, & Hodie genui te. Quid iam dicis fili hominis? Quæris quando nascitur filius Dei, & quando natus est. Non ita nascitur hodie, vt non sit natus ante luciferum, vt non nascatur hodie. Non nascitur aliquando, ne inter creaturas numerandus esse videatur. Non nascitur semper, ne Natiuitas imperfecta putetur. Quæ est ergo hæc nascendi ratio? De patre semper generante semper est natus: semper, quia æternus: natus, quia perfectus, vt generatio eius, atque Natiuitas, non in quadam successione consistat tanquam semper præsens, neque tamen præterierit, tanquam ab omni æternitate perfecta, sed ex ipsa sola ratio- F
ne æternitatis sit semper præsens, quia æterno nihil præterit, & semper perfecta, quia æterno nihil deficit. quam vigilanter loquitur in principo psalmorum PATER tanti filij? Ego Hodie genui te, non olim genui, non hodie gigno, Ego genui hodie. Ipse qui ante sæcula. Hodie æternus Deus, genui te hodie coeternum, & non recens natum Deum. Latitudo vocatur hic puteus, ò viri fundo, fineque carens, & ego profectò, in quo vobis hauriam non habeo, sed qui hæc quatuor intelligere potest τὸ, generatum esse, absque eo quod generatio præterierit: τὸ generari, absque eo quod successionem habeat: τὸ, semel generari sine principio, & sine fine generandi. τὸ, semper generari sine imperfectione, vel generatoris vel geniti; ille (mihi credite) orthodoxam intelligentiam, huius genera- G
tionis assecutus est viri fratres. Profectò verò ex tantarum rerum floribus qui in amplissimo vniuersæ naturæ campo, cum ingenti delectatione, & admiratione visuntur, tenue quoddam huius æternæ generationis quasi simulacrum, mente concipere adumbrareque licet. Ob id sanè diuina eloquia tantarum rerum nominibus quasi mutuatis per mysticas translationes appellant Dei filium nunc Vaporem, nunc Candorem, interdum Caractherem, alicubi speculum, quia tantam tanti filij generationem, in cuius fide potissimum sita est spes vniuersæ nostræ salutis, Deus per omnia splendere voluit, & vndique velut paruas quasdam scintillas emittere, tum ne prorsus incognita esset cre- H
dentibus, tum ne excusari possent, qui non credunt, quod ne vestigium quidem vllum ad eam subodorandum reliquisset; Nam, & passim videmus in vniuersa natura ea omnia quę in inferioribus rebus dispersa sunt, si ad perfectionem dignitatemque spectent, mira quadam potestate in rebus superioribus congregari, vt illustrius splendeant, sintque egregia quędam maioris nobilitatis argumenta atque indicia certissima. Nascitur ergo ex Deo patre Deus filius: Vapor virtutis Dei, eiusdem inquam naturę, & Diuinitatis: Candor lucis ęternę,

A equęuus luci generanti, character ὑποστάσεως, ab eo cuius eſt, perſona diſtinctus, non eſſentia: Speculum ſine macula cui nihil deeſt, quominus perfectè patrem exprimere, referreque poſsit: DEVS, & ſplendor glorię; quia non ſeparatur a gloria patris, ſed manet in patre, æqualis patri: emanatio ſincera, quia ſine tempore naſcitur, & ſine motu. Porro propriè dicitur filius DEI, quia verè eſt Deus, non generans, ſed genitus, non innatus patri, ſed natus ex patre, à patre de ſubſtantia patris, in ipſa æternitate propagatus: Primo genitus ante quem nullus: vnigenitus poſt quem nullus: genitus ab initio, & ante ſęcula, ideoque non numerandus cum creaturis; & verè non tam creatus, quàm editus, cuius egreſſus eſt ab ipſis diebus æternitatis. Sed quid hic improbe quæris cum patre matrem? Ergo

B ne in immortali illa natura Diuinitatis cogitare audes, connubia, permixtiones, ſexusque, & procreationes? DEVS eſt αὐτόπατωρ, αὐτόμητωρ. An non audiuimus Dei filium ſub nomine Diuinæ ſapientiæ dicentem, ante omnes colles ego parturiebar? Nondum erant abyſsi, & ego iam concepta eram? & quid eſt hoc, niſi quòd Deus æternum generat, tanquàm pater; concipit verò, & parturit, tanquàm mater? Certè ô viri, illud ad maternam teneritatem omnino referendum eſt, quod dicitur Dei filium quaſi fouere, & requieſcere in ſinu patris. Fortaſſe verò callidiſsimus ille venator ad pernitiem humani generis confixit turpes illas θεογονείας genealogiasque Deorum quas cęcinerunt Poetæ mendaciorum architecti, vt hæc ipſa cara Dei ſoboles, & ὕσεως, ſuaque illa υἱότης, &

C ὕπαρχία verius, (cui, quæ rogo gentium θεογονεία, compararai poteſt?) non inueniret fidem in cordibus noſtris, quia qui non credit in filium Dei, ira Dei manet ſuper illum: & qui ignorat filium, ignorat & patrem. Porrò ſi terrenam, & carnalem hominis generationem, vel natiuitatem nemo noſtrum adhuc exactè intellexit, vt parentes inſerant vitam, vt inſpirent ſenſus, vt compingant membra, vt filij in vteris matris clauſi ſpiritum hauriant, vt alimenta ſuſcipiant, vt animos ſortiantur, & mores; non eſt, vt profectò, vel Iudæi, vel gentes, aut explicari, & enarrari petant Diuinæ illius, tam generationis, quàm Natiuitatis modum, & rationem; aut quia illam explicare, & enarrare non poſſumus, putent nos aliena loqui, cum dicimus, quòd Dei filius verè generatur,

D & ſit Deus; quòd nunquàm eſſe inceperit, & ſit filius; quòd non ſit pater, & ſit idem Deus. quid enim aliud ſcire, aut volumus, aut debemus præter id, quod nobis declarauit, & ille qui generat, & ille qui naſcitur, qui ſolus eſt teſtis idoneus tantæ rei? Itaque ſic habet, vt audiſtis venerandæ antiquitatis fides, & ſanctiſsimæ pietatis certa ſecuritas; hic figite pedem, hic ſiſtite ingenia. In Diuina illa, & æterna generatione, Conceptione, Natiuitate, eſt pater, & filius; non mater, & filia: eſt Deus, & Deus; non Deus, & Dea. Deum cognoſcimus, Deam non cognoſcimus. & ne Mariam quidem illam almam, æternam viri incognitam; in

altera filij Dei generatione θεότοκον, Angelorum Reginam, Cœli, terræ E
què Potentem, qua nihil purius, aut sanctius intelligi potest secūdū Deū, nemo nostrum audet vocare Deam, Diuam dicimus, Deam nō dicimus; tametsi etiam corpore in cœlis regnantem, ò viri pij. Sanè creatura est, nō creator Maria, dequa nimium verè dicitur, erat quando non erat. At de filio Dei, caue dicas, aut etiam credas, erat quando non erat. erat certè quando non erat filietas illa, qua refertur ad Mariam; sed tamen ante Mariam erat idem ipse, Heri, Hodie, & in sæcula filius Mariæ. Obmutesce Hebion equæ ac pecus bebes, & tu secum Marcion putide. Tu verò quid loqueris Cerite homo planè cera dignus? Gaude & exulta Vrbs hæresum victrix Nicea, quæ, ἀνίκητος, prælians prælia Domini, quinque illis
verbis, quasi quinque lapidibus, è Dauidica pera sublatis, gigantem illum F
Arrium, nouum Goliam, quem aduersus Dei filium philosophia inanis, & fallax armauerat, tanta cum laude superasti. En tibi assurgit Oriens, tibi gratulatur Occidens, plauditque manibus cum ingenti lætitia vniuersus Orbis. Vos ò fideles audite: Hæc sunt illa quinque verba magnifica, altè volantia, quæ cœlos, terras, & maria peragrarunt, quæ omnes gentes, degeneratione filij Dei sinceram fidem docuerunt ΟΥΧ ΗΝ ΟΤΕ ΟΥΧ ΗΝ. Non erat quando non erat, verè enim semper erat, & ne punctum quidem vllum, siue momentum, dicam græcè ῥοπή, ἀκμή; nullus inquam temporis articulus antecessit mundi ipsius, vel edendi in lucem, vel condendi, aut etiam primitus faciendi, quo dici possit. Tum
filius Dei non erat. Iamque φιλολογία, aut πολυλογία tam in altum sese extollet aduersus scientiam Dei, vt vi, & potentia horum verborum, neque tam verborum, quàm tubarum, tubarum inquam sacerdotalium, velut altera Hierico non mox concidat, non ruant Castra, non sternantur ad terras, tanquam percussæ de Cœlo Turres? Vhe vobis quicunque estis ò hostes filij Dei ὠχρισόμαχοι; si eo vsque belligerando processeritis, vt Dei patris iram, atq; indignationem aliquando mereamini. Non vos defendent in accessa montium iuga, non vastæ paludes; non sinus marium: Angeli Dei quibus præceptum est, vt adorent filium eius, Aquilis velociores, Leonibus fortiores vos persequentur, & comprēdent, & non conuertentur donec funditus pereatis. quis unquam pugnauit aduersus filium, & non habuit iratum patrem? Indicat nouus ille Iudas, & Diabolus Arrius, qui, quo die minis, verbis subdolis, & amphibolijs seditionem instaurabat, vesperascente in faciem solis; non dum enim occubuerat, extemplò, tanquam Deo Patre læsum filij numen iusto iudicio vendicante, & eum excommunicante coram omni ecclesia primitiuorum; quia a communione huius ecclesiæ se se tam superbè segregauerat, crepuit medius, & inter tetros illos odores, malè olens totus intus, & foris, & viscera simul effudit, & animam.

O longum memoranda dies,

qua

A qua,& iustitia de cœlo prospexit ad vindictam hostium filij Dei, & veritas orta est ad cõfirmationem credentiũ in filium Dei. Abijt ille infęlix cũ Diabolo in locum suum, quem neque Cœlum recepisset inter Angelos, neque terra sustinuisset inter homines,& nos suo ipsius periculo cauti didicimus non abire retrorsum,sed manere firmiter velut in loco nostro in fide,& dilectione filij Dei Saluatoris hominum, & instauratoris Angelorum:quia qui negat filium,is neque Deum patrem habet:& qui manet in filio,habet vitam æternam.

Filius Dei, Dei Verbum. *Cap. V.*

B

QVANTA animo voluimus, cogitamus, dicimus, scribimus de hoc ipso tali tantoque filio; qui idẽ ipse, humanitate assumpta, Diuinitate non absumpta in patre manens, & ad nos veniens est filius Dei,& filius hominis,spes terrarum,decus sęculorum,commune gaudium Angelorum,& hominum; In quo est nobis tota religio, tota fides, spes tota, tota salus, cuius titulus est Christus in ea forma, qua minor est patre, cuius nomen est Verbum Dei, in ea qua æqualis est patri,& planè faciendi libros, περί τοῦ λόγου nullus esset fi-
C nis,ò viri;nam consummario sermonum ipse est,sermo sermonum; Verbum verborum,ratio rationum,idea idearum, exemplar exemplarium; qui solus seipsum dignè laudat,& canit,quo canente ducunt choreas astra cœli,& iubilant omnes filij Dei.Sed nos infantium more balbutientium, qui nihil tã nituntur,& gestiũt,quam vt ad loquendũ nati fari possint, diuino verbo ex terra nati,& ex aqua renati,ne ipsum verbum,silẽtio,& taciturnitate pertrãseũtes ingrati simus; de ipsius Diuini Verbi Laudibus tacere omnino nõ possumus,nec debemus.Ob id ex tãta immensitate,vndè sibi plena conuiuia instruunt Angeli,& Archangeli, non mandantes non bibentes,non haurientes, sed humida tantum litora more Egiptij Canis lambentes,vt neque minaces fluuios tentare, neque sacros fontes pollue-
D re videamur;hoc ipsum Diuinum genus,vt possumus castè,& verecundè celebramus.O si vni ex Seraphin filij, φίλε gloriæ Rex virtutum Dominus,vniuersorum hæres,qui supra omnes Angelos gloriosè triumphans, sedes ad dexteram Paternæ Maiestatis in excelsis; hodierna die iubendo iuberes,vt ex beatis illis,cœlestium agminibus ad me miserũ,& compunctũ corde descenderet,& cadente carbone adureret linguæ meę sordes,& labia purgaret mea.O si tu ipse omnipotens Sermo Dei ignis consumẽs, lux illuminans,qui ex regalibus sedibus altum insonans,rupisti magna illa mundi silentia,dum per cęcam noctem,& Iudęorum,& gentium,cele-

rentur vbique idola, & essent penitus clausa ora canentium Domino per teipsum, quæ tua est miseratio, & gratia, mundares cor meum ab occultis meis igne illo tuo, quem venisti mittere in terram. Quæ ego verba, quas ego flammas, quos flammarum globos voluerem, euomerem, eru ctarem de plenitudine tua, de Natura tua, de Maiestate tua, de Diuinitate tua, quam lex, quam prophetæ, quam Euangelium, quam Ecclesia, quam Orbis, quam Angeli, quam homines, quam cœli, terræ, Maria, docent, prædicant, testantur, colunt. Hic mihi certè esset fortunatissimus laborum omnium, o viri, si non infœliciter dicerem filijs Adam, quis est filius Dei, & quod nomen eius, vt credant in eum Deum de Deo, vnum ex vno, verum ex vero, viuum ex viuo, perfectum ex perfectò; & credentes vitam habeant in nomine eius transeuntes de morte ad vitam, quia liber generationis, Adam est liber Mortis; & liber generationis Iesu Christi est liber vitæ. Sed quid loquatur seruus de Domino? Terra de Cœlo? Homo de Deo? Mutus de verbo? loquere tu pro omnibus, dilecte Domine; qui velut solutus vinculis carnis, in carne viuens, præter carnem, totus in spiritu, & penè spiritus, non solum vidisti verbum carnem factum, quod vidit omnis caro, sed ipsum illud verbum sine carne, ante carnem, super carnem, quod dat vitam omni carni, quod imperat omnibus spiritibus, in cuius manu est omnis anima, & omnis spiritus, quod est Pater spirituum, quod ne comprehendere quidem possunt ipsi purissimi spiritus: & tanquã in æternum solem, in orbem diuinum, in globum, & compendium, quo comprehenditur omnis plenitudo Diuinitatis, supra cęteros collegas tuos, purificatæ intelligentiæ oculos infixisti, & pro nobis factus admirabilis Aquila, contemplationis pennis in sublime volans vnicam, & hominum, & Angelorum escam diuino ore tuo de altissimis cœlis ad terras, & patribus, & filijs, & adolescentibus, & senibus, & iuuenibus, & infantibus, & ipsis quoque sanctis mulieribus attulisti. Si benè quid de vobis mœruit Christus Iesus, viri audite hunc ipsum Apostolum, & Euangelistã, qui omnium Theologorũ, ne Petrum quidem excipio. θεολογότατος, verbum Dei in Deo apud Deum, Deum vidit, audiuit, contrectauit, narrauit, conscripsit, qui super pectus Domini, in quo sunt omnes thesauri Diuinæ sapientiæ in sacrosancto vitalis cęnæ conuiuio, vnus recubuit, qui virgo, virginis custos, virginis filium Agnum; Charus Achates, sollicitè sequitur quocunq; ierit. Hic est verè filius tonitrui, cuius vox, vox tonitrui est in mystica sancti Euangelij rota. quid hic Periclem mihi commemoras, homo, in oratione, vt grę ci gloriosè fabulantur tonantem, & fulgurantem? Hæc sunt tonitrua, hæ corruscationes, hæc fulmina Olympia, quæ ore æquiparans Deum, hic noster λογοθέτης, emittit. Num adhuc non resonant vbique terrarum ingentes illæ voces? quid dico voces.

Humanas motura tonitrua mentes.

In prin-

A In principio erat Verbum,& Verbũ erat apud Deum. & Deus erat Verbum. hoc erat in principio apud Deũ. omnia per ipſum facta ſunt. & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. Parce Moſes. Parce νομοθέτης. tua tonitrua tua fulgura, tuæ clangentes, & perſtrepentes Buccinæ, vix vei ba ſunt, ſi cũ terribili huius vocis ſonitu cõferãtur. Noli mirari fili hominis, hic eſt, ὁ λόγος, illic νόμος. n q; vero per legẽ, ſed per verbum, & conditus, & ſeruatus eſt mundus. Itaq; cum ab initio poſt quotidianam illam & odioſam Iudæorum, tãquam ranarum paluſtrium, loquacitatem, quã publicamus, Sanctiſsimus ex Diuinis oraculis, verè vox aquarum multarum de cœlo cadentium, cum ingenti Chriſtianorum gloria obmuteſcere fecerat ex Ethnicis philoſophorum ſcholis, quarum temerariam inanitatẽ exage
B rare velle exhorbitare fecerit, pleriq; qui ẽt, vt cum Diuo Hieronymo ludam allegorijs, in Boue arabant, & Aſino, aduerſus Chriſti religionẽ impia, & inſana bella ſuſcepiſſẽt, iamq; noſtri compellerentur ſecum diſſerere, & tractare, non de Chriſtiana republica, & politia, non de agrorũ terminis, aut finibus, non de legibus, & iure, non de armis, & regno; ſed de ipſo Rege, de Maieſtate regia, de natalibus Regis; Vnde primus ſplendor, & gloria Regum: hucq; ventum eſſet vt Ioannes, tam Moſe clarior, quã Euãgelium eſt ipſa lege præſtantius, in eccleſia magna in populo graui vocaretur, rogaretur, pene cogeretur, vt dum alij teſtes vel defeſsi; vel à contradictione linguarũ violenter oppreſsi eſſent, ipſe poſt omnes, qui tot Annos, & Chriſto, & θεοτόκῳ familiariſsimi, vnà conuixerãt, audiẽte cęlo, & terra
C teſtimonium perhiberet veritati, & illud ad futurã rei memoriam, quam nulla ætas aboleret, conſignaret æternis ſcriptionibus: repente plenus Deo proſilijt, & expiatis omnibus ſacrificio, ieiunio, prece, illo ipſo ſpiritu, quo Dominica die res tantas viderat, non in caligine aeris, ſed in lumine ſolis, calamo ſimul ac lingua altiſsima exorſus erũpẽtibus ignitis eloquijs, ex ſacro ſancto illo pectore, vnde velut ex camino Diuini incendij eructabãt flammę, ardores, vapores ſanctiſsimæ charitatis, non rauco, ſed ſonoro euãgelicę veritatis tonitruo, & verbo corruſcante potentius ictu fulmineo, omnes hæreſes, ſectas, ſciſmata; omnes antichriſtos vniuerſum Concilium vanitatis, cunctamque Eccleſiam malignantium, inuicta huius ſancti Euangelij potentia perterruit, ſtrauit diſsipauit. Ecquæ profecto, vel
D nunc, vel olim hæretica prauitas, temeritas, impietasque, inſania, perfidia, calumnia inuecta eſt, aut etiam ſi Deo placet inuehi poteſt in Orbem de filio Dei, quam non atterat, non conterat, hæc ipſa Euangelicæ Hiſtoriæ præfatio, tam ſancta, tam vehemens, & tam diuinis plena ſagittis? Sagittæ tuæ ò ſancte Senex infixæ ſunt in corda inimicorum Regis noſtri. ob id populi in dies magis, ac magis ſub te cadunt in luce ſagittarum tuarum, euntes & in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ. Vos apello, philoſophi, Iudæi, Hæretici, an non videtis lucentes, nitidaſque ſagittas, quas iam è pharetra deprompſit aduerſus uos,

magnus

magnus hic euangelij, verbique potens? non vt vos perdat, sed vt saluet, E
& nouo bellandi genere amicos faciat ex inimicis? Videte vos saltem
Christi fideles, quos neque scientia inflat, neque superstitio tenet, neque
superbia in errorem, & inscientiam trahit. Videte inquam, vt fortu-
natus iste piscator, ingentes has belluas, hæc immania Cete iam iam fortis
simè percusserit, confoderit prudentissimè, vno rethe concluserit, vt si in
Corporis Christi nostri mysticam escam conuerti nō possunt, hoc ipsum
saltem corpus deuorare, aut dilaniare omnino non possint. Cum enim
nominat verbum, an non indicat filium? Cum indefinitè scribit, Erat,
an non asserit sempiternum? Cum designatè dicit IN PRINCIPIO,
an non intelligit, & probat æualem, neque tempore, neque natura geni- F
tori secundum? Profectò verò quod sequitur, & Verbum Erat Apud
DEVM, distinguit, & à patre filium, & patrem à filio vt sit alius apud aliū,
non idem apud seipsum. Porrò illud, & Deus erat verbum, quòd docet a-
liud, quàm diuinum illud ὁμούσιον, quod trecenti, decemque & octo
Hierarchæ, tanquam strenuissimi bellatores summi sacerdotis Abrahæ
iudicio de vniuersis legionibus militiæ cœlestis electi, velut tropheum
Christianæ Religionis subacta toto orbe perfidia gloriosi victores extu-
lerunt? Quo & credimus, & confitemur patrem, & filium esse tam natu-
ra, essentia, substantia, vnum, quàm personę ratione distinctos. Illa autem
altè, & opportunè subiuncta collectio; Hoc Erat In Principio Apud G
DEVM. huc tendit verbum istud, quòd vt ipsi, qui Christum sequimur,
pręedicamus, non est recens ortum. Verbum verbi, erat hoc ipsum vnicum
Dei Verbum, Verbum sempiternum, equeuum patri, distinctum perso-
na; & natura, vnum cum patre. Iam cum dicit omnia per ipsum facta
sunt, quid molitur, nisi pudeat dicere verbum illud esse factum, cuius o-
pera facta sunt omnia. Aliud est opifex, aliud est opificium, aliud Deus,
aliud Creatura. Mundus est opificium Dei. Verbum est opificis bra-
chium, dextera, Ars, sapientia, Virtus. quid est autem quod adiecit & sine
ipso factum est nihil, quod factum est, nisi? Ne putate omnia tantum in
illa communi silua generatim, & vniuersè, non etiam seorsum, & singu- H
latim condita esse verbo Dei: Tota illa cosmopœia, & quæ creata sunt si-
mul, & quæ ex diebus distincta fuerunt, hoc ipsum diuinum verbum, hāc
ipsam diuini verbi gloriam, in tanta fabrica magnificè prædicant, & testā-
tur. Nihil tam magnum, & sublimè, quod non cęptum, factumque, &
perfectum fuerit Dei verbo, nihil tam abiectum, & vile, siue in cœlo, siue
in terra, siue in mari, siue visibile, siue inuisibile, quod sua ipsius opera, &
manu indignum putauerit Dei verbum. quàm mirabilis est Deus in ope-
ribus suis, magnus in magnis, sed non paruus in paruis, tam admirabile, &
gloriosum est verbum Dei; qui sicut scripsit & ipse Moses (neque enim
noua sed vetera loquimur quæ etiam in ipso, velut ex perenni fonte hau-
serunt omnium sæculorum nationes, & populi) Verbo cœlos, verbo ter-

ras,

A ras, verbo Angelos, & Homines; Belluas; Aues, Pisces, Conchilia, Vermes; Verbo Solem, Lunam, Stellas, Lucem, Tenebras, Dies, Noctes, Arbores Plantas, Lapides; quin, & lapidum vires, herbarum flores, arborum frondes, Auium pennas, exiguasque maris arenas, suo ipsius verbo Deus, & vocauit vt essent, & fecit vt fierent, & nunc regit vt persistant. quid nam ò viri dici potuit, aut magnificentius, aut euidentius de opificio verbi Dei; vt præteream sacrosancta illa, & veneranda salutis nostræ mysteria, quibus non tam facti, quàm refecti sumus, quæ ex diuinis eloquijs nemo dubitat referenda esse in ipsum verbum, pro nobis non iam creandis ex nihilo, sed redimendis magno pretio; & carnem factum, & insitum animis, & prædicatum mundo? Eant nunc Verberi, eant, & cum verbo, vt solent, super-
B bè contendant: confundant verbum cum persona patris: separent à patre substantiam Verbi: Dicant Pater erat quando non erat Verbum: calumnientur, ad nouum testamentum pertinet verbum, non ad uetus, nouus Deus, non antiquus: & factis non extantibus. Ecce πρώτ' εὐαγγέλιον, vniuersæ euangelicæ historiæ basis, & fundamentum; ecce euangelij Sol, quem iam in insulam relegare, aut amandare nemo potest, quàm vbique splendet, quàm apertè docet, & æternitatem verbi, & personam distinctam à persona patris, & naturam vnam, & eandem cum patre, & parem secum authoritatem, & maiestatem in vnaquaque natura, & in tota vniuersitate rerum creatarum. Quid hic tergiuersaris ò impudentissima mulier, ò impietas, ò perfidia (ego enim viri non tam hæreticos perse-
C quor, quibus plura sunt nomina, quàm ipsam hæresim, quæ multorũ capitũ vna est, & immanis Hydra) quid inquã ęstuas hæresis, quid fremis, quid te torques? Quater in ipso limine Ioannis legimus Verbum erat, & tu audes adhuc dicere Verbum aliquando non erat? Indefinitè profertur, In principio erat, & tu definite signas, quando erat, & quando non erat, quãdo esse cępit, & quando non fuit; Tuba canit, erat Verbum apud Deum patrem, & contra tu reclamas; Eadem persona est verbum, & pater Verbi. Ioannes prædicat de Deo verbum, de Verbo Deum, & tu non meretrix solum, sed & procax, dicis, non est Deus Verbum? Non est Verbum Deus? Ille dicit verbo constare omnia, & tu numeras verbum inter omnia? Itaque vt peroremus: non nuper prodijt Dei Verbum, non olim se-
D lum fuit, principio erat, non principio temporis solum, de quo poętarum præcipuus Maro cecinit.

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes
Lucentemque globum Lunæ titaniaque astra.

Secutus Mosen cuius est illud in Capite libri, In principio creauit Deus cœlum, & terram. quod quidem principium, si ad libellam, & perpendiculum verba exigerentur, ex vi verbi, quod sequitur, initium verius dicendum esset. ad tempus sanè spectant, & tempus indicant æternæ illæ voces בָּרָא ἐποίησεν; creauit, quibus locutus est spiritus sanctus constitu-

tionem

tionem mundi: sed erat in principio, simpliciter in principio, quod prin E
cipium non habet, quod est primum, & principale principium, vnde om
nia principia principij rationem, & vim principalem accipiunt. Erat, ex
antiquis, hoc ipsum verbum, Dei filius, antequàm terram tereremus, imò
antequàm fieret terra, & cœlum, cum nondum aquarum fontes erumpe-
rent, cum montes nondum consisterent: Colles nondum assurgerent;
Fluuij nondum tumescerent, Maria nondum feruescerent: Erat hoc ip-
sum verbum ante Luciferum, & secundos illos splendores, quos Deus
emittit foras: erat ante omnem creaturam corporalem, & spiritalē, quia
emicante gloria Diuinitatis intus ex ore altissimi æterni parentis æterna
progenies, paternæ virtutis virtus, paternæ sapientiæ sapientia, gloria glo-
riæ, figura substantiæ patris, imago Dei, ipsi Deo nulla ex parte dissimi- F
lis. Hæc ipsa, quæ ne cogitationes quidem nostras terminatas relinquit;
sed præcurrit, & ante volat potius, diuina æternitas est illud principium
sine principio, quod propterea absolutè, & absque additione vlla princi-
pium vocatur, in quo erat Dei verbum. quòd si æternitas ipsa est Diuini-
tas, & Diuinitas similiter Deus ipse est; quid est igitur in principio erat
verbum hoc est, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Sic enim scripsit theologus, nisi in
Deo erat Deus? in patre erat filius. Ne verò orbem quendam fingeres ani
mo, quasi idem in se ipso sit pęnitus, & non distinctio Dei, qui dicit, &
verbi quod dicitur, protinus & adiectū est, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, &
illud verbum erat apud illum Deum, non apud Deum simpliciter, quod
est naturæ nomen. quomodo enim est apud Deum, si non est aliud quàm G
Deus? sed est apud diuinam illam, quæ genuit, primam in Trinitate per-
sonam, quæ Deus pater dicitur, ad quam refertur, absqua gignitur, absqua
distinguitur, absqua non separatur O viri; quem, lingua sancta dum no-
bis morigerari studet, בֵּן filium vocat, & ex vtero genitum: philosophi,
vt de Deo puriora, & sanctiora loqui, atque sentire videantur, misteriū
patris, & filij nunquàm planè intelligentes, nimirum non credentes; non
tam pia, quàm superba mente, verbum nominant: quod ipsum tamen, vt
alia quàm plurima, ex sacris literis malignè forsan suffurati sunt. Sanè fi-
lius, & generatio simpliciter ad naturam pertinent, suntque naturæ no-
mina, vnde, & in brutis dicuntur, & in rebus inanimatis, etiam apud au-
thores linguæ latinæ: at verbum, & dicere altius quiddā significant, quod H
ad naturam tantum spiritalem, & intellectualem pertinere putandum est;
nam qui ponit verbum, ponit & mentem; mens dicit, verbum dicitur:
eo sanè verbum est, quo dicitur, ut cum mens sit Dei, Angeli, hominis,
sit etiam verbum Diuinum, Angelicum, humanum, νοῦς est parens, λόγος
foetus, & proles. Ioannes itaque eliminaturus importunas hasce, & in-
gratas de filio Dei, cui bis vitam debemus, nempè datam, & redemptam,
hæreticas impietates, quæ inter philosophorū exercitationes, & subti-
litates, velut muscæ in terra Aegypti exortæ sunt, vt in primis, & ante om
nia

A tia illud constet, de quo adornatur disputatio in ipsis foribus, suppressa filij voce loquitur, Verbum; scribit, Verbum; nihil in ore, habet nisi, Verbũ. Ne timete charissimi cum nobiscũ steterit grandeuus hic christianorum Nestor, sacrum hoc caput, ex cuius lingua melle dulcior fluit oratio: tum primo beabit orbem amabilissimo illo nomine filij vnigeniti, qui est in sinu patris, qui & habitauit in nobis Caro factus, de cuius gratiarum plenitudine nos omnes accepimus. Quid tu hic ancipitis fidei homo, vsq; adeò morosè vrges, vt dicamus pro verbo sermonem? Inuides ne Dei filio hanc vocem honoris, Verbum, verum, bonum; non enim tam à verberando, quod sonantis vocis ptoprium esse potest; quam si Varroni credimus, ab ipsa veritate deducitur Verbum: quæ maximè sese ostendit in B Verbo, tanquàm in animi signo, & indice. Nam tametsi secundaria verba, vel expressa vocibus, vel insculpta ceris, aut tabulis, sæpè sæpius mentiuntur; illud tamen principale Verbum, vnde est omnis ratio verbi, illud inquàm quod formatur primum in animo, quo animus de re secum loquitur, non cogitando, non deliberando: hæc enim omnia, quæ græci fœliciter dicunt, μερμερίζειν, tanquàm labor conceptionis, & enixus, partum ipsum antecedunt; sed firmando, definiendo, affirmando, concludendo, priusquàm ab ore cordis exeat ad os corporis, & angustas fauciũ arietante lingua erumpat in sonum, vocem, sermonemq; articulatum, nunquàm non nuntiat animo, quod verum est, alioquin tam abest a ratione verbi, quàm abest a ratione veri. Ecquid simpliciter cognoscitur C nisi ipsum verum? Cogitare falsa possumus, verum enim vero, cognoscere nisi vera non possumus: quæ est enim ipsius falsi cognitio nisi cum planè cognoscimus quod sit sicut verè est falsum: & ne tunc quidem falsum cognoscimus, sed verum quippè, falsum esse: falsum non falsum, sed verum esse, perinde ac verum esse verum, Ita manifestum est, quia ante omnia de rebus ipsis cogitamus: quæ cogitata sunt iudicio deinde, & ratione disponimus: disposita sapientia, scientiave firmamus; sapientia si ad contemplationem pertineat; scientia si ad actionem: tum a nobis firmata, lumine superiore illustramus: illustrata soli intra nos loquimur, iuxta illud, dixerunt intra se; idque facimus Verbo, quod è corde egreditur, tanquàm interpres mentis; vnde & psalmus cęcinit, eructauit cor meum ver D bum: manifestum est inquàm, vel nequaquàm a nobis formari verbum, vel omnino esse verum quod formatur; Vt propterea nullum Verbum, tam sit verè Verbum, quàm Dei filius, qui est ipsa veritas, ex qua omnes veritates. Et sermo quidem o bone vir quomodo intelligi potest absque serie, & consertione orationis? nam à serendo dictus esse videtur, vt fortasse non tam voce Verbi, quàm sermonis exprimenda sit persona filij Dei, ab ea die, qua primum in illam (vt sic loquar) conserta est humana natura, & vt appositè dicam; dũ Verbum illud indiuiduum æternæ mentis, carnis quasi vocẽ corporalem induit, vt quod ne angelorum quidem

lingua

lingua fari poterat, familiare fieret linguis pastorum, & piscatorum : sed E
enim ad eam ipsam personam declarandam pro eo diuinitatis statu,& ra-
tione, cum ab omni æternitate, in principio, ante omnia principia nulla
esset in Dei filio consertio rerum, nam vna res sola, & simplex est Deus,
& filius, diuinitas, & filietas, multo significantius, verius, aptius, atque
ideò, & frequentius vtuntur sacræ literæ nomine Verbi,quàm sermonis.
Quis enim non statim intelligat; te ipsum apello, te ipsum conuenio, vt
te aduersus temetipsum ferente literas in morem Vriæ, ex ore tuo non
ego, sed tu ipse te iudices : quis inquàm non intelligat, quod ratio Verbi
sit ipsa sermonis ratione multo absolutior,atque simplicior?Profectò nó
sunt ipsi Verbo necessarij sermones; at sermoni multa sunt necessaria ver
ba. Et per me quidem viceris, ò mi frater, vt sit par, & vna ratio sermo- F
nis, & Verbi . at verò quis hinc, vel maximè non promoueatur vt dicat
in faciem, Plautinum illud,dignus es cum hac tua religione multo odio:
durum nodum in scirpo quæris, nempè vbi de re tanta agatur,absque vl-
la necessitate mutans verbum in sermonem ; planè dicam, tecum ludens,
quanquàm ne hic quidem forsan ludere nobis licet, grabatum in cubile.
Itaque ego nihil te veritus, qui iam diu in omnes scriptores iudicium, &
rationem censoriam tibi arrogas, aliis derogas in hac nostra communi fi-
de,& de re ipsa,& de voce securus tibi,& omnibus mihi exprobantibus,
respondebo. Verbum erat in principio Verbum. Apud Deum erat Ver-
bum; Deus erat Verbum ; & sermones quidem appellabo τὰ λόγια ἐκ
τοῦ λόγου. τὸν λόγον vocabo semper verbum, sanè λόγνα quidem multa, G
ὁ λόγος vnus non absolutè λόγος, sed cum articuli pondere, ὁ λόγος, &
λόγια fiunt, ὁ λόγος non fit. Ideoq; θεῖα λόγια, at ὁ λόγος non tam θεῖος
quam θεὸς, non alius, a patre Deus, sed ille idem Deus, quia non sunt
θεοὶ, sed vnus solus θεὸς. quàm magnus hic noster λόγος ò viri,non vt no
stra ἔπεα πτερόεντα, perinane volans ἀνυπόστατος, χεόμενος, διάλοτος,
παυσόμενος. Ideò neque nomen, neque Verbum, vt ipsi ex grammatica
loqui solemus de nomine,& Verbo, sed vis,& rerum in primis, & nomi
num,& Verborum, Verbum ineffabile, incredibile, incomprehensibi-
le; Verbum cuius dictio, & generatio, a circulo mundi huius est penitus
eximenda, aut vestiganda. Ecquod nam Verbum est istud? Ratio perpe
tua, sapientia sempiterna, lux inaccessibilis, veritas incommutabilis, ve- H
rè Verbum, non tam consilio, & deliberatione, quàm ipsa diuina rerú
omnium plenitudine eructante prolatum, verè Ars plenissima rationum
viuentium, imago bonitatis viua, & legma proles illius, qui solus est bo-
nus, imò ipsum bonum λόγος, tacita quædam definitio, demonstratioq;
parentis. Plus enim multo significat græcis ὁ λόγος quàm latinis, vel
sermo, vel verbum, vel vtrumque. Atque ideo longè melius, & fœlicius
illi Dei filium λόγον dicunt, quàm nos, vel Verbum dicimus, vel sermo-
nem. intelligite quæsò pij omnes si λόγος est ratio, scientia, sententia; er-
go, qui

A og, qui non credunt in filium Dei, in λόγον sunt παρὰ λόγον, sunt ἄλογοι, sunt τὰ ἄλογα ζῶα, non homines inquàm sed animalia bruta; nempè iudicio, sapientia, & prorsus omni ratione carent. Equidem θεῖος ὁ ἔνδον λόγον, ὁ ἔξωθεν, factus est diuinus inquàm ille paternæ mentis conceptus, prolatus est in sermonem, dum habitu inuentus, vt homo ad nos venit, vt nobiscum habitans familiari sermone, et exemplo conuinceret nos similes esse bestijs; quo tandem qui παρὰ λόγον, & verè præter rationem viuebant, tanquam Equus, & Mulus, quibus non est intellectus, ipso λόγον docente, arguenteq;, & illuminante, mundum de peccato, quod perpetrabat; de iustitia, quam negligebat; de iudicio, quod non intelligebat, paulatim efficerentur iuxta apostolicas voces λογικὰ ζῶα, concupiscerent lac λογικὸν, & exhiberent Deo λατρείαν λογικὴν. quid hic amplius
B quæritis? sistite ecce habetis τὸν λόγον & mysteria τοῦ λόγου, mysteria τῶν πάντων λόγων μείζονα, τῶν πάντων λόγων κρείττονα.

Vnius substantiæ Deus, pater & filius. Cap. VI.

EQVIDEM vereor, ne verba mihi superesse putauer itis; quæ initio pudori obsequens dixeram defutura. Sed cui deesse possint verba loquenti de Verbo? quod vsque adeo dat verbum Euangelizantibus virtute multa, vt etiam aperiat ora mutorum,
C & linguas infantium faciat disertas. Verum enimuero ad conficiendum prorsus λογομαχίαν, vt ipsis hæreticis, quibus tantopere aduersus dominum & aduersus Christum eius pietas subuertitur; & armatur impietas, illud quoque desit, quod victis omnibus superesse solet, vt se defendere tueriq; valeant. Hæc vna vna mihi pars reliqua est, hoc unum restat, in hoc vno elaborandum est, vt hunc ipsum Dei filium, siue verbum dicere mauis siue sermonem, siue λόγον, qui homines iam diu alienatos, & versos in belluas sibi, & in antiquum honoris, & gratiæ statum, vnde miserè cæciderant, gloriosè restituit qui in principio, & in capite, ipse quoque prin
D cipium, & caput, nondum exinanitus in hominem, nondum abbreuiatus in capitulum, in patre, & apud patrem nunquàm non erat, qui patria virtus, & potestas, quæ vt nunquàm otiari, sic nunquàm labefactari potest, antequàm se in hominem induceret, & singula, & omnia diuini opificij machinamenta perfecit, ostendamus vnius, & non alterius substantiæ esse cum ipso Deo, atq; illam sanctorum patrum, qui in Vrbe Nicea, Constantinopoli, & Chalcedone conuenerunt. quid? ipsius spũs sancti, qui est Conciliorũ anima plenam, & gloriosam vocẽ, illã inq̃ inuictam vbeem, quam in ipsis etiam desertis græciæ, adhuc cœli, & terræ reboant.

Et Criptæ p

Et criptæ ſcopuliq; omnes luſtraq; ferarum. E

Vocem, quæ vna amicis ſpem,& gaudiũ inimicis verò gemitum affert,& terrorem, ὁμοούσιον illud, graue, nunc proprio integroq; ſermone ſtudioſè,accurateque declaremus.In hoc uertitur ſanctiſsimæ Trinitatis Cardo ò viri. Hæc eſt ſublimitas, & profundum chriſtianæ theologiæ refugium, & arx ſpei noſtræ, chriſtianæ demum militiæ,& profeſsionis communis teſſera; perinde ac figura crucis, eſt ipſius victoriæ titulus, & tropheum inſigne: ſignum autem eſt, nam beata illa & florentiſsima Conſtantini ciuitas, ex vetere Bizantio noua Roma, antiquæ emula & illius gloriæ penè par, decreto tanti Regis, qui præclaram illam Vrbem genuerat, non tam quiritibus, quàm cęlitibus, ipſe non noſtra lingua quirinus ſed Græcè κοίρανος, oſtentabat in foro velut noſtræ religionis monumen F tum, & ſymbolum, tres maximas ſtuas; ipſum quoque Crucis ſacrum vexillum, & denique tanti corporis quaſi animam, inſcriptionẽ illam Græcam εἷς ἅγιος. cuius profectò imaginoſi ſimulachri, & quaſi ſpeculi, ſi omnes ſimul, & mutas, & loquentes figuras interprætari libeat; quid aliud reddent quàm τριὰς ὁμούσιος, καὶ εἷς ὁ σαυρωθείς, vnius ſubſtantiæ Deus Trinitas, & vnus, humana ſub imagine crucifixus,quo ſanctificati ſumus? Itaque vt hinc auſpicemur diuinam ſubſtantiam, Gręca lingua non οὐσίαν quidem ſolum dicit, ſed & ὕπαρξιν, & ὑπόστασιν, tanta eſt illius linguæ copia, tanta fœlicitas, quam meritò ipſe quoque Romano eloquio ſuperbus Cicero nunquàm nõ admiratur, niſi cùm interdum ſeruiens auræ populari, fretus ingenio magis, quàm cònſcientia, diſsimulata inopia noſtri G ſermonis, Græcis orationibus exagitat, nullum fortaſſe ſibi pręſentius numen eſſe ſentiens quàm gratia populi Romani. Porrò vix ſemel, aut iterum reperies apud Theologos Græcos Dei filium eſſe patris ὁμουπίστατον, quòd & priſcis illis ſæculis dictum paulò liberius, nunc caſtè legendũ, ritè intelligendum, ſed non temerè vſurpandum à quopiam. Nihil verò contra eſt, tam vſque quaque frequens quàm Deum natum genitori Deo eſſe ὁμούσιον, & quod illuſtrius dicitur ὁμοούσιον. Imò verò omnes ſcholæ, & libri conſona fide, & lingua Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum canunt tam ὁμοούσιον, quàm τρισυπόστατον. de æterna hypoſtaſi, non eſt hic locus; nunc vnius ſubſtantiæ, hoc eſt Homouſij (iam enim ſcri H ptione, prolatione, inflexioneque, demum patribus noſtris Latinum factum eſt) & rem tractamus, & nomen. quid importunè hoc ſtatim initio te ingeris Muſca, Culex, Pulex? quid frontem feris? quid ſalis, inſilis, ſaltas, inſultas? quid dicis ὁμοούσιον verti non poſſe conſubſtantiale, aut vnius ſubſtantiæ, quòd & οὐσία, eſſentiam ſignificet, non ſubſtantiam, & Deus ipſe eſſentia ſit non ſubſtantia? Adeſſet hic ſaltem nouus quidam Abraham, qui à ſacroſancto holocauſto, quod paramus, abigeret has infandas volucres; ſi tamẽ volucres hos dialecticos, hos philoſophos; imò verò omnem hanc inanem dialecticam, & philoſophiam, ex cuius fuco aduerſus

fidem

A fidem catholicam tam multæ hæreſes traxerunt ſpeciem, & colorem: vt
dum veriſimiles ſibi ſuperbè viderẽtur, neſcię pudoris, & reuerentiæ per-
ſtiterint erecto collo, & noluerint cędere, neque patrũ ſententijs, neque
Cæſarum legibus, neque ſacroſanctis decretis Conciliorum; quæ pij, &
catholici perinde, ac ipſum euangelium pari inquàm, & ſtudio fidei, &
pietatis affectu, religiosè ſuſcipiunt, & venerantur: ſed audi audi Candi-
de Ari qui dum Dei ſubſtantiam violentus arripis meritò à dæmone, ad
deum inuitus arriperis: Candide.

Qui facere ſoles patriæ non degener artis
Candida de nigris.

Audite inquàm ambo, & nolite videri ſimiles pueris vt pro leuibus noxis
tam graues geratis iras. Cur enim οὐσία vſq; adeo moroſi eſtis, atque dif-
B ficiles, quando, & in logicis ſubſtantiæ primæ, & ſecũdæ dicuntur οὐσίαι
πρῶται, καὶ δεύτεραι. & in phyſicis materia quæ inter ſubſtantias nume-
ratur, appellatur οὐσία, οὐσία inquàm ἄκατακτος. ſed & rhetores, in gra-
tia fortaſſe potentium, quibus homines inopes, tenuiſque, & afflictæ for-
tunæ, ne in mundo quidem aliquid eſſe videntur, diuitias ipſas, quæ ma-
ximè diſtant à ratione τοῦ ὄντος, & τῆς οὐσίας; nam non ineptè rude vul-
gus, opes bona mobilia appellare conſueuit, οὐσίαν vocant. Vnde, & ipſa
diffuſio, vel iactura opum dicitur, οὐσίας φθορὰ, & adagium factum in
philoſophia, quæ ad mores pertinet, οὐσίαν σώζειν, κατὰ τὴν οὐσίαν διδό-
ναι. quin, & in euangelio ipſo (vt videatis contra vos conſpirare ſacra, &
C profana de male prodigo filio legimus, διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ.
An verò non videtur vobis nefas aſſerere ob id Deum non eſſe eſſentiam;
quia eſt ipſa eſſentia maior, & melior? ſimiliter igitur quia Deus eſt ſupe-
rior ipſa ſubſtantia nobis nefas eſt dicere Deum non eſſe ſubſtantiam. Ita
quod vobis arridet, nos deridemus, & quod vos nũc probatis, ipſi magno-
pere contemnimus. Non poteſt ò amici ratio, & veritas, ex parte conſiſte
re, & ex parte mutare religionẽ: vel vndiq; tollamus neceſſe eſt, vel vſque
quaq; tueamur. ſi propterea Deũ ſubſtantiã eſſe dicere nõ audetis, quia eſt
ſupra ſubſtantiã, cur non apertè negatis eſſe Deũ, quãdo cõſtat quod ſit ſu
pra oĩa quæ ſunt. Iã ſi Deũ eſſe, quod primũ eſt vniuerſæ religionis funda
mentũ, nemo veſtrũ, vt puto negare audet; fatendũ eſt tandẽ igitur, & al-
D ta mẽte intelligendũ, ob id potius Deũ eſſe, q̃ non eſſe ſubſtantiã; quia eſt
ſupra omnem ſubſtantiã. Hoc ſanè eſt ipſi Deo ſubſtantia, & ratio ſubſtan
tiæ; etiam ſupra ſubſtantiam; ſicut hoc eſt Deo eſſentia; quod eſſentiam
antecellit; & hoc eſt illi vita, quod exuperat omnem vitam. quid? An
non, & hoc eſt Deo eſſe Deum, quod eſt ſupra Græcè diximus, ὑπέρθεος.
infra quoque diuinitate ſuperior. Accipite parabolam ò viri pij, pauper
colonus, qui operam, ſepem prætendit, & intexit vineæ.

Neu ſit pecori, neu ſit peruia furi

ipſa quoque vitium ſarmenta, & omniũ arbuſtorũ ramos colligit; egerit

nehos ipſos,& omnia ad ſæpem applicat? ſic nos dum Dei fidem a bellui- E
nis gentium incurſionibus, & inſidioſis hæreticorum latrocinijs tutã re-
ctè intelligentiæ ſeptis munire,& circundare nitimur, extrema inopia la-
borantes,& notionum,& verborum,quibus propria, & concipiamus, &
loquamur, omnium quorum notiones, & vocabula tenemus, nihil non
congerimus, & applicamus ad Deum ipſum, nimium verè dicentes cum
Apoſtolo quod Deus ſit omnia in omnibus, quamquàm ne fiat prorſus
incõgruè,ex his,quæ meliora putamus,ſecernimus optima. quis enim ne-
ſciat inter decem rerum genera, quorum diuites apud nos ſunt garæ,prin
cipem locum obtinere ſubſtantiam?quòd ſi ſupra cathegorias, eſſentia eſt
multo maior, & melior; quæ propterea apud philoſophos, & theologos
appoſitè admodũ prædicatur; de ipſo Deo tamen,dum nobiſcũ agimus,ò F
Candidi parum Candidi quos non pudet in verbis parare nobis laqueos,
& foueas in quas parũ cauti labamur,qui pleni eſtis ſtrophis,& artibus ad
ludendos, & illudendos nos animales homines(ſic enim à vobis appella-
mur quot quot queſtri ſpiritus ſunt nõ recipimus,ſed relicto Oriente Ro
manam fidem ſequimur apoſtolico ore laudatam) præter vocem eſſentiæ
diuinæ naturæ, ſi quæ alia eſt,conuenientiſsimam,cogimur,& ſubſtantiæ
patientes accommodare aures.Neque enim ignoramus ò Arriani Ariſto-
telicas illas ſubtilitates,ex quorum fontibus, quos & noſtri libauerunt,ve
ſtros riuos deducitis,non continuo extare,vel exiſtere actu,quod eſſe dici
tur,quia ſunt quædam κατ᾽ ἔμφασιν: quædã autem καθ᾽ ὑπόστασιν,neque
ipſi eſſentiæ conuenire generari,& naſci.Itaque,& ipſe Ariſtoteles cõſtan G
ter aſſeueraret,non poſſe non extare,quod ſubſiſtit,ſubſtantiam eſſe quæ
generat; & quæ naſcitur vox ſubſtantiæ, cuius radix eſt ſubſiſtere, minus
inſidijs veſtris patere poteſt quàm vox eſsẽtiæ,quæ ab eſſe deducitur.Ne-
que verò profecto niſi per ſummam fraudem,& malitiam,id quod à viris
doctis in concertationibus alieniſsimum eſſe debet, confinxiſtis Dei filiũ
non eſſe quidem ex eo quod non eſt,ne putaremini aſſerere illum eſſe ex
toto ſimilem cæteris creaturis; ſed tamen verè eſſe ex eo, quod nõ extat,
vt omnino aſſereretis eum eſſe creaturã.tenemus verba veſtra ex nõnullis
extantibus;quæ velut impia prorſus,& auribus chriſtianis indigna,ipſum
quoque Ariminenſe veſtrum Concilium, dum grauiſsimè periclitaretur
Apoſtolica Nauicula, dum ingemuerit totus orbis quia Leonem viciſſe H
Draco videbatur, vt nihil iam ſupereſſet ſpei; tandem præſente Thauro
prætorij præfecto, qui ex iuſſu Regis Synodo aderat, fraude detecta à pa-
tribus, ſanè diu latere technæ non poſſunt, curioſos oculos omnium una
voce damnauit, conclamantibus, & cõſonantibus cunctis epiſcopis, ana-
thema: & tota ſimul eccleſia magno quodam plauſu, & tripudio excepit,
probauitque voces illas iucundiſsimas,filium Dei eſſe verè genitũ de ſub-
ſtantia Dei patris,non factum de Deo nullis extantibus: & non ſolum an
te omnia ſæcula, ſed ante omne omnino tempus,natum ex vtero eius, vt

ſit

A sit æternus cum patre,& nihil omnino illi anteferatur,& ne pater quidē. quin etiam,ne scrupulus aliquis remaneret,vnde simpliciores offenderentur, palam declarauit falsum esse, quod Arianus orbis insano furore bacchabatur. Erat tempus quando non erat filius. Excitato sanè domino qui dormire videbatur, ò viri, venti, qui consurgebant, subsederunt; sedata est tempestas,tranquillitas redijt,& (quod orbis longo desiderio fatigatus expectabat) inuictos illos Athletas,tantis victorijs,& triumphis gloriosos; Athanasium,Hilarium,Eusebium omnium Episcoporū coripheos (qui propter homousij fidem,quam è mundo tollere,ante cæteros omnibus vi
B ribus nitebātur tres illi Arius presbyter, Eunonius Diaconus, & Achillas lector,primi authores tantæ impietatis,de proprijs sedibus non semel exterminati fuerant,) velut de prælio reuertētes Aegyptus,Gallia,Italia ouationibus plena, tandem amanter excipere complectique potuit: & notas illas non iam ad aurem, sed super tecta, neque in tenebris, sed in lumine audiri,& reddere voces. Vna substantia Dei patris,& filij; consubstantialis Deus filius Deo patri. Ecquis ab initio referat insidias illas omnes, rabiemque simul,& impetum Arianæ persecutionis, quæ per omnes Orientales ecclesias impune grassabatur, instigante Sathana, sæuientibus malis hominibus, diuina patientia sustinente vasa in interitum, & haud dubiè ordinatè, diuina prouidentia: & quemadmodum fluctibus, & vndis ma-
C ria agitantur, sicut tempora currunt variantis cœli vicibus, & mūdus præmitur bellis, sic Ecclesia continenter exerceatur hæresibus: Græcos illos ò homo, fraude dixisses Vulpeculas,ui Leones (quiescebat enim ferè totus Occidens, & Nycenas diffinitiones, tanquàm certissima Spiritus sancti oracula, omnes defendebant, nolebant labefactari, sententias, & verba tenebant.) Neque verò alio pertinebant tumultuosæ illæ, & insanæ pugnæ, ac seditiones, Orientis conuenticula hominum cætus iniquorum ecclesiæ malignantium,vnde demum è modica scintilla tantus ignis exarsit,mortuo præsertim Semideo illo Constantino primo cui Titulus est, ὁ μέγας, magnus sanè splendor orbis terrarum, cui quod non debet, & antiqua,& noua Roma,atque adeo vniuersum genus hominum,cuius vi
C ta, viti, mors,mors quoque, mors penè fuit religionis, & fidei. Non alio inquàm pertinebant, quàm vt in typum omnium hæreticorum aduersus antiquam hanc Apostolorum,& Apostolicorum virorum fidem,& quasi hæreditarium patrimonium,Arij illi seductores, impostores, magistri errorum,dicam breuiter singulares illæ, & nimium feræ,atque immanes belluæ, quæ tunicam inconsutilem in frusta discerpunt; quæ extermināt vineam domini; quæ in letas segetes inspargunt triste, & infœlix lolium; quæ perennes iugis aquæ puteos obturantes cauāt paludes, & cloachas plenas putoris; quæ deniq; ageribus aggeres, & hortis iungunt hortos, vt vix agnosci queat, vbi sit ille fons signatus, Hortus ille conclusus vbi requiescit Dominus, & meridiatur cum sponsa sua, obtinere possent vrna, &

calculis vnius substantiæ esse Deum patrem, alterius filium; ideoque sanctissimam Christianorum trinitatem esse τριούσιον, non ὁμοούσιον. Quod, quid aliud erat quàm dicere (claudite queso aures, qui audituri estis, ne tantæ impietatis vocibus polluamini, nam & ipse ora polluta sentio) Trinitas non est Deus, quia certè vna est, eaque indiuidua substantia æterni Dei, vt propterea Dei filius (in illum enim vnice, serpentes illi vibrantibus linguis sibilabant) vel sit consubstantialis Deo Patri, vel omnino non sit verus Deus: quia non possunt esse duæ substantiæ supersubstantiales Deus pater Deus filius. Ita populus Christianus, qui tūc domito iugo Crucis orbe fœliciter germinare incipiebat tanquam herbæ pululantes super terram, hæreticorum incredibili importunitate; & audacia scissus in partes iam non ad veterem harmoniam canebat Christo Deo, & quod dicere lingua refugit, publicè in ipsis etiam gentium theatris ridebatur, & irridebatur. Hæc ipsa (inquam, diligente, & vocante, nos Deo magna fœlicitatis sorte iurauimus) Religio Christi Iesu, sola verè hoc ipso Religionis nomine est dignissim, aquæ omnium sectarum inanitates implet, erroresq; & peccata reprehendit ac detestatur, quam propterea Angeli tuentur, ac defendunt magna ex parte, medius hic mundus amplectitur; & tu noue Iuda cum exercitibus Demonum ad solam illius vocem non potes non cōtremiscere? Aducti erant in eam insaniam summi principes, viri, & fœminæ: (nam Arius docente diabolo, vt orbem deciperet, Sororem Cæsaris ante decepit) illi quoque qui apud eos potentiores erant ab alta, & contestata maiorum virtute degenerantes, authoritate inflati, fascinati adulationibus, & pro odio veritatis quo tenebantur mendacio ipso, sub veri specie coloreque decepti, vsque adeo diuino Iudicio sui ipsorum obliti videbantur, vt vix abluti maculas profanæ religionis, & vitæ de summis fidei nostræ arcanis, quæ aut nondum, aut vix attigerant, iudicium sibi & arbitrium vsurpare non vererentur; quasi verò ex humana voluntate, aut intelligentia fingi posit, & non potius ex re ipsa pendeat, & ex diuina reuelatione tradita non sit per verbum Dei (quod est Christus Iesus) inuiolabilis doctrina, & fides, quam mundus, si salutem cupit, sequi debeat. Sed ad extremum demonium meridianum tantam lucem Dominicæ veritatis expauit, & præualuit ὁμοούσιον: ὁμοούσιον, inquam, non ὁμοιούσιον. Illud est fides, & veritas. hoc hæresis, & fucus; Is est Arianorum candor scilicet vt simplicitas animi. Siccine pulli Columbini, Siccine Arriani. quibus sunt pectora niuibus, lacteque candidiora: qui simplicitatem vsque adeo iactatis vestram. Siccine inquam ò Veteratores, & panurgi hæretici, tanta curiositate quæritis iota illud, vt nobiscum similia, ferè diceretis dissimilia, sentiretis: defenderetis vestra, & nostra credere videremini? hic, hic te victū teneo quisquis es Antichriste. hic totius negotij summa versatur. Debēt sēsus cū verbis, & verba congruere cū sensibus. In ecclesia sancta Dei, vbi fides regnat, vbi simplicitas, vbi pura cōfessio, vbi auditur quotidie credidi

propter

A propter quod locutus sum. non decet loqui in corde, & corde, vt aliud ti-
bi in mente retineas, aliud proferas populo labijs. Nõ.n. æque audiunt do
cti, & indocti: non est eadem auris amico, & inimico; indoctos fascinare
quis non potest, præsertim si lingua valeat? Docti cuniculos aduertunt,
quibus religio vera subuertitur: inimicus etiam in scirpo nodum quærit,
amicus etiã praua rectè interpretari studet quoad fieri potest. Ergo quo-
ties ventilantur dogmata fidei, vitandæ sunt ambiguitates verborum, lo-
quendum est simpliciter; & ut simpliciter est, cuique credendum, ne sit;
in spiritu eius dolus malus, sed bona fides. Dicis te simpliciter credere,
cur, & non simpliciter loqueris? credis quod credimus? loquere quod lo-
quimur. conceptis verbis vtendum, vt sit cum eodem sensu, idem ser-
B mo. An verò non suspicionem merito mihi facit tua hæc nimia diligẽtia,
qua agis, vt neque tuos offendere, neq; nostris displicere videaris? Sed fru-
stra iacitur rethe ante oculos pennatorum. quantum enim interest inter
ὁμοούσιον, & ὁμοιουσίον. illud ostẽdit vnum Deũ, hoc de Deo facit Deos,
Deos quidem assimiles, sed tamen diuersos, præsertim cum tu etiam illam
similitudinem Græcè ὁμοιοτήτω referas in corde tuo ad vim adoptionis,
& gratiæ tantum, non ad vnius substantiæ communionem. Ecquàm iu-
stè illis succenseret magnus Thesbites; at verè θεοσεβείς, ò viri à terrifica
voce in eorum aures inclamaret. Vsque quo claudicatis in duas partes ma
leuoli, inuidi, difficiles, morosi, lucifugi, maledici, monstrosi? si Deus
C non est nisi vna οὐσία cur dicere oportuit ὁμοιούσιον? si est duæ οὐσίας,
cur non apertè negatur ὁμοούσιον. non est expositio fidei catholicæ, est dis-
simulatio perfidiæ Arianæ, Iota littera, quàm malitiosè interposuistis. sed
iã vno fine omnia quę hactenus de filio Dei diximus concludamus. Quic-
quid existit, aut creator est, aut creatura. Inter has duas οὐσίας nihil omni-
no est, sed ne cogitari quidẽ aliqnid potest, quod mediũ teneat. Nã quod
neque est Deus, neque creatũ à Deo, non extat pęnitus; imò ne est quidẽ
vt potè ex toto ἀνούσιον, non ἐνούσιον. Porrò diuina οὐσία, quod superiori
bus libris longè, lateqne ostendisse meminimus, vnica est, & simplicissi-
ma, vt quicquid verè diuinum est, & ad illam Dei substãtiam intrinsecus
pertinet, necessariò sit ὁμοούσιον, ἑτερούσιον esse non posit. contra, multæ
D sunt οὐσίαι rerum creatarum; atque ideò nulla species est alteri ὁμοούσιος,
sed sunt omnes. hic enim diuersæ naturæ, & essentiæ substantiæque
duo inuicem opponuntur, vt idem, & aliud ὁμοούσιον, & ἑτερούσιον. si
igitur Dei filius est uerè ἐνούσιος, & non ἀνούσιος, quando etiam hæreti-
cis constat, quod non sit ἀνυπόστατος, quippe quo omnia constant, post-
quàm omnes creaturæ sunt alterius naturæ, & essentiæ ab illo, nam per cũ
non hæc, vel illa tantum; sed omnino omnia creata sunt, necessariò opor
tet vt sit æternæ illi substantiæ Dei patris, ex quo nascitur ὁμοούσιος, hoc est
vt vertit sancta Romana ecclesia, neque enim vna Latina voce reddi po-
tuit verius, expressius, significantius, consubstantialis. O' si stetisses Arri

in ſubſtantia Dei, ſi ſtetiſſes inquàm in Chriſto, qui eſt illa ipſa tota ſub- E
ſtantia, non diſcerpta, non diſtracta, non diuiſa, non effuſa, vna integra tota, inſectilis, & tamen infinita, in patre ſimul, & filio, communicata filio ab ipſo patre; ſed ſubſtantia filij Dei fuit quaſi nihil ante te. An verò ipſe Deus, ò viri Docti non meminit ſuæ ipſius ſubſtantiæ in ſacris litteris? Et quid eſt ὑπόϛημα, & ὑπόϛασις Dei in ſeptuaginta interpretibus apud Hieremiam prophetam; & apud Paulum Apoſtolum, ſi nõ eſt ſubſtantia: aut certè, quod vt delicatuli magis faſtidire videbuntur; ſic viri graues aliquanto magis probabunt, ſubſiſtentia? quanquàm utraque vox odioſa eſt fortaſſe latinis auribus; perinde ac eſſentia, & exiſtentia. Certè verò non οὐσία ſed ὑπόϛασις, aſſumpſit naturam hominis in Chriſto, vt
omnino in ſanctiſsima illa Trinitate ſit alia, & alia ὑπόϛασις pater, & fi- F
lius, ſed vna tantum οὐσία: ideoque, quod initio propoſueram, Dei filius ſit Deo Patri non ὁμοϋπόϛατος, ſed ὁμοούσιος, in quo vt diuus Paulus dixit habitat corporaliter σωματικῶς (tu ne erubeſces dicere ſubſtantialiter οὐσιωδῶς, hoc enim præterire non licet) omnis plenitudo diuinitatis. ænigmata loquimur fratres dilectiſsimi, cum diuina loquimur, vt qui nihil proprium habentes, quicquid dicamus ſemper aliena dicimus, ideoq; de ſanctiſsima illa Trinitate nõ nitamur noſtro ingenio, ſed inhæreamus, & credamus ſacris litteris. Non ſumus edocti à philoſophis, ſed à piſcatoribus. Complacuit Deo ſaluum facere populum in ſimplicitate fidei, non in contentione ſermonis: ſi dicerent Deo, & hominibus amabiles, Panu-
tius, & Spiridion, ſi hodie inter nos agerent, Viri, duæ inquàm illæ oliuæ, G
& duo Candelabra; quæ tanta cum gloria diuini nominis in Concilio Nicæno ſuper omnes doctiſsimos viros ſanctitate miraculis exiſtimationeq; floruerunt; & cur nos aliquando non deſinamus quærere exemplum huius Homouſij in creaturis? Non veremur ſaltem vocem illam Dei percutientis temerarias haſce noſtras cogitationes? Cui me inquit ò mortales ſimilem feciſtis? Habeat, habeat diuina maieſtas generationis huius ęternæ incredibilem hanc gloriam, vt filius Dei non ſit ὁμοφυής, ſimul natus cum patre; quia pater non eſt natus: non ſit ſolum ὁμογενής patri, vt animal animali: non ὁμοειδής ſolum, vt homo homini: non modo ὁμόφυλος, aut ὁμόφυλος, vt vicinus vicino, & inter indigenas alter alteri; ſed ſit verè
ὁμοούσιος, qualis non eſt, neque eſſe poteſt caro carni, aut ſanguis ſangui- H
ni, natus ex patre; ſed æquæuus patri; & non minor patre æquæuus, ne ſit Deus recens; non minor, ne ſit alius, vel alienus Deus. eſt plane recens, ſi non eſt æternus; eſt & alius, vel alienus, ſi non eſt idem Deus. Quid hic te torques Arri? Deus filius creator eſt, ſicut pater, quanquàm ex patre, imò ille idem creator, qui, & pater, quia non ſunt duo creatores, ſed vnus creator pater, & filius; quin, & eadem creatio eſt patris, & filij. An igitur tempore includitur, an initio præuenitur Deus filius, & non ſimul etiam ipſe pater? Oraculũ, ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit alius.

Oro

A Oro te quis hæc loquitur in prophetis, pater ne, an filius? si pater, crede dicẽti, post me non erit Deus; si filius, crede dicenti, ante me non est Deus. quocumque te uertas, Verpe, Verbum Dei effugere non poteris, quo etiã confringuntur capita Draconum in aquis. Pater posteriorem non habet filium: Filius anteriorem non habet patrem. Ecce piscator inuenit, quod philosophus ignorauit. Nam quis dicat, si aliquando filius esse incępit, quod non similiter incęperit pater esse pater tanti filij? Iungat, iungat igitur reuerentia numinis patri filium: quos ipsa diuina natura cõiunxit; humana opinio non separet: non separet inquàm in mentibus vestris impietas, quos ipsa generationis diuinæ ratio in fide catholica copulauit. Nihil in patre prius filio, neque aliquid sine filio: est in filio Pater, est in Pa-
B tre filius, & in toto totus; alius quidem quia est filius, sed certè non aliud, quia est Deus. Verè filius, quia à se facere nõ potest quicquã; Verè Deus, qui quæcunque pater facit, hæc & ille similiter facit. Verè idẽ Deus, quia qui videt filium, videt, & patrem. Quid? Quid fugis? Quid refugis venatores tuos qui te venantur ad vitam non ad mortem, miser? Quid inquàm fugitas; & in morem Parthorum vt euadas ὁμοούσιον, inuadis nos per ὁμοιούσιον, per imaginem, per similitudinem, quia simile cognoscitur per simile, atque ideò pater, per filium? Est quidem ea uis imaginis, vt in ea, & per eam videatur, is cui est imago; & nemo sibi imago esse potest: & Dei filius est imago Patris, non corporalis, non fucis composita, non ceris in-
C sculpta; simplex substantia, egrediens de patre, expressa de fonte; quin quod, & lex, & prophetæ, & euangelia ipsa testantur, nõ solum est imago, sanè monstrat quod sit similis, character quod sit expressus, splẽdor quod sit æternus; speculum quod non sit eo, ne neuus quidem vnus. Verum enim vero, vt stent hæc omnia, non impletur verbum Christi nisi ὁμοιουσίῳ addas ὁμοούσιον. An non audis in Euangelio. Philippe quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis quia Pater in me est, & ego in Patre? Ecce res, & imago. Imago est Patris quatenus distinguitur à patre: at res est, & veritas, quatenus cum eodem patre est vna natura: est imago, per ὑπόστασιν: est Veritas, per οὐσίαν. Vna veritas, vna οὐσία, ob id Paulus
D eum vocat figuram τῆς ὑποστάσεως, nõ τῆς οὐσίας. Planè imago est Deo digna, ad viuum expressa quia non facta sed nata, non inanis quia virtus, æquata quia iustitia, perfecta quia sapientia, non ludificans quia veritas, non muta quia verbum, viua, & vitalis quia vita, & resurrectio mortuorum. An non igitur, & res simul ò viri? Imago est quia filius, Res est quia Deus, & idem Deus αὐτοτελής, αὐτοσοφός, αὐτοδυνάμος, nempè virtus & sapientia Dei Patris exiens à patre tanquàm alia persona; sed manens in patre tãquàm eadem substantia, vel Natura. Numquàm hic filius incępit esse Deus, neque vmquàm profecit in Deum, neque aliud fuit vmquàm antequàm Deus esset, neque vmquàm aliquando nihil fuit. filius est, ideò habet patrẽ; Deus est, ideo habet æternitatẽ. ex patre habet vt sit, ex æterni

tate, vt ſemper ſit. ergo nunquàm nõ erat filius quando erat Pater Deus: E
ſicut enim nõ prius erat Deus, antequàm eſſet pater; ſed ſimul erat pater, & Deus, ita ſimul etiã erat pater & filius. Annue dictis ò fili, & qui dignatus es effici caro, & frater noſter, in quo pater ſibi æternũ complacuit; per quem placata eſt nobis anima eius; Hæc quæ tuo ipſius numini, quaſi pia thura litamus; vultu ſereno benignus accipe; & mihi præcor paruulo atq; balbutienti; qui immenſas tuas laudes cãtare geſtio tanq̃ pia mater arride.

Spiritus Sanctus cum Patre, & filio Deus. CAP. VII.

QVA`M vellem Chariſsimi, quàm optarem, vt ad F
hauriendas ſub Deo ſpirabiles auras, quibus refrigerata caro mea, & extenuata in ſpiritum non indigna loqueretur de ſpiritu: liceret mihi cum ſemine Abrahæ egredi de profundis penetralibus domus, & meditari paulò liberius, atque etiam iocundius foris in agro. In agro cui de rore cęli, & de pinguedine terræ benedixit dominus: in agro, vbi altè iacet defoſſus, & abſcõditus ingens theſaurus. Adiuro vos Agreſtes Nymphæ per Capreas Ceruoſque camporũ interclusãm hãc animam, anhelantem hunc ſpiritum meum, vobiſcum ducite, vt videam quàm prętioſa eſt huius agri poſſeſsio; à fructu frumenti, quo electi fruuntur, & vini germinantis virgines, & olei quo omnes inungimur vt à Chriſto chriſtiani ſi G
mus. Hactenus ingreſsi alta cœlorum Palatia, longas moras traximus in contemplatione filij Dei; ò ſi poſſem nunc egredi ad humiles caſas, & refrigerari in filio hominis. Ille eſt ros cęli, hic eſt pinguedo terræ; ille eſt theſaurus, hic eſt ager, & dicerem quidem quod dicit omnis emptor, Malum eſt, malum eſt, eſt ager figuli, eſt ager ſanguinis, eſt ager ſepulturæ peregrinorum, ſed cum recederem gloriarer quod nullæ diuitiarũ gazæ huic tanto ſecreto agro valeant cõparari. Ecquę gratiæ odorum; quæ odoramenta virtutum deeſſe poſſunt ei, qui dicit cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt, & cui dicitur, emiſsiones tuę paradiſus, Nardus, & Crochus, Myrrha, & Aloe, Fiſtula, & Cinamomum cum vniuerſis lignis Libani? ſic letus, & exultans diſtraherem omnia quæ in mundo H
ſunt, & me ipſum dono donarem, vt emerem agrum illum; vbi purum, & liquidum lambẽs aerem ad fluuiũ procedentem de ſede Dei, & Agni; quo irrigatur ſuperius, & inferius, delectatus dulci illo murmure; Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, traherem ab alto vitalem ſpiritũ. Vah infidelis fides, Vah impia pietas, quæ vel confundis Deum cum homine; vel diuidis à Deo hominem; quæ in domino noſtro Ieſu Chriſto, aut hominem tantum, non ſimul credis, & Deum, aut Deum ſolum, non ſimul confiteris, & hominem. quæ inquàm furaris theſaurum, & ne ſignum

quidem

A quidem aut amoris, aut honoris exhibes agro. Pijs, & domesticis fidei, qui vestiti duplicibus, vt rectè offerant, rectè diuidunt, aliud est ager, aliud thesaurus; alia est natura Dei, alia natura hominis. Porrò quia thesaurus est in agro, Deus in homine; nam idem Iesus est homo, & Deus, non thesaurum solum, sed propter thesaurum, agrum quoque cum thesauro venerantur, & colunt, offerentes Deo sacrificium laudis, & cõfessionis, & fidei ipsius diuinitatis in humanitate, & humanitatis in diuinitate; Neque cum Euthycete permiscentes naturas, neque cum Nestorio personam in frusta discerpentes. sed enim cathenati labores, quos suscepimus de vno trinoq; Deo, ò Viri vix patiuntur vt sermonem nostrũ interrumpat, aut diuina humanitas, aut humana diuinitas Christi Iesu, quando
B continuatio, ac series, quę exordium habet à patre, progressa ex patre in filium, per vtrunque tendit in Spiritum sanctũ, terminũ beati illius, & (sic mihi dicere liceat) supersubstantialis diuini ordinis; atque ideò sistendũ nunc nobis in Christo, quà Deus, abs quo spiratur Spiritus sanctus, & nõ dũ vertendus stylus ad Christum, quà homo, in quem spirat emissus. Sit nobis sana fides, sit integra, inuiolataq; cõfessio Dei, & hominis, possessio inquàm sit tota, & plena thesauri cũ agro, ne illegitimè videamur frui thesauro absque iure, & titulo agri: sed sustinete interea mecum, vt ante latum sermonem de Christo homine, compleatur sermo de Spiritu sancto; quem ille cũ patre ante sæcula emittit, quà Deus est. imperfectũ est totum vbi aliquid deest à toto; & propterea vbi deest Spiritus sanctus, vel omni-
C no abest, vel frustra adest Pater, & Filius. Hoc ad fidem directo spectat, & pertinet; quo ipso statim initio, à Græcorum erroribus, à superstitione Iudæorum, & ab hæreticorum prauitate liberemur; ideoque non tam arguta, & fluxuosa, quàm aperta, & simplici est oratione dicendum, vt omnes qui legunt intelligant; & confundantur, & erubescant, qui blasphemias euomunt in Spiritum sanctum: & lætentur, & gaudeant, qui digni facti sunt Spiritu sancto. Neque enim, vt dicere aggrediar, putare debetis Spiritum sanctum esse, aut tertium, aut tertio Deum; siquidem, & pater, neque primus, neque primo, filius neque secundus, neque secundo Deus est; sed in ipsa illa æterna diuinitate Spiritus sanctus tertia persona, cum Patre prima, & Filio secunda, vnus est verus, & viuus Deus, qui à patre
D procedit, qui de filio accipit, neque deserit patrem, neque exhaurit filiũ, ab vtroque emissus, à neutro alienus, vtrique ὁμούσιος, non simul essentialis tãtum; sed, quod multo plus est, consubstantialis, quia non est alterius cuiusdam æqueuæ, sed illius ipsius vnius substantiæ, sine initio, sine tempore, in ipsa æternitate: de quo sicut de ipso filio nimium verè dicitur. Non erat quando non erat; Hæc est fides sine ambiguitate, citra contentionẽ, absque curiositate. Ex hac fide iustitia, ex hac confessione salus, immortalitas, adoptio filiorum Dei. Hæc fides est ex auditu; auditus est per Verbum Dei; Verbum Deus Pater misit, Spiritus sanctus reuelauit.

Quàm

Quam debes Patri, & filio ò homo, tam debes huic, quem loquimur, spiritui sancto. Nam quid mittere, aut mitti profuerat, nisi manifestari profuisset? Audite & intelligite. Olim quidem apud Ephesum Ioniæ Vrbem insignem fama, tunc templo Dianæ: post modum verò præsentia, & in omne æuum memoria Iohannis Euangelistæ, licuit paucis illis Christi colentibus, vt interrogati, an credendo recepissent spiritum sanctum, responderent, & fortasis absque omni culpa. Ne illud quidem si est spiritus audiuimus vnquam. At vero nos, qui non iam vestibulo sumus, sed penetrauimus ad interiora velaminis, baptizati in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti ignorarene possumus, sit an non sit Spiritus sanctus? Præsertim cum Euangelium vbique doceat Christum Iesum hominem factum fuisse ex virgine superueniente virtute, & obumbratione Spiritus sancti: In Iordane habuisse testimonium plenum gloriæ, & honoris à Spiritu sancto; Expulisse dæmonia, & exultasse in Spiritu sancto, obtulisse se hostiam Deo in odorem suauitatis per spiritum sanctum: prædicatum fuisse in gentibus, linguis igneis spiritus sancti, creditum in mundo, per fidem quam partitur vt vult Spiritus sanctus. Agnitum, & declaratum filiũ Dei ex resurrectione à mortuis, secundum Spiritum sanctum: assumptũ in gloria super omnes creaturas, vt more triumphãtis effunderet spiritum sanctum. Denique suum ipsius Corpus quod est Ecclesia non alia anima viuificasse, formasse, perfecisse quàm Spiritu sancto. Ignoret profectò necesse est, Vtrum aliquid sit ipse Iesus Christus, an vspiam sit hæc ipsa ecclesia, num ipse numero saltem pertineat ad ecclesiam, Quicunque ignorat si in rerum natura extat Spiritus sanctus immo verò, & ineptiæ tandem arguet simbolum Apostolicum, quo ante ecclesiæ fidem, docetur fides Spiritus sancti, quisquis crediderit esse posse Ecclesiam Christi sponsam sine Spiritu sancto. An non vbique resonat doctrina hæc nostræ fidei, Credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam? Extabat ab initio ecclesia, sicut, & sponsus Christus ecclesiæ, vt qui nunquam est ἄγαμος, nunquam πολύγαμος, sed nouissimis diebus reuelata fide, & celebratis nuptijs in thalamo Virginis, nunquam generatio illa quęrẽtium faciem Dei Iacob, hoc ipsi insigni titulo, clara, & illustris fuit, vt Ecclesia vocaretur, nisi completis quinquies decem diebus à Christi resurgentis victoria, & triumpho, cum facto de cœlo repente sonitu ferè vt olim, cum Deus ferret legem in Syna, Spiritus sanctus inusitati miraculi stupore replens orbem terrarum, quas in Babelis ædificio linguas disperserat, pro ædificanda ecclesia cõgregauit. Tum primum enim, calore illo excitati in vitam, & in ænergiam vitæ Apostoli, ex omni natione, quæ sub cœlo est, non tam vt significanter loquar congregauerunt, quam noua lingua, & noua verba loquentes conuocauerunt multitudinem virorum, & mulierum, vt non iam in Turba hoc sanè nomine appellabantur Christiani, etiam die illa, qua plenus ouationibus Christus cœlos conscendens, sedere cœpit ad dexteram Dei

Patris,

A Patris, ſed in eccleſia, in eccleſia magna, in populo multo, & graui (voces ſunt prophetarum ad honeſtandos cœtus noſtros) laudarent Deum Patrem Filium, & Spiritum ſanctum. Lege vigilanter, & perlege vtriuſque teſtamenti ſcripturas, coniūge vetera nouis, & noua veteribus. Pollicitus erat Christus Ieſus ſe ædificaturum, non Ariſtocratiam, non Democratiā, ſed Eccleſiam. Eccleſiam ſuam; aduerſus quam nullę hominum vires, nulli terrarum motus, nulla cœlorum fata, nullæ demum Inferorum Portæ vllo vmquam tempore præualere poſſent. Hanc non ſemel parabolis, Allegorijs, nudis etiam ſermonibus appellabat regnum. Regnū ſuum, Regnū Dei, Regnum Patris, Regnum cœlorum. Iohannes Baptiſta, qui miſſus à Deo ex antris deſerti prodierat in conſpectum hominum, vt exoriens tāquam Lucifer noui Solis Aduentum nunciaret, teſtificabatur eſſe iam in
B Ianuis, hoc ipſum Regnum, hanc ipſam Ieſu Chriſti Eccleſiam. Oracula prophetarum, quæ vaticinabantur de Regno Dauid, & de Domo Iacob, cuius non eſſet finis, nec rerum, nec temporum de regno illo omnium ſæculorum; quo Monarchiæ omnes abolendæ, & ipſum quoque Romanum Imperium, cuius viribus cætera comminuta fuerant conterendum eſſet, & ſingula, & omnia interpretantibus ipſis Apoſtolis alludebāt, ad hoc ipſum quod non eſt de hoc Mundo Chriſti Regnum, ad hanc ipſam noui nominis, nouæq; Maieſtatis Rempublicam ſanctam Chriſti eccleſiam, inquam etiam, ſi verba penitus introſpicias, velut faciem, & digitum intendere videbantur. Turbæ, & pueri, qui Domino Noſtro Ieſu Chriſto, dū
C Hieroſolymam ingrederetur, acclamabant Benedictum, Quod venit Regnum Patris Noſtri Dauid, Deo illis præferente lumen, haud dubiè hoc ipſum Eccleſiæ naſcentis Regnum non videndo videbant, non intelligendo intelligebant. Iam laudibus, & quibus titulis, collatione facta euangelij, & legis; obſeruataque penitus ſinagoga Iudæorum, hanc ipſam Chriſtianorum Eccleſiam per illuſtres allegorias ornauit Magiſter Orbis Apoſtolus? Acceſsiſtis, inquit o fratres, fratres, non iam carne ſolum, ſed, & ſpiritu. Acceſsiſtis inquit ò fratres ad montem Sion, ad Ciuitatem Dei viuētis, ad Hieruſalem cœleſtem, ad multorum milium Angelorum frequentiam, ad eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis. Hic modo, rogo te ego, quicunque es. Ecquando ſeſe exerere cœpit, & oſtentare vi-
D res ſuas, hoc ipſum Regnum Chriſti, hæc ipſa eccleſia ſancta Dei? Chriſtone naſcente? nato? viuente, conuerſante, moriente, mortuo, rediuiuo? Certè poſthæc omnia. Chriſtus Ieſus aſcendens in cœlum, puſillum admodum, numero, & viribus gregem reliquit; erant enim qui Chriſtum colerent, & illius doctrinam ſequerentur, Vix centum, & viginti; qui etiam vſq; adeò perculſi erant metu, & terrore, vt in montibus, & ſub tecto, perfugio doloris latebras fouerent, neque ex tenebris auderent erumpere. At verò illo ipſo, quinquageſimo die anniuerſario, quinquageſimi illius ab exitu Iſraelis de Aegipto; cū miſticus ille ignis ſpiritus ſanctus à facie Dei,

Christo, foris luculenter exarsit, & semiextincti carbones, Apostoli rursum succensi sunt ab eo, vt per illos vbique terrarum ad Christi gloriam fumarent aræ, & casti foci lucerent, quàm mutata est rerum facies? quàm sublime factum est regnum, quàm aucta est, & dilatata ecclesia? Nam hora tertia diei erumpunt portis, cócurritur vndique, subito clamore replentur, & illustrantur omnia. Apostoli non iam quasi homines, sed quasi Dij similes hominibus incipiunt esse terrori sinagogæ, & principibus Iudæorum. Petrus prædicat promissiones Christi factas circumcisis, & præputiatis: interpratatur psalmos, & prophetas, & ostendit palàm Christum datum in salutem non vni populo, sed vniuerso orbi terrarum. Tres hominum Chiliades tinguntur in aquis salutaribus, & in faciem principũ Christi gloriam confitentur, & prædicant. tum in dies magis, ac magis, crescentibus animis Christianorum, Pilatus, & Herodes per fora, per vicos in cóspectu vniuersæ plebis traducuntur, & velut in exemplum proponuntur deridendi, quod aduersus dominum, & aduersus Christum eius, omnes illi sui ipsorum conatus inanes, & irriti fuerint: quod nihil tandem factũ sit præter illud, quod manus, & consilium Dei in Christi, & christianæ gentis gloriam fieri decreuissent. Anania, & Saphyra coniux, quoniam in re, & ratione numaria Spiritui sancto mentiti erant, portentoso interitu cernẽtibus cunctis dum obiurgat eos Petrus repente exanimati, velut domino super eos tonante, & fulgurante concidunt in terram. Ecquid tam Regium? tam tremendum? ac formidabile? quid? quod, & Paulus plenus Spiritu sancto, oculorum acies vibrans in hominem Magicis artibus, & carminibus potentem. (Res numquam audita prius) subita illum cæcitate percussit, vt appareret, quod hæc ipsa constitutæ ecclesiæ initia, & fundamenta Regni cœlestis, perinde, ac veteris synagogæ olim, ad æternã hominum memoriam, & exemplum firmata etiam essent, & stabilita terroribus. Accessit, & publica illa, & exemplaris vltio Herodianæ temeritatis. Cum enim impius rex affliggeret ecclesiam, neque contentus Iacobi nece, illum ipsum Petrum quem ecclesiæ caput cóstituerat Christus, in vincula cóiecisset, dum vestitus veste regia sederet pro tribunali stipatus magno agmine adulantium qui illi acclamabant Deus, Deus, voces Dei non hominis, voces Regis nostri; mox ab Angelo percussus, absumptus à vermibus expirauit. Non est prætereundum admirabile illud signum maiestatis, & authoritatis, quo non terror quidem odij, & indignationis parés, sed timor sanctus, inseparabilis amoris Comes, natus est, qui, & in cordibus omnium peperit reuerentiam Imperij, & Magistratus Ecclesiæ Christi Iesu; Nam ministrantibus quibusdam discipulis, & sacra facientibus domino, dixit Spiritus sanctus segregate mihi Saulum, & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tandem verò, ne in immensum crescat Oratio, sublime illud Christi tribunal erigitur, e quo in vniuersum terrarum orbem vox illa audita est. Visum est Spiritui sancto, & Nobis. Quid ad

hæc

A hæc dicemus fratres? An non iam satis constat si conferamus ea; quæ de Christo Iesu leguntur, ante cœlestem hanc Spiritus Sancti Paraclesyn cum signis, & virtutibus spiritus sancti, quæ vbique in veteribus nostræ Religionis historijs continentur, illa huc ferè spectare omnia, vt qui naturalis, & Aequæuus filius Dei erat, se quoque esse verum hominem nascendo, viuendo, moriendo, & resurgendo comprobaret: hæc contra in eũ scopum directa esse dubitare non potest? Immortales tibi agamus gratias Domine Iesu Christe qui vt Deus Homo, pro nobis effudisti sanguinẽ tuũ, Sic homo Deus nobis infudisti Spiritum sanctum tuum. Inde semel redemisti Deo homines, hinc semper homines reformas in Deos. Inde probasti, quod aliquando eras, & non eras homo, hinc ipsi vidimus, & cognoui-
B mus, quia semper est Deus. Illic vidimus despectam speciem tuam, nec reputauimus; hic videmus gloriam tuam, quasi vnigeniti, & adoramus; quia tunc fides erat, tanquam exiguum granum sinapis, nũc facta est arbor magna, & procera, sub cuius vmbra inuisibiles quoque cœli volucres requiescunt. Ita est viri, Ita est, Vix nato Christo intellexerunt pij, & hodie intelligunt, iacta tunc fuisse in terram semina huius Regni cœlestis, hinc Regũ orientalium voces Vbi est qui natus est? Adoleuit semen per omnem vitam, vt incrementa sibi compararet ex morte; Sanè, & granum frumenti in terram cadens, nisi mortuum fuerit, non exurgit in segetes: ob id vicinus morti dicebat Christus. Venit hora, vt glorificetur filius Hominis. E-
C go si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum: Rediuus autem, Data est mihi inquit omnis potestas in cœlo, & in terra. Ite, Prædicate, Docete, Ecquis dubitat, quin Regnum nascentis Ecclesiæ, cum vires magnas acceperit, & cum discipulis aperuit mentem, vt scripturas intelligerent, & interpretarentur; & cum ora ad ora ferens suauem olentem Spiritum suũ in eos sublimiter inhalauit. Porrò vires illæ eximiæ, secretæ erant; neque ostentandæ in publicum, donec induerentur virtute ex alto: sic enim ille præceperat. Expectate, Durate, Maturate: Vnde, & proposuerat similitudinem, vel parabolam mulieris parturientis, quæ dolores parturientis habet, & cruciatur, vt pariat: Significabat enim, quod ipse nondum peperisset, quod illi nondum regnare possent, quod suum ipsius Regnum, non
D dum robur, & omnes neruos ad stabilitatem, & firmitatem accepisset; Ecquid est hoc, nisi quod quæcunq; ille egerat, aliũ paracletum desiderabãt; ipsum inquam Spiritũ sanctũ, Spiritum Christi, Spiritũ Dei, spiritũ Deũ, Deum Verum, Deum Viuum; per quem, vt audistis tanto miraculo omnia facta, & perfecta sunt. Quem propterea non secundum quadam honoris significatione, sed illa ipsa primaria, & maxima qua Deum colimus, ob illum ipsum vnum dignitatis gradum, & apicem, quem ab omni æternitate, diuinitas ipsa obtinet super omnem naturam adoramus, & glorificamus cum patre, & filio religiosè ac piè iuxta Pauli Apostoli Doctrinam, τῷ πνεύματι λατρεύοντες. quàm tibi omnes, qui Christi dedimus nomen, per-

perpetuè debemus O Paule, quod Cathechizans Epheſios, non iã Chriſti E
ſolius, ſed, & ipſius quoque Spiritus ſancti fidem ab illis conſtanter exegiſti. Frater tuus Chariſsimus Petrus, reuelante Patre inuulgauit fidẽ Chriſti filij Dei viui. Tu Ieſu Chriſti Apoſtolus, ſegregatus in euangelium nõ ab hominibus, neque per hominem, ſed per Spiritum ſanctum docuiſti nos fidem Spiritus ſancti. Ecquis credere poſsit, quod Chriſtus ſit Deus, niſi, & ſimul credat Deum eſſe Spiritum ſanctum? Cuius vnius magiſterio quiſque Chriſtianus eruditur fide, imbuitur ſacramentis; & ſancta atque Deo accepta mandatorum obſeruatione dotatur. Eſt ne verò, ò viri Chriſtus Deus Caput Diuini huius & admirabilis Corporis, quod eſt Eccleſia,
& non eſt Deus Spiritus ſanctus, qui huius ipſius Corporis eſt velut Cor, F
& velut anima? Sanctificat Chriſtus, Sanctificat, & Spiritus ſanctus: loquitur in Sanctis Chriſtus, loquitur, & Spiritus ſanctus. Mittit legatos Chriſtus, mittit, & Spiritus ſanctus. Certè Chriſtus dicit Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me, ad prædicandum manſuetis miſit me. Paulus Apoſtolus vocat ſe vinctum, & Ieſu Chriſti, & Spiritus Sancti, & dicit Iuſtificati in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Legimus, nemo poteſt Spiritum Sanctum accipere niſi à Domino; & nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto. An verò obliti eſtis quid dixerit Princeps Apoſtolorum Ananiæ. Anania cur dediſti locum
Sathanæ vt per auaras, & ſordidas cogitationes in cor tuum malitiæ ſuæ G
virus, nequiſsimus ille veterator inſenſaret? Putasne quod mentitus ſis creaturæ? mentitus es creatori, mentitus es Deo, mentitus es Spiritui ſancto. Apertè nimium ſignificauit quod non poteſt eſſe πνευματομαχία ſine θεομαχία. Quid quod tanto ſerio admonuit Chriſtus Ieſus, remittendum abs Deo ſcælus homini, Qui blaſphemauerit in patrem, vel in filium; porrò nunquam remittendum, ſi quis blaſphemmauerit in ſpiritum ſanctum. Ite, Ite, Syrenes, Panes, Centauri, Semiariani inquam, & ſemiorthodoxi, Religionis, & hæreſis monſtra; Qui pacem habere putantes cum filio propter fidem, & confeſsionem vnius ſubſtantiæ, cum Patre impia
bella geritis aduerſus Spiritum ſanctum non numerantes illum in conſor H
tio Maieſtatis Diuinarum Perſonarum; propter vos haud dubiè increata illa, & incarnata ſapientia Chriſtus Ieſus, maius quidpiam dixit de Spiritu Sancto, vt vobis pugnantibus, & repugnantibus catholicis, ſaltem par, & nulla ratione minor, aut inferior eſſe credatur vel Patre, vel filio. hic ipſe Spiritus ſanctus eſt: Deus ſicut, & Pater, & filius, quanquam non eſt & homo, ſicut filius, ſed cum Patre ſolum Deus: per quem filius homo factus æternum remanſit cum homine Deus. Quis ſcit ò Viri, ſi ad ænecanda hæc monſtra, illud quoq; tanto ingenio factum ſit, vt in lingua ſancta hoc ipſum nomen fœminea voce efferatur. רוח הקדש Maſculina apud nos lingua; porrò græca, quæ chriſtianæ theologiæ fons eſt præcipuus, voce neutralis generis τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον: teſtificari enim videtur

tur hæc ipsa tanta linguarum varietas, quod diuinitas Spiritus sancti, vt nullius sexus; sic sit nullius generis, super omnia genera omnia replens, omnia continens, ipsa nullis contenta finibus. omnia inquàm, & nihil omnium, quod sanè, & superiore libro monstrabamus, est maximè proprium illius ipsius naturæ Dei. Audeamus, audeamus dicere sicut nemo nouit filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi filius; sic Spiritum sanctum nouit solus Pater, & filius, & Patrem, & filium solus nouit Spiritus sanctus. Patrem filius nouit, quia ab eo nascitur. Filium nouit Pater quia eum generat. Vterque nouit Spiritum sanctum; & vtrumque nouit Spiritus sanctus, quia ab vtroque procedit. An verò, & Patrem, & Filiū,
B & Spiritum sanctum, non illi quoque Dei dono orthodoxa fide, intelligentiaque nouerūt, quibus aut ipse filius Verbum, & Sapientia Patris, aut Spiritus sancti, testis filij, Verbi vis, & interpres, sapientiæque Magister reuelare voluerit? Imò verò illi omnes nouerunt; alij, omnes ignorauerūt. Quamobrem ne cum ipsis Aegyptiorum sapientibus, & magis in tertio signo turpiter deficientibus ipsi quoque nostris viribus, & ingenijs inaniter freti, in tertia persona deficere à recto itinere, & per errorū deuia longe, lateque semita declinare, & errare cogamur, supplici animo, & voce humili exoremus, vt illud ipsum diuinū numen Spiritus sancti, quod quibusque nunquàm non occurrit in precibus non optatis, in uotis, illis etiam, qui mortiferum spiritum peccatorum, quo polluitur æther, exha-
C lant, nobis adesse non dedignetur; qui iam diu operuimus os nostrum, vt pulso tetro spiritu cuius ingratum odorem, ne ipsi quidem ferre possumus, attrahamus spiritum suum, & illius odore recreati in vita, vires quoque vocis resumamus, & ore grādiloquo sonemus magnalia Spiritus sancti. Veni sancte Spiritus illabere animis nostris, releua oculos nostros, corda, & ora foue, vt sanctū tuum anhelitum recipientes, & retinentes rectè credamus, & castè sancteque loquamur, tum de maiestate tua in eo quod es, in eo quod procedis, in eo quod mitteris, in eo quod adoraris, tum de muneribus tuis, vt prædestinas, quos secundum propositum tuum diligis ante sæcula, vt spiras vocando in tempore, quos dilexisti, & prædestinasti supra omne tempus, vt inhabitas iustificando vocatos vocationi tuæ au-
D dientes, vt iustificatos hospites tuos imples meritis, quos dilexisti, & iustificasti gratis, denique vt glorificas præmijs sanctos tuos in cœlo, qui vt sancti esse mærentur laborauerunt in terra. Accipite omen Viri fratres; ecce dum scribimus. Intonuit læuum. vtinam verò loquamur de Spiritu sancto, & de donis suis, non vt ægri de sanitate quam amisisse dolent, sed vt milites è bello reuersi quando exultant diuidentes nummos, & spolia sodalibus.

Victores præda spolijsq; potiti.

 E

Ex Patre, & Filio Spiritus ſanctus. CAP. VIII.

HÆc tria vt videtis iam conſtant de Spiritu ſancto; quæ nos ex ſacris literis ni fallimur ad ipſius gloriam, & honorẽ vndequaque perſpicua feciſſe putamus. Eſſe Spiritũ ſanctũ, eſſe Deum; eundemq; Deum, qui eſt Pater, & filius, ὁμοούσιον inquàm Patri, & filio, & iuxta inuictam Conſtantinopolitanæ Synodi fidẽ cum Patre, & filio pariter adorandum, atque glorificandum. Nunc ipſius Spiritus F
ſancti non cauſam, aut effectorem, non finem, nõ initium, ab illis vocibus abeſt caſtimonia, ab ijs Religio, & Pietas, ſed Principium, originem ſtirpẽ radicem; Flos enim elegantiſsime à ſummis Theologis appellatur: Ideoq; in eum congrue, atque appoſitè hæc omnia conueniunt illo ipſo iuuante in veſtram gratiam enarrare tentamus. Etenim in ſanctiſsima Trinitate ſola illa perſona, à nullo ducit originẽ: ipſa, vt ſuo loco dicebamus, totius diuinitatis fons eſt, & origo, nõ facta in tempore ex materia, nõ creata initio temporis ex nihilo, neque demum ex eadem eſſentia ſimplici in ipſa æternitate progenita, quæ in lege, in prophetis, in pſalmis, & in euangelio ſignata eſt titulo paterni nominis, & honoris. Atque ideò ſi Spiritus ſanctus eſt verus Deus, neque tamen eſt pater, & filius, ipſe autem filius à patre ſolo generatur, & naſcitur, non item ex Spiritu ſancto, omnino conſequens eſt, quòd hi quidem non intelligũt, illi negant, quidam magna ex G
parte corrumpunt. Catholici porrò omnes fide ſincera, voceq; libera credunt, & confitentur vt iuxta magni Athanaſij ſymbolum, & veterẽ ſanctæ eccleſiæ doctrinam, piorum omnium conſenſione receptam, atque firmatam, procedat ſimul à patre, & filio. Motum ſanè illum immutabilẽ, progreſsionem illam ſemper ſtantem conatum inquàm illum æternæ fœcunditatis Dei, ò viri, quo in ſecretiſsima, & profundiſsima diuinitatis abyſſo, ratione ſupra omnem rationem modo quem affari ipſi non poſſumus; docti quique vix appræhendunt, non compræhendunt, ne Angeli quidẽ ipſi. perſona ab omni æternitate exit in perſonam, Deus in Deũ, H
vnus in vnum, pater in filium. Nam ille generat, hic naſcitur, ille eſt parens, hic eſt proles, & partus. Manifeſtum eſt ijs, qui ſublimia quæque, alta mente, ſecum reputant in hoc ipſo duali numero. Cum ipſæ etiam ſacræ literæ neſcio, quomodo diuinæ benedictionis gratiam derogare videtur, nequaquàm poſſe conſiſtere, ſed quod gẽtium quoque antiquiſsimi theologi, ſub odorari viſi ſunt, grãdia quædam ſub oſcurè loquentes de motu Monados, in Dayda, & Triada, ipſum patrem, & filiũ progredi vlterius, non dum quidem in creaturas, ſanè earum ratio egreditur Sphæram, & Circulum Creatoris; idque in tempore, ſed in hoc ipſum almum, & diui-

num

A num ſpiraculum, quod ante ſæcula in commune emittunt; non tanquàm duo, ſed tanquàm vnus, hoc eſt. non tanquàm Pater, & Filius, ſed tanquàm Deus. Nam pater, qua pater non emittit ſpiritum, ſed genuit filium, & filius, qua filius non ad ſpiritum refertur, ſed ad patrem. At verò Deus, qua Deus, quomodo intelligitur ſine ſpiritu, qui ſi aliquid dici poteſt eorum, quæ quomodolibet à nobis cognoſci, nominarique poſſunt, vix quicquàm aliud dici poteſt quàm ſpiritus? Et quidem pater eſt ſpiritus, filius eſt ſpiritus, pater eſt ſanctus, & filius eſt ſanctus; quia vterque eſt Deus, & idem Deus; Deus autem totus ſanctus, ſanctitas, ſanctificatio, vis ſanctificandi, & purificandi, totus eſt ſpiritus, in quo nihil corporeum, nihil materiale, nihil ſordidum, vel impurum. Itaque dum Spiritus ſanctus à patre, & à filio emittitur, accipit B ab vtroque id totum quòd eſt vtriuſque; & eſt cum vtroque vnum; quia ambo illi ſpirant tanquàm vnum ſpirandi, vel emittendi principium. Indicat profectò almum iſtud, & venerabile nomen plenum maieſtatis Spiritus ſanctus, quod vt in duas voces diſſectum Deo in primis, & patri ſimul, & filio commune eſt; ſic coniunctè elatum, velut ad honoris, & gloriæ æquationem pertinens, Chriſtus Ieſus illi proprium, & naturale fecit, quo docemur, præter hoc vnum, quod pater quidem generat, filius autẽ naſcitur, vterque emittit, ille verò emittitur tantum; non generans cum patre, non naſcens cum filio, non emittens cum vtroque, quicquid ad abſolutam diuinitatis rationem, maieſtatem, authoritatem, C & ad relationem ſimiliter imperij, in creaturas pertinet, quod propterea commune patri, & filio, ipſe ſpiritus, & ſanctitatis nomine contineri, & ſignificari videtur; id totum omnino, vt extra omne tempus, ſic extra omnem menſuram, & modum à patre, & à filio accipere hanc ipſam tertiam perſonam, quæ dicitur, & eſt Spiritus ſanctus tertium, ſi, ætate noſtra dicere fas eſt quod olim, ſanctè, pieque Græci θεολογοτατοι, dixerunt, diuinum lumen. Nam ſummus ille pater, eſt velut fons luminis; filius eſt quaſi lumen de lumine; ſpiritus ſanctus autem vtriuſque luminis eſt plena, & perfecta illuminatio. Non generat filium ſpiritus ſanctus, ne ſit pater: non generatur à patre, ne ſit filius: non generatur à filio ne ſit nepos, emittitur ab vtroque vt ſit ſpiritus ſanctus, non emittit ſpiritum D ſanctum cum vtroque, ne ſit Deus pluſquàm ternus. An verò eſt, vt aiunt, ingenitus, ſicut pater, vt ſint duo Dij? ſed tamen non eſt genitus ſicut filius, ne in vnum competat vt ratio ſpiritus, ſic, & verbi. Generatio verbi ad naturam pertinet, qua pater dicit, & filius dicitur, per intelligentiam: emiſſio ſpiritus ſancti ad uoluntatem, ſpectat, qua Deus ſpirat, & Deus ſpiratur per amorem, illa ſubſiſtit in verbo, hæc in ſpiritu ſancto. Non eſt in Deo verbum verbi, non eſt etiam paracletus paracleti, eſt ſolum vnus filius, eſt ſolum vnus ſpiritus ſanctus. Hic eſt terminus adæquatus omnigenæ illius ſœcunditatis, & vbertatis: quo tan-

dem velut ſigillo, plenitudo tota ipſius Diuinitatis clauditur, & contine- E
tur. Filius eſt ſigillum, Imago, & Character ſubſtantiæ Patris; Spiritus ſan
ctus, eſt patris & filij; ille in nobis imprimit formam, quia ſimiles ſumus pa
tri, iſte nos conformat patri, & filio, dum reformat in filios, vt ſit ille pri-
genitus in multis fratribus. Neque enim vngit, aut ſignat nos Chri-
ſtus Ieſus, niſi Spiritu ſancto ſuo, quem mittit in corda noſtra, per quem
clamamus Abba Pater, per quem ſcimus quid oremus, per quem gemi-
mus gemitibus inennarrabilibus: & ſanè qui non habet Spiritum Chriſti,
hic non eſt eius. Ecquam appoſitè, ò Viri, ſicut æternus pater, velut diui-
narum originum Caput, ipſius vniuerſæ Diuinitatis, dicitur quaſi robur,
& immenſa poteſtas, ſicut Filius, vt in Trinitate medius, & Paternæ men- F
tis Verbum, appellatur Sapientia, Ratio, Sermo, λόγος: ſic Spiritus ſan-
ctus, tanquam meta diuinarum progreſsionum, & Spiritus Amoris, pro-
prietate quadam innata amori, vt ociari neſciat, vocatur impetus, flatus,
ἀνεμὸς, ipſa tota agendi vis, ipſa actio, atque actionis omnis energia. Vt
propterea quemadmodum in filio Pater, ſic in vtroque Spiritus ſanctus,
& vterque ſimiliter in Spiritu ſancto, hoc eſt iuxta Moſen, In principio
Deus, vna æterna voluntate, & bonitate creauit cœlum, terram, ma-
re, & omnia quæ in eis ſunt. Hæc gentes olim, dum audirent, & non
intelligerent, tria mundi principia ſomniabant, τἀγαθον, τὸν νοῦν,
καὶ τὴν ψυχὴν, Bonum, Mentem, Animam: vt Bonum eſſet Pa-
ter: Mens, Verbum: vel filius, Anima, Spiritus ſanctus. Vnde demum G
qui exierunt ex nobis, oſtentationis cauſa verſi in ſophiſtas, in hanc
ſimplicem, & humani artificij ignaram Theologiam (ſumus enim nos
qui Chriſtum colimus, veri, & rebus, non artificijs, & rectè philoſophi)
innumerabiles paulatim hæreſes induxerunt, ſcindentes fidem catholi-
cam, ſeparantes filium à Patre, & Spiritum ſanctum à filio; ſic ſcindat eos
Deus medios, & auferat ab eis partem, quam habebant in libro vitæ. Nā
cui vehi, cuius Patri vehi, cui inferi, & tenebræ, cui afflictio, & ſine redem-
ptione damnatio? non ne ijs. qui fidem abnegarunt, qui profeſsi ſunt,
credere in Patrem, in Filium, & in Spiritum ſanctum, & deinde fidem ir-
ritam facientes, violantes pacta, & fœdera æterna, inuocant Patrem ſine fi-
lio, adorant filium ſine ſpiritu ſancto, negantes communionem, conſor- H
tiumque naturæ ſpiritus ſancti cum filio, filij cum Patre? Teſtificor ho-
die omni homini, quod ne ille quidem; qui in Deum patrem credit, ad ip
ſum accedet, ſi contemnat Chriſtum filium eius; ſed neque Chriſtum pro-
fitenti, Chriſti fides auxilio eſſe poterit, ſi reijciat ſpiritum ſanctum, neque
tandem in ſpiritum ſanctum credere, & in patrem, & filium vtile erit, ſi fi-
de, & opinione diſtrahat eos, qui vſque adeo ſunt germanitate, cognatio-
ne, & natura ipſa cohærentes. Appoſitè quidem Deus Pater, ò ſublimes
animæ velut principali quodam, non tam virtute, quàm auctoritate, cun-
cta feciſſe prædicatur à patribus. Deus Filius iudicio, atque ratione quæ
facta

A facta sunt, distinxisse. Deus spiritus sanctus, vi amoris, facta, & distincta exornasse; omnino tamen tota ipsa diuina sanctissimaque Trinitas, quæ sicut intrinsecus vniuscuiusque personæ proprietate distinguitur, ita vna, indiuiduaque operatione operatur, extrinsecus omnia condidit, singula separauit, demum & omnia, & singula elegantissimè decorauit hoc est, sapientia dirigente, exequente potentia, & velut impellente spiritu, & amore, inde enim omnis ad nos diuina largitas, beneficentiaque manauit Neque enim ineptè, & docta illa græcorum, & philosophorum σιμπόσια, tam magnis laudibus cœlebrant diuinum Amorem, nimirum, velut mundi fabrum, in eumque, tandem referunt vniuersim mundani opificij machinationem. Et Moses ipse propheta Dei testatur,
B quod diuinus hic ἄ ειος, hic afflatus, vel spiritus Dei, dum tractaret illam materiam mundi nascentis, vt indigestam digereret, inconditam conderet, & formaret informem: ferebatur super aquas, tanquam omnium rerum artifex; omnia prospiciens, omnibus consulens, dominator omnium, omnem habens virtutem, spirans vbi vult, & quando vult, nulla vi, aut necessitate, sed spiritali quadam, regiaque, & omnino diuina munificentia liberè, & liberaliter commouebat, mortuam illam, limosamque paludem, sui ipsius virtute sustinebat pondus illud iners, fouebat illam rudem inchoationem vasti huius animalis, velut exiguum semen, & quasi ouum. Cui vt tralatione laudamus, penè incubans,
C spiransque suauiter in eam ipsam materiam aquarum, velut generosa quædam, & amantissima auis, suo ipsius tenui, viuo, occultoque calore, nescio quid diuinum, & vitale fœliciter inhalabat. Aqua erat velut mundi semen, spiritus, si ita dicere licet, quasi vis formatiua, quæ torpentis, & gelidæ aquæ lacum motabat, perflabat, viuificabat, vt mundus, qui inde conceptus erat, iam aliquando æderetur in lucem, cui Deus ipse post modum cum ingenti gratiarum omnium affluentia die septima benediceret. Quo me rapis Moses? quo me rapis? Spiritus sanctus est spiritus sapientiæ, & intellectus, ideoque verè ἄμικτος, multam illam, et miscellaneam ὁμοιομερείαν, dispertiebat in genera, et membra generum, vt formarum gradus; et
D ordines. Qui ex humida illa natura distinguendi erant, non temere, aut casu, sed æquissimis legibus in species varias distribueret, aptando corpora formis, formasque corporibus. Est, et spiritus scientiæ, et consilij, Ideoque diffluentem illam aquarum copiam, oleo tranquillior innatabat, desuper incumbens, mitigansque naturam illam sæuam, et asperam, quæ in immensa illa aquarum voragine, cui nomen abissus, vehementissimo impetu concita exestuabat. Neque enim Mosaicum illud תהום aliud sonare videtur, quàm præcipitem illum, orisonumque fragorem tumultuantis abissi, quantus nunquam fuit postea neque erit vsque ad consummationem sæculi. Adde quod tanquam

Spiritus fortitudinis calefaciebat aquas intrinsecus, vt vim habere possent genitalem; quia frigiditas vix ingreditur opus naturæ generantis, & fundum illum abyssi, tanquam spiritus pietatis, penetrabat, mouebatque inquieto motu, ne stantes aquæ putrescerent, & ex palude putrida, fieret quoque putræ terræ solum. Denique tanquam spiritus timoris, præcipitem illum cursum sistebat, & retorquebat, quasi frenos inijciens, & compescens aquas, ne in exitium orbis, nimium superbè prono lapsu decurrerent, & terra demersa aquis funditus interiret. Proh Deum, quid non debet vniuersus orbis huic sancto spiritui? Quanta erat, naturæ hactenus conditæ inopia? quanta vacuitas? quanta indiguitas? Nam cœlum carebat syderibus, terra erat funditus inanis; agmina aquarum obruebant omnia, Aer spirare non poterat, ignis ne videbatur quidem, natabant super mundi faciem turpissimæ tenebræ; denique mundus ipse totus, iam tam densa caligine delitescere cogebatur. Rogo, vbi erat natura, & aluus fœcundæ naturæ? Vbi mundi ornamentum, & decus à quo nomen accepit? Quæ generandi vis, aut concipiendi in terra, vel in aqua, absque temperie humoris, & caloris, vnde omnia oriuntur? Erat ne mundus, res adeo turpis, incondita, & planè ἄκοσμος? Erat ne cœlum, corpus illud excelsum, nulla cęlatura signatum? Erat ne terra illa limus, qui animantium pedibus, teri, calcarique non poterat? Nolo enim persequi omnia, ne nimia diligentia, indiligentem videri me faciat. Sed enim, cum primum afflare cępit mũdum hæc ipsa anima Dei, (sic mihi liceat loqui,) cum primum benignus hic Spiritus aspexit, & miseratus est creaturam suam, vt quia non poterat fieri quod ipse est, formas saltem acciperet, & vires, quibus Deo pro condictione sua aliquando similaretur. O quantum est mutatus ab illo, hic ipse vultus vniuersæ naturæ? formari illico, & decorari cęperunt omnia: tenebræ fugatæ sunt, lucidissimæ lucis aspectu: illustratus est æther, & aer; diuisæ sunt moles aquarum, cœlum nitescere, sol radiare, luna lucere cępit, digesta est materia, sublatum est chaos, ordinatus est mundus. O sanctæ Spiritus, Alme pater, nate Deo emite hunc Spiritum sanctum tuum, & nouus in homine mundus, vetere tuo dono cadente, creabitur, & renouabis inflorem hanc, heu nimium vetustam, & squallentem faciem terræ tuæ, animæ meæ. Ad vos nunc tandem mea dirigitur oratio, qui ex sancta radice, nescio an rami inutiles pululatis, qui adhuc nostro sæculo quando aurora ecclesiæ crescit in meridianam lucem, de Spiritu sancti origine, temerè, nugaciter, & iniuriosè contenditis. & illum quidem Spiritum filij esse dicitis, à filio esse non dicitis; per filium à patre procedere affirmatis, ex filio obstinatè negatis, in filio quiescere fatemini, à filio exire diffitemini. Vnde hæc tam longè petita otiosa vestra Theologia? vnde hæc tanta curiositas syllabarum?

obser-

A obſeruatio dictionum? ſubtilitas in verbis? inanitas in rebus? Verum eſt quidem, iota vnum, aut apicem vnum in ſacris literis non eſſe negligendum, aut etiam oſcitanter legendū, excutienda potius minutiſsima quæque, quod ſæpiſsime, quæ ſcriptione, & prolatione exigua, & contemptibilia eſſe videntur, vſque adeò pōdere, & ſignificatione eximia ſint, vt explicata ſeſe attollant in immenſam arborem, tanquàm granū ſinapis. Ecquis neſciat doctrinæ initia eſſe orationes, orationes conflari ex dictionibus, dictiones ex ſyllabis, ſyllabas cōſtare ex literis, vel elementis? ſed enim aliud eſt, vt veritatem inuenias, & ignorantię morbo, quo nullus periculoſior, mederi poſsis, luſtrare omnia, & quantum per humanam fragilitatem licet nihil præterire: aliud eſt aduerſus veritatem, militum more meditari B ſtratagemata, tendere pietati laqueos, nihil non obijcere patribus, vt cū deinde filij ad eos defendendos inſurgunt, tum bellum iuſtum eſſe, & qui ſuſcipiūt iuſtam cauſam: fouere videantur, cum illa improbari, aut etiam melius probari, nulla forſan alia ratione poſsit, aut debeat Quis porrò veſtrum non plane videat ò Græci τὸ ἐξ οὗ, τὸ δι᾽ οὗ, τὸ ἐν ᾧ, nequaquam conſtituere velut in prælio hoſtiles acies, & agere ſtationes ſeparatas? frequenter enim in vtroque teſtamento.

Succeduntq́, ſeruant vices ſtatione relicta.

& mutua charitate, dant, & accipiunt ſuas ipſorū ſignificationes, id quod ipſi apud Diuum Paulum ex magno Baſilio veſtro obſeruare potuiſtis. C Atque ideo calumnia eſt manifeſtiſsima, & bonis viris indigna, voculas iſtas à commercio, & cōmunione ſeparare; & pereas deinde, in ipſa ratione originis, diſparare Spiritum ſanctū à filio, & Filiū à Spiritu ſancto. Cū enim, & ante omnia, de ipſis rebus loquamur, ſpiritus ſanctus dicatur eſſe filij, & ſpiritus filij, quod magis eſt, non ita verò filius dicatur ſpiritus ſancti; tantum abeſt, vt dicatur eſſe ſpiritus ſancti filius; profectò neceſſe eſſe videtur, vt præter naturæ vnitatem, & amoris conſenſionem, ſit aliqua authoritas filij ad Spiritum ſanctū; quæ nō eſt Spiritus ſancti ad filiū. Ecquenā eſſe poteſt niſi vel imperij, vel originis? Illa Macedonianos; hæc efficit chriſtianos; hoc eſt illa hereticos, hæc catholicos. Accipite rem totā quam breuiſsimè: Spiritus ſanctus refertur ad filium, neque refertur tanquàm D alienus, ſed tanquàm ſuus: nam, & Ioannes de ſpiritu ſuo inquit dedit nobis; ſi non procedit ab illo uel ex illo, quomodo ſuus, vel eſſe, vel dici iure poteſt? Sanè pater ob id ſuum appellat filium, tanquàm ab illo genitum. Filius meus es tu inquit; ego hodie genui te. Fingitis ne Gręci, quod dicatur ſuus, quia in eum deſcendit, & in eo requieuit? datus illi non ad menſuram, velut communi homini, & capiti omnium hominum, in quo omnes ſanctificandi eſſent ſicut in eo qui erat forma; futuri omnes peccauerunt: ſed audire illum oportet dicentem. Ille me clarificabit, quia ille de meo accipiet; Certè enim Spiritus ſanctus non eſt hominis, quaſi accipiens ab homine; ſed tanquàm dans homini; poſtquàm igi-

tur à Christo accipit, id in Christum hominem referendum est; sed in Christum Deum, vt sit Spiritus Christi Dei; quia procedit, & emittitur à Christo Deo. Ecquid est, τὸ accipiet dictum de Spiritu sancto, si verè creator est, non creatura nisi accepit, accipit, accipiet? æternum inquàm accipit, hodie quoque emissus, sicut, & filius hodie genitus. Iam quid accipit nisi ut sit, vt sit Deus, vt sit Spiritus sanctus? Profectò verò quærendú est à vobis, postquàm filius, & Spiritus sanctus nõ distinguuntur inuicem, neque forma, neque materia, neque quantitate, neque qualitate, neque virtute, neque loco, neque tempore, ad euitandam personarum confusionem, quod quidem non minus necessarium est, quàm ut nitamur ne diuidamus, vel separemus essentiam; quæ non est ratio ordinis, & distinctionis inter eos, si non ducit originem Spiritus sanctus à filio, neque filius à Spiritu sancto. Hac enim precontatione, forsan videbitis sublata origine vnius ab altero, sublatam esse relationem, inde oppositionem, inde distinctionem; atque ideò si distinctio filij, & Spiritus sancti, sicut & patris, & filij ad fidem catholicam spectat, non nobis, sed veritati dabitis manus dicentes cum maioribus nostris, imò, & vestris, ad fidem quoque spectare diuinarum personarum oppositionem, relationẽ; originationem, vt pater sit prima persona, quia est ille, abs quo alij, & qui à nullo: filius sit secunda persona, nimirum qui ab alio, & abs quo alius: Spiritus sanctus sit tertia; quia ipse est ab alijs, & ab eo non est alius. Et sic quidem dixit magnus ille pater Athanasius, cui vtinam ipsi auscultaretis ò Græci. Spiritus sanctus inquit à patre, & filio, non nouè factus vt materialia quæque; non olim creatus vt spiritales substantiæ, quas vocant Angelos: non æternum genitus, vt Dei filius; sed in illa ipsa æternitate ab ipso patre Deo, & filio eius, non seorsum sed simul ducẽs originem, vt quod in ipsa quoque rerum creatione de tota Trinitate intelligendú est, emittat quidem Pater, sed emittat, & filius, quanquàm à patre, alter ab altero, sed cum altero, neuter sine altero, neque ante, vel post alterum. Iam quid nouas instruitis pugnas opponẽtes symbolum symbolo? Athanasium Concilio? A` patre, & filio? Ex patre, & filio? Nos propter maiores vestros qui nobi fontes fuerunt Christianæ Theologiæ.

Quisque sui memores nostros fecere mærendo.

vobis omnibus æqui placatique sumus, optio ergo vobis datur, eligite quod vultis, dummodo non excludatis filium ab origine Spiritus sancti cantabimus vobiscum.

Pax ades, & toto mitis in orbe mane.

Etenim τὸ, à patre, & filio, vim agentem significat patris, & filij, porrò τὸ ex patre, & filio indicat substantiam Spiritus sancti; itaque illud dictum est pro distinguendis personis, hoc dicitur ne diuidatur essentia. Nam hic est scopus fidei catholicæ, ne confundamus in vnum tres personas, ne unã in tribus essentiam diuidamus, vt sint tres personæ, re, non nomine solú;

vt

A vt re sit vnus solus Deus,& non tres Dij. Sed profectò ò amici,uis præpositionis ex, vel de, qua sancta ecclesia vno eodemque tenore vtitur in generatione filij,& emissione Spiritus sancti, mira breui loquentia & ὁμοούσιον, simul & τρισυπόστατον significare videtur. Neque enim esse potest aliud à patre filius, qui est ex substantia patris, neque Spiritus sanctus ab vtroque, qui est ex vtriusque substantia; & necesse est, vt filius sit alius à patre, qui non est pater, sed ex patre, & spiritus similiter alius à patre, & filio qui non est pater,& filius,sed ex patre,& filio. Quod demum pertinet ad dictionem, δι' οὗ, hoc est per quem illam enim penè reliquisse, & præterijsse videmur sic accipite. Sacra scriptura, & regia quadam liberta-
B te, quæ decet omnium scientiarum reginam, dum loquitur de Deo ex omnibus rebus nihil non transfert ad Deum, idque sine omni pudore; sic in explicandis rebus diuinis inter cæteras dictiones, illis etiam vtitur, neque erubescit, quæ seruiles sunt, & ministerijs,instrumentisque in sæcularibus disciplinis accommodari solent. Sanè omnia translata ad Deũ, exuunt prorsus quamcumque fœditatem, & indignitatem, & velut colorata diuino lumine induunt virtutem ac maiestatem Deo dignam. Ne ergo putate nostris patribus afferre pudorem,& verecundiam, si in Græcorum gratiam dixerint Spiritum sanctum emitti à patre per filium; nam neque pudet sacram scripturam dicere in ipsa rerum creatione. Omnia per ipsum facta sunt, sed pudet,semperque pudebit imparem facere,glo-
C riæ plenum vnigenitum ipsi patri; qui omnia illi dedit in manus, quem genuit sibi per omnia similem; qui iussit, vt omnes honorificent filium; sicut honorificant patrem,ideoque piget, & tædet non dicere, sed audire ex ore virorum, qui se catholicos uocant, quod spiritus sanctus à patre procedat per filium tanquàm ab agente principali per secundarium. Appositè quidem τὸ δι' οὗ, transfertur ad ipsum filium, tanquàm ad eum, qui inter patrem,& spiritum, ob ipsam originem, medium locum tenet, sicut ad spiritum sanctum ferè propriè transfertur τὸ ἐν ᾧ. quia in eum confluit, & in eo sistit tota progressio ipsius diuinitatis, & ad patrem τὸ ἐξ οὗ. quia est totius Trinitatis, vt supra dicebamus fons, & origo. Porrò
D uerò,neque pater qua pater, neq; filius, qua filius, sed uterque, qua Deus est spirat spiritum sanctum; sicut, & Spiritus sanctus cum patre, & filio, non qua Spiritus sanctus, sed qua Deus creat cœlos, & terras iuxta illud. Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum; propter hoc enim est vnus creator tantum,non tres creatores, quia est solum vnus Deus,& non tres Dij.Meritò igitur in gratiam veritatis, quam sanctũ est honorare præ omnibus Græcis,& Barbaris,sapiẽtibusq;,& insipientibus,ij verè qui catholici sunt, arbitrantur sibi vsque ad sanguinem esse pugnandum,& resistendum,certandum,decertandum, denique aut vincendum,aut moriendum,ne eorum culpa credatur filius Dei,vel non esse Deus, sicut Pater, vel esse minor Deus quàm pater. Certè verò non

de patre ſeorſum, non de filio, non de Spititu ſancto; ſed de Deo ſimpliciter dictũ eſt illud, Omnia ex Deo. Vnus Deus ex quo omnia; & illud, Ex ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ex hac fide igitur ſacroſancta, ò græcorum ſeri nepotes, ad gloriam filij Dei, quem ſignauit pater, in quo ſe totum expræſsit; qui tandem venturus eſt in gloria patris, non ſcabellũ pedum, ſed ſedens in throno ad dexteram eius, pendet hic ipſe noſtræ fidei articulus, nunquàm à vobis per veſtram κολυλογίων iuſtus, nunquàmque vincendus. Non ex patre ſolum, ſed æqualiter ex filio eſt Spiritus ſanctus. Obſecro iam cædite, aut certè ceſſate pugnare, deſinite moniti, ad excuſationem ne confugite ſequimini meliora, reconciliamini cum fratribus veſtris; idem ſecum dicite, idem ſapite, ne à doctis, & pijs viris cenſeamini inter illos, qui volentes eſſe legis doctores, non intelligunt quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Et demum in magno illo communi, & formidabili totius creaturæ iudicio; tam Angeli, quàm homines vos videant cum tanto dedecore inter maledictos ad ſiniſtram filij, qui non eſtis ueriti, infinitam illam maieſtatẽ, nimirũ iniquè ab æqualitate ſtatus deturbare, & quantum in vobis fuit, repellere à dextera patris.

E F

Spiritus ſancti Origo Proceſsio. CAP. VIIII.

SED præſtat ò mihi ſemper chara, & veneranda capita; vt relictis Græcis in ſuo ipſorũ ſenſu nimiũ, heu nimium abundantibus, quando in captiuitate noui Pharaonis miſeram vitam degentes, diuina uix ſibi canunt, non orbi, neque vrbi ab incæptis, pugnis, & contentionibus, quàm citiſsimè referamus pedem vetante Pythagorico ſymbolo, ne flãmas ſeccemus gladijs, & ipſo quoque vulgi prouerbio admonente ne piſtillo tundamus aquam, ne ſmigmate lauemus laterem. Et quidem ratio exigit, & tempus poſtulat; poſtquàm iam ſatis, inueteratus ille diſceptandi vſus, vel abuſus, in nobis quoque, non nihil uiciſſe videtur; qui certè pænitus expugnari vix poteſt; vt quæ nam ſit illa ipſa Spiritus ſancti origo, qua non mittitur quidem foras, ſed in ſe ipſo; vt ſit, accipit intus; rem planè vt ſacratiſsimam; ſic, & ſecretiſsimam, quantum ipſe donare dignabitur, fodientes diuinarum ſcripturarum altam terram, pro virili noſtra aperire tentemus. Qui naturali philoſophiæ incumbunt, & rerum vires, cauſaſque ſcrutantur, nihil ferè, aut difficilius; aut iocundius veſtigare ſe putãt, quàm cum fluxu, & refluxu maris, cum Sympathia, & Antipathia rerum oſtia, fontes, origines, & incrementa Nili. In quo naturæ archano, tam multi olim Aegyptij, & Græci, ex noſtris quoque, nõ pauci, ſtrenuis ſtudiorum laboribus inſigniter philoſophati ſunt. Hic eſt noſter myſticè ſignificationis Nilus ò Viri ſeptemfluus, ſeptiformis,

G H

A mis, fœcundus, diues, pinguis, cuius alluuione beatur Aegyptus.

Aegyptus, sine nube ferax, imbresq́; serenos
Sola tenet, secura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis, quas ipsa vehit, Nyloq́; redundat.

cuius inquam sacris fluentis, quæ nemo nescit vnde veniat, aut quo vadat, ditatur, & fœcundatur vniuersum hominum genus; cuius magna pars, vt in Euangelio à vanitate, & instabilitate, mundus, sic in prophetis, à feris immanibus, & à portentis scelerum, Aegyptus appellatur. Quoniam ergo hactenus; quod Spiritus sanctus à se ipso non extet, & absque origine sicut pater diuina historia patefecit, similiter, & illud, quod huic simile est, quod à patre ducat originem: & tertium, quod sit spiritus filij,
B sicut, & patris; ideoque à filio simul emittatur, hoc est iuxta visiones Ioannis, de sede Dei procedat, & agni, idque non tanquam ex duobus fontibus, sed tanquàm ex vno fonte atque principio. Nunc tandem explicare iuuat, uim, rationem, & modum huiuscæ originationis, quæ in patre quidem, & filio ex ipsis sacris codicibus quantum in illis expresse legimus, ἀνώνυμος in Spiritu sancto, ex verbo procedendi nomen accepit, vt ab ipsis quoque patribus processus, vel processio mollita, & trita iam uoce passim dicatur Græcè πρόοδος, ἐκπόρευσις. Sanè & græcum Ioannis euangelium sic habet τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. An verò, non statim meministis verbi illius, Spiritus veritatis qui à patre procedit? sed & idem Ioannes in Apocalypsim, quod parum antea com-
C memorabam, vidit fluuium illum magnum, procedentem de sede Dei, & Agni. Hunc inquàm fluuium, Spiritum sanctum. Nam cum Iesus magna uoce Iudæos increpitans, sitiens ad suas ipsius aquas, benignus inuitaret, clamaretque de templo. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ; hic ipse dilectus domini discipulus, qui à secretis eius erat, velut parabolam interpræans, adiecit scripturæ. Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Quid, quod almus ille pater Athanasius, quem deinde tanquàm antesignanum, & vexilliferum secuti sunt omnes Catholici, hoc vno caractere signauit filium, Genitus, & hoc vno spiritum sanctum Procedens. Nota porrò est vox illa, vna, sacra, & salutaris vniuersæ ecclesiæ, quæ ex symbolo, festiuis cantibus, & numeris,
D tota iam orbe resonat. Qui ex patre filioque procedit; dixit quidem de se ipso Dei filius. Ego ex Deo processi, & veni ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἥκω: de quo, & semel dixerat sanctissimus vates. Tanquàm sponsus, procedens de thalamo suo Ὡς νύμφιος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. Sed quantum distant Processi præteriti temporis, & Procedit, præsentis? Ita non filius, sed spiritus sanctus solus insigniter dicitur, & est origine, notione, tituloque procedens. Iã quid est procedere? An non motũ in primis significat, & motum secundũ locũ? sicut incedere, accedere, & recedere? sic Græcè, ὁδοποιεῖν, ὁδοιπορεῖν, πορεύεσθαι, & ἐλθεῖν, ire est venire, progredi,

progredi,proficiſci,prodire,iter conficere.Nam, ὁδός, via, & ὁδοιπορος, viator,& πορεία ambulatio,inceſſus, progreſſus. Fingi ne verò poteſt, vt quiſpiam procedat,vel progrediatur,qui non extet? an potius progreſsio, & proceſſus,ſua ipſius vi, & ſignificatione arguit illum extare qui procedit? Itaque vt hinc incipiam,& res,& nomen procedendi, & ipſius Spiritus Sancti demoſtrat originem,& ipſam quoque ſimul indicat æternitatem. Iam enim non procederet,ſi non eſſet,quam ſi à ſe eſſet,non procederet,exiſtens procedit,procedendo exiſtit:hoc eſt illi eſſe;& extare;à Patre,& filio procedere,hoc eſt illi procedere à Patre,& filio eſſe, & extare. Non ſecus quàm filio idem eſt eſſe,& ex Patre natum eſſe:& Patri non aliud eſſe, eſt quàm filium genuiſſe. Sanè ob id nuſquam in ſacris literis legimus, vel quod Pater filium generet, quaſi aliquando non fuerit, vel quod ipſe Filius generetur;quaſi tum primum eſſe incipiat, ſed vbiq; reperimus;& quod Pater genuerit,& quod filius genitus ſit, quaſi iã diu, & Pater,Pater fuerit,& Filius,quod eſſe acceperit; vt æternum ſit patri eſſe Patrem,æternum Filio eſſe Filium.Contra igitur de Spiritu ſancto, & legimus,& credimus,non quod proceſſerit, ſicut quod miſſus fuerit, ſed quod actu,ſemperque procedat in tempore miſſus, ſed in æternitate procedens, vt ſit illi æternum, & eſſe Spiritum ſanctum, & procedere, vt ſit Spiritus ſanctus. Aliud eſt mitti,aliud procedere,dum mittitur,dat,non accipit;dum procedit nihil dat,totum accipit,accipit inquam, ſed non incipit. Ecquod verbum;res tantas de Spiritu ſancto verè appoſiteq; ſignificare potuiſſet,poſtquam Natiuitate,vel generatione vti non licuit præter hoc ipſum Verbum procedendi,manandi,exeundi, Adeſtote huc philoſophi,& intelligite;quia digitus Dei eſt hic:quem loquimur; ideoq; creator non creatura,Creatura à Creatore non procedit non fluit,non manat, ſit,efficitur,creatur.Quod fit,quod efficitur, quod creatur re ipſa non eſt, & quod iam eſt,non fit,non efficitur,non creatur. Formæ artificiales vos ipſi ſcitis viri docti,inducuntur in materiam, formæ naturales educuntur ex materia compoſita,generantur, efficiuntur: formæ immateriales quæ per ſe ſe extant,& ſubſiſtunt producũtur,ipſa ſylua, vel materia verè creatur. Nihil horum de ſpiritu ſancto dici potuit,Quid dici potuit? Procedit; Habeat Deus ſpiritus ſuos,quos faciat ſicut ſcriptum eſt. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus: At vero hunc ipſum ſpiritum ſanctum omnino non facit. Immo verò Deo nihil circa hunc ſpiritum faciente,quid? nihil ſimpliciter,et penitus faciente; Quia in ipſa æternitate tam nihil Deus facit, quàm nihil omnino effici poteſt. Hic ipſe almus Dei ſpiritus ex Deo Patre,& Filio procedit,manat,exit,exilit.Quæſo viri pro tantæ rei intelligentia ad memoriam reuocate,quàm ſit ſuauis,et amabilis neceſsitudo, quàm ſit chara, et iocunda ſocietas inter Deum Patrem, et Deum Filium, ex ea qua,et Filius eſt à Patre, et Filius eſt ad Patrem ſumma germanitate conflata. Nam tam etſi propter paternitatem, et filietatem, ita diſtinguitur,

A vt alius ſit Pater, quàm Filius, & filius alius quàm Pater; tamen propter vnam eſſentiam de qua illud eſt. Ego, & Pater vnum ſumus, ne vno puncto quidem diſparatur, vel diſſociatur, aut Pater à Filio, aut filius à Patre, quia Pater honorificat filium, filius honorificat Patrem; Pater operatur in Filio, Filius eſt in ſinu Patris, Pater diligit Filium, & omnia dedit illi in manus, Filius diligit Patrem, & non facit ex ſe quicquam, ſed quæ videt Patrem facientem. Igitur dum chariſsimus ille parens, & genitor, & ille ipſe dilectus filius in quo nunquam non ſibi complacuit; velut duo aperta oculorum lumina è regione collocata, de excelſo ſancto ſuo ſe inuicem amantiſsimè, intentiſsimèque aſpiciunt, & reſpiciunt, & ſuauiſſima contemplatione æternum fluentes, alter in alterum ardentes, vibrant di-
B uini Amoris radios: ille ſummam; & Deo dignam dilectionem impendens, hic rependẽs, ille dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui te, ille reſpondens: Ego ex ore tuo ò Altiſsime prodij. Omnia mea tua ſunt. Quæ placita ſunt tibi faciam ſemper, duorum quaſi affectibus tertij amoris incendio, & quaſi verberatu, in vnum conflatis, de illa ipſa, vna vtriuſque eſſentia: vel ſubſtantia, exilit, erumpit, procedit, non ſicut violenta coruſcatio ex nubibus; ſed forſan ſicut ex vena, & fonte perennis fluuius, magna hæc, & uiuida charitatis flamma ingens hoc, & admirabile flamen, vehemens inquam iſte, & ardens Spiritus ſanctus. Ecquam aptè maioris noſtri actionem Patris, & Filij, ne ſine nomine eſſet vocauerũt ſpirationem? Quid ſpirarent Pater, & filius niſi Amorem? Ecce Spiritus ſanctus. Amor
C ſpirans eſt Deus, abſolutè ſpiritus, & Spiritus totus ſpirãs, totus ſpiratio, nec eſt ab initio mundi ad vſq; finem creatura aliqua, quæ ſeſe abſcondat à calore illius ſpiritus.

Principio, cœlum, ac terras, camposq́; liquentes.
Lucentemq́; globum Lunæ, titaniaq́; aſtra.
Spiritus intus alit totamq́; infuſa perartus.
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

cecinit poœtarum gloria, & decus Maro: Vere enim Deus non ſolum eſt circumfuſus omnibus rebus: iuxta Eſaiam dicentem, Qui tenet cęlum palmo, & terram pugillo ſed, & infuſus per omnia iuxta Dauidem. Cœlum inquit mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum, quod, & idem
D poeta, quam eleganter interpretatus eſt ò viri, hemiſtichio, & integro carmine.

Deum namq́; ire per omnes.
Terrasq́;, tractatusq́; maris, cœlumq́; profundum.

At verò Deus Spiritus ſanctus eſt: ſpiritus ſpiratus: nam, & ſi ſpirat foris eo ipſo quod eſt primum ſpiratur intus. Sanè; & Deus abſolutè eſt mens, νοῦς. Sapientia at Deus Filius eſt mens νοῦς. Sapientia genita: quæ & Verbum. An non habet verbum Deus vt ſit mutus? an non habet ſpiritum, vt ſit mortuus? loquitur Deus, & eructat Verbum, viuit Deus, & ſpirat

ſpiritum

Spiritum sanctum. Verè inquam spirat, non emittit solum, sed, & attrahit, & retinet. Si homo emitteret spiritum, & non attraheret, non viueret. Porrò alium aerem attrahit, alium emittit, sic spirat, & respirat; at vero Deus eundem Spiritum sanctum suum à se emittit, & in se retinet, ideoq; tantum spirat, non respirat. Non emittit Spiritum sanctum Deus, vt radix ramos, vt cerebrum dentes, vt caro vngues, & cornua, emittit vt ignis calorem, vt lux lumen, vt mens sapientiam vt amor amorem. Ratio absoluta emittendi, & procedendi illa in Patre, & filio, hæc in Spiritu sancto, infert quidem distinctionem inter Patrem, & Filium, & Spiritumsanctũ, quia necesse est, vt qui emittit; sit alius ab eo, qui procedit; sed eadem emisio, & progresio, quia est per modum Amoris, ostendit, quod à Patre, & à Filio separari non posit Spiritus sanctus. An enim separatur Amor ab amante, tam et si tendit in amantem? & non potius funis est aureus, nexus inquam, & catena iucundisima, quo, inuicem vincuntur amantes, vt iam non sint duo, sed vnum: quando hæc est amoris propria laus, & titulus, ἑνοποιός? Ita Spiritus sanctus increata charitas, cur non etiam χάρις? Amor inquam Dei ad Deum, Patris ad Filium, velut primum donum gratuitæ donationis? nam ex Amore omnia dona, immo vero in amore omnia dona, & sine Amore nullum donum: quid enim donat qui non amat? ab ipso Patre liberalisimè tendit, & quasi fluminis impetu profluit in filium: similiterq; amantisimè refluit in Patrem, non tanquam in subiectum, qui in se ipso subsistit; sed tãquam in obiectũ, absquo diuelli non potest, distinctus ab vtroq;, quatenus ad vtrumq; originis relatione refertur, tanquam ad principium; sed in vtroq; manens, quatenus est vtriusq; amoris, velut quoddam vinculum: quædam dulcedo, gaudium, pax, fœdus, osculum. Vim, & maiestatem naturæ Dei, ostendit verbum, exuberantiam bonitatis illius, ostendit Spiritus sanctus: vt meritò creatio mundi reducatur tandem ex varijs rerum formis, & idæis, velut in primum exemplar ad æternam illam genituram; At vero liberalitas creatoris; qui tam vehementer, & amanter ex nihilo omnia fecit, & perfecit, reducenda est tanquam in fontem inexhaustæ liberalitatis, in ipsum Spiritum sanctum, & emisionẽ Spiritus sancti. Omnes amores ex illo Amore; Omnes donationes ex illa donatione. Heus tu, qui vt non nihil scire videaris, dicis Spiritum sanctum non in eo quod est, sed in eo solum: quod mittitur, procedere. Rogo, quid est idipsum, quod est? An non est Amor? An non est Spiritus? An non est Spiritus sanctus? Et hoc ipsum igitur est, quod totum procedit. & necesse est vt procedat; propter quod etiam cum mittitur suapte vi, nunquam non procedit, quasi spirans; quidam flatus afflans, semper, & cõtinens, quasi perenne quoddam flumen; pleno alueo inundans, & decurrens, quouis fonte latius manans, nunquam stans, sed proficiens: hoc est enim reipsa procedere, vlterius ire, progredi, moueri, agere, nunquam cessare, nunquam deficere. Quod si vitali verbo exprimendum est dum de Spiritu

A ritu loquimur, qui eſt vita, quo nam alio verbo vtemur quàm ſpirandi? ferè enim ſpirare nobis viuere eſt; qui quam diu ſpiramus, tam diu viuimus, & tum deſinimus viuere, cum deſinimus ſpirare. Habent phyſici in animalibus, ſuos ſpiritus, anhelitum in primis, quo, & cibo, & potione tanquàm funiculo triplici docent animalium teneri vitam. Ob id enim tantopere tractant, de facilitate, difficultateque ſpirandi. Tum corpuſcula illa in corde, in epate, in cerebro, ſpiritum inquàm, quem vocant vitalem, naturalem, animalem. Sunt, & ipſis grammaticis ſpiritus quidã, quos Græci προσωδίας, noſtri accentus dicunt. Ob id quod ſyllabis accinant, vel concinnant, velut earum tenores, & toni. Sanè ut literæ vocales dictionẽ, ſic literarum vocalium ipſi accentus videntur eſſe animæ quædam, quod
B eorum ſono acuto, graui, & qui ex vtroque procedit circumflexo, voces ipſæ formantur. quid? viuant, vigeant, quaſi ſpirent, & loquantur. Inde porrò, & ad Muſicen deriuatio fit ſpirituum. Intentiones enim, inflexiones, inclinationes, elationesque in ſonis, & cantibus, ſpiritus ſunt, quibus animata, muſica ipſa tantam uim habet; vt poſſit in iuuenibus excitare amores, ſerere gaudia in ſenibus in pellere timores à pueris,

Aere ciere viros Martemq́; accendere cantu.

In ipſa natura rerum Salomon almum hunc ſolem ſpiritum appellauit, & quaſi mundi animam, quod incredibili quadam celeritate, non tam corporum, quàm ſpirituum propria, per vniuerſa procedens, & ſingula
C quæque luſtrans, ſuo ipſius lumine viuificet omnia, quæ natura gignuntur. Quid? Magno huic orbi terræ, quem habitamus, ineſt uelut ſpiritus quidam, & anima, humor aquarum, quo permanente, intus & foris penetrante per omnes fibras, humus efficitur quaſi compoſitum quoddam ex tellure, & aqua, cui, & generandi uis adeſt; & concipiendi. Habet, & aqua ſuam quamdam animam, nempè ſpirabilem naturam aeris, qui ad ignem quidem comparatus, grauis, & corpulentus eſſe videtur. ſed leuiſſimus certè eſt, & penè ſpiritus, ſi conferatur cum cæteris elementis; hic ſi agitare aquas deſierit, flareque, & reflare, ipſum quoque mare aliquando fœtebit, perinde, ac lacunæ putentes. An non habet ipſe quoque aer ſuos ſpiritus? non dicam modo τὰ πνεύματα πλανά, ſpiritus illos uagos, errantes; deceptos, quos aerias poteſtates uocant, ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανου-
D μένας, ſed ventos uoco ſpiritus, quos etiam ipſæ ſacræ literæ ſpiritus uocant, & non raro etiam ſpiritus domini, quod illis utatur Deus pro arbitrio, et ut Græci appoſitè dicunt δεσποτικῶς. Educit enim modo hunc; modò illum, modò hunc, et illum; perſæpe etiam plurimos, atque uno codemque tempore, inuicem cæca poteſtate pugnantes; oſtendens quod habeat eos in numerato, tanquàm pecuniam in theſauris repoſitam, quam ut libet excudere poſſit. Res profectò mira, nam cum ventis nihil uideatur inſanius, tamẽ tanquàm ueri ſpiritus, mẽtes, intelligentiæ, uſque adeò obediunt ad certam, perſcriptamque legis, et imperij normam, vt videantur

tur

tur non agi impetu, sed ratione duci, ideoque putari verè possint, nō tam E
motus aeris, quàm diuinæ maiestatis nuncij, vel Angeli; quibus Deus tanquàm sapientissimis ministris, vtatur, ad quæcūque voluerit; faciunt enim fideliter, quod ille iubet, & tam secreto, vt eos sonantes audias, & aera cōmouentes, & tamen nescias vnde veniant, aut quo vadant. Quid, quod ignita, & cœlo volantia fulgura, vi valida ipsorum ventorum demittuntur ad terras, nubes grauissimæ, & prægnantes, crassis terrarum vaporibus tolluntur in cœlos, porrò fulgura simul, & nubes tanto fœdere copulantur, vt neque cadentes à nubibus aquæ, fulgur extinguant, neque rursum pluuialis aqua consumatur à fulgure? Sunt demum veri spiritus illi milites diuinarum legionum. Angeli, Archangeli, qui sacras globorum cœlestium sphæras, cum sint magnitudinis penè immensæ, tanta celeritate circumferunt, vt tralatione admodum eleganti, & decora, non moueri, sed volare dicantur in Prophetis. Vnde, & rotas, & currus, & pennas, & alas legimus ipsorum Cherubim. Iam videte ipsi, & cogitate viri docti, quàm omnibus hiscæ spiritibus, est sine fine potentior ad procedendum, ad agēdum, & mouendum almus hic ipse Spiritus, fons omnium spirituum, uiuificator omnium animarum, formator omniū rerum, nullis arctatus angustijs, nulli permixtus materiæ, nulli subiectus imperio, nulli obnoxius fato, superior omnibus creaturis, nō tam spiritus domini, quàm dominus, verè spiritus Dei. Sed, & Deus ipse. Hoc enim fortasse significat in ore tanti theologi, quantus est Moses, verbum illud cuius supra non nihil meminimus, Ferebatur super aquas. Supergreditur enim omnes creaturas G spiritus sanctus, & non motu, neque loco; sed ui, & maiestate, amoreque suo, & bonitate, superante omnia ab initio ipsum orbem terræ, hoc est habitationem humani generis, placidumque vniuersæ naturæ sinum, qui hiare iam, ac poscere aliquid videbatur, replebat suo ipsius tepore, & halitu, ne disiuncta, & male cohærens, illo subsidente, & non procedente vlterius, se inane prorsus, & in nihilum tātula illa gleba dissolueretur. Audite viri, audite; sistitur quidem intrinsecus progressio Dei, ne vlterius procedat per origines in ipso spiritu sancto, sed inexhausta illa vis amoris, infinito quodam circulo, it, redit, procedit, per spiritum sanctum. Sanè pater est, qui diligit, filius est dilectus, spiritus sanctus condilectus, & ipsa di- H lectio pater est, qui donat: filius est cui donatur, spiritus sanctus est ipsum donum. Ecquis hic se ingerere audeat, vt non vereatur patris, & filij, & spiritus sancti interrumpere amorem, charitatem diuidere, affectum tollere, dissociare substantiam, secare tertium inter duos, aut diuellere à duobus? Inde igitur est, quod in progressionibus rectilineis, quæ sunt extrinsecus, spiritus sanctus semper ad ulteriora procedit, tanquàm diuini caloris, sublimis quidam vapor, & halitus: qui uiuax semper, semper præpes, & uelox, nihil habet, vel remissionis, vel lentitudinis operosus, quin potius, & efficax, nunquàm vel labore, vel tedio victus, nunquàm quoque vincen-

dus

B dus vniuersam naturā fouet, & alit; mundum conseruat, vegetat animas, permulcet animos, elementa permiscet, cœlos regit, & permeat, fœcundat annos, & tempora, dat pondus ventis, imperat dæmonibus. Quod si verbum procedendi apud politiores literaturæ studiosos, pompā quamdam, & apparatū præseferre videt̄, dicunt enim reges ad bella procedere, sponsum procedere de thalamo, triumphantē procedere in sella aurea ad Capitolium. Pontificem tiara ornatum caput, procedere ad aram. Ecce vobis pompa, pompa nuptiarum bellorum, victoriarum, pompa sacrorum, virtutum, munerum, cum qua longo rerum ordine, eoque solennissimo, ad nos è cœlo procedit spiritus sanctus, essentia quidem vnus, sed virtute, operationeque multiplex. Spiritus intelligentiæ, qui legit intus in corde no-
B stro. Rectus, quia praua vertit in directū, & aspera in vias planas. Bonus, quo mala omnia pelluntur, vel cooperantur in bonum. Principalis; qui principes nos facit, perturbationum omnium dominos, vitiorum quoque, ac ipsorum etiam dęmonum triumphatores; Dulcis, per quem omnia amara dulcescunt, dum charitas diffunditur in cordibus nostris. Sanctus, quo peccata remittuntur, & peccatores sanctificantur; ob id enim dicitur spiritus sanctificationis. Mundus, quo nihil mundius, qui facit mūdos, cui non placēt nisi mundi. Simplex, qui effugit fictos, & odit omnem dolum, & hypocrisim. Subtilis, ad illabendum in animas nostras, & ad scrutandum, & examinandum iudicia profunda Dei. Modestus, sancti pudoris, verecundiæ, modestiæque magister. Disertus, qui aperit ora mutorum,
C & linguas infantium facit disertas, securus futuri, vt præsentis. Certus, qui nec fallit, nec fallitur. Mobilis, abrumpēs omnes iniustas moras turpis otij, negligentiæ, & tarditatis impatiens. Humanus, omnium hominū amans, humanæ fragilitati compatiens Benignus etiam, & ingratis. Omnē habēs virtutem, πάνσοφος; καὶ παντοδύναμος, sapienter incipiens, & perseuceranter maturans fructum bonorum operū, quem à nobis non acerbè exigit, sed patienter expectat in totas vitę nostrę horas, agens etiam nobiscū, vt ad finem sæculi, ipsi quoque multis titulis illustres, dilecti, electi, vocati, sancti, benedicti, filij, fratres, Angeli, hæredes, cohæredes, signati, vncti, reges, sacerdotes, magna cum cælitum pompa ingrediamur, & procedamus in resurrectionem vitæ: O' sanctissimæ spiritus, quàm bonus es erga nos,
D quàm suauis, quàm mitis, quàm longanimis. Sed quis nostrum tibi, sine te gratiarum actiones digne referre queat? Ergo præcamur adesto nobis. Aspirando præuenisti, fauendo processisti, consuma opus quod cœpisti; signasti nos sigillo tuo, confirma nos virtute tua, distinxisti nos ab ouibus occisionis, colloca nos inter oues, quæ pascentur, in montibus Israel, in herbis virentibus. Vnum illud vltimo hoc loco prœteriri non debet, ò amici. Nam procedendi verbum suaptè vi quidem ad omnes exitus etiam naturales significandos cōmune est, propter quod, & generatio verbi interdum etiam à nostris processio dicitur; sicut generatio plantæ è terra; & floris

floris è radice. Eſt enim generatio ſub proceſsione, non ſicut ſpecies qui- E
dem ſub genere, ſed omnino ſicut proprium, ſub communi vſu tamen bonorum authorum linguæ noſtræ, cum de homine dicitur, qui mouetur loco, planè ſignificare videtur, quod ſponte ſua ſe ſe excitet, moueat, procedat, non ad alterius cuiuſpiam arbitrium, vel imperium. Hinc datur laudi philoſophis illis, qui accéſi æternitatis ſtudio, & deſiderio, morti aduentanti, non tam eunt, quàm procedunt obuiam, ita ſe ſeparantes in vita, vt à morte vinci neſciant. Nam, & Ieſus Chriſtus dominus noſter, ne putaretur, quod imparatus imparatos incidiſſet, cum viri ſanguinum venarentur animam illius ad mortem, vltro proceſsit. Ecquàm verè igitur, quàm propriè, quàm aptè præter notionem originis, qua à generatione diſtinguitur, dicitur de ſpiritu ſancto, quod procedat? Nã, & in origine æterna, F
& in miſsione temporali nihil omnino cogitari poteſt tam liberum, tam ſpontaneum. Pater ſanè, & filius in eum non contingenter quidem, ſed tamen libere, & amanter procedunt: & ipſe, velut amor, libere, & liberaliter procedit ex eis. Miſsio autem, quæ, & ipſa modo quodam proceſſus, vel proceſsio dici poteſt, (facta eſt enim hæc vox communis è propria; vt olim ſumpta de medio, propria facta fuit è communi,) ſiue qui mittunt reſpicias, ſiue qui mittitur, eſt tota plena libertatis, & liberalitatis. Quippe quia nulla vi adductus, & ne meritis quidem noſtris prouocatus, quæ omnino, anteq̃ ille ad nos veniat aſpiceret, (nã mala eſſe vix poſſunt; ſed ſponte ſua, cũ patre, & filio ad nos venit, nobiſcũ habitat, manſionemq; in corde noſtro conſtituit. Vt qui illum totum anguſtis animis noſtris, ex toto G
capere non poſſumus, de ſuis ipſius muneribus, & gratijs, vt ille voluerit accipiamus de eo ipſo, pro cuiusq; capacitate, parciente menſurã, qui etiã interdum ſinus noſtros, noſtra tentoria, noſtros fines, ingenti illa liberalitate, quàm magnificentiſsimè ampliat, & dilatat. Et Chriſtus quidẽ ſemel ad nos proceſsit, noſter Paracletus, cum in nobis, & ex nobis ædificauit eccleſiam ſuam: at verò Spiritus ſanctus, alius paracletus, quem ille reliquit hoſpes, & ſoſpes, præſes, & obſes, nunquàm non procedit, non inambulat, non inhabitat in eccleſia ſancta Dei, incipientes renouans, proficientes inſtruens, profectos demum beans, & liberans. Haud dubie enim, niſi perpetuo ſpiraret, & ſpirationis ſuæ ſacros illos motus, & impetus perennaret in animabus noſtris, ipſi ne ſemel quidem aſpirare, aut ſuſpirare auderemus ad futuram illam patriam, quo tendimus. Sed dum ſalutaris illa H
aura nos percellit, & agitat, diſsipãs vno ſpiritu omnes inimicas poteſtates per inde ac ventus vehemens diſcutit glumam à facie terræ, facit ut tranſeunti per huius uitæ maria, perueniamus tandem ad portum æternæ fœlicitatis. O quàm belle, quàm appoſitè in ſpiritus ſancti auram, illud competit, quod ethnici de cæca fortuna vſque adeo inſipienter, temereque dixerunt. Illius proſpero flatu, cum rectè vtimur, ad optatos exitus fœliciſsimè peruehimur; at vero cum noſtra culpa reflauerit, aut etiã ſubſederit,

niſi

A niſi iterum occurrere, ſpirareque incipiat, miſerabiliter affligimur. Quod vtinam perditi illi intelligerent, qui Spiritum ſanctum, vel per infidelitatem blaſphemant, vel contriſtant per ſuperbiam, vel demum quantum in illis, eſt per inanem fidem, & bonis operibus carentem, prorſus extinguũt. Sed videre videor aures veſtras expectare, vt de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto, quæ hactenus ſunt diuiſæ, & diſpenſæ ſententiæ à nobis, iam vno, integroque ſermone colligentur.

Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, tres Perſonæ.
CAP. X.

B

ERGO erigite mentium veſtrarum oculos, ò ſynceri veritatis amantes, ad tres illos viros, quos in amplexu nemorum aſpexit, & ſuſpexit magnus ſacerdos, & pater fidei Abraam. Ad tres propagines vitis, quas ex pincerna regis Aegypti audiuit diuinus ille ſomniorum cõiector, & interpres Ioſeph. Ad tres digitos, quibus ſumma illa rerum poteſtas apud Eſaiam appendit, & librat vniuerſam hanc terræ molem. Ad tres radios igneos, quos in libro Sapientiæ exſufflat Sol
C aureus, & altiſsimos montes excoquit, & exurit. Denique ad tres panes Euangelicos, quos opportunè importunus petijt, & accepit amicus ab amico: & ad tres illos è cęlo teſtes, qui oculati indubitatam fidem faciunt orbi terræ, de veritate Chriſtianæ religionis, quod ſit ſola religio, ſola pietas, ſola ſapientia, ſic conferentes exemplaria exemplis, res imaginibus, intelligetis primum, & ante omnia, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, beatam illam, amandam, colendam, ſanctam, & ſuaue olentem Chriſtianorum Trinitatem, non eſſe id quod olim Sabelliana hæreſis, ſibi temere finxit, tria ſolum nomina, vel tres ſolas voces, vt bis, duo, quatuor, vnũ, & tria; ſed eſſe verè tres res, res exiſtentes, ſtantes, ſiſtentes, ſubſiſtentes, tres inquã in lingua Græca ὑποστάσεις. Et tres apud Latinos perſonas. Ad hæc
D illud proximè accedit, vt ſciatis præter ſanctiſsimam hanc, & ineffabilem Trinitatem, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, eſſe non poſſe aliam quandam in ipſa diuinitatis natura perſonam. Neque tamen illarũ trium eſſe communem, & velut quartam ſubſtãtiam, diuinam eſſentiam. Et demum neque vnam, neque duas Trinitatis perſonas, neque etiam totam ipſam trinitatem, in illa ipſa eſſentia eſſe aliud quam vnum, & vnum indiuiduum, ſingularemque Deum. Quia tametſi eſt alius Pater, alius Filius, & alius Spiritus ſanctus, vena, fons, fluuius, ſol, ſplendor, calor, mens, verbũ, amor, viuens ex ſe vita, vita à uiuente, viuentium viuificator, tamẽ quiſ-

que eſt plenus, ac perfectus Deus; atque ideo ſimul, vnus à nullo, vnus ab vno, vnus ab ambobus: non ſunt tres Dij, ſed vnus Deus, ille ipſe Deus, lux, lumen, illuminatio, charitas, gratia, communicatio, fons, flumen, irrigatio, genitor, genitus, regeneratio, denique vt concludam, ille à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: non quia ab vno omnia, per alterum omnia, in tertio omnia, ſed quia verè ab vno omnia, per vnum omnia, in vno omnia. O anima mea, ecque es? ecqualis es? ecquanta es? ad huc non intelligis, inter tot & tanta, quæ dixſti, quæ ſcripſiſti, nihil te penitus dixiſſe, vel ſcripſiſſe, quod ſanctiſsima illa trinitate dignum cenſeri poſsit? Ergo ſi non vereris, cur ſaltem non erubeſcis vlteriora loqui? quam nimium verè dixit Salomon. Melius eſt inquit finis orationis, quam principium, ſanè principio ſilentia rumpimus, fine facimus, & præſtat de diuinarum perſonarum trinitate ſilentia facere, quam rũpere; quia nihil difficilius, quam de Trinitate abſque mendacio loqui, vt nihil facilius, quam loquẽdo de Trinitate mentiri. Sed tu lux mundi, beata Trinitas, quæ tanta facilitate omnes ſimul homines illuminas, quanta ſeorſum ſingulos, & tanta ſingulum, quanta vnum ſolum, illumina tenebras, quæ natant ante oculos meos, erue me de profundo ignorationis meæ, vt inter ſeductores, & ſeductos, inter fallentes & falſos, ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ, neque ſeductor, neque ſeductus, neque deceptor, neque deceptus, de te ò ſanctiſſima Trinitas, dicat quæ tibi placent, & ipſe ſibi in dicendo conſtet. Ego enim caſto, & ſyncero amore religioſæ fidei meæ, in qua educaſti me ab infantia mea, per gratiam tuam, ad ſalutem meam, quum viderem, quam

Rari nautes in gurgite vaſco.

Non oſculans manum meam, ſed adorans ſcabellum pedum tuorum, ingreſſus ſum abyſſum hanc magnam diuitiarum, ſapientiæ, & ſcientiæ tuæ, vt ſecundum illam fidem, ex qua viuo, iuxta illam ſpem, quam teneo, & videre, & poſsidere concupiſco, loquerer de arcanis tuis, non ex me, neque per me; ſed ex te, & per te; Quis enim ſum ego, vt loquar ad te, ò ſanctiſsima Trinitas? Expecto igitur, vt mittas manum tuam de alto, vt cum Aegyptijs non demergar in profundum, & claudat ſuper me puteus os ſuum; ſed cum filijs Iſrael, confitear tibi, & laudem dicam gloriæ tuæ. Nunc oro vos ò dilecti Dei, per veſtram fidem, & ſalutem, iuuate labores meos, & non tam dicenti mihi, quam illi ipſi de qua ſcribimus Trinitati ſanctiſsimæ, fauete linguis, neque enim, vel ſublimiora, vel ſecretiora habemus, quæ aliquando loquamur. Et ne σάρκωσιν quidem, neque εὐχαριστίαν, neque πρόγνωσιν, neque προορισμόν. Sanè omnia Trinitati cædunt, quia ex Trinitate omnia pendent. Itaque attendite æquis animis, ſic illa nobis æternum faueat, vt loquatur ad cor veſtrum, & de excelſo ſancto ſuo mittat ignem in oſſa veſtra, vt purgatos, in primis veſtros omnium animos illuſtret, deinde & tandem perficiat muneribus, & gratijs ſuis. Hęc eſt igitur, vt à diſtinctione Trinitatis fœliciter incipientes, in

ejuſdem

A eiusdem Trinitatis vnitatem fęlicissimè desinamus, hæc est inquam fides nostra, fides recta, fides secura, quam non peperit inanis rumor, aut incerta fama, non disseminauit temeraria præsumptio, aut hæretica pertinacia; sed ab initio fundauit Christi verbum, suscepit ex Apostolica ecclesia vniuersus orbis, dilucidarunt vtriusque testamenti scripturæ, confirmarunt miracula, & probauit sanguis Martyrum, vt postquam ex ijs, quæ dicta sunt, manifestum est, quod Pater æternus reuera genuit Filium, & Filius reuera natus est ex vtero Patris, quod Pater, & Filius reuera spirando procedunt in Spiritum sanctum: & Spiritus sanctus reuera procedendo spiratur à Patre, & Filio. Credamus firmissimè, & nullatenus dubitemus, non nisi hæretico ingenio fingi posse, quod persona Patris sit illa ipsa,
B quæ est Filius; & persona Filij sit illa ipsa, quæ Pater: & demum Spiritus sanctus, sit illa ipsa persona, quæ est Patris aut Filij. Sanè cum re ipsa, & non voce tantum, aut sono, sit aliud genuisse, & natum esse, aliud sit procedere in alterum, & procedere ex altero, vna sola persona, nomine solum à se ipsa differens, vel distincta non potest generare se, nasci de se, & ex se ipsa quoque procedere. Origo est, ò viri, vnde nascitur relatio ex relatione, proprietas ex proprietate, distinctio, quanquam non cũ distinctione, aut separatio. Quid enim, si natura vna est in origine, & in eo cuius est origo? Natura quidem communicatur; sed persona distinguitur. Ideoque non natura, sed proprietas est, quæ distinguit, distinguit inquã
C personam, à persona, non personam à natura, quia tres personæ non tres naturæ. An verò persona, & natura non sunt idem? Immò re sunt idem; sed non ad idem. Natura ad se dicitur, ob id indiuidua communicatur, persona, ad aliud dicitur, ob id incommunicabilis multiplicabitur. Tolle relationem, tollis trinitatem, tolle communicationem, tollis vnitatem. Pater refertur ad Filium, & Filius refertur ad Patrem, hic, & ille Deus refertur ad paracletum, & ad vtrunque refertur paracletus; quomodo igitur non est alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus? Ita verò ipsa quoque diuina essentia, alio modo est in Patre, aliunde non accepta, alio modo in Filio communicata per generationem, & tertio modo in Spiritu sancto accepta per spirationem. An verò non est hoc satis ad personarum distinctionem, ò Sabelli Sabidi oris. Nos non insectamur poetica
D licentia fœtentem animam tuam; sed impiam doctrinam tuam, Christiana libertate repręhẽdimus, & damnamus. Quum enim Arrius ille hæresiarches, ex antiqua fide trium personarum, quarum discretionem ex euangelio suscipiebat fumo, superbiæ, quod historiæ referunt excæcatus, summa contentione clamaret, & exclamaret, trium illarum personarum, tres quoque esse substantias, vel naturas, in quibus etiam gradus, & ordines, pro ingenij temeritate statuere, atque definire non verebatur. Tu ἀνταγωνιςὴς, vt quasi nouus quidam Atlas, Cœlum mons sustinere videri posses, prodijsti in medium sermone armatus, & dixisti. Tantum

abest, vt non sit vna natura Dei, vt sit etiam vna sola persona, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Nihil tibi debemus, nisi odium, & vindictam, ò impiè, quia dum nimium emungis, elicis sanguinem. Nam vt contra Arium vnitatem constituas, contra Euangelium euisceras Trinitatem. Ille est hostis vnitatis. Tu osor trinitatis. Sanè vera, & orthodoxa synceritas religionis vna, eaque potentissima Euangelij machera, destruit inimicum illum simul & te ultorem, docens esse quidem vnam naturam solam, quod ille negat, sed non vnam solam personam, quod tu affirmas. Varius error suus, & tuus ò Sabelli, sed vterque tamen, ex vno illo omnis hæreticæ prauitatis fonte manauit, quia non ad rectam lineam antiquæ traditionis euangelica verba diriguntur. Sed ad obliquos calles humanarum commentationum: & ad sinistram, & ad dexteram pro ingeniorum petulantia detorquentur. Ecquid vnquam dici potuisset, vos ambos nominarem Iudices, ò Ari, ò Sabelli, si apud Inferos recognoscere possetis causam nostram: Quid inquam ad iugulandas vestras impietates dici potuisset fortius, apertius, cœlesti illo oraculo Christi Iesu, qui defensor diuini honoris, vltor iniuriarum, cognitor iuris, & actor causæ ipsius religionis hunc in modum locutus est? Ego, & pater vnum sumus. Audite vos saltem Ariani, & Sabelliani, quicunque, & vbicunque estis. Ecce enim Iudex æquissimus, qui etiam iudicaturus est viuos, & mortuos, inter noxias, & lætales contentiones vestras sententiam profert, audiente terra, et cœlo tollantur iam hoc tanto iudice vniuersæ lites, & quidem Viri, quum Christus dicit, ego & Pater, à se Patrem. Et se à Patre discernit contra Sabellium. Quum dicit vnum sumus, ὁμοούσιον docet contra Arium. Quid? Duæ hæ solæ voces, Vnum Sumus, Arium simul confodiunt & Sabellium. Sanè Vnum ad naturam refertur, Sumus ad personas. Vna ergo natura sola, quam nequiter diuidit, & separat Arius, In illa natura tres personæ, quas malè permiscet & confundit Sabellius. Quam breue verbum, quam potens, ò viri. Ego, & Pater vnum sumus? An vero non simile est illud principale mandatum, & cur non dico imperatorium edictum, quod ad aperiendam cœli ianuam iussit Apostolis, vt baptizarent in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti? Nam in vno trium nomine, et velut digito ostendit, trinitatem et vnitatem simul, et insinuauit. Trinitatem dico Patris, Filij, et Spiritus sancti Vnitatem porrò maiestatis, authoritatis, gloriæque, et naturæ æterni Dei. Corrige Arri errorem tuum, ex errore Sabelli, et tu Sabelli, ex errore suo corrige tuum; Dic tu inquam Arri contra Sabellium tres esse personas. Dic tu Sabelli cõtra Arrium, vnam esse naturam. Sic Sabelliana vnitas, et Arriana Trinitas, ipsa erit sapientia, ipsa pietas. Grande profectò miraculum, vt hæreticorum sententiæ, quæ seorsum positæ, velut aduersæ, et repugnantes triumphare videntur, et expugnare veram pietatem, concinnatę in vnum fidei nodulum, tropheum erigant religioni,

A ligioni, & pietati. Ipsi quoque hæresiarchæ, qui inuicem dissident, dum alter alteri contradicit, & vterque mentitur, concordiæ vinculo fœderati, veritati testimonium perhibeant, & nescientes inueniantur pugnasse pro nobis, qui scientes, & prudentes arma sumpserant, vt pugnarent contra nos. Non potest ò dilecti, serenitas Catholicæ fidei, quam lux mundi fecit Christus Iesus (oriens nomen eius) obumbrari atris perfidiæ tenebris, quantumlibet sit potens princeps tenebrarum harum, atque ideo strenuè nobis laborandum est, vt discussa penitus caligine hæresum, lux euangelicæ veritatis in orbe clarescens, non in oculis solum accensa videatur; sed in penetralibus animi, & pectoris rutilans, foris quoque viuidas religionis & pietatis flammas emittat. Ob id patres nostri, prostrati ante diuinæ B sublimitatis sedem, de plenitudine thesauri fontis legis, & prophetarum, & de quatuor exuberantissimis paradisi fluminibus, aquam vitæ biberūt, vt nostra quoque sitientia pectora irrigarent. Iam ne post tantos labores, post tantas vigilias patrum nostrorum, singulorum omnium Doctorum, Martyrum, Confessorum, Virginum, post tantas synodos, post tanta concilia, adhuc extat, qui aduersus diuinarum personarum Trinitatem, struat machinas, (ò inanes machinas) easq, in arena, ligni, ferri, stipulæ, quibus iam in proximo adest ruina, & ignis incendium. Habent philosophi, & poetæ suam ipsorum in Deo Trinitatem, ò viri, quam numero quoque ternario venerantur, & colunt adoratione mentis, Thure, & sacri- C ficio, hymnisque, & laudibus: Inde enim natum illud,

Numero Deus impare gaudet.

Sanè Orpheus, Trimegistus, Pythagoras, Plato, & qui eos sequuti sunt, Deum vocant primum, absquo singula, & omnia fluant, velut à fonte perhenni. Medium, quatenus sua ipsius virtute cuncta mouentur, vt vix condita illuc refluant, vnde fluxerunt. Vltimum, dum singula, suam ipsorum originem repetunt, in quo etiam conquiescunt sempiternis temporibus, quē vocant effectorem; quod fabricatus fuerit mundum tanquā opifex, formam, quod significauerit omnia velut exemplar τὸ τοῦ ἕνεκα, quod tandem perficiat vniuersa, tanquam id cuius gratia condita sunt. D Vocant Bonum; quia creando se se communicat, & diffundit. Pulchrum, quia nihil non allicit, ad suum ipsius amorem. Iustum, quia omnia debitis numeris, mensuris, ponderibusque disponit. An non videtis tres diuinas Trinitates? Deus, primum, medium, vltimum, Deus, efficiens, forma, finis, Deus, bonus, pulcher, iustus. Sed enim sola Trinitas Christianæ religionis, quam piscatores agnouerunt, philosophi ignorauerunt, est Trinitas personarum. Nam quis nesciat trinitates istas philosophicas, (si tamen philosophicas, sanè & illæ è nostris fontibus acceptæ sunt,) non esse personarum, vt quæ neque constituunt personas, neque surgunt ex personis? Immo verò non esse rerum, quando non re ipsa distinguuntur, quod nemo non asserit. Sed esse Trinitates ra-

rationum (vt aiunt) formalium, quæ si meministis, eorum quæ superius E
à nobis sunt dicta, in vnamquanque personam, æque ac in alteram conueniunt, perinde ac cætera quæ attributa vocant, & absoluta, & relationes, quæ ad ipsam diuinam naturam potius, quam ad vnam aliquam ex tribus personis, propriè spectare videntur. Num enim non à Patre, à Filio, & à Spiritu sancto pariter creamur, vocamur, liberamur, sanctificamur, docemur, illuminamur, resuscitamur, saluamur? quin signari quoque & vngi? quæ munera apposité in nobis esse creduntur, ex ipso Dei filio, qui est Christus Iesus, vnctus pre participibus suis, characterq;, & imago inuisibilis Dei: omnino tamen referuntur etiam in Patrem, & in Spiritum sanctū. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, inquit Paulus de Deo patre: de Spiritu sancto autem, Nolite inquit contristare Spiritum sanctū, in quo signati estis, Esaias porrò. Spiritus Domini super me, eo quod F
vnxerit me. Vnde & euangelium ipsum, & fides, & gratia, & vita æterna, & regnum, & pax dicuntur esse à Deo Patre, à Filio, & à Spiritu sancto. Profectò verò, & eligere, & congregare, & ædificare nos, & habitare in nobis, & renouare, mundareque, & scrutari corda nostra, & probare nos, & testificari spiritui nostro, ducere, educereque, & perducere nos, reuelare arcana sua, apparere & manifestare se nobis, constituere nos templa Dei, protegere nos, implere nos, loqui nobis, partiri dona sua ad mensuram, retribuereque, vt hic concludam, secundum opera nostra, in nullam determinatam personam referuntur, sed expresè in omnes & singulas, in Patrem inquam, in Filium, & in Spiritum sanctum. Quid enim G
necesse est citare scripturarum testimonia, quæ passim vndique scatent, & se se offerunt legentibus? An verò non dicitur veritas Pater, & Filius & Spiritus sanctus? Certè Dauid ad Patrem dicit, Redemisti me domine Deus veritatis: Filius autem de se ipso. Ego inquit sum veritas. De Spiritu sancto Ioannes, Spiritus est veritas, & Christus eū appellat spiritum veritatis. Quid? Quod de charitate Apostolus dicit, introducens Deum Patrem. Propter nimiam charitatem qua dilexit nos Deus, tradidit filium suum. Deinde verò, Charitas Christi vrget nos, & per charitatem spiritus, seruire inuicem. An non iam constat charitatem esse Patris, esse Filij, esse Spiritus sancti? Vnde & in symbolica Theologia, tam fons, quam fluuius H
dicitur Pater, Filius, S& piritus sanctus. Ad extremum verò, & bonus est Pater, & bonus est Filius, & bonus est Spiritus sanctus; & iustus est Pater, & iustus est Filius, & iustus est Spiritus sanctus; & perfectus est Pater, & perfectus est filius, & perfectus est Spiritus sanctus: & sanctus est Pater, & sanctus est Filius, & sanctus est Spiritus sanctus, & benedictus est Pater, & benedictus est Filius, & benedictus est Spiritus sanctus. Et vnaquæque persona, ac omnes simul sunt Deus, dominus, primus, & vltimus, alpha & omega, principium & finis. Vt propterea Ethnici, qui de diuina Trinitate locuti sunt, subodorati quidem fuerint forsan, sed nō attigerint nostrā

hanc

A hanc Trinitatem, quæ est πατρότης, υἱότης, ἐκπόρευσις. Hæc enim tria, rem, & nomen trium personarum in diuina natura constituunt. Ideoque vt diximus, hæc sola est vera Trinitas personarum, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, non maiestate quidem, non loco, tempore, gradu, ordine separata; sed proprietate, notione, charactere, aut sigillo, ita re ipsa distincta, vt ne eo quidem symbolo, quo in sacris literis, vna huius sanctissimę triadis persona exprimitur, & notatur, altera exprimi, notari ve possit. Sanè Patris solius symbolum est vox, & tonitrus; Filij solius caro, in forma hominis; Spiritus sancti solius Columba, ignis, flatus. Neque verò vspiam legimus, vel patrem humana carne figuratum fuisse, de cœlo loquentem, & dicentem. Hic est filius meus dilectus? Quod cum ita sit, quid egemus te-
B stibus? Res ipsa per se se loquitur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres personæ, quæ nec re, nec nomine colludunt, sed neque inuicem confligunt, aut colliduntur, iuxta naturæ quidem cõmunia simul, at iuxta personarum propria consequenter se habentes, quasi vnius catenæ annuli, distinctè coniuncti, & coniunctè distincti. Audite & intelligite omnes. Quemadmodum, qui in gracili catena alterum annulum trahit, siue primum, siue medium, siue extremum, simul totam quassat catenam, sic in sancta Trinitate; qua nihil subtilius, quia est purus spiritus, propter admirabilem ordinem, connexionemq; Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quos discretos quidem, & inconfusos; sed tamen alterum in altero, velut inser-
C tos, & implexos, diuina historia docet; si quis vnum blasphemat, si quis in vnum nõ credit, si quis vnum afficit iniuria, is totam Trinitatem blasphemat, is neglector est, & contemptor totius Trinitatis, is iniquè est iniuriosus toti sanctissimæ Trinitati. Quem propterea etiam si cum Helia sublimem curru, per aera volantem videremus, aut cum Mose, & Petro siccis pedibus ambulantem per maria, denique cũ Paulo ad tertium vsque cœlum ascendẽtem, & super astra collocantem nidum suum, ad huc nihilominus illi ipsi tanquã lęsi numinis reo & perduellis anathema, maranatha diceremus, & ne salutati quidem vlla eum resalutatione dignum arbitraremur, agnoscẽtes in eo filium mortis, virum Belial, Antichristum, & primogenitũ Satanæ. Iam si de nomine & ratione personæ aliquid dicendũ,
D rogo te importune vexator, & direptor sacrorum, quid nam aliud, quod tuis auribus morigerari posset loco personæ dici maluisses? singulare ne? At diuina essentia, non est vniuersale. Prima substantia? at illa non est secunda substantia, & in Deo non sunt duę substantię. Indiuiduum? At cõfestim interrogatio sequitur, cuius speciei? & illa species cuius est generis? Dici maluisses suppositum? sed quid illud est, cui subijcitur, aut supponitur? Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Dicẽdum est. Aliquid? An verò, vox vsque adeo finita, & contracta conueniebat immensitati Dei? Ens? Sed certè Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt vnum ens, non tria entia. Res? At penes nomen rei, nõ distinguitur essentia diuina, à Patre, Filio, & Spi-

ritu ſancto, nam & illa eſt res, & tamen non ſunt quatuor res. Quid igitur tandem dici potuit, niſi perſona? nam ratio eſſentiæ, non eſt perſona, ſed natura, Neque verò profectò credendum eſt, viri patres & fratres, ſi omnia ſacramenta ſalutis noſtræ, redemptionis noſtræ, glorificationis noſtræ, accepimus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Spiritum ſanctum, ille enim eſt, qui Prophetas conſtituit, qui Apoſtolos erudiuit, qui Euangeliſtas fecit, qui dona diſtribuit, qui omnia opera mirabilia geſsit, qui denique ſcripturas dictauit, easque per Doctorum linguas & ora interpretatur, vſque ad conſumationem ſanctorũ, quando repleta erit terra ſcientia Domini, velut aqua maris operientis. Non eſt inquam credendum, quod hoc ipſum, quaſi commune nomẽ, Patris, Filij, & Spiritus ſancti perſona, quod voluit ab omnibus credi, firmiter; ab omnibus dici, fideliter, iudicio & voluntati hominum reliquerit; ſed ipſe tradiderit, docuerit, declarauerit, ipſe profunda fluuiorum ſcrutatus eſt, & naturæ, & perſonæ Dei; vt cætera myſteria abſcondita produxit in lucem. Quo authore, nemo vnquam repudiauit Deum, aut genituram Dei: nemo vnquam dixit anathema Ieſu, nemo vnquam blaſphemauit Spiritum ſanctum, nemo negauit Trinitatem, nemo ignorauit vnitatem. Quid? Nemo attẽdit ſpiritui erroris, nemo credidit doctrinis demoniorum, nemo in hypocriſi locutus eſt mendacia, nemo cauteriatã habuit conſcientiam, nemo euangelium peruertit, nemo ſcripturas temerauit, nemo fidem irritam fecit. nemo polluit ſacramenta, nemo ſpreuit iura patrum, nemo hæreſes ſeminauit, aut Chriſtianæ religioni contraria decreta conſcripſit. Quod ſi illo docente, in diuinis, & naturam & perſonam dicimus, quis eſt, qui has voces repræhendere audeat, aut conuenientiores excogitare poſſe confidat? An verò non videtis Apoſtolorum Principes, Petrum, & Paulum, tanquam primos depoſitarios traditionis Spiritus ſancti, duas haſce voces æternis ſcripturarum monumentis conſecraſſe? Diuus Petrus Naturam dixit, vtpotè eccleſiæ Princeps, Diuus Paulus Perſonam, tanquam defenſor fidei, & Religionis, vt efficiamini inquit ille, diuinæ naturæ conſortes. Hic autem, Si quid donaui, in perſona Chriſti donaui. Et quidem viri docti, vox illa vſitatiſsima ὑπόστασις, quam tantopere à Romanis hominibus ad huc poſt Nicænam fidem, importune exigebat moleſtiſsimus oriens, ſi vt quibuſdam placet, nihil differt ab οὐσία, adeo ut, quemadmodum dicitur vna οὐσία, ſic & dicatur vna ὑπόστασις, & viciſsim, ſicut dicimus tres ὑποστάσεις, ſic admittamus etiam tres οὐσίας, non'ne tanquam ambigua vitanda fuit eccleſiaſticis viris in re tanti momenti? Quod ſi ſubſtantiam ſignificat, non eſſentiam; nam certè Græci ſubſtantias, in quibus ſubſiſtunt οὐσίαι, hoc eſt indiuidua ὑποστάσεις vocant, omnino erat penitus reijcienda, ne cum Arrio tres in Deo ſubſtantias, aut etiam ſubſiſtentias, hoc eſt ſi non οὐσίας, οὐσιώσεις, finitimæ enim ſunt vt videtis, confiteri aliquando tandẽ cogeremur. Tranſlata eſt

A ta est igitur ab hominibus ad Deum, hæc vox persona, qua religio à tanto discrimine, in quod propter οὐσίαν, & ὑπόστασιν veneiat, liberaretur. Iam enim quoties tam ab Ethnicis, quam ab hæreticis actu, doloque interrogamur. Quænam est hæc vestra Trinitas? citra omnem impietatis culpam, citra omnem notam ignorationis, citra omnem vocis ambiguitatem, respondere possumus Catholici omnes. Est Trinitas personarum, & verè, vt etiam à Græca voce non declinemus θείων προσώπων. Neque enim, vt quidam dixit, verborum in hac re inops est Græcia; quæ hæc omnia, essentiam, substantiam, subsistentiam, & personam, totidem nominibus reddit: Essentiam sanè οὐσίαν, Substantiam, ὑπόστασιν, Subsistentiam, οὐσίωσιν, personam, πρόσωπον vocat. In quo sensu Diuus Paulus
B dixit ἐν προσώπῳ τοῦ χριστοῦ, vt obtumescant graculi, quibus nihil aliud est in ore, quam vitandas prosanas nouitates verborum. Sunt autem profectò Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres quasi vultus, & facies, non nisi aspectu, & respectu, relatione inquam differentes, quibus in aperto ecclesia, cœlo specie à beatis, fide à viatoribus agnoscitur verus Deus. Quanquam autem non separentur in natura vna ex originibus, tamen propria distinctione, & distincta proprietate, liquidissimè purissimèque, ita discernuntur, vt nulla sit inter eos societas, nulla communicatio, siue rerum, siue nominum. Ecquis igitur inter homines, tam verè persona est, quam tres illi, Pater, Filius, & Spiritus sanctus? Nam quis eorum est seorsum, per se se, vnus ab alio, ab alio, inquam non ab altero, quilibet enim
C est alius, & nō per accidētia aliquo modo alter. Neque omnes quidē sunt aliud, sed singuli sunt alij. Alium paracletum, inquit Christus, & Non sum ego solus, sed mecum est qui misit me pater. Planè itaque alius. Quomodo autem alius? Persona, ecquid tandem igitur significat diuina persona? id quod est distinctum in diuina natura. Quod commune est & indefinitum, pertinet ad naturam. Quod proprium est, & vni soli affixum, non nisi ad personam. Natura igitur est Deus. Personæ sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Accipe exemplum. Homo, est natura: hic & ille homo, sunt personæ. Caro, anima, sanguis, ossa, pertinent ad naturam, ad personam spectant hæc caro, hæc anima, hic sanguis, hæc ossa. Verum enimuero, vix auditas hasce rerum corporalium similitudines, abige, abnue, nega, respue, fuge, abijce, quia in Deo nihil
D est nisi actus purus. Quanta sunt, quam multa sunt, quæ coeunt in vnum, ad constituendam in nobis personæ rationem? Esse in primis, quod illud est, cui opponitur id quod simpliciter est nihil, cuius ne quidem, ne exemplar quidem vllum est in ipso Deo. Esse hoc, quod est esse ratum, vnde dicitur res, & decem prædicamenta complectitur. Esse aliquid, quod sub genere, speciem atomam refert. Esse hoc aliquid, quod de indiuiduo dicitur, quod se ab se indistinctum, ab alijs distinctū esse. Esse in actu, quod est existere, extare, esse inquam extra, hoc est extra causam.

Nam

nam quod in cauſa ſua eſt, & vt græci dicunt ἐνδυνάμει, propriè non E
exiſtit. Eſſe per ſeſe, quod eſt, & ſuis viribus niti ſubſiſtere, quod in lingua
græca pertinet ad οὐσίωσιν, & accidentibus ſubſtare; quod propriè ſpectat
ad ὑπόστασιν, non eſt enim perſona; niſi in ſubſtantijs. Demum viue-
re, ſentire, moueri, intelligere; quia neque lapidis; neque arboris vllus vn-
quam ſapiens perſonam dixit, neque equi, vel cameli, & breuiter infra ho-
minem perſona dicitur. Immo vero, ne plebeios quidem homines; ſed
viros præcellentes, quorum propterea eſt velut certa celebrisq; cognitio.
perinde ac eorum, qui in ſcenis certos homines repræſentabant, communi
ter ſolemus appellare perſonas. Porro vero Pater, Filius, & Spiritus ſan-
ctus, diuinæ perſonæ, non minus ſimplices, quam illa ipſa natura Dei, in
qua idē eſt quod habet, quod habetur, & ipſa habitatio, vt ſuo loco diceba F
mus, conſtituuntur, vt ſint perſonæ exiſtentes, ſubſiſtentes, diſtinctæ, ſolis
relationibus, relationibus inquam originum, quę non ſunt vt in creaturis
accidentia, ſed res ſunt illa ipſa eſſentia Dei, tametſi in prædicādo, vt aiūt,
retinent modum relationum, quia dicuntur ad aliud. An verò non etiam
viuunt, non mouent, non intelligunt, vt nihil illis deſit quod ſpectet ad
perſonam, ſi pater dicit verbum, & ſpirat Spiritum ſanctum, ſi verbum &
Spiritus ſanctus mittuntur ad nos, ſi faciunt, quæ pater facit, ſi firmant or-
bem terræ, ſi continent omnia? Hæc enim quatuor, quæ ex ſacris literis pa
tent, quam clariſsimè oſtendunt verbum Dei nō eſſe inane & euanidum,
velut verbum hominum, quod prolatum voce, in aerem effluit & diſſolui G
tur, ſed eſſe viuum & efficax οὐσιωδῶς προαιρετικόν τε, καὶ ἐνεργὸν, καὶ
παντοδύναμον. Vnde & ſequitur, quod Spiritus ſanctus ſimiliter, vt cum
græcis patribus græce dicam, ſit, οὐ πνοὴ ἀνυπόστατος, οὔτε ἆσθμα λυόμε-
νον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λεπτόν, εὐκίνητον, φιλάγαθον, βέβαιον, νοε-
ρόν. Quæ profectò omnia dici non poſſunt, niſi de veris perſonis. Itaque
(vt aliquādo finiam), ſicut Deus eſt natura, vel ſignificat naturam, ſic pater
nitas diuina eſt Deus, pater, prima perſona. Filietas diuina, eſt Deus Filius
ſecunda perſona, Progreſsio diuina, eſt Deus Spiritusſanctus tertia perſo-
na. Ad ſe in nobis perſona dicitur, ò viri, at uero in Deo ad alterū, quan-
quam relationem ſignificat per modum ſubſtantiæ, vt videtis. Inde ergo
ordo perſonarum, vnde, & relatio, ordo inquam ille, quo per ora ſacer- H
dotum vox Domini ſonat in aquis ſalutaribus. Primo enim nominatur
Pater, ſecundo Filius, tertio Spiritus ſanctus. Non quia ſit ordo vnius per-
ſonæ, vel ante & poſt alteram, vel ſupra, & infra alteram, ne ſi nullus ſit
ordo, nulla quoque ſit diſtinctio, & abſque diſtinctione in natura diuina,
exultātibus hæreticis, ſit æterna confuſio, An vero non audis ò homo, ex
ore Spiritus ſancti pronomina, primæ, ſecundæ, & tertiæ perſonæ appoſi-
tè diſtributa inter perſonas illas diuinas? Sane Pſaltes ſublimi quadam
proſopeia, transfigurans in ſe Chriſtum Ieſum, Dominus dixit ad me,
(inquit) filius meus es tu, ego hodie genui te. In Euangelio autem, Chri-
ſtus

A ſtus Ieſus loquens de numine Spiritus ſancti, quem miſſurus erat apoſtolis
ſuis, Cum venerit inquit Spiritus ſanctus, ille vos docebit omnia, ille me
clarificabit ille de meo accipiet, quid amplius vultis? Ecce tria prono-
mina perſonarum, Ego, tu, ille, ego vox eſt Patris, Tu dicitur ad filium, Il-
le velut indice extento, monſtrat Spiritum ſanctum. & hæc quidem, vt vi
detis non mugiunt nemora noſtra, non reboant noſtra timpana, aut cim-
bala, ſonant, & canunt aureæ, & argenteæ ſacrorum eloquiorum tubæ do-
ctrinæ fidei, velut auri pretio, luce & claritate ſermonis, tanquam argenti
nitore dignæ Deo. Profectò vero, quæ hactenus dicta ſunt, de illa ipſa di-
uinarum perſonarum diſtinctione, origine, numero, ordine, quo magis
diffuſa, defenſa, probataque ſunt, eo magis, niſi diuinarum ſcripturarum
B teſtimonio fulta, munitaque eſſent, & quaſi examinata ad ignem, ad ignē
ſanctum, qui de cœlo venit, non ad ignem alienum, quem hæretici è terra
offerunt domino verendum eſſet, ne per affectatæ orationis vitium, quod
græci κακοζιλίαν dicunt, nimium elaborata, & dicendi artificio ingenio-
ſe compoſita viderētur, hoc eſt non tam vera quam ſubtilia, diſerta magis
quam fortia, apparentia potius quam ſolida, ſed iam vt videtis, occaſionē
habent illi ipſi qui ſapientes ſunt, vnde ex ſacris literis maiora quoque &
ſublimiora miſteria fodere, aperireque poſſint, & euadere ſapientiores.
Scriptum eſt enim, Da occaſionem ſapienti, & ſapientior efficietur. In-
terea vero nos lenti, vt poſſumus, & infirmi, ipſo Deo terno & vno iuuan-
te, ex diuina Trinitate, ad diuinitatis vnitatem aſcendamus. Etenim doctri
C na fidei ſic habet. Quemadmodum per ſe ſe, & ſingulatim quiſque eo-
rum eſt verè increatus, verè immenſus, verè omnipotens, verè æternus,
verè Deus, ac Dominus, ita vniuersè nequaquam tres Dij, nequaquam
ſunt tres Domini; ſed vnus Deus, vnus Dominus, vnus increatus, immen-
ſus, omnipotēs, æternus, in cuius vno nomine baptizati, ſaluatique ſumus,
ſicut ſcriptum eſt, Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Sed hic opti
me illud quadrat. Veritas latet merſa in profundum puteum.

Tres perſonæ, Vnus ſolus Deus. CAP. XI.

D ASCENDAT Puteus, Aſcendat Puteus, puteus quē
in terra foderunt principes, quem in petra excude-
runt Reges. Aſcendat inquam concinentibus car-
mine, & choro filijs Iſrael, non carne, ſed ſpiritu; &
erumpens per omnes terræ fibras; nō iam lateat, ſed
pateat aqua putealis, vt ſit nobis fons, non puteus;
ſit fluuius, lacus, ſtagnum, ſit mare, factum dulce, de
quo bibant Iudei, & gentes, græci, & barbari, ſapiē-
teſque, & inſipientes, ita vt de ventre eorum flumina fluant aquæ viuæ,
cuius impetus lætificet Sanctam Ciuitatem Dei Hieruſalem, & ſubmergat
ad

ad Tartara Ciuitatem Diaboli Babilonem, neque illum obstruere posint Allopholi; qui ab initio aridi, semper, & sine humore: Ideoque siccitatis amici, vt æstiuus canis fodientibus puteos Abraam, Isaac, & Iacob, iurgabantur, & contradicebant, vt qui nunquam in puteis aquam videre voluerunt, sed rudera quisquilias, lutum, saxa, aridam terram. Viri fratres, vobis gaudete, nobis congaudete, & Deo in primis gratias agite. Quod enim multi Reges, & Prophetæ videre olim desiderauerunt, & ne audire quidem potuerunt ipsi iam

O terque quaterque beati.

auribus vestris auditis, & oculis vestris videtis. Ecce ascendit puteus. Puteus, non in desertis torrentibus Arnon, descriptus in libro bellorum Domini; sed in media Samaria, deliniatus in Euangelio pacis Christi. Puteus inquam ille, incredibili magnitudine, & plenissimus aquarum viuentium, vbi mulier Samaritana, in tipum gentium, gratiam, non tam quæsitam inuenit; quam nesciens & ne cogitans quidem, oblatam reperit. Puteus, non iuxta quem, olim Moses lator legis adaquauit septem filias sacerdotis Madian; sed supra quem, Iesus author gratię, fons sapientiæ, verbum Dei, nouissimis diebus docuit omnes populos: Docuit inquam, vt post hac colant, & adorent Deum in spiritu & veritate, nimirum Deum Patrem in Spiritu sancto, & agnitione Filij eius qui dicit, Ego sum veritas. Nō enim tempore gratiæ in Iudea tantum, notus Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ne in Israel tantum magnum nomen eius; sed iuxta illud, quod Christus præcepit Apostolis, in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, vt quiescente orbe à prælijs, homines exhonerati scelere, culpa, metu, reficerentur spæ futuræ vitæ, & in ipso Deo tanquam in centro inuenirent requiem animabus suis; nimirum lineis, quæ eò tandem redeunt, vnde ducuntur. Vere enim non sub Mose, sed sub Iesu, si non extinctis, sopitis saltem carnalibus desiderijs, & compositis inimicitijs, inter Carnem, & Spiritum, quisque Christi fidelium in velamento Patris, Filij, & Spiritus sancti, sedet in pace sub ficu sua, sub vite sua, sub oliua sua. Illi fuerunt principes, qui in terra prophetarum, & legis, altissimè defoderunt hunc puteum; illi fuerunt reges, qui altè defossum puteum, in viuo lapide Christo Iesu excuderunt, principes populorum, reges regum, triumphatores prouinciarum, & regnorum, qui inclinatis scopulis Philosophiæ, Magiæ, Sinagogæ, Cesarum, populorum, hæreticorum, humano generi apparuerunt, & ostenderunt, hoc ipsum latifundium aquarum, hanc ipsam abyssum Sanctæ Trinitatis, & vnitatis Dei; vt ne iam ab ipsis quidem inferorum potestatibus obstrui posit, perennis puteus iugis aquæ; neque item aliquis impediri, quominus hauriat, si velit aquam viuam de puteo Patre, Filio, & Spiritu sancto. Ecquam optimè conuenit, quod septuaginta interpretes verterunt ἐξάρχετε αὐτῷ φρέαρ, Initiate illi puteum? Non enim alia ratione, & methodo; Christus Iesus in

feruore

A feruore solis, ipse verus Sol, nostræ salutis amore, & desideri o feruens, dũ sedẽ; ad aquas, de natura, & virtutibus atq; differentijs aquarum, quæ sunt sub cœlo, & supra cœlum philosopharetur, & ad eruditionẽ nostram, eructaret abscondita, à constitutione mundi, initiandos esse docuit, siue sacris, siue laicis, quotquot ad montem Domini ascenderunt, & ad Domum Dei Iacob, vt doceat illos Deus vias suas, & ambulent in semitis eius; quã hac ipsa fide sincera, & sublimi intelligentia sanctissimæ Trinitatis, vt, qui Christiani esse cupiunt, & in cathechismo, & in Baptismo profiteantur, credere, in Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: & planè intelligant, tametsi est alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; ideoq; trium B personarũ distinctio, ad plures numero puteos pertinere posse videantur: quia vna est substantia, vna in tribus natura diuinitatis; tamẽ non esse, nisi vnum solum puteũ, siquidem, & omnium puteorũ fons est vnus. Vnde, & magno misterio Salomon in parabolis, non tam dixit puteos, quam putei fluenta, & puteorum fontem. Profectò vero, cum cæteri vbiq; gentium populi, de ipso Deo, lãguidè nimium, frigidèq; loquantur; ipsi soli, qui à Christo nomen portamus, & super quos inuocatũ est nomen eius, altè ad modũ, pieq; de ipsa diuinitate, & sentimus, & loquimur. Qui, & nihil horremus magis, quam audire Deos. Didicimus enim loqui magnalia Dei, & iãdiu Deos esse demonia scimus. Neq; enim tanta illa dignitas, & celsitudo, cõsortes habere potest imperij; sed tamẽ desertę solitudinis vastitatem, C fedã, & immanem, quã nulla natura amat, ab immẽsa illa sempiternæ diuinitatis maiestate, & amabilitate remouemus. Ægiptij, disciplinarum omnium quasi fontem Hebrei custodes, & nutritores religionis. Græci quoque, qui, & ex Aegipto, & ex Iudea suas ipsorum Athenas ditarunt, tantis omnium scientiarum opibus, & Thesauris, in hac immensa caligine defecerunt; & τὸ πέπλον, quo sanctè tegitur veneranda illa maiestas numinis, reuelare non potuerunt mortalibus; & si quidem terna illa priscorum acclamatio cuius, & alibi meminimus. Ω σκότος ἀόρατος, ὦ σκότος ἄγνωστος, ὦ σκότος ἀνόητος. At verò Christo mostrante viam, ducenteque, & comitante nos, magno animo, in reuerendas hasce tenebras ingredimur, & non σκοτεινοί, sed φωτεινοί, omnibus, qui secretum hoc, & Deo D dignum conclaue ingredi volunt, filium sequentes historiæ, ipsi quasi noui Thesei, omni metu seposito & absque aliquo errore percurrimus. Sanè cum immundæ gentes, quæ veri Dei naturam ignorant prolapsæ sint, in multitudinem Deorum, Iudæi contra, zelum habentes religionis, sed non scientiam, turpiter ab vniuersæ historiæ antiquitate recesserunt, qui timentes venerari Deos, non tam Deum vnum fideliter prædicant, quam obstinate, & perfidè trinum negant inter se singuli, Vt Assur cum ægipto, omnes à veritate, vt ambo ab Israele, plusquam hostiliter disidentes, emissa cælitus Christiana sapientia, vniuersæ Theologiæ culmen, atque fastigium, medio itinere progrediens,

inter superstitionem Iudæorum; quæ Trinitatem execrat: & vanitatem E gentium, quæ vnitatem contemnit veritatis, hasta, clypeoque secura; vnitatem cum Trinitate, & Trinitatem, cum vnitate coniungens, credit quod Pater sit Deus, similiter, & Filius, & Spiritus sanctus; & tamen, non sint tres Dij; sed vnus solus Deus. Qua fidei regula, luceque freti, ambulamus quidem inter laqueos vtrinque absconditos; & tamen securi sumus, à laqueis, asserentes, quod tantum vnus sit Deus, quia non sunt plures Dij, & tamen Deus non sit tantum vnus, sed trinus, quia quælibet persona est verus Deus. Neque enim cum multis Dijs Græcizamus; neque Iudaizamus, cum vnico, & solitario Deo; sed ternam, simulque vnam diuini numinis maiestatem, non stultè, vt deliræ gentes putant, multo verò altius; quam insania Iudæorum intelligat, credimus, confitemur, veneramur, incedentes per viam regiam, & ne tantillum quidem ad dexteram, vel ad sinistram declinantes; vt propterea Iudæi à dextris, & à sinistris gentes, securè ad nos venire, & inter se conuenire possint. Intellexistis hæc omnia? Intelligite iterum, dicam enim quam clarissimè, Deorum multitudo locum non habet, vbi est tantum vna natura diuinitatis, & nō potest esse solitudo in diuinitate, vbi tres sunt simul, quorum quilibet est verus Deus. Illud placat Iudæos, hoc lenit gentes, imò, hoc, & illud, tam Iudæorum, quam gentium errorem fęliciter corrigit, & emendat. Tolle naturam vnam; quomodo erit Deus vnus? Sit vna tantum persona, quomodo non erit solitarius? ex natura una, & tribus personis, glomeratur G (vt ita dicam) vnitas cum societate, & societas, cum vnitate. Summi illi gentium Philosophi, Socrates, & Plato, admirabili quadam forsan, & diuina ingeniorum subtilitate, velut diuinantes, omnino autem, nō absque numine loquentes, & scribentes de hoc ipso mysterio sanctissimæ Trinitatis, per somnium ferè, & caliginē, non nihil viderunt, intellexerunt, perceperunt, maiores etiam nostros, quasi, per vmbram secuti; vix enim fieri potuit, vt lux tam magna, & tam refulgens, terni huius solis, nō toto orbe rutilaret, & cū ingēti gloria nō emitteret vbique aliquos sui ipsius radios ac splendores. Verū enimuero, profanis oculis cerni, apertè sacra vix possunt. Videntur sancta sanctis, & profana profanis. Itaque de Deo loquentes tanquàm de Rege, non vnum regem; sed tres reges, & tria regna ineptè, & impiè adulterata prorsus, & corrupta de more, diuinæ historiæ, falsò cōmenti sunt, & somniauerunt, vsque adeo sua ipsorū errata orationis H splendore, & copia, verisimilia facientes, vt ex eorum fontibus, sicut quidam ex patribus dixit, si tamen fontibus, & non potius corruptis, fetentibusque lacunis, suos hortulos irrigasse videantur Arrius; cui dulce nimiū videbatur, cum alioquin in Christi nomen iurasset, non in Socratis, aut Platonis, & sapere animo, & erūpere ora, Platonica magis, quā ecclesiastica, & Christiana dogmata sectatus, idq; in vniuersę pietatis interitū, atque perniciem. Nam catholicis, & pijs cultoribus terni Dei, non est respublica

Deorum,

A Deorum, aut Senatus Regum, illa ipsa Trinitas Patris, Filij, & Spiritus sancti, sed est verè monarchia vnius Regis, vnius Dei; circa quem, omnia sunt, cuius gratia sunt omnia, & qui est causa omniũ. Deinde verò, sicut in toto diuinitatis ipsius mysterio, in vniuersum, & ex toto falsi fuerunt, sic cum descenderent ad personas, de Patre quidem, & de Filio, velut per ænigmata scientes forsan, & nolentes, quædã loquebantur, & scribebant, non prorsus à veritate religionis abhorrentia; sed tamen ipsum Spiritum sanctum, qui infunditur puris animis, & spiritualibus sensibus illabitur, dispensator donorum, & sanctificator animarum, per ingrati animi crimẽ, ignari, & impuri, vt non accipere, sic nec videre, nec intelligere potuerũt, iure, ac meritò à spiritu sanctificationis, & veritatis alieni, qui ad nimiũ
B illum, tanti solis calorem, ad exuberantem illum, magnificumque splendorem diuinitatis, quo nullæ, etiam ardentes oculorum acies, non maximè repercutiuntur, attolli, non poterant. Nimirum homines, secundum hominem ambulantes, animales, rationales, non spiritales; quibus moris erat philosophari de sacris, sed viuere extra sacra: per insidias explorare dogmata veræ religionis, sed superbe nimium, & gloriosè niti, vt sua ipsorũ inuenta viderentur: De spiritu quodam, & de anima mundi, nescio quid grande, cogitabant, trutinabant, personabant, sibi nimium placebant; At verò in ipso numine sancti Spiritus, toto cœlo (vt dicitur) ab intelligentia veritatis aberrauerũt. Quid quod illa ipsa Aegyptus, philosophiæ Græcorum insaniuit, non tam ferax frugum quam errorum: per terrificum
C illum Mosen, qui aduersus eam iustissima Dei prælia præliabatur, nõ primo, nec secundo, sed tamen tertio diuinitatis signo, argumentoque conuicta; quemadmodum digitum Dei Spiritum adesse confessa est, sic illũ sibi deesse negari non potuit. Hoc ipsum in totum à Deo aliena, quo Dei spiritu vacua. Nam lumẽ vultus Dei Filius, inde emicat ignis Spiritus sanctus, vt in lumine Patris, & filij; videamus lumen Spiritum sanctũ. Ita demum ò viri, Christianæ vestræ gentis propria est hæc una gloria, vt quia Christianis solis promittitur æterna beatitas, ipsi etiam soli cognoscant Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Res enim, quæ nos beatos efficiunt sunt, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Quid hic obijcis Mosen, & Prophetas veteres? Moses vix natus, proiectus in aquas, & mox assum-
D ptus ex aquis; qui etiam in nube, & in mari baptizatus est; qui, & ante baptismũ maiores diuitias est arbitratus, vt D. Pauli verbo vtar, thesauro Aegyptiorum improperium Christi: Moses, qui libens, & lubens, obscurari passus est splendoris sui gloriam, & cornua in monte sancto, vt Apostoli, ne in eum quidem defigere oculos dignarentur, sed suspicerent, & adorarent Christum solum, cui vox delapsa cælitus testimonium perhibebat: Moses inquam, qui in capite libri, & per omnia volumina legis, de Christo, tam luculenter, & magnificè scripsit, vt hostes Christi Iudæos, etiam nunc vita functus, accusare, & condemnare videatur, an non ad

Christum

Christum pertinet? an inter Christianissimos Sacerdotes, & Reges censendus est? Prophetę porrò, vsqueadeo apertè diuino oraculo numerantur, inter Christi fideles; vt eorum, quisquis vocetur Christus. Nolite (inquit) tangere Christos meos, Et quidem Moses maximus mystarum, ac prophetarum, dum prima vice in cosmopæia Deum nominat, cuius populo iura daturus erat, & leges, illo ipso nomine אֱלֹהִים quod plurimum numero effertur, nonne plures in diuinitate personas insinuat? quod deinde cõiungens cum verbo numeri singularis בָּרָא apertè monstrat, cum Trinitate personarum Vnitatem naturæ Dei? Placet enim præterire silentio, illud. Pluit Dominus à Domino. Et vocem illam Dei, Faciamus, Illam quoque, Ad imaginem & similitudinem nostram, sed & illam, Venite descendamus. Non est enim mihi animus, vel cũ Mose centonas texere, vel enumerare singula loca, quæ ex Mose diuinam Trinitatem, & vnitatem stabilire, & declarare videntur. Adde, quod multi, ex sanctissimis illis vatibus; qui eum, vel pręcesserunt, vel secuti sunt, quorum velut ingenti terremotu perterritus orbis, à simulacris Deorum, ad Deum vnum confugere cępit, non omnino tacuerunt, quãuis non explicarunt prorsus altissimum hoc, & ineffabile sacramentum diuinæ Trinitatis. Etenim quia in eo vniuersa ferè Theologia, quasi ex imis radicibus eruenda, continetur. Eratque propterea omni ætate necessarium cognitu humano generi, at merito per altissimam illam Dei prouidentiam Spiritus sancti opera factum est, vt nouissimis seculis, noue doceri, declararique potest. Nouum omnino esse, & videri mundo non posset, cuius nimirum multa lux radiasset, ab initio conditi orbis, vmbrosis alioquin nubibus, & obscuris ænigmatibus obuoluta. Sedenim, & iuxta Euangelicam parabolam, historiæ veritatem concludamus, viuidis animis opus erat, & nouis, ac vegetis regenerati hominis sensibus, qui sacrum istud secretum fideli intelligentia capere possent, non enim capiunt vinum nouum vtres veteres. Itaq; à gradibus, & à claritate in claritatem, vt Dauidica & Paulina voce vtar, hoc est non repente, & è vestigio, sed sensim, & modice progresibus, profectibusque illustrioribus, subinde crescens augustissima Trinitatis lux, nimirum nostro captui se semper attemperans, mundo tandem plenissimè affulsit, dum dies diei eructat verbum, & ætas ætati scientiam. Ex lege nemo est tam hebes, & rudis qui non planè intelligat esse in rerum natura vnum verum Deum. Prophetarum oracula, non semel prædicant Deũ, & Deũ verũ. At vero vox ipsa Euãgelij, vox pura, plena, & clara, non confusa, non contracta, nõ ambigua, diserte nominat Deũ Patrem, Deum Filiũ, & Deum Spiritum sanctum, Trinitatem expresse docens, quam antea per pauci, vel crediderant: vel intellexerant, insinuans vnitatem, quam soli impij, vel negabant, vel ignorabant, vtrumque coniungens, ne vel de Trinitate propter vnitatem, vel de vnitate propter Trinitatem, aliquis de cætero dubitaret. Quam nimium verè scriptum est, ò viri, Filius Dei venit in hũc mun-

A mundum, & dedit nobis sensum vt cognoscamus Deum. Hoc Moses non fecit; hoc prophetæ non fecerunt; hoc fecit Christus Iesus, Atque ideo illud est, quod ipsi fideliter credimus, quod firmiter tenemus, quod in omnium aures alta voce prædicamus; scientesque à quo didicerimus, nec aliter credere possumus, nec volumus. In hoc etiam certi & securi, quod & beatæ Seraphim dum ipsam Trinitatem, veneratione, & cultu prosequuntur, simul sanctum sanctorum terna laudatione glorificant: & nihilominus, vnum solum agnoscunt numen, dum ipsa δοξολογία qua chorum, & symphoniam claudunt, in vnam desinunt maiestatem, authoritatem, diuinitatem. Non capiat hoc synagoga, non sentiat philosophia, credit & intelligit tota ecclesia. Nos in ecclesia stamus, cum ecclesia sentimus; no-
B bis non est alius Deus, quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vnus & solus Deus; & si Angelus de Cœlo, aliud euangelizaret nobis, huic in verbo Dei, Anathema constantissimè diceremus. Tu nos iudica Domine, si crimen est, quod nec Iudaicam cæcitatem sequamur, nec fallaci philosophiæ inhæreamus. Nam per ecclesiam tuam, per Prophetas, & Apostolos tuos, denique per filium tuum edocti sumus, vt, & diuinæ naturæ vnitatem firmissimè credamus, & de personarum Trinitate nulla ratione dubitemus. Tarde nobis nati sunt Arrij, Tarde Sabellij; ante omnes hæreses veritas, ante Antichristos Christus. Nos Prophetas magistros habuimus, nos Apostolis credidimus, in euãgelij verba iurauimus, Christi verbo renati sumus. In hac fide nobis perstãdum est, & cũ oportuerit pro hac fide
C moriendũ, quod & nullus sit alius verus Deus, vel sancta Trinitas, sitq; hic ipse verus Deus. Sed agite, sistamus gradum, ò viri, dum enim plenis velis tuto secamus ęquora, ecce remorã nobis faciunt quamplurimi Echenees, omnes inquam pij, & pusilli, qui non facile deglutire videntur, quod nobis ex historia dicentibus, iam toties acceperunt, putantque multa illis cõsilijs, & meditationis iteratione esse ruminandum, qũo hæc ita se habeant, vt si seorsum de vnaquaque persona rogemur. Quid Pater? Quid Filius? Quid Spiritus sanctus? iuxta certam, Catholicam, & orthodoxam sanæ fidei intelligentiã, quam nos omnes docuit in sinu ecclesiæ matris nostræ, gratia Dei Patris nostri, respondendum sit, absque vlla cunctatione. Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus; & tamen de duabus,
D vel de omnibus personis, interrogati, Quid Pater, & Filius? Quid Pater, & Filius, & Spiritus sanctus? ex eadem fide, vnum Deum dicere debeamus, duos vel tres Deos asserere non debeamus, quum alioquin, vno quopiam sciscitante, quid Paulus? Quid Syluanus? Quid Thimotheus? sicut de vnoquoq; sigillatim respõdemus, est homo; sic de illis simul, dicere cogamur, nisi mentiri velimus, sunt multi homines; non enim nisi abdito illo sensu, quem apud paucos, speciei participatio facit, verè dici potest, quod sint vnus homo. Et quidem res est consideratione dignissima; nam, quum suo loco, supra ipsum etiam vnitatis, & simplicitatis apicem, de-

ſcriberetur vnitas doctrinæ naturæ, quis dicat, quam omnes ſibi ipſis E
vndequaque ſatis fieri exiſtimabant, nemo contradicere, nemo hæſitare, nemo non maximè probare videbatur, quod concludebam. Neque verò minus probabatur, ab hominibus, quod paulo anteà dicebatur, de ſanctiſsima Trinitate Patris, Filij, & Spiritus ſancti, excipiebant totis vlnis, aſſentiebant, plaudebant, iubilabant. Nunc autem, quando utrunque ſimul vno ſermone concludimus, mirum quam quiſque eſt anxius animo, quam quiſque ſe ipſum ſollicitat, quam nemo non in dubium vertit, & vnitatem ex Trinitate, & Trinitatem, ex vnitate. Sic enim loquuntur in corde, & in ore. Quomodo eſſe poteſt, pluſquam vna perſona, vbi non eſt niſi vna ſubſtantia? Et quomodo non ſunt tres
ſubſtantiæ, ubi ſunt tres perſonæ? Itaque, vt verum fatear, parum profeciſſe videbimur, niſi animis hiſce puſillis, tanta anxietate, & ſollicitudine laborantibus, timentibusque, vbi timendum non eſt. Iam iam aliqua ex parte ſuccurramus. Id tum fiet, ſi, cum fide rationem coniunxerimus; vt quum ſint tres quaſi cœli, ad quos gradatim aſcendit contemplatio rerũ diuinarum fide, qua reuelanti credimus; intelligentia, qua ratiocinando aſſurgimus, et experientia, qua ita eſſe videmus, & credimus, et probamus. Tertium quidem cœlum relinquamus beatis, ſed tamen, luſtrato primo, ad ſecundum quoad poſſumus, nitamur aſcendere, vbi tantæ diuitiæ, tantæ delitiæ, tanta dulcedo, tanta delectatio. Neque enim mortalibus ſimpliciter, et abſolutè ſed cõditionate ſolum, ſi non crediderint, G
interdicta eſt intelligentia arcanorũ Dei. Vt propterea illi qui firmi ſunt in fide, & fidei conſtantia, quibus nihil eſt certius, quam quod fide tenẽt, qui nituntur oraculis, tãquam demonſtrationibus, ſignis, velut argumentis, prodigijs, non minus quam experimentis; qui ſummæ dementiæ genus putant dubitare de ijs, quæ, tam multis, magnis, & miris modis confirmata ſunt, ſi habẽtes ſenſus exercitatos, neque enim omnium eſt nauigare Corynthum, neque omnium eſt tractare poſſe de Deo, & ſi omniũ eſt poſſe in Deum credere, & ad Deum præces, fundere, cum omni ſtudio, & diligentia, rebus diuinis inſiſtant, non obliti quæ retro ſunt, ſed alijs humilitatis in anteriora ſemper extenti, vt ad interiora ſubinde, & ad profundiora ſacrarij admittantur, illi inquam deſperare omnino non H
debeant, quin pulſantes ad fores amici, exaudiantur, & veritas inuenta quærentibus, ſua ipſius luce ſeſe exerens in medium, humani erroris diſcutiat nebulas. Intelligendum eſt igitur, viri fratres, & alta mente perpetuò repetendum, quod quemadmodum viris doctis, ne cogitare quidem licet, Paulum, Syluanum, Timothæum, eſſe vnum numero hominem, quandoquidem ſunt in illis tres numero animæ, tria numero corpora, & tres numero humanitates, ἀνθρωπότητας dico non φιλανθρωπίας, eſt enim cuique ſua ἀνθρωπότης: formæ verò eſt eſſe, et triplici formæ triplex eſſe, ſic, vice verſa, quoniam in illa ipſa diuina Trinitate,

A tate, Patris, Filij, et Spiritus sancti, non est sua cuique propria, sed una omnium forma Dei, diuinitas inquàm, quum vnius formæ non sit nisi unum esse, ne intelligi aliud quidem posit, postquam Pater est Deus, & filius similiter, & Spiritus sanctus, nisi quod necessario sint vnus Deus, & tres Dij omnino esse non posint. Da tres diuinitates, erunt tres Dij; Da tres maiestates, erunt tres Domini; Da tres æternitates, erunt tres æterni, sed quomodo esse possunt tres Dij, tres Domini, tres æterni, tres immensi, si non est nisi una diuinitas, vna maiestas, æternitas vna, immensitas vna? adde omnipotentia vna; sapientia vna; gloria vna? Nō est æquata, vt tandem nodum soluam, ò viri, natura personæ, neque naturæ persona; Christus, vna persona est, ex duabus constituta naturis, & cuiusli-
B bet hominis partes corpus, & anima, distinctæ sunt naturæ, quæ vnam hominis personam conficiunt. Quod si in vna persona sunt plures naturæ, cur incredibile videatur, quod in vna natura sint plures personæ? Hoc quidem est multo admirabilis, sed an non uobis placet ò pij, vt quæ profectò nostra est dignitas, & gloria, diuina illa admirabilitas; omnem aliā superet admirabilitatem? Et alia quidem, omnia diuinæ gratiæ munere mirabilia sunt: at in diuina vnitate, & Trinitate, locum non habet gratia; ipse Deus per se ipsum, ante omnem gratiam, natura suaptè est, totus admirabilis qui generat, qui nascitur, qui dat, qui accipit, hoc est, qui est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & tamen est unus solus Deus. Nimirū, qui dat, nihil sibi retinet naturę, & diuinitatis, quod non communiceet al-
C teri: & is, qui accipit, nihil eius, quod ad diuinitatem pertineat extra se relinquit, sed totum, & in totam accipit ab eo qui æternum dedit. Dicite rogo, Dare, & Accipere, quæ finitima sunt duabus illis cathegorijs Agere, & Pati, non'ne apud philosophos, sunt vna res potius, quam duæ, si mentis negatione se posita, quæ ad Dialecticum pertinet naturam solam consyderemus? Sanè ad eandem rem spectant, quæ datur, & accipitur; tamen accipiendo non damus, nec dantes accipimus. Itaque, & si Deum generare, aliud quidem est quam Deum generari: & Deum spirare, aliud est, quam Deum spirari; vnde & Pater non est Filius, neque Filius est Pater; neque Spiritus sanctus est Pater aut Filius, neque Pater aut Filius est ille ipse Spiritus sanctus; tamen quia quicquid est diuinitatis in Patre, per
D ipsam generationem commune est Filio genito, & per spirationem Spiritui sancto commune est quicquid est in utroque; idcirco & pater qui generat, & filius qui generatur, & Spiritus sanctus, qui ab vtroque procedit, sunt vnus Deus, & non tres Dij. Ecquid gloriosius, aut magnificentius, de ipso Deo, aut dici, aut cogitari potest, qua quod nihil habeat, nihilque habere velit, quod non sit illi commune cum verbo suo, cum spiritu suo? Neque verò profectò ipse Deus, qui vsque adeo liberaliter egit cum omnibus rebus, in ipsa creatione, vt nulla ex parte illis defuisse videatur, putandus est auarè egisse cum filio suo, dum illum ante luciferum genuit, &

non illi dederit totum quod pertinet ad diuinæ naturæ infinitatem. Ad- E
de, quod illa ipsa natura Dei in partes secari non potest, vt partim detur fi
lio, partim retineatur à Patre; atque ideo, vel nihil dedit Pater, vel nihil
sibi à Filio separatum retinuit, quod ad ipsam diuinitatis naturã spectat.
Non est autem Deus si non dedit, hoc est, si non generauit, vt audistis.
Totum ergo, & in totum, dedit filio, vt propterea idem Deus sit filius,
qui & Pater, omnino verò, & idem Deus est Spiritus sanctus, vtriusque
nexus & plenitudo. Adhuc ne, nõ quiescitis ò pij? Adhuc ne, idem saxum
voluitis? Substantia Patris, non est nata; Substantia Filij, est nata; substan
tia Spiritus sancti, neque nata, neque vt Patris non nata, quomodo eadẽ
est substantia? Sed videte, rogo me audiatis. Nisi credideritis, non intel-
ligetis. Qui non habetis alas, hærete scalis; qui non potestis volare, con- F
tendite paulatim ascendere; qui res per seipsas non intelligitis, capite ima
ginibus, & exemplis. An non potestis fingere animo esse re ipsa vnam,
eandemque scientiam; quam Socrates excogitando inuenerit, Plato au-
diendo didicerit, Apostolus reuelatione suscepit? Certè verò, hoc ipsum
intelligere potestis; Nisi in nobis scientia & sapientia accidens esset, futu-
rum esse; vt in tribus hisce viris, si esset vna scientia, esset etiam vna sub-
stantia. Ergo ne dubitate confidenter asserere, non esse consequens, vt
Tò non genitum Patris, Tò genitum Filij, & Tò procedens Spiritus sán-
cti, inferant aliam, & aliam substantiam, tametsi est consequens, vt infe-
rant aliam, & aliam personam, à se ipsa existentem, ab alio genitam, pro- G
cedentem à duabus, sicut re ipsa, quæ in Socrate, Platone, & Apostolo
esset vna scientia, in Socrate tamen secundum rem doctrina diceretur,
& esset: in Platone disciplina, in Apostolo sapientia, & fides. Ita est viri.
Ita est, & hic sistendum est; quia, quod amplius est, à malo est. Et cauen-
dum tibi est ò homo, ne, vbi in scholis diligentior haberi desideras, coram
ipso Deo, cuius res agitur, molestus esse videaris; existimans, & quæ dono
suo intelligis, non esse admirabilia, &, quæ ex te intelligere non potes, es-
se falsa & incredibilia. Credere mysterium Trinitatis, & vnitatis, ante-
quam intelligâs, vera est pietas, non nihil intelligere: vbi credideris, iuuat
& fouet pietatem; plene intelligere id totum quod credis, illius est quam, H
in cœlo expectamus promissæ fœlicitatis. Superbè, scrutari, & resecare ad
viuum, nihil crediturus, quod non primum exactè intellexeris, improbę
est temeritatis. Via ad fœlicitatem est pietas, nihil tam abducit à pietate,
quam hæc una, impietatis soror, curiosa temeritas. Sed finem dicendi om
nes pariter, audiamus.

A

Vnus Deus in Trinitate, & Trinitas in Vnitate.
CAP. XII.

QVAM pulchrum istud; quàm nobile secretum; quantum maiestatis, & admirationis habet? Itur in viscera, aperiuntur venæ, effodiuntur opes, recluduntur quæ latent in thesauris, & omnis gaza regia. Viri, hæc est tota periocha, summa, compendium, hęc est ipsa anatomè, qua euisceratur, &
B emedullatur fides, & intelligentia sanctisimę Trinitatis, & vnitatis Dei; Hic est annulus, sigillũ, character, formaque, & imago, qua breuissimè cõtinctur, ad viuũ exprimitur, redditurque nobis mortalibus, tota integritas; & plenitudo immensi illius, & incomprehensi mysterij, principio, fineque carentis, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Rogo, memẽtote nominis Dei in lingua sancta יְהוָה quod שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ vocant, hoc est nomẽ expositum, quia nisi exponatur, ne nominari quidem ritè potest; neque intelligi; sic enim, & Apollo Delphicus, respondit roganti. Quid est Deus? οὗ τὸ ὄνομα μὴ δὲ λόγῳ χωρούμενον illius nomen, ne mente quidem, aut ratione posse capi. Et Hermes ille ter maximus, θεοῦ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι.
C Dei nomen, humano ore efferri nequaquam potest. Quæ est igitur expositio illius sanctisimi nominis, nisi, quod ipsi quoque hæbrei tradiderũt, quadraginta illæ duæ literæ; quibus id ipsum vnius Trinitatis, & trinę vnitatis mysterium, quod quatuor literæ implicant, explicatur? Sinè duodecim literis scribuntur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, est enim Pater אָב Filius בֵּן & Spiritus sanctus וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. Vbi verò ex literis syllabæ, & tandem dictiones, orationesque conficiuntur, quæ sermone circumciso, nã lingua est circumcisionis, ideoque, vt sanctitate, & maiestate, sic, & breuitate veneranda; hoc totum explicent, Patrem esse Deum, Filium similiter, & Spiritum sanctum, omnino autem, & vnũ in tribus, & tres in vno, quod nostrum est hodierna die conuiuium, surgunt tres τέσσαρα δεκάδες
D Hæbraicarum literarum hoc modo אָב אֱלֹהִים Pater Deus בֵּן אֱלֹהִים Filius Deus רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֱלֹהִים Spiritus sanctus Deus שְׁלֹשָׁה בְּאֶחָד tres in vno אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה Vnus in tribus, Numerus planè sacratissimus, quo etiam admirabilis illa diuina σάρκωσις, humani generis vita, & salus, in libro generationis Iesu Christi, per quadraginta duas genealogias, mundo illustris apparuit. Oportebat enim; vt, & diuinitas, & humanitas, Saluatoris nostri Dei, eadem pęnitus ratione, ignoranti sæculo nota fieret, quando præsertim Deus, induit carnem hominis, vt homo carnalis, verteretur in Spiritum, & factus spiritalis, cognosceret Deum. Nam Deum nemo vnquam

viderat. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, & per se ipsum, E
& Spiritum sanctum suum, quem misit in corda nostra, quo confidentissimè inclamamus, Abba pater. Propter quod, & inuulgato sanctissimæ Trinitatis, & vnitatis Dei Patris, Filij, & Spiritus sancti, glorioso nomine, velut suo ipsius paternæ legationis munere functus, ad cœlum redijt, vnde ad terras venerat, dicẽs sublatis in cœlum manibus, Pater, manifestaui nomen tuum hominibus; Ecce ad te venio. Iam ergo, vt incæptæ rei manus, iam tandem admoueam, ò viri, quanta arcana putatis contineantur in hac lucida obscuritate, dũ inuictus ille Christianæ religionis athleta, quem Hæbraicè גלא רזיא relatorem secretorum appellare placet, vnitatem in Trinitate, & Trinitatem, in vnitate quibus: verbis, & sensibus in- F
uolutum Dei nomen, mirè, vt audistis, euoluitur, apud Hæbreos; & credendam, & colendam, clarissimis, & verbis & scriptis; idque non semel, sed iterum, cuicunque sibi salutem cupit, contestatur, audiente cœlo, & terra? Colligam ego, aliquot, ex tanta abyssi profunditate, lapillos. Intelligimus enim, in primis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse quidem res tres; sed neque singulas, neque omnes, esse distinctas, ab ipsa diuina natura, neque item diuinam naturam, esse rem quartam, separatam, & per se se existentem, extra diuinas illas personas. Sed neque vnam personam, seorsum existere, atque etiam aliquid facere sine altera, quin potius, & esse naturam in personis, & in natura personas beato quoque circulo, quem Græci περιόχρησιν dicunt, & esse, & facere, quidquid facit, vnam G
personam in altera, quamlibet in qualibet. Neque tamen permisceri, aut personæ personam, aut naturæ personas, aut naturam personis; imò verò, in sua ipsius summa, simplicissimaque vnitate, naturam illam diuinã, nullis diuinarum personarum caracteribus impressam, aut signatã, & simul sanctissimæ Trinitatis singulas personas, proprijs; quibus, constituuntur, & dignoscuntur signaculis, tam inuicem alteram ab altera; quam omnes è diuina natura esse distinctas. Hoc demum est credere vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate; coniunctionem inquam in discretione, & discretionem in coniunctione, imò verò, discretam coniunctionẽ, & coniunctam discretionem; vnam inquam Trinitatem, & trinam vnitatem. Ecquam nodosa ænigmata, quam doctas & obscuras fabellas, quã H
altas & difficiles allegorias, putarent nos commentari, profani homines, si audirent hæc ipsa, quæ loqui nobis datur, secreta secretorum? Sed enim ò viri docti, si non illis miseris, qui per infidelitatem, in tanta luce caligant, his saltem beatis viris; qui fide illuminati; per ipsas creaturas erudiri desiderant de maiestate creatoris, sublustrè quandam umbram, & non obscurum exemplum, tantæ rei ostendit Iris, illa pulcherrima nuntia pacis, pijsque, & impijs magnum cœli decus, cuius etiam, velut sacro diademate, Christus ille noster, augustissimus cœli, & terræ pacificator, in sacris literis tempora cingitur. Radius enim solis, vbi densitatem, & obscuritatem

tem

Atem roridæ nubis ingrediens penetrat, fitque ipsius lucis veluti quædam in se flexura, multi colores illas tincturas, quas in Iride videmus, & miramur, simul ita iungit inuicem, & separat, vt per sese, ac seorsum, singuli colores videri, discernique posint, & tamen iudicium nostrum effugiat, vbi nam incipiat lux colorare nubes, vbi sit totus arcus coloratus ex nubibus, & spatium quo vnus color distat ab altero, smaragdinus, à glauco, glaucus à flammeo. Itaque substantia vna est lucis; quæ, per solarem radium refracta, in coloribus Iridis multiformis apparet; neque enim aliud omnino est, roscida illa lux, quam multi illi colores, neque species illa uersicolor, quam substantia lucis. Et sanè hinc modo quodam manifestum euadit, (quis enim in exemplis *ταυτότητα*, & non potius *ὁμοιότητα* quæ-
B rat?) quod decens illa, & iucunda, in vna luce varietas, referat gloriam, & maiestatem diuinarum personarum, lux verò una in tantis coloribus, effulgeat oculis nostris, tanquam una natura Dei in diuinis personis; Vt propterea iungantur fœdera pacis, inter vnitatem, & Trinitatem, & omnino locum non habeat, illa rerũ quaternitas; sed tres res sint una res, & una tres; ita vt, neque proprietates personarum, diuidant illam naturæ unitatem, neque illa una natura confundat ipsas personas; vel sacra signacula personarum. Profectò verò ipse Christus Iesus, de quo, oraculũ insonuit orbi, Ipsum audite, quum Apostolis præscriberet formam, qua gentes inuitarent, non dixit in nominibus, quasi in multis, sed in nomine, quasi in
C vno, & illud tamen commune fecit tribus personis, quas etiam velut indice denotauit, designatis proprijs vnius cuiusque characteribus, aut signaculis, hoc est relationibus, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Apertè docens, esse vnum nomen, & tria nomina; vnam rem, & tres res; dicam cũ nonnullis Hæbreis, vnam coronam, & tres coronas. Dubitari ergo neque potest, neque debet, quin clarissimè definierit, & in tribus vnum, & tres in uno, esse vnum solũ Deum, quia sunt tres מִדּוֹת, & una הֲוָיָה & מִדּוֹת sunt in הֲוָיָה, & הֲוָיָה in ipsis מִדּוֹת. Rogo vos, quicunque estis, quid in verbis Christi deest? quid obscurum est? quid quæritur ad plenitudinem? quid desyderatur ad lucem? Quod si ad tantæ fidei *ἀληθογνωσίαν* rationes nobis perspicuè, & argumenta necessaria desunt, quæ fortasse, non solũ bea-
D ti vident; sed, & diuini nostri duces, velut seipsos excedentes, & verè vnũ, cum ipso Deo effecti, tanquam firmissima, euidentissimaque *ἀξιώματα* intellexerunt, è quorum fontibus omnem theologiam hausimus, hæc vna tamen, nobis omnibus certissima est, *ἀπόδειξις*. *Αὐτὸς ἔφω*. Verbum nanque est ille qui loquitur, significationem ergo, vimque verborũ non ignorat: Sapientia est, non igitur in re tanta, ex qua pendet hominum salus, aut temerè, aut confusè loqui debuit. Virtu est, vt quæcunque intelligi, & credi voluit, eadem dicere, & explicare potuerit. Neque uerò reliquit nos in tenebris, qui est lux mundi; sed neque in inuio, quis est uia, non in errore; qui est ueritas, denique non in morte, qui est uita. Itaque, tres

omnino ſunt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ſed tamen hi tres ſunt vnū. E
Et quidem ſi ſanctum, & terribile Dei nomen, communicari non poteſt creaturis, ſi in creaturis nulla ratione credere, vel debemus, vel poſſumus; ſi ſalus nulli vnquam contigit, niſi in nomine creatoris, ſi ſacramenta non, niſi ab impijs, & nefarijs, miniſtrantur in nomine creaturæ; profecto cum iuſsit gentes omnes per vnam fidem, vnamque confeſsionem, & inuocationem vnius nominis, horum trium initiando tingi, & tingendo initiari, perſpicuum eſſe voluit, Patrem eſſe Deum, & Filium, ſimiliter & Spiritum ſanctum, & tamen non eſſe tres Deos; ſed vnum ſolum Deum Ἑνάδα τρισυπόστατον, τοῦτ' ἔστι τριπρόσωπον. Hæc eſt igitur noſtra fides, ò beati, in hoc tota nobis religio eſt, ſpes tota, & tota ſalus, vt per tres illas perſonas, quaſi per tres panes duros huius vitæ labores, & quotidiana F
tedia conſolemur, & per vnum illum Deum, quaſi per vnum lumen illuminemus tenebras noſtras. Hic eſt Deus Pater, Deus noſter, Filius, homo factus, & Deus Spiritus ſanctus. A cuius Trinitate ter benedici, orbis terræ petit, & cuius vnam maieſtatem, omnes fines terræ metuunt, ac reuerenter adorant. Vnitas digna Deo, Trinitas, qua dignus eſt Deus, & in vnitate quidem Trinitas, quia perſonæ ſunt in eſſentia, in Trinitate auté vnitas, quia eſſentia eſt in perſonis, Sanè eſſentia vt ſic loquar, perſonas continet, & ferè à perſonis continetur, Nam, & natura quælibet, eſt in indiuiduis, & indiuidua ſunt in natura, in ijs quoque, quæ dicuntur ad aliquid, & relationes in re abſoluta fundatæ ſunt & ipſum abſolutum, in G
relationibus includitur. Nulla eſt hic compoſitio, ò viri, aut eſſentiæ cum perſonis, quia reipſa ſunt vnum, & non duo; aut perſonæ cum perſona, quia proprijs relationibus, ita diſtinctæ ſunt, vt eſſe vna non poſsint. Neque vero ſeparatur vel eſſentia à perſonis, quia idem non ſeparatur à ſe ipſo, vel perſona à perſona, quia cum inuicem referantur, etiam natura ſunt ſimul. Interdum quidem, quamquam ex diuinis perſonis, nullam abſque eſſentia cogitare poſſumus, fieri poteſt, vt cogitemus naturam Dei, abſq; perſonis, & vnam perſonam abſque altera; cogitemus inquam Patrem, vel Filium, nihil comminiſcentes de ſpiratione, vel de ipſo Spiritu ſancto. Sed vereor ò viri ſubtiles, poſtquam in hāc diſqſitionē incidimus; ne id ſit H
potius iudicij imbecillitas, & hebetudo humanæ mentis, quam acumen ingenij. Reipſa namque diuina eſſentia, non ſolum non ſubſiſtit; ſed neq; extat, ſine perſonis, & ne exiſtunt quidem, ſine eſſentia perſonæ, Inter perſonas autem nexus, adeo eſt implicitus, ſicque reciprocatur, vt à patre vel à filio reipſa abeſſe non poſsit Spiritus ſanctus, ſed neque à Spiritu ſancto, filius, aut pater, quemadmodum, neque à Patre, Filius, aut Pater à Filio, ſunt enim hi tres, globus vnus, integer, ſolidus, indiſſolubilis. Neque quæſo glorieris, acutule, Quia enim Deum ſicuti eſt non videmus, nimirum vt Poœta dixit.

Clauſi tenebris; & carcere cæco,

Ideo argutuli nobis eſſe videmur; dum, & nos ipſos, ſi ita loqui licet, decipimus,

pimus,

A pimus,& vim facimus diuinitati; separan tes quæ sunt simul, immo vero diuidentes quæ sunt vnum,& quæ tam non possunt diuelli inuicem, quã non esse singula. Felices vos animæ cœlitum, quibus datum est, vt dum videtis Deum facie ad faciem, siue iacentes, siue suspicientes lumina; & radios, quod Græci dicunt ἐπιβολὰς, & παραδόξας, beata quadam necessitate fruentes Deo toto, vnico actu, vt aiũt, videatis Patrem, Filium, & Spiritum sanctum,& quamuis oculi vestri sint nostris longe acutiores, cum ipsi Noctuæ simus, vos Aquilæ, tamen visu illo, quo vestra, sine satietate satiantur lumina, ne semel quidem aspicere potestis alterum in Trinitate, quin simul intueamini totam Trinitatem, & Vnitatem Trinitatis.

Enimuerò ò mortales, ad quos de re tanta, mihi est sermo, delibatio illius B fęlicitatis, est, cognitio hæc, quæ habetur ex fide. Hæc enim est vita æterna, inquit Saluator, vt, re, videndo, & spe credendo, cognoscamus Deum Patrem, & Dominum nostrum Iesum Christum; proculdubio, non sine Spiritusancto, qui est Spiritus Dei, & Christi, ab vtroq; procedẽs, vtrumq; connectẽs, in vtroq; requiescens. Igitur liceat scholasticis, ad retũdẽda philosophorum, & hæreticorũ tela, sublimia cogitare de eo, quod esse potest; Certè vero, de eo quod re ipsa est, non licet credere fidelibus nisi vera. Ea aũt sunt quæ nos beatos efficiunt, cogita ò homo, vt potes, sed si vis saluus esse, crede vt debes, neq; lineam transilias, quam designarũt Patres tui. Credis Deum Patrem esse in filio? Deum Filium in Patre? Deum Spiritum sanctum in vtroq;? Adora ergo similiter in filio patrem, in Patre Filium, & in C vtroq; Spiritum sanctũ. Quam breuiter, & grauiter dixit bonus ille, & magnus Basilius, quid enim sumus ipsi, qui cum illo cõferamur homines parui & praui? Baptizati inquit sumus, vt accepimus; credamus vt baptizati sumus, & glorificemus Deũ, vt credimus, Quomodo autã credimus? Trinũ in vnitate, vnum in Trinitate. Certè verò Ioãnes prę cęteris scriptoribus, loquitur Verbũ, Paulus Spiritum sanctum, omnes Prophetæ, Apostoli, & Euangelistæ, loquũtur Patrẽ. Nemo errat nemo fallit, aut fallitur, omnes sibi per omnia concinunt. Quid tu ergo homuncio, integrã hanc, inuiolatamq; fidẽ, quæ de omnibus triumphat hæresibus, & curiosè, & insidiosè corrũpere niteris, vt, quæ iam pridem consanuisse videbantur, vulnera, re D crudescant? Contemplare potius Christum Iesum, per admirabilem illam coniunctionem Dei, & hominis; iuxta religionis, & fidei inter extrema hæresum, temperatissimam mediocritatem, vnam, vt supra dicebamus, in duabus naturis personam. Is enim, in exemplũ positus est, in spectaculũ, vt, quod in Christo intelligimus, vno, & gemino aduersus Eutychetem, & Nestorium; id de Deo credamus vno, & trino, contra Arrium, & Sabelliũ. Sanè non ita, ex duabus naturis cõsistit vnus Christus, vt duæ illæ naturę, diuina, & humana, in illo confundantur inuicem, vel misceantur, quemadmodũ in hidromelle, mel, & aqua; sed ea rõne potius, vt puræ, & integræ maneant in Christo, & in sua ipsarum sinceritate consistant; quemadmodum

dum in corona; ex auro, & gẽmis, neq; aurum in gemmas, neq; in aurum E
gẽmæ mutantur. Hinc merito fides catholica docet, non solum ex duabus naturis, sed, & in duabus naturis, consistere eundem vnum Christũ Iesum, Ex vtrisq; quidẽ, quia ex earũ coniũctione, vel adunatione factus est Christus. In vtrisq; aũt, quia nulla ratione diminutæ, aut violatę in Christo, sed quod fermentum hæreticorum ignorat, purę simplices, integreq; remanẽt in propria forma, quam prius habebant. Christus vtranq; retinet, Christus quod vtrisq; est agit, & tamen Christus vnus est, non duo; vna inquã persona, non duæ; quæ sanè persona, & Deus simul, & homo est, Deus perfectus, homo perfectus. Deus inquã perfectus, non velut quaternitatẽ in ipsa
diuinitate constituens; sed verè in diuina trinitate, inter Patrẽ, & Spiritum F
sanctũ, medio, (vt sic dicã) loco consistens. Homo aũt perfectus sicut ex patre, in diuinitate æternũ genitus, totus Deus: ita ex matre semper Virgine, in plenitudine tẽporis, inter homines procreatus, ex anima, & carne totus filius hominis. Ecquanta hic vnitas? Ecquanta simul distinctio? Homo in Christo patitur, nõ Deus, & tamẽ, quia idẽ homo Christus humanitatẽ assumẽte, Deus est, & Deus, verè, Deus passus esse dicitur. Miracula in Christo, facit Deus, nõ homo, & tamen quia idẽ Deus Christus, humanitate assumpta, est, & homo: verè homo miracula facere prædicatur, & vix intelligentia discernimus, quod sine vlla discretione credimus, & tenemus. Ad
hunc modum igitur intelligendum est mysterium illud sanctissimæ Trini G
tatis & vnitatis, ò viri. Tanta est illa vnitas diuinæ naturæ, vt maior esse, & ne cogitari quidem non posit, & tamen tanta est distinctio Trinitatis: vt nullo modo confundere, aut permiscere queat illam Trinitatem. Contra illa Trinitas, quũ, vsque adeo distincta sit, vt omnem distinctionẽ, differentiã, diuersitatemq; excedat, illam tamen vnitatem simplicissimã, (res certè vndiq; mira,) diuidere, aut separare omnino nõ potest. Sed enim, si tibi fortasse durum videtur, & arduum, articulũ, articulo; fidẽ, fide resoluere, cur nõ te ipsum, tu ipse, accipis, velut speculum, & exemplũ ò homo? trinitatẽ inquã & vnitatẽ animæ tuæ ad colendam, velut ϖρωτότυπον ex imagine;
tametsi anima ad imaginem Dei potius est, quam imago, vnam illã trinita H
tem, & trinam vnitatem maiestatis diuinę? Intra in cor tuũ, te vide, te inspice, te lustra, & perlustra. An nõ sunt hæc tria in anima hominis; Memoria, Intelligentia, Voluntas? & tamen vna est substantia ipsius animæ, vnde est in homine, meminisse, nosse, velle, & hæc tria, non iam ad tria pertinent, quatenus tria sunt, sed quatenus vnum, vna, inquam anima, ex qua unus homo. Hic analogiam non quærimus Memoriæ ad Patrem, Intelligentiæ ad filium, Voluntatis ad Spiritum sanctum; hæc sublimioribus uiris cõferenda relinquantur, quorum etiam onus erit, ne quis delirus putet, quasi ex ouo ouum, ex creatura compræhendere creatorem, ostendere quam sine fine distat à Deo anima, tam sine fine deficere similitudinem illius unitatis & Trinitatis, à diuina illa & exemplari unitate, et Trinitae.

Nobis

A Nobis porrò infirmis, illud satis est videre, & intelligere, in anima, & operationibus animæ, esse in vno tria, & vnum in tribus; vt propterea si hoc, quod ferè tangimus, verum est, nemini difficile videri debeat, in æterna illa diuinitate, quam incognitam adorare possumus, compræhendere incompræhensibilem non possumus, credendam esse in summa vnitate distinctam Trinitatem, & in ipsa distinctione Trinitatis, summam vnitatē. Inde verò profectò, est tanta illa in animis nostris, Dei intelligēdi, fruendi, possidendique capacitas, & cupiditas illa inexplebilis, atque insatiabilis, donec suo tempore impleatur anima hominis, agnitione, & fruitione ipsius Dei; quia nimirum humana anima, & ipsa quædam trinitas est, ad absolutæ illius diuinæ Trinitatis imaginem condita, vt propterea suaptè
B natura capacem Dei nihil satiare posit, quod sit minus Deo. Nam, neque triangulum, alia figura ex toto replere potest, nisi sit, & ipsa triangulus. Ecquis non palam intelligit, huc quoque pertinere, metretas illas ternas, non iam aquæ, sed vini,

Quæ veteri de lege, nouo rubuere liquore.

Sed, & tria illa munera, quæ obtulerunt Magi Domino, Fidem inquam, Spem, Charitatem, tria hæc, vnum Dei cultum, vnam Dei gratiam; qua repletur anima nostra, quum in nuptijs spiritualibus, desponsatur Deo, per Iesum Christum, & quas inusitato magiæ genere, Ethnicus migrat in proselytum, Philosophus in Sacerdotem, vt dignus sit, qui offerat, & dicat
C Deo, qui accipit de manu eius, nā munera nostra, data tua? An verò, vniuersa scriptura, ternis illis intelligendi, interpretandique formulis.

Historicum, morale sonans, typicumq́, volumen.

non palam ostendit, Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate? Putas'ne verò fili hominis, quum, angariante te quopiam, vt ad mille passū, sis illi dux, & anteambulo, præcipit Christus, Vade simul, & duo millia; non & hoc præter alia insinuare, docereque velit?

Si quis te consulit errans,
Ignarusq́, viæ, quod sit Deus, ædere, magis
Prode patrem, subiunge libens, quod filius, & quod
Spiritus est almus, numero tres, & tamen vnus:

D Profectò verò, in eximijs illis Dei operibus, quibus in medio terræ, in luce hominum, in facie solis, per incarnationē, passionem, resurrectionem Christi Iesu operatus est Deus salutem nostram; nunquam non apparet simul, & Trinitas distincta, & vnitas cōiuncta Patris, Filij, & Spiritus sancti. Vis videre Trinitatem distinctam? Audi rogo. Venit filius Dei ad Iordanem, in forma hominis, descendit Spiritus sanctus in specie Columbæ, & mansit super eum, & vox de cœlo sonuit; Hic est filius meus dilectus. Ecce diuina Trinitas, ò mi frater. An enim, non sunt tria hæc inuicem distincta, imò verò seorsum separata? Vox, Columba, Homo; separata, re, loco, munere, opere, Nam vox sonuit super aquas, Columba descen

dit

dit de cœlo.Homo apparet in terra,ad litus Iordanis. Vt igitur vox,nõ est E
Columba,vt columba,non est homo, denique vt homo, neque Colum-
ba,neque vox est, sic Pater non est Filius, & Filius non est Pater, sed ne-
que Spiritus sanctus,aut Pater est,aut Filius . Age verò in hac ipsa , vsque
adeo distincta Trinitate , videamus vnitatem. Columbam illam, vel spe-
ciem columbæ , apparere fecit Deus ; Illam vocem formauit Deus,homo
ille erat ni forma Dei ; in quo, & per quem sanctissima Trinitas , vna illa
sua virtute,apud se ipsam manente,creabat,recreabat, sanctificabat huma
num genus,& in cœlo,in terra, in aquis, miro, & ineffabili modo,omnia
innouabat sacramentis spiritualibus.Quid tu hic porrò triumphum canis,
hæreticæ,Patrem, cum filio de virgine natum ? in cruce passum ? è tumu- F
lo excitatum ? Filius natus est de virgine,non pater, Filius sub Pontio Pi-
lato passus est, non pater , surrexit à mortuis , non pater ; sed tamen Na-
tiuitatem illam filij,& non patris, mysterium crucis filij, & non patris,re
diuiuam vitam filij,& non patris,operatus est cum filio per Spiritum san-
ctum,& Pater. Hoc credimus, hoc loquimur ; sic enim Psaltes , Credidi,
inquit , propter quod locutus sum . Ita tota trinitas visitauit nos , redemit
nos,iustificauit,& saluauit nos ; quia, quæ persona filij, pro nostra salute,
secundum hominem, in seipsa suscepit, & pertulit, ea omnia,sanctissima
Trinitas fecit,& perfecit ; vt in cunctis appareat, & in vnitate Trinitas, &
in Trinitate vnitas . Contestaris ne super his litem hæreticæ ? Vis vt pro-
bem singula ? Iudices,ecce audistis . Causa proposita est . Iubetis, vt proce- G
dant testes ? an potius vt recitetur sententia D. Pauli , in diuino iure con-
sultissimi doctoris gentium ? Sic enim ille scripsit, dum diuinæ pacis iura
dictaret,fungens legatione pacifica,ad omnes gentes . Quum venit pleni-
tudo temporis,misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub le-
ge,vt eos qui sub lege erant redimeret. En, quã planè, & apertè loquitur,
Deum patrẽ fecisse, vt filius de muliere,hoc est de Maria Virgine ; (nam,
& Eua,quum primũ Virgo formata est,dicta est mulier,) pro humani ge
neris salute nasceretur.Quid de eiusdẽ filij passione, & morte dicat nunc,
audite. Proprio inquit filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tra-
didit illum. Neque verò, est aliquis,qui ignoret inumbrante Spiritu san-
cto,Iesum Christum,ex virgine conceptum fuisse,eundemque, per Spiri H
tum sanctũ oblatũ fuisse hostiam Deo patri;vt Pater pretium pro peccato
hominũ,à filio velut à reo exegerit, filius exoluerit, Spiritus sanctus vtrun
que probarit. Quid,quod,& gloriam resurrectionis Christi Iesu, idẽ apo
stolus refert,non in filium solum,sed,& in ipsum Patrem? Propter quod,
inquit,& Deus exaltauit illum,& donauit illi nomen super omne nomẽ.
An verò demum hæc omnia miracula amoris tantum in se ipso suscepit,
& nõ etiam operatus est Christus Iesus Dei filius? Quum.n.in forma Dei
esset,semetipsum exinaniuit formã serui accipiens. Et tradidit dilecta ani
mam suam,in manibus inimicorum suorum,& iterum,tertia die,resum-
psit

A psit eam, exurgens à mortuis. Iam tandem igitur, quid amplius dubitari potest, de distincta inseparabilitate, & inseparabili distinctione Patris, Filij, & Spiritus sancti? Si aliquid facit Pater sine filio, aut sine Patre Filius, profectò non est in Trinitate vnitas, sed si quæcunque pater facit, hæc, & filius similiter facit, & non potest Filius à se facere quicquam, nisi viderit patrem facientem: & de Spiritu sancto dicit filius, Ille de meo accipiet, & de meo loquetur, quomodo non est Deus, tam in Trinitate vnus, quam in vnitate trinus? Huc demum illud quoque spectare videtur, quod paulò supra latius disseruisse me recolo, præpositiones illas, Ex ipso, Per ipsum, In ipso, græcè, ἐξ οὗ, δι᾽ οὗ, ἐν ᾧ; in diuinis eloquijs inter-
B dum, in diuinas personas distinctè referri, interdum vero absque delectu accipi, & reciprocari. Sanè, illud insinuat Trinitatem, hoc monstrat vnitatem, vtrumque simul, probat eam, quam colimus Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate. O quis mihi det, vt in illam altam, profundam, impenetrabilemque abyssum Trinitatis, & vnitatis tuæ ò Deus, in ancipitem illum labyrinthum, mihi cæcum, & tenebrosum, tibi plenum lucis, lucem, lucis fontem, in latibulum illud secretissimum, quod maiestas tua sibi æternum seposuit, ad quod, ne oculis quidem ipsius Moyse amici tui, penetrare licuit per cancellos; sed ex vno solum, eoque angusto foramine petræ, (quam pusillum est ò sanctissima Trinitas, id totum quod de te videre possunt mortales.). Quis inquam mihi det, vt in
C illos anfractus, sinus, flexus, circuitus, oculis clausis ingrediar, & non speculando, sed amando, pererrans fœliciter amittam me ipsum, & fœlicissime inueniar absorptus in Deo meo, nimirum non tam homo, quam ferè Deus, & verè vnus cum Deo, spiritus in Patre, παντοδύναμος, in filio πάνσοφος, in Spiritusancto πανάγιος. vnde, & tandem ipse quoque in sanctissima Trinitate, & vnitate efficiar trinus, & vnus, videns, fruens, possidens, verè beatus? Quotidie à me quæritur, ò Sanctissima Trinitas, petitur, pulsatur, vrgent me docti, & indocti. Vbi est, & quomodo est, Deus tuus, trinus simul, & vnus? Ecquid tandem habeo ego, quod respondeam, nisi, Nunquid putatis, ab homine posse cognosci
D Deum, vt seipsum nouit Deus? Nobis satis esse debet, quod huius Trinitatis, & vnitatis fidem faciunt, tot scripturarum oracula, quæ clamant: tot cœli, & terræ miracula, quæ testantur: tot nationum corda, quæ credunt: tot linguarum ora, quæ prædicant: tot deniq; omniũ generum tormenta, & mortes, quas illatas sancti Dei Martyres cõstantissimè pertulerunt; Verum enimuero, quia cupio ad te leuare animam meã ò Trinitas beatissima, & illa grauis est mihi, & ego infirmus sum illi, leua tu illã, non in extasim intelligentiæ. Nam & ille sanctissimus Vates, in extasi sua, nescio, quid vidit, quod diu ferre non potuit; redditus mortalibus mẽbris, exclamauit, Heu me miserum, proiectus sum à facie oculorũ tuorum, sed in extasim diuini amoris, vt sileat lingua, vt cessent verba, vt cor excitetur,

non

non meditetur quod in cor hominis aſcendit, ſed quo cor hominis aſcendat ad te, vt meditetur te, Deus meus, non aliud quippiam pro te. Planè, ſi quod de Trinitate dixi, comprælhendi, aliud pro te, non te comprælhendi; quod ſi ferè comprælhendi, cogitatione me decepi. Non es enim verè Deus, ſi comprælhenderis, quomodo es trinus, & vnus: ſed quia verè Deus es, quomodo es trinus, & vnus, comprælhendi non potes. Non comprælhendimus virgam virtutis tuæ, quam emiſiſti ex Sion, tam ingenti miraculo mutatam in colubrum, exaltatum in ligno crucis; non aquam ſapientiæ tuæ, conuerſam in ſanguinem, quo, propter nimiam charitatem tuam abluiſti ſordes peccatorum noſtrorum; non denique manum tuam dexteram, qua tot, & tanta feciſti, ſanè illam, peruerſo iudicio reputauimus quaſi leproſam, & quomodo comprælhendemus te ò ſanctiſſima Trinitas? Viri, terrena non comprælhenditis, & cœleſtia & quæ ſuper cœlos ſunt comprælhendetis? Surgat Homerus, Plato, Ariſtoteles, & quot quot, naturæ, atque eorum omnium, quæ in natura ſunt ſcientiam aſſecutos, ſe eſſe gloriabantur, & vel breuem, & ſine pede apem, vel formicam minimam inter omnes animantes, imò inter omnia ferè, quæ authore Deo in lucem prodierunt, mihi ſcrutentur, & interprætentur, dicant naturam eius, quo ſpiritu, vel anhelitu, illius vita continetur, quibus conſtet nodis, neruis, oſſibus: quod ſit illi cor, qui ſenſus, venæ, arteriæ, medullæ, membranæ, exponat paruam illam Proboſcidem, declarent, quæ ſit illi propagandæ poſteritatis ratio, quomodo nunc repat humi, nunc alas induat, & per aera ſuperba volitet. Quod quum præſtare non poterunt, nemo ægrè ferat exclamationem illam. O homo, tu quis es, qui Deum comprælhendere gloriaris, quando tanta de contemptibili, & minutiſſima formica ignoras? Itaque paucis his, quæ de ipſo Deo, ex foramine petræ; ex ore eccleſiæ Petri, audiſtis, eſtote contenti, & quæ addenda ſunt, humiliter, ardenter, & ſapienter, à Domino poſtulate. Sic Deus auditui veſtro, gaudium, & lætitiam, vt exultent oſſa humiliata, humiliata inquam, non elata, Tam ſi poſt omnia quæ dicta ſunt, vlterius à me, id quod præſtare non poſſum, importunè exigitis, vbi ego in veſtram gratiam, fines, & pietatis, & viriũ, non nihil exceſſero imprudens, dicam tandem miſertus animæ meæ, & placens Deo. Tentaui parere iuſſis, Iudicet Deus inter me, & vos. Inſipiens factus ſum. Vos me coegiſtis.

pleni-

A

Plenitudo diuinitatis indiuidua Trinitas. CAP. XIII.

PLANE, atque omnino videtis viri, nos, non, volentes desinere, sed inuitos deficere, quando ad loquendum materia non deest, sed quod dicere non pudet, neque dixisse aliquando pęnitebit, sub tantarum rerum ingenti mole, qua præmimur humeris, ipsi, velut victi, ex toto succumbimus, equi fati
B gati cursu, aselli tenuati macie, boues fessi iugo. Itaque, ne contra legem, sacrificium mutilum, infractum, amputatum, & sine cauda Deo obtulisse videamur, ne ab ijs qui parum amant, tanquam vel in præsentia ignaui, vel ab initio temerarij, repræhendi meritò valeamus, quod non computauerimus sumptus, ad perficiendam altitudinem turris; vnde, & ducatur (vt allegoricè loquar) synagoga ad tumulum cum infamia, & dedecore; audiamusque illudentium voces. Ecce homo qui ædificare cępit, & fabricam absoluere nō potuit; nunc tandem ad consummationem huius tertij libri veniēdum est, vt si incipiendi ratio fuit, sit, & desinendi modus. Neque enim, aut fundamenta iecisse, aut struxisse parietes, sed tectū, & culmen imposuisse do-
C mo, artis ædificatoriæ, fructus, & finis est. Et parum est athletam in agone certasse, in stadio cucurrisse, nisi generoso animo, præteritorum oblitus, ad futura se se extendens, iuxta finem, & scopum præfixū, persequatur brauium, & coronam. Quin apud ipsum Deum, non quicunque bene inceperit, quod multorum est, sed quod est paucorum, qui perseuerando bene finierit, is solus dignus est numero nimirum, qui, tanquam perfectus, & cōsumatus probatus inueniatur, & descriptus in album signatorū suorum. Adeò hominis vita non potest esse contenta præsentibus, sed necesse est, vt dum seipsam in suis nemoribus consolari studet, & sua ipsius desyderia spe substentat, futuris alatur: propter quod, vix opus aggresi, aspiramus ad progressum, & in ipso progressu, egressum, finemque consu-
D mationis, quoad possumus, maturamus. Igitur, vt quod tempus, & locus exigit, quæ hactenus de diuina Trinitate texta sunt, opportunè detexam. Omnis de Deo loquendi ratio, his duobus absoluitur, & continetur, essentia, & personis, & verè, ipsa tota diuinitas, nihil aliud omnino est, quam essentia, & personæ. Hinc eorum omnium, quæ ex sacris literis, siue intrinsecus, siue extrinsecus, dicuntur de Deo, nam, præter illas, vix absque errore diuina loquimur, aliqua referuntur ad essentiam, aliqua ad personas. Quin, & hoc ipsum nomē Dei, si modo, vel Græcè cum articuli pondere, vel in lingua Latina cum ornamento pronominis efferatur, ὁ Θεός.

Ipse

Ipſe Deus, aliquando ſignificare ſolet eſſentiam, aliquando perſonas, quẽ- E admodũ hoc ipſum nomen homo, interdum ſignificat naturam hominis, interdum ſubiectum illud, & indiuiduum, in quo eſt illa ipſa natura. Et ſi enim quoad rem ſignificatam, non, vt in homine, ſic in Deo differunt, Deus, & deitatem habens; tamen, quis dubitat, quin eadem ferè ratione diſtinguantur, quoad modum ſignificandi? Nam quod dicitur, Deum eſſe abſque principio, & abſque fine, æternum, immortalem, an non manifeſtum eſt, quod principaliter exprimit vim eſſentiæ, & naturæ Dei tanquã formæ? contra quod dicitur, Deum generare, monſtrat vnam perſonam, velut agentem: Deum ſpirare, intelligitur de duabus: Deum, creare, beare, prædeſtinare, vocare, iuſtificare, durificare, pertinet ad omnes ſimul perſonas, & nequaquã ad eſſentiam ipſam Dei, quæ in ſe ipſa, & per ſe ipſam, vt F ſuo loco dicebatur, ſanctè otioſa, nihil agit, neq; intrinſecus, neq; extrinſecus, quanquam eſt centrum omnium, in qua omnia conquieſcunt. Hæc quum ita ſint, poſtquam eſſentia diuina, propter ſummam illam ſui ipſius fęlicitatem, quod omnis vera philoſophia probat, vna eſt, & non plures, omnino vero propter infinitam illam diuinæ naturæ fœcunditatem, ſunt tres perſonæ; quibus tamen eſſentia illa, tametſi communis, non eſt quid additum, velut res quarta; nam neque ipſum commune animal, eſt aliquid actu exiſtens, extra ſuas ipſius ſpecies, ex quibus concipitur, & fere abſtrahitur, vi quadam animi ratiocinantis. Manifeſtum eſt, quod omnis, & tota ipſius diuinitatis plenitudo, nihil aliud ſit, quam illa ipſa ſanctiſsima, & in G diuidua Trinitas; hoc eſt trium perſonarum in ipſa eſſentia, citra omnem mentis negationem, ante omnes, & hominum, & Angelorum mentes, nõ facta, aut ficta, ſed naturalis, ſubſtantialis: non tam coniunctio, quam vnitas, vnitas increata, vnitas immenſa, vnitas æterna. Hæc eſt vis, & ratio huius nominis Trinitas, ò viri; aliena ab omni, & græcorum, latinorumque diſciplina. Nam non dicitur trinitas, quaſi terna vnitas, neque Deus eſt trinus quaſi ter vnus, quo ſenſu apud Maronem Alpheſibæus cecinit.

Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore.
Licia circundo,

& iterum, H

Necte tribus nodis ternos Amarilli colores.

Sanè apud literatiores ſimilis eſt in verbo Binus, & Quinus, Horatius enim dixit.

Quinas hic capiti mercedes exigit.

hoc eſt quinque. & Cicero, cum dixit, Binas à te accepi literas. intelligit duas, vnde & apud Lucretium, eodem ſenſu legimus.

Sed neque centauri fuerant, neque tempore in vllo.
Eſſe queunt duplici natura, & corpore bino.

Sed in Chriſtiana Theologia, & vocum, & rerum domina, cuius maie-
ſtat

A ſtati iure, & meritò omnes ſcientiæ tanquam Reginæ famulantur, & ſeruiunt, non ſecus quam humiles ancillæ, dicitur Trinitas quaſi trium vnitas. Quippe quia eſſentia non eſt ter, ſed ſemel vna, ideoque Deus eſt ſemel, non ter vnus. Vt tandem multitudo, vel numerus, quo apud Philoſophum, magum, & poetam

Deus impare gaudet,

ad ipſas perſonas, vnitas autem ad ipſam eſſentiam referatur, & intelligatur vna in tribus eſſentia, & vnius eſſentiæ tres perſonæ, quaſi tria ſubiecta, vnius formæ. Neque credamus, vel pro Deo, Deos: vel perſonam, pro perſonis; vt quia tres ſunt perſonæ, ſint tres diuinitates; aut B quia vna eſt diuinitas, ſit vna ſola perſona trium nominum. Quam præclara vox diuina Trinitas? Triplicitas, iniurioſa eſt diuinæ ſimplicitati, Ternio collectionem indicat, ſi non compoſitionem. Trigerion, dat locum fabulæ. Trinomius, negare videtur diſtinctionem perſonarum, Tria capita cohærentia, monſtrum inducunt in orbe; Deus triformis ratio eſt in ſe falſa quia non eſt niſi vna forma Dei. Ternus, vox eſt hæretica, ferè ſicut, τελούσιος, & τρίθεος, quia tollit vnitatem eſſentiæ, ſic ter vnus, quia numerat quod eſt vnum, & omnino non numerat quod eſt multa, Ter geminus, an non ineptiſsimè diceretur de Patre, Filio, & Spiritu ſancto? nam Pater non eſt æditus: neque ſunt fratres, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Ergo quid tandem dici potuit plenius, C aptius, ſignificantius, quam Trinitas? trium non vnio; ſed vnitas; ſic, & Deus trinus, Deus in tribus perſonis vnus. Sit porrò tibi ò homo, huius diuinæ in Trinitate plenitudinis exemplum. Triangulus prima figurarum inter rectilineas. Nam ſicut, in deſcribendo triangulo, ab uno in primis puncto, ducitur linea recta ad aliud punctum; quaſi punctum, vt Mathematici loquuntur) moueatur in punctum, & punctum gignatur ex puncto, vnde ex motu vnius in totum, iam ſunt duo puncta; à quibus deinde ducuntur lineæ æquales, ad tertium punctum, quod æquis lineis, ac radijs reſpicit, hoc, & illud, primum inquam, & ſecundum, tanquam meta progreſsionis, huius, & illius: neque vnius magis, quam al- D terius; ſic iuxta ea, quæ dicta ſunt; in ſanctiſsima illa Trinitate, quam dicimus plenitudinem diuinitatis; cui nihil addi, nihil ſubtrahi poteſt, quod ad illam pertineat intrinſecus, obſeruandum eſt, quod, à prima perſona, quæ eſt Pater, generatur perſona ſecunda, quæ eſt filius, à quibus ſimul non tamen quaſi à duobus, ſed velut ab vno Deo, ideoque, & æqualiter, & ſimiliter, abſque vllo vel dignitatis, vel temporis, ordine; procèdit tertia, quæ eſt Spiritus ſanctus. Sanè punctum mouetur in punctum, & illud idem primum mouetur in tertium: filius porrò, punctum ſecundum, eſt terminus, in quem mouetur pater, & eſt principium,

quod vnà cum patre, in vltimum, hoc eſt Spiritum ſanctum progreditur, E in quo demum tanquam in tertio, ſiſtit omnis motus, qui ipſi Deo intrinſecus conuenit. An non vides hic triangulum, tribus æqualibus concluſum lineis? Triquetrum ipſi dicimus, Græci dicunt τρίγωνον ἰσόπλευρον. Sed rogo altius aſcendite uos; qui huiuſmodi mathematicis exercitationibus aſſueti eſtis. Deus Pater æternus, exit in filium, ſed in patrem redit filius, ſecum profert Spiritum ſanctum, & in vnum omnes, ineffabili, æternoque gyro coeunt, coaleſcunt, conglobantur, & ex hac trium vnitate, conficitur diuinus orbis, abſoluiturque, & impletur, magnum illud, & immenſum quaſi corpus diuinitatis æternæ, cuius Pater eſt velut centrum, progreſsio in filium, linea, & longitudo: emiſsio Spiritus ſancti, vna quædam latitudo, vel ſuperficies: profunditas verò, F & corporatura, complementum nimirum vniuerſæ magnitudinis, eſt illa ipſa naturæ vnitas, quà Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, non tam moliuntur, quam ſunt verè unum. Illa ipſa vnitas diuinæ naturæ, quæ naturali quodam intelligendi ordine, cognitionem antecedit diuinarum perſonarum, ipſos quoque gentium philoſophos latere omnino non potuit. Sancta porrò, & diuina perſonarum, Trinitas, quæ ſimiliter notior eſſe videtur, quam vnitas Trinitatis, ab ipſis etiam hæreſiarchis, magnis plauſibus recipitur, & probatur. At verò, mirabilia illa, & verè ſumma trium perſonarum in natura vnitas, quà corporaliter (vt ita dicam,) hoc eſt perfectè conſtat omnis, & tota diuinitatis plenitudo, non niſi à G fidelibus, iiſque catholicis, & orthodoxis, creditur, ac intelligitur. Apud quos, merito, vel eadem pœnitus, vel certè non diſsimili impietate tenentur illi, qui propter vnam eſſentiam, perſonam re in vnam trium nominum contrahere; & illi, qui propter tres perſonas, ipſam eſſentiam in tres partes diſcerpere moliuntur; hinc ſanè vnitas; illinc trinitas; vtrinque autem expugnatur ipſa diuinitas. Etenim, quemadmodum non poteſt Deus eſſe niſi unus; quia ſi non eſt unus, nec eſt Deus; ſic etiam, non poteſt non eſſe trinus; illa ſanè trinitas plena, eſt Dei vnitas: quid vnitas? vna entitas; eaque plena diuinitas, illa enim ſola eſt, vt ὄν, ſic ὀντότης. Vt propterea tandem non ſit Deus, niſi ſit trinus, & vnus, quia non poteſt eſſe Deus ſemiplenus; ſed neceſſe eſt, ut ſit plenè totus H & perfectus. Atque ideo ſicut natura Dei, qua nihil perfectius cogitari poteſt, aut plenius, ſurgit in trinitatem, numerum plenè & perfectè magnitudinis, hoc eſt omnium dimenſionum, ita quia tam redundare non poteſt, quam non poteſt deficere, in ipſa demum trinitate ſubſiſtit. Ecquis hæc omnia non intelligat? omnino enim non poſſunt eſſe duæ primæ perſonæ, hoc eſt duo patres, quorum nulla pænitus ſit origo, nullum principium, ne ſublatis originibus, non vna tantum, ſed gemina ſit natura diuinitatis. Non poſſunt eſſe duo Filij, neque duo Spiritus,

A ritus sancti, quando ita æquatum est, quod gignitur, & quod spiratur, vni illi naturæ, & voluntati, vnde exit generatio, & spiratio: Vt omnino oporteat, si duo sunt qui generantur & spirantur, aliam quoque generantibus, & spirantibus adesse naturam & voluntatem, nempè aliud principium, aliamque virtutem generandi, & spirandi. Omnino verò, filium vnum, & vnum Spiritum sanctum, esse necesse est, vt duobus modis, natura inquam, & voluntate progrediatur, quantum potest diuina fœcunditas. Vnum verò patrem non genitum esse oportet, tanquam caput diuinitatis, ne in infinitum abire videatur natura illa, in qua, velut in fine, & termino, omnis illa natura, quæ circulo & vicissitudine infinita pęne agitatur, conquiescere debet. Ecce habetis, ò viri, integri-
B tatem vniuersæ diuinitatis, in cuius corpore, (sic enim nunc loquendum est Mathematicis vocibus) nihil est nouum, quia totum æternum: nihil fluens quia totum simul nihil vel tempore, vel natura, aut prius, aut posterius, quia totum primum: nihil diuisum, quia totum vnum; nihil hians quia totum plenum: nihil participans, quia totum infinitum: nihil denique vel deficiens, vel redundans, quia totum omne, & perfectum. Et quidem, quoniam ratio numeri, vtpote quantitatis discretæ est ipsa quantitate continua multo absolutior, sicut & prior atque simplicior, ternarius numerus, quum inter omnes numeros sit primò plenus atque perfectus, cuius nimirum partes, neque excedunt totum,
C neque deficiunt à toto, sed sunt omnino æquatæ toti, vnde & apud antiquos, erat simpliciter primus numerus, non dum enim inuentus erat Græcorum dualis, quando & ipsa δυὰς viris doctis vix digna habetur, quæ censeatur inter numeros, per se se solus, absque vlia relatione ad magnitudinem, ex sua ipsius perfectione, & plenitudine, videtur esse dignus, qui complectatur omnem diuinitatis subsistentiam: ita vt quemadmodum omnia sunt ipsius diuinitatis, sic ipsa diuinitas sit sors, portio, & possessio, dicam Græcè cum magno Dyonisio, ὁλόκληρος sanctissimæ Trinitatis. An verò non videtis, quam in omnibus, & singulis creaturis, quæ omnino vmbræ sunt & vestigia Dei, hæc ipsa trias nihil prorsus non complectitur, quod ad earum natura-
D lem perfectionem aliquo modo pertineat? Et vbi non sunt hæ tres trinitates? Natura, Vis, Vsus. Modus, Species, Ordo. Principium, Medium, Finis. Porrò mundi moles, hac ipsa vna trinitate continetur, Cœli, Terræ, Marium, cuius etiam immensa fabrica tribus fuit distincta periodis, creatione, dispositione, ornatu. Sunt tres partes temporis, Præteritum, Præsens, Futurum: & cuiuslibet diei, Vespere, Mane, Meridies, Locus tria paria habet differentiarum positionis, Ante, retro, sursum, deorsum, dextrum, sinistrum. In Sole tria sunt, Lux, Splendor, Calor. Quid quod Apostolus numerat tres cœlos, siue litera-

rios siue allegoricos, primum, secundum, & tertium. Sed, & hominem. E diuidit in tres partes, Spiritum, Corpus, Animam, cuius & tres esse vires supra dicebamus. Memoriam, Intelligentiam, Voluntatem. Hominem autem, qui sit viuum Christi membrum, constituit inquit tria hæc, Fides, Spes, Charitas. Ecquid est vna illa Christi persona totius diuinitatis vt Paulus dixit, corporale compendium, nisi tres substantiæ, Verbum, Anima, Caro? Sed & Christiana religio, extra quam non est salus, quid est, nisi funiculus triplex, quo per Christum Iesum religamur ipsi Deo, Cognitio, Amor, Cultus? Est'ne verò aliquis, cui non sit nota illa Trinitas, quæ etiam apud Ethnicos requiritur ad comparandas scientias & virtutes, φύσις, λόγος, ἄσκησις: Ingenium, Eruditio, Exercitatio. Profectò verò contemnendum non est, quod quidam sapiens F dixit; Sanctam amicitiam, quæ illud esse videtur humano generi, quod est sol mundo, constare non posse, sed neque coalescere, nisi inter duos, quorum tertius sit Deus. Putamus'ne verò ineptè, aut leuiter scripserit Cicero ab orbe condito, ad sua ipsius tempora, non inuenta esse plusquàm tria amicorum paria? Sed qui descendimus à Deo ad creaturas? Rursum regrediamur, ascendendo ad Deum ex creaturis, & vestigemus, quomodo tota plenitudo diuinitatis, in illa ipsa benedicta trinitate consistat. Commodum autem est, hunc in modum, ratiocinari, ex Scripturis sacris. Quicquid bonorum, qualiacunque illa sint, ad nos, non ex nobis, sed ex diuina virtute peruenit, id totum extra G nomen debiti est, & ab ipso Deo, nobis largè & effusè donatur. Sanè donorum omnium virtus, est gratia: nam si non est gratia, non est donum, gratias autem omnes operatur vnus atque idem Spiritus sanctus, diuidens singulis prout vult. Iam, quæcunque in nobis operatur Spiritus sanctus, constat ad vnigenitum Dei filium esse meritò referenda, quia ab eo donatur, & mittitur, tanquam suus, vt mentes hominum, ad ipsum cognoscendum, & amandum illustret pariter, & accendat. Porrò, cum filio simul & pater agnoscitur, ex quo subsistit, in quo permanet, cuius propterea hoc est indicium, quò propriè, ac separatim discernitur paterna authoritas; qua ex se est, & authorem non habet. O Viri, obtestor vos in conspectu Dei, & Christi Iesu, & Angelorum eius, si nullum est interstitium inter Patrem, Fi- H lium, & Spiritum sanctum; ob id enim agnito vno, protinus agnoscitur tota trinitas, si extra trinitatem, neque ante Patrem, neque post Spiritum sanctum, alia persona locum non habet, quæ non sit creatura, ideoque expers diuinitatis, an non igitur totam diuinitatem vndique implet, hæc ipsa benedicta, multis voce, re paucis cognita Trinitas? Sunt quidem notiones quinque vt scitis, in sacro illo Trinitatis choro, ἀγεννησία, πνοή, πατρότης υἱότης, ἐκπόρευσις.

Sed

A Sed non ideo est Deus quinus, sed trinus tantum, quia neque ἀγονύκσια personam constituit, neque spiratio, illa quidem, quia & si est proprietas, tamen non est relatio; hæc autem, quia proprietas non est, quum sit patri, filioque communis, quid hic modo morosus quæris notiones absolutas, nominaque absoluta & libera à relationibus Patris, Filij, & Spiritus sancti? Ne res tantas quære à nobis, quære ab eo de quo dictum est, Ipsum audite. Hæc sunt illa ipsa nomina, hi sunt illi ipsi caractheres nominum, quos Christus signauit, & ostendit nobis. Paternitas est dignitas patris, filietas est dignitas filij, processus est dignitas Spiritus sancti, quanquam vt authoritas quædam est esse patrem, sic communis dignitas est esse personam, communis maiestas esse Deum; An verò non meministis, B hoc nomen persona, quod à personando deductum est, vnde, & aliud, quid sonat, ad quod refertur cuius esse dicitur significare in diuinis substantiam, vt ad aliquid dictam, vt relatione distinctam? Neque enim aliter verum esset, tres esse personas, si absoluta esset penitus personæ significatio. Esse possunt forsan, aliæ quædam absolutæ proprietates, & notiones trinitatis; quæ nullam includant relationem, quid prohibet? Porrò ne ipse quidem Theologiæ fons Christus Iesus ὁ λόγος, ὁ θεός, eas nouisse videtur, vt nobis mortalibus reuelaret, Patrem dixit, Filium dixit, Spiritum sanctum dixit, & huic sanctissimæ Trinitati nullas alias affixit notas. Ecquid aliud vultis, vt de diuina Trinitate dicamus? Pater est C ἀγεννήτος, est genitor, est spirator, ecce & in patre quædam trinitas. Filij similiter, sunt hæc tria nomina, quæ ad rationẽ personæ spectant, Filius, Verbum, Imago: sed & tertia persona, trinitate quadam insignis est, appellatur enim Spiritus Sanctus, Amor, Donũ. Videtis quantas trinitates? Ipsius autem diuinæ naturæ, non'ne tria quam maximè propria, prædicant ipsi etiam gentium philosophi in diuino offitio? Potentiam, Sapientiam, Bonitatem, Potentiam, quæ, vt dicunt, facit sapientiam, per quam & bonitatem, cuius gratia facit, Ita vbique fulget, vbique radiat, & in Deo latè vires ostentat suas sanctissima Trinitas. Verum enimuero, ò pij, hæ Trinitates, non sunt rerum, sed rationum tantum. Diuina Trinitas D quam scribimus, est Trinitas rerum, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sunt tres res extantes, sistentes, subsistentes: tres res, quæ nos beatos efficiunt, tres res distinctæ, & vt elegantissimè dixit Diuus Maximus in Centurijs, diuisæ indiuisibiliter, & diuisibiliter indiuisæ. Nam quod toties est repetitum, Deus pater, est origo Dei, non habens originem à Deo, Deus filius, habet originem à Deo, & est simul origo Dei, Deus Spiritus sanctus, originem habet à Deo, & Deo, in eumque confluunt Dei geminatæ lætitiæ, puri, sanctique amores, ideoque, non est ipse origo Dei, sed implens diuinæ Trinitatis orbem, & cum vtroque origo omniũ creaturarũ, quarum plenitudo, & ipsa, orbis est, quamquam non pænitus extra illum orbem, quia vt Deus, est orbis in orbe, & ipse mundus in Deo pariter est

mundus in mundo. ò beata Trinitas. Nullus hic alterum præcedit æter- E
nitate, nullus excedit magnitudine, nullus ſuperat poteſtate. Nihil hic
eſt diuiſum, quia ſimplex natura, nihil alienum, quia implexa omnia, ni-
hil diuerſum, quia eſſentia vna. Non eſt Pater ſolum plenè Deus, quan-
quam eſt ſolus abſque origine, neque eſt filius ſemi Deus, quia ex Deo
originem habet, & ſimul eſt origo Dei, denique Spiritus ſanctus non eſt
confictus quidam, aut ſuppoſitiuus Deus, ob id quod à Deo, & Deo ori
ginem trahens, Deum nec generat, nec emittit, ſed verè tota hæc Trini-
tas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt vnus plenus Deus, quia in illa, eſt
plenè plena, ipſa diuinitatis natura, in patre non accepta, in filio accepta
à patre, in Spiritu ſancto ab vtroque. Hæc enim ad relationes pertinent, F
quæ diſtinctionem efficiunt: non ſpectant ad abſolutam rationem diui-
næ naturæ, in qua cõmunicant. & ita cõmunicant, vt non minus habeat,
qui eſt à duobus, quã qui ab vno: nec qui ab vno, quam qui à nullo, imò
verò, nec minus habẽt ſinguli, quã tres omnes, nec plus ſũt omnes ſimul,
quam vnus ſolus, quanquam tres ſunt trinitas, & nullus illorum trinitas
eſt. Quid dicis? Eſt ne tertia pars trinitatis, Pater? aut Filius? aut Spiri-
tus ſanctus? ſed putas'ne, ſimplicior ſit vnitas trinitate? An nõ diximus
eſſe rem vnam eſſentiam, & perſonam? Vtrunque ſimpliciſsimũ, Vnum,
Trinum, Ideo quiſque eſt in trinitate aliquis, nullus eſt aliquid, omnes
porrò ſimul ſunt tota trinitas, tota vnitas, tota diuinitas, ò beata Trinitas.
An uerò addimus verbo Dei, ò animæ ſanctæ, quia hæc vox Trinitas, nõ G
eſt in ſacris literis? Et vbi quæſo in ſacris literis legitur diuina vnitas? Sic-
ci'ne arguendum eſt? Tollitur ergo omnis, è lingua in linguam inter-
prætatio, ſi non licet vertere bis duo per quatuor: nec vt Græcè dicam,
μητρίδα διὰ τῆς πατρίδος. An verò ò viri, non tantumdem ſignificat,
tres & vnum, quãtum trinitas? Certè Ioannes, qui vltimus ſcripſit πρωτ
ευαγγέλιον, dixit τρεῖς, καὶ ἕν, Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo,
Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Quid eſt hoc, ſi
non eſt τριὰς, Græcè; Latinè Trinitas? Ecquam magis, implet ſignifica
tionem totam vox Latina, quam Græca? Habeat cubus triados, vim luna
ris circuli, vt dixit Pythagoras, quod Luna orbem ſuum luſtret per dies
ter ternos, ſed noſtra Trinitas, vim habet ad exprimendum orbem quem H
implet, in ſeipſo intrinſecus ſol ſolis, Neque vnitas, neque trias eſt tota
diuinitas, illa perſonas abijcit, hæc eſſentiã non includit. Trinitas vtrun-
que exprimit. An non ita eſt? Profectò qui dicit Deum vnum, nõ con-
feſtim dicit & trinum, at ſi dixiſti trinum, dixiſti & vnum, Quid, quod
voce trinitatis, ſignificatur, & æqualitas ipſarum perſonarũ? quippe quæ,
vt non poteſt eſſe extra homouſion, ſic omnino non eſt eiuſdem ad ſe ip-
ſum, ò beata Trinitas. Sint iam tandem qui velint ἀπάτορες, ἄλογοι, ἀπ-
νεύματοι, πατρόμαχοι, λογόμαχοι, πνευματόμαχοι, τριθεῖται, τετρου-
σιανοί. Nos certo ſcimus, quod hæc ipſa trinitas ὁμόθεος, ὁμέγαθος,

ὁμού-

A ὁμούσιος, ſit tota diuinitas. Hanc non iam in tenebris & ad aurem, ſed in lumine, & ſuper tecta prædicare iuuat, in cuius vno nomine, vna que virtute, coli ſe voluit, & glorificari Deus: & hoc vobis ſignū, Non.n.vno modo aut ſemel magis, potius ac crebrò ſuę lucis ſplẽdoribus illuxit, & per euãgelij ſolẽ fide ferè conſpicua, innotuit mortalibus, qui verſabãt in tenebris: fugauit protinus ex vniuerſo terrarū orbe, vniuerſas illas cateruas demonū, qui ad decipiendos hoĩes, mẽtito olim diuinitatis habitu, ſpiritus nequã, deſertores, & apoſtate, ſe Deos eſſe iactabãt, cõiuratiq; in Deū, & in perniciem humani generis, improba nimis & impia temeritate ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, diuinos omnes ſibi vſurpabant honores: Exoriente ſole, vmbræ diffugiunt, Hic eſt ſol mundi, Deus trinus, Pater, & Filius, & Spi-
B ritus ſanctus. O beata Trinitas, omnino & penitus eſt ſine Deo, qui eſt ſine patre, Filio, & Spiritu ſancto. Neque enim colit Deum, qui non colit verum Deum.

Sanctiſsimæ Trinitatis, tota virtus Christus Ieſus. *CAP. XIIII.*

VT videtis meſsis eſt facta, & matura ſegete, neque ut ſpero herbis eluſa fallacibus, collegimus generoſas vuas, & auro ſimiles botros, relicta ſylueſtri, quę
C inter incultas ſentes pendet, amara labruſca, torcularia calcauimus. Iamque vt cum Poeta dicam,

Plenis ſpumat vindemia labris

Quid ſupereſt igitur, niſi vt veniat tandem ſpicilegium, & racematio, vt quam citiſsimè decutiamus adipem frumenti, farinam inquam & florem, ac delitias farinæ triticeæ, ſimulque exprimamus vinum nouum, ſed purum & defecatum; Vnde & comedamus, & bibamus, & lætemur in vita noſtra. Eia bono animo eſto, quicunque credis in Chriſtum, gaude te veritati crediſſe, & quod in vno Chriſto, qui propter diuinas origines, tam eſt trinitatis medius, quam propter duas naturas, Dei & hominū mediator; & propter exem-
D plares virtutes, ſimpliciter medium, quod omnia trahit ad ſe ipſum. Non ſecus quam in aurea quadã epithome, complexus fueris integram, inuiolatamque fidem, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Ille eſt verbum abbreuiatum. Ille eſt ἀνακεφαλαίωσις, in quo non lex ſolum, & prophetæ ſummatim continentur, & velut per epilogum, ſed quod omnem ſuperat admirationem, illa ipſa quoque diuina maieſtas, dum in eo tota corporaliter inhabitat, ſemetipſam in compendium contraxiſſe & ferè exinaniſſe videtur. Hinc myſtica illa Hieruſalem, quæ eſt mater noſtra, eccleſia inquam, Chriſti mater primitiuorum, qui deſcripti ſunt in Cœlis, audit ex

ore Dei per Prophetam, in ipsius Sanctissimæ Trinitatis mysterium. Similam, Mel, & Oleum comedisti, non quod ex tribus illis substantijs, alia atque alia natura intelligatur, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto, sed quod tria illa coagmenta in vnum, vnam sanctissimæ Trinitatis dulcedinem mõstrat in pane dulciario Christo Iesu. Qui admirabili confectura factus panis hominum; nos paterna virtute, velut melle aerio purgat, & confortat, alit, & reficit, verbo suo; tanquam similagine & medulla purissimi frumẽti: demum Spiritus sancti gratia & charitate, tanquam oleo exultationis impinguat, hilarat & vertit in decorem. Vsque adeo, vt pastæ Christo animæ, iuxta idipsum oraculum, duplici pulchritudinis nimietate, formosæ reddantur, tam speciosę inquam & nitentes, vt ne desyderari quidem possit aliquid pulchrius. Vnde & tandem proficiant in regnum, efficiantur in quam reginæ dignæ, quas eligat & accipiat sibi in sponsas, ille ipse rex regum Christus Iesus, qui de cælo descendens, processit tanquam sponsus de thalamo suo; An vero obliti estis viri docti, summos illos nostræ religionis principes, & ad vniuersos homines Dei legatos, quum habuissent in mandatis, idq; in se, & in suam ipsorum fidem recepissent, vt in vno trinitatis nomine, tingerent gentes, aquis genitalibus, in ipsis tamen nascentis Ecclesiæ primordijs, in Christi nomine baptizare solitos, putantes se imperata facere, seruare promissa, stare cõuẽtis? Etenim diuinitus edocti, credebant, neq; vana fides ἐν τῷ χρίςῷ, græcè enim loquendum est, postquam à græcis tam dulce nomen ad nos deriuauit, includi geminam relationẽ, vnam ad τόν χρίοντα, ad ὸ χρῖσμα alteram, hoc est vnam ad patrem, alteram ad Spiritum sanctum. Ille enim est vngens, hic est vnctio, Christus est vnctus, Atque ideo docere cupiebant, neque nudis solum sermonibus, sed exemplis, ritibus, sacramentis, qui colit Christum, colere simul indiuiduam Trinitatem, & non posse non aberrare à Christo, quicunque aberrat à Sanctissima Trinitate, Et vice versa, delinquere in Deum trinum, qui delinquit in vnum Christum. Profectò vero, quis dicere posit, quam obscura erat humano generi, quám difficilis, quã arcana antequam Christus sese dimitteret ex cęlis ad terras, intelligentia Sanctissimæ Trinitatis? Sanè res creatæ, vix tenuem quandam diuinæ trinitatis vmbram, vt auditis, præferre videbantur quasi symbolica terga posteriora Dei: Scripturæ porro, tanquam sacra velamina, integumentaque, & ornamenta, diuinam quidem Maiestatem, & gloriam cum omni decore significabant exterius. Sed quam pauci erant qui ad interiora velaminum penetrarent? qui suggerent mel de petra, & oleum de saxo durissimo? qui possent dicere & intelligere ὦ τριὰς ὑπερούσιος, ὑπέρθεος, ὑπεράγαθος, τῆς ἡ ῶι κορυφῆς ἀκρότατος, ἔφορος θεοσοφίας. Ecquis hic iure admirari debeat? nam ne hominum quidem notitia, ex amictu haberi potest, sed ex facie, neque ipsi communiter ouenquam à tergo aspicere, sed à fronte solemus.

Quam

A

Quam sese ore ferens

Estque propterea nobis admodum familiare, vt videre cupiamus viuos regum & principum vultus, si non in se, ipsis in imaginibus & expresßis, quale sunt Filij, & impresßis qualia sunt statuæ & numismata, Ecquantas gratias tibi debemus, ò Pater omnipotens, postquam hunc ipsum tuum vnigenitum filium, in tuo ipsius sinu, in æternum quiescentem, tibi per omnia similem, modo, mysterioque inenarrabili, carnis assumptione, hominem factum, natura Deum, Persona verbum, Iesum nomine, & cognomine Christum, misisti ad nos, vt videntes trinam, expræssamque æterni parentis imaginem, faciemque & splendorem faciei paternæ, possemus non B modo per Christum, sed in Christo videre patrem, videre inquam, audireque, & contrectare, quoad licet hominibus, qui in mortali corpore vitam viuunt? Ob id verò vt scitis fratres, magnus ille σοθὴρ tot annos in terris visus, & cum hominibus familiarisßimè conuersatus, vt gentium errores aboleret, semidoctosque iudeos traduceret ad sublimiorem philosophiam, hoc est, vt ab illis nox atra fugaretur, in istis surgens aurora clarescceret aliquando, tandem iusta indignatione commotus, dixit. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? qui videt me, videt & patrem meum. proculdubio autem in Patre, & Filio, Spiritum sanctum: Sanè ab antiquo dierum accepto libro signato, & potestate C quam illi tradidit, resignatis signaculis eius, vniuersis populis absque omni personarum exceptione, Iudæis quidem primum, & suo ipsius ore, ad statuendas & firmandas promisßiones patrum, græcis deinde per eorum quos ille antea erudierat cœlestes tubas, in salutem omnium credentium, ea narrauit, quæ de Deo, deque rebus diuinis ex nobis scire non possumus, neque vllo modo ignorare debemus. Idque non per enigmata, aut somnia, & visiones, vt patres, qui eum præcurrebant, & prophetæ, sed per apertisßimam euangelij prædicationem, quod & ipsum indicat faustum fęlixque nomẽ nouæ annunciationis. Quid hic dicit Iudæus Aspis? qui adhuc non exaudis vocem incantantium? Quid tu sus lota in volutabro luti qui adhuc euangelicas margaritas concul-D cas pedibus tuis? Nondum ne erubescitis, quod adhuc vsque diem, non agnoscitis verum Deum? Sanè qui ignorat Christum, ignorat & Deum. Et est pęnitus sine Deo, qui est sine Christo, quia & nemo nouit patrem nisi Filius, & cui ipse reuelare voluerit: & non potest Deum homini, aut Deo hominem coniungere, nisi ille qui cum hominibus est homo, & cum Deo Deus, mediator Dei & hominum vnus Christus Iesus. Hoc est principiũ omnis sapiẽtiæ, & veritatis, ò Dilecti Dei. Hoc est fundamentũ religionis, vniuersæque virtutis, & salutis humanæ caput. Quod qui non intelligit, qui non asserit, qui non defendit, cęcus est, etiam si videat: etiam si audiat surdus. & tametsi multa scire & eloqui videatur, indocte, doctus

atque

atque impiè & eloquenter insanus. Proposita fuerant homini ab initio E
admiranda illa spectacula, quæ ad cæteros animantes non pertinent, ornatus tantarum rerum, circuitus Solis, & Lunæ, pulchritudo cœli, & stellarum innumerabilium species. Verum enimuerò, occasione accepta, sapiẽtes mundi dum in ijs extra se proficerẽt, in se defecerunt, & Deum supra se non inuenerunt, quem superbè & gloriosè quærebant. Itaque ostensum est in fine temporum, vnicum illud specimẽ, insigneque tabernaculum diuinitatis Christus Iesus, magnus Dominus, & laudabilis nimis, paruulus filius, & amabilis nimis, in quò Græci, & barbari, & sapientes & insipientes, & omnis caro tandem potuit, volens, videre Deum, nimirum ex fide, quæ reuelanda suo tẽpore expectabatur ambulantibus in
fide, quæ visu, & verbo reuelata fuit, hoc est videntes, quod & Iudæis, F
prophetæ, & sybillę gentibus futurum esse prædixerant, filium Dei carnẽ factum. Ecquod spectaculum exhiberi hominibus potuit magnificentius, in quo & egredi licet foras, ad conspectum carnis mortalis, & ingredi intus ad contemplationem æternæ diuinitatis? vt & intus & foras, pascua eaque læta & vberrima inuenientes, in carne nostræ reparationis, in verbo nostræ creationis, mysterijs pascamur & potemur. Caro verbum, est lac paruulorum, Verbum caro, est cibus grandium. An non caro & litera Mose? Caro quidem, sed sine anima, caro mortua, vide ne dicam, cutis potius quam caro, & cur non dico ossa? & ossa arida? Viscera sanè & medulla ipsius Mose, Iesus Christus, quò arida quæque pinguescunt, li-
quefiunt dura, insipida denique & amara omnia dulciora euadunt super G
mel et fauum. Quid enim est scriptura tota, nisi Christus inuolutus, et cõplicatus? Et quid est Christus, nisi explicatio vniuersæ scripturæ? Ita nimirum verè prorsus aberrat, qui non tenet caput Christum. Iam enim sole clarior Christi veritas nullis eget insolitæ, vel sapientiæ, vel eloquentiæ luminibus, sed omnia sua luce perfundens, per sese vbique splendet, et cũ ingenti Christiani nominis gloria, in medijs etiam tenebris, elucescit. Quod si muscæ morientes, adhuc vndique volant, et sublime hoc cęlum Christianæ religionis densatis quasi nubibus implẽt, unde vniuerso orbi aer crassus effunditur, num propterea minus fulget plebea lampas, quia
grauati oculi et fixi solo, eam propius intueri non valent? Vnus est Deus H
Pater: ex quo omnia, et nos in illum et vnus est dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. Et quis in nubibus ęquabitur Christo Domino? similis erit Deo in filijs Dei? Non est similis tui in Dijs Domine Iesu Christe, et non est secundum opera tua. Qui magnis rerum miraculis conciliasti tibi authoritatem, authoritate meruisti fidem, fide traxisti multitudinem, multitudine obtinuisti gloriam, gloria confirmasti uetustatem, et vetustate iam instauras æternam religionem. Sit vobis stultitia ò gentes, sit tibi scandalum ò Iudęæ, Certè hæc stultitia impleuit terrã scientia Domini; certè hoc scandalũ ædificauit ecclesiam magnam Domino,

A mino,& ecce alienigenæ, & Tyrus,& populi Aethiopum,hi fuerũt illic, & ecce sterilis peperit, paritque in dies charam Deo sobolem, & quę multos habebat filios confecta defecit. Quæ nam verò stultitia maior esse potest, quam nolle adhuc credere quod ne ipsi quidẽ demones negare possunt,ideoque inuiti credunt, vnde & contremiscunt? Et quod scandalũ grauius, quam quod non vis credere, audire nolle,& obturare aures tuas, ne exaudias vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter? Si potuit nos fallere verus Deus,profectò nos qui in Christum credimus, falsi esse possumus,imò verò, vt liberè loquar,iam falsi sumus, sed uerè falsi esse non possumus,quia nõ fefellit nec fallere nos potuit verus Deus. Hic est verus Deus, & vita æterna Christus Iesus,quem colimus. Qui manife-
B status est ex carne dum natus est, iustificatus à spiritu dum baptizatus est: visus ab Angelis dum illi canerent & ministrarent, prædicatus in gẽtibus varijs linguis,creditus in mũdo vna fide, assumptus in gloria, vt impleret omnia. Domine dominus noster,quã admirabile est nomen tuũ in vniuersa terra? Quæ didicimus credimus,& quæ credimus prædicamus,ò viri. Non est homo solus, qui est saluator omnium hominum, Non est par angelis, cui Angeli seruiunt. Non cepit ex tempore,per quem facta sunt tempora,Non numeratur inter creaturas,à quo omnia creata sunt. Non est confictus Deus, quem verus Deus testatur esse Deum. Non est Deus recens,cuius est egressus à diebus æternitatis,Non est minor Deo,qui est virtus Dei,est verus Deus,qui est Deus filius. Non alienus sed proprius,
C Non gratia sed natura.Nihil habẽs fucatum,quia est veritas,nihil imperfectum, quia est splẽdor gloriæ,nihil disimile, quia est figura substantię. Est primogenitus,quia nullus ante ipsum, vnigenitus: quia nullus post ipsum. Heri,hodie, & in secula, quia neque initium dierum, neque finem vitæ habet,existens antequam Abraham fieret, videns Sathanam antequã caderet,genitus ante luciferum,primogenitus ante omnem creaturã, imago inuisibilis Dei,in quo condita sunt omnia,per quem omnia constant, prodiens ex ore altisimi & nomen eius Verbũ Dei. Vacate vos quoque animo, à curis seculi, & videte quoniam ipse est Deus, qui exinaniuit semetipsũ, qui minoratus est ab angelis, qui factu est vnus ex nobis, exiens à Patre, dum ab antiquo dierum, antiquus & ipse nasceretur, veniens in
D mundũ,dum de Spiritu sancto conciperetur ex Virgine Maria,relinquẽs mundum dum per mysterium mortis deuicta morte operaretur salutem nostram in medio terræ,rediens ad patrem, dum triumphato Sathana,captiuam ducens captiuitatem, victor ascendit ad cœlos, iterum ad nos venturus, dum in die plenæ Lunæ, hoc est consumationis temporum,reformaturus corpora nostra,iudicabit viuos,& mortuos & seculum per ignẽ. Verè caro nostra,& frater noster. Verè Deus noster, & dominus noster, non homo solum dominus, sed homo verè dominus. Non homo solum θεόφορος, aut θεόφορητος; neque solum θεοειδής, aut θεοείκελος, sed verisimè

rißimè

risſimè ὁ θεὸς. Non nuncupatione, ſed virtute, & maieſtate, non participatione gratiæ, ſed plenitudine naturæ, non tranſlatus in Deum ex homine, ſed ex Deo factus homo. Sibi ab initio & ante ſecula, natus ex patre; nobis in fine temporum, natus ex matre. Ideoque perfectus Deus, & verus homo, ex patre Deus: ex matre homo, & Deus; non vnus ex patre, alter ex matre; ſed aliter ex patre, aliter ex matre; inde diuina hinc humana natura, utrinque vnius Chriſti, vna perſona. Agnoſce δυόφυσιν, ò homo, non μονόφυσιν, vt ſic verè gigas Chriſtus Ieſus, ἐνυπόστατος, non ἐνούσιος, ἀνδρόθεος, & θεοάνθρωπος. Quod enim in ſingulis hominibus eſt homo interior & exterior, hæ ferè in Chriſto & caro & verbum, homo & Deus. Non erat ab æterno tempore homo ſicut Deus, ſed quum eſſet ſemper Deus, ad extremum quoque noſtram carnem ſibi adiunxit, & vniuerſas cœli opes, & omnes diuinitatis theſauros, ſecum nobis aduexit Deus Dominus, & illuxit nobis. Ipſe lumen fidei in mundum intulit, ipſe lucem ſalutis oſtendit, vt hominem quem condidit, liberaret, vt mortem quam non fecit, aboleret. Ideo Deus in homine abſconditus, vt quaſi occultus hamus obuolutus eſca noſtrę mortalitatis, eum quoque, qui habebat mortis imperium, diuinitatis potentia detineret; & de profundo extractum, diruptis clauſtris inferni, traderet in eſcam populis Aethiopum, quorum prius atros nigrores, & fœdiſsima crimina ſuo ipſius ſanguine ſpiritalis innocentiæ, & ſanctitatis, niueo candore dealbaſſet. Quid tu ſeparas hamum ab eſca? aut eſcam ab hamo? verbum à carne? carnem à verbo? Quid Deum homine, quid hominem Deo diſpolias? Quid vnum Chriſtum ſoluis, ac diuidis? imò verò? quid diſiungis Deum à Deo? quid diſſocias idem à ſe ipſo. Vox meretricis illa eſt, Nec mihi, nec tibi, ſed diuidatur: Vera mater eccleſia, quæ Chriſtū glorificat, & portat in corpore ſuo, fide concipiens, confeſsione pariens, fouens ſpe, & nutriens charitate, illa eſt in iudicio Salomonis, (& ecce pluſquam Salomon hic) quæ dicit; Non diuidatur, & ne os quidem vllum comminuetis ex eo, quia ſi dimidiatus eſt, non eſt integer, & ſi non eſt integer, non eſt viuus, & ſi non eſt viuus, neque eſt verus, & ſi non eſt verus, neque eſt vnus, & ſi non eſt vnus neque eſt Chriſtus. Quomodo autem eſt integer, ſi eſt vel Deus tantum, & non homo, vel homo tantum & non Deus? Confiteris hominem, confitere & Deum; quem tantum ex peccatoribus abſque peccato, conuerſantem inter peccatores, ad exemplum peccatorum, morientem pro peccatoribus, ad delenda peccata, mira operantem ſupra naturæ vires, docentem ſalutaria ſupra ſenſum hominum, patientem indigna ſupra omnem charitatem, iure, ac merito, & ſuperi colunt & metuunt inferi, & medius hic totus orbis ſupplex adorat, & omnis lingua confitetur, quia Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Verè Chriſtus vnctus in Regem, vt nos regeret, in prophetam vt nos erudiret, in ſacerdotem vt benediceret nobis, in athletam vt pugnaret pro nobis. Verè Deus, qui mundum creauit, qui

peccata

A peccata dimittit, qui portat & sustinet omnia, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Vere homo, qui esurijt, & sitijt, qui sudauit & alsit, qui mortuus est & resurrexit. Verè homo & Deus, cuius vita sanctitatem, cuius doctrina sapientiam, cuius mors patiētiam, cuius resurrectio diuinam indicat potestatem, Iaculentur iam qui vellent in ipsum solem, mittant lapides in cęlum, clausis oculis aduersus Christum bella suscipiant. Ille verò pugnante & repugnante mundo, iam ponitur verum in cęlo, & in terra, iam omnia mundi regna deiecit, iā Caldęos, Persas, Medos, Græcosque contriuit, Demum ipsos quoq; Romanos, qui duro Imperio, quasi dentibus ferreis omnia comminuebāt atque etiam conculcabāt pedibus, fregit, ac domuit, Omnia traxit ad se ipsum, Omnia sibi subiecit, ponitq;
B in dies inimicos suos, scabellum pedum suorum, ipsis etiam principibus tenebrarum, aduersus eum in vnum coniuratis, & conspirantibus. Itaq; quis iam non clamet, Dominus meus & Deus meus; domitor orbis, gentium victor, triumphator inferni? In te est Deus, & nesciebamus. Tu es Deus & prę ter te non est Deus. In odorem vnguentorum tuorum currimus, & in vmbra tua viuemus.

Arcanas diuini nominis literas, significare Deum ipsum, trinum & vnum, contra Judæos.

C

CAP. XV.

ACcedite huc rebelles & increduli, dura ceruice, & indomabili corde. Accedite animæ apostatrices, progenies viperarum, canes immundi, fil j fornicariæ, semen nequam. Accedite qui dicitis vos Iudęos esse, & nō estis, sed estis synagoga Sathanę, in carne quidem circuncisi, sed prępútia habentes in cordibus, & auribus, Super quem lusistis? super quem dilatastis ora? super quem eiecistis linguas? Adhuc ne serpentum more sybilatis? adhuc ne fauillas veteres nouis flatibus excitatis?
D non dum totum euomuistis virus? nondum cōuicti estis? testibus? ratione? veritate? facto? conscientia? Moneo vos fraterna Charitate, nam & ipsi homines estis, neq; dum vobiscum ipse loquor, exuere possum viscera humanitatis meæ. Moneo inquam, & rogo, per vosmetipsos, per vestram salutē, postquam de more, semper Spiritui sancto restitistis, & contentiose egistis contra patrem, cuius negastis & filium, quiescite tandē aliquando, ab hoc homine, cuius spiritus est in naribus eius, cuius vires, & robur Rhinocerotis, qui in ira sua destruxit patres vestros, qui in furore suo disperdidit gentes, & Deos gentium, qui iudicio orbis terræ, et angelorum, adeoque ipsius diuini numinis, hoc argumento pręcipuè, quod dum in crucem

cem ad prædam aſcendiſſet, ac cubaſſet,& quieuiſſet in ſepulchro, tertio E
die tanquam Leo, & Leęna rugiens,vnde & tremuit,& expauit infernus,
à ſomno euigilauit: merito,definitus eſt,reputatus,agnitusque, & declaratus non homo ſolum,ſed & filius Dei, Filius inquam,non adoptione, & benedictione, ſed natura, & virtute, & eadem penitus potentia Dei patris,ſimilis patri, equalis patri, idem cum patre. Viri Iudæi,ad quos olim ſermo Dei factus eſt,nolite putare,quia Saturnij non ſumus, non eſſe bardos,& ſtupidos; Homines ſumus ſolares,& in ſole ambulamus. In illo inquam ſole,qui in iudicium, in hunc mundum venit,vt populus qui ambulabat in tenebris, & lucem videre cupiebat, illuminaretur & videret: qui
verò nihil non videre arbitrabantur,& interim gentium cęcitatem,quam F
miſereri oportuerat, alto ſupercilio deſpiciebant, ipſi vni exoculati,cęciq; fierent, Agnoſcimus ſalutis noſtræ originem ex genere veſtro. Ideoque nobis non eſt recens Deus,præter Deum noſtrum: neque adoramus Deũ alienum à veſtro Deo. Vos nunc degeneres filij, & rami, illa patrum veſtrorum radice,cuius memoria in benedictione eſt,eritque in omne euũ, adoratis quod neſcitis.Nos Deo gratias,à quo vocati ſumus,in admirabile lumen,quum ambularemus in tenebris, & eſſemus Tyretia ceciores,adoramus quod ſcimus. Neque enim nobis eſt alius Deus, præter illum antiquum dierum,cui prophetæ venerandum authoritatis ſignum appingunt,promiſſam,candidamque cæſariem. Veteres quidem illas veſtræ legis vmbras,ſuperuenientibus nouis Euangelicæ gratiæ luminibus,abieci-
mus,& refutauimus,quod & Moſes veſter, in quo ſperatis,olim futurum G
eſſe prædixerat,ſed quam diſtat vetuſtas ab antiquitate? Antiqua ſunt vetuſtiſsima veterum; quibus iuxta eundem Moſem cum tanta huius nouæ meſsis fœlicitate, & penè incredibili diuinarum opum affluentia, æterno tempore perfruimur. Non eſt noſtra vetuſtas in Deo, eſt antiquitas, eſt æternitas,vetuſtiſsima veterum,quam ipſi ex profetis veſtris intelligimus in patre & filio,Hoc ipſi non intelligitis,quia ignoratis ſcripturas,& virtutem earum Chriſtum. Idem antiquus Deus,eſt Deus legis,& Euangelij, Deus tantũ in lege,Deus & homo in Euangelio,Deus in libro legis,Creator;Deus in libro Euangelij,Redemptor & Saluator:qui per ſeipſum nos creauit,per hominem nos redemit,vtrunque tamen vnus fecit, Aliud eſt H
Deus,aliud eſt homo,ſed non eſt alius Deus,& alius homo. Idem qui eſt in carne,erat in ſpiritu,qui eſt in humilitate,erat in maieſtate, qui eſt homo recens,erat æternus Deus.Ita non eſt ſimpliciter recens,ſed ſimpliciter æternus,quia antequam homo,ſimpliciter Deus, & inſertione naturæ homo,ſed propria perſona Deus. Indigni ne ſumus viri Iſraelitæ, quibus in re tanta, & tam vobis ſuſpicioſa, quam nobis perſpicua,confeſtim fidem adhibeatis?Sed ſi nobis non creditis,credite Angelis, credite cęlis, credite Demonibus,credite prophetis,credite Philoſophis,credite mortuis, credite ſepulchris.Etenim Chriſti noſtri diuinitatem Angeli nunciauerunt,cę-

li oſtens

A li oſtenderunt, expauerunt Demones, ſcripſerunt prophetæ, Adorauerunt Philoſophi, ſenſerunt mortui, teſtati ſunt tumuli, Quid? Chriſtum Deum, veſter Iordanis agnouit, veſter Baptiſta prędicauit, veſtra Solyma excepit, veſtri infantes cecinerunt, veſtræ mulieres ſequutæ ſunt, in veſtro monte vox tonitrui ſonuit, denique in veſtris laribus ſtella, ad veſtras aquas columba demonſtrauit. Et quidem niſi vererer uos dicturos, Amariorem te ſenectus facit, iratus tandem & ſtomachatus ingentem veſtram, exclamarē, ò ſtulti nimirum, & tardi corde, ſtulti qui vobis vnis, præ tãta nube teſtiũ, ab vniuerſo orbe credendum eſſe putatis: tardi corde, rudes indocileſque, & obtuſo, ac ſtupido ingenio, quibus poſt tantas annorum centurias, non dum liquet, quam credibilia facta ſint nimis teſtimonia Chriſti Ieſu, qui-
B bus permotæ, ipſe quoque barbarę gentes, procul à muſis, & à ſtudijs bonarum literarum remotiſsimæ, philoſophantur in Euangelio ipſius, & vſque adeo arbitrantur, ignorationem Chriſti, eſſe ignorationem Dei, vt in vos, perpetuo iactent hemiſtichium illud, quod olim Poęta cecinit.

Incerti Iudæa Dei.

Enimuero, quid tandem eſt viri fratres, vt ægro animo feram Iudæorum dicteria, ſcommata, calumnias, quando patrem familias, cuius ipſi ſerui ſumus, vtinam tandē aliquãdo boni, & non in vtiles efficiamur, ore fętido, ipſi toti fętentes, tanquam ſepulchra Beelzebub, vorauerunt? quamuis autem de religione, & de Deo, vix quiſquam niſi fruſtra, & caſsis laboribus,
C agere poſsit cum vanis & perfidioſis Iudæis. Sane eruto illis oculo dextro, & amputata ſimiliter auricula dextra fidei, in rebus diuinis cęca & ſurda ſunt omnia: vident. n. & non vident, audiunt & non audiunt, imo verò viuunt & non viuunt, ſunt & non ſunt, homines, non hoïes, Iudæi non Iudæi; Iudei litera, non ſpiritu: homines vultu non ſenſu; viuentes in ſeruitute, quæ eſt morte deterior, vmbram vitæ non vitam, magno animo tamen conterendi ſunt à nobis dentes eorum, quos arma ſibi ſagittaſque fecerunt, aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius, vt dum Antichriſti victi deficiunt, Chriſtiani victores proficiant, & ſi illi qui iacent non reſurgunt, ſi qui ſunt ex noſtris qui nutare videantur, confirmentur & non
D cadant. Quid eſt ò Iudæi, quid eſt, vt hinc incipiamus, quod ſanctiſsimum illud nomen tantæ venerationis, in quo velut in tabernaculo abſcondita eſt maieſtas diuinæ naturæ, quod propterea etiam dum profertur manet arcanum, & dum etiam intelligitur eſt ſemper incognitũ, nomen inquã illud ſanctum & terribile יְהֹוָה de quo ſapientes dixerunt ſcriptum eſſe, Dominus in tabernaculo ſancto ſuo, timeat ab eo omnis terra; Quid inquam eſt, quod præclarum illud, & verè proprium, vnicum & naturale Dei nomen, tribus literis ſcribitur, & earum vna, ſecunda inquam non prima, neque tertia, vt Deus in tanto nomine ſedes habeat, & voce & ſcriptura geminatur, vnde & efficitur nomen τετραγράμματον, hoc eſt quatuor literarum? niſi quod Deus benedictus, veriſsime eſt Trinitas, Pa-

ter,

ter, Filius, & Spiritus sanctus. Filius porrò quem ipsi ad hunc vsque diem E
pertinacissimè negatis, tanquam non populus suus, sicut scriptum est, Et
non erit eius populus, qui eum negaturus est, in prædestinata plenitudi-
ne temporis, ferè egrediens illum ipsum æternum diuinitatis orbem, al-
teram sibi naturam, hoc est humanam carnem, velut zonam vestemque
præcinxit, neque tamen Dei formam perdidit, vel reliquit, vt propterea
sit ille ipse Deus qui erat, & homo, qui ante non erat: neq; verò duplex
persona, altera homo, altera Deus, sed eadem geminæ naturæ persona,
Homo, & Deus, Christus Iesus, de Deo inquam Deo, de muliere autem
Dei, & hominis filius, idque totum ne excrescat in quaternitatem perso-
narum beata illa Trinitas, & tamen ingrediatur Trinitatem diuina illa, F
quam verbum Dei suscepit humanitas. Hæc enim duo, sunt duo poli, cir-
ca quos voluitur Christianum cœlum. Rogo audite viri docti, quantam
vim tribuunt suis ipsorum literis Iudæi nostri, vtinam nostri. Nam præ-
ter alia multa, incredibili superstitione, illud quoque dicere audent, vias
illas, quas Deus notas fecit Moysi, & filijs Israel, quæ haud dubiæ sunt fi-
des, spes, charitas, dilectio Dei, & proximi, declinare à malo, & facere bo-
num, his enim itineribus peruenitur ad videndũ, posidendumque Deũ,
audent inquam dicere, vias illas esse decem, סְפִירוֹת quos componunt ex
duabus, & viginti Hæbraici alphabeti literis, quarum tres appellant ma-
tres, duplices septem, simplices duodecim, docentes præterea, ex multi-
plici literarum cõbinatione, & reuolutione, elici posse admirabiles quos G
fingunt sensus, & legis, & prophetarum, Eia igitur, vt ad æmulationem
eos, quo ad fieri potest prouocemus, efficiamur Iudęis tanquam Iudæi, in-
firmemur cum infirmis, cum insanis ipsi quoque insaniam simulemus.
Neque verò, putate vos rem aliquam nouam facturos, quod Cicero ille
noster, Romanæ eloquentiæ decus, vt ostenderet quantam in oratione
vim habeat series, & positura verborum integris periodis fecit; id ipsum,
faciemus ipsi, in hoc vno nomine, ad eruenda mysteria, & aperiendos fon-
tes mysteriorum vniuersæ nostræ Religionis: dissoluemus inquam, pri-
mum deinde coniungemus literas huius diuini nominis יְהֹוָה. Vos ò al-
phabetarij, vos ò grammatistæ, à quibus procul dubio hæretici nostræ æta-
tis, filij fortasse à parentibus, & auis: auis certè, non spiritu solum, sed car- H
ne, & sanguine, didicerunt vbique hærere nudis sermonibus, & literæ oc-
cidenti, contemnere autem latentes sensus, spiritus viuificantes, vos inquã
interrogo, Quid in lingua sancta significat י Iod, quid ה He, quid ו Vau?
Non'ne vt ipsi dicitis י Iod, significat principium ה He esse & viuere ו
Vau copulantur, Ecque vnquam signacula fingi potuissent tam decora Pa-
tris, Filij, & Spiritus sancti? Nam si ratio absoluta principij est, vt & nihil
sit priusquam nimium, verè iuxta ea quæ superius disserebam Pater dici-
tur principium, principium nõ de aliquo principio, sed principium prin-
cipiorum, quẽ doctissimi ex vestra synagoga viri, elegantissima tralatione

appella-

A appellauerunt antiquum antiquorum, hortum radicum, profunditatem fluuiorum,fontem ſcientiarum & rerum. Si autem eſſe,eſt,vt philoſophi tradunt,terminus generationis, & viuere viuentibus eſt eſſe profectò de filio Dei,nihil magis congruè dicitur,quam eſſe,& vita, quem pater æternum genuit,per quem ſunt quæcunque ſunt, & in quo id totum quod factum eſt,etiam antequam fieret, viuebat: immò verò vita erat, qui etiam caro factus eſt: Via, Veritas, & Vita, vita viuorum,& reſurrectio mortuorum.De copula,& coniunctione nihil attinet dicere,nam hic eſt vulgatiſſimus titulus Spiritus ſancti genitoris,& ſobolis, æternus nexus,& vinculum,ita tandem manifeſtum eſt, quemadmodum hæc ipſa elementa literaria non ſeparata,ſed vnita,ſunt hoc ipſum Dei nomen יְהֹוָה & vnum il-
B lud Dei nomen,eſt hæc ipſa elementa in vnum,hoc ipſo prædicto ordine coeuntia,ſic diuinas illas perſonas,tam & ſi filius caro factus eſt,eſſe vnam diuinitatis ſubſtantiam,& illam diuinam ſubſtantiam non eſſe rem aliã, quam tres perſonas. Vt propterea quærenti, quæ nam eſt propria, & germana interpratatio huius nominis יְהֹוָה palã, & apertè ex literis, ex cõbinatione,ex vi, & ordine earũ reſpõdere debeamus Deus Trinus,& Vnus, Pater,Filius, & Spiritus ſanctus. Exponant more ſuo Iudæi,maleuoli,inuidi,odioſi, lucifugi, maledici, mõſtruoſi, qui eſſentiat,qui dat eſſe, qui eſt cauſa omnium,qui generat omnia.Nos in gratiam veritatis,& ne occaſionem obtrectandi accipiant dicentes,Quęcunque animus,Chriſtiani negant,& quæcunque negamus,aiunt,nihil eorum non libentiſsimè cõ-
C fitemur. Porrò omnia hæc extrinſecus ſunt in Deo, & non tam inſunt, quam adſunt, atque ideo nomen iſtud, quod ſuo ipſorũ teſtimonio, præ cæteris eſt Dei nomen,ſi ſumptum eſt vt dicunt, nõ ab efficientia, ſed ab eſſentia ipſius Dei,intrinſecus,altiſsimè dicendum eſt,iuxta Chriſtianam Theologiam.Sanè Euãgelium, eſt interpratatio legis,quod ſit admirabili illa ratione,quam audiſtis,vnum nomen, & tria nomina. Nomen inquam ipſius vnitatis,& trinitatis, vnitatis diuinæ eſſentiæ, & trinitatis diuinarum perſonarum, quia diuina eſſentia eſt illæ tres perſonæ, & tres illæ perſonæ ſunt vna diuina eſſentia,non ſecus quam יְהֹוָה eſt י, & ה geminata, & ו & litera י & ה repetita, & ו coniunctæ ſimul ſunt יְהֹוָה. Intelligitis hæc ò viri? Profectò verò indicant ſimul, & probant altam illam ra-
D tionem circuli Caldaici, in quo deſcribitur diuinum nomen, atque etiã περιχώρησιν illam ſecretiſsimam,qua Filius Dei in Patre eſt,& Pater in Filio, vterque autem in Spiritu ſancto, Vnde & illud tandem manifeſtum efficitur quod credimus,& intelligimus,neque perſonam aliquam ipſa trinitate minorem eſſe,neque trinitatem ipſam eſſe, quam vis perſona, aut etiam eſſentia,ſola maiorem,aut pleniorem.Quis porrò non videat,quãta ſit ſimilitudo inter י Iod literam Patris, & ו Vau literam Spiritus ſancti? Litera autem media, quæ eſt filij ה He, quoniam י Iod, & ו Vau ferè claudere, & continere videtur, æqualitatem planè docet, inter omnes

ſanctiſsimæ trinitatis perſonas. Ecquãti illud refert, quod hæc ipſa litera E
ה He quintum locum tenet in claſſe alphabetaria? eſt enim ה apud priſcos, numerus nuptiarum, numerus inquam præ omnibus maximè conueniens filio Dei, cui pater æternus, iuxta euangelicam parabolam, fecit nuptias magnas, vt ille in fine temporum, de ſummo cœlo procederet, tanquam ſponſus de thalamo ſuo. Putatis'ne verò myſterio careat, quod hæc ipſa litera, filij Dei, in almo hoc nomine præter ordinẽ alphabeticæ claſsis, ſequitur י Patris literam, & nullatenus antecedit, ſed ו literam Spiritus ſancti, & antecedit, vt in claſſe alphabetaria, & ſequitur? Inde enim intelligimus, quod ille ipſe Chriſtus Ieſus, Dei, & hominis filius, quatenus Deus, Spiritus ſancti principium eſt & origo, ſicut ipſe originẽ habet F
à Patre. At verò ſecũdum carnẽ, de Spiritu ſancto, ex Maria Virgine conceptus eſt, vſque adeo, vt Nazarei, in ſuo ipſorum euangelio, quod tamẽ Catholica ignorat eccleſia, vbi nos legimus, in illa hora exultauit Ieſus in Spiritu ſancto, ipſi per præſopopeiam introducãt Chriſtum dicentẽ. Modo me arripuit mater mea, Spiritus ſanctus, adiuuãte eos lingua Hebræa, in qua Spiritus ſanctus, nomẽ eſt generis fœminini. Exinaniuit ſemetipſũ Dei filius, viri fratres, non quia non ſit plenus Deus: maieſtatẽ enim quã habebat ſepoſuit, non depoſuit: nam & in ipſo Dei nomine, eandem vim retinet, ſuum ipſius elementũ, ſecundo & quarto loco collocatum, idque ſonus indicat & figura; Sed quia qua homo eſt, creatura dicitur, vereque creatus & factus, vt ſacra Theologia docet ſecundum carnẽ, quum alioquin abſolutè, & ſimpliciter ſit ipſe creator, & brachiũ, virtusq; creandi, G
quanquam (quod omnino loquenti contra Iudæos tacendũ non erat) in eadẽ carne noſtræ mortalitatis factus humano generi æternæ ſalutis Dux, & author, qui & multos filios adduxit in gloriã, ad extremũ paſsione & morte conſumatus, per quem omnia etiam cõſumata ſunt, iuſto iudicio, ſuper omnes cœlos eſt ingẽti gloria, & honore coronatus. Myſteria ſunt hæc. Margaritæ, gẽmæ, quibus, qui ſtudium adhibuerit, vt in illorũ fide, & intelligentia roboretur, erit cum eo Deus, & ipſe cum Deo, imò verò erit quaſi Deus. Quid miraris, quãdo Deus verè factus eſt homo, caro noſtra & frater noſter, qui etiã traditus eſt pro nobis, & venundatus in peccatis noſtris? Huc igitur haud dubiè ſpectat, quod Moſes, cum diuinæ vnitatis H
fidem doceret, Dei ſpiritu plenus, Trinitatẽ cum vnitate coniunxit, planè oſtendens Deum trinum eſſe vnũ, & non eſſe alium Deum, quam trinũ, & vnum, & ſacramentum incarnationis aperiens, vt tribus vicibus Deum nominauit, ſic ſecundo loco, vbi exprimenda erat benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri filij Dei diuino numine adiunxit notã amabiliſsimæ coniunctionis, Noſter Deus, noſter inquit אֱלֹהֵינוּ locus integer ſic habet שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ יְהוָֹה אֶחָד quem modo non ſuſcipio explanandum, ſat fuerit vertiſſe ad Hebraicam veritatem. Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt. Neque verò exiguum eſt myſterium, doctrinã hanc diuinæ

Trini-

A Trinitatis, & incarnationis, ſcriptam eſſe ab ipſo Moſe in libro Deuteronomij, qui in Penthateucho vltimus eſt. Verè enim ad euangelium, ad ſecundam legem, ad teſtamentum nouum, nō ad vetus, hoc eſt ad Chriſtianam ſapientiam, non ad Iudaicam pedagogiam ſpectat, hæc ipſa altiſsima fides, qua ipſi cathechizamur in viros, quum Iudæi æternū remaneant paruuli, & nunquā ablactati, cogitātes nimirū ſe eſſe ſapientes, & loquentes, quæ puerorū ſunt, quū magiſtri eſſe deberent, quibus per tot ſecula apparuit Deus vt erudiret eos Moſen. Porrò ſecutus Dauid Rex, quanquā ille ſacroſanctum incarnationis myſteriū ſuper omnes ſeniores, propius intellexiſſe creditur, futurus nimirum ſecundū carnem pater Chriſti, cuius ſecundum diuinitatem ſeruus erat, dum populo Iſrael bene præcari cupe-
B ret, eodem tenore loquens de Deo Trino, & Vno, Benedicat inquit nobis Deus, Deus noſter, Benedicat nobis Deus. Nam Gręcè ſic legitur, ἐυλόγησαι ἡμας, ὁ θεός, ὁ θεὸς ἡμῶν ἐυλόγησαι ἡμας, ὁ θεός. Hæbraicè autem יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים. Ecquis eſt circunciſorum, (vt tandem finiam,) qui non quotidie legat inter principia ſacri decalogi, ternum illud nomen Dei omnipotentis, quo vtrunque myſterium inſinuari videtur filijs Iſrael, Deus Deus tuus? (Viri pij) Deus eſt qui loquitur אֵל אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי יְהוָה, Certè verò, pro ipſius diuinæ Trinitatis fide, & teſtimonio, magnopere facit locus pſalmi ſepties ſeptimi, quo nimirum continetur, totius ſeculi conſumatio, atque ideo tremendum & formidabile vniuerſi orbis iudicium. In eo enim tuba illa vocaliſsima Dei,
C quaſi bellicum canit, vnde & alta voce intonat, Deus, Deus, Deus locutus eſt, & vocauit terram. Sed & ille in libro Ioſue, vbi filij Gad, & Ruben, quaſi iureiurando attollunt voces, & dicunt. Deus, Deus, Deus ipſe ſcit. Voces vtrobiquæ linguæ originalis ſunt אֵל אֱלֹהִים יְהוָה. Profectò verò, vt omnia nos vndequaque deficerent, illud ſufficere deberet, quod literas Hæbraicas diuini nominis de quo loquimur יְהוָה Interpretatio Caldaica vertit in tria ייי Iod, quæ vnum ˉ קָמֶץ ſignata, & ſubſcripta vno, vt parum ſupra dicebamus, circulo continentur. Vix enim ſeruata rei maieſtate, & grauitate linguæ, explicare potuiſſent apertius ſapientiſsimi illi Caldæi, hunc fidei noſtræ articulum de Trinitate, quo docemur eſſe tres perſonas diuinas, atque ideo tria principia rerum, & tamen vnam ſolam
D naturā, atque ideo vnum ſolum principiū, quam hoc ipſo. (vt ſic dicere liceat hieroglyphico edocēt.) Sanè, quemadmodū litera י Iod, figura minimè corpulenta, præſtantiſsima autem numero, & maximæ ſignificationis, quippe quæ literarum decadem implet, numerum, metam, & principium ſignificat, aptiſsimè refert ipſum Deum, qui eſt puriſsimus ſpiritus, ad quem omnes rerum numeri, & vires reducuntur, ex quo omnia principia principium habent, ſic tria ייי Iod, notæ ſunt admodum decoræ, atque manifeſti indices, trium diuinarum perſonarum, quarum quælibet eſt verus Deus. Porrò vnus ille ſpiritus, ſiue tonus, quo vnum

Alpha æqualiter ſonat omnia, quid eſt aliud, quam vna illa diuinitatis E
virtus & maieſtas, qua tres illę perſonæ omnino vnum ſunt, ne ſint plures
Dij? Orbis denique, nihil aliud eſt, quam ipſius diuinitatis, vt Græcè dica
mus περιχώρησις, & trinitatis περιχώρησις. Sed age tandem tres literas Hæ-
braicas, diuinarum perſonarũ characteres, quas è corpore ſanctiſsimi no-
minis Dei hactenus diſſoluimus, nunc ad tantorũ myſteriorũ lucẽ combi
nemus, alterã alteri, tãquàm vnius corporis membrũ membro, vt quum
deinde acceſſerint oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturã ſuã, tunc cun-
ctis cernentibus & mirantibus præ gaudio exurgat in mediũ integra hęc,
& plena corporatura, quã omnes adorent Patris, Filij, & Spiritus ſancti.
Itaq; vt hinc incipiamus י Iod & ה He, huius elemẽtationis primæ literæ,
vbi copulãtur, & coeunt, & ipſo ordine, quo locatæ ſunt in nomine יְהוָה F
conficiunt monoſyllabum illud Dei nomen יָהּ Iah quod ponitur pro do
mino, & eſt vnũ ex decem diuinis nominibus. Deinde verò litera ה He,
& ו Vau cõſtituunt pronomen הוּ Hu, quod quia in lingua ſancta tantun
dẽ valet, quãtum in noſtra Ipſe, Græcè αὐτὸς ab æternitate, & immorta
litate diuinæ naturæ, conſtat eſſe maximè Dei proprium, iuxta oraculũ il-
lud. Ab initio ego ipſe, מִיּוֹם אֲנִי הוּ & illud תַּאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי אֲנִי הוּא creda-
tis mihi, & intelligatis quia ego ipſe ſum. Vnde diuinus ille vates Eſaias,
de incarnatione Dei loquẽs, ne quiſpiam forſam ex illo Dei nomine quo
vtebatur אֱלֹהִים Angelum Dei non verum Deum ſuſpicari poteſt hoc ip-
ſum pronomẽ, tanquã ſignaculũ æternæ diuinitatis, affixit nomini. Deus G
ipſe inquit veniet אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא quãquam vt videtis ſyllabæ הוּא Hu de
more, additum eſt vnum א hoc modo הוּא tandem eadem elemẽta, ſi in-
uerſo ordine ſimul iuncta legantur, vt ו Vau, primũ locum teneat ה He,
ſecundum idem pronomen reddunt cum copula, & ipſe obſeruata eadẽ
lege Hebraicæ ſcriptionis וְהוּא Vehu. Ecce igitur in vno nomine tria no
mina, & copulam, Deus ipſe & ipſe, quæ vt ingenuè dicam, quod ſentio,
abſque vlla indaginis ſubtilitate, pijs auribus ſonare videntur hanc noſtrã
gloriam, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Et poſtquam ad confundendos
Iudæos, in hoc diſcrimen ventum eſt, vt inuſitatas vias indagemus, neque
tamẽ tritas relinquamus. Non'ne in primam perſonam, in patrẽ qui ex ſe
ipſo Deus eſt, abs quo aliæ perſonę, & rem, & nom diuinitatis accipiunt, H
magno iure competit nomen iſtud Deus? Eſt enim vt Græci dicunt πη-
γαῖα θεότης, fontana diuinitas. Porrò Dei filius, cuius in ſacris literis ſunt
tot, & tanta ſymbola, nomina, ælogia, præconia, laudes, tituli, quem
multifariæ multisque modis, figuris, nutibus, vocibus, extentis etiam
digitis prophetæ demonſtrarunt, ne pro eo alterum quempiam ſuſcipe-
ret, & veneraretur orbis, vnde, & deſiderio, ac ſpe ſalutis, quam ab illo
expectabat, fraudaretur, merito hoc ſingulari pronomine, vbique efferri
ſolet, ipſe. Scatent enim vbique diuina oracula de Meſia, de Chriſto no-
ſtro plena huius pronominis, huius emphaſis, Ipſe eſt expectatio gentiũ,
Ipſe

A ipſe ſaluum faciet populum ſuum: ipſe baptizabit in Spiritu ſancto: ipſum audite: Ecquanto amoris deſiderio languere videtur chorus prophetarũ, ò viri pij, dũ rogat, interrogat, orat, exorat? Nuntia nobis ſi tu es ipſe. Inde enim ad illos recreandos, auditũ eſt iucundiſsimũ illud reſponsũ fil.j Dei. Videte quoniã ego ipſe ſum. An non & alma illa ſoli Deo cognita mater, & nurus Dei, quia paritura erat ipſum, vocata eſt ipſa הִוא cũ puncto חִירֶק? ſic enim de ea ſcriptum eſt. Ipſa eſt mulier, quam præparauit dominus filio domini mei. Iam quis tandem explicet, quam magno myſterio Spiritus ſanctus dicitur, & ipſe? verè enim eſt alter ipſe, nimirum ſpiritus Chriſti, ex Chriſto procedens, à Chriſto miſſus, ſpirans Chriſtum, docens intus & loquens foris magnalia Chriſti, vnde & ipſe Chriſtus, humani generis
B vnica ſpes, & paracletus, vocauit eum alterum paracletũ. Quam alte caput & vultus exerit ſuos in hoc ipſo nomine יְהוָה ſanctiſsima T rinitas, ò viri, imò verò tota ſimul & Trinitas, & vnitas? Equidem vt primũ inſonant in aures noſtras iſtæ voces Deus ipſe, & ipſe ſtatim præ feruida ingenia concipere videntur ταυτολογίαν, πολυλογίαν, περισσολογίαν, at verò piè quærentibus, & interrogãtibus, obuiat intelligentia & fides, quę dicit, alia Leucon, alia Leucon, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, Deus ipſe & ipſe, tres res ſunt, & non ſolũ tria nomina, non tamen ſunt tres Dij, ſed vnus Deus, ταυτός, ταυτότατος, ipſa ταυτότης. Dicant ergo (vt aliquando cõcludamus) ſuperſtitioſi Iudæi, dicãt inquam יְהוָה eſſe nomen ineffabile, innominabile, Græcè ἀνεκφώνητον illis certè tanquã incredulis, hoc ipſum nomen
C plenum maieſtatis & gloriæ, effari aut pronunciare nõ licet, ſed cum primũ conuertentur corda parentũ in filios, & filiorũ in parentes: quum primum antiquam fidẽ, Patriarcharũ, & Prophetarũ ſuſcipient, quorũ illi carne, nos ſpiritu filij ſumus; quũ primũ, vt nomine, ſic re ipſa, veri Iudæi efficientur, cõfitentes Dei filiũ veniſſe in proprios lares, & à ſuis domeſticis receptũ non fuiſſe, quid? niſi dijs appetitũ fuiſſe, traditum, venundatũ, occiſum, mortuumq; fuiſſe, tũ procul ab omni ſuperſtitione, ſolutis omnibus linguæ retinaculis, purgari dẽtes & labia, nimirũ fide purificãte corda eorũ, digni erunt, qui nobiſcũ, quid nobiſcũ? Cum Angelis Dei, & cũ ſanctis animalibus, æternos hymnos Deos canent קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ Sãctus,
D Sanctus, Sanctus, קָדוֹשׁ אָב קָדוֹשׁ בֵּן קָדוֹשׁ רוּחַ הַקָּדוֹשׁ Sanctus Pater, Sãctus Filius, Sanctus Spiritus ſanctus, hoc ipſum eſt iubilando cantare יְהוָה viri fratres, Neque enim alia ratione tant veneratiōnis fuit olim apud ſuos ipſorum & noſtros maiores, vt per omnes ætates exiſtimaretur omni ſanctitate ſanctius, & omni admirabilitate admirabilius, niſi quia ex illius viſceribus, & venis obſtetricante amica manu, non profana, neque proterua, ſed pura, & fideli ſuauiſsimè educitur, & trinitas perſonarum, & vnitas diuinæ eſſentiæ in perſonis, atque adeo trinitatis, & vnitatis diuinæ virtus, Chriſtus Ieſus, ἀνδρόθεος, θεοάνθρωπος. In cuius nomine ſalui facti ſumus. Erigite hic mentes veſtras ſublimes animæ.

Cur putatis pro insigni illo,& recondito nomine יְהֹוָה de quo, & dissolū E
tis,& combinatis literis vsque adeò philosophati sumus, Hæbrei iuxta paternas traditiones pronuncient. אֲדֹנָי Adonai, in quo י Iod literam vltimum locum tenet,quæ prima est in יְהֹוָה nisi quia nesciētes, quid dicant, hoc tamen dicunt Deo loquente per ora eorū, sicut & locutus est per ora Asinæ,& Balaam,& Caiphæ? Deum nemo vnquam vidit, Iesus Christus in terris visus est,& cum hominibus conuersatus est, Ille est verus אֲדֹנָי in cuius dispensationis sacramēto, propter nos, & propter nostram salutem, primum factum est vltimum,summum infimum,Verbum caro,Deus homo; & quidem quid est אֲדֹנָי quum profertur,& non scribitur,nisi dominus? Titulus nimirum, quo insigniter effertur in symbolo Apostolico Christus Iesus? Vnus est Deus Pater,& vnus est dominus Iesus Christus, F
ò viri,cui data est omnis potestas, in cœlo,& in terra, qui constitutus est Iudex viuorum,& mortuorum,vt qui viuit,iam non sibi viuat,sed Christo qui pro omnibus mortuus est: vt viuorū & mortuorum dominetur, יְהֹוָה scribitur ad memoriam אֲדֹנָי profertur ad amorem.Quam est admirabilis Deus trinus,& vnus; tam est amabilis Christus Iesus. Illam admirabilitatem suscipiant angeli,& animę,ad hanc amabilitatem suspirent homines, & peccatores,& iusti; Ecce mysteriū vobis dico, In nomine יְהֹוָה quod est vt diximus, nomen sanctissimæ Trinitatis,litera filij Dei est aspiratio, quia est spiritus oris nostri Christus Dominus: & aspiratio lænis, quia est totus suauis, totus delectabilis: ecquid mirum si est Iesus? si est Christus? Iesus dicitur Saluator, Christus vnctus; Quid porrò tam neces- G
sarium perditis quam saluari?quid tam vtile infirmis quam inungi? Non est salus in lege peccati, & mortis,ò Iudeæ, non est vnctio in loco horroris, & vastæ solitudinis. At venit Iesus Christus, &hominem in desertis, inter Hierusalem, & Hierico semiuiuum inunxit, & paraliticum iam ferè confectum,planeque in grabato miserabiliter iacentem,& desperantē, saluti restituit. Quid hic fremis perfide? Quid strides dentibus?Quid contines aures tuas? Quid vociferaris?Certè verò non sunt hæc hominis opera,sed ipsius Dei,ob id in nomine Iesu,perinde ac in nomine יְהֹוָה prima literā est י Iod,quæ principium significat,vt quum cogitamus Iesum,principium ante omnia cogitemus,principium quod erat in principio, principium per quod facta sunt omnia, hoc est non tam hominem diuinum, H
quam Deum verum, Deum inquam æternum, qui solus est ante omnia. Ecquid est sua illa aspirationis litera ה He, cum י Iod sequente,nisi הֹוָה radix nominis יְהֹוָה esse inquam,quod est proprium χαρακτηρισηκόν diuinæ sempiternitatis,quia nimium verè dicitur de Christo Iesu,qui est,qui erat,& qui venturus est.Iesus Christus,heri,hodie & in secula,Iam ש sciri in suo ipsius nomine post י Iod diuini nominis caput, & apicē,non'ne manifestè ostendit,quod in Iesum competat verbum illud, יֵשַׁע quod est saluare? Nam Iesus Christus,non venit in mundum, vt iudicet mundum,

sed

A ſed vt ſaluetur mundus per eum, qui propterea dictus eſt ſaluator mundi.
Hoc ſignificat nomen יֵשׁוּעַ virtus nominis יְהוָֹה Vt nomen eſt virtus no-
minis, ſic Ieſus Chriſtus eſt virtus Dei. O'Michol fatua, ò temeraria filia
Saul, ad huc ne irrides Dauidem Regẽ, quod ſaltet coram arca Domini,
in conſpectu filiorum Iſrael? ò ſtulta ſynagoga, ò filia Diaboli, mulier for
nicaria, cuius frons, frons eſt meretricis, ecquando erubeſces? quando con-
funderis? quando ceſſabis improperare ſemini ſancto Dauid Regis, Chri
ſtianis omnibus, quod ſpectãtibus cunctis populis orbis terræ, iubilent, &
exultent, quod ducant choros, quod lætentur, & plaudant in myſterijs Ie
ſu Chriſti, qui ipſius Dauidis eſt filius, & Dominus: Archa Dei, in qua ſunt
omnes theſauri diuinæ ſapientiæ abſconditi, Deus de Deo, vnus de vno,
B ſplendor de luce, de corde verbum, de mente ſenſus, de forti virtus? Infę-
lix Iudeæ. Gentes piloſæ, & immanes, ex ſemine Eſau, inuocant Chriſtũ,
& tu qui iactas tantam bonitatem patris tui Iacob, expectas Antichriſtũ?
Alieni fugiunt à falſis Dijs, ad Deum verum. Tu à vero Deo auerſus, con-
uerteris ad Deum falſum? Illi veniunt ad Deum tuum, tu vadis ad alienũ?
Num non audis vocem Dei in prophetis, Ad me clamat ex Seyr? Ergo ne
ex monte Seyr clamant, & in monte Syon tacent? Præputium inquam ad
Deum clamat, & circumciſio tacet? Ecquid eſt clamare niſi confiteri, &
inuocare? Et quid eſt tacere, niſi negare & contemnere? Contemnitur
ergo, & blaſphematur à Iudæis ſancta Trinitas, quæ adoratur, & inuoca-
tur à gentibus? Iam'ne mirere, ſi exſiccatum eſt vellus, ſi cucurbita deflo-
C ruit, ſi elanguit vinea, ſi ficus aruit, ſi mentitum eſt opus oliuæ. Odiſti
Iudeæ gratis Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, Ecce in te iuſtè deſe-
uit, & ſuper te manet ira Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Ex patre eſt, quod
in rebus diuinis confuſus pęnitus, & excæcatus obſtupueris, ſenſu & men
te: ex filio, quod ſis vbique exul, extorris & vagus ſuper terram: ex Spiritu
ſancto, quod ceſſauerit ſacrificium, Sacerdotium, Prophetia, in quibus tã-
topere gloriabaris. Ecquando vnquam euades hunc triplicem funiculũ
flagellorũ Dei, niſi egreſſus è myſtica illa tuarum tenebrarum Aegypto,
viam trium dierum inambulans, fide cognoſcas, ſpe concupiſcas, charita-
te complectaris Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, per hunc ip
ſum Ieſum Chriſtum? Ipſe eſt Deus Abraam, Deus Iſaac, Deus Iacob, Ip-
D ſe eſt creator, redemptor, & ſaluator, Ipſe eſt dominus Deus noſter. Veni
primogenite frater, intra in gaudium eccleſiæ ſanctæ Dei, fruere Chriſtia-
na ſymphonia, lætare nobiſcum, Adoremus ſimul, & procidamus coram
eo, qui diluuium gratiæ inhabitare facit ſuper terram, per quem tota gen
tium area non perfunditur ſolum, ſed inebriatur rore Cœli: cuius virtute,
ciuitas magna ſaluatur, quæ ſtatim erat peritura, ex quo adoleſcunt vitiũ
propagines, à quo inſeritur oleaſter in oleam, fitque ſocius radicis, & pin
guedinis, tuæ oleæ, per quẽ ex tantulo grano, terra tantos trũcos, ramoſq;
procreat, & ficus bonas, bonas valde. Confidite viri pij, & gaudete. Iam

enim videtis, vt prophetarum lingua loquar, quam vbique terrarum, imbribus cœlestibus, per Christi gratiam, idipsum Iudæorum vellus denuo incipiat esse rorulentum, & pluuijs, è cœlo cadentibus, non iterũ vacua, & ventosa, sed plena, & pensilis cucurbita renascatur, quam læto palmite vina fundant vites, quã pressa fluato bacca oleo, quam crescant ficus, non steriles, & quæ abortus ædant exiguitate virium, sed pinguissime amplissimeque, & piris magnitudine pares, numquamque inarescentes. Sed iã peroremus. Sic ergo hoc vobis totius nostræ orationis coronamentũ, vniuersa diuinitas, nihil aliud est quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Totus Iesus Christus, nihil aliud est, quam verbũ Dei, anima, & corpus. Tres illæ personæ sunt vnus Deus, hæ tres substantiæ sunt vnus Iesus Christus. Est vna Natura Dei in tribus personis, est vna persona Iesu Christi in tribus substantijs. Ad summã, anima rationalis & caro, est homo vnus Deus, & homo est vnus Iesus Christus, ipse est in quem credimus, in quo speramus, & confidimus, quem cũ Patre, & Spiritu sancto pariter adoramus, & glorificamus, præcantes vt iã tandẽ hac nouissima hora plenitudo gentiũ, ad nuptias eius ingrediatur, vt secum omnis Israel veniens saluus fiat.

E F

Nullus alius verus Deus, quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus, aduersus Gentes.
CAP. XVI.

G

EXCVRSIO magna facta est, vt videtis in Iudæam, vbi primum erat notus Deus, vnde primum exijt verbum Dei, Nam salus est ex Iudæis. Nunc per saltus lustrandæ sunt nobis omnes nationes orbis terrarum: conuenienda est nobis vniuersitas humanæ speciei. Vt iuxta nomẽ quatuor literarum, quo nominatur ADAM. Communis ille homo ignotus philosophis, notus Theologis, qui ab initio, nõ tam persona erat, quam natura omnes mũdi partes, in quibus viuit hominum genus, ἀνατολὴ δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία. vbicunque terrarum, vel H marium, in insulis, in Isthmis ἀμφίβιοι enim sunt barbari homines, & viuunt tam in aqua, quam in terra, ex ipsa diuina historia, cuius magistra & parens sapientia clamitat, & in plateis dat vocem suam, sicut supra intelligere potuerunt, non esse plures Deos, sed vnum solum Deum, ita nunc planè intelligant, illum vnum verum Deum, non esse alium, quam hunc ipsum trinum, quem scribimus, Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ. Audite quicunque estis, ad orientalem cœli plagam, & vbi

Incidit Oceano lux fulgentissima solis
Nigrantem noctem, & madidantia sydera ducens.

Audiant

A Audiant illi populi,

Aeternum quibus super nox insidet atra,
Clara dies, quibus nunquam non lumina spargit.

Audiant Homerici

Αἰθίοπες, τοὶ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν.

Audi

Tu Libya, vbi sunt longis cum cornibus agni,
Ter pecudum fœtus, largum funduntur in annum.

Vos quoque audite

Qui colitis Midiam, & fœlicem vitibus Arnen,
Qui fugitis hyemem, nimij quoque frigoris vmbram
B *Cædem pigmeis, populis, cladem& ferentes.*

Audite insulæ, & attendite populi de longe, Enachin, Arimaspi, Anthropophagi, Ichthyophagi, de finibus Taneos, in extremis maris Garamátes, Antipodes, de quibus scribitur.

Illi, quum videant solem, nos sydera noctis,
Cernere, & alternis, nobis cum tempora Cœli
Diuidere, & noctes pariles agitare diebus.

Audite mulieres, quæ Adonem plangitis, & vos viri, qui adoratis Astarthen idest Iunonē. Audite Mussulmani, Agareni, Arabes, Turcæ, Mauri, Denique audite si placet omnes gentiles, hoc est geniti tales, non initiati, non imbuti, lapides impoliti, non dolati ἄνομοι, ἄμουσοι, filij terræ, filij C seculi, filij Adam, nondum filij ecclesiæ, nondum Christi, non dũ Dei, Græci dicerēt βαρβάρους, nos voce grecolatina appellare solemus Ethnicos, Hebræi eos nobiscum vno nomine vocant. Audite inquã, quotquot sub cœlo estis filij hominum, non Iudæi, neque proselyti, nõ Christiani. neque Cathecumini, fides ex auditu, auditus per verbum Dei, in aures vestras Deo; laus, iã felicissimus hic rumor insonuit gloriosi nominis Christi Iesu, & vsque adeo longe lateq; vagatur, vt bonũ illud vereq; diuinũ Christi odorē, quo recreati animi reuiuiscunt, cum illustri peruulgataque fama nemo non sentiat, qui etiã incredibili potestate vndique vt videtis depellit malas bestias, intollerabiles quosdam, & tetros impietatis odores, D quibus aures, & animi vitiantur expirãtes: quid ergo obsurdescitis ad hũc vsq; diē? Quid dormitatis? Quid iacetis proni in terrã? Cur nõ attollitis capita vestra? cur statis otiosi? An nõ inanis est illa apologia, Nemo nos conduxit? Tũ conducti estis, quũ vocati estis. Et ecce nũc quoq; ad vos Christianũ hominē, nõ in suã ipsius sed in vestrã gratiã, de vero & summo rerũ omniũ parente Deo, non breui sed fuso sermone disserētem, vt appropinquãte redēptione vestra, posthabitis omnibus, diruptisq; vinculis, quæ vos remorantur, obediatis euãgelio, & veniētes tandē cũ nouissimis vinitoribus in vinea domini, fideq; recta, & operatione syncera in ea laborantes, ipsi quoque quũ vltima hora diei, quę iã instat aduenerit, ab ipso Deo

per

per Christum Iesum humani generis aduocatum, & procuratorem reci- E
piatis rotundum denarium, beatitatem, quæ nullo fine clauditur, gratiam pro gratia, mercedem æternæ vitæ. Non dum impleta est Domus, ò gentes, nondum clausit dominus à foris ostium Archæ misericordiæ suæ, salutis nostræ; adhuc est locus, constitutæ sunt nuptiæ, sed non confectæ, apparatur conuiuium, at vero ipsi qui discumbimus, vos conuiuias iam diu, heu nimium diu, moramur ad mensam, & dum moramur, pro desiderio emorimur. Venite. Nam & ipse Deus expectat vos, & patienter agens, diem iudicij prorogat, dans tempus pœnitentiæ. Sponte sua nolens aliquẽ perire, sed omnes saluos fieri, & peruenire ad agnitionem veritatis. Contendite intrare. Ecce via, qua vobis ingrediendum est, extra quam non est salus, Christus Iesus, qui cum tenebræ operirent terram & caligo F
populos, exoriens mundo, tanquam sol aureus, dispulit & dissipauit omnes vmbras: & hominibus cęcis, qui in extrema impietate & improbitate, inscientes forsan, & non omnino volentes, versabantur, aperuit Ianuas veræ sapientiæ, & cui sese submittere deberent, nempe vero & viuo Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto, non nudis verbis solum, sed & ingentibus rerum miraculis, declarauit. Qui, quod caput est, & fons omnium bonorũ nostrorum, monstrauit profundissimas, & inenarrabiles illas altitudines, diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, & eas quantum ad cuiusquę salutẽ, necesse est, nobis capere intelligereque permisit. Qui incredibili benigni- G
tate sciri à nobis voluit, quod Deo ipso authore mundus conditus fuerit, quod ipse hominem finxerit, quod anima nostra immortalitate perpetua, illius cõcessu, ac munere dotata sit: quod in aliam vitam migraturi simus, quum dissolutis membris, anima nostra, velut è carcere euolauerit, qui quod omnia dona, longe latèque superat, ex simulachris subleuauit mentes nostras ad sydera, ex luto ad cęlum, & potestate admirabili, vereq; diuina, profligatis Dijs, & traducto orbe terrarum ad veram religionem, vniuersum hominum genus edocuit: quomodo ipse etiam mulierculæ, & anus, cum Rege cœlorum, possint orationum, & obseruationum iucunda miscere colloquia. Quanta olim ante Christi aduentum cęcitas, ò gentes? Ascia qua ligna dolantur, terebra, qua perforantur, malleo & lima, qua sa- H
xa & ęra molliuntur & expoliũtur, formabam mihi ipse ego Deum meũ, & vel inter ardentes prunas fundebam, vel runcina circinoque & norma ducebam. Consurgebat statua, humanam exprimens speciem, & quanto pulchrior erat, tanto non significatio maior, sed Deus putabatur Augustior. Itaque genua flectebam vilissimæ creaturæ; ego omnium creaturarum nobilissimus, neque signo tantum, sed re ipsa submittebam animum meum, cui nihil nisi se ipsum prætulit diuina Maiestas: litabã Thure, Victima, præce: rei, quæ nec videbat quid facerem, nec audiebat quid dicerẽ, diuinis inquam colebam honoribus simulachrum, quod parum antea, vel inter siluas, Cedrus, Ilex, Quercus, & Tilia fuit, vel in terræ visceribus diu

latuit,

A latuit, Ferrum, Marmor, Porphyretes, lapis λευκόστικτος. Et quis poſsit
credere, ignoraſſe me olim quam illud riſiſſent homines etiam ἀγέλαστοι?
quod materiæ ſegmenta, atque raſuræ mitterentur in ignem, vt calefacerent manus meas, quibus fabricatus eram Deum? Forſan, & mihi coquerẽt
panem, vel polentam, ad exſaturandam ſamem, & ſitim, (ò miſerum Deũ,
cuius artifex in periculo eſt, ne frigore, fame, & ſiti conficiatur, quam fragilis eſt ille Deus, ſi tam fragilis eſt qui fecit eum) & quod ſuper erat humano artificio, efficeretur Deus, vt deinde Deum adoraret ille qui Deum fecerat, & ab opere ſuo auxilium ipſe opifex imploraret. Neque tamen interea quiſquam volueret animo, aut etiam videret oculis, quod non poſ-
B ſit ab hominis manu originem habere diuina maieſtas, neq; poteſt reipſa
eſſe Deus, cuius maxima pars in fornace arſit inter flammas. An verò hæc
ſimulachra Deorum, ipſi quoque gentium poetæ non deriſerunt in Satyris? & quidem Græci dicunt.

Olim Truncus eram, Ficulnus inutile lignum.
Quum Faber incertus ſcamnum faceret, ne
Maluit eſſe Deum, Deus inde ego, Furum, auiumq́;
Maxima formido.

Vah quæ inſania maior excogitari, quæ vnquam tanta iniuria diuino Numini irregari potuit? Deum, quem, vt parentem noſtrum, & mundi opificem, ante omnia ſæcula exiſtentem cognoſcere, & adorare oportuerat, pu-
C tare in noſtris incudibus, & ex noſtris fornacibus promi poſſe, vt eum ipſum quem Deum credimus, Ideoq; veneramur, & colimus, exiſtimare eſſe inanime lignum, aut mutum lapidem, manu mortalis hominis figuratum, caducum propterea, corruptumque, & cui vis fato obnoxium? Quid hic dicere poteſtis ò gentes, quæ tot ſeculos in vanitate ſenſus veſtri ambulaſtis ſine Deo ſeductæ vt columba? Vtinam vt mihi daretur toto orbe, in vnius concionis ſpeciem. contracto in Theatrum hac oratione loqui poſſe ad vniuerſum hominum genus. Fortaſſe enim tametſi naturalis originis vitio, non modo durum & difficile, ſed prorſus incredulum eſſe ſolet in rebus diuinis, vt nõ niſi aperta res ſit, & ipſa luce clarior, opinionis qui-
D dem forſan nutantem, at ipſius fidei vix aſſenſum præbeat conſtantem, & firmum, dum tot aures, hæc quæ dicimus in ſilentio audiret, illico linguæ perculſæ, naturæ miraculo ſoluerentur, & ipſi etiam muti homines excalefacti, multo magis quam filius Cyri Regis, in amorem Dei communis hominum parentis, exclamarent. Verè Chriſtus eſt via, quo doctore à tantis erroribus, in viam veritatis reuocati ſumus, quo Deum verum agnouimus, quo à Dijs noſtris mendacibus, liberati ſumus. Via non priuata, aut vicinalis, ſed communis & publica, qua omnes ad virtutem, & fœlicitatem ducimur, qua in via dirigimur, qua in cœlum aſcenditur, qua in orbita ſalutis tuto ambulamus extra quam, in omnia ſcelera ruimur, infelicisſimèque exorbitamus, Sed enim non videtur hæc via ò mortales, niſi oculis inun-

inunctis,& illuminatis collirio fidei quibus agnoscitur quòd sit Deus, & E
homo Christus Iesus,Credite ò gentes,si vultis videre viam. Nisi enim credideritis,non intelligetis.Ecquid vero prodest viatori,cui longum iter faciendum sit? videre strata viarum,nisi vbi viderit iter,ingrediatur & insistat? nisi pedem ponat,& firmat in viam. Vos quibus eundum est de terris ad cęlos, quam longum iter? quam arduum? in quo à filijs terræ cœlum vim patitur,animos vestros,curas, cogitationes, omnes denique spes vestras, per sacramentum religionis.per baptismum Patris,Filij,& Spiritus sancti,quam firmissimè defigite,& collocate in hunc vnum Christum Iesum,vt Christum professi,& in illius militiam iurati, non sitis alterius, & ne vestri quidem, sed Christi solius, & non tam ipsi viuatis Christo, F
quam verè in vobis vnus viuat Christus, Nemo enim ascendere potest in cœlum, nisi illius ope, qui solus filius hominis descendit de cœlo,idem filius Dei, æternum quiescens in cęlo. Ad extremum porrò,ne magnis axis excidat aliquis vestrum, postquam huius mundi fines vobis pauci, & exigui esse videntur, & æternæ salutis metam, terminumque contingere generose optatis, voranda est vobis tota via.Non est segniter standum in Christo, sed impigrè ambulandum, & proficiscendum per Christum,vt quemadmodum nauis cursus ad litus dirigitur,sic dirigantur gressus vestri,in obseruatione mandatorum eius. Nam dum quidam quæreret,quid sibi esset agendum,vt vitam,& salutem consequeretur. Respondit ille ipse Christus Iesus,si vis ingredi ad vitam,serua mandata, Et sanctissimus Vates,Beati inquit qui ambulant in lege domini. Putatis ne verò G
hæc dicta fuisse vnis Iudæis? Dicta sunt & gentibus. An enim Iudæorum Deus tantum? nonne idem & gentium? Immo & prius gentium, nam cum mundo simul ortæ sunt & gentes.Ecquam tarde in mundo sunt nati Iudæi? quanquam verè non tam nati quam facti. Quid,quod Abraam credentium pater,cuius semen se esse Iudæi dicunt, cum tantopere à fide Abraę degenerent,viuens inter gentes,& ipse quoq; gentilis,vt potè non dum circuncisus,placuit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, quod in Christum,quanquam adhuc præputiatus,credidisset, Vt appareat gentes, ab initio fuisse Deo charissimas, & ex gentibus primum migrasse Dei gratiam in Iudæos,nunquam autem esse melioris conditionis iudæos,nisi H
Deo pareant;quam gentiles,si Deo paruerint. Se ipsum negare non potest Deus, Est enim Deus verax,omnis autem homo mendax:propterea Synagoga Iudæorum, tametsi ad hanc vsque diem,de diuina lege, quam per Mosen accepit, superbius glorietur, illi omnes qui per trãsgressionem legis Deum inhonorant, iusto Dei iudicio habentur tanquam sine lege, quorum propterea vana est circumcisio, vanę sunt hostię, irritæ festiuitates,execranda Thura,& ingrata sacrificia omnia.Similiter ergo inter gentes,quę communiter forsan,tanquam pusillo animo abs Deo derelictas se putant, & iudaico supercilio vocantur immundæ, quod legem perinde,

A ac ipsi Iudæi in tabulis descriptam non habuerint, si qui per Dei gratiam virtutis amantes, masculo animo sibi vim inferunt, & absque legis Mosaicæ pedagogia, velut legem naturalem, omnium legum fundamentum, & basim, scriptam habentes in tabulis cordis, scopum Mosaicę legis attingant in vita, & moribus, summam quoque tentantes, quæ per Mosen pręcipiuntur, & ab ijs sceleribus, quæ à Mose prohibentur, conceptu, & partu abstinentes, quis dubitet, nisi is quoque de Deo, & de Iustitia Dei summa impietate dubitare, non vereatur, quin eos omnes reputet circuncisos, potius quam præputiatos, & Iudæos quam Ethnicos, illos propterea oculo misericordiæ suæ respiciat Deus? Nam, & vicissim abhominatus est semper finctos illos Iudæorum primiores, quibus quum animo & opere ab
B obseruatione Mosaicæ legis abhorrerent, tamen philacteria legis, mira superstitione decora, & laciniosa, per ternas membranulas, nunquam non mouebantur ante oculos, nunquam non versabantur inter manus, idque vt dum assidua legis meditatione, & tractatione, coram plebecula sanctiores & chariores ipsi Deo viderentur, primas vbique in cętibus cathedras, & pinguiores in æpulis patinas obtinerent, quibus inhiabant. Vnde & merito Deus ipse conqueritur, & quasi nauseabundus, in illos euomit verbum illud, verè verbum irascentis, & stomachantis. Plenus sum. Profecto verò, etiam post sacrum illud circuncisionis signaculum, quod dederat Deus Abrahæ, non deest vobis exemplum admirabilis viri, inter Ara-
C bas Ethnici inquam & circuncisi, quem cum sanctissimis Iudęorum Prophetis, immo, & cum ipso Mose legum latore, & Dei internuncio, nó indigne conferre valeatis, ò gentes. Hic est Thoparcha husitamus Iob, cuius integram historiam homo Dei Moses à Spiritu sancto illustratus, non minus quam totam mundi creationem, sibi describendam esse putauit, Vt in huius vnius hominis vita, diuinam in primis erga omnes homines gratiam, & prouidentiam. Tum quid in homine vbicunque degat, possit comes gratiæ virtus, inde Iudæis frenum inijciens, huic addens calcaria, gentibus manifestè demonstraret. sicut in ipsa cosmopæia, & contra philosophos, & contra amatores huius seculi, præpotentem Dei virtutem, & inanitatem rerum omnium. quæ duo ad æternam beatitudinem aspiran-
D tibus, die nocteque meditanda sunt, longe latèque ostendit. Quantus erat vir ille Iob, & quam Deo charus, ò gentes? Quæ enim communibus hominibus impedimenta virtutis esse solent, agri, pecora, diuitiæ, clarum genus, scelerati hominis colloquia mala, familia multa nimis, filij, filiæ, & mala mulier, Xantippe Socratis longe molestior, ea huic heroum maximo florē virtutis auxerunt, Moses Iudæus si tempora spectes sextus est ab Abraā, Iob noster gētilis est quintus sanè, & est vna linea Abraam, Isaac, Iacob. Leui, Caath, Amrā, Moses, hæc est ab alia linea Abraā, Isac, Esau, Raguel, Zareth, Iob, vt ergo ætate non multum inter sese disiuncti sunt, sic virtute quoque & meritis fuerunt penè pares. Et quidem Moses post tantos,

tantos, domi, & foris, terra, mariq;, exactos labores, iratus Deus, non permisit ingredi in terram illam beatam, lacte, & melle fluẽtem. At vero Iob, quanquam originem duceret ex semine Esau, de quo Deus dixerat Esau odio habui, fuit tamen semper charus Deo. Ipse quoque, quamuis tã multiplici bello pateretur à Satana, nunquã abs Deo alienatus est, & post durã illam, & feliciter infelicem tragediam, suscepit de manu domini duplicia. Postea vero dignus habitus est, qui Noe, & Danieli in sacris literis coniungeretur, vnde triumuiratus ille sanctissimus apud prophetam, Noe, Daniel, & Iob. Itaque, postquam Moses per legem Iudæos traducit ad Christum, equum profectò est, vt vos quoque gentiles; Iob, per viam suam in qua per omnia cum ingenti gloria, & splendore refulget Christus, perducat ad obediendum Euangelio Christi, Non legem tulit vni tantum nationi Christus Iesus sicut Moses, sed missus est sospitator, & Saluator omnium nationum, Expectatus propterea & desideratus ab orbe condito omnibus gentibus, quem vix natum salutarunt Persæ, viuentem exceperunt Tirij, prædicantem Samaritæ, & Cananei suspexerunt, morientem admirati sunt Romani milites, excitatum à mortuis coluerunt Ethyopes, acognouerunt & crediderunt omnes gentes. Audite præputiati, & gloriam vestram, immo vero nostram, (vos enim caro nostra estis, & os nostrum.) Ne quæso credite circuncisis, Christus Iesus, ex Iudæis quidem natus est, sed conceptus est, sed homo factus est, sed Hemanuel dictus est in Galilea gẽtium, Hoc est principium religionis nostræ, hæc est ianua fidei γέλωτασαρδόνιον. Ecquanta est hęc dignitas nostra, o mei gentiles, quod titulus crucis Christi, cuius virtute Tartara tremunt; pręferat clarum illud cognomen gentilitatis, Nazarenus? Vrbs Beata Nazareth, quę

Deum manifesto in lumine vidit.

Intrantem Muros.

Exiguum ne verò illud est, quod pręclaram illam, & quam tanto sui ipsius sanguinis pretio emerat gratiam Spiritus sancti, larga manu, velut ad emulationem Iudęos prouocans, effudit in omnes gentes, & suum ipsius Euangelium, quo tota salus continetur, absque vllo discrimine iussit prædicari omnibus gẽtibus? Vnde & Apostoli tandem, relicta Iudæa, tiã migrarunt ad terras gentium, in quibus tanto cum fructu omnibus linguis prædicarunt mysteria Christi. Quid? quod adhuc infans Christus inferri voluit in Ægyptum, vnde & fugere statim cœperũt Demones, vt qui vim illam maiorem ferre non poterant? Ideoque cedant Christo venienti in regnum suum, iuxta illas voces, & lamentabiles eiulatus, qui etiam sybillinis gentium oraculis continentur.

Οἰ ὄιμοι τρίποδες ςεναχήσετε, οἴχετ᾽ Ἀπόλλων

Οἴχεται; ἐπεὶ φλογὸς ἐν με βιάζεται ὀυράνιον φῶς.

Vt merito Iudæa ipsa, perinde ac olim, dum Israeliticum semen, quod prælongi terræ sterilitate famæ tabescebat sanctus ille Ioseph seruauit

in

A in Aegypto, totā sui ipsius salutē, quā, ne funditus periret, illi de cęlis attulit panis vitæ verbū Dei Christus Iesus, nisi de more, & saluti, & saluatori ingratissima esse velit, acceptā referre debeat in Aegyptum, vnde in Iudæā extinctis hostibus, venit Christus reuocatus à patre. Scriptum est enim apud Prophetam, quod neque deleri, neque corrūpi potest, Ex Aegypto vocaui filium meū. An verò ò Aegyptij, ò Assyrij, ò quicunq; estis cuiuscū quæ linguæ, cuius ordinis, ætatis, professionis, & status incircūcisi, An inquam nouissimis hisce diebus, quando Christus iam factus gygas, exultat ad currendam viā, vt sancta illa animalia, vnde processerunt, reuertantur, & rota Euangelij, totum suo ipsius cursu, impleat prædicationis orbē, abiecta & repudiata synagoga, præter reliquias, quæ secundum electionem,
B quotidie saluæ fiunt, non replet nuptialem aulam, non congregat ecclesiā suam ex omnibus gentibus, velut lintheum illud magnū, quod ex omnibus animalibus immundis plenum, vidit initio nascētis religionis primus ille Apostolus Cephas? vt verè magno, & admirando mysterio, in quo dignū fuit, vt Apostolus vester exclamaret, ò altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Semitæ tuæ, in aquis multis, & vestigia tua nō cognoscentur, amissio Iudæorum facta sit diuitiæ mundi, & salus omnium nationū, per Christum Iesum: Et Rursus plenitudo mūdi, & salus gentium, circulo quodam futura sit plenitudo, & fęlicitas Iudæorū? Ecquam multa hic vndique me obsident? sed via vi aperiēda est, & impetus faciendus. Quam magnus Deus Christianorum ò gētes. Quam multa, & magna, in vos suæ
C ipsius charitatis, & beneuolentiæ pignora. Et quam demum impij, ingrati, & male sani animi vestri? Ipsi estote iudices, si modo causam vestram non cognoscitis solum sed recognoscitis. Ex his enim quæ video, nescio somno, ne languidos, an graui læthargo oppressos vos putem. Num non pudet, non tędet, nō pęnitet vos ignorare Deum? Deum qui fecit cœlū, & terram? Deus qui nobis dedit vt simus? vt homines simus, vt in hoc mūdo viuamus? Mūdus iste in quo degitis ò Athei, cuius est? quis in eo vos sustinet, & conseruat? Publicum hoc lumē, cuius beneficio videtis, ambulatis, agitis, contrectatis, quis vobis largitur? Admiramini die Solem, nocte, Lunam, & Stellas. Quis est tātarum rerum patrator, & opifex? Huc vsque
D ne verò vestra inconstantia vos deduxit, vt'ne aliquando quidem subeat mentes vestras hæc cōsideratio, Cur conditi sumus? propter quid viuimus? quomodo huc missi, vel lapsi sumus? Cuius est iste aer quē spiramus? istud cœlum quod aspicimus? ista terra quam calcamus? fructus rerum omnium percipimus, at proprietas, & possessio cuius est? nostra ne an alterius? Quis est ille tantarum rerum Dominus? cur eum non amamus? cur eum non colimus? & ne cognoscere quidem vllo pacto curamus? sicci'ne incuriosi, negligentes, & ingrati sumus? Infœlix ò gentes, qui hunc magnum Dominum non agnoscit, etiam si aliarum omnium cognitione glorietur. Ecquis est hic magnus Dominus, hic vnus Deus; nisi ille quem

docuit

docuit Christus,& Apostoli eius,Pater,Filius,& Spiritus sanctus? Nos si E
insanimus,ò gentes,Deo insanimus,si sapimus,vobis sapimus, Conferte si placet,considerate,attendite,meditamini,quæ vobis proposita sunt, Homines enim estis, & quam vis nullis eruditi disciplinarum studijs, & artibus. Tamen quod belluæ non habent,vobis datum est,vt naturalis rationis virtute,de magnis quibusque rebus, aliqua, ex parte iudicare valeatis. Et sæpe dum de rebus religionis disputarent, vel Iudæus, & Christianus, vel Catholicus, & Hæreticus, vno vtriusque partis consensu,deligebatur vir gentilis,qui,quo liberior,eo incorruptior esse poterat,vnius cuiusque sermonis,ac disputationis arbiter & quasi iudex. Tandem eueniebat,cum dissipata de more,dispersaque,vt puluis,à vento aduersa sententia,victoria penes nos esset,vt is qui medius sedebat, & magis fortasse à nostris placitis,quam ab alienis abhorrere videbatur, præter omnem indoctæ plebis expectationem, ad nos deferret, & magno piorum omnium gaudio, & plausu,plenus diuino Spiritu, nostram causam, opere, & sermone tueretur.Quanta est potentia veritatis ò Deus? Cur autem non idipsum de vobis omnibus confidere debeamus? Ecquidem si coram vobis contendat Iudæus,Christianus, & Turcha,& quisque loquatur pro Deo suo,pro religione sua,videre videor vos magna confidentia, & nulla perplexitate dicturos in Turchas. Ecquam polluta,quam fęda,quam contaminata sunt omnia vestra?indigna prorsus,quæ religionis,& legis nomine censeantur. In Iudæos autem,si crederetis Mose vestro legum lator',crederitis & Christo: de Christo enim ille scripsit, & ille vos accusat in quo speratis. Ad christianos demum; Gaudete, veritas vicit,Nō est alius verus Deus,quam sancta Trinitas,Pater & Filius,& Spiritus sanctus,in cuius vnius sanctissimo nomine,tingi,lauari,baptizarique cupimus,& ecce ad fontes aquarum sitientes tanquam cerui properamus,& currimus. Erit ne vero aliquis in corona virorum,qui dum ipsi vestrę salutis communi desiderio,& amore flagrantes,uno ore cantamus, ò fidelem sermonem,& omni acceptione dignum, Cui euangelium ab vniuerso orbe debetur,rogatus dicere sententiam,vt veritati faueat,in hanc eandem velut satis cognitam, & diligenter iudicatam, non inclinet?non accedat subscriptor,& probator? non in vrnam mittat candidos lapillos? Profectò enim in re tanta,& vsque adeo à nobis omnibus remota,quanta est natura Dei,& vera Religio,qua colitur Deus,postquam ipsi discipuli sumus,& non primi præceptores,siquidem vt sese consequuntur,discere,& scire,sic discere & docere mutuo simpliciter opponuntur, necesse omnino est,vt fidem adhibeamus,aut Poetis, aut Philosophis,aut Prophetis,his enim tribus classibus virorum,ante omnes alios credidisse visum est omne hominum genus, suam ipsius & eruditionem,& salutem. Quæ porrò est ratio,quod consilium,de natura Dei adhibere fidem poetis, quasi ignoremus poeticam licentiam, quæ apud ipsum Homerum,qui antiquitate& excellētia,fons,& seminarium fuit omnibus

A nibus poetis fingit Deos originem habere ex aqua, quum, & Oceanum ipsum, thesaurum aquarum omniũ, de nihilo creauerit initio tẽporis, cum cœlo, & terra, viuus, & verus Deus. Apud Ennium autem, ex cuius ruderibus tantum aurũ collegisse se dixit Maro; Homericæ Musæ penè par, introducit duodecim Deos, sex mares, & sex fęminas, quorũ res gestæ, nefariæ, & turpes, ostendunt eos esse indignos, qui etiam inter bonos viros, & honestas mulieres censeantur. Tantum abest, vt cum diuinitatis dedecore indigitari mereantur inter numina Deorũ, Nomina hæc sunt, ò viri omnibus gentibus notissima, quæ ipse quoque hoc dysticho complexus est.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

B Prætereo enim alios, & Græcos, & Latinos Poetas, ò linguas, miro verborum fonte fluentes.

Et graij, & latij decora eloquij,

Quos merito primi ordinis Theologi appellant dedecoratores diuini numinis, & nominis, quippe quia, vbi laudare debuissent verum Deum, & in eius gloriam fundere tam diuites suæ ipsorum facundiæ, & eloquẽtiæ gemmas, iniquo iudicio, sordida monstra prætulerunt sanctissimæ Trinitati, & nefario crimine temerarunt, non minus ipsam Poetriam, quam cum ipsum absquo Poetæ afflantur æternum lumen, illustrantes egregio carmine, Deorum mortalium, & iam diu mortuorum nefanda scelera, stupra, furta, cædes, furores, quorũ commemoratione ipsi quoque ignominia affecerunt semetipsos.

C

Haud aliter, quam si rastris quis tenet Eburnis,
Cænosum versare solum, limoq́ madentes
Excolere aureolis si fortè ligonibus vluas,
Splendorem dentis nitidi scabris inquinat atra
Et prætiosa acies squallenti sordet in auro,

Sic sanè cecinit Poeta Theologus Prudentius, vir cõsularis, aduersus Symmachum, sub Valentiano, Theodosio, & Archadio, pro veteri Deorum cultu, in ipsos Christianos perorantem. Sed age a Poetis, quorum inanẽ sapientiã, non tam descripsimus, quam perstrinximus, transeamus ad Philosophos. Adduci ne verò potest respublica hominũ in maius periculum, &

D discrimen, quam, vt circa agnitionẽ, & cultum Dei, vnde pendet vniuersa animarum nostrarum salus, atque perditio fidem suam cõmittat antiquis philosophis, quibus, ne illud quidem vnquam, diffinitum, certũ, ratumq; fuit; quid sit hominis animus, quo illius vita, quota, & quanta? Nam, vt eos commemorem, qui ad philosophiæ mensam primi recumbunt, Democritus animam nostram ignem esse dicit. Diogenes aera, Anaxagoras, mentem. Heraclitus, exalationem. Pythagoras numerum seipsum mouentem, Aristoteles ἐντελέχεια. Neque aliquando hi omnes sibi ipsis persuadere potuerunt, vt in gratiam veritatis, cuius tantopere mor-

tales suaptè natura auidi sunt, nunquam inter se dissiderent, ne illis contrarias sententias perpetuo defendentibus, veritas ipsa à toto humano genere prorsus exulare videretur. An verò ignoramus, quam omnibus seculis, de omnium rerum, quæ natura cõstant principijs intrinsecus, (nam Deus, & omnis efficiẽs causa extrinsecus est,) inuicem bella susceperint, & gesserint? Quid? nondum est finis contentionum, & litiũ, inter suos ipsorum filios, & nepotes, hæredes inquam vltimos, suæ ipsorum philosophiæ, siue Physica, siue Ethica, siue τὰ μετὰ, τὰ φυσικὰ spectes. Ita tandem manifestum esse potest, quia de diuinis rebus credere poetis est absurdum, & philosophis periculosum: ad Prophetas Dei recurrẽdum esse, qui nõ conati humani ingenij viribus, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt. F
Quoniam igitur prophetæ, hi quidem Iudæi sunt, illi Ethnici, omnium autem prophetarum, communiter duo sunt instrumẽta, quibus de rebus diuinis orbi fidem facere soliti sunt, oracula, & miracula; nam hæc vix vnquam defuerunt humano generi, tam inter gentiles, quam inter Iudæos. Quis nouissima hac nostra ætate, plena tanti luminis, & cognitionis, tam insana cæcitate, & amentia præditus erit, vt quod est tam clarum, tam testatum, tam peruulgatum, idque etiam inter ipsos inimicos Crucis Christi, per omne cœlum, & per totam cum vniuerso mari, terram, nulla esse oracula, nulla miracula, atque adeo nullas prophetias, vel Iudæorum, vel gentium, quæ non sint vocalissimæ tubæ veritatis Christi Iesu, ipse solus, vel obstinatè negare, vel dubia fide sentire, vel perfido animo corrũpere non uereatur? Interrogo te quisquis es. Est ne aliquid verius diuinis oraculis, si sermonis veritatem, aut diuinis miraculis, si veritatem rei consideres animo? Quod si non est, verè non est alius Deus, quam sanctissima Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus: hoc siquidem est Alpha nostræ religionis, quam vbique locorum, institui, & prædicari iussit Christus Iesus, cuius testimonia, vt audistis, oracula, miracula, credibilia facta sunt nimis. Vtinam illi, qui inter vos ratione se, & ingenio valere putant, huc adhiberent liberum, & sincerum iuditium, non corruptum consuetudine vestræ legis, non excæcatum odio nostræ gentis. Vndique enim occasionem inuestigandæ veritatis accipientes, illud in primis extantis philosophorum de ipsa diuinitate contentionibus intelligerent, quod verus, & viuus Deus, hoc ipso sensibili mundo non continеatur, sed sit supra omnem sensum, imò supra omnem intelligentiam, neque enim in re, quæ sensibus nostris exposita esset, sublimia illa ingenia, vsque adeo dissentire potuissent. Deinde verò ex fictionibus, & quasi lusibus poetarum, facilè perciperent, iam tum subinuitatum fuisse vniuersum orbem ad nostra mysteria, quod verus Deus, homo etiam sit, natus ex muliere, similis nobis, & ex genere nostro ducens carnis originẽ, vt quem nemo vnquam viderat, quum in sua se abscondita maiestate, tot secula continuisset, ad extremum ab omnibus hominibus videretur, H

audi-

A audiretur, coleretur, adoraretur. Tandem ex sanctissimis vatibus, & prophetis cōcluderent, hunc Deum inuisibilem, & visibilem, absconditum, & manifestū, esse hūc ipsum quem scribimus Christum Iesum. Nam, ne de Mose quidem, cui nō surrexit propheta similis in toto orbe terrarum, scriptum est vnquam, quod sit Deus, sed tantum amicus Dei. Sic demum nobiscum fidei, & Potestati Christi Iesu, se totos crederent, atque cōmitterent, agnoscentes ex illo, & per illum, Deum Patrem, Filium, & Spiritū sanctum. Hanc ipsam enim diuinitatis sublimitatem, plano, & aperto eloquio, non enarrauit Moses, neque propheta aliquis Iudæorum, vel gentium; sed ille ipse vnigenitus qui est in sinu Patris, missus è cœlo, quod sæpe à nobis dictum est. Sic quæso sæpius vestris cogitetur animis, vt ob-
B structam à malo demone viam salutis, suo ipsius sanguine aperiret, & Iudæis, & Gentibus. Etenim neque Deum in sua ipsius secreta natura plenè nouisse potuisset, nisi esset vt homo, sic & Deus habitat sanè lucē inaccessibilem diuina maiestas, & posuit tenebras tētorium eius, & similiter Deus existens, facile, & tuto, vix docere potuisset homines de natura Dei, nisi esset vt Deus, sic & homo. Nota est enim vox illa, Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur? Hæc ad vos, longius fortasse quam par erat, ò gentes, perorauimus de ipso Deo, quia quum olim in regionibus vestris quercus diuinarent, & hodie quoque, aues futura præsentiant, vnde & magna fide, vt ipsi superstitiosè dicitis, bona & mala ominantur, turpe nimium est vobis ignorare Deum: præstaretque vnumquemque vestrum
C verti in stipitem, migrare in bubonem, vel noctuam, quam quum sitis homines, teneri tanta stupiditate, & ignoratione Dei. Sed quæ est istæc bestia, quam è terra surgentem video, bestia, fera, immanis, monstrosa, quæ in subsellia vestra irruens, delens vrnas, dissipans sortes, insanis vlulatibus implet Asiam, Africam, vociferans etiam in Europa? Non est Deus nisi Deus, & Maumethes nuncius eius. Adhuc ne verò ò Christiani Reges, adhuc ne inquam, vobis videntibus, & ferentibus damnamur ad bestias? adhuc obijcimur bestijs? & non effunditis frameas vestras, ne orbis videat cum tanta nominis vestri infamia, imbecillos, & mansuetos homines, à truculentissimis bestijs laniari? Certè verò munus est vestræ
D potestatis, cui ob id tributa pendunt populi, prouinciæ, regna, vt exhibeatis vos vindices, & bestiæ, & bestiariorum, qui impiè deturbant pacificam possessionem Christi, etiam in finibus nostris. Sed tu ò societas libri (eo te nomine appello, quod tu in tuæ sectæ ritualibus, appellari consueuisti) ne efferare animo: gloriaris in gladio, nos gloriamur in lapide. Vltima probationum tuarum est gladius vltima defensionum nostrarum est lapis. Nos quidem præ nimia debilitate virium nostrarum sępe cadimus super lapidem, septies in die peccantes, dum ex terra ad cęlum, lubricum, & difficile virtutis iter ambulamus, vnde & iusto iudicio varijs modis, hostili vestra manu, vobis mysteriū ignorātibus, confringimur, illo iubente, qui

per malos seruos,ipsos quoque filios percutere solet, flagellat enim omnẽ E
filium,quem recipit:sed veniet dies,veniet,in qua lapis iste, non ad pœnitentiam,sed ad mortem, nisi cito apprehendatis disciplinam eius,cadet super inimicos suos,& duplici contritione conteret eos. Super vos inquam, qui eum non agnoscitis,effundet iram suã Christus Iesus, & super regna vestra,quæ,non solũ non inuocant nomen suum, sed quotidie in odium eius, polluunt sepulchrum illud gloriosum,& posuerunt Hierusalem sanctam quasi pomorum custodiam,quasi vmbraculum in vinea,& quasi tugurium in cucumerario. Tum igitur ipsi, qui propter vos quotidie gemimus, gemitibus inenarrabilibus, audiemus vestros gemitus, vestras blasphemias,vestra maledicta,Vicisti Christe,Vicisti,fecimus, sed non profecimus:impugnauimus,non expugnauimus: inuasimus, non euasimus: & F
læti videntes gloriam Christi Iesu,lauabimus manus nostras in sanguine peccatorum, & insultabimus bestiæ, quæ Antichristi mysteriũ operatur. Heccine est victoria quam iactabas?Hiccine est triumphus quem canebas? Tu bella gessisti, hic confecit. Tu victoriam concupisti,hic obtinuit, Tu aggressus fuisti,hic triumphauit; quia tu concertasti,hic conflixit. Cogitis me nunc Arabes,imò charitas Christi me compellit,postquam ille vix natus,cum Angelorum cęlestium militia, & iubilo ad se, velut omnium gentium primitias vocauit reges Arabum,ab illis,quæ libens, & iubẽs accepit de auro Arabiæ,cuius abundantia forsan,lætam illam,& beatã, suæ ipsius vitæ pauperiem,omnium rerum dominus,sex quinquennia sustentauit, vt ad vos vnos, præ cæteris gentibus verba faciam . Pudeat, pudeat, G
ò Arabes,pigeat,tędeat,pęniteat,vos,quos fęlicissimo illo tẽpore tãti fecit verus Deus, à tam immani bellua,tã diu habitos esse pro contemptissimis belluis,atque ideo resipiscite,& ne diutius obseruari patiamini gloriã nominis vestri.Quam fędum,quam ignominiosum est vobis,adhuc manere inter inimicas acies, ad quas olim seducti, ex nostris communibus castris transfugistis:propter Alchoranũ cõtemnere Euangeliũ,propter Maumethen Christũ: & qui iã diu Christiani fuistis, nunc prosequi odio,& Christũ,& Christianos,& omnẽ Christianã Religionẽ?An verò,nõ est præclarũ hoc ipsum nomẽ,quod inuocatũ est super nos,desumptum ab oleo,& H
vnctione diuina,cuius liquore prius aqua loti,de cœlo perfundimur?Ecquã suaue vobis erit,quã iucundum,quã honorificũ,simul, & vtile,ablui aqua,inungi oleo,in nomine Patris, & Filij,& Spiritus sancti? Nam fęlici quodã renascẽtiæ genere,quod caro ignorat, spiritus reuelat,nõ introeuntes,quidẽ denuo in matrũ vestrarũ vteros,sed modo inuisibili, etiã si cani sitis, ex filijs Esau efficiemini filij Iacob:ex filijs seculi filij Dei:ex nõ populo populus: ex nõ dilectis,dilecti: ex nõ misericordiam cõsequutis,misericordiam consequuti. Tum erit vobis omnis Arabia fœlix,tum erunt orbi.

Arabum Beatæ Gazæ.

Quid porrò est,quod ex aduerso,per omnem Orientem audimus. Mihi

A lex mea, tibi tua, cuique sua? Non est nisi vnus Deus, ò viri, non est nisi
vna salus, non est nisi vna via salutis. Rogo vos amanter, audite, & intel-
ligite. Quæ nam est nostra salus, nisi huius mundi euasisse pericula, & ex
mari magno ad portum peruenisse æternæ vitæ, vbi cum Deo beata fœli
citate, & immortalitate perfruemur? Huc ne peruenire possunt qui Deum
non colunt? quando quisque illuc ducitur manu Dei? colunt ne verò
Deum, qui Deum non amant? nam nisi ficti sumus, ob id colimus, quia
amamus, amare autem quomodo possunt, qui non cognoscunt? Sanè co-
gnitio est velut anteambulo ipsius amoris, certè verò vt audistis, iam cõ-
stat cognosci nõ posse Deum, nisi per Iesum Christum, qui primus mun-
do declarauit Deum esse Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ. Ite, Ite mo-
B do vos, & manete in finibus incredulitatis vestræ, medij inter nostros hæ-
reticos, & Iudæos, ipsis Iudæis, & hæreticis omnibus deteriores, & non po
tius, quod Ethnicæ etiam mulieres animo masculo fecisse leguntur, exite
ad Christum Iesum, & clamate, Miserere nostri fili Dauid. Equidem ti-
meo amici, ne omnes vos laboretis ὑδροφόβια miserrimo illo morbi ge-
nere, quo æger est, cruciatur siti, & dum aquã expauescit, atque fugit, siti
moritur. Nam nemo est mortalium, qui Deum nõ sitiat, & tamen nemo
aquas Christi nõ refugit; illud natura ingenuit, hoc rabidus canis impres-
sit animis vestris. Ecquid est tandem ò gentes abhorrere à Christo, nisi
abhorrere à Deo? Itaque venite omnes sitientes ad aquas, Venite, haurite
C de fontibus Saluatoris, & accipietis aquam vitæ gratis, aquam, quæ est Spi
ritus sanctus, quem dat Pater per Iesum Christum, ijs qui credunt in eum.
Tum plaudemus manibus, & iubilabimus in voce exultationis, quoniam
propè erunt nuptiæ agni,

In Hæreticos, Fides integra, & orthodoxa intelligentia sanctissimæ Trinitatis. CAP. XVII.

HORA est iam ò amici, vt excursione, & saltu de-
fessa oratio hæc mea, sedentario opere extremam
D lineam ducat, & ea circumcurrente perficiat or-
bem, quem incæpit, Vt per orthodoxam intelli-
gentiam, & puram, atque synceram confessionẽ,
extollẽte caput integra inuiolataque fide sanctis-
simæ Trinitatis, sicut hactenus repressa est per ui-
cacia scãdali Iudeorũ, crudita stultitia increduli-
tatis gentiũ, ita modo, dũ stationẽ agimus, artificiosè hæreticorũ fraudes,
atq; insidiæ detegãtur; ipsiq; hæretici capiãtur tanquàm vulpeculæ demo
lientes vineam Domini Sabaoth. Sic demũ canemus Epiniciũ diuinæ hi-
storiæ, Deo autẽ in primis, quem historia celebrat, quẽ spirat, quo viuit,

offeremus pia animi thura, quod ipſius virtute, auxilioque munita, cōtra E
inanes & impias fabulas Iudæorū, gētium, hæreticorum, tam præclarum
vbique certamen certauerit, tam inoffenſo curſu ad metam contenderit,
tam ſtrenuè & fortiter in omnibus fidem ſeruauerit, coronamq; Dei do-
no meruerit. Plurimi quidem, per omnia mundi ſecula, ò viri, donec trā-
ſeat terra, & cœlum, donec filij ſeculi nubant, & nubantur, pertranſibunt
ipſius diuinitatis contemplatores, & amatores ſanctæ ruſticitatis, eruditæ
ſanctitatis, & ſicut ſcriptum eſt in Daniele Propheta; multiplex erit ſcien
tia in eis, nam illi fulgebunt tanquam ſingulæ ſtellæ, hi tāquam ipſum ſtel-
latum cœlum. Quanta porrò ſtellarum varietas? quanta differentia in ipſo
toto cœlo? Sed orbem illum tamen natura ſua nunquam finitum, nun- F
quam finiendum, cuius vbique eſt centrum, & nuſquam eſt circumferen
tia, contemplatione, ſtudio, meditatione, ſcriptione, quis vnquam erit,
qui finire queat inter mortales? Quid? an verò inter Angelos? Scilicet
non eſt eadem menſura, hominis, & Angeli, per illum ſanè vnicum, inac-
ceſsibilis lucis diuinæ radium, ex fontana diuinitate manantem, multifor-
mi ſapientia illuminantur mentes hominum & Angelorum, ea inquam,
quas velut ſpecula mūdi, & tenſa inuenerit candor æternus, ipſe quoque
ſpeculum ſine macula, & ſua ipſius vnitate, & ſimplicitate, miro modo
multiformes effecti angeli & homines, multipliciter in eandem lucē re-
ducuntur, conuertuntur, abſorbentur, non ſecus quam ſtellæ in ſolem, G
quam riui in fontem. O' immenſam abyſſum, ò exuperantem diuinæ ma-
ieſtatis infinitudinem: eam adoramus, prædicamus, admiramur, venera-
mur, cognoſcimus contremiſcimus. Ideoque, non in immenſum gloria-
mur, ſed ſecundū exiguam illam menſurā, quam nobis menſus eſt Deus,
(quanquā ſi merita noſtra ſpectes, quæ nulla, ſunt, dicere poſsis,) lōge ma
ximam, confertam, coagitatam, & ſuperfluentem, quod poſſumus adniti-
mur, vt ſicut nobis in re modis omnibus infinita fuit ratio incipiendi, ſic
ſit, & deſinendi modus. Nanque & nulla res eſt, in qua recta ratio non iu-
beat, vt videatur, Quatenus, & tametſi ſuus cuique modus eſt, plus tamen
offendit nimium, quam parū, vnde illud. Ne quid nimis. I præ tu igitur,
caput & ſumma fidei, & confeſsionis meæ, reliqua ponè ſequentur ſuo lo- H
co, tanquam membra, artuſque membrorum. Ex ordine autem paulo al-
tius, ſimul & plenius, ne perpetuitatem curſumque orationis, quam velut
compendium fidei, quis ſyncere catholicus, non vehementer audire deſi-
deret? quæſtio vlla quæ incidat, aut forſam prorſus interrumpere, aut ali-
quo modo certè remorari poſsit. Audite Cœli, auribus percipe terra,
Adſum, fides, hiſtoria, oratio.

Vos ſydera teſtor
Vos, ò clariſsima mundi lumina.

Montes, colles, valles, flumina, fontes, Nā de rebus magnis locutura ſum,
& aperientur labia mea, vt recta prædicent, veritatem meditabitur guttur

meum,

A meum, & labia mea deteſtabuntur impium. Quoniam hæc tanta rerum multitudo, quæ propriè quidem vniuerſitas, tranſlatè verò, nunc corpus, nunc currus vniuerſitatis à Romano philoſopho dicitur, bifida eſt, ſimpliciter enim in id quod creatum eſt, & in id quod creatorem non habet, prima partitione diuiditur, tertium ſanè aut fingi, aut cogitari nequit, vt aliquid neque per ſeſe, neque aliunde vim habeat exiſtendi, & tamen extet in natura rerũ. Ea porrò quæ ex alio habent, vt ſint & numero, & ſpecie, & genere, multa ſunt, legiones quam plurimę, exercitus innumerabilis: illud verò, quod nulla ratione conditum eſt, vnum eſt, quod Deus eſt, qui eſt dux in exercitu, qui parens dicitur vniuerſitatis, cui omnia obediunt,
B cuius virtute, & poſſunt id quod poſſunt, & faciunt id quod faciunt reliqua omnia, tanquam ſubiecta illius imperio, & legibus, ipſum autem ab omni neceſsitate, vi, metuque liberum eſt ac ſolutum, & arbitratu ſuo quæcunque vult, & poteſt, & facit. Hoc ipſum vnum tantæ catenæ caput, hic ipſe tantorum exercituum imperator & rex, hic ipſe parens, & dominus totius vniuerſitatis, quã partim oculis videmus, partim & magis contemplamur & admiramur animo, hic inquã magnus & præpotens Deus, quem ab omni æternitate ſine initio temporis, cuncta ſuperantẽ tempora, eſſe, & nunquam non fuiſſe ſemper oportuit, qui & initio creauit omnia, & æternum omnia ſingulaque tuetur, mouet, gubernat: quem vt alieni quoque dixerunt, inuenire difficile, inuentum autem eloqui, & explicari
C impoſsibile, de quo vt alte admodum patres docuerunt, quid non ſit neſciendo ſcimus, quid ſit, ſciendo neſcimus, eſt illa ipſa ſola cunctis nomine, re paucis cognita ſanctiſsima Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Pater quem nemo vidit vnquam; non nouè factus, non æternũ creatus, ſed neque ab vllo genitus. Filius Patris verbum, Christus Ieſus, ſemper cũ Patre, neque factus ex materia, neque creatus ex nihilo, ſed tamẽ genitus, ex vtero patris, ſine matre. Spiritus ſanctus, non factus vt mundus, non creatus vt ſemen mundi, non vt pater abſque origine, non vt filius à patre genitus, ſed à patre & filio, ſimul, pariterque procedens, & cum patre, & filio, eandem naturaliter diuinam poſsidens maieſtatem. Non eſt recens confectus Deus, hæc ipſa Chriſtianorum Trinitas, nõ eſt alius verus Deus
D præter illam; erat re ipſa ante omnia ſecula, vt ex ea, per eam, & in eã, omnia, & ſingula, & ipſa etiam ſecula cõderentur. Erat Pater, erat Filius, erat Spiritus ſanctus, erat, erat, erat, ſed vnum erat. Deus, Deus, Deus, ſed vnus Deus.

O' Trinitatis huius
Vis vna, lumen vnum,
Deus, ex Deo, perhennis
Deus, ex vtroque miſſus.

Idem Deus, qui erat eſt, qui eſt idem erit Hoc. credimus corde, hoc confitemur ore, hoc profitemur ſacramentis, hoc exercemus, & ſignificamus

operibus,colentes Deum,Fide,Spe,Charitate,vt trinitas trinitati respon E
deat. Sanè & ipse Deus,ex cœlis, quos inhabitare dicitur à prophetis,tri-
plici quasi vehiculo, & instrumento, munera sua impartiri videtur mun-
do inferiori, nimirum perhenni illa ac vitali luce,motu,& vertigine per-
petua,denique calore suauissimo.Et haud dubiè,motus ille tam concitus
cœlorum,infinitam indicat potestatem motoris,lux plena tantæ maiesta-
tis,& gratiæ,sapientiam:calor denique,quo omnia viuificantur, aluntur,
conseruantur,incredibilem diuinæ bonitatis amorē,Neque est qui igno-
ret,potentiam appositè referri in patrem, tanquam in principium: sapien
tiam in filium tanquam in verbum : amorem in Spiritum sanctum , tan-
quam in donum.Hanc ipsam igitur sanctissimam Trinitatem,sanctè, reli
gioseque colere,in hanc trinitatē toto corde credere,non Christiani soli, F
sed omnes quoque homines, nō absolute quidem,(nā humanæ libertati,
quis vim inferat? Verum est enim,vt quidam dixit,quod agere valeat

Cætera quisque nolens, at credere non nisi volens.)

Sed conditione adiecta,si salui,& beati esse cupiunt, quod desiderium,na
tura,cuiq; mortalium indidit, omni excusatione remota de necessitate te
nentur. Inuulgato iā præsertim per omnes terras euangelio, quo securi su
mus,quando fides non inuentum est hominum sed donū Dei, nemini vt
credere valeat defuturum Deum,si nō desit ipse sibi . etenim salus homi-
nis,non tam ab homine est,quā donatur à Deo,sicut scriptū est,Domini
est salus. Dei autem donū est ex gratia, neque verò datur gratia sine fide, G
quando per gratiam placemus Deo , & sine fide , vel non placemus , vel
etiam displicemus, nimirum alieni à cogitatione, & amore Dei, vt pote
extra Christum Iesum, qui vnus dedit nobis sensum,vt cognoscamus,&
diligamus Deum in quo vno,vt ipse Deus dixit,placata est ijs,qui credūt,
anima eius. Hoc ipsum porrò in scalis cognitionis, & fidei basis est, & pri
mus gradus, iuxta ecclesiam sanctam Catholicam, quæ est fidei mater, &
magistra,vtcunque cognoscere,& credere in Deum Patrē,Filium,& Spi-
titum sanctum, tres personas, sed vnum Deum, non tres Deos,sicut scri-
ptum est apud Ioannem Euangelistam,& hi tres vnū sunt,ex quibus ver-
bis, ab initio cōflatæ sunt apud Græcos illæ voces, τριὰς, ὁμοούσιον apud
Latinos autem Trinitas consubstantialis.Quibus intelligitur,& significa- H
tur, quod pater quidem suæ ipsius personæ proprietatem retineat , qua
pater est, generationem inquam, vel paternitatem:& filius similiter nati-
uitatem, aut filietatem, qua est filius,sitque vna hypostasis Pater,quod sa-
nè nomen illi tribuit Diuus Paulus:illius autem figura,vel imago sit altera
hypostasis,quæ est filius,illa inquam hypostasis,de qua in libro sapientiæ
legitur , ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις τοῦ τὴν σὴν πρὸς τέκνα ἐνεφάνιζε γλυκύ-
τητα . Sed tamen & Pater , & Filius , similiterque Spiritus sanctus , sicut
sunt tres hypostases,ita sunt vna οὐσία,vna substātia,vna diuinitas. Neque
enim dicitur quod οὐσία, sit figura τῆς οὐσίας, hoc est substantia substan-
tiæ,

A tiæ, diuinitas diuinitatis, ſed quod altiſsimè magiſter orbis inſinuauit,
ὑπόστασις ὑποστάσεως; filius inquam Patris, quia ſunt duæ perſonæ, ſed
nõ ſunt duo Dij, quoniã adiecto etiã Spiritu ſancto, omnes ſunt vnus ſo-
lus Deus. Ecquæ hic multitudo ò viri? Ecquis hic numerus, niſi relatio-
num? Quod ad ſe eſt, & dicitur, vnum eſt, relatio ſola eſt, non ſubſtantia
quæ ſurgit in perſonarum trinitatem, quanquam præter id quod ad alte-
rum dicitur, prædicatur per modum ſubſtantiæ.' An verò eſt aliquis ho-
minum, qui ſi relationes ſpectare volueris, perſonas non gerat propè in-
numerabiles? quum tamen, reuera, nõ ſit plures homines, ſed vnus homo
ſolus, & vna ſola ſubſtantia imò, & vna ſola perſona. Nam Hector ad Pria
mum, perſonam ſuſtinet filij, ad Aſtianactem perſonam patris, ad Andro
B machen mariti, ad Paridem fratris, amici ad Sarpedonem, inimici ad
Achillem. Ita nihil prohibet, vt ſint relationibus tres diuinæ perſonæ,
quum tamen diuina natura, vel ſubſtantia ſit vna ſola, An verò propterea
compoſitus, & non potius ſimpliciſsimus eſt Deus, quando non eſt in eo
aliud quod habet, & quod habetur? Sanè non eſt eſſentia res alia, à rela-
tionibus, neque aliud ſunt relationes ab ipſa eſſentia, quum alioquin,
non ſit eſſentia, extra perſonas, neque perſonæ ſint extra eſſentiã. Quan-
quam autem, in filio Pater eſt, & filius in Patre, neque filius is eſt, qui eſt
Pater, & Pater non is eſt, qui eſt filius, tamẽ ſecundum id quod ſe dicitur,
vnum ſunt pater, & filius, atque ideo ſimiliter, ſunt vnum diuinitas, pa-
ternitas, filietas, licèt ſecundum id quod dicitur ad alterum, paternitas nõ
C eſt illa eadem res quæ eſt filietas, Gaudete Latini hic totis animis. Nam
lingua Hæbrea, quum non apertè quidam dicere, ſed pro ſua ipſius ma-
ieſtate inſinuare cupit, ſacroſanctũ myſterium diuinæ Trinitatis vix mu-
tire poteſt, quin ſonare videatur Deos אֱלֹהִים אֲדֹנָי. An non eſt vox plu-
rium אֱלֹהִים Dij? an non eſt, & plurium vox אֲדֹנָי Domini mei? quanquam
vbi vicaria vox eſt, illius ſanctiſsimi nominis, hoc eſt יְהוָה. profertur nu-
mero ſingulari Dominus. Quid dicam de lingua Græca? Vbi de Trinita-
te loquuntur Græci, ijque maximæ Catholici, non'ne dicere videntur
ſubſtantias? ὑποστασις. nam hypoſtaſis ſubſtantia eſt communiter apud
Græcos. Sola lingua Latina in re tã ſecreta, magiſtra rectè loquendi, vbi-
D que dicit Deum, vbique dicit ſubſtantiam, & anathema cõmunicatur, ſi
quis dixerit Deos, ſi quis dixerit ſubſtantias, & tamen exactè dicit Deum
trinum, Deum Trinitatem, trinam deitatem. Ecquis tantam linguæ Lati
næ fœlicitatem, non admiretur, ò viri? Profectò verò hac ipſa fœlicitate
dignum erat Latium, poſtquam non fato, vt gentes, ſed diuina voluntate,
vt Chriſtiani loquuntur, in Latio collocata eſt ſedes quieta, & immobilis
Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, Vnde omnibus gẽtibus leges, & iura dãtur de
Deo, & de rebus diuinis, vt credendi ſic, & loquẽdi: Vnus igitur verè eſt
Deus Trinitas, triũ in quã vnitas, trina Deitas, Trium vna diuinitas, Pater,
Filius, & Spiritus ſanctus, qui ex ſua ipſius natura, & ſubſtantia, Pater filiũ
gene-

generat,& ex eadem ab vtroq;procedit Spiritus sanctus,Vt quoniam sunt E
vnius eiusdemq; substantię,sint & habeãtur vnius diuinitatis: Neq; tamen
nulla sit secundum rem in ipsa Trinitate distinctio, quia secundum rẽ,Pa
ter est non genitus,Filius genitus,& Spiritus sanctus procedẽs. Hæc enim
vim distinguendi habent, quasi notæ quædam propriæ & significationes
personarum:quid? Non sunt rationes significandi tantum personas, sed
& constandi,& subsistendi ipsis personis,neque enim alia ratione constat
per sese,hoc est subsistit Pater, filiusque,& Spiritus sanctus, nisi quia pater
genuit,natus est filius, processit Spiritus Sanctus, Putate hæc in personis
diuinis eam rationem habere,quam habent apud nos proprietates, & differentiæ, quas indiuiduales vocant, Appietas, Lentulitas, vis Carnedea,
Democritea, Vt quum de Patre, Filio, & Spiritu sancto tam singulatim, F
quam vniuersim,non secus quam de vno quoque homine tria quæri possint,Quid sit,quis sit,quo sit,& primum quidem pertinet ad naturam,secũ
dum ad personam, tertium ad proprietatem personæ. Ad primã quæstio
nem respondendum sit,ex oraculo legis.Videte,quod ego sim solus Deus,
& non est alius Deus præter me. Ad secundam,ex tonitru Euangelij. Tres
sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater,Verbum,& Spiritus sanctus, &
hi tres vnum sunt,Ad tertiam,ex tubis cęlestis Niceni Concilij, Deum esse patré generatione, Filium natiuitate, Spiritum sanctum progressione.
Hanc sanè doctrinam Catholicam,velut diuinam quandam,& admirabilem,vtriusq; testamenti rhapsodiam,ostenderunt sanctæ Ecclesię inuicti illi Christianæ Religionis præcones,confirmatam tantis authoritatibus,sen- G
tentijs,rationibus,exemplis,demum & ingentibus rerum miraculis,vt per
suasum haberet Cæsar,& qui cum eo erant Principes,Duces, Philosophi,
Oratores,Hæretici,ex omni orbe terrarum,quod Sanctissimæ Trinitatis fi
dem,non reuelauerat caro, & sanguis, sed Pater æternus qui in cœlis est.
Ideoque sacro sancta synodus, non nitebatur persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis,sed in ostensione Spiritus & virtutis Dei,vnde & tam multi eruditi viri, coacti sunt dare manus,& gratulantes quod non verbis, sed
virtutibus victi essent, ex rastris conuolabant ad baptismum, conterentes
capita draconum infernalium. in aquis, laudantes & glorificantes sanctam Trinitatem,Patrem, Filiũ & Spiritum sanctum. Patrem,ex quo om
nis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Filium, mediatorem Dei, & H
hominis summum angularem lapidem,In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum. Spiritum sanctum,per quem Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris,quo vngimur,quo signamur, qui est pignus hæreditatis nostræ,quam habemus in cœlis repositam.Patrem,qui misit filiũ
suum,vt Deus existens homo fieret, & naturam quam Adam terrenus ser
uituti addixerat, ipse Adam cęlestis in libertatem vindicaret. Filium qui
intelligens sibi refingenda esse quæ finxerat,non discedens è cœlis, descen
dit ad terras, & cum hominibus homo, cum Deo Deus, vnus ex duobus
admi-

A admirabili modo operans diuina humanè, humana diuinè, integerrimam vitam egit, vt peccatum obliteraret, & durißimam mortem, quę ei non debebatur, pertulit, vt moriendi debitum nostrum aboleret. Spiritum sanctum, qui impetu facto, in Iudæa primum, dehinc in Samaria, & vsque ad vltimum terræ, perfidiam, infidelitatemq; deiecit, aperiens linguas mutorum, vt narrarent mirabilia Dei, & obstruens linguas disertas & eruditas, ne aduersus Deum impia bella susciperent. Quæ lingua ò Viri res tot & tātas in magno illo consilio auditas, & visas, digna satis oratione explicare sufficiat? Barbati illi Theologi, Hierophantes, Hyeromistæ Apostolis penè pares, qui Ioannis, qui Pauli, qui Hierothei, qui Dionysij secreta animis hauserant, & sapientiam didicerant, quam illi loquebantur inter perfectos, Di B uino pleni spiritu, in extasim rapti, admirabili in dicendo, pronunciandoq; & rerum & verborum armonia, non velut artem ostentantes, sed pura & syncera oratione, qualem eos decet qui Deum laudant, non fortuito, sed vt spiritus iubebat, quorum illi templa erant impolluta, & incontaminata, de sanctißima Trinitate, & de vnaquaq; persona Sanctißimæ Trinitatis, alternis vicibus, Angelorum emulatores effecti, sublimes fundebant syndologias. Lætabatur Ecclesia, synagoga confundebatur, crescebat fides credentium, & terra marique morbus perfidię decrescebat, Canebantur per fora vbique gentium voces illæ antiquæ, quę citra omnes allegorias leguntur in Psalmis, Pater meus es tu, Filius meus es tu, Ego hodie genui te, C Ante luciferum genitus. Spiritu oris eius, Inde natum est decretum, vt omnes, & singulos Psalmos, quoties in ecclesia recitantur, concludat vna Trinitatis δοξολογία, cantilena illa inquam suauißima, Gloria patri, & filio, & Spiritui sancto, quo intelligat vniuersus orbis, non euangelium solum, sed totam legem, cuius virtus, & medulla est Dauidicum Psalterium, confiteri, glorificareq; Deum trinum, & vnum, Patrem inquam, qui omnia quæ videntur, et omnipotenti, filij sui virtute creauit, et Spiritus sancti sanctificatione firmauit. Filium qui missus à Patre, virtus et Sapientia Patris, per Spiritum sanctum hominem perditū, et in homine vniuersam creaturam felicißimè recreauit, et omnia subiecit patri, qui sibi subiecit omnia. Spiritum sanctum, qui missus à Patre et filio, nexus patris et filij, D implens Ecclesiam muneribus suis ignoranti sęculo declarauit Filium Deum, equalem Patri, et patrem fontanam originem Deitatis filij. Nullus hic modo curiosus roget. Quomodo hæc intelligi, aut esse possunt? Quomodo generat Deus, qui est substantia simplex, incorporea, incomprehensibilis? Quomodo nascitur Deus qui est æternus, sine principio et sine fine? Quomodo procedit Deus, a quo cuncta procedunt? Hoc planè venenum est fidei, hoc seminarium vniuersæ hæreseos, temere aggredi res diuinas, et importuna subtilitate siscitari ea, quæ ne angeli quidem ipsi plenè intelligunt, Ideoque vel tantulum siscitari, veriti sunt ipsi quoque prophetæ Religionis Antistites, quorum est illa vox admirationis plena, Generationem

tionem eius qui enarrabit? Loquar propositiones ab initio, ò viri. Profe- E
ctò huc respexisse videtur parabola luti, & figuli, quam olim, filijs Israel proposuit Deus, nimirum, vt arceret improbos hosce nostrorum ingenio rum conatus, & persuaderet humano generi, quam sit impiũ, atque nefarium homunciones, esse velle Dei censores, & iudices, quos equum est in omnibus cedere Deo, cõfiteri se esse in manu Dei, id quod lutum in manu figuli, ideoque libẽter ignorare, & omnino scire nolle, quid moliatur Deus, & in illius, gloriam, & honorem, nunquam nõ versare animo Paulinam illam sententiam, Quis cognouit sensum Domini? aut quis cõsiliarius eius fuit? Nam & Helias, ob reuerentiam numinis, operuit vultum suum pallio, quum transiret Dominus. Secreti sacramenti vocabulum est
hoc, Deus Pater, at verò, quum audimus patrẽ, satis intelligere possumus, F
& debemus, tametsi nescimus, quomodo genuit filium, quod omnino filium habeat, sibi per omnia similem, eiusdem naturæ indiuidua æternitate genitum, & per omnia æqualem genitori, neque enim pater esset nisi genuisset, neque item esset verè filius, si non esset verè natus, & genitus. Credenda sunt hæc à nobis, nõ discutienda, donec intremus in sanctuariũ Dei, & intelligamus, qua incude, quo malleo cœlum πολύχαλκον fabricatus fuerit: ex quo fonte tantã aquã eduxerit: Quomodo mundũ de tenebris in lucem protulerit: quibus carminibus maria ne fluctibus suis, terrã obruant, incantauerit quibus ignibus Solem, & stellas accenderit: per quã viam diruptis cœlis, ad nos descenderit, quomodo se ipsum hominẽ finxe
rit, deq; virginis vtero prodierit: super aquas siccis pedibus ambulauerit: G
ianuis clausis ad Apostolos ingressus fuerit, Tunc enim fortasse, quum hæc omnia, quę extra naturã Dei sunt, intellexerimus, penetrare licebit, ad generationem illam secretissimã, intra Deum, in corde Dei, ex vtero Dei. Interea sufficiat nobis scire, ex scripturis sanctis, quod vt lux gignit splendorem, sic Deus Pater generat Deum filium, iuxta illud, In splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te, & pudeat nos profundiora sciscitari, qui ne de nobis quidem ipsis, scire possumus, quomodo sapientia, mens, ratio, ingenium, intellectus, consilium gignat verbum, & conceptum animi nostri. Vos porrò, qui prędit estis scientia tantarum re-
rum, ò soli sapientes, ò singuli homines, ò hæretici inquam, hæresiarchæ, H
qui tanta animi elatione dicitis, esse non potest, vt Deus gignat Deum, Non potest Deus habere filium, si est filius non est Deus, impossibile est, vt sit natus, & æternus, quique propterea, dum definire audet s confidentissimè, quid Deus posit, quid non posit, videmini terminos posuisse naturæ Dei, ideoque plene scire quid sit Deus, quæ vis, quæ potestas diuinitatis, quid Pater, quid Filius, quid Spiritus sanctus, Vos inquam, ὦ πάνσοφοι, ὦ πανέργοι, quos nihil latet, quos nihil effugit, docete nos quoque indoctos, & rudes, hanc vestram altitonantẽ, & altiuolantem Theologiã, vt qui huc vsque in tenebris, sicut dicitis ambulauimus, fraterna illa charitate,

A tate,quam phaleratis verbis,vſque adeo profitemini,per vos eripiamur ab interitu animarũ noſtrarum. Diſſerite,vt planè dicam,quod volo,ò noui Euangeliſtæ, qui vetera eccleſiæ dogmata, velut rancida putatis, diſſerite,qui definitè ſit ipſe Deus,& ego diſſeram vobis,quomodo pater generat filium,quomodo filius naſcitur ex patre,& quomodo ex vtroque ſpiratur Spiritus ſanctus. Vere ſpiritus,non ſpiraculum,ſpiraculum eſt creatura, ipſe ſpiritus eſt creator,& vnus eſt creator,Pater, Filius, & Spiritus ſanctus Narrate vos nobis,quomodo Spiritus ſanctus ſine viro formauerit corpus Ieſu Chriſti in vtero virginis, & ego pro omnibus, narrabo vobis, quomodo Deus pater, ſine muliere genuerit illum eundem filium ſuum Dominum noſtrum, de ſubſtantia ſuæ ipſius diuinitatis. Narrauerunt mi-
B hi hæretici, ò ſacratiſsima Trinitas, immo vero non mihi, ſed vrbi & orbi,doctas, & elaboratas fabulationes, Ecquam diuerſas à doctrina tua? ab euangelio tuo?Nam omnia verba tua verbum vnum,& principium verborum tuorum veritas eſt,& verbum illud tuum ſermo factum eſt,& nos laudauimus in Deo verbum Deum,& laudauimus in Domino Ieſu Chriſto ſermonem,Deum hominẽ,& verbum ſermonẽ.Deus homo annunciauit nobis veritatem,& oſtendit nobis lux vera lumen in lampade, vt non excęcaremur,ſed illuminaremur, ad cognoſcẽdum te ſolum verum Deum, Patrem Filium,& Spiritum ſanctum:Sua enim eſt illa vox,In nomine Patris,& Filij,& Spiritus ſancti contra hanc vocem, quiſquis loquitur:de ſuo
C loquitur,qui de ſuo loquitur,falſa loquitur.quia oĩs homo mẽdax,niſi fuerit,aut Deus,aut per extaſim ſecum factus vnus; Quomodo autem eſt tecũ vnus,qui eſt à ſpiritu tuo alienus? & quomodo nõ eſt alienus à ſpiritu tuo, qui aduerſatur uerbo tuo,& eccleſiæ quæ eſt corpus tuum?Valeant,ualeãt hæretici omnes,ab initio ſemper mendaces,ualeant omnes hæreſes,ipſæ falſitates,ipſa mendacia,& tu in primis abi in malam crucem,mendaciorum pater,& zizaniorum ſator Diabole, qui uix orbe condito, contra ueritatẽ Dei, nominaſti Deos, dicẽs. Eritis ſicut Dij, & ad Iordanẽ uiſa columba, audita uoce baptizato Chriſto,cõtra Trinitatem primus dubitaſti,Si filius Dei es.Vah Spiritus nequam,Spiritus perditiſsime,qui mundũ tanto tẽpore ꝑdidiſti,Vah peſtis & funus religionis, hoſtis humani generis,cuius do-
D ctrina & exẽplo corruptus Nabal dixit in corde ſuo,Non eſt aliquis Deus, quia neq; eſt vnus:neq;trinus,Indeq; permoti filij Iſrael,aliquãdo dixerũt, Eamus,& faciamus nobis Deos,poſtquam non eſt aliquis natura Deus, facti ſimul ἀθέοιται, & πολυθεοιταὶ, ſine Deo, et cultores multorum Deorum. An uero inter nos defuerunt ò uiri,qui tres perſonas diuinas inſtigante diabolo dixerint eſſe tres Deos? aut qui miſcentes, et fermentantes diuinitatem fecerunt unam perſonam ex tribus? Sed et quidam Trinitatem Chriſtianorum putauerunt eſſe Deum, Mariam, et Chriſtum Ieſum. Alij uelut binarium numerum, præferentes ternario, prædicarunt duos Deos, Et fuit ſanè, qui diſtinxit, quaſi inter duas res, inter

Deum

Deum et animam Dei, Ecquis referat innumerabiles illas muſcas et ranas E
egyptias, brucos, erucas, locuſtas, hæreſes inquam, & ſectas, quæ per omnes ætates, patre Satana, in humani generis æternam perniciem, natæ ſunt, naſcunturq;, & renaſcentur noſtro æuo, aduerſus fidem Sanctiſsimæ Trinitatis? Et quidem non eſt hæreſis aliqua, quę non caput attollat in Deum trinum & vnum, quãdo omnes ſoluunt Ieſum Sanctiſsimę Trinitatis, (ſic dicere liceat,) gloriam & quaſi faciem: nulla ſanè eſt, quę Chriſti vnitaté non diuidat, vnitatem inquam, vel naturalem, vt quæ dicit, Chriſtum non habuiſſe veram carnem, aut rationali caruiſſe anima: vel perſonalem, vt quæ aſſerit in Chriſto duas perſonas, & quæ negat Chriſtum Dei filium: vel myſticam, vt quę gratiæ derogat, quę ſacramenta contemnit, quę detrahit patribus, quæ iudicium ſibi vendicat, herciſcũdæ familiæ Chriſti, ſeparans F
& eccleſiam à Chriſto, & ab eccleſia Chriſtum. Quod ſi tãdem fides eſt de Deo, & Deus eſt Trinitas, quum ex Diametro fides, & hæreſis opponatur, poteſt ne eſſe hæreſis, quæ non aduerſetur Trinitati, aut certè perſonis, myſterijs, operibus Trinitatis? Et quo ſpectabant quæſo hæretici illi, pleni inſidiarum, qui ſummis conatibus moliebantur, vt ſilerent in Eccleſia Euangelium Ioannis, & Epiſtolæ Diui Pauli? ea vna præſertim, quam hæbreis de capite Chriſto altiſsimè, ideoq; hæbraica lingua, & ſtylo ſcripſit, niſi vt è Sanctiſsima Trinitate deturbarent.

En Chriſtum genitum, ſumme pater tuum,
In quo viſibilis ſtat tibi gloria,
Qui noſter Dominus, qui tuus vnicus,
Spirat de patrio corde paracletum, G
Per quem ſplendor, honor, laus, ſapientia,
Maieſtas, bonitas, & pietas tua,
Regnum continuat numine trino,
Texens perpetuis ſæcula ſæculis.

Ad cuius etiam ſempiternitatem auferendam, artificioſa & verè diabolo digna ſubtilitate, quæ non ſæculorum monſtra, aliqui ijſque primis temporibus confixerunt? Bone Deus, quam belle appellauit ſapientiſsimus Salomon, hæreticos Vulpes qui & ſi in omnibus tractent dolos, toti ex mendacio compoſiti, & fraudibus, in hoc vnum tamen, dies & noctes incumbunt, vt nunquã deſinant inſidiari Gallinæ Euangelicæ, cuius eſt illa vox, H
O quoties volui congregare filios veſtros, ſicut Gallina congregat pullos ſuos ſub alas? agereq; pro viribus, vt Chriſtianos tandem ad negandũ Chriſtum inducant, & conuertant ad iudaiſmum: vnde vt verum dicam, in Eccleſia omnes hæreſes originem habuerunt. Diceres eos quam elegantiſsime, in Eccleſiam, dente lupos, cornu Tauros, in ſeipſos immaniſsimas viperas, in Deum

Terribili ſpecie, totoſq; Diacones

in Chriſtum,

Illud

A *Astutam gerantes, sub pectore vulpem.*

Illud preterire non possum, fuisse aliquos, qui ex duabus illis literis ἄλφα, & ὠμέγα, quas in symbolum totius perfectionis, quæ in vniuersa natura, ex initio & fine constat, iure & merito, sibi tribuebat verbum Dei, impudentißimè docuerunt, vmbras, & similitudines, figurasq;, & parabolas esse omnia quæ de Christo Iesu leguntur et scribuntur, in Euangelio; vnde & illum non viuum, et subsistens Dei verbum. sed sermonem volātem, metaphoricè appellabant: quin et plurimi dubitationibus ęstuantes, quum viderent in scripturis sanctis de Christo Iesu, contraria quædam, et magna, et mirabilia prædicari, vt quod esset Dauidis filius, et Dominus: quod nouè natus esset ex Maria, et antecesisset omnia secula: quod mortuus esset, B et à morte semetipsum excitasset: neq; rectè intelligerent sacram illam, et secretam δυόφυσιν illis fauebant, et comites iungebantur. Quos deinde secuti alij, quāquam maiores habiti sunt nomine et fama, Christum Iesum, vitæ quidem sanctitate Deo maxime similem, opinabantur et docebant in populis, minimè vero dignitate, maiestate, æternitate, Patri æqualem, quē propterea nō de substantia patris generatum, sed vt Angelos, et homines, et communes creaturas, ex nihilo factum, et creatum esse mentiebantur. Pepercit ne vero hæresis Spiritui sancto, in quem qui peccat, euangelium tam apertè dicit, neq; in hoc seculo, neq, in futuro, expiari non posse? superbo enim ratiocinio, ad calculos vocans totam Trinitatem, Patrem Auro, Filium Argento, Spiritum sanctum Æri, aut ferro comparauit, et con- C fitens Patris quidem et filij vnam esse substātiam diuinitatis, Spiritum sanctum, à naturali diuinitatis consortio, reijcere non est verita, nullum illi aliud relinquens, cum Patre, et Filio, quam sociale commertium. o scelus. Vtinam mihi dono dares, ò Sancta trinitas, quod olim in Concilio Niceno, aduersus serpentes corruscantes linguis, zelatori tuo dedisti, vt me dicente. Impero vobis, In nomine Domini Nostri Iesu Christi, ne loquamini amplius, θεόμαχοι isti amitterent vsum.

Verborum, & natæ dira in conuitia linguæ.

sed pergāt loqui, quamdiu volunt. Magna est veritas, et fortior omnibus, omnis terra veritatem inuocat, cęlum ipsam benedicit, et omnia trement D eam Hęc est veritas, origo et fons omnium veritatum. Deus est Trinitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, quam nisi quisque integram credendo, et inuiolatam, bene viuendo, seruauerit, ò viri, absque dubio (sententia enim iam lata est) in ęternum peribit, Filius irę Dei, cibus ignis, cuius cōsumatio in combustionem. Sic ore locuta est, ò Christi fideles diuina Historia, inter odoratas lauros, inter virentes, et paciferas nostras oleas.

Recensens vera, vero de numine veri.

De vera virtute Dei, natique patrisque,

Indicat autem

Namque Deus alto cœli crepitante fragore

Ter

Ter Adrius pater, posuit surgentia fræta.

Vos nunc mundo stulti, Deo sapientes Christicolæ, vt concidant Sophistræa omnia, ter canite, ter plaudite, ter adorate.

Salue Pater supreme,
Patriq́ sermo Christe,
Et spiritus Benigne.

Vestro nomine ego, & vestris viribus frætus, insiliam saltu, & fremens, sternam campis viles, inhumatas, inflatasque turmas hæreticorum.

Veh captiosis hæreticorum strophis,
Veh Versipelli astutiæ,
Nodos tenaces recta soluit regula,
Infesta contendentibus.

FINIS.

REGISTRVM.

*, **, a b c d, A B C D E F G H I K L M N O P
Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh.

Omnes sunt quaterni, præter L duernio.

VENETIIS, APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.

24

Comēt

MVSO DE DV PRITORE

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm